

canos Codices diligentissime excusserat, et in quibus ab Editis discreparent sedulo notaverat, in novæ Editionis subsidium. Quæ ad nos missa ubi contulimus, cum variis lectionibus, longe antea excerptis, prorsus consentire probavimus.

Sex Angliæ Codicum discrepantes lectiones nobis obtulerunt *Vindiciæ Gregorianæ* Thomæ Jamezii. Hoc opus plurimi fecerunt heterodoxi; at quale est, Deus immortalis, si cum Vaticana collectione comparetur! Nam plurimas lectiones diversas summi momenti, et ex quibus etiam locis corruptis mederi licuisset, dissimulavit Jamezius.

Editiones quibus potissimum usi sumus præter Gussanvillæanam, sunt Parisiensis an. 1518, apud Magistrum Bertholdum *Rembolt*. Item Parisiensis 1571, quæ accurate Joanne Gilotio viro doctissimo 484 prodiit, et Vaticana. Per recentiores, quas nonnunquam commemoramus, Vaticanam hanc, et Gussanvillæanam præsertim intelligimus.

Nunc attexenda ea præfationis Gussanvillæanæ pars quæ ad epistolas spectat. De illa autem præfatione, ac de notis ejusdem auctoris in nostra recens Editione, hoc præmonendum censemus, sicut ea non reprobamus, utpote a tribus doctoribus Sorbonicis approbata et regio diplomate munita, sic pro ipsis spondero minime audemus.

Ex præfatione generali Petri Gussanvillæi.

« Epistolæ dialogos excipiunt. Registrum sive Regestum vulgo vocant, id est rerum a sancto Gregorio gestarum indices monumenta. Siquidem eruditis solemne est sanctorum Patrum quam maxime versare epistolas, unde eruant cujusque auctoris ingenii dotes, morum imagines, prudentiæ nervos, disciplinam Ecclesiæ, historiam temporum, nodosarum questionum solutionem, officia intercurrentia eorum quibuscum consuetudinem habebant. Id omne vero cumulate dant sancti Gregorii epistolæ. Vim dexteritatemque ingeni quis non deprehendat in ipsis expressas tabulis, solertiam, robur animi, demissionem Christianam, zelum, cæterasque virtutes? Quantum laborat pro retinenda asserendaque disciplina, quasi nefas fuerit dispensare, canonibusque solvere? Non ostendit potestatem, non laxat habenas voluntati, ut quidquid libet liceat. Infractum animum sola inclinabat utilitas evidens Ecclesiæ, aut urgens cogebat necessitas. Noverat qua data occasione rigor ille foret remittendus paternæ concessione, non proculcando regulas, sed reducendo inflectendoque paulisper, prudentis oculatæque charitatis arbitrio. Ut jus summum summa quandoque est injuria, ita relaxationes imprudentes disciplinam evertunt, eubruunt, pessumdant. Utrumque aliquot exemplis illustremus. Adversus vocem œcumenici episcopi suo sensu intellectam, canones et usum Ecclesiæ non cessat opponere. Episcopos neophytos iisdem tormentis arietat, nec ulli facit gratiam; eadem adversus illos argumenta proferens, quæ sanctus Gregorius Nazianz. in Monodia præformaverat, quasi ex eo totidem verbis desumpserit. Digamum fortiter repulit, rogante licet Brunehilde regina, nec aliam causam obtendit præter canones.... » *Cætera omitto utpote proluxiora.*

SANCTI GREGORII MAGNI

^(a) REGISTRI EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.

Mense Septembri, (b) indict. ix, quæ fuit ordinationis ejus prima.

485 EPISTOLA PRIMA.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS SICILIÆ.

Suas intra Siciliam vices Petro subdiacono commissas declarat. Ut provincia illius episcopi semel per annum conveniant statuit. Ipsos quid in concilio cavendum, quid agendum sit monet.

Gregorius servus servorum Dei, universis episcopis per Siciliam constitutis.

Valde necessarium esse perspeximus (*Grat. dist.*

EPIST. I.— (a) Ita Editi omnes ac plerique Codd. ms. In duobus tamen, scilicet Regio et Andeg., legitur *Regesti* et *Regestum* (quod purius dici non diffitemur) a verbo *regero*, id est, in Codicem aut in tabulas refero. Vocabulum hoc *Registrum* usu firmatum est, et quidem antiquo. Vide Cangii Glossarium, hac tamen cautione adhibita, ut scriptoribus Gregorio Magno antiquioribus, apud quos *Registrum* legi observatur, Gregorium Turonensem non adjungas; ubique enim usurpat *Regestum*, ut lib. x Hist., cap. 19: *Hæc episcopus negare non potuit; scripta enim ista in Regesto Chilperici regis, in uno scriniorum pariter sunt reposita.* Et lib. ix, cap. 34: *Et ingressa in Regestum, reperiit arcam monilibus ornamentisque pretiosis repletam.* Ubi per *Regestum* intelligendum videtur *concilio*.

A 94, cap. 1) ut sicut decessorum nostrorum fuit iudicium, ita uni eidemque personæ omnia committamus; et, ubi nos præsentem esse non possumus, nostra per eum cui præcipimus representetur auctoritas. Quamobrem Petro subdiacono sedis nostræ, 486 (c) intra provinciam Siciliam vices nostras, Deo auxiliante, commisimus. Nec enim de ejus actibus dubitare possumus, cui, Deo auxiliante, totum nostræ Ecclesiæ noscimur (d) patrimonium commisisse.

(b) Seu potius anno indictionis nono. Indictio cyclos est seu numerus quindecim annorum, quæ revolutione peracta, a num. 15 reditur ad unitatem. Hanc a Constantino Magno institutam nonnulli volunt. Variæ fuerunt indictiones: Constantinopolitana, secundum quam numerantur anni pontificatus sancti Gregorii, incipiebat ineunte mense Septembri. De hac indictione Ambrosius in epist. ad episcopos Æmiliæ, quæ est 23 primæ clas., n. 16. *Indictio*, inquit, *mense Septembri incipit.* Eundem consule lib. de Noe et Arca, cap. 17. Ante Ambrosium indictionis meminit sanctus Athanasius, lib. seu epist. de Synodo, num. 15, ubi Antiochenum concilium Marcellino et Probinio coss., indict. 14, habitum fuisse testatur. Hanc quidem esse Athanasii dubitavit Petavius, de Doctrina temp., lib. ii, cap. 4, pag. 363, sed scrupulos ea de

(e) Illud quoque fieri debere perspeximus, ut semel per annum ad (f) Syracusanam, sive (g) Catanensium civitatem, universaliter honore quo dignum est, sicut eidem juseimus, fraternitas vestra conveniat, quatenus quæ ad utilitatem ipsius provincie Ecclesiarum pertinent, sive ad necessitatem pauperum oppressorumque sublevandam, sive ad admonitionem omnium atque correctionem eorum quorum excessus contigerit demonstrari, congrua cum eodem Petro subdiacono sedis nostre de beatis moderatione disponere. A quo concilio procul absint odia, facinorum nutrimenta, atque invidia interna tabescat, et nimis execrabilis animorum discordia. Sacerdotes suos **487** concordia Deo placita, et charitas recognoscat. Hæc igitur omnia cum ea maturitate ac tranquillitate gerite, ut dignissime episcopale possit concilium nuncupari.

EPISTOLA II.

AD JUSTINUM PRÆTOREM SICILIÆ.

Justinum amice ac serio hortatur, ut paci cum sacerdotibus, æquitati erga omnes studeat; utque integram frumenti annonam curet transmitti.

Gregorius Justino prætori Siciliæ.

re omnes tollunt, qui nuper ex nostris Athanasii opera edidere. Consule Tillemontium, Historiæ Augustorum tom. IV, in Constantino Magno, pag. 144. Constantii imperatoris Constitutionibus aliquot ascriptæ leguntur indictiones in Codice Theodos. Indictionis nota conciliis appositæ non videtur ante Chalcedon., an. 451, neque a summis pontificibus legitur adhibita ante Gregorium M. Indictionis usum in diplomatibus Francicis ante initium sæculi noni fere nullum, in rebus historicis rarum admodum fuisse cum Cointio sentit Mabillonius; at locum habuisse nonnunquam, sexto etiam sæculo, in actis conciliorum aliisque monumentis propugnat.

Indictio ab indictis per singulos annos tributis et vectigalibus nomen videtur accepisse. Hinc tributa ipsa indictiones aliquando dicuntur. De Hunnerico rege Victor Uticensis, Hist. Vandalicæ persecutionis lib. II, cap. 1. *Provincias regni sui variis calumniis et indictionibus onerabat.* Præter indictionem Constantinopolitanam, quam Gregorius suis in Epistolis adhibuit, fortasse quod ipsa incipiente pontificatum inierit, scilicet die tertia Septembris, duæ aliæ sunt notissimæ, nimirum Cæsarea, quæ a VIII Kalend. Octob., et pontificia sive Romana, quæ a Kalend. Januarii sequentibus progreditur. De indictionibus plura apud Baron., ad annum Christi 312, num. 100 et seqq.; Petav., de Doctrina temporum, lib. II, cap. 40; Cangium, in Glossario; Mabillonium de Re diplomatica, lib. II, cap. 24.

(c) Nullum tunc in Sicilia fuisse metropolitam suadet primo lib. I, epist. 18, et lib. II epist. 24, qua ordinandos pro Sicilia episcopos Romam transmitti jubet Gregorius. Secundo, lib. II, epist. septima ad Maximianum Syracusanum episcopum, cui sedis apostolicæ vices committens, ipsi de minimis in Sicilia causis judicare concedit. Tertio epist. quintæ lib. octavi inscriptio. Quarto quod ad Romanum concilium aut annis singulis, aut triennio quoque, aut tandem quinquennio episcopi Siculi convenire cogebantur. Nonnullis scrupulum inficit epistola Constantini ad Chrestum Syracusanum, qua mandat ut duos secum secundæ sedis, secundæ throni viros asciscat comites. At presbyteros hic intelligi, scilicet secundæ ordinis sacerdotes, fere consentiunt eruditi. Vide Sirmondi notas ad Sidonii, epist. 11 et 25, lib. IV. Porro antiqui moris fuit ut Romanus pontifex in remotis extra Italiam provinciis vicarios institueret sibi metropolitæ ipsos, et quandoque episcopos. At in Sicilia, quæ

A Quod lingua loquitur, attestatur conscientia, quia dudum vos et nullius dignitatis occupationibus implicatos, multum dilexi, multumque veneratus sum. Ipsa namque incessus vestri modestia quibusdam conatibus exigebat ut diligetiam a nolente debuisset. Et cum vos venissem ad administrandam præturam Siciliæ audiui, valde gavisus sum. Et quia quandam inter vos utque ecclesiasticos (a) simulationem subreperere comperi, vehementissime contristatus sum. Nunc vero quia et vos administrationis cura, et me studium hujus regiminis occupat, (b) in tantum nos recte diligere specialiter possumus, in quantum generalitati minime nocemus. Unde per omnipotentem Dominum rogo, in cujus tremendo iudicio nostrorum actuum posituri rationes sumus, ut ejus respectum semper gloria vestra ante oculos habeat, et nunquam quodlibet ex quo inter vos vel parva dissensio proveniat admittat. Nulla vos lucra ad injustitiam pertrahant, nullius vel minæ, vel amicitia, ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspiciat; ad quem quandoque ituri estis iudicem, qui judiciariam potestatem geritis, cogitate.

non alium a Romano episcopo metropolitam habuit, etiam subdiacono suas committit vices. Quanquam postea Maximianum Syracusanum episcopum, suum et sedis apostolicæ vicarium in Sicilia Gregorius instituerit, ut infra videbimus. De vicariis apostolicæ sedis per varias orbis Christiani provincias constitutis lege notas et observationes Ant. Sadini Altessere in epistolas sancti Gregorii. Cæterum ante Anastasium Thessalonicensem episcopum cui Leonem Magnum vices suas per Orientem commisisse docet, commemorandi sunt Acholius et Anysius ejusdem sedis episcopi, quos vicarios suos per Illyricum Orientale, hoc est Macedoniam, Achalam, Thessaliam, utramque Epirum, Cretam, utramque Daciam, etc., Damasus et Syricius instituerunt. Lege doctiss., Tillemontium, in Damaso, tom. VIII Commentariorum in Hist. Eccles. Ad Petrum subdiac. plures exstant Gregorii epistolæ, ut ex indice patebit.

(d) In nonnullis Edit., *patrocinium*, reluctantibus Mss. Vaticanis, Gallic., etc., necnon veteribus Excusis. Legendum esse *patrimonium*, probat etiam duæ quæ sequuntur epistolæ. Porro diversis in provinciis erant ecclesiæ Romæ patrimonia, in Africa, Dalmatia, Galliis, etc., ut intelligimus ex variis Gregorii epistolis, lib. I, 75, lib. II, 22 et 33, etc. De patrimoniis in Italia, Sicilia, Sardinia, Corsica magis notis tacemus.

(e) Quam necessaria sint concilia, tum ad corrigendam doctrinæ novitatem, tum ad corrigendos Christianorum mores, et ad dijudicandas episcoporum lites, ex pluribus aliis Gregorii epistolis manifeste liquet, necnon ex superiorum pontificum epistolis, scilicet Cornelii, Julii I ad Orientales episcopos in causa Athanasii, Liberii ad Constantium Imperat., Damasi, Innocentii I, Leonis, etc. GUSMANVIL.

(f) Syracusæ, vulgo, *Saragossa* Hispanis; Italici *Siragosa*, urbs Siciliæ notissima, episcopalis, sub archiepiscopo montis Regalis.

(g) Catana Plinio, et Melæ, Catina, vulgo *Catania*, Siciliæ urbs celebris. In multis Mss. legitur *Catinnensium*.

Epist. II. — (a) In Editis, *simulationem*. Lectioni nostræ patrocinantur Mss. Vaticani, et pene omnes. De hac voce quæ idem sonat ac *simulationem*, jam dictum est, ad lib. XIV Moral., n. 73.

(b) Sic legendum ex Mss. non *in tantum* vos, ut habent Vulgati. Infra quoque non legendum *inter vos*, cum Excusis.

Solertius ergo intuendum est quod cuncta lucra hic A relinquimus, et solas 488 dispendiosorum lucrorum causas nobiscum ad iudicium deportamus. Illa ergo sunt nobis commoda quaerenda, quae nequaquam mors adimat, sed mansura in perpetuum praesentis vitae finis ostendat.

De frumentis autem quae scribitis, longe aliter (c) vir magnificus Citonatus asserit, quia solummodo tanta transmissa sunt quae pro transactae indictionis debito (d) ad replendum sitonicum redderentur. De qua re curam gerite, quia si quid minus huc transmittitur (e) non unus quilibet homo, sed cunctus simul populus trucidatur.

Ad regendum vero Siciliae patrimonium, talem, ut aestimo, (f) virum, Deo auctore, transmissi, cum quo B vobis, si, ut ego expertus sum, recta diligitis, omnino conveniat. Quod autem me ut vestri memor esse debeam admonetis, verum fateor, si ex antiqui hostis insidiis iniustitia nulla subrepat, tantam gloriae tuae modestiam didici, ut esse non tuus erubescam.

(c) Priores Editiones habebant *Ciridanus*, et ad marginem citabantur tres epistolae ad Ciridanum scriptae, nempe epist. 21, lib. vii, indict. 2, 38 et 39, lib. x, ad confirmandum errorem.

Verum evincunt plurimi mss. Codices Vatic., Moiss., Clun., Catalaun., Vallisluc., Bigot., Anglic., et probatioribus quique, quibus et favent Editiones Veneta 1504, Paris, 1508 et 1574, et aliae; quo etiam modo legit Sigonius de regno Italiae, ubi referens hanc epistolam, legit *Citonatus*. Est autem nomen Citonatus satis usurpatum antiquis. Nam Citonatus episcopus subscripsit conc. Romano II, sub Silvestro, an. 324. Citonatus episcopus Caralitanus interfuit conc. Constantinop. III, sub Anastasio, an. 680. Legitur et *Citonatus* abbas in Vita sancti Emiliani, a Braulione episcopo Caesaraugustano conscripta. Ex adverso reperitur nomen *Seronatus* apud Sidonium Apollinarem, lib. II, epist. 1. *Citonatum* vocavere veteres, quem cito ac facile, ac pene sine doloribus sua enixa erat mater; *Seronatum* contra, quem tarde et laboriose, nec nisi post multos et diuturnos nixus genitrix pepererat. GUSSANVILLE.

(d) *Sitonicum*, ἀπὸ τοῦ σίτου, quod *frumentum* sonat: aliquando certam frumenti mensuram, quae singulis annis procuratur, significat; aliquando vero publicum horreum, ut hoc loco. Romanis vocabant Africa, Sardinia, et maxime Sicilia: *Neminem vestrum praeterit, iudices*, inquit Tullius actione 5 in Verrem, *omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae.... consistere in re frumentaria, maxime.... hac alimur ac sustinemur*. Canon frumentarius, in quo D quidquid frumenti pendebant provinciae continebatur, conditus est Augusti tempore.

(e) Quippe Ecclesiae horrea subverterat anno superiore Tiberis exundans, perierantque nonnulla tritici modiorum millia. Vide *Greg. Turon.*, lib. x, cap. 1.

(f) Scilicet Petrum subdiaconum, de quo epist. prima.

EPIST. III. — (a) Scholasticus appellatus est quivis eloquens, disertus, oratoriae facultatis et politioris litteraturae studio eruditus. Sic Eulogius apud Palladium, et apud sanctum Hieron. in Catalogo Scriptor. Eccles. *Serapion ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit*. Tributum est etiam id nominis advocato, iudici, vel iudicis assessori, infra, epist. 44, epist. 36, lib. v, lib. ix, epist. 58. In conc. Africano, can. 64, petitur ab imp. ut dent facultatem constituendi

EPISTOLA III.

AD PAULUM SCHOLASTICUM.

Paulum, quod de pontificatu sibi gratuletur, arguit. Maurentium illi et Petrum subdiaconum commendat.

Gregorius Paulo (a) Scholastico.

Quidquid mihi ex honore sacerdotalis officii extranei arident non valde penso, de vobis autem mihi hac ex re aridentibus non minime doleo, qui desiderium meum plenissime scitis, et tamen profecisse me creditis. Summus enim mihi profectus fuerat, si potuisset impleri quod volui; si voluntatem meam, quam dudum cognitam habetis, perficere optatae quietis perceptione valuissem. At quia nunc in civitate teneor Romana, honoris huius vinculis religatus, habeo aliquid quod etiam vestrae gloriae exultem. 489 Et quia viro (b) eminentissimo domno Leone (c) ex consule veniente, vos in Sicilia remanere non suspicor; et cum ipse quoque tuo honore religatus, Romae retineri coeperis, quid mororis, quid amaritudinis ego patiar agnosces. Veniente autem viro magifico (d) domno Maurentio (e) chartulario, ei, quae-

defensores scholasticos, qui, etc. In conc. Milevit., cap. 16, idem et statuitur. Vide Cod., lib. XII, tit. 62, et Synesium, epist. 105, 155, 156, ad Demitianum Scholasticum.

(b) Sequimur Mss. Romanos, Gallic. etc., non vero vulgatos Codices, ubi legitur, *excellentissimo*.

(c) Num consulatum gesserat, ut diceretur exconsul? At consulatus a Justiniano abolitus fuerat an. 541. Quam dignitatem Justinus ejus successor irritum conatu restituere tentavit. Sed quemadmodum fiebant *consules* et *consulares* per codicillos, ut patet ex Casiodoro, lib. vi Variar., cap. 40 et 20, ita etiam haud dubie creabantur exconsules; non secus ac apud nos videmus fieri quosdam sacri consistorii comites, per codicillos, Gallice *par brevet*. Id confirmatur ex epist. 53 lib. 2; *Chartas exconsulatus expetiit*, etc.

(d) Pro domno; sic domna, caldus, frigidus, mna, et in pluribus aliis. Et hoc frequens est in antiquis Codicibus. Videndus Ausonius Poppia, de Usu antiquae lectionis, cap. 5 lib. 1. Gregorius Turonensis, *Domna Brunehildis*, lib. ix Hist., cap. 20. Graeci etiam utuntur hac voce δόμνα. Oppianus, Cynegeticon lib. 1. Usurpat et hoc verbum Brissonius, in Parergis, ex lib. xxxviii, § *Lucius*, de legat. 2. In Digest. plura. Menardus in notis ad Concord. Regular., cap. 70. GUSSANVILLE. Vide fusiores notas Mabil. in Epist. 72 sancti Bern.

(e) Chartularii vulgo dicuntur qui chartis inserviunt. Varii erant: alii in ecclesia, alii in palatio, alii in exercitu. De chartulariis eccle. erit alius dicendi locus. Praesertim chartularii dicuntur qui tabulas vel chartas fiscalium debitorum tractant, agunt, administrant. Auctor Historiae Miscellae, lib. xxii: *Cum chartularius esset, et publica tributa iuxta ratione conferret*. Qui his praerat magnus chartularius dicitur *Duca*, cap. 30. Imperatoriis etiam equis praefectus erat chartularius, ut docemur ex Zonara, in Leone Isauro, pag. 83, et Niceta, in Isaacio Angelo, lib. III, num. 2. Magnum chartularium eo nomine post protostratorem in aula meruisse scribit Codinus, de Officiis aulae CP., cap. 3, n. 6. Illiusque potissimum munus tradit, ut equum peregre aut quovis e palatio profecturo imperatori ad palatii ipsius portam adduceret. Hinc illa dignitate donati praecipui aulae praeceres. Paulo Diacon., l. II de Gestis Langob., cap. 1 et 3: *Narses Italiae praefectus chartularius imperialis dicitur*, et haec ipsa epistola Maurentius chartularius vir magnificus appellatur.

so, in Romanæ urbis necessitate concurrere, quia hostilibus gladiis foris sine cessatione confodimur. Sed seditione militum, interno periculo gravius urgemur. Petrum vero subdiaconum nostrum, quem pro regendo Ecclesiæ patrimonio, Deo auctore, transmissimus, vestræ gloriæ per omnia commendamus (f).

EPISTOLA IV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Quod electionem suam ab imperatore confirmari procurasset conqueritur. Ejus orationibus se commendat. Synodicam spondet epistolam.

Gregorius (a) Joanni episcopo Constantinopolitano.

Si charitatis virtus in proximi dilectione consistit, si sic diligere proximos sicut nos jubemur, quid est quod beatitudo vestra me non ita sicut se diligit? Quo enim ardore, quo studio, (b) episcopatus pondera fugere voluerit scio; et tamen hæc eadem episcopatus pondera ne mihi deberent imponi, non restitit. Constat ergo quia 490 non me sicut vos diligitis, qui illa me voluistis onera suscipere, quæ vobis imponi noluistis. Sed quia vetustam navim vehementerque con-
fractam indignus ergo infirmusque suscepi (undique enim fluctus intrant, et quotidiana ac valida tempestate quassatæ putridæ naufragium tabulæ sonant), per omnipotentem Deum rogo, ut in hoc mihi periculo orationis tuæ manum porrigas, quia et tanto enixius potestis exorare, quanto et a confusione tribulationum, quas in hac terra patimur, longius statis.

(f) In Ms. Turon. S. Gatiani scripta legitur hæc epist. mense Octobri, indict. 9.

Epist. IV. — (a) Hic est Joannes Jejunator appellatus, Græcis νηστευτής, ita dictus διὰ τὸ καταφιλωσθῆσαι λίαν τῶν ἡδονῶν, τυραννίσαι τε τῶν παθῶν, αὐτοκράτορά τε τῆς κοιλίας γενέσθαι, inquit Theophylactus Simocatta, lib. vii Hystor. Mauric., cap. 6. In locum Eutychii Constantinopolitani episcopi suffectus est, licet invitus ex præsentī epistola, imperante Tiberio, ann. 586, cum esset magnæ Ecclesiæ diaconus, inquit Theophanes in Chronographia, et Cedrenus in compendio historiarum. Vir magnarum virtutum; unde Sophronius, Hierosolymitanus patriarcha, apud Photium, in Bibliotheca, cod. 231, vocat eum ἄνδρα ἀρετῆς οἰκητήριον.

Sed et quanti fecerit Joannis sanctitatem Gregorius Magnus, indicant epistolæ plures, in quibus eum sanctissimum nominat; imo et post ipsius mortem, quando vere laudari possunt homines, sanctissimum appellat lib. vi, epist. 66, in cuius fine sanctum Joannem eum nuncupat. Sed et Isidorus Hispalensis, Gregorio ferre suppar, de eo sic loquitur libri de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 26: *Joannes sanctæ memoriæ Constantinopolitanus episcopus, natione Cappadox, vir inæstimabilis abstinentia, et eleemosynis largissimus*, etc. Id ipsum repetit in libro de viris illustribus.

Non solum autem virtutum gloria claruit, sed et doctrina celebris fuit. Testis est liber de Baptismo, quem Leandro Hispalensi episcopo inscripsit ex Isidoro supra. Testes alii, de quibus videndus Morinus in fine libri de pœnitentia, pag. 77. Guss. De Joanne tamen postea graviter expostulavit Gregorius ob usurpatum œcumenici seu universalis nomen; qua de re dicetur infra. Huic epistolæ in Cod. Colb. præfigitur: *mense Decembri, ind. 9.*

(b) Quantum sit pondus episcopatus, sed quanti sit illud periculi, satis aperte demonstrarunt sancti Patres. Unus pro omnibus sufficiet Chrysostomus, homilia 3 in cap. i Act. Apost., dum paucis illis sed ἐν σπῆρματι τοῖς verbis ita loquitur: Οὐκ οἶμαι εἶναι πολ-

(c) Synodicam vero epistolam subsequenti festinatione transmittit, quia latorem præsentium (d) Bacaudam, fratrem et coepiscopum nostrum in ipso meæ ordinationis initio, multis et gravibus pressus occupationibus (e) relaxavi. (Cf. Joan. Diac. l. i, c. 46.)

EPISTOLA V.

AD THEOCTISTAM SOROREM IMPERATORIS.

E contemplationis quiete ad negotiorum tumultus se raptum gemit. Contemplativam vitam Rachel et Mariæ, activam Liæ et Marthæ comparat.

Gregorius (a) Theoctistæ sorori imperatoris.

Mens mea vestræ venerationi quanta devotione substernitur, explere verbis nequeo, nec tamen me prodere laboro, quia et me tacente in vestro corde legitis quid de mea devotione sentiat. Miror autem quod in me collatas dudum (b) continentias vestras ex hac moderna 491 pastoralis officii continentia distraxistis, in qua, sub colore episcopatus, ad sæculum sum reductus; in qua tantis terræ curis inservio, quantis me in vita laica nequaquam deservisse reminiscor. Alta enim quietis meæ gaudia perdidit, et intus corruens, ascendisse exterius videor. Unde me a conditoris mei facie longe expulsum deploro. Conabar namque quotidie extra mundum, extra carnem fieri, cuncta phantasmata corporis ab oculis mentis abigere, et superna gaudia incorporaliter videre: et non solum vocibus, sed medullis cordis ad Dei faciem anhelans, dicebam: *Tibi dixit cor*

λοῦς ἐν τοῖς ἱερῶσι τοὺς σωζομένους, ἀλλὰ πολλῶν πλείους τοὺς ἀπολλυμένους. Id est: *Non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salvi fiant, sed multo plures qui pereant.* Gussanv. At deoneribus et periculis episcopatus, nullus melius scripsit, quam sanctus Doctor, in Dialogis, ipso in limine, plurimis in epistolis, sed maxime lib. Regulæ pastoralis.

(c) Invaluerat consuetudo ut patriarchæ singuli statim a consecratione suæ fidei summam ad alios mitterent patriarchas, ut esset veluti quædam contessatio ejusdem fidei et communionis. Hujus moris apud sanctum Cyprianum aliquot prostant initia, at epist. 42, ad Cornelium, Gelasius, epist. 2, ad Laurentium: *Quia mos est sanctæ Romanæ Ecclesiæ sacerdoti noviter constituto formam fidei suæ ad sanctas Ecclesias prærogare*, etc. Jam. epist. 1, ad Euphemium Constantinopolitanum, dixerat: *Apostolicam sedem institutum sibi noviter sacerdotem præeuntibus oportuisse litteris indicare. fuit quondam ecclesiastica vetus hæc regula apud patres nostros*, etc. Et ante ipsum Hilarius, epist. 5 et 6. Regibus etiam confessionem suæ fidei a Romanis fuisse pontificibus missam, cuique obvium est. Exempli causa profero epistolam 16 Pelagii I, ad Childebertum regem, cujus fragmentum refert Gratianus, caus. 25, quæst. 1, cap. 10, *Satagendum.* Gussanv.

(d) De Bacauda vide infra, epist. 8.

(e) Id est dimisi. Vide lib. iii, indict. 41, epist. 48; lib. vii, epist. 15; lib. ix, epist. 125; lib. xiii, epist. 13.

Epist. V. — (a) De Theoctista lege infra epistolas 26 libri septimi, et 45 libri undecimi.

(b) Non unum habet sensum continentia in hujus epist. initio. Priore quidem loco pro benevolentia et affectu sumitur; at posteriore, pro conditione pontificis. Apud Spelmanum, in Glossario, continentia seu contementum, Gallice *contenance*, est æstimatio et conditionis forma, qua quis in republica subsistit. Vide de hac voce amplissimam Alteserra notam.

meum: Quæsiui vultum tuum; Vultum tuum, Domine, requiram (Psalm, xxvi, 8). Nil autem in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene crederem impletum, quod pollicente Domino ex propheta didicissem: *Sustollam super te altitudines terræ* (Isai. lvm, 14). Super enim altitudines terræ sustollitur, qui et ipsa quæ alta et gloriosa præsentis videntur sæculi per mentis despectum calcatur. Sed repente a rerum vertice tentationis hujus turbine impulsus, ad timores pavoresque corruui, quia etsi mihi nil timeo, eis tamen qui mihi commissi sunt, valde formido. Undique causarum fluctibus quatuor, ac tempestatibus deprimor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psalm. lxxviii, 3). Redire post causas ad cor desidero, sed, vanis ab eo cogitationum tumultibus exclusus, redire non possum. Ex hoc ergo mihi longe factum est quod intra me est, ita ut obedire nequeam prophetice voci, quæ dicitur: *Redite, prævaricatores, ad cor* (Isai. xlv, 8). Sed stultis pressus cogitationibus, solummodo exclamare compellor: *Cor meum dereliquit me* (Psalm. xxxix, 13). Contemplativæ vitæ pulchritudinem velut Rachelem dilexi sterilem, sed videntem ac pulchram (Genes. xxix); quæ etsi per quietem suam minus generat, lucem tamen subtilius videt. Sed quo judicio, nescio, Lia mihi in nocte conjuncta est, activa videlicet vita; (c) læcunda, sed lippa; minus videns, quamvis amplius pariens. Sedere ad pedes Domini cum Maria festinavi, verba oris ejus percipere; et ecce cum Martha compellor in exterioribus ministrare, erga multa satagere (Luc. x, 39 seq.). Expulsa a me, ut credidi, legione dæmonum, volui oblivisci quos novi, et ad Salvatoris pedes quiescere; et ecce mihi nolentiatque compulso dicitur: *Revertere in domum tuam, et annuntia quanta fecerit tibi Dominus* (Marc. v, 19). Sed unis inter tot terrenas curas valeat Dei miracula prædicare, cum jam 492 mihi difficiles sit saltem recolere? (d) Pressum namque in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, ex eis me esse video de quibus scriptum est: *Dejecisti eos dum allevarentur* (Psalm. lxxii, 18). Neque enim dixit: *Dejecisti eos* postquam allevati sunt, sed dum allevarentur;

(c) Hierarchicas ipsas functiones non deprimit, ut fingit hic Gussanv. in notis, Gregorio Ambrosium, Theodoritum, et Hieronymum incassum opponens, sed illis se imparem clamat; terrenisve curis et sæcularibus causis se dolet implicitum, quibus mentis suæ caliginem offundi, rectumque ac perspicacem divinæ contemplationis intuitum frangi experiebatur. *Sub colore episcopatus*, inquit in hac ipsa epistola, *ad sæculum sum reductus..... terræ curis inservio..... Undique causarum fluctibus quatuor ac tempestatibus deprimor..... Pressum in hoc honore tumultu sæcularium negotiorum, etc.* In eundem sensum scribit epist. 25 hujus libri: *Quisquis pastor dicitur, curis exterioribus graviter occupatur, ita ut sæpe incertum fiat utrum pastoris officium an terreni proceris agat.* Quippe Christianorum causæ olim non apud laicos iudices, sed apud episcopum ipsum agebantur. Maximis præterea curis Gregorius agebatur, ob mala quæ a Langobardis patiebatur Italia, ipsaque Roma metuebat, ut ipse asserit hom. 7 in Evang.

A quia pravi quique dum temporali, honore suffulti, foris videntur surgere, intus cadunt. Allevatio ergo ipsa ruina est, quia dum gloria falsa subnixi sunt, a gloria vera evacuantur. Hinc iterum dicit: *Deficientes ut fumus deficient* (Psalm. xxxvi, 20). Fumus quippe ascendendo deficit, et sese dilatando evanescit. Sic videlicet fit cum peccatoris vitam præsens felicitas comitatur, quia unde ostenditur ut altus sit, inde agitur ut non sit. Hinc rursum scriptum est: *Deus meus, pone illos ut rotam* (Psalm. lxxxii, 14). Rota quippe ex posteriori parte attollitur, et in anterioribus cadit. Posteriora autem nobis sunt bona præsentis mundi, quæ relinquinus; anteriora vero sunt æterna et permanentia, ad quæ vocamur, Paulo attestante, qui ait: *Quæ retro oblitus, in ea quæ sunt priora me extendens* (Phil. iii, 13). Peccator ergo cum in præsentis vita profecerit, ut rota ponitur; quia in anterioribus corruens, ex posterioribus elevatur. Nam cum in hac vita gloriam percipit quam relinquit, ab illa cadit quæ post hanc venit. Et quidem multi sunt qui sic exteriores proventus regeresciunt, ut per eos nequaquam interius corruant. Unde scriptum est: *Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens* (Job. xxxvi, 5). Et per Salomonem dicitur: *Et intelligens gubernacula possidebit* (Prov. i, 5). Sed mihi hæc difficilia sunt, quia et valde onerosa; et quod mens voluntarie non recepit, congrue non disponit. Ecce serenissimus Dominus imperator (e) fieri simiam leonem jussit. Et quidem (f) pro jussione illius vocari leo potest, fieri autem leo non potest. Unde necesse est ut omnes culpas ac negligentias meas non mihi, sed suæ pietati deputet, qui virtutis ministerium infirmo commisit. (Cf. Joan. Diac. l. i, c. 47.)

EPISTOLA VI.

AD NARSEM PATRICIUM.

E contemplationis delectatione se dejectum dolet.

Gregorius (a) Narsæ (b) patricio.

(c) Dum contemplationis dulcedinem alte describitis, ruinæ meæ mihi gemitum renovastis, quia audiui quid intus perdididi, dum foris 493 ad culmen regiminis immeritus ascendi. Tanto autem me percussum mœrore agnoscite, ut vix loqui sufficiam, oculos enim

(d) In Cod. ms. Biblioth. Vatic., not. 1031, *Pressum... hoc onere tumultus*. In tribus aliis Vatic. quorum varias lectiones penes nos habemus: hæc minime leguntur. Nostri quoque Mss. lectionem hanc non admittunt.

(e) Alludit fortasse ad illud adagium. *Induitis me leonis exuvias*, quod ex illo Luciani desumptum est: *Tanto tempore non animadverti, eum sub leonis pelle ridiculam quamdam simiam occultare.* GUSSANV.

(f) In eundem sensum sanctus Chrysost., hom. 52 in Acta: *Princeps est*, inquit, *non cui vocatus est, sed qui vivere est. Sicut enim rex neque medicum, neque rhetorem faciet, ita neque principem. Non enim litteræ vel nomen principem faciunt.* In nonnullis Editis legitur, *provisione*, non *pro jussione*, sed huic lectioni Mss. minime favent; eam tamen sequitur Alteserra.

EPIST. VI. — (a) Male hunc confundit Baronius, ad annum 568, cum altero Narsete, qui sub Justiniano imperatore patricius et præfectus Italiæ, summusque belli dux fuit. Hic vero ad quem scribit sanctus Gre-

mentis meæ doloris tenebræ obsident. Triste est A quidquid aspicitur, quidquid delectabile creditur, cordi meo lamentabile apparet. Penso enim, ab alto quietis meæ culmine corruens, (d) ad quam dejectum exterioris provectus culmen ascendi. Et pro culpis meis in occupationis exsilium a facie dominantis missus, (e) quasi destructæ Judææ vocibus cum propheta dico: *Qui consolabatur me, longe recessit a me* (Thren. 1, 16). Quod vero causæ et nominis similitudinem faciendo, per scripta vestra clausulas declamationesque formalis, certe, frater charissime, simiam leonem vocas. Quod eo modo vos agere conspiciamus, quo scabiosos sæpe catulos, pardos vel tigrides vocamus. Ego enim, bone vir, quasi filios perdidici, quia per terrenas curas recta opera amisi. *Nolite ergo me vocare Noemi, id est, (f) pulchram; sed vocate me Mara, quia amaritudine plena sum* (Ruth. 1, 20). Quod autem me dicitis scribere non debuisse, ut in agro Dominico (g) cum bubalis arares (Amos. vi, 13), quia in ostenso beato Petro linteo, (h) et bubali et omnes feræ oblatæ sunt, scis ipse quia sub junctum est: *Macta et manduca* (Act. x, 13). Tu ergo qui easdem

gorius fuit primum stipator, ὑπερχριστῆς, Comen- tioli ducis exercitus sub Mauricio, xxx circiter annis post obitum prioris Narsetis. Fuit tamen alteri bellica laude non inferior, ut videre est apud auctores συγγραφοῦς. Præcipue autem enituit virtus ipsius adversus Persas, quibus tanto terror erat, ut Persarum infantes audito solo Narsetis nomine tremarent, ex Historiæ Miscellæ lib. xvii. De ipsius egregiis facinoribus fuit Simocatta in Historia Mauriciana. Tandem spe et blanditiis delinitus, et ad Curiam evocatus a phoca, igne crematus est. De quo sic Constantinus Manasses in compendio:

Φωχὰς Ναρσῆν, τὸν στρατηγὸν, τὸ τῶν Ρωμαίων θαῦμα, Πυρὸς τροφὴν πεποίηκε.....

GUSSANV.

(b) Patricius primo fuit nomen nobilitatis, postea dignitatis et potestatis. Justinianus, lib. i Instit., tit. 12, patriciatum vocat summam dignitatem, et quæ sola morte solvatur; sic et Cassiodorus, lib. vi, form. 2. Constantinus Magnus patricios instituit, atque ita appellavit, quod suos et futurorum imperatorum patres, consessores, et consiliarios eos esse vellet, a consulibus proximos atque perpetuos. Sicut Romulus centum ex senioribus electos et ex auctoritate patres ob ætatem senatores vocatos, instar habuit consilii publici: quæ origo veterum patriciorum fuit. Divus Hieronymus, epist. 10, ad Furiam, ejusdem patris meminit tanquam consularis et patricii. Cassiodorus, in lib. viii, epist. 9, chlamydem calceosque Romanos inter insignia patriciatus numerat. Rectores quoque provinciarum patricios non raro dictos reperio: credo quod ex corpore patriciorum plerumque eligerentur. Certe Fasagates Armeniorum patricius vocatur in Historiæ Miscellæ lib. xix, qui sub Constante Heraclii Augusti nepote regebat Armeniam; et Sabbatius patricius Armeni, qui sub Justiniano Rhinotmeto ei provincie præfuit. Quin et historici nostri, Fredagarius, alique, rectores pagi Transjurenensis et Scutlingorum in Burgundia, nunc duces, sæpius patricios nuncupavere. Sanctus Audoenus, in Vita sancti Eligii, vocat Burgundiæ patricios. Et qui provinciam Arelatensem et Massiliensem ad tempus sub regibus Francorum regebant, patricii Galliarum, vel de Gallis appellantur a Gregorio Magno. Unde epist. 33, lib. ii, nunc iii, scribit *Dynamio patricio Galliarum*, qui fuit rector provincie Massiliensis. Hoc nomine apud nos supradictarum provinciarum rectores ap-

bestia necdum mactaveras, cur jam manducare per obedientiam volebas (i)? Aut nescis quia ea de qua scripsisti bestia oris tui gladio occidi recusavit? Quas ergo per compunctionem occidere potueris, de illis necesse est ut in tui desiderii fame satieris.

(k) De causa autem fratrum nostrorum, ut scripsisti, ita futurum si Deus adjuvet æstimo, de qua modo serenissimis rerum dominis scribere omnino non debui, quia in ipso initio non est a questibus inchoandum. Sed dilectissimo filio meo Honorato diacono scripsi, ut opportuno tempore eis congrue suggerat, et mihi responsum sub celeritate indicet. (l) Domnum Alexandrum, domnum Theodorum, filium meum Marinum, domnam Esiciam, domnam Eudochiam, et domnam Dominicam, 494 mea peto vice salutari. (Cf. Joan. Diac. l. i, c. 48.)

(a) EPISTOLA VII.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

Ægre fert se multis occupationibus deprimi, et ab eo laudari.

Gregorius (b) Anastasio episcopo (c) Antiocheno. Epistolas beatitudinis vestræ, ut fessus requiem,

pellabantur. Gregorius Turo nensis, libro iv Histor., cap. 24: *Guntchramnus rex, amolo Agricola patricio, Celsum patriciatu honore donavit, virum juris lectione peritum*. Et cap. 42: *Ennius cognomento Mummolus a rege Guntchramno patriciatum promeruit. Patricii sæpe et consules dicti*. GUSSANV. In nonnullis Mss. Vatic. legitur, *Narsæ patriciæ*. In aliis et in nostris scribitur simpliciter, *Narsæ*.

(c) Vaticani A, B, C: *Dum contemplationis alta describitis*. Ita etiam Cod. Reg.

(d) Excusi, ad quantum dejectus exterioris provectus, etc. Sequimur Codd. Vatic. Regios, Norm.

(e) Hic Excusi, gravi errore habent, quasi destituta vidua. Arguuntur ab omnibus Mss.

(f) Editores maluerunt *pulchrum... plenus sum*, quod Gregorio non convenire putarent *pulchra*, etc. Verum contradicunt Mss., aliasque profertur Script. sacræ locus, ubi legitur, *pulchra*.

(g) Vulgati, reluctantibus Mss. cum bubalis non arares.

(h) Obscuritatem hujus loci minuit correctio mendorum quæ in Mss., nonnullis atque in Editis omnibus pullularant. Plenam lucem afferrent prior Gregorii ad Narsen, et Narsis ad Gregorium epist., nisi utraque excidisset. Vide sanctum Hieronymum, in cap. vi Amos.

(i) In superioribus Ed. deficit sensus, mutato volebas, quod in omnibus Mss. legitur, in *nolebas*. Sequitur gravior corruptela in his verbis: *Aut nescis quia easdem quas scripsisti bestias, oris tui gladius occidere recusavit*. Locum hunc restitui mus ex omnibus Vatic., Colbert., Reg., etc.

(k) Causa illa non lateret, si epistolam hanc ad Honoratum haberemus.

(l) Pro dominum Et infra domnam pro dominam. Græci quoque hujusmodi diminutivis utuntur, dicuntque χυρὸς pro χύριος, et χυρὰ pro κυρία. Lege Gloss. Græcum Cangii, et consule Mabill., in not. ad epist. 72 sancti Bernardi.

EPIST. VII. — (a) Supplicem ad imperatores pro Anastasio libellum disposuerat Gregorius, hancque simul epistolam. At neutrum mittere, nisi interrogato prius Anastasii animo, consultius visum est. Lege, infra, epist. 28, ad Sebastianum Rhiziniensem episcopum.

(b) Huic loco amplissimam observationem attexit Gussanv. de Anastasio, quem putat esse Anastasium Sinaitam, doctrinaceleberrimum. Sed Anastasium in monte Sina monachum ab Antiocheno pa-

salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans accepi. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa, sed sic spiritalem amorem suum quem gestabat aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod secutum est, quia amor vester terrena me portare onera præcepit; et quem prius spiritualiter diligebatis, postea, ut existimo, temporaliter amantes, usque ad terram me superposito onere depressistis, ita ut mentis rectitudinem funditus perdens, contemplationisque aciem amittens, non per prophetiæ spiritum, sed per experimentum dicam: *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (*Psal. cxviii, 107*). (d) Multis enim causarum fluctibus quatior, et tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (*Psal. lxxviii, 3*). Periclitanti igitur mihi orationis vestræ manum tendite, vos qui in virtutum littore statis, Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod multis prodesse perhibetis, hoc quoque mihi ad iniquitatum mearum cumulum accidit, ut, cum vindicari in me iniquitas debuit, laudes pro vindicta recipiam. Quibus autem hoc in loco terrenarum rerum

triarcha alium esse ostendit Leo Allatius, Diatriba de Simeonum scriptis. Idem astruunt Bollandiani ad diem Aprilis 21. Anastasii exsilium ac restitutionem narrat Evagrius lib. iv, cap. 23 et seqq., maxime 39, alique omnes post illum historici. At non modo Sinaitam cum patriarcha, sed et Anastasium juniorem cum seniore confundit Nicephorus Callisti, Hist. lib. xvii. Anastasio seniori successit junior, ad quem scribit Gregorius epist. lib. noni 49. Anastasium de quo hic e sua sede ejectum a Justiniano, quod adversus ejus deliria de corporis Christi incorruptibilitate doctrinam orthodoxam strenue propugnaret, omnes consentiunt. De Gregorio in ejus locum subrogato, infra.

(c) In Corb. Norm. et plerisque Mss. deest *Antiocheno*.

(d) In recent., post *usquequaque* additur: *Tanta quippe me occupationum onera deprimunt, ut ad superna animus nullatenus erigatur*. Hoc additamentum respuunt Mss. Vaticani, Reg., Corb., Norm. Duas alias ex eadem epistola, sed breviores lacinias infra intextas rejecimus.

(e) Non ut suam ei sedem restitueret, cum eum apud æ Romæ retinere vellet. Vide concilium Chalcedonense, cap. 12, ubi distinctio est inter jus et honorem; Nicænum, cap. 8; Ephesinum, in synodica ad synodum Pamphyliae de Eustathio. In concilii Nicæni epistola de Meletio hæc habentur: *Concilium clementius aliquando in Meletium animatum decernit, ut in propriis ac sua civitate remaneat, nullamque habeat potestatem vel cuiquam munus imponendi, vel administrandi, vel quemquam ad aliquod munus ecclesiasticum deligendi, vel in aliena regione aut civitate ejus rei gratia comparandi, sed ut solum dignitatis nomen retineat. Illi vero qui ab eo in sacrum ordinem lecti sunt, simul atque sanctiorem ordinatione confirmati fuerint, ad communionem post hæc admittantur, et permittatur illis honoribus frui, et sacris muneribus fungi, etc.* Hæc ex Gelasii Cyziceni Historia concilii Nicæni lib. i, cap. 33, et apud Theodoretum, lib. i Histor., cap. 9. Observa tamen Anastasium jus habuisse, sed impeditum, quandoquidem censetur injuste depositus. Gregorius Turonensis, Historiæ lib. viii, cap. 20, meminit Ursicini Cadurcensis episcopi, cui jus servatum est, sed mutilum et restrictum. In concilio Chalcedondensi, act. 11, episcopi depositi

tumultibus premor, explere verbis nequeo; quod tamen colligere ex brevitate epistolæ potestis, in qua ei minus lequor, quem plus omnibus diligo. Præterea indico quia a serenissimis dominis quantis **495** valui precibus postulavi, (e) ut vos honore restituto, ad sancti Petri apostolorum principis limina venire; et, quousque ita Deo placuerit, hic mecum vivere concedant; quatenus dum vos videre meruero, peregrinationis nostræ tedium de æterna patria invicem loquendo relevemus. (*Cf. Joan. Diac. l. i, c. 25; l. iv, c. 25.*)

EPISTOLA VIII.

AD BACAUDAM FORMIENSEM EPISCOPUM.

(a) *Minturnensem Ecclesiam desolatam Formiensi unit.* Gregorius (b) Bacaudæ episcopo (c) formiensi.

B Et temporis necessitas nos perurget, et imminutio personarum exigit, ut destitutis Ecclesiis salubri ac provida debeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam Ecclesiam Minturnensem funditus tam cleri quam plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formianæ Ecclesiæ in qua corpus beati Erasmi martyris requiescit, cui fraternitas tua præsidet, (d) adjungi debeat,

habent dignitatem episcopatus et necessaria salaria, ἀξιῶν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ πρεσβυτείας τῆς προσηκούσης. Gussanv. Quid pro Anastasio postulaverit Gregorius liquet ex epist. 28 sequenti. Per serenissimos autem dominos intelligit Mauricium imperatorem, et filium ejus Theodosium jam coronatum, ut ex Theophane aliisque Græcis scriptoribus constat.

C Epist. VIII. — (a) Minturnæ urbs olim Latii novi, episcopalis in Campaniæ confinio, paulo supra Liris fluvii ostia, cujus rudera vix apparent hodie. Locus tamen dicitur *la Scaffa*, seu *la Barca del garigliano*, quia Liris ibi scapha trajicitur. Unita est Ecclesiæ Formiensi, ex hac epistola, sed utraque in propinquum locum, nempe Cajetam, una cum corpore sancti Erasmi translata est. Videndus Baronius in Martyrologio, ad diem 2 Junii, ubi de sancto Erasmo. Guss.

(b) De quo epist. iv jam meminit.

(c) Formiæ urbs fuit episcopalis in Latio, maritima ad sinum Formianum, et vulgo dictum *Golfo di Gaeta*, ubi nunc pagus elegans et amœnus, vulgo *Mola*. De urbe hac ejusque situ canit Horat., Carm. l. iii, ode 17:

Auctore ab illo ducis originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur,
Princeps, et innaudem Maricæ,
Littoribus tenuisse Lyrin.

D Idem celebrat colles Formianos ob exquisitum vinum, cujus feraces sunt, nobilissimos, lib. i Carm., ode 20, In Cod. Reg. et pler. Norm., pro *Formiensi*, legitur *Firmiensi*, aut *Firmianæ*.

(d) Istiusmodi unionis causa est utilitas, vel necessitas ecclesiæ, Verbi gratia, 1. si multitudo populi non mediocriter decreverit; 2. si ecclesiæ sint dirutæ, nec in pristinum statum facile reparari queant; 3. si cum duo episcopi ex redditibus commode non possint ali, unus pro tempore sufficiat. Vide ex sancto Gregorio caput *Et temporis*; caput *Postquam*, 16, q. 1, de religiosis domibus; cap. 2, de ætate et qualitate, etc., cap. *Ea de te*. Sic Justinianus imperator magistratus plures conjunxit. Novell. 8, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Porro tribus modis uniuntur ecclesiæ: 1. Quando in unum corpus confunduntur et coalescunt, ita ut una sit ecclesia, unum beneficium, ἑνωσιν vocat Justinianus; et beneficium non modo συνήμενον

piam esse ac justissimam providentes, necessarium A duximus, consulentes tam desolationi loci illius, quam Ecclesie tue paupertati, redditus supradictae Ecclesie Minturnensis, vel quidquid ei antiquo modernoque jure vel privilegio potuit potestve qualibet ratione competere, ad tue Ecclesie jus 496 potestatemque hac precepti nostri auctoritate transmutare, ut a presenti tempore, sicut de propria Ecclesia, debeas cogitare, eique tua competentia dispo- nere; quatenus deinceps, quod perire nunc usque potuit, pauperum Ecclesie tue utilitatibus (e) cle- rique proficiat. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 14.)

EPISTOLA IX.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut disceptatio de agrorum finibus quadraginta anno- rum possessione componatur.

Gregorius Petro subdiacono.

Gregorius servus Dei, presbyter et abbas mona- sterii sancti Theodori in Sicilia provincia, territorio Panormitano constituti, insinuavit nobis homines fundi (a) Fulloniaci, juris sanctae Ecclesie Romanae, fines fundi Gerdimiae, collimitantis eidem praefato fundo Ecclesie sanctae Romanae, quos quieto jure per innumeros annos possederunt, velle pervadere.

dicitur, sed et ἡνωμένον; 2. quando junguntur, ita ut una sit inferior, altera superior, quo casu vicario opus est, cap. *Exstirpandae* § Qui vero, de Praebendis; 3. quando ambabus suum titulum gradumque retinentibus idem minister praeficitur. Extra *Ne sede vacante*, cap. 1 et 16, q. 1, et cap. *Et temporis*. Episcopatum unio soli Romano pontifici tandem reservata. Vide extra lib. 1, tit. 7, de translatione episcopi, cap. 1, 2 et 4, et cap. *Quod translatione*, cod. lib., tit. 30. Aliorum beneficiorum unio permittitur episcopis, lib. v, tit. 3, cap. *Sicut unire*. Gussanv. Plures similes uniones infra videbimus; scilicet ad id cogebant depopulatæ urbes, ob assidua Gothorum et Langobardorum bella, de quibus gemit sanctus Doctor, maxime hom. 17 in Evang., n. 16.

(e) Excusi, plerisque. Veram lectionem suppeditarunt Codd., Vatic., Reg., Norm., etc.

Epist. IX. — (a) Excusi, Mss. Codicibus repugnantibus, *Saloniaci*.

(b) Al., *certatio*.

(c) Ut etiamnum in saecularibus rebus sufficit pos- sessio xxx annorum, ita et alias valebat in ecclesias- tics, 16, quæst. 3, cap. 2, 4, 8, 9, et in Decretal., lib. II, tit. 26, cap. 3 et aliis. Videtur autem pri- mum Gregorius eam extendisse ad xl annos, nam Gelasius, epistola 10, de tricennali loquitur. De pos- sessione xl annorum agitur tit. de exceptionibus, et tit. de praescriptionibus. Nam praescriptio una est exceptionum quæ ex lapsu temporis sumitur, sive de re mobili agatur, sive de immobili. Notandum vero centenariam praescriptionem concedi ecclesiis et quibuscunque locis piis, Cod. de sacrosanctis eccle- siis, leg. *Ut inter*. Huic subnexa est authentica: *Quas actiones alias decennalis, alias vicennalis, alias tricennalis praescriptio excludit; hæc si loco religioso competant, quadraginta annis excluduntur, usucapione triennii, vel quadriennii praescriptione in suo robore durantibus, sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatium vel privilegio*. Quæ certe authentica ut jacet, praescriptionem centenariam soli Romanæ Ecclesie reservat. At si novellam 131, cap. 3, per- legas, unde authenticam illam fuisse desumptam clamitant, centenariam illam Ecclesie Romanæ præ-

Et ideo (Caus. 16, q. 4, cap. 2) volumus acceden- tem te ad Panormitanam civitatem, quæstionem ipsam tali ratione discutere, dominio rei apud pos- sessorem, sicuti hactenus possessum est, videlicet permanente, ut si monasterium praefatum sancti Theodori fines, de quibus (b) causatio mota est, in- concussis (c) quadraginta annis possedisse repereris, nullam deinceps, etiam si quid 497 sanctæ Roma- næ Ecclesie competere potuit, patiaris sustinere (d) calumniam, sed quietem eorum inconcussam modis omnibus procurare. Sin vero (e) actores sanctæ Eccle- siæ non eos possedisse quadraginta annos incon- cusso jure monstraverint, sed aliquam intra hæc tempora motam fuisse aliquando quæstionem eorum- dem finium, electis arbitris, tranquille et legaliter sopiatur. Nos enim non solum nunquam mota susci- tari volumus, verum etiam quæ prava foris admo- ventur, sopire modis omnibus festinamus. Ita ergo experientia tua cuncta faciat effectibus mancipari, ne qua post hac hujus rei ad nos quæstio reverta- tur. Testamentum autem Bacandæ quondam xeno- dochii in ea qua conditum est volumus firmitate persistere.

(f) Mense Novembri, indictione nona.

scriptionem non invenies, aut mendacibus utor Co- dicibus. Sic enim habet: *Pro temporalibus x et xx, et xxx annorum praescriptionibus sacrosanctis ecclesiis, et aliis universis venerabilibus locis, solam xl anno- rum praescriptionem opponi praecipimus, hoc ipso ser- vando et in executione legatorum et hereditatum, quæ ad pias causas relin- ta sunt*. Et hanc ob rem fortasse sanctus Gregorius xl annorum praescriptionem ad- mittit hoc loco. Gussanv. Contendit Alteserra Eccle- siam Romanam (et quidem solam), gaudere præscri- ptione centum annorum, ex novella 131, cap. 6. At Gregorium, minus indulgentem suis commodis, hoc loco admittere praescriptionem xl annorum. Negat hoc Gussanv. Inter dissidentes litem componere non audemus. Liceat tamen observare Gussanvillæum hic secum pugnare; nam autumat Gregorium pri- mum esse qui praescriptionem ad xl annos extende- rit, et postea tamen laudat novellam ipso antiquio- rem, qua id cautum est. Voluit forsitan innuere pri- mum Romanorum pontificum fuisse, qui de hac præscript. quadrag. aliquid decreverit. De præscri- ptione ex possessione triginta ann. lege Apollin. Si- donium, lib. VIII, epist. 6. *Per ipsum fere tempus, inquit.... lex de praescriptione tricennii fuerat pro- quiritata; cujus peremptoria abolita rubricis, lis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur*. Ad quæ verba Sirmondus: *Ea est, inquit, novella Valenti- niani de xxx annorum praescriptione omnibus causis opponenda*.

(d) Calumnia hic non significat malitiosam et men- dacem infamationem, sed potius injustam vexatio- nem, et bonorum spoliationem, quo sensu Joannes Bapt. militibus eum consulentibus dicebat, Luc. III, 14: *Neminem conculatis, neque calumniam faciatis*. Vide, supra, notam b ad epistolam I, ubi calumnia hoc sensu usurpatur in Victoria Vit. testimonio.

(e) In Corb. auctores, ut etiam legitur in vet. Ed. Remb. et apud Gilot., sed vitiose; hic enim loqui- tur sanctus Doctor de rerum Ecclesie curatoribus.

(f) Hæc desunt in plur. Mss., leguntur tamen in Colb. vet., in duobus Teller., Andegav. et Turon. S. Galiani.

nitatem decet cunctos per loca vestra Langobardos admonere, ut quia ubique gravis mortalitas imminet, eosdem filios suos in Ariana hæresi baptizatos ad catholicam fidem concilient, quatenus super eos iram Domini omnipotentis placent. Quos ergo potestis admonere, quanta virtute valetis eos ad fidem rectam suadendo rapite, æternam eis vitam sine cessatione prædicate; ut cum ad districti veneritis conspectum iudicis, possitis ex vestra sollicitudine lucrum in vobis ostentare pastoris. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 50.)

EPISTOLA XVIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Marcello ad victum et vestitum necessaria provideat, pastores in lapsorum locum et vicem curet substitui.

Gregorius Petro subdiacono.

Insinuat nobis est Marcellum (a) Barunitanæ Ecclesiæ, ibidem in Panormitana civitate, in monasterio sancti Adriani in pœnitentiam deputatum, non solum victus necessitatem pati, sed et nuditatis nimiam sustinere molestiam. Pro qua re necesse habemus strenuitati tuæ præsentijussione præcipere, ut ipsi pro victu et vestimento stratoque (b) ad continentiam, pueroque ejus 503 annonam, quantum prospexeris satis esse, constituas; ut inopia nuditasque ejus tali providentia possint habere consultum, ut ea quæ eidem viro deputaveris, tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac, ut et nostram jus-

Epist. XVIII. — (a) Ita scribitur in plerisque Mss. In uno tamen e Vaticanis legitur, *Barrolitanæ*, in alio *Barulitanæ*. In Excusiis, *Barbicanæ*, vel *Burubicanæ*.

(b) Id est, ad ipsum in vita continendum, ne egestate pressus deficiat. Gall., *pour sa subsistance, son entretien*. Hanc vocem eodem sensu usurpat, infra, epist. 44; lib. III, epist. 28; lib. V, epist. 30; Pastoral. III part., cap. 20, adm. 21.

(c) Vulgati, ut *Deus.... valeat providere*. Certe contra Mss. fidei. Sensus est; ut *valeat provideri is quem Deus dignum judicaverit*. Verum non raro Gregorius præpostero ordine voces disponit et contextit.

(d) In Norm., Corb., per *præsumpta*.

(e) Istius vocis non unus est in ecclesiasticis monumentis significatus. Siquidem alii idololatria, alii hæresi, alii schismate, alii corpore labeantur. His quasi lapsu graviore aut certe scdioru ruisent, si clerici essent, nulla spes erat revertendi ad gradum priorem, secundum disciplinam illorum temporum, quam pluribus in epistolis vir sanctus repræsentat. Concinit cum Epaonensi, cap. 22, Agathensi, cap. 50: *Si episcopus, presbyter, aut diaconus capitale crimen commiserit, aut chartas falsaverit, aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus, in monasterio retrudatur, et ibi quandiu vixerit, laicam tantummodo communionem accipiat*. Innocentius I, epist. 2, ad Exuperium, rigidus adversus sacerdotes incontinentes. Neocæsariense, cap. 9 et 10, obscurius loquitur, et alias difficultates movet. Quamobrem cum cum libellaticis et sacrificatis, cum hæreticis et schismaticis facilius aliquando dispensatum sit, non liquet. Fortasse extranei alliciendierant quoquomodo, filii severius castigandi. Monet sanctus Augustinus lib. II contra Cresconium, cap. 16, aliter paganos, aliter hæreticos recipi. Sic Donatistis nihil non concedit, ut ad Ecclesiæ redeant unitatem. De iis qui carne lapsi sunt, legat studiosus sanctum Augustinum, epist. 64, ad Aurelium, ubi locum explicat Rom. XIII, quæritque cur hoc vitii genus acerrime præ cæteris ab Ecclesia vindicetur. Eius tamen in-

sionem impleas, et tu quoque hoc ipsum bene disponendo, hac ipsa possis participari mercede. Præterea hoc tibi indagandum mandare curavimus, veteri quæ jam inoleverat consuetudine postposita, ut si quæ civitates in provincia Siciliæ pro peccatis per sacerdotum lapsus a pastoralis regimine vacare noscuntur, de clero Ecclesiarum ipsarum, vel ex monasteriis, si qui digni ad sacerdotalem locum possunt inveniri, perspicias, et ad nos inquisita primitus morum gravitate transmittas, ut grex uniuscujusque loci per pastoris lapsum inveniri non debeat longo tempore destitutus. Si vero vacantia quidem loca repereris, et nullus tali dignitate ex eadem Ecclesia congruus inveniat, ad nos similiter inquisitione solerti renuntia, ut Deus quem dignum talibus ordinationibus judicaverit, valeat (c) provideri. Non enim oportet ut unius excessu grex dominicus (d) per prærupta possit sine pastore diffluere. Ita enim et locorum ordinatio proveniet, et revertendi (e) lapsis ad gradum priorem, quo melius pœniteant, suscipio non manebit.

EPISTOLA XIX.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

Honoratum archidiaconum sua gradui restituat; deinde, si manet controversia, Romæ causam dicant. (Vide l. II, ep. 18.)

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Gesta (Grat. dist. 74, cap. 2) quæ nobis in concilio vestri confecta (a) secretario direxistis, in quibus ar-

dulgentiam in persona incestuosi Corinthii exhibet Theodoretus, hæretic. Fabul. lib. V, cap. 28, de pœnitentia: *De eo autem qui Corinthi fornicatus est, quid dicent, qui non solum divinis sacramentis dignus est habitus, sed docendi quoque gratiam assecutus est? Quare cum tanquam de vero, docto et sapiente se jactarent, qui sub eo erant, divinus Apostolus illos reprehendit, dicens: « Et vos inflati estis, et non potius luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc fecit. » Sed tamen cum eum qui doctor erat, et maximum flagitium patrare ausus fuerat, Satanæ tradidisset, rursus illum ex ejus manibus eripuit, et corpori Ecclesiæ tradidit, etc.* Tum concludit: *Huiusmodi habebant commiserationem Ecclesiæ magistri. Erant enim medici spirituales sanorum quidem valetudinem conservantes, male autem affectorum morbos profligantes*. Gussanv. De irrevocabili lapsorum clericorum depositione, infra, ad epist. 52, lib. IX.

Epist. XIX. — (a) Vox apud jurisconsultos obvia, pro loco in quo iudices causas audiunt. In conciliis et scriptoribus ecclesiasticis usurpatur pro parte templi ab aliis secreta, in quam episcopus, sacerdotes et ministri sese recipiebant ante et post sacrum. Sic apud Severum Sulpicium, dialogo 2, de Vita sancti Martini, cap. 1. Conc. Laudicenum, can. 21, appellat secretarium sive diaconicum. Sidonius Apollin., lib. V, epist. 17, vocat receptorum. Sanctus Gregorius, epist. 56, lib. V, saluatorium. Erat autem secretarium majus, et secretarium minus. Majus proprie saluatorium dicebatur, quod in eo episcopi sacramentum facerent, antequam ad altare procederent, fidelium salutationes exciperent, seu illorum se orationibus commendarent. In illo filii Ecclesiæ admittebantur, viduæ profitebantur, et cogeantur quandoque concilia. Carthagin. concil. tertium, quartum, sextum, septimum, Milevitanum atque Africanum plenarium habita sunt in secretario basilicæ, ut habet in gulorum inscriptio. Cesaraugustanum quoque et Arelat. secundum. Locum in quo habita est synodus Chalcedon. secretarium vocat Liberatus Diac., in Breviario, cap. 13. Vide lib. III, epist. 56. Ipsum in inferiori

chidiaconus Honoratus (b) addicitur, plena esse cognovimus 504 semine jurgiorum, cum uno eodemque tempore una persona nolens ad sacerdotii honorem provehatur, quæ tanquam immerita (c) a diaconatus officio removetur. Et sicut justum est ut nemo crescere compellatur invitus, ita censendum puto, ne quisquam insons ab ordinis sui ministerio dejiciatur injuste. Verumtamen quia inimica Deo discordia (d) tuas partes excusat, locum et administrationem suam Honorato archidiacono restituas commoneamus, atque concordēs divinis ministeriis competentia exhibere servitia. Audientiam et quæstioni nostræ; si adhuc inter vos causa nutritur scandali, prædictus archidiaconus occurrat admonitus, atque dilectio tua pro partibus suis dirigat personam instructam, quibus præsentibus solatiante nobis Domino, deposito studio personarum, quæ competunt favori justitiæ decernere valeamus.

EPISTOLA XX.

AD HONORATUM DIACONUM SALONITANUM.

De contentione ipsius contra episcopum sum, et de custodia rerum Ecclesiæ.

Gregorius Honorato (b) diacono (c) Salonitano.

Ea quæ nobis contra vos tu et episcopus tuus contraria direxistis scripta agnoscentes, doluimus, eo quod inter vos nihil charitas recognoscit. Verumtamen te in officio ordinis tui administrare præcipimus; et si illic potest, superante gratia, causa vestri scandali definiri, multum credimus vestræ animæ acquisivisse. Sin vero ita discordia inter vos partes suas armavit, (g) ut in timore 505 scandali voluntas vestra debeat remanere, tu ad nostram audientiam (d) indifferenter occurre, et episcopus tuus pro se

parte navis ad Austrum collocabant. Vide Mabillon., *Comment. in Ord. Rom.*, § 3. In istis porro salutarioris erant quandoque mansiones, ut videre est apud Gregorium Turon., lib. II *Histor.*, cap. 21, et lib. VII, cap. 22. Secretarium minus, in quo sacerdotes sacra facturi sacras vestes induebant, aut alia quæ ad sacram liturgiam spectant, exsequebantur. Hæc innuere videtur Sev. Sulpicius, loco supra citato. *Partim ex Gussanv.*

(b) In multis Vaticanis, *accusatur*.

(c) Archidiaconatum intellige, qui non presbytero, ut fit, sed solis diaconis competebat, ut ex hac epistola liquet. Qui multa de diaconis vulgo incognita scire avet, legat Codinum, de offic. aulæ Constant., et Joannem episcopum Citri, in Respons. ad Cabasilam. Gussanv. Cur Natalis Honoratum ad presbyteratum promovendo ab archidiaconatu vellet dejicere, D infra patebit. Sic olim Anatolius CP. patriarcha Ætium archidiaconum sibi invisum, ut ab archidiaconatu amoveret, presbyterum fecit; Qui, inquit sanctus Leo, epist. 84, ad Marcianum, non inveniens quod argueret in fide, quod improbaret in moribus, dejectionem innocentis per speciem honoris implevit.

(d) Editi, *accusat*, cum legatur *excusat* in omnibus fere Mss. Vatic., Reg., Corb., Norm., etc.

Epist. XX (Al. 10). — (a) Præmittitur in Colb. mense Novemb. indict. 9. Consistente Turon. S. Gat. la Alb. seu Andeg., ut in Editis, legitur, mense Decembri, etc.

(b) In excusis, *archidiacono*; at non ex Codd. Mss.

(c) Salona erat olim Dalmatiæ metropolis, in ora littorali ad fluvium Salonem, hodie excisa. Ex ejus ruinis crevit Spalatum urbs, ad quam translatus est archiepiscopatus, vulgo *Spalatro*.

A dirigat quam elegerit personam instructam; ut omnia subtili ratione perpensa constituere, quæ visa fuerint partibus, debeamus. Scire vero te volumus (*Extra de officio Arch. c. 3*), quod a te omnia districte quæsituri sumus; (e) quia vel propriæ ecclesiæ, vel quæ de diversis ecclesiis (f) cimelia sunt collecta, sub omni nunc sollicitudine et fide servantur. Quod si quid ex eis vel negligentia, vel cujusquam fraude deperierit, tu in hoc reatu constringeris, qui per archidiaconatus ordinem custodiæ ejusdem ecclesiæ arctius implicaris.

EPISTOLA XXI.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

De pontificatu gratulanti animum aperit, atque orationis deposcit subsidium.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

B Scripta (*Grat. dist. 74, cap. Gesta*) reverentiæ tuæ, quæ (a) processioni nostræ gratias referebant, offerente Stephano diacono, quem direxistis, accepimus; et nimirum valde credenda sunt gratia et studio charitatis impensa, dum (b) pontificatus vestri congaudere ordinem ratio commonebat. Idcirco nos salutionis tuæ causa redditi lætiores, conscientiam nostram indicamus, ipsius honoris onera me ægro animo suscepisse. Sed quia (c) divisis judiciis non poteram (d) resultare, necessario mentem meam parti lætiori revocavi. Pro qua re reverentiam vestram epistolario sermone deposcimus, ut tam nos quam Christianus grex curæ nostræ commissus orationis vestræ solatiis perfruamur, quatenus ea valeamus præsidii firmitate procellas temporum superare. (e) Mense C Februario, indictione nona.

(d) Corrupte in Vulgatis, *ut in timore*.

(e) Ita Mss. Vaticani et cæteri. Significat, *absque dilatione*.

(f) Hanc lectionem in Vatic., Reg., Norm. et al. Mss. repertam prætulimus vulgatæ: *si non ea quæ vel propriæ, etc., servantur*.

(g) Cimelia hic sunt vasa, ornamenta, resque Ecclesiæ, quarum cura penes archidiaconum erat. In epist. 50, lib. III, meminit Greg. cimeliarchii Ecclesiæ. Consule si vacat amplissimam Gussanv. observationem ad hunc locum. Porro quam pretiosis ornamentis olim Ecclesiæ ditarentur, vel ex hoc intelligitur quod Optatus, lib. I de Schism. Donat., cap. 18, scribit de Carthag. Ecclesiæ opibus, sæviante licet persecutione: *Erant enim Ecclesiæ ex auro et argento quamplurima ornamenta, quæ nec defodere, nec secum portare valerat* Mensurius, episcopus Carthag. *quæ quasi fidelibus, senioribus commendavit, memoratorio facto*.

(a) Epist. XXI (Al. 20). — Hoc est, *profectioni* seu *promotioni*, ut etiam legitur in duobus Vat.

(b) Editores mutarunt *vestri* in *nostri*, inconsultis mss. Codicibus, nam in omnibus Norm., in 4 Vatic., etc., legitur *vestri*.

(c) Denotare videtur columnam illam fulgidam, quæ supra Gregorium latitantem apparuit, de qua Joan. Diac. lib. I, cap. 44. Gussanv.

(d) Id est, *resilire, resistere*. Vide lib. VII. Moral. Resultatio etiam legitur in eodem sensu, lib. VIII Moral., num. 59, et lib. IX, num. 22. Sic *Histor. Tripart. lib. V, cap. 11: De resultatione Judæorum... tentabant resultare Romanis*.

(e) In Colb. hæc ad epistolam sequentem videntur pertinere. Leguntur in Turon. S. G.

EPISTOLA XXII.

AD NONNOSUM.

Maurentium de possessione quam petiit dicit se exauditorium.

Gregorius Nonnoso.

Omnipotens Deus cordi vestro indicet quanta devotione ac dilectione vobis conjungor. **506** Et si hanc per epistolas implere nequeo, si quando tamen opportunitatem inveniam, rebus ostendere curabo. Salutationis præterea alloquium solvens, indico quia veniente humili vestro domino Maurentio de possessione quam gloria vestra petiit, per omnia parebimus.

EPISTOLA XXIII.

AD GREGORIUM PRÆPOSITUM ITALIÆ.

Mutua testatur dilectionem.

Gregorius Gregorio (a) præposito Italiæ.

Bonitatem (b) excellentiæ vestræ, quam semper cognitam habui, nunc experimento superaddito recognovi. Unde omnipotentem Deum deprecor, ut sua vos protectione custodiat, vobisque et apud se gratiam, et apud serenissimos principes largiatur. Si autem nullæ hominum qui intersunt pravitates (c) nos dividant, esse me vestrum proprium valde certum tenete. (d) Quod in omnipotente Domino confido, quia hoc vobis etiam per documentum meæ attestationis ostendo. Salutationis igitur alloquium solvens, peto ut quoties usus exegerit, vestris me affatibus relevare curetis.

EPISTOLA XXIV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ut quibusdam ancillis Dei Paulino presbytero, et duobus monachis certam solidorum summam eroget.

Gregorius (a) Anthemio subdiacono.

Insinuatum nobis est ancillas Dei quasdam (b) Nola civitatis, in (c) Aboritana domo commorantes,

Epist. XXII (Al. 21).

Epist. XXIII (Al. 22). — (a) Hujus Gregorii dignitatem nosse difficillimum est ex hujus epist. inscriptione. Nam in duobus Vatic. legitur *episcopo* Italiæ, ut etiam exstat in Colb. vet. In uno Vatic. *præfecto* Italiæ. In Rhemensi. *Italiæ præposito*, consentiente altero Colb., Pratell., Michael. et aliis. Plurimi tamen ex Normannis habent simpliciter *præposito*. Episcopum non fuisse Gregorium vel ex titulo excellentiæ liquet.

(b) Titulus honoris quo Gregorius utitur erga reges, reginæ, exarchos, et alios summæ dignitatis et auctoritatis viros, ut infra sæpe videbimus.

(c) Vulgati, *vos dividant*, contra Mss. fidem.

(d) Additur in Excusis, *et vobis dilectione conjunctum*, quæ cum absint a quatuor Vatic., a Reg., Corb., Norm., etc., in nullo enim Codice veteri reperta sunt, resecanda duximus.

Epist. XXIV (Al. 23). — (a) Ex plurimis ad eum scriptis Epistolis, ut index docebit, notissimus est Anthemius.

(b) Nola urbs etiamnum episcopalis Campaniæ, sub archiepiscopo Neapolitano, sede sancti Paulini notissim. a. GUSSANV.

(c) Varie legitur hæc vox in Mss.: *Horridana*, *Aboritana*, *Aboridana* in pluribus.

(d) Mons est in Ætruria hodie *monte di San Oreste*, ab oppido ei adjacente. Guss. De hoc monte jam dictum in Dialogis, lib. 1, cap. 7.

(e) Parva est Campaniæ insula ante Neapolim cui ponte jungitur. Nunc dicitur: *Castello dell' Ovo*, a

A nimiam victus vestitusque penuriam sustinere. Quibus ex præcepto Dei subvenire nos convenit, et inopiam earum, in quantum possumus, donante Domino, sublevare. Propterea experientiæ tuæ præsentijussione mandamus, ut de hac præsentij nona indictione, quadraginta in ore cissolidos dare debeas, et deinceps succedentibus indictionibus annuos viginti solidos ministrare, qui tuis possint rationibus imputari. Præterea Paulino presbytero monasterii sancti Erasmi, quod in latere (d) montis Soractis situm est, sed et duobus monachis in oratorio sancti Archangeli servientibus, quod in (e) Lucullano castro **507** juxta sancti Petri basilicam esse dignoscitur, binos te in præsentij tantummodo solidos dare præcipimus, qui et ipsi tuis rationibus imputentur. Ita ergo fac, ut B impensæ mercedis tu quoque participium sortiaris.

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM, ET CÆTEROS PATRIARCHAS.

Pastoris onus, doles, officia late prosequitur, ac demum fidem ad conciliorum normam proficitur.

(a) Gregorius Joanni Constantinopolitano, (b) Eulogio Alexandrino, (c) Gregorio Antiocheno, Joanni Jerosolymitano, et (d) Anastasio ex patriarchæ Antiocheno, (e) a paribus.

Consideranti mihi quod impar meritis, at toto animo renitens, pastoralis curæ pondera portare compulsus sum, caligo mœroris occurrit, et tristecor nihil aliud nisi eas quæ videri nil sinunt tenebras videt. Nam quid antistes a Domino, nisi pro delictis populi intercessor eligitur? Qua itaque fiducia ad eum pro peccatis alienis intercessor venio, apud quem de propriis securus non sum? Si fortasse quispiam apud potentem virum, qui et sibi iratus, et mihi esset incognitus, intercessorem suum me fieri

forma illius insulæ.

Epist. XXV (Al. 24). — (a) Ita restituimus hunc titulum viginti saltem mss. Codicum beneficio, quibus concordant Editiones antiquæ, Veneta 1504, Paris. 1508, 1571, et aliæ. Eodem modo legitur apud Joannem Diaconum, lib. 11, cap. 3, et apud Ivonem, part. 14, c. 117. De hoc Joanne, dicto Jejunatore, vide quæ supra diximus, epist. 4. GUSSANV. In Ed. Vatic. exciderat *Gregorio Antioch.* In aliis Excusis legitur, *Anast. Patriarchæ*; scribere *expatriarchæ* coacti sumus auctoritate quatuor Mss. Vatican., Norm., Anglic. et fere omnium.

D (b) De Eulogio, vide, infra, epist. 52.

(c) Hic e montesina monachus in locum Anastasii Magni, a Justino imperatore pulsus ann. 572, subrogatur. Vir sane magnarum virtutum, nisi viventis episcopi et tanti viri sedem occupasset. De eo mirum dicit Evagrius libro quinto, capite 6, et Nicephorus, lib. xvii, cap. 36. Cum autem per annos xxiii sedem Antiochenam pacifice rexisset, decessori eandem reliquit moriens ann. 594. GUSSANV.

(d) De eo, supra, epist. 7.

(e) Id est, eodem exemplo, scilicet, quia plures epistolæ ad singulos exemplis paribus mittebantur. Eodem modo habetur epist. 80 hujus libri, et epist. olim 39 et 111 lib. vii, indictione 2, nunc 69, et 100 lib. ix. Videtur nonnullis idem esse quod litteræ *pariculae* vel *pariclae*, estque conjectura clarissimi viri Hieronymi Bignonii, in notis ad Marculfum. Alia opinio Claudii Salmasii, ex libro de modo usurarum

oat, terrores autem considerato internæ dulcedinis blandimento contemnat. Unde supernæ quoque vocis imperio, in utroque humero sacerdos velamine superhumeralis astringitur, ut contra adversa et prospera virtutum semper ornamento muniat, quatenus juxta Pauli vocem (*II Cor. vi, 7*); *Per arma justitiæ a dextris sinistisque* gradiens, cum ad sola quæ anteriora sunt nititur, in nullo delectationis infimæ latere flectatur. Non hunc prospera elevent, non adversa perturbent, non blanda usque ad voluptatem demulceant, non aspera ad desperationem premant; ut dum nullis passionibus intentionem humiliat, quanta in utroque humero superhumeralis pulchritudine tegatur, ostendat.

Quod recte etiam superhumeralis ex auro, hyacintho, purpura, bis tincto cocco et torta fieri bysso præcipitur, ut quanta sacerdos clarescere virtutum diversitate debeat demonstretur. In sacerdotis quippe habitu ante omnia aurum fulget, ut in eo intellectus sapientiæ principaliter emicet. Cui hyacinthus qui aureo colore resplendet adjungitur ut per omne quod intelligendo penetrat, non ad favores infimos, sed ad amorem cœlestium surgat, ne dum suis incautus laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectu vacuetur. Auro quoque ac hyacintho purpura permiscetur, ut videlicet sacerdotale cor, cum summa quæque prædicat, etiam in semetipso suggestiones vitiorum reprimat, eisque velut ex regia potestate contradicat, quatenus nobilitatem semper intimæ regenerationis aspiciat, et cœlestis regni habitum moribus defendat. De hac etiam nobilitate spiritus per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Petr. ii, 9*). De hac etiam potestate, qua vitia subigimus, Joannis voce roboramur, qui ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan. i, 12*). Auro autem, ac hyacintho, et purpuræ bis tinctus coccus adjungitur, ut ante interni judicis oculos omnia virtutum opera ex charitate decorentur, et cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu occulti arbitri flamma intimi amoris accendat. Quæ scilicet charitas, quia Deum simul et proximum **510** diligit, quasi coccus ex duplici tinctura fulgescit. Qui igitur sic ad auctoris speciem anhelat, ut proximorum curam negligat, vel sic proximorum curam exsequitur, ut a divino (*g*) amore torpescat, quia unum horum quodlibet negligit, in superhumeralis ornamento habere coccum bis tinctum nescit. Sed cum mens ad præcepto charitatis tenditur, restat procul dubio ut per abstinentiam caro maceretur. Unde et bis tincto cocco torta byssus adjungitur, de terra enim byssus nitenti specie oritur. Et quid per byssum, nisi (*h*) candens decore munditiæ corporalis castitas designatur? Quæ videlicet torta pulchritudini superhumeralis innectitur, quia tunc castimonia ad perfec-

A tum munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Cumque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

Rursum cum me ad considerandum debitum Pastoris verbum ac silentium confesso, paventi cura perpendo, quod valde necesse est ut et discretus sit in silentio, et utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. Nam sicut incauta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium hos qui erudiri poterant in errore derelinquit. Sæpe namque rectores improvidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui recta libere pertimescunt; et, juxta Veritatis vocem (*Joan. x, 12, 13*), nequaquam jam gregis custodiæ pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt, quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos Dominus per prophetam increpat, dicens: (*i*) *Canes muti non valentes latrare* (*Isai. lvi, 10*). Hinc rursum queritur, dicens: *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*Ezech. xiii, 5*). Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione commissi gregis voce libera hujus mundi potestatibus contraire. Et in die Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiæ amore resistere. Pastori etenim recta timuisse dicere, quid est aliud quam terga tacendo præbuisse? Qui nimirum si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit. Hinc rursus delinquenti populo dicitur: *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant nunc iniquitatem tuam, ut te ad penitentiam provocarent* (*Thren. ii, 14*). Prophetæ quippe nonnunquam in sacro eloquio doctores vocantur, qui dum fugitiva esse præsentia indicant, quæ sunt ventura manifestant. Quos divinus sermo falsa videre redarguit, quia dum corripere culpas metuunt, incassum delinquentibus promissa accuritate blandiuntur. Qui iniquitatem peccantium nequaquam aperiant, quia ab increpationis voce conticescunt. Clavis quippe apertionis sermo est correptionis, quia increpando culpam detegit, quam sæpe nescit ipse etiam qui perpetravit. Hinc Paulus ait: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt redarguere* (*Tit. i, 9*). Hinc per Malachiam dicitur: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malach. ii, 7*). Hinc per Isaiam Dominus admonet, dicens: *Clama, ne cesses, sicut tuba exalta vocem tuam* (*Isai. lviii, 4*). Præconis quippe officium suscipit, quisquis (*j*) ad sacerdotium **511** accedit, ut ante adventum judicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos vero si prædicationis est nescius, quam clamoris vocem daturus est præco mutus? Hinc est enim quod super pastores primos in linguarum specie Spiritus sanctus insedit (*Act. ii, 4*), quia

(*g*) Vulgati, *tepescat*.

(*h*) Ita Mss. et vet. Ed. At Vatic. et Gussanv., *candens nitore*.

(*i*) In tribus Vatic., in Norm. et plerisque: *dicens*

Non ascendistis, omisso Isaiæ testimonio. Sic legitur in vet. Ed. Paris. et in Gilot.

(*j*) In Vulgatis, *ad sacerdotem ascendit*.

quod se inquinari pulsantis culpæ sordibus prævident, exhortationis ejus solatio lacrymis orationis lavent. Unde et ante fores templi ad abluendas ingredientium manus mare æneum, id est luterem, duodecim boves portant (*III Reg. vii, 25, 24*), qui quidem facie exterius eminent, sed ex posterioribus latent. Quid namque duodecim bobus, nisi universus pastorum ordo signalur? De quibus lex, Paulo disserente, dicit: *Non obturabis os bovi trituranti* (*I Cor. ix, 9*). Quorum quidem nos aperta opera cernimus; sed apud districtum judicem, quæ illos posterius maneant in occulta retributione, nescimus. Qui tamen cum condescensionis suæ patientiam ablendis proximorum confessionibus præparant, velut ante fores templi luterem portant: ut quisquis intrare æternitatis januam nititur, tentationes suas menti pastoris indicet, et quasi in boum lutere cogitationis vel operis manus lavet. Et fit plerumque ut dum rectoris animus aliena tentamenta condescendendo recognoscit, auditis tentationibus et ipse pulsetur, quia et hæc eadem per quam populi multitudo diluitur, aqua procul dubio luteris inquinatur. Nam dum sordes diluentium suscipit, quasi suæ munditiæ serenitatem perdit. Sed hæc nequaquam pastori timenda sunt, quia, Deo subtiliter cuncta pensante, tanto facilius a sua eripitur, quanto misericordius ex aliena tentatione fatigatur.

Rursus cum me ad considerandum conféro qualis in humilitate, qualisque esse rector debeat in distractione, perpendo, quoniam necesse est ut et bene agentibus sit per humilitatem socius, et contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, quatenus et (o) bonis in nullo se præferat, et cum pavorem culpa exigit, prioratus sui potestatem agnoscat; ut et honore suppresso, æqualem se subditis bene viventibus deputet, et contra perversorum culpas ex zelo justitiæ excreseat. Hinc est namque quod Petrus, auctore Deo, sanctæ Ecclesiæ principatum tenens, a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosternente, immoderatus venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, et ego homo sum* (*Act. x, 26*). Sed cum Ananiæ et Sapphiræ culpam reperit, mox quanta potentia super cæteros excrevisset, ostendit (*Act. v, 3, seq.*). Verbo namque eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit; et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod, honore sibi vehementer impenso, coram bene agentibus fratribus non agnovit. Hic communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, illic zelus ultionis (p) jus aperuit potestatis. Hinc est quod Paulus bene agen-

(o) Multis hanc sententiam explanat quasi gravissimam, ne prælatio sit ambitionis argumentum et dominationis fomentum. Legant sanctum Bernardum, in Cantica, serm. 23: *Discite subditorum matres vos esse debere, non dominos; studete magis amari quam metui; et si interdum severitate opus est, paterna sit, non tyrannica..... Quid jugum vestrum aggravatis super eos quorum potius onera portare debetis?* Prævit sanctus Paulus ad Rom. xiii disserens de principibus

libus fratribus prælatum esse nesciebat, cum diceret: *Non quia dominatur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri* (*II Cor. i, 23*). Ad quæ ideo adjunxit: *Fide enim statis*. Ac si id quod protulerat aperiret, dicens: Ideo non dominamur fidei vestræ, quia fide statis. Æquales enim vobis sumus, in quo vos stare cognoscimus. Quasi prælatum se esse fratribus nesciebat, cum diceret: *Facti sumus parvuli in medio vestrum* (*I Thess. ii, 7*). Et rursus: *Nos autem servos vestros per Christum* (*II Cor. iv, 5*). Sed cum culpam, quæ corrigi debuisset, invenit, illico se magistrum esse recoluit, dicens: *Qui vultis, in virga veniam ad vos* (*I Cor. iv, 21*)? Summus itaque locus tunc bene regitur, cum is qui præest vitiis potius quam fratribus dominatur. Bene acceptam potestatem regit, qui et tenere illam novit et impugnare. Bene hanc regit, qui scit per illam super culpas erigi, scit cum illa cæteris in æqualitate componi.

§ 14 Sic autem servanda est virtus humilitatis, ut non solvantur jura regiminis; ne dum prælatus quisque plus se quam decet dejicit, subditorum vitam restringere sub disciplinæ vinculo non possit; et sic servanda est disciplinæ severitas, ne dum plusquam necesse est zelus ascenditur, mansuetudo funditus amittatur. Sæpe namque (*Grat. disp. 41, cap. 6*) vitia virtutes se esse mentiuntur, ut tenacia parcimonia, effusio largitas, crudelitas zelus justitiæ, remissio pietas veliti videri. Disciplina ergo vel misericordiæ multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed magna discretionis arte servanda est, et juste consulens misericordia, et pie feriens disciplina. Hinc namque est quod docente Veritate per Samaritani studium semivivus in stabulum ducitur, et vinum atque oleum vulneribus ejus adhibetur (*Luc. x, 33, seq.*); ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, et per oleum foveantur. Necesse quippe est ut is qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum doloris adhibeat, in oleo molliem pietatis, quatenus (q) per vinum mudentur putrida, per oleum sananda foveantur. Sit ergo amor, sed non emolliens; sit vigor, sed non exasperans: Quod bene illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul et manna est; quia cum Scripturæ sacræ scientia in boni rectoris pectore, si est virga distractionis, sit et manna dulcedinis.

D Suscepto itaque pastoralis curæ onere, cum cuncta hæc atque alia hujusmodi multa considero, videor quod esse non possum, maxime quia hoc in loco quisquis Pastor dicitur, curis exterioribus graviter occupatur: ita ut sæpe incertum fiat utrum pastoris

sæculi, qui non sunt timori boni operis, sed mali. Merentur laudem qui bonum faciunt, nec est quod a potestate timeant. GUSSANV.

(p) In excusis vin aperuit. Sequitur Codd. Anglo., Norm., Corb., etc.

(q) Ita quatuor Vatio., Norm., etc., ubi Excusi habent, per vinum mordeantur. Infra fidem exhibent, rigor pro vigor.

officium (r) an terreni proceris agat. Et quidem quisquis regendis fratribus præest, vacere funditus a curis exterioribus non potest, sed tamen curandum magnopere est ne ab his immodere deprimatur. Unde recte ad Ezechielem dicitur : *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam nutriant; sed tendentes attondeant capita sua* (Ezech. XLIV, 20). Quid enim signant capilli in capite, nisi exteriores cogitationes in mente? Qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis exprimunt; quæ ex negligenti ac torpenti sensu, quia importune prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia ergo cuncti qui præsumunt habere quidem sollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita subditorum nec a se funditus amputent, nec rursus ad crescendo nimis relaxent. Unde bene dicitur : *Tondentes attondeant capita sua*, ut videlicet curæ temporalis sollicitudinis, et ad quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriori providentiam corporalis subditorum via protegatur, et rursus (s) per moderatam alta cordis intentio non impeditur, quasi capilli in capite sacerdotis servantur, ut cutem cooperiant; et resecantur, ne oculos claudant. Sed hoc in loco hujus discretionis moderamina video servari non posse, quia tanti quotidie casus imminet, ut mentem simul obruant, cum vitam corporalem necant. Unde, (t) frater sanctissime, per venturum iudicem rogo, per multorum millium angelorum frequentiam, per Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cælis, sub hoc pastoralis curæ onere lassescentem orationis tuæ intercessione adjuva, ne suscepta me pondera ultra vires premant. Memor vero

(r) In Codd. Vatic. 1031 et 160. legitur *terreni procuratoris*.

(s) In excusa exemplaria, non tamen vetustissima, irrepsit *per immoderatam*. Reluctatur sensus; contradicunt mss. Codd. Vatic., Gallio., Angl.

(t) Editores maluerunt, *fratres sanctissimi*, licet in omnibus Vaticanis, Norm., Corb., etc., legatur in singulari, *frater*, etc. Nimirum in singulis exemplaribus hujus epistolæ ad patriarchas missis, non omnium patr., sed illius tantum cui mittebatur nomen inscriptum erat; quod maxime confirmat Baronii conjecturam, de qua in Vita sancti Gregorii, lib. II. cap. 1.

(u) Recent. Ed., *robustius pes figatur*.

(v) Hæc est epistolæ secunda pars, et quidem præcipua, ratione cujus vocatur a Joan. Diacono, lib. II, cap. 3, *synodica*; et quidem ad mentem sancti doctoris, ut patet ex epistolæ sequenti *sicuti patriarchis aliis... synodicam vobis, epistolam direxi*. In ea Gregorius, post datum initio pontificatus fidei symbolum, quod ad calcem epistolarum legi potest, singularem fidei confessionem de synodis œcumenicis, singulos ad patriarchas misit pro more antiquitus recepto, cujus etiam meminisse epistolæ 52, lib. IX : *Hinc est*, inquit, *ut quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolæ vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis generalibus synodis custodire fateantur*.

(x) Scilicet verbum Dei aliud scriptum, aliud tra-

ditum, utrumque fidelibus venerandum. *Concilium Tridentinum, sess. 4.* Ideoque Christus de Spiritu sancto prædixerat : *Docebit vos omnem veritatem*, quod in sacris conciliis fieri docet, Act. cap. XV : *Visum est Spiritui sancto, et nobis, etc.* GUSSANV.

(y) Justinianus imperator adversus Eutybianos edicto cavet ut sanctorum quatuor conciliorum fides ubique terrarum suscriberetur ab episcopis. Vide Cod. de summa Trinitate, Epiphonio et Joanni. Hinc forte mos inolevit ut patriarchæ singuli initio ordinationis formam suæ fidei aliis patriarchis mitterent, qua de re vide quæ dicta sunt ad epistolam 4. GUSSANV.

(z) Ita restituimus ad duos Colbertinos (tertius enim hic est inutilis) ad Vatic., Norm., etc., cum prius legeretur : *cujuslibet vitæ atque actionis norma consistit. Quisquis*.

(aa) Lecta fuerat ista epistola in concilio Chalcedonensi, Act. 10, ac de ea sic censent legati summi pontificis : *Relectis chartis, agnovimus ex sententia reverendissimorum episcoporum, ibam reverendissimum, innoxium approbati: relecta enim ejus epistola, agnovimus eum esse orthodoxum, et ob hoc decernimus, etc.* GUSSANV.

(bb) Incaute Ed., in duabus substantiis.

(cc) Refertur hic locus, tantillum immutatus, dist. 15, cap. Sicut. Hinc concludunt theologi robur actorum synodaliū fluere a sanctorum communione et a catholico consensu, quem sanctus Leo, epistolæ 61, vocat *unanimitatem*. GUSSANV.

per **516** Jesum Christum Filium ejus, qui cum eo vivit et regnat consubstantialiter Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA XXVI.

AD ANASTASIUM PATRIARCHAM ANTIOCHENUM.

Conqueritur de onere pastoralis.

Gregorius Anastasio patriarchæ Antiocheno.

(a) Scripta vestræ beatitudinis, uti fessus requiem, salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans inveniri. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa, quia sic spiritalem amorem suum quem gestabat aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur. Sed durum valde fuit quod secutum est, quia amor vester terrena me portare onera præcepit, et quem prius spiritualiter diligebatis, postea, ut æstimo, temporaliter amantes, usque ad terram me superposito onere depressistis; ita ut omnem mentis rectitudinem funditus perdens, contemplationisque aciem amittens, non per prophetiæ spiritum, sed per experimentum dicam: *Incurvatus sum, et humiliatus sum usquequaque* (Psal. cxviii, 107). Tanta me quippe occupationum onera depriment, ut ad superna animus nullatenus erigatur. Multis causarum fluctibus quatior, et post illa quietis otia, tumultuosæ vitæ tempestatibus affligor, ita ut recte dicam: *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psal. lxxviii, 3). Periclitanti igitur mihi manum orationis vestræ tendite, vos qui in virtutum littore statis. Quod vero me os Domini, quod lucernam dicitis, quod loquendo multis prodesse, multisque posse lucere perhibetis, æstimationem mihi meam, fateor, in dubietatem maximam perduxistis. Considero namque qui sum, et nihil in me ex hujus boni signo deprehendo. Considero autem qui estis, et vos mentiri posse non arbitror. Cum ergo credere volo quod dicitis, contradicit mihi infirmitas mea. Cum disputare volo quod in laude mea dicitur, contradicit mihi sanctitas vestra. Sed quæso, vir sancte, nobis aliquid de hoc certamine nostro conveniat, ut etsi non quod dicitis ita est, sit ita quia dicitis. Præterea sicuti (b) patriarchis **517** aliis patribus vestris, syno-

Epist. XXVI (Al. 25.) — (a) Iisdem fere verbis concepta est septima hujusce libri epistola, quam ad Anastasium non fuisse missam ibi annotavimus. In hac multa emendavimus, ex Mss. maxime Vaticanis et Gallicanis, inter quos mirus ubique fere consensus.

(b) Ita restituimus ex mss. omnibus Vatic. et aliis, cum prius legeretur: *Sicuti Patriarchis aliis fratribus a paribus synodicam.*

(c) Subtiliter distinguit inter episcopos qui ex Deo sunt et eos qui ex hominibus, et tamen hos et illos quasi legitimos habet. Quod non satis advertere videntur qui, ad summos juris apices de re qualibet decernentes, schismalibus et contentionibus viam parant zelo præcipiti, nec satis cauto. GUSMANVIL.

(d) Alias procurator, syndicus, ἐκδικὸς dicitur. Istius vocis non eadem semper notio. Defensor ecclesiæ apud Justinianum, novella 56, ἐκκλησιᾶς ἐκδικὸς. Legitur διὰ τὴν ὥρην apud Codinum, Suidam, Balsamonem. Alii causas criminales, alii civiles, alii pauperum adversus potentiores defendebant. Alii erant iudices. Vide

dicam vobis epistolam direxi; quia apud me semper hoc estis, quod ex omnipotentis Dei munere accepistis esse, non quod (c) ex voluntate hominum putamini non esse. Latori vero præsentium Bonifacio (d) defensori aliqua injunxi, quæ sanctitati vestræ debeat secretius intimare. Amatoris autem vestri beati Petri apostoli vobis claves transmissi, quæ super ægros positæ multis solent miraculis eoruscare. (Cf. Joan. Diac. l. i, c. 23; l. iv, c. 25.)

EPISTOLA XXVII.

AD ANASTASIUM ARCHIEPISCOPUM CORINTHI.

Ordinationem suam gemens indicat, et Bonifacium defensorem commendat.

Gregorius Anastasio archiepiscopo (a) Corinthi.

Judicia Dei quanto sunt investigabilia, tanto debent humanis sensibus esse metuenda; ut quia ea ratio mortalis comprehendere non valet, his se necesse est humilis cordis cervice subternat, quatenus quo eam regentis voluntas duxerit, illuc obedientibus mentis gressibus prosequatur. Ego autem considerans infirmitatem meam ad (b) apostolicæ sedis culmen non posse pertingere, onus hoc malui declinare, ne in pastoralis regimine imparis administrationis actione succumberem. Sed quia contraire non est Domini disponentis arbitrio, obediens secutus sum quod misericors de me regentis manus voluit operari. Nam fraternitati vestræ, etsi præsens non eveniret occasio, necessario fuerat indicandum quod licet indignum me apostolicæ sedi Dominus præesse dignatus est. Cum ego fieri hoc et causa posceret, et directi a nobis præsentium latoris, id est (c) Bonifacii defensoris, evenisset occasio, curavimus, non solum scriptis fraternitati vestræ, **518** charitatis vota persolvere, sed etiam de ordinatione nostra, quod desiderabile vobis fuisse credimus, indicare. Propterea charitas vestra reciprocis litteris nos de unitate Ecclesiæ, et desiderabili nuntio salutis vestræ lætificet, quatenus absentia corporalis, quam nos locorum facit sustinere disjunctio, scriptorum sibi vicissitudine præsentetur. Adhortamur etiam ut quia memoratum superius præsentium portitorem pro necessariis quibusdam causis ad clementissimi principis vestigia destinavi-

Conc. Afric., can. 42, defensoribus ecclesiarum ab imperatoribus petendis. Sic enim legitur in Codice antiquo Ecclesiæ Romanæ. GUSMANV. Defensorum Romanæ Ecclesiæ munus erat potissimum pauperum atque ecclesiarum defensioni et commodis invigilare, ipsiusque Romanæ Ecclesiæ patrimonia in diversis provinciis posita curare. Defensores septem regionarios instituit Gregorius Mag., lib. viii, epist. 14. Vide Cangianum Glossarium.

Epist. XXVII (Al. 26.) — (a) Corinthus, urbs ex Pauli apostoli epistolis maxime notissima. Dicitur *bimaris* ab Horatio, lib. i, ode 7, et Græce διθάλασπος, quod in isthmo sita sit, duo maria ab ortu et occasu arctis faucibus dirimente.

(b) Etsi multæ sint Ecclesiæ apostolicæ, quia ab apostolis fundatæ, Romana tamen per antonomasiam dicitur apostolica sedes. Hinc Romanus antistes dictus simpliciter apostolicus, etiam a Græcis, ut in notis ad Vitam sancti Gregorii auctore Paulo Diacono probavimus.

(c) De quo in superiori epistola.

mus, et mutabilitas temporis multa solet impedimenta itineris generare, quidquid ei sive in terreni itineris provisione, sive etiam in procuratione navigii necessarium fuerit, vestra sacerdotalis impendat affectio, ut destinatum iter celerius, Domino miserante, valeat explicare. (Cf. Joan. Diac., l. 1, c. 64.)

EPISTOLA XXVIII.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM RHISINIENSEM.

Ut Anastasii patriarchæ a sede sua pulsus, quem secum in honore suo vivere cupiebat, animum exploret.

Gregorius Sebastiano episcopo (a) Rhisiniensi.

Quamvis nulla merui beatitudinis vestræ scripta suscipere, tamen ego etiam obliviscentem me non obliviscor, negligentem pulso, torpentem amoris stimulis inquieto, ut qui ex semetipso non vult impendere, vel pulsatus sciat reddere quod debet. Præterea indico suggestionem me apud piissimos dominos summis precibus plenam fecisse, ut virum beatissimum domnum Anastasium patriarcham, (b) concesso usu pallii, ad beati Petri apostolorum principis limina mecum celebraturum solemnia missarum transmittere debuissent; quatenus si ei ad sedem

EPIST. XXVIII (Al. 27). — (a) Rhisinum, vulgo *Risine*, urbs olim episcopalis Dalmatiæ provinciæ, Illyrici Occidentalis, ad mare Adriaticum, ex Holstenio, in annotat. ad Geographiam sacram: quam aliisitam esse volunt in intimo recessu sinus Rhisonici, qui hodie dicitur *Golfo di Calaro*; alii vero in ora maritima, non ita longe ab antiqua Epidauro, inter ipsum ad Boream, et Arsecinium ad Austrum eam Rezana distinguentes. Successu temporis sedes episcopalis Castrum novum translata est, subestque archiepiscopo Epidaurio sive Ragusino sub dominio Turcarum. Guss. Operosum est nomen hujus urbis, et epistolæ titulum ex Mss. statuere. In Vatic. D, legitur *episcopo Poresmiensi*, quod etiam habent Rhemens. et Gamet. In Vatic. C, *præposito Resmiensi*. In Vatic. B, *episcopo Resmiensi*, quod in plerisque Codd. legitur, scilicet in Colb., Corb., Norm.; nullibi autem leges *Rhisin*. Sed in uno aut altero Vaticano occurrit *Rhisiensi*. In Regiis legitur, *Serminensi*.

(b) An usus pallii a pallio distingui debeat, an concessio utriusque ab imperatore sit impetranda, rime-
tur lector. Varia fuit pallii fortuna, quam piget post tot auctores classicos iterare. Illius formam, originem, usum, privilegium, necessitatem qui bene noverit, satis noverit. Titulus Decretalium de auctoritate et usu pallii paucula docet, plura nostræ permittit inquisitioni, multos injicit scrupulos; quemadmodum et epistola Paschalis II, ad Panormitanum episcopum, de electione et electi potestate, cap. 4. Pallium fuisse pretio datum affirmat in synodo sanctus Gregorius, negat Zacharias. Non metropolitans tantum sed episcopis concessum, Occidentalibus raro, Orientalibus passim, nullus negaverit qui concil. CP. VIII, can. 27 Latinis, 14 Græcis, legerit; et Lateranensis IV, sub Innoc. IV, can. 5. Sæculo Gregorii I, honor pallii nondum erat omnium metropolitaram. Gregorii VII ætate, nullus archiepiscopus sine pallio sua sinebatur obire munia, quod tamen sine præstito fidelitatis juramento, non poterat emereri. De usu et modis usus multoties certatum est, tanquam pro aris et focis. Itaque potestatis per hoc insigne datæ plenitudo non sibi semper et ubique constitit. An ab imperatoribus sumpserit initium, fluctuant docti. Certe apud Liberatum, in Breviario, cap. 21, imperatori ab episcopo redditur. Vigilinus Auxamo, et sanctus Gregorius Syagrius, non nisi accedente imperatoris voluntate, concedunt. Nodum istum facile dissolverit, qui primum pallii retexerit auctorem.

suam minime reverti liceret, saltem mecum in honore suo viveret. 519 Sed quæ causa contigerit, ut eadem scripta retinerem, præsentium lator vobis innotescet. Ejusdem tamen domni Anastasii animum cognoscite, et quidquid ei de hac re placuerit, vestris mihi epistolis indicate.

EPISTOLA XXIX.

AD ARISTOBOLUM EXPRÆFECTUM ET ANTIGRAPHUM.

Illum consolatur, et rogat ut in epistolis suis e Latino in Græcum convertendis, non verba, sed sensum reddat.

Gregorius (a) Aristobolo, expræfecto et (b) antigrafo.

Ad explendum affectum meum, fateor, lingua non sufficit; sed quidquid de vobis sentio, vester vobis melius affectus dicit. Quibusdam vero vos adversitatibus laborare audivi. Sed non hac de re valde contristor, quia plerumque navis, quæ pervenire ad alta pelagi per prosperitatem poterat, in ipso navigationis initio vento adversante repellitur, sed ad portum repulsa revocatur. Præterea si (c) prolixam epistolam

Forma Latinis et Græcis an eadem? In CP. VIII, can. 14, ὁμοφύριον. Latini interpretantur *pallium*. De omophorio vide Codinum, in Offic. aulæ CP.; Maloxum, in Vita patriarcharum; Balsamonem, ad Mar. patr. Alex., resp. 26. Referebat figuram agni, εἰς τὸν πῦρ ἄγνον. Germanus, in Historia Eccles. distinguit inter omophorium patriarchale et episcopale. Huic cruces intertextæ: ἔχει δὲ καὶ σταυρούς. Hinc forte πολυσταύριον dictum, in quo erant τρίγωνα, sive γαμμάτα. Accurrunt et aliæ voces ornamenti haud ab-
similis. ῥάσδος, σάκκος, etc. Videat lector Lui-
prandum, legatione ad Nicephorum Phocam; Procopium, lib. XIV, cap. 12, et in Decreto, dist. 10. Adderem sanctum Petrum Damiani, lib. VII, epist. 4, ad Agnetem imperatricem, si veritatem melius expendisset, et præjudiciorum fuisset vacuus. Gussanv. Plurima dubia proponit hic Gussanv., pauca solvit. De hoc argumento dicitur iterum ad epist. 11, lib. IX. Interim consule notam 782 Menardi ad lib. Sacramentorum.

EPIST. XXIX (Al. 28). — (a) Forte is est Aristobulus de quo Simocatta, lib. III Histor. Mauric., cap. 3, qui cum esset domus regiæ procurator (præfectum palatii vel curopalatem vocant, τῆς βασιλικῆς οἰκίας προσῶτα) ab imperatore Mauricio ad exercitum missus, ad sedandam seditionem inter milites exortam, qua verbis, qua muneribus duos et implacabiles animos aliquantulum emollivit. Gussanv.

(b) *Antigrahus* cancellarium aut notarium significat. Græcis ἀντιγραφὸς, dictator, rescriptor. Budæus, Aunotation. in Pandectas ex titulo de officio quaestoris, ait contrarotulatores, Gall., *contrôleurs*, ἀντιγραφεῖς, a Græcis dictos, eorum autem scripta, ἀντιγραφα, quasi contra scripta. Ἀντιγραφεῖς etiam dicti sunt Magistri scriniorum. Gussanv. Ἀντιγράβειν recensere est ac rescribere; dicebatur autem rescribere opus suum, qui emendandi animo illud recognoscebat. Antigrahorum ingenio formabantur principis sanctiones, epistolæ, responsa et rescripta; mentem enim tantum, non manum commodabant; postquam vero dictassent, relegendibus librariis et scriniariis, dictata recognoscebant ac corripiebant. Plura videsis apud Hofmannum in Lexico. Functum quoque fuisse interpretis officio, declarant hæc verba: *Si prolixam epist. ad interpretandum accipere fortasse contigerit*, etc.

(c) Superiorem ad quatuor patriarchas epistolam 25 forte intelligit.

meam ad interpretandum accipere fortasse contigerit, rogo, non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferte, quia plerumque dum proprietas verborum attenditur, sensuum virtus amittitur.

EPISTOLA XXX.

AD ANDREAM ILLUSTRUM.

De sua ad episcopatum assumptione dolet; clavem a corpore sancti Petri transmittit.

Gregorius Andreæ (a) illustri.

Omnipotens Deus dulcissimo cordi vestro indicet quia et absens corpore, a charitate vestra animo non recessi. Bona enim vestra, etiam si volo, oblivisci non valeo. Hoc autem quod me ad episcopatus ordinem cognoscitis pervenisse, si me diligitis, plangite, quia hic hujus mundi tantæ occupationes sunt, ut per episcopatus ordinem pene ab amore Dei me videam esse separatum. Quod incessanter defleo, atque ut pro me Dominum exoretis rogo. Præterea sacratissimam clavem a sancti Petri apostoli corpore vobis 520 transmissi, quæ super ægros multis solet miraculis coruscare; nam etiam de ejus catenis interior habetur. (b) Eadem igitur catenæ, quæ illa sancta colla tenuerunt, suspensæ colla vestra sanctificent. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 50.)

EPISTOLA XXXI.

AD JOANNEM EXCONSULEM, ATQUE PATRICIUM ET QUÆSTOREM.

Clavem sancti Petri, et de catenis ejus transmittit.

Gregorius Joanni (a) exconsuli, atque (b) patricio, et quæstori.

(c) Bonitatem excellentiæ vestræ expertus, tanto erga vos amore constringor, ut vestra memoria de meo pectore aboleri nullatenus possit. Sed contra amorem non modice contristor, quia quietem me quærere cognovistis, et ad inquietudinem perduxistis. Vobis quidem omnipotens Deus, quia hoc bono animo fecistis, bona æterna retribuat; sed mea tanto loci hujus periculo qualiter voluerit absolvat, quia sicut peccata mea merebantur, non Romanorum, sed Langobardorum episcopus factus sum, (d) quorum

Epist. XXX (Al. 29). — (a) Titulus hic præfectis prætorio, magistris militum, aliisque dignitatibus præcipuis attribuebatur; imo Francorum reges, donec Christianissimi a Romanis pontificibus dicti sunt, hocce gloriabantur titulo, *Vir illuster*, ut ex ipsorum diplomatibus constat. Formulam qua *illustratus* seu *illustris* titulus conferebatur habes apud Cassiod., lib. vi Variar., form. 11. In Excusis legitur, *Andreæ ill. de Debiria*, quæ ultima verba absunt ab omnibus Mss. quos consulimus. In Andeg. pro *illustri* legitur *Illyrico*.

(b) Idem epist. sequenti; lib. iii, epist. 33; lib. vi, epist. 6; lib. xi, epist. 14; lib. xii, epist. 7. Pari religione, præsidii et custodiæ causa, moris fuit Evangelia collo suspensa gestare. Joan. Chrysost., hom. 19, ad Antioch. ALTERRA.

Epist. XXXI (Al. 30). — (a) De hoc titulo vide notam c ad epist. 3 hujus libri.

(b) De patriciatus dignitate. Cassiodorus, lib. vi Variarum, form. 2. Vide Cassiodori Vitam a nobis gallice scriptam, lib. 1, cap. 5, num. 6.

(c) Ita in Norm., duobus Teller. et plerisque Mss. In Editis, *Bona excell.*

(d) *Syntheticæ* sunt pacta, conventiones, a Græco συνθηκῶν. *Spatha*, gladius; unde *spatharius*; de qua

A *syntheticæ spathæ* sunt, et gratia pœna. Ecce ubi me patrocinia vestra perduxerunt. Gemo quotidie occupationibus pressus, et respirare non valeo. Sed vos, qui adhuc valetis, (e) mundi hujus occupationes fugite, quia quantum in eo quisque profecerit, tanto, ut video, ab amore Dei amplius decrescit. Præterea sacratissimam clavem a beati Petri apostolorum principis corpore vobis transmissi, quæ super ægros multis solet miraculis coruscare, nam etiam de ejus catenis interior habetur. Eadem igitur catenæ, quæ illa sancta colla tenuerunt, suspensæ colla vestra sanctificent. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 51.)

EPISTOLA XXXIII.

AD PHILIPPUM COMITEM EXCUBITORUM.

Episcopatus cur tandem consenserit exponit; Italiæ causas commendat.

B Gregorius Philippo, (a) comiti excubitorum.

In quantum homo discutere et investigare judicia superna non sufficit, in tantum sub eis 521 debet cervicem cordis inflectere; ut quia id quod sibi tribuitur quo judicio disponatur ignorat, nec ad appetendum locum procax insistere, nec ad repellendum contumax debet inveniri. Unde indignus ego ad suscipienda episcopatus onera, jussioni omnipotentis Dei vestræque voluntati me subdidi, cui me præesse largitate magis gratiæ quam judicii æstimatione voluistis. Potens est enim Deus, propter quem me indignum diligitis, hanc vobis in perpetuum recompensare mercedem, ut gratiam quam indignis famulis ejus impenditis, apud eum invenire multiplius valeatis. Causas vero Italiæ vestra, quæso, excellentia habeat commendatas, ut dum vos potentibus libenter impenditis, omne quod a Deo petitis quantocius impetretis. (Cf. Joan. Diac. l. 1, c. 54.)

EPISTOLA XXXIII.

AD ROMANUM PATRICIUM ITALIÆ.

Blandum episcopum aut in synodo judicari, aut in Ecclesiam suam reverti concedat.

Gregorius (a) Romano, patricio et (b) exarcho Italiæ, Scribendi ad excellentiam vestram si causa omnino

voce vide cap. 14 lib. ii Dial. Sensus igitur est: Langobardorum pacta, contractus, id est, jura omnia quæ apud Romanos constant ex pactis et contractibus, versantur in vi et ferro.

(e) Id laico dictum animadvertant clerici. GUSSANV. Epist. XXXII (Al. 31). — (a) Erat hic præfectus militum seu stipatorum, qui nocte excubabant in palatio principis. Vide Simocat., lib. iii, cap. 11. GUSSANV.

Epist. XXXIII (Al. 32). — (a) Tertius fuit Italiæ exarchus, in locum Smaragdi a Mauricio imper. suffectus. Moritur an. 598 Ravennæ, ubi tunc temporis erat sedes exarchorum Italiæ. De eo Paulus Diaconus, in Historia Langob., et Rubeus in Historia Ravennat. GUSSANV.

(b) Exarchus idem omnino est ac præfectus, ἑξαρχος quasi ἐκ τοῦ ἀρχοντος, a principe, quod ab eo ad regendam Italiam mitteretur. Erat aut summus magistratus, scilicet qui imperatoris vices gerebat, summamque in provincia auctoritatem habebat, cujusmodi legimus exarchum Italiæ, exarchum Africæ, etc. Appellatus est autem exarchus Ravennæ, quia nempe exarchus sive præfectus Italiæ sedem habebat in civitate Ravenna. Primus autem exarchi nomen habuit Longinus, qui a Justino imperatore ad tuendam contra

nulla suppeteret, nos tamen esse oportet charitate paterna de vestra salutis incolumitate sollicitos, ut quod de vobis audire cupimus, internuntiorum frequentia cognoscamus. Præterea pervenit ad nos, Blandum episcopum Hortensis (c) civitatis longo jam tempore in civitate ~~522~~ Ravennate a vestra excellentia detineri. Et sit ut Ecclesia sine rectore, et populus, quasi sine pastore grex, defluat, et ibidem (d) infantes pro peccatis absque baptismo moriantur. Et rursus quia non credimus quod eum excellentia vestra, nisi pro aliqua probabilis excessus causa tenuerit, oportet ut habita synodo palam fiat, si quod in eum crimen intenditur. Et si talis in eo culpa reperitur, quæ usque ad degradationem sacerdotij perducatur, aliam necesse est ordinationem inquiramus,

Langobardos Italiam missus est. Vide Paulum Diaconum, in Histor. Langob. et Hieronymum Rubeum, in Historia Ravennatensi. Gussanv. Hoc loco Gussanvillæus videtur ex Italiæ præfecto et ex archa unum eundemque summum constituere magistratum; sed perperam, cum Italia suos simul haberet exarchos et præfectos, ut ex Gregorii epistolis planum fit. Supra, epistola 23, inscribitur *Gregorio Italiæ præposito*, seu præfecto. Infra, in epist. 37 et 38, Georgius Italiæ præfectus legitur, dum Romanus exarchus est. Lib. v, epist. 1, ad Joannem Ravennatem episcopum: *Sed per excellentissimum Romanum Patricium et per eminentissimum præfectum, atque per alios civitatis suæ nobiles viros*, etc. Lib. v, epist. 40, legimus Gregorium præfectum labores vigiliarum et custodiæ civitatis in Romana obsidione pertulisse, scilicet præfectus erat urbis. De præfecto urbis, Cassiod., Var. lib. vi, formula 4: *Utioni tuæ non solum Roma commissa est, rerum etiam intra centesimum potestatem te protendere antiqua jura voluerunt... Tu etiam ex designatis provinciis ab appellatione cognoscis*. A præfecto annonæ rationes exigebat urbanus præfectus. Inf., epist. 37: *Sed quo et gloriosus vir Maurilio ex præfecto rationes suas absque suspicionem oppressionis exponat, et prædictus excellentissimus vir Domnus Georgius præfectus rationes sine laceratione suæ opinionis exsequatur*. Vide epist. 21 lib. x. Multa addit Gussanvillæus de exarchis ecclesiasticis quæ non sunt hujus loci.

(c) Hortanum, Orta Paulo Diacono, vulgo *Orta*, urbs olim Etruriæ ad fluvium Tiberim, nunc oppidum Patrimonii sancti Petri, cujus sedes episcopalis translata est ad civitatem Castellanam, *Citta di Castello*. Gussanv. In tribus Vatic. legitur *Hortonensis*.

(d) Quare, absente episcopo, infantes sine baptismo moriebantur? Quia baptismi ordinarius minister est episcopus, et in illa solum civitatis ecclesia qua episcopus sedebat olim erat baptisterium; hodieque Florentiæ, Pisis, Parmæ, Patavii, Bononiæ, etc., in solis ecclesiæ cathedralis baptisteriis infantes sacris aquis intingui solent. Utrumque probat Josephus Vicecomes, de antiquis bapt. rit. ac cærem., lib. 1, cap. 8; quod etiam observavit Mabillon., Itin. Ital. num. 25. Infantium vero baptismum celebrabat episcopus ipse, ut videre est in Sacram. Gregorii, cap. de *Sabbato sancto*. Cujus consuetudinis, inquit laudatus Vicecomes, lib. 1, cap. 28, *vestigium adhuc (Mediolani) durat, ubi infantes hebdomada Paschu vel Pentecostes proxime antecedente in lucem editi, ad præcipuam urbis ecclesiam deferri jubentur, ut iis solemni ritu hujus ecclesiæ archiepiscopus baptismum ministret, aqua solemnitatem quemcunque presbyterum, tam urbis quam diocesis abstinere cautum est (Conc. prov. iv.)* Presbyteros tamen prioribus sæculis extra civitatis baptizasse, notum est ex Hieron., dialogo adversus Luciferianos; imo in ipsa episcopali urbe aliquando baptizabant; non tamen sine episcopi auctoritate, inquit Tertull., de Bapt., cap. 17. Sane olim baptisma

mus, ne Ecclesia Dei in his sine quibus eam Christiana non patitur esse religio, inculta ac destituta remaneat. Sin autem excellentia vestra aliter se habere quam de eo quod dicitur esse perspexerit, eum ad Ecclesiam suam reverti concedat, ut officium suum in commissis sibi animabus adimpleat. (e) Mense Martio, indictione nona.

EPISTOLA XXXIV.

AD VENANTIUM EX MONACHUM PATRICIUM SYRACUSANUM.

Venantium, quod monasticum habitum dimiserit, increpat; ut quanto citius resipiscat, hortatur; quorumnam consilia ipsi audienda sint, docet.

Gregorius (a) Venantio ex monacho patricio Syracusano.

Multi hominum stulti putaverunt quod si ad ordi-

non nisi ex mandato episcopi celebratum, testis est Ignatius in epist. ad Smyrnenses: *non licet, inquit, absque episcopo baptizare*. Hic inquit Gussanv. quam ob rem dicuntur infantes absque baptismo mori, cum quilibet utriusque sexus viator, ipso teste Tertulliano, potuerit eos tingere? Arguta in speciem quæstio, sed re ipsa vana, cum salis superque constet non ea semper fieri quæ fieri possent, quod exemplis planum fiet. Sine judice potest quivis jus suum cuique tribuere, sine duce milites generosi armis instructi possent hostes fugare; quivis Christianus a quovis erudito potest necessaria discere, etiam si pastor absit aut dormitet. Fingamus tamen nullum esse judicem, statim impune grassabuntur injusti; nullum esse ducem, fugabitur exercitus; nullum esse pastorem, error, ignorantia, impietas invalescent. Simili ratione quisque fidelis sine episcopi cura potest pœnitere, potest bene vivere, potest baptizare in necessitate. At pauci pœnitent, pauci bene vivunt, pauci baptizant, nisi pastor imminet. Dilatio baptismi per canones imperabatur; in tanta mora periculum, addene negligentiam ut propriæ sic et alienæ salutis. De Tertulliani mente non disputo, quam fortasse lector non assequetur, lib. de Bapt., cap. 17 et 18. Neocæsariensis concilii et Laodicensi canones non obtrudo. Unum dico: Laici jus habebant baptizandi in necessitate; usum non habebant, aut spe sanitatis decepti, aut timore deterriti, ne in canones ausu temerario peccasse viderentur. Vide conc. Paris. vi, cap. 29, ubi de absentia sacerdotis, ac de hominibus sine confessione, et de infantibus sine baptismo plerumque mortuis. Gussanv. Sed potissimum lege epist. 228 Augustin. ad Honoratum, præsertim num. 8.

(e) In Colb. hæc ad epistolam sequentem *Venantio*, etc. pertinent.

Epist. XXXIV (Al. 33). — (a) Sic legitur titulus epistolæ in omnibus Vatic., Regiis. Corb., Anglic., Norw., nisi quod in uno aut altero e Vaticanis deest *Syracusano*. Cæterum de cancellarii dignitate quam ei gratis conferunt Editores, in omnibus Mss. tam epistolarum quam Joan. Diac. in Vita sancti Gregorii altum est silentium; unde res candam duximus Gussanvillæi notam ad vocem *Cancellario*. Idem Gussanv. in priori nota observat in Codicibus Gemeticensi et Audoeni legi *Venantio et Exarcho Italiæ*. Certe Codices hos ob oculos habemus, ubi nullum hujus tituli vestigium animadvertimus; imo ubique legitur, quem admodum in titulo expressimus; nec Fratellensis et Lyrani cum Gemet. et Audoeni pugnant, ut fingit vir doctus. Venantius, abjecto monachali habitu, italicam duxerat uxorem, ad quam epist. lib. ix 123, ac duas ex illa filias Barbaram et Antoninam suscepit, ad quas epist. lib. xi 34. Ex epist. 42, infra, intelligimus nonnullos Siciliæ monachos, *ad tantum nefas prosiliisse, ut uxores publice sortirentur*. Joannem Syracusanum episcopum, epist. lib. xi 35, obtestatur Gregorius, ut hortationibus, precibus, minis, Venan-

nem episcopus eveherer, (b) te alloqui et per epistolas frequentare recusarem. Sed 523 non ita est, quia ipsa jam loci mei necessitate compellor, ut tacere non debeam. Scriptum quippe est: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam* (Isai. LVIII, 1). Et rursus scriptum est: *Speculatorem dedi tibi domui Israel, audies de ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me* (Ezech. III, 17). Ex qua videlicet annuntiatione vel retenta vel exhibita, quid speculatorem vel auditorem sequatur, protinus intimatur: *Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaverit ei: neque locutus fueris ei ut averlatur a via sua impia, et vivat, ipse impius in iniquitate sua morietur; sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab iniquitate sua, et a via sua impia, ipse qui dem in iniquitate sua morietur; tu autem animam tuam liberasti*. Hinc etiam Ephesiis Paulus dicit: *Mundæ sunt hodie manus meæ a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis* (Act. XX, 26, 27). Mundus ergo a sanguine omnium non esset, si eis Dei consilium annuntiare nolisset, quia cum increpare delinquentes noluerit, eos procul dubio tacendo pastor occidit. Hac igitur consideratione compulsus, velis, nolis, locuturus sum, quia omni virtute aut te cupio salvare, aut de tua morte me eripi. In quo enim habitu fueris recolis, et supernæ districtiōnis animadversione postposita, ad quid sis delapsus agnoscis. Culpam ergo tuam pensa, dum vacat; districtiōnem futuri iudicii, dum vales, exhorresco; ne tunc illam amaram sentias, cum eam jam nullis fletibus evadas. Pensa quod scriptum est: *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato* (Matth. XXIV, 20). Ad ambulandum quippe in hieme torpor frigoris obsistit, et juxta præceptum legis, ambulare in Sabbato non licet. Hieme ergo vel Sabbato fugere conatur, qui iram districti iudicii tunc appetit fugere, quando ei jam non licet ambulare. Dum vacat ergo, dum licet, animadversionem tanti terroris fuge; pensa quod scriptum est: *Omne quod potest manus tua facere, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, sunt apud inferos, quo tu properas* (Eccl. IX, 10). Teste Evangelio, scis quia divina severitas de otioso sermone nos arguit, et de verbo inutili rationes subtiliter exquirat (Matth. XII, 36). Pensa ergo quid factura est de perverso opere, si quosdam in iudicio suo reprobat de sermone? Ananias pecunias Deo

tium morti proximum ad habitum suum redire, vel in extremis procuret. Monachos qui uxores duxissent excommunicat conc. Chalced., can. 16. Eosdem in monasterium revocari jubet Gregorius infra, epist. 42. Fuit tamen erga Venantium hunc indulgentior. Inde sancto Bernardo (cujus ævo disputatum fuit an validum esset monachi matrimonium) Gregorium Mag. et Augustini librum de Bono viduit, objicere nonnulli, quibus ob summam erga sanctos Patres reverentiam vix respondet lib. de Præcep. et dispensat., cap. 17. Vide Horstii not. in epist. ejusdem Bernardi 76, et consule nostros de Vita sancti Gregorii commentarios. Certe Gregorium desperasse de salute Venantii, nisi a conjugio recederet, ac monachum rursus indueret, vel ex hac epistola manifestum est.

A voverat (Act. V, 2, seq.), quas post, diabolica victus persuasionem, subtraxit (Caus. 17, q. 1, can. 3). Sed qua morte mulctatus scisset, Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nummos Deo abstulit, considera quanto periculo in divino iudicio dignus eris, qui non nummos, sed tametipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachico habitu devoveras, subtraxisti. (c) Considera iudicium Dei, quod mereatur qui semetipsum Deo vovit, continuoque, mundi desideriis irretitus, mentitus est quod vovit. Quapropter si correptionis meæ 524 verba (d) secuturus audieris, quam sint blanda et dulcia in fine cognosces. Ecce, fateor, mœrens loquor, et facti tui tristitia addictus, edere verba vix valeo, et tamen animus tuus actionis suæ conscius vix sufficit ferre quod audit, erubescit, confunditur, adversatur. Si ergo non valet verba ferre pulveris, quid facturum est ad iudicium Conditoris? Fateor tamen quia supernæ gratiæ esse misericordiam maximam credo, quod te effugere vitam conspiciat, et tamen ad vitam adhuc reservat; quod superbientem te videt, et tolerat; quod per indignos famulos suos verba tibi increpationis et admonitionis administrat. Tantum est ut pensare sollicite debeas quod Paulus ait: *Exhortamur vos, fratres, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis; ait enim, Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (II Cor. VI, 1, 2, seq.).

Sed scio quia cum epistola mea suscipitur, protinus amici conveniunt, litterati clientes vocantur, et de causa vitæ consilium a fautoribus mortis quaeritur: qui dum non te, sed res tuas diligunt, nulla tibi, nisi quæ ad tempus placeant, loquuntur. Tales enim fuerunt, sicut ipse reminisceris, dudum consiliari, qui ad tanti facinus te perduxerunt delicti. Ut tibi aliquid (e) sæcularis auctoris loquar, cum amicis omnia tractanda sunt, sed prius de ipsis. Si vero in causa tua hominem consiliarum quaeris, consiliarium, rogo, me suscipe. Nullus tibi fidelior esse ad consilium potest, quam qui non tua, sed te diligit. Omnipotens Deus cordi tuo indicet, cor meum quanto te amore, quantaque charitate complectitur, in quantum tamen divina gratia non offendatur. Nam sic culpam tuam insequor, ut personam diligam; sic personam diligo, ut culpæ vitium non amplectar. Si igitur a me amari te credis, apostolorum liminibus præsentare, meque consiliario utere. (f) Si autem esse fortasse in causa

(b) In Excusis, *vos alloqui per epistolas frequenter recusarem*; cui lectioni ex Mss. nostris nulli favent. In Rhem. sic legitur hoc exord.: *Multi hom. studii mei putaverunt, quod, etc.*

(c) Hæc a Mss. absunt et pro glossemate, quod e margine in textum irrepsit, sunt habenda.

(d) Vitiose in Vulgatis, *securus audieris*. Infra habent, *astrectus pro, addictus*; et *aversatur*, pro *adversatur*: quæ restituimus ex Mss. Vatic. et aliis mire inter se consentientibus.

(e) Hæc sunt Senecæ, epist. 3: *Tu omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est; ante amicitiam, iudicandum.*

(f) Hunc locum corruerunt Editores omnes, quile-

Dei nimius credor, et pro zeli mei ardore suspectus sum, cunctam simul Ecclesiam in consilio hujus disceptationis adhibeo, et quidquid omnibus fieri salubriter placet, ego in nullo contradico, sed quod in commune decernitur, lætus impleo, et subscribo. Implentem quæ monui gratia te divina custodiat. (Cf. Joan. Diac. lib. III, c. 44 et 48.)

EPISTOLA XXXV.

AD PETRUM EPISCOPUM TERRACINENSEM.

Concessum prius Judæis locum restituat. A Christiana religione discordes benigne alliciendi.

Gregorius Petro episcopo (a) Terracinensi.

Joseph (Ido part. I, cap. 285), præsentium lator, Judæus nobis insinuavit quod de loco quodam, in quo ad celebrandas festivitates suas (b) Judæi in Terracinensi 525 castro consistentes convenire consueverant, tua eos fraternitas expulerit, et in alium locum pro colendis similiter festivitibus suis, te quoque noscente et consentiente migraverint, et nunc de eodem loco expulsos se denuo conqueruntur. Sed si ita est, volumus tua fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, et ad locum quem, sicut prædiximus, cum tua conscientia, quo congregentur adepti sunt, eos, sicut mos fuit, ibidem liceat convenire. Eos enim qui a religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis et præventus futuri judicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de vobis verbum Dei benigne conveniant, quam austeritatem quæ supra modum extenditur expavescant.

(a) EPISTOLA XXXVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Commonitorium sibi datum assidue relegat. Quædam addit monita summam spirantia æquitatem ac prudentiam.

gerunt: si autem fortasse in causa Dei minus credor. Certe lectionem nostram præferunt exemplaria omnia Vaticana. Colbert., Norm., etc. Confirmant quæ sequuntur: et pro zeli mei ardore suspectus sum.

EPIST. XXXV (Al. 34). — (a) Tarracina, quæ et Anxur, hodie Terracina, urbs adhuc episcopalis in Campania Romana, fere media Romam inter et Capuam.

(b) De Judæis, infra, epist. 45; lib. III, epist. 26; lib. IV, epist. 6. In Decretal., lib. V, tit. 6, can. 9. Clemens papa III: *Fides suadenda est, non extorquenda*. Sanctus Augustinus, lib. II contra epistolas Petilianæ, cap. 83. *Ad filem nullus est cogendus invitatus*; loquitur de Donatistis. Idem, epist. 84: *Non eos persequimur odio nocendi, sed dilectione sanandi*. Ibidem: *Paulus ad veritatem magna Christi cogentis violentia compulsus est*. Jubente sancto Gregorio, lib. III, epist. 26, Pagani, qui, teste Nicephoro, lib. XIV Histor., cap. 12, facilius convertuntur, multo gravantur onere, si converti nolunt. Hæc vis indirecta. Judæis, lib. IV, epist. 6, diminuitur onus pensionis, ut velint converti; eorumque perfidiam, qua frequenter ad vomitum redeunt, agnoscens, post Agathense concil., c. 34, Gregorius subjungit: *Et si ipsi minus fideliter veniant, hi tamen qui de eis nati fuerint, jam fideliter baptizantur*. Et lib. I, epist. 45, istam perfidiam inde oriri existimat, quod vi magis ad fontem baptismi quam prædicatione deducantur. Adderem ergo vel spe commodi. Imo si historias consulimus, quamplu-

Gregorius episcopus (b) servus servorum Dei Petro subdiacono.

Pergenti tibi ad Siciliam capitulare quod dedi assidue relegendum est, ut cura maxima esse de episcopis debeat, ne in causis sæcularibus misceantur, nisi in quantum necessitas defendendorum pauperum cogit. De monachis vero vel clericis quæ in eodem capitulari sunt inserta, nequaquam existimo modo esse movenda. Sed experientia tua tanta hæc observatione custodiat, quanta meum desiderium ex hac re valeat adimplere. (c) Præterea pervenit ad me ab Antonini defensoris temporibus nunc usque in hoc decennio multos a Romana Ecclesia quasdam violentias pertulisse, ita ut quidam publice conquerantur fines suos violenter invasos, mancipia abstracta, res etiam mobiles manu, non judicio aliquo ablatas. In quibus omnibus volo ut experientia tua vehementer invigilet, et quidquid per hoc decennium invenerit violenter ablatum, vel sub nomine Ecclesiæ injuste detineri, hoc ei cujus esse cognoverit ex præsentis præcepti mei auctoritate restituat; ne cogatur qui vim pertulit ad me venire, et tanti itineris laborem assumere cum utrum 526 vera dicat hic apud me non possit edoceri. Considerata ergo venturi judicis majestate, omnia cum peccato ablata restitue, sciens quod magnum mihi lucrum reportas, si mercedem potius quam divitias congregas. Plerosque vero cognovimus de amissis mancipiis conqueri: dicentes quia si servus cujuspiam fortasse Dominum suum fugiens, juris ecclesiastici se esse professus est, rectores Ecclesiæ protinus hunc ut servum ecclesiastici juris habuerunt, nullo agentes judicio, sed servi vocem manibus defendentes. Quod mihi tantum displicet, quantum a veritatis judicio abhorret. Unde volo ut experientia tua quæcumque ita facta cognoverit, postposita tarditate corrigat, et talia quoque

rimieam ob rem pluries baptismum repetierunt. Quid enim refert an quæstus amore, an pœnæ terroris veniant, qui prava veniunt voluntate? Præclare admodum Gregorius Nazianz., orat. 8: *Non tamen conducibilis est nec tutius, quam ut volentes volentibus præsent: quandoquidem neminem vi duci vult lex nostra, coactaque ac non sponte gubernari. Hoc enim modo ne alia quidem imperia contineri ac conservari possunt (quod ita natura comparatum sit, ut quidquid vi tenetur, arrepta occasione statim se in libertatem asserat), nedum nostrum non dicam imperium, sed magisterium, quod nulla re æque ac voluntatis libertate conservatur*. Verum ἐμπατικώτερα sunt quæ sequuntur: βουλομένων γάρ, οὐ τυραννούντων τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Gussanv. Hæc in observatione Gussanvillæus Gregorium quasi pugnantly scripserit, ipsimet Gregorio videtur opponere, sed immerito. Aliud est enim Judæos mansuetudine, benignitate, præmiis ad fidem allicere; et renuentibus gravia onera, modo non indebita, imponere; aliud vi illata ad baptismum invitos cogere.

EPIST. XXXVI. — (a) Hanc epistolam ex Cod. Colbert. erutam vir clariss. Steph. Baluzius edidit tomo V Miscellaneorum, p. 469.

(b) De hac epistolâ inscribendi formula, qua primum usum esse Gregorium asserit Joan. Diac., lib. II, cap. 1, diximus in præfatione.

(c) Quæ sequuntur usque ad finem epistolæ melius intelliguntur ex epistola 44 hujusce libri.

mancia, si quæ nunc in iure ecclesiastico habentur, A
sicut sine iudicio ablata sunt, restitui ante iudicium
debet; ut si quid in eis sanctæ Ecclesiæ legitime
competit, tunc eorum possessores debeant ordinata
actione pulsari. Cuncta hæc irretractabiliter corrige,
quia tunc vere beati Petri apostoli miles eris, si in
causis ejus veritatis custodiam etiam sine ejus ac-
ceptione tenueris. Si quid vero juste conspicias juri ec-
clesiastico posse competere, cave ne unquam hoc
manu studeas defensare; maxime quia et decretum
sub anathematis interpositione constitui ne unquam
a nostra ecclesia urbano vel rustico prædio tituli de-
beantur imponi; sed quidquid ratione pauperibus
competit, ratione etiam debet defendi, ne dum bona
res non bene agitur, apud omnipotentem Deum quod
juste a nobis quæritur, de injustitia redarguatur. B
Laici autem nobiles vel vir gloriosus precor pro hu-
militate te diligant, non pro superbia perhorrescant.
Et tamen cum eos fortasse contra quoslibet inopes
injustitiam aliquam agere cognoscis, humilitatem
protinus in erectionem verte, ut eis semper, et bene
agentibus subditus, et male agentibus adversarius
existas. Sed ita fac ut nec humilitas tua remissa sit,
nec auctoritas rigida, quatenus et humilitatem recti-
tudo condit, et ipsam tum rectitudinem humilitas
blandam reddat. Præterea sicut moris fuit ut ad na-
talem pontificis episcopi convenirent, ad ordinationis
mens diem venire eos prohibe, quia stulta et vana su-
perfluitas non delectat. Sed si eos convenire necesse
est, in beati Petri apostolorum principis natalem
conveniant, (d) ut eis ex cujus largitate pastores sunt
gratiarum actiones solvant. Bene valeas. Datum sub C
die xvii Kalendarum Aprilium, imperatoris Mauricii
anno nono.

(d) Idem profitentur antistites, dum se suis in epi-
stolis et commonitoriis præfatur apostolicæ sedis
gratia esse episcopos. Sedem enim apost. pro sancto
Petro usurpari et vice versa, norunt eruditi omnes.
Qua ratione multi prædicatores in reipub. Christianæ
exordio leguntur a sancto Petro varias in provincias
missi, hoc est ab apostolica sede. Eodem sensu Ni-
colaus papa I, epist. 24: *Beatissimo Petro apostolo-
rum principi contradicere nullus præsumat*. Consule
Quesnellium, tom. II, in notis et observ. ad sanctum
Leonem, p. 857.

Epist. XXXVII (Al. 35). — (a) Qui præfectura
abiit; sic exconsule, ex prætore, et apud Tullium
proquæstore: Græcis ἀπὸ ὑπάρχων, ἀπὸ κοινοῦ ὁριστῶν,
exconsule, exquæstore. Alii scribunt exconsul, ex-
quæstor. Vide epist. 69, infra: *Viri magnifici ex præ-
tore*, et supra epist. 33. Gussanv.

(b) Erant asylum unde neminem nisi de prælati
consensu extrahi fas erat. Vide lib. I Cod., tit. 12,
cap. 3, ubi imperatores Theodosius et Valentinianus
plurima de septis ecclesiasticis statuunt. Caus. 17,
quæst. 4, referuntur multæ auctoritates Nicolai, Ge-
lasii, concilii Tribur., Joannis VIII, Tolet. xii, c. 10.
Adde Aurelian. I, iv, v, Matiecon. II, sanctum Gre-
gorium, lib. viii, epist. 38, nunc lib. x. Vocantur
etiam *claustra dominica*, et continent atria et porticus
ecclesiæ, domum episcopi, xxx vel xl passus in cir-
cuitu, et domos quæ in eis fuerint. Tandem cessavit
ista immunitas ob abusus. Male confunduntur ista
septa cum decanicis, de quibus Novell. 79, cap. 3,
Gal., *le chapitre*. Quæ quidem decanica erant ap-
pendices templi, in quibus tanquam in libera custo-

527 EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM RAVENNATEM.

Maurilioni ex præfecto opem ferat.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Si professionem ordinis nostri et locum cujus mi-
nisterium gerimus attendamus, oportet nos afflictis,
in quantum possumus, comitante justitia subvenire.
Quoniam ergo gloriosum virum Maurilionem (a) ex-
præfecto (b) in septis ecclesiasticis insonem residere
cognovimus, vestra ei fraternitas, in quantum possi-
bilitas subest, opem ferre festinet. Non quia, quod
absit, de viri excellentissimi domni Georgii præfecti
justitia dubitamus, aut in aliquo putamus eum ratio-
nis tramitem declinare, virum quem in hujus tantæ
dignitatis administratione, (c) in bonis omnibus habemus
expertum; sed quo et gloriosus vir Maurilio
ex præfecto rationes suas absque suspitione oppres-
sionis exponat, et prædictus excellentissimus vir
domnus Georgius præfectus rationes sine laceratione
sue opinionis exsequatur.

EPISTOLA XXXVIII.

AD MALCHUM EPISCOPUM DALMATIÆ.

*Stephanum episcopum ad iudicium compellat, et quod
judicatum fuerit exsequatur.*

Gregorius (a) Malcho episcopo (b) Dalmatiæ.

Joannes vir eloquentissimus, consiliarius viri ex-
cellentissimi domni Georgii præfecti per Italiam, in-
sinuavit nobis contra Stephanum episcopum (c) Sco-
drensis civitatis, quorundam se negotiorum habere
controversias, et petiit inter eum et se iudicium de-
bere consistere. Propterea fraternitatem tuam præ-
senti præceptione curavimus admonendam, ut præ-
dictum episcopum ad eligendum compellas venire
iudicium. Et quidquid inter prædictum Joannem vi-

dia clerici quandoque detinebantur. Nec enim eos
ante Bonifacium VIII in ergastulis et custodiariis ma-
cerabant; sed monasterium erat eis pro carcere, in-
fra, epist. 59, nunc 61. Gussanv. Hæc verba in *septis
eccles.* absunt ab omnibus quos videre licuit Mss.,
quæ tamen, ut notæ Gussanv. parceremus, censui-
mus relinquenda.

(c) Vulgati recent. addunt, *sicut nostis*, quæ in vet.
exemplaribus non leguntur.

Epist. XXXVIII (Al. 36). — (a) Patrimonium sedis
apostolicæ in Dalmatia tunc procurabat Malchus, ut
liquet ex epist. 22 lib. III. Eum a Gregorio indigne
habitum, et in custodia occisum, cum solvendo non
esset, calumniatus fuerat Maximus qui Salonitanam
ecclesiam invaserat, quam criminationem diluit Gre-
gorius, lib. IV, epist. 47.

(b) Dalmatia olim Illyrici proprie dicti pars, ubi
Dalmatæ populi, quæ post primum bellum Dalma-
ticum in provinciam redacta est; processu vero tem-
poris, adhibita Liburnia, crevit, et a sinu Liburnico
seu Flanatico ad Drilonem usque protensa est. Quis
fuerit Malchus ille Dalmatiensis ignoratur, nisi no-
men habuerit ab ipsa Dalmatiæ provincia, quod pro-
babile est, in qua erat episcopus, sed cujus sedis
nescio. Gussanv.

(c) Nunc Italis *Scutari*, urbs alias Dalmatiæ episco-
palis, postea Prævalitanæ provinciæ metropolis, do-
nec Justinianus imp. patriam suam Acrida, quam
Justinianam nominavit, ad eam dignitatem evexit.
Concilio Ephesino subscripsit Senecio episcopus
πόλιως σκοδρίνης. Gussanv. In uno Vatic. et omnibus
Norm. legitur *Scodensis*.

rum magnificum, et sæpe fatum episcopum electorum fuerit sententia definitum, ad effectum perducere non omittas, 528 ut et actor de consecuta justitia gratias referat, et pulsatus cum ad cognitionem deducitur, nihil contra se de illata injustitia conqueratur.

EPISTOLA XXXIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

De neglectis pauperibus eum arguit. Domnis Pateriæ, Palatinæ et Vivianæ largum et liberale subsidium offerri jubet.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Discedenti tibi mandavimus, et postmodum (a) præceptis discurrentibus injunxisse me memini, ut curam pauperum gereres. Et si quos illic egere cognosceres, scriptis recurrentibus indicares, et vix de paucis hæc facere curasti. Volo autem ut domnæ (b) Pateriæ thiæ meæ, mox ut præsentem jussionem susceperis, (c) offeras ad calciarium puerorum solidos quadraginta, et tritici modios quadringentos. Domnæ Palitanæ relictæ Urbici, solidos viginti, et tritici modios trecentos. Domnæ Vivianæ relictæ Felicis, solidos viginti, et tritici modios trecentos. Qui omnes simul octoginta solidi in tuis rationibus impulentur. Summam vero pensionis sub festinatione adducito, et ad paschalem diem, Domino auxiliante, occurrito (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA XL.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Ut Paulinus peregrinus episcopus sancti Theodori monasterium regat.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Et tibi gratum confidimus, si fratris tui viri vene-

EPIST. XXXIX (Al. 37). — (a) Hoc est, epistola quam amissam putamus.

(b) Corrupte antea legebatur, *Paterichæ meæ*. Sic autem restitimus ex probatoribus Mss. Sorb., Victor., Reg., Cister., Vatic., num. 618, 2534, 2538, et alio sine numero 620, Rhem., Catal., Segueriano, nempe illustriss. Franciæ cancellarii dccc annorum et optimæ notæ, in quo supra vocem illam *thiæ* legitur *amitæ* recentiore manu, quasi quis voluerit addere interpretationem vocis *thiæ*, Gr. *θελας*, quæ Latinis *amitam* significat. Addo et Carnotensem sancti Petri Mss. Codicem sic habere, *Pateriæ amitæ meæ*. Gussanvil. Hæc non legerat vir doctus, cum in Vita sancti Gregorii auctore Joan. Diacono ipse retinuit vitiosam illam lectionem, *Paterichæ meæ*. Attamen in Joannis Diaconi Mss., si consulisset, legisset *Pateriæ thiæ meæ*.

(c) Hoc intelligendum videtur non de certa ad calceos solum emendos, sed et in victus ac vestitus subsidium pensione. Sic Leo III, epist. 9: *Qui vobis eum collaudant, hoc per munera et calciaria faciunt. Sane ad puerorum calceos cur tot solidi? et quid quadringenti tritici modii?*

EPIST. XL (Al. 38). — (a) Idem epistola sequenti. Sic suum cuique jus asseritur, nec in aliorum possessiones ullus involat. In synodo Gangrensi, can. 6, 7, 8: *Κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, πρὸς γνώμην, παρὰ τοῦ ἐπισκόπου*. Antiochen., c. 9: *Ἐξουσίαν ἔχει τῆς αὐτοῦ παροικίας*. Concil. CP. I, can. II: *Μηδὲ συγχέειν τὰς ἐκκλησίας*. Loquitur de metropolitæ qui amant dilatare limbras suas. In Ephesino, c. 6, ne sanctorum Patrum canones prætereantur, neque sub specie administrationis rerum sacrarum potentis secularis typhus irrepit, sensimque

A rabilis episcopi Paulini peregrinationis onera relevantur, ut ejus regimine communi mercede beati Theodori monasterium in civitate tua fundatum studiosius omnipotenti Deo deserviat. Quod etiam te voluisse facere, jam ejus relatione didicimus. Ideoque rectori patrimonii nostri præcepimus, ut monachos monasterii memorati 529 episcopi perquisitos ad unum congreget, et in eodem monasterio cum illis qui nunc ibi sunt collocare non differat, quatenus eo rectore dignius animarum suarum curam exercent. Quam rem venerationi tuæ innotescendam prævidimus, (a) ne te omisso aliquid in tua contristeris diœcesi ordinari.

EPISTOLA XLI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

B *Dispersos per Siciliam monachos in Messanensi sancti Theodori monasterio congreget.*

Gregorius (a) Petro subdiacono.

(b) Venerabilis Paulinus episcopus (c) Tauri civitatis, provinciae (d) Brutiorum, nobis asseruit monachos suos occasione dispersos barbarica, eosque nunc per totam vagari Siciliam, et eos quippe sine rectore, nec animarum curam gerere, nec (e) disciplinæ sui habitus indulgere. Qua de re præcipimus eosdem monachos te omni cura et sollicitudine perquisitos ad unum reducere, et cum memorato episcopo rectoreque suo in monasterio sancti Theodori in Messanensi civitate posito collocare, ut et hi qui nunc ibi sunt, quos egere rectore comperimus, et illi quos de congregatione ejus inventos reduxeris, in unum possint eo duce omnipotenti Domino deservire. Quam rem (f) venerabili Felici ejusdem civitatis episcopo

imprudenter libertatem eam amittamus, quam nobis proprio sanguine, etc. Notet lector. Porro hunc canonem innuunt et explicant Africani Patres epistolis synodicis ad Bonifacium et Cælestinum. Accurrit Chalced. synodus, c. 4, ad quod respexisse videtur hæc in epist. sanctus Gregorius, siquidem mira ejus erat erga sanctissimos canones reverentia, et veteris disciplinæ tenax sollicitudo. Gussanv.

EPIST. XLI (Al. 39). — (a) Vitiose irrepserat in Ed. *Petro Diacono*.

(b) Hic non consentiunt exemplaria vet. In Vatic. D, Corb. Turon., Michaelino, Gemet. ac cæt. Norm., legitur, *Vir magnificus Paulinus episcopus*. In Rhem. deest hæc epistola.

(c) Varie quoque scribitur hujus civitatis nomen in Mss. Nam in Vatic. legitur, *Tarrinæ*, al., *Tauranæ*, al., *Taurinæ*. Urbs fuit olim episcopalis Brutiorum, eversa a Sarracenis inter Regium et Hipponium.

(d) In nonnullis Vatic. et in Norm., *Bruttiorum*. Paulo post in uno Vaticano, legitur *occisione*, pro occasione.

(e) De monachorum disciplina variis in epistolis agit sanctus Gregorius. Hic vagos, acephalos, abnormes improbat et coerces. Vagos interpretor qui in claustris stabiles non degunt, sed statione deserta commisti inter gentes, discunt opera eorum, iisdemque serviunt sculptilibus. Acephalos dico, qui licentiæ amantes, rectoris jugum non ferunt. Abnormes intelligo, qui sui monasterii ordinis, status, regulæ observantias, quas regulas vocant, vir æstimant teruncii, nec ad eas ulla se religione teneri putant. Non enim video qui aliud per disciplinam sui habitus sanctus Gregorius designet. Gussanv.

(f) In illis Codd. ubi Paulinus *vir magnificus* dicitur

nos significasse cognosce, ne præter suam notitiam in diœcesi (g) sibi commissæ ordinatum quippiam contristetur. (*Sup., ep. 40.*)

530 (a) EPISTOLA XLII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Monachos vagos, peculiaritati studentes et uxoratos coarctat; e clericatu vera ad monachismum conversos Ecclesiam in qua militarunt repetere non sinat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

(b) Joannes frater et coepiscopus noster directo per Justum clericum suum (c) capitulari inter alia plura hoc nobis noscitur intimasse, aliquos monachos monasteriorum in (d) Surrentina diœcesi positorum de monasterio in monasterium, prout eis libuerit, transmigrare, et a proprii abbatis regula desiderio rei sæcularis abscedere: sed, et quod non licere notum est, (e) peculiaritati eorum singulos studere. Propterea experientie tuæ præsentii jussione mandamus, ut neque monacho ulterius de monasterio in monasterium liceat migrare, neque eorum aliquem peculiare quidquam habere permittas. Sed si quilibet hoc præsumpserit, in monasterio in quo ab initio conversatus est, et sui abbatis sub regula de qua fugerat, cum competenti coercitione reddatur, ne si tantam iniquitatem fluxam in emendatamque dimittimus,

legitur hic: *Quam rem et viro magnifico.*

(g) Vitiose in Vulgatis, sibi concessa.

Epist. XLII (*Al. 40*). — (a) Illic epistolæ præmittitur in Colb. mense Aprili. In plerisque Mss. perturbato et præpostero ordine legitur hac epistola, optimo vero in Vatic. D.

(b) Illic fuit quintus episcopus Surrentinus, electus anno 580, qui synodo Romanæ a sancto Gregorio habitæ subscripsit an. 595, et obiit an. 598, cui successit Amandus, de quo epist. 18 et 19 lib. x. GUSSANV.

(c) Est scriptum capitulis distinctum, κατὰ κεφάλαιον γράφον. GUSSANV.

(d) Surrentum, vulgo *Sorrento*, urbs olim episcopalis in Campania, nunc archiepiscopalis. GUSSANV.

(e) De peculiaritate monachorum vide lib. xii, epist. xxiv, Joanni subdiacono et reg. sancti Benedicti, cap. 33, ubi sanctus Pater nequissimum hoc vitium graphice depingit. Cap. 55 ejusdem regulæ dicit frequenter scrutanda monachorum lecta, propter opus peculiare, ne forte inveniatur. Qua pœna monachum proprietarium, ut modo dicimus, mutaverit sanctus Gregorius, repete ex Joan. Diac., lib. i, cap. 15.

(f) Clericis et sacerdotibus sua patere monasteria concessit sanctus Benedictus, reg., cap. 60, unde probat Lupus abbas Ferrar., epist. 29, non solos criminosos in monasteriis ad pœnitentiam et conversionem esse recipiendos.

(g) Duo verba hæc pene in nullis Mss. leguntur, de quorum additione graviter stomachatur Thomas Jamesius in Vindiciis Greg: *Verba hæc*, qualibet occasione, ad amplificandum monachorum ordinem spectant, inquit; *adjuncta sunt atque assuta textui ab aliquo tenebrione; in membranis non comparent.* Quis effusam pro tantilla re hominis heterodoxi bilem non rideat? Ibidem monet legi in Mss. Anglic. *conversionem*, pro *conversionem*. Certe in Mss. Norm., in Vatic. et in plerisque legimus *conversionem*.

(h) A monastica vita ad clericorum vivendi genus transire quam periculosum sit his expressit coloribus Severus Sulpicius, dial. 1, cap. 14: *Si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus: ipse etiam*

pereuntium animæ a præpositorum anima requirantur. (f) Si quos autem (g) (qualibet occasione) a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit, (h) non liceat eis ad eandem vel aliam Ecclesiam, quarum pridem milites fuerant, sua voluntate denuo remeare, nisi talis vitæ monachus fuerit, ut episcopus cui ante militaverat sacerdotio dignum præviderit, ut ab eo debeat eligi, et in loco quo judicaverit ordinari. Et quia (i) aliquos monachorum 538 usque ad tantum nefas prosiliisse cognovimus, ut uxores publice sortiantur, sub omni eos vigilantia requiras, et inventos digna coercitione in monasteriis quorum monachi fuerant retransmittas (*Grat. 16, q. 1, can. 32; et 27, q. 1, can. 39*). Sed et de clericis ad monachatum venientibus, sicut supra diximus, peragere non omittas. Ita enim Dei placabis oculos, et impletæ mercedis particeps invenieris.

(a) EPISTOLA XLIII.

AD LEANDRUM EPISCOPUM HISPALENSEM.

De onere episcopali gemit. Lætatur de Recharedi regis conversione. Inductum ab Hispanis ex Ariannorum occasione unicæ in baptismo mersionis ritum probat. Nonnullos mittit Codices.

Gregorius (b) Leandro episcopo (c) Hispalensi.

Respondere epistolis vestris tota intentione vo-

ubique discurrit; et qui ante pedibus aut asello tre consueverat, spumante equo superbus invehitur. Parva prius ac vili cellula contentus habulare, erigii celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpsit ostia, pingit armaria; vestem respuit grossiorem, indumentum mollem desiderat. Atque hæc charis viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus, illa ut birrum rigentem, hæc ut fluentem textat lacernam. Tantæ depravationis argumentum deprehenderat Severus Sulpicius in Briccio monacho et postea clerico, qui tamen postmodum mores emendavit.

(i) Ex his monachis Siculis uxoratis erat Venantius Syracusanus Patricius, ad quem supra, epist. 34. Nec dubitare licet tantæ auctoritatis virum sui similibus patrociniis impendisse.

Epist. XLIII (*Al. 41*). — (a) Hujus epistolæ meminist sanctus Isidorus Hispal., lib. de Scriptor. Eccles. Scripsit, inquit, etiam et quasdam epistolas ad prædictum Leandrum, e quibus unam in eisdem libris Job titulo præfationis adnectit. Altera loquitur de mersione baptismatis, etc. De eadem loquitur concil. Tolotanium iv, cui præfuit sanctus Isidorus, can. 4. Unde patet Alcuinum immerito de hac epistola dubitasse, epist. 10 dicens: *Epistolam vero quam a beato Gregorio de simpla mersione dicunt esse conscriptam, in epistolari suo libro qui de Roma nobis allatus est non invenimus... Ideo dubii sumus an illius sit, ab aliquo hujus sectæ auctore sub illius nomine conscripta sit.* Hanc etiam epistolam laudat sanctus Licinianus episcopus ad sanctum Gregorium scribens. Vide ind. 10 epist. ultimam.

(b) De sancto Leandro lege epistolam præviam ad libros Moral., et nostras quibus eandem illustravimus breves notas.

(c) Hispalis, hodie Sevilla, Hispaniæ urbs amplissima, et emporium celebre ad fluvium Bætis, vulgo Guadalquivir, olim Bæticiæ, nunc autem Vandalis seu Andalusie metropolis, archiepiscopali titulo insignita. GUSSANV. Non legitur *Hispal.* in Vatic., Reg., Corb., Norm. et plerisque Mss. In nonnullis tantum scriptum, *episcopo de Hispanis*. In Colb., *episcopo de Spanis*. In Cod. Rev. PP. Capucin. Rothom.: *Ad Leandrum Spalensem ep.*

luissem, nisi pastoralis curæ ita me labor attereret, ut mihi magis florere libeat, quam aliquid dicere. Quod vestra quoque reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilanter intelligit, quando ei negligenter loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatuor, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepi, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a tergo tempestas insequitur. Interque hæc omnia turbatus cogor modo in ipsam clavum adversitatem dirigere; modo, curvato navis latere, minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod negligente me crescit sentina vitiorum, et tempestate fortiter obviant, jamjamque putridæ naufragium tabulæ sonant. Flens reminiscor quod perdidici meæ placidum litus quietis, et suspirando terram conspicio, quam tamen rerum ventis adversantibus tenere non possum. Si ergo me, frater charissime, diligis, tuæ mihi orationis in his fluctibus manum tende; ut quo laborantem me adjuvas, ex ipsa vice mercedis in tuis quoque laboribus valentior existas.

Explere autem loquendo nullatenus valeo gaudium meum, quod communem filium (d) Recharedum gloriosissimum regem ad catholicam fidem integerrima agnovi devotione conversum. **532** Hujus dum mihi per scripta vestra mores exprimitis, amare me etiam quem nescio fecistis. Sed quia antiqui hostis insidias scitis, quoniam bellum durius contra viatores proponit, nunc erga eundem solertius (e) sanctitas vestra evigilet, ut bene cœpta perficiat, nec se de perfectis bonis operibus extollat, ut fidem cognitam vitæ quoque meritis teneat, et quia æterni regni civis sit speribus ostendat, quatenus post multa annorum carricula de regno ad regnum transeat.

(f) De trina vero mersione baptismatis (*Grat. de Consecr. dist. 4, can. 89*), nil responderi verius potest quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. Nos au-

(d) De ejus et Visigothorum conversione, vide sanctum Gregorium, lib. III Dialog., cap. 31, et fusi scriptores Hispaniæ, et maxime Rodericum Toletanum, lib. II, cap. 15. GUSMANV.

(e) Nunc hoc titulo soli summi pontifices ornantur. Olim communis erat non solum episcopis, sed etiam presbyteris et diaconis. Lege Ennodium, lib. V, epist. 13, ubi alloquens Hermisdam diaconum ait, et quia novit optime sanctitas vestra. Imo in serm. 9 appendicis operum sancti Ambrosii, ipse, vel Maximus plebem Christianam hoc modo compellat, Apostolum æmulatus qui Romanos et alios Christo adherentes per fidem sanctos vocat. Non aliis tamen quam episcopis Gregorius dicere solet, sanctitas vestra.

(f) Idem confirmatur a conc. Tolet. IV, can. 5, quod et utitur auctoritate Gregorii; additque utramque immersionem irreprehensibilem haberi: *Propter vitandum autem schismatis scandalum, vel hæretici dogmatis usum, simplam teneamus mersionem, ne videantur apud nos qui tertio mergunt, hæreticorum approbare assertionem, dum sequuntur et morem. Nempe quia Ariani trinam immersionem adhibebant, ad significandum tres esse in tribus personis naturas.*

A tem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimat. Quod si quis forte etiam pro summæ Trinitatis veneratione æstimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizandum semel in aquis mergere, quia dum in tribus subsistentiis una substantia est, (g) reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismo vel ter vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. Sed quia nunc usque ab hæreticis infans in baptismo tertio mergebatur, sciendum apud vos esse non censeo; ne dum mersiones numerant, divinitatem dividant, dumque quod faciebant faciunt (h), se morem nostrum vicisse gloriantur.

B Dulcissimæ autem mihi fraternitati vestræ Codices direxi, quorum notitiam subter inserui. Ea autem quæ in beati Job expositione dicta fuerant, et vobis dirigenda scribitis, quia hæc verbis, (i) sensibusque tepentibus per homilias dixeram, utcunque studui in librorum ductum permutare, quæ nunc adhuc a librariis conscribuntur. Et nisi portitoris præsentium me festinatio coangustasset, cuncta vobis transmittere sine aliqua imminutione voluissem, maxime quia et hoc ipsum opus ad vestram reverentiam scripsi, ut ei quem præ cæteris diligo, in meo videar labore desudasse. Præterea si vobis indulgeri tempora ab ecclesiastica occupatione cognoscitis, quid sit jam scitis; quamvis etiam absentem corpore, præsentem mihi te semper intueor, quia vultus tui imaginem intra cordis viscera impressam porto. Data (k) mense Maii (*Cf. Joan. Diac. l. II, c. 32*).

533 EPISTOLA XLIV.

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIÆ.

Plurima contra jus facta emendari jubet. De subdiaconorum cœlibatu decernit.

Gregorius Petro subdiacono Siciliæ.

Quod (a) responsalem tuum tarde dimisimus, Paschalis festivitatis occupationibus implicati, eum rela-

Notandum vero ante sanctum Gregorium concilia et Patres locutos esse de trina immersione, quasi necessaria et ex Dei institutione; quod quidem explicatur a sancto Thoma, III part., quæst. 68, art. 8. De trina mersione agitur de cons., dist. 4, cap. 78 et seqq.; Dionysius, Eccl. Hier. cap. 2; canon 50 Apost.; Tertullianus, adversus Praxeam, cap. 27, lib. de Bapt. et lib. de Corona, cap. 3; Basilus, de Spiritu sancto, cap. 27; Augustinus, serm. 201, de tempore; Ambrosius, lib. II de Sacram., cap. 7; Hieronymus, contra Lucif. Cæterum pro unica mersione non videtur sanctus Thomas testimonium ullum afferre ante conc. Tolet. IV, quod Gregorio Magno posterius fuit. GUSMANV.

(g) Hæc ipsa verba sanctus Isidorus Hispalensis refert loco superius laudato, quod omnem fraudem et interpolationis factæ suspicionem amovere debet.

(h) In uno Vatic., Norm. et nonnullis aliis, *se morem vestrum*. Idem est sensus.

(i) Id nonnullis Ed. *sensibusque potentibus*. Nostræ lectioni suffragantur Vatic., Gallic., etc.

(k) Ita in solo Turon. S. Gat.

EPIST. XLIV (Al. 42). — (a) Non intelligit legatum qui apud principem Ecclesiæ negotia procuraret, sed

xare citius minime valuimus. Causas vero, de quibus indicandum curasti, omnes subtiliter perquirentes, qualiter disposuerimus, inferius cognosces.

Cognovimus (b) rusticos Ecclesiæ vehementer in frumentorum pretiis gravari, ita ut instituta summa eis in comparatione abundantie tempore non servetur. Et volumus ut juxta pretia publica omni tempore, sive minus sive amplius frumenta nascantur, in eis comparationis mensura teneatur. (c) Frumenta autem quæ naufragio percunt, per omnia volumus reputari; ita tamen ut a te negligentia ad transmittendum minime fiat, ne dum transmittendi tempus negligitur, damnum ex vitio vestro generetur. Valde autem iniquum et injustum esse prospeximus, ut a rusticis Ecclesiæ de (d) sextariaticis aliquid accipiat, et ad majorem modium dare compellantur, quam in horrea Ecclesiæ infertur. Unde (e) præsentia admonitione præcipimus, ut plus quam decem et octo sextariorum

nuntium seu cursorem qui, datis quas ferebat epistolis, et responso accepto, quamprimum revertetur. Aut forte loquitur de aliquo negotia Ecclesiastica jussu Petri subd. procurante. Sic intellecta vox *responsalis* in notis ad lib. Moral., col. 1, satis explicatur.

(b) Hi erant agricolæ in Siculo Romanæ Ecclesiæ patrimonio. Certum modiorum frumenti numerum singulis annis ex censoria locatione sic reddere tenebantur, ut tamen nummos pro frumento non nunquam darent. Ex quo Romani populi imperio adjuncta fuit Sicilia, aratores Siciliæ decimam frumenti quod colligebant Romanis pensitarunt... Cum vero, inquit Tullius, act. 5 in Verrem, arator aut frumentum vendidisset, aut servare vellet, aut in eum locum quo imperabatur portare nollet, petivit beneficii loco et gratiæ ut sibi pro frumento quanti frumentum esset dare liceret. Ex hujusmodi principio atque accommodatione magistratum consuetudo æstimationis introducta est... Non igitur ex æstimatione crimen, sed ex conjunctione annonæ atque æstimationis. Gravabantur enim coloni, si in annonæ copia, dum viliori pretio venibat frumentum, pecuniam multam ultra publicum pretium solvere cogebantur. Id egerat Verres Siciliæ per triennium prætor. Unde ipsum accusat Tullius, quod cum in Sicilia sestertiis duobus aut ad summum ternis tritici modius esset, iste pro tritici modis singulis ternos ab aratoribus denarios seu duodenos sestertios exegisset. Ne quid simile in Siciliæ patrimonio erga aratores ab Ecclesiæ auctoribus fieret, cavet sanctissimus pontifex, imo quia factum fuerat, reprehendit.

(c) Quorum erat collatio annonæ, eorundem erat transvectio. L. *Mediterranæ*, Cod. de annon. et tribut.; Tullius, Verr. 5. Atque eadem lege tenebantur Siculi coloni Ecclesiæ Romanæ, qua olim Siculi omnes. Igitur colonorum Ecclesiæ erat ut frugum periculum (si forte naufragio perirent) pertineret ad damnum coloni seu possessoris, nisi forte casu contigisset, aut culpa et negligentia defensoris, quod intempestive frumentum transmissum esset, aut tempestatis vi certis testimoniis probata. Vide Cod. Theod. tom. V, pag. 57.

(d) Sexdecim in modio sextarii. Fannius:

Amphora ter capit modium, sextarius ipsam Sexdecies haurit.

Plebiscitum, quod duo Silii Publius et Marcus tribuni plebis rogarunt anno Urb. cond. 510: *Sexdecim sextarii in modio sient... Sextarius æquus libræ cum besse siet*. Habebat igitur modius libras xxiv Romanas seu unciarum xii. De sextariaticis accipiebatur, cum ultra debitam modii mensuram sextarium unum aut plures adjicere ex consuetudine iniqua cogebantur coloni;

A modios nunquam a rusticis Ecclesiæ frumenta debeant accipi. Nisi forte si quid est quod nautæ juxta consuetudinem superaccipiunt, quod minui ipsi in navibus attestantur.

Cognovimus etiam (f) in aliquibus massis Ecclesiæ 534 exactionem injustissimam fieri, ita ut (g) a septuaginta terni semis, quod dici nefas est, conductores exigantur; et adhuc neque hoc sufficit, sed insuper aliquid ex usu jam multorum annorum exiguntur. Quam rem omnino detestamur, et amputari de patrimonio funditus volumus. Sed tua experientia sive in hoc quod per libram amplius, sive in aliis minutis oneribus, et quod ultra rationis æqualitatem a rusticis accipitur, penset; et omnia in summam pensionis redigat, et prout vires rusticorum portant, pensionem integram et pensantem ad septuagena bina persolvant; et neque (h) siliquas extra libras, neque libram majorem, neque onera supra libram

inde *onus adjectionis* vocatur inferius. Dolens remque ipsam execrans queritur Gregorius epist. 34 lib. xii, quod *modium cum quo coloni Ecclesiæ frumenta dare compellebantur, xxv sextariorum invenerit* Pantaleo notarius in Syracusana Siciliæ parte.

(e) In Lyr. et Aud., *præsentia jussione*.

(f) Quod Gregorius sæpe, Cassiodorus, et plures alii *massam* vocant, idem est quod communius dicitur *mansus* vel *mansum*. Est autem ager certi modi et mensuræ; quod quidem non male convenit cum ea possessione quam alii appellant domum cultam, coloniam vestitam, Gall. *une ferme, une métairie, une cense*, ubi servi, pecora, et supellex necessaria, hujusmodi massæ vel mansi partem constituebant. Nec videtur vocem hanc confundendam esse cum *casa* aut *casula*, quæ tenuissima erat possessio, nam erat differentia inter casatos et mansuarios. Ad confirmationem hujus rei videndus Gregorius, lib. xii, epist. 9: *Massam cum omnibus fundis suis*, etc. Gussanv. *Massa* quid sit, ex ipso Gregorio notum est. Nam epist. 31 libri v, quæ olim erat libri xii duodecima, et inscribitur, *conductoribus massarum*, legitur in duobus Teller. *conductoribus massarum seu fundorum per Gall.* Ita etiam est in tribus Colbert. et in collectione Pauli Diaconi. Eodem sensu usurpatur *massa* apud Senatorem, lib. viii, epist. 23, *massa subter annexas*, etc.

(g) In Vulgatis legitur, *a septuaginta ternis semis*. Ex Colbert. duo habent, *a septuaginta ternis*, vel *terni semis*. Alter, *a septuagenii terni semis*; sed in Vatic., Corb., Norm. et plerisque ac potioribus legitur: *a septuaginta terni semis... exigantur*; unus scilicet modius ex viginti. Et infra leg. *ad septuagena bina persolvant*; unum ad 35 Joan. Diac., lib. ii, cap. 69. Ex Tullio, act. 5 in Verrem, *ab Siculis aratoribus, præter decumam, ternæ quinquagesimæ*, solidi tres ex 50 exigebantur. Observandum tamen hunc locum varie in Mss. legi. In Vaticano D, habes: *septuagenii vina persolvant*. Ita Normann. Andeg. et duo Teller. In aliis Vatic. legitur, *ad septuagena vina persolvant*. Consentit Corb., mutata vocola ad in et. In aliis etiam Vat., *ad septuaginta vina*, al., *ad septuaginta vini lagenas*. Fortasse *vina* idem est ac *bina*, usurpato v pro b, quod frequenter fit. Quamvis perspicue definire quid hæ voces nostris moribus parum accommodatæ olim significarent expeditum non sit, constat tamen agi de quibusdam census persolvendi modis. Vide Cassiodorum, lib. i Var., epist. 14; lib. ii, epist. 17; lib. vii, epist. 20 et 21; sed præsertim consule Glossar. Cangii, ad vocem *Tertia*, ubi ex Cassiodoro profert locum de exactione binorum et ternorum.

(h) De siliquatico Theodoricus rex apud Cassiodo-

majora exigere debeant, sed per æstimationem tuam, A prout virtus sufficit, in summam pensionis crescat, et sic turpis exactio nequaquam fiat. Ne verò post obitum meum hæc ipsa onera quæ super pensum illata subtraximus, et in capite pensionis fecimus crescere, iterum in quolibet addantur, et inveniatur summa pensionis augeri, et onera abjectionis insuper rustici solvere compellantur, volumus ut securitatis libellos ita de pensionibus facias, quatenus imprimas, dicens tantam pensionem unumquemque debere persolvere, inibi abjectis, siliquis, (i) oneribus, vel granaticis. Quod autem ex his minutiis in usum rectoris accedebat, volumus ut hoc ex præsentī jussione nostra ex summa pensionis in usum tuum veniat.

Ante omnia hoc te volumus sollicite attendere ne injusta pondera in exigendis pensionibus ponantur. Sed si qua talia inveneris, frange, et nova et recta constitue; quia et filius meus servus Dei Diaconus jam talia invenit quæ ipsi displicerent, sed licentiam hæc immutare non habuit. Super justa ergo pondera (k) præter excepta 535 et vilia cibaria, nihil aliud volumus a colonis Ecclesiæ exigi.

Præterea cognovimus quod prima illatio (l) burdenis rusticos nostros vehementer angustat, ita ut priusquam labores suos venundare valeant, compellantur tributa persolvere: qui dum de suo undedare debeant non habent (m) ab auctionariis publicis mutuo accipiunt, et gravia commoda pro eodem beneficio persolvunt, ex qua re fit ut dispendiis gravibus coangustentur. Unde præsentī admonitione præcipimus ut omne quod mutuum pro eadem causa ab extraneis C accipere poterant, a tua experientia (n) publico detur, et a rusticis Ecclesiæ paulatim ut habuerint accipiantur; ne dum in tempore coangustantur, quod eis postmodum sufficere in inferendum poterat, prius compulsi, vilius vendant, et hoc eis minime sufficiat.

Pervenit etiam ad nos quod de nuptiis rusticorum immoderata commoda percipiuntur: de quibus præcipimus ut (o) omnia commoda nuptiarum unius solidi summam nullatenus excedant. Si qui sunt pauperes,

rum, Var. lib. II, epist. 30; lib. III, epist. 25; lib. IV, epist. 19. Onus erat rusticis impositum, ut de rebus omnibus nundinandis, frumento, vino, et oleo certam præstarent portionem, quo liceret vendere. Cavet Gregorius ne a rusticis ultra justi ponderis libram siliqua exigatur.

(i) In duobus Mss. Vatic., *oleribus*.

(k) In Norm., duobus Teller., Corb., Turon., et in plerisque Mss. Vitæ sancti Gregorii a Joan. Diac. conscriptæ legitur, *et vili cibo*. In Andeg., *et viliciba*.

(l) *Burdatio*, inquit Alteserra in hunc locum, *est pensio quæ a rusticis præstatur prædii nomine, quod Burdam vocant, nostri Borde*. Infra: *cognovimus etiam rusticos burdationem..... iterum dedisse*. Gussanvilæus vero vult burdationem esse onus, tributum, pensionem, ita dictam a *burdis* aut *burdonibus*, seu mulis, qui ferendis huiusmodi oneribus inserviebant.

(m) In Vatic. A et C, et in duobus aliis legitur *auctionariis*, ut etiam in Turon. S. Gat., Corb., Norm. et in nonnullis Codd. Joan. Diac. In Vaticano D tamen et in duobus Teller. habes, *auctionariis* vel *auctionariis*. Auctionarii fortasse intelliguntur qui auctionantur, hoc est publice sub hasta vendunt.

(n) *Excusi, ex publico*; sequimur Mss. consensum.

etiam minus dare debent; si qui autem divites, præfati solidi summam nullatenus transgrediantur; quod nuptiale commodum nullatenus volumus in nostram rationem redigi, sed utilitati conductorum proficere.

Cognovimus etiam quod nonnullis conductoribus morientibus parentes sui non permittuntur succedere, sed res eorum ad usus Ecclesiæ pertrahuntur; de qua re definimus ut parentes morientium qui in possessione Ecclesiæ degunt hæredes eis succedere debeant, nec aliquid eis de substantia morientium subtrahatur. Si vero filios parvulos aliquis reliquerit, quousque ad ætatem talem perveniant ut substantiam suam regere valeant, personæ eligantur cautæ quibus parentum eorum res tradi debeant ad custodiendum.

B Cognovimus etiam (*Grat. 16, q. 6, can. 5*) quod si quis ex familia culpam fecerit, non in ipso, sed in ejus substantia vindicatur; de qua re præcipimus ut quisquis culpam fecerit, in ipso quidem ut dignum est vindicetur. (p) A commodo autem ejus omnino absteineatur, nisi forte parum aliquid quod in unum executoris qui ad eum transmissus fuerit proficere possit. Cognovimus etiam (*Grat. 16, q. 10*) quia quoties conductor 536 aliquid colono suo injuste abstulerit, hoc quidem a conductore exigitur, sed ei non redditur a quo ablatum est: de qua re præcipimus ut quidquid violenter cuilibet ex familia ablatum fuerit, ipsi restituatur cui ablatum est, et utilitati nostræ non proficiat, ne nos ipsi auctores violentiæ esse videamur. Præterea volumus ut si quando eos qui in obsequio sunt experientiæ tuæ in aliquibus causis quæ sunt extra patrimonium transmittas, parva quidem commoda ex eis accipiant, sed tamen ita ut in eorum utilitatem proficiant, quia nos (q) sacculum Ecclesiæ ex lucris turpibus nolumus inquinari. Jubemus etiam ut hoc experientia tua summopere custodiat, ut per commodum conductores in massis Ecclesiæ nunquam fiant; ne dum commodum quæritur, conductores frequenter mutantur, ex qua mutatione quid aliud agitur, nisi ut ecclesiastica prædia nunquam colantur?

(o) Munus quod coloni aliquatenus servi dominis solvebant ut liceret nubere.

(p) Male, *a communione*, et contra seriem contextus, etsi reperitur in Froben. Ed. et apud Gratianum, causa 16, quæstione 6, can. *Cognov.* Gussanv.

(q) *Saccus* vox est omnium linguarum. Hinc *sacculus*, *sacellus*, *sacellarius*, *saccellarius*, *saccularius*, *saccho*, *saccarius* apud jurisconsultos passim usurpatur pro loculis, ærario, thesauro, repositorio nummorum. Græcis *σακέλη*, *σακέλιον*, aut *σακκέλλη*, *σακκέλιον*. Male itaque Binius, ad epist. 34 lib. IV, *sacellarium* a *saccellario* significatu distinguit. Promiscue enim pro eodem usurpari *sacculum* et *sacellum*, *sacellarium* et *saccellarium* legimus. Nisi forte quando *sacellum* a sacro deducitur, ut apud Augustinum, lib. VI de Civit. Dei, cap. 3; ex Varrone, verbo *Capellæ*, quarum aliæ cum tecto, aliæ apud paganos sine tecto. Porro sæculorum alii pro custodia et carcere, ut apud Balsamonem, de chartophylace et protecdico, *ἡ τοὺς κακούργους φυλάττουσα πατριαρχική σακέλλη*; alii eleemosynarum vel Ecclesiæ, vel imperatoris, vel monachorum. *Sacellarii* alii majores, alii minores. Lege Balsamonem, Codinum, et Joannem episcopum Citri, in respons. Gussanv.

Sed et ipsa etiam (r) libellatica, prout summa pensionis fuerit, moderentur. Per (s) cellas et cellaria non plus de massis Ecclesiae te accipere volumus, nisi quantum consuetudo est, tua autem quae comparari jussimus, ab extraneis comparentur.

Pervenit autem ad nos tres libras auri Petro conductori de Subpatriana injuste ablatae : de qua causa Fantinum defensorem subtiliter require ; et si manifeste, injuste, et incompetenter ablatae sunt sine aliquo tarditate restituere. Cognovimus etiam rusticos burdationem quam jam ab eis exactam Theodosius minime persolverat iterum dedisse, ita ut in duplo exacti sint. Quod ideo factum est, quia ejus substantia ad debitum Ecclesiae non sufficiebat. Sed quoniam per filium nostrum servum Dei Diaconum edocti sumus quod ex rebus substantiae ejus possit hoc ipsum damnum sufficienter resarciri, volumus quingentos septem solidos eisdem rusticis sine aliqua imminutione restitui, ne in duplo videantur exacti. Si autem supradamnum rusticorum etiam quadraginta solidi de rebus Theodosii remanent, quos et apud te diceris habere, volumus ut filiae reddantur, ut res suas, quas in pignore dederat, recipere debeat. Cui etiam (t) batiolam patris sui restitui volumus.

Campanianus gloriosus magister militum duodecim 537 solidos annuos Joanni notario suo reliquerat ex massa Varroniana : quos dare te annis singulis sine aliqua dubitatione praecipimus nepti Euplicon-

(r) Libellatica, a libellis quibus agrorum locationes scribebantur sic dicta, proprie significant locationes ipsas, Gallice, *les baux à ferme*. Vide lib. II, epist. 1. Apud Cassiodorum, lib. V Var., epist. 7 : *tua suggestione comperimus patrimonii nostri praedia in Apulia Thomam libellario titulo commisisse*. Hoc est contractu vel libello, *un bail*. Aliquando in fraudem fiebant hujusmodi locationes, et sub specie libellarii seu emphyteutici juris, Ecclesiae suis bonis spoliabantur. Hinc in capitul. Caroli Calvi, tit. 47, cap. 10 : *ut res ecclesiasticæ tum mobiles quam et immobiles nemo invadere praesumat, et quæ a rectoribus Ecclesiae hactenus ob timorem vel furorem, alicui libellario vel emphyteuticario jure, dolose et cum damni detrimento Ecclesiae, amissæ videntur, ad pristinum jus revertantur*.

(s) Aliquando pro mansionibus, hic pro reconditorio, ἀποθήκη ; huic praest Cellarius. Cellaria autem ea sunt quæ in reconditoriis reponuntur. Sic Severus Sulpicius, de concilio Ariminensi loquens : *Quibus (episcopis) annonas et cellaria dari imperator praecipit*. Aliquando tamen cellaria pro cellis. Nota apud Tertullianum, lib. de Resurr. carnis, *cellas promas* pro sepulchris. Et apud monachos pro mansionem monachi. C. *Privilegium*, de verborum signif., in sexto. Gregorius Turon., lib. IX Historiae, cap. 6, cameram suam vel cubiculum vocat *cellulam*. Cap. 15, meminit *cellulae Athaloci episcopi*, id est cubiculi. Vide infra, lib. IV, epist. 4. Gussanv. Utrum hæc explicatio ad rem pertineat, judicet prudens lector. Interim aliam subjiciemus. Tullius, act. 5 in Verrem, frumenti meminit ultra decimam ab aratoribus Siculis praetori ejusve ministris gratis in cellam dati, *pour la dépense de la maison*. Magistratibus, inquit, tantumdem detur in cellam quantum semper datum est. Cavet sanctus Gregorius ne patrimonii Siculi rectores in cellas et cellaria, tum sua, tum defensorum atque actorum Ecclesiae, plus de massis accipiant, nisi quantum consuetudo est.

(t) Vasculum a *batus* vel *bata*. Glossæ veteres Ba-

A ductoris, quamvis omne mobile ejusdem Eupli perceperit, exceptis dumtaxat solidis ; dare etiam de solidis illius te volumus solidos viginti quinque. (u) Suppositorium aliquod argenteum, pro uno solido dicitur esse appositum, et calix pro sex solidis dicitur esse appositus. Interrogato Dominico secretario, vel aliis qui scire possunt, debitum recipe, et vascula praefata restituere.

Agimus autem gratias sollicitudini tuæ, quia de causa fratris mei praeci tibi ut argentum illius retransmittere debuisses, et sic oblivioni mandasti ac si tibi aliquid ab extremo mancipio tuo diceretur ; quod jam vel modo non experientia, sed negligentia tua studeat implere, vel quidquid ejus apud Antoninum fuisse cognoveris, sub omni velocitate retransmitte.

B De causa Salpingi Judæi, epistola aliqua est inventa quam tibi fecimus transmitti, ut eam relegens, et subtiliter causam ejus, vel viduæ cujusdam quæ in eodem negotio dicitur implicata, cognoscens, de quinquaginta uno solidis qui reddi (x) debere noscuntur, sicut justum tibi fuerit visum, responsum facias, ita ut res alienæ injuste nullo modo a (y) creditoribus defraudentur.

Antonino medietas legati sui data est, medietas redimetur : quam medietatem ex communi substantia ei volumus adimpleri, et non solum ei, sed etiam defensoribus et peregrinis, quibus legati titulo ali-

C tiola, ποτήριον. Plautus, in Colace : *Batiolam auream octo pondo habebat*. Nonius Marcellus, qui et citat Varroem, de Re rustica, lib. I. Reperitur apud Græcos βατιάχη et βατιάχιον, proculi genus. Gussanv. In Turon. S. Gat. habes *baciola*. Sed in tribus Colb., 2 Teller., Norm. et pl. legitur *baciolam*. Varie autem scribitur, *baciola*, *batiola*, *batiolica*. Vide Spelman., Glossar. arch., p. 77. Apud Plautum, in Stich., vers. 4 :

Quibus divitiæ domi sunt scaphio et Cantheris Batiolis bibunt.

Arnobius, lib. II, adv. Gentes, *polubrum siliquastrum . . . batiolæ, scopæ, scyphus*, etc.

(u) Glossæ Græco latinæ ὑπόθεμα, suppositorium, Item alibi ὑποπόδιον, scabellum, subsellium, suppositorium. Videtur esse quod vulgo Latinis dicitur repositorium ; cujus erant duo genera : alia ampliora, quæ mensis subiciebatur, τραπέζοφορα. Cicero, lib. VII, ep. famil. : *Quod tibi destinaveris trapæzophorum, si desideras, habebis*. Alia minora sustinendis oribus et discis, quæ Galli appellant *chapelets, colliers, porte-assiettes*. Athenæus, lib. IV, θύβην in qua scilicet lanx cum opsonio reponitur. Vide Lazarum Baysium, de vasculis. Gussanv. In omnibus Mss. Vatic., Anglic., Teller., Colb., etc., legitur *suppositorium*, non ut Editi habent, *suppositorium*, licet eadem sit utriusque vocis significatio. Hic accipi potest pro vase, Gallice *soucoupe* ; idque suadere videtur mentio *calicis* appositi (sic enim habent mss. Codices) hoc est oppignerati. Consule Cangianum Glossarium.

(x) In Vatic. A et D, *qui reddi debent*. In Cet in duobus aliis, *qui redhiberi noscuntur*. De hoc verbo, quo sæpe utuntur Appollinaris Sidon. maxime lib. IX, epist. 11 et 14, nec non Ennodius, lib. III, epist. 40, observat Sirmondus *hoc plerumque esse redhibere, reddere quod debeas*.

(y) Ita in duobus Vatic., in omnibus Norm., Corb., etc., pro *creditoribus*, ut in Edit. In Vatic. A et B, legitur : *ita ut res alienas injuste nulli crediturus sis*.

non debeat; et hoc meminerit, ut qui Ecclesiæ stipendiis subsistit, ad lucra propria non anhelet. Si quid vero sine peccato, sine appetitu concupiscentiæ, per eos qui causas Ecclesiæ agunt ad Ecclesiam venerit, dignum est ut ex labore suo ipsi vacui esse non debeant, sed nostro servetur iudicio qualiter debeant remunerari.

De argento Rusticiani causam subtiliter require, et quod tibi justum videtur exsequere. Alexandrum virum magnificum admone, ut causam suam cum sancta Ecclesia decidere debeat. Quod si facere forte neglexerit, eandem causam cum timore Dei, honestate servata, ut potes, exsequere. In qua re etiam largiri te volumus aliquid; et si potest fieri, quod aliis dandum est, ipsi relaxetur, dummodo causam quam nobiscum habet (*hh*) perexeat.

Donationem ancillæ Dei, quæ lapsa est, et in monasterio data, omni postposita tarditate restitue, quatenus ipse locus, ut superius dixi, rerum ejus stipendia habeat, qui ejus sollicitudinis labores portat. Sed et quidquid ab aliis ex ejus substantia tenetur, recollige, et monasterio præfato trade.

Pensiones Xenodochii de via nova, quantas mihi indicasti, quia apud te habes, nobis dirige. Actionario autem, quem in eodem patrimonio deputasti, prout tibi videtur, et aliquid largire.

De ancilla Dei quæ cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mihi ut ei continentiam facias, si utile conspicias, aut certe donationem, quam fecit reddas. Domum monasterii, quam Antonius dais triginta solidis a monasterio tulerat, receptis solidis omni postposita tarditate restitue. (*ii*) Amulas onychinae, requisita subtiliter veritate, restitue, quas per portitorem præsentium retransmisi.

Saturninum, si vacat, et occupatus apud te non est, ad nos dirige. Felix conductor Domnæ Campanæ, quem liberum reliquerat, atque esse indiscussum jusserat, dixit sibi a Maximo subdiacono septuaginta duos solidos ablatos, pro quibus dandis asservuit quia omnes res suas quas in Sicilia habuit, vel venundedit, vel apposuit. Sed scholastici dixerunt quod de fraudibus indiscussus esse non potest. Dum tamen ad nos de Campania reverteretur, facta tempestate mortuus est: cujus te volumus uxorem et filios requirere, et quidquid apposuerat, vel venderet, apposita 540 absolve, de venditis pretium restitue, et insuper eis aliquod alimentum præbe, quia Maximus eum in Siciliam miserat, et ibi ei quæ asserebat abstulerat. Cognosce ergo quæ ablata sunt, et uxori filiisque ejus sine aliqua mora restitue. Hæc omnia sollicite relege, omnemque illam familiarem tuam negligentiam postpone. Scripta mea ad rusticos quæ direxi, per omnes massas fac relegi, ut sciant quid sibi contra violentias debeant defendere

(*hh*) Prius legebatur, *exerceat*.

(*ii*) Amula vas vinarium inquit Papias. Ordo Romanus usurpat pro urceolis, quibus continetur vinum et aqua ad sacrificium altaris. Apud quosdam auctores appellatur *Ama*. Gussanv. Lege notas Alteserræ ad hunc locum.

A ex auctoritate nostra, eisque vel authentica vel exemplaria eorum dentur. Vide ut omnia absque imminutione custodias, quia de his quæ tibi pro servanda justitia scribo, ego absolvor, et tu si negligis, obligaris. Terribilem judicem considera venientem; et de adventu illius nunc tua conscientia contremiscat, ne tunc sine causa jam timeat, cum coram illo cælum et terra tremuerit. Audisti quod volo, vide quid agas. (*Cf. Joan., Diac., l. II, c. 5^a.*)

EPISTOLA XLV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER ILLYRICUM.

Ut episcopos ab hostibus expulsos suscipiant, eisque necessaria subministrent.

Gregorius universis episcopi, per Illyricum.

B Jobinus excellentissimus vir, filius noster, præpositus per Illyricum, scriptis suis nobis indicasse dignoscitur, ad se sacris apicibus destinatis, jussum fuisse episcopos quos e propriis locis hostilitatis furor expulerat ad eos episcopos qui nunc usque in locis propriis degunt pro sustentatione et stipendiis præsentis vitæ esse jungendos. Et licet ad hoc fraternitatem vestram jussio principalis admoneat, habemus tamen majus his præceptum æterni principis, quo ad hæc terribilius peragenda compellimur, ut non dico fratres et coepiscopos nostros, sed ipsos etiam, quos nobis contrarios patimur, cum opportunitas postulat, in conferendis subsidiis necessitatum carnalium, diligamus. Oportet ergo vos ad hanc rem et cœlesti primitus principi obediens existere, et imperialibus etiam jussionibus consentire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, quos captivitatis diversarumque necessitatum angustiae comprimunt, debeatis consolandos convivendosque vobiscum in ecclesiasticis sustentationibus libenter suscipere. Non quidem ut per communionem episcopalis throni dignitas dividatur, sed ut ab Ecclesia (*a*) juxta possibilitatem sufficientiam debeant alimenta percipere. Sic enim et proximum in Deo, et Deum in proximo diligere comprobamur. Nullam quippe eis nos in vestris Ecclesiis auctoritatem tribuimus, sed tamen eo vestris solatiis contineri summo opere hortamur. Mense (*b*) Junii, indictione nona. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 46.*)

541 EPISTOLA XLVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM

D *Ut Godiscalchi filio inopi et cæco ad victum necessaria suppeditet, præcepit.*

Gregorius Petro subdiacono.

Divina præcepta nos admonent diligere proximos sicut nosmetipsos; et cum hac eos præcipiamur charitate diligere, quanto magis debemus his in subsidiis necessitatum carnalium subvenire, ut eorum angustias, si non ex omnibus, saltem aliquibus su-

EPIST. XLV (*Al. 43*). — (*a*) In Vulgatis, *juxta possibilitatem sufficientiæ*.

(*b*) In nullis Codd. mss. hæc occurrerunt, si Turon. S. Gat. et Colbert. vet. excipias, in quo tamen dubium, utrum ad præsentem epistolam, an ad sequentem 46 ista pertineant.

stentaculis sublevemus. Quoniam ergo (a) Godiscalchi viri dignissimi filium non solum a missione visus, sed etiam inopia victus egestatem pati conspeximus, necessarium duximus, in quantum possibilitas suppetit, ei præbere consultum. Propterea experientiae tuae presenti iussione precipimus ut annis singulis viginti quatuor modios tritici, fabæ quoque modios duodecim, et vini (b) decimatas viginti pro sustentatione vitæ debeat ministrare, quod tuis postmodum possit rationibus imputari. Ita ergo fac ut præsentium lator nullas de percipiendis Domini donis moras sustineat, et tu bene dispensatæ mercedis possis particeps inveniri. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA XLVII.

AD VIRGILIUM ARELATENSEM, ET THEODORUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Judæos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suaviter excitandos.

Gregorius (a) Virgilio (b) Arelatensi, et Theodoro (c) episcopo Massiliæ Galliarum.

Scribendi ad fraternitatem vestram reddendique

EPIST. XLVI (Al. 44). — (a) Ita tres Vatic., consentientibus aliis melioris notæ. In Vaticano tamen qui notatur B legitur, *filium Fliimuth*. In A et C, *filium Oviscalchi*. Hinc fortasse occasio scribendi *Odiscalchi*, ut habemus in Corb. et omnibus Norm.

(b) Videntur esse dolia, mensura vini, ut infra epist. 30 lib. x, nunc 27 lib. xii. Anastasius in Adriano: *Decimatas duas pensantes per unamquamque decimatham libras LX*. GUSSANV. In Vatic. B, *et vini decimas ter viginti*. In altero C, *et vini decimationem viginti*. In regis, *et vini decima ter viginti debeat ministrari*.

EPIST. XLVII. (Al. 45). — (a) Dissentiunt Mss. in hujus Ep. inscriptione. In Vatic. B et C legitur *Virg. et Theod. episcopis Gall.* In D, *Virg. et Theodoro episcopo Massiliæ*. Ita etiam Corb., Rhem., Norm., Andeg. Virgilium inter et Licerium, qui anno 588 obiit, Saxius in pontif. Arelat. Paschasium locat, quem, quia brevi temporis intervallo sedit, a Gregorio Turon. prætermisum censet; et quidem in veteribus diptychis Arelat. Ecclesiæ a Mabillonio editis, tom. III Analectorum, Paschasius eodem ordine recensetur. Sancti Virgilii mortem anno circa 616 accidisse putat Mabillonius. Certe beatæ Rusticulæ funus, quam anno 632 obiisse probat Carolus le Cointe, in Annal. Eccles., ad an. 556, num. 17, et ad an. 632, num. 15, curavit Theodosius Arelat. Vide Mabillonii notas in Vitam beatæ Rusticulæ, num. 31, et in Vitam sancti Virgilii, dum. 7. Porro Lerinensem chronologum immerito erroris arguit Gussanvillæus, quod dixerit Virgilium fuisse abbatem Lirin. post sanctum Honoratum. In Virgilii quidem Vita, quam ex perantiquo membraneo Codice Vincentius Barralis edidit, Honoratus dicitur Virgilii præcessor, at non proximus, ex ipso Codice. Quippe Hilarius Honorato in episcopatu successisse circa annum 430 scribit chronologiæ parte I, pag. 81. Deinde, pag. 94, observat ex Arnaldo Wion, et ex Virgilii ipsius Vita sub sæculi viii initium scripta, creatum fuisse Virgilium episcopum Arelat. an. 591. An vero cum ad episcopatum assumptus est fuerit Lerinen. abbas, ut habet illius Vita; an Augustodunensis, ut apud Greg. Turon., lib. ix Histor., cap. 23. legitur, non inquirat. Plura de Virgilio apud Franciscum historiæ parentem frustra quæres. De illo Bollandiani, 5 Martii.

(b) Arelate, gallice *Arles*, urbs Provinciæ (Provence) ad Rhodanum fluvium, archiepiscopalis. Arelatensem Ecclesiam Viennensem nunquam fuisse sub-

debitæ salutationis alloquium, licet nulla (d) congrui temporis vel personarum esset occasio, actum est ut uno in tempore et quæ decebant de dilectione proximitatis fraternæ persolverem, 542 et quorundam querinomial, quæ ad nos perlata est, quomodo errantium animæ salvandæ sint, non tacerem. Plurimi si quidem Judaicæ religionis viri in hac provincia commanentes, ac subinde in Massiliæ partes pro diversis negotiis ambulantes, ad nostram perduxere notitiam, multos consistentium in illis partibus Judæorum, vi magis ad fontem baptismatis quam prædicatione perductos. Nam intentionem quidem hujusmodi et laude dignam censeo, et de Domini nostri dilectione descendere profiteor. Sed hanc eandem intentionem, nisi competens Scripturæ sacræ comitetur effectus, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut juxta aliquid, animarum quas eripi volumus, quod absit, dispendia subsequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non prædicationis suavitate, sed (e) necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, inde de-

jectam, ut contendit Gussanvill., probat Quesnellus dissertatione 5 apologetica pro sancto Hilario Arelatensi, capp. 4 et seqq., quem videris.

(c) Fuit hic sanctitate conspicuus, qui ab ann. 580 ad 590 variis procellis agitato, Massiliensem rexit Ecclesiam, multa a rectoribus Massiliæ perpeusus, quia Childeberty regis partibus adhærebat, cum rectores illi Guntobramno regi Childeberty patruo faverent. Rem totam fuse narrat testis oculatus Gregorius Turonensis, lib. vi, cap. 11; lib. viii, cap. 12; et lib. ix, cap. 22. GUSSANV.

(d) A recens ordinatis episcopis mitti solebant paulo post ordinationem litteræ communicatoriæ, neque id a Romanis etiam præsulibus prætermittebatur. *Fuit quondam ecclesiastica vetus hæc regula apud patres nostros*, inquit Gelasius I, epist. 1, ad Euphemium, *apostolicam sedem institutum sibi noviter sacerdotem præeuntibus litteris indicare*. Vide secundum ejusdem epist. ad Laurentium. et 12, ad Eonium Arelat. Id dudum præstiterat Hilarius papa, epist. 5 et 6, Leontio Arelat. et per ipsum universis Galliæ episcopis. Id præstitit Gregorius ipso, nec patriarchis modo, sed et præcipuarum sedium antistitibus. Vide, sup., epist. 25 et 27. Pelagius I recens in pontificem electus, epist. 8, ad Sapaudum Arelat., scripsit in hunc modum: *Quæ nobiscum omnipotentis Dei gratia fuerit operata, ad charitatem tuam credimus fuisse perlatum: pro qua re ad nos destinari convenerat ut visitatione communi magno invicem gaudio frueremur. Nos tamen fraternæ memores charitatis præsentium portitorum occasione reperta, officium fraternæ salutationis impendimus*. Huic Pelagii monito obsequentes Virgilius et Theodorus, ad Gregorium, audita illius consecratione, scripserant. Ad illos rescribit ipse, tum quod adsit congrui temporis occasio, tum ut debitæ salutationis alloquium reddat.

(e) A Chilperico Neustriæ rege multos e Judæis ad baptismum adactos scribit Greg. Turon., ad an. Christi 582, lib. vi Hist., cap. 17. Idem in Childeberty regno factum colligitur ex hac ad episcopos Arelat. et Massil. epistola qua morem illum Gregorius Mag. improbat. In Hispan. quoque circa an. 613 Judæos ad baptismum suscipiendum cogebat Sisebutus rex, lege data ut *Judaus baptismum recusans, centum flagella decalvatus suscipiat, et debita mulctetur exilii pæna*. Concil. Tolet. iv, post annos circiter 20 habitum, can. 57, de Judæis præcipit, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Si Frodegario credimus, Chron., cap. 66: *Heractius im-*

terius moritur, unde renatus esse videbatur, Fraternitas ergo vestra hujusmodi homines frequenti prædicatione provocet, quatenus mutare veterem vitam magis de doctoris suavitate desiderent. Sic enim et intentio nostra recte perficitur, et conversi animus ad priorem denuo vomitum non mutatur. Adhibendus ergo est illis sermo, qui et errorum in ipsis spinas urere debeat, et prædicando quod in his fenebreascit illuminet, ut pro his admonitione frequenti mercedem fraternitas vestra capiat, et eos quantum Deus donaverit, ad novæ regenerationem vitæ perducatur. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 43.)

EPISTOLA XLVIII.

AD THEODORUM DUCEM SARDINIÆ.

Ut officialiam suam cum Juliana abbatissa judicium subire præcipiat, Pompeinam vero in pia causa salvo jure prolegat.

Gregorius Theodoro (a) duci (b) Sardiniae.

Justitiam, quam mente geritis, oportet coram hominibus luce operum demonstratis. Julianasiquidem abbatissa monasterii (c) sancti Viti, quod 543 Vitula (d) quondam recordandæ memoriæ construxerat, insinuavit nobis a Donato officiali vestro possessionem juris prædicti monasterii detentari. Qui dum excellentiæ vestræ patrociniis (e) se cingi conspicit, ad examinandum judicium venire contemnit. Sed nunc (f) gloria vestra præcipiat eundem officialem cum prædicta ancilla Dei arbitrale subire judicium, quatenus quidquid eorum de tali controversia arbitrorum judicio fuerit diffinitum, effectui mancipetur; ut id quod se amittere sive retinere perspexerit, non hoc virtutis opere fieri, sed legis justitiæ debeat reputari.

Præterea et Pompeiana religiosa, quæ monasterium in domo propria construxisse dignoscitur, quæta est matrem quondam generi sui defuncti testamentum ejus velle cassare, quatenus ultimum filii

perator.... ad Dagobertum regem Francorum dirigens, petiit ut omnes Judæos regni sui ad fidem catholicam baptizandos præciperet, quod protinus Dagobertus implevit. Ipseque Heraclius per omnes provincias imperii idem facere decrevit. Id quidem a Dagoberto præstitum testatur Baudemundus scriptor cævus in Vita sancti Amandi Trajectensis episcopi. At Fredegarium aliosve ex ipso idem de Heraclio scribentes confutat Adrianus Valesius, rerum Francic. lib. xix. De veteri more baptizandi Judæos atque infideles, plura in utramque partem Launojus et Nicolai.

EPIST. XLVIII. (Al. 46). — (a) Præfecto. Δούξατον, Græcis recentioribus præfectura. Ὁ δούξ, dux, apud Constantinum, de Admin. imper., apud Codinum δούξας, etc. GUSSANV. Theodori mores epist. seq. describuntur.

(b) Sardinia, vulgo *Sardegna*, Italiæ ingens insula, inter mare Balearicum et Tyrrhenum, sub dominio Hispanorum, cujus caput est Caralis, de qua epistola sequenti. Ad dioccesim Africanam tunc pertinebat Sardinia, eratque ejus septima et ultima provincia.

(c) In Vatic. C, sancti Justi.

(d) Ita tres Vaticani et plerique. In Editis, vitulana.

(e) In Editis, erigi.

(f) Honorifice alloquendi modus, quo etiam sanctus Leo utitur epist. 54, ad Pulcheriam Augustam: debetur hoc vestræ specialiter gloriæ.

A ejus arbitrium ad irritum deducatur. Pro qua re charitate paternagloriam vestram necessarium duximus adhortandam, ut piis se causis salva justitia libenter accomodet, et quidquid his juris ratio tribuit, benigne jubeat custodiri. Dominum autem petimus ut viam vitæ vestræ propitius dirigat, dignitatemque susceptam administrationis prosperitate disponat.

EPISTOLA XLIX.

AD HONORATUM DIACONUM.

Quid imperatoribus pro Sardiniae incolis suggerendum sit.

Gregorius (a) Honorato diacono.

Quia regiminis locum licet immeriti suscepimus, oportet ut fratrum nostrorum necessitatibus, in quantum facultas suppetit, concurramus, (b) Januarius ergo metropoleos (c) Caralis frater et coepiscopus noster, veniens huc in Romanam civitatem, edocuit nos Theodorum gloriosum magistrum militum, qui ducatum Sardiniae insulæ suscepisse dignoscitur, multa illic contra piissimorum dominorum jussa peragere, quibus plurima gravamina possessorum, vel civium imperii sui, competenti clementia vel mansuetudine submoverunt. Pro qua re volumus ut apto tempore piissimis dominis, juxta id quod provinciales 544 prædictæ insulæ juste et competenter postulant, suggeras; dum et antea ad Edancium gloriosum magistrum militum, jam per indictionem septimam tunc ducem Sardiniae, (d) sacra imperialia concurrerunt, quibus omnia præceperunt gravia nunc capitula submoveri, quatenus eorum jussa de pietatis largitate procedentia a ducibus quos in tempore præesse contigerit inconcussa serventur, mercesque eorum ab administrantibus non debeat dissipari; ut quietam sub imperio clementi dominorum vitam transigant, et consultum quod subjectis suis tranquilla mente tribuunt, in adventu æterni judicis multiplicata compensatione recipiant.

EPIST. XLIX. (Al. 47). — (a) Videtur illum esse Honoratum, qui in al. Editis, initio lib. II, legitur facius archidiaconus. Eccles. Rom. in locum Laurentii. Hæc ad appendicem relegavimus. Conjecturæ nostræ favet unus Vatic. Codex, ubi legitur, *Honorato archidiacono*. Tunc in aula versabatur, fortasse Apocrisiarii munere defungens. Non dissimulandum tamen in Vatic., not. D, legi *Honorato diacono Salonitano*, sed vitiose. Vide epist. 53, lib. II.

(b) Ex tot ad illum aut de illo scriptis epistolis satis notus.

(c) Recentioribus *Calaris*, vulgo *Cagliari*, urbs adhuc primaria Sardiniae insulæ. Olim quoque metropolis fuit tum civilis, tum ecclesiastica, uti ex hac ipsa epistola patet. Sita est ad mare in ora australi insulæ. Caralitano autem metropolitæ Sardiniae subjectos fuisse sex episcopos conjicit Holstenius ex epistola 8 lib. VII, nunc lib. IX, indictione 2, sancti Gregorii. Vide alia quæ in hanc rem afferunt in annotationibus ad Geographiam sacram, pag. 3. GUSSANV.

(d) Sacra imperialia, vel sacra simpliciter, sunt rescripta seu jussa imperat. Sanctus Augustinus, lib. contra Donat. post collationem, cap. 34: *Illi (Donatistæ) portant multorum imperatorum sacra, nos sola portamus Evangelia*. Supra epist. 45, *sacri apices*. In actis Chalcedon. concilii legitur *divinas litteras, divinam sanctionem, litteras divinitatis*.

EPISTOLA L.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ne cum monachis habitent mulieres. Ne in quarumdam insularum monasteriis pueri ante 18 ætatis annum suscipiantur.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Sicut regiminis locum Deo, ut ipsi placuit, disponente suscepimus, ita ut nos oportet de commissis nobis animabus esse sollicitos. Comperimus autem (a) in insula Eumorphiana, in qua situm beati Petri apostolorum principis oratorium esse dignoscitur, multos virorum cum mulieribus suis diversorum patrimoniorum illuc pro necessitate feritatis barbaricæ refugisse: (b) quod importunum judicavimus, ut dum alia refugiorum loca vicina sint, cur ibidem cum monachis debeant mulieres habitare? Propterea præsentis iussione præcipimus experientiæ tuæ ut a præsentis tempore nullam illic ulterius mulierem, sive ecclesiastici juris sit, sive cujuslibet alterius, habitare commanereve permittat, sed refugium sibi, cum sicut prædictum est, tot loca vicina sint, ubi maluerint, ipsi provideant, ut omnis exinde mulierum conversatio submoveatur; ne si, quæ in nobis est, curam gerere desistamus, atque inimici laqueis obviare, nos exinde, quod absit, si quid diversi contigerit, culpabiles existamus. Præsentium itaque latori Felici abbati mille quingentas 545 plumbi libras, de quo in eadem insula egere dignoscitur, dare non differas, quod tuis postmodum, cum totius quantitatis ratio noscetur rationibus imputetur *Grat.* 20, q. 1, can. 5). Ita ergo fac ut te ipse provideas, si in ejusdem insulæ fabrica expendi utiliter valent. (c) Quia autem dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis ante decem et octo annorum tempora suscipi prohibemus. Vel si qui nunc sunt, tua eos experientia auferat, et in Romanam urbem transmittat. Hoc et in (d) Palmaria aliisque insulis te per omnia volumus custodire.

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS MONACHOS IN CHRISTI MONTE INSULA CONSTITUTOS.

Abnormes illos monacho Horosio abbati obedire jubet.

Gregorius universis monachis (a) in Christi monte insula constitutis.

Epist. L (Al. 48). — (a) Sic legitur in omnibus Vatic., Norm., etc. In vet. Ed. ex *Eumorphiana* conflatum est *Orphiana*. Tandem in recentioribus legitur *Orphiana*, quam insulam esse parvam Tyrrheni maris, non longe a Palmaria et Pontia, Gussanvillæus ait. Ex *Eumorphianæ* situ conjicimus illam ipsam esse insulam, quæ nunc *sanctæ Mariæ* insula dicitur. De monachis eam incolentibus ad Anthemium Campaniæ rectorem scribitur, quod, uti et Palmaria, Campaniæ littori objaceret.

(b) Hoc est inopportunitum, unde in duobus Vatic. legitur, quod inopportune judicavimus.

(c) Hæc lex quæ cavet ne pueri ante decem et octo annos in monasteriis recipiantur, de illarum insularum monasteriis tantum intelligitur, ut legenti statim patebit. Hinc regulæ sancti Benedicti puerorum infra hos annos admissionem permittenti frustra opponitur hæc prohibitio.

(d) Insula etiam parva maris Tyrrheni contra Terracinam, ab ea circiter xxxvii mill. distans. Hæc

A Pervenit ad nos nulla vos monachicæ regulæ præcepta custodire: pro qua re compulsi sumus præsentis præcepti portitorem Horosium abbatem ad vos dirigere, ut omnia acta vestra subtiliter exquirere, quæque ei recta fuerint visa disponat, et nobis quæ ab eo ordinata fuerint renuntiet. Proinde admonemus ut omnem ei obedientiam præbeatis; et quidquid disposuerit, velut a me dispositum, cum debita reverentia custodite.

EPISTOLA LII.

AD SYMMACHUM DEFENSOREM.

De construendo in Corsica monasterio; de corrigendis monachis in Gorgonia; de sacerdotum cum mulieribus conversatione.

Gregorius Symmacho defensori.

Filius meus Bonifacius diaconus dixit mihi quod experientia tua scripsisset monasterium quondam ab (a) Labina religiosa femina constructum paratum existere, ut in eo debeant monachi ordinari. Et quidem laudavi sollicitudinem tuam; sed volo ut excepto eo loco qui jam 546 in eandem rem dimissus est, locus aliter debeat provideri; ita tamen, ut pro incertitudine temporis locus super mare requiri debeat, qui aut loci dispositione munitus existat, aut certe non magno labore muniri valeat, ut illuc monachos transmittamus, quatenus insula ipsa, quæ monasterium nunc usque non habuit, etiam in hujus conversationis via meliorari debeat. Ad quam rem implendam atque providendam Horosium abbatem, præsentis præcepti portitorem, direximus, cum quo tua experientia littora Corsicæ circumeat; et si cujuslibet personæ privatorum locus talis inveniri dignus potuerit, dignum parati sumus pretium dare, ut possimus aliquid firme constituere. Cui præfato Horosio injunximus ut in (b) Gorgoniam insulam (c) pergat, cum quo tua experientia pariter eat; et mala omnia quæ illic cognovimus admissa ita vindicate, ut per ultionem vestram præfata insula etiam in posterum maneat correcta. Hujus insulæ monasteria sæpe fatus abbas Horosius instituat, atque ita ad nos remeare festinet. Ita igitur experientia tua faciat, ut ex utraque re, id est vel providendo in Corsica monasterio, vel corrigendis monachis in Gorgonia, non nostræ, sed voluntati omnipotentis Dei parere festines.

insulas a monachis cultas, ut in majori secessu viverent, etiam tempore sancti Ambrosii, docet ipse lib. v in Hexam., cap. 5.

Epist. LI (Al. 49). — (a) Nomen hodieque retinet, vulgo *Monte-Christo*. Mons excelsus seu scopulus in mari Tyrrheno est, totam fere insulam cognominem complectens. Observandum tamen mss. Codices in hujus epistolæ inscriptione discrepare. In vaticano 4 legitur, *universis... in insula Gorgonia constitutis*. Codex B habet *universis monachis in Christi monte constitutis*. Omittitur etiam *insula* in Colb.

Epist. LII (Al. 50). — (a) Ita tres Mss. Vatic., Norm., Corb., vel *Labinia*. In vulgatis, *Albinæ*.

(b) Vulgo dicitur *la Gorgona*. Insula Tyrrheni maris, media fere inter oram Tusciæ et Corsicam insulam. Gussanv.

(c) In Vatic. C et D, Norm. et Corb., *perexeat*. Retinemus tamen *pergat*, quod est aliorum Vatic. et Exousorum.

Præterea volumus ut sacerdotes qui in Corsica commorantur prohiberi debeant ne cum mulieribus conversentur, excepta duntaxat matre, sorore, (d) vel uxore, quæ caste regenda est. Tribus vero, de quibus prædicto filio meo Bonifacio diacono tua experientia scripsit, quia vehementer egent, quidquid eis sufficere æstimas, impende; quod nos in tuis postmodum rationibus imputabimus. (e) Data mense Julio.

EPISTOLA LIII.

AD FELICEM EPISCOPUM SIPONTINUM.

Canusinam ecclesiam visitare, atque in ea duos parochiales presbyteros ordinare præcipit.

Gregorius Felici episcopo (a) Sipontino.

Pervenit ad nos quod (b) Canusica ecclesia ita sit sacerdotii officio destituta, ut nec poenitentia ibidem decedentibus, nec baptisma præstari possit infantibus. Hujus igitur tam plæ rei 547 tamque necessaria mole permoti, jubemus dilectioni tuæ ut, hujus præceptionis auctoritate commonitus, memoratæ ecclesiæ visitor accedas, et vel duos parochiales presbyteros debeas ordinare; quos tamen dignos ad tale officium veneratione vitæ et morum gravitate pervideris, et quibus in nullo obvient constituta canonicæ disciplinæ, ut sanctæ condigna cautela provideatur ecclesiæ.

EPISTOLA LIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM SURRENTINUM.

Ut in sancti Stephani monasterio sanctæ Agathæ reliquias solemniter collocet.

Gregorius Joanni episcopo Surrentino.

(d) Dubito an non vox illa irreperit, siquidem ista conversatio res est plena periculi et suspiciosissima. Vide concilium Nicænum, can. 3; Gregorium Magnum, Dialog. lib. iv, cap. 20, de presbytero Ursino. Ideoque quod ait lib. vii, epist. 39, *uxores non relinquunt*, interpretor, curam earum non deserant, victum eis administrent. In Agath., can. 16: *Non ordinentur conjugati, nisi sequestrato mansionis cubiculo*. Turonense ii, can. 42, de episcopo conjugem habente, ait: *Propter Deum zelotem tam longe absint mansionis propinquitatem divisi, ut, etc.* Et can. 20 ejusdem concilii cavetur ne presbyteri cum suis conjugibus maneant; sed segregatim solitarii in cella jaceant, orent, dormiant. Quia nulli clericorum, juxta sententiam canonum, cum conjugibus suis manere permittitur, etc. Negotium tamen fecit concilium Carthaginense iii, can. 17, quem critici subtiliores expendunt. Interea indico Gregorii Turonensis Historiæ lib. i, cap. 38, et ejusdem de Gloria confess., cap. 76 et 78. GUSSANV. Sacerdotes, diaconos et subd. post conjugium ordinatos cum uxoribus suis conversari vetant quidem Galliæ concilia hoc ipso sexto sæculo congregata. Agath., can. 16: Turon. ii, can. 12, 49, Aurelian. iv, can. 17; Lugdun. iii, cap. 1. Vide Greg. Turon., lib. i Hist., cap. 30. Et de Gloria confess., cap. 78. Nondum tamen in Italia id prohibitum fuisse, modo turpis abesset suspicio, innuit sanctus Gregorius. tum hic, tum epist. 59 lib. ix, et lib. iv dialog., cap. 2. Huic consuetudini patrocinabatur can. Apostol. 5: *Episcopus, vel presbyter, vel diaconus uxorem suam non ejiciat religionis prætextu*.

(e) Id in nullo alio Cod. legimus quam in Turon. S. Gal.

Epist. LIII (Al. 54). — (a) Sipontum, vulgo *Siponto*, urbs olim Apuliæ, episcopalis, in ora maritima ad radices montis Gargani, sed exorta: cui successi, Manfredonia, quæ Sipontum novum dici potest. GUSSANV.

Religiosis desiderii facile est præbere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Et quoniam Savinus abbas monasterii sancti Stephani (a) insulæ Capris suggestit nobis se (b) sanctæ Agathæ Martyris reliquias jam olim apud se habere concessas, et in monasterio suo vult ipsa sanctuaria collocari, ideo ad prædictum monasterium te jubemus accedere, et, (c) si ibidem nullum corpus constat humatum, (d) prædicta sanctuaria solemniter collocabis, ut devotionis suæ potiatur effectus.

EPISTOLA LV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ut neque pauperes opprimi, neque liberæ mulieris filium ad servitutem cogi patiatur.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Non solum frequentibus præceptionibus, sed etiam præsentem te sæpius monuisse me memini, ut illic vice nostra, non tantum pro utilitatibus ecclesiasticis, quantum pro sublevandis pauperum necessitatibus fungereris, et eos magis a cujuslibet oppressio- nibus vindicares. Præsentium ergo lator Gaudiosus insinuavit nobis ab actoribus sanctæ Romanæ, cui Deo auctore præsidemus, Ecclesiæ sibi violentiam irrogari, asserens quod filios suos viri prædictæ Ecclesiæ velint vindicare. Oblatis etenim ab eo documentis, agnovimus Siricam uxorem præsentium portitoris, ab Ecia quondam gloriosæ memoriæ, Morenæ cuidam femine titulo donationis fuisse lar-

(b) Canusium, vulgo *Canosa*, urbs Apuliæ. Olim erat episcopalis; circa annum 844, vel 845, ejus sedes unita est archiepiscopatu Barrensi. GUSSANV.

Epist. LIV (Al. 52). — (a) Capræ sive Caprea, vulgo *Capri*, insula Campaniæ adjacens. Guss. In uno Vatic., Norm., Corb. et pler., legitur, *Capris*. In Turon., *Calabris*.

(b) Antiquissimum esse sanctæ Agathæ cultum probatur, tum quod ejus nomen in canone missæ legatur, tum quod inscriptum sit vet. Calendario Eccl. Carthaginensis, quod ad calcem Actorum Mart. a nostro Th. Ruinart est editum.

(c) *Ibidem*, hoc est in ipsomet loco ubi reliquie collocari debent; non autem exigitur ut in hoc monasterio nulla hominum cadavera condita essent. Qui enim fieri potuisset ut nulla hic jacerent corpora, cum alium ad sepeliendos fratres suos locum monachi non haberent. Imo ipsis in ecclesiis seu oratoriis, quæ sine reliquiarum sacris pignoribus non consecrabantur, nihil vetabat quominus fidelium mortuorum corpora humarentur, ut constat ex lib. iv Dial., cap. 50, 51, 52 et 53. Cur vero cautionem hanc sanctissimus pontifex adhibuerit, querit Gussanv. Duplex occurrit ratio. Primo humata corpora loco moveri non sinebant leges: *Pergit audacia ad busta defunctorum, et aggeres consecratos*, inquit Julian. August., lib. v Cod. Theod. Et Justinian., de Sep. Violat. *Cum et lapidem hinc movere, et terram sollicitare, et cespitem vellere, proximum sacrilegio majores semper habuerint*. Vide Spond., de cæmeteriis sacris, lib. i, parte i, cap. 9. Secundo neque etiam cum profanis ossibus atque impiorum reliquiis miscenda erant Martyrum sanctuaria, sine quibus sub altari ipso conditis ecclesia vel oratorium non consecratur.

(d) Sanctuaria sunt reliquie, ut intelligitur tum ex hoc loco, tum ex multis aliis epist. Vide lib. ii, epist. 12, et alibi passim.

gitam, et ab eadem Morena per epistolam (a) manumissam; et ideo indecens esse credimus ut **568** pro geniti ex libera muliere filii ad servitium retrahantur. Propterea experientie tue presentis auctoritate precipimus ut his ipsis documentis, sicut et nos didicimus, exuto a curis animo, diligenter intendat, quatenus si documenta nulla sunt ab Ecclesie parte quae documentis hujus hominis debeant obviare, ab ejus se molestia sine aliqua retractatione suspendat. Durum enim est ut si alii pro mercede sua libertates tribuunt, ab Ecclesia quam tueri has oportuerat revocentur. Item ergo atque iterum experientiam tuam necessario submonemus, ut illic si quae inter pauperes et Romanam Ecclesiam sanctam quaestiones vertuntur, omni mentis integritate discutiat, sicque patrimoniales utilitates peragat, (b) ut a benignitate justitiae non recedat.

EPISTOLA LVI.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Quid ad celebrandam dedicationem dare debeat ad erogandum pauperibus.

Gregorius Petro subdiacono.

Festivitatibus sanctorum desiderabiliter insistentes praesentis praeeptionis nostrae paginam ad experientiam tuam necesse duximus dirigendam, indicantes ei oratorium beatae Mariae, quod nuper in cella fratrum aedificatum est, ubi Marinianus abbas praesse dignoscitur, Augusto mense disposuisse nos, adjuvante Domino, summopere dedicari, quatenus coepta nostra, operante Domino, debeant consummari. Sed quia cellae ipsius tenuitas exigit, debere nos in ipsa diei festivitate concurrere; propterea volumus ut ad celebrandam dedicationem dare debeas ad erogandum pauperibus, in auro solidos decem, vini amphoras triginta, (a) agnos ducentos, olei (b) duas, herbices duodecim, gallinas centum, quae tuis possint rationibus postmodum imputari. Statim ergo fieri haec nulla morae interjectione constitue, ut vota nostra, Deo auctore, celerem sortiantur effectum.

EPISTOLA LVII.

AD SEVERUM EPISCOPUM.

De eligendo Ariminensi episcopo.

Gregorius Severo (a) episcopo.

Epist. LV (Al. 53). — (a) De servorum manumissione vide doctissimam Alteserrae observationem ad hunc locum.

(b) Ita restituimus ex Mss. Vatic. et nostris. In Vulgatis autem legitur, *ut a benignitate justitia non recedat*.

Epist. LVI (Al. 54). — (a) Hic dissident Mss. Sequimur Vatic. D, omnes Norm., Anglic., Corb., Rhem. In Vatio. B. legitur, *annonae trecenta sexlaria.... gallinas trecentas*. In Vulgatis, *annonae modios ducentos, olei, etc..... verveces*.

(b) Vox Hispanica est ex Varrone, *de Re rustica*, lib. I, cap. 13; Isidoro, lib. XX, cap. 6, amphorae species. Greg. Turon. lib. IV Hist., cap. 44: *Septuaginta vasa, quae vulgo orcas vocant, olei liquaminisque furati sunt*. Sexaginta orcae olei apud Senatorem, lib. III, epist. 7. Sed et in orcis conditos cineres apud Romanos discimus ex Salmasio ad Solinum, pag. 1201. De epulis in dedicatione Ecclesiarum

A Fraternitatis tuae docti sumus epistola, in persona Ocleatini de electione episcopatus **549** aliquos consensisse, quem quoniam nos non concedimus, in ejus non debent immorari persona. Sed habitatoribus ejusdem civitatis edicto, ut si in eadem Ecclesia dignum ad hoc opus invenerint, in ipsius cuncti electionem declinent. Alioquin praesentium tibi portitor personam, de qua ei diximus, indicabit, in cujus debeat fieri electione decretum. Vos etenim in ejusdem visitationem Ecclesiae estote solertes atque solliciti, ut et res ejus illibatae servantur, et utilitates vobis disponentibus more solito peragantur.

EPISTOLA LVIII.

AD ARSICINUM DUCEM, CLERUM, ORDINEM, ET PLEBEM ARIMINENSIS CIVITATIS.

Ne Ocleatinum in episcopum eligant.

Gregorius (a) Arsicino duci, clero, ordini et plebi (b) Ariminensis civitatis.

Dilectionis vestrae quam sit in expectatione pontificis prona devotio, directae relationis textus insinuat. Sed quia ordinatorem vehementer in his oportet esse sollicitum, nostrae in hoc utique cura deliberationis invigilat. Ideoque charitatem vestram scriptis praesentibus admonemus, ut nullus se debeat pro Ocleatini ad nos fatigare persona; sed si in eadem civitate qui ad hoc sit utilis invenitur, ita ut a nobis reprehendi non possit, vestra concurrat electio. Si vero ad hoc dignus inventus non fuerit, nos in quo pariter debeat praebere consensum, praesentium diximus portitori. Vos autem unanimi orate fideliter, ut quicumque fuerit ordinandus, et vobis utilis possit existere, et dignum Deo nostro sacerdotale exhibere servitium.

EPISTOLA LIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM

Palatinae annuos triginta solidos pro sustentatione tribuat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Si proximorum necessitatibus habita compassione benigna mente concurrimus, nostris procul dubio

vide Alteserram in hanc epistolam.

Epist. LVII (Al. 55). — (a) Ficolino eximiae probitatis et capacitatis viro, atque Ariminensis Ecclesiae vicino ejusdem cura ac visitatio iungitur. De mortuo quatuor post annis Joanne episcopo Raven., Ravennatis Ecclesiae visitationem eidem Severo delegatam legimus lib. IV, ep. 25. Ariminensis Ecclesiae, dum Castorius episcopus Romae infirmus detinebatur, commissa fuerat cura Leontio Urbinati, ind. 11, epist. 24; deinde Sebastiano, ut discimus ex epist. 21, ind. 15.

Epist. LVIII (Al. 56). — (a) In Excusis, *Ursicino*; et infra, *Odeatini*, pro *Ocleatini*.

(b) Ariminum, vulgo *Rimini*, urbs hodieque episcopalis in provincia, quae olim *Aemilia*, quae vulgo *la Romagna* dicitur. Sita est inter Ravennam et Anconem, ad mare Adriaticum subditur nunc archiepiscopo Ravennati, seu metropolitano suo, summo Pontifici, ut domino ac principi suo. Gussany.

(a) necessitatibus clementem Dominum reperimus. Palatina siquidem femina illustris, continua hostilitate insinuavit se plurimis necessitatibus subjacere. Propterea experientiae tuae praesenti auctoritate praecipimus, uti pro sustentatione ejus 550 annuos triginta solidos dare non differat, qui tuis postmodum possint rationibus imputari. Ita ergo fac ut et tu bene ministrando mercedis commodum percipias, et nostra ad effectum praecipia perducas (b).

EPISTOLA LX.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM CONSISTENTEM PERUSIÆ.

Ne episcopi electionem diutius differant.

Gregorius clero, ordini, et plebi consistenti (a) Perusiæ.

Miramur, carissimi fratres in Christo, quare Ecclesiam Dei tanto tempore absque Rectore conspicitis, ac de vestro totiusque plebis regimine minime cogitatis. Notum est enim, quod grex, si pastoris cura defuerit, per avia gradiatur, et ob hoc (b) facilius inimicis laqueos insidiantis incurrat. Unde necesse est de his qui Ecclesiae militant unum, habito timore Domini perquirere, qui Pastoris ministerium possit digne suscipere, atque illico, protegente Domino, sacramentorum divinorum dispensator insistere, quatenus et pro filiis Ecclesiae vestrae purae quotidie mentis holocaustum offerat, et viam gregi, quomodo ad supernam patriam gradiatur, ostendat.

EPISTOLA LXI.

AD GENNADIUM PATRICIUM ET EXARCHUM AFRICÆ

Ut Theodorum magistrum militum a pauperum et Ecclesiae vexatione abstinere jubeat.

Gregorius Gennadio patricio et (a) exarcho Africæ.

Dei præ oculis vos indesinenter habere timorem, ac sectari justitiam submissa hostium colla testantur; sed ut gloriam vestram in eadem prosperitate gratia Christi custodiat, quaecunque perperam committi cognoscitis, celeri, sicut consuevistis, prohibitione compescite, ut armis justitiæ præmuniti, hostiles impetus fidei virtute, (b), quod est tutus culmen virtutis,

EPIST. LIX (Al. 57). — (a) In Norm. et nonnullis, etiam Vatic. *Petitionibus*.

(b) In uno Teller subscribitur, *Mense Augusto, ind. 9.*

EPIST. LX (Al. 58). — (a) Vulgo *Perugia*, urbs ampla Italiae in Etruriæ Umbriaeque confinio, nunc etiamnum episcopalis. GUSSANV.

(b) In Excusis et in nonnullis mss. *ob hoc familiaris*. Lectionem nostram suppeditarunt praesertim Vauc.

EPIST. LXI. (Al. 59). — (a) Seu praefecto praetorio, quem Carthagine commorari voluit Justinianus, et aliis provinciarum praefectis praeposuit. Cumque Sardinia una ex septem Africae provinciis esset, ea ratione ad hunc exarchum querelas de Theodoro Sardiniae praefecto seu duce cujus supra mentio, in epist. 48 et 49, deferre curat.

(b) Sic restituimus, ex mss. praesertim Vatic. et Norm., cum prius legeretur, *quod est totius*, etc.

(c) Urbs est in Sardinia, quæ apud Plinium, lib. III, cap. 7, *Turris Pybissonis* dicitur. Apud Ptolemæum, lib. III, cap. 3, *Turris Byssonis*. Denique *Turribus*, in tabulis Peutingerianis, et apud anonymum Ravenatensem.

(d) Hoc est, dispendiis commodorum, seu bonorum temporalium.

superetis. Marianus siquidem (c) Turritanae civitatis frater et coepiscopus noster nobis lacrymabiliter indicavit civitatis suae pauperes omnino vexari, et 552 (d) commodalibus affligi dispendiis. Insuper et (e) religiosos ecclesiae suae homines gravem ab hominibus Theodori (f) magistri militum sustinere molestiam, ac pati corporales injurias; et quod ad hoc usque prorumpitur, ut (g) in carcerem, quod dici nefas est, retrudantur, se quidem etiam in causis ad Ecclesiam suam pertinentibus a praefato glorioso viro graviter impediri. (h) Quæ quam sint, si tamen vera sint, reipublicae disciplinae contraria, vos scitis. Et quia hæc omnia vestram excellentiam convenit emendare, salutans eminentiam vestram exposco, ut ea ulterius fieri non sinatis, sed ex opere (i) illi jubete diligere, ut ab Ecclesiae se læsione removeat ut nullus eorum in angariis seu commodis ultra quam sine ratio praegravetur, aut si quæ causæ fuerint, non potentatus metu, sed legali ordine finiantur. Ita igitur quæso, aspirante vobis Domino, hæc omnia (k) praecceptionis vestrae interminatione corrigite, ut si non rectitudinis contemplatione, saltem formidine vestrae jussionis a talibus se gloriosus Theodorus, vel homines ejus abstineant, quatenus quod ad laudem vestram proficiat et mercedem in partibus vobis commissis possit florere cum libertate justitia.

(a) EPISTOLA LXII.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALIS SARDINIÆ.

Ut a quorundam molestiis Catellam, salva justitia, tueatur.

Gregorius Januario (b) archiepiscopo Caralis Sardiniae.

Si ipse Dominus noster viduarum se maritum, orphanorumque patrem Scripturae sacrae profitetur testimonio, nos quoque membra corporis ejus ad imitandum caput summo debemus mentis affectu intendere, et, salva justitia, orphanis et viduis praesto, si necesse sit, esse. Et quia insinuatum est nobis Catellam religiosam feminam habentem filium suum hic in sancta Romana Ecclesia, cui Deo auctore præ-

(e) Vox *religiosi* tam longe abducta est a primæva significatione, ut necesse fuerit hic notam adungere, ne de monachis dictum existiment quod clericorum fuit, et aliorum fidelium. Vide Lugdum. II, can. 2, ubi de testamentis statuitur. Sidonius Appollinaris, lib. IV, epist. 28. Vettium illustrem delineans, ait eum esse occulte delicateque religiosum, non sub palliolo, sed sub paludamento. Vide lib. III, epist. 22. GUSSANV.

(f) In Vat. B, *magnifici viri*.

(g) Nota ea dici reipublicae disciplinae contraria, ut patebit infra, lib. XI, epist. 56, nunc epist. 45 lib. XIII, ubi clericorum immunitas prolati imperatorum legibus asseritur. GUSSANV.

(h) Prius legebatur, *quaecunque sint, si tamen*, etc.

(i) Ita tres Vatic. In alio notato D, et in Corb. Norm. et plur. tantum legitur, *jubete, ut*, etc. In Excusis, *opere illi jubete diligendi, ut*.

(k) Irrepsit in Excusos, *nostræ*, pro *vestrae*; quod emendavimus ex Mss. Vatic., Gall., Anglic. Ita etiam legere cogit sensus et epistolæ scopus.

EPIST. LXII (Al. 60). — (a) Hæc et 64 una videntur epistola, paucis in lumine mutatis.

(b) Ita legitur in Vatic. et aliis Mss. In Editis, *archiepiscopo Caralitano*.

vel aliorum consuetudinem te oportet illibatam servare, eisque annis singulis quæ sunt consueta transmittere. Nobis autem de cætero, ne quid transmittere debeas, inhibemus. Et quoniam non delectamur xeniis, (b) Palmatianas, quas tua direxit fraternitas, cum gratiarum actione suscepimus; sed eas, ne quod 554 exiude potuisses sentire dipendium, digno facimus pretio venundari, et id fraternitati tuæ transmissimus singillatim. Sed quia charitatem tuam ad nos venire velle cognovimus, scriptis præsentibus admonemus ut ad veniendum non debeas laborem assumere; sed ora pro nobis, ut quanto nos itineris intervalla dissociant, tanto animis nostris adinvicem Christo adjuvante simus in charitate conjuncti, quatenus nos alterna obsecratione juvantes, susceptum officium venturo integrum judici resignemus. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 24).

EPISTOLA LXVII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Pastori oculis infirmo annum præstet alimentum.

Gregorius (a) Petro subdiacono.

Si proximorum necessitatibus habita compassione benigna mente concurrimus, nostris procul dubio petitionibus Dominum clementem reperimus. (b) Pastorem siquidem, qui nimia visus imbecillitate laborat, habentem conjugem, duoque mancipia, qui et cum Jonatha quondam gloriosa fuerat, plurimis cognovimus necessitatibus subjacere. Propterea experientiam tuam per præsentis præcepti paginam admonemus, uti pro sustentatione ejus annuos tritici

(b) Vestes palmatas intelligo, quasi palmis intertextis, opere, ut vocant, Phrygio sive plumario concinnatas. Palmatam vestem olim in pretio habitam apud Romanos notissimum est. Erat autem imperatorum et virorum insignium. GESSANV. Eadem tere est nostri Mabillonii sententia de Palmatianis, in Vita sancti Gregorii quam tomo I Actorum sanctorum ord. sancti Benedicti inseruit. Doctorum virorum sententiæ libenter subscribimus, nec placet card. Baronii conjectura, *ut palmatianus seu vinum Palmatianum* intelligentis. Præcipua dona quibus amicos reges senatus Romanus excolebat, togæ pietæ et tunicæ palmatæ fuerunt, teste Linio, lib. x et xxx. De tunica palmata plura apud Ferrarium, de Re vestitaria, lib. II, cap. 8. In missa a^h Illyrico edita fit mentio vestis sacræ, quæ Palmatica appellatur, ut observat Hugo Menardus ad lib. Sacram., nota 940.

EPIST. LXVII (Al. 61). — (a) In Norm., Colbert., Corb., Germ. et pl., legitur simpliciter *Petro*. At in 4 Vatio. additur *subd.* Consentit Codex And. Prius legebatur in Excusis *Anthemio subd.*

(b) Nomen viri proprium, quale apud Ausonium. GESSANV.

(c) Ita restituimus ex uno Vatio., Corb., Norm. In aliis legitur, *centum modios*.

(d) In solo Turon. S. Gatiani hoc legitur et in Colbertino, in quo tamen ad epist. seq. pertinere videtur.

EPIST. LXVIII (Al. 66). — (a) Sic restituimus ex Mss. Vatic., Norm., cum prius legeretur, *Diaconum; sed et servum Dei Crescentium*.

(b) Venafrum vulgo *Venafri*, urbs Campaniæ non procul a Vulturno fluvio, nunc adhuc episcopalis sub archiep. Capuano. In Mss. varie scribitur. In Vatic. B, *Venafanæ*. In C, *Benafanæ*. In D, *Benafranæ*. Norm., Corb. et vet. sequuntur Vaticanum C.

(c) Hic vasa, ornamenta, suppellex sacra. GESSANV.

(c) modios trecentos, necnon et fabæ modios totidem dare non differas, quæ postmodum possint tuis rationibus imputari. Ita ergo fac ut et tu bene ministras mercedis commodum percipias, et nostra ad effectum præcepta perducas. (d) Mense Augusto. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA LXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Sacram supellectilem Venafranæ Ecclesiæ, quam clerici Judæo vendiderant, restitui curet, ac reos ad penitentiam compellat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Fuscus archiater, ardore filii provocatus, preces effudit, dicens Opilionem diaconum (a) servum Dei, et Crescentium, clericos, (b) Venafranæ 555 Ecclesiæ, oblitos timorem futuri judicii, (c) ministeria antefatæ Ecclesiæ Hebræo cuidam, quod dici nefas est, vendidisse: id est, in argento calices duos, (d) coronas cum delphinis duas, et de aliis coronis (e) lilios, (f) pallia majora sex, et minora septem. Et ideo mox ut præsentem jussionem experientia tua suscepit, memoratos ecclesiasticos ad se faciat indifferenter occurrere; et requisita veritate, si ita, ut suggestum est, constiterit, memoratum Hebræum, qui, oblitus vigorem legum, præsumpsit (g) sacra cimelia comparare, per judicem provinciæ faciat conveniri, et sine aliqua mora antefata ministeria red lere compellatur, ut ex eissæpe fatæ Ecclesiæ nihil possit imminui. Supra scriptos autem diaconum vel clericos, qui tantum nefas commiserunt, in penitentia (h) religare non differas, ut tale tantumque delictum suis lacrymis possint diluere.

Contra clericorum illorum scelus placet hæc verba Optati intorquere: *Hoc tamen immense facinus a vobis geminatum est, dum fregistis calices Christi sanguinis portatores... avari, dum venditis; sacrilegi, dum inconsiderate vendidistis... Emerunt forsitan in usus suos sordidæ mulieres; emerunt pagani, facturi vasa in quibus incenderent idolis suis.* Optat., lib. VI de Schis. Donat., cap. 2. Vide etiam cap. 6.

(d) Corona est candelabrum in modum coronæ ac circuli variis lucernis instructum. Delphini sunt ejusmodi candelabrorum non ornamenta modo, sed et fulera. Anastas., in Silvestro: *Coronas quatuor dedit Constantinus cum delphinis viginti ex auro purissimo; et intra: Coronam auream ante corpus beati Petri cum delphinis quinque.* Idem in Sergio: *Cantharos et coronas quæ ante sacrum altare et confessionem beati Petri apostoli ex antiquo pendebant deponi fecit.*

(e) Anastasius, in Leone III: *Hic sacer antistes super ipsas columnas lilios poni fecit.* In Vatic. C legitur *lilia*.

(f) Hic variant Codices, etiam Vaticani: A habet, *pallium majus unum, minora sex*; B, *pallia majora et minora septem*; C, *pallia majora et minora sex*; D, *pallia majora minora sex*. Consentiant Norm. et Corb. In sacra supellectili sæpe pallia commemorantur. Greg. Turon., lib. VII Hist. Franc., cap. 22: *Cumque jam altarium cum oblationibus pallio serico coopertum esset.* Et lib. I de Mirac. sancti Mart., cap. 13: *Et aut ex velo januæ, aut pallios quæ pendunt de parietibus.* Per pallia possunt etiam intelligi vestes sacerdotales et sacræ, quæ etiam in monasteriis erant pretiosæ. Theodorus Studita, in suo testamento, art. 19: *Non uleris vestimento elaborato et pretioso, præterquam sacerdotali.*

(g) Corrupte in Excus., *sacra civiliter*. De cimeliis jam dictum in epist. 20.

(h) Sic Mss. fere omnes, ubi Ed. habent *relegare*.

EPISTOLA LXIX

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIÆ.

Monasterii lites ac negotia omnia perito e laicis viro committenda.

Gregorius Petro subdiacono Siciliae.

Sicut studii nostri esse condecet (a) a litigiis foralibus monachos submovere, ut divinis ministeriis pie ac solerter invigilent, ita necesse est nostram provisionem, quemadmodum negotia eorum disponi debeant ordinare, ne distenta mens per varias causarum curas defluat, et ad celebrandum opus consuetum enervata torpescat. Præsentium itaque lator abbas Joannes plurima se (b) monasterii sui asserit habere negotia. Pro qua re experientiam tuam per præsentis scripti paginam admonemus, quatenus cum Fausto, (c) qui Romani viri magnifici ex prætore (d) cancellarius fuerat, loqui debeat. Cujus si pronam ad hanc rem compereris voluntatem, ei monasterii ipsius generaliter debeas constituto salario commendare negotia. Expedit enim parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos existere, ut et utilitates cellæ per negligentiam non pereant, et servorum Dei mentes ad opus dominicum liberiores existant.

556 EPISTOLA LXX.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER SICILIAM.

A pictorum defensorum angariis quomodo sibi caveant.

Gregorius Universis episcopis per Siciliam.

Fraternitatis vestre diu jam probata devotio tanto nos compellit pro vobis caute providere, quanto vos astringit, audito nostræ Ecclesiæ damno, atudiose concurrere. Cognovimus quosdam in Sicilia insula, simulantes se sedis apostolicæ defensores, (a) de frumento vos in angariis aliisque rebus affligere, necessarioque duximus eorum fallaciæ scriptis præsentibus obviare. Ideoque fraternitatem vestram charitate debita salutantes, magnopere commoneamus, ut nullo modo talibus deinceps apud vos locus subripiendi remaneat; sed quisquis ille est, si revera sedis nostræ fuerit notarius vel defensor, nisi nostra ad vos specialiter vel rectoris nostri patrimonii scripta detulerit, nullis per nomen Ecclesiæ nostræ polliatur angariis; nec aliqua vobis ab eo gravamina imponi permittitis, sed suis utilitatibus iter suum propriis,

Epist. LXIX (Al. 67). — (a) Sic olim episcopos prohibere concilia ne ad comitatum pergerent, electis ad id opus diaconis; sic eosdem a rerum temporalium administratione submoverunt, quando curam illam æconomis et vicedominis demandarunt. Utinam et cæteris clericis simili quopiam remedio provideretur ope syndicorum et defensorum, ut ab omnibus terrenis negotiis liberi, soli Deo vacarent, omnesque clerici et monachi tam essent forensium actionum redes quam coguntur esse gnari. Justinianus, novell. 79, vetat monachos ad laicos iudices pertrahi.

(b) Scilicet sanctæ Lucie Syrac., ut liquet ex epist. 39 l. h. vii.

(c) In Vatic. A, qui Romani, viri memorandi, ex tempore cancellarius fuerat; B, qui Romanæ urbis ex prætore cancellarius fuerat. In Corb., ex prætore cancellii, consentientibus Lyr. et Aud. In Turon. corrupta est lectio. In Becc., qui ex prætoris cancellis.

A ut novit, disponat expensis. Nec quemquam ab eo in locis istis patiari molestari. Hæc etenim quæ nostris apicibus pro vestra vestrorumque quiete inhibuisse cognoscimur, sic constantius conservate, ut hoc exuti gravamine, divinis obsequiis devoti ac paratiores inveniri valeatis.

EPISTOLA LXXI

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Cyriacum et Joannam conjugem ejus ex Judæa Christianam tueatur.

Gregorius Petro subdiacono.

Egentibus nostræ commendationis auxilio, oportet nos, in quantum ratio patitur, benigna mente præbere subsidium. Proinde experientiæ tuæ Cyriacum et Joannam conjugem ejus, præsentium portitores, nostra præceptione duximus commendandos, quatenus a nullo eos contra justitiam opprimi vel gravari permittas. Sed ubi necesse fuerit, tuis, annuente justitia, solatiis perfruantur, ut, salva æquitate, nostram sibi in 557 omnibus commendationem te concurrente prodesse lætentur. Quia vero præfata femina, pro eo quod post acceptas sponsalities arthas, ex Judæa ad Christianam religionem conversa est, dicitur sustinere molestiam, et eandem causam jam dictam asseruit et finitam, experientia tua diligenter exquirat; et si causam judicatam cognoverit, nullam exinde querelam adversus suprascriptam feminam ulterius quolibet modo reserpere permittat. Sed quæ judicata sunt, modis omnibus conserventur, ne ob id quod meliorem partem elegisse dignoscitur, malorum hominum controversiis quatiatur.

EPISTOLA LXXII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ne ante hiemem Siculi episcopi omnes Romam veniant. Frumenti copiam ultra solitum compare Petrus, ac congruo tempore in urbem transmittat.

Gregorius Petro subdiacono.

Quia fratres et coepiscopos nostros in Sicilia insula commorantes ad beati Petri Apostoli natalitium diem convenisse volumus, scriptis (a) præcedentibus agnovisti. Sed quia ea causa (b) quæ cum viro magnifico Justino ex prætore (c) dicitur eorum iter interim præpedivit, et quia jam tempus veniendi et redeundi non sinit, eos nolumus ante hiemem fatigari. Gregorium vero (d) Agrigentinum, et Leonem Catanensem, et

(d) Idem erat ac scriba seu notarius. Ita dictus est quod intra cancellos saret, ut tutiora essent ejus scrinia. Cancellarii officium militiam cancellorum vocat Cassiodor., lib. xi Var., 6. Vide Agathiam, lib. i de ministris Narsetis.

Epist. LXX (Al. 68). — (a) In multis deest, de frumento.

Epist. LXXI. Al. 69.

Epist. LXXII (Al. 70). — (a) Sup. epist. 36, quam primus edidit Baluzius.

(b) De Justinii cum Siciliae episcopis dissidio, sup., epist. 2.

(c) Videtur legendum, Prætor, et aliter habeant Mes. Nam Justinus in Sicilia præturam gerebat adhuc ind. 10. Vide epist. 33 hujus ind. Ipsi successit Liberitius ind. 11. Vide epist. 38.

(d) Agrigentum, vulgo Gergenti, urbs Siciliae maritima, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Panormitano. Gussany.

Victorem (e) Panormitanum per omnia (/) nos volumus ad nos ante hiemem proficisci. Quinquaginta vero auri libris nova frumenta ab extraneis compara, et in Sicilia in locis in quibus non pereant repone, ut mense Februario illuc naves quantas possumus dirigamus, et eadem ad nos frumenta deferantur. Sed etsi nos transmittere cessamus, ipse naves provide, et ad nos, auxiliante Domino, Februario mense trans mitte hanc eadem frumenta, exceptis duntaxat frumentis, quæ nunc mense Septembri, vel Octobri, juxta consuetudinem transmitti præstolamur. Ita ergo experientia tua faciat, ut sine alicujus vexatione coloni ecclesiastici frumenta congregentur, quia tantum hic (g) parva nativitas fuit, ut, nisi auxiliante Deo frumenta de Sicilia congregentur, fames vehementer immineat. Naves vero, quæ commendatæ Ecclesiæ sanctæ semper fuerunt, in omnibus tuere, ad quod tibi etiam directæ gloriosi viri Leonis (h) ex consulis epistolæ concurrunt. Multi vero huc veniunt, qui terras aliquas, vel insulas in jure Ecclesiæ nostræ, in emphyteosim sibi postulant dari, et aliquibus quidem negamus, **558** aliquibus vero jam concessimus. Sed tua experientia sanctæ Ecclesiæ utilitatem conspiciat, memor quod ante sacratissimum beati Petri apostoli corpus potestatem patrimonii ejus acceperit. Et licet hinc scripta decurrant, quod utilitatem patrimonii impedit, fieri nullo modo permittat, quia nec nos sine ratione aliquid dedisse reminiscimur, vel dare disponimus. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 60.)

EPISTOLA LXXIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

De restituendis Taurominitanæ Ecclesiæ possessionibus atque pecuniis.

Gregorius Petro subdiacono.

Quanto apostolicæ sedi ab Ecclesiis reverentia cæteris exhibetur, tanto eam in earum decet esse tuitione sollicitam. Et quia domus vel fines atque possessiones (a) Taurominitanæ juri Ecclesiæ pertinentes ab actionariis dicuntur nostræ Ecclesiæ con-

(e) Panormus, vulgo *Palermo*, urbs maritima, hodie archiepiscopalis, et Siciliæ caput. GUSSANV.

(f) In Vulgatis et in plurimis Mss. *ad te*, sed legendum *ad nos* probant epp. 33 lib. II et XII libri undecimi, ex quibus patet illos episcopos, scilicet Gregorium et Victorem, Romam ut se purgarent, veniro jussos.

(g) Dicerent alii, paucæ segetes, Gall., *petite récolte*. GUSSANV. Observandum in Ms. Bigoliano, Vitæ sancti Gregorii auct. Joanne Diacono, pro *nativitas* legi *salvitas* vel *satio*, lib. II, cap. 60, ubi hæc epist. refertur.

(h) Scilicet per codicillos et litteras, ut jam supra monuimus.

EPIST. LXXIII (Al. 71). — (a) Taurominium, vulgo *Taormina*, urbs olim episcopalis Siciliæ maritima in ora Orientali vallis Demonæ, inter Messanam ad Boream, et Catanam ad Austrum. GUSSANV.

(b) Hoc est, auxilium, adjutorium. Reg. sancti Benedicti, cap. 31, de cellerario, *solatia ei dentur*. Supra, epist. 63, *vobis solatiis*, hoc est juvantibus. Infra, sæpe vox ista eodem sensu usurpatur.

EPIST. LXXIV (Al. 72). — (a) De exarchis jam dictum est supra, ad epist. 33. Inter episcopos, nonnulli olim dicti sunt exarchi, qui tanquam primates pluribus

tra rationis ordinem occupatæ, experientiæ tuæ præsentis hujus præcepti pagina deputamus, quatenus, cognita veritate, si ita est, cuncta quæ occupata didiceris in ante fatæ Ecclesiæ pristina jura restituas. Quia vero pervenit ad nos, vivente adhuc Victorino episcopo, ejusdem Ecclesiæ perisse pecunias, ad earum requisitionem te Secundino fratri et coepiscopo nostro volumus præbere (b) solatia, et utilitatibus ejusdem Ecclesiæ in quo necessarium fuerit salva æquitate concurrere. Ita etenim cuncta quæ in hujus præcepti pagina continentur effectui mancipare festina, ut de æquitate servata præfati episcopi relationibus ipse lauderis.

EPISTOLA LXXIV.

AD GENNADIUM PATRICIUM ET EXARCHUM AFRICÆ

Illum ad comprimendos hæreticorum adversus Ecclesiam conatus incitat. Ne primas ex ordine loci eligatur. Ne extra civitatem resideat. Ne qui Romam venire voluerint Numidiæ episcopi impendantur.

Gregorius Gennadio patricio, (a) et exarcho Africæ.

Sicut excellentiam vestram (Grat. 23, q. 4, can. 48) hostilibus bellis in hac vita Dominus victoriarum fecit luce fulgere, ita oportet eam inimicis Ecclesiæ ejus omni vivacitate mentis et corporis obviare, quatenus ejus ex utroque triumpho magis ac magis enitescat opinio, cum et forensibus bellis adversariis **559** catholicæ Ecclesiæ pro Christiano populo vehementer obsistitis, et ecclesiastica prælia sicut bellatores Domini fortiter dimicatis. Notum est enim hæreticæ religionis viros, si eis, quod absit, suppetit nocendi licentia, contra catholicam fidem vehementer insurgere, quatenus hæreseos suæ venena ad tabefacienda, si valuerint, Christiani corporis membra transfundant. Cognovimus enim eos contra Ecclesiam catholicam, Domino eis adversante, colla subrigere, et fidem velle Christiani nominis inclinare. Sed eminentia vestra conatus eorum comprimat, et superbas eorum cervices jugo rectitudinis premat. Concilium vero catholicorum episcoporum admoneri præcipite, ut (b) primatem non ex provinciis præterant, ut observavit Gussanv. ad epist. 33. Monachi etiam suos exarchos habuerunt, ut nos docet Theodoretus, in epist. ad sanctum Leonem, inter ejus epistolas, Edit. Quesnell. p. 531, cap. 7: *Et Alypium monachorum, qui apud nos sunt, exarchum.*

(b) Primatis seu metropolitani dignitas et jura in omnibus Africæ provinciis, non civili metropoli (si Carthaginem excipias, Africæ in ecclesiasticis et in civilibus rebus caput), sed episcopatus antiquitati annexa fuere. Vide Du Pin, dissert. histor. 1, § 9 sive Geographiam sacram Africæ, pag. 53 et 54, quam postremæ Optati operum Editioni præmisit. Vide et Tilmontium, Vitæ sancti Augustini art. 70, 136, 146. Inde ad minus idoneos metropolitæ dignitas nonnunquam perveniebat. Propterea hunc morem alias singularem, abolere tentavit sapientissimus pontifex; sed obstitit episcoporum Africæ pars numerosior, quos a primatu excludere Gregorii consilium. Antiquam opposuere consuetudinem, quam infra, epist. 77, immotam permanere concedit: *De primatibus constituendis. . . . exceptis, inquit, his qui ex Donatistis ad episcopatum perveniunt, quos provehi ad primatus dignitatem, etiam cum ordo clericorum eos ad locum eundem deferat*

dine loci, postpositis vitæ meritis, faciat, quoniam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. Ipse vero primas non passim, sicut moris est, per villas, sed in una juxta eorum electionem civitate resideat, quatenus adeptæ dignitatis meliori genio resistendi Donatistis possibilitas disponatur. Ex concilio vero (c) Numidiæ, si qui desiderarint ad apostolicam sedem venire, permittite; et quilibet eorum vitæ contradicere voluerit, obviante. (d) Magno profectu excellentiæ vestræ apud Creatorem gloria proficit, si per eam dispersarum Ecclesiarum potuerit societas restaurari. Cum enim largita munera ad nominis sui gloriam conspicit revocari, tanto largiora tribuit, quanto per ea religionis suæ dignitatem viderit ampliari. Persolventes præterea paternæ charitatis affectum, Dominum petimus, (e) qui brachium vestrum ad comprimendos hostes forte efficiat, et mentem vestram, zelo fidei velut mucronem gladii vibrantis exacuât.

EPISTOLA LXXV.

AD GENNADIUM, PATRICIUM, ET EXARCHUM PER AFRICAM.

Gennadium impense laudat, quod non terreno consilio, sed ut Christiana religio propagetur, Gentes expugnet. De datis Romanæ Ecclesiæ patrimonio incolis gratias agit. Hilarium ejusdem patrimonii rectorem commendat.

Gregorius Gennadio patricio et exarco per Afri-
cam.

Si non ex fidei merito (*Grat.* 23, q. 4), et Christianæ religionis gratia tanta excellentiæ vestræ bellorum actuum prosperitas eveniret, non summo opere (a) miranda fuerant, cum sciamus etiam hæc antiquis bellorum ducibus fuisse concessa. Sed cum futuras, **560** Deo largiente, victorias, non carnali providentia, sed magis orationibus prævenitis, sit ut hoc in stuporem veniat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente, descendat. Ubi enim meritorum vestrorum loquax non discurrit opinio? Quæ et bella vos frequenter appetere, non desiderio succedendi sanguinis, sed dilatandæ causæ reipublicæ, in qua Deum coli conspiciamus, loquitur, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat. Sicut enim exteriora vos virtutum opera eminentes in hac vita constituunt, ita et interna morum ornamenta ex corde mundo

modis omnibus prohibemus. An vero in Africa præter metropolitanos seu primates, episcopus aliquis appellaretur *senex*? negat card. Noris, de Hæres. Pelag., lib. II cap. 8. Asserit vero Tilmontius in Vita sancti Augustini, art. 136, quos videsis. De hac quæstione et de Donatistis fuse dictum in Vita sancti Gregorii.

(c) Numidia olim erat una ex Africæ provinciis, inter Africanam propriam ad Ortum, Mauritaniam Sitifensem ad Occasum, et mare Mediterraneum ad Boream. GUESN.

d, Sic legitur in Vatic. D, in Corb., Norm., Rheim., ubi excusi habent: Magna profecto excellentiæ vestræ.... gloria proficit.

(e) *Excursi, quo brachium.*

EPIST. LXXV (Al. 73). — (a) In excusis, *miranda fuerat, scilicet prosperitas*. Sed in omnibus Vatic. et Gallic. legitur *fuerant*, quod revocandum ad sequentia : *hæc antiquis bellorum ducibus fuisse concessa*.

A procedentia (b) in futura coelestium gaudiorum participatione glorificant. Plurima enim pro pascendis ovibus beati Petri apostolorum principis utilitatibus excellentiam vestram præstitisse didicimus, ita ut non parva loca patrimonii ejus, propriis nudata cultoribus, largitis (c) Datitorum habitatoribus, restaurasset. Quæcunque igitur illi Christiana mente conferitis, horum retributionem per spem in futuro judicio sustinetis. Quamobrem præsentium quoque latorem hilarum eminentiæ judicavimus commendandum vestræ, ut in his quæ sibi necessaria, justitia tamen præeunte, suggesserit, solitum ei impendatis affectum. Persolventes autem paternæ charitatis colloquium, petimus Dominum Salvatoremque nostrum, qui eminentiam vestram pro solatio sanctæ reipublicæ misericorditer protegat, et ad dilatandum per finitimas gentes nomen ejus magis magisque brachii sui firmitate confortet.

EPISTOLA LXXVI.

AD GAUDIOSUM MAGISTRUM MILITUM AFRICÆ.

Post officiosa verba, commendat Hilarium.

Gregorius Gaudioso (a) magistro militum Africæ.

Sicut lucernæ lumen per collimitantia quæque quo
lucet loca diffunditur, ita cujuscunque personæ (b) bono-
rum actuum probitas non solum quo degit, sed per di-
versas provincias, fama loquente, cognoscitur, ut quo-
niam præsentis nulla potest esse notitia, hoc discursus
opinionis efficiat, quod rei veritas per præsen-
tiam poterat exhibere. Didicimus enim diversos ju-
dices, qui ad ministrandam Africanam Provinciam
diriguntur, summa gloriam vestram familiaritate
diligere. Quod non procederet, nisi apud eosdem judi-
ces mentis ejus sinceritas appareret, ut adeptam ad-
ministrationem 561 consilii vestri participatione
disponerent. Et quidem maximas Deo gratias referi-
mus, cum tales habere proprios provincias habitato-
res agnoscimus qui ingenta nobilitate polleant, et
potentibus viris adhæreant, provincialibusque suis
ad remedium, adepta temporum opportunitate, con-
sistant. Persolventes itaque paternæ charitatis affec-
tum (c) præsentium latorem, quem illuc ad ordinan-
das res pauperum direximus, vestræ gloriæ com-
mendamus, quatenus ei in quo necesse fuerit, salva
justitia, tribuatis. Oro autem Dominum, qui vitam

(b) *Vulgati, in futuram vitam caelestium gaudiorum participatione. Sequimur Vatic., Reg., Norm., etc.*

(c) *Bacc.*, *Dulcitis habitatioribus*. Apud Gratianum, loco assignato, *Dacorum*. Legendum forte *Daratitiis*, scilicet populis proximæ regionis *Dara*, quæ, ut observat Cluverius, tenuibus atque egenis incolis habitatur.

EPIST. LXXVI (Al. 74) — (a) In duobus Vatic., *Gaudioso manenti Africæ*. In aliis et in nostris, *magistro militum Africæ*.

(b) In recent. Ed., *bonorum effectuum*, contradi-
centibus Mss. Vatic. Rhem., Corb., etc.

(c) Scilicet Hilarium, vel Hilarum, de quo epist. super. Ex Joanne Diacono, Vit. sancti Gregorii lib. II, cap. 35: *Viros industrios rectores patrimoniorum ac civil... Hilarium Notarium Germaniciani*. Non longe ab Hippone sitam fuisse Germaniciam docet Augustinus Hipponensis episcopus: *Ipsi, inquit epist. 251, Germanicienses pertinent ad curam humilitatis nostræ*

vestram in omni bono custodiat, actusque vestros A misericordiæ suæ dono disponat.

EPISTOLA LXXVII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS NUMIDIÆ.

Quod prius nolebat, jam ex antiqui moris reverentia concedit, seniore episcopum eo ipso in primatam eligi. Donatistam excipit. Numidas antistites hortatur ad pacem, ad Ecclesiæ defensionem, ad sollicitudinem de proximorum animabus.

Gregorius universis episcopis Numidiæ.

Si quando, charissimi in Christo fratres, inter vi-
rentes segetes zizaniorum quædam se infert impor-
tuna commistio, hanc radicitus necesse est cultoris
manus adimat, ne futuris secundæ segetis fructus
possit intercipi. Et nos ergo, qui, licet indigni, do-
minici agri culturam suscepimus, ab omni zizaniorum
scandalo ingenuam reddere segetem festinemus,
quatenus ager Domini repleatur abundantiori fructificet.
Petiistis etenim per Hilarum (a) chartularium nostrum
a beatæ memoriæ decessore nostro, ut omnis vobis
retro temporum (b) consuetudines servarentur, quas
beati Petri apostolorum principis ordinationum initiis
hactenus vetustas longa servavit (*Grat. dist. 12 can. 8*).
Et nos quidem juxta seriem relationis vestræ, con-
suetudinem, quæ tamen contra fidem catholicam
nihil usurpare dignoscitur, immotam permanere con-
cedimus, sive de primatibus constituendis, cæteris-
que capitulis; exceptis his qui ex Donatistis ad epis-
copatum perveniunt, quos provehi ad primatus
dignitatem, etiam cum ordo (c) clericorum eos ad lo-
cum eundem deferat, modis omnibus prohibemus.
Sufficiat autem illis commissæ sibi plebi statum modo
curam gerere, non autem etiam illos antistites quos
catholica fides in Ecclesiæ sinu 562 et edocuit et
genuit ad obtinendi culmen primatus anteire. Vos
ergo, fratres charissimi, admonitiones nostras zelo
charitatis dominicæ prævenite, scientes quod distric-
tus iudex ad examinandum deducturus est cuncta
quæ gerimus, et unumquemque nostrum non ex

Epist. LXXVII (Al. 75). — (a) Sanctus Gregorius
Hilarium hic atque in aliis epist. septem, *Chartula-
rium*; in aliis vero decem, alternis quasi vicibus,
notarium appellat. Idem fuit in Romana Ecclesia
Chartularii et notarii officium.

(b) Romani pontifices omnium Ecclesiarum privi-
legia illibata servare profitentur. Sic Leo M., epist.
54, ad Marcianum: *Privilegia Ecclesiarum, sancto-
rum Patrum Canonibus instituta et venerabilis Synodi
fixa decretis, nulla possunt improbitate convelli... In
quo opere, auxiliante Christo fideliter exsequendo ne-
cesse est me perseverantem habere famulatum.*

(c) Absent clericorum a mss. Norm., Corb. et ple-
risque Vatic. Ad hoc verbum correctores Rom. in
Decreto Gratiani: *auctor Glossæ*, inquit, *non vi-
detur habuisse verbum clericorum quemadmodum
neque Ivo, neque plerique Gratiani mss. exemplaria.*

Epist. LXXVIII (Al. 76). — (a) Insula maris Tyr-
rheni notissima. Græce *Cyrenus* dicta, inter Ligu-
riam ad Aquilonem et Sardiniam ad Austrum, a
qua freto vicin, passum disjungitur. Subest nunc
dominio reipublicæ Genuensis. Gussanv.

(b) Pa consueverat Romanus episcopus in provin-
ciis sibi ut metropolitano subditis, ex quibus Corsica.
Sed et nonnunquam exterarum nationum Ecclesiis
delegabat visitatorem. Joannes II Ecclesiæ Regensi
in Gallia visitatorem dari præcepit, epist. 4, 5, 6. Ut de-
functo episcopo Ecclesiæ illius curam gerat vicinus

prærogativa sublimioris gradus, sed ex operum me-
ritis approbabit. Quæso ergo, vosmetipsos invicem
alterna pace diligite in Christo, et hæreticis vel ini-
micis Ecclesiæ uno cordis intuitu obviate. De proxi-
morum animabus estote solliciti: ad fidem quos va-
letis prædicatione charitatis, prætenso etiam terrore
futuri judicii, suadete, quoniam pastores constitui
estis, et Dominus gregum ab iis quibus commisit pas-
toribus fructum multiplicati gregis expectat. Qui si
proprii gregis augmentum, adhibito studio diligen-
tiori, prospexerit, multiplicibus profecto vos cœles-
tis regni muneribus decorabit. Persolvens præterea
fraternæ dilectionis alloquium, oro Dominum, qui
vos animarum pastores, quos eligit, ante se dignos
efficiat, et hic actus nostros quos in futura vita di-
gne suscipiat, ipso disponat.

EPISTOLA LXXVIII.

AD LEONEM EPISCOPUM IN CORSICA.

Visitationem injungit Saonensis Ecclesiæ.

Gregorius Leoni episcopo in (a) Corsica.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdotis
moderamine destitutæ sollicita consideratione (b)
concurrere. Et quoniam (c) Ecclesiam Saonensem an-
te annos plurimos, obeunte ejus pontifice, omnino
destitutam agnovimus, fraternitati tuæ visitationis
ejus operam duximus injungendam, quatenus tuis
dispositionibus ejus possit utilitas (d) profligari. In
qua etiam Ecclesia vel ejus parochiis diaconos atque
presbyteros tibi concedimus ordinandi licentiam. De
quibus tamen tui sit studii diligentius perscrutari ut
eorum personæ a sacris nullo modo canonibus res-
piciantur. Sed quæ fraternitas tua tanto dignos mi-
nisterio perspexerit, eorumque mores et actus huic
ordinationi concordare cognoverit, eos auctoritatis
nostræ permissione ad prædictum promoveat licen-
ter officium. Cunctis igitur rebus super scriptæ Ec-
clesiæ ut proprium te volumus uti pontificem, usque
ad secundam nostram epistolam. 563 Ita ergo in

episcopus, statuunt conc. Regense an. 439, et Aure-
lian. II, an. 534, can. 6. In capitul. Caroli Calvi. tit.
52, cap. 8. *Si aliquis episcopus interim obierit, archi-
episcopus ipsi sedi visitatorem secundum sacros canones
deputet, qui una cum comite ipsam Ecclesiam ne præ-
detur custodiat, usque dum ipsius episcopi obitus ad
vestram* (principi respondent Patres Carisiaci) *noti-
tiam perveniat.* Dixerant prius: *Si archiepiscopus de-
functus fuerit, vicinus episcopus ipsius dioceseos ipsam
sedem provident, usque dum, etc.* Restitutis post Caro-
lum M. electionibus, visitatores a rege fuisse desi-
gnatos, qui electionibus interessent, patet ex episto-
lis Hincmari Rhemensis. Vide supra notam ad epist.
15.

(c) Ita Mss. Anglic., Norm., Regii, Colbert., Corb.,
Andeg. et duo Vaticani. In Vatic. tamen A, B, C, D,
legitur *Harnensem*. In Turon., *Sagonensem*. In vet.
Ed., *Sagonensem*. Fuit Saona vel Sagona medio ævo
nota civitas Corsicæ, inter Calviam ad Boream, et
Adjacium ad Meridiem; hodie destructa.

(d) Hanc lectionem amplecti cogit Mss. omnium Va-
tic., Reg., Norm., Corb., etc., consensus. Editores
mutarunt *profligari* in *propagari*, quod idem est ac
disponi, ut constat ex verbis sequentibus: *ut tua
dispositione utilitates Ecclesiasticæ... valeant... dis-
poni.* Eandem vocem usurpat eodem fere sensu
concil. Tolet. v, can. 6, et Tolet. vi, can. 16.

omnibus his diligens esto ac sollicitus, ut tua dispositione utilitates ecclesiasticæ salubriter modis omnibus Deo valeant auctore disponi.

EPISTOLA LXXIX.

AD MARTINUM EPISCOPUM IN CORSICA.

A Tainatensi Ecclesia ad Saonensem transire concedit.

Gregorius Martino episcopi in Corsica.

Iusta poscentibus aurem nos oportet benevolam commodare quatenus et petentes remedia sperata reperiant, et Ecclesiæ non desit sollicitudo pastoris. Et quoniam Ecclesia (a) Tainatem, in qua dudum fuerat honore sacerdotali tua fraternitas decorata, ita est delictis facientibus hostili feritate occupata atque diruta, ut illuc ulterius spes remeandi nulla remanserit, in Ecclesia Saonensi, quæ jam diu pontificis auxilio destituta est, (b) cardinalem te, secundum petitionis tuæ modum, hac auctoritate constituimus sine dubio (c) sacerdotem. Ita ergo studio vigilantium cum Dei amore secundum canonum præcepta, cuncta dispone vel ordina, ut et fraternitas tua suis desideriis se gaudeat fuisse potitam, et Ecclesia Dei alterno gaudio repleatur cardinalem te suscepisse pontificem. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 15).

EPISTOLA LXXX.

AD CLERUM ET NOBILES CORSICÆ.

Quod episcopi electionem nimium distulissent, instituit ipse Martinum. Interea dum hic adveniet, Leoni curam visitationis injungit.

Gregorius clero et nobilibus Corsicæ (a) a paribus.

Etsi vos multo jam tempore sine pontifice esse

Epist. LXXIX. (Al. 77). — (a) Ita Mss. Corb., Norm., et pl. In Vatic. scribitur vel *Tainatis*, vel *Tainates*, vel *Tainatissam*, nullibi autem occurrit *Tainana*.

(b) De hoc cardinalis titulo dictum est supra, ad epist. 13. Censet Alteserra hic id genus cardinalium sacerdotum non fuisse in perpetuum, sed ad tempus. Erant enim episcopi suis sedibus pulsi ob barbaricam feritatem, qui vacantibus Ecclesiis a Rom. pontifice solatii et alimonie causa dabantur. Si ergo civitas eorum postliminio reciperetur ab hostibus, ad eam redibant. Hæc fere Alteserra; verum doctissimi antecessoris sententia minime nobis arridet. Cardinalis ergo sacerdos est sacerdos inordinatus, et titulo annexus; nec ulli tunc vacantibus Ecclesiis, ex episcopis sedes sui pulsi dabantur, nisi cum spes omnis abesset pristinas sedes recipiendi. Quod si contra epem aliquæ ex barbarorum manibus eriperentur, et meliorem in statum restituerentur, aut illarum Ecclesiarum episcopi in aliis inordinati ad priores sponsum redibant, aut novi restituti Ecclesiis pastores ordinabantur.

(c) Sacerdotes alios fuisse primi ordinis et gradus, alios secundi ordinis, notius est quam ut nota egeat. Sanctus Gregorius, homil. 22 in Ezech., eos dicit *majoris ordinis vel minoris*; ita etiam Gregorius Turonensis, lib. v Histor., cap. 49. Origenes, homil. 6 in Levit., tractat. de differentia minorum sacerdotum ad majora. Optatus Afer Milevitanus, lib. 1: *Quid diaconos in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos?* Id quidem minus notum. Accurrit Sidonius Apoll., lib. iv, epist. 25, qui Joannem archidiaconum nondum presbyterii dignitate auctum vocat *secundi ordinis sacerdotem*. Imo ejusdem lib. iv epist. 11, lego *antistitem secundi ordinis*. Et lib. vi, epist. 6, summissis sacerdotibus civitatem subjungit *episcopos*, presbyteros interpretor seu chorepiscopos, per quos minorum ordinum ministeria subrogabantur. Vide lib. xii, Epist. 30. Gussanvillæus fallitur

A Dei Ecclesiam non doletis, nos tamen de ejus regimine cogitare, et suscepti cura compellit officii, et vestræ quamplurimum charitas dilectionis astringit, scientes quod in ejus gubernationibus animarum vestrarum simul consistat utilitas. Nam (b) si gregi pastoris cura defuerit, facile laqueos insidiatoris incurrit. Ea de re quoniam Ecclesia Saonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessarium duximus (c) Martinum fratrem et coepiscopum nostrum ibidem cardinalem constituere sacerdotem, Leoni vero fratri et coepiscopo nostro operam ejus visitationis injungere. Cui etiam in ea parochiisque ipsius presbyteros atque diaconos concessimus ordinandi licentiam, eumque rebus ejus, quousque illic fuerit, ut proprium pontificem uti permisimus. Ideoque scriptis presentibus admonemus, uti præfatum visitatorem charitas vestra cum omni devotione suscipiat, eique obedientiam in iis quæ rationi conveniunt, sicut Ecclesiæ decet filios, exhibere, quatenus omnia, quæ ad utilitatem superscriptæ pertinere cognoscuntur Ecclesiæ, vestra valeat suffultus devotione implere.

EPISTOLA LXXXI.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM MEVANIENSEM.

Ut tandem in episcopi electione consentiant hortatur. Interea Ecclesiæ curam Honorato presbytero committit.

Gregorius clero, ordini et plebi consistentibus (a) Mevaniensi Ecclesiæ.

Quoties res aliqua pluribus agenda committitur, dum quisquis dissentit ab altero, dispendiis potius

C in Joan. archidiacono, quem cum secundi ordinis sacerdotem vocat Sidonius, presbyterum supponit.

Epist. LXXX (Al. 79). — (a) De inscriptione a paribus, jam disseruimus supra, ad epist. 25.

(b) Non minus vere quam eleganter Sidonius, lib. vii, epist. 6. *Si benedictione succidit non accipiat* (Ecclesia viduata) *dignitatis hæredem, in illa sacerdotium moritur, non sacerdos; atque ita quid spei restare pronunties, ubi facit terminus hominis finem religionis*. Alibi vocat talis Ecclesiæ statum titubantem, nutantem, fluctuantemque regulam. In Cabilonensi II, an. 813, can. 51: *Gubernatio adhibenda, ne in quotidianis vitæ commensibus prælatorum adminiculo destituti homines fatiscant*. Quæ verba apud Burchardum emendari debeant, lector dijudicet. De necessitate episcopi, supra, epist. 32. Legant etiam controversiam de residentia pastorum Tridenti explicatam per fratrem Barth. Carranzam de Miranda an. 1547. Gussanv.

(c) Cum Martinus episcopus cardinalis Ecclesiæ Alericæ constituitur, simulque Leoni cura visitationis ejusdem Ecclesiæ injungatur, etiam licentia ordinandi presbyteros et diaconos, quasi esset proprius pontifex, erunt nonnulli aut mendam hic irrepisse, aut aliam Ecclesiam Leoni commissa. Gussanv. Frustra hic torquetur Gussanvillæi animus, nam Leoni jus ordinandi, etc., conceditur tantum usque ad Martini adventum, et precipitur ut Ecclesiæ utilitates, temporales maxime, viuitate diutina neglectas plurimum atque imminutas, reparet ac disponat. Neque enim adveniēti proprio pontifici congruebat ediosum illud negotium, quo episcopatum a litibus auspicari cogeretur. Hinc ne defuncti episcopi res successoris servandæ diripiantur, canonibus antiquis sancitum: Chalcedon., can. 21; Aurelian. II, can. 6; Wormat. II. Alioquin quantum abhorreret a sancti Gregorii mente auctoritatem episcopalem in duos pariri satis ostendit epist. 15, supra.

Epist. LXXXI (Al. 78). — (a) In Vulgatis, mendose,

quam utilitatibus aditus reseratur. Quod nos providentes, ne hoc vestræ contingere possit Ecclesiæ, ejus curam utilitatesque Honorato presbytero ad præsens committendas elegimus, quatenus res utilitatesque Ecclesiæ per eum et procurari valeant, et modis omnibus custodiri. **565** Ideoque dilectionem vestram scriptis præsentibus adhortamur, quatenus, ut vobis possit ordinari sacerdos, invicem vestræ voluntatis in unius digna electione concordet assensus, nec amplius Dei Ecclesiam officio patiamini vacare pontificis. Quousque vero Ecclesiæ ipsi sacerdos fuerit ordinandus (c) omnem supradicto presbytero, sicut diximus, sollicitudinis ejus curam commisimus. Ita ergo se vestra dilectio in his omnibus exhibere festinet, ut amorem vos Ecclesiæ habere, pronæ devotio mentis ostendat. (*Vide l. III, ep. 64.*)

EPISTOLA LXXXII.

AD LAURENTIUM EPISCOPUM MEDIOLANENSEM.

Ut aliquem cum quo de postulata pecunia lis orta dirimatur instituat.

Gregorius Laurentio episcopo (a) Mediolanensi.

Scripta fraternitatis vestræ suscipiens, gratias omnipotenti Deo rotuli, qui desiderabili meo spitalis ejus nuntio relevavit. Quod autem perhibetis ab exactione patrimonii Siciliæ provincie juri sanctæ cui Deo auctore præsidetis Ecclesiæ certam redhiberi pecuniæ quantitatem, pro eo quod ab actoribus sanctæ Romanæ Ecclesiæ illo in tempore patrimonii Ecclesiæ vestræ celebrabatur exactio, necessarium fuit, juxta tenorem scriptorum a vobis directorum, acceptarum illatarumque pecuniarum summam inspicere, et totius ratiocinii meritum subtiliter indagare; quibus perspectis, nihil a sancta Romana Ecclesia *Ec-*
Vivaniensis Ecclesiæ, vel Vianensis. Verum urbis hujus nomen reperimus in *Mss. Vatic., Norm., etc.* Gussanvillæus qui veterem errorem retinuit, fatetur nullam apud geographos Vivaniensis urbis esse mentionem. Mevania autem, vulgo Bevagna, urbs erat olim episcopalis Umbriæ, ad fluvium Clitumnum. In *Colb.* habetur, *Eutinæsi Ecclesia.*

(b) Antonius Augustinus, videns Haloandrum et Portium ludere in vocibus *decies* et *decies*, *centies* et *centies*, quasi significatu differrent, non eorum modo opinionem refellere, sed et in causam talis scriptiōis inquirere voluit. Et ut erat naris emunctæ, odoratus est litteram (n) istis insertam vocibus solius pronuntiationis, et quidem mollioris, ergo. Lipsius addidit male insertam a librariis, siquidem, ait ipse, veteres aliter vocales longas pingere soliti, aliter contractas. Nam has solitarias ponebant ad exemplum hodiernum, illas geminabant. Secuta ætas ut compendi faceret, apicem usurpavit pro geminatione: apicem appello lineam transversam, quam superjicere vocalibus longis soliti *d e o u*. In quam sententiam citat Quintilianum, Isidorum et alios. Tum addit in priscis etiam libris hunc apicem occasionem erroneæ isti scripturæ posuisse *quotiens, totiens, vicensimus, aquonsus, formonsus*, cum scilicet invenissent *quoties, vicesimus, formosus*, etc. Vide Ant. Augustinum, lib. II de Emend., cap. 6, et Lipsium, in libello de recta Latinæ linguæ pronuntiatione, cap. 5. Gussanv.

(c) Imago magnorum, ut vocant, vicariorum, qui, vacante sede aut episcopo aliud agente, episcopatus onera sustentant. Hos epistola præcedente diximus vocatos fuisse sacerdotes et episcopos secundi ordinis, ex Sidonio Apoll. Talis fere erat Claudianus,

A clesiæ vestræ allegatum est (b) redhiberi. Sed quia dum Constantius diaconus vester ad ea quæ objecta a nostris fuerant aliud allegavit, examen negotii venit in dubium, quod subtilius poterat ventilari si qua persona existeret cum qua definiri aliquid stabiliter potuisset. Proinde necesse est ut sanctitas vestra hac de re personam instituat, cum qua Romana Ecclesia aliquid debeat solide definire, ut sive nihil debet, ex judicio pateat; seu aliquid debuit et restituit, persona quam institutis securitatem solemniter emittat.

566 EPISTOLA LXXXIII.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM CARALITANUM.

Comprimendum Liberati diaconi ambitum, neque illum absque solemni episcopi sui cessione ullatenus incardinandum.

B Gregorius Januario archiepiscopo Caralis Sardinie.

Scriptis tuis cor nostrum lætificasse dignosceris, quod te mandatorum nostrorum memorem fuisse testatus es. Et quia memoriter retinemus ea quæ nos fraternitati tuæ mandasse commemoras, quemadmodum disponendum sit ubi voluntatis nostræ exspectatur auctoritas, scriptis præsentibus breviter respondemus. Liberatus igitur, de quo nobis tua fraternitas indicavit, qui diaconii fungi perhibetur officio, si a decessore tuo non factus est cardinalis, (a) ordinatis a te diaconibus nulla debet ratione præponi; ne eos quos consecrando probasse cognosceris, reprobare supponendo quodam modo videaris. Prædictum itaque Liberatum, quem reprimendus ambitionis inflat spiritus, omni instantia ab intentus C sui pravitate compesce, et ultimum inter diaconos stare constitue, ne dum se illicite præferri contendit,

de quo Sidonius, in *carm.*, ep. 41, et Justus Arvernensis, de quo *ibid.* Savaro. Gussanv.

Epist. LXXVII (*Al.* 80.) — (a) Exstat Childeberti regis ad eum epistola in appendice operum sancti Gregorii Turon., col. 43, 47, ubi appellatur patriarcha.

(b) De hoc verbo ejusque significatione jam dictum est in nota x ad epist. 14. Quamvis autem proprie redhibere idem sit ac reddere quod debeas, ut observavimus ex doctiss. Sirmundo; interdum tamen absolute sumitur pro reddere, ut etiam admonuit Sirmundus ad epist. 10 l. III Ennodii.

Epist. LXXXIII (*Al.* 81.) — (a) De hac re ita Joan. Diaconus, lib. III, cap. 21: *Antiquissimum ecclesiasticæ consuetudinis ordinem Gregorius ab apostolis traditum, et ad sua usque tempora solemniter conservatum adeo studiosissime retinebat, ut nullum quantulibet sanctitate, sapientia, nobilitateve polleret, anterioribus clericis in conventu, consessu, statione, sive subscriptione præponeret.* In hanc mentem concil. Agath., can. 3: *Episcopus posteriorem (clericum) priori nullum præponat.* Idem de episcopis in concil. Africano, can. 53. Vide Leonem papam. epist. 5, Doro Benevent. episcopo. S. Paulinum, natal. 5 sancti Felicis:

Prior ille gradum socii meruisset honoris
Presbyter, hæc septem distabat summa diebus.

Inter acta conc. Chalcedon. vide libellum querulosum Ibæ: *Neque minores majoribus præferret.... omnibus conservaret justitiam in honoribus et consuetudinibus et gravibus.* Gelasium epist. 9: *Nec cujuslibet utilitatis causa seu presbyterum seu diaconum his præferret, qui ante ipsos fuerint ordinati.* Gussanv.

immeritus loco in quo nunc situs est iudicetur. Cuius tamen si obedientia fueris invitatus, et eum post hæc cardinalem facere volueris, nisi pontificis sui (b) cessionem solemnem merueris, abstinendum ab omni inordinatione memineris, quoniam æquitati convenire non ambigis ut aliis servare non differas quod ipse quoque tibi servari desideras.

EPISTOLA LXXXIV.

AD HILARUM MONACHUM AFRICÆ.

Ut coacto quamprimum concilio, in Argentium Lamigensem episcopum inquiratur.

Gregorius (a) Hilario monacho Africæ.

Felicissimus atque Vincentius diacones Ecclesiæ (b) Lamigensis, oblata petitione, quæ 567 tenetur in subditis, suggesserunt, ab Argentio ejusdem civitatis episcopo gravem se injustitiam pertulisse, et accepto præmio Donatistas in Ecclesiis fuisse præpositos, eumque inter alia non leve aliud facinus quod dici nefas est, commisisse commemorant. Propterea experientiæ tuæ præsentis præcepti pagina duximus injungendum, quatenus præfatum episcopum idoneæ satisfactioni committere non omittas, tuaque instantia in locis illis (c) fiat ex more concilium, et omnia secundum oblatae petitionis textum canonice coram

(b) Prius legebatur *concessionem*. Per *cessionem* intelligit litteras dimissorias. Græcis ἀπολυτικὰς γράφας. Quænam eæ sint describit Balsamo ad conc. iv, can. 11, et ad conc. vi, can. 17, ubi etiam notat privilegium Constantinopolitani episcopi et Carthaginensis, qui quoslibet clericos alieni juris admittere (in Afric., can. 22, idem de Carthaginensi episcopo privilegium asseritur) sine dimissoriis, πρὸς γνώμην τῶν κειροτονησάντων αὐτούς. Observare libet ex usu hodierno requiri dimissorias episcopi soli natalis; at ex veterum canonum, ut videtur, præscripto, licebat quolibet de laicis in clerum ascribere, solis clericis vetitum versuram facere mutatione prælati, et episcopo clericos alienos adoptare. Vide Sard. conc., can. 18 et 19; African., can. 21. Decretum Innocentii papæ, tit. 14, in Decret. Leon. papæ n. 39; Gelasium, decret. c. 3, post Nic. concil., can. 15. Illustre est exemplum sancti Paulini, qui a Delphino baptizatus Burdegalæ, a Lampio Barcelonæ sacratus fuit, ut docet ejus epistola ad Augustinum 35. Innumera prostant eorum exempla, qui sine dimissoriis episcopi soli natalis tonsurati sunt a non suis, imo a non episcopis. Vide in 6, de tempore ordinat., c. 1, 3, 4, et conc. Trid., sess. 23, can. 9 et 10, de reform. In quibus locis advertet lector episcopum soli natalis, vel episcopum domicilii, vel episcopum beneficii, vel quosdam alios potuisse aut majores ordines aliquando, aut minores conferre, nedum tonsuram. GUSSANV.

EPIST. LXXXIV (Al. 82). — (a) Suspectus mihi valde est iste titulus, licet in omnibus mss. Codd. ita legatur, sicut et in Editis. Videtur legendum *chartulario*, pro *monacho*, quia idem ipse est Hilarius de quo loquitur sanctus Gregorius epist. 73 et 75 præcedentibus, et 33 libri sequentis. GUSSANV. Quid obstat eum simul monachum fuisse et chartularium? Certe nullis in Mss. variat hic titulus. Verum invidit monachis Guesanvillæus honorem legationis sedis apostolicæ Hilario monacho collatum, ut censet Alteserra. Virum doctissimum audiamus, ad hanc epist.: *Hilario monacho vices suas mandat, ut eo instante concilium celebretur.... multis post sæculis frater Petrus de Castro novo et Radulphus monachi, Citerciensis ordinis, legationem suscepere adversus Albigenses hæreticos, etc.* Quot similia exempla proferre in medium liceret, si vacaret!

(b) Quænam urbs in Africa fuerit haud scio, nisi sit

A positis partibus subtili indagatione perquirantur. Et quæcunque eorum iudicio fuerint terminata, te exsequente modis omnibus compleantur. Ita ergo cum omni te vivacitate huic causæ volumus præbere instantiam, ut ad examinanda quæ jussimus nulla possit subnecti dilatio, sciturus non in levem te offensam incurrere, si nostra quacunque excusatione lentata fuerit præceptio.

568 EPISTOLA LXXXV.

AD GENNADIUM PATRICIUM AFRICÆ.

Droculfum de hostibus reversum commendat.

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

Droculfus præsentium portitor (a) de hostibus ad rempublicam veniens, opinionis vestræ, quæ longe lateque diffusa est, bono succensus, ad excellentiæ vestræ obsequia summo desiderio festinavit occurrere. Et quoniam nostra se apud vos poscit epistola commendari, paterna dulcedine salutantes, petimus ut eum, sicut Deus vobis in cor miserit ac utile fuerit, excellentia vestra ordinare dignetur, quatenus bona quæ de vobis etiam positus adhuc inter hostes audivit, in se valeat experiri et excellentiæ vestræ ejus quoque ante omnipotentis Dei oculos inter cæteras merces accrescat.

Lamia Numidiæ civitas ex Holstenio, de patriarchatu Romano, pag. 68. GUSSANV. In notitia Numidiæ quam edidit Sirmondus, tom. I, num. 436, edit. novæ, duo recensentur episcopatus hujus fere nominis, scilicet Lammiggizensis, et Lamiggigensis. Consule notam 101 nostri Theod. Ruinart. in Histor. Vandal. persecut.

(c) Episcopi in synodo judicandi. Vide Sardic., can. 3. Carthag., can. 12; Antioch., can. 12, 14, 15 et ult. Eadem fuit praxis sancti Gregorii, ut in sequentibus patebit, lib. II, ind. 11, ep. 8. Atque adeo miror quorundam Theologorum supinam inscientiam, aut stupendam adulandi pruriginem, qui veritatem tam illustrem aut non vident, aut obscurare contendunt. Vide praxim Ecclesiæ Gallicanæ, apud Gregorium Turon., Histor., lib. v, cap. 18, 20, 27, 49; lib. vii, cap. 16; lib. viii, cap. 20; lib. x, cap. 18, etc. De praxi Romana audiendus ipse Gelasius, epist. 4, seu commonitorio ad Faustum, et epist. 13, ad Dardanios. GUSSANV.

EPIST. LXXXV (Al. 44, lib. x). — (a) Quid hic per *hostes* intelligendum sit, inquirunt Alteserra et Guesanvillæus. *Hostis*, inquit Alteserra, idem sonat quod *exercitus*. Neque censet Droculfum in Romanorum exercitu militasse, et ab exercitu reversum, Gennadium patricium adiisse. Non assentitur Gussanv. in his maxime verbis hærens: *de hostibus ad rempub. venit*; et in istis: *positus adhuc inter hostes*. Certo *hostis* exercitum sæpe significat, ut ex prolatis ab utroque testimoniis liquet. At *hostes* idem sonare, non ita nobis constat. Quod ad hunc locum spectat, ultro in Guesanvillæi sententiam inue. *Droculfus*, vel *Droculfus*, quod habetur in Vatic. A, Langobardus erat, non Romanus, ut ex nomine satis intelligitur. At a Langobardis deficiens ad Romanorum partes, a sancto Gregorio litteras commendatitias ad Gennadium petierat. Gregorio *ad rempublicam venire*, idem est ac reipublicæ partes sectari, ut lib. v, epist. 40, ad Mauriciū Aug.: *Quia toto corde ad rempublicam paratus fuit*. Si in Romanorum exercitu militasset Droculfus, quid magnum foret ipsum multa de Gennadio bona inaudisse? At vero Gennadii famam vel inter hostes percerebuisse maximum erat. Hoc significat sanctus Gregorius, cum ait: *bona quæ de vobis etiam positus adhuc inter hostes et externos audivit*. Hæc epistola desideratur in Mss. anglic., Norm. et plerisque. Est in Vatic. A et in Rhem.

LIBER SECUNDUS.

Mense Septembri, indictione x

569 (a) EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM NOTARIUM.

Tropæanis monachis, si religiose virant, modis omnibus subveniendum.

Gregorius Petro notario.

Monasterium sancti Archangeli, quod (b) Tropæis est constitutum, indicante præsentium portitore victus habere necessitatem didicimus. Ideoque experientia tua diligenter invigilet, et si ejusdem loci monachos bene se tractare noveris in quibus eos necessitatem habere manifesta veritate patuerit, eis subvenire hac auctoritate suffultus, modis omnibus festinabis. sciturus tuis esse rationibus quidquid nostra præceptione præbueris imputandum. Sed et terulam Ecclesiæ nostræ vicinam sibi, quam (c) solidum unum et (d) tremisses duos pensitare asserunt, si ita est, (e) libellario nomine ad summam tremissis unius habere concede. Studii ergo tui sit hæc omnia ita complere, si sicut diximus, ejus loci monachi in Dei servitio, sicut debet, solerter perstiterint. (Cf. *Joan. Diac.* l. II. 55.)

EPISTOLA II.

AD PRÆJECTUM EPISCOPUM NARNIENSEM.

Ex mortiferæ luis occasione, cives ad penitentiam et fidem hortandos.

Gregorius (a) Præjecto episcopo (b) Narniensi.

Pervenit ad nos, peccatis imminuentibus, in civitate vestra Narniensi mortalitatem omnino grassari, 570 quæ res nos nimis (c) addixit. Quam ob rem salubres fraternitatem tuam modis omnibus, suademus ut a Langobardorum sive Romanorum, qui in eodem loco degunt, admonitione sive exhortatione (d) nulla ratione cessetis, et maxime a gentiliis et hæreticorum, ut ad veram rectamque fidem catholicam convertantur. Sic enim aut divina misericordia pro sua

Epist. I. — (a) Ante hanc epist. præmittitur in Ed. et in plur. Mss., scilicet Vatic., Colb., Reg., temporibus papæ Gregorii, etc. Acta sunt depositionis Laurentii archidiaconi Romani et subrogatis Honorati in ejus locum. Subjungitur, *charta de Litania maj.* Hæc cum minime pertineant ad epistolas, ad calcem amandavimus; aliunde quoque hæc desiderantur in Angl., Norm., Corb.

(b) Tropææ vulgo *Tropea*, urbs Brutiorum maritimæ Vaticanum promontorium, ubi sinus Hipponiatis terminatur; nunc Calabriae ulterioris adhuc episcopalis sub arch. Regiensi, XII mill. ab Hipponio, vulgo *Monteleone*, in occasum. Act. 4 concil. Constantinopolitani sexti subscripsit Theodorus episcopus τῆς ἀγίας ἐκκλησίας κρονίας. Legitur et in septima synodo, act. 1. Gussanv.

(c) Quid sit solidus disce ex Cangiano Glossario. De solido aureo cujus hic mentionem fieri putamus, olim diximus in Vita Cassiodori, lib. II. c. 4, n. 6. Qualis autem fuerit aut cujus pretii, non ex legibus Salicis, Alemannicis, etc., quas laudat infra Gussanv. repeti debet. Sed de his alibi, adhuc uberius, maxime l. III, ind. XI, epist. 33, ad Dynamium.

(d) Tremissis est tertia pars solidi. Libra conflatur ex 72 solidis. Solidum 40 denarios continuisse ex legibus Salicis, Alemannicis, Bajoariis, Ripuariisque

A eis forsitan conversione, et in hac vita subveniet; aut si eos migrare contigerit, a suis, quod et magis optandum est, transient facinoribus absoluti. (Cf. *Joan. Diac.* l. II, c. 50.)

EPISTOLA III.

AD VELOCEM MAGISTRUM MILITUM.

Ut Ariulphum Langobardorum ducem, si ad Romanas vel ad Ravennates partes excurrat, a tergo insequatur.

Gregorius Veloci magistro militum.

B Et pridem expressimus gloriæ vestræ quia milites illuc erant parati venire; sed quoniam inimicos congregatos et huc discurrere epistola vestra significaverat, hæc eos hic causa retinuit. Nunc vero utile est visum ut aliquanti illuc milites transmittantur, quos gloria tua admonere et hortari, ut parati sint ad laborem, studeat. Et occasione inventa, cum gloriosis filiis nostris Maurilio et Vitaliano loquere, et quæcunque vobis Deo adjutore pro utilitate reipublicæ stauerint, facite. Et si huc vel ad Ravennates partes, nec dicendum Ariulphum cognoveritis excurrere, vos a dorso ejus ita sicut viros decet fortes, laborate, quatenus opinio vestra ex laboris vestri qualitate amplius in republica, Deo auxiliante, proficiat. Illud tamen præ omnibus admonemus, 571 ut familiam Maloin, et Adobin, Vigildi, atque Grussingi, qui cum glorioso Maurilio magistro militum esse noscuntur, sine aliqua mora vel excusatione relaxes, quatenus venientes illuc homines prædicti viri cum eis sine aliquo impedimento debeant ambulare (a).

EPISTOLA IV.

AD SABINUM SUBDIACONUM.

C *Hortum Feliaciani monasterio ancillarum Dei tradendum.*

Gregorius Sabino subdiacono.

Officio pietatis impellimur monasteriis provida concoligitur, Gussanv.

(e) Id explicatum supra in notis ad Ep. 44, olim 42.

Epist. II. (a) In Italia sacra, tom. III, dicitur Projectitius episcopus Narniensis et Interamnæ excoisæ creatus ann. 565. Obiit autem 595. Dicitur Interamna desolata, quia eam Totila, occiso episcopo Proculo, excindi jusserat circa ann. 547. Unde curam ejus gesserunt episcopi Narnienses usque ad ann. 608, quo restaurata Interamna, Anastasius acclamatus est episcopus Interampensis. Gussanv. In Mss. nomen hujus episcopi varie scribitur, *Præjecto*, *Projectio*; sed maxime *Præjecto*, ut habent Vatio. plurimi, Norm., Regii, Andeg. In Excusiis, consentiente Colbert., *Præjectilio*.

(b) Narnia, vulgo *Narni*, urbs Umbriæ, adhuc episcopalis ad Narem fluvium posita, inter Otriculos et Interamnam.

(c) Vulgati, *affixit*, reluctantibus 4 Vaticanis, Norm., etc. De verbi *addico* significatione jam dictum lib. II Moral., num. 15. Vide etiam lib. IX, num. 32, lib. XXII, num. 22: *Si enim de prosperitate addicitur, et de calamitate se odientis lætatur.* Paulo antea: *Cum nec de profectu addimur.*

(d) De zelo episcopi, supra, epist. 17, lib. I, et infra, lib. V, epist. 41.

sideratione ferre consultum, ne hi qui in servitio Dei deputati esse noscuntur, necessitatem aliquam, quod avertat Dominus, possint sustinere. Ideoque experientiae tuae hac auctoritate praecipimus, ut hortum quondam Feliciani presbyteri positum in regione prima, ante gradus sanctae Sabinæ, excusatione postposita, monasterio Euprepiae, in quo ancillarum Dei congregatio esse dignoscitur, jure proprietario possidendum tradere sine ambiguitate festinet, quatenus nostrae beneficio largitatis in Dei servitio, ipso quoque suffragante, securis inentibus perseverent (a).

EPISTOLA V.

AD FELICEM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Basilicam, percepta prius legitima et secunda dote, consecrandam.

Gregorius Felici episcopo Messanensi.

Januarius subdiaconus Ecclesiae Messanensis petitoria nobis insinuatione suggessit, quae habetur in subditis, in civitate Messanensi basilicam se pro sua devotione fundasse, quam in honorem sancti Stephani et Pancratii, atque Eupli desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuae diocesis civitatis jure consistit, et (a) nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est praesentis anni tributis liberos fiscalibus solidos decem, et reliqua de substantia sua sibi tantummodo usum fructum relineat. Quae omnia diligenter inquire; et si eorum quae offeruntur reddituum quantitas, vel quae tempore mortis reliquerint, sartis 572 tectis, et luminaribus, necnon alimoniis servientium annua possunt praestatione sufficere, re ipsa munificentia sit gestis municipalibus alligata. Quod si haec quae diximus per sollicitudinem tuam impleta non fuerint, de propria substantia quanti interfuerit utilitati Ecclesiae te vel haeredes tuos satisfacturum esse non dubites, illis igitur procuratis, benedictio optata proveniat.

Epist. III (Al. 21 lib. XII indict. 7). — (a) In Colbert. et in collectione Pauli Diaconi legitur, *Die v. Kalend. Octob. Indict. 10.*

Epist. IV (Al. 19 lib. XII, indict. 7). — (a) Vide infra, epist. 12. In Colbert. sic clauditur epistola: *Die tertia Nonas Octob., ind. 10.*

Epist. V (Al. 40, lib. XII, indict. 7). — (a) De hac conditione jam dictum est, supra, lib. I, epist. 54. Scilicet periculum erat ne cultus sanctis martyribus debitis corporibus jam pridem hoc in loco sepultis reddi putaretur.

(b) In collect. Pauli Diacon. additur: *Data die Non. Octob., indict. 10.*

Epist. VI (Al. 3). — (a) Plurimae sancti Gregorii epistolae sic inscribuntur: *Clero, ordini, et plebi*. Ita fere Leonis I epist. 45 et 46, al. 22 et 23. *Clero honoratis, et plebi consistenti Constantinopoli*. Hic vero per ordinem a nobilibus distinctum, honoratioribus civibus aut magistratus intellige, quod in deferendis magistratibus ordinem servarent Romani ab inferiore ad ampliorem progrediendo. Eodem sensu ordo apud Augustinum, in Brevio, collat. 3, capp. 13, 15, 17: *Observandum tamen in Norman., Corb. et plur. Mss.; omitti ordini.*

(b) Dicitur etiam matrix, senior, cathedralis, cujus filiae sunt baptismales in linea, ut ita dicam, recta; aliae basilicae et oratoria sunt in transversa; atque ideo in illis nec missae publicae mittebantur, nec processiones. In capitulis Hino mari lego matrices ec-

A Nec ante dedicationis munus impertias, quam superius comprehensus fuerit ordo donationis impletus, enuntiaturus ex more nihil illic conditoris juri ulterius jam deberi, nisi processione gratia, quae Christianis omnibus in commune debetur. Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis (b).

EPISTOLA VI.

AD NEAPOLITANOS.

In Demetrii obnefundacrimina depositi locum absque mora et discordia, episcopum eligant.

Gregorius (a) clero, nobilibus, ordini et plebi consistentibus Neapoli.

Quamvis spiritualium sincera devotio filiorum (b) pro matre Ecclesia nullius adhortationis indigeat, verum tamen ne se neglectam existimet, epistolari debet alloqui provocari. Propter quod dilectionem vestram commonitione paternae charitatis aggredior, ut profusis lacrymis Redemptori nostro unanimiter (c) gratias referamus, qui sub tam perverso doctore vos (d) per avia gradi non pertulit, sed indigni pastoris crimina publicavit Demetrius siquidem, qui nec ante episcopum dici meruerat, tantis ac talibus (e) negotiis inventus est involutus, ut si secundum suorum qualitatem facinorum judicium sine misericordia recepisset, divinis mundanisque legibus durissima procul dubio fuerit morte plectendus. Sed quia poenitentiae reservatus, sacerdotii honore privatus est, Ecclesiam Dei sine (f) doctore diu vacare non patimur, quia et canonicis regulis est constitutum ut defuncto vel sublato pastore, diu sacerdotio privari Ecclesia non debeat. Ideoque charitatem vestram scriptis praesentibus duxi necessario commonendam, ut ad eligendum pontificem nec mora, nec discordia, quae consuevit scandala generare, proveniat. Sed talem vobis cum omni sollicitudine personam exquirite, in qua 573 et (g) omnium adunata possit gaudere concordia, et sacris

clesias, pro baptismalibus sive parochialibus. Reporantur alibi ecclesiae adiutrices, Gall., *des secours, églises succursales*. Gussanv. Parcimus huic Gussanvillae notae in gratiam ecclesiarum parochialium. Neque tamen omnino probamus quod ait eas fuisse baptismales. Cum enim baptismi solemnis minister esset solus episcopus, ut optime probat noster edm. Martene de antiquis ecol. Ritibus, lib. I, cap. 1, art. 3, in solis ecclesiis cathedral. aut limitum locis erant baptisteria, quod jam supra ostensum. Praeterea nullas in basilicis olim publicas missas aut processiones factas, perperam dicitur, ut luculenter invictissimis exemplis probavimus in praef. ad hom. in Evang.

(c) Excusi, *referatis*, contra Mss. fidem.

(d) Sic restituimus ex unanimi Mss. Vatic., Reg., Norm., Corb., etc., consensu. Prius legebatur: *per avia gradientes ad iter rectum perduxit, et tam indigni Past.*

(e) Ita Mss. Vatic., Norm., Corb., Rhem., Turon. et vet. Ed. Pro negotiis recentiores legere maluerunt *negotiiis*.

(f) Sic legendum, et non *ductore*, quod praetulerunt recentiores, persuadent Mss. Vatic., Norm., Turon., Rhem., etc., consentiuntque priora Ed.

(g) Non esse in vitis praeficiendum pastorem canones passim edicunt. snadet ratio. Coelestinus, ad episcopos Galliae: *Nullus in vitis detur episcopus; cleri, plebis et ordinis consensus ad desiderium requiratur*. Leo I, epist. 84, num. 5: *Nullus in vitis et non tentibus ordinetur, ne civitas episcopum non optatum*

nullo modo (*h*) canonibus respuatur ; quatenus officium quod nefandissimus hominum male gerendo polluerat, quisque ille cum Christi gratia fuerit ordinatus, ipso quoque suffragante, digna valeat administratione complere (*i*). (*Vide infra ep. 9 et 10, et lib. x, ep. 62.*)

EPISTOLA VII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Vices suas in Sicilia gerat, reservatis tamen majoribus causis.

Gregorius (*a*) Maximiano episcopo Syracusano.

Mandata cœlestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur. Proinde super cunctas Siciliæ Ecclesias (*b*) reverendissimum te virum Maximianum fratrem et coepiscopum nostrum vicesedis apostolicæ ministrare decernimus, ut quisquis illic religionis habitu censetur, fraternitati tuæ ex nostra auctoritate subiaceat, quatenus eis non sit necessarium post hæc pro parvulis ad nos causis tanta maris spatia transmeando pervenire. Sed si qua fortasse difficilia existunt, quæ fraternitatis tuæ iudicio nequaquam dirimi possint, hæc solummodo

aut contemnat aut oderit, et fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit habere quem voluit, etc. Addi potest quod scribit sanctus Cyprianus epist. 68: *Ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe præsentis vel delegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur; et sit ordinatio legitima et justa, quæ omnium suffragio et iudicio fuerit examinata.* Quod confirmat ex Actis apostol. Vide epist. 29 lib. olim II, nunc III, indict. 14, circa medium, ubi quid sit in electionibus pastorum subtiliter pensandum veraci ac Christiano zelo describit. GUSSANV.

(*h*) In Norm., Corb. et nonnullis, *repellatur*. Qui ex canonibus respuendi sic a GUSSANV. enumerantur: Respuuntur laici ante anni conversionem, respuuntur xxx annos nondum adepti, respuuntur curiales, et qui sæcularem gesserunt potestatem, respuuntur criminosi, neophyti, inviti, digami, qui corpore viliati, qui imperiti, ignorantes canones, psalmos, et ex Turonensi III, et Catillon. II, librum pastorem sancti Gregorii; illegitimi, schismatici, etc. Vide in Pontificali inhibitionem, ubi de ordine sacros ordines conferendi.

(*i*) In Turon. S. Gat. annotatur *Mense Octobri, indict. 10.*

Epist. VII (*Al. 4*). — (*a*) Joan. Diaconus, Vita sancti Gregorii, lib. II, cap. 11 et 12: *Gregorius Magnus in pontificem electus. . . . monachorum sanctissimos sibi familiares elegit: inter quos Maximianum monasterii sui abbatem, quam postea Syracusis episcopum fecit* (anno 591, ut ad diem Junii nonam probant Bollandiani) *eique per Siciliam vices suas commisit.* De illo sanctus Gregorius, lib. III dialog., cap. 36, et hom. 34 in Evang. Ipsum anno 594 obiisse liquet ex epist. lib. V, cap. 17 et 22.

(*b*) Illic et alibi semper in mss. Codd. legitur, *reverentissimus*; sic in prioribus Editionibus Invaluit tamen nunc ut scribatur *reverendissimus*, sed non rectius secundum regulas grammaticorum; nam *reverens* idem est ac qui honorem præstat; *reverendus*, cui honor redditur. GUSSANV. Ratio quam profert vir doctus probat contra ipsius mentem legendum *reverentissimus*, non *reverendissimus*. At cum in Mss. passim legitur *reverentissimus*, non derivatur a *reverens*, *reverentior*, quasi qui honorem plus cæteris præstet; sed idem sonat ac *reverendissimus*, hoc est cui major debetur honor, usurpata *t* pro *d*; quod sæpe fieri apud veteres non ignorant grammatici.

A nostrum iudicium flagitent, ut sublevati de minimis, (*r*) in causis maioribus efficacius occupemur. Quas videlicet vices (*d*) non loco, sed personæ tribuimus, quia ex transacta in te vita didicimus quid etiam de subsequenti tua conversatione præsumamus. (*e*) Mense Decembri, indictione decima. (*Cf. Joan. Diaconus. l. III, c. 25*).

EPISTOLA VIII.

AD CANDIDUM EPISCOPUM.

Ne ægrotanti Clerico consueta negentur stipendia.

Gregorius Candido episcopo de urbe veteri.

Cum percussio corporalis (*Grat. q. 4, c. 2*), (*a*) utrum pro purgatione, an pro vindicta contingat, Dei in hoc 574 iudicium ignoratur, non debet a nobis addi flagellatis afflictio, ne nos culpæ, quod absit, offensa respiciat. Et quia præsentium lator Calumniosus pro hac percussione quam sustinet consueta sibi com-
B moda ab Ecclesia vestra asserit negari, idcirco fraternitatem tuam præsentibus hortamur epistolis quatenus nil eum ad percipienda quæ consueta sunt, hæc ægritudo (*b*) debeat impedire, quia diversis in Ecclesia militantibus, varia, sicut nosti, sæpe con-

(*c*) De causis istis non omnes concordant. Vulgo vocantur *maiores*, quæ ad universalis Ecclesiæ statum pertinent, ut sunt quæstiones de fide, canonisatio sanctorum, etc. Innocentius III, extra., lib. I, *De translatione episcopi*, cap. 1, reponit translationem illam inter causas maiores, quæ secundum instituta canonica ad summum pontificem sunt perferendæ. Hic sanctus Gregorius per causas maiores eas intelligit quæ, licet privatæ, alicujus tamen sunt momenti, nec satis Maximiano perviæ. Videat lector historiam sexti Carthaginensis concilii, et litteras
C synodicas ad Bonifacium et Cælestinum. De causis maioribus apud Judæos, Josephus, lib. IV Antiq. Judaic., cap. 8: *Ἄν δ' οἱ δίκασται μὴ νοῦσι περὶ τῶν ἐπὶ αὐτοῖς παρατεταγμένων ἀποφύνασθαι, συμβαίνει δὲ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἀκέραιον, ἀναπεμπέτωσαν τὴν δίκην εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, καὶ συναλθόντες δὲ τὸ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ προφῆτης καὶ ἡ χερουσία, καὶ τὸ δοκοῦν ἀποφινέσθωσαν.* Id est: Quod si iudices nesciant de negotio ad se delato pronuntiare, sicut interdum accidit, in sanctam urbem causam integram relegendi; tum vero pontifex et propheta una cum senatu quod visum fuerit decernant. GUSSANV.

(*d*) Gregorius Petro subdiacono vices suas in Sicilia prius commiserat, lib. I, epist. 1. Eadem hic Maximiano mandat. Et quia dum Petrus hoc munere fungeretur, hoc personæ, non ulli loco alligatum erat; eadem etiam conditione Maximianum vicarium suum instituit, ne ejus in sede Syracusana successores hunc honorem cathedræ datum præsumerent, eandemque sibi auctoritatem vindicarent.

(*e*) Sic legitur in Colb. et Turon. S. Gat. In Vatic., *Mense Octobri.*

Epist. VIII (*Al. 5*). — (*a*) Recentiores Edit. addiderunt, *imminet*; et paulo post, *et ideo*.

(*b*) Legitur hic textus extra., lib. III, *De Clerico ægrotante*, cap. 1, aliquot verbis immutatis. In digestis, *de statu liberis*, lib. XL: *Servire nobis intelliguntur etiam hi quos curamus ægros, qui cupientes servire, propter adversam valetudinem impediuntur.* Est quod lector notet ista verba, *cupientes servire*, et in nostra epistola, *in Ecclesia militantibus*. Siquidem Ecclesiæ commoda non nisi militantibus debentur, aut certe ita cupientibus, ut per eos non stet. Unde Justinianus, lib. I Cod., tit. 3, § 10: *Sancimus ut omnes clerici per singulas Ecclesias constituti, per seipsos psallent nocturna, et matutina, et vespertina, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clerici*

Engli iudicium. Nam hoc facere exemplis debetis, ut nunc de uniusq[ue] Rationis maiori potest inveni, et commendat hoc q[uo]d nullum quippe m[en]te vellet esse, potestatem submittit, et ipsa talis sit, que Rationis potest accedat, Inducamus res, et inveniatis quodlibet iudicium agendum proferat nos, dicemus, quoniam in his res administrationis ad alios quoniam potest videtur quoniam non est a ratione gubernari. (Vide sup. l. 4, ap. 12.) (C. Iam. Rati. l. 4, p. 20.)

EPISTOLA IX

[illegible][illegible][illegible]

maius libertate subiegi, ut hinc inde mediis circumspiciam in tallo nostrum cum ammentibus discutiendum unicuiqueque per subiegi. Fidei iam quaeque optationis dote fructum ammentum quia dissimulamus, sed nostrum, sed quocumque auctore, locum ammentum, quicquid post hoc deperit, patetque vultusque desiderio cordi nostrum inspiratio dicitur subiegi, hinc inde.

REPORTING BY K

13 FOLLOW UP WITH THE MANAGER

Alu salvea junciper spinosopilus munda, et *Scapi-*
laminum *latifolia* et *cula* *Scapularis*.
Conspicua *Paula* *adamo* (et) *Scapularis*.

Si eaſer hinc, quod accepimus, ſerua melius.
 non uideatur, et diuina uoluntatem, et illius

[illegible][illegible][illegible]

Engli iudicium. Nam hoc facere exemplis debetis, ut nunc de uniusq[ue] Rationis maiori potest inveni, et commendat hoc q[uo]d nullum quippe m[en]te vellet esse, potestatem submittit, et ipsa talis sit, que Rationis potest accedat, Inducamus res, et inveniatis quodlibet iudicium agendum proferat nos, dicemus, quoniam in his res administrationis ad alios quoniam potest videtur quoniam non est a ratione gubernari. (Vide sup. l. 4, ap. 12.) (C. Iam. Rati. l. 4, p. 20.)

maius libertate subiegi, ut hinc inde mediis circumspiciam in tallo nostrum cum ammentibus discutiendum unicuiqueque per subiegi. Fidei iam quaeque optationis dote fructum ammentum quia dissimulamus, sed nostrum, sed quocumque auctore, locum ammentum, quicquid post hoc deperit, patetque vultusque desiderio cordi nostrum inspiratio dicitur subiegi, hinc inde.

REPORTING BY K

13 FOLLOW UP WITH THE MANAGER

Alu salvea junciper spinosopilus munda, et *Scapi-*
laminum *latifolia* et *cula* *Scapularis*.
Conspicua *Paula* *adamo* (et) *Scapularis*.

Si eaſer hinc, quod accepimus, ſerua melius.
 non uideatur, et diuina uoluntatem, et illius

[illegible][illegible][illegible]

dines autem clerici suprascriptæ Ecclesiæ et presbyterorum te volumus sine cunctatione persolvere. In cujus etiam instructione ita diligenter invigila, quatenus ab incongruis vel illicitis omnibus abstinens, in Dei nostri servitio digno obsecundationis ministerio, te quoque hortante, consistent. (e) Mense Januario, indictione decima. (V. *infra*, ep. 15.)

576 EPISTOLA XI.

AD NEPESINOS.

De Leontio illuc transmissio, ut ei obediant.

Gregorius clero, ordini, et plebi consistenti (a) Nepæ.

Leontio viro clarissimo presentium portitori curam sollicitudinemque civitatis injunximus, ut in cunctis invigilans, quæ ad utilitatem vestram, vel Reipublicæ pertinere dignoscet, ipse disponat. Ideoque dilectionem vestram scriptis presentibus admonemus, quatenus ei exhibere obedientiam in omnibus debeatis, nec quisquam vestrum eum pro vestra utilitate tractantem existimet contemnendum: quia (b) quisquis incongrue ordinationi ejus restiterit, nostræ resultare dispositioni cognoscetur. Quicumque vero eum in iis, quæ supra retulimus, audierit, nos audiet. Si quis autem, quod non credimus, eum post

(e) Ita Colbert. vet. et Turon. S. Gat.

EPIST. XI (Al. 8). — (a) Nepa, melius Nepet, vulgo Nepti, urbs Etruriæ olim episcopalis, Romani inter et Viterbium sita. Ejus sedes episcopalis Sutrio juncta est.

(b) Excusi, quisquis congruæ ordinationi. De verbo resultare, quod sequitur, lege notam d ad epist. 21 libro I.

EPIST. XII. — (a) Ubi Gregorius Magn. de oratoriis dedicandis agit, conditiones quinque postulare solet; nempe, ut nullum corpus in eo loco sit humatum, ut dos sufficiens assignetur, ut nullum ibi constituatur baptisterium, nullus etiam presbyter cardinalis ac proinde nullæ ibidem missæ publicæ celebrentur, quas celebrare solis licebat presbyteris cardinalibus, id est titulo perseveranter altixis.

(b) Supra, de cimeliis, epist. 20 lib. I. Gussanv.

(c) Dux tertius, les deux tiers. Hæc epistola fere tota legitur cap. 15 epist. 7 Zachariæ papæ ad Pipinum et episcopos Galliæ. Gussanv.

(d) Actis judicii, un acte en bonne forme. Aliqui distinguunt inter gesta et facta, ut Accursius; negat Alciatus, in comment. de verbor. signific., leg. 19. Consentit Bartolus, ex communi loquendi usu nihil hæc differre. Singulis porro municipiis oppidisve olim suus erat tabellio, vel notarius publicus, qui donationes et testamenta privatorum, ac cæteras municipum dispositiones scribebat, excipiebatve, et in acta relerebat, quæ ob eam causam gesta municipalia vocabantur. Gussanv. Eadem cautione usus est Gregorius *infra*, lib. IX, epist. 70 et 83, et lib. XII, epist. 11. In uno Vatic., et in Norm., Corb., Regis, etc., pro *municipalibus*, legitur *municipalibus*.

(e) De oratoriis eorumque consecratione lege de consec. dist. primam. Cuique fas domi oratorium habere; missas ibi celebrare non licet, ne aliorum impediatur justitia, cap. *Patentibus*, extra de privilegiis. Possunt episcopo permittente missæ in oratoriis quandoque celebrari, non tamen in præcipuis festivitatis, Agath., can. 21; Arvernense, can. 15. Hic prohibet sanctus Gregorius ne presbyter in oratorio constitutur cardinalis. Intellego parochum qui parœciam, sive, ut loquitur aurelianense IV, can. 33, diœcesim habent rependam. Ideoque et velitum construere baptisterium. Gussanv. Vide lib. IX, epist. 70 et 84.

A hanc admonitionem nostram contemnendum putaverit, ad suum procul dubio sciat pertinere periculum.

EPISTOLA XII.

AD CASTORIUM EPISCOPUM ARIMINENSEM.

De oratorio sanctæ crucis consecrando.

Gregorius Castorio episcopo de Arimino.

Timothea illustris femina petitoria nobis insinuatione suggessit, quod habetur in subditis, intra civitatem Ariminensem in loco juris sui oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sanctæ crucis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ civitatis jure memorata constructio consistit, (a) et nullum corpus 577 ibidem constat humatum esse, percepta primitus donatione legitima, id est totius facultatis ejus, excepta familia, (b) mobilium vel immobilium seque moventium (c) unclis octo, retento sibi usufructuario diebus vitæ suæ, (d) gestisque municipalibus alligata, prædictum (e) oratorium (f) absque missis publicis solemniter consecrabis, ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Et si missas forte maluerit (g) fieri ibi, a dilectione tua presbyterum noverit postulandum,

(f) Non excludit privatas, quas hæretici tanto impugnant molimine. Quam autem ob causam missas in oratorio publicas prohibeat celebrari, paucis dixerō. Una est Ecclesia catholica, quæ ex singulis particularibus coalescit, eodem vivens spiritu, iisdemque sub eodem pastore communicans sacramentis; quæque Ecclesia particularis una est, quæ suo modo generalem illum sanctorum fidelium communionem representat, pastorem habens proprium, a quo regi debeant membra singula, fovendi, ac nutriri. Ita Christus edixit, apostoli docuere, sanxerunt concilia, suadet ratio, mos inolevit. Hinc totius populi Christiani in eundem locum frequentes et solennes statis diebus conventus, preces communes, liturgia eadem, eadem concio, et sacramenta eodem ritu, eadem manu dispensata. Verebatur itaque sanctus Gregorius ne per alias missas extra matrem Ecclesiam celebratas, distractis populis, unitas tam sancta solveretur. Eadem Sardicensis concilii can. 15 mens fuerat, quo cavetur ut episcopus, si quando *necesse est eum ruri morari*, accedat ad proximum locum in quo presbyter est, ne sine Ecclesia videtur facere diem Dominicum. Theodulphus consentit in capitulis, cap. 45 et 46: *Ne populus a publicis missarum solemnibus abstrahatur... sed sive sacerdotes... sive populus, in unum ad sanctam matrem Ecclesiam ad publicam missarum celebrationem conveniant*. Vide quid distet inter conventus et conventicula apud auctores melioris notæ; quid de alterius parochiano ad missam non admitendo statuerit Nannetense concilium, c. 1; quid Agathense, c. 21, intelligat per ordinarium legitimumque conventum. Fere exciderat vox *processiones*, de qua dist. 24, c. *Presbyteri*, et de cons., dist. 1, c. *Certum*, et cætera præcepta. Ex quibus liquet concursus populi non passim ad quæque loca permittendum. Concursus autem ille populi per processionem exprimitur, et per populorum frequentiam seu conventum, quod utinam advertissent qui de processionum antiquitate disputant. Cæterum missas publicas intellige ad quas cum Pastore suo plebs debuit convenire. Gussanv. Alias prorsus rationes profert sanctus Gregorius, dum missas publicas in monasteriis fieri vetat. Vide lib. IV, epist. 43.

(g) In Vulgatis, *fieri sibi*; et *infra*, *nihil aliud*, pro *nihil aliud*. Sequimur Cod. Vatic., Norm., Corb., etc.

quatenus nihil aliud a quolibet alio sacerdote ullatenus præsumentur. (h) Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XIII.

AD IMPORTUNUM EPISCOPUM ATTELLANUM

Suffraganeum episcopum monet de presbytero a se, ut in quodam diœcesis illius ecclesia præsint, deputato.

Gregorius (a) Importuno episcopo Attellano.

Ea quæ provide disponuntur, fraternitatem tuam credimus libenter amplecti. Et quia ecclesiam sanctæ Mariæ (b) Campionis in tua (c) parochia positam, presbytero vacare cognovimus, præsens portitorem Dominicum presbyterum 579 in eadem ecclesia ut præsente debeat, (d) nos certum est deputasse. Ideoque fraternitas tua ei emolumenta ejusdem ecclesiæ faciat sine cunctatione præstari, et (e) decimæ fructus indictionis, qui jam percepti sunt, prædicto viro facias mora restitui, quatenus ejusdem ecclesiæ utilitates, cujus emolumenta consequitur, Deo adjuvatore, sollicite valeat procurare.

EPISTOLA XIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM VELITRANUM.

Episcopi sedes in tutiorem locum transfertur.

Gregorius Joanni episcopo (a) Velitrano.

Temporis qualitas (Grat. 7, q. 1, c. 44) admonet

(h) Illic reliquias intelligo et sacralipsana, sine quibus tunc temporis vix ullum consecrabatur altare, ut de consec., dist. 4, videre est. Eadem est clausula epistolæ 5, supra.

Epist. XIII (Al. 10). — (a) Is esse videtur Importunus Attellanæ civitatis episcopus, de quo epist. 77 lib. ix, indict. 2.

(b) Irrepserat in excusos quondam ante Campionis, quod, cogentibus Mss., expunximus.

(c) Ita legitur in Mss. et Editis omnibus, melius tamen parœcia, quam pro diœcesi, et vicissim diœcesim pro parœcia passim usurpari sciunt quotquot veterum monumenta legerunt. Multis id testimoniis probat Joan. Filescus initio libri de parœciarum Origine, ubi meminit canonis 21 ex Tolet. iii: *Multorum querela hanc constitutionem exegit, quia agnovimus episcopos per parochias suas non sacerdotaliter, sed crudeliter deservire.* Legon apud Gregorium Turon., Hist. lib. v, cap. 5, quendam episcopum habuisse sub se xv diœceses. Et Adhelmus, de Laudibus virginis vocat Ecclesiam catholicam Ecclesiæ parochiam. Itaque non pugandum de nomine. Gussanv. Jam vero unde parœciæ nomen habuerit diœcesis episcopi, aut curionis districtus, disserit Cangius in Glossario.

(d) Prius lectum, nos scito deputasse. Ex eo loco concludit Binius, ad marginem epistolæ, papam in aliena diœcesi conorre beneficia: quæ beneficia, quo diplomate, quo jure, an invito episcopo, quibus in locis, non explicat. Et vero constat jure canonico antiquo clericos cujusque diœcesis a suo episcopo cum cleri et plebis assensu ordinatos esse, atque adeo illis beneficia qualia tunc erant decreta, eive jus stipendiorum ecclesiasticorum concessum. Laudo conc. Antioch., c. 9 et 22, et Carthag. iv, can. 22. Ordinationes a metropolitanis in episcoporum subditorum diœcesibus aliquoties tentatas et factas legimus, sed ista seu tentamenta seu facta secundum canones expendimus, ut non sint in destructionem, sed in ædificationem. Crediderim sanctiss. pontificem, juris ut erat communis vindex acerrimus, justa quadam et peculiari ratione motum, illi ecclesiæ, fortasse diutius quam par erat vacanti et neglectæ, presbyterum destinasse, deputasse, et quidem

(b) episcoporum sedes antiquitus certis civitatibus constitutas, ad alia, quæ securiora putamus, ejusdem diœceseos loca transponere, quo et habitatores nunc degere, et barbaricum possint periculum facilius declinare. Propterea te Joannem fratrem coepiscopum: — que nostrum Velitrensis civitatis, sedemque tuam in locum qui Harenata dicitur ad sanctum Andrean apostolum præcipimus exinde transmigrare, quatenus et ab hostilitatis incursu liberior existere valeas, et illic (c) consuetudinem solemnium festa disponas. (d) Mense Februario, indict. 10. (Cf. Joan. Diar., l. iii, c. 47.)

579 EPISTOLA XV.

AD PAULUM EPISCOPUM.

Paulum, cui Neapolitanam Ecclesiam commiserat, de reditu citius cogitantem, ut ibi perseveret hortatur. De Petro diacono respondet, nihil illi timendum nullumque apud se fore locum subreptioni.

Gregorius Paulo episcopo.

Ad hoc fraternitatem tuam Neapolitanæ Ecclesiæ ad præsens præesse constitui, ut quosque potuisses, suasoria ad Deum prædicatione converteres. Et dum tota te oporteat hoc intentione peragere, priusquam hunc Domino fructum opereris, reverti festinas potisque a me ut celeriter eandem debeam Ecclesiam

ut ait, provide, cum certus esset episcopum non repugnaturum, populum non reclamaturum, clericos non iri offensum. Gussanv. Vides Thomassinum, parte ii, lib. 1, c. 41, et Alteserram in hunc locum, ubi censet ea ætate a pontifice extra ordinem collata minora beneficia; utiturque testimonio Joannis Saraceni, epist. 230, qui tamen multis sæculis Gregorio nostro junior fuit. Addit: *Collationi beneficiorum injecta est manus a Rom. Pontif., ex quo pronuntiatusest ordinarius ordinariorum in concil. gener. Lateran., cap. 5.*

(e) Idem est ac si diceret, fructus anni labentis jam percepti. Altes.

Epist. XIV (Al. 11). — (a) Velitræ, vulgo *Veltri*, urbs Capaniæ in via Appia, Roma distans viginti millibus, nunc adhuc episcopalis, cujus sedes juncta est Ostiensi.

(b) Translatio episcopatum se lium non potest fieri sine auctoritate summi pontif., quia est de majoribus causis. Sic Cenotensis Ecclesia, quia posita erat loco intuto et intesto incursionibus Tervisinorum, in tutiorem locum translata, auctoritate Innocentii III. Testis ipse Innocentius, lib. ii, epist. 8. Translatio etiam sedium episcop. non fit sine consensu principis.... Sic Ecclesia Magalonensis Magalonæ insulæ Montepessulanum translata est, an. 1536, consensu summi pont. et Francisci I regis. Alteserra.

(c) Sic in omnibus Mss. et Editis sancti Gregorii epistolæ. Apud Ivonem: *consuetudinem festorum solemnium disponas.* Sic etiam apud Burchardum. Joannes Diaconus ita, *consuetudine solemnium festu disponas.* (In decreto Grat., *consuetudinem solemnium festive disponas.*) Utut scribatur, sententia est eadem, quam sic exprimo: In festis præcipuis et solemnioribus ad ecclesiam matricem ex tota diœcesi confluebant clerici et laici, quod pluribus conciliorum canonibus cautum est. Profero Agath., can. 21; Avern., can. 15; Aurel. I, can. 25; Aurel. iv, can. 3, etc. Itaque mutato sedis loco non jam in priori civitate festa disponebantur, sed ad sanctum Andrean in Harenata publicus omnium fidelium conventus indici debuit, ut festivitates præcipuas cum suo celebrarent episcopo. Gussanv.

(d) Sic legitur in Turon. S. Gat.

ordinare, dum meus non sit animus in hac re otiosus. Sed quia utilitates ejus summa cupio firmitate vallare, diuturna de hoc necesse habeo deliberatione tractare, ut eam digni possam ordinatione, Christo revelante, disponere. Interea ergo fraternitas tua ita invigilare animarum lucris studeat, ut iudicium quod de te habeo, operationis tuæ roboretur effectu. De persona vero Patris diaconi quæ scripsisti, omnia mihi Theodorus vir consularis nunc indicavit. Et ideo postquam tibi adhærere et ecclesiasticis eum utilitatibus tua testificatione studere cognovi, nullius debet adversitatem vel inimicitias formidare; sed quanto sibi alios invidere perpendit, tanto vigilantius, ut et nihil nocere valeant, in utilitatibus Ecclesiæ, et Dei servitio perseveret. Fraternitas autem tua pro ejus persona post hoc non debet esse suspecta, quia apud me (a) nulla subreptio locum inveniet.

EPISTOLA XVI

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Paulinum Taurianensem episcopum Ecclesiæ Liparitanæ præficit.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Locis (a) munitis Ecclesia constituta pastoris vacare non debet officio. Quia igitur Ecclesia 580 Liparitana sacerdote privata dignoscitur, ideo Paulinum Taurianensis Ecclesiæ episcopum in prædicta Ecclesia Liparitana fraternitas tua sine mora præesse constituat, ut officii sui administrationem in eadem Ecclesia vigilanter exhibeat, et quæque ejus utilitatibus convenire didicerit, ordinare non desinat. Cunctumque clerum ut in omnibus canonice ei obedire debeat admoneas, quatenus præfatæ Ecclesiæ in cunctis utilitas, prædicto fratre et coepiscopo nostro disponente, Christo adjuvante procurari valeat (b).

Epist. XV (Al. 12). — (a) De hac sanctus Bernardus, lib. II de Consid., cap. 14: *Est vitium, cujus si te immunem sentis, inter omnes quos novi ex his qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius.... facilitas credulitatis hæc est, cujus callidissimæ vulpeculæ magnorum neminem comperi satis cavisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præjudicia in absentes.* Ita sanctus Bernardus. Attendant potentes, animadvertant præsules, caveant singuli. Per subreptionem autem et obreptionem quid sit intelligendum, videat lector jurisperitos et canonistas: est per mendacem narrationem aliquid extorquere et quasi furari. Rescripta ab illis impetrata funditus non valent. Vide in epist. 6 lib. II, indict. 9: *Indiscussis petitionibus non credentes.* Vide eundem Gregorium, lib. I Dial., cap. 4, ubi declarat sibi ipsi posse surrepi, et pontificibus, *quia fallimur qui homines sumus, qui prophetæ non sumus; et quid mirum si ore mentientium aliquando in aliud ducimur?* GUSSANV.

Epist. XVI (Al. 26). — (a) Excusi, locis inimicis. Sed legendum ut in Mss. *locis munitis*. Aliis autem in locis, quæ scilicet hostium incursibus aperta erant, dispersis ovibus, ipsi ad fugam cogeantur pastores. Vide epist. libri hujus 17 et 50. In nonnullis tamen Mss. maxime in Vatic. legitur *locis minutis*.

(b) In Tur. S. Gat: *Data pridie kalend. Martii, indict. 10.*

Epist. XVII (Al. 13) (a) Paulinus appellatur episcopus Tauri lib. I, epist. 41, ubi Taurianenses mo-

EPISTOLA XVII.

AD PAULINUM EPISCOPUM.

In Liparitana Ecclesia resideat, Taurianensem vero opportuno tempore visilet.

Gregorius (a) Paulino episcopo.

Scire te volumus quia Maximiano fratri et coepiscopo nostro scripsimus ut fraternitatem tuam Ecclesiæ (b) Liparitanæ ex nostra auctoritate præesse constituat. Cui te modis omnibus obedire necesse est, ejusque te Ecclesiæ (c) utilitatibus præcipimus decenter insistere, et quæque ejus commoditatibus agnoveris oportere, te volumus sine cunctatione peragere. Ecclesiam vero Taurianensem, quoties opportunum tempus credideris, visitabis. Ita ergo fraternitas tua hæc omnia implere festinet, ut et sui præsentia Liparitanam salubriter disponat Ecclesiam, et visitationis studio Taurianensem (d) Ecclesiam congregare et fovere non desinat. (e) Data mense Martio, indictione decima.

EPISTOLA XVIII.

AD NATALEM EPISCOPUM SALONITANUM.

Increpato de assiduis conviviis Natali, ut Honoratum archidiaconum suo loco restituat jubet.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Multis ab urbe tua venientibus, frater charissime, didici, pastoralis cura derelicta, solis te (a) conviviis occupatum (Grat. dist. 44, c. 5). Quæ audita non crederem, 581 nisi hæc actionum tuarum experimentis approbarem. Nam quia nequaquam lectioni studeas, nequaquam exhortationi invigiles, sed ipsum quoque usum ecclesiastici ordinis ignores, hoc est in testimonium quod eis sub quibus es positus reverentiam servare nescis. Cum enim sanctæ memoriæ decessoris mei fueris scriptis prohibitus ne contra Honoratum archidiaconum tuum dolorem tam longæ

nachos occasione dispersos barbarica legimus. Epist. vero 40, Paulinum ipsum episcopum in Sicilia peregrinum, quod forte Tauriani, cujus Ecclesiam dispersam supponit Gregorius, commorari non liceret. Inde Taurianensem Ecclesiam congregare et fovere visitationis studio Paulinus jubetur; Liparitanam vero, in qua securius resideret, sui præsentia disponere.

(b) Lipara hodie etiam sic dicta, insula Æoliarum præcipua, cum urbe episcopali cognomine sub archiepiscopo Messanensi, xxx mill. pass. ab ora Siciliæ in Boream. GUSSANV.

(c) Legerat in sancti Benedicti reg., cap. 24: *De abbate* (quod etiam de aliis prælatis est intelligendum) *sciat sibi oportere prodesse magis quam præesse.*

(d) Pastoris est oves congregare; lupi, diepergere.

(e) Ita duo Teller. et Colbert.

Epist. XVIII (Al. 14). — (a) Vide Espensæum, lib. II Digressionum in I Tim., cap. 14, ubi de episcopo vinolento disputat; et conc. Trid., sess. 25. de reform., cap. 1; et Mediol. I, de mensa episcopi. GUSSANV. De Natali, vide epist. 19 et 20 lib. I, et duas quæ hanc sequuntur. De epulis se excusavit Natalis, cui respondit sanctus Gregorius epist. 52, olim 37. Sanctus Martinus, teste Sulpicio, dial. 1, n. 17, nunquam consensit Vincentium præfectum omnivirtutum genere præstantissimum convivio excipere; e contrario sanctus Ambrosius consules et præfectos pascere ferebatur, ut ex eodem Sulpicii testimonio liquet.

ingratitude in corde retineres, (b) cumque et a me hæc tibi summopere fuerint interdicta, et mandata Dei negligens, et scripta nostra contemnens, præfatum Honoratum archidiaconum tuum, quasi (c) ad fortiorem honorem provehens, conatus es callida arte degradare. Unde actum est ut eo archidiaconatus loco summo alium accerseres, qui tuis moribus obtemperare potuisset, cum præfatus vir pro nulla tibi re, ut arbitror, displicuit, nisi quod (d) vasa sacra et velamina tuis parentibus dare prohibebat. Quam causam subtili volumus et nunc ego, et tunc sanctæ memoriæ decessor meus, indagatione discutere; sed tu, tuorum tibi actuum conscius, personam ad iudicium instructam transmittere distulisti. Proinde fraternitas tua, vel post frequentatam toties admonitionem a culpæ suæ errore resipiscet, et præfatum Honoratum in suum, mox ut mea scripta suscepit, locum suscipiat. Quod si forte facere distuleris, usum tibi pallii, qui ab hac sede concessus est, noveris esse sublatum. Si vero, etiam amisso pallio, in eadem pertinacia adhuc persistis, dominici corporis ac sanguinis te scias participatione esse privatum. Post quæ jam necessæ est ut causas tuas subtilius indagantes, an in episcopatu ipso persistere debeas, summa cura atque inquisitione debeamus tractare. Eum vero (Grat. 7, 41, c. 40) qui contra justitiæ regulam, (e) ad locum alterius se provehi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponimus. Qui si ulterius in loco eodem ministrare præsumperit, se (f) participatione communionis sacræ noverit esse privatum. Tu igitur, frater charissime, nequaquam nos amplius provoces, ne duos valde in asperitate sentias, quos erga te positos in charitate contemnis. Restituito igitur loco suo Honorato archidiacono, instructam personam sub festinatione trans mitte, qui mihi hoc debere ex ratione fieri suis possit allegationibus demonstrare. Eundem namque archidiaconum ad nos venire decrevimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertioni-

(b) Ita legitur in Mss. Vatic., Norm., etc., etsi Excusi habeant: *cumque a me sæpe correptus fueris, et hæc tibi summopere*, etc.

(c) Archidiaconatus munia implere tunc non licebat presbytero. Hinc promotus ad presbyterium Honoratus archidiaconi gradu excidisset, amplissimaque fuisset spoliatus potestate. Ea ratione Sidonius de Joanne Cabillonensi episcopo scribit, epist. 25 lib. IV: *Post, laborum temporumque processu, archidiaconus, in quo seu gradu seu ministerio multum retentus propter industriam, diu dignitate (Presbyterali) non potuit augeri, ne potestate (archidiaconi) posset absolvi.*

(d) Supra monuimus diaconorum et maxime archidiaconi curæ mandatam fuisse rerum sacrarum custodiam et ecclesiasticorum bonorum administrationem, quod tamen in Orientalibus Ecclesiis non viguisse sancti Joannis Chrysostomi temporibus probatur ex hom. 14 ejusdem sancti Doctoris in Acta apostolorum, ubi clare docet hoc manus fuisse presbyterorum.

(e) In Excusis, *in archidiaconatum alterius.*

(f) Ut hic et apud sanctum Cyprianum, non omnibus abstinere, os, orare, vale, communicatio, mensa, negabatur. Hinc concludunt plebanis seu parochis competere

bus partium decernamus. Nos enim nullum personalis amore defendimus, sed auctore Deo, normam justitiæ, postposita cujuslibet personæ acceptione, custodimus. (Cf. Joan. Diac., lib. III, c. 34.)

EPISTOLA XIX.

AD UNIVERSOS DALMATIÆ EPISCOPOS.

Quid in causa Natalis et Honorati actum sit explicat.

Gregorius universis episcopis per Dalmatiam constitutis.

Fraternitatem vestram licet desideremus scriptis discurrentibus frequenter visitare, tamen præterea cum res exigit, utraque cupimus negotia (a) unius occasione persolvere, ut et fraternos de visitatione relevemus animos, et quæ superveniunt, ne mentem possint ignorata confundere, subtilius (b) explicare. Frater itaque noster (c) Natalis Salonitanæ civitatis episcopus, cum Honoratum archidiaconum sedis suæ ad ordinem presbyteratus vellet provehere, ac deinceps ille (d) ad sublimiorem gradum crescere declinaret, a sanctæ memoriæ decessore meo missa supplicatione poposcerat ne ad hunc ordinem invitatus accederet. Hoc enim fieri sibi non provehendi gratia, sed causa (e) ingratitude perhibebat. Pro qua rotunc jam sanctæ memoriæ decessor noster scripta Natali frater coepiscopoque nostro direxerat, interdicene ne prædictum Honoratum archidiaconum invitum proveheret, neve dolorem conceptæ ingratitude in corde retineret. Cumque et a (f) nobis, et hæc eidem summopere fuerint interdicta, non solum mandata Dei negligens, sed et scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum, ut dicitur, contra morem, quasi ad fortiorem honorem provehens, conatus est callide degradare. Unde actum est ut eo de archidiaconatus loco submoto, (g) alium accerseret, qui in loco depositi Archidiaconi ministraret. Quem scilicet Honoratum arbitramur antistiti suo propterea displicere potuisse, (h) quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibebat. Quam causam, et tunc sanctæ memoriæ

facultatem aliquam excommunicandi: quam questionem pluribus tractat Filesacus, de sacra episcoporum auctoritate, cap. 3. Sanctum Benedictum usum fuisse aliqua potestate excommunicandi, refert sanctus Gregorius, lib. II Dialog., cap. 23. Certe si presbyteris jus est pœnitentes arcere a communione, de verbis lis est. Legatur Theophili Alexandrini ad Menam responsio. GUSSANV.

EPIST. XIX (Al. 15). — (a) Sic Miss., ubi Editi habent, *negotii unius.*

(b) In recentioribus, *explicemus.* Sequitur Mss. Vatic., Norm., etc., necnon vet. Ed.

(c) In multis Codd. deest *Natalis.*

(d) Archidiaconus, juxta illorum temporum disciplinam, presbytero quovis minor erat ordine, gradu, dignitate, licet ministerii privilegiis et lucris, in rerum externarum administratione presbytero præpolleret. Hinc fortasse fuga presbyteratus; quo semel accepto, ab administratione feriandum erat.

(e) Hoc est, quod gratus non foret.

(f) Editi, invitis Mss., *a nobis sæpe correptus fuerit, et hæc eidem*, etc.

(g) In Vulgatis, *ascisceret.*

(h) Aperit causam cur minime gratus esset, curve callide eum degradare voluerit episcopus; hoc est,

decessor meus, et nunc ego subtili volumus indagatione discutere; sed is ipse sibi conscius, personam ad iudicium potposuit destinare, ne actum ejus discussa potuisset veritas apparere. Nos itaque tot jam scriptis admonitum, et hactenus pertinaciter obstinatum, scriptis iterum directis per presentium latorem curavimus admonendum, quatenus Honoratum archidiaconum, 583 (i) conjungente statim presentium latore, in priore loco susciperet. Qui jam obdurato adhuc corde contumaciter ad eundem revocare gradum si forte postponeret, usu eum pallii, qui ab hac sede concessus est, pro contumacia tot vicibus admissa privari precipimus. Si vero etiam amisso pallio adhuc in eadem pertinacia perseveraverit, a dominici quoque corporis ac sanguinis participatione submoveri. Æquum enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in charitate contemnit. Nos itaque nec nunc quidem a justitiæ, quam prefatus antistes despexit, semita deviamus; sed restituto in locum suum eo, cujus nobis culpa minime patuit, precipimus Natalem episcopum instructam ad nos debere dirigere personam, quæ rectam ejus esse intentionem suis possit nobis allegationibus demonstrare. Nam et eundem archidiaconum venire fecimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nullum namque pro personali amore defendimus, sed, auctore Deo, normam justitiæ, postposita cujuslibet acceptione personæ, custodimus.

EPISTOLA XX.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Exposita iterum eadem causa, Antonino precipit ut ad Honoratum loco suo restituendum Natalem hortetur: hunc, ni pareat, primum usu pallii, deinde communionem privet. Restituto tandem Honorato, personam mittat episcopus; ipse vero archidiaconus Romam veniat, uterque causam dicturi. Advocatur etiam pro Malcho episcopo fidejussor.

GREGORIUS ANTONINO SUBDIACONO.

Honoratus (*Gr. it. dist. 74, can. 8*), archidiaconus Ecclesiæ Salonitanæ, a sanctæ memoriæ decessore meo missa supplicatione poposcerat ut ab antistite suo invitus provehi ad fortioris gradus ordinem contra morem nullatenus cogeretur. Hoc enim fieri sibi non provehendi gratia, sed causa ingratitude perhibebat. Pro qua re tunc jam sanctæ memoriæ decessor noster scriptis suis Natali fratri coepiscopoque nostro interdixerat ne prædictum Honoratum archidiaconum invitum proveheret, neve dolorem conceptæ ingratitude diutius in corde retineret.

creando presbyterum, archidiaconi potestate, quæ presbyterali præpollebat, spoliare. Illic parentes late sumuntur pro cognatis, non impliciter pro his qui genuerunt. In hac lata significatione sæpe usurpatur ista vox ab hujus ævi scriptoribus, ut a Gregorio Turon., lib. II Hist., cap. 4, et lib. IX, cap. 19 et 33. Porro hanc bonorum ecclesiasticorum dilapidationem, in consanguineorum gratiam, præviderat Antioch. synodus an. 341, cavitque, can. 25, quo

A Cumque et a me hæc eidem summo opere fuerint interdicta, non solum mandata Dei negligens, sed scripta nostra contemnens, præfatum archidiaconum quasi ad fortiores honores provehens, conatus est arte callida degradare. Unde actum est ut eo de archidiaconatus loco summo, alium arcesseret qui ejus obtemperare moribus potuisset. Quem Honoratum archidiaconum arbitramur antistiti suo aliunde displicere non potuisse, nisi quod eum vasa sacra suis dare parentibus prohibeat. Quam causam subtili volumus, et tunc sanctæ memoriæ decessor meus, et nunc ego, indagatione discutere; sed is ipse suorum 584 sibi actum conscius personam ad iudicium potposuit destinare. Proinde experientiam tuam presentis præcepti auctoritate duximus fulciendam, quatenus conveniens in Salonam, Natalem fratrem coepiscopumque nostrum saltem tot scriptis admonitum studeat adhortari, ut supra memoratum archidiaconum in suo statim loco suscipiat. Quod si facere hoc contumaciter, ut consuevit, forte distulerit, usum ei pallii, qui ab hac sede concessus est, ex auctoritate sedis apostolicæ contradicito. Quem si etiam amisso pallio adhuc in eadem pertinacia perseverare perspexeris, Dominici quoque corporis ac sanguinis eundem antistitem participatione privabis. Eum vero (*Gr. it. 7, q. 1, c. 40*) qui contra justitiæ regulam, ad locum alterius se provehi consensit, ab ejusdem archidiaconatus honore deponi precipimus. Quem, si ulterius in loco eodem ministrare præsumperit, communionis sacræ participatione privamus. Æquum enim est ut asperos de justitia sentiat, quos erga se positos in charitate contemnit. Restituto ergo loco suo Honorato archidiacono, instructam personam supradictus antistes, te compellente, dirigat, quæ intentionem ejus esse vel fuisse justam, suis mihi allegationibus possit demonstrare. Sed et eundem archidiaconum ad nos venire precipimus, ut quidquid justum, quidquid omnipotenti Deo placitum fuerit, cognitis assertionibus partium decernamus. Nos enim nullum pro personali amore defendimus, sed auctore Deo normam justitiæ, postposita cujuslibet acceptione personæ, servamus. (a) Malchum vero fratrem coepiscopumque nostrum curabis fidejussori committere, ut ad nos quantocius veniat, quatenus omni mora ac dilatione postposita, actionum suarum expositis rationibus, ad propria cum securitate valeat remeare. (*Cf. Joan. Diac. I, III, c. 9.*)

tanti sceleris reus episcopus synodo provincie pœnas persolvere jubetur.

(i) Ille est, *accedente*. Act. VIII, 29, *accede, et adjungere te ad curram*.

Epist. XX (Al. 16). — (a) Rexerat patrimonium aliquod Ecclesiæ Romanæ, ut apparet ex epistola 46 hujus induct., et 22 indict. 11. Eundem Romæ subito mortuum, quæ die causam dixerat et addictus fuerat, docet epist. 47 lib. IV, indict. 13.

EPISTOLA XXI.

AD JOBINUM ILLYRICI PRÆFECTUM.

Vastatam a barbaris provinciam ejus regimine recreari gaudet. Patrimonii rectorem commendat. Natali episcopo ne opem contra justitiam ferat hortatur.

Gregorius (a) Jobino præfecto Illyrici.

Licet et ad reddenda paternæ charitatis officia, hostilitate itineribus occupatis, raritas portitorum impediatur, quoties tamen occasio inciderit, excellentiam vestram non desistimus scriptis discurrentibus visitare, quatenus quorum aspectum præsentium videre non possumus, eos aliquatenus scriptis valeamus alternantibus intueri. Gaudemus itaque quod eminentiæ vestræ regimine afflictæ Dominus voluit provinciæ consulere, ut quam ex una parte flagello barbaricæ vastationis ulcerat, hanc ex alia per eminentiam vestram, quasi per superductam salutem curet. Largitam ergo vobis dignitatem ex solo munere donantis attendite, et ex ipsa concessi regiminis administratione Conditorum vestrum erga vos placabiliorem facite; **585** quatenus cum ipse quod largitus est meritis bonorum operum, ad suam videat gloriam revocari, et in hac vos vita clariores efficiat, et præmia vobis regni cœlestis concedat. Præsentium igitur latorem, quem illuc pro ipsa exigui patrimoniali administratione direximus, vestræ excellentiæ commendamus. Nos enim charitatis vestræ connexi vinculo Dominum petimus, quo sic actus vestros in hac vita dirigat, ut ipsorum merito ad æterna vos regna perducatur. Natali autem fratri et coepiscopo nostro in nullo Gloria vestra opem contra justitiam ferat, (b) quia tanto necesse est ut canonicæ ultionis vindictam sentiat, quanto et ipsam regulam canonicam ignorat.

EPISTOLA XXII.

AD UNIVERŒOS EPISCOPOS ILLYRICI.

Joannis episcopi ordinationem confirmat

Gregorius universis episcopis per Illyricum.

Et nobis confert de sollicitudine vestra lætitiā, et fraternitatem vestram de sua reddit ordinatione securam, si antiquæ consuetudinis ordo servatur. Quia ergo ex epistolis quos ad nos per Maximianum presby-

Epist. XXI (Al. 17.) — (a) In omnibus fere Editionibus et in quibusdam mss. Codicibus legebatur *Jobino episcopo Illyrici*. Sed ope quorundam mss. emendavimus hanc lectionem, quam vitiosam esse demonstrat contextus epistolæ, qui præcipuam quamdam dignitatem laicam præ se fert; nec non **epist. 43**, nunc **45**, libri 1, quæ sic incipit: *Jobinus, excellentissimus vir, filius noster, præpositus per Illyricum*. Gussanv. In Vatio. Legitur *præposito, ex-præfecto Illyr.* In duobus Teller. et Rhemens., *episcopo Illyr.* In Norm., Anglic., Corb., etc., quos sequimur, *præfecto Illyr.*

(b) Ergo ignorantia ista, secundum Gregorium, magis augeat peccatum, quam elevet; accusat, non excusat.

Epist. XXII. Al. 7, indict. 13.

Epist. XXIII (Al. 8, indict. 13). — (a) Justiniana prima, alias Achridus, nunc vero Locrida in Albania, urbs olim Macedoniæ ad Lichnidum lacum, nunc adhuc ampla, in excelso colle, ubi natus Justinianus imperator, qui eam non modo instauravit, verum etiam multis ornavit privilegiis, et jure præsertim metropolitico Prævalitanæ provinciæ, imo et prima-

A terum et Andream diaconum direxistis, in persona Joannis fratris et coepiscopi nostri consensum omnium vestrum et serenissimi principis convenisse cognovimus voluntatem, magna nos exultatio habuit talem, Deo auctore, ad sacerdotil officium fuisse profectum, qui, dignus cunctorum est electionis judicio comprobatus. Proinde juxta postulationis vestræ desiderium, prædictum fratrem et coepiscopum nostrum, in eo quo est sacerdotil ordine constitutus, nostri assensus auctoritate firmamus, ratamque nos ejus consecrationem habere, dirigentes pallium, indicamus. Cui quoniam juxta morem nostras vices commisimus peragendas, ideo fraternitatem vestram necessario prævidimus adhortandam, quatenus ei in his quæ ad ordinem ecclesiasticum rectitudinemque pertinent disciplinæ, sive in aliis quibus canonum decreta non obstant, parere nullo modo differatis, ut charitatem vestram sincero eum judicio elegisse exhibita valeat obedientia declarare. (*Vide sup. lib. 1, ep. 45, indict. 9; et inf. ep. 23.*)

EPISTOLA XXIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Gratulatur quod unanimi omnium consensu electus sit. Ipsum ex more pallio donat, et vicariatu apostolicæ sedis. Ad pastorale munus summa prudentia et charitate implendum hortatur.

Gregorius Joanni episcopo (a) primæ Justinianæ Illyrici.

Manifestum bonitatis esse liquet indicium, in unius electione cunctorum convenire **586** consensum. **C** Quia igitur (*Grat. dist. 63, c. 9*) suscepta fratrum et coepiscoporum nostrorum relatio ad locum vos sacerdotil totius concilii unito consensu et serenissimi principis voluntate declarat accersiri, gratias omnipotenti Deo creatori nostro magna eum exultatione retulimus, qui vitam actusque vestros ita de præteritis fecit esse probabiles, ut omnium vos, quod est valde laudabile, faceret placere judicio. Quibus nos quoque in personam fraternitatis tuæ per omnia consentimus. Atque omnipotentem Dominum deprecamur, ut charitatem vestram sicut sua gratia elegit, ita in omnibus sua protectione custodiat. (b) Pallium

tiali dignitate et vicaria Romanæ sedis, quod obtinuit a Vigilio papa, prout habetur novella 131. Prima autem dicta est ad differentiam Ulpiani Mæsiæ superioris, quæ Justiniana secunda dicta est, et aliarum urbium ejusdem nominis ab eodem imperatore instauratarum. Jacet inter Dyrrachium et Thessaloniam sub dominio Turcarum. Gussanv.

D (b) Ex hac et 57 epist. lib. v, apparet quibusdam episcopis Græcis datum fuisse a sancto Gregorio pallium, non tamen omnibus; non ipsis patriarchis, ut docet epist. 15 lib. v. Ergo patriarchæ non aliunde pallium petebant, imo videntur illud suis subtilis concessisse, non repugnante Roma. Consonant Constantinopolitanum viii conc., in fragmentis, c. 17 et 27; Joan. VIII, epist. 190 et 199. An eadem fuerit materia, forma eadem Occidentali quæ Orientalis pallii, nova rixa illius similis quam vocant *de lana caprina*. Magna si fuisset aut gravis differentia, exprobrassent eam alii aliis; nec Latini nono sæculo, ut somniavit quispiam lino deposito, lanam Græcorum facile induissent, de qua Isidorus Pelusiota multis ante sæculis. Aug.

vero (*Dist.* 100, *c.* 10) ex more transmisimus, et vi-
ces vos apostolicæ sedis agere iterata innovatione
decernimus, admonentes ut ita vos circa subjectos
debeat exhibere placabiles, ut rectitudinem ves-
tram (*c*) diligere provocentur potius quam timere.
Quorum si culpa forte poposcerit, excessus emen-
dare curabitis, ut paternum affectum de animo nul-
lo modo relinquatis. Estote in custodia commissi
gregis vigilantes atque solliciti, et disciplinæ zelo
districti, ut lupus insidians, nec ovile turbare domi-
nicum, nec nocere ovibus aliqua fraudis occasione
prævaleat. Animarum lucrum Deo nostro tota men-
tis intentione facere festinate, nomen nos pastoris
(*d*) non ad quietem, sed ad laborem suscepisse co-
gnosce. Exhibeamus ergo in opere quod signamur
in nomine. Sacerdotii prærogativam si recta consi-
deratione pensemus, sollicitis et bene gerentibus in
honore, negligentibus autem profecto erit in onere.
Sicut igitur laborantes et circa animarum salutem
sollicitos hoc nomen ante Deum æternam ducit ad
gloriam, ita desides ac torpentes (*e*) vergit ad pœ-
nam. In lingua nostra vitam esse aliam plebs com-
missa agnoscat. Sit illis fraternitatis vestræ doc-
trina, gratus coercionis stimulus, et vita imita-
tionis exemplum. Quid enim diligere et quid timere
debeant, charitatis vestræ sermo prædicationis ape-
riat, fructum efficacia vestræ æternæ hujusmodi
retributionis acquirat.

Inter hæc vero et ista vos principaliter delibera-
tionis cura constringat, ne unquam ordinationes face-
re tentetis illicite; sed si quos ad clericatus ordi-
nem vel potiore forte gradum promoveri conti-
gerit, non præmiis aut precibus, sed meritis ordi-
nentur. In nulla ordinatione fraternitati vestræ
commoda quolibet modo surripiant, ne laqueis (*f*)
simoniacæ, quod absit, hæreseos illigetur. Quid enim

(*c*) *Infra*, lib. III, indict. 11, epist. 53. Sanctus Hie-
ronymus, epist. 62, ad Theophilum: *Ut pontifices
Christi... non dominorum metu, sed patrum honore
veneremur... Sed contenti sint honore suo, patres se
sciunt esse, non dominos.* GUSSANV. Legerat hoc in reg.
sancti Benedicti Gregorius ejus alumnus. Scilicet,
cap. 64, præcipit sanctus Pater ut abbas *studeat magis
amari quam timeri.*

(*d*) Male ambiunt onus angelicis humeris formi-
dandum, qui in vicarios rejecto diei et æstus pon-
dere honorem, potestatem, redditus sibi reservant. De
his dicebat olim in concione publica Jodocus Clit-
thovæus doctor Sorbonicus, referente Espensæo, lib.
III *Digress.*, cap. 22: *Adibunt hujusmodi per vicarios
paradisum, in persona inferos; sic aliqui dum in mi-
noribus erant, concionibus illustres; illustrissimi dum
sunt, obmutescunt.* Diceret apud quosdam pedum pas-
torum rudem esse qua donati veterani a militia disce-
debant, cum contra reparandi belli major imponetur
per episcopatum necessitas. Plura sunt apud sanctum
Chrysostomum, homil. 3 in Acta apostolorum.
Vide epist. 11 lib. V, alias 12 lib. IV. GUSSANV.

(*e*) Ita Mss., quod verbum editores mutarunt in
urget.

(*f*) Praxim simoniacam auctores ecclesiastici vul-
go hæresim appellant quo magis ostendant exor-
cibilem. Idem de jure investiturarum aliquot post
 sæculis facilitatum est. GUSSANV.

A *prodest homini*, sicut Veritas docet, *si toti-
dum acquirat, et suæ faciat animæ detr-*
(*Matth.* VIII, 36)? Unde necesse est ut Deum
quod gerimus attendamus, peritura et ter-
contemnamus, atque ad æternitatis bona co-
siderium dirigamus. (*g*) Xenia autem vest-
titatis suscipere omnino nolueram, quia va-
incongruum ut a prædatis atque afflictis
munera percepisse videremur. Sed responsi-
tri alio me argumento vicerunt. (*h*) ad eum
ferentes, a quo non possent oblationes ver-
ternitatis 587 repelli. Illud enim vobis p-
nibus studendum est, ut venturo judicii ani-
sicut prædiximus, non peritura munera pri-
quatenus et vos de vestra mercedis opera
nos pariter de nostra adhortatione respici-
B *sup. ep.* 22.)

EPISTOLA XXIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM

*Ut laudatum a Felice presbyterum diligenti-
minet, eumque Romam, si episcopatu digni-
spexerit, mittat.*

Gregorius Maximiano episcopo Syracusa-
Felix vir consularis, præsentium lator, edoc-
esse quemdam in illis partibus presbyterum
episcopatus ordinem provehi vitæ merito di-
pareat. Hunc ergo fraternitas tua coram
faciat, eumque, sicut certus sum, propter an-
riculum diligenter examinet. Quem si ad
dum provehi dignum esse perspexerit,
studeat destinare, ut eum, disponente Deo,
præviderimus, possimus (*a*) ordinare pasto-
sentium vero latorem Felicem (*b*) virum cor-
chartularium, salva fraternitati tuæ justitia, co-
damus, quatenus in iis quæ juste poposceri-
num invenire possit affectum. (*Cf. Joan. Di-*
c. 13.)

(*g*) In Mss. pler., *exenia*. Rationem subdit qui
suscipiat, ne in totum hanc munerum suscep-
damare videatur. In *Digest.*, lib. I, titulo 16,
procons., § 3: *Non in totum xeniiis abstinere
proconsul, sed modum adjicere. Neque mora-
neat, neque avarie modum xeniorum excedat.*
post: *Audi quid sentimus; velut proverbii
οὔτε πάντα, οὔτε πάντῃ, οὔτε κατὰ πάντων
omnia, neque omni tempore, neque ab omnib.
valde inhumanum est a nemine accipere; sed
vilissimum est; et omnia, avarissimum.* Tand-
cludit: *Sed nec xenia producenda sunt ad
qualitatem; scilicet munera plus sunt quam
Alciatus, in lege 194, de verborum signif.,
fere munerum species explicat, et de xenio di-
prie esse munus quod hospitibus datur;
jure pro munusculis accipi, quæ judicibus
ad eorum gratiam aucupandam mitti. Guss-*

(*h*) Procul dubio ad sanctum Petrum.

Epist. XXIV (*Al.* 18). — (*a*) Ea ætate episcopi
liæ, Siciliæ et aliarum viciniorum provinciæ
consecrabantur nisi a Rom. pont. tanquam
cha Occidentis, vel de ejus licentia, etc. *Al.*

(*b*) In Vatic. B et C: *Felicem vestræ char-*
A: *Felicem vicaria charitate.* Sequimur
Corb., Vatic. D, etc. De chartularii dignitate
Alteserram hoc loco.

EPISTOLA XXV.

AD BENENATUM EPISCOPUM.

Cumanæ Ecclesiæ visitationem delegat, ut tum Ecclesiam illam tueatur, tum ex ipsius clero idoneum sacerdotem eligi procuret.

Gregorius (a) Benenato episcopo.

Quoniam (b) Cumanæ Ecclesiæ Liborius quondam antistes de hac luce migrasse cognoscitur: 588 propterea visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus, quam ita te convenit exhibere, ut nihil (c) de profectionibus clericorum, redditu, ornato, ministeriisque, vel quidquid illud est, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo charitas tuæ ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere te volumus, ut, remoto (d) studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacrandas occurrat. Commonemus etiam fraternitatem tuam ut (e) nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus (quod evenire non credimus) potuerit inveniri. Provisurus ante omnia (f) ne ad hoc cujuscunque conversationis vel meriti (g) laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui (quod absit) incurras.

Epist. XXV (Al. 19). — (a) Erat hic episcopus Misenas, ut liquet ex epist. 45, ubi Cumanam Ecclesiam, cujus eum visitatorem in hac epistola fecerat, Misenui suæ adjungit. De eo etiam fit mentio epist. 34, lib. v, et 4 ac 50 lib. noni. Prius legebatur, *episcopo visitatori Cumanae Eccl.* quæ absunt a Corb., Norm., Rhem. et tribus Vaticanis.

(b) Cumæ, vulgo Cuma, urbs olim Campaniæ, episcopalis, in ora littoralis juxta Misenum promontorium, nunc prorsus excisa, cujus sedes episcopalis Aversam translata est. Eversam fuisse a Teutonibus an. 1207, legimus apud Bolland., ad 16 Febr. In Mss. sæpe legitur, *Cumensis Eccl.* pro *Comensis*. Vide Mabill., *Nesci Ital.* p. 219, ubi exhibet chartam Lotarii imp. datam rogante Amalrico Cumensi, id est Comensi episc. in Liguria.

(c) Promotiones intellige, quibus vetitum erat visitatori immiscere, nisi speciali mandato delegaretur, ut supra epist. 10, Paulo Neapolit. Ecclesiam administranti delegatum legimus. Vide lib. i, epist. 18 ac 81, et, infra, epist. 45. Profectiones cler. intelligit Alteserra eorum stipendia, quæ minui vetat sanctissimus pontifex.

(d) In Vulgatis, *studio diversarum partium*, quæ duo verba omittere suaserunt Codd. Vatic., Norm., Corb., etc.

(e) Utinam hæc regula, a conciliis et sanctis Patribus sancita, repetita, inculcata, nostris non jaceret temporibus otiosa! In decretis Cælestini papæ, cap. 18, sic habetur: *Tunc alter de altera eligatur Ecclesia, si de civitate ipsius clericis cui est episcopus ordinandus nullus dignus potuerit inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis clericis merito præferantur. Habebat unusquisque suæ fructum militiæ in Ecclesia in qua suam per omnia officia transegit æta-*

A

EPISTOLA XXVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Ecclesiæ Nepesinæ visitationem injungit.

Gregorius (a) Joanni episcopo.

Quoniam Paulo fratri et coepiscopo nostro Neapolitanæ Ecclesiæ visitationis operam injunximus, idcirco fraternitas tua visitationem Ecclesiæ Nepesinæ non desistat assumere, quatenus, exigente Paschali festivitate, quidquid sacrorum solemnitas poscit, te operante, modis omnibus impleatur. Donec igitur quid de persona prædicti fratris et coepiscopi nostri agendum sit, 589 deliberare possimus, ita in cunctis te fraternitas tua solertem vigilantemque studeat exhibere, ut prædictus vir absens nullo modo sentiat. (b) Mense aprili, indictione decima.

EPISTOLA XXVII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Bonum quod dono Conditoris in corde concipitur, celeri ac firma devotione complendum. Si quis contra nos calumnias molitur, ad Deum tota spes mentis inflectenda.

Gregorius (a) Rusticianæ patriciæ.

Epistolam excellentiæ vestræ suscipiens, (b) votivo sum incolumitatis ejus nuntio relevatus, optans ut vitam actusque vestro sua Dominus misericordia protegat et disponat. Valde autem miratus sum cur deliberatæ viæ eundi ad loca sancta intensionem et votum boni operis deflexistis, dum si quando bonum aliquod dono Conditoris in corde concipitur, celeri necesse est devotione compleri, ne dum callidus insidiator animum irretire nititur, subinde impedimenta suggerat, quibus ad effectum minime desideria sua

tem; in aliena stipendia minime alter obrepat, nec alii debitam alter sibi audeat vindicare excedem. Sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægravari; et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refulare, etc. Videat lector epistolam Nicolai papæ ad Carolum Calvum circa an. 865, ubi contrarium usum in Gallia familiariter grassantem, vocat *violationem canonum temerariam*, pro qua amputanda necesse est specialius impendere diligentiam et eam decreti ligone (ut ipse loquitur) radicitus extirpare. Cæterum quod de episcopis aiunt, cæteris quoque dignitatibus, officiis, sacerdotiis, pari ratione prudens quisque accomodat. Vide Cod. lib. i. tit. 6, de episcopis et clericis, leg. 11: *In Ecclesiis quæ in possessionibus, ut fieri solet, diversorum vicis etiam vel quibuslibet locis sunt constitutæ; clerici non ex alia possessione, vel vico, sed ex eo ubi Ecclesiam esse constiterit, ordinentur, etc.* GUSSANV.

(f) In Vatic. A et B *ne ad episcopatum cujuslibet conversationis vel meriti personæ*. In vulgatis, *ne ad cujuslibet conversationis meritum*. Sequimur Vatic. D Rhem., Norm., Regios., etc.

(g) De laicis ad sacros ordines non statim promovendis, plurimis canonibus cautum est, quos videsis apud Thomassinum, lib. i, parte secunda, cap. 85.

Epist. XXVI (Al. 20). — (a) In vulgatis, *episc. visitatori Nepesinæ Ecclesiæ*. In Vaticanis *episcopo Nepesino*. Sequimur Norm., Corb., Rhem., etc.

(b) Ita Colbert. vet. et Turon. S. Gat.

Epist. XXVII (Al. 21). — (a) Ex urbe Roma migraverat Constantinopolim, ut colligitur ex epist. 22, indict. 1, et 22, indict. 6.

(b) Id est *expetito, optabili*. Sic apud Apuleium *votivus conspectus*. Sæpius pro eo quod voto fit aut promittitur: *ludi votivi, tabella votiva, thus votivum*.

mens occupationibus debilitata perducatur. Unde necesse est excellentiam vestram omnibus impedimentis piis causis obviantibus anteire, et ad fructum boni operis totis cordis visibus inhiare; ut et in presenti sæculo tranquille vivere, et in futuro cæleste regnum valeat possidere. Illud autem quod scripsistis, Passivum contra vos aliquas molitum fuisse calumnias, piissimos vero imperatores non solum libenter non audisse, sed etiam asperere suscepisse, cujus hoc fuerit donum, perpendite; et ad eum qui hominibus in hoc sæculo ne quantum appetunt nocere valeant, potenter obviati totam spem mentis inflectite, quatenus pravas hominum voluntates brachii sui oppositione reverberet, conatusque eorum, ut consuevit, misericorditer ipse confringat. Gloriosum domnum Appionem et domnam Eusebiam, domnum Eudoxium et domnam Gregoriam, mea per vos deprecor vice salutari.

EPISTOLA XXVIII.

AD STEPHANUM CHARTULARIUM.

Monachos duos sui status desertores jubent retrudi; monasterio consuetudines novas imponi non sinat.

Gregorius Stephano (a) chartulario.

Scientes magnitudinem charitatis vestræ toto Dominum corde diligere, ob hoc ea quæ in massis 590 (b) de jure quondam patriciæ recordationis Julii contra præcepta dominica contraque canonum regulam commissa esse didicimus, ad ejus necesse duximus referre notitiam, quatenus et quæ perpetrata sunt corrigi debeant, et alii deinceps tentare non præsumant. Insinuaturnamque nobis est, in massa quæ nuncupatur (c) Marato, abbate monasterii sancti Georgii quod in eadem situm est, duos monachos refugisse; et unum quidem ex eis jam conjugem accepisse, alium autem laicum effectum sæculariter vivere; cum nec ex familia massæ homines ipsi esse liberi asserantur, et vel ei secundum conditionem debuissent agere, contra Deum erat ut post adeptum divini officii cultum, ad sæcularem vitam atque habitum remearent. Unde hortor ut, habita judicii æterni consideratione, monachos ipsos retrudi sine dilatione faciatis, ne eorum exemplo, cum vestro, quod absit, peccato, cæterorum monasteriorum districtio dissipetur, sed magis ut magnitudinis vestræ solatio aliis monachis spes gerendi talia submoveatur. Asserit autem prædictus abbas presbyterum prædictæ massæ novas monasterio ipsi velle imponere consuetudines, quæ ex tempore conditi monasterii per triennale tempus hactenus non fuerunt,

EPIST. XXVIII (Al. 20, indict. 7). — (a) In collectione Pauli Diac., epist. 45, consentientibus duobus Tell. et Mss. Norm., necnon Vatic. D, legitur *chartulario*, vel *chartario* Siciliæ. Additur in Vatic. et Teller., *de monachis restituendis*. De hoc Stephano lege epist. 3, indict. 14; ad Joannem sanctæ Lucie Syracus. abbatem.

(b) Sic restituimus ex Mss. cum Vulgati habeant, *de jure quondam patricii viri præ recordationis*. In duobus Teller. pro *in massis* legitur *in marsis*.

(c) Norm., *Marathodis*; duo Teller., *Mirathodis*, vel *Marathodis*. Corb. duo et antiq. Colb., *Maratodis*. In Vulgatis legitur *de abbate*. . refugisse.

A siquidem si quid Deo illio munificentie gratia delibus viris oblatum fuerit, portionem se ac debere percipere. Quod magnitudo vestra at diligenter agnoscere; et si hoc ab initio hodi etiam labentibus temporibus aliud noviter id non concedat, maxime cum exigua substantia monasterium pauperum esse didicimus, et ab ipso hospitalem omnino esse multorum attente didicimus (d).

EPISTOLA XXIX.

AD MAURILIUM ET VITALIANUM.

Ariulphum, si Romam pergat, a tergo insequatur.
Gregorius Maurilio et Vitaliano (a) magistris tum.

B Gloriæ vestræ suscipientes epistolas Deo gegimus, quia de salute vestra cognovimus et dilectudine vestra multum gavisi sumus, et multum quæ scripsistis parata fuerunt. Sed Aldio (b) vinctus post adventum hominum vestrorum scripsit quia in proximo jam Ariulphus esset, timemus ne milites qui ad vos diriguntur in hunc ejus inciderent. Tamen et hic, in quantum Deo juverit, contra eum filius noster gloriosus miles militum 591 se paravit. Sed et gloria vestra, (c) perexierit ipse hostis, quomodo consuevistis auxilio Dei a dorso ejus quod potestis perficere ramus enim in omnipotentis Dei virtute, et in beati Petri apostolorum principis, in cujus Itali sanguinem effundere desiderat, quia ipsa contrarium sine mora inveniet.

EPISTOLA XXX.

AD MAURILIUM ET VITALIANUM.

De dubia Suanensium fide, ac de parato Ariulphi exercitu monet.

D Gregorius Maurilio et Vitaliano magistris mihi suppliciter gloriæ vestræ per filium nostrum tallanum cum quo ut tractaretis et verbo et mandavimus. Undecimo autem die mensis (a) Julii Ariulphus hanc epistolam quam vobis direxit transmisit. Et ideo relegentes eam, videte si sua (b) Suanenses quam reipublicæ promiserunt. Obsidesque dignos de quibus possitis dare ab eis percipite; et insuper eos denuo mentis obstringite, reddentes eis quod loco percipistis, et sermonibus vestris eos sanantem autem manifestissimo cognoveritis eos cum Ariulphi de sua subditione locutos fuisse, vel certe si ei dedisse, sicut nos Ariulphi epistola quam direximus dubios reddidit, salubri consilio p

(d) In Collect. Pauli additur: *data die xiv Junii, indict. 10.*

EPIST. XXXIX (Al. 22, indict. 7). — (a) legebatur, *Mauricio*.

(b) In Excusis, *vir memorandus*.

(c) Sic legitur in Mss. pro *perexierit*, quod in Excusis. Supra, epist. 52 libri 1, occurrit *per* eodem sensu.

EPIST. XXX (Al. 23, indict. 7). — (a) In e Pauli Diac., Junii. Abest autem hæc epist. a quæ Mss.

(b) Suana, vulgo Soana, urbs Etruriæ, adhuc scopalis sub archiep. Senensi.

stantes ne in aliquo animâ vestra vel nostra de sacramentis gravetur, quidquid utile reipublicæ judicaveritis peragite. Sed ita faciat gloria vestra, ut neque sit aliquid unde possimus ab adversariis reprehendi, neque in quo utilitas reipublicæ exigit, quod avertat Dominus, negligatur. Præterea, gloriosi filii, estote solliciti, quia, quantum comperi, (c) hostem collectum habet, et (d) Narina dicitur residere; et si huc cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius, quantum vos Dominus juverit, (e) deprædamini, aut certe (f) sculcas quos mittitis, sollicitè requirant, ne dolens factum ad nos discurrat (g).

(a) EPISTOLA XXXI.

AD CUNCTOS MILITES NEAPOLITANOS.

De obedientia Constantio tribuno exhibenda.

Gregorius universis militibus Neapolitanis.

Summa militiæ laus inter alia bona merita hæc est, obedientiam sanctæ reipublicæ (b) utilitatibus exhibere, quodque sibi utiliter imperatum 592 fuerit, obtemperare: sicut et nunc devotionem vestram fecisse didicimus, quæ epistollæ nostris, quibus magnificum virum Constantium tribunum custodiæ civitatis deputavimus præesse, paruit, et congruam militaris devotionis obedientiam demonstravit. Unde scriptis vos presentibus curavimus admonendos, uti predicto viro magnifico tribuno, sicut et fecistis, omnem debeatis pro serenissimorum dominorum utilitate vel conservanda civitate obedientiam exhibere, quatenus quidquid a vobis hactenus bene gestum agnoscitur, per presentis temporis vigilantiam ac sollicitudinem augmentetis.

EPISTOLA XXXII.

AD PETRUM SUBDIACONUM SICILIÆ.

De patrimonii regimine plurima præcipit, in quibus elucet justitia, religio, prudentia, et liberalis erga egenos animus; familiaris quoque in Petrum dilectio facile advertitur.

Gregorius Petro subdiacono Siciliæ.

Indicante mihi Romano defensore, cognovi quia

(c) Id est, exercitum collectum habet. *Hostis*, tum *Ulool*, tum passim apud scriptores mediæ ac postremæ ætatis. Id omnino significat quod exercitus. Vide Cangii Glossarium, ubi locus hic Gregorianus, multis aliunde quæsitæ testimoniis, illustratur.

(d) Paul. Diac., *Nardias*.

(e) Idem, *deprædate*.

(f) Sic Mss. Vall., Corb., qui sic legunt, *sculcas quas mittitis*. Similiter apud Simocattam, qui lib. vi, cap. 9, ait Romanos post victoriam ad delicias et computationem conversos oblitos esse custodiæ, *ἢν σκοῦλκων σύνδεσ τῇ πατρὶα φωνῇ βωμολογίας ἀποκαλεῖν*. Eadem vox *σκοῦλκα* habetur apud Leonem, constit. 17, *σκοῦλκῶρες σκοῦλκεύειν*, et apud Constantinum, de administ. imp. *ἐξκουλκῶρες*, excubitores, et *ἐξκουλκεύειν*, explorare. Vide Glossar. Meursii, Rigaltii, et Llaburgii ad leges antiquas, *Gus-
sant*. In lege Langobard., lib. 1, tit. 14, § 6: *Si quis in exercitu ambulare contempserit aut in sculcam*. Ibi *exercitiis et sculca* pro militari servitio ad quod tenebantur vassalli. *Scultas* tamen legunt nonnulli quos confutat Cangius in utroque Glossar.

(g) In Colbert. vet. additur, *Die 14 Kalend. Junii, Indict. 10*.

EPIST. XXXI. (Al. 24, indict. 7). — (a) Hæc epistola

A monasterium ancillarum Dei quod est in fundo (b) Monotheo, ab Ecclesia nostra de Villa nova, de fundo juris sui violentiam pertulit, qui eidem monasterio dicitur dimissus. Quod si ita est, experientia tua eis et fundum restituat, et ejusdem fundi de duabus (c) quas exegisti indictionibus pensiones restituat. Quia autem (d) multi Judæorum in missis Ecclesiæ commendent, volo ut si qui ex eis Christiani voluerint fieri, aliquantum eis pensi relaxetur, quatenus isto beneficio provocati, tali desiderio et (e) alii assurgant.

Vaccæ autem quæ jam sunt ætate steriles, vel boves masculi qui omnino inutiles esse videntur, vendi debent, ut saltem eorum pretium ad aliquam utilitatem crescat. Greges vero equarum quas valde inutiliter habemus, omnes volo distrabi, et tantummodo quadringentas juniores servari ad fetum, ex quibus quadringentis singulis conductoribus singulæ (f) condonari debent, quatenus ex ipsis annis singulis aliquid reddant, quia durum est valde ut sexaginta solidos pastoribus expendamus, et sexaginta denarios ex eisdem gregibus non habeamus. Ita ergo experientia tua faciat, ut alia per conductores omnes, sicut diximus, partiantur, alia distrahe, et in nummum redige. Pastores vero ipsos per possessiones ordina, ut ex cultura terræ ferre aliquid utilitatis possint. Aramenta vero omnia quæ vel in Syracusis, vel in Panormo, juris ecclesiastici esse possunt, distrahenda sunt priusquam ipsa vetustate funditus pereant.

593 Veniente autem fratre Cyriaco servo Dei C Romam, de illo subtiliter requisivi si cum tua conscientia fuerit de accipiendo præmio in causa mulieris cujusdam locutus. Quod idem frater ita se dicit, te referente, cognovisse, quia ex te immissus est, ut quis esset ad conferendum præmium immissor probaret. Quod ego credidi, moxque eum in gratiam familiariter recepi, coram populo et clero eum perduximus, (g) presbyterium ei auxi, in loco superiori inter

omittitur in plerisque Mss., præcipue Norm. et Anglic., ut observat Thom. Jamez. Est in collect. Pauli Diac. et laudatur causa 23, q. 1, can. 7.

(b) Hanc vocem infra quoque usurpat, et alibi frequentissime, eodem sensu quo in regula sancti Benedicti sumitur etiam sæpe, ut cap. 35: *Si qui majoribus utilitatibus occup.* Cap. 63: *ordinetur, ut antea disposuimus, omnis utilitas monasterii.*

EPIST. XXXII (Al. 30, indict. 7). — (a) In plur. Mss. desideratur. In collect. Pauli Diac., est 51.

(b) Paulus Diac., *Monotheo*. Vatic. D, *Monastheo*. Vatic. A, *Monasterio*, vel *Monotheo*.

(c) Idem, *quas egisti*. Consentunt Vatic. D. et Regii.

(d) De Judæis, quibus, si fiant Christiani, aliquid relaxandum, vide infra, lib. v, epist. 8.

(e) Ita Mss., at Excusi, *urgeantur*.

(f) Vatic. D, *commendari* Pauli lectio est corrupta.

(g) Id est, novum munus clericale contuli, novam reum Ecclesiæ administrationem credidi. *Πρεσβυτέριον* sæpe pro clericorum cœtu, quem Ecclesiæ senatum vocant *ἐπατεῖον*, in Antioch, c. 3, usurpatur; aliquando pro dignitate presbyteri. Utamque notionem exhibet Ancyraniconcil. c. 18. Sanctus Ignatius nunc vocant *ἐπίσκοπος ἐπὶ τὸν*, nunc *ἀγιον Πρεσβυτέριον*. Cornelius, apud Cyprianum, epist. 46, dicit contrahi presbyterium, quando synodus cogitur. Tertiam no-

defensores posui, collaudans coram omnibus fidem ejus, quia ita se in obsequio tuo fideliter gesserit, quem idcirco ad te celeriter retransmisi. Quia vero multum festinas, et ego quamvis ægrotus videre te desidero, quem ipse in omnibus probatum habes, loco tuo (h) in Syracusana parte derelinque, et ipse ad me venire festina, ut, si omnipotenti Deo placuerit, communi consilio pertractemus utrum ipse illuc reverti, an alter in loco tuo illic debeat ordinari. Benenatum vero notarium pariter transmissi, ut in Panormitana parte locum tuum in patrimonio, quoadusque omnipotens Deus ordinet quod ei placuerit, ipse conservet.

Romanum de levitate sua vehementer increpavi, quia sicut nunc reperi, in xenodochio quod tenuit magis suis utilitatibus quam mercedibus occupatus fuit. Et ideo si fortasse tibi visum fuerit, loco tuo ipsum relinque. Vide quemadmodum eum terrendo et admonendo præmunias, ut sciat se circa rusticos pie et sollicite agere, et circa extraneos et urbanos se in omnibus mutatum et strenuum exhibere. Ego tamen hæc loquens, nullam personam eligo, sed tuo hoc iudicio derelinquo. In Panormitana autem parte loci (i) servatorem tui me sufficit elegisse. Et videre volo quod ipse in Syracusana parte provideris. Veniens autem, pecunias et ornamenta de Antonini parte vel substantia tecum defer. Pensiones quoque nonæ et decimæ indictionis, quas exegisti, et rationes omnes pariter deporta. Stude, si Deo placuerit

tionem secundæ affinem profert sanctus Gregorius, presbyterium non de cœtu, non de presbyteratu strictè intelligens, sed de parte quadam regiminis, de honore, de officio, de cursa seu de gubernatione Ecclesiæ, ut loquitur sanctus Paulus I Cor. xii, 28. Canon 2 Chalcedon. concedit defensoribus *χρησποτοβλῆν καὶ ἀγέλαν*, atque adeo dignitatem in presbyterio. Lege Sidonii Apoll. epist. ultimam lib. 4, ubi de diacono secundi ordinis sacerdote, quem auxerant dignitate. Istius autem regiminis ratio nostris temporibus subobscurior est, novo jure introducto. Esset notior, si canonem 8 Ephes. retinuissemus, et unaquæque provincia servasset jus vetus purum, et nullam vim passum secundum consuetudinem veterem, etc. Vide epist. 77 lib. 1. Gussanv. Per *presbyterium*, infra, lib. v, epist. 33, consuetum clericorum stipendium presbyterii nomine designat. Vide tom. II Musei Italici Ordinem Rom. 12, cujus secunda pars tota fere est de presbyteriis per annum erogari solitis. Significabant quoque presbyterii nomine *donativum*; scilicet pontifex recens consecratus singulis esenatu et clero pecuniam erogabat, idque jam Gregorii Mag. ævo. Vide Anastasium, in Deus dedit, Bonifacio V et Severino. Erogationem illam pecuniæ, quæ certis etiam per annum solemnitatibus fiebat, *presbyterium* vulgari nomine appellabant. Vide ubi supra, Ord. Rom. 11, § 22, 23, 56. Observandum legi in Regiis Mss. et Paulo Diacon., *coram populo et clero polyptichum deduxi, presbyt.*, etc. Polyptichum est commentarius in quem acta referuntur. Vide lib. II Vitæ, cap. 24, et epist. 40 libri ix.

(h) Dum erant stationes patrimonii Eccl. Rom. in Sicilia, una Panormi, altera Syracusis, lib. x, epist. 49. ALTERRA.

(i) Sic dicti olim vicarii seu locum tenentes, Gallice *Lieutenants*. De hac voce jam in Dialogis egimus, lib. iv, cap. 52. Apud Græcos dicitur eodem sensu *τοποτηρητής*. Exstat epistola Theodori Studitæ Νικητῆ τοποτηρητῇ, estque 120 lib. II.

A ut in hanc urbem (k) ante natalem beati Cypriani transeas, ne ex signo quod 594 diebus istis mari semper imminet, quod absit, aliquod periculum possit evenire.

Præterea cognoscas quia pro eo quod Pretiosum Dei servum non pro gravi culpa graviter adversatus sum, eumque a me tristem amaricatumque repuli, (l) non leviter in mea cogitatione mordear. Et scripsi domno episcopo ut eum transmittere debuisset, si vellet, sed omnino noluit. Quem contristare ego nec debeo nec possum, quia in causis Dei occupatus, consolatione fulciri debet, non amaritudine deprimi. Idem vero Pretiosus, sicut audio, omnino contristatur quod ad me non revertitur. Ego vero domnum episcopum, ut dixi, contristare non possum, qui eum non vult dimittere, et inter utrosque anceps maneo. Tu ergo, si quidem in parvo corpusculo majorem sapientiam habes, eandem causam ita dispone, ut et mea voluntas fiat, et domnus episcopus non contristetur. Quem tamen si leviter contristari videris, omnino exinde nihil loquaris. Ægre tamen tuli quod domnum Eusebium excommunicavit, virum tantæ ætatis, et tantæ ægritudinis. Unde necesse est ut eidem domno episcopo secrete dicas, quatenus in proferendis sententiis præceptum non sit, quia causæ quæ per sententiam decidendæ sunt, necesse est ut prius studiosa et frequentissima consideratione mensurentur. (Vide ep. 34).

Venientibus (m) scribonibus, qui sicut audio jam illis

C (k) Tunc solemniter more festum sancti Cypriani peragebatur. *Cypriana* vocitant historici, eodemque vocabulo nautæ signabant tempestatem horridam, quæ fere per hæc tempora usu veniebat, quamque hodierni naucleri nominant *ouragan*. Euro fortassis agente excitata. Evagrius, lib. iv Hist. Eccl., c. 16, hæc recitat ex Procopio: *Cyprianum virum sanctum universi Carthaginienses colunt, illique templum quoddam dignum, de quo nulla memorentur, ante urbem circa littus maris constituerunt, et reliqua religiose perficientes annum illius festum quod Cyprianica vocant peragunt. Nautæ etiam, cujus rei antea memini, hiemem ei festo cognominem appellare ac promulgare solent, quod illa circa id temporis imminere consuevit quo festum hoc Libyes in perpetuum celebrari debere statuerunt.* Ita vertit Musculus. Græca paulo aliter se habent, ut observabunt curiosi. Per hiemem intellige procellam maris æream, *χειμῶνα*. Gussanv.

D (l) Summus pontifex pro culpa non gravi graviter adversatus fuerat, servumque Dei a se repulerat tristem; hinc conscientie morsus gravis, qui tuitur hac epistola consignandus. Grave utique documentum prælati, si qui sunt, qui cum austeritate imperant et cum potentia, suosque subditos quasi pilas habent. Illis forte loquitur sanctus Ambrosius in apologia David cap. 9: *Audiant ergo vulnusque sentiant peccati, nam immedicabilis ægritudinis est vulneris acerbitate non sentiri.* Sanctum Gregorium virum prudentia, scientia, veritate spectatissimum hoc in negotio fuisse superstitiosum, sive, ut vulgo vocant, scrupulosum, vel, ut Latini, pro nimia religione anxium, timidum, hæsitandum, vix cordatus ullus in animum suum induxerit. Certe credibilis minus fore religiosos ejus qui exemplum sequi defugerint. Gussanv.

(m) Scribonum munus erat in provinciis tirones legere et probare. Tironum collatio erat onus provinciarum propter possessiones et prædia, lib. vii Cod. Theod.

est ut a diacono hoc recipiatur. De Gelasio autem subdiacono loqui aliquid non præsumas, quia scelus illius (z) usque ad finem vitæ gravissima poenitentia indiget.

Præterea unum nobis caballum miserum, et quinque bonos asinos transmisisti. Caballum illum sedere non possum, quia miser est; illos autem bonos sedere non possum, quia asini sunt. Sed petimus ut ei (aa) nos continere disponitis, aliquid nobis (bb) condignum deferatis. Eusebio autem abbati dare volumus auris solidos centum, quos tuis certum est rationibus imputari. Cognovimus autem Sisinnium qui iudex Samnii fuit, gravi inopia in Sicilia laborare, cui volumus (cc) xx decimatos vinet et quatuor solidos annuos debeas ministrare. Anastasius autem religiosus juxta Panormitanam civitatem dicitur habitare in oratorio sanctæ Agnæ, cui dari volumus auris solidos sex. Matri autem Urbis præpositi dari volumus solidos sex, qui tuis rationibus imputabuntur. De Honoratæ vero ancillæ Dei causa hoc mihi videtur, ut omnem substantiam quæ constat quia ante tempus episcopatus Joannis episcopi (dd) Laurinensis fuit, veniens tecum deferas. Eadem vero ancilla Dei cum filio suo veniat, ut nos cum ea loqui, et quod Deo placitum fuerit facere debeamus. Codicem autem Heptatici (ee) de substantia Antonini dari volumus in monasterio prætoriano, reliquis tecum deferri.

EPISTOLA XXXIII.

AD JUSTINUM PRÆTOREM.

Ut, deposita omni suspitione, Leont episcopo a falsis criminationibus plenissime purgato charitatem omnem et congruam reverentiam exhibeat.

Gregorius (a) Justino prætori.

Habet hoc proptium antiqui hostis invidia, ut

(z) Reg. et duo Vatic., usque ad gravissimum finem vitæ poenitentia indiget.

(aa) Id est, nos contentos facere.

(bb) Vatic. A, aliquid vobiscum digne deferatis, D, aliquid vobiscum dignum deferatis.

(cc) Regi xx decimatos vinum. Vatic. D. quatuordecim batos vini.

(dd) Ita legitur in Vatic., Reg., Teller., Thuan. Editi autem habent *Larinensis*. Holstenius, Annot. in Geograph. sacram., pag. 21, censet legi debere *Carinensis*. Objicit Gussanv. unitam fuisse Carinensem Ecclesiam Regionem, ut patet ex epist. 9 lib. v, nunc epist. 10 lib. vi, proindeque tunc non habuisse episcopum. At unio illa facta est tantum an. 6 pontificatus sancti Gregorii, defuncto Carinensi antistite.

(ee) Pro *heptateuch*, scilicet Codicis septem priorum sacræ Scripturæ libros continentis.

Epist. XXXIII [Al. 23]. (a) Non *presbytero*, ut antea legebatur, sed *prætori*, ut docet contextus epistolæ, et epistola 2 lib. 1. Et ita reposui ex 16 saltem mss. Codd. Justinus ille idem est ad quem jam scripsit epist. 2, lib. 1, et de quo epist. 37, nunc 38, ind. 11, apud Libertinum ejus successoris conqueritur quod a correctione Judæi cujusdam ex avaritia abstinerit. Gussanv. In mss. Angl., Norm., Vatic., etc., legitur *prætori*. In Vatic. D tamen habes tantum, *ad Justinianum, de Leone suscipiendo*. Legitur etiam *Justinianum* in duobus Teller., Colb., et in coll. Pauli.

(b) Hic Leo videtur esse Catanensis episcopus, ad quem plures Gregorius epistolas direxit, nempe 34, lib. iii, 32, lib. v, 8, lib. vii, etc., quia Catana erat urbs Siciliæ, cujus præfecturam gerebat Justinus. Gussanv.

A quos in pravorum actuum perpetrationem, Deo sibi resistente, decipere non valet, opiniones eorum 597 falsa ad præsentem simulando dilaceret. Quoniam igitur quædam contra sacerdotale propositum de (b) Leone fratre et coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent districta diutius fecimus inquisitione perquiri, et nullam in eo de his quæ dicta fuerant culpam invenimus. Sed ne quid videretur omissum, aut nostris potuisset dubium cordi remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus (c) districta eum ex abundanti fecimus sacramenta præbere. Quibus præstitis, magnas tum exultatione negravis, quod hujusmodi expetimento innocentia ejus evidenter enituit. Pro qua re gloria vestra prædictum virum cum omni charitate suscipiat, et reverentiam ei, qualem sacerdoti decet, exhibeat, nec quædam cordibus remaneat de his quæ sunt jam purgata dubietas. Sed ita superscripto vos episcopos devotissime oportet in omnibus adherere, ut congrue decenterque Deum in ejus persona cujus minister est videamini honorare (d). (Vide sup. l. 1, ep. 2.

EPISTOLA XXXIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM SYRACUSANUM

Eusebium abbatem, quem imprudenter afflixerat, consoletur.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Frequenter me admonuisse vos recolo ut in proferenda sententia esse præcipientes nullatenus deberetis. Et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem (a) Eusebium commota furore vestra fraternitas excommunicavit. Quod ego valde miratus sum, ut non antiqua ejus conversatio, non ætas longa, non ægritudo diuturna ab ira vestrum abi-

(c) Quamvis secundum regulas juris, in omnibus causis dubiis certa non possit esse scientia, et actus non probante absolvi debeat reus; jure tamen canonico introducta fuerat præstatio sacramenti super Evangelia aut reliquias, aut quid simile, ne scilicet, ut ait Hincmarus, caus. 2, q. 5. c. Si mala fama, relatus, infirmorum corda de mala presbyteri fama percutiantur, ne vituperetur ministerium nostrum, etc. Immo irrepsit in Ecclesiam vulgaris, ut vocant, purgatio per tactum ferri candentis; per aquam ferventem aut frigidam, per monachiam etiam campo vel cruce contendebant; Ansegisus, lib. iii. cap. 46; et petalias istiusmodi vanas et malas observationes, quas tandem falce canonum oportuit rescire. Sanctus Gregorius ad sancti Petri corpus volebat sacramenta præstari. Sic Ambrosii tempore Mediolani ad sanctorum corpora jurabant. Sic Augustinus ad sanctum Felicem Nolanum mittebat. Gregorius VII sacra ad eam purificationem Eucharistia utebatur. Conc. Meldense, can. 38, vetat episcopum super sacra jurare. Videat lector Extra, lib. 4, tit. 34 et 35, et caus. ii, q. 5. Porro initium hujus epistolæ videtur desumptum ex epist. 78 sancti Augustini, ubi de presbytero Bonifacio. Gussanv. De variis iudiciis seu probationibus, ad deleganda occulta aut dubia crimina, uberrime noster Edm. Martens, de antiq. Eccl. Ritibus. lib. iii, cap. 7.

(d) In collect. Pauli, *Data die 3 Non. Junii, indict. 10.*

Epist. XXXIV [Al. 26, indict. 7]. — (a) De Eusebio jam epist. 32, sup. Cæterum ex brevi hac epistola, quam ad eximiam sanctitatis episcopum, et quidem

num flederet. Quilibet enim in eo fuerit excessus, ipse aegritudinis afflictio ei debuit pro flagello sufficere. Quem enim divina disciplina conterit, ei humana flagella addi superfluum fuit. Sed fortasse ideo excedere in tali persona permissus es, ut cautior in vilioribus fias, et diu trutines, cum aliquem per sententiam ferire disponis. Eundem tamen praefatum virum quanto furore exasperasti, tanta nunc dulcedine consolare, quia valde injustum est, 598 ut qui te plus amaverunt, ipsi te sine causa atrociorum contra se sentiant.

EPISTOLA XXXV.

AD JOANNEN EPISCOPUM RAVENNATEM.

Gratulatur ob exhibita Castorio episcopo infirmo charitatis officia. Hunc ad se per Scilium transmitti petit. Suffraganeorum antistitem, quos a Roma dividebant hostes interpositi, Ravennati curam committit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Dominicis mandatis praecipimur proximos sicut nosmetipsos diligere, eorumque languoribus tanquam propriis infirmitatibus condolere. Quorum memor fraternitas vestra competentis sibi more (a) Castorium fratrem coepiscopum nostrum, et prius compassione habita studuit visitare, et eum postmodum pro ex- crescenti molestia corporis in Ravennati urbe susci- pere. Unde non solum nos impensae charitatis, sed et Deum vobis fecistis procul dubio debitorem, qui in fratris infirmitate condoluisset probamini, ipsum- que aegrum in sui membri molestia non solum visi- tasse, sed etiam suscepisse. Quem quidem ipse pro sua simplicitate illic ordinare omnimode renuebam, sed (b) potentium importunitas fecit ut contradicere nullatenus potuissem. Si autem fieri potest, multum mihi et ipsi consulatis, si eum (c) ad me vel per Scilium iam transmittatis, si tamen ei grave non esse per- penditis. De episcopis verbis ad nos pertinentibus, qui tamen hic pro interpositione hortium venire non possunt, curam vestra fraternitas gerat. Ita tamen ut pro causis suis ad Ravennatem urbem nullatenus revocentur, ne os hoc tempore vexare aut fatigare ad aliquo videamur. Sed si qua sunt, quae in eis videantur juste reprehendi, debent semper per fraternitatis vestrae epistolas admoneri. Sin vero, quod

amicissimum scribit, docemur non palpare amicos et adulationibus excecari, sed libere admonere, imo quandoque increpare. Discamus quoque viris etiam sanctioribus cavendam iram, nec quidquam precipiti iudicio decernendum.

Epist. XXXV [Al. 13]. — (a) Is erat episcopus Ariminensis, ut patet ex epist. 12, supra, et nonnullis aliis, maxime ex 44 libri v, ex quo discimus, Castorio, vel propter corporis infirmitatem, vel ob nimiam et fatuam simplicitatem, quam in eo arguit hic sanctus Gregorius ab Ariminensis Ecclesiae administratione amoto, retenta tamen modica pensione, Leontium huic Ecclesiae visitatorem datum et administratorem.

(b) Rhem, sed potentium.

(c) Fortasse quod propter Langobardorum exercitus qui omnia itinera obsidebant, Romam terra proficisci non esset tutum ac mari liberior esset transitus et securior.

absit, aliqua graviora contigerint, haec ad nos subtiliter referre vos volumus, ut inquisitionis vestrae testimonio roborati, quae legibus canonibusque conveniant, (d) salubri, juvante Domino, consilio disponamus. (e) Mense Julii, indictione decima. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52; sup., ep. 12; inf., ep. 41 et 42, indict. 11, ep. 24 et 25, indict. 13, ep. 44, indict. 15.)

599 EPISTOLA XXXVI.

AD EUSEBIUM ABBATEM.

Ipsium de superbia arguit, quod redditam a Maximiano episcopo gratiam et communionem respueret. Eidem erogat solidos centum.

Gregorius Eusebio abbati.

Credat mihi charitas tua quia valde contristatus sum de tristitia tua, ac si in te injuriam ipse pertulissem. Sed cum postmodum agnovi quia etiam red- dente reverendissimo viro fratre et coepiscopo nostro Maximiano gratiam atque communionem, tua dilectio ab eo (a) communicari volebat, cognovi et illud prius justum fuisse quod factum est. Servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparere. Qui vero se contra praepositos suos erigunt, profecto ostenditur qui servi Dei esse contemnunt. Et quidem ab illo hoc quod factum est minime fieri debuit; a te tamen cum omni debuit humilitate suscipi; et rursum cum gratiam reddebat, ad eum cum gratiarum actione debuit occurri. Quod quia ita a te factum non est, (b) ad hoc cognosco quia nobis omnino lacry- marum opus est. Non enim grande est iis nos esse humiles, a quibus honoramur, quia et hoc saecula- res quilibet faciunt; sed illis maxime humiles esse debemus, a quibus aliqua patimur. Nam Psalmista dicit: *Vide humilitatem meam de inimicis meis* (Psal. x, 14). (c) Nos cujus vitae sumus, qui humiles esse etiam patribus nolumus? Proinde, dilectissime filii, rogo ut omnis amaritudo de corde tuo transeat, ne fortasse linis vicinus sit, et antiquis hostis per in- quitatem discordiae viam regni caelestis intercludat. Praeterea centum solidos per Petrum subdiaconum dilectioni tuae dari fecimus, quos peto ut (d) absque injuria sui suscipias. (Vide sup. ep. 31. Cf. Joan. Diac. l. ii, c. 55.)

(d) Vel salubri juvante Domini consilio, ut legitur in Vatic. C.

(e) Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet.

Epist. XXXVI [Al. 24]. — (a) In excusis, reluc- tante Mes. consensu, communicare.

(b) Vulgati, adhuc.

(c) Sanctus Bernardus in apologia ad Guillelmum abbatem: *Vix semel et vix iterum pauperibus superbis. Et in epist. 42, ad Henricum Senon.: Miror quosdam in nostro ordine monasteriorum abbates hanc humilitatis regulam odiosa contentione infringere, et sub humili, quod pejus est, habitu et tonsura tam superbe sapere, ut cum ne unum quidem verbum de suis imperiis subditos praetergressi patiantur, ipsi propriis obedire contemnant episcopis. Spoliant ecclesias ut emancipentur, redimunt se ne obediant. Non ita Christus, etc. In hac odiosa materia meum non est diutius immorari. GUESSANV.*

(d) In omne me latus verti, ut quae fuerit sancti

EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SQUILLACINUM.

Joannem ea lege Squillacinum episcopum instituit, ut ad Lissitanam Ecclesiam revertatur, si illam ab hostibus liberam effici contigerit; abstineat ab illicitis ordinationibus, susceptumque pastoris officium digne gerat.

Gregorius Joanni episcopo (a) Squillacino.

Pastoralis officii cura (*Grat. 7, q. 1, c. 42*) nos admonet destitutis Ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem dominicum debeant pastoralis sollicitudine **600** gubernare. Propterea te Joannem ab hostibus captivatum (b) Lissitanæ civitatis episcopum in Squillacina Ecclesia cardinalem necesse duximus constituere sacerdotem, ut susceptam semel animarum curam intuitu futuræ retributionis impleas. Et licet a tua Ecclesiâ hoste imminente depulsus, aliam quæ a pastore vacat Ecclesiam debes gubernare; ita tamen ut si civitatem illam ab hostibus liberam effici et, Domino protegente, ad priorem statum contigerit revocari, ad eam in qua (c) prius ordinatus es Ecclesiam revertaris. Sin autem prædicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua a nobis inordinatus es, debeas Ecclesia permanere. Præcipimus autem (*Grat. dist. 34, c. 10*) ne unquam illicitas ordinationes facias. Nec bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorantem litteras, vel in qualibet parte corporis vitiatum, vel poenitentem, (d) vel cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere. Sed si quos hujusmodi repereris, non audeas promovere. Afros passim (*Grat. dist. 98, c. 3*), vel incognitos peregrinos, ad ecclesiasticos ordines tendentes, nulla ratione suscipias, quia Afri quidam Manichæi, (e) aliqui rebaptizati; peregrini vero pluri etiam in minoribus ordinibus constituti, (f) ad fortio-rem de se prætendisse honorem sæpe probati

Gregorii mens expiscare, necdum occurrit. Quis enim credat quemquam expostulatum et injuriæ deputatum quod centum aurei nummi sibi dono dentur? GUSSANV. Similem loquendi modum usurpabat sanctus Gregorius, cum personis in aliquo honoris gradu positis impendebat eleemosynam. Vide indict. 3, epist. 31; indict. 6, epist. 19. Scilicet verabatur humillimus pontifex ne, ex vani honoris sensu, eleemosynis sustentari erubescerent, illasve quasi suæ dignitati injurias dedignarentur.

EPIST. XXXVII [*Al. 25*]. — (a) Scyllaceum quod Gregorius Squillacinum appellavit, vulgo Squillace, urbs olim Brutiorum, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Regiensi: sita est in ora maris Jonii, in Calabria ulteriore et regno Neapol., locos inter et Consentiam, gaudetque titulo principatus. Eam olim obiteratam episcoporum cædem episcopali sede privatam legimus apud Gratianum caus. 25, q. 2, c. Ita nos. GUSSANV. De hac urbe legendus Cassiod., l. XII, epist. 5, ubi dicitur prima Brutiorum, ejusque origo, etc., situs describuntur.

(b) Ita mss. Codd. melioris notæ, non Lusitanæ, ut antea. Est autem Lissus Hierocli et Prolemæo urbs in ora provinciæ Prævalitanæ in Illyrico, ad mare Adriaticum, hodie Alessio. Quidam existimant cum Dionysio, lib. 1, Antiq. Rom., intelligendum esse de urbe Lista, non de Lisso. At contendit Holstenius Listam nunquam habuisse episcopum. Vide ejus an-

notationes in Geographiam sacram, pag. 3, 16 et 124, et in Ortelium, pag. 106.

EPISTOLA XXXVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Crotoniensis Ecclesiæ, post antistitis obitum, visitationem et curam mandat.

Gregorius Joanni episcopo Squillacino.

Obitum (a) illius antistitis directa relatio patefecit. Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus; quam ita te convenit exhibere, ut nihil de profectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid istud est, in patrimonio ejusdem a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque **601** ejusdem Ecclesiæ admonere (b) festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuæ testimonio litterarum (c) ad nos veniat consecrandus. (d) Commonemus fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesiæ, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

notationes in Geographiam sacram, pag. 3, 16 et 124, et in Ortelium, pag. 106.

(c) Excusi, prius inordinatus es. Lectionem Mss. quam sequitur Gratianus prætulimus.

(d) Additur in vulgatis, et curiæ, vel cuilibet. Duas priores voces ignorant Mss. Vatic., Norm., Regii, etc.

(e) Hinc colligo quosdam tunc admissos et promotos sine litteris dimissoriis proprii episcopi; nam per eas de fide et moribus abunde constitisset. GUSSANV.

(f) Tres Vatic., fortiori de se prætendisse honori. Gratian., fortiores de se prætendisse honori.

EPIST. XXXVIII [*Al. 17*]. — (a) Mendose in Edit.: Obitum Paulini Turritinensis Ecclesiæ, sed et illius Turritanæ Ecclesiæ antistitem. In tribus Vatic., ubi est contractior hæc epistola, et in nonnullis aliis Mss., antistitis Crotoniensis. In Vatic. D, in Turon. S. Gat., Norman., Corb., etc., et in Mss. Joannis Diaconi, l. III Vitæ sancti Gregorii, c. 22, legitur simpliciter, illius antistitis. Est formula quædam, qua vacantibus Ecclesiis episcopus visitator providebatur. Epistola tamen subsequens docet hic agi de Ecclesia Crotoniensis.

(b) Al., te volumus.

(c) Al., sacrandus occurrat.

(d) Hæc usque ad prorsurus, etc., non sunt in Vatic. nec in Mss. Joan. Diaconi.

nulli ulterius alii quam generali canonicæ juris-
dictioni deserviens, remotis vexationibus ac cunctis
gravaminibus, divinum opus cum summa animi de-
votione perficiat (d). (*Vide ep. 12.*)

Gregorius Castorio episcopo de Arimino.

Luminosus abbas monasterii sanctorum Andreæ
et Thomæ, in Ariminensi civitate constituti, quas
nobis lacrymabiliter preces effuderit, inditæ textus
petitionis informat. Namque eodem referente, pluri-
mis in monasteriis multa a præsulibus præjudicia at-
que gravamina monachos pertulisse comperimus.
Oportet ergo ut tuæ fraternitatis provisio de futura
quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus
conversantes in illis in Dei servitio, gratia illius suf-
fragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ
magis emendanda est consuetudine quisquam mona-
chis quidquam molestiæ inferre præsumat, necesse est
ut hæc quæ inferius enumeranda curavimus, ita stu-
dio fraternitatis episcoporum debeant custodiri, ut ex
eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occa-
sio reperiri.

(e) *De privilegiis monasteriorum.*

Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Jesu
Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum
principis prohibemus, cujus vice huic Romanæ Ec-
clesiæ præsidemus, ut nullus episcoporum aut sæcu-
larium ultra præsumat de redditibus, rebus, vel chartis
monasteriorum, vel de cellis, vel villis quæ ad ea
pertinent, quocunque modo occasiones movere, vel
dolos vel immissiones aliquas facere; sed si qua
causa forte inter terram venientem ad partem suarum
ecclesiarum et monasteriorum evenerit, et pacifice
non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios
Patres timentes Deum, sine voluntaria dilatione me-
diis sacrosanctis Evangelii finiatur. Defuncto vero
abbate cujusquam congregationis, non extraneus nisi
de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate
concors fratrum societas elegerit, et qui electus fuerit
sine dolo vel venalitate aliqua, ordinetur. Quod si
aptam inter se personam invenire nequeunt, soler-
ter sibi de aliis monasteriis similiter eligant ordi-
nandum. Neque constituto abbate 604 quæcunque
persona qualibet occasione præponatur, nisi forte
exstantibus criminibus, quod absit, quæ sacri cano-
nes punire monstrantur. Pariter autem custodien-
dum est ut invito abbate a ordinanda alia monaste-
ria aut ordines sacros vel clericatus officium tolli
exinde monachi non debeant. Descriptiones quoque
rerum aut monasterii ab episcopis ecclesiasticas fieri
omnino negamus. Sed si, quando res exigit, abbas

(d) In collect. Pauli Diac. legitur, *Data die 6 mensis
Junii, ind. 14.* In Colb. vet., *data in die... indict. 13.*
In Vulgatis: *Mense Julio, indict. 13.* Quas temporis
notas falsas suspicamur; qua ratione vero, jam alibi
dictum. Quia autem hæc epistola in Turon. 8. Gat.
et in Cod. Regio 3800 longe alio modo refertur quam
in Vulgatis, eique attextitur charta de privilegiis mo-
nasteriorum, utrumque velut monumentum edendum
curavimus. Legitur apud Baron. sub nomine con-
stituti de exemptione vel exceptione monachorum.

(e) Per modum tituli habetur majori caractere.
De privilegiis, etc.

A loci cum aliis abbatibus causas rerum inventarum
faciat, et eorum consilio sive iudicio finiatur. Ob-
eunte quoque abbate episcopus in describendis pro-
videndisque rebus monasterii acquisitis, vel datis,
acquirendisve nulla se occasione permisceat. (f) Mis-
sas quoque publicas ab eo in cœnobio fieri omnimodo
prohibemus, ne in servorum Dei recessibus et eorum
receptaculis ulla popularis præbeatur occasio con-
ventus, vel mulierum fiat novus introitus, quod om-
nino non expedit animabus eorum. Nec audeat ibi
cathedram collocare vel quamlibet potestatem ha-
bere imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis
levissimam faciendi, nisi ab abbate loci fuerit roga-
tus, quatenus monachi semper maneant in abbatum
suorum potestate; nullusque monachum sine testi-
monio vel concessione ab his in ecclesia aliqua teneat,
vel ad aliquem promoveat honorem. Hanc ergo scrip-
torum nostrorum paginam omni in futuro tempore
ab omnibus episcopis firmam statuimus illibatamque
servare, ut et suæ Ecclesiæ, juvante Domino, tan-
tummodo sint jure contenti, et monasteria ecclesias-
tasticis conditionibus seu angariis vel quibuslibet ob-
sequiis sæcularibus nullo modo subiaceant, nullis
canonicis (g) juris deserviant, sed remotis vexationi-
bus a cunctis gravaminibus divinum opus cum sum-
ma animi devotione perficiant. (*Vide ep. 15, l. viii.*)

EPISTOLA XLII.

AD LUMINOSUM ABBATEM.

*Scribit omnia gravamina a monasterio illius ablata, ut
ibi divinum opus summa tranquillitate ac devotione
peragatur.*

Gregorius Luminoso abbati monasterii sancti (a)
Thomæ de Arimino.

Petitionem tuam congregationisque tuæ libenter
suscepimus, secundum statuta Patrum jurisque for-
mam tuis precibus accommodantes effectum. Castorio
siquidem fratri et coepiscopo nostro, nostra præ-
ceptione transmissa et epistola successoribus ejus, et
a te monasterioque tuo cunctam læsionis funditus
abtulimus facultatem; ut nec ultra in vestro verse-
tur gravamine, nec monasterii res describantur, nec
publica illic debeat esse processio; illa videlicet ei
jurisdictione relicta, ut in defuncti abbatis locum
alium quem diguum communis consensus congrega-
tionis elegerit debeat ordinare. His autem ita per-
fectis, in 605 Dei opere estote solliciti, et assidue
operam orationi date, ne non videatur magis vobis
quæsitæ mentis in oratione securitas, sed male, quod
absit, degentibus episcopalis evitata districtio.

(f) Idem vetat lib. viii, epist. 4, et lib. x, epist.
3. Prohibitionem firmat ex consuetudine lib. vi,
epist. 46; hic vero rationem aperit genuinam, *ne in
servorum Dei recessibus, etc.* Ut missæ in monaste-
rio a presbyteris cum episcopi licentia celebrentur
concedit libens; at ne episcopus missas ibi publicas
faciat, summopere, ob causam duplicem in ipso
epistolæ contextu aperte expressam. Vide lib. iii,
epist. 63, lib. v, epist. 38, lib. vi, epist. 46.

(g) Quæ sequuntur corrupta sunt.

Epist. XLII. — (a) In 1 Teller., *sancti Andreæ.*

EPISTOLA XLIII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Trium vacantium Ecclesiarum visitationem injungit.

Gregorius (a) Felici episcopo (b) de Acropoli.

Quoniam (c) Velina (*Grat.* 12. q. 1, c. 14^a), (d) Buxentina, et (e) Blandana Ecclesiarum, quæ tibi in vicino sunt constitutæ, sacerdotis noscuntur vacare regimine; propterea fraternitati tuæ earum solemniter operam visitationis injungimus, illud præ omnibus commo-
nentes, ut ubi præfatarum Ecclesiarum sive diœce-
ses earum, vel diaconi, sive religiosæ personæ in-
ventæ fuerint, districte canonicæque ut vivant (f) o-
dis omnibus studebis. Nec passim eis in qualibet re
sit excedendi licentia, sed tuo moderamine atque pro-
visione inculpabiliter in qua sunt conversatione vel
habitu perseverent; sciturus, si quid secus accesserit,
tuo neglectui modis omnibus imputari. (g) Presby-
teros quoque vel diaconos, si in aliquibus Ecclesiis
(h) prævideris ordinandos, si tales personæ fuerint
quæ a canonicis regulis morum vel vitæ qualitate
nullo modo reprobentur, habebis per omnia ordinandi
licentiam. Ministeria vero earundem Ecclesiarum
ubi sint recondita, sollicita indagatione perquire;
quibus repertis, ad nostram notionem perducere
festinato, ut cognoscentes quid fiendum sit, adjutore
Domino, disponamus.

EPISTOLA XLIV.

AD LUCILLUM EPISCOPUM.

*Ut clericos suos terrarum Africanæ Ecclesiæ quas
tenebant, pensionem absque mora cogat persolvere.*

Gregorius (a) Lucillo episcopo (b) de Melita.

Epist. XLIII (*Al.* 20). — (a) In Vatic. A et B: *Felici
episcopo de Acropoli visitatori provinciarum Lucaniarum.* In
Corb., *Felici presbytero visitatori*, etc.

(b) Olim urbs episcopalis in Lucania, nunc obscuri
nomine oppidum, vulgo *Agropoli* dictum, in sinu
Salernitano situm. Vide Hostenii annot. in Italiam
antiq., pag. 286. Gussanv.

(c) Velia urbs olim Lucaniæ episcopalis in ora litto-
ralis maris Tyrrheni, Pæstum inter et Buxentum, ubi
nunc *Castel' a mare della Bruca*. Gussanv.

(d) Buxentum vel Buxentium, nunc *Policastro*, urbs
Italici, hodieque episcopalis, sub archiepiscopo Sa-
lernitano Lucania, quæ dicitur nunc principatus
citerior in Regno Neapol. Gussanv.

(e) Blanda urbs olim Lucaniæ. Id probat Cluverius
Italici antiquæ lib. iv, pag. 1263, cui suffragatur
Hostenius, pag. 22, atque eam appellari hodie *Porto
di Supri*. Gussanv.

(f) In recent. Vulgatis, *modis omnibus admonere stu-*
debis. Additum est *admonere*, in vitiis Mss. Vatic., etc.

(g) Huic visitatori dat presbyteros et ministros
ordinandi licentiam: denegat Leontio epist. 24, lib.
iii, indict. 11. Gussanv.

(h) *Al.*, *providetis*, ut habent Norm. Codd. et alii.

Epist. XLIV (*Al.* 30). — (a) Hic postea ob crimina
depositus est ex epist. 63 lib. ix, indict. 2, etque suf-
fectus Trajanus, ex epist. 1. lib. x. Rocchus Pirrus,
in rotitia Melitensi, pag. 592, putat eum esse qui in
titulo epistolæ 18 lib. xiii, appellatur Lucidus, quod
supradictis quomodo convenire possit non video,
cum jamdiu depositus fuisset. Adde quod in omnibus
exemplaribus tam mss. quam editis legatur *Lucido*,
in nullo autem *Lucillo*. Denique in eodem titulo re-
censetur Trajanus ipse qui ei successerat. Gussanv.

(b) Italice *Malta*, insula maris Mediterranei, Africam
inter et Siciliam, a promontorio Pachyno lx, mill.

A Officii nostri decet valde propositum subjectis ma-
gnopere suadere ut rebus debeant 606 servare fi-
dem (c) in placitis; ne dum inconsiderate lucrandi
rapiuntur studio, pacificam vertant conventionem in
jurgium. Pervenit itaque ad nos fraternitatis tuæ
(d) clericos, terras Africanæ tenentes Ecclesiæ, quod
(e) pensionem earundem possessionum dare contem-
nant. Quod si verum est, et ad fraternitatis tuæ hæc
sunt perlata notitia, tua in hoc desidia eorum cul-
pa nutrita est. Ob quam rem scriptis te præsentibus
admonemus, quatenus ad persolvendam pensionem
nulla mora nullaque excusatione eosdem clericos uti
permittas. Sed si fidem honestatis contemplatione
servare postponunt, tua districtione compulsi, quæ
rationi conveniunt cogantur implere. Nam si hujus
rei ad nos denuo querela recurrerit, et de te aliam
æstimationem habere incipiemus, et in illos, ut di-
gnum est, vindicabimus.

EPISTOLA XLV.

AD BENENATUM EPISCOPUM.

*Cumanam et Misenatam Ecclesias unit, ac utriusque
Pontificem constituit Benenatum.*

Gregorius Benenato episcopo.

Et temporis qualitas (*Grat.* 16, q. c. 48), et vi-
cinitas nos locorum invitat, ut Cumanam atque (a) Mi-
senatam unire debeamus Ecclesias, quoniam eæ non
longo a se itineris spatio sejunctæ sunt, nec, pecca-
tis facientibus, tanta populi multitudo est ut singu-
los, sicut olim fuit, habere debeant sacerdotes. Quia
igitur Cumanum castri sacerdos cursum vitæ hujus ex-
plevit, utramque nos ecclesiam præsentis auctorita-

distans, sui dominio equitum sancti Joannis
Hierosolymitani, ubi adhuc sedes est episcopalis
sub archiepiscopo Panormitano. Gussanv.

(c) Placitum, vox juris et fori qua nunc conventio,
nunc principis constitutio, aut sententia judicum,
nunc procerum conventus significatur. In dig., de
transact., leg. 33, placere dicuntur quæ inter aliquos
convenire. Occurrit sæpe in Gallicanis conciliis vox
ista. Aquisgran. ii, an. 836: *Placita et nuptiæ pro-*
hibentur celebrari diebus Dominicis. Auger.

Chalced. conc., can. 3, vetitum est clericis esse
conductoribus alienarum possessionum. In Carthag.,
c. 16, in Arel. ii, c. 14, in Vernensi, c. 17. Præ-
clare sanctus Hieronymus, epist. 2. ad Nepotianum:
Procuratores et dispensatores domorum publicarum at-
que villarum quomodo possunt esse clerici, qui propria
jubentur contemnere? Hic justas ob causas videtur
fuisse cum illis dispensatum. Non, ut volunt quidam,
Innoc. III, c. *Vestra*, de locatu, probavit decimas Ec-
clesiæ dari ad firmam solis clericis, imo concessit
quibuslibet locari posse, contra quam episcopi de-
creverant. Narrat sanctus Paulinus in natali 5 sancti
Felicii, hunc martyrem tria macri jugera ruris con-
duxisse, nec proprio sub jure tenuisse, quæ propria
manu sine ministro coleret. Peccare videbatur in
verba, non in sensum canonum. Gussanv.

(e) Id quod pro alicujus rei usu datur; magis pro-
prio pro mercede in habitationis ædium alienarum,
ἐνοικετον; sæpe pro reditu quocunque annuo. Sic bene-
dicti passim, retenta pensione, resignantur. Gussanv.

Epist. XLV (*Al.* 31). — (a) Misenum, urbs olim epi-
scopalis Campaniæ in Italia. Ejus ruinæ, quæ in Mi-
seno monte visuntur, sicut promontorium Prochyta
adjacens insulæ, adhuc *Miseno* vulgo dicuntur, non
longe ab Iscchia insulæ, quæ olim *Ænarla*. Desit nunc
episcopatus, Cumana vero Aversa unta est.

lis pagina unissetibique commisisse cognosce, propriumque utrarumque Ecclesiarum scito te esse pontificem. Et quæque tibi de earum patrimonio, vel cleri ordinatione sive promotione, juxta canonum statuta visa fuerint ordinare atque disponere, habetis ut proprius revera sacerdos liberam ex nostræ auctoritatis consensu atque permissione licentiam. Ubi vero commodius atque utilius esse perspexeris, habitato; ita sane, ut alteram (b) Ecclesiam, a qua corporaliter ad præsens absens es, sollicita providentique cura disponas, quatenus divina illic (c) mysteria solemniter, auxiliante Domino, peragantur. 607 (d) Fraternitas ergo tua tanto in adhortatione lucrandisque animabus sollicitiori cura semper invigilet, quanto se unitarum Ecclesiarum gubernationis onera suscepisse cognoscit.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM

Quod ejus epistolis non responderit, morbum causatur. Hortatur ut Romani animum ad pacem cum Ariulpho ineundam inclinet. De schismaticis Istriæ episcopis ad unitatem compellendis, se ad imp. scripturum asserit. Ordinum non esse iterum ordinandum. Nonendum de Neapolitanæ urbis periculo Exarchum. Misericordiam prius fidelibus quam Ecclesiæ hostibus faciendam. Se de Natalis episcopi correctione consolatum. A Malcho episcopo dudum patrimonii rectore rationes deposcit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennæ.

Quod multis scriptis vestræ beatitudinis minime respondi, non hoc torpori meo, sed languori deputate, quia, peccatis meis facientibus, eo tempore quo (a) Ariulphus ad Romanam urbem veniens alios occidit, alios detruncavit, tanta mœstitia affectus sum,

(b) Recent. Ed. sic mutarunt: *Ecclesiam, cui corporaliter præsens non es*. Sequimur unanimum Mss. consensum.

(c) In Vatic. A, norm. et nonnullis, *ministeria*.

(d) Interest plerumque ecclesiasticæ politiæ ut paræciæ nova ordinatione aut amplientur, aut circumciantur, aut in plures dividantur, aut plures in unam coalescant. Ilanc dispensationem sibi primum sumpserunt synodi, dehinc summi pontifices, tum singuli episcopi in sua quisque diœcesi. Quarum mutationum causam unam dico, salutem populi. Simile quidpiam contingit in episcopis, qui priori sede derelicta ad aliam convolant; de quibus videat lector Sardicensis conc. can. 1, 2; Antioch. c. 3, 21. Calcedon., c. 5, et multos canones relatos 7, q. 1. Gussanv. Cæterum Ecclesiarum Misenatis et Cumanæ unionem haud diu durasse observat non semel Ughellus in Italia Sacra. De unione beneficiorum supra, lib. 1, epist. 8.

Epist. XLVI (Al. 32).— (a) Dux Beneventanus post Faroaldum. Videndus Paulus Diaconus, Historiæ Langobardorum lib. iv, cap. 17. Male in plurimis exemplaribus legitur *Arnulphus*. Gussanv. In Norm., *Arinulfus*. In Vatic. A, *Agilulfus*.

(b) Tres Vatic., *in coli molestiam*.

(c) Hic discrepant Mss., sed tamen.....non habere, abest a Norm. In Vatic. legitur *apud quem ageritis*, vel, *apud quem ageret*, aut *ageres*. In Vatic. D, habes *sollicite agere, culpamque non habere*. Peccatis ergo, etc. Consentiant Norm.

(d) In Vulgatis, *repugnare*, invitis Mss. Vatic., etc.

(e) Ita Mss. At Editi, *Autharis*. Non Flavii Autharis Regis, qui anno præterito e vivis excesserat, ex Epist. 17 lib. 1, hic fit mentio, sed alicujus fortasse ducis Langobardorum cognominis; quanquam dici quoque

A b) ut in cholicam molestiam caderem. Valde autem mirabar quid esset, quod illa mihi notissima sollicitudo vestræ sanctitatis huic urbi meisque necessitatibus minime prodesset; sed scriptis vestris discurrentibus, agnovi vos quidem (c) sollicite agere, sed tamen apud quem agere possitis non habere. Peccatis ergo hoc meis deputo quia iste, qui nunc interest, et (d) pugnare contra inimicos nostros dissimulat, et nos facere pacem velat, quamvis jam modo, etiamsi velit facere, omnino non possumus, quia Ariulphus exercitum (e) Authari et Nordulphi, habens, eorum sibi dari (f) precaria desiderat, 608 ut nobiscum aliquid loqui de pace dignetur.

De causa vero (g) episcoporum Istriæ, omnia quæ mihi vestra fraternitas scripsit, ita esse jam ante deprehenbi in iis jussionibus quæ ad me a piissimis principibus venerunt, quatenus me interim ab eorum compulsionibus suspendere. Ego quidem pro iis quæ scripsistis zelo atque ardori vestro valde congaudeo, debitoremque me vobis multipliciter factum profiteor. Scitote tamen quia de eadem reserenissimis dominis cum summo zelo et libertate rescribere non cessabo. Movere autem vos non debet præfati excellentissimi viri Romani Patricii animositas, quia nos quanto eum loco et ordine præimus, tanto si qua sunt ejus levia, tolerare mature et graviter debemus.

Si quando tamen est aliquis cum eo locus obtinendi, agat apud eum fraternitas vestra, ut pacem cum Ariulpho, si ad aliquid parum possumus, faciamus, quia miles de Romana urbe (h) tultus est, sicut ipse novit. (i) Theodosiaci vero, qui hic remanserunt, (k) rogam non accipientes, vix ad murorum quidem custodiam possit, mortuo rege, ejus exercitum duce Ariulpho sibi debita precaria, seu pecuniæ collationem petisse.

(f) Hæc vox varie ab auctoribus usurpatur; secundum etymon rem significat quæ petenti utenda conceditur quandiu is qui concessit patitur. Sic dicitur imperium precarium, precaria anima, auxilium precarium, jus precarium, quæstus precarius, etc. Videat lector in digestis, lib. lxxiii, tit. 26, ubi multa de precario statuuntur. At in jure canonico censetur esse contractus precariæ, quando pro re donata Ecclesiæ redditur ab eadem Ecclesia donatori duplum vel triplum in usufructum, et habetur caus. 10, quæst. 2, cap. 4, ex concil. Meldensi, anno 845, can. 22. Quapropter non revocatus pro arbitrio concedentis, sed accipientis morte finitur, nisi forte precaria fuerit irrationabiliter facta. Vide etiam Extra., lib. 3, tit. 14, ubi de precariis de quinquennio in quinquennium renovandis. In Agathensi et Epaon., pro precariis reperimus *precatorias*. Leptinense concilium, can. 2, meminit *precariæ*, sed rem obscurat. Gussanv. Docte quidem, sed hic precarium idem videtur esse ac militaris roga, de qua mox, necnon lib. v, epist. 30; lib. ix, epist. 124; lib. xii, epist. 5, nisi pecuniam intelligas exercitibus illis ab Ariulpho promissam.

(g) Schismaticorum propter tria capitula, qua de re satis dictum est in Vita sancti Gregorii.

(h) In Aud. et nonnullis aliis Mss., *ablatus est*, quos sequuntur Ed Mss. Vatic. adhaeremus; de hac autem voce jam dictum lib. iii Moral., num. 22. Vide quoque lib. xxv, num. 3.

(i) Sic legitur in omnibus pene Mss.; at in Vulg., *Theodosiani*. Milites erant legionis quæ nomen a Theodosio Mauricii Augusti filio acceperat.

(k) *Πόζα* donativum, honorarium, stipendium. *Ποζά*

diam se accommodant, et destituta ab omnibus civitas, si pacem non habet, quomodo subsistet?

Præterea de puella de qua scripsistis nobis, quæ de captivitate redempta est, ut requiri qualiter orta sit debuissimus, sciat sanctitas vestra quia ignota persona non facile investigari potest. Illud autem quod dicitis, ut is qui ordinatus est iterum ordinetur, (l) valde ridiculum est, et ab ingenii vestri consideratione extraneum, nisi forte quod exemplum ad medium deducitur, de quo et ille judicandus est qui tale aliquid fecisse perhibetur. Absit autem (*Grat. dist. 68, c. 1*) a fraternitate vestra sic sapere. Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine non valet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad sacerdotium venit, pro culpa poenitentia indici debet, et tamen ordo servari.

De Neapolitana vero urbe, excellentissimo exarcho instanter imminente, vobis indicamus, quia (m) Arigis, ut cognovimus, cum Ariulpho se fecit, et reipublicæ contra fidem venit, et valde insidiatur eidem civitati, in quam si celeriter dux non mittatur, omnino jam inter perditas habetur.

De hoc vero quod dicitis incensæ civitati Severi schismatici eleemosynam esse mittendam, idcirco vestra fraternitas sentit, quia quæ contra nos præmia in palatium mittat ignorat. Quæ etsi non transmittet, nobis considerandum fuit quia misericordia prius fidelibus ac postea Ecclesiæ hostibus est facienda.

τορες, stipendiarii, πορτεύειν, stipendia facere. Hinc erogare, erogatores, erogatorii. Πογάλα, dies, in quibus rogæ dabantur. Sic in Landulpho sagaci, de Tiberio II. *Duxit Anastasiam uxorem.... et jactavit rogam multam*; id est, multam pecuniam sparsit. Hæc vox frequenter legitur apud Latinos et Græcos mediæ ætatis scriptores. Xylauder, in notis ad Cedrenum, interpretatur πόγαν, stipendia militum, vel imperatorum dona Kalendis Januarii, et natalibus principum et urbium regiarum exhibita. GUSSANV. Roga apud Scriptores sacros sumitur quoque pro donativo, his qui in Ecclesia militant erogato. Anast. Biblioth., in Agathone: *Hic divisit omni clero rogam, et ad luminaria, etc.* In Glossar. Isidori, a Joan. Georgio Grevio recognito, roga est eleemosyna.

(l) Ridiculum sane eo duntaxat aliqum iterato ordinandum censere, quod cum levi culpa venerit ad sacerdotium, ut infra legitur. At neque Gregorii Magni ætate, neque sexcentis post ipsum annis, ridiculum erat de ordinationibus illis dubitare quæ ab hereticis et schismaticis, aut ab ipsis catholicis, sed contra canones, datæ vel susceptæ fuissent. In concilio CP. I, c. 4, Maximi in Constantinopolitanam episcopum ordinatio declaratur nulla, et ordinationes ab illo factæ censentur irritæ, quod episcopos ad se ipsum ordinandum pecunia pertraxisset. Non aliud in Constantini papæ ordinatione vitium fuit, nisi quod ex laicis electus, canonica ordinum interstitia non servasset; ecce tamen in Romano concilio, cui selecti XII e Gallia episcopi aderant, deponitur. De episcopis vero atque presbyteris et diaconibus quos ipse Constantinus consecraverat, ita in eodem concilio promulgatum est, *ut episcopi illi, si aliquis eorum presbyter aut diaconus fuerit, in pristinum honoris sui gradum reverteretur; et si placabiles fuissent populo civitatis suæ, denuo facto decreto electionis, more solito cum clero et plebe, ad apostolicam advenirent sedem,*

PATROL. LXXVII.

A Juxta quippe est civitas (n) Fanum, in qua multiplicatis sunt, ad quam ego jam transacto anno transmittere volui, sed inter hostes medios non præsumpsi. Videtur ergo mihi ut Claudium abbatem cum aliquanta pecunia illuc transmittere debeatis, ut liberos quos illic pro pretio in servitio teneri invenerit, vel si qui adhuc sunt captivi, redimat. De summa vero ejusdem pecuniæ transmittenda, vobis certum sit quia quidquid vos decernitis, mihi placet. Sin autem cum excellentissimo viro Romano Patricio agitis ut pacem facere cum Ariulpho debeamus, ego ad vos personam aliam transmittere paratus sum, cum qua (o) mercedis causæ melius fiant. De fratre autem et coepiscopo nostro Natali valde contristabar, quod de illo quædam superba cognoveram; sed quia mores suos ipse correxit, meam tristitiam simul me ipsum vincendo consolatus est. Pro qua te fratrem et coepiscopum nostrum Malchum admone, ut priusquam ad nos veniat, (p) rationes suas ponat, et tunc demum alibi, si necesse est, proficiscatur. Et si ejus actus bonos cognoscimus, ei fortasse necesse est ut hoc ipsum patrimonium quod tenuit restituamus.

EPISTOLA XLVII.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Gratulatiæ de ordinatione sua epistolæ dilationem eximia charitate compensari. Virtutum hanc matrem quam variis effert laudibus inconcussa stabilitate tenendam. Ut Romanæ Ecclesiæ privilegia defendit, sic singulis quibusque Ecclesiis sua jura servat.

Gregorius Dominico episcopo (a) Carthaginensi Perlatas ad nos serius per Donatum atque Quod-

C *et ab eodem sanctissimo Stephano papa (Constantini successore) benedictionis suscipere consecrationem.* Lucius III schismaticos iterata ordinatione recepit. Serio ac diu agitatæ fuerunt celebres controversiæ de iis ordinandis qui ab Ebbone Rhemensi antislite et a Formoso papa fuerant ordinati. (*Vide Morin., de sacris Ordinatis, parte III, exercit. 5; Petrum Damiani, opuscul. 6 integro, quod inscripsit Gratissimus; Petrum Lombard., dist. 25; Gratianum, 1, q. 1.*)

(m) Arigis dicitur Paulo Diacono. In Chronico duorum Beneventi et principum Salerni, *Archis*. In Chronico monachi anonymi, *Arichis*. Fuit hic secundus dux Beneventanus, successor Zotonis per annos 50. Porro *se fecit*, id est ivit, abivit. Facio et facesso idem; hinc facesse, hinc abi. Donatus in Phormione ad illud, *hinc hæc facessat*, pro hinc se faciat, id est abeat; ut hinc se faciat, huc accedat, hæc hinc facessat, procedat, alias faciat. Apuleius, lib. v *Milesiarum: Invitata Psyche talium locorum oblectatione, propius accessit, et paulo fidentior intra limen sese facit.* Hæc ex Salmasio in Tertulliani Pallium, cap. 3, ad illum locum, *Qua ad illum ex Lybia Ammon facit, ovium dives*; quem locum sic emendavit Rigaltius: *Qua ad Nilum ex Lybia Ammon pascit ovium dives*. Quam conjecturam demonstrabit in nova quam prope diem molitur Tertulliani Editione. GUSSANV.

(n) Tot sunt in Italia urbes hujus nominis, ut difficile sit statuere de qua hic agatur. Præcipua est Fanum fortunæ. Fanum simpliciter dicta in Umbria, episcopalis.

(o) Tutius et utilius transigatur de pretio dando, de pecuniæ quantitate hic aut illis conditionibus solvenda. GUSSANV.

(p) Gallice, *qu'il rende ses comptes*. Hac etiam vocatur epist. 22, indict. 11, GUSSANV.

EPIST. XLVII [Al. 39]. — (a) Carthago urbs Africa

vultdeum reverendissimos fratres et coepiscopos nostros, necnon et Viotorem diaconum 610 vel Agilegium notarium, vestrae fraternitatis epistolas summa cum gratulatione suscepimus. In quarum etsi nos sustinuisse dispendium tarditate putavimus, tamen de uberiori reperimus charitate compendium, ut hac dilatione temporis non interrupta videatur, sed nutrita dilectio, quam miserante Domino, contemplatione sacerdotii, lectionis usu, ætatisque in vobis cognoscitur jam maturitate fundatam. Non enim tam large de te fluere, si in tuis plurimas atque uberrimas venas mentibus non haberet. Hanc ergo matrem custodemque virtutum, sanctissime frater, inconcussa stabilitate teneamus. Nullæ in nobis eam subdolorum linguæ imminuant, nullæ antiqui hostis insidiæ corrumpant. Hæc namque divisa jungit, et conjuncta custodit. Hæc humilia sine timore subrigit. Hæc erecta sine dejectione submittit. Per hanc universalis Ecclesiæ unitas, quæ est compago corporis Christi, ex æquatione mentis gaudet in singulis, cum sit ei disparilitas in diversitate membrorum. Per hanc eadem membra et alieno gaudio in suis afflicta exsiliunt, et alienis mœroribus etiam in suis læta contabescunt. Teste enim magistro gentium, dum si quid patitur unum membrum, compatiuntur cætera membra, et si gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra; vos non ambigo de nostra (b) perturbatione ingemiscere, cum nos omnino certum sit de vestra pace gaudere.

Quod vero ordinationi nostræ fraternitas vestra congaudet, affectum mihi integerrimæ charitatis exhibet. Sed ex consideratione hujus ordinis mentem meam, fateor, transverberat vis doloris. Grave namque est pondus sacerdotii; prius quippe est sacerdoti necesse, ut cæteris ad exemplum vivat, ac deinde servandum ut mentem per ostensa exempla non elevet. De prædicationis semper ministerio cogitet, intentissimo timore considerans quod recessurus ad percipiendum regnum Dominus, et talenta servi tribuens dicat: *Negotiamini dum venio* (Luc. xix, 13). Quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucratur, si infirmos quosque, cœlestis regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus, si protervos ac tumidos, gehennæ supplicia terribiliter insonando, flectimus, si nulli contra veritatem parcimus, si supernis amicitias dediti, humanas inimicitias non timeamus. Quod nimirum exhibens, quasi quoddam se sacrificium obtulisse Deo Psalmista noverat, cum

quondam clarissima: primaria fuit provinciæ proconsularis, ejusque episcopi totius Africæ primates exstiter, cum nulli alteri urbi primatus aliarum provinciarum annexus esset, sed seniori seu antiquiori episcopo provinciæ concessus.

(b) Vatic. C. *persecutione*.

(c) Privilegia nec abominatur universe, nec vero passim concedit sanctus Gregorius, medio tutius incedit. Iniqua sunt quæ jus naturæ, jus divinum, jus canonicum, utilitatem publicam perturbant; æqua sunt quæ legem non tam solvunt quam suppleant adjuvantque, salva justitia, æquitate sua-

A dicebat: *Nonne qui oderant te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (Psalm. cxxxviii, 21). Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expavescō, et quod, accepto regno, paterfamilias redeat rationem nobiscum positurus, aspicio. Sed quæ eum mente sustineo, cui de suscepto negotio animarum lucrum aut nullum, aut pene nullum reporto? Tua ergo 611 me oratione, frater charissime, adjuva, et quæ de me formidare me conspicias, in temetipso quotidie timore providæ sollicitudinis pensa. Per charitatis quippe compagem, et tua sunt quæ de me loquor, et mea quæ te agere concupisco.

De ecclesiasticis vero (c) privilegiis (Grat. 25, q. 2, can. 8), quod vestra fraternitas scribit, hoc postposita dubitatione teneat, quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque Ecclesiis sua jura servamus. Nec cuilibet, favente gratia, ultra quam meretur impertior, nec ulli hoc quod sui juris est, ambitu stimulante, derogo; sed fratres meos per omnia honorare cupio, sicque studeo honore singulos subvehi, dummodo non sit quod alteri jure ab altero possit opponi. Responsalium vero vestrorum moribus valde congaudeo; in quibus mihi ostensum est quantum me diligitis, qui ad me electos fratres et filios transmisistis. (d) Data decimo Kalend. Augusti, indictione decima. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 1.)

EPISTOLA XLVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

C *Maximianum Pudentianæ Ecclesiæ antistitem, adunato concilio, deponendum, si, pecunia corruptus, Donatistam episcopum in civitate sua fieri permisit. Alia quædam privata negotia privatim definienda. Donatarum hæresim dilatalari gemit, ac ne ad illam Catholici deficere permittantur, succendit pastorem zelum.*

Gregorius Columbo episcopo (a).

Notum est, charissime in Christo frater, quod antiquus hostis, qui primum hominem (b) de paradisi deliciis in hanc ærumnosam vitam callida persuasione deposuit, et in eo jam tunc humani generi pœnam mortalis inflixit, eadem nunc calliditate ovium dominicarum pastores, quo facilius gregem capiat, transfusus conetur venenis inficere, et jure jam potestati propriæ vindicare. Sed nos qui, licet immeriti, sedem apostolicam vice Petri apostolorum principis suscepimus gubernandam, ipso pontificatus officio cogimur generali hosti quibus valemus nisibus obviare. Porrecta igitur petitione insinuaverunt nobis presentium latores Constantius et Mustellus, et asse-

dente ac impellente; ita ut non tam ipsis privilegiis provideatur quam Ecclesiæ, populi que fideli salus ex æquo procuretur et bono. His si tibi cinibus fulciantur privilegia, per me stabunt, nec illis obstabunt Chalcedonenses canones 4 et 8. GUSMAN.

(d) In Turon. S. Gat.: *Data xii kalend. Aug., ind. 10: vitiosus in nonnullis exemplaribus Pridie Calendarum Martii.*

Epist. XLVIII [Al. 33]. — (a) In Vulgatis, *Numidiz*, quod abest a quatuor Vaticanis, Norm., Corb., etc.

(b) Vatic. B. *de paradiso deliciarum.*

runt (c) Ecclesiae Pudentianae diacones in Numidia provincia constitutae, Maximianum ejusdem Ecclesiae antistitem in loco quo degit, corruptum praemio Donatistarum, episcopum (d) nova licentia fieri permisisse, cum etsi hoc anterior usus permetteret, manere atque persistere fides catholica prohiberet. Ob hoc ergo fraternitatem tuam scriptis praesentibus necessario duximus **612** adhortandam, ut veniente ad te (e) Hilaro chartulario nostro, adunato (f) episcoporum universali concilio, habito praec oculis terrore venturi judicii, causa eadem subtili ac solerti debeat indagatione perquiri. Et si capitulum hoc a praesentium latoribus praedicto episcopo documentis idoneis fuerit approbatum, a dignitate officioque quo fungitur modis omnibus (g) degradetur, ut et ille ad poenitentiae lucra per agnitionem delicti redeat, et caeteri tentare talia non praesumant. Aequum enim est ut qui Jesum Christum Dominum nostrum haeretico accepta pecunia (h) venundedit, ut fertur, ab ejus videlicet sacrosancti corporis ac sanguinis tractandis mysteriis submoveatur. Si qua autem inter eos extra crimen hoc damnorum quorundam vel privatorum negotiorum, sicuti petitio diaconorum ipsorum continet, versatur intentio, hanc tua fraternitas cum praedicto chartulario nostro (i) probata cognitione perquirat, et inter utramque partem justitia (k) procedente definiat.

Porro autem praesentium latorum insinuatione dicimus Donatistarum haeresim pro peccatis quotidie dilatari, et valde plures, data per venalitatem licentia, post catholicum baptismum a Donatistis denuo baptizari. Quod quam grave sit, frater, oportet nos **C** tanta mentis intentione perpendere. Ecce lupo dominicum gregem non jam in nocte latenter, sed in aperta luce dilaniat, et nos eum grassari in ovium necernimus, et nulla ei sollicitudine, nullis verborum jaculis obviamus. Quos ergo fructus Domino multiplicati gregis ostendimus, si et ipsum, quem pacendam suscepimus, otiosa mente cernimus a bestia devorari? Studeamus igitur cor nostrum terre-

(c) Pudentiana, urbs Numidiae, de qua nihil apud antiquos geographos. In Collat. Carthag., cap. 201, memoratur Cresconius episcopus Pudentianensis ex parte Donati, ubi et Memmianus catholicus. In Kalendario Carthag., ex veteribus membranarum monasterii Cluniac. erulo, legitur: *iii Kalend. Maii martyris Pudentis*. Ecclesiae in hujus martyris honorem constructae meminisse videtur Gregorius.

(d) Vatio. A, non bona licentia.

(e) Vide lib. I, epist. 84. In Excusis legitur Hilaro.

(f) Provinciale intelligit, scilicet Numidiae totius. Gussanv.

(g) Depositionem innuit, non ut puto, caeremoniam degradationem, cujus formam praescribit Pontificale Romanum. De degradatione vide canonistas, tit. de penis, et Gersonem, de auferibilitate papae, considerat. 15.

(h) Christum accepta pecunia vendere dicitur, qui corruptus praemio episcopum fieri permisit. Facessant recentiorum de simonia signa, quibus eam ubi videntur emaculare interjectis voculis pretii, praemii, motivi, aequalitatis. Vide sanctum Chrysostomum, homil. 3 in Acta apostolorum, cap. 4: *τίς γὰρ στυγερὸν ἂν γένη, σπουδάζας ἢ διὰ σαυτοῦ, ἢ*

A norum pastorum imitatione succendere, qui hiemales noctes, imbris geluque constricti, ducunt saepe pervigiles, ne vel una ovis, et non forte utilis pereat. Quam si insidiator ore voraci momorderit, quomodo satagunt, quibus cordis anhelant aestibus, in quas voces ut eruant captum pecus angustia stimulante prosiliunt, ne a gregis Domino quidquid per incuriam perdidit exigatur? Vigilemus ergo ne quid pereat; et si captum forte quid fuerit, vocibus divinorum eloquiorum ad gregem dominicum reducamus, ut ille qui Pastor pastorum est vigilasse nos circa ovile suum suo misericors dignetur iudicio comprobare. Hoc quoque vos necesse est solerter attendere, ut si qua contra latores praesentium ejusdem episcopi recta fuerit petitio, subtili debeat indagatione perquiri; et si fortasse ipsi quoque pro sua culpa jure feriendi sunt, eis pro eo quod **613** ad nos fatigati sunt, (l) nequaquam censemur esse parcendum. (m) Mense Augusti, indictione decima.

EPISTOLA XLIX.

AD JANUARIUM ARCHIEPISCOPUM.

Auditis de Januario episcopo querelis, Joannem notarium mittit qui partes ad iudicium compellat, et quae iudicata fuerint exsequatur. Januarius ob id maxime increpat, quod nulla, nisi propriae injuriae causa, Isidorum excommunicaverit.

Gregorius Januario (a) archiepiscopo Caralitano.

Si sacerdotale quod administramus officium mentis integritate pensemus, sic nos cum filiis nostris individuae charitatis debet unire concordia, ut sicut patres in nomine, ita affectu probemur in opere. Dum ergo tales nos esse quales praelati sumus **C** oporteat, miramur cur adversus fraternitatem tuam tanta querimoniarum moles exorta sit. Quod quidem nos adhuc credere dubitamus. Sed ut veritatem valeamus agnoscere, Joannem sedis nostrae notarium nostra illic praeeptione suffultum direximus, qui partes in electorum compellat adesse iudicio, et sua ad effectum executione, quae fuerint iudicata perducat. Quocirca fraternitatem tuam scriptis praesentibus adhortamur, ut causarum apud se ante debeat

δι' ἑαυτοῦ, πόλις ὁφθαλμοῖς ἀντιβλέψης τῷ συνεργήσαντι; τί ἔξεις ἀπολογήσασθαι. Id est: Quem enim consocium adibis, si procuraris, vel per te ipsum, vel per alium? quibus oculis obtueberis illum, qui tibi fuit auxilio? quid habebis quod excuses? Ac Nicolaus Clemangius hanc de simonia quaestionem tractat luculenter in opere de Praesulibus simoniaciis, necnon sanctus Petrus Damiani, in libro quem inscribit *Gratissimus*, qui tamen caute legendus est. Gussanv.

(i) In Excusis, *privata cognitione*, quod in mss. Codd. optimae notae non invenimus.

(k) In vet. Ed., *praecedente justitia*. Mss. non favent.

(l) Ita in quatuor Vatic., Norm., Turon., Corb., Reg., etc., quos sequuntur vet. Ed. In recent. omititur, *pro eo quod ad nos fatigati sunt*.

(m) Ita Turon. S. Gat. In codicibus quibus usi sunt Collatores Romani haec temporis nota pertinet ad Ep. sequentem, *Januario*.

EPIST. XLIX [Al. 34]. — (a) Ita Mss. Anglico., Norm. et nonnulli Vat. In aliis *Joan. episcopo*. Sic maxime in Vatic. A et B, ubi additur pro argumento epist.: *Hic praecipit ut episcopus excommunicare clericum pro injuriis suis nullatenus audeat*.

merita pertractare. Et si qua se injuste tulisse vel habere cognoscit, ante iudicium, sacerdotii contemplatione restituat. Inter querelas autem multiplices, (b) Isidorus vir clarissimus a fraternitate tua frustra se excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quam ob rem factum fuerit (*Grat.* 23, q. 4, c. 27), dum a clerico tuo, qui præsens erat, voluissemus addiscere, pro nulla alia causa nisi (c) pro eo quod te injuriaverat factum innotuit. Quæ res nos vehementer affligit; quia si ita est, nihil te ostendis de cælestibus cogitare, sed terrenam te conversationem habere significas, dum pro vindicta propriæ injuriæ, quod sacris regulis prohibetur, maledictionem anathematis invexisti. Unde de cætero omnino esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione injuriæ tuæ inferre denuo non præsumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum.

614 EPISTOLA L.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Desolatam ab hostibus trium Tabernarum Ecclesiam unit Velitrane.

Gregorius Joanni (a) episcopo Velitrano.

Postquam hostilis impietas diversarum civitatum (*Grat.* 16, q. 1, can. 19) ita peccatis facientibus desolavit Ecclesias, ut reparandi eas spes nulla populo deficiente remanserit, majori valde cura constringimur ne, defunctis earum (b) sacerdotibus, reliquæ plebis nullo pastoris moderamine gubernatæ per invia fidei hostis callidi rapiantur, quod absit, insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine sæpe (c) commoniti, hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis ea manderemus pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque trium (a) Tabernarum

(b) In Vatic. B, *Isidorus veniens a fraternitate, omisso vir clarissimus.*

(c) Censuris Ecclesiæ proprias ulcisci injurias non licet. Lege sanctum Augustinum, epistola 7, Auxilio: *Iracundia viri justitiam Dei non operatur; nec arbitreris ideo non posse nobis subreperere injustam commotionem, quia episcopi sumus*, etc. Legatur Gregorius Turonensis, Historiæ lib. viii, cap. 39 et 40. Porro quid intersit inter excommunicationem et anathema, canones docent causa 11, quæst. 3, cap. *De bent*, et cap. *Cum aliquis*. Vide etiam concilium Meldense, can. 56, ubi non modo causa certa et manifesta requiritur ad excommunicandum, sed et ad anathema consensus archiepiscopi aut coepiscoporum necessarius est, quod pauci advertunt. Vide infra, lib. xii, epist. 26. Gussanv. Lege caus. 24, quæst. 3, can. 6 et 9, etc.

EPIST. L. [*Al.* 35]. — (a) In Norm., Corb., Colb. et Vatic. B et C, legitur tantum *episcopo*. In Vatic. A, *episcopo Squillacino*. In Rhemensi., *episc. Veliterno*.

(b) Per sacerdotes intelligendi ferè semper episcopi. Sacerdos tamen aliquando dicitur simplex presbyter apud Gregorium, ut Dial. lib. i, c. 12, ubi Severus presbyter bis sacerdos appellatur.

(c) Excusi, invitis Mss., *commoti*.

(d) Tres Tabernæ urbs olim Latii episcopalis, cujus vestigia conspiciuntur in via Appia, haud procul a Cisterna, teste Luca Holstenio, in Annotation., p. 10 et 219. Distabat ab urbe Roma circiter xxi m. passibus. Gussanv. Omnes fere Mss., *trium Tabernensium*. Urbs est in peregrinationibus Pauli celebris. Vide Act. ult., 15.

A Ecclesiæ providimus committendam, quam tuæ Ecclesiæ aggregari uniri que necesse est, quatenus utrarumque Ecclesiarum sacerdos recte, Christo adiutore, possis existere; quæque tibi de ejus patrimonio, vel cleri ordinatione, seu promotione, vigilantia ac canonica visa fuerint cura disponere, quippe ut pontifex proprius liberam habeas ex nostra præsentis permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominicorum reminiscens salubriter mandatorum, ita in commissæ plebis regimine lucrandis quoque animabus invigila, ut ante tribunal æterni iudicis constitutus, fructum bonæ operationis, quod ad mercedem tuam pertineat, eidem Redemptori nostro, in quo lætari possit, exhibeas.

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

Frustra de persecutione gloriari schismaticos. Damnatibus tribus capitulis, nihil in fide immutatum. Ex Italix flagellis, quod ipsa erraverit, non recte inferri. Pelagii librum militis, quem si puro corde perlegant, illos ad Ecclesiam filios suos invitantes reversuros confidit.

Gregorius (a) universis de trium capitulorum causa episcopis.

Scripta vestra summa cum gratulatione suscepti; sed erit in me uberius valde lætitia, si mihi 615 de vestra contigerit reversione gaudere. Prima itaque epistolæ vestræ frons gravem vos pati persecutionem innotuit. Quæ quidem persecutio dum non rationabiliter sustinetur, nequaquam proficit, ad salutem. Nam nulli fas est retributionem præmiorum expectare pro culpa. Debetis enim scire, sicut beatus Cyprianus ait, quia (b) *martyrem non facit pœna, sed causa*. Dum igitur ita sit, incongruum nimis est de ea vos, quam dicitis, persecutione gloriari, per quam

EPIST. LI [*Al.* 36]. — (a) In Mss. et Excusis non unus est hujus epist. titulus. In Vatic. C, *Gregorius universalis, de trium capitulorum causa*. Sed *universalis* errore scriptum est, pro *universis*, quod legitur in Vatic. A, B, D, ubi etiam additur, *de trium*, etc. Ita habent omnes Normanni, duo Teller., Colbert., et pene omnes. In Turon. inscribitur hæc epist. *universis defensoribus trium capitulorum*. Ergo gravis est error Edit., ubi legitur, *universis episcopis per Hiberniam*. Pro *Hiberniam* legendum *Istriam* vel *Iberiam* conjecerunt viri docti; verum nulli conjecturam hanc Mss. juvant: utcumque tamen admitti posset, si Iberia seu Hispania, ob trium capitulorum causam fuisset schismate divisa; at hujus rei nullum apud Gregorium Mag. aut apud historicos vestigium reperimus. Hispanias quidem adisse sanctum Donatum abbatem, Facundi Hermianensis episcopi (quid tribus capitulis ad Justinianum scripsit) discipulum, observat Mabillonius præfat. ad Acta sancti ord. sancti Benedicti, tom. I, § 6. Hispaniarum vero antistites ab illo in schismaticorum partes abductos, hacque de causa gravem, ut hic vocatur, *persecutionem* passos, nullibi legimus. Quod autem habet hæc Gregorii epistola, id Istriæ episcopis omnino congruit, scilicet illos in schismate pertinaces, ad Ecclesiæ unitatem vehementer urgebat exarchus, nec non Gulfar magister militum, aliive procures, quibus gratulatur Gregorius, lib. v, epist. 46, 47; lib. ix, epist. 93.

(b) Habetur hæc sententia apud Cyprianum, non quidem secundum verba, sed secundum sensum, nempe in libro de unitate Ecclesiæ circa medium

vos constat ad æterna præmia minime provehi. Reducat ergo charitatem vestram tandem integritas fidei ad matrem quæ vos generavit Ecclesiam; nulla vos animorum intentio a concordie unitate dissociet, nulla peruersio (c) repetendo vos a recto itinere defatiget. Nam in synodo, in qua (d) de tribus capitulis actum est, aperte liquet nihil de fide convulsum esse, vel aliquatenus immutatum, sed sicut scitis, de quibusdam illic solummodo personis est actitatum: (e) quarum una, cujus scripta evidenter a rectitudine catholicæ fidei deviabant, non injuste damnata est.

Quod autem scribitis quia ex illo tempore inter alias provincias maxime flagelletur Italia, non hoc ad ejus debetis intorquere opprobrium, quoniam scriptum est: *Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit* (Hebr. xii, 6). Si igitur ita est ut dicitis, ex eo tempore magis dilecta est apud Deum, et modis omnibus approbata, ex quo Domini sui meruit sustinere flagella. Quia vero non ita sit quemadmodum vos in ejus insultationem affirmare conamini, rationem attendite.

Postquam recordandæ memoriæ Vigilius papa, in urbe regia constitutus (f), contra Theodorum tunc Augustam, vel (g) Acephalos, damnationis promulgavit sententiam, tunc Romana urbs ab hostibus

A (h) adita et captivata est. Ergo bonam causam habuerunt Acephali, et injuste damnati sunt, post quorum damnationem talia contigerunt? Absit. Hoc enim nec vestrum quempiam, nec alios, qui catholicæ fidei mysteriis instituti sunt, dicere, vel aliquo modo confiteri convenit. His denique cognitis, ab hac quandoque jam deliberatione recedite. Ut igitur de tribus capitulis animis vestris ablata dubietate possit satisfactio abundanter 616 infundi (i), librum quem ex hac re sanctæ memoriæ decessor meus Pelagius papa scripserat, vobis utile judicavi transmittere. Quem si, deposito voluntariæ defensionis studio, puro vigilantique corde sæpius volueritis relegere, eum vos per omnia secuturos et ad unitatem nostram nihilominus reversuros esse confido. Porro autem si post hujus libri lectionem in ea qua estis volueritis deliberatione persistere, sine dubio non rationi operam, sed obstinationi vos dare monstratis. Unde iterum (k) habita compassione charitatem vestram admoneo, ut quoniam Deo suffragante fidei nostræ integritas in causa trium capitulorum inviolata permansit, mentis tumore deposito, tanto citius ad matrem vestram, quæ filios suos exspectat et invitat, Ecclesiam redeatis, quanto vos ab ea quotidie pro vobis exspectari cognoscitis.

Esse Martyr non potest qui in unitate non est; occidi potest, coronari non potest. Sic epistola 52, ad Antonianum, post medium. Est vero sancti Augustini pluribus in locis, libro iii contra Cresconium, cap. 47. *Christi martyrem non facit pœna, sed causa.* Item in psalm. xxxiv et lxxviii. Veritatem hujus sententiæ demonstrat Theodoretus de curandis Græcis affectibus, serm. 8 de Martyribus. GUSSANV.

(c) Ita quatuor Vaticani, Rhem., Corb., Turon. et plerique Norm. In aliis ut in Editis, *rependo*.

(d) Quæ sint illa tria capitula, quidquid aliqui somniant, apparet ex his verbis concilii generalis v, sess. 8: *Prædicta tria capitula anathematizamus, id est Theodorum Mopsuestenum cum nefandis ejus scriptis, et quæ impie Theodorus conscripsit, et impium epistolam, quæ dicitur Iba, et defensores eorum*, etc. Tam famosæ contentioni causam dederat Chalcedonensis synodus, quæ Theodorum et Ibam benigne accipiens, impia Theodori scripta non satis damnaverat. Synodum impugnabant Eutychiani, fautores Dioscori, Nestoriani, Acephali, Corrupticolæ, Incorruptibiles, aliaque id genus monstra suis quique commentis et fabricis, varia, ut sit, fortuna. Justinianus de sarcienda unitate sollicitus, obvias quasque occasiones arripit; insinuant nonnulli dissidium esse facili negotio sopitum iri, et universos in synodi Chalcedonensis verba fidemque juraturos, si tria damnarentur capitula. Attendit Justinianus, urget, imminet. Vigilius quasi animi penderet, nunc anuit, modo renuit. Episcopi catholici in partes secedunt; alii timent ne synodo Chalcedonensi fraus fiat, alii hac eam arte putant se posse stabilire. Interim turbas fovent schismatici; tandem venit ad concilium, in quo, si penes historicos fides est, damnatis tribus capitulis videtur dilatata fuisse scissura, disruptam rete, ac novo superinducto schismate, Catholici inter sese commissi sunt. Vide epistolas Pelagii I et Pelagii II, etc. GUSSANV.

(e) Theodorum Mopsuestenum indicat. Nam de Theodoretis et Iba scriptis potius actum quam de personis quas synodus Chalcedonensis probaverat. Vide

supra, epist. 25, ad patriarchas, prope finem. Quibus vero artibus episcopi, ante centum annos mortui, discussi et damnati fuerint, aperit Liberatus in Breviario, cap. 23 et 24, ac demum sic concludit: *Illud liquere omnibus credo, per Pelagium diaconum, et Theodorum Cæsareæ Cappadociæ episcopum, hoc scandalum fuisse in Ecclesiam ingressum. Quod etiam ipse Theodorus clamitavit, se et Pelagium vivos incendendos per quos hoc scandalum introivit in mundum.*

(f) Damnatum a Vigilio Theodorum Cæsariensem episcopum legimus in epistola ejusdem Vigili 15, cujus etiam damnationis fragmentum exstat post decimam sextam Vigili epistolam, tomo V Concil., pag. 334. At nulla sententiæ adversus Theodorum Augustam latæ occurrit mentio. Damnata procul dubio dicitur, damnatis Acephalis quorum partibus erat addicta.

(g) Illi, inquit Facundus Hermian., lib. 1, c. 5. *qui licet recedentes in quibusdam ab ipsius Eutychis auctoritate et capituli sui sententia, sequi tamen dedignantur Ecclesiæ catholicæ doctrinam, cujus caput est Christus, tanquam sine capite remanentes, Acephali vocantur a Græcis, quos significantius nos Semieutychianos possumus appellare.* Alias alii nominis hujus causas afferunt: Leontius, lib. de Sectis, cap. 5. Ado Vienn., in Chronico; Nicephorus, lib. xviii, c. 45. Acephali tandem dicti sunt Monophysitæ omnes, qui Chalcedon. synodum uno animo impetebant, licet in varia sectarum abirent divortia.

(h) Vatic. B, *addicta*

(i) Per hunc librum intelligenda est epistola septima Pelagii, tertia ad Heliam et episcopos Istriæ, quæ incipit: *Virtutum mater Charitas est.* Eam a sancto Gregorio scriptam fuisse nomine Pelagii papæ testatur Paulus Warnefridus, lib. iii de Gestis Langob., cap. 20.

(k) Ita Vatic., Norm., Corb., Rhem., non habita locutione, ut exstat in Excusis.

EPISTOLA LII.

AD NATALEM EPISCOPUM.

Profana quibus indulgebat convivia, et sacræ lectionis negligentiam non bene ab ipso excusari. De exhortationis studio gratulatur. Se laudatum dolet. Non modo ad Ecclesiam hæreticos, sed et illos qui intra Ecclesiam sunt ad vitæ rectitudinem revocandos. De sprete sua et decessoris sententia queritur; parit tamen ad ordinem reverso, summamque in judicanda filius causa spondet æquitatem.

Gregorius Natali episcopo Salonitano.

Quasi oblita præcedentium scriptorum serie, sola vestræ beatitudini quæ ad dulcedinem pertinerent loqui decreveram; sed dum vestra epistola ad priora scripta ratiocinando revocat, iterum forsitan quædam quæ minus libeant narrare compellor. (Vide ep. 22 lib. III.)

In conviviorum etenim defensionem vestra fraternitas Abrahæ convivium memorat, in quo, teste sacro eloquio, tres angelos suscepisse perhibetur (*Genes. xviii*). Sed hoc exemplo neque nos beatitudinem vestram de convivio reprehendimus, si hanc suscipere angelos in hospitalitate cognoscimus. Rursum narrat Isaac satiatum benedictionem filio dedisse (*Genes. xxvii, 27*). Quæ utraque Veteris Testamenti, quia ita sunt gesta per historiam, ut tamen signarent **617** aliquid per allegoriam, utinam valeamus sic res gestas legendo percurrere, ut possimus etiam gerendas providendo sentire. Ille quippe in tribus angelis unum salutans, Trinitatis subsistentias unius substantiæ esse declaravit. Iste vero satiatum benedixit filium, quia qui divinis epulis repletur, illius sensus in prophetiæ virtutem tenditur. Divinæ autem epulæ sacri eloquii verba sunt. Si igitur assidue legitis, si exemplum ab exterioribus trahentes interna penetratis, quasi de agri venatione satiat, mentis ventrem repletis, ut anteposito filio, suscepto videlicet populo, possitis ventura nuntiare. Sed jam in hoc sæculo caligat, qui de Deo aliquid prophetat, quia profecto dignum est ut hic jam per concupiscentiam minus videat, cujus sensus (a) per intelligentiam intus coruscat. Hæc ergo ad vosmetipsos trahite, et si vos tales cognoscitis, nihil est quod (b) de nostræ estimatione dubitetis. Gaudere quoque beatitudinem vestram invenio, si voracis nomen cum rerum auctore sustineat. Quod ego breviter expono, quia si de vobis falsum dicitur, nomen hoc veraciter cum rerum auctore sustinetis. Si vero de vobis verum est, hoc de illo falsum fuisse quis dubitet? Absolvere vos non valet par nomen, quorum dispar est causa. Nam cum eo crucem etiam periturus latro suscepit; sed quem reatus proprius tenuit, par crucifixio non absolvit. Ego autem (*Grat. dist. 44, cap. 6*) quantis valeo precibus depono, ut sanctissimam fraternita-

A tem vestram auctori nostro non solum nomen, (c) sed etiam causa conjungat. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 33.*)

Convivia (d) autem quæ ex intentione impendendæ charitatis fiunt, recte sanctitas vestra in suis epistolis laudat. Sed tamen sciendum est quia tunc ex charitate veraciter prodeunt, cum in eis nulla absentium vita mordetur, nullus ex irrisione reprehenditur, et nec inanes in eis sæcularium negotiorum fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur, cum non plus quam necesse est servitur corpori, sed sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ virtutis habeatur. Hæc itaque si vos in vestris conviviis agitis, abstinentium fateor magistri estis.

Quod ergo Pauli apostoli testimonium ad me posuistis, quo ait: *Qui non manducat, manducantem non judicet* (*Rom. xiv, 3*); omnino existimo incongruum fuisse, quia neque ego non comedo, neque ad hoc a Paulo dictum est ut membra Christi, quæ in ejus corpore, id est in Ecclesia, invicem sibi charitatis compage connexa sunt, nullam de se ullo modo curam gerant. Sed si neque ego ad te, neque u aliquid pertineres ad me, (e) jure tacere compellerer, ut eum non reprehenderem qui emendari non posset. Hæc ergo sententia solummodo propter eos dicta est qui illos judicare student quorum sibi cura commissa non est. At postquam nos, auctore Deo, unum sumus, si ea quæ nobis corrigenda sunt taceamus, valde delinquimus. Ecce fraternitas tua ægre tulit se de conviviis a me esse reprehensam, cum ego, qui etsi hanc non vita, tamen loco transgredior, ab omnibus corripi, ab **618** omnibus emendari paratus sim. Et hunc solum mihi amicum æstimo, per cujus linguam, ante apparitionem districti judicis, meæ maculas mentis tergo.

Illud autem, frater dulcissime, quod tribulationibus pressum te legere posse abnegas, minus ad excusationem idoneum puto, cum Paulus dicat: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus* (*Rom. xv, 4*). Si igitur ad consolationem nostram sacra Scriptura præparata est, tanto magis debemus legere, quanto magis nos conspiciamus sub tribulationum fasce lassari. Si vero in ea solummodo sententia est fidendum, quam in epistola vestra posuistis, qua Dominus dicit: *Cum tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth. x, 19*). Sacra ergo ad nos eloquia frustra mandata sunt, qui repleti spiritu, verbis exterioribus non egemus. Sed alius est, frater charissime, quod angustati persecutionis tempore absque dubitatione confidere, aliud quod in tranquil-

Epist. LII [Al. 27]. — (a) Excusi, per allegoriam.

(b) In Vulgatis, de vestra estimatione.

(c) Ita Norm., Rhem., et alii, quibus inconsultis Excusi habent, ut sanctissimam fraternitatem vestram... non solum nomen, sed etiam causam conjungat. Ubi sensus desideratur.

(d) In recent. Ed., convivia autem communia, quam ult. vocem nullis in Mss. invenimus.

(e) Grave documentum vulgo non satis animadversum. Recta ratio dictat cum non esse reprehendendum quem emendare non possumus. At ejus si cura nobis commissa fuit, nihilominus reprehendamus, quia non charitatis modo, sed et justitiæ reprehendere compellit officium. Lege epist. 8 Joan. Climaci ad Pastorem, num. 23 et 24.

litate Ecclesiae agere debemus. Oportet enim nos per hunc spiritum modo legendo percipere quae possimus, si contigerit causa in nobis, etiam pati-
tendo demonstrare.

Valde vero epistola vestra gavisus sum, quod vos exhortationi studium dare fatemini. In hoc etenim scio quia curam vestri ordinis solerter agitis, si ad auctorem vestrum et alios trahere curatis. Quod autem in eodem loco dicitis vos mei similes non esse, post obortam laetitiam me illico contristastis, quia laudes meas per irrisiōem dici existimo, quas per veritatem minime recognosco. Ago autem omnipotenti Deo gratias, quia per vos quidem haeretici ad sanctam Ecclesiam revocantur. Sed curae vobis esse necesse est (f) ut ipsi quoque qui intra sanctae Ecclesiae gremium continentur ita vivant, quatenus ejus adversarii pravis moribus non existant. Nam si non divino desiderio, sed terrenis cupiditatibus voluptatibusque deserviunt, intra ejus gremium filii alieni nutriuntur.

Quod autem vos fatemini ecclesiasticos ordines ignorare non posse, ego quoque hoc de vobis per omnia scio, atque idcirca valde contristor, quia cum rerum ordinem scitis, in me, quod pejus est, sciendo deliquistis. Postquam enim ad beatitudinem vestram et decessoris mei et mea in causa Honorati archidiaconi scripta directa sunt, tunc contempla utriusque sententia, praefatus Honoratus proprio gradu privatus est. Quod si quilibet ex quatuor patriarchis fecisset, (g) sine gravissimo scandalo tanta contumacia transire nullo modo potuisset. Tamen postquam fraternitas vestra ad suum ordinem rediit, nec ego meae, nec decessoris mei injuriae memor sum. (Vide lib. I, epist. 19 et 20, ac hujus lib. epist. 17, 19, 20).

Quod vero dicitis (h) nostris temporibus debere ser-

(f) In Vatic. D et in Norm.: *Ut ipsi quoque intra sanctae Ecclesiae gremium contineantur, et ita vivant.* Consentiant Rhem. et Corb.

(g) Quia Romanus pontifex sancti Petri successor, ab illis quatuor patriarchis audiendus et honorandus est, cum sit illis jure divino praepositus, sollicitudinemque speciali privilegio gerat omnium Ecclesiarum.

(h) Al., *vestris*, ut legitur in tribus Vatic. et in plur. Norm.

(i) Idem sentit Leo Magnus, epist. 10, ad episcopos provinciae Viennensis; Gregorius VII, lib. I, epist. 24; Honorius II, in epistola ad Burchardum Meldensem episcopum: *Ex injuncto nobis officio fratres nostros episcopos debemus diligere, et Ecclesiis sibi a Deo commissis suam debemus justitiam conservare.* Innocentius II, epist. ad Mauassem Meldensem episcopum: *Suscepti regiminis cura nos admonet, ita disponente Domino, erga singulos attentam sollicitudinem atque vigilantiam adhibere, ut in ecclesiasticis dispositionibus nulla confusio inducatur, sed potius unicuique suum jus et propria dignitas conservetur.* Eadem habet Innocentius III, lib. I, epist. ad episcopum Trecentensem, et epist. 39. Gussanv. Audiendus praeter ceteris noster Gregorius, lib. XI, epist. 37, olim 52 libri IX: *Nam si sua unicuique episcopo jurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per nos, per quos ecclesiasticus custodiri debuit ordo, confundatur?*

(k) Ita melius Mss. Vatic., Norm., Corb., etc., quam Excusi recent., quae sint gesta.

(l) In recens Vulgatis, quae tamen interposita condi-

A vari quae a meis quoque praedecessoribus tradita atque custodita sunt, absit hoc a me ut statuta majorum consacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam, quia (i) mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo. Sed cum responsales vestri advenerint, quae inter vos et praefatum Honoratum archidiaconum (k) sint justa cognoscam; et ex ipso meo examine perpendetis quia si pars vestra per justitiam fulta est, nihil adversum a me perferetis, sicut nec ante pertulistis. Sin vero saepe fato Honorato archidiacono in assertione sua justitia suffragatur, ex ejus absolutione monstrabo quia personas etiam quas novi in judicio non agnosco. De excommunicationis vero articulo (Grat. 24, q. 3, cap. 15), (l) quae tamen interposita conditione secundo vel tertio jam, ut ita dicam, ex necessitate subjuncta est, beatitudo vestra immerito queritur, cum Paulus apostolus dicat: *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam* (II Cor. x, 6). Sed ista jam transeant, ad nostra redeamus. Si enim recte agit, ego domno Natali non possum conjunctus non esse, cujus me affectui valde esse debitorum novi.

(a) EPISTOLA LIII.

AD HONORATUM DIACONUM.

Ut Venantio chartas exconsulatus, oblati xxx auri libris, postulanti apud imp. faveat.

Gregorius (b) Honorato diacono.

Filius meus Dominus Venantius nepos quondam Opilionis patricii ad beatum Petrum apostolum venit, hoc a me summopere petiturus, ut causam ejus tuae dilectioni commendare debuissim. Honores enim non habet, et chartas exconsulatus (c) petit, pro quibus triginta auri libras transmisit, ut ei debeant comparari. In qua re volo ut dilectio tua se summopere impendat, quia talis vir est, cui etiam honor sine pretione gradus secundo. Superfluit gradus, nec legitur in Rhem., Corb., Norm., ac plerisque Mss., aut in vel. Excusi. In tribus velutissimis exemplaribus deesse jam annotarunt correctores Romani in edendo Gratiano.

EPIST. LIII [Al. 10, lib. XII, indict. 7]. — (a) A plurimis Mss. abest haec epistola. Eam exhibent Vatic. D, Colbert. et collectio Pauli Diaconi, ubi est quadragesima nona,

(b) Idem est ad quem exstat epist. 49 lib. I, ad quam vide notas. Tunc Constantinopoli versabatur, apocrisarii provincia defungens.

(c) Vatic. D. *exconsullus*, Colb., *exconsultus*, procul dubio per compendium, pro *exconsulatus*. Jam observavimus longe ante Gregorii Mag. pontificatum, a Justiniano Aug., an. scilicet 541, sublatum fuisse consulatum. Cogitavit quidem qui ipsi successit Justinus de consulibus utonque restituendis, rem gratam populo Romano se facturum putans; verum semel extincta summa illa dignitas, ad pristinum statum revocari nunquam potuit, quod imperatoribus invidiam crearet. Itaque exconsulatus, tempore Gregorii, erat nudum honoris nomen. Ut enim nunc sunt quidam sacri consistorii comites, per codicillos seu litteras, Gallice *par brevet*, ita tunc concedebantur honoris causa exconsulatus chartae, vel potius vendebantur. Eo enim tunc redactus erat reipublicae status, ut vel sumum vendere cogerentur imperatores, quo laboranti reipublicae subvenirent exhaustumque aerarium impleant.

tio debeat. Et quia easdem chartas emere paratus est, ut dixi, non valde necesse est ut ex me aliquid serenissimis principibus dicatur, sed magis ex se agat dilectio tua, quatenus oblatis in (d) sacello consuetudinibus, honores mereatur accipere. Si quid tamen potueris de eo mitius agere, maximam mercedem habebis. Sed ita fac ut labor ejus quo hic ad nos fatigatus est, vacuus non sit. Si vero in eadem causa difficile aliquid esse perspexeris, etiam quia per me hoc postulet, indicare 620 debes, et cujus bonitatis, cujus modestiæ sit atque sapientiæ serenissimis Dominis intimare.

(a) EPISTOLA LIV.

INCIPIT EPISTOLA SANCTI LICINIANI EPISCOPI DE LIBRO REGULARUM, AD SANCTUM GREGORIUM PAPAM URBIS ROMÆ DIRECTA.

Librum Regulæ pastoralis laudat: objicit tamen non fore qui sacra mysteria celebrent, nisi ordinentur nonnunquam minus periti. Libros in Job, aliosque morales a Gregorio conscriptos postulat.

Domino beatissimo papæ Gregorio (b) Licinianus episcopus.

Librum Regularum a sanctitate tua editum, et ad nos divina gratia opitulante perlatum, tanto libentius legimus, quanto in eo spirituales regulas inesse cognoscimus. Quis non libentius legat, ubi jugi meditatione medicinam animæ suæ inveniat; ubi contemptis hujus sæculi rebus caducis in sua mutabilitate variantibus, ad æternæ vitæ stationem oculos mentis aperiat? Liber hic tuus omnium est aula virtutum. Illic prudentia inter bonum et malum discretionem limitis figit; justitia unicuique sua tribuit, dum Deo animam corpusque animæ subdit. Illic fortitudo etiam in adversis et in prosperis reperitur semper æqualis, quæ nec in contrariis frangitur, nec in prosperis exaltatur. Illic temperantia furorem libidinis frangit, discreteque voluptatibus modum imponit. Illic cuncta quæ ad vitæ æternæ participium pertinent comprehendis; et non solum pastoribus regulam vivendi describis, sed etiam his qui regiminis officium nul-

(d) Id est, consueto pretio. *Sacella* a sacco et sacculo: significant hic *fiscum* seu ærarium publicum. Hinc dictus *sacellarius* qui sacculos ad elemosynas gerit, vulgo, *aumônier* .

Epist. LIV. — (a) Eam primus eruit ex duobus Codicibus Biblioth. Floriacensis, noster D. Lucas Dacherius, et secundo Spicilegii tomo inseruit.

(b) De eo Isidorus, lib. de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus, cap. 29: *Licinianus Carthaginiensis Spartariæ* (vulgo dicitur Carthagena in Hispania) *episcopus, in Scripturis doctus, cujus quidem nonnullas epistolas legimus. De sacramento denique baptismatis unam, et ad Eutropium abbatem postea Valentiniæ episcopum plurimas; reliqua vero industriæ et laboris ejus ad nostram notitiam minime pervenerunt. Cluruit temporibus Mauricii Augusti; occubuit Constantinopoli veneno, ut ferunt, extinctus ab æmulis. Sed, ut scriptum est, justus quacunque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit.*

(c) Alia etsanior est lectio nov. edit. operum sancti Hilarii: « Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam hæc, quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt; quia non statim boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter

alum habent, vivendi regulam tribuis. Habent enim pastores in quadripartita tua distributione quales ad hoc officium veniant; qualem vitam gerant cum venerint; qualiter vel qualia doceant; et ne in tanto sacerdotali culmine extollantur, quid agant. Attestantur huic eximie doctrinæ tuæ sancti antiqui Patres, doctores, defensoresque Ecclesiæ, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Nazianzenus; hi omnes testimonium tibi præbent, sicut apostolis præbuerunt prophetae. Hilarius sanctus dicit, exponens verba Apostoli doctoris gentium: « (c) Ita etenim quæ propriæ disciplinæ et morum sunt, ad sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam hæc 621 quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt; quia non statim

boni atque utilis sacerdotis est, aut tantummodo scienter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum et innocens tantum sui sufficiat si doctus sit, et doctus nisi doctrina vivendo. Attestatur huic libro tuo sanctus Ambrosius in illis libris quos fecit de Officiis. Attestatur sanctus Augustinus, dicens: (d) In actione non amandus est honor in hac vita, sine [*Lege sive*] potentia, quoniam omnia vana sub sole; sed opus ipsum quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque utiliter fit, id est ut valeat ad eam salutem subditorum, quæ secundum Deum est... Propter quod ait Apostolus: Qui episcopatum desiderat, opus bonum desiderat. Exponere voluit quid sit episcopus [*Forte* episcopatus], quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, et inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur eis quibus præficitur superintendit, curam scilicet eorum gerens, episcopus [*Forte* episcopatus] quippe intentio est. Ergo episcopum, si velimus, Latine superintendere possumus dicere. Ut intelligat non se esse episcopum qui præesse dixerit [*Lege* dilexerit], non prodesse. Ita enim a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior, sine quo regi populus non potest, prædicare, cum et innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit; et doctus sine doctrinæ sit auctoritate, nisi innocens sit. »

(d) Apud Augustinum lib. xix de Civitate Dei, cap. 19, sic habetur: « In actione non amandus est honor in hac vita, sive potentia.... Exponere voluit quid sit episcopatus, quia nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, eis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens; ἐπί quippe super; σκοπεῖν vero, intentio est; ergo ἐπισκοπεῖν, si velimus, Latine superintendere possumus dicere; ut intelligat non se esse episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. Itaque a studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium; locus vero superior, sine quo regi populus non potest, etsi ita teneatur atque administretur ut decet, tamen indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quærit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nulus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem; sed nec sic omni modo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitas, et opprimat ista necessitas. »

LIBER TERTIUS.

Mense Septembri indictione XI.

623 EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Epiphanium subdiaconum mittit, qui de seditione in Paulum episcopum commota inquirat. Ut illum in reos agentem adjuvet, absque ulla dilatione aut personarum acceptione, præcipit instantius. Ad civitatis ecclesias revocanda mancipia.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Quale (a) in castello Lucullano sit scelus in Paulum fratrem et coepiscopum nostrum commissum, directa nobis fecit relatio manifestum. Et quia his diebus Scholasticus vir magnificus, Campaniæ iudex, hic præsens inventus est, specialiter ei injunximus ut tantæ perversitatis insaniam districta debuisset emendatione corrigere. Sed quia nunc prædictæ relationis portitor (b) nos ut personam dirigeremus admonuit, ideo Epiphanium subdiaconum illuc direximus, qui una cum (c) præfato iudice, a quibus excitata sit vel commissa seditio, investigare ac cognoscere possit, et digna ultione vindicare. Experientia ergo tua ita tota virtute in hac causa solatiari festinet, quatenus et cognosci veritas, et in delinquentes valeat vindicta procedere. Quoniam igitur mancipia gloriosæ Clementinæ in eodem scelere interfuisse, et voces, quæ seditionem commoverent, jactitasse dicuntur, si ita est, districte (d) ea imminenti ultioni subterne, nec pro persona illius sit vestra severitas remissior, quia tanto amplius ferienda sunt, quanto, utpote nobilis femine pueri, ex sola superbia deliquerunt. Sed et illud subtili vos oportet indagatione perquirere, utrumne prædicta femina in tanta habuerit sceleris immanitate 624 consilium, aut si cum ejus est scientia perpetratum, ut quam sit periculosum non solum manibus, sed etiam in sacerdotem verbis excedere, ex nostra cuncti possint defensione cognoscere. Si quid enim in hac causa lentatum fuerit vel omisum, ad tuam culpam actum potius cognoscas pertinere periculum; nec aliquem apud nos excusationis locum invenies. Nam quanto te apud nos res ista, si districtissime fuerit percrutata et emendata.

LIBER III. Al., LIBER II, indict. XI.

EPIST. (a) De Castro Lucullano jam dictum ad epist. 24 lib. I.

Norm., nobis..... imminuit. Corb., nobis.... inuit.

(c) Non est recentioris instituti iudices ecclesiasticos et laicos de eodem simul negotio cognoscere, et ultione digna vindicare. Vide conc. Aurel. IV, tempore Vigili, an 545, c. 20; Matiscon. I, c. 7; et Gregorium Turon. episcopum, in libri V Hist. cap. 5 et 48. GUSSANV.

(d) Corrupte in Ed. Gussanv., eam imminenti, etc., quasi Clementina vindictæ ac pænæ subjicienda esset, non ejus mancipia. Scrupulum omnem tollunt quæ sequuntur verba: tanto amplius ferienda sunt, scilicet mancipia.

(e) Sic legere, non si lentata, ut habent Editi, cogit Mss. Vatic., Norm., Corb., etc., consensus.

(f) Noricorum apostoli cujus corpus in Castrum Lucullanum translatum est, ubi in ejus honorem celeberrimum ædificatum est monasterium. Consule Bollandum.

A commendat, tanto (e) si levigata fuerit, nostram contra te scito indignationem exacui.

Mancipia autem si qua de cætero in monasterium (f) sancti Severini, vel in alia ecclesia ejusdem castelli de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam pervenerit, nullo modo illic ea immorari permittas, sed intra civitatem in ecclesiam revocentur; et si (g) justam contra dominos suos querelam habuerint, cum congrua ordinatione de ecclesiis exire necesse est. Si vero venialem culpam commiserint, dominis suis, accepto de venia sacramento, sine mora reddantur. (Vide sup. l. II, ep. 9, 10, 15, et inf. ep. 15.)

EPISTOLA II.

AD PAULUM EPISCOPUM.

Illum de accepta injuria consolatur.

Gregorius (a) Paulo episcopo.

Licet non mediocriter nos contristaverit cognita quam es perpessus injuria, habemus aliquam tamen consolationis materiam, quod laudem tuam huic rei inesse cognovimus, ob id quod pro æquitatis rectitudine hoc, quantum directa 625 nobis patefecit relatio, pertulisti. Ut ergo ad majorem fraternitatis tuæ gloriam applicetur, hæc res constantiam tuam nec frangere, nec a via debet veritatis avertere. Nam major in sacerdotibus merces est, in veritatis tramite etiam post injurias permanere. Ac ne tantæ impietatis insania inulta remaneat, et in pejus indisciplina perniciose prorumpat, Scholastico (b) viro magnifico Campaniæ iudici, quia hic præsens inventus est, ut hæc digna coercitione vindicare debuisset, injunximus. Sed quia homines tui a nobis ut personam (c) dirigere debuissimus petiverunt, propterea Epiphanium subdiaconum illuc nos transmississe cognosce, qui una cum suprascripto iudice investigare valeat, ac cognoscere veritatem, quatenus in eos a quibus tantum facinus immissum constiterit, vel perpetratum, sua instantia dignam faciat exerceri vindictam. (Vide sup. ep. I.)

ad diem 8 Januarii.

(g) Possunt itaque servi juste adversus dominos suos conqueri, et ea de causa ad ecclesiam confugere. Vide Aurelian. I, c. 3; Epauon., c. 34 et 39; Aurel. IV, c. 24. In Cod. de Judiciis, lege Servus, et leg. Cum debitori. Multis autem de causis servi ad libertatem proclamabant invitis dominis, ut tradunt jureconsulti; vel certe ut aliis venderentur, excussa duriori domini potestate. Vide textum in Cod. luculentum unde pudeant Christiani, qui famulos ægrotantes domo pellunt, nec de necessariis provident, quas ad eos nihil pertinuerint. Habetur lib. VII, tit. 6 lege unica, § Sed scimus. Istiusmodi servi derelicta libertate gaudebant invitis dominis. AUGER.

EPIST. II. — (a) Hic erat episcopus Nepesinus, cujus vacantis Ecclesiæ Neapolitanæ visitationis curam commiserat Gregorius. Vide quæ de eo dicta sunt epist. 9, indict. 10 GUSSANV.

(b) In Editis, viro memorabili.

(c) In Vulgatis, dirigeremus. Sequimur unanimur Mss. consensum.

EPISTOLA III.

AD JOANNEM ABBATEM.

Bonifacii in præpositum ordinationem probat. Sancti Joannis tunicam petit. In causa cum Floriano vult aliquid cedi, ut ad compositionem perducatur. Abbatem arguit quod tum ipse, tum fratres sacram lectionem et orationem negligant. Illum hortatur ad sollicitiorem de fratrum animabus, de hospitibus, ac de pauperibus curam.

Gregorius (a) Joanni abbati.

Petiit dilectio tua ut frater Bonifacius in monasterio tuo a te debeat ordinari (b) præpositus; quod ego valde miratus sum, quare ante factum non est. Nam ex quo illum tibi dari feci, jam eum ordinare debuisti.

De (c) tunica vero sancti Joannis omnino grates suscepi, quia sollicitus fuisti mihi indicare. Sed studeat dilectio tua mihi ipsam tunicam, aut, quod melius est, eundem episcopum qui eam habet cum clericis suis et cum ipsa ad me transmittere, quatenus et benedictione tunicæ perfruamur, et de eodem episcopo vel clericis (d) mercedem habere valeamus. Causam vero quæ cum Floriano vertitur incidere volui, et jam ei vel octoginta solidos mutuos dedi. Quos ille, credo, disponit sibi pro monasterii debito recompensari, et omnino volo eandem causam decidi, quia Stephanus (e) chartularius dicitur imminere ut eam prædictus Florianus in publicum transferat, et grave nobis est cum publico litigare. Unde necesse est nobis aliquid cedere, ut possimus eandem causam ad compositionem perducere. Quod dum factum fuerit, dilectioni tuæ, Deo auxiliante, nuntiabimus.

De fratrum vero animabus omnino esto sollicitus. Sufficiat jam quod opinio monasterii per vestram negligentiam inquinata est. Non frequenter 626 foras egrediaris. In causis istis procuratorem institue, et tu ad lectionem atque orationem vaca.

De hospitalitate esto sollicitus; quantum potes pauperibus largire, ita tamen ut serves quod Floriano restitui debeat.

In ipsis autem fratribus monasterii tui quos video, non invenio eos ad lectionem vacare. Unde conside-

Epist. III. — (a) Scilicet sanctæ Lucie Syracus. Vide epist. 39 lib. vii.

(b) Ex regulæ sancti Benedicti c. 65, de præposito monasterii, melius addisces quo munere fungeretur, quam ex nota Gussanv., qui asserit ejus officium fuisse servare pecuniam, et negotia procurare.

(c) Eam fuisse sancti Joannis evangelistæ, et positam Romæ in basilica Constantiniana, et pluribus coruscasse miraculis, narrat in Vita sancti Gregorii Joannes Diaconus, lib. iii, c. 59. Gussanv.

(d) Merces quandoque opponitur damno. Cicero ad Lentulum, lib. i, epist. 9: *Non ita magna mercede, quam ego maximo dolore.* Infra, epist. 31, merces ponitur pro beneficio. Gall., *un bon office.* Gussanv.

(e) De illo vide epist. 28, lib. ii, et 41 libri v.

(f) Vatio. B, Florentino defensori. Vatic. A et C, Florentino simpliciter.

(g) Ita quatuor Vaticani, Norm., Andeg. Editi vero, aut in reditus commutamus.

Epist. IV. — (a) Norm., Corb. et Vatic. D, Regitatio. Vatic. B et Colb., Regio vel Rhegio. Vatic. A,

A rare necesse est quantum peccatum est ut ex aliena oblatione Deus vobis alimoniam transmiserit, et vos mandata Dei discere negligatis.

De sex vero uncis domus, si authenticam chartulam non videmus aut exemplaria, nil possumus facere. Sed Florentino (f) Dei famulo præceptum transmissi, ut si ei veritas constiterit, easdem sex uncias vobis restituat. Quibus restitutis, reliquas sex uncias aut in emphyteosim damus, (g) aut reditus commutamus.

EPISTOLA IV.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Vitandum in operibus bonis humanæ laudis desiderium.

Gregorius Bonifacio episcopo (a) Regiensi.

Quibusdam venientibus agnovi fraternitatem tuam misericordiæ operibus vehementer insistere; atque omnipotenti Deo gratias retuli, quia juxta egregii prædicatoris vocem, nunc vivimus, si vos statis in Domino (1 Thess. iii, 8). Sed illud, fateor, non leviter mentem meam momordit, quod eadem opera multis vos ipsi nuntiatis; ex qua re collegi quod mens vestra non studeat Dei oculis, sed humano judicio placere. Unde necesse est, frater charissime, ut cum bona exterius agis, hæc interius cum magna cautela custodias, ne appetitus placendi hominibus subrebat, et omnis labor boni operis incassum fiat. Nos enim qui sumus, quibus placere ab hominibus quæritur? Quid namque aliud quam pulvis et cinis sumus? Sed illi tua fraternitas placere desideret, qui et non longe est ut appareat, et omne quod retribuerit finem C nullo modo habebit. (h) Mense Octobri, indictione undecima.

EPISTOLA V.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut viduam in omnibus causis ab iniquorum violentia tueatur.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Sicut in judiciis laicorum (a) privilegia turbare non cupimus, ita eis præjudicantibus, moderata te 627 volumus auctoritate resistere. Violentos namque laicos coercere, non contra leges est agere, sed legi

Rhegino: B, presbytero Rhegio. Rhegium urbs olim Brutiorum, nunc Calabriae ulterioris caput, titulo gaudens archiepiscopali, sedet in ora freti Siculi ex adverso Messanæ. Nominis etymon affert Casiodorus. Variar. lib. xii, epist. 14: *Rhegienses cives ultimi Brutiorum, quos a Sicilia corpore violenti quondam maris impetus segregavit, unde civitas eorum nomen accepit. Divisio enim, ῥηγίων Græca lingua vocitatur.*

(b) Ita in Colb. et in Turon. S. Gal.

Epist. V — (a) Refertur extra de privilegiis, c. 2, addito nobis post præjudicantibus laicorum et clericorum distinctæ cum sint jurisdictiones, suis quæque finibus debent contineri. Concessum est autem nostris episcopis ab imperatoribus et regibus, pauperum, viduarumque oppressarum causas tueri. Sic in Cod., de episcopis audiendis, leg. 1, 10, 12; de episcopis et clericis leg. 28, 46, 49. Sed evidentius concil. Matiscon. ii, jussu Guntramni regis, c. 12 et 14; Turon. ii. c. 26; sanctus Gregorius, lib. 1, epist. 13, 59; conc. Chalced., can. 5. AUGER.

ferre subsidium. Quia igitur Deus dedit gener Felicis de Orticello præsentium latrici violentiam dicitur irrogasse, præfatamque rem illicite detinere, ita ut viduitatis ejus dejectio non misericordiam provocare, sed ejus inveniatur roborare malitiam, præcipimus experientiæ tuæ ut tam contra præfatum virum, quam in cæteris causis, in quibus se asserit præfata femina præjudicium sustinere, tuæ ei solatium tuitionis impendas, nec a quolibet eam prægravari permittas, ne vel ea quæ tibi, salva tamen æquitate, mandantur, in aliqua inveniariis parte negligere, vel viduis aliisque pauperibus, dum illic auxilium non inveniunt, ex hujus itineris profligentur longinquitate dispendia.

EPISTOLA VI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Sacra eum communione privat, ob damnatum injuste Adrianum episcopum, quem in locum et ordinem suum restitui jubet.

Gregorius Joanni (a) episcopo primæ Justinianæ.

Post longas tribulationes, quas Adrianus (b) Thebæ civitatis episcopus a consacerdotibus suis, velut ab hostibus pertulit, in Romanam civitatem confugit. Et licet adversus Joannem (c) Larissæum episcopum ejus fuisset prima suggestio, non ab eo in causis per cuniariis reservatis legibus judicatum; tamen post hæc magis contra personam fraternitatis tuæ, a qua non juste se a sacerdotii gradu flagitabat, esse dejectum, gravissime querebatur. Sed nos, indiscussis petitionibus non credentes, eadem quæ apud Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, vel quæ apud fraternitatem tuam sunt acta, relegimus. Et quidem de memorati Joannis episcopi Larissæi iudicio, quod fuerat appellatione suspensum, satis et piissimi rerum Domini, ad (d) Corinthi episcopum missis jussionibus, decreverunt. Et nos quoque, per præsentium latores epistolis nostris ad præfatum Joannem Larissæum directis, Christo auxiliante, decrevimus. (e) Cum vero diversi disceptationem iudicii cujus examen tibi imperialia jussa tradiderant, et inspectam gestorum apud Joannem episcopum de criminalibus habitorem seriem ventilavimus, reperimus prope nil te quod ad nominatas indicatasque tibi causas attinuit

A exquisisse, sed machinationibus quibusdam testes adversus Demetrium diaconum in damnationem ejusdem episcopi produxisse, qui eum de illo, quod nec audiri fas est, testimonium dicentem se audivisse perhiberent. Quod dum præsens Demetrius contradiceret se dixisse, adversus sacerdotalem **628** morem disciplinamque canonicam, dejectum honore suo diaconum proconsuli provinciæ (f) tradidisse. Qui cum, multis laniatus verberibus, adversus episcopum suum forsitan aliqua potuisset tormentorum necessitate mentiri, usque ad finem negotii nihil eum de quibus interrogabatur penitus invenimus fuisse confessum. Sed nec alia in gestis ipsis, sive per depositionem testium, sive per Adriani professionem, quod ei potuisset obesse, reperimus. Sed tantum fraternitas tua, nescio quo mentis motu, divino humanoque jure contempto, abruptam protulit in ejus damnatione sententiam; quæ licet non esset appellatione suspensa, contra leges tamen canonesque prolata, ipsa non poterat jure subistere. Postquam autem ex abundanti appellationem tibi constat esse porrectam, mirati sumus cur nec homines tuos secundum (g) cautionem Honorato diacono nostro per responsales tuæ Ecclesiæ expositam, qui tui iudicii rationem potuissent reddere, transmisisti. Quod factum te vel de contumacia vel de conscientie trepidatione redarguit. Si igitur hæc quæ nobis (h) oblata sunt veritate vallantur, quoniam occasione vicium nostrarum consideramus (i) vos injusta præsumere, de his alias secundum id quod a nobis deliberatum fuerit, Christo auxiliante, decernemus.

C Quod vero ad præsens attinet, cassatis prius atque ad nihilum reductis prædictæ sententiæ tuæ decretis, ex beati Petri principis apostolorum auctoritate decernimus triginta dierum spatio te sacra communione privatum, ab omnipotenti Deo nostro tanti excessus veniam cum summa poenitentia ac lacrymis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoverimus impleuisse remissius, non jam tantum injustitiam, sed et contumaciam fraternitatis tuæ cognoscas, adjuvante Domino, severius puniendam. Præfatum vero Adrianum fratrem et coepiscopum nostrum ex tua sententia, ut diximus, nequaquam canonibus neque

Epist. VI. — (a) Justiniana prima, nunc Locrida, urbs archiepiscopalis in Macedonia, Justiniani patria, a quo nomen accepit. Vide not. Gussanv. ad epist. 23 l. II.

(b) Thebæ Phtioticæ, vulgo, Ziton, urbs Thessaliæ in Græcia, episcopalis, olim in Phtiotide regione ad sinum Pelasgicum, vulgo Golfo dell' Armiro, e regione Demetriadis. Suberat metropolitæ Larissæo, sed post archiepiscopalis facta est. Gussanv.

(c) Larissa, vulgo adhuc Larizza, urbs Mediterranea, Thessaliæ olim metropolis, ad Penæum fluvium, in Pelasgiotide regiuncula, inter Pierium montem ad Boream, et Pelasgicum sinum ad Austrum: adhuc urbs ampla est sub dominio Turcarum. De hac autem intelligendus est sanctus Gregorius, non de alia Larissa Thessaliæ quidem, sed Phtiotidis regionis maritima, inter sinus Maliacum et Pelasgicum, quæ non erat episcopalis. Gussanv.

(d) Vide not. ad epist. 26 lib. I.

D (e) Sic restituimus ope Mss. Norm., Rhem., Vatic. Certe Vulgatorum lectio sensu caret: *Decrevimus cum diversi disceptatione iudicii, cujus examinationem tibi imperialia jussa tradiderant; et inspectam gestorum. . . . habitorem scite ventilatis, reperimus, etc.*

(f) Tres Vaticani, *tradidisti, vel tradidisti*. Cæterum vide in digest., tit. de quæstionibus. In Cod., lib. IX, tit. 41, excipiuntur jure scripto a tortura illustres milites, doctores, clerici, nisi sint infames; seniores minores, etc. In Gallia pauci excipiuntur, si graviora indicia, etiam in foro ecclesiastico, modo crimen atroce. AUGER.

(g) Promissionem aut e scripto datam, aut verbo.

(h) Vulgati, *aperta*. In Norm. legimus sic igitur hæc veritate vallantur. Quoniam, etc.

(i) In Norm., *nos injusta præsumere*. Vitiose, non saniori sensu in tribus Vatic., *nos injusta non præsumere*.

reperimus, et tuo contra sacerdotales mores odio laborasse, et nullo jure pecuniariis in causis eum fraternitatis tuæ condemnatum fuisse sententia.

Quia igitur ab ante fato Joanne primæ Justinianæ episcopo contra jus canonesque depositus, honoris sui gradu carere non potuit, in sua eum reformari Ecclesia, atque in propriæ dignitatis ordinem decrevimus revocari. Et cum oportuisset te ex eo Dominici corporis communione privari, quod, admonitione sanctæ memoriæ decessoris mei contempta, per quam eum Ecclesiamque ejus de tuæ jurisdictione potestatis exemit, rursus in eis aliquid tibi jurisdictionis servare præsumperis, tamen nos humanius decernentes, communionisque tibi sacramentum interim conservantes, decernimus ut fraternitas tua ab eo Ecclesiaque ejus omnem ante habitæ suæ potestatem jurisdictionis absteineat, sed secundum scripta decessoris nostri, si qua causa vel fidei vel criminis, vel pecuniaria adversus præfatum Adrianum consacerdotem nostrum potuerit evenire, vel per eos qui nostri sunt vel fuerint in urbe regia responsales, si mediocrius est quæstio, cognoscatur, vel huc ad apostolicam sedem, si ardua est, deducatur, quatenus nostræ audientiæ sententia decidatur. Quod si contra hæc quæ statuimus, quolibet tempore, qualibet occasione vel surreptione venire tentaveris, sacra scias te communionem privatum, nec eam te, excepto ultimo vitæ tuæ tempore, (h) nisi concessa Romani pontificis decernimus jussione percipere. Hæc enim consona sanctis Patribus definitione sancimus, ut qui sacris nescit obedire canonibus, (i) nec sacris administrare, vel communionem capere, sit dignus altaribus. Res autem sacras sive alias mobiles immobilesque ejus Ecclesiæ, quas hactenus (k) dicitur retinere, quarum notitiam nobis oblatam præsentibus annectimus litteris sine aliqua ei dilatione fraternitas tua restituat. De quibus si qua inter vos quæstio vertitur, volumus ut apud responsalem nostrum in urbe regia ventiletur. (Vide sup. ep. 6. Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 26.)

EPISTOLA VIII.

AD NATALEM ARCHIEPISCOPUM.

Florentium episcopum, absque concilii judicio depositum, ab exilio revocandum; causamque illius, convocatis episcopis, retractandam.

Gregorius Natali archiepiscopo Salonitano.

Dum cuncta negotia indagandæ sollicitudine veri-

(h) Vatic. A et C, nisi cum concessa. Norm., nisi concessam, etc.

(i) Gussanv. putat sic legendum *nec communionem capere, nec sacris administrare dignus sit altaribus*. Clara est nostra lectio, quam ex Mss. Vatic., Norm., etc., eruimus.

(k) Vulgati, *diceris*. Optime legitur in Mss. *dicitur*, scilicet, *fraternitas tua*.

Epist. VIII. — (a) In excusis, *de humanis*. Sequimur Corb., Norm., etc.

(b) Epidaurus, Gall., *Raguse*, urbs Dalmatiæ maritima, nunc sui juris et reipublicæ caput, Turcis tamen tributaria. Ibi emporium celebre cum arce valida sancti Laurentii. Olim tantum episcopalis erat sub Sirmiensi occidentalis Illyrici metropolitano, hodie vero archiepiscopalis. Horrendo terræ motu valde est desolata an. 1667. Huic reip. parent urbes nonnullæ

tatis indigeant, tum quæ ad dejectionem sacerdotilium graduum pertinent, districtius sunt trutinanda, in quibus non tam (a) de humilibus constitutis, quam divinæ quodammodo benedictionis refragatione tractatur. Quæ res quoque nos in Florentii (b) Epidauritanæ civitatis episcopi persona ad exhortationem vestræ fraternitatis admonuit (*Infra epist. 9*). Nuntiatum siquidem nobis est a quibusdam fuisse eum in causis criminalibus accusatum, et nullis canonicis probationibus exquisitis, nec sacerdotalis concilii (c) proveniente judicio, eum ab honoris officio (d) non jure, sed auctoritate depositum. Quia ergo non potest quemquam episcopatus gradu, nisi justis ex causis, concors sacerdotum eum movere sententia, hortamur fraternitatem vestram ut præfatum virum ex eodem in quo detrusus est ejici faciat exilio, causamque ejus episcopali disceptatione perquiri. Et si in his in quibus accusatus est canonica fuerit probatione convictus, canonica procul dubio est ultione plectendus. Quod si alias quam de eo æstimatum est (e) synodali fuerit inquisitione compertum, necesse est ut et criminatores justis districtiorem juris exhorreant, (f) et incriminato innocentiam suam serventur illibata suffragia. Executionem vero ante fati negotii Antonino subdiacono nostro ex nostra præceptione mandavimus, quatenus ejus instantia et quæ sunt legibus canonibusque placita decernantur, et decreta, juvante Domino, mancipientur effectui (Cf. Joan. Diac. l. iv c. 28.)

EPISTOLA IX.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

C *Ut Florentio, si a convocatis episcopis absolvatur, res suas omnino restitui curet.*

Gregorius Antonino subdiacono.

Pervenit ad nos Florentium Epidauritanæ civitatis episcopum, præreptis prius rebus ejus, pro quibusdam non approbatis criminibus, sine sacerdotali concilio fuisse damnatum. Et quia non debet is pœnam sustinere canonicam (*Grat. 11, q. 1, c. 64*), in cujus damnatione non est canonica prolata sententia, præcipimus experientiæ tuæ ut Natali fratri et coepiscopo nostro debeas imminere, quatenus supradictum virum de eodem ejici faciat, quo nunc dicitur detrusus exilio. (a) Convocatoque episcoporum concilio, si hæc in quibus accusatus est canonice fuerint approbata, præfati Natalis fratris et coepiscopi nostri vocem cum insulis aliquot adjacentibus. Gussanv.

(c) Excusi, *præveniente judicio*.

(d) Quia nempe eum ab episcopali gradu non justis ex causis concors sacerdotum in synodo sententia submoverat. Opus enim est synodali inquisitione episcopali disceptatione, probatione canonica. Id ipsum epistola sequente repetit verbis apertissimis Gussanv.

(e) Episcopos a synodis judicari, canonibus cautum esse, supra observavimus lib. 1, epist. 82, nunc 84 aut certe a XII episcopis, ut Leo IV agnoscit epist. ad episcopos Britanniae. Idque juxta canonem 12 concilii Carthag. Gussanv.

(f) Non Junium modo, sed et Apuleium et Ciceronem voce *criminor* passive usos fuisse docent grammatici.

Epist. IX. — (a) Nondum in sedem restitutus erat Florentius mense Februario, ind. 1. Videl. viii, ep. 1.

lumen in eum proprium robur obtinere sententiam. Sin autem generali fuerit iudicio absolutus, nec eum deinceps cujuelibet præjudicio subjacere permittas, et præfates districtæ sollicitudinis restituantur instantia. Necesse est ergo ut quanto graviora talium negotiorum perpendis pondera, tanto ea maturiori vigilantiorique studeas executione complere.

EPISTOLA X.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Ut evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipit ac veneratur Gregorius. Chalcedonensis fidem in quinta synodo violatam non fuisse declarat. Savino proinde ad Ecclesie unitatem remeandum.

Gregorius Savino subdiacono.

Exeuntes maligni homines turbaverunt animos vestros, non intelligentes neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant, astruentes quod aliquid de sancta Chalcedonensi synodo piæ memoriæ Justiniani temporibus sit imminutum quam omni fide omnique devotione veneramur. Et sic (a) quatuor synodos sanctæ universalis Ecclesiæ, sicut quatuor libros sancti Evangelii recipimus. (b) De personis vero de quibus post terminum synodi aliquid actum fuerat, ejusdem piæ memoriæ Justiniani temporibus est ventilatum; ita tamen, 633 ut nec fides in aliquo violaretur, nec de eisdem personis aliquid aliud ageretur, quam apud eadem sanctam Chalcedonensem synodum fuerat constitutum. Anathematizamus autem si quis ex definitione fidei, quæ in eadem synodo prolata est, aliquid imminuere præsumit, vel quasi corrigendo ejus sensum mutare; sed sicut illic prolata est, per omnia custodimus. Te ergo, fili charissime, decet ad unitatem sanctæ Ecclesiæ remeare, ut finem tuum valeas in pace concludere, ne malignus spiritus, qui contra te per alia opera prævalere non potest, ex hac causa inveniat unde tibi in die exitus tui in adiuturum regni cælestis obsistat.

EPISTOLA XI.

AD ORDINEM ET PLEBEM ALBANENSEM.

Ordinatum ipsis episcopum.

Gregorius ordini et plebi consistentibus in (a) Albano.

Probabilibus (b) desideriis nihil attulimus tardita-

Epist. X. — (a) Vide epist. 25 lib. I.

(b) Quid de illis actum sit, diximus ad epist. 51 lib. II. Porro vide quam sit ingeniosa charitas, quantum unionis studium, et schismatis odium quandoquidem veritatem quasi obscurat superinducto magmate, ut istius subdiaconi mentem emolliens Ecclesiæ consociet. Lege epist. 39 lib. IV, ad Constantium, ubi ait de his modo personis actum, de quibus nihil in Chalcedonensi concilio continetur. Gussanv. Quod hic docet Gregorius, iisdem pene verbis legitur lib. IV, epist. 39. Sensus sancti Doctoris est ad concilium Chalcedonense non pertinere quidquid extra aut ultra fidei definitionem statutum est de personis aut aliis negotiis. Eadem est Pelagii II doctrina maxime epist. 3, ad Eliam et ad alios Istriæ episcopos, quæ a Gregorio scriptam diximus supra. Porro præcipue non recipiendi pro Chalced. Concilio quedam in ultimis actionibus sancita ratio fuit quod vel absentibus, vel repugnantibus legatis apostolicis, nec approbantes sancto Leone, fuerint constituta.

Epist. XI. — (a) Albanum, vulgo Albano, civitas La-

tis, fratrem namque et coepiscopum nostrum Hominem bonum vobis ordinavimus sacerdotem. (b) Mense Novembri, indictione 11.

EPISTOLA XII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Agrigentini episcopi accusatores et ad ejus causam spectantia documenta Romam mittat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Pridem quidem fraternitati vestræ scripseram ut eos qui adversus Gregorium episcopum Agrigentinæ civitatis aliqua dixerant, ad Romanam civitatem transmittere deberetis (a) Quod et nunc ut instantius fieri debeat præsentibus adhortamur epistolis. Unde personas ipsas, cæteraque documenta, id est gesta et petitiones, quæ data sunt festinate cum celeritate transmittere. Nec moram aliquam excusationemque perquiri penitus permittimus, quatenus eis in Romanam, sicut diximus, civitatem sub celeritate transmissis, sciamus quid auxiliante Domino, de persona salubrius ejus disponere debeamus.

EPISTOLA XIII.

AD AGNELLUM EPISCOPUM.

Agnellum Terracinensi Ecclesiæ ita præficit, ut Fundensis Ecclesiæ jura potestatemque illi non subtrahat.

Gregorius Agnello episcopo (a) de Fundis, (b) qui nunc in civitate incardinatus est Terracinensi.

Relatio cleri simul et populi Terracinæ degentis nos valde lætificat (Grat. 21, q. 1, c. 5), ob hoc quod de tua 634 fraternitate bona testatur. Et quia defuncto Petro pontifice suo te sibi cardinalem postulanti constitui sacerdotem, eorum vota necessario complenda esse prævidimus, quatenus et illi se gaudeant impetrasse (c) quod postulant, et nos concessisse quod expedit videamur. Quia igitur ob cladem hostilitatis nec in civitate nec in Ecclesia tua est cuiquam habitandi licentia, ideo te auctoritate nostra Terracinensi Ecclesiæ cardinalem constituimus sacerdotem, admonentes ut ita de animabus populorum illic consistentium, Deo protegente, debeas esse sollicitus, quatenus callidi perversique hostis insidiæ commisso tibi gregi qualibet arte nocere non valeant, sed sollicitudinis tuæ grex circumseptus custodia, digni se

tui, quæ crevit ex Albæ longæ ruderibus, distatque ab urbe Roma XIV mill. pass., unus est e sex episcopopatibus cardinalibus antiquioribus tribui solitis. Gussanv.

(b) Id est probatis, bonis, laudabilibus. Vincentius Lirin., commonit. 1, c. 4, et commonit. 2, c. 1, Christianum catholicum in questionibus vult interrogare sententias eorum qui magistri probabiles exstiterunt.

(c) Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet.

Epist. XII. — (a) Gregorium Agrigentinum et Leonem Catanensem episcop. Romam venire jusserrat Gregorius Mag., indict. 9, lib. I, epist. 72. Catanam omnino purgatus rediit Leo; indict. 10, lib. II, epist. 33. Romæ accusatores suos exspectat Gregorius Agrigentinus.

Epist. XIII. — (a) Vulgo Fondi, urbs adhuc episcopalis in Latio.

(b) Hæc et quæ sequuntur ad inscriptionem pertinentia desunt in Mss. Norm., in Rhem. et duobus Teller. Exstant in tribus Vatic.

(c) Postulatio, petitio, desiderium, electio; postula-

pastoris gaudeat meruisse tutamina. In tuis actibus plebi exempla bene vivendi existant, avaritia in te vires non habeat. Tua prædicatione qui litteras nesciunt quid divinitus præcipiatur agnoscant, in Dei timore populum, quemadmodum, vivere possit, tui mores instituant. Operibus exerce quod subjectos doces et prædicas. Actus tui in aliorum correptionem proficiant, in adjutorium sibi vitæ tuæ imitationem assumant. Sicque te in cunctis operibus exhibere festina, ut scripturam (d) constructionemque in te habeat, quicumque aut negligit, aut non potest lectione formari. Tota igitur mentis intentione ita in crum animarum Domino nostro facere festinato, ut digna te merces ante ejus conspectum in die retributionis inveniat. Quidquid vero de prædictæ rebus Ecclesiæ vel ejus patrimonio, seu cleri ordinatione promotione, et omnibus generaliter ad eam pertinentibus, solerter atque canonice ordinare facereque provide- ris, liberam habebis, quippe ut sacerdos proprius, modis omnibus facultatem.

Illud quoque fraternitatem tuam scire necesse est, quoniam sic te prædictæ Terracinensis Ecclesiæ (e) cardinalem esse constituimus sacerdotem, ut et Fundensis Ecclesiæ pontifex esse non desinas, nec curam gubernationemque ejus prætereas, quia ita fraternitatem tuam sæpe dictæ Terracinensi Ecclesiæ, sicut præfati sumus, præesse præcipimus, ut ante dictæ Fundensis Ecclesiæ tibi jura potestatemve nullo modo subtrahamus. (Vide inf. ep. 24. Cf. Jean. Diac. l. III, c. 15.)

EPISTOLA XIV.

AD TERRACINENSES.

Hortatur ut Agnello episcopo suo in omnibus obediant.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti in Terracina.

Dilectionis vestræ desideria insinuata nobis quam obtulistis petitio reseravit, electionemque vestram valde laudavimus, quia Agnellum fratrem et coepiscopum nostrum probatum jam meritis cardinalem vobis constitui deprecamini sacerdotem. **635** Et quoniam gratæ laudandæque petitioni nec effectum negari, nec moram oportebat innecti, secundum desideria postulationemque vestram supradictum Agnellum, directa præceptione Ecclesiæ vestræ cardinalem esse statuimus sacerdotem. Pro qua re dilectionem

ri, peti, desiderari, eligi, pro eodem usurpantur, sive clerum species, sive populum. *Electionem*, inquit, *vestram valde laudavimus*, epist. sequenti. Postulare tamen majus est quam petere. Inde apud Curtium, de Dario victo, et tamen arroganter leges pacis ferre volente, hæc legimus: *Postulabat autem magis quam petebat, ut*, etc. GUSSANV. Postulatio et electio nonnihil differunt, quod Gussanvillæ pace dixerim. Vide notas ad epist. 39 lib. II.

(d) Vatic. A, *conscriptionemque*. Alia lectio est Norm., Turon., etc.

(e) Prioribus sæculis, si vocem spectes, iidem dicebantur episcopi qui presbyteri, apud Græcos et Latinos auctores, ne exceptis quidem sacris Codicibus. Vide Hieronymum, epist. 85, ad Evagrium, Theodoretum, initio Epist. ad Philip., et in cap. III primæ ad Timoth.; Act. xx, 17. Vix apud sanctum Grego-

vestram paterna adhortatione commoneo, ut ei obedientiam præbere in omnibus debeatis, quatenus charitatis vestræ solatio roboratus, curam gubernationemque Ecclesiæ quam vobis probatur petentibus suscepisse, adjuvante Domino salubriter valeat adimplere (a). Mense Decembri, indictione 11.

EPISTOLA XV.

AD SCHOLASTICUM JUDICEM.

Cum Florentius subdiaconus a Neapolitanis electus episcopatum fuga declinavit, de alio eligendo cogitandum.

Gregorius Scholastico (a) judici Campaniæ.

Dum de Neapolitanæ civitatis cura destitutæ sacerdotis solatio vehementius angeremur, supervenientes præsentium latores cum decreto in Florentium subdiaconum nostrum confecto aliquid nobis in tanto cogitationum pondere revelationis (b) invenerant. Sed dum præfatus subdiaconus noster, refugiens civitatem ipsam, ordinationem suam lacrymabiliter (c) evitasset, quasi ex majori (d) quadam dispensatione nostram cognoscite crevisse mœstitiam. Atque ideo salu- tantes hortamur magnitudinem vestram, ut convocantes priores vel populum civitatis, de electione alterius cogitetis, qui dignus possit cum Christi solatio ad sacerdotium promoveri. In quo decreto solemniter facto, atque ad hanc urbem transmissio, ordinatio illicita tandem, Christo auxiliante, proveniat. Sin autem aptam non invenitis in quam possitis consentire personam, saltem tres viros rectos ac sapientes eligit, quos ad hanc urbem generalitatis vice mittatis, quorum et judicio plebs tota consentiat. Forsitan huc venientes, præstante Dei misericordia, talem reperient qui vobis antistes irreprehensibiliter ordinetur, quatenus destitutæ **636** civitati vestræ nec intrinsecus actuum suorum desit inspector, nec extrinsecus, adhibita sollicitudine sacerdotis, hostilibus aditus præstetur insidiis. (Vide sup. ep. 1. Cf. Joan. Diac. l. III, c. 8.)

EPISTOLA XVI.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Valerianum presbyterum pro redemptione captivorum advenientem commendat.

Gregorius Petro episcopo (a) de Baricis.

Licet fraternitatem tuam plis se causis non dubitemus sponte impendere, verum tamen quia pronior rem eam nostra fieri arbitramur epistola, idcirco

rium nomine presbyteri episcopus designatur; sæpius nomine sacerdotis. Porro cardinalis sacerdos idem ac proprius, quasi titulo perseveranter affixus. Sancto Gregorio, et aliis passim, *incardinare* est proprium episcopum, abbatem, presbyterum, diaconum in aliqua Ecclesia instituere. Vide lib. I, epist. 15; lib. IX, epist. 9, 10, 86; lib. X, epist. 3; lib. XII, epist. 11; lib. XIII, epist. 36.

Epist. XIV. — (a) Ita legitur in Turon. S. Gat.

Epist. XV. — (a) In nonnullis Ed., *duci Campaniæ*.

(b) Vatic. C, *innuerant*. Consentiant Excusi.

(c) Alias *evasisset*, ut ferunt Editi. Nostra lectio est quatuor Vatic., omnium Norm., Reg., etc.

(d) In Excusis, *desperatione*, quibus favent nonnulli Mss.

Epist. XVI. — (a) In Mss. et in Editis discrepat hujus epist. inscriptio. In Norm., Rhem. et cœt., an

igitur ecclesiam positam juxta domum Merulanam A regione tertia, quam superstitio 638 diu Ariana detinuit, in honorem sancti (b) Severini cupimus consecrare, experientia tua reliquias beati Severini summo opere debita cum veneratione transmittat, quatenus quæ nostris animis perficienda decrevimus implere, omnipotentis gratia suffragante, possimus.

EPISTOLA XX.

AD GRATIOSUM EPISCOPUM.

Sancti Anthemii Ecclesiam unit Numentanæ.

Gregorius Gratio episcopo (a) Numentano.

Postquam hostilis impietas diversarum civitatum ita peccatis facientibus desolavit Ecclesias, ut reparandi eas spes nulla populo deficiente remanserit, majori valde cura constringimur ne, defunctis earum sacerdotibus, reliquæ plebis, nullo pastoris moderamine gubernante, per invia fidei hostis callidi, quod abest, rapiantur insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine (b) sæpe commoniti, hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis eas mandaremus pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuæ curam gubernationemque (c) sancti Anthemii Ecclesiæ, in Curium Sabinorum territorio constitutæ, prævidimus committendam, quam tuæ Ecclesiæ aggregari uniri que necesse est, quatenus utrarumque Ecclesiarum sacerdos recte, Christo adjuvante, possis existere, et quæque tibi de ejus patrimonio vel de cleri ordinatione seu promotione vigilanti ac canonica visa fuerint, cura disponere; quippe ut pontifex proprius, liberam habebis ex præsentī nostra permissione licentiam. Quapropter, frater charissime, dominicorum reminiscens mandatorum, salubriter ita in commissæ plebis regimine lucrandisque animabus invigila, ut ante tribunal æterni judicis constitutus, fructum bonæ operationis, qui ad mercedem tuam pertineat, eidem Redemptori nostro, in quo lætari possis, exhibeas. (d) Mense Februario, indictione 11. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 15.)

vix ausim affirmare. GUSSANV. Quidquid sit de sæculis quæ præcesserunt, certe Gregorius ritum Ecclesie peritissimus, basilicas ab hæreticis pollutas denuo consecravit. Vide l. III dial., c. 30.

(b) Illius forte qui Noricorum dicitur apostolus, et Neapolim post obitum translatus, de quo Paulus Diac., de gestis Langob., lib. I. c. 19, et Eugippius abbas, in Vita sancti Severini. De ejusdem reliquiis, infra, lib. IX, epist. 83; lib. XI, epist. 31.

Epist. XX. — (a) Nomentum vel Numentum, urbs olim episcopalis Valeriæ, cui successit Castrum, vulgo Lamentana dictum in territorio Sabin. GUSSANV. D

(b) Ed. recentiores, commoti.

(c) Putant eandem esse cum episcopatu Curium Sabinorum. Cures autem urbs fuit primaria Sabinorum, nunc pagus Torre vel Turre, ad fluvium Himelam, teste Leandro. Alii est pagus Curese in eadem regione ad Farsense cœnobium. Sabinorum autem regio olim longius quam nunc Sabinia extendebatur. Porro Dulcitius episcopus sancti Anthemi subscripsit synodo Romanæ III, sub Symmacho, an. 499, et syn. Rom. VI, sub eodem Symm., an. 504. Absolute tamen vocatur episcopus Sabinensis in syn. Romana I, sub eodem Symmacho, ann. 501. GUSSANV. Juvat viri docti conjecturam, quod in Normannis legatur sancti Anthemi, non sancti Anthemii.

(d) Ita Turon. S. Gat. et Colb. vet. Non capio quonam consilio Gussanvillæus observet hanc epist. scribi

EPISTOLA XXI.

AD PASCHALEM, DEMETIANUM ET CASTORIUM.

Orphanis patris substantiam Ecclesiæ obligatam reddit, debitasque ab illo pecunias omnino condonat.

Gregorius Paschali, Demetiano, atque Castorio, filijs Urbici defensoris (a) de Tiburtina.

Officii nostri est orbatis ita parentibus ferre consultum, quatenus aliquid de his (b) quæ 639 juste debentur Ecclesiæ relaxantes, eorum possimus subvenire miseriis. Quia igitur, facta subtilius ratione, patrem vestrum Urbicum, quondam defensorem, de patrimonio Sabinensi atque (c) Carsiolano, quod ejus fuerat curæ commissum, constat in non modicam summam debitorem fuisse defunctum, et quamvis tota ejus substantia pro hoc sit Ecclesiæ obligata, ne tamen ad satisfactionem eorum quæ consumpserat possit sufficere, nos tamen, pietatis intuitu, ejusdem patris vestri substantiam vos habere ac possidere permittimus atque concedimus, vestris procul dubio utilitatibus profuturam, securi quod nullus vos denuo de iis quæ vobis relaxantes concessimus aliqua ratione concutiat. (d) Mense Martio, indictione undecima.

EPISTOLA XXII.

AD ANTONINUM SUBDIACONUM.

Salonæ episcopum curet eligi, qui Romæ ordinetur.

In electione solum vitæ ac morum decus attendendum moneat. Descriptas Ecclesiæ res selectis viris custodiendas committat. Ab illis absteineat Malchus episcopus, Romamque administrati patrimonii rationes tandem expleturus venire festinet.

Gregorius Antonino subdiacono, rectori patrimonii in Dalmatia.

C Natalem Salonitanæ Ecclesiæ fratrem et coepiscopum nostrum obiisse, discurrens in partibus istis fama vulgavit. Quod si verum est, experientia tua omni instantia omni quæ sollicitudine clerum et populum ejusdem civitatis admonere festinet, quatenus uno consensu ordinandum sibi debeant eligere sacer-

datam mense Febr., indict. 11, cum epistola 9 sit mensis Novembris. Optime sane conveniunt hæ chronologicæ notæ; cum enim indictio inciperet mense Septembri, epistola data mense Novembri, antecedere debuit datam mense Febr.

Epist. XXI. — (a) Abest de Tiburtina a plerisque Mss. Tibur, vulgo Tivoli, urbs Campaniæ Romanæ, adhuc episcopalis.

(b) Scilicet summu jus, summa injuria, cum Ecclesiæ bona sint pauperum, et Ecclesia aurum habeat ut erogat, non ut luxum et cupiditatem foveat. Mirum sane colonos seu villicos Ecclesiarum sæpissime ab Ecclesiæ præpositis pietatis, ut putant, zelo tam dure et inhumane tractari, ut ad extremam cum uxoribus ac liberis redigantur inopiam. Non ea fuit mens canonum, non is sanctorum Patrum usus, non doctrina. GUSSANV. Vide dist. 86, et lib. I, epist. 13, necnon Chrysost., hom. 86 in Matth.

(c) Sic emendavi ex sexdecim Mss. Codd., cum antea legeretur Cardolano. Cartiolanum legit Holstenius in Mss. Vatic. Contendit autem debere legi Carseolano. Carseoli in trifinio territorii Tiburtini, Reatini, et Marsicani siti erant. Sunt autem nunc in Marsis ab adverso montis latere, dicunturque vulgo le celle Carsoli. GUSSANV. In vailo. A legitur, Cardiolano. In And., Harciolano.

(d) Sic legitur in Turon. S. Gat. et in Colb. vet.

dotem; factoque in personam quæ fuerit electa decreto, ad nos transmittere studebis, ut cum nostro consensu, sicut priscis fuit temporibus, ordinetur. Illud quidem (*Grat. VIII, q. 2, c. 1*) præ omnibus tibi curæ sit, ut in hac electione nec datio quibuscunque modis interveniat præmiorum, nec quarumlibet personarum patrociniæ convalescant. Nam si quorundam patrociniū fuerit quisquam electus, voluntatibus eorum cum fuerit ordinatus, obedire reverentia exigente compellitur, sicque sit ut et res illius minuantur Ecclesiæ, et ordo ecclesiasticus non servetur. Talem ergo, (a) te imminente, personam debent sibi eligere, quæ nullius incongruæ voluntati deserviat sed vita ac moribus decorata, tanto ordine digna valeat inveniri. De rebus vero vel ornamento ejusdem Ecclesiæ, fideliter rerum inventarium 640 facito, te præsentem, conscribi. Et ne rebus ipsis possit aliquid deperire, Respectum diaconum atque Stephanum (b) primicerium notariorum ut ipsarum rerum omnino gerant custodiam admoneto, interminans eis de propria eos satisfacturos esse substantia, si quidquam exinde eorum negligentia fuerit imminutum.

Malchum autem fratrem et coepiscopum nostrum contestari te volumus, ut ee penitus in hac causa non misceat. Nam si pereum aliquid contra voluntatem nostram factum vel tentatum potuerimus addiscere, non modicam a se culpam et periculum pertinere cognoscat. Sed et hoc eum admonere curato, ut ad ponendas explendasque rationes patrimonii nostri, quod gessit, debeat esse sollicitus; pro quibus etiam faciendis, ex Siciliæ partibus ad nos, postposita excusatione, venire festinet. In rebus igitur Salonitanæ Ecclesiæ nullo modo se miscere præsumat, ne amplius ei autobnoxius, aut possit esse culpabilis. Nam multa habere de rebus prædictæ Ecclesiæ fertur, cumque opinio pene auctorem exstitisse in venditione rerum ejus vel aliis illicitis asseverat. Quod si ita esse, sicut dicitur, manifesta veritate patuerit, certus sit in ultimum hoc nullatenus remanere. (c) Expensa ve-

EPIST. XXII. — (a) Ita Vaticani, Norm., etc. Hoc verbo sæpe utitur sanctus Gregorius ut significet *instare, urgere*; inter varios autem verbi hujus intellectus, hic est optimus. Recentiores habent, *te admonens*.

(b) Hæc vox tam late patet, vix ut definiri queat. Dicerem esse cujusvis ordinis primum in oera, hoc est in cerata tabula notatum, seu catalogo inscriptum. In omnibus Norm., et in Vatic. D, legitur, *primicerium notariorum*. Vatic. A. habet, *primicerium in præsentia notariorum*. Notarii describuntur inter minores ordines ecclesiasticos, una cum defensoribus, inquit Altoserra in hanc epistolam.

(c) Electionem episcopi sumptibus Ecclesiæ fieri jubet æquissimus pontifex, quia ejus interest maxime ut quam primum pastor sibi ordinetur.

(d) Prisca ætas officium œconomi tam censuit necessarium, tot vallavit canonibus, ut si quod miremur non suppressum modo fuisse, sed et ejus pene abolitam memoriam et damnatam. Damnata dico; quis enim ausit excusare? Nunc clericorum bona non jam sunt Ecclesiæ, non pauperum, non fidelium dispensatorum, sed sunt propria dominorum. Hac data porta, mala et scandala omne genus in Ecclesiam irruunt, optimo quoque gemente. Nec vero alia

A ro, quæ necessaria fuerit, (d) per œconomum, qui tempore mortis prædicti episcopi inventus est, erogetur, quatenus rationes suas futuro episcopo ipse, ut novit, exponat. Cuncta siquidem quæ tibi agenda mandavimus, cum consilio magnifici atque eloquentissimi (e) Marcelli filii nostri te agere profecto necesse est, quatenus ita omnia quæ hujus præcepti pagina continet, sollicitè strenueque possis implere, ut nulla te neglectus culpa respiciat.

EPISTOLA XXIII.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Deponendum ob crimina Secundinum abbatem, postulatūque a congregatione ordinandum Theodosium.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Quamvis horrenda execrandaque nimis Secundinum ad aures nostras pervenerit crimina commississe, hoc tamen solum ad ejus damnationem potest sufficere, quod etiam ipse de se dicitur fuisse confessus. Cognovimus autem ab eo dictum, quod dum tertius a loco esse abbatis, a statu habitus sui (a) in lapsum corporis ceciderit; et licet ad abbatis ordinem tanto coinquinatus 641 facinore nulla debuerit ratione proficere; tamen quia, lemerario post ausu ac tanta pollutione detentus, hoc indignus arripuit, experientiae tuæ hujus auctoritatis tenore præcipimus ut, suprascripto Secundino remoto ab abbatis officio, Theodosium, quem congregatio ipsa (b) sibi petiit ordinari, in monasterio sancti Martini abbatem solemniter per eum cujus provisio interest facias ordinari, quatenus in cura congregationis subjectæ, adjuvante Deo, cauta possit sollicitudine vigilare. Possessiones vero vel hortos ejusdem monasterii ecclesiastica, in quantum ratio patitur, tuitione defende.

EPISTOLA XXIV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

Ut infirmo et absente Castorio episcopo Ariminensem Ecclesiam regat.

Gregorius Leontio episcopo (a) Urbinati.

Castorium fratrem et coepiscopum nostrum hic

meliori via crediderim instaurari posse tam desideratam totque seminariis frustra tentatam cleri disciplinam, quam si extricentur a temporalium rerum administratione pastores. Sic enim avaritia, superbia, lites refrenarentur, canones de vita et honestate clericorum executioni mandarentur, residentia stabiliretur, litterarum studium excitaretur, uni Deo vacaretur. Expendat lector conc. Paris. vi, c. 29, et sanctum Gregorium ibi citatum ex Pastoralibus, lib. II, c. 7. GUSSANV.

(e) Proconsulis Dalmatiæ. Vide l. ix, epist. 5.

EPIST. XXIII. — (a) Hoc est, contra castæ vitæ propositum incontinentiæ frena laxaverit. Hujusmodi flagitium in majoribus clericis olim dicebatur proprie *casus*, Græce πτώμα; tum quod in illius poenam a suis gradibus exciderent, tum quod a proposito ordinis, cui annexum est votum continentiae, laberentur. Infra, lib. XII, epist. 30 et 31, legemus episcopum Diocleæ hac de causa dejectum, aliumque in ejus sedem ordinatum.

(b) In Norm., quibus hic et fere semper consentit Vaticanus D, omittitur *ordinari*. Et infra ubi legimus, *cujus provisio interest*, legitur tantum *cujus interest*. Ita quoque in Corb.

EPIST. XXIV — (a) In omnibus Norm., Colbert., et

pro corporis sui molestia retinemus. Et quia nunc ad suam Ecclesiam non valet remeare, propterea, eo absente, Ecclesiae ipsius fraternitati tuae operam providimus visitationis delegandam; admonentes charitatem tuam ut ita efficaciter omnes utilitates ejus exerceat, quatenus tui praesentia proprium se absentem habere non sentiat sacerdotem. Quidquid autem tibi visum fuerit pro utilitatibus ejusdem Ecclesiae ordinare, habebis modis omnibus ex nostra permissione licentiam. Reditus vero vel ornamenta, ministeriaque ipsius, (b) sollicitudinis tuae intuitu et cura conservet. Et (c) praeter ordinationes clericorum, caetera omnia in praedicta Ecclesia tanquam (d) cardinalem et proprium te volumus agere sacerdotem. (Cf. Joan. Diac. l. iv. c. 52. Vide sup. ep. 9, inf. ep. 25, lib. v, ep. 34.)

EPISTOLA XXV.

AD ARIMINENSES CIVES.

Illos de episcopi sui infirmitate accusat, ut Leontio in omnibus obediant jubet.

Gregorius universis habitatoribus Arimini.

Si culpam vestram, filii dilectissimi, intentius velit attendere, assidua vos apud Deum debetis oratione purgare, quod episcopum vestrum non devota mente nec ut filii suscepistis: quem inquietudo et tribulatio a vobis illata ad hoc usque perduxit, ut molestiam corporalem incurreret, quamvis in eo nihil de his quae nobis sunt scripta cognovimus, sed solam inesse debilitatem vidimus, pro qua eum hic retinere curavimus. Et quia illuc modo ad praesens non valet remeare, Ecclesiae vestrae necessario (a) providimus **642** Leontium fratrem et coepiscopum nostrum visitatorem per omnia deputare, cui etiam nostris scriptis injunximus ut omnia quae ad curam utilitatemque Ecclesiae pertinent, tanquam proprius episcopus debeat ordinare. Vos ergo ita ei in omnibus obedite, quatenus operam sibi visitationis injunctam (b), vestra jussu salubriter in omnibus devotione, possit complere. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 52.)

EPISTOLA XXVI.

AD MAGNUM PRESBYTERUM.

Quem Laurentius quondam episcopus immerito excommunicaverat, absolvit. Ipsum hortatur ut Ecclesiae suae pure ac diligenter ministret, clerumque ac populum de idoneo episcopo absque dissensionibus eligendo admoneat.

Gregorius Magno presbytero Ecclesiae Mediolanensis.

in tribus Vatic., adest *Urbinati*. Urbinum vulgo *Urbino*, urbs Umbriae olim episcopalis, nunc autem archiepiscopalis.

(b) Vaticani A et C, *sollicitudinis tuae in tuto cura*. Vatic. D, *consentientibus Norm.*, *sollicitudinis tuae intuitu cura*. Reg., *sollicitudinis tuae cura in tutum conservet*.

(c) Vide, supra, epist. 43, indict. 10.

(d) Idem, supra, lib. II, indict. 10, epist. 45, et alibi.

EPIST. XXV. — (a) Quomodo sit providendum Ecclesiae, cujus episcopus infirmatur, vide infra, lib. XIII, epist. 5 et 6, et concilium Meldense, c. 47, neonon Arausican. I, c. 30.

(b) Sic restituere coegerunt Mss. omnes Vatic., Norm., Corb., Rhem., cum prius legeretur, *vestra*

A Sicut exigente culpa (*Grat. xxiv, q. 3, c. 2*) quis a sacramento communionis (a) digne abigitur, ita insonantibus nullo modo talis debet irrogari vindicta. Comparimus siquidem quod Laurentius, quondam frater et coepiscopus noster, (b) nullis te culpis exstantibus communionem privaverit, ideoque hujus praeccepti nostri auctoritate munitus, officium tuum securus perege, et communionem sine aliqua sume formidine.

Illud praeterea necessario te duximus adhortandum, ut ita te in cunctis utilitatibus Ecclesiae tuae pure ac diligenter exhibeas, quatenus nec offensa te aliqua de neglectu respiciat; et culpam, si qua in te, propter quam Dominici corporis et sanguinis communionem fueras privatus, vel latens inventa est, tuae fidei puritate detergas. Admone igitur clerum et populum, ut ad eligendum nullatenus dissentiant sacerdotem; sed uno consensu talem sibi eligant consecrandum episcopum, cujus et actus laudabiles, et grata Deo et hominibus possit esse persona; ne si aliter actum fuerit, in diversis, quod absit, studiis, damnum ecclesiasticis rebus eveniat. (c) Mense Aprili, indictione 11. (Cf. Joan. Diac. l. iv. c. 33. Vide inf. ep. 29.)

EPISTOLA XXVII.

AD MARINIANUM ET BENENATUM.

Ut in Bonifacium inquirant; qui, si inventus fuerit reus, sacra privetur communionem, atque in monasterium retrudatur.

Gregorius Mariniano abbati de Panormo, et Benenato notario rectori patrimonii Panormi.

Si ea de quibus vehementer Deus offenditur insequi vel ulcisci differimus, ad irascendum **643** utique Divinitatis patientiam provocamus. Multa etenim ad nos mala de quibusdam in Panormitana civitate degentibus pervenerunt, quae quoniam majorem coercionem exspectant, nec temere credenda, nec desidiöse quaerenda sunt. Pro qua re Victori fratri et coepiscopo nostro injunximus ut si vera essent, et ea insequi debuisset et ulcisci. Nunc itaque huc veniens (a) Bonifacius, vir clarissimus, praesentium lator, frustra se et communionem privatum, et alia se gravia a praedicto episcopo queritur fuisse perpassum. Quia ergo nullus sine cognitione damnandus est, eidem fratri et coepiscopo nostro scripsimus, ut si persona quae de ipso quaedam dicere possit inventa fuerit, eam ad vestram debeat cognitionem dirigere. Ideoque hujus **D** praeccepti vos pagina necessario duximus adhortan-

virtute salubriter in omnibus. Negotium facessit Editoribus verbum *jutus*, Gregorio tamen nostro familiarare, nec aliis scriptoribus, aut coevis aut etiam antiquioribus insolens. Ennodius, l. iv, epist. 14, *et jutus magnitudine vestra*. Et in epithalamio dicto maximo:

Nunc me Pierio favore jutum.

Ubi *jutus* et *jutum* significant *adjutus*, *adjutum*, a verbo *juvo*.

EPIST. XXVI. — (a) Editi, *suspenditur*. Sequimur quatuor Vatic., Norm., etc.

(b) Ita etiam Mss., unanimiter, et vet. Ed. Recentioribus autem placuit mutare *exstantibus* in *exigentibus*.

(c) Hanc temporis notam confirmant duo Teller., Colb. ac Turon. S. Gat.

dos, quatenus nullius personam attendentes, sed Dei timorem habentes prae oculis, ibi cum omni aequitate, si qua vobis de eo dicta fuerint, memores futuri iudicii, subtili debeatis indagatione perquirere. Et si in vestra cognitione cujusquam eum facinorosi criminis reum esse patuerit, tunc ex nostra auctoritate non solum dominici corporis et sanguinis communione privatus sit, verum etiam in monasterium, ubi poenitentiam agere debeat, (b) retrudatur, ut criminis sui maculas convenienti valeat apud aeternum iudicem lamentatione purgare. Si vero aut nihil adversus eum in cognitione vestra dictum fuerit, aut si quid dici contigerit, et verum non esse constiterit, nec aliquibus illum indicio in hoc quod dicitur incidisse potueritis agnoscere, modis omnibus renuntiare nobis curabitis. Praedictum enim Bonifacium nullam a quolibet volumus molestiam sustinere, quoniam sicut justum est ut in delinquentes digna debeat vindicta procedere, ita iniquum est quibusdam afflictionibus quemquam irrationabiliter subiacere.

EPISTOLA XXVIII.

AD ROMANUM PATRICIUM.

Uti Armenio orphano egenti ac nobili, locum vel operam provideat, unde quotidianis stipendiis sustentetur.

Gregorius (a) Romano patricio per Italiam.

Quidquid misericorditer ac respectu pietatis impenditur, et hic auctorem suum adjuvat, et optatum ei praemium in die retributionis apportat. Quod cum ita sit, quia excellentiam vestram valde diligo, mercedis vobis causas insinuo. Armenius itaque magnificus, filius quondam Antonii 644 illustrissimi viri, sua me egestate compulit, ut pro eo vobis debuisssem scribere. Qui quoniam, sicut nostis, utroque parente orbatus est, eminentiae vestrae tuitionem et (b) continentiam praestolatur. Unde (c) christianitas vestra pie considerationis, ut consuevit, intuitu, in quantum utile perspicit, ei locum (d) vel actionem provideat. ex qua quotidianis stipendiis valeat contineri; quoniam haec maxima laus et merces est, si illa orphanis

EPIST. XXVII. — (a) In Norm. et Corb., *Bonifacius victor*, omittendo *vir clarissimus*.

(b) Cum viris honoratis publica poenitentia persuaderi vix posset, illos clericorum more tractandos, in monasteria scilicet relegandos iudicarunt Ecclesiae antistites. Temperamenti huius vestigium occurrit in concil. Narbon. an. 589, can. 6: *Secundum concilia priscorum orthodoxorum decrevit fraternitas ut quicumque fuerit culpabilis inventus clericus, aut honoratus de civitate, et ad monasterium fuerit deputatus, sic abba qui est praefectus cum illo qui dirigitur agat, sicut ab episcopo manifesta correctione fuerit ordinatus. Aliter si abba facere elegerit, pro correctione tempus aliquod suspendatur, quia ob hanc causam dirigitur ut emendetur, non ut passim ferculis diversis saturetur.* Vide Baronium, ad an. 598, num. 31 et 32.

EPIST. XXVIII. — (a) Ita legunt quidam probati Mss. Codices, quibus consonant quatuor Anglicani. In aliis sic habetur: *Romano patricio, ac populo per Italiam*. Antea in Editis ita legebatur: *Universis episcopis per Italiam*. Sed tria faciunt ut titulum hunc respuam: 1° *eminentiam vestram diligo*: non sic affari solet episcopos; 2° *sicut nostis, utroque parente orba-*

impendantur quae eorum pro suis obsequiis poterant genitoribus exhiberi.

EPISTOLA XXIX.

AD PRESBYTEROS ET CLERUM MEDIOLANENSEM.

Ad Constantis, quamvis sibi notissimi et amici, electionem non sollicitat. Qualis esse debeat pastor, quis eligentium affectus egregie depingit. Ex terrarum plagis mundi finem ac iudicium proximum suadet.

Gregorius presbyteris, diaconibus et clero Mediolanensis Ecclesiae.

Epistolam dilectionis vestrae suscepimus, cui tamen nullius erat inserta subscriptio, sed fidem Magni presbyteri et Hippolyti clerici portitorum personae faciebant. Quae relecta, comperimus omnium vestrum in Constantio filio nostro, Ecclesiae vestrae diacono, convenire consensum, qui dudum mihi bene cognitus fuit. Et cum in urbe regia responsa sedis apostolicae facerem, longo mihi tempore adhæsit, sed nihil unquam in illo quod reprehendi (a) passim potuisset inveni. Verumtamen quia antiquae meae deliberationis intentio est, ad suscipienda pastoralis curae onera, pro nullius unquam misceri persona, orationibus prosequor electionem vestram, ut omnipotens Deus, qui futurorum actuum nostrorum semper est praescius, talem vobis pastorem praebet, in cuius lingua et moribus exhortationis divinae pascua valeatis invenire; in cuius mente et humilitas cum rectitudine fulgeat, et severitas cum pietate; qui vobis viam vitae (b) non solum loquendo, sed etiam vivendo possit ostendere, quatenus exemplo illius discat vestra dilectio ad aeternae patriae desiderium suspirare. Itaque vos (Grat. viii, q. 2, c. 2), filii charissimi, officii nostri censura commoniti, suademus ut in hac suscipiendi antistitis causa nullus vestrum neglecta utilitate communi suo lucro prospiciat, ne si quisquam propria commoda appetit, frivola aestimatione fallatur, quia nec libero iudicio praefendam sibi personam examinat mens, quam cupiditas ligat. Pensantes igitur quae cunctis expediunt, ei quem vobis 645 divina gratia praetulerit, integerrimam semper

tus est. Quis credat id universis notum episcopis? 3° *Pietas vestra ei locum vel actionem provideat*. Non id universi praestarent episcopi. Itaque manifestum est hanc epistolam illustri cuidam laico missam, qui magnifico Armenio locum vel actionem potuerit providere, Gall., *une charge, un emploi*. Gussanv. Ex Norm., Michael., Gemet., Becc., consentiunt Angli. in inscriptione, *Romano patricio per Italiam*. Alii, scilicet Audoenus, Lyr., Pratel., exhibent, *Populo per Italiam*. Consentiant Vatic. A et D, Rhem., Corb. et Andegav. In Vatic. B legitur *universis per Italiam*. In Colbert., *episcopis per Italiam*.

(b) Sumitur hoc loco pro subsidio, Gall., *subsistance*. Ita Pelagius I, epist. 15, ad Sapaudum Arelat. episcopum. *Contineri*, supra, lib. 1, epist. 5, Gussanv.

(c) In Norm. et plerisque, *pietas vestra*. Sequimur praesertim Vaticanos tres.

(d) Actio hic est actus, administratio; inde Actio-narius, actui vel administrationi praepositus, sup., l. 1, epist. 44; inf., l. v, epist. 44.

EPIST. XXIX. — (a) Abest passim a quatuor Vatic., est in Norm. et in al. multis.

(b) In Vulgatis, *non solum legendo vel loquendo*.

in omnibus obedientiam præbete. Judicari namque a vobis ultra non debet semel prælatus, sed tanto nunc subtiliter judicandus est, quanto postmodum judicandus non est. Consecrato autem vobis, Deo auctore, pastori tota vos mente committite, atque in illo omnipotenti Domino, qui vobis hunc prætulit, deservite.

(c) Sed quia juxta meritum plebium solent superno judicio personæ provideri pastorum, vos spiritalia quærite, cœlestia amate, temporalia et fugitiva despiciite; et certissimum tenete quia placentem Deo pastorem habebitis, si vos in vestris actibus Deo placetis. Ecce jam mundi hujus omnia perditā conspicimus, quæ in sacris paginis audiebamus peritura. Eversæ urbes, castra eruta, ecclesiæ destructæ; nullus terram nostram cultor inhabitat. In nobis ipsis paucissimis, qui ad modicum derelicti sumus, cum supernæ percussione cladibus humanus gladius incessanter sævit. Mundi igitur mala, quæ dudum ventura audiebamus, aspiciamus, quasi paginæ nobis Codicum factæ sunt ipsæ jam plagæ terrarum. In interitu ergo rerum omnium pensare debemus nil fuisse quod amavimus. Appropinquantem itaque æterni judicis diem sollicita mente conspicite, et terrorem ipsius pœnitendo prævenite. Delictorum omnium maculas fletibus lavate. Iram quæ æterna imminet temporali lamento compescite. Pius enim Conditor noster, cum ad judicium venerit, tanto nos majore gratia consolabitur, quanto nunc conspicit quod a nobis nostra delicta puniuntur.

Latorem vero præsentium Joannem subdiaconum nostrum ad hoc, Deo favente, transmisimus, ut electum vestrum (d) sua imminetia cum Dei omnipotentis solatio secundum morem decessoris ejus faciat episcopum consecrari. (e) Nam sicut ab aliis nostra exigimus, ita singulis sua jura servamus. (Vide sup. ep. 28, inf. ep. 30.)

EPISTOLA XXX.

AD JOANNEM SUBDIACONUM.

Ut Mediolanensium apud Genuam scrutetur vota; quæ si in Constantium consentiant, hunc a propriis episcopis faciat consecrari.

Gregorius Joanni subdiacono.

Quanto apostolica sedes (Grat. dist. 65, c. 10), Deo auctore, cunctis prælata constat Ecclesiis, tanto inter multiplices curas, et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum expectatur arbitrium (a). Defuncto igitur Laurentio Ecclesiæ

(c) Vide lib. xxv Moral., num. 40 et seq.

(d) Hoc est, imminendo, instando, satagendo. Jam ostendimus imminere significare aliquando idem ac urgere, instare.

(e) Hæc epistola tota est aurea; et ex ea apparet quanti intersit nullum invitis præfieri pastorem. Id ipsum epist. 30 confirmat. Vide et anteced. 22, et lib. II, indict. 10, epist. 60. GUSSANV.

EPIST. XXX. — (a) Hæc ex epistola, et ex anteced. manifestum est ordinationem et consecrationem episcopi Mediol. ex Romani pontificis arbitrio consensuque olim factam. Mortuo Constantio, sanctus Gregorius Pantaleonem notarium misit, ut Deus dedit ejus successorem de more consecrari curaret.

A Mediolanensis episcopo, sua nobis relatione clerus innotuit in electione se filii nostri Constantii, diaconi sui, unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio, ne quid quod ad cautelam pertinet omitamus, hujus idcirco 646 præcepti auctoritate suffultum (b) Genuam te proficisci necesse est. Et quia multi illic Mediolanensium coacti barbarica feritate consistunt, eorum te voluntates oportet, eis convocatis, in commune perscrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate determinat, siquidem in prædicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensum perdurare cognoscis, tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit cum nostræ auctoritatis assensu, solatiante Domino, facias consecrari, quatenus hujusmodi servata consuetudine, et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuat. (Cf. Joan. Diac. l. IV, c. 24. Vide sup. ep. 29.)

EPISTOLA XXXI.

AD ROMANUM PATRICIUM.

Constantium sibi amicissimum commendat.

Gregorius Romano patricio et exarcho Italiæ.

Obitum Laurentii Ecclesiæ Mediolanensis episcopi excellentiam vestram jam credimus cognovisse. Et quia, quantum ex cleri relatione didicimus, in Constantio filio nostro, diacono ejusdem Ecclesiæ, omnium consistit electio, necesse fuit pro servanda consuetudine (a) militem Ecclesiæ nostræ dirigere, qui eum in quo omnium voluntates atque consensum concorditer convenire cognoverit, (b) a suis episcopis sicut vetus mos exigit, cum nostro tamen assensu faciat consecrari. Proinde paterna dilectione persolventes debitum salutationis officium, quæsumus ut prædicto Constantio, seu fuerit consecratus episcopus necne, excellentia vestra, ubi necesse fuerit, suum dignetur impendere justitia favente (c) solatium, quatenus hæc vos merces et hic apud inimicos vestros exaltet, et in futura vos vita apud Deum prævenienter commendat. Meus est enim proprius, olimque mihi magna fuit familiaritate conjunctus. Et vos quos nostros cognoscitis, habere ut vestros et peculiariter diligere debetis. (Vide sup. ep. 29, 30.)

EPISTOLA XXXII.

AD HONORATUM ARCHIDIACONUM.

Ejus absolutionem firmat. Ea vero de quibus erat conquestus, Antonino discutienda committit.

Gregorius Honorato archidiacono Salonitano.

Dudum quidem decessoris nostri nostraque præ-

(b) Genua et Janua, vulgo Genova. Gall. Gènes, urbs Liguriæ clarissima, nunc archiepiscopalis, et cognominis reipublicæ primaria, omnibus satis nota. GUSSANV.

EPIST. XXXI. (a) Scilicet Joan. Subdiac., qui in Eccl. Romanæ clero militabat.

(b) Ex hac et superiori epistola constat episcopum Mediol. metropolitanum fuisse, ac episcopos habuisse suffraganeos.

(c) Solatium mercedem hoc loco significare contendit Gussanv. At melius auxilium, ut jam ostendimus, sonat; et hoc sensu sæpe in sancti Benedicti regula usurpatur.

ceptio ad dilectionem tuam cucurrerat, in qua et de objectis tibi calumniose capitulis fueras absolutus, et in tui gradus ordine sine aliqua te instituimus altercatione restitui. Sed quia rursus ante non multum temporis spatium, ad Romanam civitatem veniens, de aliquibus illic actis incongrue, de sacrorum es conquestus alienatione **647** vasorum; atque dum pro hac re, quæ tuis objectionibus respondere potuissent, sustineremus in hac civitate personas, Natalis episcopus tuus de hac luce migravit, necessarium judicavimus easdem præceptiones tam decessoris nostri, quam nostras, quas dudum, ut dictum est, pro tua absolutione transmisimus, præsentibus deinceps apicibus confirmare. Quamobrem a cunctis tibi objectis capitulis te plenius absolventes, in tui te ordinis gradu sine aliqua volumus altercatione permanere, ut nihil tibi penitus mota a præfato viro **B** questio qualibet occasione præjudicet. De his autem capitulis de quibus conquestus es, Antonino subdiacono, et rectori illio patrimonii sanctæ, cui, Deo auctore, præsidemus, Ecclesiæ instantèr injunximus ut si quidem in his ecclesiasticas invenerit immistas esse personas, cum summa causas ipsas districtione atque auctoritate (a) definiat. Sin autem cum talibus res agitur, in quos ecclesiasticæ vigor non possit jurisdictionis extendi, de singulis quibusque capitu-

EPIST. XXXII. — (a) In pluribus Mss. nostris *definit*; quibus annuit Antonius Augustinus, lib. III *Emendation.*, cap. 9. Hæc de voce. Quod ad rem spectat, in isto subdiacono et aliis passim videre mihi videor imaginem judicium ecclesiasticorum, sive ordinariorum, quos officiales vocant, sive delegatorum, quod forte non pœnitebit observasse. Siquidem **C** legibus nostris in conventu Blesensi et pluribus Arrestis cautum est ne aliis quam presbyteris istud munus demandetur, etiamsi jure canonico, et summorum pontificum exemplo demandari posse videatur. Certe presbyteros et episcopos a simplici clerico aut subdiacono summa cum auctoritate judicari, interdici, suspendi, excommunicari, absolvi, minus decet, si rem ex æquo et bono æstimamus. Quinimo legimus eandem fuisse cleri Gallicani mentem in conventu publico, anno 1625, quando de sententia Stephani Louytæ adversus episcopum Leonensem deliberatum est. Eo enim vel maxime violatam esse querebantur episcopalem dignitatem, quod presbyter, doctor Sorbonicus, et decanus Nannetensis, ab apostolica sede delegatus, de episcopo judicasset. Hoc ego saxum indico, non moveo; volvant alii. Gussanv.

EPIST. XXXIII. — (a) Vix dubitare licet eum fuisse Dynamium, de quo Gregorius Turon., lib. VI *Hist.*, c. 7 et 11. Idem scripsit nonnullorum sanctorum **D** Vitas. Ejus laudes celebrat Fortunatus lib. VI, carm. 11 et 42. Gallicanum Eccl. Romanæ patrimonium tunc curare non dedignabatur. At duobus post annis curare desit. Vide epist. 6, lib. VI: *Sed quoniam Dynamius modo non potest*, etc. Dissimulare tamen non debemus in Vatic. A, legi *Damiano patricio Galliarum*. In Vatic. B, *Dinomio*. In Colb., *Damio*. Verum in Vatic. D, in Norm., in Corb., etc., non obscure legitur, *Dynamio patricio Galliarum*.

(b) Patricii Galliarum titulus illorum tunc procerum fuit, quibus aut Burgundiæ reges Arelatensem provinciam, aut Francorum Austrasiorum reges Massiliensem regendam commisissent; atque etiam aliorum forte qui et alicujus provincie Præfecti essent, et supremi in bello duces. Vide Adr. Valesium lib. VI *Rerum Francic.*, et Bignon., in Marculfi formulas, num. 35. Cum igitur Dynamius de quo

lis probationes inter publica gesta depositas ad nos absque ulla dilatione transmittat, ut instructi subtiliter sciamus quid de his debeamus, Christo auxiliante, disponere. (*Vide l. I, ep. 19 et 20, l. II, ep. 17 et 52. Cf. Joan. Diac. l. III, c. 9.*)

EPISTOLA XXXIII.

AD DYNAMIUM PATRICIUM.

Quadringentos solidos de redditibus Ecclesiæ Romanæ se accepisse significat. Mittit crucem sacris reliquiis referam.

Gregorius (a) Dynamio (b) patricio Galliarum, etc.

Monstrat quam bene dispenset propriis, qui fideliter administrat aliena. Quod vestra **648** nobis gloria ostendit, quæ perenni muneri intenta, beato Petro apostolorum principis suorum reddituum fructus intulit. Cui dum sua fideliter impenditis, hæc apud eum vestra munera fecistis. Sic quippe agere hujus terræ gloriosos de æterna gloria cogitantes decet, ut in eo quod temporaliter prævalent, mercedem sibi non temporalem parent. Proinde debitum salutationis alloquium persolventes, omnipotentem Dominum deprecamur ut vitam vestram et bonis præsentibus repleat, et ad sublimia gaudia æternitatis extendat. Suscepimus namque per Hilarum [*Al. Hilarium*] filium nostrum de præfatis Ecclesiæ nostræ redditibus (c) Gallicanos solidos quadringentos. Transmisimus

Gregorius Turon. fuerit Massil. provincie rector, neque inter Massil. aut Arelatensis provincie rectores alius hac ætate ejusdem nominis occurrat, pene decretorium inde argumentum eruitur nostrum Dynamium ab illo non distinguendum qui apud Gregorium Turon. et Fortunatum. Porro nullum Massiliæ intrusit episcopum Dynamius, ut fingit Gussanv., sed Ucetie duos. Vide Gregorium Turon., lib. VI, c. 7. Dynamium hunc, amissa uxore, cum Auraliano fratre suo religiose vixisse perperam ex sancto Gregorio, l. VII, epist. 12, probare nititur Gussanvillæus; Adrianum Valesium, *Rerum Francicarum* libro XI, pag. 137, secutus. Consule laudatam epist. 12, et confer cum 36, l. VII, necnon cum 74, l. XI.

(c) Gallicani solidi a Romano discrimen cum non omnibus sit notum, ac de solidis illorumve partibus frequens apud Gregorium Magnum recurrit mentio, id paulo fusius exponere operæ pretium erit. Aureus nummus Constantino Mag. imperante solidi nomen obtinuit. Exinde voces *solidus et aureus* eundem in Romano imperio expressere nummum. Vides sanctum Gregorium, lib. I *Dial.*, cap. 9. Solidi pondus circa idem tempus imminutum fuit. Plinii tempore aurei 42 ex libra signabantur. Sub Constantino Mag. aureos seu solidos LXXXIV, in libra fuisse contendunt multi ex lib. XII *Cod. Theodos.*, leg. 119, quos refellit Gronovius, lib. IV, cap. 13, atque auri libram per LXXII solidos etiam tunc fuisse divisam probat. Idem erat sub Valentiniano solidorum pondus, ut manifeste colligitur ex lege an. 367 lata, *Cod. Theodos.* lib. XII, tit. 6, lege 13, de susceptoribus præpos. et arcaris: *In LXXII solidos libra feratur accepta*. Erant igitur sex in uncia solidi; in solido quatuor scrupuli, siliquæ XXIV. Idem vivente Gregorio Mag. fuisse solidorum pondus ostendit epist. indict. secundæ 38, ubi cum Maurus merces in eo solidis a Felice suscipiens, sex silliquas per solidum lucri causa promittit, quingentorum solidorum debitor efficitur. Varia quoque fuit variis temporibus auri ad argentum proportio. Colligitur ex Plinio, lib. XIX, cap. 1. illius ætate auri ad argentum proportionem fuisse duodecuplam. Sub Constantino Mag. ejusve successoribus servata est eadem proportio ad an. 396.

autem beati Petri apostoli (d) benedictionem, crucem parvulam, cui de catenis ejus beneficia sunt inserta. Quæ illius quidem ad tempus ligaverunt, sed vestra colla in perpetuum a peccatis solvant. Per quatuor vero in circuitu partes, de beati Laurentii craticula, in qua perustus est, beneficia continentur, ut hoc, ubi corpus illius pro veritate crematum est, vestram mentem ad amorem Domini accendat..

EPISTOLA XXXIV.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ut Festum episcopum civibus suis conciliet.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Queritur (a) Festus frater et coepiscopus noster (b) a suis se clericis ac civibus despici atque contemni. Pro qua re experientiæ tuæ præcipimus ut tranquilla eos adhortatione convenias, 649 quatenus sedatis, si quæ forte odiorum causæ sunt, mutua eos et Deo placita charitate concilies, ut et ille quod filiis decet impendat, et illi quod patri oportet exhibeant. Si quæ vero aliæ causæ sunt, prædicto episcopo te impendere præcipimus salva tamen justitia et æquitate, solatium. (c) Mense Maio, indictione 11.

EPISTOLA XXXV.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Ex clero Neapolitano mittendos Romam duos vel tres, qui vice omnium episcopum eligant. Futuro episcopo deferenda necessaria. Paulo secedendi dandos pro labore solidos centum cum mancipio uno.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Sæpius a nobis (a) Paulus frater et episcopus noster expetiit ut eum ad propriam reverti faceremus Ecclesiam. Quod quia rationabile esse perspeximus, ejus petitionem necessario duximus adimplere. Proinde experientia tua clerum Ecclesiæ Neapolitanæ

Hocce anno jubent Arcadius et Honorius ut pro xx libris æris unus auri solidus a possessore reddatur. Cod. lib. x, tit. 70, de collatione æris. Tunc erant pro argenti libras sex aurei solidi. Anno 397, imperatores pro singulis argenti libris quinos solidos jubent inferri, quæ jam proportio auri ad argentum est 1 ad 14 2/5, atque pro xxv libris æris seu denariorum sex millibus fuit solidus. Id testatur Cassiodorus, variarum lib. 1, epist. 10: *Sex milia denariorum, inquit, solidum esse voluerunt.* Tunc apud Romanos pro L denariis argenteis erat solidus. Verum apud Francos auri ad argentum proportio duodecupla sexto sæculo perseverabat. Id manifeste colligitur ex insigni loco Hincmari archiep. Rhem., in Vita sancti Remigii. *In testamento, inquit, a beato Renigio condito lector attendat quia solidorum quantitas, numero xl, denariorum computatur, sicut tunc solidi habebantur. Et in Francorum lege Salica continetur et generaliter usque ad tempora Caroli perseveravit, ut in ejus capitulis continetur.* Denarii xl duas argenti uncias, solidi sex unciam auri unam faciebant. At præcipuum Gallici solidi a Romano discrimen in eo positum fuit, quod Gallicum aurum esset Romano longe deterius. Id patebit magis ad epist. 7, lib. vi.

(d) Græcis εὐλογίαν munusculum. Vide, infra, epist. 48, lib. v, epist. 47, lib. viii, epist. 35, lib. ix, etc., l. ii, Dial., c. 8, Gregorii Turon. lib. viii, c. 7. In ipsa sacra Scriptura benedictio pro munere sumitur, Genes. xxiii, 11.

EPIST. XXXIV. — (a) Male a quibusdam Sixtus. Fuisse autem Capuanæ civitatis episcopum, liquet ex epistola 12, lib. v.

conveniat, quatenus duos vel tres de suis eligere et huc ad eligendum episcopum transmittere non omitant. Sed et sua nobis relatione insinuent quoniam ii quos transmiserint omnium in hac electione vice fungantur, ut Ecclesiæ illi, Deo auctore, suis antistes valeat ordinari. Nam amplius eam sine proprio non patimur esse rectore. Qui si fortasse admonitionem tuam quolibet modo differre tentaverint, ecclesiasticum in eos vigorem exerce. Nam pravitatis de se dabit indicium, quisquis in hoc non sponte consenserit. Prædicto autem Paulo fratri et coepiscopo nostro centum solidos, et unum puerulum orphanum, quem ipse elegerit, pro labore suo de eadem Ecclesia facias dari. Illos autem qui cunctorum vice huc venerint ad eligendum episcopum admone, (b) ut vestiarius omne episcopi sui sciant deferendum, et quantum præviderint secum argentum adducant, quod in usu suo habere possit qui fuerit episcopus ordinatus. Hæc vero omnia vivaciter districteque implere festina, et sub omni hac celeritate electos, sicut diximus, de clero trans mitte, ut quia diversi hic nobiles civitatis Neapolitanæ præsentis sunt, una cum eis de episcopali ordinatione et tractare et, adjutore Domino, deliberare possimus. (Vide l. ii, ep. 15.)

EPISTOLA XXXVI.

AD SABINUM DEFENSOREM.

Ut Januarius episcopum et Epiphanius presbyterum criminibus accusatos Romam perducant. Pompeianam vero, Theodosiam et Isidorum adjuvet Romam venire cupientes.

Gregorius Sabino defensori (a) Sardiniae.

Quædam ad aures nostras gravia pervenerunt, quæ quoniam canonicam emendationem expectant, 650 idcirco experientiæ tuæ præcipimus quatenus una cum Joanne notario, omni excusatione postposita,

(b) Causam contemptus de quo Festus conquerebatur fuisse ipsius avaritiam, colligi potest ex epistola 33, lib. v.

(c) Hæc leguntur in Norm., Vatic., duobus Teller. et Turon. S. Gatiani.

EPIST. XXXV. — (a) De hoc episcopo diximus ad epistolam 9 lib. ii. Ex 1 et 2 epistola hujus libri quam indigne in Castro Lucullano prope Neapolim sit habitus, notum. Hinc fortasse propriæ Ecclesiæ revisendæ desiderium.

(b) Vatic. Bet nonnulli, ut vestiarius omne episcopii. Hinc apparet rem vestiariam episcopi non fuisse cujusque propriam, sed Ecclesiæ, et de manu in manum tradi consuevisse, sicut et pecuniam. Nunc autem designati episcopi de suo solvunt annatas, vestes comparant, sumtus faciunt, qua ratione pauperibus omnis ad episcopatum aditus præcluditur. Porro vestiarius usurpatur aut pro vestium armario et reconditorio, aut pro re ipsa vestiaria cuique pro sua conditione necessaria, ut in digestis, lib. xxiv, tit. 2, leg. 21. Græce scribunt βεστιάριον, res vestiaria, βεστιάριος, τὸ ἐν τῷ, armarium, βεστιάρειον, qui curam gerit vestiarii. Hinc παιδόπουλλος τοῦ βεστιάρειου, qui secundus a vestiario; πρωτοβεστιάριος, supremus præfectus. Vide Codinum. Apud Nicetam dicitur ἀρχιζούπανος, et simpliciter ζούπανος, vestiarii principis præfectus. Partim ex Gussanv.

EPIST. XXXVI. — (a) In Vulgatis additur, et Anthemio subdiac., contra Mss. Vatic., Norm., Corb., Rhem., Colb., fidem; imo contra totius epistolæ seriem, ubi in singulari legitur: *experientiæ tuæ*, et infra, *perscrutariis*.

Januarium fratrem et coepiscopum nostrum summa huc exhibere instantia non omittas, ut eo coram posito, ea quæ ad nos perita sunt subtili valeant indagatione perquiri. Pompeiana vero atque Theodosia religiosæ feminæ, juxta postulationem suam, si huc venire voluerint, vestra eis in omnibus præbet solatia, ut desideria sua vobis queant (b) succurrentibus adimplere: præcipue autem Isidorum eloquentissimum, sicut petiit, studii vestri sit per omnia vobiscum adducere, ut causæ ejus qualitas, quam contra Ecclesiam Caralitanam habere dignoscitur, interius trutinata, legalem valeat finem accipere.

Præterea quoniam aliqua nobis de persona Epiphani presbyteri facinora nuntiata sunt, necesse est ut diligentius cuncta perscruteris, et seu (c) mulieres cum quibus perisse dicitur, seu alios quos de causa eadem scire aliquid senseris, huc pariter festines adducere, quatenus ecclesiasticæ districtioni liquide possint aperiri quæ vera sunt. Hæc vero omnia ita efficaciter utrique curabitis adimplere, ut nulla vos de neglectu culpa respiciat, scientes ad vestrum omnino pertinere periculum, si hæc nostra quoquo modo fuerit lentata præceptio.

EPISTOLA XXXVII.

AD BONAM ABBATISSAM.

Monasterium construi præcipit, et omnia a Joanne presbytero ipsi legata confirmat.

Gregorius (a) Bonæ abbatissæ.

Ecclesiastica damnum non sentit utilitas, si res aliis competentes, cognita veritate, restituat. Cognovimus itaque Joannem quondam presbyterum sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservimus, in domo juris sui posita in hac urbe Roma, juxta thermas Agrippianas, oratorium construxisse, ibique quosdam redditus legati titulo per testamenti sui seriem reliquiesse; in quo etiam oratorio servorum Dei congregationem esse constituit; et hæc omnia ut

(b) Duo Vaticani, Norm. et pl., concurrentibus.

(c) Refertur extr. de testibus et attestat., c. 3. ubi Glossa notat, 1º mulieres produci testes adversus clericos; 2º socios criminum admitti ad testimonium; 3º in criminalibus mulierum testimonium non recipi. Quamvis autem semper rejectæ sint feminæ a postulationibus, testimoniis, accusationibus, judiciis, varias ob causas, nihilominus non raro fuisse admissas, multorum legibus aut moribus constat. In Dig., de testibus, leg. 18, qui testam. fac., leg. 20, § mulier. In jure canonico, extr. de testibus, c. 3 et 33. Et apud Grat., causa 15. q. 3, referuntur plures textus ex jure civili. Jure Gallico mulieres admitti, necnon in foro ecclesiastico, praxis hodierna testatur. De sociis criminum, quod testificari non possint, ait Alex. 3, extr. de testibus, c. 10, et c. 20, quia simili morbo laborant. Et Clement. 3, extr. de Confess., c. 1. Secundum juris utriusque statuta, de se confessi super aliorum conscientis interrogari non debent. AUGER.

EPIST. XXXVII [Al. 44, indict. 14, et 49, indict. 2]. — (a) In Edit. vet., Bono abbati. Confirmat hanc lectionem quod in fine epistolæ legitur juxta Mss. Norm., tres Romanos, et alios nonnullos: non solum a te, sed etiam a tuis successoribus; ideoque viris, non feminis.

(b) In Norm. et tribus Vatic.: Completa est, nostra

A debuissent impleri, testamenti sui pagina sanctæ memoriæ decessorini nostro Pelagio noscitur deputasse. Sed quia, morte occupatus, hoc non occurrit implere, et domus ipsa cum horto suo ab actoribus nostræ Ecclesiæ detinetur, et idcirco hactenus necdum voluntas defuncti (b) completa est, justitiæ ratio nos vehementer incitat hujusmodi piæ dispositionis arbitrium vestra sollicitudine, et hoc quod decessori nostro injunctum est, adimplere. Sed quoniam illic, pro difficultate temporis, nova servorum Dei congregatio adhiberi non potuit, feminarum saltem congregationem constituendam esse decernimus, atque ideo et locum ipsum solemniter dedicare. Et quia monasterium ubi tu prius fuisti in ruinæ erat periculo constitutum, te illic 651 cum congregatione tua consistere per omnia (c) debere, Deo annuente, perspeximus, quatenus in suprascriptæ domus monasterio, juxta voluntatem defuncti, Domino Redemptori nostro serviens esse congregatio potuisset, et imminens posset periculum evitare. Unde necesse est ut et nunc et in futuris temporibus Dei illic laudes per eam quæ modo est vel successura est congregationem modis omnibus celebrentur. Considerantes igitur antedicti presbyteri voluntatem, perpetuo illico tempore monasterium esse, atque ad id eandem domum in integro cum horto suo et rebus interius designatis, quæ a testatore relictæ sunt, proprietatis jure constituimus pertinere; id est, massam Magulianensem cum appendicibus suis via Numentana milliario plus minus undecimo, tabernam in hac urbe, quæ est posita (d) juxta Palacenis, et (e) Salgamum posito ante domum suprascripti monasterii. Oportet ergo ut ita dilectio tua diligenter invigilet, ut et Dei illic, sicuti præfati sumus, laudes salubri studio devote, ut moris est, celebrentur, et suprascriptæ res ad jus ipsius pertinentes, nulla, te negligente, occasione deperiant. Hanc enim sollicitudinem (f) non solum te, sed etiam eas quæ tuo loco successerint in prædicto sollicitudine, piæ dispositionis voluntatem; et hoc quod decessori nostro injunctum est, prævidimus esse complendum; ideoque necessarium esse perspeximus ut dedicari oratorium ipsum protegente Domino debuisset. Et quia.

(c) Becc. et Pratell., debere, quatenus et in suprascriptæ domus monasterio congregatio esse potuisset, et imminens rei periculum evitaret. Unde.

(d) Locus est in urbe Roma, ubi fuit monasterium sancti Laurentii martyris, de quo Anastasius Bibliothec., in Greg. IV. GUSSANV.

(e) Salgami nomine a sale fortasse deducto intelliguntur quæcunque sale vel aliis salis vim habentibus condita ad cibum in vasis servabantur, ut mala, fici, uvæ, cucumeres, etc. Vide Lexicon Martinii. In Cod. Justin., lib. XII, tit. 42, est, de salgamo hospitibus non præstando. Ubi cavetur: ne quis comitum vel tribunorum, aut præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitras, lignum, oleum a suis extorqueat hospitibus. Hic tamen per salgamum intelligitur cella salgamaria, seu officina in qua salgamum asservabatur et vendebatur a salgamariis. Conqueritur concil. Chalcedon., act. 11, salgamarios fuisse ordinatos episcopos; unde gravissimum in Ecclesia damnum.

(f) In tribus Vatic. et in Norm. non solum a te, sed etiam a tuis successoribus, in prædicto oratorio.

monasterio et rebus superius designatis, constitui- **A**
mus nihilominus exhibere (g).

EPISTOLA XXXVIII.

AD LIBERTINUM PRÆFECTUM.

Ut Nasam Judæum seductorem puniat, necnon Christiana mancipia ab illo comparata liberet.

Gregorius (a) Libertino præfecto Siciliæ.

Ab ipso administrationis exordio, Deus vos in causæ suæ voluit vindictam procedere, **652** et hanc vobis mercedem propitius cum laude servavit. Fertur siquidem quod Nasas quidam sceleratissimus Judæorum, (b) sub nomine beati Eliæ altare punienda temeritate construxerit, multosque illic Christianorum ad adorandum sacrilega seductione deceperit; sed et Christiana, ut dicitur, mancipia comparavit, et suis **B** ea obsequiis ac utilitatibus deputavit. Dum igitur severissime in eum pro tantis facinoribus debuisset ulcisci, gloriosus Justinus, medicamento avaritiæ, ut nobis scriptum est, delinitus, Dei distulit injuriam vindicare. Gloria autem vestra hæc omnia districta examinatione perquirat; et si hujusmodi manifestum esse repererit, ita districtissime ac corporaliter in eumdem sceleratum festinet vindicare Judæum, quatenus hac ex causa et gratiam sibi Dei nostri conciliet, et his se posteris pro sua mercede imitandum monstrat exemplis. Mancipia autem Christiana (*Grat. dist. 54, c. 13*), quæcunque eum comparasse patuerit, ad libertatem, (c) juxta legum præcepta, sine ambiguitate perducite; ne, quod absit, Christiana religio Judæis subdita polluat. Ita ergo omnia districtissime sub omni festinatione corrigite, ut non solum **C** pro hac vobis disciplina gratias referamus, sed et testimonium de bonitate vestra, ubi necesse fuerit, præbeamus. (*Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 43.*)

(g) In Colbert. vet. legitur ad calcem epist., mense Maio, indict. 11.

Epist. XXXVII [*Al. 37*]. — (a) In Corb., Pratell. et Michaelino legitur, *Libertino prætori*. In Rhem. et Vatio. D. *exprætori*. Si ex alterutra lectione una eligenda nobis foret, priorem censeremus anteposendam. Nimirum conqueritur infra sanctus Gregorius de Justino qui Siciliæ prætor fuerat, ex epist. 2 lib. 1, ad eum scripta: et Libertinum, qui fortasse successor ei datus fuerat, admonet hic ut ea quibus mederi neglexit Justinus emendet. Retinemus tamen *præfecto*, quia legitur in tribus Vatic., in Norm. quinque et in plerisque; aliundeque non minus ad præfectum spectabat ea e medio tollere de quibus ex postulat sanctus pontifex, quam ad prætorem.

(b) Vide in Cod., lib. 1, tit. 9, *de Judæis et cælicolis*, legem *Judæos quosdam*, ubi prohibentur Christianos ritus simulare, crucem suis immiscere, etc. GUSSANV. Cultum et honorem Eliæ exhiberi non improbat sanctus Doctor, sed malas sceleratissimi Judæi artes. Alioquin legimus sancti Eliæ prophetæ templum in Petrio a Zenone imperatore constructum, post reditum ex Persica expeditione. In ædem Eliæ quam dominicum nuncupabant, habes epigramma sancti Gregorii Nazianz., in Edit. Leunclavii. Constat tamen in Ecclesia Latina, saltem usque ad sancti Bernardi tempora, sancti Eliæ nullum diem festum decretum fuisse; Bernardus enim, in epist. 98 novæ Ed., respondet ad quæstionem cur ex justis antiquæ legis Ecclesia solis Machabæis diem festum assignavit.

EPISTOLA XXXIX.

AD EPISCOPOS CORINTHIOS.

Diaconum mittit, qui de audita Adrianum inter et episcopos ejus accusatores reconciliatione inquirat.

Gregorius universis episcopis Corinthiis.

Desiderii nostri est ad concordiam (a) redire discordes, et unitos esse in gratia eos quos divisos ab alterutra dilectione voluntatis facit esse **653** diversitas. Scripta igitur fraternitatis vestræ relegendes, agnovimus quod hi, qui contra (b) Adrianum fratrem et coepiscopum nostrum aliqua dixerant, modo cum eodem episcopo in amicitiam convenissent, et magna nobis ad præsens facta est de eorum unitate lætitia. Sed quoniam ea quæ dicta sunt indiscussa remanere non patimur, Sedis nostræ diaconum ad ea investiganda dirigimus; quia nuntiati nos facinoris qualitas vehementer impellit ut ea quæ audivimus dissimulare nullatenus debeamus, præsertim cum accusatores et accusatum inter se fecisse gratiam indicastis, hoc nobis necesse est subtilius percrutari, ne fortasse eorum sit comparata concordia; quæ si, quod absit, non ex charitate, sed ex præmio facta constiterit, majori hoc emendatione plectendum est. Nam nos qui canonice, revelante Deo, mala, si quidem vera sunt, resecare præcedentia festinamus, commissam postmodum culpam sine vindicta nulla ratione dimittimus (c).

EPISTOLA XL.

AD PETRUM SUBDIACONUM.

Numerium diaconum, si episcopatu dignum judicet, Romam mittat consecrandum. Catellam servam, si animo sincero monasticum habitum petat, a Felice redimat.

Gregorius Petro subdiacono Campaniæ.

Ante aliquot dies tibi scripsimus, ut Numerium diaconum (a) Nuceriæ Ecclesiæ interrogare (b) subtili-

(c) In Cod., lib. 1, tit. 10: *Judæus servum Christianum nec comparare debet, nec largitatis aut alio quocunque titulo consequetur. Quod si aliquis Judæorum.... non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur*, etc. Et lege sequente: *Græcus, seu Paganus, et Judæus, et Samaritanus, et alius hæreticus, id est, non existens orthodoxus, non potest Christianum mancipium habere*, etc. Lege distinct. 54 et extra., leg. v, tit. 6, de Judæis, cap. 2. Infra, passim, de Judæis, necnon in conciliis Galliæ, ubi plura videbantur Judæis permissa, quæ prosequi nostri non est instituti. GUSSANV. Vide, infra, lib. iv, epist. 21, et Eusebium, lib. iv de Vita Constantini, c. 27, ubi refert piæ imperatorem legem tulisse, ne Christianus ullus serviret Judæis; et si quis Christianæ religionis servus penes Judæum deprehenderetur, illum quidem libertate donandum, Judæum vero pecunia multandum.

Epist. XXXIX [*Al. 38*], — (a) Recent. Ed., *redigere*, inconsultis sane Mss., saltem antiq. et potioribus.

(b) Forte is quem injuste ab episcopis quibusdam condemnatum absolvit Gregorius, epist. 6 et 7 hujus indictionis. GUSSANV.

(c) Turon. Cod. S. Gatiani, cui concludit Edit. Paris. 1518, addit: *Mense Junio, indict. 11.*

Epist. XL [*Al. 39*]. — (a) Nuceria urbs olim Campaniæ in Picentinis, nunc principatus citerioris in regno Neapolit., adhuc episcopalis sub archiep. Salernitano.

(b) Id est, curiosius, diligentius; quo sensu sæpe a

ter debuisses; et si nihil esset quod ei ad sacerdotii gradum potuisset obsistere, hac eum consecrandum Deo auctore transmitteres. Et ideo si, facta interrogatione quam diximus, suprascriptum ad nos diaconum transmissurus es, clerum et populum civitatis ipsius admonere curabis, ut cum eo quancumque potuerint venire non differant, quatenus eis presentibus, si Deo placuerit et ordinandus fuerit, consecratur.

Præterea quia Felix defensor puellam nomine Catellam habere dicitur, quæ cum magnis lacrymis et vehementi desiderio habitum conversationis appetit, sed eam præfatus dominus suus converti (c) minime permittit, proinde volumus ut experientia tua præfatum (d) Felicem adeat, atque puellæ ejusdem animum sollicitè requirat; et si ita esse cognoverit, pretium ejusdem puellæ suæ domino præbeat, et huc eam in monasterio dandam cum personis gravibus, Domino auxiliante, transmittat. Ita vero hæc age, ut non per lentam 654 actionem tuam præfatæ puellæ anima detrimentum aliquod in desiderio suo sustineat.

EPISTOLA XLI.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Stuprator virginis aut eam ducat, aut corporaliter castigatus in monasterium detrudatur. Diaconus captivus Ecclesiæ sumptibus redimatur.

Gregorius Pantaleoni notario.

Questus est nobis Evangelus, Sipontinæ Ecclesiæ diaconus, filiam suam (a) a Felice fuisse, quod dici nefas est, stupratam. Pro qua re hujus præcepti auctoritate suffultum ad Sipontinam civitatem te proficisci necesse est, et adhibitis tibi sapientibus illic viris, cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere; et si ita repereris, eam quam (b) stupravit, aut uxorem factio nuptialibus instrumentis accipiat, aut corporaliter castigatum in monasterium eum privatum communione, ubi pœnitentiam peragat, nostro Gregorio usurpatur. In epist. seq., cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere; hoc est summo studio, omnique sollicitudine. Ita in epist. 42, curet subtiliter singulas quasque describere.

(c) Converti, habitu conversionis indui, sanctimoniam aut ancillam Dei fieri, idem est. De servis sine domini consensu ad habitum conversionis non admitteudis, lex ipsa naturæ præcipit, Evangelium confirmat, canones agnoscunt, statuunt imperatores et reges. Jus cuique suum servari, juris est naturalis. Paulus, I Timoth. vi: *Quicumque sub iugo sunt servi*, etc. Et additur: *Si quis utiliter docet*, etc., quem textum explicant Patres, Ambrosius, Primasius, Hieronymus, Chrysostomus et alii veteres; concordant novi commentatores. De canonibus legere est canonem apost. 81 Chalcedonensis concilii, c. 4; Gangrensis, can. 3; capitularis Aquisgranensis, c. 23. Gelasius papa pœnam depositionis et excommunicationis decernit adversus eos qui contrarium fecerint. Refertur dist. 54, cum pluribus aliis auctoritatibus. Adde extra, lib. 1, tit. 18. De servorum monachismo, ignorante aut invito domino. Videat lector Leonis imperatoris constitutiones 9, 10, 11, quas legisse non erit injucundum. Imperatores tamen severius, adversus dominos infideles edixerunt, præcipue Judæos, ut supra, epist. 38, observavimus. Vide in Authent., novell. 5, c. 2, nov. 123, c. 4. Hinc canones posteriores in servorum gratiam multa

A tradere festinabis; ita ut nulla exinde ei sit quoquomodo egrediendi licentia, nisi hoc nostra permiserit fortasse præceptio.

Præterea quia supradictus diaconus de hostibus se redemptum, ac propterea debitum habere commemorat, ideo si talem ejus substantiam non esse cognoveris quæ ad reddendum debitum ipsum possit sufficere, Felici fratri et coepiscopo nostro te immineere præcipimus, ut ejus pretium de Ecclesia dare non differat, quatenus suprascriptus Evangelus diaconus sine tarditate aliqua a debiti possit necessitate cui est suppositus liberari.

EPISTOLA XLII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Ecclesiarum ministeria, pecuniæ, etc., Ecclesiæ Sipontinæ describantur, quorum index Romam mittatur.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Propositi nostri sollicitudo nos vehementer astringit ut ita rerum ecclesiasticarum, Deo auxiliante, debeamus providere cautelam, quatenus in eis nulla possit ex neglectu evenire jactura. Proinde fraternitas tua una cum Bonifacio, necnon et Pantaleone latore presentium, sedis nostræ notariis, res Ecclesiarum, quæ apud Sipontinam noscuntur esse Ecclesiam, curet subtiliter singulas quasque describere, ut tam ministeria Ecclesiarum, 655 quam etiam usuale argentum, vel quidquid aliud est, idem (a) brevis a vobis conscriptus, veraciter rerum facta inspectione, contineat. Ned quamdam ad hoc moram vel excusationem fraternitas tua tentet adducere; sed, omni excusatione cessante, hæc quæ a nobis injuncta sunt modis omnibus implere festina, eundemque nobis brevem manu tua subscriptum per ante dictum Pantaleonem trans mitte, quatenus quid de hoc fieri salubriter debeat, divina possimus gratia suffragante disponere.

statuerunt, ut extr. de Judæis, c. 1 et 2, lib. v: *Fidelibus dominis non eripiuntur servi, sed dato pretio liberantur*. Hesselius, in Paulum, in cap. vi I Timoth., de istis tractat fusius, quem consule. De eadem materia sæpe fit in sequentibus epistolis mentio. GUSANV.

(d) Tres Vatio. Felicem videat.

Epist. XLI [Al. 40]. — (a) Fuisse nepotem Felici episcopi Sipontini docet epist. 43.

(b) Ea de re multas leges videre est in Dig., ad legem Juliani, de vi publica. Aliquot etiam canones extr. de adulterio et stupro. Deponebantur clerici in hoc crimine deprehensi, et monasterio includebantur pœnitentiam acturi, dist. 81, cap. Si quis clericus. AUGST. Supponit vir eruditus stupratorem clericum fuisse, quod ex pœna ipsi inflictâ facile possumus conicere.

Epist. XLII [Al. 41]. — (a) Brevis dicitur inventarium, rotulus, Gall. rôle, nempe chartula summarium quarumcunque rerum continens. Græcis πίττακιον, pittaçion, utuntur passim hac notione sanctus Hieronymus epist. 6, ad Florentium; sanctus Benedictus, c. 32 et 41 regulæ; Lupus Ferrar. epist. 80; et alii. Hinc imbreviare, in breves redigere, apud Hinemarum, Hovedenum, et alios. GUSANV. Vide, supra, epist. 5 libri II. Cæterum fallitur Gusanv., dum hic laudat reg. sancti Benedicti caput 41.

EPISTOLA XLIII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Episcopum de illato a nepote stupro arguit, ipsique imponit latæ in reum sententiæ executionem.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Exspectabamus fraternitatem tuam sua aliquos ad Deum prædicatione convertere, et male agentes ad rectitudinem revocare. Qua de re nimis contristamur, quia e diverso in nepotis tui Felicis pravitate, tua evidenter, qui talem nutristi, culpa monstrata est. Pervenit (a) itaque ad nos quod suprascriptus Felix, Evangelii tui diaconi filiam, quod nefas est dici, stupro deceperit. Quod si verum est, quamvis (b) gravi esset de lege pœna plectendus, nos tamen aliquatenus legis duritiam mollientes, hujusmodi disponendo præcipimus, ut aut quam stupravit uxorem habeat, aut certe si renuendum putaverit, districtius ac corporaliter castigatus excommunicatusque, in monasterium, ubi pœnitentiam peragat, retrudatur, de quo ei nulla sit egrediendi sine nostra præceptione licentia. Ita ergo fraternitas tua, ut hæc compleantur studeat, quatenus nihil de his aliquo modo possit omitti. Nam si quid, quod non credimus, lentatum fuerit, et illi grave postea periculum imminebit, et te non levis incipiet culpa respicere.

EPISTOLA XLIV.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Stephaniz res a decessoris sui actoribus occupatas restituat.

Gregorius Bonifacio episcopo Regitano.

Sicut Ecclesia (*Grat.* 12, q. 2, c. 49) proprias res amittere non debet, ita eam rapacitatis ardore invadere alienas non oportet. Stephanía siquidem latrrix præsentium, quasdam res suas temporibus decessoris tui **656** Lucii quondam episcopi ab actoribus ejus vi queritur occupatas. Et quia sibi eas petiit, justitia favente, debere restitui, propterea fraternitas tua cum Dei timore hæc quæ asserit subtiliter curet addiscere. Et si ita, quemadmodum suprascripta femina ait, esse repererit, quæcunque male ablata sunt, faciat sine aliquo damno vel dilatione restitui.

Epist. XLIII [*Al.* 42]. — (a) Refertur extr. *de adult.* c. 2. Vide concil. Meld., an. 845, c. 64, 65, 66.

(b) Quam intelligat pœnam inquiri; an deportationem, aquæ et ignis interdictionem, depositionem, pœnam corporalem? Mortem videtur intelligere. Vide caus. 36, q. 2, et in Cod., l. ix, tit. 12 et 13, et novell. 143. GUSSANV.

Epist. XLV [*Al.* 43]. — (a) Tarentum vulgo *Taranto*, urbs olim Salentinorum, in magna Græcia, in sinu cognomine, hodie regni Neap., in provincia Hydruntina, ubi validum Hispanorum præsidium; titulo principatus gaudet; olim episcopalis, nunc autem archiepiscopali sede donata. GUSSANV.

(b) Et statim addit: *In rebus ambiguis... huc tuæ conscientię elegimus committendum.* Sic utrumque intelligerem. Habuerat Andreas ante ordinationem concubinam, id manifestum sancto Gregorio. Eidem concubinæ fuisse post ordinationem permistum, quibusdam erat nata suspicio. Ejus conscientiam convenit sanctus Gregorius. Id patet ex verbis seqq.: *Et te illius criminis participationem habere, de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio.* GUSSANV.

A Nam valde durum est res alienas contra rationem Ecclesiam detinere. Ita ergo querimoniam præfatæ mulieris salubriter finire festina, ut nec nos exinde denuo molestiam patiamur, nec te avarum vel desidiosum hæc causa demonstret.

EPISTOLA XLV.

AD ANDREAM EPISCOPUM.

Ut sacerdotium ipse deponat, si peccati cum concubina sit conscius, hortatur. Quod mulierem fustibus cædi jusserit, a missarum celebratione per duos menses abstinere jubet.

Gregorius Andream episcopo (a) Tarentino.

Tribunal judicis æterni securus aspiciet (*Grat. dist.* 33, c. 7), quæquis reatus sui conscius digna eum modo pœnitentia placare contendit. Habuisse te siquidem concubinam (b) manifesta veritate comperimus, de (c) qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse judicium, hoc tuæ conscientię elegimus committendum. Qua de re, si, in sacro ordine constitutus, ejus te permistione esse reolis maculatum, sacerdotii honore deposito, ad administrandum nullo modo præsumas accedere, sciturus in animæ tuæ periculo te ministrare, et Deo nostro sine dubio te reddere rationem, si hujus sceleris conscius, in eo quo es ordine, celans veritatem, permanere volueris. Unde te iterum adhortamur, ut si te deceptum antiqui hostis calliditate cognoscis, competenti eum, dum licet, pœnitentia superare festines, ne cum eo particeps, quod non optamus, in die judicii deputeris. Si vero hujus reatus tibi concius non es, in eo te necesse est quo es ordine permanere.

Præterea quoniam (d) mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cædi crudeliter (e) fustibus deputasti, quam licet post octo menses exinde minime arbitramur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluiisti respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere. In quibus ab officio tuo suspensum flere te convenit quod fecisti. Nam valde **657** dignum est, Frustra in explicanda sancti Gregorii mente laboravit Gussanvillæus, cum ex epist. sequenti clare pateat.

(c) Hic in recentioribus Ed. attexitur, *et te illius criminis participationem habere*; quæ nullis in Mss. reperimus. Deesse in undecim Codicibus mss. fatetur Gussanv., qui tamen ea retinenda censuit. Certe non sunt in septem Norman., in quatuor Romanis, in Corb., in Rhem., in Turon., in Andeg., etc. Redundare videntur correctoribus, Decreti dist. 33, et priores Editiones illa nesciunt.

(d) *Matricula* dicebatur canon seu liber in quo descripti erant qui Ecclesiæ sumptibus alebantur. Inde matricularii dicti. Erant autem pauperes, orphani, viduæ quæ matriculariæ appellabantur. GUSSANV. Mulierem quæ fustibus cæsa est, fuisse unam e matricula Ecclesiæ argumento est, quod id factum est jussu episcopi, ad quem pertinebat cura et potestas in matriculis Ecclesiæ. ALTERRA.

(e) De episcopo percussore, dist. 45, late Espensæus, digress. in Timoth., lib. II, c. 3, et nos infra, epist. 53. GUSSANV.

ut postquam te ad vitæ istius tranquillam rectitudinem laudabilium sacerdotum exempla non provocant, saltem (f) correptionis medicina compellat. (Cf. Joan. Diac. l. 3, c. 43.)

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Andream episcopum, si concubinam in sacro ordine constitutus contigerit, a ministerio prohibendum. Suspendendum eundem a missarum celebratione ob causam fustibus mulierem. Expendendas quoque clericorum de illo querelas.

Gregorius Joanni episcopo (a) Calliopolitano.

Ex gestis quæ ad nos fraternitas tua direxit, inventum est Andream fratrem et coepiscopum nostrum habuisse sine dubio concubinam. Sed quia incertum est si eam in sacro ordine constitutus contigerit, necesse est ut eum sollicita adhortatione commoneas, ut si positus in sacro ordine cum ea se novit immistum, ab eo quo est officio quiescat, et nullatenus administrare præsumat. Quod si forte conscius sibi hujus rei peccatum suum suppressens administrare præsumpserit, animæ suæ periculum divino judicio imminere cognoscat.

(b) Matriculam vero quam fecit fustibus castigare, quamvis exinde post octomenses obiisse non credimus, quia tamen eam contra propositi sui ordinem hujusmodi fecit affligi, duobus hunc mensibus a missarum solemnitate suspende, ut vel hæc eum verecundia qualem se de cætero possit exhibere, instituat.

Præterea, oblata nobis petitione, quæ tenetur in subditis, clerici prædicti episcopi multa se mala ab eo sustinere commemorant. Ob quam rem fraternitas tua subtiliter cuncta curet addiscere, et ita ea rationabili modo emendare atque disponere, ut nulla eis pro hac re huc remeandi de cætero necessitas imponatur (c). Mense Julio, indictione 11. (Vid. sup. ep. 44. Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 27.)

(f) De episcopo agitur quem a sacris altaribus suspendit, ac flere jubet, ut vel ea ratione dominationis in eo tumorem comprimat, spiritum exstinguat. Itaque per correptionis medicinam usum intelligo disciplinæ canonicæ, necessarium licentiæ peccatorum frenandæ; quam licentiam impunitas aleret, nimia remissio foveret. Apage austeritatem Tertulliani, Novati, etc. Inflectatur rigor sancti Cypriani, et aliorum Patrum, concilii Eliberit. et aliorum conciliorum adversus lapsos, ita tamen ut sacerdotis Heli mollitiem aversemur. Tot dispensationibus, tot gratiis aut laxatæ aut luxatæ leges vilescent, enervantur, concidunt. Quæ vero politia stare potest sine legibus? cui bono leges quas impune transgredi aut liberum est, aut passim venia dignum? Nostros, quæso, mores componat lector cum antiquis moribus, ut vel hinc discat quam sit necessaria correptionis medicina, quam perniciofa facilitas veniæ. Prudentis est medicos adhibere remedia quibus vulnera sanentur, non quibus tantummodo tegantur et incrustentur. Antiquitus infrequens erat relaxationum usus, sed legum vigeat observatio; nunc affluentibus remissionibus inundat peccatum. GUSSANV.

Epist. XLVI [Al. 45]. — (a) In Vatic. D, Colbert., Pratell. ac nonnullis, legitur, *Calliopolitano*. Est

EPISTOLA XLVII.

AD CLERUM ECCLESIAE SALONITANÆ

Honorati electionem in episcopum approbat.

Gregorius Clero ecclesiæ Salonitanæ.

Dilectionis vestræ scripta relegentes, electionem vos (a) in Honoratum archidiaconum vestrum fecisse didicimus, et omnino nobis gratum fuisse 658 cognoscite quod olim expertum virum et gravem moribus ad episcopatus ordinem elegistis. Cujus etiam et nos personam, quia dudum est nobis bene cognita, comprobamus, eumque vobis juxta desiderium vestrum et nos ordinari volumus sacerdotem. Pro qua re hortamur vos in ejus electione sine aliqua ambiguitate persistere. Nec quædam vos res ab ejus debet persona deflectere, quia sicut ista laudabilis nunc probatur electio, ita si, quod absit, dilectionem vestram ab eo quisquam deviare seduxerit, et animæ vestræ gravamen, et opinioni maculam infidelitatis imponet. Eos vero qui ab electionis vestræ unitate desideratæ (b) discordant, ut vobiscum sentire possint. (c) ab Antonino subdiacono nostro fecimus admoneri. Cui etiam de persona Malchi fratris et coepiscopi nostri quid oporteat fieri, jam pridem injunximus. Sed quoniam et ipsi scripsimus, credimus, eum ab inquietudine vestra sine mora quiescere. Qui si fortasse obedire quocunque modo neglexerit, contumacia ejus modis omnibus canonicæ ultionis distractione multabitur.

EPISTOLA XLVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Præmisso singularis benevolentiae testimonio, illum ne pueros ordinari, neve ordines ex favore aut ex venalitate conferri sinat, atque ut sibi concilii statum indicet, hortatur. De catenis beati Petri aliquid clavibus inclusum mittit.

Gregorius Columbo (a) episcopo.

Et antequam fraternitatis tuæ scripta susceperem, bonum te Dei famulum esse, nuntiante veridica opinione, cognovi. Et postquam suscepi, certum fuisse hoc quod fama dudum asperserat, plenius intellexi;

vero Callipolis, vulgo *Gallipoli*, urbs Calabriae episcopalis, sub archiepiscopo Hydruntino.

(b) Id est, *marticulariam*, seu mulierem quæ matriculæ Ecclesiæ cujus sumptibus alebatur inscripta erat.

(c) Sic habent Turon. S. Gat., Colbert. vetus et Corb.

Epist. XLVII [Al. 46]. — (a) De Honorato, ejusque cum Natali Salonitano episcopo dissidiis jam dictum epist. 20 libri primi. Electio ipsius in Salonitanum episcopum irrita fuit, et a provincialibus episcopis Maximus, cui Mauricius Augustus favebat, in Salonitanam sedem est intrusus. Qua de re atque de varia Honorati fortuna, vide nostros de sancti Gregorii Vita commentarios, lib. II.

(b) Editi, *inconsiderate discordant*. Rhem., *unitate desiderata discordant*. Sequimur Norm., Turon., Andeg., Vatic., etc. Vulgatorum vero lectioni nullus e nostris Mss. favel.

(c) Reg., ab *Anthimo*.

Epist. XLVIII [Al. 47]. — (a) Excusi, *episcopo Numidiæ*, nec vitiose, licet *Numidiæ* absita Mss. Norm., Vatic., Corb., denique ab omnibus quos consulere licuit.

meritisque tuis valde congaudeo, quod testes vitæ A
laudabilis mores tuos et actus ostendis. Hæc ergo
quoniam superna tibi sentio maiestate collata, gra-
tutor; et Deum Creatorem nostrum utique benedico,
qui servis humilibus misericordiæ suæ dona non de-
negat. Qua de re verum fateor quia sic me fraterni-
tas tua ad amorem suum flamma charitatis accendit,
sicque tibi unitus est meus spiritus, ut et videre te
cupiam, et tamen absentem corde semper attendam.
Hæc igitur ita esse ex te bene consideras. Nam pro-
fecto plus in charitate animorum unitas quam cor-
poralis (b) potest unire præsentia. Præterea tota te
mente, toto corde, totaque anima apostolicæ sedi
inhærere ac esse devotum et nunc scio, 659 et
priusquam epistola tua hoc testimonium perhibe-
ret, manifeste cognovi. Præmisso itaque debita ex B
charitate salutationis alloquio. adhortor ut eorum
quæ beato Petro apostolorum principi promisisti
memor esse non desinas.

Itaque erga primatem synodi tuæ esto sollicitus.
ut (c) pueri (*Grat. 1, q. 1, c. 120*) ad sacros ordines
nullatenus admittantur, ne tanto periculosius cadant,
quanto citius conscendere ad altiora festinant. Nulla
sit in ordinatione venalitas; potentia vel supplicatio
personarum nihil aduersus hæc quæ prohibemus
obtineat. Nam proculdubio (d) Deus offenditur, si ad
sacros ordines quisquam non ex merito, sed ex fa-
vore, quod absit, aut ex venalitate provehitur. Hæc
autem si fieri cognoscis, non taceas; sed instanter
obsiste: quoniam si hæc aut investigare fortasse ne-
glexeris, aut intellecta celaveris, non solum illos qui
hæc agunt, peccati vinculum illigabit; sed et te C
huius rei non levis ante Deum culpa respiciet.
Oportet ergo canonica ultione si quid tale commit-
titur, coerceri: ne tantum facinus (e) cum aliorum
peccato vires ex dissimulatione percipiat.

Præsentium igitur portitorem Victorinum frater-
nitatis tuæ diaconum, quem tuum reor imitorem
existere, et cum charitate suscepi, et ad remeandum
citius relaxavi, per quem etiam claves beati Petri,
in quibus de catenis ipsius inlucum est, tibi met
pro benedictione transmisi.

Præterea de unitate ac pace concilii, quod Deo
auctore congregare disponitis, charitas tua animos
nostros subtiliter omnia indicando lætificet.

(b) Sic emendavimus ex quinque Mss. Anglic., qui-
bus consentiunt Beccensis, Michaelinus et Sagiensis. D
Communis tamen Mss. lectio est: *plus in charitate
animos unitas, quam corporalis potest venerari præ-
sentia*. Eadem est Editorum, mutato tantum *animos
in animorum*.

(c) Non hic de titulis episcopatum et abbatiarum
loquitur, quos pueris quinquennibus concessos olim
luxit Ecclesia; de ordinibus ipsis agit nulli conferen-
dis, cujus non sit ætas legitima. Disputant in scho-
lis theologi, an pueri ante rationis usum possint va-
lide in diaconos, presbyteros, episcopos consecrari.
Canonistæ, dist. 77 et 78, cuique ordini designant
certum annorum numerum quo recipiatur, certa in-
tervallum quibus administretur, certam in quoque
gradu moram, ne sit ascensus præceps et in lapsum
nimia festinatione pronus. Patres sanctissimi neo-
phytos excludebant multis de causis, in scitiam, impe-

EPISTOLA XLIX.

AD ADEODATUM EPISCOPUM.

*Post amicam salutationem, eum hortatur ad explen-
dum officium; imprimis ne ullos nisi provectiores
ætate, et mundos opere ordinet; ne sit in ordinatione
venalitas. Maximiani episcopi utatur consilio. Tan-
dem peracta synodo, se de ejus concordia certiore
faciat.*

(a) Gregorius Adeodato episcopo Primati provin-
ciæ Numidiæ.

Qualiter erga nos fraternitatem vestram charitas
dilectionis astrinxerit. scriptorum vestrorum series
evidenter innotuit; magnumque somitem nobis con-
tulere lætitiæ, quod ea et benigna pietate composita
et Deo placita dilectione fervere didicimus. Ut igitur
breviter diximus, ita mentem vestram epistola quam
direxistis exposuit, ut auctor ejus abesse minime
crederetur. Nec enim absentes judicandi sunt, quo-
rum animus ab alterutra charitate non discrepat.
Quamvis autem nec virtus, nec ætas vos, sicut scribi-
tis, ad nos venire permittat, ut de fraternitatis vestræ
corporali possimus gratulari præsentia, tamen, quia
animus noster vobis, vesterque nobis unitus est,
660 vicissim nobis per omnia præsentem sumus,
dum nos unita per amorem mente conspiciamus. Sa-
lutantes præterea fraternitatem vestram, congruo
charitatis affectu hortamur, ut officium primatus,
quod Deo habetis auctore, tota intentione sic stu-
deatis sagaciter exhibere, quatenus ad hunc vos or-
dinem pervenisse et animæ vestræ proficiat, et aliis
in futuro exemplum bonæ imitationis existat. Estote
ergo præcipue in ordinatione solliciti (*Grat. 1, q. 1,
c. 119*); et ad sacros ordines aspirare, nisi provec-
tiores ætate, et mundos opere, nullatenus admittatis,
ne forte semper esse desinant quod immature esse
festinant. Eorum enim qui in sacro sunt ordine col-
locandi prius vitam moresque discutite; et ut dignos
huic officio adhibere possitis, non vobis potentia aut
supplicatio quarumlibet surripiat personarum. Ante
omnia autem cautos vos esse oportet, ut nulla prove-
niat in ordinatione venalitas, ne, quod absit, et ordina-
tis et ordinantibus periculum majus immineat. Si
quando igitur de his tractari necesse est, graves exper-
tosque viros (b) consiliis vestris adhibete participes, et
cum eis communi de hoc deliberatione pensate. Præ
omnibus autem Columbum fratrem et coepiscopum
ritiam, superbiam, favorem, venalitatem, quæ ut plu-
rimum in eorum promotionibus occurrunt, aversan-
tes. Ad idem facit epistola sequens, relata caus. 1,
q. 1, quam sæpe in seminariis legi, et per singulos
canones explicari foret utile; causam totam dico et
epistolam. GUSSANV.

(d) Attendant sacerdotiorum collatores et patroni.
Solam spectent Dei gloriam, Ecclesiæ ædificationem,
animarum salutem; sileant favor, potentia, sup-
plicatio, venalitas.

(e) Sic legitur in tribus Vatic., Corb., Aud., etc. In
Excusis autem: *ne tantum facinus, cum aliorum
peccato parçitur, vires ex dissimulatione percipiat.*

EPIST. XLIX [Al. 48]. — (a) Quales essent in Afri-
cana Ecclesia primates, jam docuimus; et uberius in
commentariis de sancti Gregorii Vita ostenditur.

(b) Ita legit hunc locum Gratianus, et retulit loco
indicato. Sic etiam legitur in Mss. Norm., in Vatic.

nostrum in cunctis adhibere vos convenit. Credimus enim quia si illa quæ agenda sunt cum ejus consilio feceritis, nullus in vobis quod quibusque modis redarguere possit inveniet; nobisque ita gratum esse tanquam si cum nostro consilio agantur, cognoscite: quoniam vitamoresque illius ita nobis sunt in omnibus approbati, ut cunctis liquido constet quia quod cum ejus consensu agitur nullius culpæ macula fuscatur. Præsentium vero lator Victorinus, superscripti coepiscopi nostri diaconus, vestrorum præco ita existit meritum, (c) ut animos nostros de vestra vehementer actione reficeret. Et oramus omnipotentem Dominum ut bona quæ de vobis retulit placita sibi plenius faciat operatione clarescere. Concilium itaque quod congregare disponitis, dum Deo fuerit solatiante peractum, de ejus nos unitate atque concordia lætificare, ac reddite per omnia ceteriores.

EPISTOLA L.

AD THEODORUM EPISCOPUM.

Ipsam laudat quod sacerdotum vitam sollicite perscrutetur ac renuntiet. Paulum episcopum in monasterio ad penitentiam permanere præcipit. Hujus describendas res ac servandas. De Bonifacio graviter accusato inquirendum.

Gregorius Theodoro episcopo (a) Lilibætano.

Fraternitatis tuæ grata nobis omnino sollicitudo est, quia ea quæ de sacerdotum vita cognoscit, et perscrutari curat, et investigata renuntiat. 661 (b) Ut ergo in hac sollicitudine quam in te laudamus possis sine diminutione persistere, studiosus esto ac vigilans; et si quos illic a quibuslibet, quod absit, excessus perpetrari cognoveris, siquidem tales sunt qui emendari ibidem possint, rationabiliter emendentur; alioquin fratri nostro Maximiano episcopo scriptis renuntiare festina, ut quid flendum sit a vobis informatus agnoscat. Nulla igitur res ab investigatione pravorum actuum vel insinuatione te revocet. Nam quanto vigilantiam tuam modo laudamus, tanto culpabilior invenieris, si hujusmodi actus qualibet dissimulatione celaveris.

C, etc., necnon in vet. Excusis. Duo Vaticani non diverso sensu habent, *consilii vestri adhibete participes*. Recentiores vero Vulgati, *concilii vestri*.

(c) Vatic. B, *ut amicos nostros*.

Epist. L [Al. 49]. — (a) Diversimode scribitur. In Normannis, Vaticanis tribus consentientibus, *Lilibitano*, vel *Lilibitano*. In Vatic. B, *Libuitano*. In Colb., *Liuvitano*. In Andeg., *Tillibitano* Lilibæum urbs erat Siciliæ olim celeberrima, cui successit quæ vulgo nunc *Marsalla* dicitur, in valle Mazaræ, vulgo *Val di Mazara*. Lilibæum in conciliis maxime notum ex Paschasino hujus urbis episcopo, qui in concilio Chalced. sancti Leonis papæ legatus fuit.

(b) Vatic. C, *ut ergo hæc sollicitudo..... possit sine diminutione subs.*

(c) De cimiliarchio jam dictum ad epist. 20 lib. 1, *Honorato*.

(d) Norm., *rerum inventarii paginam*.

(e) Hoc est. *descriptum, exemplum, apographum*.

(f) *Scriniæ sunt capsæ, loculi, armaria, in quibus acta asservantur: Gallis, le trésor. Hinc scriniarius, chartophylax, aut, ut melius Suidas, chartularius. Legitur etiam Græce σφύριον et σφινδαριος. Vide in Cod. lib. xii. tit. 19. Varia erant scrinia, libellorum,*

Paulum præterea quondam episcopum, in monasterio in quo est, in penitentia volumus permanere. Res autem quæ apud eum inventæ sunt, in (c) cimiliarchio ecclesiæ tuæ servare modis omnibus studebis. De quibus etiam secundum (d) rerum inventarum paginam (e) desusceptum te facere volumus, et in (f) scrinium ecclesiæ tuæ transmittare. Sed et clericis ejus, si tamen illic aliqui præsentis sint, (g) a pari aliud facere desusceptum te convenit, in quo tua fraternitas fateatur quia desusceptum de eisdem rebus in scrinio nostro emisit, quatenus, dum necesse fuerit, competenti personæ res omnes possint sine detrimento restitui.

De Bonifacio vero quædam gravis ad nos accusatio pervenit, cujus scelera volumus utrum vera sint ut fraternitas tua cum (h) loci servatore prætoris examinet.

EPISTOLA LI.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

De miraculis Patrum in Italia factis scribere cogitans, Maximianum rogat ut ea quorum meminit indicet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Fratres mei qui mecum familiariter vivunt omnimodo me compellunt aliqua de miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio (a) vestræ charitatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis. (b) De domno enim Nonnosio abbate, qui juxta domnum Anastasium de Pentomis fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, et si qua sunt alia, tuis peto epistolis imprimi, et mihi sub celeritate transmitti, si tamen ad me ipse non properas.

EPISTOLA LII.

AD PRISCUM PATRICIUM.

Ex prosperitatis et adversitatis vicissitudine humilitatem suadet. Gratulatur de recuperata imp. gratia. Sabinianum et Castum commendat.

Gregorius (a) Prisco patricio Orientis.

Si vitæ istius cursum veraciter attendamus, nihil

memoriæ, dispositionum, epistolarum; item sacram largitionum, tabulariorum, numerariorum, etc. Apud Budæum scriniorum alia erant stataria, alia viatoria, etc. Gussanv. Vide apud Cassiodorum, lib. xi Var., cap. 20, 21, 22, 24.

(g) *Sive a paribus*. Vide quæ de hac voce diximus ad epist. 25 lib. 1.

(h) Non recipienda Vulgatorum lectio, *loci servatore prætoris*, loci prætoris servator erat ejus vicarius. Vide, supra, lib. ii epist. 32.

Epist. LI [Al. 50]. — (a) In Vatic. A et B, *vestræ veritatis*.

(b) Is monasterii in monte Soracte positi fuit præpositus, *sub Patre asperrimo*, inquit Gregorius, Dialog. lib. i, c. 7. Postea vero abbas ejusdem forte monasterii. Domnum illum appellat sanctus Gregorius, et quidem ex regulæ sancti Benedicti decreto, cap. 63, *abbas autem, quia vices Christi agere creditur, Domnus et abbas vocetur*.

Epist. LII [Al. 51]. — (a) Nempe dux Orientalis exercitus, in locum Philippici ab imperatore Mauricio suffectus: vir strenuus, et qui egregia in bello Pernico facinora gessit. Vide Simocattam. Errant qui eum Phocæ tyranni generum fuisse autumant, ut

in eo firmum, nihil invenimus stabile; sed **662** quemadmodum viator modo per plana, modo per aspera graditur, sic nobis utique in hac vita manentibus nunc prosperitas, nunc occurrit adversitas; denique alternis sibi succedunt temporibus, et mutua se vice confundunt. Dum igitur omnia in hoc mundo (b) mutabilitatis ordo corrumpat, nec elevari prosperis, nec frangi debemus adversis. Tota ergo mente ad illum nos convenit anhelare, ubi quidquid est, firmum permanet, ubi non mutatur adversitate prosperitas. In hac ergo vita miro Dei omnipotentis moderamine idcirco agitur, ut vel prosperitatem adversitas, vel adversitatem prosperitas subsequatur, quatenus et humiliati discamus quidquid deliquimus (c) flere, et iterum exaltati adversitatis memoriam quasi humilitatis anchoram in mente teneamus. Non hoc ergo Creatoris nostri ira est deputanda, sed gratia; per quam discimus ut ejus dona tanto servemus verius quanto humiliter tenemus.

Quia igitur perfectam vos dominorum gratiam auctore omnipotente Deo reparasse cognovimus, magna pro vobis exultatione gaudemus, optantes ut vitam vestram rerum omnium gubernator et bonis semper presentibus fulciat, et ad gaudia perpetua extendat. Hæc vobis ideo loquor, quia multum vos diligo, atque me a vobis diligi scio.

Sed hoc quod me diligitis, in latorem presentium Sabinianum diaconum demonstrate, ut ubi usus exegerit, vestra patrocinia consequatur. Vir autem gloriosus Castus præce laudum vestrarum in Romanis partibus existit, quem vestræ excellentiæ paterna dilectione commendo.

EPISTOLA LIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Responsionem de causa Joannis et Athanasii presbyterorum simulatam, ineptam, ac Joannis episcopi sanctitati nullatenus congruentem, scelesto juveni tribuit, ad cujus consilia nimium ille inflectebatur. Ut dicta causa juxta canones finiatur, instat acerrime. Sabinianum apocrisiarium suum commendat.

Gregorius (a) Joanni episcopo Constantinop.

Quamvis causæ consideratio me movet, ad scribendum tamen et charitas impellit, quia et semel et bis sanctissimo fratri meo domno Joanni scripsi, sed non ejus epistolas recepi. Alter enim mihi sæcularis quidam sub ejus nomine loquebatur; quæ si epistolæ ejus fuerunt, ego vigilans non fui, qui longe de eo aliter credidi quam inveni. De causa enim reveren-

Nicephorus et alii, nominis similitudine decepti. Litem dirimunt Cedrenus et Michael Glycas, qui Crispum Phocæ generum nuncupant; sed et Paulus Diaconus, qui in lib. iv Hist., c. 27, ait Phocam fuisse Stratorem Prisci Patricii. GUSSANV.

(b) Vulgati, *mutabilitatis ordo confundit*. Quam lectionem mutare cogit Mss. Vatic., Norm., Turon., Corb., etc., consensus.

(c) Abest *flere* a plerisque Mss. sine sensus iactura.

EPIST. LIII [Al. 52]. — (a) De Joanne CP. lege quæ diximus ad epist. 4, lib. i. De causa vero Joan. presbyteri et monachorum Isauriæ plura in Vita sancti Gregorii dicturi sumus libro II.

A dissimi viri Joannis presbyteri scripseram, atque de questionibus monachorum Isauriæ, quorum unus et in sacerdotio positus, in ecclesia vestra fustibus cæsus est; et rescripsit mihi, sicut ex nomine epistolæ agnosco, sanctissima fraternitas tua, quia nescierit de qua causa scriberem. Ad quod rescriptum vehementer obstupui, mecum tacitus volvens, si verum dicit, quid esse deterius potest, quam ut agantur talia contra servos Dei, et ipse nesciat qui præsto est?

663 Quæ enim potest esse pastoris excusatio, si lupo oves comedit, et pastor nescit? Si autem scivit sanctitas vestra, et de qua causa scripserim, et quid vel contra Joannem presbyterum, vel contra Athanasium Isauriæ monachum atque presbyterum gestum sit, (b) et mihi scripsit, nescio; contra hoc ego quid respondeam, quando per Scripturam suam Veritas dicit: *Os quod mentitur, occidit animam* (Sap. i, 11). Requirō, frater sanctissime, illa tanta (c) abstinentia ad hoc pervenit, ut fratri suo ea quæ novit gesta, negando velit abscondere? nunquid non melius fuerat in illud oscarnes ad vescendum ingredi, quam de eo falsum sermonem ad illudendum proximum exire? præcipue cum Veritas dicat: *Non quod intrat in os coquinat hominem; sed quæ exeunt de corde, illa sunt quæ coquinant hominem* (Matth. xv, 11).

Sed (d) absit hoc, ne ego de sanctissimo corde vestro tale aliquid credam. Illæ epistolæ vestro nomine prænotatæ sunt, sed vestras eas fuisse non arbitror. Ego beatissimo viro Domno Joanni scripseram, sed credo quod mihi familiaris vester ille juvenculus rescripsit qui adhuc de Deo nihil didicit, qui viscera

C charitatis nescit, qui (e) in scelestis rebus ab omnibus accusatur, qui insidiari quotidie diversorum mortibus per occulta testamenta, nec Dominum metuit, nec homines erubescit. Mihi crede, frater sanctissime, (f) si zelum veritatis perfecte habes, ipsum prius corrige, ut ex his qui vobis vicini sunt etiam ii qui vicini non sunt exemplo melius emendentur. Illius linguam noli recipere; ille ad consilium vestræ sanctitatis debet dirigi, non autem sanctitas vestra ad verba illius inflecti. Si enim illum audit, scio quia pacem cum suis fratribus habere non poterit. Ego enim attestante mihi conscientia, fateor quia cum nullo homine habere scandalum volo, et quanta valeo virtute declino. Et quamvis cum omnibus hominibus pacem habere summo opere cupiam, vobiscum præcipue, quos vehementer amo, si tamen ipsi quos novi vos estis. Nam (g) si canones non custoditis, et

(b) Corruptum hunc locum sanavimus, juvantibus præsertim Mss. Norm. In Vulgatis non una est lectio. In Ed. Rom. lego: *et nihil scripsit contra hoc, ego nescio, quid respondeam*. In Gussanv., *et mihi scripsit, contra hoc ego nescio quid respondeam, quando per scrip.*

(c) Ob quam *Jejunator* cognominatus est.

(d) Excusi, *absit hoc, ut ego*. Sequimur Mss. Vatic., Norm., Corb., invicem consentientes.

(e) Edit. ante Gussanv., *in scelestis rebus*. Reluctantur Mss.

(f) Ed. recentiores, *si zelum charitatis*, contradicentibus Mss.

(g) De canonum observatione ubique eo licitus est

rum actione corrigere. Contra morem quippe ecclesiasticum est (*Grat. dist.* 100 c. 8), si non patientissime toleratur, 666 quod a nobis absit, etiam injusta correctio.

Mota autem nimis est vestra fraternitas, atque cum tumore cordis quasi satisfaciens, scripsit nobis pallio te non nisi post dimissos de (a) secretario filios Ecclesiae, et (b) missarum tempore, atque in litiis uti solemnibus, verbis aliquid te usurpasse contra generalis Ecclesiae consuetudinem apertissima veritate professus. Quomodo enim fieri potest ut illud cineris atque cilicii tempore per plateas inter populorum strepitus agas licite, quod te agere (c) in conventu pauperum, nobilium, et in secretario Ecclesiae velut illicitum excusasti? Illud tamen (*Grat. ibid.*), frater charissime, tibi non putamus ignotum, quod pene de nullo metropolita in quibuslibet mundi partibus sit auditum extra missarum tempus usum sibi pallii vindicasse. Et quod bene hanc consuetudinem generalis Ecclesiae noveritis, vestris nobis manifestissime significastis epistolis, quibus praeceptum beatæ memoriæ decessoris nostri Joannis papæ nobis in subditis transmisistis annexum, continens omnes consuetudines ex privilegio prædecessorum nostrorum concessas vobis Ecclesiaeque vestrae debere servari. Confitemini igitur aliam esse generalis Ecclesiae consuetudinem, postquam ea quæ vos geritis vobis ex privilegio vindicatis. (d) Nulla ergo nobis in hac re ut arbitramur, poterit remanere dubietas. Aut enim mos omnium metropolitaram etiam a tua est fraternitate servandus, aut si tuæ Ecclesiae aliquid specialiter dicis esse concessum, (e) praeceptum a prioribus Romanæ urbis pontificibus, quo hæc Ravennati Ecclesiae sunt concessa, a vobis oportet ostendi. Quod si hoc non ostenditur, restat postquam talia agere neque consuetudine generali, neque privilegio vindicas, ut usurpasse te comprehes quod fecisti. Et quid dicturi sumus futuro judici, frater dilectissime, si illud grave jugum atque vincu-

lum cervicis nostræ, non dico pro ecclesiastica, sed pro quadam sæculari nobis dignitate defendimus; gravari nos judicantes, si tanto pondere vel parvi temporis spatio careamus? Decorari pallio volumus, forsitan moribus indecori, dum nihil in episcopali cervice splendidius fulget quam humilitas.

Oportet igitur fraternitatem tuam si honores suos sibi quibuslibet argumentis stabili proposuit mente defendere, (f) aut generalitatis usum ex non scripto sequi, (g) aut ex scripto privilegiis se tueri. Vel si postremo nihil horum est, aliis Metropolitae hujusmodi te præbere nolumus præsumptionis exemplum. Sed ne forte putes nos, hæc vobis scribentes, quæ pro fraterna sunt charitate neglexisse, (h) scitote in nostro scrinio de privilegio Ecclesiae 667 tuæ subtiliter perquisitum. Et quidem quædam inventa sunt quæ omnino possint fraternitatis tuæ intentionibus obviare, nihil autem in quo de hujusmodi capitulis pars vestra possit Ecclesiae roborari. Nam et de ipsa consuetudine tuæ quam opponis Ecclesiae, quæ vobis olim, (i) ut a partibus vestris probaretur, scripsimus, jam satis nos sollicitudinem gessisse cognoscite, inquirentes filios nostros Petrum diaconum, atque Gaudiosum primicerium, necnon et Michaelium defensorem sedis nostræ, vel alios, qui pro diversis responsis Ravennam a nostris decessoribus sunt transmissi, et hæc te in præsentia sua egisse districtissime negaverunt. Apparet igitur secreto non potuisse geri, nisi quod usurpabatur illicite. Unde quod latenter subintroductum est, nulla debet stabilitate persistere. Quæ ergo superflue a te vel a tuis decessoribus sunt præsumpta, cum charitatis intuitu, atque cum fraterna stude benignitate corrigere. Nulatenus, non dico per te, sed per aliorum vel decessorum tuorum normam ab humilitatis tentes regula deviare. Ut enim ea quæ superius dixi breviter colligam, admoneo quatenus nisi decessorum meorum munificentia tibi hæc per privilegium attributa docueris, (k) uti in plateis pallis ulterius non præsumas; rum forsitan nomine distinguit.

(d) Excusi, si veteres excipias, nulla ergo vobis; contradicentibus Mss.

(e) Sic legitur in Vatic., Norm., etc.; unde emendanda vulgata lectio: *Aut si... concessum præceptumve a prioribus Romanæ urbis pontificibus, quod, etc.*, ex quibus sensus alius efficitur.

(f) Adderem consuetudinem specialem istius loci, licet non scriptam, sed testibus probandam. Id enim videtur sufficere. GUSSANV.

(g) Ita vet. E.t., consentientibus Mss. In Norm. tamen et in duobus Vatic., in Rhemensi et Turon., pro se tueri, legitur se uti.

(h) Ad hunc locum sic Alteserra: *Privilegium est suspectum, si non inventiatur in camera beati Petri, id est in archivo sedis apostolicæ, cap. Ad audientiam, extra. de præscr.* GUSSAN.

(i) Recentiores Ed., a patribus. Reluctantur vet. exemplaria.

(k) Ita Norm., Turon., duo Vatic. et alii. In Vatic. A et in Reg. legitur: *ut in plateis pallium ulterius non præsumas*. Excusi addiderunt *ferre, scilicet: pallium ulterius ferre non præsumas*. Cæterum de pallio alibi sæpe, maxime in commentariis de sancti Gregorii vita, quos, indices duce, consulere licet.

Epist. LVI [Al. 54.]. — (a) Lege epist. 19 lib. 1.

(b) Pallium non toto tempore missæ episcopos gestasse, sed tantum usque ad recitationem Evangelii, patet ex Isidoro Pelusiota, lib. 1, epist. 136. Tunc enim assurgere solebant, et deponere pallium, quasi adveniente vero pastore Christo. Vide synodum VIII, contra Photium, act. 10, can. 29, Græcis 14. Ita etiam refert Simeon Thessalonic., lib. de Templo et Missa: *Dum Evangelium legitur, pontifex pallium deponit, servitutem ac subjectionem suam erga Dominum demonstrans. Quoniam enim ille per Evangelium loqui cognoscitur, et tanquam præsens est, ipse tunc symbolum incarnationis ejus gestare non audet, sed ab humeris sublatum diacono tradit, qui illud dextra complicatum tenet ipsi pontifici astans et sacra dona præcedens*. GUSSANV.

(c) Qui sint illi pauperes nobiles quæro. GUSSANV. Conjecturam nostram accipe. Post episcopum constabat Ecclesia clericis et laicis. Clericos dicit Ecclesiae milites, lib. III, epist. 34, atque alibi passim. Laicos hic vocat Ecclesiae filios, e quibus honoratiores appellare solet ordinem, cæteros plebem; lib. 1, epist. 60; lib. II, epist. 8; lib. hujus epist. 14. De episcopo eligendo inscribit, *clero, ordini et plebi*; quos passim ordinis, hic nobilium titulo; quos vero plebis, paupe-

contra priscam consuetudinem existimet attentasse, quod et a multis et prope (e) ab omnibus civibus hujus urbis attestatur, inter gesta etiam si acquievisset, et suprascriptus reverendissimus notarius potuerat attestari, quoniam jam de secretario descendentibus filiis Ecclesie, et ingredientibus diaconibus (f) ut mox procedatur, tunc primus diaconus episcopo Ravennatis Ecclesie pallium consuevit induere, quo et in litiis solemnibus uti pariter consuevit.

Nullus ergo contra me domino meo conetur subrepere, quia si vult, Deo custode, non potest probare quod a me aliqua novitas fuisset introducta. Qualiter enim jussionibus vel utilitatibus vestris, ubi causa exegerit, paruerim, omnipotens Deus cordi vestro purissimo faciat manifestum; et hoc peccatis meis imputo, quod post tot labores atque angustias, quas intus forisque sustineo, talem vicissitudinem merear invenire. Sed iterum me illa res inter alia consolatur, quod interdum sanctissimi patres ob hoc tantummodo (g) castigant filios suos ut eos faciant potiores; et post hanc devotionem ac satisfactionem sancte Ravennatis Ecclesie, quae peculiari-ter vestra est, non solum vetera privilegia conservetis, sed et majora vestris temporibus conferatis.

Nam quod de mappulis a presbyteris et diaconibus meis presumptum apostolatus vester scribit, vere fateor, tædet me aliquid exinde commemorare, cum per se veritas, quae apud dominum meum sola praevalet, ipsa sufficiat. Nam cum hoc minoribus circa urbem constitutis Ecclesiis licitum sit, poterit etiam apostolatus domini mei, si venerabilem clerum primae apostolicae sedis suae requirere dignatur, modis omnibus invenire, quia quoties ad ordinationem episcopatus seu responsi sacerdotes vel levitae Ravennatis Ecclesie Romam venerunt, omnes in oculis sanctissimorum decessorum vestrorum cum mappulis sine

(e) Rhem, et Colb. antiq., *civibus hujus urbis, etiam inter gesta, si acquievisset sanctus reverendissimus notarius potuerat attestari.*

(f) *Procedere* proprie significat ad sacra convenire, maximeque dicitur de sacris personis, sicut *incedere* de magnatibus et regibus cum dignitate ac majestate ambulantibus; imo de diis, ut Juno, apud Maronem, *Æn.* 1:

Ast ego quæ divum incedo regina.

Ibidem:

Et vera incessu patuit dea.

De hoc verbo sæpe alibi, maxime in nota 471 ad lib. Sacram.

(g) Lege in hanc rem multa quæ sanctus Joannes Climacus refert exempla in quarto Scalæ gradu, num. 26, 29, 31, 33, 34, etc., et agnosces praelatorum miram prudentiam in puniendo, subditorum stupendam in patiando obedientiam; ab illis decreta merito immerentibus supplicia, ab his quasi mererentur æquanimiter fuisse tolerata Gussanv.

(h) Post hanc epistolam in duobus Cold. Teller. et in antiquiori Colb. subjicitur privilegium a Joanne summo pontifice Ravennatis Ecclesie concessus his verbis: « Exemplum præcepti: Dilectissimo fratri Petro, Joannes. Convenire novimus rationi ut eos amictu pallii decoremus, quos in illis civitatibus divina inspirante misericordia sacerdotii honor illuminat, in quibus hoc etiam illis qui præteritis temporibus fuere pontifices ab apostolica sede constat esse indultum. Ideoque charitati tuæ usum pallii, sicut

A reprehensione aliqua procedebant. Quare etiam eo tempore quo istic a prædecessore vestro peccator ordinatus sum, cuncti presbyteri et diaconi mei in obsequium 670 domni papæ mecum procedentes usi sunt. Et quia prævidens Deus noster omnia in manu vestra et in conscientia purissima collocavit, adjuro vos per ipsam sedem apostolicam, quam antea moribus, nunc etiam honore debito gubernatis, ut in nullo Ravennatis Ecclesie, quæ familiariter vestra est, pro meo merito privilegia quibus hucusque usa est, minuatis; sed et secundum vocem propheticam, in me, et in domo patris mei, secundum suum meritum transferatur. Quia ergo universa privilegia quæ sanctæ Ravennatis Ecclesie a prædecessoribus vestris indulta sunt, pro majori satisfactione subjeci ea in scriniis venerabilibus secundum consecrationis decessorum meorum tempora, fidem nihilominus repicientes, nunc vero in Dei et in vestra est potestate quidquid veritate cognita fieri jusseritis, quoniam ego jussionibus apostolatus domini mei parere desiderane, quamvis antiqua consuetudo obtinuit, usque ad secundam jussionem abstinere curavi (h).

EPISTOLA LVIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Si non habet Cosmas unde solvat, cum illius creditoribus paciscatur; atque ejusdem filios, pactam summam persolvens, liberet.

Gregorius Cypriano diacono.

Cosmas ex variis periculis necessitatibus multis se dicit (a) debitis obligatum ita ut pro eis a creditoribus suis suos dicat filios detineri. Quæ res si ita est, nos omnino commovit. Quamobrem hortamur dilectionem tuam, ut quia de rebus pauperum dandis agitur, causam ejus cum summa subtilitate perquiras; et si inveneris eum prædictis debitis veraciter involutum, ut non sit substantia unde possit hæc ipsa decessores tui habuisse noscuntur, præsentis auctoritate concedimus, atque ea omnia circa honoris tui privilegium volumus permanere, quæ anterioribus temporibus Ecclesie tuæ constat esse servata, ut nihil prorsus de privilegiis ejus doleas diminutum. Et, *subscriptio domini papæ*; Deus te incolumem custodiat. Data x Kalend. Octobris, imperante dom. Justino Augusto. » Doctissimus Baluzius, qui ex Cod. Colb. præceptum hoc edidit, Miscellan. lib. v, recte censet scribendum ut in dicto Colb. *Justiniano*, pro *Justino*.

Epist. LVIII [Al. 56]. — (a) Nota historia viduæ IV Reg. iv, et parabola Matth. xviii. Romanorum vetustissimi lege xii tabularum permiserant viventis debitoris corpus secari, distrahi, dividi inter creditores. A. Gellius, lib. xx, c. 1. Postea debitores et qui se pro eis in nexum dabant, carceri mancipabantur, et verberibus ad creditoris nutum subdebantur. Livius, Annal. lib. viii, meminit causamque notat reflexi moris. Constantinus imp. pœna carceris liberat debitores fiscalum, Cod. lib. x, tit. 19, leg. 2. Diocletianus et Maximianus imperatores crudelissimi, ob æs alienum servire liberos creditoribus nolunt, ut habetur Cod. lib. iv, tit. 10, leg. 12. Justinianus in authent. 134, c. 7, cavet ne debitoris filius pro patre retineatur aut in pignus, aut in servile ministerium, aut in conductionem, creditoremque qui hanc in legem peccavit subdit pœnis corporalibus. Carcer autem est species servitutis. Vide sanctum Gregorium, dialog. lib. ii, c. 27. In Gallia, mortui debi-

te discrete atque benignissime relaxare, ad sequendas A
eos meliores partes frequentius admonere, quatenus
et illi paternos in te mores invenisse se gaudeant,
et tu creditam tibi regiminis causam, cooperante
Domino, studiosius exsequaris.

EPISTOLA LXII.

AD EUTYCHIUM EPISCOPUM.

Ut in convertendis idolorum cultoribus perseveret hortatur. Ipsi prætoris postulat patrocinium.

Gregorius Eutychio episcopo (a) Tyndaritano.

Scripta fraternitatis tuæ, Benenato Ecclesiæ tuæ
clerico deferente, suscepi; gratiasque omnipotenti
Deo retuli, quod in causis animæ et iis quæ ad Deum
pertinent, te occupatum esse cognovimus. Scripsi et
si quidem nobis quosdam idolorum cultores, (b) atque B
Angelliorum dogmatis in 673 iis in quibus consti-
tutus es partibus inveniri, de quibus plures asseruisti
esse conversos, aliquos autem potentum nomine at-
que locorum se qualitate defendere. Auxiliantes igitur
bonis tuæ charitatis operibus, viro glorioso prætori
Siciliæ nostra scripta transmisimus, quatenus, ju-
vante Domino, qua potest tibi virtute concurrat, ut
quod laudabiliter cœptum est, valeat salubriter adim-
pleri. Oportet ergo fraternitatem tuam, maximam in
hoc sollicitudinem gerere. Vere enim episcopalem
vitam sequeris, si per zelum linguamque tuam hos
qui a fidei veritate dissentiunt in Ecclesiæ unitatem
reduceris.

Epist. LXII [Al. 60]. — (a) Tyndaris, vulgo adhuc
sancta Maria di Tindaro, urbs olim Siciliæ episcopa-
lis inter Mylas et Pactas, nunc excisa, in ora littorali
quæ Liparæas insulas respicit. Gussanv. In quatuor
Vatic., Norm., Rhein., Reg. et plerisque, legitur
Tindarino vel Tundarimo. In duobus Teller., Londario.

(b) Ita quatuor Vaticani, quinque Anglici, septem
Norm., Rhein., etc. Angelii forte ii sunt de quibus
Niceph. lib. xviii hist., c. 49: *Tertii, inquit, præterea
Severitæ sunt... alium esse dicunt Patrem alium Fi-
lium, et alium Paracletum. Spiritum videlicet sanctum;
non esse autem horum quemque per seipsum naturam,
sed habere communem Deum sive Deitatem in ipsis
existentem; atque de ea Deitate indivisibili modo par-
ticipantes, quemlibet esse Deum. Unam autem subsi-
stentiam opinantur esse, Patrem, et Filium, et Spiritum
sanctum; communem vero ipsum Deum, substantiam
et naturam. Cæterum Angelitæ isti ab adversariis ita
appellati sunt, a quodam Alexandriæ loco, Angelii no-
men habente, in quo scilicet, qui primas apud eos ferunt,
conventus cogeant. Hos idem adversarii Sabelliani-
stas... nominarunt. Pro, Angelliorum, Editi legerunt
Angelorum. Fuerunt sane olim qui in cultu angelo-
rum insanirent. Augustinus, hæresi trigesima nona:
Angelici in angelorum cultum inclinati, quos Epipha-
nius jam omnino defecisse testatur hæres. 60. An dis-
seminatos ab illis hæreticis errores, an alios hic
intelligat Gregorius, incertum. Sanctus Paulus, ad
Coloss. ii, 18: *Nemo vos seducat volens in humilitate
et religione angelorum. Quæ Apostoli verba sic expo-
nit Theodoretus: Qui legem defendebant, eos etiam
ad angelos colendos inducebant, dicentes legem fuisse
per eos datum. Mansit autem per diu hoc vitium in
Phrygia et Pisidia. Proinde synodus quæ convenit apud
Laodiceam Phrygiæ, lege prohibuit ne precarentur an-
gelos, can. 35..... Illi ergo humilitate nimirum ducti
hoc fieri suadebant, dicentes universorum Deum nec**

EPISTOLA LXIII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

De monasterio Gratiolæ abbatissæ consecram
Gregorius (a) Fortunato episcopo Neapolita-
Religiosis desideriis sine difficultate præstari
effectum. Atque ideo Gratiola abbatissa una
congregationes sua, oblata petitione, (b) quæ tene
subditis, postulavit quod patriciæ recordationi
etica per ultimum voluntatis suæ arbitrium in
tate Neapolitana, in domo propria, in regione
culensi, (c) in vico qui appellatur Lampadi, mor-
rium construi voluerit ancillarum Dei, in quo p-
tam Gratiolam abbatissam præesse disposuit; s-
que et oratorium extruxisse dignoscitur, cui e-
voto suo (d) quatuor uncias totius substantiæ su-
misisse suggessit, quodque in honorem beatæ s-
semper virginis, genitricisque Dei et Domini
Jesu Christi desideravit consecrari. Et ideo, :
charissime, præsentī præceptione dilectionem
duximus adhortandam, ut inspecto primitus
mento, si jure subsistat, et easdem quatuor u-
verissime eidem monasterio collatas esse cor-
ris, ad prædictum locum cum postulaverint, i-
vanter accedas, venerandæ solemnia dedica-
impedens, ut (e) quoties necesse fuerit, a præ-
ris Ecclesiæ in suprascripto loco deservien-
674 celebrentur sacrificia veneranda missæ
ita ut in eodem monasterio neque fraternitas
neque presbyteri præter diligentiam disciplin-

Cerni, nec attingi, nec comprehendere posse, et op-
per angelos divinam sibi benevolentiam concilia-
vero cultum angelorum omnem ab Apostolo
quisve Patribus damnatum cogites, audi nonn-
Angelos venerari, inquit Eusebius Demonstr. E-
lib. iii, p. 107, *pro ratione graduque dignitatis
sumus, ut soli Deo, qui Rex est universi, adori
honorem tribuamus.* Obsecrandos angelos a
Ambros. lib. de Viduis. *Illorum enim interce-
inquit Hilarius, in ps. cxxix, eget infirmitas n-*

Epist. LXIII [Al. 50]. — (a) Post depositione
metrii episcopi Neapolitani, cum Paulus Nepe-
episcopus, et postea Florentius ejus subdiacon-
ctionem de se factam renuissent, consentiente
Gregorio electus est Fortunatus ann. 593. qu-
scripsit concilio Romano ann. 595. De Floren-
de, supra, epistolam 13. Gussanv.

(b) Id est, quæ huic epistolæ subditur et atte-

(c) Ita Vatic. B et D, Norm. omnes, Corb. c-
Ed. In Vatic. A et C legitur: *in vico quondam
padi.* In recent. Vulgatis: *in vico in quo Lam-
monasterium ancillarum Dei constituit, sepelire
quo.* Hæc unde desumpta sint, nos latet, nec
obscurum est quis his verbis sensus sit affinge-

(d) Seu tertiam bonorum suorum partem.

(e) In monasteriis plures olim dies caruisse li-
probat ex veterum monachorum regulis card-
de Rebus liturgicis lib. i, c. 18, num. 3. In p-
ad ii sæc. Bened., § 4, observat Mabillonius no-
quotidianam missæ frequentationem ita sacerdos
in more positam fuisse sæculo septimo, ut sing-
dies ad altare sacra celebraturi accederent. I-
iv Dialog., cap. 56, Cassius Narniensis epi-
quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium
nonnullos laudat ibidem Mabill. qui per sæ-
septimum rem sacram quotidie frequentarunt:
inquit, *anterioribus sæculis non tam obvium vi-*

quid molestiarum inferat; (f) aut si quid pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi aestimet vindicandum. Sive aurum, sive argentum, sive prædium, sive vestimentum, omnibus modis constructio præfata possideat, cum ancillis Dei in eodem loco deservientibus debeat proficere quidquid offerri ibidem contigerit.

EPISTOLA LXIV.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM.

Mevaniensi Ecclesie quærat episcopum, presbyteros ordinet, ibique consignet infantes.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Ante hoc biennium fraternitati tuæ (a) Mevaniensis Ecclesie visitationis deputaveramus officium, in quo (b) more scrinii nostri nihil vos de profectionibus facere voluimus clericorum. Nunc vero venientes huc præsentium portitores prædictæ Ecclesie clerici, dixerunt sacerdotem se neque in eadem Ecclesia, neque in ejus parochiis habere. (c) Hortamur igitur fraternitatem tuam ut si quidem talem potuerit reperire personam quæ digna ad episcopalis officii apicem valeat promoveri, huc eam cum solemnitate decretistrarumque testimonio litterarum celerius dirigatis. Sin vero hoc nunc inveniri non potest, cum omni studio ac vivacitate personas exquirite, quæ illic in presbyterii ordine valeant consecrari. Quarum vitam actusque subtili prius inquisitione discutite, ut in

(f) Obscurus est hic locus in recentioribus Edit., maxime vitio interpunctionis, *inferant aut si quid... vendicandum, sive aurum*, etc.; sic tamen explicandus: *neque fraternitas tua sibi aestimet vindicandum, si quid*, etc. In Norm., in tribus Vatic. et in plerisque legitur: *aut si quid pro diversorum devotione commod. accesserit, sive vestimentum candidum, cum ancillis Dei.... debeat proficere*, etc. In veteribus Vulg., consentientibus multis Mss., omittitur, *sibi aestimet vindicandum*.

EPIST. LXIV [Al. indict. 2; 76 apud Guss., et in Vatic. 77]. — (a) Vide lib. I, epist. 81.

(b) Hoc est juxta formulam a scrinii nostri scribis observari solitam.

(c) Quærit anxie Gussanvillæus cui tunc esset commissa hujus Ecclesie cura, num alicui diacono, ut olim ex can. 77 Eliberit., num ostiario, ut ex quodam concilio Toletano. Si attendisset vir doctus ad epist. 81 libri I, olim 78, intellexisset sanctum Gregorium curam Eccl. Mevaniensis commisisse Honorato presbytero. Pro consignandis vero infantibus, et aliis episcopalibus muniis obeundis, vicini haud dubie episcopi, ut hic Chrysanthus, opem adhibuerunt.

EPIST. LXV. [Al. 62]. — (a) In Vatic. B. et in nonnullis, *Mauricio Tiberio Augusto*. Mauricius genere Cappadox, vir strenuus, et bellica laude insignis. Hic, ob egregias animi dotes et præclara belli facinora, ab imperatore Tiberio Constantino consors imperii et gener factus est, data in matrimonium Constantina filia. Virgini annis summa cum laude imperium administravit, et tandem a Phoca vita simul et imperio privatus est una cum uxore et novem liberis: quod quidem ipsi justo Dei judicio contigisse ferunt, ob duodecim captivorum millia a Chagano Avarum duce trucidata, quos cum facile et parva pecunia potuisset, redimere noluerit. Nota est historia, quæ habetur apud scriptores maxime Græcos, Evagrium, Simocattam, Zonaram, Glycam, Cedrenum, Theophanem, Constantinum Manassem, Nicephorum Callistum, qui omnes miræ virtutibus ejus prædicant. Durius tamen habitus est a Latinis, et præsertim a

A nullo eis vel sacri canones, vel ecclesiasticæ regulæ valeant obviare, ut hac provisione populus illic degens communionem, qua se privatos ob sacerdotum necessitatem flebiliter conqueruntur, recepisse se gaudeant, et in ecclesiis illis sacra missarum solennia deesse non debeant. Sed et pro consignandis infantibus fraternitas tua illuc curet accedere, ut nihil sit quod pastoralis sollicitudinis neglecta vos cura remordeat.

675 EPISTOLA LXV.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Precatur ut legem temperet vel immulet, qua tum publicis rationibus implicatos, tum milites, in monasteriis suscipi prohibuerat.

Gregorius (a) Mauricio Augusto.

B Omnipotenti Deo reus est, qui serenissimis dominis in omne quod agit et loquitur purus non est. Ego autem indignus pietatis vestræ famulus in hac suggestionem neque ut episcopus, neque ut servus jure reipublicæ, sed jure privato loquor, quia, serenissime domine, ex illo jam tempore dominus meus fuisti, quando adhuc dominus omnium non eras.

Longino viro clarissimo (b) stratore veniente, dominorum legem suscepi; ad quam, fatigatus tum ægritudine corporis, respondere nil valui. In qua dominorum pietas sanxit ut quisquis publicis administrationibus fuerit implicatus, ei (c) ad ecclesiasti-

Joanne Diacono, qui eum avarissimum, simulque rapacissimum Principem, Deo adversum ac tyrannum nuncupavit. Gussanv. Pluribus de hoc imperatore dicendis hic supersedemus, cum de ejus virtutibus ac vitis disserendi commodiorem sæpe occasionem habuerimus in Vita sancti Gregorii, quam consule.

C (b) Strator dictus, qui imperatorem in equum inferret, eique equum sterneret. Codicis titulus est *de Stratoribus*, lib. XII. Eorum erat equos qui a provincialibus conferebantur probare. His præerat πρωτοστρίτωρ, apud Codinuin, Gall., *le grand écuyer*. Absente magno domestico ense gestabat imperatoris, etc. Patricii et suum quisque stratorem habebant; nam et stratorem Prisci patricii et aliorum apud Theophanem reperio. Gussanv.

D (c) Non omnibus licebat esse clericis. Omnibus monasteria patebant; scilicet quæ ad monasterium invitabant delicta, a clericatu arcebant, ut docet Nicænum concilium, canone 2, et epistola Siricii ad Himerium. Imo res administrasse publicas impedimentum erat. Innocentius I ad Victricium Rothomagensis episcopum: *Si quis post remissionem peccatorum cingulum militiæ sæcularis habuerit, ad clericatum admitti omnino non debet*. Et postea: *Quidam ex fratribus nostris curiales vel quoslibet publicis functionibus occupatos clericos facere contendunt*, etc. Vide totam epistolam 2 et 24, et alios canones relatos distinct. 51; sanctum Gregorium (*juxta ordinem antea vulgatum*), lib. VII, indict. 1, epist. 11, ad episcopos Siciliæ. Quinam vero sint isti curiales, et alii a clericatu prohibiti, explicat idem Innocentius, epist. 24, scilicet, advocati, milites, officiales, histriones. Legatur glossa in cap. 1, distinct. 51, et cap. 2, et in Decretal., lib. I, de obligatis ad ratiocinia. Gussanv. Constantini Magni constitutione ratiociniis publicis obnoxii, et publicis officiis addicti arcentur a sacris ordinibus, nisi consensu principis. L. Officiales. c. de episcopis et clericis, lib. III Cod. Theodos., eodem tit. Hæc legem probavit Innocentius I, ne ecclesia de his ad ordinem revocatis tristetur, can. aliquantos, et seq., 51 dist. Eandem legem a Mauricio instauratam lau-

cum officium venire non liceat. Quod valde laudavit, A evidentissime sciens quia qui, sæcularem habitum deserens, ad ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult sæculum non relinquere. Quod vero in eadem lege dicitur, ut ei in (d) monasterium converti non liceat, omnino miratus sum, dum et rationes ejus possunt per monasterium fieri, et agi potest ut ab eo loco in quo suscipitur ejus quoque (e) debita suscipiantur. Nam etsi quisquam devota mente converti voluisset, prius res male ablatas redderet, et de sua anima tanto verius quanto expeditior cogitaret. In qua lege sub junctum est ut nulli qui (f) in manu signatus est 676 converti liceat. Quam constitutionem ego, fateor dominis meis, vehementer expavi, quia per eam cœlorum via multis clauditur, et quod nunc usque licuit, ne liceat prohibetur. Multi enim sunt qui possunt religiosam vitam etiam cum sæculari habitu ducere. Et plerique sunt, qui nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenus possunt. Ego vero hæc dominis meis loquens quid sum nisi pulvis et vermis? Sed tamen quia contra auctorem omnium Deum hanc intendere constitutionem sentio, dominis tacere non possum. Ad hoc enim potestas super omnes homines (g) dominorum meorum pietati cœlitus data est, ut qui bona appetunt adjuventur, ut cœlorum via largius pateat, ut terrestre regnum cœlesti regno famuletur. Et ecce aperta voce dicitur ut ei qui semel in terrena militia signatus fuerit, nisi aut expleta militia, aut pro debilitate corporis repulsus, Domino Jesu Christo militare non liceat. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 50.)

Ad hæc, ecce per me servum ultimum suum et

davit Gregorius, sciens quia plerumque sæcularis, dum ecclesiasticum ordinem ambit, mutare vult sæculum, non relinquere; quod repetit infra, indict. 1, epist. 5, alias 11. ALTESERRA.

(d) Provehere ad honorem clericatus non licebat, imo nec ad honores, qualescunque debitores rerum publicarum in digestis, lib. I, tit. 4, in monasterio converti licebat, teste sancto Gregorio, nec tamen servi, invitis dominis, monasticam profiteri disciplinam poterant. De iis tamen qui rationibus publicis sunt obnoxii, id correxisse postea sanctum Gregorium liquet ex epist. 11 lib. VII, indict. 1. *Suscipienda, inquit, non sunt, nisi prius a rationibus publicis absoluti.* GUSSANV.

(e) Sic legimus in quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Vulgati habent, *de ista solvantur*. Cum juxta novel. 5, cap. 4, res quasque habuerat monachus, jam domini essent monasterii, illius debita ab ipso monasterio persolvi æquissimum erat.

(f) Servos antiquitus fuisse signatos et litteratos, et punctis in cute victuris notatos, sciunt omnes; hinc proverbium: *Saniis nemo litteratior*. Similes notas militibus inurebant, stigmata inscribebant, aliquando per ignominiam, aliquando ut internoscerentur. Vegetius, lib. II, cap. 5: *Victuris in cute punctis milites scripti et inserti jurare solent*. In Cod., lib. XI, tit. 9, de Fabricens.: *Stigmata, hoc est notæ publicæ Fabricensium brachiis ad imitationem tironum infligantur*. Hinc Tertullianus, de Corona: *Expunctus miles qui missionem habet*. Et sanctus Cyprianus, ad Donatum: *Te quem jam spiritalibus castris militia signavit*. GUSSANV. Vide Procopium, in caput XLIV Isaiæ, ad illa: *Alius describet manu sua, Dei sum*. Το δὲ, τῇ χειρὶ, διὰ τὸ στίλβειν ὥς πολλοὺς, ἐπὶ καρπῶν, ἢ βραχιόνων, ἢ

vestrum respondebit Christus, dicens: Ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem, de Cæsare imperatorem; nec solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes meos tuæ manui commisi, et tu a meo servitio milites tuos subtrahis? Responde, rogo, piissime domine, servo tuo, quid venienti et hæc dicenti responsurus es in judicio Domino tuo?

Sed fortasse creditur quia nullus eorum puro animo convertatur. Ego indignus famulus vester scio quanti his diebus meis in monasterio milites conversi miracula fecerunt, signa et virtutes operati sunt. Sed per hanc legem jam ne quisquam talium converti debeat prohibetur.

Requirat, rogo, dominus meus, (h) quis prior imperator 677 talem legem dederit, et subtilius æstimet si debuit dari. Et quidem considerandum valde est quia eo jam tempore prohibentur quique relinquere sæculum, quo appropinquavit finis ipse sæculorum. Ecce enim mora non erit, et ardente cœlo, ardente terra, coruscantibus elementis, cum angelis et archangelis, cum thronis et dominationibus, cum principatibus et potestatibus tremendus judex apparebit. Si omnia peccata dimiserit, et solum hanc legem contra se dixerit esse prolatam, quæ, rogo, erit excusatio? Unde per eundem tremendum judicem deprecor, ne illæ tantæ lacrymæ, tantæ orationes, tanta jejunia, tantæque eleemosynæ domini mei, ex qualibet occasione apud omnipotentis Dei oculos fuscantur; (i) sed aut interpretando pietas vestra, aut immutando vigorem ejusdem legis inflectat, quia tunc

τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον, ἢ τὴν Χριστοῦ προσήγοραν. Hoc est: *Quod autem MANU dixit, ideo forsitan adjecit, quod Christi nomen permulti, vel crucis signum, in palmis aut brachiis inuri sibi curarent*. Hieronymus in illum locum: *Scribet in manu sua, Dei sum, ut novo tyrocinio servitutis Christi se militem gloriatur*. Id etiam factitatum ab hæreticis refert Victor Uti., de Persec. Vandal., lib. II, init., ubi loquitur de quodam Clementiano, qui habebat in femore scriptum, *Manichæus, discipulus Jesu Christi*. Sex erant militi necessaria: 1º non sit negotiator; 2º examinetur; 3º præstet sacramentum; 4º ensis ei cingatur; 5º nota publica ejus brachiis inscribatur; 6º in album referatur, scribatur, GUSSANV.

(g) Imperatores plurali numero compellat, quod Theodosius puer jam anno 591 in societatem imperii a Mauricio patre suo fuisset accitus, ut jam observatum a nobis.

(h) Gussanvillæus sanctum Gregorium redarguens, talem, inquit, legem ediderat Justinianus novel. 5, cap. 2, quam lector totam expendat velim, quoniam nulla continet notabilia de monachis. Laudatum caput sæpius perlegimus, nec ullum de militibus a monastica professione arcendis verbum nobis occurrit; imo permittit Justinianus servos ipsos invitis dominis ad vitam monasticam recipi, nisi eos aliquid furto abstulisse, aut alicujus eccleris reos esse probetur. Julianus quidem, cognomento Apostata, similem legem tulerat, ut docet sequens epistola, sed imperatoris refugæ exemplum ad se trahere non poterat pius imperator.

(i) Excusi, sed aut temperando; quod legitur in Gomet., Becc., ac nonnullis. At Vaticani quatuor, Aud., Lyr., Pratell., Reg., ac plerique, interpretando.

magis dominorum exercitus contra hostes crescit, A quando Dei exercitus ad orationem creverit.

Ego quidem jussioni subjectus, eandem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; et quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meae paginam serenissimis dominis nuntiavi. Utrobique ergo quæ debui exsolvi, qui et imperatori obedientiam præbui, et pro Deo quod sensi minime tacui.

EPISTOLA LXVI.

AD THEODORUM MEDICUM.

Ostensa latæ legis iniquitate, Theodorum hortatur ut epistolam suam imperatori offerens, ipsi de revocanda lege suadeat.

Gregorius (a) Theodoro medico (b).

Quanta bona omnipotentis Dei et serenissimi domini mei imperatoris habeam, lingua mea non sufficit (c) explere. Pro quibus bonis quid est meum retribuere, nisi eorum vestigia pure amare? Peccatis autem meis facientibus, ex quorum suggestionem vel consilio nescio, (d) transacto anno, talem in republica sua legem protulit, ut quisque eum pure amat, flere vehementer debeat. Ad quam legem tunc respondere non potui, quia ægrotus fui. Modo autem eidem domino aliqua suggesti. Præcipit enim ut nullus qui actionem publicam egit, (e) nullus qui optio, vel manu signatus, 678 vel inter milites fuit habitus, ei in monasterio converti liceat, nisi forte si militia ejus fuerit expleta. Quam legem primum, sicut iudicant qui leges veteres noverunt, Julianus protulit, de quo scimus omnes quantum Deo adversus fuerit. Quod si ideo serenissimus dominus noster fecit, quia forte C multi milites convertebantur, et exercitus decrese-

Epist. LXVI (Al. 65). — (a) Erat hic Mauricii imperatoris archiater, vir ingenio sagax et eloquens, inquit Simocatta, lib. vi, cap. 41, et ex eo Nicephorus, lib. xviii, cap. 29. Illum oratorem ad Avarum regem feliciter exitu misit Priscus Patricius, dux exercitus Mauricii, et præfectus Orientis. De qua re vide auctores citatos, et historiam Miscell., lib. xvii, ad ann. 13 Mauricii. Gussanv.

(b) Post medico in Excusis legitur, etc., quod solis in Colbert. offendimus.

(c) Id est, explicare, ut etiam legitur in Vatic. B.

(d) Vitiose ac contra Mss. fidem additur in Editis *ex vestro*.

(e) Sic legendum ex Mss. Norm., Corb., Turon. Reg. et omnibus quos mihi consulere licuit. Nullus autem dubito quin ita legatur in Mss. Anglic., Vatic. et aliis optimæ notæ. At qui ad illos Codd. sancti Gregorii epistolæ contulerunt, minime intelligentes quid significaret *optio*, vel *obtio*, ut legitur in Cod. Reg., hoc pro mendo habuerunt, et legere maluerunt, *nullus qui officio vel manu signatus*. Hujus autem vocis notionem dedimus in notis, ad cap. 35 lib. iv Dialog. Hoc in loco adverte constructionem grammaticam legibus repugnantem: *nullus qui optio... ei in monasterio converti liceat*. Eadem occurrit in regula S. P. Bened., c. 58: *Noviter veniens quis ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus*.

(f) Meminit victoriæ insignis de Persis reportatæ, capta Martyropoli civitate munitissima: quæ gesta bellica vide apud Theophanem. Præterea Mauricius Chosroem Persarum regem e regno pulsum restituit; unde ipse regem regnumque subditum fuisse aliquatenus dici potest.

(g) Excusi, *lucrum operatus es*. Sequimur Vatic. om-

bat, nunquid per virtutem militum (f) subjugavit ei omnipotens Deus imperium Persarum? Nunquid non solæ lacrymæ illius auditæ sunt, et eo ordine quem ipse nescivit, ejus imperio Persarum imperium subdidit? Valde autem mihi durum videtur ut ab ejus servitio milites suos prohibeat, qui ei et omnia tribuit, et dominari eum non solum militibus, sed etiam sacerdotibus concessit. Nunquid si intentio est servandarum rerum, non poterant ea ipsa monasteria, quæ milites suscepissent, alienas res reddere atque ad conversionem homines tantummodo habere? Hæc quia mihi valde dolent, eidem domino suggesti. Sed vestra gloria opportuno tempore secreta suggestionem meam ei offerat. Nolo eam a responsali meo publice dari, quia vos qui ei familiariter servitis, loqui ei liberius et apertius potestis quæ pro ejus sunt anima, quoniam in multis est occupatus, et vix animus ejus invenitur a curis majoribus vacuus. Tu quidem, gloriose filii, pro Christo loquere. Si auditus fueris, (g) lucrum est animæ prædicti domini tui, et tuæ. Si vero auditus non fueris, lucrum solummodo tuæ fecisti.

EPISTOLA LXVII.

AD DOMITIANUM METROPOLITANUM.

Allatam dudum a se raptus Dinæ, Genes. xxxiv, juxta spiritalem sensum expositionem propugnat. Domitiano gratulatur, tum quod sæcularibus causis occupatus Scripturas meditetur, tum quod Persarum imperatori fidem prædicaverit.

Gregorius (a) Domitiano metropolitano.

Scripta dulcissimæ et suavissimæ beatitudinis vestræ suscipiens, valde gavisus sum, quia multi mihi de sacra Scriptura loquebantur. Et quia dilectas nes nostris fore semper consentientes, Corb., etc.

Epist. LXVII (Al. 63). — (a) Erat hic Melitinæ episcopus, Armeniæ metropolitano, Mauricii imperatoris consanguineus, vir prudens et industrius, verbo et opere potentissimus, et ad res maximas gerendas efficacissimus, inquit Evagrius, lib. vi, cap. 16, 17, 18. De eo Theophyl. Simocatta, lib. iv Histor. Mauric., capite 14; lib. viii, c. 11: *Melitines præsul Domitianus, genere Mauricium attingens, et cum honore sanctus sacerdos, tum vitæ instituto sanctior, sermone suavis, actione solers, consilio prudentissimus, auctoritate imperatoria ad Chosroem contendit*, etc. Quanti autem eum fecerit Mauricius, indicat idem Simocatta, lib. viii, cap. 11, nempe quod ineunte imperium Heraclio tabellæ involutæ et obsignatæ inventæ sunt, in quibus descriptum erat quidquid post suum ex hac vita discessum fieri vellet Mauricius. Cum enim imperii sui anno 15 in periculosum morbum esset lapsus, de imperio constituit, etc. *Filiis suis ætate adhuc immaturis Domitianum cognatum suum, nobilis Ecclesiæ Melitinis autistitem, virum in rebus agendis dexterum, consilio dexteriore, tutorem designavit. Quamobrem imperator majoris momenti negotia ei expedienda ob eximiam prudentiam committebat*. Plura passim de eo idem Simocatta. De morte autem ipsius sic Theophanes in Chronographia: *Indictione 5, mense Januario, Domitianus, Melitines episcopus imperatoris consanguineus, diem extremum obiit, et a Cyriaco patriarcha ad sanctos apostolos sepultus est, senatu universo funebribus honoribus memoriam ejus prosequente*. Cæterum Melitine, seu Melitene, hodie Malatia, teste Nigro, urbs olim regionis Melitenæ caput, post provinc. Armeniæ secundæ, seu minoris metropolis, ad fluvium Euphratem sita, Cæsaream inter et Samosatam. Gussanv.

in eis epulas reperi, eas avide comedi. In quibus quædam quoque de causis exterioribus et necessariis sunt permista. Et quasi menti convivium **679** præparantes egistis, ut oblata epulæ ex diversitate melius placerent. Et si quidem exteriores causæ velut inferiores et abjecti cibi minus sapiunt, ita tamen a vobis prudenter dictæ sunt, ut libenter sumantur, quia et cibi contemptibiles plerumque dulces ex condimento bene coquentis fiunt. Servata autem veritate historiæ, hoc quod dudum de divina significatione dixeram, respui nullo modo debuit. Nam etsi mihi, quoniam ita vultis, significatio ejus non congruit, ex ipsis tamen locis suis circumstantibus hoc quod ex ea dictum est incunctanter teneri potest. Nam et corruptor ejus princeps terræ dicitur (*Genes. xxxiv*), per quem aperte diabolus designatur: quia Redemptor noster ait: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (*Joan. xii, 31*). Qui etiam uxorem petit, quia malignus videlicet spiritus festinat, ut licenter possideat animam quam prius occulta seductione corruperit. Unde Jacob filii vehementer irati, contra omnem Sichem domum ejusque patriam gladios sumunt (*Genes. xxxiv*); quia a cunctis zelum habentibus ipsi quoque insequendi sunt, qui maligni spiritus adjutores fiunt. Quibus prius circumcisionem præcipiunt, quos in dolore positos postmodum occidunt. Quia plerumque magistri severiores, si zelum suum moderari nesciunt, quamvis per prædicationem vitia corruptionis rescent, cum jam a delinquentibus plangitur quod fuerat perpetratum, adhuc tamen ipsi per asperitatem disciplinæ sæviunt, et duriores existunt. Qui enim jam et præputia absciderant, mori minime debebant, quia qui culpam plangunt luxuriæ, et voluptatem carnis in dolorem vertunt, a magistris sentire non debent asperitatem disciplinæ, ne ipse humani generis Redemptor minus ametur, si pro eo anima plus quam debet atteritur. Unde et eisdem

(b) Nec violandi Patres, nec ita passim ingerendi, quasi posteris sensum omnem ademerint. Enitendum tamen ne quid illis asseramus invitis, et una fere voce reclamantibus. GUSSANV.

(c) Omissa duo verba, *alii annulos*, ex Mss. omnibus,

A filiis Jacob dicit: *Turbastis me, et odiosum fecistis Chananæis* (*Ibid.*, 30). Quando enim **680** hoc quod jam delinquentes plangunt, adhuc magistri crudeliter insequuntur, infirmæ menti ipse Redemptoris sui amor tepescit, quia ibi se affligi considerat, ubi sibi et ipsa non parcat.

Hæc igitur dixerim, ut intellectum, quem protuli, non esse improbabilem ex locis circumstantibus demonstrarem. Ea vero quæ ex eodem loco a vestra sanctitate in meam consolationem dicta sunt, libenter accipio, quia in intellectu sacræ Scripturæ, (b) respui non debet quidquid sanæ fidei non resistit. Sicut enim ex uno auro alii murenulas, (c) alii annulos, alii dextralia ad ornamentum faciunt, ita ex una (d) sacræ Scripturæ intelligentia expositores quique per innumeros intellectus quasi varia ornamenta componunt, quæ tamen omnia ad decorem cœlestis sponsæ proficiunt. Valde autem gaudeo quod dulcissima beatitudo vestra etiam causis sæcularibus occupata, ad intellectum sacri eloquii vigilanter ingenium reducit. Sic quippe necesse est ut si illa omnimodo caveri non possint, ista non omnimodo postponantur. Sed per omnipotentem Dominum rogo, mihi in tantis tribulationum fluctibus laboranti tende orationis manum, ut ex vestra intercessione ad summa relever, qui culparum mearum pondere ad profundum premor. Imperatorem vero Persarum etsi non fuisse conversum doleo, vos tamen ei Christianam fidem prædicasse omnimodo exulto, quia etsi ille ad lucem venire non meruit, vestra tamen sanctitas prædicationis suæ præmium habebit. Nam et Æthiops in balneum niger intrat, et niger egreditur, sed tamen balneator nummos accipit.

De Mauricio autem bene dicitis, ut in actione ejus ab umbra statuum cognoscam, id est in minimis majora perpendam. In hoc tamen ei credimus, quia ejus nobis animam sacramenta et obsides ligant.

Vatic., Norm., Turon., Corb., etc., restituimus.

(d) Recent. Ed., *Scripturæ sententia*, quos libenter, si per Mss. Codices liceret, sequeremur. At omnes habent, *intelligentia*, vel, *scientia*.

LIBER QUARTUS.

Mense Septembri, indictione xii

681 EPISTOLA PRIMA.

AD CONSTANTIIUM EPISCOPUM.

Quod concordii omnium assensu fuerit electus, gratulatur. Monet respondendum suorum affectibus, necessitatibus seccurrendum, corrigenda mature vitia. In bonis profectum precatur. Pallium mittit.

Gregorius (a) Constantio episcopo Mediolanensi. Scripta fraternitatis vestræ suscipiens magnas

LIBER IV. Al. LIBER III.

Epist. I. — (a) De eo, supra, epist. 29 et 31. Observo diaconos ut plurimum assumptos ad munus episcopale, non presbyteros, non archipresbyteros: scilicet presbyteri orationi, lectioni, doctrinæ, sa-

D omnipotenti Deo gratias retuli, quia ordinationis vestræ merui celebratione relevari. Quod vero ex superno munere in electionem vestram concorditer omnium convenit assensus, hoc fraternitas tua cum summa debet consideratione pensare, quia post Deum vale est debitor eis qui sibi vos præferri tam subdita mente voluerunt.

Decet igitur vos sacerdotali benignitate eorum

oramentorum administrationi tantummodo vacabant. Diaconis rerum exteriorum administratio credebatur; hinc multam in rebus gerendis facilitatem, dexteritatem, prudentiam usu comparabant, in clero auctoritatem usurpabant, et arctiorem cum præcipuis

moribus in omnibus respondere, eorumque necessitatibus (b) pia compassione concurrere. Si quorum fortasse sunt vitia, hæc maturis objurgationibus (c) increpato, ut ipsa quoque sacerdotalis indignatio virtuti sit admista dulcedinis, quatenus et tunc a subjectis amari debeat, etiam cum graviter metuitur. Quæ res personam vestram apud eorum iudicium ad magnam quoque reverentiam adducit, quia sicut præceps furor usitatusque despicitur, ita contra culpas discreta indignatio plerumque quo tarda fuerit, eo amplius fit timenda.

Joannes vero subdiaconus noster multa nobis bonæ fraternitatis rediens nuntiavit. De quibus omnipotentem Deum petimus, ut hæc qui 682 cœpit, ipse perficiat; quatenus te interius exteriusque profecisse, et nunc inter homines, et post inter angelos ostendat.

Præterea pallium ad sacra missarum solemnia utendum ex more transmisimus. Sed peto ut dum hoc suscipitis, ejus honorem ac genium ex humilitate vindicetis.

EPISTOLA II.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Theodelindam reginam et tres episcopos, ob tria capitula a Constantio divisos, susceptis epistolis suis ad illius communionem reversuros sperat. Pacem cum Langobardis exoptans, petit ut se de Francorum cum Langobardorum rege gestis faciat certiores. Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Dilectissimus filius meus Bonifacius diaconus quidam mihi (a) ex scripto fraternitatis suæ secreto nuntiavit, quod exquisita occasione potius quam inventa, tres se episcopi a pia fraternitatis vestræ communionem separaverint, dicentes vos (b) in damnationem trium capitulorum consensisse, atque (c) cautionem fecisse. Et quidem si quid de tribus capitulis in quocunque vel verbo vel scripto nominatum est, bene laicis contrahebant necessitudinem. Tradunt historici diaconos quamplurimos tantum gratia apud clericos et laicos valuisse, ut non modo supra presbyteros superbirent, sed et suis in faciem resisterent episcopis quasi censors. GUSSANV. Hæc idcirco de diaconis observavit Gussanvillæus, quod Constantius diaconus esset Ecclesiæ Mediol. quando ad ejus cathedram episcopalem omnium volis est assumptus.

(a) Editi prætulerunt *succurrere*, quod non est mss. Codicum.

(b) Ita Normanni et plerique. In quatuor tamen Vatic., in Reg., in Corb. et in Edit. Paris. 1518, legitur *increpare*, referendo ad *Decet*, quod præcessit. *Epist. II. — (a) Becc., extra scriptum.*

(b) Anno Domini 353, in concil. v. damnata fuerant tria capitula. Damnationem secutum est schisma gravissimum, cum persuasum haberent plurimi episcopi, ea damnatione labefactari fidem, lædique auctoritatem synodi Chalcedonensis, quam quidem opinionem ex eorum animis evellere, non levioris operæ fuit. Vigilius qui tum apostolicæ sedi præerat, synodi quintæ definitioni consentire, pio fortassis, sed infelici consilio, renuens, schismati occasionem dederat; certe vires addiderat. Successor ejus Pelagius I, quod v. synodo consentiret, tam fuerat Occidentibus episcopis invisus, ut eum pro pontifice habere noluerint, necessumque fuerit jussu Pelagii presbyterum Ostiensem loco episcopi munus illud obire, ut Binus post Anastasium refert. Pelagius II,

A fraternitas tua reminiscitur; quamvis decessor fraternitatis tuæ Laurentius districtissimam cautionem sedi apostolicæ emisit, in qua viri nobilissimi, et legitimo numero, subscripserunt. Inter quos ego quoque, tunc (d) urbanam præturam gerens, pariter subscripsi; quia postquam 682 talis scissura pro nulla re facta est, justum fuit ut sedes apostolica curam gereret, quatenus unitatem universalis Ecclesiæ in sacerdotum mentibus per omnia custodiret. Quod autem dicitur, filiam nostram (e) Theodelindam reginam sese a communione tua hoc audito nuntio suspendisse, constat per omnia, quia etsi pravorum hominum verbis ad paululum seducta est, venientibus tamen Hippolyto notario et Joanne abbate, erit modis omnibus vestræ fraternitatis communionem quæsitura: cui etiam meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione transmittat. De episcopis vero qui se suspendere (f) visi sunt, aliam epistolam feci, quam cum eis ostendi feceris, eos non ambigo de superstitione suæ superbie apud fraternitatem tuam pœnitentiam acturos.

Subtiliter autem mihi et breviter indicastis, vel (g) de Agone rege, vel de Francorum regibus quæ gesta sunt. Peto ut fraternitas vestra quæ adhuc recognoverit, mihi modis omnibus innotescat. Si autem videritis quia cum patricio nihil facit Ago Langobardorum rex, de nobis ei promittite, quia paratus sum in causa ejus impendere, si ipse utiliter aliquid cum republica voluerit ordinare.

EPISTOLA III.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

C *Nullam a Constantio datam de tribus capitulis cautionem. Chalcedonensis synodi fidem in Romana Ecclesia integram servari. Divisis proinde episcopis ad unitatem redeundum.*

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Pervenit ad nos quod quidam episcopi vestræ dian. 578, Romanus pontifex nullum non movit lapidem, quo fidelium animos istorum damnatione capitulorum offensos conciliaret, nec obtinuit. Hinc usus cautionum, de quibus in hac et epist. sequente; ut vel sic unitati universalis Ecclesiæ, discussis istius modi nebulis, recepta v. synodo provideretur. Vide epist. 3 et 4 sequentes. GUSSANV. Adde 35. De tribus capitulis accuratius in Vita sancti Gregorii.

(c) Cautionum apud jurisconsultos plurimas sunt genera: hic juratoriam intelligo scripto exaratam et subscriptam, qua promittebant se damnationi trium capitulorum deinceps consensuros, nec unquam reluctaturos. Similes cautiones nostra ætas excusavit. GUSSANV.

(d) Vatic. B. *urbanam præfecturam.*

(e) Fuit Garibaldi Bajoariorum regis filia, primum Autharis Langobardorum regis uxor, tum eo post annos sex veneno extincto, Agilulfo Taurinatum duci nupsit; qui Langobardis rex creatus est. Hujus mulieris pietas ineignis laudatur a scriptoribus, et maxime a sancto Gregorio, qui plures ad eam epistolas scripsit, eique libros Dialogorum direxit, quam sciebat utique et Christi fidei deditam et in bonis actibus esse præcipuam, inquit Paulus Diaconus. lib. iv de gestis Langob., cap. 5, qui eam vocat *Theodelindam*, ejusque pietatem et erga Ecclesiam munificentiam mirifice extollit, cap. 6. GUSSANV.

(f) Vatic. A. *suspendere nisi sunt.*

(g) Idem qui Agilulfus de quo paulo antea.

oesis exquirentes occasionem potius quam invenientes sese scindere fraternitatis vestrae unitate tentaverint, dicentes te apud Romanam urbem in trium capitulorum damnationem cautionem fecisse. Quod videlicet idcirco dicunt, quia quantum fraternitati tuae etiam sine cautione credere soleam, nesciunt. Si enim hoc esset necessarium fieri, verbis nudis vobis credi potuisset. Ego tamen nominata inter nos neque verbo neque scripto tria capitula recolo. Sed eis, si citius reverluntur, de suo errore parcendum est, quia, juxta Pauli apostoli vocem: *Non intelligunt neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant* (1 Tim. 1, 7). Nos enim, auctore veritate, teste conscientia, fatemur nos fidem sanctae Chalcedonensis synodi per omnia illibatam custodire, nihilque ejus definitioni addere, nihil subtrahere audere. Sed si quis contra eam, ejusdemque synodi fidem, sive plus minusve ad sapiendum appetit usurpare, eum omni dilatione postposita anathematizamus, atque a sinu matris Ecclesiae alienum esse decernimus. Quem igitur ista mea confessio non sanat, non jam Chalcedonensem synodum diligit, sed matris Ecclesiae sinum odit. Si ergo ea ipsa quæ audere visi sunt, zelo loqui animæ præsumpserunt; superest ut hac satisfactione suscepta, ad fraternitatis tuae unitatem redeant, seque a corpore Christi, quod est sancta universalis Ecclesia, non dividant.

EPISTOLA IV.

AD THEODELINDAM REGINAM.

Quod sese a Constantii communione suspenderit, dolet. Nihil contra Chalcedonensis synodi fidem Justiniani temporibus actum asserit. Hortatur ut Constantii ordinationem suscipiat, eique communione jungatur.

Gregorius Theodelindæ reginæ Langobardorum.

Quorundam ad nos relatione pervenit ab aliquibus episcopis (a) gloriam vestram usque ad scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut sese a catholice unanimatis communione suspenderet. Quod quantum vos pure diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere quæ audierint possunt.

Dicunt enim piæ memoriæ Justiniani temporibus aliqua contra Chalcedonensem synodum fuisse constituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipso errore manent quem sibi de nobis ipsi finxerunt. Nos enim, teste conscientia, fatemur de fide ejusdem sancti Chalcedonensis concilii nihil motum, nihil esse violatum; (b) sed quidquid prædicti Justiniani temporibus actum est, ita actum est ut fides Chalcedonensis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem synodi fidem aliquid loqui

EPIST. IV. — (a) Modus compellendi honoris causa, quo utitur Gregorius erga reges, imperatores, eorum uxores et alias primarias personas. Nondum enim receptus erat *majestatis* titulus, quo nunc reges gaudent. Quanquam Horatius sic Augustum alloquatur lib. 11, epist. 1:

Si quantum, possem quoque; sed neque parvum
Carmen majestas recipit tua.

Et apud Cassiodorum, lib. III Variar., ep. 27, oc-

præsumit vel sapere, nos ejus sensum sub anathematis interpositione detestamur. Cum ergo integritatem nostram ex conscientia nostræ attestatione cognoscitis, superest ut nunquam vos a catholice Ecclesiae communione separetis, ne tot vestrae lacrymæ, tantaque bona opera pereant, si a fide vera inveniuntur aliena. Decet ergo gloriam vestram ad reverendissimum fratrem et coepiscopum meum Constantium, cujus et fides, et vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne suscepistis, et quia ab ejus Ecclesiae communione in nullo separamini. Quamvis in hac re me vobis superflue dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Joanne abbate, atque Hippolyto notario, ex corde vestro arbitror fuisse sublatum.

EPISTOLA V.

AD BONIFACIUM EPISCOPUM.

Cleri sui moribus et famæ consulat. Id de subdiaconis ejus decernit, quod supra de Siculis lib. 1, epist. 44.

Gregorius Bonifacio episcopo (a) Regiensi.

Contumelia quidem sacerdotum est, de divinis cultibus admoneri. Quod enim ipsi debent exigere, turpiter exiguntur. Tamen ne, quod non æstimamus, in aliquo fraternitas tua ea quæ ad opus Dei pertinent negligat, de hoc ipso specialiter te prævidimus adhortandum. Admonemus itaque ut nullatenus clerus Regitanæ civitatis, in causis quas eorum poscit officium, fraternitatis tuæ remissione laxetur. Sed in iis quæ ad Deum pertinent, instantissime atque studiosissime compellantur. Opinionem quoque prædicti cleri tui studere te volumus, ut nihil de iis pravum, nihil quod contra ecclesiasticam disciplinam pertinet, audiatur; ad ornatum quippe ejus, non ad fœditatem actuum eorum pertinere debet officium. (b) Subdiaconis vero tuis (Grat. dist. 32 c. 9) hoc quod de Siculis statuimus, decernimus observari; nec illam definitionem nostram cujusquam sinas contumacia aut temeritate corrumpi; quatenus dum prædicta omnia parte fuerint conservata districtissime, nec admonitionis nostræ, sicut et credimus, transgressor existas, nec in quolibet reum te remissionis accuset pastoralis tibi commissus ordo regiminis.

EPISTOLA VI.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Petronillæ conversæ et Agnelli ejus corruptoris facinus discutiat, et puniat, atque ablata monasterio curet restitui.

Gregorius Cypriano diacono et rectori Siciliæ.

currit Regia majestas.

(b) Propter injectam hic, etsi leviter, damnationis trium capitulorum mentionem, Constantius ab offerenda Theodelindæ hac epistola prudenter abstinuit, ut liquet ex epist. 39. Quod laudavit sapientissimus pontifex; aliamque reginæ sine scandalo dandam scripsit, in qua nec v synodi, nec gestorum in damnatione trium capitulorum meminit. Est numero 38.

Perlatum est ad nos (*Grat. 19, q. 3, c. 8*) Petronillam nomine de provincia (a) Lucania genitam, per exhortationem Agnelli episcopi fuisse conversam, resque suas omnes, quas habere potuit, (b) licet sibi jure potuissent competere, tamen eidem monasterio, quod ingressa est, etiam specialiter donationis titulo contulisse: morientemque prædictum episcopum dimidiam partem substantiæ suæ Agnello cuidam filio suo, qui notarius nostræ esse fertur Ecclesiæ, atque dimidiam eidem monasterio reliquisse. Sed cum propter irruentem Italiæ cladem Siciliam refugissent, dicitur eam sæpe nominatus Agnellus corruptis ejus moribus stuprasse, atque sentiens gravidam, de monasterio (c) seduxisse, resque ejus omnes tam proprias, quam eas quas de parte patris ipsius habere poterat abstulisse, ac post perpetratum tale tantumque facinus, in sui eas (d) domini jure defendere. Hortamur igitur dilectionem tuam 686 ut prædictum virum vel ante fatam feminam sub districta ad te facias executione perducere, causamque ipsam secundum sui meritum summa subtilitatis examinatione perquiras. Et si ita inveneris, ut nobis nuntiatum est, negotium tot iniquitatibus inquinatum, cum summæ purgationis severitate determina; quatenus et ante fato viro, qui nec suum, nec illius attendit habitum, et tantorum causa fuit scelerum, (e) ultio districta proveniat; et illa prius procedente vindicta, atque in monasterium sub pœnitentia redacta, omnes res, quæ de sæpe dicto loco ablatæ fuerant, cum omnibus illis suis fructibus atque accessionibus revertantur.

EPISTOLA VII.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

Columbo episcopo in Numidiæ concilium inquirenti, et pravo correpturo faveat. Compescat intestina Ecclesiarum bella.

Gregorius Gennadio (a) patricio et exarcho Africæ.

Satis (b) credimus religiosæ excellentiæ vestræ

EPIST. V. — (a) Al., *Regitano*, ut legitur in omnibus Norm., in Vatic. D, etc. Infra quoque *clerus Regitanæ civitatis*.

(b) Vide libri I epist. 44.

EPIST. VI. — (a) Provincia Italiæ; pars olim erat magnæ Græciæ, ubi nunc Basilicata provincia Regni Neapol. cum parte australi ceterioris principatus. GUSMANV.

(b) Ut verus sensus eliciatur, sic fieri debet constructio: *Petronillam, monasterio quod ingressa est, omnia quæ habebat, licet jure monasterio competere, specialiter tamen ea titulo donationis ipsi contulisse.* Jam sæpe observavimus, Gregorii stylum hyperbatis et verborum inversionibus ac trajectionibus abundare. Itaque Gregorii scopus est ut ea omnia quæ de monasterio ablata fuerunt, cum omnibus fructibus suis atque accessionibus illuc revertantur. Id ut assequatur, observat res omnes quas habere potuit Petronilla, eidem monasterio quod ingressa est competere, tum ex jure communi, scilicet imper. lege, qua in ipsa monachi professione illius bona monasterio acquiruntur, Novel. Justin. v, nov. 123, cap. 38, tum maxime speciali donationis titulo. De sententia sancti Gregorii ac proposito scopo non est dubitandi locus, si legatur epist. 7 libri ix: *Quia inquit, ingredientibus monasterium, convertendi gratia, ulterius nulla sit testandi licentia, sed res eorum ejusdem monasterii juris fiant, aperta legis definitione*

A mentem adversus ea maxime quæ in Ecclesiis geruntur incongrua (c) divini amoris æmulatione succendi. Tanto igitur ecclesiasticarum correctionem causarum vobis libenter ingerimus, quanto de pia vestræ mentis intentione confidimus. Cognoscat siquidem excellentia vestra quibusdam de Africanis partibus venientibus ad nos fuisse perlatum plura in concilio Numidiæ contra Patrum tramitem atque canonum statuta committi. Quarum rerum frequentes querelas quia diutius tolerare nullatenus potuimus, Columbo fratri et coepiscopo nostro, de cujus gravitate ipsa ejus quæ percrebuit dubitare jam nos non permittit opinio, commisimus perquirendas. Quamobrem paterno salutes affectu, hortamur excellentiam vestram, in cunctis quæ ad ecclesiasticam correptionem pertinent, vestri robur ei subrogetis auxilii, ne si quod male geritur quæsitum vel indicatum non fuerit, longorum usurpatione temporum cum majori licentia (d) in futuros crescat excessus. Scito autem, excellentissime filii, si victorias quæritis, si de commissæ vobis provinciæ securitate, tractatis, nihil vobis magis aliud ad hoc proficere, quam zelari sacerdotum vitas, et intestina Ecclesiarum, quantum possibile est bella compescere.

687 EPISTOLA VIII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Stephani defuncti voluntatem de monasterio construendo curet adimpleri.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

C Nos quidem arbitramur quod ad imminentiam expletionis piarum rerum, ipse te tuus satis ordo compellat. Sed ne zelum tuum cujuslibet interventus remissionis emolliat, de his etiam te specialiter judicavimus exhortandum. Pervenit siquidem ad nos Stephanum vestrum de hac luce migrantem, (a) supremæ voluntatis elogio monasterium præcepisse fundari. Cujus (b) desiderium Theodosiæ honestæ federeletum est.

(c) Hoc est clam eduxisse. *Seducere* proprie est seorsum ducere.

(d) Scilicet res ablatas; non eam, ut invitis Mss. habent Editi.

(e) Virginum sacrarum conjugia vetita vide in concil. Tur. I, c. sexto: *Qui se sacratis virginibus per conjunctionem nefandam miscuerint, vel propositum professæ religionis dereliquerint, utrique a communionem habeantur alieni, quia si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.* Consule etiam conc. Par. III, c. 5, et Turon. II, c. 20. Qui sacratam virginem ducit uxorem, capitali sententia feriendus est, ex Clotarii II constitutione, quæ inter concilia Galliæ refertur post concil. Par. v.

EPIST. VII. — (a) De Patriciis jam sæpe injecta mentio. Eorum dignitatem instituisse Constantinum Magnum legimus. Vide Tillemontium in Historia imperat., in Constantino.

(b) Vatic. A et C, *satis credimus relatu excellentiæ vestræ.*

(c) Excusi, *divini auctoris.*

(d) Omnes Vaticani, præter D. *in futuris crassetur excessibus.*

EPIST. VIII [Al. 10]. — (a) In edit. vet. et Vatio., *supremæ voluntatis eloquio.*

(b) Sic legitur in Mss, Norm., Reg., Vatio., etc. In Editis Vero, *cujus desiderium a Theodosia... fertur*

minæ hæredis ejus fertur quod hactenus dilatione protrahitur. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, ut maximum de prædicta causa studium geras, atque ante nominatam feminam (e) commoneas, quatenus intra annale spatium, monasterium, ut jussum est, debeat ordinare, et cuncta secundum defuncti voluntatem sine altercatione construere. Quod si intra prædicti temporis metam aliqua perficere negligentia vel calliditate distulerit, ut sive in loco eo quo constitutum fuerat, seu certe ibi non poterit, et alibi placet ordinari, et dilatione interveniente negligitur, tunc volumus ut fraternitatis tuæ ædificetur studio, ordinatisque omnibus, res atque redditus qui relictæ sunt per te loco ipsi venerabili sine imminutione aliqua socientur. Sic enim et ante tremendum judicem tuam sententiam remissionis effugies, et secundum piissimas leges, dilatas defunctorum pias voluntates episcopali supplebis studio.

EPISTOLA IX.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Singulis ancillarum Dei monasteriis probatus vir deputandus, a quo sic procurentur negotia, ut monialibus exinde vagari non liceat. Illarum lapsibus decernuntur pænæ. Concilia bis in anno celebrentur. Judæorum servi ad Ecclesiam fidei causa fugientes in libertatem vindicentur. Ne in baptizatorum frontibus iteretur chrismatio, solum pectus ungant presbyteri, deinde episcopi frontem. Monasterium juxta Petri defuncti voluntatem construatur, si congrua adsit reddituum quantitas.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Satis quidem te ipse pastoralis zelus instigare debuerat ut gregem quem suscepas etiam sine nostro solatio salubriter ac provide tuereris, et a callidis inimicorum surreptionibus eum diligenti circumspectione servares. Sed quia charitatem tuam pro suæ firmitatis augmento nostræ quoque pagina auctoritatis indigere comperimus, necessarium nobis fuit titubantes animos tuos ad religiosi vigoris studium fraternæ dilectionis exhortatione firmare.

Pervenit siquidem ad nos minus te monasteriis ancillarum Dei in Sardinia sitis tuitionis impendere; et cum dispositum a tuis prudenter fuisset decessoribus ut quidam de clero probati viri curam ge-

quod dilatione protrahitur. Impeditior sane videtur periodus; sed non minus stylum sapit Gregorii.

(c) Al., *commoneas*, ut legitur in Vatic. C.

Epist. IX. — (a) Fiscalia sunt tributa. Id apparet ex leg. 3 de episc. et cleric., tit. 3, lib. 1, Codicis: *De his clericis qui prædia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena juga nequaquam statuet excusare, sed etiam pro his prædiis qui ab ipsis possidentur eosdem ad pensitanda fiscalia perurgere. Universos namque clericos, etc.* Subire per publicas personas, interpretarer subinde ire per domos publicarum personarum, illis se submittere, prensare, apud illos sua procurare negotia. Publicas autem personas dicimus magistratus, officiales, tabellarios, forte etiam publicanos, quandoquidem de fiscalibus agitur. GUSSANV.

(b) De sanctimonialibus vagis Isidorus Pelus., lib. 1 epist. 367.

(c) Ita legendum ex Vatic. A, ex Norm. omnibus, et ex Corb. Inter se tamen Mss. non consentiunt; nam in Rhemensi legitur: *Ad lapsus adulterii deducta est, aut in furti. Turon., aut in furtum. Reg.*

rentes carum se necessitatibus adhiberent, nunc ita suaditus esse neglectum, ut per publicas personas pro tributis aliisque muniis ipse per se principaliter Deo dicatæ feminæ compellantur ire, necessitatemque habeant pro supplendis (a) fiscalibus per villas prædiaque discurrere, atque virilibus incompetentes se miscere negotiis. Quod malum fraternitas tua facili correctione removeat, ut unum probatum vita moribusque, cujus ætas atque locus nihil de se pravæ suspicionis objiciat, sollicitè deputet, qui sic monasteriis ipsis cum Dei timore possit assistere, quatenus ulterius eis pro quibuslibet causis privatis, vel publicis, (b) extra venerabilia loca contra regulam vagari non liceat; sed quidquid pro his agendum est per eum quem deputaveris rationabiliter peragatur.

Ipsæ vero referentes Deo laudes, atque coercentes semetipsas, in monasteriis suis nullam occasionem ulterius fidelium mentibus pravæ suspicionis injiciant. Si qua autem earum (Grat. 27, q. 1, c. 28) vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem (c) ad lapsus adulterini deducta est, aut in futurum fuerit perducta voraginem, hanc post competentis severitatem vindictæ, in aliud districtius virginum monasterium in penitentiam volumus redigi, ut illic orationibus atque jejuniis vacet, et sibi pœnitendo proficiat, et metuendum cæteris arctioris disciplinæ præstet exemplum. Is autem qui cum hujusmodi feminis in aliqua fuerit iniquitate repertus, communione privetur, si laicus est; si vero clericus fuerit, a suo quoque remotus officio, pro suis continuo lugendis excessibus in monasterium detrudatur.

Episcoporum etiam concilia, sicut tam tuæ mos dicitur fuisse provinciæ, quam sacrorum canonum auctoritate præcipitur, (d) bis in anno celebrare te volumus; ut et si quis inter eos a sui forma propositi actionis atque morum qualitate discordat, sociali possit fratrum increpatione redargui, et pro securitate commissi gregis, animarumque statu, paternæ valeat circumspectione tractari.

Pervenit etiam ad nos (e) servos ancillasque Judæo-

lapsa in sua deducta est. Rhemensi suffragatur unus e Vatic. In nullis autem veteribus exemplaribus occurrit excusorum lectio, aut in stupri. Adulterium appellat sanctimonialis lapsum noster Gregorius, quia, ut docet sanctus Augustinus in Ps. LXXXIII, sanctimonialis si nupserit. Christi adultera reputabitur.

(d) Ita Nicænum, c. 5. Primum ante quadragesimam, secundum circa tempus autumnii. De provinciali synodo res est. Idem in Antioch., can. 20, et in Chalcedon., can. 19. Sacrum Trid. conc., sess. 24, de Reformat., c. 2, ea statuit renovanda quolibet saltem triennio. GUSSANV.

(e) De illis supra. Causa fidei, vi constitutionum imperialium, asserebantur in libertatem invitis dominis nullo dato pretio. Id fieri potuisse Hesselius, supra citatus, epist. 39 l. II, indict. 11, nunc 10, l. III, docet. Hanc tamen facultatem non ubique viguisse certum est tam ex multis epistolis sancti Gregorii, quam ex nostris conciliis Gallicanis, ut ex Aurel. III, c. 13. Nec enim videntur mancipiis sive vernis sive empticiis caruisse, nisi aut eos a fide ad errorem suum vellent trahere, aut aliquid eis im-

Idel causa ad Ecclesiam refugientes, 689 A
idelibus restitui dominis, aut eorum, ne resti-
r, pretium dari. Hortamur igitur ut nullatenus
avem consuetudinem manere permittas; sed
ut servus Judæorum (*Grat. dist. 54, c. 16*) ad
bilia loca confugerit causa fidei, nullatenus
satjamine præjudicium sustinere. Sed sive
hristianus, sive nunc fuerit baptizatus, sine
uperum damno, religioso ecclesiasticæ pie-
atrocinio, in libertatem modis omnibus de-
ur.

piscopi baptizatos infantes signare bis in fron-
brismate non præsumant; sed presbyteri
le Cons. dist. 4, c. 119) baptizandos ungant in
i, ut episcopi postmodum ungere debeant in

undandis etiam monasteriis, quæ a diversis
nt construi, si injusta perspicis (g) hæc aliquos
indicta sunt excusatione differre, solerter se-
n quod leges præcipiunt imminere te volumus,
defunctorum voluntates tua, quod absit, re-
ie cassentur. De monasterio autem quod in
ua construendum quondam Petrum asseritur
isse, prævidimus ut fraternitas tua subtiliter
t relictorum illic reddituum quantitatem (*Grat.*
c. 14). (h) Et si quidem modus habet substan-
collectis omnibus quæ de rebus ipsis immi-
l dicuntur esse dispersa, cum omni studio
sine aliqua dilatione fundetur. Sin autem vel
donea vel damnosa facultas est, omnibus, ut
1 est, subtiliter inquisitis, nobis renuntiare te
s, ut sciamas quid deliberare juvante Domino
constructione possimus. Fraternitas igitur
in cunctis prædictis capitulis se solerter im-
ut nec nostræ admonitionis seriem inveniatur
ransgressa, nec, divini rea iudicii, de minori
storalis existat officii. (*Cf. Joan. Diac. l. iv,*

EPISTOLA X.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS DALMATIÆ.

us consensu et permissu suo ullum Salonæ epi-
m ordinent. Si tamen in aliquem alium a Ma-
consentiant omnes, consecratur.

prius universis episcopis per Dalmatiam.

quod religio Christiana vetat, aut in odium
s tormentis affligerent. In his et similibus
suorum mancipiorum amissione Judæi mul-
r, aut certe mancipia taxato pretio redime-
duodecim nempe solidis, ut habet Matiec. i,
iussant.

i una voce Mss. omnes Norm., Vatic., Anglic.,
, Corb., Reg., Tell., Cisterciens., Vind., etc.,
em optimo sensu. Scilicet cum Sardi presby-
Græcorum forte commercio, frontem chris-
, ejusdem insulæ episcopi, suo jure antiqua
traditione firmato, etiam ipsi in confirmatio-
izatorum signabant frontes. Frontalis chris-
is iterationem hanc Gregorius improbat. Ut
iscopis proprium frontes signandi jus servet,
consignatione longius arcet presbyteros,
nempe ne ipsam quidem verticis, ut in
Ecclesia, sed solam permittit pectoris unc-
In Mss. quibusdam, detracta vocola bis, cor-
sensu legitur: *Episcopi baptizatos infantes sig-*

Oportuerat quidem fraternitatem vestram, divini
respectu iudicii clausis carnalibus oculis, nihil quod
ad Deum pertinet (a) et rectam mentis intentionem
omittere, nec cujuslibet hominæ faciem rectitudini
justitiæ præponere. Sed postquam mores vestri ita
sunt sæcularibus traducti negotiis, ut obliviscentes
omnem sacerdotalis in vobis honoris tramitem, cun-
ctumque superni metus 690 intuitum, non quid Deo,
sed quid vobis placeat studeatis explorare, necesse ha-
buimus hæc ad vos districtiora specialiter scripta
transmittere, quibus ex beati Petri principis apostolo-
rum auctoritate præcipimus ut nulli penitus extra
consensum permissionemque nostram, quantum ad
episcopatus ordinationem pertinet, in Salonitana ci-
vitate manus præsumatis imponere, nec quemquam
in civitate ipsa aliter quam diximus ordinare.

Quod si contra hæc quidpiam vel sponte vestra,
vel a quolibet coacti præsumpseritis vel tentaveritis
agere, decernemus vos dominici corporis et sangui-
nis participatione privatos, (b) quatenus ex eadem
ipsa attractione vestra, vel voluntate transgreden-
dæ præceptionis nostræ, a cœlestibus mysteriis alieni-
sitis, nec is quem ordinaveritis habeatur episcopus.
Nos namque nullum cujus vita reprehendi potest or-
dinari temere volumus. Quod si Honoratus diaconus
indignus ostenditur, de vita moribusque ejus qui
electus fuerit nobis renuntiari volumus, ut quidquid
in hac re agendum est cum consensu nostro salu-
briter permittamus impleri.

Confidimus enim in omnipotentem Dominum quia,
quantum ad intentionem nostram pertinet, nunquam
quod nostram gravare possit animam, nunquam si-
nimus fieri quod vestram gravare possit Ecclesiam.
Sin vero in qualibet persona ita voluntarius omnium
consensus accesserit, ut auctore Deo digna sit, et non
sit qui ab ejus ordinatione dissentiat, hanc a vobis
in eadem Salonitana Ecclesia ex præsentis epistolæ
nostræ concessa licentia volumus consecrari, excepta
duntaxat persona Maximi, de qua ad nos multa mala
perlata sunt; quæ si ab appetitu majoris ordinis non
cessat, restat, ut arbitrator, quatenus subtiliter dis-
cussa, ipso quoque in quo est officio careat (c).

nare in frontibus chrismate non præsumant. Hujus, ni
fallimur, lectionis absurditate moti Editores omnes,
et ante illos nonnulli librarii, illi voci *episcopi*, hanc
substituere *presbyteri*, quam vix in uno aut altero
Mss. reperias.

(g) Excusi, hæc aliqua ab iis.... differri.... admonere
te volumus, ne piæ vivorum et defunctorum voluntates.
In nostra lectione conveniunt omnes Vatic. Turon.,
Norm., Corb., etc.

(h) Sic legimus in omnibus Norm., Corb., Reg. In
Vatic. C et D, et *modum habet substantiæ*. In Excusis,
modus habetur substantiæ; ad quæ verba Augestius:
Voces, inquit, jurisconsultis solemnes, id est certa quæ-
dam bonorum quantitas ad monasterii usus sufficiens.
Modus etiam substantiæ opponitur facultati damnosæ,
quam adire compellitur nemo. Cod. lib. xvi, tit. de
jure liber.

EPIST. X [Al. 15].— (a) Hic in diversa abeunt mss.
Codd. Vatic. B habet, *erecta mentis intentione*. Corb.
cum Vatio. A et C, *recta mentis intentione*, omisso a

EPISTOLA XI.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Etiam novorum reddituum quartæ partes juxta canonicam distributionem dispensandæ. Presbyter aliusve clericus abbas non fiat, nisi relicta Ecclesiæ cui ministrabat cura. Defuncto episcopo, Ecclesiæ res diligenter, at gratis, describendæ. Visitatoribus et eorum clericis tribuendum stipendium. Virgo nondum sexagenaria non fiat abbatissa.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Olim quidem fraternitati tuæ nostra fuerat auctoritate commissum ut si qua in Siciliæ (a) excederetur Ecclesia cæterisque venerabilibus 691 locis, vel incongrue gererentur, nostra vice corrigeres. Sed quia post hæc de quibusdam neglectis hactenus capitulis ad nos querela pervenit, rursus ad eorum correctionem tuam fraternitatem specialiter prævidimus excitandam.

Cognovimus namque (*Grat. 12, q. 2, c. 19*) de redditibus Ecclesiarum noviter acquisitis canonicam dispositionem (b) quartarum minime provenire, sed episcopos locorum tantummodo distribuere quartam antiquorum reddituum, nunc vero quæ sita suis usibus re-

Vatic. D, et rectam mentis intentionem, consentientibus Turon., Rhem., Norm., quibus adhærendum putamus. Excusi, a recta mentis intentione.

(b) Ita quatuor Vatic. et Rhem. In Norm. et Corb. legitur, quatenus vobis... a cælestibus mysteriis alienis, nec quem, etc.

(c) In Vatic. præmittitur huic epist. Mense Novembri, indict. 12. In Turon. S. Gat., ad calcem, legitur: Mense Septembri, indict. 12.

Epist. XI. — (a) Inter Codices sive mss. sive excusos hoc loco dissidentes, prætulimus quinque Norm., Rhem., Corb., Vatic. B et D, et Turon. In duobus tamen ultimis legitur excideretur pro excederetur, errore calami. In Vatic. A et C, habetur exciderunt. Consentit Michael In Reg., exciderat. In hoc solo verbo dissentiunt Mss., at in Editis multa sunt quæ a vera lectione deviant, et nullis in Mss. comparent; sic enim legitur, Si quæ in Sicilia exciderent Ecclesiæ, cæterisque.

(b) Ecclesiasticos redditus jam tunc in Romana Ecclesia fuisse divisos in quatuor partes, scilicet in episcopum, clerum, pauperes, sarta lecta, dubitare non sinunt tum hæc, tum aliæ plures Gregorii epistolæ: epist. 44 lib. v; epist. 9 lib. viii; epist. 44 lib. xiii. Idem pro Gallicanis Ecclesiis statuit conc. Aurel. I, c. 5. Vide Thomass., III p., lib. II, c. 13 et seqq.

(c) Excusi, quam rem pravam. Mellus sane quam obrem, ut in omnibus Vatic., Norm., Corb., Reg., etc.

(d) His aliisve similibus verbis nihil aliud præcipitur quam ut titulus abbatis et cura monasterii non deferatur clerico extraneo, qui sæcularis Ecclesiæ titulum habeat, nec monachus sit; et si quidem talis clericus, relicta Ecclesia cui serviebat, jam factus sit abbas; ut, optione facta, aut abbatiale munus dimittat, si Ecclesiæ suæ titulo renuntiare nolit; aut Ecclesiæ suæ curam deserat, si in abbatis officio permanere decreverit. De his uberius in sancti Gregorii Vita a nobis adornata.

(e) Sic legere cogunt Mss. omnes in idem conspirantes, scilicet septem Norm., quatuor Vatic., Tur., Corb., Reg., etc. Consentiant vet. Editi. In recentioribus habes: aut admissa clericatus militia monasticis non promov. ordinibus; quæ sane multis in Mss. nobis occurrerunt. Cæterum ne cum viro erudito Lud. Dupin, tom. VI, p. 277, hanc esse Gregorii mentem putes, ut clerici ad monachos non transeant.

A tinere. (c) Quamobrem pravam subintroductamque consuetudinem fraternitas tua vivaciter emendare festinet, ut sive de præteritis redditibus, sive de iis quæ nunc obvenerunt vel obvenerint, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur. Incongruum namque est unam eandemque Ecclesiæ substantiam duplici quodammodo jure censi, id est usurpationis et canonum.

Presbyteros (*Grat. 16, q. 1, c. 38*), diaconos, cæterosque cujuslibet, ordinis clericos, qui Ecclesiis militant, (d) abbates per monasteria esse non permit-
tas, sed (e) aut omissa clericatus militia, monachicis provehantur ordinibus; aut si in abbatis loco permanere decreverint, clericatus nullatenus permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus, sicque invicem et ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ, et ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus (f) impediat. Illud quoque (*Grat. 12, q. 2, c. 45*) charitatem tuam commonere curavimus, ut si quispiam episcoporum de hac luce migraverit, vel, quod absit,

Id Gregorius dixit nusquam; imo de diacono monasticam vitam amplectente, ad Desiderium Vienn. episcopum scribens, lib. XII, epist. 35: Hortamur, inquit, ut tam promptæ devotioni ejus quam in sancto studet habere proposito minime vestra sit impedimento fraternitas; magis autem quibus valetis adhortationibus pastoralis admonitione succendite, etc. Concil. Tollet. IV, can. 49 (apud Loaisam 50): Clerici qui monachorum propositum appetunt (quia meliorem vitam sequi cupiunt) liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus; nec interdicti propositum eorum qui ad contemplationis desiderium transire nituntur. Ex Gregorii verbis (Clericatus nullatenus permittantur habere militiam) concludit vir alias doctissimus vetuisse Gregorium Mag. ne idem abbas esset ac presbyter. Mirum sane id ab homine asserti veteris disciplinæ Orientalis atque Occidentalis non penitus ignaro. Ad Marcianum imp. adversus Eutychen scribunt archimandritæ XVIII, iique presbyteri omnes, tom. VI Concil., Edit. Labb., col. 131; ejusdem hæresiarchæ damnationi subscribunt archimandritæ 23, e quibus presbyteri XVIII, diaconus I. Ibidem, col. 231, epistolam scribit sanctus Leo 75, ad imperatorem, ad Pulcheriam Augustam, atque ad Constantinopolitanos abbates sexdecim, eosque, non excepto qui diaconus erat, presbyteros. Denique Concil. tom. V, col. 171, concilii Constantinop. sub Menna, act. 5, refertur libellus supplex cui subscribere archimandritæ presbyteri LIII, cum diacono archimandrita uno, Plerosque etiam in Occidente abbates sacerdotio fuisse exornatos probat Cointius, ad annum 674, num. 55 et seqq. Idque ex Gregorio ipso indubitatum, cujus plures exstant ad abbates presbyteros aut quæ ipsorum meminerint epistolæ lib. I, epist. 9; lib. V, epist. 3 et 4; lib. VIII, epist. 26; lib. XIII, epist. 8, 10, etc. Plura exempla profert Gussanvilæus hic, nota 3.

(f) Excusi, impediatur, quos sequeremur, nisi obessent omnes Vatic., Norm., Turon., Corb., etc.

(g) Forte hierarchis, licet ita legatur in omnibus Mss. et Editis. Variant tamen Editiones quædam. Lugdunensis an. 1539 habet ad marginem: Al. æconomis, Correctores decreti 12. q. 2. c. 45, legunt, æconemis. Intelligerem episcopos visitatores, de quibus statim. GUSSANV. In Vatic. A et B, necnon in Pratol., legitur, Ierathicis.

pro suis fuerit remotus excessibus, (h) convenientibus A hierarchicis cunctisque cleri prioribus, atque in sui presentia inventarium Ecclesiae rerum facientibus, 692 omnia quæ reperta fuerint subtiliter describantur, nec, sicut antea fieri dicebatur, (h) species quædam aut aliud quodlibet de rebus Ecclesiae, quasi pro faciendi inventarii labore tollatur. Sic namque ea quæ ad munitionem pauperum facultatis pertinent desideramus expleri, ut nulla penitus in rebus eorum ambitiosis hominibus venalitatæ relinquantur occasio.

Visitatores Ecclesiarum, clericique eorum, qui cum ipsis per non suæ civitatis parochias fatigantur, aliquod laboris sui capiant, te disponente, subsidium. Justum namque est ut illic consequantur stipendium, quo pro tempore suum commodare reperiuntur obsequium.

(i) Juvenulas abbatissas fieri vehementissime prohibemus (Grat. 20, q. 1, c. 12). Nullum (k) igitur episcopum fraternitas tua nisi sexagenariam virginem, cujus ætas hoc atque mores exegerint, (l) velare permittat, quatenus tam prioribus quam presenti capitulo tuæ districtiōnis instantia Domino adjuvante correctis, et diu dissolutum rerum venerabilium statum (m) canonicis nexibus religare festines, et divina negotia non per incongruas voluntates hominum, sed competenti possint districtiōne disponi. (n) Mense Octobri indictione 12. (Cf. Joann. Diac. l. iv, c. 34; lib. ii, c. 54; l. iii, c. 23.)

EPISTOLA XII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Puniendum facinus quo ablata est cujusdam uxor, et alteri venundata.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

(h) Opponit species pecuniæ numeratæ: species pro frugibus, pro annonariis quantitativis, etc. GUSSANV. Minime quidem nos latet species tum apud jureconsultos, tum apud alios scriptores, passim significare fruges, oleum, vinum, legumina. Hinc Gregorius Turon., respondens Felici Nannetensi episcopo. l. v Historiæ Francorum, cap. 5: *O si te, inquit, habuisset Massilia sacerdotem, nunquam naves oleum aut reliquas species detulissent.* Verum non raro per species supellex quævis pretiosior intelligitur, quæ significatio videtur magis convenire huic loco Gregorianæ ad Maximianum epistolæ. Gregorius Turon., lib. vi, cap. 38: *Magni ibidem thesauri ex auro argentoque, et multarum specierum reperi sunt.* Multa alia exempla profert doctissimus Cangius ad hanc vocem.

(i) Hodiernas dispensationes non sugillamus, sed veterum representamus instituta. Cod. lib. i, tit. 3, leg. 47, edicit Justinianus se mortua abbatissa, eligatur antiquior, quia non omnes æque sunt bonæ; sed, sacris Evangeliiis propositis, assumatur idonea, utilis, præesse digna; cum sit conveniens omnem principatum, et omnem hominum præfecturam non ex temporibus, neque ex sortibus, neque ex fortuitis circumstantiis, sed ex eo quod præstantius est fieri. Sanctus Gregorius hic requirit lx annos ut virgo fiat abbatissa. Concil. Trident., sess. 25, de regularibus et monialibus, c. 7: *Abbatissa et priorissa, eligatur non minor annis 40; et quæ octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit,* etc. GUSSANV.

(k) In Vatio. A. nullam igitur episcopi sive fraternitas tua, nisi sexagenariam... velare permittant. Vulgati, *nullam igitur fraternitas tua..... velari permittat.* Sequimur tres Vatio., omnes Norm., Corb., Turon., etc.

PATROL. LXXVII.

Tanta nobis subinde mala quæ aguntur in ista provincia nuntiatur, ut peccatis facientibus, 693 quod avertat omnipotens Deus, celeriter eam perituram credamus. Præsentium namque portitor veniens lacrymabiliter questus est ante plurimos annos ab homine nescio quo de possessione Messanensis Ecclesiae de fontibus se susceptum, et (a) violenter diversis persuasionibus puellæ ipsius junctum, ex qua juvenculos filios jam habere se asseruit, et quam nunc violenter huic disjunctam abstulisse dicitur, atque cuidam alii venundedis. Quod si verum est, quam sit inauditum atque crudele malum, tua dilectio perspicit. Ideoque admonemus ut hoc tantum nefas sub ea vivacitate quam te in causis piis habere certissime scimus requiras atque discutias. Et si ita ut supradictus portitor insinuavit, esse cognoveris, non solum quod male factum est, ad statum pristinum revocare curabis, sed in vindictam, quæ Deum possit placare, exhibere modis omnibus festinabis. Episcopum vero qui homines suos talia agentes corrigere negligit atque emendare vehementer aggredere, proponens quia si denuo talis ad nos (b) de quoquam qui ad eum pertinent querela pervenerit, non in eum qui excesserit, sed in ipsum canonicè vindicta procedet (c) (Cf. Joann. Diac. l. iv, c. 54.)

EPISTOLA XIII.

AD CLEMENTIUM EPISCOPUM.

Adeodatus presbyter, si sola ægritudinis causa Ecclesiæ suæ defuerit, in locum suum restituendus.

Gregorius (a) Clementio episcopo primati Bizaceno. Præsentium latoris (b) Adeodati querelam (Grat. 7, q. 1, c. 3), qui se sui presbyteratus loco incongrue dicit expulsum, licet subditæ tibi textus petitionis

(l) Velare scilicet in abbatissam: nam solemnior erat veli abbatissæ quam cæterarum sanctimonialium benedictio. Neque vero mens fuit sancti pontificis nullam virginem velandam nisi sexagenariam. Fatendum tamen antiquitus non statim velatas fuisse virgines sacras post emissum virginitatis votum. Hinc concilium Agathense, can. 19: *Sanctimoniales, quamlibet vitæ earum ac mores probati sint, ante annum ætatis suæ quadragesimum non velentur.* Et Cæsaraugust., sub Damasso, c. 8: *Item lectum est non velandas esse virgines, quæ se Deo voverint, nisi xl annorum probata ætate.* Distinctio hæc susceptionis veli, et voti seu propositi virginitatis, patet etiam ex Innocentio I, ad Victricium Rothomag. scribente, c. 12 et 13. Quanquam ante annum ætatis 40 multas virgines olim sacrum velamen consecutas esse non dubitemus. Vide Ambrosium, lib. de Lapsu virg., c. 5 in psal. cxviii, n. 20, et lib. i de Virginibus, c. 11. Ex laudatis locis constat velum olim solemniter datum fuisse virginibus ad altare; ad episcopos autem illud benedicere pertinebat. Consule notam 615 in librum Sacramentorum.

(m) Collapsam monasteriorum disciplinam secundum canones restaurare, et procurare, ut ex suæ regulæ præscripto vivant. GUSSANV.

(n) In solo Colbert vet. hoc legitur.

Epist. XII. — (a) *Violenter*, id est *ægre*, invite; sic ea voce utitur in Phormione Terentius. Vis et jus opponuntur, quanquam eisdem constent litteris. Quod jure non fit, vi dicitur fieri. At sæpe persuasionibus extorquemus, quæ jure non sunt. In matrimonio autem debet esse voluntas prorsus libera. Cum de jure, inquit Cicero pro Cæcinnâ, et legitime controversiis loquimur, et in his rebus vim non

explanet, tamen paulo judicavimus apertius retexendam. Asserit namque a Quintiano fratre et coepiscopo nostro in loco suo pro quibusdam se suis ordinandis negotiis relaxatum, ægritudinisque causa per duorum mensium spatium suæ se Ecclesiæ defuisse, cujus rei occasionem captantem prædictum fratrem nostrum alium loco ejus illic presbyterum ordinasse. Hortamur igitur fraternitatem tuam 694 ut causam ejus sollicitè districteque perquiras. Et si manifestæ ægritudinis, sicut dicitur, causa Ecclesiæ suæ eum defuisse repereris; nullum ei ex ordinatione alterius presbyteri permittas præjudicium generari, sed in locum suum sine aliqua eum fac dubietate restitui. Sin autem aliter se res habere dicitur quam porrecta ab eo continere videtur suggestio, causam ejusdem canonice legitimeque perquire, et quidquid tibi secundum Deum visum fuerit, juvante Domino, ita stude decernere, ut nulla de hac re quæstio ad nos ulterius revertatur. Illud autem charitatem tuam specialiter admonemus (*Grat. ibid.*), ut si vera fuerit hujus suggestio, atque in suum fuerit ordinem restitutus, de presbytero qui in loco ejus ordinatus est, subtiliter districteque debeas esse sollicitus. Et si quidem sine datione aliqua ad eundem ordinem pervenerit, ut in simoniacam hæresim non potuisset incidere, in alia quacunque vacante Ecclesia eum (c) volumus ordinari. Sin autem in eo quidpiam, quod avertat Dominus, fuerit tale repertum, ipso etiam presbyteratus privetur ordine, quem non causa replendæ necessitatis Ecclesiæ, sed sola comprobatur ambitione suscepisse.

EPISTOLA XIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Ut Felicem diaconum in sua Ecclesia suscipiat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Præsentium lator Felix diaconus, cum nullatenus

pertenuis vis intelligi debet. GUSSANV.

(b) Supplenda vox eorum, scilicet, de quoquam eorum qui ad eum pertinent. Editores prætulunt *pertinet*; sed in vitis Mss. Eosdem secuti essemus, dum loco *procedere* reposuerunt *procedit*; sed cogimur sequi Mss. unanimem consensum, scilicet Vatic., Norm., Corb., Turon., Rhem., etc.

(c) In Vatic. subjicitur. *Mense Octobri, indict. 12.* Ita quoque in Turon. S. Gat.

Epist. XIII. — (a) Sic restituiimus hujus epistolæ inscriptionem ex Vatic., Norm., Colbert., Reg., Rhem., Corb., Turon., Anglic., quibus adde Gussanvillæi Codices, quos non indicat, præter Anglic. sex. Excusi habent, *Maximiano episcopo Syracusano*; quo vero in Ms. ita legerint, cum Romanis Gratiani correctoribus, prorsus nos latet.

(b) Relaxatus a suo episcopo pro certis negotiis, causa ægritudinis defuerat per duos menses suæ Ecclesiæ; alter subrogatur: Adeodatus postulat restitui. Miror mores tam nostrorum dissimiles. Vide concilium Tridentinum, sess. 23, de Reform., c. 1. Crediderim pastorum hodiernorum absentiam ex eo ortam et uctam et excusatam, quod, irato canone 6 Chalcedon., presbyteri superfluunt, qui absentium vices suppleant quoquo modo, cum sancti Gregorii ætate non ordinarentur nisi necessarii; atque adeo, nisi adessent assidui, populus se querebatur destitutum. Illi seriatim paucitas utilis, nos turba perimus. Huc accurrit quæstio, num pastoribus liberum sit vel per

A in hæreticorum dogma lapsus sit, nec a catholica fide discesserit, pravis illectus adversus (a) Constantinopolitanam synodum suspicionibus, in Iatricorum se separatione removerat. Qui cum Romam venisset, recepta a nobis juvante Domino ratione, excessum suum, recepta Domini (b) corporis communione, correxit. Quia ergo, ut dictum est, non in hæresim incidit, sed a sacris generalis Ecclesiæ mysteriis quasi rectæ studio intentionis erravit, imbecillitati ejus atque necessitatibus consulentes, maximeque sustentationi ejus pietatis intuitu providentes, in tua Ecclesia 695 Syracusana eum prævidimus cardinandum; sive ut officium diaconatus expleat, seu certe ut sola ejusdem officii pro sustentanda paupertate sua commoda consequatur, in tuæ fraternitatis volumus hoc pendere judicio. Quod hortamur ut tua fraternitas implere festinet. Commendantes etiam personam ejus, quatenus nullis eum patiaris molestiis aut necessitatibus subjacere, ne vel nostræ commendationis inveniaris tramitem neglexisse, vel minus exhibuisse quam tuæ exigit ordo pauperibus, quia et nos ei annum quid de nostra Ecclesia dari fecimus, ut ejusdem operis quod te hortamur exhibere participes esse possemus. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 20.*)

EPISTOLA XV.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Theodosiæ, monasterium in domo sua construere cogitanti, concurret.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

C Theodosia religiosa femina in construendo monasterio voluntatem Stephani quondam viri sui complere desiderans, petiit a nobis ut ad fraternitatem tuam nostras transmitteremus epistolas, quibus per commendationem nostram tuum facilius mereretur auxilium. Asserit siquidem hoc a suo conjugē con-

se vel per substitutos, verbo, exemplo, oratione pascere, et opera vicaria suas partes explere. Negat recta ratio, siquidem electa est industria talis personæ. Confirmat lex 31, tit. *de solut.*, in digest. : *Inter artifices longa differentia est et ingenii, et naturæ et doctrinæ, et institutionis. Ideo si navem a se fabricandam quis promiserit..... et hoc specialiter actum est ut suis operis id perficiat, fidejussor ipse ædificans..... non liberabit reum.* Et in Cod. 10, *de Decurionibus*, leg. 60 : *Nullus qui nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per substitutam quamcunque personam curiales impleat functiones, sed ipse per se debitum patriæ munus exsolvat*, etc. Barthol. Carranza, supra citatus, lib. 1, epist. 79, id invictis auctoritatibus et rationibus demonstrat in libro de residentia Tridenti lecto, Venediis impresso an. 1547, GUSSANV.

(c) Recent. Ed., *volumus cardinari*. Secus legitur in omnibus quos supra laudavimus Mss., quibus addendus Gratianus, qui habet *ordinari*.

Epist. XIV. — (a) Nimirum quintum concilium generale, de famosis tribus capitulis Constantinopoli habitum; cujus occasione ab Ecclesiæ catholicæ communione multi secesserunt, maxime in Africa et in Istria; quod in synodi Chalcedonensis contemptum, quædam in illa synodo quinta decreta fuisse causarentur. De his uberius in Vita sancti Gregorii, et supra, lib. II, indict. 10, epist. 51.

(b) Excusi, *corporis et sanguinis*. Ultima verba ne sciunt Mss.

stitutum, ut in prædio quod appellatur Piscenas, quod ad Xenodochii Thomæ quondam episcopi jura pervenit, monasterium construi debuisset. Quia igitur in alienis hoc fundare rebus, licet possessor, permetteret, (a) dominus tamen videtur cum ratione refugere, petitionem ejus prævidimus annuendam, id est ut in domo juris sui, quam Caralis asserit se habere, ancillarum Dei monasterium debeat Domino adjuvante construere. Sed quia prædictam domum suam dicit ab hospitibus atque supervenientibus onerari, hortamur fraternitatem tuam ut studeas ei in cunctis concurrere, devotionique ejus tuæ præbeas tuitionis auxilium, ut mercedis defuncti atque ejus studii tuus te concursus faciat et sollicitudo participem. Reliquiæ vero, quas ibidem postulat collocandas, volumus ut a fraternitate tua sub debita veneratione condantur.

EPISTOLA XVI.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Dispersa, quæ in Siciliam detulerant Itali sacerdotes, Ecclesiarum vasa colligantur, ac summa cautione serventur.

Gregorius Cypriano diacono, rectori Siciliæ.

Pervenit ad nos diversos Italiæ sacerdotes Siciliam confugientes plurima secum Ecclesiarum suarum ministeria (a) detulisse, eaque sive defunctis eis, sive male dispergentibus, prope omnia deperisse. Quia in re moti hortamur dilectionem tuam quatenus transmittens per omnia Siciliæ loca, sicubi vasa sacra resque Ecclesiarum positas incaute repereris, eas cum summa distictione recolligi facias, atque adunatas (b) sub notitia atque desuscepto apud singulorum Ecclesiarum episcopos deponas, apud quos usque dum pacis tempus exposcerit, juvante Domino, debeant tutissime conservari. Omnium autem rerum

EPIST. XV [Al. 8]. — (a) Scilicet ne in posterum privetur obventionibus fundi censualis, Gall., *des lots et ventes*, et similibus de causis, propter manum mortuam, ut Galli dicunt, Latini possessionem immortalē, quia res nunquam ad alium dominum devolvitur, nec ad proprium redit. GUSSANV. De monasterio illo sup., epist. 8; infra, lib. v, epist. 2. Emphiteuticiarius non potest alienare fundum sine consensu domini, lib. ult., c. de jur. emphiteutic. Eadem ratione monasterium non potest fundari in alieno prædio, invito domino, licet consentiente possessore, id est emphiteuticario, ne facto emphiteuticarii deterior fiat conditio domini. Emphiteuticarii non habent proprietatem in fundo, sed jus in re, lege si domus, § ult., de legat. Idcirco non dicuntur domini, sed possessores. Augustinus, lib. de Unit. Eccles. contra Donatistas, cap. olim 17, nunc 20: *Et servum de domino, et colonum de possessore*. Prædium emphiteuticum dicitur possessio emphiteutica. Idem, lib. i contra litt. Petil., cap. 82: *Cum emisset possessionem, et hoc emphiteuticam*. Et hæc tria, dominum, possessorem, et colonum seu conductorem distinxit Gregorius Moral. lib. xiv, cap. 21, juxta vet. Edit.: *Quia enim ut dominus auditus non est, non possessor agri, sed colonus creditus est*. ALTESERRA.

EPIST. XVI. — (a) Sacram supellectilem veteres uno vocabulo ministerium Ecclesiæ appellabant. Gregorius Turon., lib. iii Hist., c. 10: *Inter reliquos thesauros ministeria pretiosissima detulit Childebertus ex Hispania rediens, nimirum lx calices, xv patenas, xx Evan-*

angelorum non solum desusceptum eos qui ea tradunt percipere volumus, sed etiam a te notitias earum subtiliter retineri, ut, dum necesse fuerit, ex hac cautela, juvante Domino, possint ab iis quibus traduntur sine imminutione restitui. (c) Mense Novembri, indictione 12.

EPISTOLA XVII.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Solidos duodecim, quibus Tribunus clericus redemptus fuit, redemptori restituat ex Ecclesiæ pecuniis.

Gregorius Felici episcopo Sipontino.

Qualiter succurrendum sit redemptionibus captivorum, et sanctorum canonum (a) et mundanarum legum sanctio evidenter edocuit. Quod cum omnibus notum sit, mirati sumus ut fraternitas tua in redemptionem Tribuni clerici tui præsentium latoris nulla mota misericordia subveniret. Quod ergo sponte facere distulisti, nostra saltem facere festina adhortatione commonitus, ne si, quod non credimus, negligendum putaveris, incipiat tibi necessitas quod voluntas fugit imponere. Quia igitur supradictus Tribunus ab hostibus se prædatum (b) ac centum duodecim solidis se perhibet comparatum, ad quorum se deflet restitutionem urgeri, hæc te oportet diligenter inquirere. Et si ita est, nec eum unde pretium in se datum reddere possit habere cognoveris, supradictos solidos de Ecclesia redemptori ejus restitue. Nam valde durum est si de Ecclesia cui militat remedium nullum inveniat. Omissa itaque excusatione, pretium quod in eo datum manifesta veritate patuerit, sine aliqua mora, sicut sumus præfati, restitue, quatenus nec creditorem ejus tempore necessitatis afflicto subvenisse pœniteat, et hic onere mœroris exutus, mente libera, officii sui ministerium sollicite ac

geliorum capsas, omnia ex auro puro ac gemmis pretiosis ornata. Eundem videsis, lib. ii de Gloria mart., c. 7; Alcimium Avitum, epist. 6, ad Victorium episcopum, cui respondet, ministeriis seu vasis hæreticorum ablatis, et Ecclesiæ oblati Deum non delectari, nisi infusa fornacibus et distenta per laminas pura efficiantur. Idem censet de illorum templis, ratus rem insensibilem, quæ primum innovata polluitur, nulla posse sanctificatione purgari. Alia fuit mens Gregorii Mag. et ante ipsum Honorati episcopi Novariensis, qui templum idolorum in ecclesiam convertit, in cujus dedicationem Ennodius diaconus Ticinensis dictionem Honorato submisit, quæ dictio est secunda apud Ennodium.

(b) Sic restituimus ex Mss. Vatic., Norm., Reg., Corb., Rhem., etc. Hic notitia, et desusceptum significant iudicem, catalogum, inventarium. Prius legabatur: *sub notitia testium suscipias, susceptasque apud episcopos Ecclesiarum deponas*.

(c) Ita Turon. S. Gat. In Colb. vet. legitur, mense Septembri, Editique consentiunt. Turonensis autem codicis lectionem prætulimus, quia jam plurimæ epistolæ præcesserant hujus indict. quæ leguntur datæ mense Octobri.

EPIST. XVII. — (a) De mundanis legibus erit instar omnium lex Sancimus, Cod. de sacrosanctis eccles., c. 21. Add. nov. 120, c. 9 et 10: Vide Aurel. i, can. 5; Rhem., can. 22.

(b) In Ed. centum duodecim solidis. Irrepsit centum, contra Mss. fidem. Certe servi pretium excedere non solebat xii solid. summam.

competenter exhibeat. (c) Mense Januario, indictione 12.

EPISTOLA XVIII.

AD MAURUM ABBATEM.

Dat monachis in perpetuum ecclesiam sancti Pancratii, tum ne missarum celebratio deinceps negligatur, tum ut ad martyris corpus opus Dei peragatur quotidie.
Gregorius Mauro abbati.

Ecclesiarum cura, quæ sacerdotalibus officiis evidenter infixa est, ita nos cogitasse sollicitos, 697 ut nulla in eis neglectus culpa appareat. Quoniam vero (a) ecclesia sancti Pancratii, (b) quæ erat commissæ presbyteris, frequenter neglectum habuisse cognovimus, ita ut venientes Dominico die populi missarum solemnia celebraturi, non invento presbytero, murmurantes redirent, hoc matura deliberatione nostro sedit arbitrio ut, eis remotis, monachorum congregationem (c) in monasterio eidem ecclesiæ cohærenti constituere cum Dei gratia deberemus, quatenus abbas qui illic præesset curam et sollicitudinem ante fatæ ecclesiæ habere modis omnibus debuisset. In quo etiam monasterio te Maurum abbatem prævidimus præponendum, statuentes ut terras præfatæ ecclesiæ, vel quidquid illuc intraverit, seu de redditibus ejus accesserit, ante dicto monasterio tuo debeat applicari, atque illic sine diminutione

(c) Ita Colbert. vet. Tribunus est nomen proprium. Male autem in hoc titulo ponitur *redimendo*, cum doceat epistola jam fuisse redemptum, et duodecim solidis comparatum. Quanta vero cura captivorum redemptionem Ecclesia procuraverit, docent sancti Patres, docent canones, docent exempla. Ob id sacra Ecclesiæ vasa, ministeria, bona sæpissime distracta sunt. Dies me deficeret recensentem. Vide 12, q. 2, can. *apostolicos*, ex viii synodo, c. 15, etc. In Aurel. 1. c. 5; Mastic. 11, c. 5; Rhem., c. 22. Gelas., epist. 10. GUSSANV.

EPIST. XVIII. — (a) Prius legebatur, *Ecclesiam...* frequenter neglectam fuisse. Sequitur Mss. Vatic., Norm., Corb., etc. Hujus ecclesiæ Romæ via Aurelia conditorem fuisse Honorium pontificem testatur Anastasius in ejus Vita. Ibi tamen sanctus Gregorius homiliam habuit ad populum, quæ est 27 in Evang. Partim ex GUSSANV. Hoc monasterium sancti Pancratii nunc est seminarium Carmelitarum discalceatorum. Vide Mabill. Itineris Ital. pag. 75.

(b) Jam tunc usus invaluerat ut uni titulo presbyteri plures essent ascripti. Unde in synodo Romana sub Symmacho, an. 499 habita, necnon sub ipso Gregorio, an. 594, aliquando unus, aliquando duo, tres, quatuorve uni ejusdemque tituli presbyteri subscripti inveniuntur. Quanquam observat Pancirolus basilicæ sancti Pancratii non tributum fuisse a principio tituli honorem, quod extra Urbem sita esset: tituli vero non tribuerentur basilicis extramuranis (quid de hac observatione sit sentiendum vide in præfat. ad hom. in Evang., n. 6), neque etiam stationes, nisi essent ecclesiæ patriarchales. Hinc forte dicitur, *commissa presbyteris*, quod cardinalem non haberet presbyterum, neque alios ascriptos sibi et omnino addictos. Etiam in basilicis quæ titulorum nomine insignitæ non erant, missæ publicæ nonnunquam celebratæ; ubi scilicet populi concursus ob reliquias vel cultum martyrum id exigebat. Suspecta itaque gratis habet ista verba Gussanvillæus, cum nullis in Codd. aut scriptis aut excois desiderentur. Porro Gussanvillæus cum aliis recent. Edit. legit, *missarum solemnia audituri*; quasi dicere, populum sacra celebrare, periculum foret. Ita tamen legitur

alia pertinere, ita sane ut quæcunque in ipsa superscripta Ecclesia fienda reparandaque sunt per te sine dubio reparentur.

Sed ne remotis presbyteris quibus Ecclesia ipsa fuerat ante commissæ, vacare (d) ministeriis videatur, idcirco hujus tibi auctoritatis tenore præcipimus ut (e) peregrinum illic non desinas adhibere presbyterum, qui sacra missarum possit solemnia celebrare. Quem tamen et in monasterio tuo habitare, et inde vitæ subsidia habere necesse est.

Sed et hoc præ omnibus curæ tuæ sit, ut ibidem ad sacratissimum corpus beati Pancratii quotidie opus (f) Dei procul dubio peragatur. Hæc igitur, quæ tibi præcepti hujus facienda serie deputamus, non solum te perficere, verum etiam et ab his qui in officio locoque tuo successerint sic in perpetuum servari volumus et impleri, ut nullus deinceps in eupsdicta ecclesia possit inveniri neglectus (g).

698 EPISTOLA XIX.

AD LEONEM ACOLYTHUM.

Ecclesiam sanctæ Agathæ in Subura commendat.

Gregorius Leoni acolytho.

Locorum venerabilium cura nos admonet de eorum utilitate per omnia cogitare. Quia ergo ecclesia (a) sanctæ Agathæ sita in Subura, quæ spelunca in omnibus Vatic., Norm., Reg., Corb., etc. Aliunde populum in consortium oblatis sacrificii, tanquam comministrum et symmytam admittere nihil vetat. Imo in can. missæ legimus, *pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium*. Vide notam 36 ad lib. Sacram.

(c) Vatic. B, in monte eidem ecclesiæ cohærenti.

(d) Al. *mysteriis*, ut habet Vatic. A et alii.

(e) Ne hic ex aliena diœcesi presbyterum cogites, cardinali seu titolato, ac forsan domestico opponi peregrinum. Ex hoc loco Gussanvillæus captata occasione observat priscis temporibus in monasteriis, aut nullum, aut unum tantum, et hunc ascititum fuisse presbyterum. Sed perperam. Hic agitur de monasterio vix inchoato. Designatur quidem abbas Maurus, sed aut nulli aut pauci ipsi adjunguntur monachi, ex quibus ne unum quidem presbyterum fuisse quid mirum? Quærendus itaque fuit presbyter peregrinus, fortasse ex aliquo vicino monasterio: nam si monasticam vitam professus non fuisset hic presbyter quomodo in monasterio habitare, ac arctiorem monachorum vitam ducere consensisset? Prius lectum, *illic debeas adhibere*.

(f) Ita post S. P. Benedictum, regul. cap. 43 et 47, divinum officium nuncupat. Vide et lib. x, epist. 61, Jam sexto sæculo ineunte mos erat, ut in locis ubi sanctorum reliquiæ asservabantur, officia divina per proprios aut vicinos clericos persolverentur. Concil. Epaon., can. 25: *Sanctorum reliquiæ in oratoriis villaribus non ponantur, nisi forsan clericos cujuscunque parochiæ vicinos esse contingat qui sacris cineribus psallendi frequentia famulentur*.

(g) In Colb. vet. additur, *mense Januario indict. 12*, quod in Ed. Paris. vet. et in Vatic. annotatur.

EPIST. XIX. — (a) De hac ecclesia Vide lib. in Dialog., c. 30. Subura est Urbis Romæ regio satis nota, de qua Martialis, lib. vii, epigr. 30:

Id tota mihi nascitur Subura.

Et Horat., epod. 5:

Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latrent Suburanæ canes.

Verum in antiqua Subura sitam esse hodiernam san

fuit aliquando (b) pravitate hæreticæ, ad catholicæ fidei culturam Deo propitiante reducta est, ideo hujus auctoritatis tenore commonitus, (c) pensiones omnium domorum in hac urbe constitutarum, quas prædictam ecclesiam temporibus habuisse Gothorum constituerit, anais singulis congregare non desinas, et quantum in sartis lectis, vel luminaribus, aliisque reparatione ejusdem ecclesiæ necessarium fuerit, erogare modis omnibus studebis. Quidquid vero exuberare potuerit, fideliter rationibus te ecclesiasticis inferre præcipimus. (d) Mense Aprili, indictione 12.

EPISTOLA XX.

AD MAXIMUM PRÆSUMPTOREM.

Maximum violenter intrusum, ejusque ordinatorum episcopos, ab omni sacerdotali officio summovet, donec de imperatoris jussionis veritate constiterit.

Gregorius (a) Maximo præsumptori in Salona.

Licet cætera cujuscumque talia vitæ sint merita, ut nihil sit quod ex his sacerdotalibus valeat ordinationibus obviare, tamen solius nefas ambitus severissima canonum districtione damnatur. Cognovimus itaque quod vel surrepta vel simulata **699** piissimorum principum jussione, dum vita dignus non fueris, (b) te ad sacerdotii ordinem cunctis venerabilem prorupisse. Quod nos ideo sine ulla hæsitazione credidimus, quia vitam ætatemque tuam non habemus incognitam, ac deinde quia serenissimi domini imperatoris animum non ignoramus, quod se in (c) causis sacerdotalibus miscere non soleat, ne nostris in aliquo peccatis gravetur. Additur inauditum nefas, quod post interdictionem quoque nostram, quæ sub excommunicatione tua, ordinatorumque te facta est, cæsis presbyteris, diaconibus, cæteroque clero, manu militari ad medium diceris deductus.

cæ Agathæ ecclesiam, qui Romæ sacra loca perlustravit, negat noster D. Bernardus de Montfaucon, ducetque unde hæc ecclesia dicta in *Subura* Diarii Italici cap. 9.

(b) Scilicet Arianæ, ut explicatur lib. III Dial., c. 30.

(c) Cum temporibus Gothorum regum, qui erant Ariani, hæc ecclesia cessisset Arianis ubi suas synaxes haberent, illam multis donis ac pensionibus auxerunt et ditaverunt.

(d) Ita Mss. Norm., Turon., S. Gat., Colb. et alii.

Epist. XX. — (a) Vide, supra, epist. 10.

(b) Recent. Ed., minus consultis Mss., *te sacerdotii ordinem..... præripuisse.*

(c) His consonat quod habetur apud Theodoretum, lib. IV Hist. Eccles. c. 18, et Gregorium II, epist. 1 ad Leonem Isaurum, de sacris imaginibus in septima synodo. Sacerdotiorum causis immiscere se noluit sanctus Ludovicus. Vide illius pragmaticam, an 1668 editam, genuinam scilicet atque integram, non mutilatam, qualem inter statuta quædam synodalia Parisiensis diocesis olim ediderunt. AUGER.

(d) Multas ob causas videbatur Maximus ab episcopatu Salonensi arcendus. Ambitum, simoniam, vim factam, electionem spretam, neglectam summi pontificis auctoritatem, subrepta ab imperatore aut conflictata diplomata sive jussiones criminabantur. Præ cæteris urget sanctus Gregorius jussiones imperatoris videri sublestæ fidei, urget rem fuisse confectam in ecio Romano responsalis, in ecio Romano pontifice, cujus erat ditionis Salona. Addiderat Maximus præfractam contumaciam, violando censuras. Quorsum vero, inquit, istiusmodi jussiones ab imperatore? Temporibus, inquam ego, serviendum erat, canoni-

A Quam rem nos consecrationem dicere nullo modo possumus (*Grat. 9, q. 1, c. 1*), quis ab excommunicatis est hominibus celebrata. Quia igitur sine ullius exempli forma violasti talem tantamque sacerdotii dignitatem, præcipimus ut usque dum dominicis vel responsalis nostri cognoverim apicibus quod non surreptitia sed (d) vera fueris jussione ordinatus, nullatenus tu ordinatorumque tui attrectare quidquam præsumatis sacerdotalis officii, neque usque ad rescriptum nostrum ad cultum vos sacri altaris accedere. Quod si contra hæc agere præsumpseritis, anathema vobis sit a Deo, et a beato Petro apostolorum principe, ut contemplatione judicii vestri, cæteris quoque catholicis Ecclesiis ultionis vestræ præbeat exemplum. (e) Mense Maio, indictione 12.

EPISTOLA XXI.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Christianum mancipium retinere Judæis non liceat; qui vero Judæorum terras dudum colunt Christiani, peragant colere jure colonario.

Gregorius Venantio episcopo (a) Lunensi.

Multorum ad nos relatione pervenit, a Judæis in Lunensi civitate degentibus, **700** in servitium Christiana detineri mancipia: quæ res nobis tanto visa est asperior, (b) quanto a fraternitate tua patientia operosior. Oportebat quippe te respectu loci tui, atque Christianæ religionis intuitu, nullam relinquere occasionem ut superstitioni Judaicæ simplices animæ non tam suasionibus, quam potestatis jure quodammodo deservirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam ut (c) secundum piissimarum legum tramitem, nulli Judæo liceat Christianum mancipium in suo retinere dominio. Sed si qui penes eos inveniuntur, libertas eis tuitionis auxilio ex legum sanctione

C

bus tantisper sepositis. Si pontifex ipse Romanus ab imperatore confirmabatur; sic investituris sequentium sæculorum, quas postmodum sub nominationum cortice utcumque revixisse cernimus, proludebant. De jure disceptent alii, testatur de facto sanctus Gregorius, testantur historici. Nec certe annatarum bullarumque nostratum, quibus de episcopatibus pinguioribusque sacerdotiis providetur, memoria sive origo tam prisca est. Negare tamen videtur sanctus Gregorius in more positum episcopos istis jussionibus promovere, eos scilicet qui Romano pontifici suberant, quanquam ea quam adducit ratio, quoad omnes æque militet. Cæterum sciunt canones nullum invitis populis præfici pastorem, astipulatur ratio; hinc principibus multum juris accedit in promotione episcoporum. GUSSANV.

D

(e) Sic legitur in Mss. Vatic., Norm., Turon. S. Gat., Colbert., etc.

Epist. XXI. — (a) Luna urbs Etruriæ antiquissima, olim episcopalis, in Liguriæ confinio ad ostia Maoræ fluvii, vulgo *la Magra*, excisa circa an. 856. Ei successit in episcopali dignitate Sarzana urbs Genuensis ditionis, ab ea distans mmm pass. GUSSANV.

(b) Ita vet. Ed. cum omnibus pene Mss., sc. Norm., Corb., Rhem., Turon., Reg. et Vaticanis. In Vatic. A tamen legitur, *quanto a fraternitatis tuæ patientia operabatur*. Nullibi autem occurrunt nobis quod habent recent. Ed., scilicet, *quanto ea fraternitati tuæ patientia operabatur*.

(c) In Cod., lib. I, tit. 40: *Ne Christianum mancipium hæreticus, vel Judæus, vel paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat.*

servetur. Hi vero qui in possessionibus eorum sunt, licet et ipsi ex legum districtione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutius adhæserunt, utpote (d) conditionem loci debentes, ad colenda quæ consueverant rura permaneant, pensiones prædictis viris præbeant, et (e) cuncta quæ de colonis vel originariis jura præcipiunt peragant, extra quod nihil eis oneris amplius indicatur. Quod si quisquam de his vel ad alium migrare locum, vel in obsequio suo retinere voluerit, ipse sibi reputet qui jus colonarium temeritate sua, (f) jus vero domini sibi juris severitate damnavit. In his ergo omnibus ita te volumus solerter impendi, ut nec direpti gregis pastor reus existas, nec apud nos minor æmulatio fraternitatem tuam reprehensibilem reddat.

EPISTOLA XXII.

AD CONSTANTIIUM EPISCOPUM.

Hortatur ut Venantium Lunensem episcopum in cleri sui ac cæterorum religiosorum emendatione adjuvet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Quorundam (a) de Laudensium venientium partibus ad nos relatione pervenit, (b) religionem locorum ipsorum ita ab ecclesiasticæ disciplinæ tramite deviasse, ut nullatenus in suis moribus, 701 actionibusque canonicæ dispositionis statuta respiciant. Quæ quia erant et examinanda subtilius, et severius ulciscenda, præsentium latorem Venantium fratrem et coepiscopum nostrum ut instanter emendarentur, admonui. Sed pro magnitudine inquietudinis excedentium personarum, solum se non judicavit in hujusmodi inquisitione sufficere; ideoque postulavit a nobis ut in eodem examinando negotio fraternitatis tuæ ei adjiceretur atque auctoritatis auxilium. Quamquam igitur fraterna dilectio hoc a te et sine nostris scriptis debeat exigere, tamen præsentibus quoque vos specialiter epistolis adhortamur, ut adhibito vobis prædicto fratre nostro, cunctos clericos (c) cæterosque religiosos prænominatæ civitatis et territorii ejus (d) de excessibus quorum aliquid est suspicionis ad te venire compellas, atque cuncta secundum

(d) Id est, opus, debitum, legem, etc. GUSSANV. In Vatic. A legitur, *conditione loci debentes*. Consentit Reg.

(e) Coloni alii mercede colunt, alii ex conditione ut certam ex agro pensionem solvant, neque unquam discedant. Vide Codicis lib. II, tit. *de agricolis, censitis et colonis*, ubi etiam de originariis multa et de ascriptitiis, quæ percurrere nostri non est instituti. Jus colonarium hic usurpatur pro conditione coloni, sive pro jure exigendi a colono talem pensionem annuam. Originarii sunt, qui ex ascriptitiis nati sunt, in ipso solo, quos sine gleba vendere non licebat. Ascriptitii sunt, qui per annos 30 fuerunt in solo, qui titulus est præscriptionis; vel duplici scripto promiserunt se nunquam inde discessuros. GUSSANV.

(f) Ita Mss. Norm., Reg., Corb. et Vatic. A et C, necnon vet. Ed. In Vatic. B legitur, *ipse se juris severitate damnavit*. In D. *jus vero domini sub juris severitate damnavit*. Excusi recent., *jus vero juris domini sui severitate damnavit*.

EPIST. XXII. — (a) Ed. recent., *Lunensium*, quod legitur in Reg.; at in omnibus Norm.; Turon., Rhem., Teller., et in Vatic. D, legitur *Laudensium*. Laus Pompeia, nunc *Lauda*, vulgo *Lodi*, urbs est Insu-briæ, episcopalis, ad ripam Addæ seu Adduæ fluvii.

A Deum propter futuri metum judicii subtiliter inquietantes, si quem a canonum statutis recessisse reperitis, canonica cum ultione corrigite. Nec patiamini in locis vestris eos qui non gerunt in moribus quod ostendunt in habitu per abrupta diutius evagari. Quos oportet et ad rectitudinis normam pastoralis vos circumspectione reducere. Ita ergo fraternitas tua, cunctis solertius indagatis, quæ nobis in talibus nuntiata sunt corrigat, ordinet, atque in futurum sopire festinet, ut et animæ tuæ proficiat, si tui causas vigilanter atque vivaciter perscrutaris officii, et nostrum minime frustrari permittas, quod semper de tuæ maturitatis habuimus districtione judicium.

EPISTOLA XXIII.

AD HOSPITONEM DUCEM BARBARICINORUM.

B *Felici et Cyriaco in convertendis ab idololatria Barbaricinis laborantibus faveat.*

Gregorius (a) Hospitoni duci Barbaricinorum.

Cum de gente vestra nemo Christianus sit, in hoc scio quia omni gente tua es melior, quia tu in ea Christianus inveniris. Dum enim Barbaricini omnes, ut insensata animalia vivant, Deum verum nesciant, ligna autem et lapides adorent, in eo ipso quod Deum verum colis, quantum omnes antecedas ostendis. Sed fidem quam percepisti etiam bonis actibus exsequere et verbis, et Christo, cui credis, offer quod prævalet, ut ad eum quoscunque potueris adducas, eosque baptizari facias, et æternam vitam diligere admoneas. Quod si fortasse ipse agere non potes, quia ad aliud occuparis, salutans peto ut hominibus nostris, quos illuc transmisimus, fratri scilicet et 702 coepiscopo meo Felici, filioque meo Cyriaco servo Dei, solatiari in omnibus debeas, ut dum eorum labores adjuvas, devotionem tuam omnipotenti Domino ostendas; et ipse tibi in bonis actibus adjutor sit, cujus tu in bono opere famulis solatiaris. Benedictionem vero sancti Petri apostoli per eos vobis transmisimus, quam peto ut debeatis benigne suscipere. (i) Mense Junio, indictione 12.

Veteri urbe a Mediolanensibus excisa an. 1119 alia non longe a veteris rudibus exstructa est, nunc amplissima. Cum archiepiscopo Mediolanensi subditi essent Laudenses clerici, tanquam suo metropolitano, de eorum moribus emendandis merito scripsit sanctus Gregorius ad Constantium.

(b) Ita quoque restituimus ex Mss. Vatic., Norm., etc., consensu, Vulgati habent, *religiosos*.

D (c) Etiam clerici eo censentur nomine, ut et alias laici, Vide lib. I, epist. olim 59, nunc 61, et Joannem Filescum, comment. in Vincentii Lirinensis Commonit., n. 12. Talem interpretationem confirmant auctores profani, sacra Scriptura, prisci Patres sancto Gregorio cœvi. *Partim ex Gussanv.*

(d) Norm., *de quorum aliquid est suspicionis excessionibus*.

EPIST. XXIII [Al. 27]. — (a) In Reg., Colb., Teller., Corb., Norm. et tribus Vatic., legitur, *duci barbarorum*. Barbaricinos fuisse Sardinie incolae probat Holstenius annotat. in Ortelium, pag. 28, ex hac veteri inscriptione Prænest.: *Sex. Julius Sex. F. Pol. Rufus evocatus Divi Aug. Præfectus I. cohortis Corsorum et Civitatum Barbarici in Sardinia*. De illis epistola seq. atque lib. XI, epist. 22.

(b) Ita Turon. S. Gal., duo Teller., Vatic. et Norm.

EPISTOLA XXIV.

AD ZABARDAM DUCEM SARDINIÆ.

Gratias agit quod eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponat, ut Christo serviant.

Gregorius Zabardæ duci Sardiniae.

Scriptis fratris et coepiscopi mei Felicis et Cyriaci servi Dei, gloriæ vestræ bona cognovimus. Magnasque omnipotenti Deo gratias agimus quod talem ducem Sardinia suscepit, qui sic sciat quæ terrena sunt reipublicæ exsolvere, ut bene etiam noverit omnipotenti Deo obsequia patriæ cœlestis exhibere. Scripserunt etenim mihi quod eo pacto cum (a) Barbaricinis facere pacem disponitis, ut eosdem Barbaricinos ad Christi servitium adducatis. Hac de re valde lætatus sum, et dona vestra, si omnipotenti Deo placuerit, citius serenissimis principibus innotesco. Vos ergo, quod cœpistis explete, omnipotenti Deo devotionem vestræ mentis ostendite, eos quos illuc ad convertendos Barbaricinos transmissimus quantum valetis adjuvate, scientes quod talia opera multum vos et ante terrenos principes, et coram cœlesti rege prævaleant adjuvare.

EPISTOLA XXV.

AD NOBILES AC POSSESSORES IN SARDINIA.

Quod rusticos suos ab idolorum cultu non avertant arguit; id præstare si nequeunt, saltem Felici et Cyriaco ad hoc opus missis opem ferant.

Gregorius nobilibus ac possessoribus in Sardinia insula consistentibus.

Fratris et coepiscopi mei Felicis (a) vel filii mei Cyriaci servi Dei relatione cognovi pene omnes vos rusticos in vestris possessionibus idololatriæ deditos habere. Et valde hac de re contristatus sum, quia scio quod subjectorum culpa præpositorum deprimit vitam, et cum in subjecto peccatum non corrigitur in eos qui præsumt sententia retorquetur. Unde, magnifici filii, exhortor ut omni cura omnique sollicitudine animarum vestrarum 702 zelum habere debeatis, et quas rationes omnipotenti Deo de subjectis vestris reddituri estis aspiciatis. Ad hoc quippe vobis illi commissi sunt, quatenus et ipsi vestræ utilitati valeant ad terrena servire, et vos per vestram providentiam eorum animabus ea quæ sunt æterna prospicere. Si igitur impendunt illi quod debent, vos eis cur non solvitis quod debetis? id est, ut assidue

EPIST. XXIV [Al. 24]. — (a) Procopius pulsos ex Africa a Vandalis barbaros memorat. Hos putat Holstenius esse Sardiniae populos, ex veteri inscriptione Prænestina quam refert in annot. in Cluverium, pag. 28. GUSSANY. De illis jam epist. 22, supra, et infra, epist. 27.

EPIST. XXV [Al. 23]. — (a) Ita Mss. Vatic., Norm., etc., ubi particula *vel* vim habet copulativæ et.

(b) Ita Ed. omnes. Ms. Reg., *ut magnitudinem vestram accendere.... invigiletis. Corb., ut magnitudo... accendi... invigilet.*

EPIST. XXVI. — (a) Excusi, *disciplinam clericos tenere cogas.*

(b) De Paganis et Judæis ad fidem aut compellendis aut alliciendis, vide lib. 1, epist. 35 et 47; lib. v, epist. 7; lib. ix, epist. 6. Sic Luc. xiv compelluntur intrare non suasionibus tantum, sed vi indirecta. Sanctus Augustinus, lib. ii contra secundam Gauden-

A illos magnitudo vestra commoneat, ab idololatriæ errore compescat, quatenus eis ad fidem ductis, omnipotentem Dominum erga se placabilem faciat. Ecce enim mundum hunc quam vicinus finis urget aspiciatis; quod modo humanus in nos, modo divinus sæviat gladius videtis; et tamen vos veri Dei cultores a commissis vobis lapides adorari conspiciatis, et tacetis? Quid, quæso, in tremendo iudicio dicturi estis, quando hostes Dei et sub potestate vestra suscipiatis, et tamen eos Deo subdere atque ad eum revocare contemnitis? Unde debitum salutationis alloquium solvens, peto ut (b) magnitudo vestra attendere erga zelum Dei vehementer invigilet, et quis quantos ad Christum perduxerit suis mihi epistolis indicare festinet. Quod ergo vos agere ex aliqua occasione forsitan minime valetis, prædicto fratri et coepiscopo nostro Felici vel filio meo Cyriaco injungite, eisque ad opus Dei solatium præbete, ut in remuneratione vitæ tanto possitis esse participes, quanto nunc bono operi solatium præbetis.

EPISTOLA XXVI.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Clericos, a quibus despiciebatur, ad disciplinam cogendos. Rusticum in infidelitate pertinacem pensionis onere premendum. Clerici carne lapsi irrevocabili deponantur. Accurate, antequam ordinentur, examinandi. Sardiniae presbyteris id concedit quod vetuerat, ut nempe, quos baptizabunt, si episcopi desint, chrismate in frontibus tangant.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Fratris et coepiscopi nostri Felicis, et Cyriaci abbatibus relatione cognovimus (Grat. 11, q. 1, c. 40) quod in 704 insula Sardinia sacerdotes a laicis iudicibus opprimantur, et fraternitatem tuam ministri sui despiciant; dumque solum simplicitati a vobis studetur, quantum videtur, disciplina negligitur. Unde hortor ut, omni excusatione postposita, ecclesiam quam suscepisti auctore Deo regas, (a) disciplinam clericis tenere, nullius verba metuere studeas. Archidiaconum vero tuum (Grat. dist. 81, c. 29), ut audio, cum mulieribus habitare prohibuisti, et nuncusque in ea prohibitione despiceris. Qui nisi jussioni tuæ paruerit, eum sacro ordine volumus esse privatum.

Accidit autem aliud velde legendum, quia ipsos

tui epistolam, cap. 17: *Quod autem vobis videtur invitos ad veritatem non esse cogendos, erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei, qui eos volentes facit, dum coguntur invit, etc.* Pergat lector usque ad finem capituli. Et in epistola ad Vincentium, quæ est 48, nunc 93: *Vides non esse considerandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quo cogitur. Utrum bonum, an malum? non quo quisque bonus possit esse invit, sed timendo quod non vult pati, relinquit impediens animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, ut timens vel respuat falsum de quo non contendebat, vel quærat verum quod sciebat, et volens teneat jam quod nolebat, etc.* De ista coactione, supra, epist. 34 lib. 1. Vide etiam Augustinum, epist. 50, ad Bonifacium, ubi multa in hanc sententiam. Item sanctum Gregorium, lib. vii, indictione 2, epistola 5, et Gregorium Turonensem, Histor. lib. v, cap. 11. GUSSANY.

habet Ecclesia tua, nuncusque in infligere negligentia fraternitatis vestrae quid vos admoneo ut extraneos aditis, qui vestros ab infidelitate corrigere indenece est vos per omnia in eorum m vigilare. Nam si cujuslibet episcopi in aula paganum rusticum invenire potuero, episcopum fortiter vindicabo. (Cf. *Joan. c. 47.*)

o (*Grat. 23, q. 8, c. 4*), si rusticus tantæ fueret obstinationis inventus, ut ad Dominum nire minime consentiat, (b) tanto pensionis cavandus est, ut ipsa exactionis suæ pœna atur ad rectitudinem festinare.

nit etiam ad nos (*Grat. dist. 50, can. 9*) idam de sacris ordinibus lapsos, vel post pœnitionem, vel ante, ad ministerii sui officium revocare quod omnino prohibuimus, et in hac re sacra-ri quoque (d) canones contradicunt. Qui igitur acceptum sacrum ordinem lapsus in peccatum is fuerit, sacro ordine ita careat, ut ad altaris isterium ulterius non accedat. Sed ne unquam ii

) Istas edet sancto Gregorio sententia, lapsos isti-nodi nunquam ad ordinem revocari debere. Lege am distinct. 50, in qua hæc quæstio in utramque-rtem multis hinc inde allatis auctoritatibus agita-r. Placet admodum relatus Augustini locus ex ist. 50, nunc 185, ad Bonifacium. Agnoscit consti-tum ab Ecclesia, *ne quisquam post alicujus criminis ententiam clericatum accipiat, vel ad clericatum re-at, vel in clericatu maneat*. Id factum dicit, *non-peratione indulgentiæ, sed rigore disciplinæ*. Hanc ventam disciplinam contra fictas pœnitentias. Fictas item fuisse *per affectatas honorum potentias. Despe-itione temporalis altitudinis medicum fore majorem-riorem*. Posse tamen ob emergentes occasiones *iquid detrahi isti severitati*. GUSSANV. Quid autem r sacros ordines accipere debeamus, docent nota 4 et tres sequentes ad lib. Sacram.

(d) Nicænum concilium, can. 10; Ancyr., can. 1; non. apostol. 29; in decretis Siricii papæ, c. 7; in decret. Innocent., c. 21 et 33, etc. GUSSANV.

(e) Promovendos ad ordines, anhelantes ad sacer-tia, pœnitentiæ tribunali præficiendos variis hac-ate scrutiniis explorant. Omitto vestium, capillo-m, lineorum collarium, et si qua sunt istiusmodi, antitatem et qualitatem. Dissimulo exteriorem di-plinam ad cujusque præfecti arbitrium admirabili-rietate distinctam, quæ videtur rigidius multo-iam sacri canones observari. Sunt vero qui de pru-ntia ac sensu communi vix quidquam investigantes, ipsam scientiam quoquomodo, ut mihi quidem vi-tur, inquirunt. Quot sunt, inquit, filiæ superbiæ? D-ot partes potentiales temperantiæ, etc. Quasi vero-ullius theologi tam exprompta memoria, ut queat promptu quingentis istiusmodi interrogationibus-pondere? Quid si liceret vicissim ab examinatori-s eciscitari quantum sit excommunicationum irre-laritarumque numerus, quot sint fidei capita, quot-ereses, quot morum in sacris Scripturis dogmata, ot canones Ecclesiæ, quot virtutes Christianæ? tassis eorum adhæreret lingua palato. Itaque cen-rem primo quidem inquirendum esse de moribus, n de prudentia, de sensu communi, an sciendi-um habeant, an lectioni vacent sacrarum Scri-itarum, quodnam sit eorum erga canones studium, sint et doceri et docere habiles. His fundamentis o inædificamus. Interim legatur Toletanum iv, -ne 24; Turonense iii, can. 2, 3; Cabilonense ii,

A qui ordinati sunt pereant, provideri debet quales or-dinentur, ut prius aspiciatur (e) si vita eorum conti-nens in annis plurimis fuit, (f) si studium lectionis, si eleemosynæ amorem habuerunt. Quærendum quoque est ne forte fuerit bigamus. Videndum etiam ne sine litteris, aut ne obnoxius curiæ, compellatur post sa-crum ordinem (g) ad actionem publicam redire. Hæc itaque omnia diligenter fraternitas vestra inquirat, ut, dum diligenter 705 quilibet exquisitus ordina-tur, non celeriter post ordinationem deponatur. Ea autem quæ fraternitati vestræ scripsimus, cunctis sub vobis episcopis innotescite, quia ego illis scri-bere nolui, ne honorem vestrum viderer imminuere.

Pervenit quoque ad nos quosdam scandalizatos fuisse, quod presbyteros chrismate tangere eos qui (h) baptizandi sunt prohibuimus. Et nos quidem secun-dum usum veterem Ecclesiæ nostræ fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizandos chrismate tangere debeant concedimus (*Grat. dist. 93, c. 1: lib. iv Sent. dist. 7, cap. 1. Vide sup. ep. 9*).

canone 1, 2; Aquisgranensis ii, anno 836, capitulum secundum in multis articulis, etc. Cæterum juvat observare inter plurimas condiciones clericales a san-eto Gregorio quasi præcipuas recenseri continentiam, et amorem eleemosynarum, id est castitatem omni-modam, et pecuniarum contemptum cum earum usu legitimo. GUSSANV.

(f) Norm., Corb., Vatic. A et C, sic habent, con-sentiuntque vel. Edit. Recentioribus magis arrisit, *si studium orationis*. In Vatic. B legitur, *si studium ora-tionis et lectionis*.

(g) Prius lectum, *ad exactionem publicam*, quod re-probatur a Mss.

(h) Hic representamus Mss. sex Anglico., totidem Norm., Corb., duos Teller. et Sorbon., quibus con-sentiunt Edit. vet. Veneta an. 1505, Paris. 1518, 1571 et 1586, Basil. 1564. Ita legi in Rhemensi et Turon. veteribus Mss. nullus dubito, licet qui Codi-ces illos recensuerunt et varias lectiones collegerunt ea de re sileant, quia ad veteres Editiones mss. hoc loco prorsus conformes ipsos contulerunt. Ex Vati-canis duo tantum cum aliis Mss. conveniunt. Dissidet etiam Colbert. vetus. In alio Colb. recentiori legitur tum in epistola 9, tum in 26, *presbyteri baptizandos*, non vero *baptizatos*. Cum itaque de hac vera lectione jam constet, ruere nunc videtur quod nonnulli theo-logi ex his locis corruptis statuerunt, scilicet san-ctum Gregorium, cum Sardis presbyteris prius obsti-tisset, jus episcopale consignandi in fronte infantes ex chrismate usurpantibus, id postea ipsis indulsis-se, ubi non adessent episcopi. Etenim cum sanctus Do-ctor de infantibus tantum *baptizandis* loquatur, non vero de *baptizatis*, quamlibet presbyteris chrismatio-nem seu unctionem etiam in fronte nondum bapti-zatorum faciendam permittat, ea duntaxat ad ritum baptismi referri debet, non vero pro consignatione quæ ab episcopis fieri solet ac pro confirmationis sa-cramento censeri. Hoc sane argumento prima fronte arietare nobis videbatur communis theologorum opi-nio, de collato, vel confirmato a sanctissimo pontifice Sardinæ presbyteris privilegio, infantes vice abser-tium episcoporum consignandi et confirmandi. Veru-tum cum iisdem ita quoque sentiamus hæc tandem n-coegerunt. Constat sanctum Gregorium epistola p-steriori, scilicet 26, istud concessisse, quod prius nempe 9, prohibuerat, unctionemque ac consigna-nem permissam, quæcunque fuerit, *secundum* a-

EPISTOLA XXVII.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

A xenodochis rationes exigat; ii sint notæ probitatis atque industriæ clerici. Qui Epiphanium presbyterum scriptis epistolis accusavit, si in probatione deficiat, communione privetur. Paulus clericus in maleficiis deprehensus detur in pœnitentiam. Gratis ordinentur, vel connubio jungantur clerici; gratis velentur virgines. Ad laicorum patrocinia clerici non confugiant.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Oportebat quidem fraternitatem tuam ita de rebus piis esse sollicitam, ut nihil ad explendas eas nostris admonitionibus penitus indigeret; tamen quia quædam ad nos pervenerunt quæ 706 sunt corrigenda capitula, nihil est incongruum si nostræ quoque vobis pagina auctoritatis accedat.

Quamobrem significamus pervenisse ad nos consuetudinem fuisse ut (a) xenodochia quæ sunt in Caralitanis partibus constituta, apud episcopum civitatis veterem Ecclesiæ Romanæ, imo Ecclesiarum fere omnium Occidentalium, non a presbyteris adhibitam unquam, sed a solis episcopis: nec alia lege Sardis presbyteris illam administrandi jus collatum, nisi ubi deessent episcopi. At quænam alia potest excogitari præter sacramentalem chrismationem? Unctio enim vel in pectore vel in vertice baptizandorum ex chrismate ad presbyteros pertinebat in qualibet Ecclesia, adeoque in Romana, modo baptizandi licentiam ab episcopo consecuti essent. At, inquires, agit sanctus Gregorius de infantibus baptizandis, qui cum baptismi expertes adhuc essent, ad confirmationem recipiendam nondum erant idonei. Agit sanctus Doctor de infantibus qui baptizabantur, eodemque fere tempore consignabantur, pro illorum temporum more. Certe ubi legitur epist. 9: *Sed presbyteri baptizandos ungant in pectore, ut episcopi postmodum ungere debeant in fronte*, scilicet infantes, quos supra dixit baptizandos, eadem ratione quis arguet: Ergo episcopi nondum baptizatos, sed tantum baptizandos consignabant et confirmabant. Itaque de catechumenis ante immersionem chrismate in fronte tangendis Gregorium intelligat nemo, quippe baptizandos, antequam immergerentur, simplici quidem oleo inunctos legimus, at nunquam chrismate, de quo Beda in Cantic. cant. cap. 1, 15. Deinde, ut jam observavimus, Gregorium de illa frontis chrismatione loqui quæ episcopis reservabatur, nec nisi super baptizatos fiebat, evincit concessionis ejus hæc restrictio: *ubi episcopi desunt*. Etenim, ut declarat Innocentius I, epist. 1, ad Decentium Eugubinum, cap. 3: *Presbyteris seu extra episcopum, seu presente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis cum tradunt Spiritum Paracletum*. Porro vocibus illis, *secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ*, satis innuitur viguisse diversum in aliis Ecclesiis morem. Nota est Orientalium praxis. De Hispanis, imo de Gallicanis ipsis tacemus; neque enim Eliberitanos Toletanosve Canones, neque Arausicanum, ex acri Sirmondum inter et Aurelium controversia celebrem, discutere nostri est instituti. Unum de Africa, cujus exarchatus contributa erat Sardinia, hic observamus: Afris presbyteris ne chrisma conficerent plurimis canonibus prohibitum fuerat; illos tamen circa nonum sæculum chrisma confecisse supponit Joannes Diaconus, in epist. ad Benarium, quam Musæi Itali tomo I Mabillonius edidit. Sed nec illuc tangat animum, inquit, num. 8, quod sibi aliquando quædam vis necessitatis assumpsit, veluti (quod nunc per Africam fieri dicitur) ut presbyteri sanctum chrisma conficiant; quod merito

A singulis quibusque temporibus suas subtiliter rationes exponerent, ejus videlicet tuitione atque sollicitudine gubernanda. Quod quia tua hactenus fertur charitas neglexisse, hortamur ut, sicut dictum est, tibi singulis quibusque temporibus rationes suas xenodochi, qui in eis sunt constituti vel fuerunt, subtiliter ponant. Atque (b) tales in eis qui præsent ordinantur, qui vita, moribus, atque industria inveniantur esse dignissimi, religiosi duntaxat, quos vexandi iudices non habeant potestatem, ne si tales personæ fuerint, quas in suum possint evocare iudicium, vastandarum rerum debiliū qui illic rejacent præbeatur occasio; de quibus rebus summam te curam gerere volumus, ut nulli sine tua dentur notitia, ne usque ad direptionem earum ex fraternitatis tuæ perveniatur incuria.

Præterea nostri latorem præsentium Epiphanium presbyterum quorundam (c) Sardorum litteris crimino-
moveret, si istam pontificalis auctoritas licentiam non dedisset. Unde constat a pontificibus quodammodo fieri quod in tanta rerum necessitate ut a presbyteris effici possit superior ordo constituit.

Epist. XXVII [Al. 24]. — (a) Rerum piarum administrationem episcoporum curæ committi, non recens est institutum. Codice de episc. et clericis, leg. Omnes, et leg. Omnia privilegia, leg. 46, Sancimus Nec non de sacros. eccles., leg. Illud. Vide extra, de religionis domibus, c. 3 et 4, et in Clement. Quia contigit, eod. tit.; conc. Trid., sess. 22, c. 9. In Chalced., c. 8, leges Galliæ conspirant, usus confirmat. Sanctus Augustinus tract. 97, in Evang. Joan. Xenodochia, inquit, et monasteria sunt appellata novis nominibus, res tamen ipsæ et ante sua nomina erant, et religionis veritate firmantur, etc. Imperator apostata scribens Arsacio summo sacerdoti Galatiæ, apud Sozomenum, lib. v, c. 16. Frequentia, inquit, xenodochia per singulas civitates constitue ut humanitate nostra peregrini fruantur.... Unde accipias ad ista facultates, provisum est, etc. Id faciebat impius odio Christianorum quidem, sed eorum tamen exemplo, quibus verbis docet tunc temporis xenodochia sub nostrorum episcoporum fuisse potestate. Hinc vocata fuere xenodochia Ecclesiarum. In Histor. tripart., lib. ix, cap. 31, ubi de uxore Theodosii per Ecclesiarum xenodochia discurrente. Vide epist. 8 hujus libri. GUSSANV.

(b) Nunc laicis etiam uxoris tanquam laica beneficia sæpe concedunt nosocomia, xenodochia, et alia id genus; nec est quod vita, mores, industria explorentur, cum solis inhiant redditibus, decura et administratione, ut sunt absentes, ne per somnium quidem solliciti. In notitia cleri Gallicani impressa an. 1646, tom. II, Gall., Mémoires du clergé, multa reperire est instrumenta de hospitalium et aliorum piorum locorum administratione, quibus insertam oportuisset hanc sancti Gregorii epistolam. In magna collectione sanctionum et edictorum regionum, vulgo La grande conférence des ordonnances, etc., tit. de nosocomiis, hospitalibus, et aliis locis piis, cum in textu tum in annotationibus, infinita propemodum exstant eade re monumenta, quæ legissæ studiosum non pœnitebit; nec tamen sine indignatione leget hæc Ludovici Bochelli verba: *Comme nos rots ont reconnu une trop grande avarice se glisser entre les ecclésiastiques, et qu'ils appliquent le bien des pauvres plutôt à leur profit particulier qu'à la nourriture, etc., ils leur en ont osté le gouvernement, etc.* Ejus paco dixerim, nec ubique, nec omnium. GUSSANV.

(c) Corrupte antea legebatur sacerdotum. Sic autem restituimus ex quamplurimis mss. Codd. et Edit.

naliter accusatum (*Grat.* 5, q. 6, c. 4). Cujus nos, ut **A** volumus, discutientes causam, nihilque in eo objectorum reperientes, ut ad locum suum reverteretur, absolvimus. Criminis ergo ejus auctores te volumus perscrutari. Et nisi qui easdem transmisit **707** epistolas paratus fuerit hoc quod objecit canonicis atque (d) districtissimis probationibus docere, nullatenus ad sanctæ mysterium communionis accedat.

Paulum vero clericum, qui sæpe dicitur in maleficia deprehensus, qui, despecto habitu suo ad laicam reversus vitam, in Africam fugerat, si ita est, (e) corporali prius proveniente vindicta, prævidimus in pœnitentiam dari, quatenus et secundum apostolicam sententiam ex carnis afflictione spiritus salvus fiat, ex terrenas peccatorum sordes, quas pravis contraxisse fertur operibus, lacrymarum possit assiduitate **B** diluere. Eis vero qui ab ecclesiastica communione suspensi sunt, nullus religiosus (f) secundum canonum præcepta jungatur.

De ordinationibus vero vel de nuptiis clericorum aut de iis quæ velantur virginibus, nullus, ut nunc fieri dicitur, quidquam præmii præsumat accipere, nisi quidpiam sua sponte offerre maluerint.

De mulieribus quæ de monasteriis ad laicam vitam sunt egressæ, virosque sortitæ, quid fieri debeat, cum prædicto fraternitatis tuæ presbytero subtilius sumus collocuti, cujus relatione sanctitas vestra potest plenius informari.

Religiosi vero clerici conventus patrociniæque laicorum caveant, et tuæ modis omnibus secundum canones jurisdictioni subdantur, ne remissione fraternitatis tuæ ejus cui præes sit disciplina dissoluta Ecclesiæ.

Eos autem (*Grat.* 27, q. 1, c. 29) qui in prædictas mulieres quæ egressæ sunt de monasteriis excesserunt, et nunc dicuntur communione suspensi, si fraternitas tua de tali facinore digne pœnituisse præviderit, ad sacram communionem te volumus revocare.

Veneta 1504. Id etiam animadversum a correctoribus Romanis, qui ad illum locum a Gratiano relatum in margine addiderunt: *al., Sardorum. Gussanv.* Consentiant ex Mss. nostris plerique.

(d) Vides quantum intersit Ecclesiæ calumniatores puniri. In Cod., lib. iv, tit. de probationibus, leg. finali; *Sciunt cuncti accusatores eam se rem deferre in publicam notionem debere, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, vel indicibus ad probationem indubitatis et luce clarioribus expedita.* Et lib. ix Cod., tit. 2, leg. fin. *Nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.* Notet lector id referri caus. 2, q. 8, c. 3, tanquam ex epistola Eutychiani. Lege totam q. 6, caus. 5, ubi de calumnia citatur in tribus canonibus sanctus Gregorius non admodum exacte. Auctor operis imperfecti, homil. 42 in cap. xxii Matth., docet qua ratione cum calumniatoribus agendum. *Gussanv.*

(e) De ea supra epist. 43 lib. iii, indict. 11.

(f) Excommunicatos ab uno episcopo, ab aliis ubique terrarum vitari debere, vetus est institutum, cum Nicæna synodus, can. 5, de eo faciat mentionem κατὰ τὸν κανόνα, quem quasi antiquum usurpat Antiochena synodus, c. 2 et 6, etc. *Gussanv.*

EPISTOLA XXVIII.

AD CANDIDUM DEFENSOREM.

Ut Albino luminibus privato singulis annis duos tremisses præbeat.

Gregorius Candido defensori.

Necessitate patientibus pontificale convenit adesse subsidium. Pro qua re experientiæ tuæ præsentī auctoritate præcipimus quatenus Albino privato luminibus filio quondam Martini coloni singulis annis (a) duos tremisses sine aliqua dilatione præstare non desinat, non dubitatura suis hoc sine dubio rationibus imputari.

708 EPISTOLA XXIX.

AD JANUARIUM EPISCOPUM.

Phausiana quæ pridem habuerat episcopum, nunc quoque habeat.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Pervenit ad nos in loco qui intra provinciam Sardiniam (a) Phausiana dicitur consuetudinem fuisse episcopum ordinandi, sed hanc pro rerum necessitate longis abolevisse temporibus. Quia autem nunc sacerdotum indigentia quosdam illic paganos remanere cognovimus, et serino degentes modo, Dei cultum penitus ignorare, hortamur fraternitatem tuam ut illic secundum pristinum modum ordinare festinet antistitem, talem videlicet qui ad hoc opus moribus ac verbo existat idoneus, et aberrantes ad gregem dominicum pastoralī studeat æmulatione deducere; quatenus eo illic ad animarum vacante compendium, nec vos inveniamini superflua poposcisse, nec olim destructa frustra nos reformasse pœniteat.

EPISTOLA XXX.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Ut Constantinam caput sancti Pauli postulantem deterreat, varia recenset prodigia. Addit hanc esse Romanis consuetudinem, ut reliquias petentibus brandea solum concedant. Ad objectum Græcorum consuetudinem respondet. Tandem e catenis sancti Pauli particulas lima excutiendas promittit.

Gregorius (a) Constantinae Augustæ.

Epist. XXVIII. — (a) Mss. Pratell., duo tremisses, legendum forsā, duodecim. Suspicionem movet quod duo tremisses modica foret eleemosyna. Nam tremissis tertia tantum pars est aurei sive solidi; solidus vero quarta parte minor ludovico nostro aureo; quippe hic 128 granis æquiponderat, ille 96, cum solidos sex haberet uncia, quæ est granorum 576. Tremissis illius passim meminere mediū ac inferioris ævi scriptores ac leges: æquivalēbat fere scuto nostro argenteo.

Epist. XXIX. — (a) Ita omnes fere mss. Codd. Apud Geographos Phausania, et dicitur vulgo Terra nova. Urbs est Sardinia maritime, cujus sedes episcopalis sub archiepiscopo Turritano; juncta est primum Emporiensi, quæ decimo sexto sæculo ad Castellum Arragonense translata. *Partim ex Gussanv.*

Epist. XXX. — (a) Tiberii Constantini imperatoris filia, quam pater Mauricio uxorem dedit, dotisque loco imperium tradidit. Hæc post necem Mauricii imperatoris ab impio Phoca in monasterium primo detrusa, tum post annum cum tribus filiabus, ejusdem tyranni jussu occisa est; plura de ea vide apud scriptores historiae Byzantinae. *Gussanv.*

Serenitas vestrae pietatis, religionis studio et sanctitatis amore (b) conspicua, propter eam quae in honorem sancti Pauli apostoli in palatio aedificatur ecclesiam, caput ejusdem sancti Pauli, aut aliud quid de corpore ipsius, suis ad se jussionibus a me praecipit debere transmitti. Et dum illa mihi desiderarem imperari, de quibus facillimam obedientiam exhibens vestram erga me amplius potuissem gratiam provocare, major me maestitia tenuit, quod illa praecipitis quae facere nec possum, nec audeo. Nam corpora sanctorum Petri et Pauli apostolorum tantis in Ecclesiis suis coruscant miraculis atque terroribus, ut neque ad orandum sine magno illuc timore possit accedi. Denique dum beatæ recordationis decessor meus, quia argentum, quod supra sacratissimum corpus beati Petri apostoli erat, longe tamen ab eodem corpore fere quindecim pedibus mutare voluit, (c) signum ei non parvi terroris apparuit. 709 Sed et ego aliquid similiter ad sacratissimum corpus sancti Pauli apostoli meliorare volui; et quia necesse erat ut juxta sepulcrum ejus effodi altius debuisset, praepositos loci ipsius ossa aliqua non quidem eidem sepulcro conjuncta reperit. Quae quoniam levare praesumpsit, atque in alium locum transponere, apparentibus quibusdam tristibus signis, subita morte defunctus est.

Præter hæc autem sanctæ memoriæ decessor meus, itidem ad corpus sancti Laurentii martyris quædam meliorare desiderans, dum nescitur ubi venerabile corpus esset collocatum, effoditur exqui-

(b) In Norm., Rhem., Corb. et nonnullis Vatic., *perspicua*.

(c) Eodem fere modo Adrianus papa circa ann. 772, in fragmento epistolæ ad Carolum Magnum: *Petit nos ut ei corpus sanctum tribueremus. Sed nos sicut jamdudum vobis direximus, per revelationem territi, nullo modo audemus ex ipsis sanctorum corporibus amplius quid exagitare.* GUSMANV.

(d) Quinam essent mansionarii docetur lib. III Dialog., capp. 24 et 25, sed praesertim cap. 5 libri primi, ubi consule notas ad versionem græcam Zachariæ. Alias hujus nominis significationes, sed a sancti Doctoris scopo alienas require, si lubet, in notis Gussanvillæi.

(e) Norm., Corb. et alii nonnulli, *qui sanctum et justum corpus illius* Vatic. B. et D, *qui sanctum corpus illius*. Verisimilior lectio exhibetur in cod. Reg., ubi, *qui sanctum justum corpus illius*; quam tamen amplecti non audemus, quod nullum aliud exemplar huic suffragetur.

(f) Eodem plane modo loquitur Baron. in notis ad Martyrolog. Rom., 47 Julii. Concessarum tamen ab ipso Gregorio Mag. reliquiarum exempla non desunt. Ex Ripamontio, Hist. Eccles. Mediol. lib. VIII, pag. 522, 523: *Theodelindæ Langobard. reginæ Gregorius concessit augustissimas reliquias..... quas inter visuntur ipsius Baptistæ reliquiae, liquit in ampulla cruor, cineres cremato corpore, et cum dente modicum quid e calvaria..... sunt demum linteamenta quæ martyrum sanguinem ebibere et ossium fragmina..... hæc omnia quo pluris apud omnem posteritatem æstimerentur, ac ne solita reliquiarum adulteria suspecta quis habere posset, accessit ipsius Gregorii manu confectus index harum reliquiarum, in quo Langobardicis litteris excerpta et signata omnia continentur.* Item ex Mario Vipera, apud Ughellum, Ital. sac. tom. VIII, col. 19: *Linianus Benevent. episcopus interfuit solempni*

rendo, et subito sepulcrum ipsius ignoranter apertum est; et ii qui praesentes erant atque laborabant, monachi et (d) mansionarii, qui corpus ejusdem martyris viderunt, quod quidem minime tangere praesumpserunt, omnes intra decem dies defuncti sunt, ita ut nullus vitæ superesse potuisset, (e) qui sanctum justum corpus illius viderat.

Cognoscat autem tranquillissima domina, quia (f) Romanis consuetudo non est, quando sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere praesumant de corpore, sed tantummodo (g) in pyxide (h) brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora sanctorum ponitur. Quod levatum in ecclesia, quæ est dedicanda debita cum veneratione reconditur, et tantæ per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferantur. Unde 710 contigit ut beatæ recordationis Leonis papæ temporibus, sicut a majoribus traditur, dum quidam Græci de talibus reliquiis dubitarent, praedictus pontifex hoc ipsum brandeum allatis forficibus incidit, et ex ipsa incisione sanguis effluxit. In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si praesumpserit, certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Pro qua re de Græcorum consuetudine, qui ossa levare sanctorum se asserunt, vehementer miramur, et vix credimus. Nam quidam monachi Græci huc ante biennium venientes nocturno silentio juxta ecclesiam sancti Pauli, (i) corpora mortuorum in campo

translationi corporis beatissimi levitæ Modesti martyris ex urbe Beneventum, die 3 Julii an. 591, ex concessione magni Gregorii ad preces Arichis piissimi Beneventani ducis, a monachis sanctæ Mariæ ad Olivulam (extra civitatem Beneventanam positis) quod ab episcopo cum clero a duce universoque populo honorifice receptum, in ipsa ecclesia collocatum ibique sepultum, donec dicta basilica in ipsius honorem dedicata esset. Sed neque brandea solum concessa innuunt indict. 11 epist. 19, et indict. 2 epist. 15. Horum forte meminerat noster Mabillonius, cum in praefat. ad II sæcul. Bened., observ. octava, Baronianum suum vestylum temperavit: *parcius, inquit, ejusmodi translationes pontificatu sancti Gregorii peragebant.* De his nos perfunctorie egimus in Vita sancti Gregorii.

(g) In Vatio. A et B, necnon in Regio, *buxide*, a buxo ex quo fiebat sic dicta Gallice *bolte*.

(h) Sic appellabantur panni et velamina, quæ, venerandis Martyrum lipsanis applicata, ex ipso contactu, tanquam sanctorum ipsorum reliquiæ, fidelibus dispertiebantur. In plur. Mss. legitur *prandeum*, cui respondet vox Græca. De hac voce consule lexicographos.

(i) Fraudes istiusmodi, nomine pias, re sacrilegas damnant quotquot sunt vere pii; usurpant homines irreligiosi, qui quæ sua sunt quærentes, et vana pietatis specie illudentes, solidam exuunt pietatem. Optatus Afer loco nondum satis emaculato, lib. 1, meminit Lucillæ, quæ ante spiritalem cibum os ejusdam mortui libabat, quod Donatistis in more positum arbitratur Balsamo ad concilium Carthaginense; can. 61. Augustinus, lib. de Opere monachorum, cap. 28: *Alii, inquit, membra martyrum, si tamen martyrum, venditant.* Gregorius Taronensis, lib. IX, cap. 6, meminit insignis nebulonis, qui falsas reliquias per Galliam circumferens, tandem Parisiis detectus fuerat. Utinam his similia non vidisset sælas nostra,

iacentia effodiebant, atque eorum ossa (k) recondebant, servantes sibi, dum recederent. Qui cum tenti et cur hoc facerent diligenter fuissent discussi, confessi sunt quod illa ossa ad Græciam essent tanquam sanctorum reliquias portaturi. Ex quorum exemplo, sicut prædictum est, major nobis dubietas nata est, utrum verum sit quod levare veraciter ossa sanctorum dicuntur.

De corporibus vero beatorum apostolorum quid ego dicturus sum, dum constet quia eo tempore quo passi sunt ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora sicut civium suorum repeterent? Quæ ducta usque ad secundum urbis milliarium, in loco qui dicitur (l) Catacumbas collocata sunt. ¶ Sed dum ea exinde levare omnis eorum multitudo conveniens niteretur, ita eos vis tonitruum atque fulguris nimio metu terruit atque dispersit, ut talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc autem exeuntes Romani eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, levaverunt, et in locis quibus nunc sunt condita posuerunt.

Quis ergo, serenissima domina, tam temerarius possit existere, ut hæc sciens, eorum corpora non dico tangere, sed vel aliquatenus præsumat inspicere? Dum igitur talia mihi a vobis præcepta sunt, de quibus parere nullatenus potuissem, quantum et episcopi de tollendis tam nefandis reliquiarum abusibus tandem aliquando, sero quidem, sed serio cogitarent, veras a falsis discernentes certis indubitatisque documentis, quod concilium Cæsaraug. circa ann. 590, igne admoto, præstitisse legimus. Qui plura volet, legat epist. Bonifacii ad Zachariam de Adalberto; Adriani ad Carolum Magnum de corpore sancti Candidi; capitularis Aquisgranensis cap. 42, ut falsa nomina martyrum, et incertæ Sanctorum memoriæ non venerentur, ex concilio Africano, cap. 50; concil. Moguntin., can. 51, etc. GUSSANV.

(k) Al., *recolligebant*, ut est in Vatic. A.

(l) *Catatumbas* legit Baronius in Martyrol., ad XIII Kalendas Februarii: sic etiam habent quidam mss. Codd. et Editi. Sunt autem plurimi antiqui et melioris notæ, in quibus legitur catacumbas. Requisitus super hac re eminentissimus cardinalis Bona, ita mihi scripsit die 9 Septembris anno 1670. *Omnino legendum catacumbas; sic enim legunt plerique et antiquiores Codices mss. Vaticani. De vocis autem origine nihil occurrit mihi præter ea quæ notat Baronius in Martyrologio, ad diem 3 et 10 Januarii. Accipitur ubique pro locis subterraneis, in quibus martyrum corpora sepeliri solebant. Dominicus Magrus, in postrema Editione anni 1669, sui vocabularii ecclesiastici, verbo Cœmeterium, citat Latinum Latinum asserentem hanc vocem a Græca catacumbe deduci, quæ significat locum concavum et profundum. In aliis autem litteris, die 15 Novembris ejusdem anni, de eadem re ita loquitur: Video ex litteris tuis superesse tibi scrupulum de hac voce catacumbæ, qua de re allocutus sum Dominicum Magrum, apud quem sunt omnes lucubrationes Latini Latini, quas sperat se brevi editurum. Inter cæteras sunt quædam notæ manuscriptæ in Martyrologium Romanum, in quibus Latinus ea scribit de catacumbis, quæ in suum vocabularium transtulit idem Magrus. In fine autem epistolæ hæc adjunguntur: Postquam scripsi, misit hanc paginam Dominicus Magrus, quam addo hic ejus manu exaratam. Continet autem hæc pagina quæ sequuntur: In mea notitia sequor eruditissimi Latini Latini opinionem in voce catacumba, ut ipse advertit in notis marginalibus ad*

A invenio, non vestrum est; sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi, quod absit, voluntatis vestræ gratiam subtraherent, et propterea quæsiverunt capitulum de quo vobis quasi inobediens inveniret. Sed in omnipotente Domino confido, quia nullo modo benignissimæ voluntati subripitur, et sanctorum apostolorum virtutem, quos toto corde et mente diligitis, non ex corporali præsentia, sed ex protectione semper habebitis.

B Sudarium vero, quod similiter transmitti jussistis, cum corpore ejus est, quod ita tangi non potest, sicut nec ad corpus illius accedi. Sed quia serenissimæ dominæ tam religiosum desiderium esse vacuum non debet, de eatenis quas ipse sanctus Paulus apostolus in collo et in manibus gestavit, ex quibus multa miracula in populo demonstrantur, partem aliquam vobis transmittere festinabo, si tamen hanc tollere limando prævaluerim; quia dum frequenter ex catenis eisdem multi venientes benedictionem petunt, ut parvum quid ex limatura accipiant, assistit sacerdos cum lima, et aliquibus petentibus ita concite aliquid de catenis ipsis excutitur, ut mora nulla sit. Quibusdam vero petentibus, diu per catenas ipsas ducitur lima, et tamen ut aliquid exinde exeat,

C *Martyrologium Romanum, reprobando correctionem cardinalis Baronii. Nam vox Græca κατακόμβη significat Juxta locum cavum ac profundum, a nomine κόμβος, quia apud Latinos littera y sæpissime mulatur in u, ut passim occurrit. Nomen autem tumba præterquam non est Latinum, illa loca non erant prope tumbas, sed potius in terræ cavernis, in quibus Christiani collectas et synaxes celebrabant, ibique postea corpora sanctorum martyrum sepeliebant, etc. Idem fere habetur in Roma subterranea, lib. 1, cap. 1, ubi dicitur catacumbas deduci a Græca voce κατά et κόμβος, hoc est, ut Hesychius explicat, κοῖλος μυχός. βυθός, cavus recessus, sive locus in imo positus ac profundus. Sic etiam lib. III, cap. 12, catacumbas appellat et eas describit, refertque epistolam hanc sancti Gregorii. Addo et a voce κόμβος derivari cymbam; sed et apud Sabaudos valles, vulgo *combes* appellantur. GUSSANV. His quæ sanctus Gregorius hic significat, scilicet corpora sanctorum apostolorum Petri et Pauli eodem loco remansisse quo fuerant prius condita, opponi potest prima sancti Cornelii papæ et mart. epistola de ipsorum translatione suo tempore facta. Verum epistola hæc supposititia est et longe post Gregorium ficta; nam in ea sunt lacinie ex Gregorianis epistolis assutæ, maxime ex epist. 409 libri IX, indict. 2, ubi hæc leguntur a falso Cornelio scripta: *quisquis in radice charitatis se inserit, nec a veritate deficit*, etc. Alius nodus difficilior solvendus superest. Nempe in vet. Calendario Romano quod Ægidius Bucherius, societatis Jesu presbyter eruditissimus, edidit, legitur: III Kalend. Jul. *Petri Catacumbas, et Pauli Ostiense, Fusco et Basso coss.* Id est, ut explicat noster D. Theodericus Ruinart, in Actis Mart., pag. 692, an. 258, quo anno facta est translatio sanctorum apostolorum, eo ipso die quo eorum festivitas agebatur. Certe translationem hanc optime probat Ecclesiasticæ Historiæ peritissimus Antonius Pagi, ad an. 258, confirmatque ipsius Pearsonii consensu et testimonio. Igitur negare non possumus Gregorium dum ad Constantinam scriberet, aliquando memoria lapsum.*

EPISTOLA XXXII.

AD NARSEM PATRICIUM.

Causam presbyterorum cum Joanne patriarcha se ad canonum normam omnino exacturum declarat. Commendatum a se Theodoro Narsetem. Epistolæ brevitatem excusat, quod tribulationibus prematur.

Gregorius (a) Narsæ patricio.

Multa mihi dulcissima charitas vestra per epistolas suas in bonæ operationis laudibus est locuta, ad quæ omnia breviter ego respondeo: (b) *Nolite me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, id est amaram, quia amaritudine plena sum* (Ruth. 1, 20).

De causa vero presbyterorum quæcum fratre meo et coepiscopo, viro reverendissimo Joanne patriarcha agitur, ipsum, puto, adversarium patimur, quem asseris velle canones custodire. Charitati autem tuæ breviter fateor quia omni virtute et omni pondere eandem causam, auxiliante omnipotente Deo, (c) exigere paratus sum. In qua si videro (d) sedi apostolicæ canones non servari, dabit omnipotens Deus quid contra contemptores ejus faciam.

Quod autem scripsit mihi charitas vestra, ut filio meo domno Theodoro (e) archiatro et ex præfecto pro vobis gratias agerem, feci, et quantum potui commendare minime cessavi. Peto autem mihi ignoscas quod epistolis tuis sub brevitate respondeo, quia tantis tribulationibus premor, ut mihi neque legere, neque per epistolas multa loqui liceat. Hoc solum tibi breviter dico: *Quia oblitus sum manducare panem meum a voce 714 gemitus mei* (Ps. 41, 5). Omnes qui vobiscum sunt mea peto vice salutari. Domnæ

ptiones. Etenim si ab ἀντί littus, quod Tullio, Virgilio, Ausonio dicitur acta, nomen sumpsit Attica regio, ut Straboni et aliis placet, quoniam major ejus pars ad mares ita est, certe littorum decoraseu amœnitates actaca vel actacæ potuerunt dici. Conjecturam hanc viri doctissimi, aliorum eruditorum criterio permittimus. At quid vetat obvium sensum, quem præcipue Vaticani Mss. suppeditant, amplecti? Mittit Gregorius medico familiari et amico unam anatem cum duobus parvulis anaticis, hoc est matrem et duos pullos. Anas quidem nota est avis, et communis; verum aliquæ visuntur exquisitis coloribus depictæ, corona in vertice insignes et odoratæ, quæ etiam in cortibus regis inter aves rariores aluntur. Quid vetat dicere hujusmodi anatem adhuc Constantinopoli fortasse nondum visam, Gregorium curasse mittere ad amicum medicum, quem rerum naturalium studiosum et in alendis rariis animalibus curiosum haud dubie noverat? Is sane sensus non longius accessit; sed ipsum offert restituta lectio ex optimæ notæ Mss. Vaticanis: *unam anatem cum duobus parvulis anaticis*, hoc est *anaticulis*. Ex anaticis librarii, et qui edendis Gregorii operibus insudarunt, ad hujus vocis vim parum attendentes, conflarunt *aticis*, et postea *Atticis*.

EPIST. XXXII [Al. 64, indict. 2]. — (a) Vide epistolam 6 libri 1. In Vatic. B legitur *Narsæ comiti*. In A et C, solum scribitur, *Narsæ*, ut etiam in Colb. et aliis.

(b) Excusi, *nolite me vocari Noemi id est pulchrum... amarit, plenus sum*. Prætulimus Mss. Vatic., Norm., Reg., Corb., etc.

(c) Inter se dissentiunt Mss. Vaticani. Codex D habet, *eximere*; cod. C, *exire*; concordæque sunt Norm. codex vero B, *exercere*, et pro diversa lectione,

A Dominicæ salutes meas dicite, cui minime respondi, quia cum sit Latina, Græce mihi scripsit.

EPISTOLA XXXIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Judæis conversis tribus de solidos singulis annis.

Gregorius Anthemio subdiacono.

His quos de (a) Judaica perditione Redemptor noster ad se dignatur convertere, rationabili nos oportet moderatione concurrere, ne victus, quod absit, inopiam patientur. Ideoque tibi hujus præcepti auctoritate mandamus (b) quatenus filiis Justæ ex Hebræis, id est Juliano, Redempto, et Fortunæ, a tertia decima succedenti indictione annis singulis solidos dare non differas, quos tuis noveris modis omnibus rationibus imputandos.

EPISTOLA XXXIV.

AD PANTALEONEM PRÆFECTUM.

Ut Donatistarum audaciam comprimat, et Paulum episcopum Romam quantocius mittat, hortatur.

Gregorius Pantaleoni (a) præfecto Africæ.

Hæreticorum nefandissimam pravitatem, qualiter lex (b) persequatur instantius, excellentiæ vestræ non habetur incognitum. Hi igitur quos et fidei nostræ integritas et legum damnat districtio mundanarum, non leve peccatum est si vestris inveniant temporibus licentiam reserpendi. In illis igitur partibus, quantum didicimus, ita Donatistarum crevit audacia, ut non solum de suis Ecclesiis auctoritate pestifera ejiciant catholicæ fidei sacerdotes, sed hos et quos vera 715 confessione aqua regenerationis abluerat, rebaptizare non metuant. Valdeque miramur, si tamen ita est, ut vobis illic positus, hujusmodi liceat hominibus

exire.

(d) Sic legitur in tribus Vatic., Norman., etc.; consentiuntque vel. Editi. At in recentioribus, *sedis apostolicæ*.

(e) Hæc vox vulgo vertitur, medicorum primus; non ita plerique docti, qui archiatrum pro principis medico usurpant: quicumque tandem ille sit, primus, secundus, tertius, etc., legatur Alciatus in annotatione lib. xii Cod., ubi formam constituendi archiatri refert ex Cassiodoro, epist. 19 lib. vi: *Indulge nostro palatio, habelo fiduciam ingrediendi. Fas est tibi nos fatigare jejuniis. Fas est contra nostrum desiderium sentire*. GUSMAN.

EPIST. XXXIII. [Al. 22]. — (a) Exstat Pauli III de Judæis Bulla an. 1542, ut subsidiis conversi foveantur, necnon alia Joannis XXII relata inter extravagantes communes, tit. de Judæis, c. 2. AUGER.

(b) In Edit. recent., *quatenus filiabus... Julianæ, Redemptæ, Fortunato*. Mss. Norm., Turon., Anglic. et Vatic., etc., adhæremus. In duobus tamen Vatic., pro *Fortunæ* legitur *Fortunato*.

EPIST. XXXIV. [Al. 32]. — (a) In tribus Vatic., in totidem Norm. et in Rhem., *episcopo Africæ*. Mendum irrepsisse in hac inscriptione nemo dubitabit, qui ad excellentiæ titulum quo Gregorius Pantaleonem donat attendet, sic enim episcopos nunquam compellat. Præterea epistolæ series hactenus episcopum, sed exarchum aut præfectum ad quem sit scripta manifeste innuit.

(b) Imperatorum leges innuit, quarum aliæ contra Donatistas ab Augustino passim referuntur, aliæ a succedentibus impp. editæ sunt. Vide Cod. Theodos., necnon in Justinianæo Cod., tit. 6 libri 1: *Ne sanctum baptisma iteretur*. AUGER.

pravis excedere. Primum siquidem quale de vobis iudicium hominibus relinquantis attendite, si hi qui aliorum temporibus iusta ratione compressi sunt vobis administrantibus viam sui excessus inveniant. Deinde perditorum animas Deum nostrum de manu vestra scitote requirere, si tantum nefas, in quantum possibilitas exigit, emendare negligitis. Hæc enim excellentia vestra non amare suscipiat. Nam quia vos ut filios proprios diligimus, propterea hæc quæ vobis prodesse non ambigimus indicamus. Paulum vero fratrem et coepiscopum nostrum ad nos sub omni festinatione dirigite, ne cuiquam impediendi eum (c) aliqua excusatione detur occasio; ut veritatem plenius agnoscentes, qualiter tanti facinoris ultio debeat provenire, Deo adjuvante, rationabili possimus tractatu disponere.

EPISTOLA XXXV.

AD VICTOREM ET COLUMBUM EPISCOPOS.

Coacto concilio, Donatistis prompte ac fortiter obsistant. Mittant ad se Paulum episcopum, quo edocente, Donatarum facinoribus planius cognitis, de illis puniendis ac comprimendis tutius decernat.

Gregorius Victori et Columbo episcopis Africæ.

Qualiter neglectus inter initia morbus vires accipiat, (a) ex nostris necessitatibus quicumque in hac sumus vita constituti probavimus. Huic igitur nascenti si doctorum obstat provisio medicorum, scimus quidem quia ante cessaret, quam tarde procuratus plurimum noceret. Hujus ergo considerationis ratio vehementer nos debet impellere ut, animarum morbis initiantibus, tota festinemus possibilitate resistere, ne dum salubria adhibere medicamenta negligimus, multorum nobis vitam, quos Deo nostro contendimus lucrari, subripiant. Unde nos oportet ita causas ovium, quibus nos custodes videmur esse prepositi, vigilantia sollicitudine præmulire, quatenus lupus insidians undique pastores sibi repugnantes inveniat, et viam ingrediendi in eas non habeat.

Comperimus siquidem Donatarum stimulos sic in illis partibus gregem turbasse dominicum, ac si nullius pastoris moderamine regeretur. Nuntiatumque nobis est, quod diceresine gravi dolore non possumus, quoniam plurimorum venenatis jam sint dentibus laniati. (b) Denique ut sacerdotes catholicos pravissima de suis Ecclesiis temeritate depellerent, et multos insuper quibus salutem regenerationis aqua præbuerat, rebaptizantes, pravitate nefandissima, necavisse. Quæ res animos nostros valde mœstificat,

A quod vobis illic positæ damnatæ præsumptioni tantum scelus perpetrare licuerit.

Qua de refraternitate vestram scriptis decurrentibus adhortamur, ut, habito tractatu, unitoque concilio, ita (c) nascenti huic adhuc morbo inbianter ac tota virtute debeatis obsistere, dummodo nec vires ex neglectu percipiat, nec in commisso vobis grege pestilentiae damna concutiat. Nam si quolibet modo, quod non credimus, incipienti negligitis iniquitati resistere, plurimos erroris sui gladio vulnerabunt. Et est profecto gravissimum, laqueo diabolicæ fraudis irretiri permittere, quos prius possumus, ne alligentur, eripere. Melius est autem ne quisquam vulneretur obsistere, quam vulneratus qualiter sanari possit exquirere. Hoc itaque considerantes, sacrilegam pravitatem sedula oratione ac virtute qua valeatis obruere festinate, ut et subsequens nuntius, Christi gratia suffragante, de eorum nos ultione lætificet magis, quam de excessu contristet.

Paulum præterea fratrem et coepiscopum nostrum ad nos, quo potestis studio, omni sub festinatione dirigite; quatenus ab eo causas subtilius tanti facinoris agnoscentes, huic nefandissimæ pravitati cum Creatoris nostri solatio medicinam dignæ possimus correctionis imponere.

EPISTOLA XXXVI.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Ne subdiaconi cum suis uxoribus misceantur. Speciosi subdiaconi uxor, in monasterium ob secundas nuptias detrusa, dimittatur.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

C Multorum relatione comperimus (a) hanc apud vos olim consuetudinem tenuisse, (b) ut subdiaconi suis licite miscerentur conjugibus (*Grat. dist. 32, can. 2; et caus. 27, quæst. 2, c. 20*). Quod ne denuo quisquam præsumeret, a servo Dei sedis nostræ diacono, ex auctoritate nostri decessoris, est isto modo prohibitum, ut eodem tempore hi qui jam uxoribus fuerant copulati unum ex duobus eligerent, id est, aut a suis uxoribus abstinerent, aut certe nulla ratione ministrare præsumerent. Et quantum dicitur, Speciosus tunc subdiaconus pro hac re ab administrationis se suspendit officio, et usque in obitus sui tempus notarii quidem gessit officium, et a ministerio, quod subdiaconum oportuerat exhibere, cessavit. Post cuius obitum, quia (c) relicta ejus (d) Honorata marito est sociata, a tua eam fraternitate 717 in monasterio cognovimus esse deputatam. Ideoque si, ut fertur

(c) Ita legitur passim in Mss., præsertim in Norm. et Vatic. In Edit. aliqua occasio vel excusatio detur.

EPIST. XXXV. — (a) Recentiores Exensi, ex nostris necessitatibus quas patimur in hac civitate constituti probavimus. Certe reluctantis omnibus Mss. Vatic., Corb., Anglic., Turon., etc.

(b) In Vulgatis: Denique sacerdotes canonicos... depellere; et multos... necasse dicuntur. Quam lectionem non mutassemus, nisi ad id coegisset communis consensus Mss. Anglic., Vatic., Norm., Corb., Turon., Reg. Valeat ergo nota quam attexit Gussanv. de sacerdotibus canonicis. Aliam ejusdem auctoris amputare coacti sumus ad hæc verba: ex necessitati-

bus quas patimur in hac civitate, quæ intelligenda dicit de Italiæ cladibus. At, in hac civitate, corrupta est lectio, ut jam monuimus.

(c) Paulo post sanctum Cyprianum Donatistarum factio in schisma eruperat, sed alternantibus vicibus nunc conquirere videbatur, mox recrudescere per CCC et amplius annos ad usque sancti Gregorii ætatem. Gussanv.

EPIST. XXXVI [AL. 34]. — (a) In Norm., hoc apud vos.

(b) De subdiaconorum continentia, vide, supra, epist. 5, et lib. 1, epist. 44.

(c) Viduas clericorum non permissas iterum nubere,

ejus se maritus ab administratione suspendit, ante dictæ mulieri non debet officere, quod ad secundam conjugii copulationem migravit, præsertim si non tali mente subdiacono juncta est, ut a carnis voluptatibus abstineret.

Si ergo ita se veritatem quemadmodum edocti sumus habere cognoscis, prædictam te mulierem de monasterio per omnia convenit relaxare, ut ad suum maritum sine aliqua possit formidine remeare.

De cætero vero fraternitas tua sit omnino sollicita, ut quos ad hoc jam officium contigerit promoveri, hoc quam maxime diligenter inspiciat, ne si uxores habent, miscendi se cum eis licentia potiantur, sed ad similitudinem sedis apostolicæ eos cuncta observare sua nihilominus districtione constituat.

EPISTOLA XXXVII.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Euplo patris et matris bona reddi jubet.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Euplus præsentium portitor Eusanium Agrigentina civitatis episcopum suum fuisse memorat genitorem, matrisque suæ res apud eum plurimas indicat mansisse. Quem quoniam intestatum asserit esse defunctum, ideo et res maternas sibi petit debere restitui, et ante dicti episcopi patris sui se permitti substantiam adipisci. Qua de re fraternitati tuæ hujus præcepti serie deputamus, quatenus diligenter curet addiscere; et si quid apud prædictam Ecclesiam de rebus matris ipsius inveniri potuerit, si quidem nihil est quod ante dicto Euplo rationabiliter possit obistere, ei secundum suam faciat portionem restitui.

(a) Proinde et de rebus paternis quas ante episcopatum dignoscitur habuisse, si eas in jus Ecclesiæ suæ quolibet modo non transtulit, ei, quantum portioni ejus legaliter scit competere, ut satisfieri possit imminet. Nam omnino et contra rationem et contra nostrum probatur esse propositum, si cui ea quæ juste competunt restitui ac satisfieri denegemus. Ita ergo hæc fraternitas tua implere festinet, ut suprascripto portitori ad nos denuo ex hac re nulla remeandi necessitas imponatur. Nam quod beatæ recordationis docent plures canones, quorum aliqui referuntur distinctione 28, c. 10, 11, 12, ex sancto Gregorio, lib. xi, epistola 62, nunc lib. xiii, epist. 51; ex Aurelian. concil., can. 13; ex collectione Martini Bracarensis, c. 29. Adde sis Autissiodorense concil., canone 22: *Non licet relictæ presbyteri, nec relictæ diaconi, nec subdiaconi post ejus mortem maritum accipere.* In decretis Gregorii II, c. 1 et 2, idem prohibetur. In concilio Romano I, sub eodem anno Christi 721, in Toletano I, eadem reperio verba, can. 18, quæ in can. 29 collectionis Martini Bracarensis. Causam istius prohibitionis repeto a consensu sive voto earum mulierum; nec enim mariti promovebantur ad superiores ordines, nisi aut conversionem vovissent ipse, aut certe se non renupturas, sed innubas posteorum mortem permansuras data fide cavissent. GUSSANV.

(d) Prius legebatur, *Honorato marito est sociata*, quod mutavimus cogente unanimi Mss. Vatic., Norm., Corb., Turon., etc., consensu.

EPIST. XXXVII [Al. 36]. — (a) Episcopus potest testari de bonis hæreditariis, quæ sitis ante episcopatum vel post episcopatum. De bonis vero quæ sitis post episcopatum de rebus Ecclesiæ, nihil alienari potest

A decessor noster præceptum direxerat, ut lapso eo omnes res ejus Ecclesiæ remanerent, hoc ideo eum credimus præcepisse, ne per eas adhuc amplius deperiret; nunc vero æquum esse pensamus ut filium patris culpa non ingravet, sed fraternitatis tuæ dispensatione quidquid ei legaliter potest competere consequatur.

718 EPISTOLA XXXVIII.

AD THEODELINDAM REGINAM.

Ab imperitis seductam dolet. Sanctarum quatuor synodorum, maxime Chalcedonensis, fidem in Romana Ecclesia integram servari proficitur. Hortatur ne extra Constantii episcopi communionem maneat.

Gregorius Theodelindæ (a) reginæ Langobardorum.

B Quorundam ad nos relatione pervenit ab aliquibus episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut sese a catholicæ unanimitalis communionem suspenderet. Quod, quantum vos pure diligimus, tanto de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stullisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea quæ audierunt percipere possunt. Qui dum neque legunt, neque legentibus credunt, in ipso errore manent, quem sibi ipsi de nobis finxerunt. Nos enim veneramur sanctas quatuor synodos: Nicænam, in qua Arius; Constantinopolitanam, in qua Macedonius; Ephesinam primam, in (b) qua Nestorius; Chalcedonensem, in qua Eutyches atque Dioscorus damnatus est; profitentes quia quisquis aliter sapit quam hæc quatuor synodi, a fide veritatis alienus est. Damnanus autem quoscunque damnant, et quoscunque absolunt absolvimus, sub anathematis interpositione ferientes eum qui earumdem quatuor synodorum, maxime autem Chalcedonensis, de qua quibusdam imperitis hominibus (c) nata est dubietas et superstitionis occasio, fidei addere vel adimere præsumit.

Cum itaque integritatem nostram ex aperta mea (d) traditione seu professione cognoscitis, dignum est ut de Ecclesia beati Petri apostolorum principis nullum ulterius scrupulum dubietatis habeatis sed in testamento vel inter vivos. Gregorius, lib. xi, epist. 38: *Nulli dubium est quia sicut sacerdotibus res in episcopatu acquisitas nulla est alienandi licentia, ita de his quas ante habuerint, quidquid judicare voluerint, non vetantur.* Sed si episcopus liberos habuerit, de rebus ante episcopatum quæ sitis non potest testari in favorem Ecclesiæ, nisi salva legitima liberorum portione, ex hac epistola.

EPIST. XXXVIII [Al. 33]. — (a) Hæc epistola fere convenit cum epist. 4, quam non fuisse datam apparet ex epistola 37, nunc 39. GUSSANV.

(b) In quatuor Vatio., Norm., Corb., Reg., legitur, in qua Nestorius et Dioscorus, Chalcedonensem in qua Eutyches damnatus est; quod contra conciliorum historiam pugnat.

(c) In Norm. et Corb., optimo sensu, *nata est suspicionis occasio, addere, etc.* In Vatio. A et B, *nata est dubietas, fidei ad.* In C et D, *nata est superstitionis occasio fidei addere.* In Reg. desideratur, *superstitionis.*

(d) Abest traditione a Vatio. C, a Norm. Reg. et Corb.

vera fide persistite, et vitam vestram in petra Ecclesie, hoc est in confessione beati Petri apostolorum principis solidate, ne tot vestrae lacrymae tantaque bona opera pereant, (e) si a fide vera inveniantur aliena. Sicut enim rami sine virtute radicis areflunt, ita opera quantumlibet bona videantur, nulla sunt, si a soliditate fidei disjunguntur. Decet ergo gloriam vestram ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Constantium, cujus et fides et vita olim mihi bene est approbata, sub omni celeritate transmittere, eique directis epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne suscipitis; et quia ab ejus Ecclesie communione in nullo separamini, ut vere, sicut de bona ac fidei filia, communi exultatione gratulemur. In hoc autem vos ac vestra 719 opera Deo placere cognoscite, si priusquam ejus examen veniat sacerdotum illius judicio comprobentur. (Vide sup. ep. 4.)

EPISTOLA XXXIX.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Brixianis civibus non furei se tria capitula minime damnassee, sed in epistola integram Chalcedonensis synodi fidem profiteatur. Joannem Ravennatem intra Missarum solemniam non nominet, nisi id postulet antiqua consuetudo, aut ab illo soleat ipse nominari. Theodelindæ iterum scribens, jam quintæ synodi non meminit, quæ tamen contra priores quatuor statuit nihil. Compescat Fortunatum. Ursicinum e status sui conditione non pulset.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Scriptis sanctitatis vestrae percursis, in gravi vos mœrore esse cognovimus, maxime (a) propter episcopos et cives (b) Brixie, qui vobis mandant ut eis epistolam transmittatis, in qua jurare debeatis vos tria capitula minime damnassee. Quod si decessor fraternitatis vestrae Laurentius non fecit, a vobis queri non debet. Si autem fecit, cum universali Ecclesia non fuit, et cautionis suæ juramenta transcendit. Sed quia eundem virum sua credimus sacramenta servasse, atque in unitate catholicæ Ecclesie permansisse, dubium non est quod nulli episcoporum suorum juraverit se tria capitula minime damnassee. Ex qua re colligat sanctitas vestra quia cogi non debet ad hoc quod a decessore vestro factum nullo

(e) Non quod de fide jurgarentur, sed quia pertinacia in schismate affinis est hæresi, vixque est ut eam non involvat, cum ab Ecclesie, quæ est columna et firmamentum veritatis, abducatur.

EPIST. XXXIX [Al. 37]. — (a) Ita legimus in Mss. Norm., Vatic., Reg., etc. Vulgati habent propter episcopum.

(b) Vulgo Brescia, Gall., Bresse, urbs adhuc episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi. GUSSANV.

(c) Passim occurrit in antiquis monumentis ista nominum inter Missarum solemniam recitatio. Scribebantur autem in tabellis sive diptychis, de quibus multa quandoque lis mota est. Altera tabella vivorum erat, altera mortuorum, eaque ratione suam invicem communionem testabantur. Δίπτυχος, duplicatus; πτύχις, plica, codicilli duplices. Balsamo, in can. 1 concil. Constant. I et II, vocat hanc recitationem ἀναστροφήν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου. Neque vero solius episcopi nomen ad altare recitari solitum, sed extraneorum etiam, docet epistola 40 Leonis ad Anatolium c. 3, et epist. 46, c. 2. quod et innuit san-

A modo est. Sed ne ii qui vobis ista scripserunt scandalizari videantur, transmittite eis epistolam, in qua sub anathematis interpositione fateamini neque vos aliquid de fide Chalcedonensis synodi imminuere, neque eos qui imminuunt recipere, et quoscunque damnavit damnare, et quoscunque absolvit absolvere. Unde credo eis posse celerrime satisfieri.

Quod autem scripsistis, quia scandalizantur plurimi eorum, quia fratrem et coepiscopum nostrum Joannem Ravennatis Ecclesie (c) intermissarum solemniam nominetis, requirenda vobis consuetudo antiqua est; et si consuetudo fuit, modo a stultis hominibus reprehendenda non est. Si vero consuetudo non fuit, fieri non debet unde quibusdam scandalum moveri possit. Tamen solliciti (d) perquirere studui si idem Joannes frater et coepiscopus noster vos ad altare nominet, quod minime dicunt fieri. Et si ille vestri nominis memoriam non facit, quæ necessitas cogat ignoro, ut vos illius faciatis. Quod quidem si sine aliquorum 720 scandalum fieri potest, vos tale aliquid facere valde laudabile est, quia charitatem quam erga fratres vestros habetis ostenditis.

Quod autem scripsistis, quia epistolam meam reginæ Theodelindæ transmittere minime voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, recte factum est, ut minime transmitteretis. Unde nunc ita facimus sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solummodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ a multis quinta nominatur, scire vos volo quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit, vel senserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid gestum est, (e) et de his personis de quibus in Chalcedonensi concilio nihil continetur; sed post expressos canones facta contentio et extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen sicut voluistis ita fecimus, ut ejusdem synodi nullam memoriam faceremus. Sed et de episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ reginæ scripsimus.

ctus Gregorius his verbis: Si idem Joannes frater et coepiscopus noster vos ad altare nominet. GUSSANV. De diptychis plura Menardus tum ad Concord. Regul., c. 4, § 4, tum in notis 69 et 70 ad lib. Sacr., et card. Bona, de Rebus liturgicis, lib. II, c. 12.

(d) In Vulgatis, perquirere stude, ut etiam in unico Vatic. In cæteris, studui, consentientibus Norm. et aliis.

(e) In Chalcedonensi concilio de Theodoreto et Iba expressis verbis, act. 8, 9, 10, judicatum est. Itaque videtur sanctus Gregorius aut non satis attendisse, aut aliud quid innuisse. De solo Theodoro Mopsuesteno locutum eum fuisse indicat, epist. 36, nunc 51, lib. II, indict. 10. Quod ait de canonicis, probat aut sanctum virum aliquid humani passum, aut canones suo non referri loco act. 15, aut per canones ipsum fidei decretum esse intelligendum. Porro Græci vocabant diptychoes quæ de fide erant definitiones, ὁρὸς autem quæ de disciplina. Vide Gelasium Cyzicenum, ad conc. Nicæn., part. II. GUSSANV.

Ursicinum qui vobis scripsit aliqua contra Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, vos per epistolas vestras et dulcedine et ratione ab intentione sua compescere debetis. De Fortunato autem fraternitatem vestram esse sollicitam volumus, ne vobis a malis hominibus in aliquo subripiatur. Nam audio eum cum decessore vestro Laurentio (f) ad mensam. Ecclesiae per annos plurimos nuncusque comedis, inter nobiles consedis, et subscripsisse, eumque fratre nostro sciente (g) in numeris militasse. Et post tot annos modo videtur fraternitati vestrae ut de status sui conditione pulsetur. Quod mihi omnino incongruum videtur. Et ideo hoc per ipsum vobis, sed secreto mandavi. Tamen si quid est rationabile quod ei possit opponi, in nostro debet iudicio ventilari. Ad filium vero nostrum domnum Dynamium, si omnipotenti Deo placuerit, per hominem vestrum scripta transmittemus.

EPISTOLA XL.

AD MARCELLUM SCHOLASTICUM.

Pro Maximo indulgentiam postulanti amice indicat id rectitudinem disciplinæ non pati.

Gregorius Marcello (a) scholastico.

Gloriæ vestrae charitas sic in nostro corde semper invigilat, ut nihil sibi corporalis defendat **721** absentia. Nam quamvis a carnalibus oculis longe est, mentis tamen aspectibus nunquam deest. Frequenter enim nos voluntas ad scribendum desideranter impellit, sed occupatio non permittit. Dum ergo nobilitatis vestrae peritia non ignoret quantissit locus noster occupationibus involutus, quod ascribendi interdum cessamus officio, non voluntatis, sed necessitatis esse consideret. Gloria autem vestra quod tardius in sua nos requirit epistola, qua possit excusatione defendere non videmus. In hoc igitur sola me debui taciturni-

(f) Videtur fuisse Mediolani mensa communis clericorum. GUSSANV.

(g) Ita legendum censeo ex Editione Veneta an. 1504, licet Mss. et editi Codices refragentur, in quibus legitur, *innumeris annis militasse*. Imperitia videlicet exscriptorum, qui forte non legerant numerum idem esse ac cohortem, etc. Gall., *bande, troupe, compagnie*. Plura de hac voce diximus ad caput 35 lib. iv Dialogorum. GUSSANV. Imperitos tamen illos secutus est ipse GUSSANV., qui et hoc loco legit *innumeris annis*, et in Dialogorum lib. iv, c. 35, ubi legendum ex omnibus Mss., *qui erat Optio in numero*, lectionem hanc ita corripit, *qui alio nomine Optio dictus fuit*. Verum qua oscitantia dicit Mss. Codices refragari huic lect., *in numeris militasse*? certe ita legitur in septem Norm., in duobus Regiis et in plerisque; absurda autem prorsus est alia lectio, *innumeris annis militasse*.

EPIST. XL [Al. 38]. — (a) Scholasticus significat aliquando virum eruditum, sapientem, eloquentem; aliquando advocatum seu causarum patronum. Sic interpretandum censemus ubi nomini subicitur, ut in huiusmodi epistolarum inscriptionibus, et pro dignitatis titulo attexitur. Unde conjice quo tunc loco haberentur advocati, ad quos scribens summus pontifex, gloriæ appellationem et titulum non secus ac præfectis, patriciis, exarchis, imo regibus, tribuit.

(b) Excusi, *protectione*.

(c) Hæc desunt in Mss. Norm. ac plur. Exstant in Colbert. et in Vatic.

Epist. XLI [Al. 39]. — (a) Vulgo *Ortona*, urbs olim

A tate defendere, sed fervor charitatis linguam meam non pertulit habere silentium. Salutantes itaque cum omni affectu atque dulcedine, indicamus nos graviter contristatos quod illa a nobis voluistis expetere, in quibus dum voluntatem vestram perficere, quia obsistit ratio, non valemus, contristare vos, quod nolumus, videmur. Nam hoc nos sine correptione relinquere ecclesiastica non sinit aliquo modo disciplina; nec vos pro talibus decet petere, ne non rectitudini, sed indisciplinationi, quod absit, videamini consentire. Causa vero ejusdem Maximi pro quo nobis scribitis, quem si missarum solemnia celebrare præsumpserit, jam sacri corporis communionem privavimus, matura quando oportuerit deliberatione, sicut Deo nostro placuerit, judicabitur **B** atque disponetur. Oramus autem omnipotentem Dominum, ut et hic vos sua (b) propitiatione custodiat et ad æternæ vitæ præmia perducatur. (c) Mense Augusto, indictione 12. (*Vide sup. ep. 10.*)

EPISTOLA XII.

AD CLERUM, ORDINEM ET PLEBEM HORTONÆ.

Barbarum visitatorem delegat. Ante omnia monet ne laicam personam in episcopum eligant.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti (a) Hortonæ.

Vestri (b) antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiæ visitationem fratri et coepiscopo nostro (c) Barbaro solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis (d) ut nihil de redditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur, cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire. Illoc tamen scitote, quia ei ordinandi presbyteros ac diaconos, si necesse fuerit, quos dignos ad hoc officium invenire potuerit, dedimus licentiam, (e) quatenus in

Samnii in ora maris Adriatici, distans a Teate XII mill. in ortum. Nunc Aprutii citerioris in regno Neapolitano, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Teatino. GUSSANV. In Rhemensi et uno e Vatic. legitur, *Coltronæ*.

(b) Is Blandus vocabatur, ex epist. 33 libri I, si tribus Vaticanis fides, nam pro *Hortensis*, habent, *Hortonensis*, ut observavimus in fine notæ c ad eandem epist.

(c) Erat Beneventanus episcopus, vir industrius, et sancto Gregorio valde probatus, quippe cui etiam post mortem Victoris Panormitanæ Ecclesiæ visitationem commisit ex epist. 16 libri XI, nunc 13 lib. XIII. De eo quoque mentionem facit ejusdem lib. epist. 19, nunc 14. Putat tamen Ughellus, tomo VI Italiæ sacræ, hunc Barbarum, quem et Barbatum dicit appellari, fuisse tertium episcopum Teatinum, cui utpote viciniore Ecclesiam Ortonensem visitandam commendavit. GUSSANV. In Rhemensi pro *Barbaro* legitur *Joanni*. Ita etiam in Vatic. D. In al. Vatic., Turon., Reg., nomen episcopi tacetur. In aliis Mss. nostris desideratur hæc epist. Exstat in Colb.

(d) Rhem., *ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, etc.*

(e) Ita Vaticani omnes, Regii et Turon. Consentit etiam codex Rhemensis, nisi quod in eo desideretur, *et tanto ministerio dignus valeat inveniri*. In Vulgatis legitur: *quatenus... sacerdos, qui et vener. canonibus ulla non discrepet ratione, et tanto, etc., communiter eligatur.*

ecclesiastico 722 obsequio sacerdos exquiratur, qui a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitoris pagine prosequente, ad nos veniat ordinandus, provisuri ante omnia ne cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione (f) provehatur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite. Sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirare constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA XLII.

AD VALENTINUM ABBATEM.

Ne monachi feminas in monasterium inducant, aut eas sibi commatres faciant.

Gregorius (a) Valentino abbati.

Pervenit ad nos (Grat. 18, q. 21, c. 20), quod in monasterio tuo passim (b) mulieres ascendant, et, quod adhuc est gravius, monachos tuos mulieres sibi commatres facere, et ex hoc incautam cum eis communionem habere. Ne ergo hac occasione humani generis inimicus sua eos, quod absit, calliditate decipiat, ideo hujus te præcepti serie commonemus, ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere, neque monachos tuos eas commatres sibi facere. Nam si hoc denuo ad aures nostras quocunque modo pervenerit, sic te severissimæ noveris ultioni subdendum, ut emendationis tuæ qualitate cæteri sine dubio corrigantur. (Vide l. II, ep. 25.)

EPISTOLA XLIII.

AD BONIFACIUM VIRUM MAGNIFICUM.

Veniat Romam, de fide sua, jam non per epistolas, sed per semetipsum responsurus. Qui cum eo dubia patiuntur, secure venire posse, cum non potestate, sed ratione erga ipsos usus sit.

Gregorius (a) Bonifacio viro magnifico Africæ.

Si ita, ut audieram, magnitudo vestra intentione sollicita (b) de animæ suæ vita cogitaret, nequaquam se mihi de fide sua per epistolas, sed per semetipsam posceret respondere. Nam quod 723 in excusationem molestia corporalis adducitur, expectato salutis tempore, laborem summopere potuistis pro

(f) Excusi, provehatur.

EPIST. XLII [Al. 40]. — (a) In Colbert. epistola hæc inscribitur, *Venatio*.

(b) Vide lib. IX, epistolam 20, et septimam Gelasii papæ I.

EPIST. XLIII [Al. 41]. — (a) In Vulgatis, omittitur viro, secus in Mss.

(b) Excusi habent *salute pro vita*; et *potuit pro posceret*. Lectionem quam exhibemus confirmant omnes Mss. nostri Vatic., Norm., Reg., Corb., Turon., Rhem., Colb.

(c) Ita melius Mss. omnes, quam Editi, *neque aliqua ratiocinatione monstranda*. Contra mentem sancti Doctoris, qui ratione convincendum judicavit Bonifacium. Verum scribit rationibus quas jam adhibuit aliam non addendam.

(d) Vulgati recent., *hoc ipsum quod non vult, obstaculum obedientiæ esse solet*. Ubi emendicata hæc lectio fuerit nos fugit. Certe non in Mss. Vatic., Norm.,

A comodo æternæ salutis assumere, ut et vos de nostra ratione, et nos de vestra credulitate gaudeamus. Ea enim quæ me scripsi epistolis replicanda nunc non sunt, (c) neque alia ratiocinatione monstranda, quia apud nolentis animum, quamvis sit evidens ratio, (d) hæc ipsa obstaculum esse solet. Sed per vos venite, et beati Petri apostolorum principis liminibus vosmet præsentate, et cuncta quæ scripsi, nisi ex lectione monstravero, cum qua vultis disputatione recedite. Ilortor vos tamen ut dum vitæ spatium superest, ab ejusdem beati Petri Ecclesia, cui claves cœlestis regni commissæ sunt, et ligandi ac solvendi potestas attributa, vestra anima non inveniatur divisa, ne si hic beneficium ejus despiciatur, illic vitæ aditum claudat.

B Hi autem qui dubitationis vestræ participes sunt, si ad me venire voluerint, nullam in me quasi ex potestate prodeuntem violentiam pertimescant. Nam nos licet in omnibus causis, in his tamen præcipue quæ Dei sunt, ratione magis stringere homines quam potestate festinamus.

EPISTOLA XLIV.

AD MAXIMIANUM EPISCOPUM.

Quosdam e Bacaudæ episcopi clero, ad sacros ordines in Sicilia promotos, ad ipsum illos repetentem transmittat.

Gregorius Maximiano episcopo Syracusano.

Indicavit nobis Bacauda frater et coepiscopus noster quosdam de clero suo in Siciliæ partibus ad sacros ordines pervenisse. Qui quoniam neque presbyterum neque diaconos se habere commemorat, (a) eos ad se petiit debere transmitti. Proinde fraternitas tua ubicunque illos latere præsentium indicante repererit, huc eos sine dilatione transmittat, quatenus et illi ad Ecclesiam in qua olim militaverunt, revocentur, et ante dictus episcopus optatum de eis possit habere solatium.

EPISTOLA XLV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Solidos sexaginta mittit pro Cosma persolvendos.

Gregorius Fantino defensori.

Lator præsentium (a) Cosmas Syrus in negotio quod agebat debitum se contraxisse perhibuit, 724 quod et multis aliis et lacrymis ejus attestantibus verum esse credidimus. Et quia CL solidos debebat, volui ut cre-

etc., quos supra laudavimus.

D EPIST. XLIV [Al. 42]. — (a) Suos clericos in Sicilia fuisse partibus ordinatos dicit, bello, ut quidem reor, e sua pulsos diocesi. Sine dimissoriis promotos, suspicor, quasi indigenas aut ratione domicilii proprios, lege canonum revocat in Nicæno, c. 15 et 16. GUSSANV.

EPIST. XLV [Al. 43]. — (a) Eundem esse putamus de quo lib. III, epist. 58. Hieronymus in illud Ezechielis XXVII, 16: *Syrus negotiator tuus... usque hodie autem, inquit, permanet in Syris ingenuus negotiationis ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrent, et tantam mercandi habent vesaniam, ut occupato nunc orbe Romano, inter gladios et miserorum necesse quærant divitias, et paupertatem periculis fugiant*. Idem ad Lætiam: *Negotiatoribus avidissimis mortalium Syris*. Sidon., lib. 1, epist. 8, de Ravennatium perversione: *fenerantur, inquit, clerici, Syri psallunt*,

ditores illius cum eo aliquid paciscerentur, quoniam et (b) lex habet, ut homo liber pro debito nullatenus teneatur, si res defuerint quæ possint eidem debito addici. Creditores ergo suos, ut asserit, ad LXXX solidos consentire possibile est. Sed quia multum est ut a nil habente homine LXXX solidos petant, LX solidos per notarium tuum tibi transmisimus, ut cum eisdem creditoribus subtiliter loquaris, rationem reddas, quia filium ejus quem tenere dicuntur, secundum leges tenere non possunt. Et si potest fieri, ad aliquid minus quam nos dedimus condescendant. Et quidquid de eisdem LX solidis remanserit, ipsi trade, ut cum filio suo exinde vivere valeat. Si autem nil remanet, vel ad eandem summam debitum ejus incidere stude, ut possit sibi libere postmodum laborare. Hoc tamen solerter age, ut, acceptis solidis, ei (c) plenariam munitionem scripto faciant. (Cf. Joan. Diac. l. II. n. 55.)

EPISTOLA XLVI.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Festinum nimis illius e monte Sina reditum reprehendit.

Gregorius Rusticianæ patriciæ.

Excellentiæ vestræ scripta suscipiens, libenter agnovi qualiter ad montem Sina perrexerit. Sed credite, ego quoque voluissem vobiscum ire, sed vobiscum minime redire. Quamvis mihi valde difficile sit credere quia ad loca sancta fuistis, (a) Patres multos vidistis. Nam, credo, si vidissetis, tam celeriter ad Constantinopolitanam urbem redire minime poteratis. At postquam talis civitatis amor de corde vestro

(b) Novell. 134, c. 7. ubi de filio debitoris agitur. Quia vero et hujusmodi iniquitatem in diversis locis nostræ reipublicæ cognovimus admitti, quia creditores filios debitorum præsumunt retinere, aut in pignus, aut in servile ministerium, aut in conductionem, hoc modis omnibus prohibemus, et jubemus ut si quis hujusmodi aliquid deliquerit, non solum debito cadat, sed tantam aliam quantitatem adjiciat, dandam ei qui retentus est ab eo aut parentibus ejus; et post hoc etiam corporalibus pœnis ipsum subditi a loci iudice, quia personam liberam pro debito præsumpserit retinere, aut locare, aut pignorare. Totam legem exscripsi, quia multa continet notabilia. GUSSANV.

(c) Gall., une entière décharge. Instrumentum quo de liberatione constet vocant sæpius jurisconsulti munimentum, quod a cujuslibet litigantis insultu hominem tutum reddit ac munit. GUSSANV.

EPIST. XLVI [Al. 44]. — (a) Scilicet monachos monasterii montis Sina. Exstat epistola sancti Gregorii lib. XI secunda, ad Palladium hujus monasterii aut abbatem aut monachum, ad quem cucullam et tunicam mittit. Hic adverte monachos nomine tituloque Patrum insignitos, quod usu receptum tum apud Græcos tum apud Latinos scriptores. Nam Græci acta eorum, vitas Patrum appellarunt, dicta apophthegmata Patrum, in quibus a Cotelerio collectis sæpe leges: narravit Patrum aliquis. Idem sonat abbatis titulus omnibus saltem insignioribus monachis in orientali Ecclesia collatus. Pro Latinis testis prodeat Venantius Fortunatus de vita sancti Martini:

Inde monasterium sibi condit rupe sub alta,

Vir monachus præstans in pontificatus honore.

Plurima conveniunt ubi sancta examina Patrum.

De Patrum appellatione religiosi non deneganda scripsit singularem dissertationem Theophilus Raynaudus e societate Jesu. Antiquissimum morem pro-

A nullo modo recessit, suspicor quia excellentia vestra sancta quæ corporaliter vidit, ex corde minime attendit. Sed omnipotens Deus mentem vestram gratia suæ pietatis illustret, donet vobis sapere, et temporalia omnia quam sint fugitiva pensare, quia dum hæc loquimur, et tempus currit, et iudex supervenit, et mundum, quem sponte nolumus, ecce jam prope est ut dimittamus inviti. Domnum Apionem et domnam Eusebiam, eorumque filias mea peto vice salutari. Domnam vero illam nutricem meam, quam mihi per litteras commendatis, omnino diligo, et gravari in nullo volo. Sed tantis angustiis premimur, ut (b) ab angariis atque oneribus hoc jam tempore nec nosmetipsos excusemus.

725 EPISTOLA XLVII.

AD SABINIANUM DIACONUM.

B *Maximi, qui Gregorii scripta publice scindi fecerat, superbiam comprimendam. Ejus calumniæ de Malcho episcopo occiso quid respondendum. Monendum de duobus Romanum.*

Gregorius (a) Sabiniano diacono.

De causa (b) Maximi prævaricatoris quid actum sit cognovisti. Sed postquam serenissimus dominus imperator jussiones transmisit ut ordinari minime debuisset, tunc ad altiore superbiā erupit. Nam homines gloriosi viri patricii Romani ab eo præmia acceperunt, eumque (c) ita ordinari fecerunt, ut Antonium subdiaconum et rectorem patrimonii nisi fugisset occiderent. Ego autem epistolas transmisi, postquam eum ordinatum contra rationem cognovi, et contra consuetudinem, ut missarum solemnias celebrare non præsumeret, nisi prius (d) a serenissimis

C bat Hieronymus, etsi reprobet: Nescio, inquit in cap. IV ad Gal., qua licentia in monasteriis vel vocemus hoc nomine patris alios, vel vocari nos acquiescamus.

(b) Ea vox his in epistolis sæpius occurrit pro exactionibus, functionibus, muneribus, operibus coactis. Jureconsulti pro præstationibus equorum aut ad cursum publicum, Gal., les postes, aut ad transvectiones quarundam rerum, ut armorum. Dicunt etiam parangarias. Sunt servitutes coactæ, onera, et species vectigalium. Vocem Budæus notat esse Persicam. Ita Suidas. Cum plus compellimur præstare, aut solvere, aut facere, quam juris sit, quam debeamus, angaria est. Gallice operas, quas domini a suis violenter exigunt colonis, vicariis, rusticis, vocamus corvées; quidni derivamus angariam ab angendo? De angariis etiam loquitur Gregorius epist. 68, lib. I, nunc 70. GUSSANV.

D EPIST. XLVII [Al. 1, indict. 1]. — (a) In Vatic., Sabiniano diacono, apud Constantinopolim. Ibi apocrisiarii pro Gregorio provincia fungebatur. Hæc epist. extra Registri ordinem in calce inter prætermittas reperitur in multis Mss., præsertim Norm. Exstat in collectione Pauli Diaconi prima, et in indice inestribitur: Ad Sabinianum diaconum Constantinopolitanum.

(b) De eo consule, supra, epist. 20, ad ipsum scriptam.

(c) In Aud. et oliis plur. Mss., ita ordinari fecerunt. Antonium... nisi fugisset occiderent.

(d) In collect. Pauli prima manu, domnis: secunda, dominis. Quocirca observandum collectas illas epistolas a clerico parum litterato primo scriptas, et postea manu Pauli correctas et emendatas saltem num. XXXIV.

dominis cognoscerem quid de ejus persona jussissent. Quæ scripta mea publice relata, vel in civitate posita, publice scindi fecit, atque in contemptum sedis apostolicæ (e) apertius exsiliit. Quod ego qualiter patiar scis, qui ante paratior sum mori, quam beati Petri apostoli Ecclesiam meis diebus degenerare. Mores autem meos bene cognitos habes, quia diu porto; sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula lætus vado. Unde necesse est cum Dei auxilio periculo succurrere, ne cogatur excedendo peccare (f). Vide quæ dicor 726 et pensa ex quanto dolore sunt.

Pervenit vero ad me quia transmisit nescio quem clericum, qui diceret quia Malchus episcopus in custodia pro solidis occisus sit. De qua re unum est quod breviter suggerasseremissimis Dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa. Sed quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere

(e) In eadem collect., apertus.

(f) In Vatic. A, unde quæ dico pensa ex quanto, etc.

(g) Pugnathio Mss. Audoenus et Norm. habent: quod Malchus autem neque in custodia fuit. Favent Vatic. A et D. In collect. Pauli, quod modo autem neque in custodia.

(h) De vocis hujus sensu diximus l. II Moral., n. 15, ubi vide notas. Sic locus ille legitur in Vatic. A: Die qua causam dixit, adductus est..... a Bonifacio notario in domum ejus: qui et prandium factum est.

(i) Ejus dignitas summa erat inter patricios. Vide Theodoretum, lib. V Hist., c. 27; Cedrenum, Codinam, Zonaram, Evagrium. Erant autem plures postremis sæculis usque ad XXIV. Eorum, ut conjicio,

formido. (g) Malchus autem episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit, (h) et adductus est, nesciente me, a Bonifacio notario in domum ejus ductus est, cui et prandium factum est, ibique prandit, et honoratus est ab eo, et nocte subito mortuus est, quod jam dilectionem tuam arbitror cognovisse. Exhilaratum autem nostrum pro ea re dirigere volui. Sed quia jam eandem causam actam existimavi, idcirco me retinui.

Domno autem Romano dilectio tua dicat quia pro Felice, sicut scripsit ad virum excellentissimum (i) magistrum, epistolas, si Deus jusserit, facio, et per hominem meum transmittito. Nam modo postquam nulli alteri scribo, durum mihi fuit soli magistro scribere. Cui etiam dicendum est quia Catellus palatinus substantiam ejus, quantum Virigantinus dicit, male exterminat. Cui vix potui imponere ut expensas eidem Virigantino in monasterio quo lectioni vacat, et laborare non potest, parum aliquid de substantia matris suæ dare debuisset.

præcipuus erat magister officiorum. Conc. CP. VI, act. 2, μαγίστρος τῶν βασιλικῶν ὀφφικίων, palatii magister. Chalced., act. 1, μαγίστρος τῶν θείων ὀφφικίων, divinorum seu aulicorum officiorum magister. Repertur et hæc vox apud sanctum Athanasium, in Apologia ad imp. Const. et apud sanctum Basilium, epist. 84, et alios. Dicitur et μαγίστηρ et μαγιστριονός. Porro dignitas magistri dicebatur *magisteria*, Gr. μαγιστερία. Apud Simocattam, lib. III. c. 15: Θεόδωρον τῇ μαγιστερίᾳ ἀρχῇ τιμώμενον. Et Childebertus rex Francorum in epist. ad eundem Theodorum magistrum, tom. I Hist. Franc., *prælati magisterii vestri*. Gussanv. Formulam magisterii dignitatis habes apud Cassiodorum, libro VI Variar., § 6.

LIBER QUINTUS.

Indictione decima tertia, anno ordinationis ejus quinto.

727 EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Non præponendos monasteriis clericos Ecclesiis deservientes.

Gregorius Joanni Ravennati episcopo, etc.

Pervenit ad me (Grat. 18, q. 1, c. 26) (a) quod in Ecclesia fraternitatis tuæ aliqua loca dudum monasteriis consecrata nunc habitacula clericorum aut etiam laicorum facta sunt; dumque hi qui sunt in ecclesiis fingunt se religiose vivere, monasteriis præponi appetunt, et per eorum vitam monasteria de-

struuntur. Nemo (b) etenim (Grat. 15, q. 1, c. 2) potest et (c) ecclesiasticis obsequiis deservire, et in monachica regula ordinate persistere, ut ipse monasterio distractionem teneat qui quotidie (d) in monasterio ecclesiastico cogitur permanere. Proinde fraternitas tua hoc, quolibet in loco factum sit, emendare festinet, quia ego nullo modo patiar ut loca sacra per clericorum ambitum destruantur. Vos itaque ita agite, ut mihi hac de re correctam causam sub celeritate nuntietis. (Cf. Joan. Diac. l. II. n. 54.)

LIBER V. Al. LIBER IV. EPIST. I. — (a) Al., in Ecclesiis, ut in Vatic. C.

(b) Sane non adeo conveniunt monastica quies, et pastorales de laicis curæ. Inde gemebat Gregorius ex monacho pontifex, lib. I, epist. 5, *contemplativæ vitæ pulchritudinem*, etc. Monachos tamen clericorum officiis aggregari optabat ac volebat Siricius. Illos ut ex monastica vita clericatui magis idoneos, brevioribus ordinum interstitiis Gelasius statuit promoveri: Quoniam, inquit epist. 9, cap. 2 et 3, *distare convenit inter personam divino cultui deditam et de laicorum conversatione venientem*. Ut vir pius ad episcopatum idoneus sit, illum primo subdiaconum aut mona-

chum fieri debere Gregorius censet, infra, lib. XII, epist. 12, *Hortandus est*, etc. Ex quibus constat, inquit Thomassinus. part. I, lib. III, cap. 14, pro minoribus ordinibus ipsoque subdiaconatu habitum esse monachatum, aut saltem monasticæ vitæ labores pro interstitiis ordinum habitos. Vide Bonifacii IV decretum, apud Gratianum, 16, q. 2, cap. 25; Innocentium III, de Statu monachorum, tit. 35, c. 5; Helstenium, Collect. Rom., pag. 253.

(c) Gratianus habet, *ecclesiasticis officiis*.

(d) Quatuor Vatic. et Corb., in *obsequio ecclesiastico*.

EPISTOLA II.

AD FELICEM EPISCOP. ET CYRIACUM ABBATEM.

Introducendos in monasterium a Theodosia fundatum servos Dei.

Gregorius Felici episcopo et Cyriaco abbati

Querelam (a) Theodosiæ religiosæ feminæ subditæ vobis satis series relationis explanat, in qua plura et non ad sacerdotalem pertinentia mansuetudinem contra Januarium fratrem et coepiscopum 728 nostrum capitula comprehensa relegimus, ita ut post fundatum a se servorum Dei monasterium, (b) omne quod ad avaritiam, turbulentiam præjudiciumque pertinet (c) tempore dicatur oratorii ipsius dedicationis exhibitum. Quamobrem si ita est ut ante fata ejus suggestionem comperimus, et in hoc quidquam cognoscitis indecentius fuisse commissum, hortamur ut Musium abbatem monasterii Agilitani, remotis prius omnibus præjudiciis, studeatis ut in monachos suos, quos illic ordinare cœperat, summopere vacare festinet, quatenus ipso venerabili loco (d) decenti regularique modo per vos, Domino juvante, disposito, nec frequens nos prædictæ religiosæ feminæ de non impletis bonis desideriis suis querela conculat, nec cum vestræ detrimento sit animæ, si tam pium propositum aliqua vobis negligentibus, quod nos credimus, dilatione torpescat.

EPISTOLA III.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Presbyteri, diaconi et subdiaconi qui se luxuriæ crimine maculaverint suo gradu in perpetuum dejecti maneat. Peracta pœnitentia communionem accipiant inter laicos. Saturnino ex presbytero monasteriorum quorundam curam suscipere concedit. Mittit baptizandæ mulieri vestem, et Columbo presbytero Codicem regulæ pastoralis.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Relectæ textus quam fraternitas tua direxit epistolæ sollicitudinem tuam diligenter innotuit, sed cognita nos corporis tui molestia contristavit. Ve-

Epist. II — (a) De isto Theodosiæ monasterio jam supra, lib. iv, epist. 15.

(b) Refertur 18, q. 2, c. 26, ubi probat Gratianus exempla fuisse quædam monasteria propter avaritiam episcoporum, qui salutem animarum negligentes, monasteria suis bonis spoliabant. Vide lib. vi, epist. 29 et 43, necnon lib. viii, epist. 15. Hoc loco mutavimus vulgatam lectionem, *ad avaritiæ turbulentiam*, suadentibus, imo cogentibus Mss.

(c) Tres Valic., *tempore dedicaturi oratorii ipsius sit dedicationis exhibitum*.

(d) Rhem., *decenti venerabilique modo*.

Epist. III [Al. 16]. — (a) Gratianus, dist. 50, c. 10, unum caput conflavit ex epist. 5 et 16, nunc 6 et 15, ubi observabit lector sanctum Gregorium sibi semper constare, cum de lapsis Ecclesiæ ministris agitur. Abbati tamen priorem inter monachos locum obtinere permittit post pœnitentiam. Idem, epist. 17, nunc 4. GUSSANV.

(b) Portus Veneris, vulgo *Porto Veneri*, olim urbs episcopalis in Liguriæ finibus, in sinu Lunensi, e regione urbis Lunensis sita, nunc oppidulum cum arce. GUSSANV.

(c) Alii, non male, *ex presbytero*, ut legitur in Norm. et in Vet. Ed. In plurim. Mss. legitur *Saturum*, vel *Saturnum*.

(d) Vulgo *la Capraia*, insula maris Tyrrheni Tus-

rum tamen dominica patienter debent sustineri flagella. Nam frequenter ad emendationem 729 ægritudo conceditur. Et hoc ante Deum hominem purgatum statuit, quod in hac illum ad præsens vita contristat. Unde necesse est ut Creatori nostro, etiam in infirmitate positi, gratias referamus, et ut in illa nobis vita castigatio ista proficiat exoremus.

(a) Præterea (Grat. dist. 50, c. 10) ad fraternitatis tuæ consulta respondentes, statuimus diaconum et abbatem (b) de portu Veneris, quem indicas cecidisse, ad sacrum ordinem non debere vel posse ullo modo revocari. Quem quidem sacro ordine privatum in pœnitentiam deputare te convenit. Cujussi postea actus conversatioque meruerit, priorem inter alios monachos, ubi tu tamen decreveris, standi locum obtineat. Subdiaconi quoque, quos similis culpa constringit, ab officio suo irrevocabiler depositi, inter laicos communionem accipiant. In portu autem Veneris loco lapsi diaconi, alium qui hoc officium implere debeat ordinabis. Saturninum vero (c) ex presbytero, ut nunquam ad sacri ordinis ministerium præsumat accedere, scriptis cavere decrevimus. Sed eum in insula Gorgona atque (d) Capraria (e) sollicitudinem de monasteriis gerere, et in eo in quo est statu sine cujusquam adversitate manere permittimus. Fraternitas ergo tua commissos sibi vigilanti cura custodiat, a malis actibus sua, ut valet, prædicatione corripiat, quatenus et officii sui inveniat, sicut decet, implere propositum, et Deum sibi retributorem suæ faciat actionis existere. Nos vero omnino vos videre cupimus, atque in Deo de vestra præsentia et salute gaudere. (f) Vestem vero ei quæ baptizanda est direximus, atque ut nobis talia scribatis, semper optamus. Codicem vero regulæ pastoralis domno Columbo presbytero transmittendum per harum portitorem direximus, quem vos nolite detinere. Nam usui vestro alium sub celeritate transmittemus.

ciam inter et Corsicam. GUSSANV. De Gorgona vide epist. 52 lib. i.

(e) Id vide infra, epist. 6. Supra prænotavimus presbyterum lapsum, etiamsi ad sacrum ministerium revocari non possit, posse tamen de monasteriis sollicitudinem gerere, GUSSANV., si ante lapsum, abbatis officio fuerit perfunctus.

(f) Lib. iii, epist. 21, agit cum episcopo Lunensi de baptizandis Judæis; hic baptizandæ vestem transmittit. In epist. 6 Pauli papæ ad Pipinum regem: *Præfatus sodalitates vestræ illustris missus pretiosissimum nobis supernæ gratiæ munus attulit, sabanum videlicet, in quo dulcissima atque amantissima nostra spiritalis filia sacratissimo lavacro abluta suscepta est, quem et cum magna jucunditate aggregata populi cohorte infra aulam sacrati corporis auxiliatricis vestræ beatæ Petronillæ... celebrantes missarum solemniam cum magno gaudio suscepimus, et per allatum eundem sabanum*, etc. Vestium istarum baptismalium et sabanorum, quorum usus erat in excipiendis e fonte sacro baptizatis et exsiccandis, in libris superest memoria, nihil fere in ritibus. De vestibus innumeri testantur auctores. Inter cæteros sanctus Ambrosius, de iis qui myst. init., c. 7. De sabanis Victor Uticensis, de Persecut. Vandalorum, lib. iii, ubi de Muritta et Elpidoforo. GUSSANV. Consule notas nostras ad c. 17 l. iii Dial. et ad cap. 55 lib. iv.

EPISTOLA IV.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Id de lapsis decernit quod antecedenti epistola. Constantio scribit ut Joannem puniens iram caveat. Ut ejusdem Constantii famæ consulatur. Finiendam Romæ causam Fortunati.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Si lapsis ad suum ordinem revertendi licentia concedatur, vigor canonicæ procul dubio frangitur disciplinæ, dum per reversionis spem pravæ actionis desideria quisque concipere non formidat (*Grat. dist. 50, c. 1*). Fraternitas siquidem vestra nos consuluit, si **730** Amandinus expresbytero et abbate, qui a suo est decessore culpa exigente depositus, in eo quo fuerat ordine constitutus debeat revocari. Quod quidem nec licet, nec fieri posse aliqua ratione decernimus. Ejus tamen si conversatio forte meruerit, sacro per omnia sicuti est privatus officio, in monasterio eum ante alios, ut prævideritis, monachos ordinate. Illud igitur præ omnibus studete, ut lapsos in sacrum ordinem nullius vobis supplicatio aliquo modo revocare suadeat, ne hujusmodi non statuta, sed temporaliter dilata credatur eis esse vindicta.

Vitalianum vero (a) expresbyterum, de quo scribitis ut districte debeat custodiri, in Siciliam dirigi facimus ut, spe discedendi sublata, in pœnitentiæ se saltem tunc lamenta constringat. Jobinum quoque de portu Veneris quondam diaconum et abbatem suo decrevimus privandum officio, atque ut alter in ejus loco debeat ordinari scripsimus. Similiter etiam et tres subdiaconos quos fraternitas vestra lapsos innotuit a suo semper vacare ac decernimus privatos officio, quibus nihil aliud quam inter laicos sacra est præbenda communio. Saturninum vero expresbyterum ne ad sacri ordinis ministerium præsumat unquam accedere, deputavimus (b) facere cautionem. Eumque in eadem qua fuerat insula cum sacri ordinis privatione volumus permanere, permittentes ei curam et sollicitudinem de monasteriis habere vel gerere, quem et ex suo lapsu cautiorem factum cum credimus commissos sibi jam nunc sollicitius custodire.

De Joanne autem Ecclesiæ vestræ notario charitas nos qua vos diligimus olimque dileximus ut scriberemus admonuit, ne dum ejus culpa provocat, aliquid quod ad peccatum pertinet fieri mandaretis. Hoc ergo caventes, Ecclesiæ vestræ res subtiliter modis sic quibus potueritis inquire, (c) unde ne Deum offendatis, nec ille vos unde apud homines accuset, valeat invenire. Nam nos non Joannem defen-

EPIST. IV [Al. 17]. — (a) Norm. et plerique, *ex presbytero*. Et ita infra, ubi de Saturnino vel Saturno aut Saturo (sic enim in plerisque Mss. legimus) agit sanctus Doctor. In Reg., *expresbyter et abbas*.

(b) Recent. Ed., vitiose, *facere cautiorem*.

(c) Tres Vatic., Norm. et plur., *dummodo nec Deum*. Vatic. C., *unde modo nec Deum*.

(d) Tres Vatic. et totidem Norm., *dicta sunt*.

(e) Sic legendum ex Mss. Reg., Norm., Vatic., ubi *Excusi, auxilio muniri*.

(f) In Vatic., *mensse Decembri, indict. 13*. Præferendos putavimus Colbert. et Turon. 8. Gat.

A dendo vel contra, rationem commendando ejus personam, sed ne vestra magis anima, stimulante furore, in aliquo gravaretur, scripsimus. Unde necesse est ut, sicut præfati sumus, Ecclesiæ vestræ res subtili investigatione cum Dei timore perquirere minime negligatis.

Præterea multum nos de Fortunati persona charissimæ fraternitatis vestræ mirari fecit epistola. Sed aut a vobis minime scripta ipsa (d) dictata sunt, aut certe si vestra sunt, nos in eis fratrem nostrum dominum Constantium nequaquam agnoscimus. Debuistis etenim et adhuc debetis attendere quia pro vestra est opinione quod scribimus. Nam dum **731** illic se prædictus Fortunatus violentiam sustinere nec defensoris (e) auxilium invenire potuisse commemorat, quid aliud nisi vestram attingit invidiam! Ergo ut nec opinionem vestram hæc res apud quosdam offuscel, nec Ecclesiæ vestræ possit fieri in aliquo, si bona causa est, detrimentum, instructam huc debetis mandare personam, ut causæ qualitas trutinata sine vestra possit invidia terminari. Quoniam præsertim post ejus querelam, si illic pro vestris partibus fuerit dicta sententia, non rationabiliter, sed sola potestate credetur superatus. Nos vero pro charitate qua vobis astringimur, quæ pro opinione vestra sunt, ut facere debeat non desistimus admonere. Scientes quia etsi vos ad tempus adhortatio ista contristat, postea tamen deposita contentionis intentione lætificat. (f) Mense Septembri, Indictione 13.

EPISTOLA V.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

C *Gratulatur quod pastoralis zelo Donatistas coercere studuerit; severiorem tamen in episcopos id negligentes Africani concilii sententiam non probat.*

Gregorius Dominico episcopo (a) Carthaginiensi.

Veniens ad nos Prosper, præsentium lator, responsalis vester, post alios vestræ charitatis affectus [Forte affatus; legitur tamen affectus in omnibus Mss. nostris], (b) secundas nobis vestras epistolas cum allegatione (c) principalium jussionum apud vos habitæ synodi chartulam porrexit. Quibus relectis, et de vestro gratulati sumus, quem pastoraliter geritis zelo, et piissimos dominos occasione religionis illatas venalium personarum removisse calumnias. Maxime autem quia ita studuit fraternitas vestra Africanam servare provinciam, ut nullatenus devias hæreticorum sectas cum fervore sacerdotali coercere negligeret. De quibus etiam omnibus sapiendis, et antequam charitatis vestræ consuleremur apicibus, in tan-

EPIST. V [Al. 3]. — (a) Abest, *Carthaginiensi* a Vatic., Norm., Corb., etc.

(b) Ita Corb., Rhem., Norm., Vatic. D, et plerique In Regiis legitur, *secundam.... vestræ epistolæ.... chartulam porrexerunt*. In Vatic. A, *secundum nobis vestræ epist. ut in Reg.* Sed legendum puto, *secundam*. In Vulgatis, *secundo nobis vestras epistolas apud vos habitæ synodi chartulam porrexerunt*. Deest aliquid in omnibus illis lectionibus. In nostra supplendum videtur et, ante, *apud eos hab.*

(c) Litterarum imperatoris sacrarum, sacrorum apicum, divinarum jussionum. Vide lib. 1, epist. 47, nunc 49. (Hussanv.)

tum nos subtilius definisse meminimus, ut nihil rur-
sus de his vobis responderi necessarium credamus.
Quamquam ergo hæc se ita habeant, et desideremus
omnes hæreticos a catholicis sacerdotibus vigore
semper rationeque compesci, tamen subtiliter in-
tuentes omnino nos tetigit, ne per ea quæ apud vos
gesta sunt (d) aliorum conciliorum primatibus, quod
avertat Dominus, generetur scandalum. Sententia
namque a vobis prolata est in conclusione gestorum.
In qua dum pro investigandis illis hæreticis admo-
netis, subintulistis **732** eos qui negligunt substan-
tiarum dignitatumque privatione plectendos. Opti-
mum est igitur, frater charissime, ut in his quæ foris
corrigenda sunt prius charitas interna servetur, (e) et
simus mente subjecti (quod maxime vestræ gravitatis
proprium judicamus) etiam personis dignitate mino-
ribus. Tunc enim totis coadunatis viribus hæretico-
rum commodius obviatis erroribus, cum secundum
morem sacerdotii vestri studueritis ecclesiasticam
interius custodire concordiam.

EPISTOLA VI.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

*Gregorium abbatem longa, ob negligentiam, pœnitentia
afflictum restituat. Martiam sanctimoniam revocet.
Tradatur Victoria Fantino diligenter examinanda.
Anastasius medicus ne in monasterium virginum
deinceps ingrediatur.*

Gregorius Victori episcopo (a) Panormitano.

Latorem præsentium Gregorium, abbatem atque
presbyterum monasterii sancti Theodori, nulla qui-
dem ratio permittebat ut post lapsum (b) cellæ ipsius
pene generalem ultra ei præesse debuisset. Qui enim
tot discipulos per suam negligentiam ad infernum
duxit, reliquis unquam præponi non debuit. Sed quia
longa hic est apud nos pœnitentia afflictus, fraterni-
tatem tuam necesse est eum in monasterium prædi-
ctum recipere, locoque suo constituere, ita tamen
ut Urbicus monasterii mei præpositus dare aliquem
deservis Dei debeat, qui ei (c) præpositus fiat) ut quod

(d) Urgebant dudum episcopos ad curam de hære-
ticis habendam canones Africani, sed levioribus pœ-
nis. Conc. Milevit. II, 24, 25).

(e) Sensus expressit sancti Pauli ad Philip. II, 2, 3.
*Eandem charitatem habentes, unanimis, id ipsum sa-
pientes, nihil per contentionem neque per inanem glo-
riam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbi-
trantes.* Quem textum explicat suo more sanctus Au-
gustinus, lib. XXXIII Quæst., q. 71, quem locum lector
consulat, eique adjungat alterum ejusdem Augustini
locum, epist. 59, ad Paulinum, in solutione quæstio-
nis 7, ubi de Thelo humili. Sanctus Gregorius idip-
sum fusius persequitur homil. 10 in Ezechielem, post
medium, necnon homil. 7 in Evang.: *Superiores in-
vicem in via Dei eos maxime qui vobis commissi non
sunt, proximos vestros attendite, quia et quos agere
prava aliqua conspiciatis, quæ in eis lateant bona ne-
scitis*, etc. GUSSANV.

Epist. VI [Al. 4]. — (a) Abest Panorm. a Norm.
et plurimis Mss.

(b) Hoc loco Gussanv. observat cellæ vocem deside-
rari in Lyrensi, Pratellensi et Teller. Certe quod ad
Lyrensem et Pratell. attinet, conveniunt cum Au-
doeno aliisque Norman., ubi legitur cellæ, imo in sex
Angl. et in plerisque habetur. Abest tamen a Vatic.

A istius incuria negligitur, illius sollicitudine servetur.

Præterea ex monasterio ancillarum Dei, quod
est (d) sancti Martini, Martiam sanctimoniam femi-
nam in monasterium aliud (e) injuste audio fuisse mi-
gratam; et Victoria, quæ locum illius sequebatur,
sicut audio, res monasterii dispersit, ut ad prioratus
locum pertingere et ipsa post abbatissam interim in-
veniri debuisset. Quam rem fraternitas tua sub omni
studeat celeritate corrigere; (f) cujus enim jam culpæ
sis intelligis, ut ego tam longe positus quæ in civi-
tate tua aguntur agnoscam, et tot curis occupatus
quæ fieri debeant disponam. Prædictam itaque Mar-
tiam in monasterium suum et locum suum volumus
revocari. Victoriam vero Fantino defensori nostro
tradi, quatenus ipse eam discutiens, cui quid de re-
bus monasterii dedit inveniat. Quam discussam **733**
in monasterium aliud dari volumus, nobisque per
Fantinum defensorem subtiliter renuntiari, ut scia-
mus quid de ea debeat sententia certiori constitui.
Multa autem mala in eodem monasterio per Anasta-
sium medicum audio contigisse. (g) Qui si quando in
monasterium virginum seu ipsum seu aliud fuerit
ingressus, fraternitatem tuam culpa respiciat, quæ
gregem commissum tenet, et custodire dissimulat.
(Cf. Joan. Diac. l. II, n. 42.)

EPISTOLA VII.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

*Saturninum ex presbyterum, si post lapsum ministra-
verit, communionem privet usque ad diem obitus.*

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Accedens ad Gorgonam insulam (Crat. dist. 50,
c. 10.) fraternitas vestra discutiatur id quod ad nos de
Saturnino ex presbytero est perlatum. Pervenit nam-
que ad nos quia postquam (a) pro crimine lapsus sui a
sacerdotii ordine est dejectus, ad explendum (b) mi-
nisterium presbyterii præsumpsit accedere, et om-
nipotenti Deo hostias immolare. Quod si ita factum
fraternitas vestra repererit, eum sacri corporis et
sanguinis Dominici participatione privatum in pœ-

D. Cellam autem hic pro monasterio usurpari ma-
nifestum est. Ita quoque passim sumitur in Dialo-
gis, maxime libris primo et secundo.

(c) Hoc nomine vocabatur olim apud monachos,
qui ab abbate secundus erat. Consule reg. sancti
Benedicti cap. 65, et lib. I dial. c. 2.

(d) Tempore sancti Gregorii plura fuerunt in Sicilia
sanctimonialium monasteria, ex quibus unum illud
erat quod a D. Gregorio conditum fuisse vetus tra-
ditio est, et postea monachis Cassinensibus esse da-
tum. Vocatur hodie S. Martini de Scalas. GUSSANV.

(e) Id est, *translatam*; migrare enim aliquando pro
transferre usurpant. Sic Gellius, lib. II, c. 29. *Cas-
sila nidum migravit*. GUSSANV.

(f) Ita restituimus ex Corb., Norm. et plerisque ac
potioribus. Vulgati habent, *cujus culpæ sit*.

(g) Corrupte ac barbare in Excusis, *qui si quando in
monasterium virginum sive ipse sive alius fuerit ingres-
sus*. Lectionem hanc reprobant nostramque confir-
mant sex Anglic., septem Norm., Vaticani, Corb., etc.

Epist. VII [Al. 5]. — (a) Lapsus non redire un-
quam ad honorem, centies dictum. GUSSANV.

(b) Restituimus *presbyterii* ex Mss. Vatic., Norm.,
etc., pro *sacerdotii*, quod prius lectum in Editis.

nitentiam redigat, ita ut usque ad diem obitus sui (c) in eadem excommunicatione permaneat, et (d) viaticum tantummodo (e) exitus sui tempore percipiat. Sin autem eum fraternitas tua talem pœnitentiam agere cognoverit, ut ei juste (f) ad recipiendam inter laicos communionem et ante exitum debeat misereri, hoc in tuæ fraternitatis ponimus potestate. (g) Mense Octobri, indictione 13.

EPISTOLA VIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Persequatur Manichæos. Judæis vero qui ad Christum fuerint conversi minuenda pensionum onera. Mutuos del rusticis solidos.

Gregorius Cypriano diacono (a) et rectori patrimonii Siciliæ.

De (b) Manichæis qui in possessionibus nostris sunt, frequenter dilectionem tuam admonui, 724 ut eos persequi (c) summopere debeat, atque ad fidem catholicam revocare. Quod si tempus exigit, per te, si autem pro causis aliis non licet, per alios solerter inquirere. Pervenit vero ad me esse Hebræos in posses-

(c) Scilicet in privatione participationis sacri corporis et sanguinis Domini; nec enim communionem in civilibus, imo nec in sacris precibus adeptam crediderim. GUSSANV.

(d) Hic eucharisticam communionem significat. Dandum obtinuit usus ut viatici nomine sola Eucharistia jam jam morituris ministrata intelligatur; secus apud veteres qui viaticum id omne dicebant quod ad securum ex hac vita discessum proderat. Igitur pro pœnitentibus absolutio, baptismus pro catechumenis, viaticum erat necessarium, quo ex corpore recedentes defraudari vetat ex antiquæ legis regula Nicænus, can. 12. Sic *communio* etsi jam pro sola fere Eucharistiæ perceptione sumatur, etiam dicebatur olim concessa pœnitentibus absolutio, reconciliatio, pax, communicatio, apud Cyprianum epist. 52; concil. Arelat. 1, can. ult.; Innoc. I, epist. 3, ad Exsuperium Tolosanum episcopum, cap. 2, cujus (Innocentii) sententiam ne cum Gussanvillæo ab illis fieri Novatianam putes, qui communionem denegatam, non de sacro viatico sed de reconciliatione pœnitentium interpretantur, latissimum observas discrimen. Is erat Novatianorum error, *Quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, imo ipsa pereat recipiendo peccantes*. Inde lapsis, etiam plena pœnitentia functis, reconciliationem negabant. At de illis tantum Exsuperio respondet Innocentius, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ et voluptatibus dediti, in extremo vitæ suæ pœnitentiam simul et reconciliationem communionis exposcebant. De his, inquit, *consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur... ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu*.

(e) In recent. Ed. legitur, *in die exitus sui*, invitis Mss., quibus consentit Gratianus.

(f) Albaspinæo, Christiano Lupo, aliisve eruditis, *communio laica*, ad quam tam sæpe clerici, propter peccata sua, in antiqua Ecclesiæ disciplina reduci vel leguntur vel jubentur, nihil aliud fuit quam clericum jam non haberi nisi ut laicum, eumque ad laicorum gradum, societatem, juraque revolvitur; ex quo fiebat ut cui clerico ne *communio* quidem laica relinqueretur, is non modo ab officio depositus haberetur, sed et excommunicatus, cui vero *communio* saltem laica relinqueretur, is solum ab officio depositus censeretur. Hic vero atque epist. olim 16, nunc 3, *recipiendam inter laicos communionem*, de ipsa Eucharistiæ perceptione intelligere cogit epist. olim 17,

A sionibus nostris qui converti ad Deum nullatenus volunt. Sed videtur mihi ut per omnes possessiones in quibus ipsi Hebræi esse noscuntur epistolæ transmitti debeas, eis ex me specialiter promittens quod quicumque ad verum Dominum Deum nostrum Jesum Christum ex eis conversus fuerit, (d) onus possessionis ejus ex aliqua parte imminuetur. Quod ita quoque fieri volo, ut si quis ex eis conversus fuerit, (e) si solidi pensionem habet, tremissis ei relaxari debeat; si tres vel quatuor, unus solidus relaxetur. Si quid amplius jam juxta eundem modum debet relaxatio fieri, vel certe juxta quod dilectio tua prævidet, ut et ei qui convertitur onus releveretur, et ecclesiastica utilitas non gravi dispendio prematur. Nec hoc inutiliter facimus, si pro levandis pensionum oneribus eos ad Christi gratiam perducamus, quia (f) etsi ipsi minus fideliter veniant, hi tamen qui de eis nati fuerint jam fidelius baptizantur. Aut ipsos ergo, aut eorum filios lucratur. Et ideo non est grave quidquid de pensione pro Christo dimittimus. Præterea ante hoc tempus, Joannē diacono ve-

nunc 4, ubi de iisdem omnino puniendis clericis Gregorius: *Lapsos, inquit, a suo semper vacare ac decernimus privatos officio, quibus nihil aliud quam inter laicos sacra est præbenda communio*. Scilicet illis vetitum sacris fungi ministeriis, non vetitum corpori et sanguini Domini communicare inter laicos.

(g) Ita Turon. S. Gal., Colbert. vet. et Vatic. aliis Mss. saltem plerisque silentibus.

EPIST. VIII [Al. 6]. — (a) In plur. Mss. desideratur, et rectori, etc.

(b) De insanis istis, lege sanctum Augustinum in lib. de Hæresibus, hæresi 46, ubi de quinque elementis, fumo, tenebris, igne, aqua, vento, de duabus navibus, sole et luna, in quibus sunt sanctæ virtutes quæ se in masculos transfigurant, ut illiciant feminas partis adversæ, etc. GUSSANV.

(c) In Vatic. A et nonnullis Mss., *summopere studeat*.

(d) Recent. Ed., *onus pensionis*, repugnantibus Mss. omnibus Vatic., Turon., Norm., etc. De ista methodo alliciendi Judæos ad fidem, aut paganos, jam supra diximus epist. 26 lib. III, nunc lib. IV. Hanc persuasionem vocarent aliqui Thessalicam *καὶ θανάκην*, ut ait Cicero ad Atticum. Vide lib. II, epist. 32. *Partim* ex GUSSANV.

(e) Duo Vatic., *si solidum pensione debet*.

(f) Cave intelligas Judæos ad baptismum admissos, quos ministri scirent minus fideliter venire. Nos is unquam fuit Ecclesiæ sensus, quanquam aliquot in contrarium exempla proferantur, ut Synesii, quem de carnis resurrectione dubitasse videtur docere ejus epistola ad Enopium, apud Nicephorum, lib. XIV, c. 55: sancti Augustini toto libro de Fide et operibus, ac præsertim c. 6: *Ad percipiendum baptismum non sic admittendi homines, ut nulla ibi vigilet diligentia, ne sanctum canibus detur*. Tum meminit abstinentiæ, jejuniorum, exorcismorum. *Exorcizantur, inquit, scrutantur quanta vigilantia convenient, quo studio ferveant, qua cura pendeant*, etc. Sanctus Leo, epist. 4, ad episcopos Siciliæ, c. 6: *In baptizandis electis qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi*, etc. De istis scrutiniis præviis ad baptismum, ac septies repetitis, vide Rupertum, de div. Officiis, Alcuinum, de div. Offic.; Ordinem Romanum, Amalarium, Fortunatum, etc. De Judæis autem qua cautione recipi debeant, vide concil. septimum, can. 8. GUSSANV.

niente, mihi tua dilectio aliqua scripsit, quæ omnia A hora eadem relegens, multos dies interposui, et post multorum dierum moram, tanquam in memoria retinens quæ legeram, ad singula respondi. Sed nunc, ut arbitror, unum mihi capitulum excidit, et de eo me suspicor nihil respondisse. Scripseras enim ut mutui solidi rusticis per manus quorundam (g) debiti conductorum darentur, ne tollentes ab aliis, aut in angariis, aut rerum pretiis gravarentur. Quod capitulum mihi gratissimum fuit. Et siquidem jam scripsi, ea serva quæ scripta sunt. Si autem ex eo, ut suspicor, minime aliquid rescripsi (h) commo- B nitione certa, ad dandos solidos pro utilitate rusticorum non debes immorari, quando et res ecclesiastica non perit, et ex ea utilitas rusticorum levatur. Sed et alia si qua sunt, quæ utilia esse consideras, omni ambiguitate postposita debes exhibere. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 43.)

735 EPISTOLA IX.

AD PETRUM NOTARIUM.

Miriensis Ecclesiæ tunc reddenda ministeria, cum ibi ordinatus fuerit episcopus.

Gregorius Petro (a) notario in Regio.

Ministeria (b) Ecclesiæ Miriensis, quæ secum Squilacium quondam episcopus Severinus detulerat, præsentium sibi portitores restitui postulabant. Quia ergo res ecclesiasticæ cauta debent sollicitudine præmuniri, hoc nobis visum est ut (c) in eadem civitate episcopus, cui ministeria ipsa tradi possint, debeat ordinari. Sed quoniam Leonem archidiaconum aliosque clericos ejusdem Ecclesiæ illic esse commemorant, experientiæ tuæ præcipimus, quatenus eos ad suam Ecclesiam proficisci, ac eligere ordinandum episcopum sibi commoneat, ut dum Deo illic fuerit propitio consecratus, ipse Ecclesiæ suæ res sine aliqua ambiguitate recipiat.

EPISTOLA X.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Districtam, nisi primæ Justinianæ episcopo primati suo pareat, minatur correptionem.

Gregorius Felici episcopo (a) Sardicæ.

Qualiter obedientia vel sit reverentia præpositis

(g) Abest debiti a plerisque Norm. Mss. et aliis. Hoc loco errorem suspicatur Gussanvillæus, et quid hoc sibi velit non intelligere se fatetur. Res tamen plana. Ne rustici prædiorum Ecclesiæ Rom. possessores mutuum pecuniam a feneratoribus accipere cogentur gravi dispendio, magnis nimirum cum usuris reddendam, placet sancto Gregorio ut mutui solidi per manus conductorum sine fenore reddendi dentur. De Angariis jam dictum ad epist. 46 libri IV. Per Angarias aliquando intelliguntur vexationes et injuriæ quælibet, ut observat doctissimus Cangius in Glossario.

(h) In quatuor Anglic. legitur, *commonitione capta ad dandos*, etc.

EPIST. IX. — (a) Excusi, reluctantibus Mss., *notario in Sardinia*.

(b) Ita Mss. Vatic., Norm., Anglic., Colbert., etc., necnon vet. Ed., cum in recent. legatur, *Ecclesiæ Miriensis*.

(c) Vulgati, *in eadem Ecclesia seu civitate*.

EPIST. X. — (a) Sardica vulgo Græcis et Turcis So-

phæ exhibenda, ex tuis quoque subjectis ipse non ambigis. In qua re valde est utile, si id quod disciplinæ vigor imponit, nullo cogente, humilitas laudanda servaverit. Pervenit itaque ad nos quod fraternitas tua Joanni fratri nostro, primæ Justinianæ episcopo, secundum morem parere despiciat, et nec decreto ejus nec relationi, quam ad nos direxit, juxta consuetudinem voluisses subscribere. Quod si ita est, contristamur, quia superbiæ de te manifestum præbeas indicium. Quod quam sit, præcipue in sacerdote, culpabile, divinæ clamant admonitionis eloquia. Propterea 736 hortamur ut mentis tumore deposito, ordinatori tuo ante dicto fratri et coepiscopo nostro humilem te exhibere ac parere non desinas, quatenus et Deus gaudeat in fraternitatis vestræ concordia, et alii de te sumant bonitatis exemplum. Nam si, quod non credimus, te in superbia permanere contigerit, districtam (b) canonicamque disciplinæ correctionem, contumaciæ tuæ nos scito ulciscerentur imponere (c). Bene ergo facis, talem te sponte salubri consideratione præbere, qualis esse (d) canonica coercionem exigente compelleris. Nam nec tibi denuo post nostram admonitionem licebit ad tuæ voluntatis arbitrium contra morem majoribus tuis inobedientem existere, nec tantæ nos indisciplinationis ecclesiasticæ cognoscas dissimulare vel differre vindictam.

EPISTOLA XI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Pallio in litanis solemnibus uti, quatuor duntaxat per annum diebus, concedit.

Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Fraternitatem vestram valde invenio contristatam pro eo quod in litanis induere pallium rationis censura prohibetur. Sed per (a) excellentissimum patricium, et per eminentissimum præfectum, atque per alios civitatis suæ nobiles viros importune expetit ut hoc debeat concedi. Nos autem sollicite requirentes ab Adeodato diacono quondam fraternitatis tuæ, cognovimus quia nunquam consuetudo fuerit decessoribus tuis (b) ut in litanis pallio nisi in solemnitate beati Joannis Baptistæ, beati Petri apostoli, et beati martyris Apollinaris uterentur. Cui quidem nequa-

phia; urbs olim Daciæ novæ metropolis, Naissum inter et Philippopolim, concilio an. 347 ibi habito celebris, nunc Bulgaricæ caput ad Ciabrum fluvium versus montem Hæmum. Gussanv. In omnibus Norm. desideratur, *Sardicæ*. In quatuor Vatic., Colbert., et in Collect. Pauli Diac. legitur, *episcopo in Sardica*.

(b) Vide Antioch. concil., c. 8 et 9; Nic., can. 6; apostolor., can. 35; Carthagin., can. 19; in decret. Leonis papæ, can. 32, dist. 21; in collectione Martini Bracar., c. 2, 3, 4. Vide etiam caus. 9, quæst. 3, can. 1, 2, etc. Pœna episcopi inobedientis abdicatio et excommunicatio, in Antioch. c. 10. Gussanv.

(c) In Collect. Pauli, secunda manu, *bene ergo facies*.

(d) In Collect. Pauli et Vatic. D, *canonica coercitione*. In Corb. et in Vaticanis B et C, *coercitione*.

EPIST. XI. — (a) In Excusis, *excellentissimum Romanum patricium*. Nomen hoc in Mss. nostris desideratur.

(b) Solemnes clerici et populi ad locum pro statione

quam credere debuimus, quia multi apud civitatem A
fraternitatis vestrae responsales saepius fuerunt qui
se fatentur tale aliquid nunquam vidisse. Et de hac
re multis potius credendum est quam uni pro sua
Ecclesia aliquid attestanti. Sed quia nos fraternita-
tem vestram contristari nolumus, et petitionem fillo-
rum nostrorum apud nos 737 minime frustrari,
usum pallii, donec subtilius aliquid cognoscamus, in
litanis solemnibus, id est die natalitio beati Joannis
Baptistae, beati Petri apostoli, et beati Apollinaris
martyris, (c) atque in ordinationis vestrae celebratione
concedimus. In secretario vero secundum morem
pristinum, susceptis ac dimissis Ecclesiae filiis, in-
ducere vestra fraternitas pallium debeat, atque ad
missarum solemnities ita proficisci, et nihil sibi am-
plius ausu temerariae praesumptionis arrogare, ne
dum in exteriori habitu inordinate aliquid arripitur,
ordinate etiam quae licere poterant amittantur. Data
mense Octobri, indictione 13. (Cf. Joan. Diac. iv,
n. 3. Vide sup. l. 1, ep. 49; inf. ep. 56, al. 54.)

EPISTOLA XII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Agrigentinae Ecclesiae redditum quartam partem in
visitationis stipendium assignat.

Gregorius Petro episcopo (a) Trecalitano.

Quoniam Agrigentina Ecclesia a nobis fraternitatis
tuae visitationis curae commissa est, laboribus tuis
aliquid ex ea utile prospeximus consulendum. Prop-
terea Maximiano fratri et coepiscopo nostro scripsi-
mus, (b) ut quarta, quam ejusdem Ecclesiae episcopum
oportebat accipere, a die visitationis tuae, vel quous-
que illic eam sollicitudinem gesseris, tibi debeat ap-
plicari. Unde fraternitatem tuam necesse est mente
sollicita cogitare, ut cujus fructus Ecclesiae percipit,
opera studeat solerter impendere, atque ad Deum
illic animas congregare, praevis ab iniquitate compes-
cere, et incipientes bona opera, verbo exhortationis
nutrire, memor quod de Ecclesia universalis scriptum
est: *Panem otiosa non comedit* (Prov. xxxi, 27).

indictum processiones non raro litaniae appellantur
apud antiquos auctores; quod in processibus illis
litaniae seu preces ac supplicationes concinerentur.
Lib. xxx Cod. Theodos., de haereticis. Arcadius Au-
gustus interdicat iis omnibus ad litaniam faciendam
intra civitatem, noctu vel interdum profanis coire con-
ventibus. Atque, ut caeteros taceam, Gregorio ipsi
processio dicitur *litania* sermon. de mortalitate:
Litania, inquit, clericorum, id est clericorum coetus
ad stationem procedens, *exeat*, etc. Vide lib. vi,
epist. 34 et 61.

(c) Ordinationis episcopi anniversarius dies solem-
ni ritu celebrari consueverat. Augustinus hom. 24:
Cum dies anniversarius nostrae ordinationis exoritur,
tunc maxime honor hujus officii tanquam primo impo-
natur, attenditur.

(d) In nullis mss. id legimus. In Turon. S. Gat.
data dicitur, *Mense Novembri, indict. 13.*

EPIST. XII. — (a) Sic legitur in quatuor Vatic. et
in Corb., pro *Trecalitano*, quod habent Vulgati recent.
In Gemet. occurrit *Trecasino*. In Corb., consentien-
tibus veteribus Ed., *Troecalitano*. Tricala seu Trio-
cala urbs olim episcopalis Siciliae, in ora australi,
Agrigentum inter et Mazarum. Nunc jacet in ruinis,
ejusque locus dicitur *Sancta Maria di monte virgine.*
Partim ex Gussani.

EPISTOLA XIII.

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Capuanæ Ecclesiae visitationem injungit.

Gregorius Gaudentio episcopo Nolano.

Quoniam (a) Fuscus Capuanæ Ecclesiae episcopus,
in Romana civitate positus, de hac luce migravit,
curae nobis fuit quae universis Ecclesiis a nobis im-
penditur, ad fraternitatem tuam praesentia scripta
dirigere, ut memoratae Ecclesiae visitator accedas;
sic tamen ut nihil de profectionibus clericorum, re-
ditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid praefati
loci esse patuerit, (b) a quoquam praesumi patiaris,
sed omnem vigilantiam atque cautelam circa clerum
plebemque ejusdem Ecclesiae exhibere te convenit,
ut in vigiliis obsequioque 738 ecclesiastico sedulo
ac devote debeant deservire, quatenus fraternitatis
tuae instantia atque adhortatione tales se in servitio
divino exhibeant, ut irreprehensibile eorum valeat
obsequium reperiri. (Grat. dist. 61, c. 19.)

EPISTOLA XIV.

AD CLERUM ECCLESIAE CAPUANAE.

De visitatione Ecclesiae Capuanæ Gaudentio commissa.

Gregorius clero Ecclesiae Capuanæ degenti Nea-
poli.

Quoniam Fuscus Capuanæ Ecclesiae episcopus hic
positus de hac luce migravit, curae nobis fuit desti-
tutae Ecclesiae visitationem fratri et coepiscopo no-
stro Gaudentio Nolanæ civitatis episcopo solemniter
delegare, cui dedimus in mandatis ut nihil de pro-
fectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriis-
que a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduus
adhortationibus convenit obedire, quatenus in eccle-
siastico obsequio, atque in Dei laudibus vigilianti de-
beatis cura persistere, moresque vestros sub digna
ecclesiastici regiminis disciplina componere. Nec
quisquam vestrum ejus audeat praeeptionibus ob-
viare, sed omni tam ecclesiastica observatione, quam
etiam Ecclesiae vestrae custodia, ejus provisionibus
obedientiam exhibere, quatenus dum ejus regimini

(b) Quatuor in partes ecclesiastici redditus et obla-
tiones dividebantur, quarum prior cedebat *episcopo*
ejusque familiae propter hospitalitatem vel susceptio-
nem hospitum, ut docet sanctus Gregorius, infra,
epist. 44, et lib. viii, epist. 7, necnon in epist. ad
Augustinum olim 31 lib. xii, nunc lib. xi, 64. Quar-
tam hanc portionem concedit sanctus Gregorius epis-
copo Ecclesiae Agrigentinae visitatori, hac in Eccle-
sia omnia munia episcopalia obeunti. In hac epistola
mutavimus multa ex unanimi Mss. consensu, de
quibus non monuimus, quod sensus idem remaneat.

EPIST. XIII. — (a) *Festus* legitur, vel *Sixtus*, in
Editis, sed perperam.

(b) Eadem custodia visitatori injungitur, sub lib. ii,
epist. 25; infra, lib. vi, epist. 21, etc. Circa unde-
cimum saeculum, decedentium episcoporum bona a
laicis rapiebantur; nec obstabant haeredes, quod ad
eos nihil pertineret. Hunc abusum multis canonibus
coerceri oportuit, ut testatur Petrus Damiani, lib. v,
epist. 6, atque alibi passim; caus. 12, q. 2. Legesis
c. 45, 46, 47, 48. In Chalcedon., c. 22, patet hanc
querelam non fuisse novam, quandoquidem id fuerit
praecedentibus canonibus vetitum. In sexta synodo,
c. 35, prohibetur metropolitanus involare in res ec-
clesiae vel episcopi mortui. Auger.

vestra fuerit obedientia commodata, et Ecclesiæ A
vestræ in nullo negligatur utilitas, et ejus sit cura
propensior.

EPISTOLA XV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

*Quinque in illo carpit. Ravennatem Ecclesiam honorare
desiderat, sed honorem ex superbia arripi non patitur.*

(Gregorius Joanni episcopo Ravennati.

Primum me hoc contristat, quia mihi fraternitas
tua duplici corde scribit, et alia blandimenta in
epistolis suis exhibet, alia in lingua sua sæculariter
ostendit. Deinde grave mihi est, quia irrisiones illas,
quas habere notarii adhuc puerisolerent, usque hodie
frater meus Joannes in lingua sua retinet. Morden-
ter loquitur, et quasi de tali astutia lætatur. Amicis
præsentibus blanditur., de absentibus obloquitur. B
Tertio grave mihi et omnino execrabile est, quia
servis suis, (a) quælibet hora fuerit, turpia crimina
imponit, ut effeminati, et adhuc graviter hoc aper-
tius vocentur. Post hoc accessit quod disciplina ad
vitam 739 clericorum custodiendam nulla est, sed
tantummodo solum se clericis suis (b) dominum exhi-
bet. Ultimum vero est, quod tamen pondere elatio-
nis primum, quia de usu pallii extra ecclesiam, quod
decessorum meorum temporibus facere (c) nunquam
præsumpsit, nunquam a decessoribus ejus præsump-
tum est, sicut responsales nostri testantur (excepto
si reliquiæ conderentur, quod tamen de reliquiis
unus tantummodo potuit inveniri (d) qui diceret),
meis diebus in despectum meum cum summa au-
dacia non solum faciebat, sed etiam frequentabat.

Ex quibus omnibus invenio quia honor episcopa- C
tus totus foris in ostensione est, non in mente. Et
quidem omnipotenti Deo gratias ago, quia eo tem-
pore quo ad me hoc pervenit, quod ad aures deces-
sorum meorum nunquam pervenerat, Langobardi
inter me et Ravennatem civitatem positi fuerant.
Nam ostendere forsitan hominibus habui quantum
(e) scio esse districtus.

Ne autem credas quia ego Ecclesiam tuam in ali-
quo gravari aut minui volo, recordare in (f) missarum
Romanorum solemnibus tibi Ravennas diaconus sta-

Epist. XV. — (a) Vatic. D., quia servis suis, vel
aliis, quilibet fuerint, vel quælibet hora fuerit. In om-
nibus Ed. et in Ms. Reg., qualibet hora furit.

(b) In Norm., dominium.

(c) Vulgati, nunquam quisquam præsumpsit, mutato
contra Mss. fidem sensu. Nam Gregorius ait Joan-
nem nunquam sub aliis summis pontificibus id præ-
sumpsisse, seu ejus fraternitatem minime usam
pallio in litaniis; et in Excusis sensus est nullum
ex Joannis antecessoribus, imo neminem unquam
decessorum Gregorii temporibus, id sibi assump-
sisse.

(d) In recent. Vulgatis, qui meis diebus in despectum,
omisso verbo, diceret, unde labefactatus sensus.

(e) Ita vet. Editi cum omnibus Mss. Vatic., Norm.,
Corb., etc., ubi recent. habent, discretus. Districtus
hic idem est ac severus.

(f) Excusi, missarum Romanarum. Sequimur tres
Vaticanos, plerosque Norm. et alios nonnullos.

Epist. XVI [Al. 14, indict. 7]. — (a) In indice Col-
lectionis Pauli Diaconi legitur, Domitiano. Exstant
duæ epistolæ ad Domitianum Melitium episcopum

bat, et require ubi hodie stat, et cognosces quia Ec-
clesiam Ravennatem honorare desidero. Sed ut qui-
cunque quodlibet ex superbia arripiat, hoc ego tole-
rare non possum. Tamen hac de re jam diacono
nostro Constantinopolim scripsi, ut per omnes qui
sub se etiam tricenos et quadragenos episcopos ha-
bent requirere debeat. Et sicubi iste usus est, ut in
litaniis cum palliis ambulent, absit ut per me Ra-
vennatis honor Ecclesiæ in aliquo imminui videatur.

Hæc ergo omnia quæ superius dixi, frater charis-
sime, recogita; diem tuæ vocationis attende; quas
rationes de sarcina episcopatus redditurus es consi-
dera. Emenda illos mores notarii. Vide quid in lin-
gua, quid in actu episcopum deceat. Esto totus pu-
rus fratribus tuis. Non aliud loquaris, et aliud in
corde habeas. Nec appetas ultra videri quam es, ut
possis ultra esse quam videris. Crede mihi, quando
ad hunc locum veni, tantæ deliberationis fui tantæ-
que charitatis circa fraternitatem tuam, ut si eam-
dem charitatem meam custodire voluisses, adhuc
talem fratrem, sicque te pure diligentem, tibi que
omni devotione concurrentem nunquam inveneras;
sed cognitis verbis ac moribus tuis, sateor, resiliui.
Rogo ergo, per omnipotentem Deum, emenda omnia
illa quæ præmisi, maxime duplicis vitia. Permitte
me amare te, et ad præsentem et ad futuram vitam
utile tibi esse poterit ut a fratribus ameris. Ad hæc
autem mihi non verbis, sed moribus responde. (Cf.
Joan. Diac. l. iv, n. 6.)

740 EPISTOLA XVI.

AD DATIANUM EPISCOPUM.

Amice rogat ut sibi afflicto compatiatur.

Gregorius (a) Datiano episcopo metropolitano.

Scripta dulcissimæ et cordis ulnis omnibus am-
plectendæ vestræ beatitudinis tristis accepi, lætus
relegi. Quis enim in hac terra non lugeat, quæ bar-
barorum gladiis tradita, pene jam non habet qui in
ea vivant, et tamen habet quotidie qui moriantur?
Sed in quantalibet tristitia, quem non vestræ epis-
tolæ in gaudium exultationis excuterent? in quibus
cum oris efficacia, cum præpollentis sapientiæ inge-
nio mihi medullitus loquebatur, non carnis lingua,

Mauricii imperat. cognatum, qui in utriusque episto-
læ, scilicet 67 libri iii, et 50 l. x, inscriptione dicitur
episcopus metropolitano, ut hac in epistola Datia-
nus vel Domitianus. Episcopus hic aliquando Con-
stantinopoli degebat, ubi Sabinianus cum ipso erat
collocuturus; quod Domitiano congruit, quem impe-
rator in aula retinebat, ejus consiliis utens. Tam
Datianum quam Domitianum in intimis Gregorii
fuisse liquet ex scriptis ad eos epistolis. Sic incipit
epist. 67 libri iii: *Scripta dulcissimæ et suaviss. bea-
titudinis vestræ*. Et 50 libri x: *Quam magnæ charita-
tis sit in mente vestra sinceritas*. Hæc sane maxime
conveniunt cum hujusce epistolæ exordio: *Scripta
dulcissimæ et cordis ulnis omnibus amplectendæ vestræ
beatitudinis*. Ex his omnibus pene conficitur Datia-
num hunc eundem esse ac Domitianum. Nomen ta-
men mutare nolimus, quod solus index Collectio-
nis Pauli habeat Domitianum. Hæc autem epistola
desideratur in Mss. Anglic., Norm. et plerisque:
eam contulimus ad duos Vaticanos A et D, ad Col-
bert. et ad Collectionem Pauli.

sed charitatis. Quia vero ego de fonte vestræ securitatis hauriens, ex aliquanto lætificatus sum, vos quoque, rogo, nostræ tristitiæ luctum tangite, et afflictionem nostram in vobismetipsis magistra charitate pertrahite. Neque enim nostri mœroris sordes mundabitis, nisi ipsi quoque per compassionem manum vestri cordis inquinatis. Nam sordida vascula, ut iniquatione terræ careant, cum terra mundari solent; et vos si parumper ad curam nostram vestrum animum ducitis, ut nobis opitulari valeatis, quasi cum luto lutum mundatis. Sed quia hoc operando simul et orando agitis, si quid pro nobis in vobis terrena actio inquinat, statim (b) aqua orationis lavat. Quia enim si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, compatiendo laboribus nostris ostendite quia unum sumus. Narrare enim mala quæ extrinsecus et intrinsecus palior, epistolari brevitate prohibeor. Sed communis filius Sabinianus diaconus vestræ dulcissimæ sanctitati curanda vulnera nostra aperiet; sed ex opere supernæ gratiæ subsequente salute cognoscat quia medicus est qui vulnus videt. (c) Pueros vero episcopo similes non transmittito, nisi prius cum omnipotentis Dei et Beatitudinis vestræ solatio a terrenis implicationibus exutus ipse episcopus fuero. Quando enim me apud me ipsum invenero, tunc foris mei similes videlicet deformes quæro. (d) Data x Kal. Januarii.

EPISTOLA XVII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Dolet de Maximiani episcopi obitu. Joannem Catanensem archidiaconum in successorem indicat.

Gregorius Cypriano diacono.

Amarissimas tuæ dilectionis epistolas de domni Maximiani obitu (a) mense Novembris suscepi. 741 Et quidem ille ad præmia desiderata pervenit, sed infelix populus Syracusanæ civitatis lugendus est, qui pastorem talem diu habere non meruit. Proinde dilectio tua sollicitudinem gerat, ut in eadem Ecclesiastalis debeat ad ordinandum eligi, qui post domnum Maximianum ejusdem regiminis locum non videatur immerito sortiri. Et quidem credo quod Traianum presbyterum maxima pars eligat, qui, ut dicitur, bonæ mentis est; sed quantum suspicor, ad regendum locum illum idoneus non est. Tamen si melior inveniri non valet, et ipse nullis criminibus tenetur involutus, condescendi ad eum, cogente nimia necessitate, potest. Si autem mea voluntas ad hanc electionem quæritur, tibi secreto indico quod volo, quia nullus mihi in eadem Ecclesia post domnum Maximianum tam dignus videtur quam Joannes archidiaconus Catanensis Ecclesiæ. Qui si fieri potest

(b) Colb., aqua orationis lava.

(c) Vatic. A, puero episcopos similes. Legitur etiam in Colb., Pueros episcopos similes.

(d) In Vatic. D, Data x Kalend. Januarii, indict. 3. In Colbert.: Data die Kalendarum Januarii. Ita etiam in Collect. Pauli; sed additur, indict. 3.

EPIST. XVII [Al. 38]. — (a) Quatuor Vatic. et alii, mense Novembrio. De Maximiano fuse egemus in Vita s. Gregorii. Ubi docebunt indices.

(b) Tam erant clerici suæ Ecclesiæ addicti, ut ne

A ut eligatur, credo quod apta valde persona inveniat. Sed ipse quoque prius de criminibus, quæ impedire possunt, a te secreto requirendus est. A quibus si liber inventus fuerit, eligi jure potest. Quod si factum fuerit, etiam frater et coepiscopus noster Leo ei (b) cessionem facere debet, ut liber ad ordinandum possit inveniri. Hæc ergo dilectioni tuæ indicare curavi, tuæ jam sollicitudinis intererit, ut omnia sollicite circumspecias, et ea quæ sunt Deo grata disponas.

EPISTOLA XVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Quid cum Joanne tum ipse, tum decessor Pelagius, egerint, ob usurpatum episcopi universalis titulum, Ab hoc ut abstineat rogat, multisque urget momentis. Cavendum ipsi ab adulatoribus.

B Gregorius Joanni episcopo Constantinopolitano.

Eo tempore quo fraternitas vestra in sacerdotalem honorem provecta est, quantam Ecclesiarum pacem atque concordiam invenerit recolit. Sed quo ausu, quo ve tumore nescio, novum sibi conata est nomen arripere, unde omnium fratrum corda potuissent ad scandalum pervenire. Qua in re vehementer admiror, quia ne ad episcopatum venire potuisses, fugisse velle te memini. Quem tamen adeptum ita exercere desideras, ac si ad eum ambitioso desiderio cucurrisses. Qui enim indignum te esse fatebaris ut episcopus dici debuisses, ad hoc quandoque perductus es, ut, despectis fratribus, episcopus appelas solus vocari. Et quidem hac de re sanctæ memoriæ decessoris mei Pelagii gravia ad sanctitatem vestram scripta transmissa sunt. In quibus synodi, quæ apud vos de fratribus quondam et coepiscopi nostri Gregorii causa congregata est, propter nefandam elationis vocabulum, acta dissolvit, et archidiaconum, quem juxta morem ad 742 vestigia dominorum transmisserat, missarum vobiscum solemnium celebrare prohibuit. Post ejus vero obitum, cum indignus ego ad Ecclesiæ regimen adductus sum, et ante per alios responsales meos, et nunc per communem filium Sabinianum diaconum alloqui fraternitatem vestram ut a tali se præsumptione compesceret, non equidem scripto, sed nudo sermone curavi. Et si emendare nolles, eum missarum solemnium cum fraternitate vestra celebrare prohibui, ut sanctitatem vestram prius sub quadam verecundiæ reverentia pulsarem, quatenus si emendari nefandus ac profanus tumor verecunde non posset, tunc ad ea debuisset quæ sunt districta atque canonica perveniri. Et quia resecanda vulnera prius leni manu palpanda sunt, rogo, deprecor, et quanta possum dulcedine exposco, ut frater-

eos quidem in episcopos alterius Ecclesiæ fas esset eligere, nisi missione obtenta, sive, ut vocant, cessione. Vide formulam cessionis, tomo II Conciliorum Galliæ, pro Annone clerico: *Commendatum ergo eam curæ vestræ suscipite, et nostris eo partibus absolutum in vestrarum ovium numero custodite*, etc. Idem de Wilfrido diacono, de Bernone acolytho, et Arnegiso presbytero, et aliis. De Leone episcopo Catanensi lib. III, epist. 34, nunc I. IV, epist. 36.

nitas vestra cunctis sibi adulantibus atque erroris nomen deferentibus contradicat, nec stulto ac superbo vocabulo appellari consentiat. (a) Vere enim flens dico, atque ex intimo viscerum dolore peccatis meis deuto, quod ille meus frater nuncusque ad humilitatem reduci non valuit, qui ad hoc in episcopatus gradu constitutus est, ut aliorum animas ad humilitatem reducat; quod ille qui veritatem docet alios, semetipsum docere nec me quoque deprecante, consensit.

Perpende, rogo, quia in hac præsumptione temeraria pax totius turbatur Ecclesiæ, et gratiæ contradicitur communiter omnibus effusæ. In qua nimirum ipse tantum crescere poteris, quantum penes temetipsum decreveris. Tantoque major efficeris, quanto te a superbi et stulti vocabuli usurpatione restringis. Atque in tantum proficis, in quantum tibi non studueris derogando fratribus arrogare. Humilitatem ergo, frater charissime, totis visceribus dillge, per quam cunctorum fratrum concordia, et sanctæ universalis Ecclesiæ unitas valeat custodiri. Certe Paulus apostolus cum audiret quosdam dicere: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ* (1 Cor. i, 13), hanc dilacerationem corporis Domini, per quam membra ejus aliis quodammodo se capitibus sociabant, vehementissime perhorrescens exclamavit, dicens: *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis* (Ibid., 13)? Si ergo ille membra dominici corporis (b) certis extra Christum quasi capitibus, et ipsis quidem apostolis subjici partialiter evitavit, tu quid Christo universalis scilicet Ecclesiæ capiti, in extremi judicii es dicturus examine, qui cuncta ejus membra tibi met conaris universalis appellatione supponere? Quis, rogo, in hoc tam perverso vocabulo, nisi ille ad imitandum proponitur, qui, despectis angelorum legionibus secum socialiter constitutis, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, ut et nulli subesse et solus omnibus præesse videretur? Qui etiam dixit: *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum. Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (Isai. xiv, 13).

Quid enim fratres tui omnes universalis Ecclesiæ episcopi, nisi astra cæli sunt? quorum vita simul et lingua inter peccata erroresque hominum quasi inter noctis tenebras lucent. Quibus dum cupis temetipsum vocabulo elato præponere, eorumque nomen tui comparatione calcare, quid aliud dicis, nisi: *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo*

Epist. XVIII [Al. 38]. — (a) Vatic. D et Rhem., vere enim infelix dico.

(b) Vatic. A et B, cæteris extra Christum capitibus.

(c) In recent., luce et miraculis, quæ nullatenus leguntur in Vatic., Norm., Angl., Corb., Rhem., etc.

(d) Ita Mss. Val., Angl., Norm., Corb., etc. Editi vero, Petrus apostolus primum membrum... Ecclesiæ est... et tamen sub uno capite membra sunt Ecclesiæ. In tribus Vatic. et Norm. pro singularium, legitur singularum.

(e) Excusi, vocare, faventibus nonnullis Vatic., at

solium meum? An non universi episcopi nubes sunt, qui et verbis prædicationis pluunt, et bonorum operum (c) luce coruscant? Quos dum vestra fraternitas despiciens, sub se premere conatur, quid aliud dicit nisi hoc, quod ab antiquo hoste dicitur: *Ascendam super altitudinem nubium*? Quæ cuncta ego cum flens conspicio, et occulta Dei judicia pertimesco, augentur lacrymæ, gemitus se in meo corde non capiunt, quod ille vir sanctissimus dominus Joannes, tantæ abstinentiæ atque humilitatis, familiarium seductione linguarum ad tantam superbiam erupit, ut in appetitu perversi nominis illi esse conetur similis, qui dum superbe esse similis Deo voluit, etiam donatæ similitudinis gratiam amisit; et ideo veram beatitudinem perdidit, quia falsam gloriam quæsivit. (d) Certe Petrus apostolorum primus, membrum sanctæ et universalis Ecclesiæ, Paulus, Andreas, Joannes, quid aliud quam singularium sunt plebium capita? et tamen sub uno capite omnes membra. Atque ut cuncta brevi cingulo locutionis astringam, sancti ante legem, sancti sub lege, sancti sub gratia, omnes hi perficientes corpus Domini, in membris sunt Ecclesiæ constituti, et nemo se unquam universalem (e) vocari voluit. Vestra autem sanctitas agnoscat quantum apud se tumeat, quæ illo nomine vocari appetit, quo vocari nullus præsumpsit, qui veraciter sanctus fuit.

Nunquid non, sicut vestra fraternitas novit, (f) per venerandum Chalcedonense concilium hujus apostolicæ sedis antistites, cui Deo disponente deservio, universales oblato honore vocati sunt? Sed tamen nullus unquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit, ne si sibi in pontificatus gradu gloriam singularitatis arriperet, hanc omnibus fratribus denegasse videretur.

Sed hæc scio quia vestræ sanctitati ab illis oriuntur qui vobis deceptiosa familiaritate deserviant, contra quos peto ut vestra fraternitas solerter invigilet, nec se eorum verbis fallendum præbeat. Tanto enim majores hostes credendi sunt, quanto magis laudibus adulantur. Relinque tales; et si omnino decepturi sunt, saltem terrenorum hominum, et non sacerdotum corda decipiant. (g) Sine mortuos ut sepeliant mortuos suos (Luc. ix, 60). Vos autem cum Propheta dicite: *Avertantur statim erubescences, qui dicunt mihi Euge, euge* (Psal. lxi, 4). Et rursus: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl, 5). Unde et bene quidam Sapiens admonet: *Multi sint pacifici tui, consiliarius autem sit unus tibi de mille* (Eccli. vi, 6). Corruptum enim bonos mores colloquia mala (1 Cor. xv, 33). 744 Antiquus

prætulimus vocari, quod habent Vatic. D, Angl., Norm., Rhemens.

(f) Hujus concilii actione 3 referuntur quidam libelli supplices Romano pontifici oblatis, in quibus œcumenicus seu universalis dicitur. Qui cum in concilio lecti fuissent, titulum hunc concilium minime reprobavit. Idem dicendum de oratione Paschasini hac in actione relata, in qua scilicet papam eodem donat titulo.

(g) Excusi, sine mortuos sepelire, etc.

enim hostis cum robustum cor irrumpere non valet, A subjunctas ei infirmas personas quærit, et quasi contra alta mœnia scalis apposis ascendit (*Genes. III*). Sic Adam per subjunctam mulierem decepit. Sic beato Job cum filios occidit, infirmam mulierem reliquit (*Job. II, 10*), ut qui ejus cor per se minime poterat, saltem si posset per mulieris verba penetraret. Quicumque ergo juxta vos infirmi ac sæculares sunt, in sua semper suasionem atque adulationem frangantur, quia inde æternas Dei inimicitias pariunt, unde ipsi perversi amatores videntur.

Certe olim clamabatur per apostolum Joannem, *Filioli, novissima hora est* (*I Joan. II, 18*); secundum quod Veritas prædixit. Pestilentia et gladius per mundum sævit, gentes insurgunt gentibus, (h) terræ concutitur orbis, cum habitatoribus suis terra dehis- scens solvitur. Omnia enim quæ prædicta sunt fiunt. Rex superbiam prope est, et quod dici nefas est, sacerdotum ei præparatur exercitus, quia cervici militum elationis, qui ad hoc positi fuerant ut ducatum præberent humilitatis. Sed hac in re, etiamsi nostra lingua minime contradicat, illius virtus contra elationem in ultionem erigitur, qui superbiam vitio per semetipsum specialiter adversatur. Hinc enim scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jac. IV, 6*). Hinc rursus dicitur: *Immundus est apud Deum, qui exultat cor* (*Proverb. XVI, 5*). Hinc contra superbientem hominem scriptum est: *Quid (i) superbit terra et cinis* (*Eccli. X, 9*)? Hinc per semetipsam Veritas dicit: *Omnis qui se exultat, humiliabitur* (*Luc. XIV, 11*). Quæ ut nos ad viam vitæ per humilitatem reduceret, in semetipsa dignata est quod nos admonet demonstrare, dicens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth. XI, 29*). Ad hoc namque unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostræ suscepit; ad hoc invisibilis, non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit; ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum probra, passionum tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus. Quanta igitur humilitatis virtus est, propter quam solam veraciter edocendam, is qui sine æstimatione magnus est, usque ad passionem mortis factus est parvus? Quia enim originem perditionis nostræ se præbuit superbia diaboli, instrumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis quippe noster inter omnia conditus, videri supra omnia voluit elatus. Redemptor autem D noster magnus manens supra omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus.

Quid ergo nos episcopi dicimus, qui honoris locum ex Redemptoris nostri humilitate suscepimus, et tamen superbiam hostis ipsius imitamur? Ecce novimus Creatorem nostrum de suæ celsitudinis culmine,

ut humano generi daret gloriam, descendisse, et nos de infirmis creati, de fratrum minoratione gloriamur. Humiliavit se usque ad nostrum pulverem Deus, et in cœlo os suum ponit, et super terram lingua pertransit pulvis humanus, et non erubescit, non metu it extolli homo 745 putredo, et filius hominis vermis (*Job. XXV*). Reducamus ad animum, frater charissime, hoc quod per sapientissimum Salomonem dicitur: *Ante tonitruum præibit coruscatio, et ante ruinam exaltabitur cor* (*Eccli. XXXII, 14*). Ubi e diverso subjungitur: *Ante gloriam humiliabitur*. Humiliemur ergo in mente, si ad solidam conamur venire celsitudinem. Nequaquam per elationis fumum oculi cordis obscurantur, qui quanto magis excreverit, tanto celerius evanescit. Pensemus quid nos præcepta admonent Redemptoris nostri, dicentis: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth. V, 3*). Hinc etiam per prophetam dicit: *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et tremementem sermones meos* (*Isai. LXVI, 2*)? Certe cum Dominus ad humilitatis viam adhuc infirmantia discipulorum corda reduceret, dixit: *Si quis vult inter vos primus esse, erit omnium minimus* (*Matth. XX, 27*). Qua in re aperte cognoscitur quoniam ille veraciter sublimis est, qui in suis cogitationibus humiliatur. Formidemus ergo in illorum numero ascribi, qui primas in synagogis cathedras quærunt, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus rabbi. Quod contra discipulis Dominus dicit: *Vos autem nolite vocari rabbi. Unus enim magister vester est; vos autem omnes fratres estis. Et Patrem nolite vocare vobis super terram, unus est enim Pater vester* (*Matth. XXIII, 7, 8*).

Quid ergo, frater charissime, in illo terribili examine venientis iudicii dicturus es, qui non solum pater, sed etiam generalis pater in mundo vocari appetis? Caveatur ergo malorum prava suggestio, fugiatur omnis (k) instigatio scandalum. *Oportet* quidem ut veniant scandala, verumtamen vix homini illi per quem scandalum venit (*Matth. XVIII, 7*). Ecce ex hoc nefando elationis vocabulo Ecclesia scinditur, fratrum omnium corda ad scandalum provocantur. Nunquidnam mente excidit quod Veritas dicit: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris* (*Ibid.*)? Scriptum vero est: *Charitas non quærit quæ sua sunt* (*I Cor. XIII, 4*). Ecce vestra fraternitas sibi arrogat etiam aliena. Rursus scriptum est: *Honore invicem prævenientes* (*Rom. XIII, 10*). Et tu conaris eum omnibus tollere, quem tibi illicite desideras singulariter usurpare. Ubi est, frater charissime, quod scriptum est: *Pacem habete cum omnibus et sanctimo-*

(h) Hic multa mutavimus, præeuntibus Mss., Vatic. Norm., Corb., etc. In Vatic. D, qui a tribus aliis dissentit, legitur: *terra concutitur, urbes cum habitatoribus suis, terra dehisciente sorbentur*. In Vulgatis: *terra concutitur, orbis cum habitatoribus suis, terra dehisciente, sorbetur*. Quæ lectio ex alia corrupta conflata est. Infra, ubi legitur, *sacerdotum ei præparatur*

exercitus, olim legebatur, *sacerdotum est præparatus exercitus*; quam lectionem emendavit Gussanv., quibus adjungere liceat quatuor Vatic. et Normannos omnes.

(i) In Editis, *quid superbis*, etc.

(k) Vatic., D, *instigatio diaboli*.

ine qua nemo videbit Deum (Ibid.)? Ubi est A scriptum est: *Beati pacifici, quoniam filii Dei nuntur (Matth. v, 9)?*

considerare vos convenit, ne qua radix amaritursursum germinans impediatur, et per illam coinuntur multi. Quod tamen si considerare negligis, contra tantæ elationis tumorem iudicia sua vigilabunt. Et nos quidem in quos talis tantaper ausum nefarium culpa committitur, servamus d Veritas præcepit, dicens: *Si peccaverit in te ler tuus, unde, et corripe eum inter te et ipsum so- a. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si au- n te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel os, ut in ore duorum vel trium testium stet omne rbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si utem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus t publicanus (Matth. xvii, 3).* 746 Ego itaque per sponsales meos semel et bis verbis humilibus hoc quod in tota Ecclesia peccatur, corripere studui, nunc per meipsum scribo. Quidquid facere humiliter debui, non omisi. Sed si in mea correptione despicior, restat ut Ecclesiam debeam adhibere.

Hæc itaque dicens, omnipotens Deus fraternitati vestræ indicet quanto circa vos amore constringor, quantumque in hac causa non contra vos, sed pro vobis lugeo. In qua tamen præceptis evangelicis, institutionibus canonum, utilitatibus fratrum personam præponere non possum, nec ejus quem multum amo.

Scripta autem sanctitatis vestræ (l) dulcissima atque suavissima de causa presbyterorum Joannis et Athanasii suscepi, de qua vobis in subsequentibus Domino adjuvante respondebo, quia sub tantis tribulationibus (m) circumfusus barbarorum gladiis premor, ut non dico multa tractare, sed mihi respirare vix liceat. (n) Data Kalendis Januarii, indictione 13. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 54.).

EPISTOLA XIX.

AD SABINIANUM DIACONUM.

Epistolam superiorem, ob reverentiam imperatoris; suavitate respersam, dei Joanni episcopo. Principi is callide persunserat ut Gregorium ad pacem secum servandam hortaretur. Sabiniani adversus ejus superbiam animum excitat Gregorius.

Gregorius (a) Sabiniano diacono.

De causa fratris nostri viri reverendissimi Joannis episcopi Constantinopolitani duas epistolas facere nolui. Sed una breviter facta est, quæ utrumque habere videretur admistum, id est et rectitudinem, et blandimentum. Tua itaque dilectio eam epistolam, quam nunc direxi, propter voluntatem imperatoris dare studeat. Nam de subsequenti alia transmittetur, de qua ejus superbia non lætetur. Ad hoc enim usque pervenit, ut sub occasione Joannis presbyteri gesta huc transmitteret, in quibus se pene

per omnem versum οἰκουμένην patriarcham nominaret. Sed spero in omnipotentem Deum quia hypocrisis illius superna majestas solvet. Miror autem quomodo dilectionem tuam fallere potuit, ut permitteres domno imperatori persuaderi quatenus ad me sua scripta de hac causa transmitteret, in quibus admoneret ut cum eo pacem habere debuisses. Qui si justitiam tenere vult, illum debuit admonere ut se a superbo vocabulo compesceret, et protinus inter nos pax fieret. Tamen qua id calliditate a prædicto fratre nostro Joanne factum sit, suspicor, minime pensasti. Idcirco enim hoc ille fecit ut audiretur dominus Imperator, et ille in sua vanitate confirmatus esse videretur, aut non a me audiretur, et ejus animus contra me irritaretur. Sed nos rectam viam tenebimus, nihil in hac causa aliud nisi omnipotentem Dominum metuentes. Unde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ in hoc sæculo videt alta esse contra veritatem, pro veritate despiciat, in omnipotentis Dei gratia, atque beati Petri apostoli 747 adjutorio confidat. Vocem Veritatis recolat, dicens: *Major est (b) qui in vobis est, quam qui in mundo (I Joan. iv, 4);* et in hac causa quidquid agendum est, cum summa auctoritate agat. Postquam enim defendi ab inimicorum gladiis nullo modo possumus, postquam (c) pro amore reipublicæ argentum, aurum, mancipia, vestes perdidimus, nimis ignominiosum est ut per eos etiam fidem perdamus. In isto enim scelesto vocabulo consentire, nihil est aliud quam fidem perdere. Unde sicut tibi jam transactis epistolis scripsi, nunquam cum eo procedere præsumas (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 55. Vide sup. ep. 10; inf. app. 20, 21, 43.)

EPISTOLA XX.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Laudat imperatoris zelum pro Ecclesiæ pace. Joannis episcopi hypocrisis depingit. Ambitioso quem usurpabat titulo Ecclesiam totam, venerandas synodos, pias leges, ipsius Christi mandata turbare; illius proinde superbiam imperiali auctoritate constringendam. Se vero, nisi humiliter ac suaviter admonentem audiat Joannes, illi cum Deo invicte restitutum.

Gregorius Mauricio Augusto.

Piissimus atque a Deo constitutus dominus noster, inter cæteras augustorum ponderum curas, conservandæ quoque sacerdotali charitati rectitudine studii spiritalis invigilat, videlicet pie veraciterque considerans neminem posse recte terrena regere, nisi noverit divina tractare, pacemque reipublicæ et universalis Ecclesiæ pace pendere. Quæ enim, serene domine, virtus humana, quodque carni et bur brachii contra vestri Christianissimi culmen in perii irreligiosas præsumeret manus erigere, si atderet concors sacerdotum mens Redemptorem aut lingua pro vobis, atque, ut oportebat, meritis ei

cui in pontificatu successit. In Norm. et pleris Mss. legitur *Saviniano*.

(b) Ita Corb., Vatic., Norm., Anglie., ubi in E legitur, *qui in cælis est*.

(c) Exousi, *pro utilitate reipublicæ*.

(l) In Vatic. B, *dulcissimæ atque suavissimæ*.

(m) Corb. et alii, præsertim Norm., *circumfusus*.

(n) Nullis in Mss. hoc legimus, præterquam in Colbert., ubi inscribitur indictio 4.

Epist. XIX [Al. 29]. — (a) Sabinianus diaconus sancti Gregorii apud imper. tunc apocrisiarius erat

rare? Aut quis ferocissimæ gentis gladius in necem fidelium tanta crudelitate grassaretur, nisi nostra vita, qui sacerdotes nominamur, et non sumus, a pravissimis gravaretur operibus? Sed dum nos competentia nobis relinquimus, et nobis incompetencia cogitamus, peccata nostra barbaricis viribus sociamus, et culpa nostra hostium gladios exacuit, quæ reipublicæ vires gravat. Quid autem dicturi sumus, qui populum Dei, cui indigne præsumus, peccatorum nostrorum oneribus premimus, qui quod per linguam prædicamus per exempla destruimus, qui iniqua docemus operibus et sola voce ea quæ sunt justa prætendimus? Ossa jejuniis atteruntur, et mente turgemus. Corpus despectis vestibus tegitur, et elatione cordis purpuram superamus. Jacemus in cinere, et (a) excelsa despiciamus. Doctores humilium, duces superbiam, ovina facie lupinos dentes abscondimus. Sed quis horum finis est, nisi quod hominibus suademus. Deo autem manifesti sumus? Quamobrem providentissime (b) piissimus Dominus ad compescendos bellicos motus pacem quærit Ecclesiæ, atque ad hujus compagem sacerdotum dignatur corda reducere. Quod quidem ego opto, atque, 748 quantum ad me attinet, serenissimis jussionibus obedientiam præbeo. Quia vero non causa mea, sed Dei est, et quia non solus ego, sed tota turbatur Ecclesia, quia piæ leges, (c) quia venerandæ synodi, quia ipsa etiam Domini nostri Jesu Christi mandata superbi atque pompatici cujusdam sermonis inventione turbantur, piissimus Dominus locum secet vulneris, atque resistentem ægrum (d) augustæ auctoritatis vinculis constringat. Astringendo enim ista, C rempublicam sublevatis; et dum talia reciditis, de regni vestri prolixitate tractatis.

Cunctis enim Evangelium scientibus liquet quod voce dominica sancto et omnium apostolorum Petro principi apostolo, totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipse quippe dicitur: *Petre, amas me? pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Ipsi dicitur: *Ecce Satanas expetiit cribrare vos sicut triticum; et ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (Luc. xii, 31). Ipsi dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt ad-*

EPIST. XX [Al. 32]. — (a) Recent. Ed., *excelsa non despiciamus*, in vitiis Mss. Vatic., Anglic., Norm., etc.

(b) Excusi, *Dominus noster*. Abest *noster* a Vatic., Norm., etc.

(c) Norm. et Corb., *quia veneranda synodus*.

(d) Hic Mss. non consentiunt. Gemet., Audoen., Pratell., Lyr., cum tribus Vatic., habent, *ægrum angustet vinculis auctoritatis. Astringendo enim ista re penitus rempublicam sublevatis*. Parum discrepat Regius. Becc., *angustet vinculis auctoritatis. Dum enim ista reprimitis, rempublicam sublevatis*. Consentiunt Corb. Sequimur Vatic. A et alios.

(e) Vatic. D, cui consentiunt plerique Excusi, *vindico, et non magis causam omnipotentis Dei et causam, etc.* Sequimur tres Vaticanos, Norm., Corb., Reg., etc.

(f) Obscurus est hic locus, qui tamen ita legitur in Norm., Reg., tribus Vatic. et plerisque, nec clarior est Excusorum lectio mutando *fecit* in *fuit*. Solus Vatic. D habet, *quod bonorum omnium judicium se-*

versus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cælo (Matth. xvi, 8).

Ecce claves regni cælestis accepit, potestas ei ligandi ac solvendi tribuitur, cura ei totius Ecclesiæ et principatus committitur, et tamen universalis apostolus non vocatur, et vir sanctissimus consacerdos meus Joannes vocari universalis episcopus conatur. Exclamare compellor ac dicere: *O tempora, o mores!*

Ecce cuncta in Europæ partibus barbarorum juri sunt tradita, destructæ urbes, eversa castra, depopulatæ provinciæ, nullus terram cultor inhabitat, sæviunt et dominantur quotidie in necem fidelium cultores idolorum, et tamen sacerdotes, qui in pavimento et cinere flentes jacere debuerunt, vanitatis sibi nomina expetunt, et novis ac profanis vocabulis gloriantur.

Nunquid ego hac in re, piissime domine, propriam causam defendo? Nunquid specialem injuriam vindico? (e) causam omnipotentis Dei, causam universalis Ecclesiæ?

Quis est iste, qui contra statuta evangelica, contra canonum decreta, novum sibi usurpare nomen præsumit? Utinam vel sine aliorum imminutione unus sit, qui vocari appetit universalis.

Et certe multos Constantinopolitanæ Ecclesiæ in hæreseos voraginem incidisse novimus sacerdotes, et non solum hæreticos, sed etiam hæresiarchas factos. Inde quippe Nestorius, qui Mediatorem Dei et hominum Jesum Christum duas esse personas existimans, quia Deum fieri hominem potuisse non credidit, usque ad Judaicam perfidiam erupit. Inde Macedonius, qui consubstantialem Patri et Filio Spiritum sanctum Deum esse denegavit. Si igitur illud nomen in ea Ecclesia sibi quisquam arripit, (f) quod apud bonorum 749 omnium judicium fecit; (g) universa ergo Ecclesia, quod absit, a statu suo corruit, quando is qui appellatur universalis cadit. Sed absit a cordibus Christianis nomen istud blasphemiam, in quo omnium sacerdotum honor adimitur, dum ab uno sibi dementer arrogatur.

cit, et quidem optimo sensu. At meliori adhuc Jamesius legit in Mss. Anglic., *quo caput se bonorum omnium facit, universa ergo*. In Sugiensi, *quod caput, etc.* Hanc lectionem præferat qui voluerit.

(g) Multis argumentis hanc novam appellationem concutit. 1. Cadente universali episcopo universa ruit Ecclesia. 2. Nullus Romanorum pontificum hoc nomen assumpsit. 3. Honore debito universi sacerdotes privarentur, si quis etiam Romanus pontifex hoc appellaretur nomine. 4. Præceptis canonicis adversatur ista appellatio. 5. Omnes hac de re scandalum patiuntur. In synodo viii act. 2, contendit papa Adrianus cum Tarasio de nomine patriarchæ œcumenici, et concedit. Vide epistolam Adriani, et sententiam Basilii Ancyran, Stauratii Chalcedonensis, Nicéphori Dyrrachii, Epiphaniæ Catanensis, Gregorii synopes, Sabæ monachi, Gregorii monachi. Idem, act. 3, in titulo epistolæ Orientalium, necnon in votis episcoporum Agapli, Joannis Constantin.

¶ Certe pro beati Petri apostolorum principis honore, (h) per venerandam Chalcedonensem synodum Romano pontifici oblatum est. ¶ Sed nullus eorum unquam (i) hoc singularitatis nomine uti consensit, ne dum privatum aliquid daretur uni, honore debito sacerdotes privarentur universi. Quid est ergo quod nos hujus vocabuli gloriam et oblatam non querimus, et alter sibi hanc arripere et non oblatam præsunit?

Ille ergo magis est piissimorum dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille coercendus est, qui sanctæ universali Ecclesiæ injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine singularitatis appetit, qui honori quoque imperii vestri se per privatum vocabulum superponit.

Ecce omnes hac de re scandalum patimur. Ad vitam ergo rectam revertatur auctor scandali, et omnia sacerdotum jurgia cessabunt. Ego enim cunctorum sacerdotum servus sum, in quantum ipsi sacerdotaliter vivunt. Nam qui contra omnipotentem Dominum per inanis gloriæ tumorem atque contra statuta Patrum suam cervicem erigit, in omnipotenti Domino confido, quia meam sibi nec cum gladiis flectit.

Quid autem nuper in hac urbe ex hujus auditu vocabuli gestum sit, Sabiniano diacono ac responsali meo subtilius indicavi. Cogitet ergo dominorum pietas de me proprio suo, quem specialiter præ cæteris semper fovit atque (k) continuit, qui et vobis obedientiam præbere desidero et tamen de mea negligentia reperiri reus in superno tremendoque judicio pertimesco; ac secundum petitionem prædicti Sabiniani diaconi, aut piissimus dominus ipsum dignetur judicare negotium, aut sæpe nominatum virum, (l) ut ab hac tandem intentione cesset, inflectere. Si ergo judicio pietatis vestræ justissimo, vel clementibus jussionibus cesserit, omnipotenti Deo gratias referimus, atque de concessa per vos omni Ecclesiæ pace gaudemus. Sin autem in eadem dictius contentione perstiterit, hac de re jam Veritatis sententiam certam tenemus, quæ ait: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv, 11; xviii, 12). Et rursus scriptum est: *Ante ruinam exaltatur cor* (Prov. xvi, 18). Ego autem dominorum jussionibus obedientiam præbens, præ-

A dicto consacerdoti meo 750 et dulciter scripsi, et humiliter ut ab hac inanis gloriæ appetitione sese emendet admonui. Si igitur me audire voluerit, habet devotum fratrem. Si vero in superbia persistit, jam quid sequatur aspicio, quia illum sibi adversarium invenit, de quo scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. iv, 5).

EPISTOLA XXI.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Ut Joannis ambittoni se opponere pergat hortatur. Perstringit illius hypocrisim, perversitatem ac superbiam. Conqueritur imperatorem illi et Maximo patrocinari. Huic, ob principis reverentiam, quod nesciente se ordinatus sit indulget, alia ejus facinora discutienda et judicanda reservat.

Gregorius Constantinæ Augustæ.

B Omnipotens Deus, qui pietatis vestræ cor sum dextera majestatis tenet, et nos ex vobis protegit, et vobis pro temporalibus actibus æternæ præmia remunerationis parat. Nam Sabiniano diacono responsali meo scribente cognovi in causis beati Petri apostolorum principis contra (a) quosdam superbe humiles et fide blandos quantæ se justitia vestra serenitas impendat. Et in Redemptoris nostri largitate confido, quia bonum hoc in serenissimo Domino et piissimis filiis, (b) in cælesti quoque patria retributionem recipietis. Nec dubium est peccatorum vinculis (c) solutos æterna vos bona recipere, qui in causis ejus Ecclesiæ ipsum vobis cui potestas ligandi et solvendi data est debitorem fecistis. Unde adhuc peto ut nullius prævalere contra veritatem hypocrisim permittatis, quia sunt quidam qui juxta egregii prædicatoris vocem per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium, qui veste quidem despecti sunt, (d) sed corde tument. Et quasi in hoc mundo cuncta despiciunt, sed tamen ea quæ mundi sunt cuncta simul adipisci quærunt. Qui indignos se omnibus hominibus fatentur, sed privatis vocabulis contenti esse non possunt, quia illud appetunt unde omnibus digniores esse videantur. Vestra itaque pietas, quam omnipotens Deus cum serenissimo domino universo mundo præesse constituit, illi per favorem justitiæ famulatum suum reddat a quo jus tantæ potestatis accepit, ut quanto verius in executione veritatis auctori omnium servit, tanto securius commisso sibi mundo dominetur.

Basilii, etc. Leo IX, Michaeli Constant. patriarchæ scribens, de sancto Leone I, ait: *Superbum refutavit vocabulum penitus, quo videbatur par dignitas subtrahi cunctis per orbem præsulibus, dum uni ex toto arrogaretur*. Vide totam epistolam. Quid si Græci nomen œcumenici suo patriarchæ ea tantum de causa tribuerunt, quod toti cuidam parti orbis præesset, ut videtur sensisse Anastasius Bibliothecarius, in præfatione vii synodi in Editione Romana. Lege sanctum Hieronymum, l. v. in Isa., ad illa verba c. xiii: *vox multitudinis, et, visitabo super orbis mala*. Ubi explicat quid per omnem terram, quid per orbem, et οἱ χουμένους sit intelligendum. GUSSANV.

(h) Melius diceretur, in universali Chalcedonensi synodo, scilicet actione 3, in aliquot libellos, et in voto Paschasini legati sancti Leonis, et act. 6, in voto ejusdem Paschasini. Vocem per interpretantur,

durante, etc. GUSSANV. Vide, sup., ep. 18, circa medium.

(i) Ita Vatic., Norm., Corb., Reg., in quibusdam tamen pro, nomine, legitur, vocabulo. In Vulgatis, hoc singularitatis nomen assumpsit, nec uti consensit.

(k) Eodem modo interpretandum est hoc loco verbum continere, ac in epist. 5, libri i nomen continentia. Vide notas.

(l) Tres Vatic., aut sæpe nomin. virum, ab hac tandem intentione non esset (forte non cesset) inflectere.

EPIST. XXI [Al. 34]. — (a) Excusi, quosdam superbos humiles facietenus et blandos. Sequimur Norm., Corb., Collectionem Pauli Diaconi, etc.

(b) Vulgati, in cælestis quoque patriæ retributione.

(c) Collectio Pauli, Norm., et aliis Mss., vinculis absolutis.

(d) Vatic. D et Collectio Pauli, sed corde non sunt.

Præterea indico quia piissimi domini scripta suscepī, ut fratri et consacerdote meo Joanni 751 debeam esse pacificus. Et quidem sic religiosum dominum decuit ut ista præciperet sacerdotibus. Sed cum se nova præsumptione atque superbia idem frater meus universalem episcopum appellet, ita ut sanctæ memoriæ decessoris mei tempore ascribi se in synodo tali hoc superbo vocabulo faceret, quamvis cuncta acta illius synodi, sede contradicente apostolica, soluta sint, triste mihi aliquid serenissimus dominus innuit, quod non eum corripuit qui superbit, sed magis ab intentione mea declinare studuit qui in hac causa (e) Evangeliorum et canonum humilitatis atque rectitudinis veritatem defendo. Qua in re a prædicto fratre et consacerdote meo contra evangelicam sententiam, contra beatum quoque Petrum apostolum, et contra omnes Ecclesias, contraque statuta canonum agitur. Sed est omnipotens Dominus, in cujus manu sunt omnia, de quo scriptum est: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (Prov. xxi, 30). Et quidem sæpe præfatus sanctissimus frater serenissimo domino multa suadere conatur, sed bene novi quia tantæ illæ orationes ejus et lacrymæ nil ei a quoquam contra rationem aut animam suam subripi permittunt.

Triste tamen valde est ut patienter feratur quatenus, despectis omnibus, prædictus frater et coepiscopus meus solus conetur appellari episcopus. Sed in hac ejus superbia quid aliud nisi propinqua jam Antichristi esse tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur, qui spretis in sociali gaudio angelorum legionibus ad culmen conatus est singularitatis erumpere, dicens: *Super astra cæli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, et ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv, 13). Unde per omnipotentem Dominum rogo ne pietatis vestræ tempora permittatis unius hominis elatione maculari, neque tam perverso vocabulo ullum quoquo modo præbeat assensum, atque hac in causa nequaquam me pietas vestra despiciat, quia etsi peccata Gregorii tanta sunt ut pati talia debeat, Petri tamen apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur. Unde iterum atque iterum per omnipotentem Dominum rogo ut sicut parentes priores vestri principes, sancti Petri apostoli gratiam quæsierunt, ita vos quoque et hanc vobis quærere et conservare curetis, et propter peccata nostra, qui ei indigne servimus, ejus apud vos honor nullatenus minuatur, qui et modo vobis adjutor esse in omnibus, et postmodum vestra valeat peccata dimittere.

Viginti autem jam et septem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. Quibus quam multa hac ab Ecclesia quotidiani die-

(e) Ita Collectio Pauli, tres Vatio., Norm., Corb., etc. In recent. Excusis legitur, *Evangeliorum et canonum statuta, humilitatis atque rectitudinis virtutem; quod etiam habet Vatic. D.*

(f) Saccellarius hodie dicitur quæstor qui ærario præ-

bus erogantur, ut inter eos vivere possimus, suggerenda non sunt. Sed breviter indico, quia sicut in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ (f) saccellarium habet qui causis supervenientibus quotidianas expensas faciat, ita et in hac urbe in causis talibus eorum saccellarius ego sum. Et tamen hæc Ecclesia, quæ uno eodemque tempore clericis, monasteriis, pauperibus, populo, atque insuper Langobardis tam multa indesinenter expendit, 752 ecce adhuc ex omnium Ecclesiarum premitur afflictione, quæ de hac unius hominis superbia multum gemunt, etsi nihil dicere præsumunt.

Salonitanæ vero civitatis (g) episcopus me ac responsali meo nesciente ordinatus est, et facta res est quæ sub nullis anterioribus principibus evenit. Quod ego audiens, ad eundem prævaricatorem, qui inordinate ordinatus est, protinus misi, ut omnino missarum solemnia celebrare nullo modo præsumeret, nisi prius serenissimis dominis cognoscerem si hoc fieri ipsi jussissent quod ei sub excommunicationis interpositione mandavi. Et contempto me atque despecto, in audaciam quorundam sæcularium hominum, quibus, denudata sua Ecclesia, præmia multa præbere dicitur, nunc usque missas facere præsumit, atque ad me venire secundum jussionem dominorum noluit. Ego autem præceptioni pietatis eorum obediens, eidem Maximo, qui me nesciente ordinatus est, hoc, quod in ordinatione sua me vel responsalem meum prætermittere præsumpsit, ita ex corde laxavi, ac si me auctore fuisset ordinatus. Alia vero perversa illius, scilicet mala corporalia, quæ cognovi, vel quia cum pecuniis est electus, vel quia excommunicatus missas facere præsumpsit, propter Deum irrequisita præterire non possum. Sed opto, et Dominum deprecor, quatenus nihil in eo de his quæ dicta sunt valeat inveniri, et sine periculo animæ meæ causa ipsius terminetur. Prius tamen quam hæc cognoscantur, serenissimus dominus discurrente jussione præcepit ut eum venientem cum honore suscipiam. Et valde grave est ut vir de quo tanta et talia nuntiantur, cum ante requiri et discuti debeat, honoretur. Et si episcoporum causæ mihi commissorum apud piissimos dominos aliorum patrociniis disponuntur, infelix ego in Ecclesia ista quid facio? Sed ut episcopi mei me despiciant, et contra me refugium ad sæculares judices habeant, omnipotenti Deo gratias ago, peccatis meis deputo. Hoc tamen breviter suggero, quia aliquantulum exspecto; et si ad me diu venire distulerit, in eo exercere districtiorem canonicam nullo modo cessabo. In omnipotenti autem Domino confido, quia longam piissimis dominis vitam tribuet, et nobis sub manu vestra non secundum peccata nostra, sed secundum gratiæ suæ dona disponet. Hæc ergo tranquillissimæ dominæ

ficitur. Hæc vox a *sacculis* est desumpta. Vide epist. 44 libri 1.

(g) Maximus, de quo vide supra lib. iv, epist. 10 et 20.

suggero, quia integerrima serenitatis ejus conscientia quanto moveatur zelo rectitudinis atque justitiæ non ignoro.

EPISTOLA XXII.

AD NOBILES SYRACUSANOS.

Cum episcopi electionem Gregorii arbitrio commisissent, talem eis ordinare studet, qui Maximinianum decessorem imitetur.

Gregorius nobilibus Syracusanis.

Laudis vestræ testimonium (d) quam direxistis gerit epistola, quod electionis vos onera sapienter declinasse significat. Et quoniam nostro hoc arbitrio commisistis, ac multa bona de venerandæ memoriæ quondam Maximiano episcopo 753 referentes talem vobis ordinari deposcitis, vos quidem sicut decet fideles filios facitis, quia hæc de signo sollicitoque patre testamini, et obtrectantibus aliis bona ipsius etiam post obitum non tacetis. Unde oramus omnipotentem Dominum, ut et vobis pro sinceritatis vestræ voluntate retribuat, et obloquentibus clementer ignoscat. Hoc tamen sciat magnitudo vestra, quia civitati illi quem dare Maximiano reverendissimo similem non habemus. Sed quia a clero et plebe Ecclesiæ Syracusanæ Agatho, ab aliquibus autem alter eligitur, hunc qui a clero et plebe electus est ad nos iterum venire necesse est, ut utrisque communis constitutis, ille qui Deo placuerit, et utilior visus fuerit, ordinetur. Nam desiderii nostri est talem illic cum Christi gratia ordinari pontificem, qui bonorum eupradieti episcopi cujus vos actionibus testimonium perhibetis in omnibus debeat, Deo adiutore, imitator existere.

EPISTOLA XXIII.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Ad eligendum quantocius episcopum Ravennates hortetur. Non largum præmiis, sed dignum meritis eligant.

Gregorius (a) Castorio notario.

Nimis nos Joannis fratris et coepiscopi nostri mors cognita contristavit, maxime quod civitas illa hoc tempore amisit pastoralis curæ solatium. Quia igitur plurimæ utilitates exposcunt ut Ecclesiæ ipsi sacerdos sine mora, Christo auctore, debeat ordinari, ideoque experientiæ tuæ præcipimus quatenus clerum et populum omni instantia studeat adhortari, ut consecrandum sibi non differant eligere sacerdotem. Quos tamen et præ omnibus admonere te volumus, ut in generali causa utilitates proprias non attendant. Nulla ergo sit in hac electione venalitas, ne dum præmia

EPIST. XXII [Al. 47]. — (a) In Excusis, quam direxistis epistola electionis vos onera... declinasse significat. Sequimur Vatic., Norm., etc.

EPIST. XXII. — (a) In indice epistolarum Collectionis Pauli legitur, *Castriano Diacono*; sed in titulo epistolæ *Castorio notario*.

(b) Recent. Excusi, *virtutem discretionis*. Vet. Ed. Mss. consentiunt.

(c) Ita quatuor Vatic., Collectio Pauli, Reg. in Norm. et Corb. *par culpa respiciet*.

(d) Vulgati, *de præcedentibus diaconibus*. Abest *diacon.* a Reg., Corb., tribus Vatic., plerisque Norm. et Collect. Pauli.

(e) In Collect. Pauli sic absolvitur: *Data die 13 F.* (id est Februarii) *indict. 13.*

A appetunt, (b) discretionem electionis amittant, et illum dignum ad hoc esse arbitrentur officium, qui non meritis, sed datione placuerit. Specialiter enim et absolute cognoscant quia non solum indignus est sacerdotio, sed et aliis profecto erit culpis obnoxius, quisquis Dei donum pretii præsumpserit venalitate mercari. Non itaque largus præmiis, sed dignus meritis eligatur. Nam et electum et eligentes (c) pœna respiciet, si sacerdotii sinceritatem mente sacrilega violare tentaverint. Sive autem unus, sive duo electi fuerint, quinque de prioribus presbyteris et quinque (d) de præcedentibus simul venire ad nos per omnia commoneto. De clericis vero, præter eos qui venire deliberant, si quos alios præsentis esse necesarios æstimas, ad nos sine mora trans mitte, ut 754 ad ordinandam Ecclesiam, nec excusatio, nec aliqua possit provenire dilatio (e).

EPISTOLA XXIV.

AD ROMANUM EXARCHUM.

Ne Speciosum presbyterum episcopo suo resistantem tueatur, neque patrocinetur sanctimonialibus ad sæculum reversis.

Gregorius (a) Romano exarcho Italiæ.

Apud excellentiam vestram pravorum audacia corruptionis debet aculeos magis quam defensionis invenire solatium. Nam satis grave est si illic habere pravam contingat actionem refugium, unde disciplinæ decet prodire censuram. Pervenit itaque ad nos Speciosum quemdam presbyterum, qui causa poscente in monasterium a Joanne fratre et coepiscopo nostro fuerat deputatus, contra sui pastoris exinde voluntatem exiisse, (b) et, ecclesiasticæ constitutionis vigore despecto, ante dicto episcopo, vestra fretum tuitione, resistere. Quod quia excellentiæ vestræ sine dubio pulsatur invidiam, necesse est ut ab ejus vos, habita discretionem, debeat tuitione suspendere, ne si nominis vestri occasione pastori suo inobediens vel contumax fuerit ad tempus, et vestros contra vos judices defensare, atque excellentiam vestram hac ex re cogatur offendere, et nos pariter de vestra discordia contristare.

Comperimus præterea, quod dioi nefas est, quasdam mulieres, quæ nunc usque in religioso atque monachico habitu permanserunt, (c) suam vestem et suam velaturam deponere, et conjugibus, quod sine gravi referre non possumus dolore, sociari. Sed hoc quidem (d) ut dicere vel attentare præsumant, favoris

EPIST. XXIV [Al. 18]. — (a) De Romano lege epist. 33 lib. 1. In Editis additur titulo, *Residenti Ravennæ* quod in Mss. minime repertum expunximus.

(b) Vatic. D, *et ecclesiasticæ consuetudinis*.

(c) Excusi, *sacram vestem*, etc. Cæterum antiquissimam velandarum virginum consuetudinem repetit ex Tertulliano lib. de velandis Virginibus, qui tamen de solis sacris virginibus non loquitur. De solemniori veli impositione ac benedictione pro sacris virginibus, Hieronymus ad Demetriadem de servanda virginitate: *Scio quod ad imprecationem pontificis flammæ virginalis sanctum operuit caput*. Et Ambros., exhort. ad virgines; *venit Paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines*.

(d) Excusi, sensu quidem optimo, *ut facere vel attentare*.

vestri patrocínio fulciri dicuntur, quod nos credere perversitatis ipsius acerbitas non permittit. Petimus ergo ut in tanto vos peccato miscere nullatenus debeatis. Nam huiusmodi iniquitatem impunitam propter Deum nullo modo patimur remanere. Unde iterum quæsumus ut excellentia vestra in talium se causarum defensione non misceat, ne et Deus suam defendat injuriam, et inter nos aliorum pariat culpa discordiam. (e) Mense Februario, indictione 13 (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 40.)

EPISTOLA XXV.

AD SEVERUM EPISCOPUM.

Visitationem Ecclesiæ Ravennatis commendat.

Gregorius Severo (a) Ficulino episcopo.

Obitum Joannis antistitis directa relatio patefecit. Quapropter visitationis destitutæ 755 Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus: quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem a quoquam præsumatur Ecclesiæ, etc. (b) *Secundum morem.*

(a) EPISTOLA XXVI.

AD RAVENNATES.

Commissam Severo Ravennatis Ecclesiæ visitationem.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Ravennæ.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit visitationem destitutæ Ecclesiæ fratri et coepiscopo nostro Severo Ficulino solemniter delegare, cui dedimus in mandatis ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, etc. *Secundum morem.* (Vide sup. ep. 25.)

EPISTOLA XXVII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Attendat num res Ecclesiæ minuerit defunctus episcopus. Ad successoris electionem clerum et populum hortetur.

Gregorius Cypriano diacono.

Obitum (a) Theodori episcopi dilectionem tuam jam credimus cognovisse. Sed quia ipse testamentum dicitur condidisse, subtiliter, ne quid de rebus Ecclesiæ suæ consumpsisset, te oportet inquirere. Et si-

(a) Ita Vatic. et Turon. S. Gat. In aliis Mss. nostris hoc desideratur.

Epist. XXV [Al. 20]. — (a) Ficulum a modernis geographis Ficocle, vulgo *Cervia*, ex Ferrario, urbs olim Æmilie in ora maris Adriatici, inter ostia Savii fluvii et Rubiconis, nunc Romandiolæ, adhuc episcopalis. GUSSANV.

(b) In Excusis, secundum modum præhabitu.

Epist. XXVI [Al. 21]. (a) Hæc epist. uti superior in Mss. Norm. et in multis aliis desideratur.

Epist. XXVII [Al. 22]. — (a) Episcopi Lilybetani, ut patet ex epist. 13 lib. vi, ubi agitur de episcopo eidem Ecclesiæ ordinando. Exstat epist. 50 libri III, ad eundem Theodorum. AUGET.

(b) Non per prophetiam aut per visionem prodigiosam atque inusitatam, sed per motionem spiritus Dei, qua mens, ab omni præjudicio vacua, simplici corde quæ Dei sunt querit.

Epist. XXVIII [Al. 24]. — (a) Vatic. D, Castorio no-

quidem eum exinde aliquid incongrue minuisse didiceris, ita age ut res ipsæ ab eo cujus interest modis omnibus reparentur. Clerum vero et populum loci ipsius admonere te convenit, ut omni dilatione postposita, eligant qui sibi, revelante (b) Deo, debeat episcopus ordinari. (Grat. Caus. 12, q. 5, c. 2.)

EPISTOLA XXVIII.

AD CASTORIUM DIACONUM.

Pisaurensis episcopi aliorumque sacerdotum vitam perscrutetur; si quid sinisterum invenerit, renuntiet. Tutorem tueatur, ut quæ sibi pro pauperibus injuncta sunt valeat exsequi.

Gregorius (a) Castorio diacono.

Quædam ad nos de (b) Pisaurensi episcopo pervenerunt, quæ indiscussa nullo modo sunt 756 relinquenda. Propterea experientiæ tuæ præcipimus ut de vita et actibus ipsius subtili indagatione studeat perscrutari. Et si quid fortasse repererit quod sacerdotii, quod absit, integritatem valeat maculare, ad nos eum cum scriptis tuis de his quæ in veritate cognoveris omnimodo sub competenti cautela transmittre, ut informati, Deo revelante, subtilius de veritate, quid fieri debeat pertractemus. Non solum autem de eo, sed et de aliorum quoque sacerdotum te vita convenit esse sollicitum. Et si de quolibet sinisterum quidpiam sentire potueris, nobis renuntiare festina, ut actuum pravitas salubriter cum Dei solatio debeat emendari.

Pervenit quoque ad nos Adeodatum quemdam civem Pisaurensis, filio atque vernaculo suo hæredibus institutis, Thomam deputasse tutorem, hanc conditionem adjiciens, ut si forte, hæredes ipsius in pupillari ætate de hac vita transirent, omnis ejus substantia per manus ante dicti tutoris debuisset pauperibus erogari. (c) Sed obitis qui hæredes fuerunt instituti, ne defuncti possit voluntas impleri, superscriptus tutor a quibusdam dicitur impediri. Propterea, si sicut edocti sumus ita esse in veritate compereris, curæ atque sollicitudinis tuæ si tante dictum tutorem rationabiliter tueri, atque defendere, ut quæque sibi injuncta sunt valeat effectui mancipare. Sed quoniam dicitur eundem tutorem velle aliquid (d) in diaconia quæ ibidem constituta est emere, summo opere ei solatiari festina, ut ea quæ mercedis intuitu piis causis relicta sunt te concurrente sine cunctatione.

(b) Pisaurum, vulgo *Pesaro*, urbs olim Umbræ clara ad ostia Isauræ fluvii, vulgo *la Foglia*, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Urbinatense in ducatu Urbini.

(c) Ita quinque Anglico. et Becc., quibus suffragantur nonnulli Editi, ut Paris. 1586, ubi legitur, *sed defunctis*. Hoc enim loco obitis significat mortuis. Certe nisi ita legatur, sensus deficit: *sed ab iis qui hæredes fuerunt instituti, ne defuncti possit voluntas impleri superscriptus tutor a quibusdam* (quod quidem omittitur in Editis, at in omnibus Mss. legitur) *dicitur impediri*; superfluit, *ab iis*. Et sane testatoris voluntas impleri non poterat, quandiu hæredes ab eo instituti viverent; ergo jam obierant.

(d) Divisa per regiones urbe, ac præfecto regionibus singulis diacono, diaconis dicta sunt loca in quibus per diaconos regionarios, pauperes, viduæ, pupilli, senes propriæ regionis alebantur. Erant publicæ quo-

jusquam possint impedimento compleri. Valerianum vero monachum, quem emendatum in monasterio beati Joannis in Classe posito tradidisti, in eodem eum monasterio sine dubio volumus permanere. Præterea ne quam necessitatem in expensis tua experientia patiat, de redditibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui illic te providente aggregati sunt, omnes expensas tuas te facere volumus. Et si quid superfuerit, nobis cum veneris defer.

EPISTOLA XXIX.

AD VINCOMALUM DEFENSOREM.

Illum instituit Ecclesiæ defensorem.

Gregorius Vincomalo defensori.

(a) Ecclesiasticæ utilitatis intuitu id nostris edit arbitrio, ut si (b) nulli conditioni vel corpori teneris obnoxius, nec fuisti clericus alterius civitatis, aut in nullotibi canonum obviant statuta, officium Ecclesiæ defensorum accipias, ut 757 quidquid pro pauperum commodis tibi a nobis injunctum fuerit, incorrupte et vivaciter exsequaris, usus hoc privilegio quod in te habita deliberatione contulimus, ut omnibus quæ tibi a nobis fuerint injuncta complendis operam tuam fidelis exhibeas, redditurus de actibus tuis sub Dei nostri judicio rationem. Hanc autem epistolam (c) Paterio notario Ecclesiæ nostræ scribendam dictavimus. (d) Mense Martio, indictione 13.

(a) EPISTOLA XXX.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Imperatoribus pro triginta libris auri in eleemosynam missis gratias agit. Scribonem laudat, tum de fidei summæ illius distributione, tum de rogis militum liberali manu factis.

Gregorius Mauricio Augusto.

Dominorum pietas, quæ suos consuevit misericorditer famulos (b) continere, ita benigna hic subventionē resplenduit, ut cunctorum debiliū inopia largitate ejussit consolationes sublevata. Pro qua relacrymadammodo pauperum hospitales domus, quarum usu præcipuo exollescente, ipsarumque dirutis ædibus, diaconiarum nomen ipsarum sacellis et oratoriis mansit, a quibus earum præfecti diaconi cardinales urbis Romæ postea dicti sunt. Anastasius in Adriano I: *Idem egregius præsul... diaconias constituit, in quibus et multa bona fecit... concedens eis agros, vineas, oliveta, servos, ancillas, et peculia diversa, atque res mobiles ut de redditu eorum crebris exactionibus diaconiarum proficientes, pauperes Christi reficerentur.* Nec Romæ duntaxat fuisse diaconias ostendit hæc epistola. Vide, infra, lib. x, epist. 21. De diaconiis plura Cangius in Glossario, et Mabillonius, tomo I ac II Musei Italici.

Epist. XXIX [Al. 25]. — (a) Hæc epistola continetur formula diplomatis quo defensor creabatur. (b) Hic conditio est servitium quod in libertis seu manumissis sibi nonnunquam reservabant patrones, cum contra in manumissis directis, id est plenariis, ab omni noxiæ conditionis servitio eximerentur. De conditionibus illis plura apud Cangium: *Corpori obnoxius, sive homo de corpore dicitur, qui glebæ affixus est, qui censum debet de capite, aut alterius servilis est conditionis.* (Vide Cangii Glossarium.) (c) Videtur ille esse qui epist. 22 lib. ix (nunc ad calicem epistolarum) dicitur secunditerius, quique librum Testimoniorum edidit ex operibus sancti Gregorii. GUSSANV.

(d) Ita habet Turon. S. Gal.

Epist. XXX [Al. 2 lib. viii, indict. 3]. — (a) Hæc

bili prece omnes deposcimus ut omnipotens Deus qui clementiæ vestræ ad hoc corda compunxit, incolume in amoris sui constantia dominorum servet imperium, ut victorias eorum in cunctis gentibus auxilio suæ majestatis extendat. Triginta itaque libras auri, quas confamulus meus Busa detulit (c) Scribo, sacerdotibus, egenisque, et aliis fideliter erogavit. Et quia quædam in hanc urbem sanctimoniales femine ex diversis provinciis venerunt, post captivitatem fugientes, ex quibus, quantum locorum possibilitas recipit, aliquæ in monasteriis datæ sunt, quæ vero in eis minime capi potuerunt, singulariter degentes inopem vitam ducunt, placuit ut hoc quod cæcis, truncis, aliisque debilibus superesse posset, eis erogari debuisset, dummodo non solum dominorum misericordiam indigentes indigenæ, sed advenientes etiam peregrini susciperent. Unde actum est ut simul omnes pro vita dominorum concorditer orarent, quatenus omnipotens Deus longa vobis et quieta tempora tribuat, et pietatis vestræ felicissimam sobolem diu in Romana republica florere concedat. (d) Rogæ quoque militum ita per prædictum 758 confamulum meum Scribonem, præsentem quoque glorioso Casto (e) magistro militum, factæ sunt, ut dona dominorum cuncti sub disciplina debita gratias agendo susciperent, et hoc (f) quod eis prius dominari consueverat, omne murmur averterent (g).

EPISTOLA XXXI.

AD CONDUCTORES MASSARUM.

Donec adveniat Gallicani patrimonii rector, Arigio patricio obediant.

C Gregorius (a) conductoribus massarum per Galliam.

Quamvis inter medias sitis turbas gentium constituti, tamen ratio nos ipsa suspicari compellit multum vos ab aliis bona actione distare. Sicut enim appel-

epistola desideratur in Vatic. B, C, D. In Normanis est inter prætermittas. Reperitur in Collectione Pauli.

(b) Hoc est *fovere, sustentare*. Vide lib. i, epist. 44 et 45, et hom. 20 in Evang.

(c) Hæc vox Romana ὁν σκρίδων ῥωμαῖοι κατονομάζουσιν. Theophylact. Simocatta, lib. i, hist. Mauric, c. 4, et lib. vii, c. 3. Apud Suidam præfectus protectorum imperatoris, seu comes domesticorum equitum et peditum σκρίδων κατὰ λατίνους σωματοφυλάκων ὑπερφερόμενος. Apud Agathiam, lib. iii Hist. sumitur pro excubitore palatii. Legitur apud Anastasium in Vigilio, in Theodoro. GUSSANV.

(d) Sensus hujus vocis repete ex epist. 46 lib. ii. In vet. Ed. et in Vatic. male legitur *rogæ*.

(e) Castus vir strenuus, exercitus Mauricii imp. dux, contra Chaganum Avarum regem egregie pugnans dolo capitur, postea ingenti pecunia redimitur. Simocatta, lib. ii, c. 10 et 17; Miscella, lib. xvii, ad an. 4 Mauricii. GUSSANV.

(f) In Excusis, *quod eis prius donari*. Id emendavimus ex Mss. Anglic., Norman. et Collect. Pauli.

(g) In collectione Pauli et in Norman.: *Data die 12 mensis Martii, indict. 13.*

Epist. XXXI [Al. 12, ind. 7]. — (a) In Collect. Pauli, et in Vatic. D, *conductoribus massarum seu fundorum per Gallias constitutis*. Argumento est patrimonium sancti Petri in Gallia non tam in eleemosynis aut pecunia quam in possessionibus constituisse.

latio sancti Petri apostolorum principis familiam Ecclesie tantæ multitudini clariorem demonstrat, ita debetis cæteros morum claritate præcedere, atque eos quibus præestis, ut bene agant, ut agnoscant cui serviunt, assidue commonere, ut a rapinis gentium atque pravitatibus abstineant, et familia Ecclesie non solum nomine, sed et meritis honoretur. Nos autem de vobis cognoscite studiosissime cogitare. Disposuimus enim hominem nostrum, qui vos possit tueri et regere, (b) cum litteris commendatitiis ad excellentissimum regem, Christo auxiliante, transmittere. Sed viam tempus hiemis impedit. Viro ergo glorioso Arigio patricio vos prævidimus commendandos, cui interim summa cum benignitate atque obedientia, sicut beati Petri famulos decet, obedire studete, atque ea quæ pro ecclesiastica utilitate vobis præcipiuntur implete. Visum autem nobis est ut consuetudinaria excepta ejus utilitate debeatis inferre. Pensiones vero fideliter cum omni collectæ diligentia apud unumquemque vestrum, quem communi consensu elegeritis, rejaceant; a quo cum venerit is (c) quem a latere nostro transmiserimus, eas possit accipere. Non enim sumus dubii quod pereum qui vobis visus fuerit possint fideliter conservari. Ita ergo in omnibus irreprehensibiles atque obedientes existite, quatenus 759 veniens ad vos is qui patrimonium ipsum rectorus est, sciat quemadmodum unicuique vestrum pro sua debeat strenuitate rependere (d). (Vide l. vi, ep. 57; l. ix, ep. 118.)

EPISTOLA XXXII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Defuncto Maximiano episcopo, nonnullos e clericis ab eo propter maleficium in carcerem confectos, gravibus afficiat pœnis.

Gregorius Cypriano diacono.

Vir sanctissimus Maximianus, coepiscopus noster,

(b) In Vatic. A, cum hominibus commendatitiis.

(c) Hoc est, ex comitatu et familia. Modus est loquendi antiquissimus. Liberius papa in epist. apud sanctum Hilariū, fragmento 4, novæ Edit. col. 1327: *Secutus traditionem majorum, presbyteros urbis Romæ Lucium, Paulum, et Helianum e latere meo, ad Alexandriam, ad supradictum Athanasium direxi.* Sanctus Leo, epist. 28: *Cum propter causam fidei.... de latere meo mitterem.* Et epist. 31: *Julium episcopum, et Renatum presbyterum, sed et filium meum diaconem Hilariū, quos e latere meo, vice mea misi.* Vide notas Quesnellii, p. 850. Legesis capitula Caroli Calvi, tit. 3, cap. 2. Hinc legati summi pontificis dicti a latere. Suos etiam legatos a latere imperatores habuerunt: Willelmus Tyrius, lib. xviii, c. 24. *Insuper et de latere imperiali mittitur illustris apocrysiarius.*

(d) In Vatic. D additur, mense Martio, die 12, indict. 13. In Collect. Pauli assignatur male indicio 3, nec melius in Colbert., indict. 4.

EPIST. XXXII [Al. 13, indict. 7]. — (a) Vide caus. 26, q. 5, multos canones; sanctum Augustinum de Civitate Dei lib. viii, c. 19; Narbon., c. 14, an. 589; Leptin., c. 5, an. 743; Turon. iii, c. 42, an. 813, etc. Et inter recentiores Costanum Tolosatem. Quæstionum juris memorabilium lib. i, c. 16. GUSSANV.

(b) Vox barbara, Latinis carmen et incantatio. Gall., *charme*. Apud Italos *stregaria* o malia, ex Dominico Magro in vocabulario. Est autem species maleficii quod per carmina quædam operabantur incantatores.

A Ecclesiam Dei pravis hominibus purgare desiderans, laudabiliter erga ecclesiasticorum vitam, sicut nosti, sollicitus fuit. Qui dum eorum actus vigilanter cura pastoralis intenderet, (a) maleficio quod vulgo (b) canterma dicitur, quosdam didicit maculatos. Quos etiam sicut et dilectionis tuæ nuntiavit epistola, dedit (c) in custodia retinendos. Sed quia, peccatis nostris facientibus, morte præventus, crimen ipsum ulcisci non valuit, necesse est ut dilectio tua cum omni hoc subtilitate indagare festinet, atque in eos secundum immanitatem facinoris studeat vindicare qualiter secundum leges suprascriptum episcopum zelo correctionis ac justitiæ in hac ultione propter Deum novit potuisse, si viveret, commoveri. Omni ergo virtute omnique instantia tua dilectio in hac causa zelum suum erga omnipotentem Deum curet ostendere, et inimicis illius adversitatem dignam inflictis ultionibus exhibere, ut impleas quod scriptum est: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam et super inimicos tuos tabescebam* (Psal. cxxxviii, 21)? Si ergo hoc zelo dilectio tua accenditur (d) in eorum qui Deum dereliquerunt et contra eum maleficiis aliquid egerunt, pœna monstretur. Quod si recte illic exsequi (e) non valet, nobis qui tales sunt transmitti debent, si tamen hic monstrari potuerit unde illic possunt absque difficultate convinci. Sed quia hoc impossibile esse existimo, illic per te debet districta atque fortis correctio provenire. Virum autem gloriosum domnum (f) Libertinum prætorem in tali loco per contemplationem omnipotentis Dei adiutorem te habere confido. In hac tamen causa mitescere 760 minime debuisti, etiamsi tibi quilibet sæcularis iudex adversarius potuisset existere.

Possessiones præterea Archelai medici dilectio tua rationabiliter tueatur, ut ab aliquibus injuste eum minime gravari permittat.

Quodnam autem esset istud maleficii genus non reperitur apud scriptores. Putat vir cl. Cangius pro *Canterma* legendum forte *Canterina*, ut vos Itala reddita sit. Nam Canterini Italici dicuntur qui crebro et ultro cantant. Notum autem incantationem a cantibus magicis dici. GUSSANV. Vide lib. ix, epist. 65, al. lib. vii, epist. 67.

(c) Vide statutum in conc. Aurel. v canonem 20, quem mores nostri nesciunt, etiamsi nova in dies statuta pullulent, disciplinaque clericalis tam sollicitè reformetur. Consonat lex ultima Codicis, tit. de custod. reorum, ut supra notatum lib. ii, epist. 52, nunc lib. xiii, epist. 45. Olim catechumena, decanicum, vel scevophylacium reis detinendis inserviebant. Id exhibet epist. 42, alias 2, Gregorii II ad Leonem Isaurum imp., initio concilii Nicæni ii, palatii et ecclesiarum referendo discrimen in plectendis reis: *Pontifices non ita; sed ubi peccavit quis, et confessus fuerit, suspendii vel amputationis capitis loco Evangelium et crucem ejus cervicibus circumponunt, eumque tanquam in carcerem in secretaria sacrorumque vasorum æraria conjiciunt, in Ecclesie diaconia et in catechumena ablegant, ac visceribus eorum jejunium, oculisque vigilias, et laudationem ori ejus inducunt. Cumque probe castigarint, probeque fame affligerint, lum pretiosum illi Domini corpus impartiunt, et sancto illum sanguine potant; et cum illum ras electionis restituerint, ac immunem peccati, sic ad Dominum purum insontemque transmittunt.* GUSSANV.

EPISTOLA XXXIII.

AD GAUDENTIUM EPISCOPUM.

Capuanis clericis Neapoli ministrantibus quartam distribuat. Archidiacono inopi restituat solidos decem.

Gregorius (a) Gaudenzio episcopo Nolano.

Qui ecclesiasticis famulantur obsequiis, ecclesiastica, ut possibilitas exigit, debent adipisci subsidia. Proinde fraternitatem tuam presentibus hortamur affatibus ut clericis Capuanæ Ecclesiæ, qui in civitate Neapolitana consistunt, quartam in presbyterium eorum de hoc quod ante dictæ Ecclesiæ singulis annis accesserit iuxta antiquam consuetudinem distribuere (b) secundum personarum studeat qualitatem, quatenus aliquod stipendiorum habentes solatium, ministerium officiumque suum circa eandem Ecclesiam devotiori mente provocentur impendere.

Præterea decem solidos, quos Rustico archidiacono suo Fuscus quondam episcopus suprascriptæ Ecclesiæ abstulit, fraternitas tua omni cessante ambiguitate restituat, quia in tantam dicitur eum pauperiem pervenisse, ut conferendum illi potius esset quam aliquid ab eo auferendum. Durum enim est et procul a sacerdotis officio et personam positam sub necessitate negligere, et studio congregandi indecenter inhiare pecuniis (c). *Vile l. II, ep. 32.*

EPISTOLA XXXIV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Ciceronem monachum lapsum Misenati Ecclesiæ, cujus fuerat famulus, restituat.

Gregorius Cypriano diacono.

(a) Benenatus frater et coepiscopus noster Ciceronem quemdam monachum (b) qui pro suis excessibus a dilectissimo filio nostro diacono 761 Petro, tunc autem subdiacono et rectore patrimonii nostri, est in pœnitentia deputatus, juris Ecclesiæ suæ famulum esse perhibet, eumque sibi cum rebus suis postulat debere restitui. Necesse est ergo ut dilectio tua studiose perquirat. Et si ita verum esse constiterit, su-

(d) Excusi, in eos, ubi frustra quæreretur sensus. Idemque legendum in eorum, scilicet pœna, quod etiam nos docuerunt Mss. omnes Vatic., Norm., Collectio Pauli, etc. Infra, ex iisdem Mss. multa restituimus.

(e) Sic legitur in Mss. Editores mutarunt non valet in non vales, ut grammaticæ legibus caverent. At observare debuerant Gregorium frequenter usurpare verba deponentia in passiva significatione, ut hic exsequi.

(f) De Libertino, vide epist. 38 lib. III.

Epist. XXXIII [Al. 26]. — (a) De eo proxime epistola 13 et 14 hujus libri. In Norm. et aliis non paucis omittitur Nolano.

(b) Secundum cujusque merita. Necdum enim dignitatis mundanæ ratio frequentius habebatur, ut in posterioribus sæculis usu venit. Aiebat Apostolus: Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Concinit Cyprianus, epist. 34, ubi de Celerino et Aurelio lectoribus: Sportulis, inquit, iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensurnas æqualis quantitatibus partiuntur, etc. Lege libellum Theodori diaconi ad Leonem papam, et Chalcedonens. synod., ubi de militia multorum annorum, ut clericatum mereretur. Act. 3 ejusdem concil. Gussanv.

(c) In Vatic. legitur, mense Martio, indict. 13.

A prascriptum Ciceronem cum rebus suis, quæ apud Fantinum defensorem dicuntur esse depositæ, dominio (c) Misenatis Ecclesiæ sine aliqua dilatione restituere, (d) ut postquam a monachica conversatione culpæ lapsu se abripuit, (e) jugum dominii, quod evadere in conversatione permanens poterat, recognoscat. (f) Mense Maio, indictione 13.

EPISTOLA XXXV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Monachos tres ad monasterium sancti Martini cogat redire; faveat ejusdem monasterii procuratoribus; eidem reddat mancipia.

Gregorius Cypriano diacono.

Pervenit ad nos, insinuante Theodosio abbate monasterii sancti Martini, (a) tres se illic in Sicilia monachos, quos pro utilitate monasterii sui transmiserrat, retinuisse, et petiit a nobis ut cum tuo eos solatio in suum debeat monasterium revocare. Dilectio ergo tua, quæ nos hujusmodi causas zelari valde ferventerque cognovit, eos sollicita faciat indagatione perquiri, et inventos ad suprascriptum abbatem, cui contumaces exstiterunt, sub competenti cautela atque districtione transmitti.

Esto itaque sollicitus ne regularis districtio, vel dilatione aliqua, vel deputatorum remissione lædatur. Presentium vero portitoribus, qui pro agendis ejusdem monasterii utilitatibus a supradicto Theodosio abbate noscuntur esse transmissi, in omnibus te instanter volumus præbere solatia, quatenus, te concurrente, rationabiliter quæ sibi injuncta sunt valeant explicare. Mancipia autem ejusdem monasterii, quæ prædictus abbas ab hominibus Ecclesiæ nostræ indebite perhibet detineri, necesse est te modis omnibus perscrutari. Et si ita repereris, sine aliqua ea facito dilatione restitui.

EPISTOLA XXXVI.

AD SEVERUM SCHOLASTICUM.

Componendam cum Agilulpho Langobardorum rege pacem exarcho persuadeat.

Gregorius Severo (a) scholastico exarchi.

Epist. XXXIV [Al. 27]. — (a) Misenas episcopus, de quo lib. II, indict. 10, epist. olim 19, nunc 25, et pluribus aliis.

(b) Vagos per Siciliam monachos colligi atque episcopo suo restitui mandat lib. I, epist. 41. Stephanum Siciliæ chartularium ut monachos ad sæcularem vitam atque habitum reversos retrudi sine dilatione faciat, hortatur lib. II, epist. 28. Vide lib. I, epist. 42. Ex his monachis apostatis erat Cicero.

(c) In Mss. Norm., Vatic., Corb. Misenatis.

(d) Vatic. A, ut quem a monachica conversatione culpæ lapsus abripuit. In B et C, culpæ lapsus obripuit, jugum dominii, etc. In omnibus Mss. nostris legitur Dominii, ubi Editores habent, domini sui.

(e) Inuit servum Ecclesiæ professione monastica jugum Domini excutere. Gussanv. Vide Rom. synod., alias libri hujus epist. 44. nunc post epistolas missam.

(f) Hæc desiderantur in Norm., Corb. et aliis pl. Mss., sed leguntur in Vatic. Colb. vel., Turon, S. Gal. et Reg.

Epist. XXXV. [Al. 28]. — (a) Excusi recent., tres illic.... remansisse, Ad antiquiora edita revertimur, quod hic omnibus Mss. consentiant.

Epist. XXXVI [Al. 29]. — (a) Consiliario. Assessori. Vide lib. I, epist. 3. Gussanv.

Qui assistunt iudiciis, et sinceris erga eos dilectionibus obstringuntur, illa eis suadere **762** debent atque suggerere, quæ et animam salvent, et opinioni non derogent. Proinde quoniam novimus quanta fidei sinceritate excellentissimum exarchum diligatis, idcirco magnitudini vestræ quæ acta sunt indicare curavimus, ut hæc cognoscentes, ad consentiendum eum rationabiliter provocetis.

Scitote autem quia Agilulphus Langobardorum rex generalem pacem facere non recusat, (b) si tamen ei domnus Patricius iudicium esse voluerit. Nam multa sibi in locis suis intra pacis terminum queritur esse commissa. Et quoniam sibi, (c) si ratio iudicandum invenerit, satisfieri postulat, et ipse quoque se satisfacturum modis omnibus pollicetur, si quid a partibus suis constiterit in pace esse commissum. Quia ergo rationi non ambigitur convenire quod petit, oportet esse iudicium, ut si qua ab utraque parte mala facta sunt, componantur, idummodo generalis (d) pax valeat Deo protegente firmari; nam qualiter sit nobis omnibus necessaria, bene nostis. Sapienter itaque sicut consuevistis agite, ut excellentissimus exarchus ad hoc sine mora debeat consentire, ne per eum pax renui, quod non expedit, videatur. Si enim consentire noluerit, nobiscum quidem specialem pacem facere repromittit, sed scimus quia et diversæ insulæ et loca sunt alia procul dubio peritura. Hæc autem consideret, et pacem habere festinet, quatenus in hac saltem dilatione et nos quietem possimus habere ad modicum, et reipublicæ resistendi vires, adjuvante Domino, melius reparentur.

EPISTOLA XXXVII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Monasterium in honorem sancti Petri et sancti Michaelis dedicet, in quo missas celebrent presbyteri ibi deservientes; monachis tamen proficiat quidquid a fidelibus offerri contigerit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Theodosius, abbas monasterii sancti Martini, petitoria nobis insinuatione suggessit, quæ habetur in subditis, in domo quondam (a) Martini, (b) ex ejus voluntate, decessorem suum Andream abbatem monasterium in quo monachi habitare debeant construxisse. Et quia id in honorem beati Petri apostolorum principis, et sancti archangeli Michaelis postulat de-

(b) Si cum eo æquis conditionibus pacisci velit, et damna injuste illata hinc inde resarciantur ex arbitrio iudicium. GUSSANV.

(c) Corrupte ac contra Mss. fidem Editi, si ratio iudicantium.

(d) Idem Excusi, inconsultis Mss., pax fiat, atque Deo valent protegente firmari.

Epist. XXXVII [Al. 15, indict. 2]. — (a) Vatic. et Colb. vet., Marini.

(b) Vatic. et Colb. vet., ex ejus voluntate secundum thermas Eriæ oratorium decessorem suum Andream. In Collect. Pauli, ex ejus voluntate secundum scripti seriem oratorium.

(c) Vatic. D, propter diligentiam disciplinæ.

(d) In Colb. vet. subditur die 6 mensis Junii, indict. 13. In Collect. Pauli, Data die quo supra, hoc est 6 Junii, indict. 14.

Epist. XXXVIII [Al. 30]. — (a) Excusi, aut ætatis

dicari, dilectionem tuam præsentibus apicibus duximus adhortandam, quatenus ad prædictum locum, cum postulaverit, ingravanter accedas, venerandæ solemnium dedicationis impendens. Et quoties necesse fuerit, a presbyteris Ecclesiæ tuæ in loco sancto deservientibus, celebrentur sacrificia veneranda **763** missarum, ita ut in eodem monasterio nec fraternitas tua, nec presbyteri, (c) præter diligentiam disciplinæ aliquid molestiarum inferant; aut si quid illic pro diversorum devotione commoditatis accesserit, sibi existiment vindicari, cum monachis in eodem loco deservientibus debeat proficere quidquid a fidelibus offerri contigerit (d).

EPISTOLA XXXVIII.

AD ELIAM PRESBYTERUM ET ABBATEM.

Excusationem ejus accipit; mittit Evangelia; Epiphanium diaconatu Romanæ Ecclesiæ alligat; modestam subsidii petitionem liberalitate vincit.

Gregorius Eliæ presbytero et abbati Isauriæ.

Dulcissima sanctitatis vestræ scripta suscepi, in quibus mihi satisfacistis, ut contristari non debeam quod secundum meum desiderium ad beati Petri apostolorum principis limina non venistis. Et ego quidem omnino vos videre volui; sed si molestia corporis (a) aut ætatis impedimento fuit, hoc mihi sufficit, ut ubicunque tua sanctitas fuerit, pro me solliciti oret, quia etsi locis corpore dividimur, charitate semper indisjuncti sumus. Evangelia autem sicut mandastis transmisimus. Filium vero vestrum Epiphanium mandastis (Grat. 1, q. 1, c. 122), ut ad sacrum ordinem provehere deberemus, vobisque retransmittere. Sed in uno vos audivimus, in altero autem minime audire potuimus. Diaconus quidem factus est: sed (b) quisquis semel in hac Ecclesia ordinem sacrum acceperit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet. Si ergo vos videre non potui, hac ex re consolationem habeo, quia in filio vestro requiesco. Solidos autem vobis voluistis pro necessitatibus cellæ quinquaginta transmitti, quos multum esse æstimantes, ex eis nobis decem donastis, ut quadraginta mitteremus. Sed ne forsitan vel hoc grave esset, adhuc alios nobis ex eis estis dignati largiri. Sed quia vos valde (c) in continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus. Quinquaginta transmisimus, et ne for-

infirmitas obstitit aut impedimento fuit. Glossema est quod abest a Mss.

(b) Usus cognosco, usus originem non invenio. Imo nec usum semper æque viguisse existimo, cum aliquos Romæ promotos alio destinatos videam. Scilicet non tam stricto ligantur nodo, quin dissolvi queat. Sanctus Paulinus epist. ad Severum 6, ni fallor, dicit se in sacerdotium Domini, non in locum fuisse dedicatum. Idem et aliis potuit contingere. GUSSANV.

(c) In libello Theodori proxime citato ad epist. 33, continentia pro subsidio ponitur: *Cyrilli continentia utebar*. Item in Pelagii epist. 15. Eodem sensu a Gregorio ipso usurpatum videsis lib. 1. epist. 18 et 44; lib. III, epist. 28; lib. V, epist. 30. Hic vero continentia significat amorem, benevolentiam, favorem. Vide notas ad epist. 5 lib. 1. In Vatic. D legitur in continentia vestra.

sitan minus essent, alios decem superaddidimus. Ne vero et hoc adhuc minus esset, alios duodecim jungi fecimus. In hoc autem cognoscimus charitatem vestram, quia de nobis ita præsumentis, sicut vos præsumere debetis. Sed per omnipotentem Dominum rogo, ut assiduas preces pro me facias, quatenus a peccatis quibus obligatus sum, et tribulationibus quibus premor, citius absolvar, et patriæ cœlestis gaudiis perfruar. Hoc autem quod pro me qualiter oratis in epistolis vestris 764 indicastis, cognoscite quia valde me relevavit. Sed jam post petitionem meam amplius facite, quam etiam me non petente fecistis. Præfatum vero dilectissimum filium meum Epiphanium diaconum, quia huic Ecclesiæ diaconatu interveniente ligavimus, sanctitatem tuam non debet contristare, quod sancto Petro apostolorum principi, quia per temetipsum corpore non vales, ei per filium tuum ipse deservias, et lucro cœlestis remunerationis perfruaris.

Sancta autem Trinitas te sua protectione custodiat, et in præsentis vitæ eremo a subsequentibus atque obviantibus hostibus tegat, ut et si qua sunt vestra præterita peccata relaxet, et ea quæ adhuc ante faciem veniunt a vobis manu suæ pietatis amoveat. Ipsa te ducat, et ipsa perducatur, atque in æterno gaudio ipsa suscipiat. Det tibi ad electorum sortem perlingere, (d) et pro me peccatore, ut absolvi merear, orare. (e) Mense Junio, indictione 13.

EPISTOLA XXXIX.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM.

De ejus in Antiochenam sedem restitutione gratulatur, et suas Italiæque calamitates strictius narrat.

Gregorius Anastasio episcopo Antiocheno.

(a) *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14); quia magnus ille fluvius, qui quondam arentia Antiochiæ saxa reliquerat, tandem ad proprium alveum reversus, et subjectas juxta positas valles rigat, ut et unum tricesimum, et aliud sexagesimum, aliud vero centesimum fructum ferat. Jam nunc dubium non est multos in ejus vallibus animarum flores excrescere, eosque ad maturos usque fructus per linguæ vestræ fluentia pervenire. Unde omnipotenti Deo debitam laudem cordis atque oris vocibus ex omnibus medullis red-

(d) In recent. Excusis, et pro peccatis meis, ut; secus quam legatur in Teller., Vatic., Norm., Corb., etc.

(e) Ita Colbert. vet. et Vatic.

Epist. XXXIX [At 37]. — (a) Olim hoc evangelicum et angelicum canticum adhibebatur ad gratiarum actionem. Gregorius Turon., lib. II de Miraculis sancti Martini, narrat omnem populum, viso miraculo quodam cecinisse hymnum *Gloria in excelsis Deo*. Consule notam 1083 Menardi ad lib. Sacram.

(b) In Collect. Pauli, *sudantes*.

(c) Episcopos quoscunque vocatos fuisse apostolicos, eorumque sedem apostolicam, sciunt studiosi. Ne igitur actum agam, vide Filesacum, lib. de sacra episc. Auct. c. 9, § 15, ubi id variis testimoniis confirmat. Est tamen de Antiochena sede ratio specialis, quod in ea sanctus Petrus primum sederit. Sic infra sedes Alexandrina ex eo dicitur apostolica, quod sanctus Marcus Petri discipulus eam administraverit primus. Gussanv.

dimus, et in vestra beatitudine non vobis tantummodo, sed omnibus qui vobis subjacent congaudemus. Suscepi vero epistolas dulcissimæ mihi atque suavissimæ sanctitatis vestræ, ipsum, ut ita dicam, laborem (b) sudantes. Et quidem scio quod post illa quietis culmina, in quibus secreta cœlestia cordis tangebamus manu, grave valde sit exteriora tolerare. (c) Sed memento quia apostolicam sedem regis, et dolorem citius temperas, quoniam omnibus omnia factus es. (d) In libris Regum, sicut perfecta vestra sanctitas novit, quidam describitur qui utraque manu pro dextera utebatur (I Paralip. XXI). In qua re ego de dulcissimo atque sanctissimo dudum patrono domno meo 765 Anastasio dubius non sum, quia dum terrena opera ad cœlestem utilitatem pertrahit, in usum dextræ vertit sinistram, ut et cœlestis intentio opus suum videlicet dextera peragat, et cura temporalium dum ad justitiæ utilitatem ducitur, ad fortitudinem dextræ sinistra permutetur.

Et quidem hæc esse sine gravi labore et tædio nequaquam possunt. Sed recordemur labores præcedentium, et dura non erant quæ toleramus. *Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act. XIV, 21). *Et supra modum gravati sumus, supra etiam virtutem, ita ut et nos læderet etiam vivere. Sed et ipsi in nobis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis* (II Cor. I, 8, 9). Et tamen non sunt coadignæ passionis hujus temporis (e) ad supervenientem gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18). Quomodo igitur sine labore transire possumus æstum hujus sæculi, nos infirmæ oves, in quo graviter sudasse novimus (f) et arietes?

Quantas vero in hac terra tribulationes de Longobardorum gladiis, de iniquitatibus judicum, de insolentia atque importunitate causarum, de cura subjectorum, de molestia etiam corporis (g) patior, explere nec calamo nec lingua sufficio. De quibus et si qua breviter possum loqui, dubito, ne vestræ sanctissimæ charitati, dum de suis tribulationibus affligitur, etiam meas augeam. Sed omnipotens Deus, et eum largitate pietatis sanctissimæ vestræ beatitudinis mentem omni consolatione repleat, et indignum me aliquando ab his quæ patior malis quiescere pro vestra intercessione concedat. (h) Amen. Gratia. Quæ videlicet

(d) In Bec. legitur, in lib. Judicum. Et sane cap. 3, 15, laudatur Aod, qui utraque manu pro dextera utebatur. Si ad lib. I Paralip. sanctus Gregorius alludit, legendum, quidam describuntur.

(e) Collectio Pauli et Vatic. D, ad superventuram gloriam. Tres alii Vatic., Norm., etc., ad futuram gloriam.

(f) Duces gregis apostolos. Eadem voce sanctus Augustinus multis in locis designat episcopos, ut epist. 89, nunc 157, ad Hilarium; psal. CIII, in expos. 3; psal. XXVIII, LXV, LXXII. Et filios arietum Christianos, qui suis subsunt prælati. Gussanv.

(g) Male excusi, quam patior; qua additione sensus labefactatur.

(h) Hæc in genuinis sancti Ignatii epistolis non occurrunt, sed tantum in spuris, quarum antiquitas inde potest probari.

verba de scriptis vestris accepta idcirco in meis epistolis pono, ut de sancto Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester est, sed etiam noster. Sicut enim magistrum ejus apostolorum principem habemus communem, ita quoque ejusdem principis discipulum nullus nostrum habeat privatum. Benedictionem autem vestram qua debuimus mente suscepimus, bene redolentem, bene sapientem. Et omnipotenti Deo gratias agimus, quia et odora sunt et sapor quæ agitis, quæ dicitis, quæ datis. De vita igitur vestra dicamus pariter, dicamus omnes: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

EPISTOLA XL.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Conqueritur quod fatuus appellatus sit, quod de Ariulphi ad pacem animo plus aliis credatur quam sibi; quod interim captiva ducatur Italia. Imperatorem, ut debitam sacerdotibus reverentiam impendat, multis hortatur. Quas accepit ipse enumerat plagas. Gregorium præfectum et Castorium magistrum militum excusat. Diversum fore ab imperatorio divinum iudicium.

Gregorius Mauricio Augusto.

In serenissimis jussionibus suis dominorum pietas, dum me de quibusdam redargueret studuit, parcendo mihi minime pepercit. Nam in eis urbane simplicitatis vocabulo me fatuum appellat. **766** In Scriptura etenim sacra cum in bona intelligentia ponitur simplicitas, vigilanter sæpe prudentiæ atque rectitudini sociatur. Unde etiam de beato Job scriptum est: *Erat vir simplex et rectus* (Job. 1, 1). Et beatus Paulus apostolus admonet, dicens: *Estote simplices in malo, et prudentes in bono* (Rom. xvi, 19). Et per semetipsam admonet Veritas, dicens: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (Matth. x, 16). Esse valde inutile indicans, si aut simplicitati prudentia, aut prudentiæ simplicitas desit. Ut ergo servos suos ad cuncta eruditos efficeret, esse eos et simplices sicut columbas, et prudentes ut serpentes voluit, quatenus in eis et serpentis astutia columbæ simplicitatem acueret, et columbæ simplicitas serpentis astutiam temperaret.

Ego igitur, qui in serenissimis dominorum jussionibus, ab Ariulphi astutia deceptus, non adjuncta prudentia simplex denuntior, conetat procul dubio quia fatuus appellor, quod ita esse ego quoque ipse confiteor. Nam si hoc vestra pietas taceat, eausæ clamant. Ego enim si fatuus non fuisset, ad ista toleranda quæ inter Langobardorum gladios hoc in loco patior minime venissem. In ea autem re quam de Ariulpho perhibui, quia toto corde (a) venire ad rem publicam paratus fuit, dum mihi non creditur, etiam mentitus esse reprehendor. Sed etsi sacerdos non sum, scio gravem esse hanc injuriam sacerdoti,

Epist. XL [Al. 31]. — (a) Hoc est, convenire cum republica, et fœdus inire.

(b) Ita Vatic., Anglic., Norm., Corb. In Editis, quibus favet Cod. Reg., quoniam Ariulfo. In Regio tamen legitur Arnulfo. Ariulfus dux erat Spoleti, ex Paulo Diacon., lib. iv Histor. Langob., c. 17.

(c) Hebraice, אלהים quod etiam aliquando signi-

ut veritati serviens, fallax credatur. Et dudum novi (b) quoniam Nordulpho plus est creditum quam mihi, Leoni amplius quam mihi, et nunc eis qui esse ad medium videntur plus quam meis assertionibus credulitas impenditur.

Et quidem si terræ meæ captivitas per quotidiana momenta non excresceret, de despectione mea atque irrisione lætus tacerem. Sed et hoc me vehementer affligit, quia ego unde crimen falsitatis tolero, inde Italia quotidie ducitur sub Langobardorum iugo captiva. Dumque meis suggestionibus in nullo creditur, vires hostium immaniter excrescunt. Hoc tamen piissimo domino suggero, ut de me mala omnia quælibet existimet, de utilitate vero reipublicæ et causa ereptionis Italiæ non quibuslibet facile pias aures præbeat, sed plus rebus quam verbis credat. Sacerdotibus autem (Caus. 11, q. 1, c. 41) non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum cujus servi sunt, eis ita dominetur, ut etiam debitam reverentiam impendat. Nam in divinis eloquiis aliquando sacerdotes dii, aliquando angeli vocantur. Nam et per Moysen de eo qui ad juramentum deducendus est, dicitur: *Applica illum (c) ad deos* (Exod. xxii, 8), id est ad sacerdotes. Et rursum scriptum est: *Diis non detrahes* (Ibid. 28), scilicet sacerdotibus. Et propheta ait: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (Malach. ii, 7). Quid ergo mirum si illos vestra pietas dignetur honorare, quibus in suo eloquio honorem tribuens, eos aut angelos, aut deos ipse etiam appellat Deus?

767 Ecclesiastica quoque testatur historia, quia cum piæ memoriæ Constantino principi scripto oblatae accusationes contra episcopos fuissent, libellos quidem accusationis accepit, sed eosdem qui accusati fuerant episcopos convocans, in eorum conspectu libellos quos acceperat incendit, dicens: *Vos dii estis, a vero Deo constituti. Ite, et inter vos causas vestras (d) disponite, quia dignum non est ut nos judicemus deos.* In qua tamen sententia, pie domine, sibi magis ex humilitate quam illis aliquid præstitit ex reverentia impensa. Ante eum (e) quippe pagani in republica principes fuerunt, qui verum Deum nescientes, deos ligneos, et lapideos colebant, et tamen eorum sacerdotibus honorem maximum tribuebant. Quid ergo mirum si Christianus imperator veri Dei sacerdotes dignetur honorare, dum pagani, ut prædiximus, principes honorem impendere sacerdotibus noverunt qui diis ligneis et lapideis serviebant?

Hæc ergo pietati dominorum non pro me, sed pro cunctis sacerdotibus suggero. Ego enim homo peccat iudices.

(d) Editi, *discutite*. De hoc præclaro Constantini magni facinore lege Baronium ad an. 325, n. 12 et sequentibus; et ex nuperrimis scriptoribus, Tillemontium in Historia imperatorum, in Constantino Magno. Vide Sozomenum. lib. 1, c. 16.

(e) Norm., *quique*. Tres. Vatio., *quoque*.

cator sum. Et quia omnipotenti Deo incessanter quotidie delinquo, aliquod mihi apud tremendum examen illius esse remedium suspicor, si incessantibus quotidie plagis ferior. Et credo quia eundem omnipotentem Dominum tanto vobis amplius placatis, quanto me ei maleservientem districtius affligitis. Multas enim jam plagas acceperam, et supervenientibus dominorum jussionibus, inveni consolationes quas non sperabam. Si enim possum, has celeriter plagas enumero.

Primum quod mihi pax subducta est, quam cum Langobardis in Tuscia positis sine ullo reipublicæ dispendio feceram. Deinde corrupta pace, de Romana civitate milites ablati sunt. Et quidem alii ab hostibus occisi, alii vero Narniis et (f) Perusii positi; et ut Perusium teneretur, Roma relicta est. Post hoc plaga gravior fuit (g) adventus Agilulphi, ita ut oculis meis cernerem Romanos more cauum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales. Et quia nos qui intra civitatem fuimus, Deo protegente, manus ejus evasimus, quæsitum est unde culpabiles esse videremur, videlicet cur frumenta defuerint, quæ in hac urbe diu multa servari nullatenus possunt, sicut in alia suggestionem plenius indicavi. Et quidem de memetipso in nullo turbatus sum, quia teste conscientia fateor, adversa quælibet pati paratus sum, dummodo hæc omnia cum salute duntaxat meæ animæ evadam. Sed de gloriosis viris Gregorio præfecto et Castorio magistro militum non mediocriter sum afflictus, qui et omnia quæ potuerunt fieri nullo modo facere neglexerunt, et labores vigiliarum et custodiæ civitatis in eadem obsessione vehementissimos pertulerunt, et post hæc omnia gravi dominorum indignatione percussi sunt. De quibus patenter 768 intelligo quia eos non sua acta, sed mea persona gravat. Cum qua, quia pariter in tribulatione laboraverant, post laborem pariter tribulantur.

Quod autem dominorum pietas illud mihi pavendum et terribile omnipotentis Dei iudicium intentat, rogo per eundem omnipotentem Dominum ne hoc ulterius quidem faciat. Nam adhuc nescimus qui ibi qualis sit. Et Paulus egregius prædicator ait: *Nolite iudicare ante tempus, donec veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium* (1 Cor. iv 5). Hoc tamen breviter dico, quoniam indignus et peccator plus de venientis Jesu mi-

A sericordia quam de vestræ pietatis justitia præsumo. Et sunt multa quæ de iudicio illius homines ignorant, quia fortasse quæ vos laudatis, ille reprehendet; et quæ vos reprehenditis, ille laudabit. Inter hæc ergo omnia incerta, ad solas lacrymas redeo, petens ut idem omnipotens Deus piissimum Dominum nostrum et sua hic manu regat, et in illo terribili iudicio liberum ab omnibus delictis inveniat. Et me ita placere, si necesse est, hominibus faciat, ut æternam ejus gratiam non offendam.

EPISTOLA XLI.

AD CONSTANTINAM AUGUSTAM.

Imperatori suggerat Corsos ac Siculos inique ac nimium gravari. Etsi minus in Italix expensas haberetur pecuniæ, compescendos tamen oppressorum gemitus.

B Gregorius Constantinæ Augustæ.

Cum (a) serenissimam Dominam sciam de cœlesti patria atque animæ suæ vita cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea quæ pro timore omnipotentis Domini sunt suggerenda siluero. (Grat. 12, q. 1, c. 8.)

Dum in Sardinia insula multos esse gentilium cognovissem, eosque adhuc prave gentilitatis more idolorum sacrificiis deservire, et ejusdem insulæ sacerdotes ad prædicandum Redemptorem nostrum torpentes existere, unum illuc ex Italix episcopis misi, qui multos gentilium ad fidem Domino cooperante perduxit. (b) Sed rem mihi sacrilegam nuntiavit, quia hi qui in ea idolis immolant iudici præmium persolvunt, ut eis hoc facere liceat. Quorum dum quidam baptizati essent, et immolare jam idolis (c) desinissent, adhuc ab eodem insulæ iudice, etiam post baptismum, (d) præmium illud exigitur quod dare prius pro idolorum immolatione consueverant. Quem cum prædictus episcopus increparet, (e) tantum se suffragium promississe respondit, ut nisi de causis etiam talibus impleri non possit. Corsica vero insula tanta nimietate exigentium et gravamine premitur exactionum, ut ipsi qui in illa sunt eadem quæ exiguntur complere vix filios suos vendendo 769 sufficiant. Unde fit ut, derelicta pia republica, possessores ejusdem insulæ ad nefandissimam Langobardorum gentem cogantur effugere. Quid enim gravius, quid crudelius a barbaris pati possunt quam ut constricti atque compressi suos vendere filios compellantur? In Sicilia autem insula (f) Stephanus quidam, marinarum partium chartularius, tanta præjudicia tan-

(f) In tribus Vatic., *Perusix*; et infra, *Perusia*. In Norm., Corb., et al., *Perusio positi*.

(g) Hæc fusius referuntur hom. ultima in Ezech. Vide Paulum Diac., lib. iv. Hist., c. 8.

EPIST. XLI [Al. 33]. — (a) Gratianus legit, *cum devotissimam*.

(b) Excusi, *sed quidam*, invitæ Mss. Et sane melius legitur, *sed rem mihi sacrilegam nuntiavit*, scilicet episcopus ad prædicandum in Sardiniam profectus.

(c) Tres Vatic., Reg. et Norm., *deservissent*.

(d) Norm., *præmium illud exiguntur*.

(e) Suffragium hic usurpatur pro pecunia, quæ suffragatoribus aulicis datur promittiturve honoris adipiscendi causa. Quo etiam nomine erat actio, nec ob id locus erat legi Julix de ambitu, imo et princi-

pes ipsi suffragii titulo pecunias accipiebant sive suffragia despotica. Ita Cujacius in expositione Novellæ 8, *de præsidibus*, qua Justinianus omne suffragiorum genus sustulit. Vide præfationem illius novellæ, et c. 1 et 7, ubi reperies multa contra officiorum venalitatem. Vide etiam Suetonium, in Vespasiano, c. 13 et 23. GUSSANV.

(f) Ipse est haud dubie cujus meminit epist. 3 libri iii. indict. 11. Chartularius marinarum partium is dicitur qui pecunias publicas istarum partium tractabat et administrabat: Gallis *Receveurs des droits, de contributions d'impositions*. Vide Cujacium ad leg. 3 Cod., tit. de canon. largit. tit., et Turnebum, lib. Adversar. vii, c. 2, ubi multa de chartulariis. *Partim ex GUSSANV.*

tasque oppressiones operari dicitur, invadendo loca singulorum, atque sine dictione causarum per possessiones ac domos (g) titulos ponendo, ut si velim acta ejus singula quæ ad me pervenerunt dicere, magno volumine hæc explere non possim.

Quæ omnia serenissima domina solerter aspiciat, et oppressorum gemitus compescat. Hæc enim ego ad piissimas aures vestras pervenisse non suspicor. Nam si pervenire potuissent, nunc usque minime permansissent. Quæ piissimo domino apto sunt tempore suggerenda, ut ab anima sua, ab imperio atque a filiis suis (h) tale hoc tantumque peccati pondus amoveat. Qui scio quoniam dicturus est quia nobis in Italiæ expensis transmittitur quidquid de prædictis insulis aggregatur. Sed ego suggero ad hoc ut etsi minus expensæ in Italia tribuantur, a suo tamen imperio oppressorum lacrymas compescat. Nam et idcirco fortasse tantæ expensæ in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admistione colliguntur. Præcipiant ergo serenissimi domini nil cum peccato colligi. Et scio quia etsi parum reipublicæ attribuitur utilitatibus, ex eo multum respublica (i) adjuvatur. Quametsi fortasse contingat expensis minoribus minus adjuvari, melius est tamen temporaliter nos non vivere, quam vos ad æternam vitam obstaculum aliquod invenire. Quæ enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite, quando filios suos distrahunt ne torqueantur. Qualiter autem miserendum sit filiis aliorum, hoc bene sciunt qui habent proprios. Unde mihi hæc breviter suggessisse sufficiat, ne si ea quæ in his partibus aguntur pietas vestra non cognosceret, me apud districtum judicem silentii mei culpa multaret.

EPISTOLA XLII.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM.

Ad amorem cælestium se hujus vitæ doloribus impelli. Quos palitur recenset. Sebastianum, quod oblata ab Anastasio Ecclesiæ regimen suscipere noluerit, laudat. Si ad hoc unquam consentire decreverit, petit ut in amore sibi alium non præponat.

Gregorius Sebastiano (a) episcopo Sirmiensi.

Dulcissima atque suavissima fraternitatis tuæ scripta suscepi. Quæ mihi, quamvis nunquam desit a corde, sanctitatem tamen vestram, quasi corporaliter præsentem fecerunt. Sed omnipotentem Dominum rogo, ut sua vos dextera protegat, (b) vobisque et hic tranquillam vitam, et quando ei placuerit, præmia æterna concedat. 770 Sed peto, si illo me amore diligitis, quo præsentem semper amastis, ut pro me enixius exoretis, quatenus omnipotens Deus a peccatorum meorum nexibus me citius solvat, et

(g) De titulis, supra, lib. 1, epist. olim 63, nunc 65.

(h) Excusi, tale hoc tantumque facinus peccati quo pondus amoveat. Qui scio.

(i) In vulgatis, adjuvatur. Quod etsi, etc. Omnes Vatic., Norm., Collectio Pauli, etc., habent Quam, et refertur ad rempublicam.

EPIST. XLII [Al. 35.] — (a) In Excusis, episcopo Rhiziniensi. In Collect. Pauli et in Vatic. D. episcopo Rimiensi. Quem exhibemus titulum suppeditant nobis

corruptionis hujus pondere exutum suo conspectui liberum existere faciat. Quamvis enim inæstimabilis sit cælestis patriæ dulcedo, quæ trahat, multi tamen in hac vita dolores sunt qui ad amorem cælestium quotidie impellant. Qui mihi in hoc ipso solum vehementer placent, quia placere in hoc mundo aliquid non permittunt.

Quæ enim, frater sanctissime, de amici vestri domni Romani persona in hac terra patimur, loqui minime valemus. Breviter tamen dico, quia ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit; ita ut benigniores videantur hostes, qui nos interimunt, quam reipublicæ judices, qui nos malitia sua, (c) rapinis atque fallaciis in cogitatione consumunt. Et uno tempore curam episcoporum atque clericorum, monasteriorum quoque et populi gerere, contra hostium insidias sollicitum vigilare, contra ducum fallacias atque malitias suspectum semper existere, cujus laboris, cujus doloris sit, vestra fraternitas tanto verius penset, quanto me qui hæc patior purius amat. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 49.)

Præterea debitum salutationis alloquium solvens, indico quod ad me Bonifacio defensore referente pervenerit, quia vir sanctissimus frater noster dominus (d) Anastasius patriarcha in una suarum civitatum regendam vobis Ecclesiam committere voluit, et consentire noluitis. Quem sensum, ac sapientiam vestram valde ego libenter amplexus sum, laudavi vehementer, et vos felices, me infelicem esse deputavi, qui hoc tali tempore regimen Ecclesiæ suscipere consensi. Si tamen animus vester fortasse fratribus condescendendo, et misericordiæ operibus intentus ad hoc unquam consentire decreverit, peto ut amoris meo alium minime præponatis. Sunt enim in Sicilia insula Ecclesiæ vacantes episcopis, et si vobis placet auctore Deo Ecclesiam regere, juxta beati Petri apostoli limina, cum ejus adjutorio melius potestis. Sin vero non placet, feliciter state, ut ista in vobis intentio permaneat, et pro nobis infelicibus exorate. Omnipotens autem Deus in quocunque vos esse loco voluerit, sua protectione custodiat, et ad cælestia vos dona perducatur. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 13.)

EPISTOLA XLIII.

AD EULOGIUM ET ANASTASIUM EPISCOPOS.

Tum Pelagii decessoris sui, tum suas ad Joannem, titulum universalis episcopi sibi arrogantem, epistolas mittit. Hortatur enixe ut communi consilio atque uno spiritu illius superbiam insequantur.

Gregorius (a) Eulogio episcopo Alexandrino, et Anastasio episcopo Antiocheno.

tres alii Vatio., Norm. omnes, Reg., Colbert., Corb., etc. Ita etiam legitur apud Joan. Diac., lib. III, capp. 43 et 49, tam in Mss. quam in Editis.

(b) Vulgati, nobisque; non ex Mss.

(c) Vatic. D, rapinis, fallaciis, atque flagitiis.

(d) Episcopo Rhiziniensi cum Anastasio arctam necessitudinem fuisse apparet ex ep. 27, nunc 28 lib. 1, cum Anastasius sede pulsus erat. GUSSANV.

EPIST. XLIII [Al. 36]. — (a) Fuit quadragesimus

Cum prædicator egregius dicat: *Quandiu quidem sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo* (Rom. xi, 13). Qui rursus alias dicit: *Facti sumus ut parvuli in medio vestrum* (I Thess. ii, 7), exemplum procul dubio nobis sequentibus ostendit, ut et humilitatem teneamus in mente, et tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore, quatenus nec in nobis humilitas timida, nec erectio sit superba. Ante hos siquidem annos (b) octo, sanctæ memoriæ decessoris mei Pelagii tempore, frater et coepiscopus noster Joannes in Constantinopolitana urbe ex causa alia occasionem quærens synodum fecit, in qua se universalem appellare conatus est. Quod mox idem decessor meus ut agnovit, directis litteris ex auctoritate sancti Petri apostoli ejusdem synodi acta cassavit. Quarum videlicet epistolarum sanctitati vestræ exemplaria studui destinare. Diaconum vero qui juxta morem pro responsis Ecclesiæ faciendis piissimorum dominorum vestigiis adhærebat, cum præfato consacerdote nostro missarum solemniam celebrare prohibuit. Cujus ego quoque sententiam sequens, similia prædicto consacerdoti nostro scripta transmisi, quorum exemplaria vestræ beatitudini censui transmittenda, hoc præcipue intendens, ut hac de re, qua ex (c) nova superbia tota universalis Ecclesiæ viscera perturbantur, prius sæpe fati fratris nostri animum modesta intentione pulsemus. Qui si nequaquam a suæ elationis rigore voluerit inclinari, tunc quid fieri debeat, cum omnipotentis Dei solatio subtilius pertractetur.

Sicut enim veneranda mihi vestra sanctitas novit, per sanctam Chalcedonensem synodum pontifici sedis apostolicæ, cui Deo disponente deservio, hoc universitatis nomen oblatum est. Sed nullus unquam decessorum meorum hoc tam profano vocabulo uti consensit, quia videlicet si unus patriarcha universalis dicitur, patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc, absit a Christiani mente id sibi velle quempiam arripere, unde fratrum suorum honorem imminuere ex quantulacunque parte videatur. Cum ergo nos hunc honorem nolumus oblatum suscipere, pensate quam ignominiosum sit hunc sibi quempiam violenter usurpare voluisse.

Propterea sanctitas vestra in suis epistolis neminem unquam universalem nominet, ne sibi debitum detrahat, cum alteri honorem offert indebitum. Nec

A hac in re de serenissimis dominis animum vestrum mordeat sinistra suspicio, quia omnipotentem Dominum meluit, et contra statuta evangelica, contra sacratissimos canones agere aliquid nullo modo consentit. Ego vero quamvis a vobis per longa terrarum atque maris intervalla disjunctus sim, sum tamen omnino vobis corde conjunctus. Idque de vestra beatitudine erga me modis omnibus confido, quia cum me vicissim diligitis, a me non longe estis. (d) Unde magis gratias referimus grano illi sinapis (Matth. xiii, 31, 32), quia ex 772 modici despiciabilisque seminis specie ita est, ramis ex eadem radice surgentibus atque sese distendentibus usquequaque diffusus, ut in eis volatilia cæli cuncta nidificent. Gratiaque sit fermento illi, (e) quod tribus farinæ salis totius humani generis massam in unitate conspersit (Matth. xiii, 33). Atque parvo lapidi, qui abscissus de monte sine manibus, occupavit universam faciem orbis terræ (Dan. ii, 35). Qui ad hoc se usquequaque distendit, (f) ut ex humano genere in unitatem redacto, totius corpus perficeretur Ecclesiæ, itaque ita ad totius (g) compaginis pertineret commodum membrorum partialis ista distinctio.

Unde nos quoque a vobis non longe sumus, quia in illo qui ubique est unum sumus. Agamus ergo ei gratias qui solutis inimicitiis, in carne sua fecit ut in omni orbe terrarum unus esset grex, et unum ovile sub se uno pastore, memores semper quid nos prædicator veritatis admoneat, dicens: *Solliciti servate unitatem spiritus in vinculo pacis* (Ephes. vi, 3). Et: *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (Hebr. xii, 14). Qui aliis quoque discipulis dicit: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (Rom. xii, 18). Vidit enim pacem bonos cum malis habere non posse; et idcirco, sicut nostis, præmisit, *Si fieri potest*.

Sed quia pax nisi in duabus partibus firmari non valet, cum hanc mali fugiunt, boni tenere medullitus debent. Unde et mire dicitur, *Quod ex vobis est*, ut videlicet in nobis maneat, etiam cum a pravorum hominum mente repellitur. Quam videlicet pacem tunc veraciter tenemus, cum superbiorum culpas charitate simul et justitia insistente prosequimur, cum eos diligimus et eorum vitia odio habemus. Opus quippe Dei homo est, sed opus hominis vitium. D Nos ergo discernamus quid Deus, quid item homo

septimus episcopus Alexandrinus, vir insignis pietatis et scientiæ De eo Joan. Moschus, Limonarii c. 146 et 147, Evagrius, lib. v, c. 16. Photius, in Biblioth., cod. 208, 225, 226, 227, 230, 280, ejus scriptorum mentionem facit. GUSSANV.

(b) Epistola Pelagii II, de qua paulo post sanctus doctor, data legitur mense Martio, indict. 5, a qua usque ad indict. 13 octo numerantur anni.

(c) Novam non fuisse contendit Gussanvillæus. In concilio Constantinopolitano, inquit, sub Menna, etc., an. 536, idem titulus reperitur centies, quem Binus vult irrepsisse: *Nisi dicamus*, inquit, *Constantinopolitanum habito respectu ad subjectos sibi in Oriente episcopos ac sacerdotes universalem appellari*. Vide

titulum novell. 42, quem Binus indicat, ejusdemque collectoris notam, act. 3 conc. Chalced., ubi contendit repugnante multis in locis sancto Gregorio hanc universalis appellationem a summis pontificibus non semel usurpatam, ut a sancto Leone epist. 54, nunc 78, quod falsum est: se quidem dicit episcopum Romanum et universalis Ecclesiæ, ut hic sanctus Gregorius vocat Eulogium et Anastasium universæ Ecclesiæ patriarchas. GUSSANV.

(d) Ita unanimiter Mss., at Excusi, et magis.

(e) Idem vulgati, quo tribus, etc.

(f) Quatuor Vatic., ut ex omni humano genere in unitatem redactum totius, etc.

(g) Quatuor Vatic. et Corb., compagis.

fecerit, neque propter errorem odio habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem.

Unita ergo mente insequamur in homine malum superbiæ, ut ab hoste suo, videlicet errore, prius ipse homo liberetur. Præstabit vires omnipotens Redemptor noster charitati atque justitiæ, præstabit nobis longe a nobis positam unitatem spiritus sui, ipse cujus artificio quasi in arcæ modum quatuor mundi constructa lateribus, atque imputribilium lignorum compage, et bitumine charitatis astricta, nullius adversitate spiritus, nullius venientis extrinsecus tumore fluctus perturbatur Ecclesia.

Sed quemadmodum illius gubernante gratia petendum est ut nulla nos superveniens exterius unda conturbet, ita ex totis orandum est visceribus, fratres charissimi, ut suæ providentiæ dextera cumulum sentinæ in nobis interioris exhauriat. Adversarius quippe diabolus qui contra 773 humiles sæviens, sicut leo rugiens circuit quærens quem devoret (*I Petr.* v, 8), non jam, ut cernimus, caulas circuit, sed ita valide in quibusdam Ecclesiæ necessariis membris dentes figit, ut nulli sit dubium quia nisi unanimiter, favente Domino, cunctorum provida pastorum turba concurrat, omne, quod absit, citius ovile dilaniet. Perpendite, fratres charissimi, (h) quis e vicino subsequitur, cujus et in sacerdotibus erumpunt tam perversa primordia. Quia enim juxta est ille de quo scriptum est: *Ipse est rex super universos filios superbiæ* (*Job*, xli, 25); quod non sine gravi dolore dicere compellor, frater et coepiscopus noster Joannes mandata dominica, apostolica præcepta, regulæ Patrum despiciebat, cum per elationem præcurrere cōnatur in nomine.

Vestræ autem beatitudini indicet omnipotens Deus quam gravi considerationis hujus gemitu torqueor, quod ille quondam mihi modestissimus, ille omnibus dilectus, ille qui in eleemosynis, orationibus, atque jejuniis videbatur occupatus, ex eo in quo sedebat cinere, ex ea (i) quam prædicabat humilitate, jactantiam sumpsit, ita ut universa sibi tentet ascribere, et omnia quæ (k) soli uni capiti coherent, videlicet Christo, per elationem pompatici sermonis ejusdem Christi sibi studeat membra subjugare. Nec mirum, quod ille tentator, qui initium omnis peccati scit esse superbiam, (l) et tunc ea in primo homine ante omnia usus est, et nunc eam quibusdam hominibus ponit in fine virtutum, ut qui aliquatenus bonis vitæ studiis ejus videbantur crudelissimas manus effugere,

(h) Excusi, *quid e vicino*.

(i) In Vulgatis, *prxtendebat*.

(k) Caput essentiale intelligit, a quo omnis gratia in singula corporis membra defluit. Est tamen ipse summus pontifex alio modo caput totius Ecclesiæ, ut minister primarius, et unitatis ecclesiasticæ centrum visibile, cui omnes conjungi et cohærere debent tanquam capiti. De Christo Ecclesiæ capite, *epist.* 38, nunc 18. GUSSANV.

(l) Vatic. D: *Et tunc eam primo homini suadere ante omnia ausus est, et nunc eam quibusdam hominibus in fine virtutum intendere. Et qui.*

(m) Ita cum Vatio. D, quinque Anglic., omnibus

A eis in ipsa meta boni operis, et in ipsa quodammodo apponat perfectionis conclusione tendiculum.

Unde magnopere orandum est, et omnipotens Deus assiduis precibus implorandus, ut hunc a mente illius avertat errorem, hoc ab unitate atque humilitate Ecclesiæ malum superbiæ et confusionis amoveat. Et favente Domino omnibus viribus concurrendum atque providendum, ne in unius veneno sermonis viventia in Christi corpore membra moriantur. Si enim hoc dici licenter permittitur, honor patriarcharum omnium negatur. Et cum fortasse is in errore perit, qui universalis dicitur, nullus jam episcopus remansisse in statu veritatis invenitur.

(m) Oportet ergo ut constanter ac sine præjudicio servetis, sicut accepistis, Ecclesias, et nihil sibi in vobis hæc tentatio diabolicæ usurpationis ascribat. State fortes, state securi: scripta cum universalis nominis falsitate nec dare unquam, nec suspicere præsumatis. Omnes episcopos curæ vestræ subjectos ab hujus elationis iniquatione prohibete, ut universa vos Ecclesia patriarchas, non solum in bonis operibus, sed etiam in veritatis auctoritate cognoscat. Si qua autem forsitan adversa subsequuntur, unanimiter persistentes, etiam moriendo debemus ostendere, 774 (n) quia in damno generalitatis nostrum specialiter aliquid non amamus. Dicamus cum Paulo: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip.* i, 21). Audiamus quod primus omnium pastorum dicit: *Si quid patimini propter justitiam, beati eritis* (*I Petr.* iii, 14). Mihi enim credite, quia honorem, quem pro prædicanda veritate suscepimus, si necessitatis causa exigat, securius pro eadem veritate relinquimus, quam tenemus. Pro me autem, sicut vestram charissimam beatitudinem decet, orate, ut hoc quod vobis loqui audeo, operibus ostendam.

EPISTOLA XLIV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

De visitatione Ariminensi melius procuranda.

Gregorius (a) Leontio episcopo, visitatori Ariminensis Ecclesiæ.

Clero Ariminensis Ecclesiæ (*Grat.* 48, q. 2, c. 6), cujus visitator es, conquerente comperimus (b) quod remotis omnibus, fraternitas tua hominibus suis patrimonii ejus gubernationem cæterasque utilitates commiserit peragendas. Quod si ita est, querelam ejusdem cleri ineptam esse non credimus. Ea de re hinc hortamur affatibus, ut omnia quæ ad suprascriptam Ecclesiam pertinent, per proprios ejus homi-

Norm., Corb. et Collect. Pauli, vet. Editi. In recent., quibus favent Reg. et quidam Vatio., *obtestor ergo*.

(n) Hic redimus adhuc ad veterum Ed. lectionem, Mss. omnium Vatic., Anglic., Norm., Reg., Collect. Pauli, etc., auctoritate firmatam. Recent. habent, *quia in damnando generalitatis nomine nostrum specialiter*. In hac Gregorii epistola, multa ex *epist.* 8 Pelagii II excerpta agnoscimus.

Epist. XLIV [Al. 42]. — (a) Urbinati scilicet episcopo, ex *epist.* 24 lib. iii, *indict.* 11. In Norm., Corb. et aliis Mss., legitur tantum *Leontio episcopo*.

(b) Excusi, *quod remotis omnibus clericis*.

nes, quos ipse praevideris, sive per diaconum latorem praesentium gubernari agique disponas, ut nulla eis adversum te justa murmurandi relinquatur occasio. Si vero quaedam de eis infidelitatis est fortasse suspicio, cum eis quoque homines tuos in actione constitue, ut alterna erga se sollicitudine debeant esse custodes, rationes tibi modis omnibus posituri.

Quidquid vero de redditibus Ecclesiae ipsius accesserit, quatuor juxta consuetudinem oportet fieri portiones: unam scilicet quae clero praebenda sit, aliam quae pauperibus. De reliquis autem duabus partibus tres fieri volumus, unam sartis tectis profuturam, aliam pro sustentatione sua Castorio proprio episcopo dirigendam, reliquam tibi met retinendam. Si quis igitur in suprascriptae Ecclesiae clero dignus fuerit presbyter, vel diaconus, sive in gradu alio ordinari, liberam habebis ex nostra auctoritate eum promovendi licentiam.

In lucrandis ergo animabus invigila, circa cleri rectitudinem esto sollicitus. Utilitates Ecclesiae, cujus visitationem geris, injuste perire vel deteriorari nulla subreptione permittas, ne, quod absit, et apud Deum perpetui labem periculi, et apud nos reatum culpae possis incurrere.

Comperimus praeterea (c) aliquot te annonas de publico consequi, et hac ex re verecundia comprimi, atque in causis Ecclesiae, vel defensione pauperum, ut congruit, non esse efficacem. Propterea 775 abstinendum est ab hoc quod verecundiam incutit, et stipendiis quae de Ecclesia consequeris debes esse contentus. Nam si aliter facere post nostram adhortationem volueris, aliam de te aestimationem habebimus. Quippe qui commissos tibi avaritiae militare doces, quos sufficientibus stipendiis instituis non esse contentos.

(a) EPISTOLA XLV.

AD ANDREAM SCHOLASTICUM.

Castorium chartularium commendat.

Gregorius Andreæ scholastico.

Qualiter de gloriae vestrae debeamus sinceritate praesumere, cognitae devotionis qualitas, quam beato Petro apostolorum principi olim exhibuistis ostendit. Cujus licet causis mente vos adesse promptissima confidamus, non tamen ab re est si ea quae sponte egistis nostra ex abundanti epistola deponamus. Atque ideo salutantes, paternae charitatis affectu petimus, ut quia latorem praesentium Castorium chartularium nostrum pro necessariis illic causis direximus, vestra eum ope in omnibus adjuvetis, atque illi bonitatis vestrae consilio, quocunque ne-

(c) In vulgatis, *aliquid te annonæ, de publico*, hoc est de fisco. Vituperat Leontium, quod, propriis stipendiis non contentus, ex fisco annonam acciperet. Laudat Severus Sulpic. episcopos Aquitanos, Gallos, et Britannos, qui concilio Ariminensi interfuerunt, quod annonis et cellariis, hoc est hospitibus ab Augusto sibi oblati uti noluerint, sed propriis sumptibus ali maluerint, tribus duntaxat exceptis, lib. II Hist. sacræ.

EPIST. XLV [Al. 15, indict. 2]. — (a) Hæc epistola abest a Mss. Anglic. et a plerisque. Legitur in San-

cesse fuerit, concurratis, quatenus fultus Christianitatis vestrae solatio, ad explenda quae sibi injuncta sunt solers et idoneus possit inveniri. Sic etenim et vos quae vestra sunt facitis, et nos pro vobis enixius orare compellitis. Omnipotens Deus gratiae suae vos tuitione praemuniat, et ita actus vestros in suo sicut desideratis propitius timore disponat, ut a malis omnibus hic exuat, et ad gaudia vos aeterna perducatur.

EPISTOLA XLVI.

AD BASILIUM.

Laudat ejus zelum pro Ecclesiae unitate. Ipsum excitat ne a procuranda schismaticorum reversione deterreatur.

Gregorius (a) Basilio.

Multum cor nostrum vestrae magnitudini congruet, quod sic vos studiosos in vestris actibus invenimus, ut vobis et apud homines gloriam, et apud omnipotentem Deum praemia mercedis (b) acquiratis. Inter alia igitur laudanda quae agitis qualiter vos contra Ietricorum schisma pro unitate Ecclesiae amoris olim fervor accenderit, et multorum testificatione, et nostrorum modo plene relatione cognovimus. Unde Redemptoris nostri misericordiam exoramus, ut sua vobis in omnibus gratia suffragetur, et affectu vos implere tribuat, quod velle concessit. Quia ergo hac in re tanto commoda retributionis accrescunt, quanto et studium laboris augetur, (c) paterna vos dilectione salutantes hortamur, ut opportunitate occasionis inventa, efficaciam vestram exercere enixius debeatis. atque id modis quibus possibile fuerit, omni studio agere contendatis, quatenus praedicabile desiderium vestrum de reversione errantium adjuvante Domino compleatis. Praesentium vero portitorem Castorium chartularium nostrum, quem pro quibusdam illic causis 776 transmisimus, magnitudo vestra, ut bona sua multiplicet, suis in omnibus studeat solatiis adjuvare. Omnipotens Deus sua vos protectione cum filiis et omni domo vestra ab omni adversitate tueatur atque custodiat, vobisque et praesentis vitae prosperitatem, et laetitiam futurae concedat.

EPISTOLA XLVII.

AD MASTALONEM.

Ipsius pro Ecclesiae unitate zelum laudat. A procuranda schismaticorum reversione non deterreatur.

Gregorius Mastaloni.

Responsalium nostrorum relatione comperimus quod pro amore unitatis Ecclesiae tantus vos divini zeli ardor accenderit, ut quoscunque valueritis, non desinatis ad sinum matris Ecclesiae revocare, atque, ut bonus fidelisque famulus lucrum quotidie de ac-

Victorino, in Remigiano 700 ann., alio a Rhemensi jam saepe commemorato, et in unico ex Vaticanis.

EPIST. XLVI [Al. 94, indict. 2]. — (a) In Vatic. A, *Basilio episcopo*, sed mentose, ut probat titulus *magnitudinis Basilii* datus. Praeterea sanctus Gregorius in fine epistolae meminit filiorum ejus, quod episcopo raro convenire potest.

(b) Vel *acquirant*, scilicet actus, ut legitur in tribus Vat.

(c) In iisdem, *paterna vos dulcedine*.

EPIST. XLVII. Al. 95, indict. 2.

communi filio Probino presbytero veniente trans-
mitterem. Et tuæ quidem caritati in eo opere tertiæ
et quartæ partis 778 Codices non transmissi, (b) quia
eos solummodo ex eisdem partibus Codices jam mo-
nasteriis dedi. Hos itaque sanctitas tua studiose per-
currat, et peccata mea studiosius debeat, ne mihi
culpæ gravioris sit quod quasi scire videor quod
agere prætermiſi. In hac vero Ecclesia quantis
causarum tumultibus premor, ipsa charitati tuæ
epistolæ meæ brevitatis innotescit, quando ei parum
loquor, quem magis omnibus diligo.

EPISTOLA L.

AD JOANNEM ABBATEM.

*Ad monasterium sancti Andreæ proficiscatur, vitiosos
coerciturus ac puniturus.*

Gregorius Joanni abbati (a) de Regio.

Ea quæ ad correptionem religiosarum pertinent
personarum nos præterire nec decet, nec convenit.
Pervenit itaque ad nos in monasterio sancti Andreæ,
quod juxta (b) Vulcanum est positum, multa perpe-
trari facinora. Atque ideo auctoritatis nostræ præ-
ceptione suffultum ad id te monasterium proficisci
necesse est, et omnia quæ dicuntur subtili investi-
gatione discutere. Et si ita, quod absit, inveneris,
sic in illos regulariter vindicabis, ut digna coscoer-
citio a pravis et illicitis de cætero doceat actibus
abstinere.

EPISTOLA LI.

AD PETRUM ET PROVIDENTIIUM EPISCOPOS.

*Scribit de fide eis satisfacturum se, promittitque Romam
venientibus nullam molestiam illaturum.*

Gregorius Petro et (a) Providentio episcopis Istriæ.

Deus, qui lætatur in unitate fidelium, et revelat
quærentibus veritatem, cordi vestro, dilectissimi
fratres, aperiat quanto vos desiderio in gremio cu-
piam sanctæ universalis Ecclesiæ contineri, et in
ejus manere unitate concordēs. Quod fore non du-
bito, si, abjecto contentionis stimulo, satisfieri vobis
veraciter de his quibus est dubietas intendatis. Re-
meantis autem Castorii notarii mei relatione edo-
ctus sum fraternitatem vestram ad me habere desi-
derium veniendi, si promissum fuerit quia nullam
molestiam sustinebit. Hoc ego cognoscens et opto,
et succensus ardore charitatis invito, ut ad me ve-
niendi debeatis laborem assumere, quatenus pariter
conferentes, quæ vera et Redemptori nostro sunt
placita, et communiter loquamur, et modis omnibus
teneamus. 779 Ego vero, divinæ protectionis gra-
tia suffragante, satisfacere vobis de quibus dubitatis

(b) Ita restituimus ad Mss. Vatic., Norm., Corb.,
Rhem., etc., cum in Editis legatur: *Quia eos so-
lummodo invenio, quos ex ejusdem partibus Codices,
quos jam monasteriis dedi excerpti.* Quid intricatius
et obscurius?

Epist. L [Al. 48]. — (a) In multis et melioribus
Codicibus omittitur *de Regio*.

(b) Fortasse intelligit Vulcani insulam Siciliæ adja-
centem, et Liparæ proximam, quæ nunc *Vulcano*
vulgo dicitur. De hac Maro, *Æneid.* viii:

Vulcani domus et Vulcania nomine tellus.

Epist. LI [Al. 44]. — (a) Sic appellatur hic
episcopus in omnibus Vatic., Anglic., Norm., Tel-

A paratus sum; et confido de omnipotentis Dei cle-
mentia quod ita vobis satisfactio mea interior in hæ-
rebit, ut nihil charitati vestræ de cætero possit am-
biguum remanere. Nam illa quæ sanctissimæ qua-
tuor synodi sapuerunt atque definierunt, sicuti
prædecessor noster sanctissimus Leo papa, ita et nos
sapimus, sequimur, ac tenemus, nec ab earum fide
aliquo modo dissentimus. Sed quia plus persona
præsens quam epistola satisfacit, hortor, dilectissimi
fratres, ut ad me venire, sicut præfatus sum, debeat-
is, dummodo ratione percepta a concordia sanctæ
universalis Ecclesiæ dissensio vos nulla dissociet.

Hoc tamen certa sit vestra charitas, quia vos et
cum affectu quo decet suscipio, et cum gratia re-
laxabo. Nec aliquam vos vel quoscunque alios, qui
pro hac ad me causa venire voluerint, afflictionem
vel molestiam sustinere (b) promitto. Sed seu ad con-
sentiendum mihi cor vestrum misericordia divina
compunxerit, sive, quod absit, in ea vos durare dis-
sensione contigerit, ad propria vos remeare quando
volueritis, juxta promissionem meam sine læsione
vel molestia relaxare curabimus, (c) Mense Augusto,
indictione 13. (Cf. *Joan. Diac. l. iv, n. 37.*)

EPISTOLA LII.

AD JOANNEM ARCHIEPISCOPUM.

*Laudat Secundinum episcopum quod Anastasii causam
recte discussisset ac finierit. Clericis qui ab Anastasio
accusatione destiterant, Paulo quidem et Clematio,
ignoscit, Euphemio vero atque Thomæ sacris ordini-
bus quos pro sceleris præmio perceperant in perpetuum
interdicit. Singulis consueta stipendia vult
erogari, et Paulo restitui quidquid in Ecclesiæ uti-
litatem expenderat.*

Gregorius Joanni (a) archiepiscopo Corinthiorum.

Æquitatem atque sollicitudinem Secundini fratris
et coepiscopi nostri, quæ olim bene nobis est cognita,
etiam (b) series indicata monstravit. In qua re valde
placuit, lætosque nos reddidit, quia in causa Anasta-
sii quondam episcopi, quæ me examinandam injunxi-
mus, vigilantiam suam et diligenter exercuit, et co-
gnita crimina, ut justitia poscebat et oportuit, (c) judi-
cavit. Sed in his omnibus gratias omnipotenti Deo
referimus, qui, desistentibus quibusdam accusatori-
bus, cognitioni ejus veritatem, ne tantorum causa
facinorum latere potuisset, ostendit. Quoniam vero
in eadem sententia in qua superscriptum Anasta-
sium juste damnatum constat atque depositum sic
quædam superscriptus frater et coepiscopus noster
ultus personas est, ut nostro arbitrio reveraret, id-

ler., etc., non *Prudentius*, ut legitur in *Excusis*.

(b) Norm., Rhem. et nonnulli alii, *permulto*, con-
sentiunt vet. Editi.

(c) Ita lectum in duobus Vatic., non autem in no-
stris veteribus Codicibus.

Epist. LII [Al. 51]. — (a) In Vulgatis, *episcopo*.
Obsequimur unanimi Mss. consensui.

(b) In Corb., Reg. et Norm., *series judicati mon-
stravit*. Consentiunt vet. Editi. In recent. legitur, *se-
ries indicata scriptorum vestrorum monstravit*. Quæ
lectio est trium Vatic., demptis vocibus, *scriptorum
vestrorum*, quas nullis in Mss. invenimus.

(c) *Excusi*, vindicavit, invitis Mss.

circo quid de eis tenendum servandumque sit præ-
senti epistola signare perspeximus.

Paulum itaque diaconum (*Grat.* 2, q. 4, c. 6) la-
torem præsentium, quamvis culpa sua vehementer
confundat atque redarguat, quod deceptus promissio-
ne, (d) ab accusatione 780 nuper depositi quon-
dam episcopi sui destiterit, et cupiditatis studio si-
lere contra animam suam potius quam prode vera
consenserit, tamen quia pios plus nos esse convenit
quam districtos, hanc ei culpam ignoscimus, atque
eum in ordine locoque suo recipiendum esse cense-
mus. Nam ei a tempore prolatæ sententiæ afflictio-
nem quam pertulit credimus ad vindictam hujus
posse culpæ sufficere. Euphemium vero atque Tho-
mam (*Grat. ibid.*), qui pro deserenda accusatione
sacros ordines acceperunt, eisdem sacris privatos
ordinibus esse atque ita sicuti sunt depositi volumus
permanere, nec unquam eos sub qualibet excusatio-
nis specie sacros in ordines revocari decernimus.
Nam nimis indignum, et contra ecclesiasticæ regulam
disciplinæ est, ut honore, quem non ex meritis sed
pre sceleris præmio perceperunt, fungantur. Quia
tamen plus misericordiæ quam districtæ nos con-
venit operam dare justitiæ, eosdem Euphemium at-
que Thomam in ordine locoque tantummodo unde
ad ordines sacros promoti fuerant volumus revocari,
et cunctis diebus vitæ suæ eorundem (e) locorum
continentiam sicut consueverant ante percipiant.
Clematium vero lectorem similiter benignitatis in-
luito in ordinem locumque suum revocandum esse
constituo. Quibus etiam omnibus, id est Paulo dia-
cono, Euphemio, Thomæ, atque Clematio commoda
sua, secundum locum et ordinem in quo quisque
eorum est, sicut solitus erat accipere, a præsentī
tertia decima indictione vestra fraternitas sine aliqua
studeat imminutione præbere. Quia igitur suprascri-

(d) De pœna tergiverantis, qui ab accusatione desi-
stit, agunt jureconsulti, cum senatusconsultum Tur-
pilianum exponunt. Vide Gregorium Turonensem,
historiæ lib. v, cap. 21, de suspensione episcopi a
communione, eo quod ab accusatione destitisset. Nos
eam quæ inter canones de episcoporum accusationi-
bus antinomia est indicamus. Nec laicis, nec interio-
ribus clericis licet accusare suos episcopos; iisdem
eosdem licet accusare. Vide caus. 2, quæst. 7. Con-
cilium chalcedonense solvit nodum can. 21: Cleri-
cos sive laicos accusantes suos episcopos vel cleri-
cos passim et sine probatione, ad accusationem non
recipi, nisi prius eorum discutatur existimatio.
Evidentius adhuc rem eandem tractat concilium
Constantin. I, can. 6, quem lector consulat. Unum
addo: Si liceat accusare, ergo et monere et corri-
pere delinquentem, urgente charitate, non mali-
gnante zelo. Scriptum est enim: *Nolite tangere
Christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.*
Psalm. civ, vers. 13. GUSSANV.

(e) Stipendium clericale, sportulam, demensum,
quod moris erat dare clericis in eodem loco mini-
strantibus. Idipsum statim repetitur de Paulo dia-
cono et Clematio aliis verbis. GUSSANV.

(f) Vatic. A, B, C, *pro utilitate provinciarum vestrarum.* In
hac epistola multa, Mss. morem gerendo, mutavi-
mus, si aliorum Editorum ratio habeatur; de qui-
bus, quod levia sint, non admonuimus.

(g) In Turon. S. Gat., et in vet. Ed. Paris. 1518,

plus Paulus diaconus multa se (f) pro utilitate Eccle-
siæ vestræ memorat expendisse, et ut ea possit reci-
pere fraternitatis vestræ solatio desiderat adjuvari,
hortamur, ut, si ita est, omni ei possibilitate ad re-
cipienda quæ dedit debeat concurrere, atque vestris
cum auxiliis adjuvare, quia nulla ratio patitur ut in
his quæ pro utilitate generalitatis impendit aliquod
sustineat injuste dispendium. Præterea tres libras
auri, quas, imminente suprascripto fratre et coepi-
scopo nostro Secundino, eundem Paulum diaconum
pro utilitate vestræ dedisse constat Ecclesiæ, frater-
nitas vestra eas cessante dilatione restituat, ne,
quod absit, non rationabiliter, sed sola eum gra-
vare voluntate tantummodo videatur (g).

(a) EPISTOLA LIII.

AD VIRGILIUM EPISCOPUM.

*Vices illi suas in regno Childeberti concedit. Monet ut
simoniacam labem prohibeat, et ne ex laicis repente
fiant episcopi. De pallii usu, et quatenus vices apo-
stolicas obire debeat.*

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi.

O quam bona est charitas, quæ absentia per ima-
ginem præsentia sibi metipsis exhibet per amorem,
divisa unit, confusa ordinat, inæqualia 781 sociat,
imperfecta consummat. Quam recte prædicator egre-
gius vinculum perfectionis vocat, quia virtutes
quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen
eas charitas etiam ligat, ut ab amantis mente dis-
solvi jam nequeant. Hac itaque virtute, frater cha-
rissime, plenum te esse reperio, sicut mihi de te,
et hi qui ex Gallicanis partibus veniunt, et episto-
læ tuæ ad me directæ verba testantur.

Quod vero in eis, (b) juxta antiquum morem, usum
pallii ac (c) vices sedis apostolicæ postulasti, absit ne
aut transitorie potestatis culmen, aut exterioris cul-
tus ornatum in vicibus nostris ac pallio quæsisse te

subjicitur, *mense Aug. indict. 13.* Et sane indiot. de-
cima tertia in epistolæ serie notatur.

EPIST. LIII [Al. 50]. — (a) Apud Gussanv., cui fa-
vent duo Teller., data die 6 Junii, indict. 13. Ponenda
igitur esset ante epist. olim 43 et 44 ejusdem indict.,
datas mense Julio. At in Collectione Pauli diaconi
manuscripta data est 12 Augusti indiot. 13. Exstat
integra inter epistolas Joannis VIII, estque 94 Rosta-
gno Arelatensi. In duobus Vatic., totidem Teller. et
Rhemensi inscribitur, *Virgil.*, etc., *in Gallias missa
per Joan. presbyterum et Sabinianum diac.* Parum
discrepant duo alii Vatic.

(b) Infra, lib. II, epist. 64. *Ab antiquis prædecesso-
rum meorum temporibus pallium Arelatensis episcopus
accepit.* Erat autem archiepiscopus Virgilius jam in-
diot. 9 suoque munere per aliquot annos functus sine
pallio, ut liquet tum ex illius vita, tum ex epist. 47
lib. I. Nondum ergo inducta erat pallii necessitas,
nondum ab illo exterioris cultus instrumento po-
testas ecclesiastica pendebat.

(c) De legationis hujus in Galliis initio vide Zosimi
papæ epist. 5 et 11, ad Patroclum Arelat., necnon
Hilari papæ octavam, nonam et decimam. Arelaten-
sibus episcopis non adeo faverunt alii post Zosimum
Romani pontifices Bonifacius II, Cælestinus I, Leo I,
donec Symmachus an. 514 Cæsario Arelat. usum
pallii cum sedis apostolicæ vicariatu largitus est.
Tum circa an. 545 idem concessit Auxanio primum,
deinde Aureliano, Vigilius epist. 7 et 10: postea Pe-

suspicer. Sed quia cunctis liquet (d) unde in Galliarum regionibus fides sancta prodierit, cum priscam consuetudinem sedis apostolicæ fraternitas vestra repetit, quid aliud quam bona soboles ad sinum matris recurrit? Libenti ergo animo postulata concedimus, ne aut vobis quidquam de debito honore subtrahere, aut præcellentissimi filii nostri Childeberti regis petitionem contempsisse videamur. Sed jam nunc studio majori res indiget, ut cum honor crescit, etiam sollicitudo proficiat, et erga cæterorum custodiam vigilantia excreseat, vitæ quoque merita subjectis in exemplum veniant, et nunquam sua per suscepti honoris gratiam, sed lucra cælestis patriæ vestra fraternitas exquirat. Nostis enim quid beatus apostolus gemens dicat: *Omnes enim quæ sua sunt quaerunt, non quæ sunt Christi Jesu* (Philip. II, 21).

Quibusdam namque narrantibus (Grat. I, q. I, c. 117), (e) agnovi quod in Galliarum vel Germaniæ partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, fletus dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per 782 semetipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit (Matth. XXI, 12). (f) Columbas enim vendere est de Spiritu sancto, quem Deus omnipotens consubstantiali sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædixi, malo jam innuitur quid sequatur. Quia qui in templo Dei columbas

lagius I Sapando epist. 12, tamen Virgilio Gregorius Magnus. Post Virgilium ex Arelat. episcopis nullum privilegiis illis donatum legimus, donec sub noni sæculi finem suas item in Gallia vices Rostagno Arelatensi commisit Joannes VIII, qui hanc epistolam et sequentem paucis demptis usurpavit.

(d) Vide Gregorium Turon., lib. I Hist., c. 27 et 28, necnon de gloria Confessorum, cap. 30.

(e) Multa hic inserta sunt quæ in aliis epistolis totidem verbis reperiuntur. Vide, infra, epist. 57 et 58. Hic vero Germaniæ partes intelligit, aut Galliam universam, quod ex Germania prodierint Franci; aut Franciam Lugdunensem, quæ Sidonio Apollinari, lib. V, epist. 7, dicitur Germania Lugdunensis; aut demum Germaniæ provincias Austrasiorum regi subjectas, scilicet ultra Rhenum, Turingiam, quæ a Theodorico Clodovei Mag. filio subacta, Christianas etiam leges suscepit, teste Gregorio Turon., lib. III Hist., cap. 4, 7 et 9, eis Rhenum, Moguntiam quæ Germania prima, Coloniam Agrippinam quæ Germania secunda dicebatur. Infra, lib. VIII, epist. 30, Augustinus a Germaniarum episcopis episcopus factus, scilicet a Virgilio ipso Arelatensi ordinatus est. Cæterum de simonia in Galliis grassante, a temporibus Brunichildis, agitur in Vita sancti Eligii, auctore sancto Audoen Rothomag. episcopo, de quo paulo infra.

(f) In eundem sensum sanctus Hilarius ad cap. XXI Matth. In columba secundum prophetiæ exempla sanctum Spiritum intelligimus. In cathedra sacerdotii sedes est. Ergo eorum qui sancti Spiritus donum venale habent cathedras evertit, quibus ministerium a Deo commissum negotiatio est. Ut simoniæ labes e Gallia tolleretur multis ad prælatos auctoritate præcipuos et ad reges ipsos epistolis egit Gregorius. Vide infra, epist. 55, necnon lib. IX, epist. 11, 106, 109, 110; lib. XI, epist. 55, 56, 57, 59, 60, 61. Tempore Dago-

A vendere præsumpserunt, eorum, Deo iudice, cathedræ ceciderunt.

Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque qui pretio ad sacrum ordinem perducitur, jam in ipsa provectus sui radice vitiatus, paratior est aliis venundare quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (Matth. X, 8)?

Et cum prima simoniaca hæresis sit contra sanctam Ecclesiam exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat provehendo agit (g) ut hæreticus fiat?

B Alia quoque nobis res est valde detestabilis nuntiata, quod quidam ex laico habitu, (h) per appetitum gloriæ temporalis, defunctis episcopis, tonsurantur, et fiunt subito sacerdotes. Qua in re jam notum est qualis ad sacerdotium venit qui repente de laico habitu ad sacrum transit ducatum. Et qui miles nunquam exstitit, dux religiosorum (i) fieri non pertimescit. Quam iste prædicationem habiturus est, qui forsasse nunquam audivit alienam? Aut quando aliena mala corrigat, qui necdum sua flevit? Et cum ad sacros ordines Paulus apostolus neophytum venire prohibeat, sciendum nobis est quia sicut neophytus tunc vocabatur qui adhuc noviter erat plantatus in fide, ita nunc inter neophytos deputamus, qui adhuc novus (j) est in sancta conversatione. (Grat. dist. 48, c. Sicut.)

Scimus autem quod ædificati parietes non 783 prius tignorum pondus accipiunt, nisi novitatis sue

C berti regis, suggerentibus sanctis Audoen et Eligio, habitum est concilium adversus simoniacam pravitatem: *placuitque omnibus uno in Spiritu sancto accepto consilio, simul cum regis imperio, ut nullus pretio dato ad sacerdotale officium admitteretur*. Ita sanctus Audoenus, lib. II Vitæ sancti Eligii, cap. 1, Necdum tamen abstersa sæculo IX hæc labes, ut ostendit Joannes VIII, epist. 94. Imo duodecimo sæculo simoniam in Gallia defendi consuetudine Romanæ Ecclesiæ dolebat Ivo Carnot. epist. 153. Porro quæ hic adversus Simoniacos scribit Gregorius Magnus iisdem omnino verbis repetit, lib. V, epist. 58, et fusius lib. IX, epist. 107.

(g) Hæresim latiore modo sumit pro simoniaca pravitate. Vide Launoi Librum de Simonia, observatione 3, 4, 5, 11.

(h) Vide lib. II, epist. 25. Ne laici tonsurentur, vacantibus Ecclesiis statim in episcopis ordinandi, prout moris erat in Galliis, vetat Gregorius hac et 55 epist., lib. IX, epist. 11, 106, 109, 110. Idem Gallis vetuerant Zosimus epist. 9, ad Patroclum Arelat. Cælestinus I, epist. 2; ad episc. Provinciæ Vienn. et Narbon. Symmachus, epist. 5; ad Cæsarium Arelat. Felix IV, epist. 8; ad eumd. conc. Arelat. II, can. 1, Arelat. IV.

(i) Eodem sensu infra, epist. 55, de laicis qui tonsurati mox ad episcopatum præcipiti saltu conscendunt: *Ducatum, inquit, sacerdotes sibi arripiunt qui exordium religiosæ militiæ non viderunt*. Vox Religiosus Gregorio Magno etiam clericum significat, lib. IV, epist. 22, cunctos clericos cæterosque religiosos; et lib. IX, epist. 107; *repente in religionis habitu plantatus dicitur qui repente factus est clericus, ut possit in episcopum eligi*.

(j) Vide Gregorium Nazianzenum, in Monodia, ubi argumentum hoc oratorio stylo fusius tractat.

humore siccentur, ne si ante pondera quam solidantur accipiant, cunctam simul fabricam ad terram deponant. Et cum ad ædificium arbusta succidimus, ut prius viriditatis humor exsiccare debeat expectamus, ne si eis adhuc recentibus fabricæ pondus imponitur, ex ipsa novitate curventur, et confracta citius corruant, quæ immature in altum levata videbantur. Cur ergo hoc non subtiliter in hominibus custoditur, quod in lignis quoque ac lapidibus tanta consideratione perpenditur?

Qua de re necesse est ut vestra fraternitas præcellentissimum filium nostrum Childebertum regem admonere studeat, ut huius peccati maculam a regno suo funditus repellat, quatenus omnipotens Deus tanto illi apud se maiora retribuat, quanto eum conspiciet et amare quod ipse diligit, et vitare quod odit.

Itaque fraternitati vestræ vices nostras in Ecclesiis, quæ sub regno sunt præcellentissimi filii nostri Childeberti, juxta antiquum morem Deo auctore commitimus, singulis siquidem metropolitibus secundum priscam consuetudinem proprio honore servato. Pallium quoque transmisimus (*Grat. dist. 100, c. 6*), quo fraternitas tua intra ecclesiam ad sola missarum solemniam utatur. Sic ubi autem longius episcoporum quisquam pergere forte voluerit, sine tuæ sanctitatis auctoritate ei ad loca alia transire non liceat. (*k*) Si qua vero inquisitio de fide, vel fortasse aliarum rerum inter episcopos causa emergerit, quæ discerni difficilius possit, collectis duodecim episcopis ventiletur atque decidatur. Si autem decidi nequiverit, discussa veritate, ad nostrum iudicium referatur. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, honoremque perceptum vos in moribus servare concedat. (*l*) Datum die 12 Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LIV.

AD UNIVERSOS REGNI CHILDEBERTI EPISCOPOS.

Virgilio Arelatensi, cui vices suas commisit, obediant; ab eo vocati veniant ad synodum; nec ad longinqua loca sine illius auctoritate peregrant.

Gregorius (*a*) universis episcopis Galliarum qui sub regno Childeberti sunt.

Ad hoc dispensationis divinæ provisio gradus diversos et ordines constituit esse distinctos, ut dum reverentiam minores potioribus exhiberent, et potio-

res minoribus dilectionem impenderent, una concordie fieret, ex diversitate contextio, et recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim universitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi magnus eam differentie ordo servaret. Quia vero creatura in (*b*) una eademque æqualitate gubernari vel vivere non potest, cœlestium militiarum exemplar nos instruit, quia dum sunt angeli, et sunt archangeli, liquet quod non sunt æquales, sed in potestate et ordine, sicut nostis, differt alter ab altero. Si ergo inter hos qui sine peccato sunt ista constat esse distinctio, quis hominum abnuat huic se libenter dispositioni submittere, cui novit etiam angelos obedire? Hinc etenim pax et charitas mutua se vice complectuntur, et manet firma concordie in alterna, et Deo placita dilectione sinceritas.

Quia igitur unumquodque tunc salubriter completur officium, cum fuerit unus ad quem possit recurri prepositus, idcirco opportunum esse perspeximus in Ecclesiis quæ sub regno præcellentissimi filii nostri Childeberti regis sunt, secundum antiquam consuetudinem, fratri nostro Virgilio Arelatensis civitatis episcopo vices nostras tribuere, quatenus et catholice fidei integritas, id est sanctarum quatuor synodorum, Deo protegente, sollicita devotione servetur; et si inter fratres consacerdotesque nostros aliqua eveniret forte contentio, auctoritatis suæ vigore, vicibus nempe sedis apostolicæ functus, discreta moderatione compescat. Cui etiam injunximus ut si quarundam causarum tale fuerit certamen exortum in quo aliorum præsentia opus sit, (*c*) congregatis sibi in numero competentibus fratribus et coepiscopis nostris, salubriter hoc servata æqualitate discutiat, et canonica integritate definiat. Si quam vero contentionem, quod longe faciat divina potentia, de fidei causa evenire contigerit, aut negotium emergerit cujus vehemens sit fortasse dubietas, et pro sui magnitudine iudicio sedis apostolicæ indigeat, examinata diligentius veritate, relatione sua ad nostram studeat perducere notionem, quatenus a nobis valeat congrua sine dubio sententia terminari.

Et quoniam necesse est ut ad eum (*d*) cui nostras vices indulsimus, quoties oportere perspexerit, pro facienda collatione aptis debeant episcopi temporibus

quod morte ac testamento Guntchramni patris quæsierat, Childebertus obtinebat. Clotarius, frater ejus patruelis, paucas in Neustria ad Ligerim, Sequanam, et Isaram fluvios, atque ad Oceanum civitates possidebat; quibus exceptis, cum Gothia, quæ Gothorum erat, reliqua omnis Gallia parebat tum Childeberto. De finibus regni Austrie et regni Burgundie Adrianum Valesium consule, in lib. vii et ix rerum Francicarum. Gussanv. In Reg., et in duobus Vatic. B et C, sic legitur huius epistolæ titulus: *Universis episcopis Galliarum qui sub regno filii nostri excellentissimi Childeberti sunt.*

(*b*) Excusi, quibus pauci favent Mss., *una eademque qualitate*. Nostram lectionem exhibent omnes Angl., Norm., Corb., duo Vatic. Veram esse probant quæ sequuntur: *quod non sint æquales.*

(*c*) Ne solus definiat, nisi in levioribus, etsi Romani pontificis gereret vices.

(*d*) Excusi, *injunximus.*

(*k*) Causas fidei majores appellant, easque summo pontifici reservandas contendunt nonnulli. Non ita censuit sanctus Gregorius, nisi forte in partibus decidi nequiverint præ nimia difficultate. Certe non nisi prius inquisitione facta, et in partibus ventilata discussaque veritate, ad sedem apostolicam referuntur. Vide epist. 55, infra: *Cujus vehemens fortasse sit dubietas,.... examinata diligentius veritate*, etc. Vide Cyprianum, epistola 55; Hilarem papam, epistola 8. Quid in simili casu fieret apud Judæos, vide Josephum, Antiquitat. Judaic. lib. iv, cap. 8, cujus testimonium retulimus epist. 4, indict. 10, ubi de eisdem causis majoribus. Gussanv.

(*l*) Ita Vaticani Codices, consentiente Collectione Pauli. At in duobus Teller. et in Excusis scripta legitur epistola *Die 6 mensis Junii indict. 13.*

EPIST. LIV [Al. 52]. — (*a*) Episcopi sub regno Childeberti erant omnes fere Gallicani antistites. Nam regnum Austrasiorum ac regnum Burgundie,

convenire, hortamur ut nullus mandatis ejus inobediens esse præsumat, nec communi congregationi interesse postponat, nisi aut corporis infirmitas quempiam fortasse veluerit, aut cujusdam cum causæ justa excusatio minime venire permiserit. Illi tamen qui prohibente aliqua necessitate nequeunt in synodum convenire, loco suo presbyterum aut diaconum dirigant, quatenus quæ a nostro vicario, Deo auxiliante, fuerint definitæ, ad eum qui absens est per ipsum quem miserit fida relatione perveniant, (e) ut inconcussa 785 firmitate servantur (f), et nullius ea audeat occasionis excusatio violare.

Hoc etiam vos pariter prævidimus admonendos, ut nullus vestrum ad longinquiora loca sine præfati fratris et coepiscopi nostri Virgilii auctoritate tentet aliquo modo proficisci, scientes quia et prædecessorum nostrorum, qui vices suas ejus prædecessoribus concesserunt, sic procul dubio mandata definiunt.

Hortamur præterea ut de officio suo sit quisque vestrum sollicitus, ut qui promissam cupit mercedem pastionis accipere commissum sibi gregem sollicitudine et oratione custodiat, ne lupo insidians oves creditas invadendo dilaniet, et sit in retributione pœna pro munere. Optamus igitur, fratres charissimi, et totis omnipotentem Dominum precibus exoramus, ut dilectionem vestram in amoris sui constantia faciat magis magisque fervere, atque in pace Ecclesiæ, et in una vos concedat magnopere retineri concordia.

Nuntiatum vero nobis est quod per simoniacam hæresim ad sacros quidam ordines adducantur, et hoc superscripto fratri et coepiscopo nostro Virgilio per omnia prohibendum mandavimus; quod ut vestra fraternitas cognoscat et studiose custodiat, et ipsa coram vobis est epistola relegenda. (g) Data die 12 mensis Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LV.

AD CHILDEBERTUM REGEM.

Virgilio se vices suas et pallium regis petitu concessisse; hortatur vicissim ut illi faveat in prohibenda simonia, et ne ex laicis repente fiant episcopi.

Gregorius (a) Childeberto regi Francorum.

Lætos nos excellentiæ vestræ vehementer fecit epistola, quæ pia vos affectione de honore et reverentia sacerdotali testatur esse sollicitos. Hinc etenim cunctis ostenditis fideles Dei vos esse cultores, dum sacerdotes ipsius grata ac debita veneratione

A diligitis, et Christiana devotione quidquid ad eorum augmentum pertinet agere festinatis. Unde et gratanter ea quæ scripsistis accepimus, et quæ voluistis animo libenti concessimus; atque ideo fratri nostro Virgilio, Arelatensis civitatis episcopo, vices nostras juxta antiquum morem et Excellentiæ vestræ desiderium Deo favente commisimus, cui etiam et pallii usum, sicut prisca habuit consuetudo, concessimus.

Sed quia aliqua ad nos perlata sunt, quæ et omnipotentem Deum nimis offendunt, et quamplurimum sacerdotii honorem reverentiamque confundunt, quæsumus ut potestatis vestræ (b) annitente censura modis omnibus emendentur, ne dum laudandæ devotioni vestræ res temerariæ ac perversæ repugnant, aliorum, quod absit, culpa 786 aut regnum vestrum gravetur, aut anima.

Pervenit autem ad nos, obeuntibus episcopis, quosdam ex laicis tonsurari, atque ad episcopatum præcipiti saltu conscendere. Et qui discipulus non fuit, inconsiderata ambitione magister efficitur. Et quoniam (c) quod possit docere non didicit, sacerdotium tantummodo gerit in nomine, nam laicus in sermone pristino perseverat et opere. Quomodo ergo pro aliorum peccatis intercessurus est, qui sua primitus non deslevit? Talis enim Pastor non munit gregem, sed decipit, quia dum contradicente verecundia non potest aliis hoc quod ipse non facit suadere, quid est aliud nisi ut plebs dominica prædonibus populanda remaneat, et inde sumat interitum, unde salutiferæ protectionis magnum debuit habere subsidium? Quod quam pravam sit, quamve perversum, ex sua quoque ordinatione excellentiæ vestræ celsitudo perpendat. Certum namque est non vos ante exercitui ducem præponere, nisi vobis labor ejus (d) fidesque constiterit, nisi eum anteactæ vitæ virtus et sollicitudo aptum esse monstraverit. Si vero non aliis nisi hujusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animarum ex istius bene rei comparatione colligitur. Sed verecundum nobis est, et dicere pudet, quia ducatum sibi sacerdotes arripiunt qui exordium religiosæ militiæ non viderunt.

Simul autem et illud valde exsecrandum nobis est nuntiatum, quod sacri ordines per simoniacam hæresim, id est accepto præmio, conferuntur. Et quia pestiferum nimis est, et sanctæ Ecclesiæ universal-

(e) Idem, *inconcussa*; a quibus non recederemus, nisi communis Mss. consensus nos abriperet.

(f) In Vulgatis, *Et nullius ea quæ constituerit*, etc. Favet Vatic. D.

(g) Ita Colbert. vet. et Pauli Collectio. In duobus Teller. conveniunt mensis et indictio; sed pro die 12 assignatur 11 Augusti.

EPIST. LV [Al. 53]. — (a) Erat hic Childebertus Junior, Austrasiorum rex, Sigiberti regis et Brunichildis filius.

(b) Excusi, *annuente censura*.

(c) Eandem sententiam aliis in locis, sœmel iterumque resumit vir sanctus, dignam certe quæ inculcatur, crebraque iteratione firmetur; ne qui repellunt scientiam, aut angustis eam finibus concludunt, re-

pellantur a Deo. Magnum est prælationis pondus propter infinitates difficultatum circumstantiarum: gravis autem præ cæteris necessitas prædicandi, quæ se non exsolvet facile qui totam Scripturam sacram non imbiberit. Legendus Joann. Gerson, sermone habito in concil. Rhem., considerat. 2, ubi post multa quæ ad hanc rem faciunt, *Exigitur, inquit, cognitio Scripturarum sacrarum cum cæteris omnibus quæ ad mores spectant. Inde est illa, dum Pastor consecratur, interrogatio, Scis utrumque testamentum? quorum aliqui qua conscientia respondeant scio, ipsi viderint* Hæc ille. GUSSANV.

(d) Vulgati, *fidesque probata*. Et infra, *ex istius rei consideratione seu comparatione bene colligitur*.

contrarium, in sacrum quempiam ordinem non meritis, sed pretio collocari, hortamur ut tam detestabile facinus de regno suo excellentia vestra prohiberi præcipiat. Nam ipse se ad hoc officium ostendit prorsus indignum, qui donum Dei pecunia mercari non metuit, et commodis præsumit appetere quod habere per gratiam non meretur. Hæc igitur, præcellentissime filii, idcirco admoneo, quia animam vestram salvari desidero. Quæ etiam dudum (e) scriberem, si voluntatem meam innumeræ occupationes minime præpedissent. At postquam se congruum rescribendi tempus ingessit, quod facere me oportuit non omisi. Salutantes itaque excellentiam vestram, paternæ charitatis affectu petimus ut cuncta quæ superscripto fratri et coepiscopo nostro fieri servarique mandavimus favoris vestri præsidio compleantur, ne cuiusquam ea aliquo modo elatione aut superbia convelli permittatis. (f) Sed sicut a prædecessore sub gloriosi patris vestri regno servata sunt, ita quoque auxilio vestro sollicita et modo devotione servantur. Oportet ergo ut hoc nobis vicarie rependatur, et sicut nos vestram implere non distulimus voluntatem, ita et vos propter Deum et beatum Petrum apostolorum principem 787 nostra faciatis in omnibus servari statuta, quatenus excellentiæ vestræ laudabilis et Deo placita se circumquaque tendat opinio. (g) Data die 12 mensis Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LVI.

AD MARINIANUM EPISCOPUM

Pallii usum concedit, firmat privilegia Ravennatis Ecclesiæ.

Gregorius (a) Mariniano episcopo Ravennæ.

Apostolicæ sedis benevolentia et antiquæ consuetudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in Ravennati Ecclesia gubernationis suscepisse constat officium, pallii usum prævidimus concedendum. Quo non aliter te uti memineris, nisi in propria tuæ civitatis (b) dimissis jam filiis Ecclesiæ, procedens (c) a salutorio ad sacra missarum solempnia celebranda; peractis vero missis, idem in salutorio rursum curabis deponere. Extra Ecclesiam vero non amplius illo tibi, nisi quater in anno, in litanis quas ad decessorem tuum Joannem expressimus, uti permittimus, hoc nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujusmodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem

(e) Ita Vatic., Norm., Corb., etc., pro scripsissem. D In Editis, scribere volui.

(f) Excusi, sed sicut per prædecessores ejus singulos, sub glor. ita. sollicita omnino devotione servata, quæ nullis in Mss. legimus.

(g) Ita Colbert. vet. In Collect. Pauli data legitur die 16 mensis Maii. In duobus Teller. die 10 mensis Augusti, indict. 14.

Epist. LVI [Al. 54]. — (a) Mortuo Joanne Ravennate episcopo, anno 595, Ravennates Marinianum presbyterum, civem suum, quem diu cum sancto Gregorio in monasterio versatum noverant, communi consensu episcopum elegerunt, cui diu resistenti vix persuadere potuit Gregorius ut electioni de se factæ consentiret. Hic licet fuisset monachus, paulo tamen monachis infensor visus est, ex epist. 24 lib. v, nunc lib. vi. De eo etiam Paulus diaconus, lib. iv, cap. 11. GUSSANV.

A largiente Domino percepisti, ita etiam morum atque actuum probitate ad Christi gloriam susceptum adornare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujusmodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona concordent. Omnia etiam privilegia, quæ tuæ pridem concessa esse constat Ecclesiæ, nostra auctoritate firmamus, et illibata decernimus permanere.

EPISTOLA LVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Post nequissimum decessorem Anastasium, Corinthios sic regit, ut præcedentis contagii omnes abstergat maculas. Concedit pallii usum. Hortatur ut in subjectis sibi locis simoniam compescat.

Gregorius Joanni episcopo Corinthiorum.

B Postquam Deus noster, cui nihil occultum est, de Ecclesiæ suæ gubernatione nefandam pollutionis pestem abiciens, vos ad ejus voluit regimen adducere, (a) magna vobis præcavendum est sollicitudine ut post vulnera (b) et diversa prioris mala pastoris in fraternitate vestra grex dominicus consolationem ac salubre medicamentum inveniat. Sic ergo præcedentis contagii maculam manus vestræ actionis abstergat, ut nulla exsecrandæ pravitatis illius vestigia, (c) vel sinat manere.

C Sit igitur erga subjectos sollicitudo laudabilis. 788 Exhibeatur cum mansuetudine disciplina. Sit cum discretione correptio. Iram benignitas mitiget, benignitatem zelus exacuat; et ita alterum conditur ex altero, ut nec immoderata ultio plus quam oportet affligat, nec iterum frangat rectitudinem disciplinæ remissio. Instructio commissi populi fraternitatis vestræ sit actio. Videat in vobis quod diligit, cernat quod imitari festinet. Exemplo vestro vivere doceatur. A recto itinere te duce non deviet, ad Deum vos sequendo perveniat, ut tot ab humani generis Salvatore retributiones accipias, quot lucra ei operatus fueris animarum. Labora itaque, frater charissime, et ita totam mentis et cordis ad hoc efficaciam dirige, quatenus in futuro merearis audire: *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (Luc. xix, 17).

Pallium vero, sicut per epistolam vestram, quam per Andream fratrem et coepiscopum nostrum suscepimus, postulastis, direximus, quo ita vos uti ne-

(b) Laicos Ecclesiæ filios, clericos vero Ecclesiæ milites appellare solet. Vide lib. vi, epist. 3, *ne ergo filii Ecclesiæ*, etc. Ante missarum celebrationem sedebat episcopus in secretario, nunc vulgo sacristia, fidelium salutationes excepturus; quibus dimissis, sacris vestibus indutus, ad altare procedebat. Inde locus ille saluatorium dicebatur. Vide Gregorium Turon., Hist. lib. ii, c. 21; card. Bona de rebus Liturg., lib. i, cap. 24, num. 2.

(c) Supra, *secretarium*, etc., epistola 19 lib. i. GUSSANV.

Epist. LVII [Al. 55]. — (a) Vatic. D. Norm. et Corb., *magna vobis ope nitendum est*. Vatic. A, B, C, *magnopere vobis nitendum est*.

(b) Excusi, *et diversa prioris mali pastoris contagia in frat.*

(c) Ibidem, *nullam sinat manere memoriam*. Norm., *vel sinat manere memoriam*.

cesse est, sicut prædecessores vestri usi, concedentibus nostris prædecessoribus, approbantur.

Præterea pervenit ad nos quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per semetipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi, 12*). Columbas enim vendere est de sancto Spiritu, quem Deus omnipotens consubstantiali sibi per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo, ut prædixi, malo jam innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere præsumpserunt, eorum Deo iudice cathedræ ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque qui (d) ad sacrum honorem perducitur, jam in ipsa provectus sui radice vitiatus, paratior est aliis venundare quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiam simoniaca hæresis sit exorta, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat provehendo agit ut hæreticus fiat? Quia ergo hanc nefandissimam pravitatem sancta universalis omnino damnat Ecclesia, hortamur fraternitatem vestram ut tam detestabile et tam immane peccatum de locis omnibus quæ sub se sunt sollicitudinis suæ modis omnibus compescat instantia. Nam si quid tale deinceps fieri senserimus, jam non verbis, sed canonica hoc ultione corrigemus, et de vobis, quod non oportet, aliud incipiemus habere iudicium.

Novit autem (*Grat. dist. 100, cap. 3*) fraternitas vestra quia prius pallium nisi dato commodo non dabatur. Quod quoniam incongruum erat, (e) facto concilio ante corpus 789 beati Petri apostolorum principis, tam de hoc quam de ordinationibus (*Grat. 1, q. 1, c. 116*) aliquid accipere sub districta interdictione vetuimus.

Oportet ergo ut neque per commodum, neque per gratiam aut quorundam supplicationem aliquos ad sacros ordines consentiatis adduci. Nam et peccatum, sicut diximus, grave est, et sine correptione hoc non patimur remanere.

(d) In Vulgatis, *ad sacrum ordinem*. Et infra, *et cum primo, pro, et cum prima*.

(e) Concilii huius acta post omnes epistolas exhibebimus.

(f) Recent., inconsultis melioribus Mss., *epistolas vestras..... In Joan..... excusatione finxisse*. De causa Joan. Larissæi contra Adrianum Thebanum episcopum lege epistolas 6 et 7 lib. III. In executione hic significat Joannis Larissæi iussa exsequendo.

(g) Sic vet. Colbert., alii vero Mss. non consentiunt; nam in Vatic. D. in Rhem., et in duobus Tellerian., assignatur indictio 14. Cur in indict. 13 relinquatur discere ex nota ultima ad epist. sequentem.

EPIST. LVIII [*Al. 56*]. — (a) Hic titulus diverso modo in Mss. legitur. In Vatic. D., *per Archelaidam*. In Anglic., *episcopis Adrellada constitutis*, vel *Arel-*

A Suprascriptum vero Andreæ fratrem et coepiscopum nostrum ob hoc tarde suscepimus, quia renuntiantem fratre et coepiscopo nostro Secundino didicimus (f) epistolas nostras sibi cum in Joannis Larissæi episcopi executione finxisse. Et nisi bona vestra nobis quæ audivimus suasissent, nulla illum habuimus ratione suscipere. (g) Data die 15 mensis Augusti, indict. 13.

EPISTOLA LVIII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS PER HELLADIAM.

Gratulatur de Anastasii correctione, cujus casus sit illis cautela. Joanni illius successor obediunt. Non patiantur, aut dato præmio, aut alicujus gratia vel supplicatione clericos ordinari vel promoveri.

Gregorius universis episcopis (a) per Helladiam provinciam constitutis.

B Gratias omnipotenti Deo vobiscum, fratres charissimi, refero, qui latens vulnus quod antiquus hostis intulerat ad omnium fecit pervenire notitiam, et de Ecclesiæ suæ corpore salutifera illud incisione compescuit. Ex qua re et gaudendum nobis est, et dolendum. Gaudendum quippe de correctione facinoris, dolendum vero de casu fratris. Sed quoniam plerumque alterius casus, alterius solet esse cautela, (b) hoc quisquis cadere timet, attendat, aditum hosti non præbeat, non putet latere quod agitur. Nam Veritas clamat: *Nihil occultum quod non revelabitur* (*Matth. x, 26*). Hæc enim vox actionis nostræ jam præco est, et ipso teste, modis omnibus adducit ad publicum quod agitur in secreto. Aut quis actus suos ante illum nitatur abscondere, qui eorum et testis et iudex est? Quia vero nonnunquam dum aliud attenditur aliud **C** non cavetur, oportet ut contra omnes hostis insidias quisque debeat esse sollicitus, ne dum in uno vincit, superetur in altero. Nam et terrenus hostis, qui munita loca cupit invadere, pugnandi ante sic utitur: Latenter quidem ponit insidias, et ad unius loci se expugnationem totus ostendit, 790 ut dum ad defensionem loci illius ubi instat periculum convenitur, loca alia de quibus nulla est suspicio capiantur. Et evenit ut qui cognitus resistentis virtute repulsus est, latens obtineat quod certando non potuit. Sed quia in his omnibus divinæ protectionis auxilio opus est, voce cordis singuli clamemus ad Dominum, dicentes: *Domine, ne longe facias auxilium tuum a me, ad defensionem meam respice* (*Psal. xxi, 20*). Manifestum namque est quia nisi ipse auxiliatus fuerit, et ad se

D lada; quod etiam habet Norm. et Corb., ubi: *episcopis Arellada Provincia consistentibus*. In Reg., *episcopis Arelladæ constitutis provinciæ*. In tribus Vatic., quos prætulimus, habetur *per Helladiam*. Hellas est proprie Achaia, quæ Corintho, a quo verbum Dei accepit, vicina. Hinc Paulus, II Cor. i, 1: *Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in universa Achaia*. Ideo forte sanctus Gregorius dicit Helladiæ episcopos, ex antiqua consuetudine, episcopo Corinthi esse subditos.

(b) Ita Anglic., Norm., Corb. et tres Vatic. In Vatic. D. *hoc quisquis audierit, ut cadere timeat attendat*. Editi, *quo quisque cadere, etc.*; paulo post, *nihil opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur*.

clamantes defenderit, hostis noster vinci non poterit.

Præterea epistolam charitatis vestræ per Andream fratrem et coepiscopum nostrum suscipientes, pallium Joanni fratri nostro Corinthiorum episcopo nostrum transmississe cognoscite; cui vos magnopere convenit obedire, præsertim dum hoc sibi et antiquæ consuetudinis ordo defendat, et bona ejus, quibus ipsi testimonium perhibetis, invitent. Quibusdam namque narrantibus (*Grat. i, q. 1, c. 117*) agnovi quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemensque denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio, quid Redemptor noster per semetipsum fecerit, quia ingressus in templum, cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi, 12*). Columbas quippe vendere est de sancto Spiritu, quem sibi consubstantiali Deus omnipotens per impositionem in annum hominibus tribuit, commodum tem-

(c) Nisi hoc loco significat *sed solum*, sicuti Joan. xvi. 12, nisi filius perditionis idem est ac *sed tantummodo filius perditionis*. Consule interpretes, qui multa hujusmodi loca in sacra Scriptura notant.

(d) In duobus Teller. et in Vatic. D notatur indictio 14. At cum in omnibus Mss. etiam Vaticanis, qui epi-

A porale percipere. Ex quo, ut prædixi, malo innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere præsumpserunt, eorum Deo iudice cathedræ ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque, qui ad sacrum ordinem perducitur, jam in ipsa provectus sui radice vitiat, paratior est aliis vendere quod emit. Et ubi est quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. x, 8*)? Et cum prima contra sanctam Ecclesiam simoniaca hæresis sit exorat, cur non perpenditur, cur non videtur quia eum quem quis cum pretio ordinat, provehendo agit ut hæreticus fiat? Ideoque hortamur ut nullus vestrum denuo hoc fieri patiatur; sed neque gratia alicujus, neque supplicatione, aliquos ad sacros ordines audeat promovere, (c) nisi eum quem vitæ et actionis qualitas ad hoc dignum esse monstraverit. Nam si aliter factum denuo senserimus, districta et canonica illud noveritis ultione compesci. (d) Datum die 15 mensis Augusti, indictione 13.

stolas secundum indictionum ordinem continenti, hæc epistola in serie scriptarum indictione 13 repariatur, eam loco movere non debuimus. Eadem ratio militat pro superiori epistola, quæ eodem tempore scripta fuit.

LIBER SEXTUS.

Indictione decima quarta, anno ordinationis ejus sexto.

791 EPISTOLA I.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

In Joannis decessoris ejus testamento, quid ratum esse debeat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Sicut injusta poscentibus nullus est tribuendus effectus, ita legitima desiderantium non est differenda petitio. Presbyteri igitur, ac diaconi, atque clerus fraternitatis vestræ oblata nobis petitione conquesti sunt Joannem quondam decessorem tuum (a) condito testamento diversa in Ecclesiæ suæ gravamina conscripsisse. Et petiverunt ut hæc in damnum Ecclesiæ suæ, prohibente quippe lege, nulla deberent occasione persolvi. (b) Et quamvis, postquam hæreditas illius successioque repudiata est, ad hæc te satisfacienda ratio nulla constringat, verum tamen ex abun-

C danti his te hortamur assatibus, ut ea quæ (c) de Ecclesiæ suæ vel de acquisitis in episcopatu rebus contra legem fieri statuta disposuit, (d) fraternitas vestra nec auctoritatem præbeat, nec aliqua in his ratione consentiat. Si quid autem de propriis rebus, quas ante episcopatum habuit, quod quidem prius Ecclesiæ suæ non contulit, fieri voluit vel decrevit, firmum per omnia robur obtinere necesse est, nec quisquam ecclesiasticorum id contra rationem tentet qualibet excusatione convellere.

Quia vero dum viveret (*Grat. caus. 12, q. 5, can. 3*) sæpius a nobis expetiit ut ea quæ in monasterio illo contulerat quod juxta ecclesiam sancti Apollinaris ipse construxerat nostra debuissimus auctoritate firmare, et nos facturos hoc esse promisimus, fraternitatem vestram necessario prævidimus adhortan-

D culi xii clericis non licuisse de bonis mobilibus quæ per Ecclesiam adepti erant testari, sed tantum aliqua elemosynæ intuitu erogare moderate dum vivunt. In Antioch. Conc., c. 24 et 25, de bonis Ecclesiæ et episcoporum statuitur. In Carthag., c. 32, de peculio et emptionibus clericorum. GUSSANV.

(b) In duobus Vatic., Reg., Corb., uno Rhem. et omnibus pene Norm., post hæreditatem ejus posthumam. In Beccensi, post hæredem ejus posthumam. Ita quoque in sex Anglic.

(c) Excusi, de Ecclesia sua.

(d) In Vatic. A et C, consentientibus Norm., Reg. et Corb., fraternitas vestra nec provehat nec aliqua. In Vatic. B, fraternitas vestra nec prohibet. In Vatic. D, fraternitas vestra prohibent, nec aliqua.

LIBER VI. A. LIBER V.

EPIST. I. — (a) In Agathensi, c. 51, an. 506: Si episcopus condito testamento aliquid de ecclesiastici juris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi tantumdem de juris proprii facultate suppleverit. Idem in Epao., c. 17, an. 517. Distinguebant veteres clericorum res proprias a rebus Ecclesiæ, quæ eis quasi clericis competeabant. Primas donare poterant ac legare, alias nec donare nec legare. Quidquid in clericali de Ecclesiæ bonis acquirebant, non sibi, non hæredibus cedebat, sed Ecclesiæ cujus erant ministri. Optimum utique statutum, ne Ecclesiæ bonis ditescerent, aut hæredes dicerent spretis pauperibus. Legat studiosus causæ 12 q. 2, 4, 5, et in Decretal., lib. iii, tit. 25, de peculio clericorum, et 26, de testamentis, etc. Ubi notabit, etiam tempore Alexandri III, in fine sæ-

dam, ut nihil de his quæ illic contulit atque constituit aliquo modo 792 patiatur imminui, sed omnia firma studeat stabilitate servari. Hujus igitur monasterii (e) et collatarum illic rerum quia in testamento quod condidit fecisse noscitur mentionem, sciendum vobis est non ea nos ideo confirmasse, quoniam supremam ejus sequimur voluntatem, sed quia ei hoc, sicut diximus, viventi promisimus. Hæc itaque omnia sic sollicite fraternitas vestra implere festinet, quatenus et quæ in suprascripto monasterio constituit, et a nobis sunt firmata, servantur, et illa quæ in damnum dari vel fieri per testamentum suæ decrevit Ecclesiæ, nullam, prohibente nempe lege, oblineant firmitatem.

EPISTOLA II.

AD CLERUM ET PLEBEM RAVENNÆ.

Rectam omnino esse Mariniani episcopi fidem testatur.

Gregorius clero et plebi Ecclesiæ Ravennæ.

Pervenit ad nos quosdam homines, maligni spiritus instigatione pervasos, erga opinionem fratris et coepiscopi nostri Mariniani mentes vestras corrumpere falsa locutione voluisse, dicentes quod idem frater noster minus quam decet sanctam Chalcedonensem synodum veneretur. De qua re omnibus vobis et ipse præsens de integritate suæ fidei satisfacit, et nos per omnia testamur eum a cunabulis in sanctæ universalis Ecclesiæ gremio nutritum rectam prædicationem fidei cum vitæ suæ attestatione tenuisse. Veneratur enim sanctam Nicenam synodum in qua Arius, Constantinopolitanam in qua Macedonius, Ephesinam primam in qua Nestorius, et sanctam Chalcedonensem (a) in qua Dioscorus atque Eutyches damnatus est. Si quis autem contra harum quatuor synodorum fidem, 793 et contra sanctæ memoriæ (b) Leonis papæ tomum atque definitionem aliquid unquam loqui præsumit, anathema sit. Proinde satisfactionem plenissimam recipientes, charitate integra, puro corde, pastorem vestrum diligite, ut apud Deum purius fusa ejusdem vobis valeat prodesse intercessio pastoris.

(a) EPISTOLA III.

AD MAXIMUM SALONITANUM.

Maximus de simonia et de aliis multis accusatus Romanam citatur.

Gregorius Maximo (b) præsumptori Ecclesiæ Salonitanæ.

Quoties contra ecclesiasticam quid gestum dicitur disciplinam, ne nos ante Deum culpa ex dissimula-

(c) Mendose in recentioribus Ed., et collectarum.

EPIST. II. — (a) Norm., Reg. et tres Vatic., in qua Nestorius, Dioscorus atque Eutyches. Ita etiam vet. Editi.

(b) Epistolam 10, nunc 24, sancti Leonis intelligit ad Flavianum scriptam, revera tamen encyclicam, et ad omnes totius orbis Christiani episcopos missam, atque in Chalced. conc., act. 2. 5. 6, solemniter approbatione consecratam. Tomus volumen aut Codicem notat, uti videre est apud Hieron. ad Pamnathum et Oceanum, nec ingentem solum, sed et mediocre libellum epistolamque. Unde Eutychianos ridentes Leonem pontificem, quod epistolam dogmaticam suam ad Flavianum patriarcham Constantinop. et universum conc. Chalced. missam tomum appellaret, redarguit Ephrem patriarcha apud Photium. Ex Salmasio ad Solinum, pag. 1317, proprie idem tomus est ac truncus seu

tionem redarguat, irrequisitum hoc relinquere non audeamus. Pervenit itaque ad nos quod per simoniacam hæresim fuerit ordinatus. Sed et alia de te multa hic dicta sunt, de quibus unum quam maxime fuit propter quod necesse habuimus te summo opere perscripta nostra prohibere, ne missarum solemnia celebrare debuisses, donec quid esset, verius potuissimus addiscere. Ne ergo filii Ecclesiæ diu videantur non habere pastorem, (c) et ne hæc quæ dicuntur, si indiscussa remanserint, hujusmodi se vitium tendat in plurimos, hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata justitia, hæc et cognoscere, et finire secundum canonica instituta Christo revelante possimus. Ita autem fac, ut ad veniendum amplius jam moras non ingeras, ne ipsa te magis absentia obnoxium his quæ dicuntur assignet, et nos in te hæc res non solum propter dicta crimina, quæ purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientiæ culpam durius, scilicet ut in contumacem, cogat ex concilio ferre iudicium.

EPISTOLA IV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Modiorum tritici duo millia del Zenoni episcopo egenis distribuenda.

Gregorius Cypriano diacono.

Zenon frater et coepiscopus noster quosdam in civitate sua alimoniarum necessitatem innotuit 794 sustinere. Quibus quoniam, ut possibile est, aliquod desideramus ferre consultum, idcirco dilectionem tuam ante dicto fratri et coepiscopo nostro mille modios tritici, aut, si plus levare potuerit, usque ad duo millia scriptis te dare præsentibus deputamus. Hortamur igitur ut in his præbendis nullam moram aut excusationem adducas, quatenus, dum tempus sinit, et hic cum Dei adiutorio sine periculo ad propria remeare, et citius valeat necessitatem patientibus subvenire. (Joan. Diac., l. II, c. 15.)

EPISTOLA V.

AD BRUNICHILDEM REGINAM.

Laudat illum a recta filii educatione. Candidum presbyterum patrimonii quod erat in Gallia rectorem designatum commendat.

Gregorius Brunichildæ (a) reginæ Francorum.

Excellentiæ vestræ prædicandam ac Deo placitam bonitatem, et gubernacula regni testantur, et educatio filii manifestat. Cui non solum incolum rerum temporalium gloriam provida sollicitudine conservat Codex, et scapus seu ramus ab arboris recisus; quibus nominibus vocarunt antiqui chartas in unum volumen convolutas atque complicatas, quod baculi similitudinem præ se ferrent, quomodo chartæ non scriptæ jungi solebant, ut ex Cassiodoro discimus; atque hinc ad quodvis volumen denotandum, et Codicis et tomi vox est extensa.

Epist. III. — (a) Hæc epistola reperitur partim caus. 2, q. 4, c. Accusatum partim extra., tit. de simonia, c. 4 et 5. Gussanv.

(b) Id est, qui invasit, et usurpavit Salonitanam sedem.

(c) Excusi, ne per hæc quæ.

Epist. V. — (a) Brunichildis Athanagildi Gothorum in Hispania, et Septimania, Gothiave Galliæ Narbonensis provincia dominantium regis, ex Gotsuintha

reximus, quæ, collo vestro suspensæ, a malis vos omnibus tueantur.

EPISTOLA VII.

AD CANDIDUM PRESBYTERUM.

Jubet ex redditibus patrimonii pueros Anglos, et in usum pauperum vestimenta emere.

Gregorius Candido presbytero (a) eunti ad patrimonium Galliæ.

Pergens, auxiliante Domino Deo nostro Jesu Christo, ad patrimonium quod est in Galliis gubernandum, volumus ut dilectio tua ex solidis quos acceperit vestimenta pauperum, vel pueros Anglos qui sunt ab annis decem et septem, vel decem et octo, ut in monasteriis dati Deo proficiant, comparet, quatenus solidi Galliarum, (b) qui in terra nostra expendi non possunt, apud locum proprium utiliter expendantur. Si quid vero de pecuniis reddituum quæ dicuntur ablata recipere potueris, ex his quoque vestimenta pauperum comparare te volumus, vel, sicut præfati sumus, pueros qui in omnipotentis Dei servitio proficiant. Sed quia pagani sunt qui illic inveniri possunt, volo ut cum eis presbyter transmittatur, ne quid ægritudinis contingat in via, ut quos morituros conspexerit debeat baptizare. Ita igitur tua dilectio faciat, ut hæc diligenter implere festinet. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 6.)

EPISTOLA VIII.

AD EPISCOPOS EPIRI.

Andræ in metropolitanum electionem probat. Hortatur ut illum imitentur, illi obediant, illi sint concordēs, atque ut gregi suo invigilent singuli. Promovendi apud illos clerici non pecunia, non personæ ullius gratia, sed moribus suis commendantur.

Gregorius (a) Theodoro, Demetrio, Philippo, Zenoni, et Alcissono, episcopis (b) Epiri.

Scriptorum vestrorum insinuatio (Grat. dist. 100, c. 11), fratres charissimi, patefecit Andream fratrem

EPIST. VII [Al. 10]. — (a) Hæc in Norm. ac plerisque Mss. minime leguntur; sunt tamen in duobus Vatic., scilicet B et C, mutata voce Galliæ in Galliarum.

(b) Absque detrimento, quod aurum Gallicum esset longe inferioris pretii quam Romanum. Novella Majoriani: nullus solidum integri ponderis calumniosæ approbationis obtentu recuset exactor, excepto eo Gallico cujus aurum minore æstimatione taxatur. Gussanvillæus ad hunc locum eos accusat qui fruges in una parœcia natas alio transportant alibi consumendas. Verum sancti Gregorii mentem non attingit, qui supra, indiot. 11, epist. 33. Dynamio scribens: suscepimus, inquit, de præfatis Ecclesiæ nostræ redditibus Gallicanos solidos c. l. infra, epist. 53, Virgilio Arelat.: Quia igitur patrimonium ipsum per annos plurimos prædecessor vester tenuit, et collectas apud se pensiones servavit, fraternitas vestra... eas Candido presbytero nobis restituat dirigendas. Et epist. 55: Pensiones... de patrimonio nostro ad nos studeat destinare.

EPIST. VIII. [Al. 7]. — (a) Norm., Vatio. Colb. et plur., Theodorico, vel Theodorico... Alcissoni.

(b) Dux erant in Illyrico provinciæ hujus nominis, velus et nova, ut patet ex notitia imperii. Epirus nova, quæ hodie est Albania superior, seu proprie dicta, cujus metropolis erat Dyrrachium. Vetus autem quæ a nonnullis Albania inferior, nunc Chimera et Larta, cujus metropolis erat Nicopolis ad sinum Ambracium, vulgo Prevesa sur le Golfe de Larta, de qua

nostrum (c) Nicopolitanæ civitatis episcopum Deo proptio solemniter 797 ordinatum. Cujus consecrationem quoniam cleri et provincialium provenisse significatis assensu, gaudemus; atque bona quæ de ipso testamini ut in eo maneant, et Dei gratia cooperante augmentum accipiant, exoramus, quia bonitas præpositorum salus est utique subditorum. Oportet ergo ut ea quæ in persona ipsius placere vobis laudantes ostenditis imitari studiosius festinetis. Nam et apud homines culpa et apud Deum pœna est nolle quemquam bonum imitari quod placet. Testimonio itaque vestro obedientia fidem accommodel. Nullus et in his quæ integritate servata Ecclesiæ pro communi utilitate injunxerit contradicat. Devotionem suam quisque vestrum libenter exhibeat; ut dum Deo placita inter vos sacerdotalis fuerit (d) et fida concordia, nulla vos a charitatis mutui vinculo invidia solvere valeat, aut turbare diversitas. Nec enim calido hosti in cordibus vestris ullus erit accessus, quoniam sic se nullatenus nec capi posse nec recipi, ubi plene sincera locum charitas invenerit.

Estote præterea solliciti, fratres charissimi, et commisso gregi vigilantiam quam suscepistis et debetis impendite, inimici fraudibus sollicitudine (e) et oratione obviate. Incontaminata fide, Deo nostro, cui præestis, populum resignate, ut officium vobis sacerdotale ante conspectum æterni judicis non ad pœnam, sed proficiat ad coronam.

Suprascripto igitur Andræ fratri et coepiscopo nostro pallium nos direxisse cognoscite, atque privilegia cuncta concessisse quæ prædecessores nostri ejus prædecessoribus contulere (Grat. ibid.).

Præterea (Grat. 1, q. 1. c. Quibusdam) pervenit ad nos quod sacri ordines in illis partibus cum datione commodi conferantur. Quod si ita est, fletu dico, gemensque denuntio, quia cum sacerdotalis ordo in-

intelligendus est hic titulus. Gussanv.

(c) Antiquariorum imperitia irrepserat hic error gravissimus in omnibus Mss. Codd., deinde in libris editis, in quibus legebatur Nicomedianæ vel Nicomeditanæ, civitatis. Quod autem legendum sit Nicopolitanæ, clarum est ex multis: primo, quia Nicopolis Epiri veteris metropolis fuit, ut omnes sciunt, ad cujus episcopum mittit pallium sanctus Gregorius, quod certe non transmisisset episcopo Nicomediensi, qui patriarchæ Constantinopolitano tunc subditus erat. Deinde quid commune episcopis Epiri cum episcopo Nicomediensi? An unquam illi de hujus ordinatione curam habuere, uti tamen refert epistola? Sed quod rem conficit, ille ipse Andreas, qui hac in epistola Nicomedianæ civitatis episcopus nuncupatur, in titulo epistolæ olim 70 lib. vii, nunc 68 lib. ix, indict. 2, Nicopolitanus inscribitur, ad quem ut ad multos alios metropolitas scribit sanctus Gregorius, et in epist. olim 2 et 3 lib. xii, nunc 3 et 4 lib. xiv, idem Andreas disertis verbis Nicopolitanus Metropolita vocatur, cujus fit mentio ut jam defuncti. Cæterum hac in epistola eadem repetit sanctus Gregorius de simonia quæ in præcedentibus epistolis. Gussanv. Certe legimus Nicomeditanæ in omnibus Vatic., Norm., Corb., Rhem., quod tamen corrigendum non dubitamus.

(d) Excusi, et non ficti.

(e) Editi, et oratione resistite, et obedite incontaminata fide. Sequimur Vatic., Norm., Corb., etc.

veniri, fieri hoc de cetero prohibemus, et neque clericum tuum, neque monachum vel quamlibet civitatis aliam religiosam personam parochiæ tuæ conveniri a quoquam vel ad alterius volumus iudicium exhiberi. Sed si quis contra huiusmodi personas cujuslibet negotii movere voluerit quæstionem, fraternitatem tuam noverit adeundam. Aut si forte, ut assolet, aliqua illis quolibet modo fuerit nata suspicio, et electorum desideraverint iudicium, sub tua **800** executione eligendi fas habeant cognitores; quatenus hoc modo nec tu amisisse jurisdictionem, nec actor apud suspectum litigando videatur præiudicium sustinere. Hoc etenim servandum et Anthemio subdiacono nos præcepisse cognosce.

Oportet ergo ut fraternitas tua erga monasteria civitatis, parochiæque suæ, omnesque subjectos pastoralis cura diligenter invigilet, et de vita actuque eorum sit omnino sollicita, ut sicut nos hæc tibi privilegia servare dignoscimur, ita et tu vigilantiam tuam in cunctis, ut decet, solerter exhibeas, quatenus in nulla re possis de neglectu reprehensibilis inveniri. Porro autem si tu, quod non opinamur, dissimulandum putaveris, rectori patrimonii Ecclesiæ nostræ, qui illic est, vel fuerit constitutus, noveris eas licentiam ut quod sponte postponis ejus facere instantia modis omnibus urgearis. Sed et illud studere te convenit, ut hi qui contra quoslibet jurisdictionis tuæ suppositos causam habuerint nullis apud fraternitatem tuam frustratoriis debeant dilationibus lacescari, ne ad fatigationem et damnum alterius hæc tibi servasse privilegia videamur. (Cf. Joan. Diac. lib. III, n. 20).

EPISTOLA XII.

AD MONTANAM ET THOMAM.

Montanam et Thomam Romanæ Ecclesiæ famulos manumittit. Eisdem a Gaudio presbytero hæredes institutos, legis frui concedit.

Gregorius Montanæ et Thomæ.

Cum Redemptor noster (Grat. 12, q. 2, c. 68), totius conditor creaturæ, ad hoc propitiatus humanam voluerit carnem assumere, ut, divinitatis suæ gratia dirupto quo tenebamur capti vinculo servitutis, prius iudicatione. Valentinianus, an. 452, clericos iudicibus laicis edicto subiecerat, exceptis causis fidei ac religionis. Justinianus et alii quamplurimi, episcopos, clericos, monachos privilegio fori donarunt. Vide Novell. 79, 83, 123. Concil. Chalced., can. 9, vetat clericum cum clerico litem habentem ad secularia iudicia excurrere, ἐπὶ κοινὰ δόματα. Nunc rei forum actor sequitur. Vide extra. de foro competenti, et caus. 11. q. 1. GUSSANV.

Epist. XII. — (a) Sic restituimus ex Mas. Vatic. Norm., Rhem., Corb., etc., præscripto. In Excusis legitur, *in ea natura in qua nati fuerant... libertati reddantur.*

(b) De manumissione supra, lib. II, epist. 10. Olim difficillimum erat servos libertate donare, ac cives Romanos efficere, ut notat doctissimus Tillemontius in Constantino, art. 40, p. 168 et 169. At Constantinus legelata concessit non solum episcopis, sed omnibus etiam clericis, ut famulos suos possent in libertatem asserere. Idem autem erat servos liberos ac cives Romanos efficere, ut etiam patet ex hac Gregorii epistola.

(c) In recent. servitutis peculium. Peculium a pecu-

stina nos restitueret libertati, salubriter agitur si homines quos ab initio naturali liberos protulit, et ius gentium iugo substituit servitutis, (a) in ea qua nati fuerant, (b) manumittentis beneficio libertate reddantur. Atque ideo, pietatis intuitu et huius rei consideratione permoti, vos Montanam atque Thomam famulos sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cui, Deo adiutore, deservimus, liberos ex hac die civesque Romanos efficiamus, omneque vestrum vobis relaxamus (c) peculium.

Et quia tu, Montana, animum te ad conversionem fateris appulisse monachicam, idcirco duas uncias, quas tibi quondam Gaudiosus presbyter per supremæ suæ voluntatis arbitrium (d) institutionis modo noscitur reliquisse, hac die tibi donamus, atque concedimus, omnia scilicet monasterio sancti Laurentii, cui Constantina abbatissa præest, in quo converti Deo miserante festinas, **801** modis omnibus profutura. Si quid vero de rebus superscripti Gaudiosi te aliquo modo celasse constiterit, id totum Ecclesiæ nostræ juri sine dubio mancipetur.

Tibi autem superscripto Thomæ, quem pro libertatis tuæ cumulo etiam inter notarios volumus militare, quinque uncias, quas præfatus Gaudiosus presbyter per ultimam voluntatem hæreditario tibi nomine dereliquit, simul et (e) sponsalia quæ matri tuæ conscripserat, similiter hac die per huius manumissionis paginam donamus, atque concedimus; ea sane lege, atque conditione subnexa, ut si sine filiis legitimis, hoc est de legitimo susceptis conjugio, te obire contigerit, omnia quæ tibi concessimus ad ius sanctæ Romanæ Ecclesiæ sine diminutione aliqua revertantur. Si autem filios de conjugio, sicut diximus, (g) cognitos lege susceperis, eosque superstitibus reliqueris, earumdem te rerum dominum sine quadam statuimus conditione persistere, et testamentum de his faciendi liberam tibi tribuimus facultatem. Hæc igitur, quæ per huius manumissionis chartulam statuimus atque concessimus, nos successoresque nostros, sine aliqua scitole refragatione servare. Nam justitiæ ac rationis ordo suadet ut quinia, quasi parva pecunia. Definitur id quod permissu parentis, legis aut domini, conceditur filio familias, aut servoseparatim a paternis seu dominicis rationibus. Quod vocat *peculium servitutis*, alii *dominium* appellant, quia pertinet ad dominum, qui illud jure suo retinere potest. GUSSANV.

(d) Institutio est positio hæredis secundum iureconsultos; at secundum canonistas est collatio verbalis alicujus beneficii. Vide titulum de institutionibus, in Decretal. et in sexto. Hic accipitur pro positione hæredis, Gallice, *faire un tel son héritier*. GUSSANV.

(e) Per sponsalia dotem intelligit, de qua dotale instrumentum fuerat confectum. Plautus in Pœnulo:

Sponden' ergo

Tuam gnatam uxorem mihi?

Ch.:

Spondeo, ut mille auri
Philippum dotis, etc.

GUSSANV.

(f) Excusi, de conjugio.

(g) Non adoptivos intelligit, sed qui consentur secundum leges ex legitimo matrimonio nati. GUSSANV.

sua a successoribus desiderat mandata servari decessoris sui procul dubio voluntatem et statuta custodiat (*Grat.* 23, c. 1, c. 15). Hanc autem manu-missionis paginam Paterio notario scribendam dictavimus, et propria manu una cum tribus presbyteris prioribus et tribus diaconis pro plenissima firmitate subscripsimus, vobisque tradidimus. Actum in urbe Roma (*Grat. Caus.* 2, q. 2, c. 68).

EPISTOLA XIII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Decio Lilybetano episcopo in reformando Ecclesie suæ statu opem ferat.

Gregorius Cypriano diacono rectori Sicilia.

Lilybetanæ clerus Ecclesie huc pro ordinando sibi veniens sacerdote, licentiam eis de exquirendo sibi episcopo nos dedisse cognoscas (a). Qui reperientes Decium forensensem presbyterum, sibi eum consecrari multis precibus poposcerunt, quorum petitionem necessarium duximus adimplere. Et ideo dilectio tua in omnibus ei solatiari non negligat; ut, quia (b) Theodorus quondam ejusdem Ecclesie episcopus dereliquit plurima quæ emendari debeant, tuo in omnibus adjutus auxilio, duntaxat æquitate servata, causarum inquietudinibus liberior, in Dei laudibus possit existere.

EPISTOLA XIV.

AD NARSEM COMITEM.

Athanasium presbyterum in Manichæi dogma cecidisse, Joannem vero ab hæresi immunem declarat; Pelagianum esse qui negat mortuam, cum peccavit, Adam animam. Ephesinæ synodi recentiores Codices falsatos suspicatur, requirendos monet vetustos.

Gregorius (a) Narsi comiti.

Charitas vestra, sollicitudinem nostræ opinionis habens, scribere studuit quid de illo Codice qui contra Athanasium presbyterum transmissus est (b) sensit. Quem nos, ex parte aliqua subtiliter percurrentes, in Manichæi invenimus dogma cecidisse. Sed

EPIST. XIII. — (a) In recent. Excusis, qui sapientes, reluctantibus omnibus Mss. nostris.

(b) Vide epist. 50 lib. III, indict. 11 ad eundem Theod., in qua multa ei facienda significantur. Observandum tamen hæc in plerisque Mss. desiderari, nimirum in Norm., Rhem., Corb., Vatic. D, ubi habes, non negligat, ut tuo in omnibus iulus auxilio.

EPIST. XIV. — (a) De eo lib. 1, epist. 6, et indict. 12, epist. 32.

(b) Recent., reluctantibus Mss., sensi.

(c) Vatic., Norm. et plerique, qua die, vel, quacunque die.

(d) Id apparet ex epistola synodi ad Cælestinum papam, quæ apud Binium refertur tomo IV. Synodi Ephesinæ, c. 17, in Editione Coloniensi an. 1606, in Edit. 1618 et 1672, parte II, act. 3, in fine hujus epist. quæ incipit: Sanctitatis tuæ circa pietatem zelum, etc. Gussanv.

(e) Theodoretus, lib. IV hæretic. fabul., tit. de Messalianis seu Eucharistis, et de Enthusiasticis, et Hist. Eccles. lib. IV, cap. 11, loquitur de Adelphio tanquam sene capulari, cujus hæresim Flavianus Antiochenus miro artificio deprehendit: cui hæresi præfuerunt Sabbas (in duobus Vatic. legitur Saba) non Sava, et Adelphius, et Daodes, et Simeones, et Hermas, et quidam alii, adversus quos scripserant Latius Melitines episcopus, et Amphilo-chius Iconii. Inter alia dicebant baptismum nihil juvare eos qui ad eum accedunt; instar enim novaculæ aufert

A is qui loca aliqua esse hæretica signo contra posito ostendit, ipse quoque in Pelagianam hæresim labitur, quia quedam loca catholice dicta et omnino orthodoxa velut hæretica annotavit. Hoc enim ubi scriptum est quia cum peccavit Adam, ejus est anima mortua, qualiter mortuam dixerit inferius ostendit, quia status sui beatitudinem amisit. Hoc quisquis negat, catholicus non est. Deus enim dixerat: (c) *Qua hora comederitis, morte moriemini* (*Genes.* II, 17). Cum ergo comedit de ligno vetito Adam, quia in corpore mortuus non est novimus, quia post hoc filios genuit atque annis multis vixit. Si itaque in anima mortuus non est, quod dici nefas est, ipse mentitus est qui hunc prædixit die qua peccasset moriturum. Sed sciendum est quia mors duobus accidit modis, aut absentia vivendi, aut a qualitate vivendi. In hoc ergo quod comedendo vetitum ejus anima dicitur mortua, non absentia vivendi, sed a qualitate vivendi, ut postmodum viveret in pœna qui ad hoc creatus fuerat ut beate viveret in lætitia. Hunc ergo locum qui in eo Codice qui mihi a fratre meo Joanne episcopo transmissus est annotavit hæreticum, Pelagianus est, quia sententia ista evidenter Pelagii est. Quam Paulus apostolus aperte in suis Epistolis destruit. Quæ loca Epistolarum ejus singula dicere prætermitto, quia scienti loquor (d). Pelagius vero qui in Ephesina synodo damnatus est, ea intentione hoc dixit, ut ostenderet nos a Christo vacue redemptos. Si enim nos per Adam in anima mortui non sumus, quod dici nefas est, vacue redempti sumus. Ephesinam autem synodum perscrutantes, (e) de

C Adelphio et Sava, et cæteris aliis, qui illic dicuntur, 808 esse damnati, omnino nihil invenimus et existimamus quia sicut (f) Chalcedonensis synodus in uno loco ab Ecclesia Constantinopolitana falsata est, eic aliquid in Ephesina synodo factum est. Charitas ergo vestra (g) vetustos omnino codices ejusdem priora peccata, peccati autem rationem non excindit; perpetua autem oratio et peccati radicem radicitus evellit, et malum dæmonem, qui ab initio sorte datus est, ab anima expellit. Photius, in Bibliotheca, vol. LII, refert circa finem IV sæculi synodum Sidae factam adversus hæresim Messalianam, id est Eucharistarum vel Adelphiorum, cui synodo præfuerit Amphilo-chius cum episcopis 25. Ex qua missa est synodica ad Flavianum Antiochenum, qui eadem de causa synodum etiam habuit. Testatur autem Adelphium, quamvis hæresim detestaretur, non fuisse admissum, quoniam non ex corde pœniteret, etc. D Sanctus Maximus, in commentariis ad lib. de Eccl. Hierarch., c. 6, meminit monachorum Adelphianorum, qui postquam per tres annos a professione perfectæ (ἀπὸ πῶς) vixerant, nihil non sibi permittebant in posterum. Gussanv. De Adelphio monacho loquitur Nilus in libro de voluntaria paupertate nondum edito, cujus fragmentum refert Henricus Valesius, annot. in caput 2 lib. IV Hist. Theodoret.

(f) Scilicet in can 8, qui Romanis pontificibus probari non poterat. Sic Constantin. I synodi canonem rejicit sanctus Gregorius infra, clericis Romanis Constantinopolitani episcopi simbrias dilatarı non ferentibus. Gussanv.

(g) Eximius locus ad commendandos veteres Codices, illosque redarguendos qui investigandis antiquis Mss. operam dantes carpunt.

synodi requirat, et illic inde videat si quid tale invenitur, mihi que eundem Codicem quem invenerit transmittat, quem mox ut legero retransmitto. Novis enim Codicibus passim non credat, ex qua re dubius factus sum, et nihil adhuc volui de hac causa prædicto fratri meo Joanni episcopo rescribere. Romani autem Codices multo veriores sunt Græcis, (h) quia nos vestra sicut non acumina, ita nec imposturas habemus.

De Joanne vero presbytero cognoscite quia illius causa per synodum decisa est, in qua aperte cognovi quia ejus adversarii (i) eum facere hæreticum voluerunt et diu conati sunt, sed minime potuerunt. Vestros, qui nostri sunt, mea vice salutate, et nostri, qui vestri sunt, per me vos multum salutant. Omnipotens Deus sua te manu inter tot spinas protegat, ut eos illæsus, quos Dominus elegit, flores decerpas. (Vide indict. 45, ep. 31. Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 36.)

EPISTOLA XV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Joannem presbyterum inique damnatum absolvit, atque ab omni hæreseos labe purum denuntiat. Eundem commendat Joanni episcopo Constantinopolitano.

Gregorius Joanni episcopo Constantinopolitano.

Sicut hæreticorum pravitas zelo rectæ fidei comprimenda, ita veræ confessionis est integritas amplectenda. Nam si credi fideliter confitenti despicitur, cunctorum in dubium fides adducitur, atque errores mortiferi ex incauta districtione generantur. Et hinc non solum errantes oves ad caulas minime dominicas revocantur, sed etiam intro positæ ferinis dentibus laniandæ crudeliter exponuntur. Hoc ergo, frater charissime, subtiliter perpendamus, et sub prætextu hæresis affligi quempiam veraciter profitentem fidem catholicam non sinamus, ne quod absit, hæresim fieri sub emendationis magis specie permittamus.

Valde autem mirati sumus cur hi qui in causa fidei iudices contra Joannem Chalcedonensis Ecclesiæ presbyterum a vobis fuerant deputati negligentes veritatem opinioni crediderint, et credere districte profidenti noluerint, maxime dum accusatores ipsius (a) Marcianistarum, quam memorabant, hæresim, unde eum reum moliebantur efficere, interrogati quæ casset, nescire se manifesta professione responderint. Ex qua re evidenter agnoscitur quia personam ipsius sine Dei respectu non juste, sed contra

(h) Ita quatuor Vatic., sex Anglic., totidem Norm., Corb., Reg.; unde autem hæc lectio Excusorum, quia nostri, sicut non acumina, ita nec imposturas habent, fuerit ab Editoribus eruta, nos latet.

(i) Mirari subit Christianos homines zelo tam impotenti æstuasse, aut potius tam immani invidia, tam cæco odio laborasse, ut fideles intus positos conati sint a matris uberibus violenter abstractos ferinis laniandos dentibus exponere. Idem argumentum prosequitur sanctus Gregorius initio sequentis epistolæ, miraturque veritatem ab istiusmodi zelotis adeo fuisse neglectam, ut nec ipsam quam imponebant hæresim scirent. GUSSANV.

Epist. XV.—(a) Quænam illa fuerit hæresis apud

animas suas sola gravare voluntate tantummodo voluerint. (b) Nos itaque, facto concilio, sicut gestorum apud nos habitorum tenor ostendit, cuncta quæ erant necessaria subtiliter perscrutantes ac tractantes, quoniam in nullo antedictum presbyterum reum invenire potuimus, præcipue quia libellus quem delegatis a vobis iudicibus obtulit rectæ fidei per omnia sinceritati concordat, ea propterea eorumdem iudicum reprobantes sententiam, nostra eum definitione catholicum et omni hæretico crimine liberum esse, Christi Dei Redemptoris nostri gratia revelante, denuntiavimus. Quem quoniam ad vestram retransmissimus sanctitatem, oportet ut eum, sicut se cunctis exhibet, benigne suscipiat, et charitatem illi sacerdotalem impendat, atque a cuncta cum inquietudine tueatur, nec quemquam se in ejus molestia occupare permittat; sed sicut alios ab oppressione defenditis, ita huic vestra subtrahere solatium non debeat. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 36.)

EPISTOLA XVI.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Joannem presbyterum prorsus innocentem affligi denovo velut hæresi obnoxium non permittat.

Gregorius Mauricio Augusto.

Cum sincera in vobis, Christianissime principum, velut emissum cœlitus jubar, fidei reclusio resplendeat, cumque notum sit omnibus serenitatem vestram integram professionem qua Deo pollet propitio vehementer amplecti et toto corde diligere, necessarium esse valde perspeximus pro his quos una eademque fides illustrat suggerendo deprecari, quatenus dominorum pietas sua eos gratia protegat, et ab omni molestia tueatur. Quorum dum confessionem quidem despiciunt, veræ fidei contradicere videntur. Nam cum oris confessionem fieri clamet Apostolus ad salutem, qui rectæ professioni credere non consentit, in eo quod alium improbat se accusat (Rom. x, 10).

(a) Relectis igitur in concilio quæ contra Joannem Chalcedonensis presbyterum Ecclesiæ acta sunt, simul et serie iudicati, majorem illum injustitiam sustinuisse cognovimus, quippe quem clamantem se atque monstrantem catholicum esse, non reatus culpa sed diu accusatio incerta contrivit, in tantum, quia accusatores ipsius Marcianistarum quam commemorabant hæresim se nescire aperta responsione professi sunt. (b) Et qui illico in ipso fuerant iudicii

nullum auctorem legi. GUSSANV. Legendum forte Marcionitarum.

(b) Auditur Joannes, libellum suæ fidei offert, iudices scrutantur, et facto concilio absolvitur, ut apparet ex his sequentis epistolæ verbis: *sancti concilii mecum definitio*, etc. Idem epistola sequente fusius recenset, docens infidelitatem esse fidem fidelibus non habere, et veraciter confitenti non credere, non esse hæresim purgare, sed facere. In epistolis 16 et 17 eadem versatur quæstio. GUSSANV. Vide lib. ii, epist. 44, al. lib. ix, epist. 39.

Epist. XVI.—(a) Excusi, *relatis*, quod in Mas. non legitur.

(b) Si quidem accusatio requirit legitimam inscri-

repellendi, in accusatione ejus **805** perm-
 erti permissi sunt. Sed ne dicta eum saltem
 potuisset opinio, libellum fidei protulit, in
 palenter ostendere fidei rectæ professorem
 et sequacem. Sed hunc a sanctissimo Joanne
 coepiscopo nostro iudices deputati, injuste
 ionabiliter negligentes, dum in ejus se nite-
 occupare gravamine, (a) se potius reprehensi-
 tenderunt. Nam nullus ambigit infidelitatem
 lem fidelibus non habere. Quia ergo omnibus
 er rimatis atque tractatis, catholicum supra-
 m Joannem presbyterum sancti concilii me-
 finitio, divinæ potentiae revelante gratia, de-
 nec quædam in ipso hæreticæ macula præ-
 nventa est, obsecro ut pia serenitatis vestræ
 io illæsum illum ab omni molestia servari
 at, nec catholicæ fidei confessorem aliquam
 quietudinem sustinere. Nam veraciter profi-
 on credere, non est hæresim purgare, sed
 Quod si licuerit, surget infidelitatis occasio,
 n eas quas incaute volunt emendare culpas
 ant.

igitur Serenissimus Dominus pia provisione
 eret, et sicut poposci, profusis iterum preci-
 go, ut affligi denuo innocentem velut obnoxium
 rmittat, quatenus Deus omnipotens, qui pla-
 sibi catholicæ rectitudinis integritatem clemen-
 estram amare cernit atque defendere, et hic
 is hostibus pacatæ vos imperare reipublicæ et
 anctis suis in æterna faciat vita regnare. (Cf.
Diac. l. iv. n. 36.)

EPISTOLA XVII.

AD THEOTISTUM.

*m presbyterum, ab imposito sibi hæreseos crimi-
 icto concilio absolutum, tueatur ab omni molestia.*
 gregorius Theotisto cognato imperatoris.
 nus excellentiæ vestræ Christianitatem bonis
 am semper operibus; et idcirco mercedis vobis
 s, quas vos diligere certum est, providemus, ut
 estria meritis providendo jungamur.

icamus itaque vobis Joannem presbyterum la-
 præsentium liberum ab his quibus accusatus
 exetitis. Cujus fidem facto concilio subtili
 natione, (a) ut petiit, perscrutantes, nullam in
 pam pravæ confessionis invenimus. Sed quia

em, quæ contineat nomen accusati et accusan-
 imen, criminis locum, diem, horam, etc. De-
 iam accusator paratas habere probationes;
 in pœnas calumniatoris luere. Auger.
 iudices gratia ducti sunt infames, et parti læsæ
 tur in æstimationem litis. Vide Cod. *de pæn.*
qui male judic., lege fin., et in 6, de sent. et
 lic., c. 1, pœnas canonicas a concil. Lugdun.

er. XVII. — (a) Nulla ratione ac contra Mss.
 in recent. Ed. legitur, *ut potuimus*.
 Abest ab omnibus pene Mss., legitur in Colbert.
 t in Turon. S. Gat.

er. XVIII. — (a) Hæc epistola non reperitur in
 c., Norm., Corb. et plerisque Mss., est tamen
 tic., Rhem. et Reg.

Ex archidiacono Catanensi factus est post Ma-
 num episcopus Syracusanus, et a Greg. Magno

PATROL. LXXVII.

rectæ fidei, Deo miserante, professor ac cultor appa-
 ruit, nostra eum definitione absolvimus, præsertim
 cum accusatores ipsius quæ esset Marcianistarum
 quam commemorabant hæresim se nescire professi
 sunt. Eapropter, paterno salutantes affectu, quæsu-
 mus ut favoris vestri **806** eum gratia tueri digne-
 mini. Et ne quisquam illum frustra post hoc velit
 affligere, aut aliquam ei pro hac re quolibet modo
 molestiam irrogare, ita eum excellentiæ vestræ de-
 fensio contra hæc instantius pro sua mercede prote-
 gat ac defendat, ut nec hunc amplius tribulatio inju-
 sta consumat, et ejus vobis vicem humani generis
 conditor ac Redemptor, quem sincera confessione
 colitis, inter bona plurima quæ agitis recompenset.
 (b) Mense Octobri, indictione 14.

(a) EPISTOLA XVIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit, et antiqua firmat privilegia.

Gregorius (b) Joanni episcopo Syracusano.

Apostolicæ sedis benevolentia et antiquæ consue-
 tudinis ordine provocati, fraternitati tuæ, quam in
 Syracusana Ecclesia gubernationis officium constat
 suscepisse, pallii usum prævidimus concedendum,
 illis videlicet temporibus (c) atque eo ordine quibus
 decessorem quoque tuum usum esse non ambigis: hoc
 nihilominus admonentes, ut sicut a nobis hujus deco-
 ris usum ad sacerdotalis officii honorem accepisse te
 gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate, ad
 gloriam in Christo nostram, susceptum adornare
 contendas officium. Sic enim alterno eris invicem
 decore conspicuus, si ad hujus corporis habitum
 (d) mentis quoque tuæ bona concordent. Omnia enim
 privilegia quæ tuæ pridem concessa esse constat Ec-
 clesiæ, nostra auctoritate firmamus, et illibata decer-
 nimus permanere. (Vide sup. l. v, ep. 17.)

EPISTOLA XIX.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

*Ut mutua ipsorum dilectio cæleste gaudium acquirat,
 mutuissc sese orationibus adjuvent.*

Gregorius (a) Dominico episcopo Africano.

Epistolarum vostrarum plena sacerdotali charitate
 elocutio ita sanctitatem vestram memoriter nostris
 facit mentibus inhærere, ut non credatur abesse cor-
 pore, quippe quæ per affectum semper manet in
 corde. Ut ergo hæc quam ad alterutrum habemus

consecratus an. 596. Imitator fuit virtutum decesso-
 ris sui, nam epist. 9, lib. vi, nunc lib. vii, laudat
 eum Gregorius quod eleemosynas ad se miserit pau-
 peribus erogandas. Obiit sanctissime an. 609. Ejus
 festum recolit Ecclesia Syracusana die 28 Octobris.
 GUSSANV.

(c) In Rhem.: *Atque eo ordine, ut alios quoque in-
 sulæ Siciliæ sacerdotes vel decessores suos usos esse
 non ambigis. Illud autem admonemus, ut apostolicæ
 sedis reverentia, nullius præsumptione turbetur. Tum
 enim membrorum status integer manet, si caput fidei
 nulla pulset injuria. Canonum maneat incolumis atque
 intemerata semper auctoritas. Ut sicut a nobis hu-
 jus, etc.*

(d) Duo Vatic., *mens quoque tua concordet.*

Epist. XIX. — (a) Carthaginensi episcopo, ad quem
 plures exstant epistolæ. GUSSANV.

dilectio cœlestium nobis commodum acquirat gaudiorum, nostri simus invicem adiutores, et auxilium nobis orationis mutue porrigamus; quatenus divina misericordia clementiæ suæ nobis dono concedat, et prædicare quod diligit, et sequi hoc quod per nos prædicari concessit. Sicque officii nostri ministerium pietatis suæ protectione disponat, ut fructum de creditis **807** eidem venienti Domino reportemus, et ad futura æquitatis præmia cum aliorum lucro, ejus adjuvante gratia, (b) perducamur. Quia vero scriptum est: *Orate pro invicem, ut salvemini* (Jac. v, 16). ut ad hæc pervenire mereamur, et me pro vobis apud sacratissimum beati Petri apostolorum principis corpus, et vos pro me apud sanctum Cyprianum martyrem, orationibus decet incumbere. Preces etenim nostræ tanto celerius in dominicæ pietatis aurem sublevantur, quanto eas vicissim pro vobis suas charitatis ardor exacuit. Sed quia sanctitas vestra nudis me verbis alloqui recusat epistolis quoque (c) xenia conjunxit. Quæ nos cum gratiarum actione suscepimus; sed tamen plus mentis vestræ affectu quam rerum copia delectamur.

EPISTOLA XX.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Persuadeat Leoni Catanensi episcopo ut Joanni episcopo Syracusano quemdam presbyterum cedat.

Gregorius Cypriano diacono.

Sicut dilectio tua studiosè laboravit pro persona fratris et coepiscopi nostri Joannis, ut in Syracusana Ecclesia, auctore Deo, debuisset ordinari, ita nunc necesse est ut per dilectionis tuæ studia ei quoque regiminis solatia ministrentur. (a) Quendam enim presbyterum proprium habuisse se perhibet, qui tamen a fratre et coepiscopo nostro Leone in Catanensi Ecclesia dicitur ordinatus. Et quia in novam Ecclesiam vadit, et suos illic proprios homines habere necesse est, ut cum causarum tumultibus premitur, in secreto suo inveniat ubi requiescat, prædicto fratri et coepiscopo nostro Leoni blande et dulciter persuadere debes ut ei præfatum presbyterum cedere debeat, ne quem tam benignus ad ordinandum cessit, ordinatum destituere fortasse videatur. Sed sicut idem frater et

(b) Gemet. ac nonnulli, *perducamus*.

(c) In plerisque Mss., *exenia*. De hac voce vide lib. III Dial., c. 12.

Epist. XX. (a) Epist. 19, lib. IV, nunc lib. V, epist. 17, de cessione Joannis a Leone obtinenda monuerat sanctus Gregorius; post cessionem Joannes ordinatus suum presbyterum in Catanensi Ecclesia ordinatum repetit, quod sanctus Gregorius blande ac leniter Leoni persuaderi præcipit. Vides praxim istius sæculi de propriis clericis. GUSSANV.

(b) Sic legitur in Turon. S. Gat., Colbert. Et Vatic. In plerisque tamen Mss. id desideratur.

Epist. XXI. — (a) Hydruntum seu Hydrus, vulgo *Otranto*, urbs Calabrorum olim episcopalis, nunc archiepiscopalis in regno Neapol. GUSSANV.

(b) Brundusium, vulgo *Brindisi*, Gall. *Brindes*, urbs olim episcopalis postea archiepiscopalis effecta, in Regno Neap. Calabrorum quendam primaria fuit; nunc est in provincia Hydruntina, in ora maris Adriatici contra Tarentum. GUSSANV.

(c) Luppia Ptolomæo, Antonino *Lipia*; Mela vocat *Lupias*, atque oppidum esse Calabriæ haud procula

A coepiscopus noster Joannes, quantum ego in ejus mente didici, ejus se esse archidiaconum nec ob episcopatum susceptum obliviscitur, ita eum sæpe fatus frater et coepiscopus noster Leo suum proprium debet attendere, et non solum de unius persona presbyteri, sed in quacunque re ejus solatio indiguerit, suæ ministrare auxilia. (b) Mense Novembri, indictione 14. (Cf. *Joan. Diac. l. III, n. 20.*)

EPISTOLA XXI.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Commendat Ecclesias tres propriis episcopis destitutas.

Gregorius Petro episcopo (a) Hydruntino.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiis sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione prospicere, ne, proprio decedente rectore, contrarium, quod absit, aliquid Patrum regulis **808** oriatur. Quia igitur Ecclesias (b) Brundusii, (c) Lippias, atque (d) Gallipoli, obeuntibus earum pontificibus, omnino destitutas agnovimus, idcirco fraternitati tuæ visitationis earum operam duximus injungendam. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, reditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio earum, a quoquam patiaris imminui. Et ideo fraternitas tua ad prædictas Ecclesias ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque earundem Ecclesiarum admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu tales sibi præficiendos expetant sacerdotes qui et tanto ministerio digni valeant reperiri, et a venerandis canonicis nullatenus respuantur. Qui dum fuerint (e) postulati, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos veniant consecrandi; provisurus ante omnia ne ad hoc cujuslibet conversationis seu meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras. Monasteria autem si quæ sunt in earum parochiis constituta, sub tua cura dispositioneque, quousque illic fuerit proprius episcopus ordinatus, esse concedimus, ut sollicitudinis tuæ vigilantia proposito suo congrua, Deo adjuvante, actione respondeant. (f) Mense Januario, indictione 14.

Brundusio. Plinius, lib. III, c. 10, stationem militum *Lupiam* nuncupat. Nunc pagus *la Rocca* dictus inter Brundusium et Hydruntum, teste Galateo indigena.

(d) Supra, epist. 45. lib. II, indict. 11. nunc 46, lib. III. GUSSANV.

(e) Postulari Gregorio dicitur qui communi cleri et populi decreto eligitur ad episcopatum, lib. I, epist. 60; lib. II, epist. 39, lib. VII, epist. 20, 21; lib. IX, epist. 88. Jam vero apud canonistas postulatio est unanimis petitio, per quam is qui secundum canones vel ad clerum, vel ad dignitatem ecclesiasticam, etiam regularem, assumi non potest, ex dispensatione tamen et gratia, causa cognita, a superiore admittitur. Cum autem postulatio adversetur juri communi, ideo concordii omnium calculo fieri debet; adeo ut si concurrat postulatio cum electione, duplo major debeat esse postulantium numerus, cap. 3 et 4, *de postul. praelat.* extr.

(f) Hæc non habent Mss. præter Reg., Turon. S. Gat., Colbert. vet. ac Vatican.

EPISTOLA XXII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Ut Ecclesiam et baptisterium consecret.

Gregorius Petro (a) episc. Aleriensi de Corsica.

Quoniam in insula Corsica in loco Nigeuno, in possessione quæ Cellas Cupias appellatur, juris sanctæ Romanæ, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiæ (b) basilicam cum baptisterio in honorem beati apostolorum principis Petri, atque Laurentii martyris, pro lucrandis animabus fundari præcipimus, idcirco fraternitatem tuam his hortamur assatibus, quatenus ad prædictum locum debeat incunctanter accedere, et venerandæ solemnæ dedicationis impendens, prædictam ecclesiam, et baptisterium solemniter consecrare te volumus. (c) Sanctuaria vero suscepta (d) cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XXIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Amalphitanum episcopum in Ecclesia sua residere cogat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Pervenit ad nos (*Grat. 7, q. 1, c. 20*) Pimenium, (a) Amalphitanæ civitatis episcopum, in Ecclesia sua residere non esse contentum, sed foris per diversa loca vagari, **§§** quod videntes alii, nec ipsi in castro se retinent, sed ipsius exemplum sequentes, foris magis eligunt habitare. Et quia hoc agentes ipsi potius ad suam hostes deprædationem invitant, idcirco hac tibi auctoritate præcipimus ut supradicto episcopo interminari non desinas; quatenus hoc de cætero facere non præsumat, sed in Ecclesia sua sacerdotali more resideat. Quem si forte non emendari post tuam interminationem cognoveris, in monasterio eum deputare, et nobis curabis modis omnibus

EPIST. XXII. — (a) In Vatic. B solo legitur *episcopo Aleritæ de Corsica*. In Reg. vero, *episcopo Alexandriæ ac clero de Corsica*. In cæteris, *episcopo de Corsica*.

(b) Non ut nunc baptisteria in basilicarum angulis construebantur, sed ædes erant separatim positæ. Vide epistolam Paulini 12, ad Severum: *Tu baptisterium basilicis duabus interpositum condidisti*. Formam baptisterii fuisse turritam docet versibus de basilica:

Turrito fontem tegmine constituit, etc.

Supra fontes erat forma columbæ suspensa pyxis, in qua sacrum Christi corpus servabatur in usum recens baptizatorum:

*Unde parens sacro educit de fonte sacerdos
Infantes niveo corpore, corde, habitu.
Circumdansque rudes festis altaribus agnos
Plura salutaris imbuit ora cibis.*

In supplicatione clericorum et monachorum Antiochiæ, quæ refertur act. 5 synodi Constantin., sub Mena, contra Severum: *Nam columbas aureas et argenteas in formam Spiritus sancti super divina lavacra et altaria appensas, etc.* GUSSANV.

(c) Hoc est, sanctorum reliquias quæ in baptisteriis condi solebant. Gregorius Turon., lib. x, c. 19: *Baptisterium ad ipsam basilicam ædificari præcepi, in quo sancti Joannis cum Sergii martyris, reliquias posui; et in illo priore baptist. sancti Benigni mart. pignera collocavi*. Vide etiam lib. de Vit. Patrum. c. 7.

(d) Ita Norm., Corb. et plerique. Excusi habent, *summa cum reverentia*.

EPIST. XXIII. — (a) Amalphia, et Amalphis, vulgo *Amalfi*, urbs olim episcopalis in Campania, nunc

A indicare, ut quid facere debeas nostra iterum præceptione cognoscas.

EPISTOLA XXIV.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Probat nonnullos immerito conqueri quod causa inter Ravennatem Ecclesiam et Claudium abbatem Romæ discutiatur; æquam spondet sententiam.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Scripta fraternitatis vestræ Virgilio diacono deferente suscepimus, in quibus indicastis quosdam de clero et populo (a) clamitasse contra leges et canones esse ut inter Ecclesiam vestram et Claudium abbatem causa hic examinari ac judicari debeat. Qui si ecclesiasticum ordinem, vel inter quos agitur, noscent advertere, se a superflua querela modis omnibus abstinere, præsertim quia nec causa dici illic potuit ubi se prædictus abbas a decessore vestro questus est injustitiam pertulisse, et ex ea hactenus laborare. Hoc enim poterat fortassis opponi, si non ad majorem recurreret, et apud eum causæ suæ peteret meritum terminari. Nunquid non ipse nosti (b) quia causa quæ a Joanne presbytero contra Joannem Constantinopolitanum fratrem et coepiscopum nostrum orta est secundum canones ad sedem apostolicam **§10** recurrit, et nostra est sententia definita? Si ergo de illa civitate ubi princeps est ad nostram causa cognitionem deducta est, quanto magis negotium quod intra vos est, hic est veritate cognita terminandum? Vos autem ibi stultorum verba non moveant, nec per nos credatis aliquod dispendium Ecclesiæ vestræ fieri. Nam si servum Dei (a) Secundum diaconum vestrum atque Castorium notarium nostrum requiratis, ab eis agnoscelis qualiter causam istam jam decessor vester voluerit ordinare. Fraternitas autem vestra sapienter egit personas pro archiepiscopalis regni Neapolit. in principatu citeriori, in ora maritima, non longe a Salerno. In ea primum pyxidis nauticæ usus inventus creditur. GUSSANV.

EPIST. XXIV. — (a) Scilicet causæ ibi definiendæ sunt ubi primum ortæ, nisi aut suspectis sint iudices, aut in causis majoribus via appellationis superior adeatur, ut in causa Joannis Chalcedonensis utrumque contigit. Vide Sardiæ concil. can. 3, Romano pontifici faventem, et cono. Carthag., c. 19, 20, 23, 28. In Africano, c. 91, etc. Certe causa inter Ecclesiam Ravennatem et Claudium abbatem potuerat a concilio provinciali dirimi secundum leges et canones, in Nicæno, c. 5 et 6, in Antioch., c. 9, 14, 15, 20. Chalcedon., c. 19, etc. GUSSANV. Omissis aliis rationibus, quæ huic Gussanvillæ censuræ opponi possent, hæc sufficiat quam primo loco profert sanctissimus et æquissimus pontifex, ad retundendas Mariniani ejusque fautorum querelas. Nimirum suspecti erant iudices, apud quos Claudium causam dicere cogere volebant. Sane synodo provinciali præesse debebat Marinianus, a quo vexari monasterium suum querebatur. Etiam si archiepiscopus ab hac lite dirimenda abstinuisset, ne provinciales episcopi suo metropolitano potius quam abbati faverent jure metuebatur.

(b) De hac causa actum est in epistolis 14, 15, 16 hujus libri. GUSSANV. In Editis legitur *in causa*.

(c) In duobus Vatic. et in omnibus Norm., *Secundum*. In Corb. et Rhem. tantum legitur: *nam si servum Dei diaconum vestrum, atque, etc.*, omisso nomine; postea tamen in Corb. legitur *per Secundum*.

negotio ipso transmittere, et verba inania non audire. Confidimus autem in omnipotenti Deo quia, examinata subtilius veritate, ita Deo placitus huius causæ finis imponetur, ut nec aliqua denuo querela remaneat, nec pars quælibet contra justitiam prægravetur. (d) Spatam vero quam apud decessorem vestrum dilectissimus filius noster Petrus diaconus tunc illic defensor reliquerat nobis, per Secundinum servum Dei atque Castorium notarium, præsentium portitores, transmittite.

EPISTOLA XXV.

AD MAXIMUM SALONITANUM.

Obediat tandem, ac post triginta dies, omni excusatione omissa, Romam veniat ubi illius causæ juxta canones finis imponatur. Interim sacra communione ob superbiam privatus maneat, nec Paulino episcopo, nec Honorato archidiacono sit molestus.

Gregorius (a) Maximo arreptori Ecclesiæ Salonitanæ.

Dum scriptis nostris, quæsitis quibusdam excusationibus, differs obedientiam exhibere dum pro veritatis (b) satisfactione toties a nobis admonitus venire postponis, iis quæ adversum te dicta sunt § 11 fidem ex hoc magis accommodas; et vel si qua alia deesse videbantur, quæ gravent aut noceant, id agis ut sola dilatio faciat et accuset te esse culpabilem. Humiliare tandem, et obedientiæ te submitte, atque ad nos sine excusatione aliqua venire festina, ut, requisita et cognita veritate, secundum Dei timorem, quidquid æquum canonicumque fuerit decernatur. Certus enim esto quia justitiam tibi et canonum statuta servabimus, atque causæ tuæ, revelante Domino, veritatis auctore, amicum justitiæ finem imponemus. Nam quod postulas (*Grat. caus. 6. q. 5, can. 1*), ut illuc personam dirigere debeamus, qua præsentem de his quæ dicuntur possit esse probatio, esset utcunque excusabile, si unquam ratio ei qui accusatur necessitatem probationis imponeret. At postquam non tibi, sed accusatoribus hoc onus incumbit, ad nos, sicut præfati sumus, dilatione cessante, venire non desinas; et aut sine mora aderit accusator, qui ea quæ de simoniaca hæresi vel aliis dicta sunt congruenti probatione suffulciat; aut certe in his quæ ad salubritatem negotii ipsius pertinent, interveniente beato Petro apostolorum principe, dispensatio justa proveniat; quatenus nulla nos

(d) Sic legitur in omnibus Mss. nostris, et in Editis plerisque. In quibusdam mss. Codd. haberi spatam monet Gussanvillæus; at quinam sint non docet. Certe non Vaticani, non Anglic., non Norm., neque Corb., Rhem., Reg. Negotium facessere potest quod de illa *spata* adeo sollicitus sit sanctus Gregorius, ut ex hac epistola et ex 61 sequenti liquet. Si autem per *spatam* intelligamus *ensem* (nulla enim huic voci subest alia significatio), tanti non erat ut de illa sibi transmittenda tam anxie curaret summus pontifex. At potuit esse *spatha* aliquo insignis ut etiam apud nos in Sandionysiano cimeliario estensis Virginis Aurel. vulgo *la pucelle d'Orléans*. Quidni dicamus agi de aliquo ense qui inter sacras reliquias haberetur, quod alicujus martyris sanguine fuisset consecratus?

EPIST. XXV. — (a) In Excusis, Maximo in Salona

A ante Deum dissimulatione, pro eo quod hæc ad nostram conscientiam pervenire, reatus culpa possit confundere. Quod vero indicasserenissimos dominos (c) ut illic debeat esse cognitio præcepisse, nos quidem nullaseorum alias de hac re, nisi ut ad nos venire debeas, jussiones accepimus. Sed et si forsitan pro reipublicæ suæ utilitate, quæ divina sibi largitate concessa est, multa cogitantibus et in diversis sollicitudinibus occupatis suggestum, et eorum est jussio per obreptionem elicitæ, postquam et nobis et omnibus notum est piissimos dominos (d) disciplinam diligere, ordines servare, canones venerari, et se in causis sacerdotalibus non miscere, instantes exsequimur quod et illorum juvat animam atque rem publicam, et ad quod nos terribilis tremendique iudicis respectus impellit.

B Quiesce ergo a cunctis excusationibus, et huc adesse non differas, ut, veritatis indagatione roborati, causæ tuæ tandem terminum imponamus. Quod autem valde te pertimescere se omnino trepidare cognovimus ne hoc fortasse in te ulciscamur, quod sine nostro consensu ad sacerdotalem ordinem cognosceris inordinato prorupisse, intolerabilis quidem culpa est; sed hanc secundum jussiones serenissimi domini imperatoris, si nequaquam amplius in contumaciæ tuæ errore perstiteris, laxamus, atque de hac re contra te minime movemur. Sed alia quæ nobis dicta sunt irrequisita præterire non patimur.

Quia vero dudum scripta tibi transmisimus, ut quoadusque voluntatem ejusdem serenissimi domini cognosceremus, missarum solemnium nullo modo § 12 celebrare auderes, sed tu elata mente egisti callide ne eadem scripta susciperes, quæ tamen eorum esset sententia quoquo modo cognovisti, sed servare noluisti; ideoque ea quæ tibi prius scripta transmisimus confirmamus, ut missarum solemnium celebrare non audeas, donec omnia quæ contra te dicta sunt subtiliter inquisita fuerint ac discussa. Quod si perverso foreitan ausu celebrare præsumperis, ab interdictæ pridem communionis interminatione liberum te non esse cognoscas. Nam etiamsi alii excessus desint, (e) pro hac solummodo culpa superbæ, dominici te corporis ac sanguinis communionis privamus. Pro qua re obedientiam quam decet exhibens, ad nos summopere, sicut diximus, ve-

D qui episcopum arripuit, seu potius Maximo qui in Salona, etc., ut legitur in Vatic. B. In cæteris Mss. est titulus quem inscripsimus.

(b) In Norm., Corb. et plur. *factione*.

(c) Juxta canones epist. præcedentis citatos. Et vero tandem sanctus Gregorius hanc viam inire coactus est, ut ex sequentibus patebit, lib. vii. epist. 80, 81, 82, nunc lib. ix, epist. 79, 80, 81. Gussanv.

(d) Ita cum Mss. Norm., Anglic., Vatic., etc. veteres Editi, a quibus dissidentes recent. Excusi habent *dirigere*.

(e) Contumaciam sufficere ut quis communionis privetur, sanxerunt Africani in Carthag. iii, can. 7. Refertur caus. 4. quæst. 5, ubi observabis diversos communicationis modos, nec in propria Ecclesia, nec in parocchia. Gussanv.

nire festina, ita ut triginta dierum spatium habeas, A quatenus iter tuum præpares, et, omni excusatione postposita, huc adesse non differas.

Si qua autem a iudicibus, vel manu militari, vel a populo ad contradicendum itineri tuo occasio fuerit exorta, qua calliditate agatur agnoscimus. Ipse ergo jam videas quam vel hic hominibus, vel in futuro iudicio omnipotenti Deo de tua reddas obligatione rationem, qui districtam in te ex tuo contemptu provocasti sententiam.

Præterea pervenit ad me quia Paulinus frater et coepiscopus meus, et (f) Honoratus Ecclesiæ Salonitanæ archidiaconus, pro eo quod præsumptioni tuæ noluerunt præbere consensum, graves a te molestias patiantur, ita ut, datis fidejussoribus, sint constricti, quatenus eis civitatem vel domos suas egredi B omnino non liceat. Quod si ita est, vel sero jam ad sensus salutis rediens, scriptis præsentibus acceptis, ab utrorumque te suspende molestia, ut eis libera sit licentia vel ad me veniendi si voluerint, vel quomodolibet alibi pro suis utilitatibus proficisci.

EPISTOLA XXVI.

AD SALONITANOS.

Se non privato odio contra Maximum moveri; mirari autem se quod ex illis vix pauci a Maximi communione abstinuerint.

Gregorius (a) dilectissimis filiis, clero, et nobilibus Salonæ consistentibus.

Pervenit ad me quod quidam perversæ mentis homines, ut dilectionis vestræ animos vulnerarent, vobis insinuare conati sunt quia ego contra Maximum quodam odio movear, et non magis quæ canonica, sed ea quæ furoris sunt, exsequi concupiscam. Sed (b) absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur. Ego autem et vestræ dilectioni providens (Grat. 1, q. 6, can. 2), et meæ animæ omnipotentis Dei iudicium pertimescens, ejusdem Maximi causas subtiliter exquiri C desidero, si nullis criminibus pressus quæ sacro ordini contradicunt, si non per simoniacam hæresim, id est præmia quibusdam se eligentibus præbendo, ad sacerdotale pertingere officium conatur. Tunc liber pro vobis apud Dominum intercessor erit, si non obligatus de suis ad locum intercessionis venerit.

Cujus tamen jam culpa superbiæ in aperto mon-

(f) Illico liquet Honoratum ordini suo restitutum, unde eum deturbaverat Natalis, illum subdole ad presbyteratum promovendo. Vide Ep. 19 lib. 1, etc., GUSSANV.

EPIST. XXVI. — (a) Ita inscribitur epistola hæc in quinque Anglic., omnibus Norm., Corb., Rhem., et in Vatic. D: Gregorius presbyteris, diaconibus, clero, nobilibus, populo Jaderæ consistentibus. In Reg. legitur, presbyteris, diac. et clero, nobilibus ac populo consistenti et militibus. Aliorum tamen Editorum lectioni standum putavimus, tum quod in tribus Vatic. habeatur, tum quod alia sit epistola ad Jaderinos scripta et eodem fere argumento. Quis autem sibi persuadeat duplicem ad clerum et populum Jaderæ seu Jaderæ missam eodem fere sensu epistolam; et ad Salonitanos quorum Ecclesiam invaserat Maximus, nullam? Præterea in epistolæ contextu legitur: mi-

stratur, quod evocatus ut ad nos venire debeat, diversis excusationibus renititur, refugit, metuit. Unde ergo trepidat, si eum de his quibus inclamatus est conscientia non accusat? Ecce jam diu dilectio vestra sine pastore est, et sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer destitutioni vestræ et medullitus ex toto corde compator. Audio enim quæ in grege Domini dilanationes fiunt. Sed cum pastor deest, qui contra lupos invigilet? Ideoque prædictum Maximum ut huc ad nos veniat (c) urgete, quatenus si hunc innocentem invenire possimus confirmemus. Sin vero ea quæ de eo dicta sunt vera patuerint, non jam tandiu dilectio vestra per interpositionem personæ ejus destituta sit.

De me enim certum tenete quia nec odio, nec privati studii zelo, contra eum movear; sed quidquid canonicum justumque fuerit, auctore Deo, decerno.

Miratus autem valde sum (Grat. dist. 93, c. 2) quia in tanto Salonitanæ Ecclesiæ clero vel populo vix duo ex sacris ordinibus inventi sunt, frater scilicet et coepiscopus noster Paulinus, et dilectissimus filius meus Honoratus archidiaconus ejusdem Ecclesiæ, qui communicare Maximo sacerdotium rapienti minime consentirent, et se Christianos esse cognoscerent. Debuistis enim, filii charissimi, pensare ordines vestros, et quem sedes apostolica repellebat repulsum cognoscere, ut prius, si posset ab illatis criminibus mundaretur; et tunc ei vestra dilectio communicaret, ne particeps obligationis ejus existeret. Nos tamen erga charitatem vestram visceribus pietatis astringimur; et quia quosdam vestrum violententer pressos ad consentiendum ei et ad communicandum cognovimus, omnipotentem Dominum deprecamur, ut vos ab omni reatu peccatorum vestrorum atque ab omnibus vinculis alienæ obligationis absolvat, vobisque et in præsentī vita suæ protectionis gratiam tribuat, et nos de vobis in æterna patria gaudere concedat. (d) Mense Martio, indictione 14.

EPISTOLA XXVII.

AD CLERUM ET POPULUM JADERÆ.

Se contra Maximum solo justitiæ zelo moveri asserit. Hortatur ut a Maximi communione se suspendant, atque ab illis sacram communionem percipiant quos Maximo non communicare noverint.

Gregorius (a) presbyteris, diaconibus et clero, no-

D ratus autem valde sum, quia in tanto Salonitanæ Ecclesiæ clero et populo, etc. Ergo scribit ad Salonitanos. Quid quod statim meminit Honorati Salonitanæ Ecclesiæ archidiaconi?

(b) De ira sacerdotis sanctus Chrysostomus, lib. vi de Sacerdotio: *Instar fumi interiora omnia a se occupata involvit.* GUSSANV.

(c) In recent., *urgeo*, sed non ita Mss.

(d) Ita legitur in Colb. vel.

EPIST. XXVII. [Al. 48]. — (a) Hujus epistolæ variae sunt inscriptiones. Mss. Norman., consentientibus Vaticano D. Colbert., Corb. ac plerisque, habent *clero, nobilibus, militibus ac populo Jaderæ consist.* In Vatic. B et C inscribitur, *presbyteris, diac. et clero, nobilibus ac populo Jaderæ consist. et militibus.* Ita etiam Vatic. A omisso *et militibus.* In Reg., *et militibus qui Jaderæ consistent.*

bilibus ac populo (b) Jaderæ consistentibus, et qui A Maximo prævaricatori communicaverant.

Pervenit ad me quosdam vestrum, ignorantia vel necessitate deceptos, his qui ab apostolica sede, culpa, sicut nostis, exigente, communione privati sunt, communicasse; quosdam vero se salubri discretionem, protegente Domino, suspendisse; 814 et quantum de constantibus gaudeo, tantum de deviantibus ingemisco, quoniam sacræ communionis mysteria, quæ ad absolutionem nobis divina pietate concessa sunt, in detrimentum magis suæ animæ perceperunt. Et quia, sicut vobis omnipotens Deus innotescat, vehementer charitati vestræ et medullitus ex toto corde compator, paterno affectu obtestor atque suadeo ut ab illicita communione se quisque suspendat, et quos apostolica sedes in communione suæ consortium non recipit omnino refugiat, ne inde reus ante conspectum æterni judicis unde poterat salvari consistat.

Comperi autem quod quidam perversæ mentis homines illic insinuare conati sunt quia ego contra Maximum quodam odio movear, et non ea quæ canonica, sed ea potius quæ furoris sunt exsequi concupiscam. Sed absit hoc, absit a sacerdotali animo, ut in qualibet causa privato zelo moveatur. Ego vero populo in illis partibus consistenti, ac meæ animæ providens et omnipotentis Dei iudicium pertimescens, causas ejusdem Maximi exquiri volo, et cum omni sinceritate revelante Domino quod est canonicum definire. Cui quoniam frequenter scripsimus ut non prius sacra missarum solemnia celebraret quam causam ejus potuissemus agnoscere, alioquin esset communione privatus; et ex hoc jam superbiam ipsius culpa in aperto monstratur, quod, sæpius, sicut dixi, admonitus ut ad nos veniret, diversis excusationibus renititur, refugit, metuit. Unde ergo trepidat, si eum de his quæ dicta sunt conscientia non accusat? Hæc ergo cognoscentes, postquam vobis nullam de ignorantia excusationem assumere potestis, rogo, hortor et moneo, ut a prohibita vos communionis consortio per omnia suspendatis, nec cuiquam sacerdoti suprascripto Maximo communicanti contra animam suam quisquam vestrum communicare præsumat.

Quia tamen audio, sicut præfatus sum, quosdam vestrum ignorantia lapsos, quosdam etiam ad communicandum violenter esse oppressos, omnipotentem Dominum deprecor, ut et eos qui huic pravitati minime consenserunt perpetua gratiæ suæ protectione custodiat, et optata eis largitate respondeat, et illos quos aut studium, aut ignorantia, aut alia quælibet causa, traxit in culpam, ab omni reatu peccatorum, atque ab omnibus vinculis alienæ obliga-

tionis absolvat, omnibusque in præsentī vita protectionis suæ gratiam tribuat, et nos de vobis in æterna patria gaudere concedat. Ut igitur hæc vobis intercessio apud Deum Salvatorem nostrum proficiat, adhortationibus nostris pro animæ vestræ salute obedientiam exhibete, et ab illis sacram communionem percipite quos se ab ante dicti Maximi communionem abstinuisse vel abstinere cognoscitis.

EPISTOLA XXVIII.

AD CANDIDUM EPISCOPUM.

Aptos ad presbyterale officium monachos cum consensu abbatis assumat, et presbyteros ordinet.

Gregorius Candido (a) episcopo de urbe veteri majore.

Indicavit nobis fraternitas tuase non habere presbyteros, et ex hac causa necessitatem non 815 modicam sustinere. Et quia in quibusdam monasteriis in sua prochia constitutis quosdam esse monachos perhibet qui ad hoc apti possint esse officium, et eos se cum nostra auctoritate ad hunc postulatum ordinem promovere, propterea præsentibus vobis licentiam damus epistolis monachos de monasteriis in tua parochia positos cum consensu abbatis sui tollere, et presbyteros ordinare. Sed illud præ omnibus estote solliciti, ut vitam actusque eorum qui in hoc sunt officio constituendi subtiliter debeat inquirere, et tunc eos, si digni fuerint, ordinare. Si vero aliqua in eis culpa claruerit quæ eos ad hunc ordinem canonica prohibitionem provehi non permittat, nullius vobis supplicatio aut gratia personæ subrepat, ut talibus debeat manum imponere, ne, quod absit, hic honor, et illis poena, et vobis incipiat esse peccatum (b).

EPISTOLA XXIX.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Ne contra decessoris sui dispositionem, supra, epist. 4, firmatam, monasterium gravet. Ne male suadentes audiat. Ne plus pecuniæ studeat quam lucrandis animabus. A clericis monasteria molestiam puti non sinat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Miramur cur sic in brevi fraternitatis tuæ fuerit immutata discretio, ut ea quæ postulat non advertat. Ex qua re dolemus, quia manifestum præbes indicium plus apud te verba male suadentium valuisse quam divinæ lectionis studium profecisse. Cumque monasteria te oporteat defensare, et religiosos illic summopere congregare, ut lucrum de animarum congregatione possis efficere, in eorum te e diverso gravamina, sicut litteræ tuæ testantur, desideras exercere; et, quod est deterius, nos tuæ culpæ studeas fieri debere participes, scilicet, dum cum nostro consensu monasterium quod decessor tuus condidit

(b) Jadera, vulgo Zara, urbs olim episcop. Illyrici Occidentalis, Liburniæ caput, nunc Jaderensis comitatus, vulgo *Comitato di Zara*; hodie archiepiscopalis est, et permunita in ora Dalmatiæ, sub ditione Venetorum. Existimo tamen Jaderam de qua hic mentio fuisse urbem illam quæ *Zara Vecchia* nunc dicitur,

estque media inter Jaderam novam et Scardonam. Hæc epistola similis est epist. 26, eandem tractat materiam. GUBSANV.

Epist. XXVIII. [Al. 27]. — (a) In plerisque legitur tantum *episcopo*.

(b) In Vatic., mense Martio, indict. 14.

cupis (a) sub curandarum rerum atque causarum A nomine prægravare.

Debes enim recolere quia te præsentem, diversis etiam presbyteris et diaconis, clericisque tuis præsentibus, contra testamentum ipsius præceptum, sicut postulavere, concessimus. Ubi tamen ejusdem decessoris tui dispositio quam fecerat de monasterio ipso firmata est, tu nunc ista dissimulans, contraria nos poscis debere præcipere. Et hæc quidem, scimus, non tua sunt; sed dum incongrua dicentes audire non renuis, non solum opinionem tuam, sed graves et animas. Quia ergo te multum diligo, instanter admoneo, (b) quod districtè considera, ut (c) non plus pecuniæ quam 816 animabus studeas. Illud a latere respiciendum est, ad hoc autem tota mentis intentione laborandum, (d) ac vehementius innitendum. Huic rei operam et sollicitudinem vigilanter impende, quia Redemptor noster a sacerdotis officio non quærit aurum, sed animas.

Præterea pervenit ad nos quia monasteria quæ sub fraternitate tua sunt constituta clericorum importunitatibus et diversis eorum molestiis prægravantur. Quod ne de cætero fiat, districta hoc interminatione compesce, quatenus monachis illio degentibus libere in Dei nostri laudibus liceat exsultare.

Romanum vero atque Dominicum clericos, qui de hac urbe ausu temerario sine nostra præsumpserunt benedictione discedere, licet majori fuerant ultione plectendi, tamen relaxari eis benignitatis studio debet, ut ad suum remeare officium urgeantur. (e) Mense Aprili, indict. 14.

EPISTOLA XXX

AD SECUNDUM.

Pacem cum Agilulpho rege procurare festinet. Marinianum episcopum ad misericordiam in pauperes excitet.

Gregorius (a) Secundo servo Dei Ravennæ.

Postquam revertens Castorius omnia nobis quæ inter vos et Agilulphum regem acta sunt indicavit, ne excusationem contra nos de mora potuisset aliquis invenire, sub omni eum celeritate illuc retransmittendum prævidimus. Ab eo ergo ea quæ sunt agenda cognoscens, esto sollicitus, et omni modo immine ut pax ista debeat ordinari, quia, quantum dicitur, aliqui hoc impedire conantur. Pro qua re festina strenue agere, ut labor vester sine effectu

EPIST. XXIX [Al. 18]. — (a) Ita Mss. pene omnes, quod ita mutarunt vet. Editi, sub quarundam rerum, etc.; et recent, cum Ms. Reg., sub cura quarundam rerum.

(b) Excusi, quod sic recte consideres.

(c) Dictum supra epist. 42 lib. iv, nunc lib. v, epist. 44. Lege sanctum Bernardum in apologia ad Guillelmum, ubi illud Persii, sat. 2, explicat: *In sancto quid facit aurum?* Non pœnitebit legisse quæ præcedunt, et quæ subsequuntur. Idem ad milites templi initio, cap. 5, et in Cantica serm. 23. Vide sanctum Polycarpum, epistola ad Philippenses. Gussanv.

(d) Recent., invitis Mss., ac vehementius intuentum.

(e) Id solum legitur in Turon. S. Gat. et Colbert, vet.

non valeat remanere. Nam jam et partes istæ, et diversæ insulæ in gravi sunt periculo positæ.

Fratrem nostrum Marinianum episcopum (Grat. dist. 86, c. 6) verbis quibus vales excita, quia obdormisse eum suspicor. Nam venerunt quidam ad me, in quibus erant quidam senes mendicantes, qui a me discussi sunt a quibus et quid acceperint, et per singula retulerunt quanta eis et a quibus in itinere data sint. Quos dum sollicitè de prædicto fratre requirerem quid eis dedisset, responderunt se eum rogasse, sed ab eo se omnino nihil accepisse; ita ut neque panem in via acceperint, cum dare omnibus illi Ecclesiæ semper familiare fuit. Dixerunt enim: Respondit nobis, dicens: Non habeo quod vobis dare possim. Et miror si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare non habet.

Dic ergo ei ut cum loco mutet et mentem (Ibid.). 817 Non sibi credat solam lectionem et orationem sufficere, ut remotus studeat sedere, et de manu minime fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurrat, alienam inopiam suam credat, quia si hæc non habet, vacuum episcopi nomen tenet. Quædam vero eum per epistolam meam de anima sua admonui, sed nihil mihi omnino respondit, unde credo quia ea neque legere dignatus est. Pro qua re jam necessarium non fuit ut eum per epistolam meam admonere aliquid debuisssem, sed tantum illa scripsi quæ in causis terrenis consiliarius dictare potui. Nam ego ad hominem non legentem fatigari in dictatu non debui. Tua ergo dilectio secreto et omnia loquatur, et admoneat qualiter se disponere debeat, ne per præsentem negligentiam, vitam, quod absit, priorem perdat.

EPISTOLA XXXI.

AD RAVENNATES.

Qui adversus Castorium contestatorios libellos de nocte possuit sacra communione sit privatus, nisi publice aut contestationis veritatem ostendat, aut errorem suum confiteatur.

Gregorius (a) Mariniano episcopo Ravennati cum cæteris fratribus et coepiscopis, sacerdotibus, levitis, clero, nobilibus, populo, militibus civitate Ravenna consistentibus, vel ex ea foris degentibus.

Quidam (Grat. 2, q. 1, c. 2), maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium notarium ac responsalem nostrum nocturno silentio in civitatis loco (b)

EPIST. XXX [Al. 29]. — (a) Vulgati, *Secundo servo Dei, non a paribus*. In Mss. Anglio., Norm., Vatio., etc., legitur *Secundo*. In solo Vatio. B, *non a paribus*.

EPIST. XXXI [Al. 19]. — (a) In Mss., maxime Vatica., diversus est epistolæ hujus titulus. In Vatio. A legitur: *Gregorius episcopis, cum cæteris fratribus et coepiscopis meis, qui mecum præsentibus inveniri potuerunt, sacerdotibus, levitis, ducibus, nobilibus, clericis, monachis, militibus militantibus et populo Ravennæ, etc.* Non multum discrepat Vatio. B. Inscriptionem quam legimus exhibent Norman., Anglio., Corb., Vatio. D.

(b) Libellum famosum dicerem, quo quis aut falsa alicui crimina imponit, aut vera, sed occulta manifestat publico programme. Gussanv.

contestationem posuit in ejus crimine loquentem, A mihique etiam de facienda pace callide contradicentem. Et quia quisquis veraciter loquitur semetipsum innotescere non debet formidare, oportet ut publice exeat, et quæcunque in contestatione sua loqui præsumpsit ostendat; quod si non exierit, neque publice confessus fuerit, quisquis ille sit qui hoc agere præsumpsit, vel consensum in tantæ iniquitatis consilio præbuit, ex Dei et Domini nostri Jesu Christi spiritu definimus ut sancti ejus corporis ac sanguinis participatione privatus sit. Si vero quia latet, et quoniam nescitur, teneri a disciplina non valet (c) tanti mali conscius, et jam prohibitus corpus ac sanguinem Domini percipere præsumit, anathematis ultione percussus sit, et ut fallax ac pestifer a sanctæ Ecclesiæ copore divisus. Si quis autem fortasse talis et quem nos, hujus facti auctorem ac participem esse nescientes, ad eum, bona optantes, epistolas transmittimus, ipsa pro eo apud omnipotentem Dominum deprecatio sit vacua. Sin autem in eadem civitate egressus ad publicum potuerit docere quæ dixit, vel, certe sciens se non posse quæ scripsit ostendere, errorem suum fuerit aperte confessus, dominici corporis ac sanguinis participatione non sit privatus, neque a corpore sanctæ Ecclesiæ §18 alienus existat, quia nos apud omnipotentem Dominum ex nostris quotidie culpis agnoscimus (d) ut, quamvis servato disciplinæ moderamine, aliorum tamen erratis parcendo indulgeamus. (e) Mense Aprili, indictione 14.

EPISTOLA XXXII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Si Judaicum aut paganum mancipium ad Christianam fidem converti desiderat, in libertatem vindicetur.

Gregorius [Fortunato episcopo Neapolitano.

Fraternitati vestræ ante hoc tempus scripsimus, ut hos qui de Judaica superstitione ad Christianam fidem Deo aspirante venire desiderant, dominis eorum nulla esset licentia venundandi; sed ex eo quo voluntatis suæ desiderium prodidissent, defendi in libertatem per omnia debuissent. Sed quia, quantum cognovimus, nec voluntatem nostram, nec legum statuta subtili scientes discretionem pensare, in paganis servis hac se non arbitrantur conditione constringi, fraternitatem vestram (Grat. dist. 54, c. 15) oportet

(c) Vulgati recent., *si tanti mali conscius etiam prohibitus.*

(d) In Editis, *ut quatenus servato, etc.*

(e) Ita in Turon. S. Gat. et in Vatic.

Epist. XXXII [Al. 31]. — (a) Recent., *et si de Judæorum*, forte majoris explicationis gratia, nam in Mss. non legitur. De mancipiis Judæorum plura ad epist. 9, l. iv. Vide Nov. Valentiniani tertiam. an. 425, quam Sirmondus in primum tomum Conc. Gallicæ coniecit; et in Cod. de Judæis, lib. xvii, et tit. seq., *ne Christianum mancipium.*

(b) Ingenium est commentum vel artificium quodlibet. Gregorius Turon., lib. vi, c. 22: *Proclamante episcopo et dicente quod sæpius hic ingenia quæreret, qualiter eum ab episcopatu dejiceret.* Gregorius noster, lib. xii, epist. 25: *Ne filios suos quolibet ingenio vel excusatione foris alicubi in conjugio sociare præsumat.*

tet de his esse sollicitam; (a) et si de eorum servitio non solum Judæus, sed etiam quisquam paganorum fieri voluerit Christianus, postquam voluntas ejus fuerit patefacta, nec hunc (b) sub quolibet ingenio vel argumento cuiquam Judæorum venundandi facultas sit, sed is qui ad Christianam converti fidem desiderat defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur. Hi vero quos hujusmodi oportet servos amittere, ne forsitan utilitates suas irrationabiliter æstiment impediri, sollicita vos hæc convenit consideratione servare; ut si paganos, quos mercimonii causa de externis finibus emerint, intra tres menses dum emptor (c) cui vendi debeant invenitur, fugere ad Ecclesiam forte contigerit, et velle se fieri dixerint Christianos, vel etiam extra Ecclesiam hanc talem voluntatem prodiderunt, pretium eorum a Christiano scilicet emptore percipiant. Si autem post præfinitos tres menses quisquam hujusmodi servorum velle suum edixerit, et fieri voluerit Christianus, nec aliquis eum postmodum emere, nec dominus qualibet occasionis specie audeat venundare, sed ad libertatis procul dubio præmia perducatur, quia hunc non ad vendendum, sed ad serviendum sibi intelligitur (d) reservasse. Hæc igitur omnia fraternitas vestra ita vigilanter observet, quatenus ei nec supplicatio quorundam valeat, nec persona subripere. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 46.)

EPISTOLA XXXIII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Si pagana mancipia circumriderint Samaræi, in libertatem illa vindicet, non reddito Samaræis pretio.

C Gregorius (a) Leoni episcopo Catanensi.

Res ad nos detestabilis et omnino legibus inimica pervenit, quæ, si vera est, fraternitatem tuam §19 vehementer accusat, quia eam de minori sollicitudine probat esse culpabilem.

Comperimus autem quod (b) Samaræe degentes Catinæ, pagana mancipia emerint, atque (c) ea circumcidere ausu temerario præsumpserint. Atque idcirco necesse est ut omni modo zelum in hac causa sacerdotalem exercens, cum omni hoc vivacitate ac sollicitudine studeas perscrutari; et si ita repereris, mancipia ipsa sine mora in libertatem modis omnibus vindica, et ecclesiasticam eorum tuitionem impende, nec quidquam dominos eorum de pretio quolibet

D (c) Recent., *invisis Mss. Anglic., Norm., Vatic., etc., cui vendi debeant non invenitur.*

(d) Ibidem recent., *comparasse.*

Epist. XXXIII [Al. 32]. — (a) Vatic. A. *Leontis episcopo Cataniensi.*

(b) Utrum Judæi fuerint quos hic Samaræos vocat sanctus Doctor, non liquet. Certe lib. Moral. i, n. 22, Samaros, vel Samareos juxta multos Mss. Codices, appellat Samaritanos. Verum non legitur Samaritas (sic appellantur apud Hilarium in Math. c. xxi) tunc exstitisse, aut in Italia habitasse. Apud Cassiodorum, lib. iii, epist. 45, Judæi videntur intelligendi his verbis: *nunc autem existere Samareæ superstitionis populum improba fronte duratum.* Sic autem Judæi dicuntur per contemptum. Vide lib. viii, epist. 21.

(c) Huc refer quæ diximus ad epist. 9, lib. iv.

modo recipere patiaris, qui non solum hoc damno mulctandi, sed etiam alia erant pœna de legibus feriendi. (Cf. *Joan. Diac.*, l. iv, n. 48.)

EPISTOLA XXXIV.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Inquirat quot ab ultima antiquitate litanie solennes fuerint in quibus Ravennas episcopus pallio uteretur.

Gregorius Castorio (a) notario nostro Ravennæ.

Dum Florentinus Ravennatis Ecclesiæ diaconus apud nos pro reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Mariniano de usu pallii ageret, requisitus a nobis quæ esset antiqua consuetudo, respondit quod in omnibus litiis pallio Ravennatis Ecclesiæ episcopus uteretur. Quod ita non esse et ab aliis didicimus, et ex epistolis Joannis quondam episcopi, quas ei ostendi fecimus, evidenter apparuit. Sed hoc asseruit quod dicere juseus est. Nam tempore (b) quo a te idem Joannes quondam episcopus est inhibitus, ne pallio inordinate ac temere uti præsumeret, scripsit nobis hanc fuisse priscam consuetudinem, ut civitatis ipsius episcopus pallio in litiis solemnibus uteretur. Quarum ibi litterarum exemplaria pro tua informatione transmisimus. Adeodatus vero prædictæ Ecclesiæ diaconus, dum apud nos tempore quo hic fuit similiter de ejusdem usu pallii agere enixius studeret, volentes cognoscere veritatem, eum similiter quæ esset consuetudo curavimus requirendum. Qui, ut credi sibimet suaderet, atque a nobis valeret quod petebat exigere, sub jurejurando testatus est antiquam consuetudinem fuisse ut in quatuor aut in quinque solemnibus litiis pallio civitatis suæ episcopus uteretur. Experientia ergo tua diligenter invigilet, et cum omni sollicitudine quot litanie solennes ab antiquitate fuerint (c) requirat. Nece assolennes nominando requirere studeat, sed majores; ut per hoc quod nobis præfatus Adeodatus diaconus testatus est, et prædicti Joannis episcopi fatetur epistola, dum constiterit quantæ litanie solennes fuerint, quoties indui solebat in litiis pallium cognoscentes, libentissime concedamus. 820 Sed hoc non ab illis perquirat qui ab ecclesiasticis exhibentur, sed ab aliis quos sine favore partis esse cognoverit, et quæque sollicita indagatione repererit nobis subtiliter indicet, ut veritate, sicut diximus, cognita, fratris coepiscopi nostri reverendissimi Mariniani animos relevemus.

EPISTOLA XXXV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Pecuniam mittit in captivorum redemptionem, cui studiose jubet incumbere.

Gregorius Anthemio subdiacono nostro Neapolitano.

Quantus dolor, quantaque sit nostro cordi afflictio

EPIST. XXXIV [Al. 77.] — (a) Addidimus nostro ex Mss. Et quidem Castorius non erat notarius Ravennatis Ecclesiæ, sed Romanæ, qui Ravennæ tunc degebat.

(b) Vatic. B, a tempore quo ante.

(c) Vide supra, lib. v, epist. 11, et infra, epist. 61.

EPIST. XXXV [Al. 34]. — (a) Notitia quid sit, supra, epist. 46 lib. iii, nunc lib. iv.

A de his quæ in partibus Campaniæ contigerunt, dicere non possumus, sed ex calamitatis magnitudine potes ipse colligere. Ea de re pro remedio captivorum qui tenti sunt solidos experientiae tuæ per horum portitorem Stephanum virum magnificum transmisimus, admonentes ut omnino debeas esse sollicitus, ac strenue peragas, et liberos homines quos ad redemptionem suam sufficere non posse cognoscis, tu eos festines redimere. Qui vero servi fuerint, et dominos eorum ita pauperes esse compereris, ut eos redimere non assurgant, et hos quoque comparare non desinas. Pariter etiam et servos Ecclesiæ qui tua negligentia perierunt curabis redimere. Quosunque autem redemeris, subtiliter (a) notitiam, quæ nomina eorum, vel quis ubi maneat, sive quid agat, seu unde sit, (b) contineat, facere modis omnibus studebis, quam tecum possis afferre cum veneris. Ita autem in hac re te studiosè exhibere festina, ut ii qui redimendi sunt nullum, te negligente, periculum possint incurrere, et tu apud nos postea vehementer incipias esse culpabilis. Sed et hoc quam maxime age, ut, si fieri potest, captivos ipsos (c) minori possis pretio comparare. (d) Substantiam vero sub omni puritate atque subtilitate describe, et ipsam nobis descriptionem cum celeritate trans mitte. (e) Mense Maio, indictione 14.

EPISTOLA XXXVI.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Sincerum, si a soceri sui successionē abstinerit, ab hujus creditoribus vexari non sinat. Illi vero, ut vitæ subsidium reperiat, liberam procuret quo voluerit eundi licentiam.

Gregorius Secundino episcopo. (a) Tauromenitano.

Et legum ratio, et æquitas admonet naturalis, ut quisquis (b) hæreditatem aut renuit, aut parentum successionē se abstinere, hæreditaria non debeat onera sustinere. Quia ergo Sincerus, lator præsentium, Hilarum socerum suum omnino inopem defunctum innotuit, et uxorem suam, (c) filiam ipsius, in qualibet re ejus se substantiæ minime miscuisse, et ad persolvendum paternum debitum eam ab ejus creditoribus queritur perurgeti, idcirco fraternitas vestra diligenter inquirat. Et si ea quæ ait veritate subsistunt, sacerdotalem illis studeat tuitionem impendere, nec eos contra rationis ordinem vexari, aut damnum permittat aliquod sustinere. Nam valde durum est ut unde nullum sensit commodum, sustineat injuste dispendium. Supradictus autem portitor, si huc cum uxore sua venire voluerit, quia illic se dicit non posse subsistere, vestris propter Deum solatiis potiantur, nec cujusquam eos illic adversitas pro sua tantum voluntate retineat, aut eis irrationabiliter molestus existat, sed liberam ha-

(b) Quinque Anglic., Norm. et plur., continuo facere... studebis.

(c) Vel mitiori, ut legitur in Norm., Vatic., etc.

(d) Gall., l'état sommaire, la somme, la quantité, le total. GUBIANV.

(e) Ita Colb. vet. et Turon. S. Gat.

EPIST. XXXVI [Al. 35]. — (a) Tres Vatic. et alii, Tauromenitæ episcopo.

beant quo voluerint eundi licentiam, quatenus vendi subsidium alibi saltem Deo largiente repariant. (a) Mense Junii, indictione 14.

EPISTOLA XXXVII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Rogatiano ejus diacono scripta ad rectorem patrimonii Siciliae dedisse, ut causa quædam citius finiatur. Petrum quondam Numidiæ episcopum ad Columbum a se mitti, quem, cognita ibi melius causa, canonice cum consensu judicet. Catholicorum filios aut mancipia baptismi Donatistarum infici non ferat.

Gregorius (a) Columbo episcopo Numidiæ.

Scripta fraternitatis vestræ, sacerdotali plena dulcedine, præsentium portitore Rogatiano diacono deferente, suscepimus. Et valde nos eorum lætificavit benigna locutio, præsertim quia per ea de vestra, quod desiderii nostri est, incolumitate cognovimus. Devotionem vero sanctitatis vestræ, et olim novimus, et nunc sicut scribitis, sic habemus. Nam qualis erga nos sinceritas fraternitatis vestræ sit, (b) satisfactione non egemus, quia eam ex mentis nostræ, quæ circa vos est, dilectione cognoscimus. Suprascripto autem latori, quem nobis epistolariter commendastis, scripta ad rectorem patrimonii Siciliae dedimus, ut adversam partem facere quæ justa sunt urgeat, quatenus, frustratoria excusatione postposita, ad finem citius perducatur totius causæ contentio.

Indicamus itaque sanctitati vestræ venisse ad nos quemdam hominem, Petrum nomine, qui se asserit fuisse episcopum, atque causæ suæ a nobis remedium postulasse. Et prius quidem retulit quæ digna esse miseratione potuissent; sed requirentes, postea multo aliter quam indicavit invenimus, et vehementer nos ejus actio contristavit. Sed quia causæ ipsius interna subtiliter nequaquam addiscere tam longo itineris intervallo disjuncti potuimus, eam, incerti quippe, definire nequivimus. Nunc vero quoniam remeans supradictus diaconus secum eum re-

(b) Hæreditas est jacens, quæ nondum adita est. Aditur, cum hæres se eam accipere aut dicto testatur aut facto. Omittitur, cum hæres se tempore excludi patitur. Repudiatur, cum is ad quem delata est adire recusat. GUSSANV.

(c) Vitiose in Excusis, *filiamque ejus*, nam addito *que*, dubitatur cujus filia sit, uxoris an Hilari, ea de qua agitur.

(d) Ita legitur in Turon. S. Gal., in Colbert. vet. et in Vatio.

EPIST. XXXVII [Al. 38]. — (a) Ad Columbum nullæ exstant epistolæ ut docebunt indices.

(b) Secundum jureconsultos *satisfactio* est pignoris vel fidejussoris exhibitio. Gall., *je le crois sur sa parole, sans caution*. Eadem vox reperitur in epist. Marciani Alexandrinis ad finem: *Ut per omnia satisfactione suscepta*. GUSSANV.

(c) Hoc nomine non monachos modo, sed et clericos, imo quemlibet Christianum catholicum Gregorii ævo denotari probat Joan. Filesacus, comment. in Commonitor. Vinc. Lirin., num. 12.

(d) Non quod hæreticorum baptismum putaret invalidum Stephani I successor, addictissimus Augustini discipulus; sed quod per ejusmodi baptismum in hæreticorum societatem venientes, illorum assuescerent moribus, atque erroribus inficerentur. Quamvis autem hæreticorum baptismum, etiam post Nic. synodum, repudiasset omnino videantur Athanasius, Basilius,

A laxari poposcit, et ipse ad vos se petiit debere transmitti, scientes sanctitatem vestram, zelum, sicut decet, fidei, et amorem habere justitiæ, nobis gratum fuit, et ea quæ petiverunt concessimus. Quia ergo præsentem causam subtilius potestis scire, hortamur ut eidem Petro ita servare quidquid justum canonicumque fuerit debeatis, quatenus et rectitudinis vigor a vobis in omnibus impleatur, et causa ipsius secundum Dei timorem et Ecclesiæ videatur regulas judicata. Si quis vero conscius vel particeps præfato Petro in his quibus accusatur, dicitur exstitisse, subtiliter requirendum est, et, veritate cognita, similiter canonice judicandum.

Præterea res ad nos omnino dura et rectæ fidei inimica pervenit, quia, quod dici nefas est, catholici homines, et (c) religiosi, quod est deterius, filios mancipiaque sua, vel alios quos in potestate habent, in Donatistarum hæresi baptizari consentiunt. Et ideo, si verum est, fraternitas vestra hoc summo pere studeat emendare, quatenus sinceritas fidei vestra sollicitudine intemerata consistat, et innocentes animæ, quæ catholico baptismate salvari poterant, (d) hæreticorum infectione non pereant. Quisquis ergo, de his personis quas superius memoravimus, quemquam suorum apud Donatistas passus est baptizari, ad catholicam eos fidem omni virtute omni- que instantia studeat revocare. Si quis vero talium de cætero hoc fieri de suis qualibet excusatione pertulerit, a clero sit modis omnibus alienus.

EPISTOLA XXXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Alexandriam relictam Vincomali commendat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Quanto viduæ bene viventes virorum sunt solatio destitutæ, tanto eis enixius ecclesiastica est impendenda tuitio. Atque ideo hujus tibi præcepti pagina deputamus, quatenus Alexandriae magnificæ fe- Optatus, Cyrillus Jerosol. et Ambrosius; ne tamen cum Gussanvillæo dicas: *una fere voce docent veteres... collatum ab hæreticis baptismum vires emundationis non habere*. Quippe jam nemo nisi hæreticus baptismum valere negat a quocunque collatum, modo verbis consecratur evangelicis. At nihil ad fidem pertinere constat, nisi quod ab apostolis continua successione manavit; non enim novis nititur fides nostra revelationibus. Certe in celebri illa controversia Stephanum inter et Cyprianum, cum hic baptismum ab hæretico datum, ob ministri perversitatem et infidelitatem rejiceret, ac proinde venientes ab hæresi censeret iterum baptizandos; ille vero baptismum etiam ab hæreticis susceptum, ob vim et efficaciam verborum evangelicorum quibus conferebatur, valere, nec esse iterandum pugnaret; id maxime urgebat: *si quis a quacunque hæresi venerit ad nos, nil innovetur nisi quod traditum est, ut manus imponatur in pœnitentiam*. Enimvero, ut ait Augustinus, lib. 11 de Bapt., c. 9, *consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum*. Et lib. 14, c. 6, agebat Cyprianus *adversus totius orbis morem*, quem lib. 5, c. 23, ab apostolis deducit. Eandem hæreticos non rebaptizandi consuetudinem exhibet nobis tanquam perpetuam in universa Ecclesia ab apostolorum tempore Hieron. in dialogo adversus Luciferianos. Idem testatur Eusebius, lib. 14 Hist., c. 4.

minæ, relictæ quondam Vincomali, omni instantia, A
omniquè sollicitudine, ubi necesse fuerit, servata scilicet æquitate, tuitionem festines impendere, atque ejus utilitatibus studiose concurrere; nec eam a quocquam vexari permittas, aut molestiam sustinere, sed ita, sicut prædiximus, ubi causa poposcerit, ope tuæ sollicitudinis potiatur, ut nullus se in afflictione oppressioneque ipsius te illic coram posito tentet aliquatenus occupare.

EPISTOLA XXXIX.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Reversum a schismate Joannem commendat, cui det annuos octo solidos.

Gregorius (a) Cypriano diacono.

Joannem religiosum præsentium latorem, qui ex Historicorum schismate ad sinum sanctæ Ecclesiæ, Deo revelante, accepta ratione reversus est, dilectionem tuam, æquitate servata, habere necesse est in omnibus commendatum, atque ei in quibus causa poposcerit ecclesiasticam tuitionem impendere. Cui etiam (b) prostipendiorum suorum subsidio, ab hac quarta decima indictione, annis singulis (c) tot solidos dare te volumus, quos tuis per omnia noveris rationibus imputandos.

EPISTOLA XL.

AD DONUM EPISCOPUM.

Georgii, si rectius ille vixerit, sustentationi subveniat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Georgius præsentium portitor degere, ut ait, in civitate vestra desiderans, apud fraternitatem vestram nostra se petiit epistola commendari. Cui quoniam a prava se promisit actione compescere, quod petebat C
prævidimus non negandum. Et ideo sanctitas vestra de anima ejus studeat propter Deum esse sollicita, atque eum adhortationis suis ad viam Deo placitam revocare; et si, adjuvante Domino, ut promisit, ab omni se pravitate suspendens, vivere honeste voluerit, fraternitas vestra pro mercede sua, ut prospexerit, ejus sustentationi subveniat, ne forsitan (a) ad male agendum excusationem sibi ex necessitate videatur assumere. Quid autem fraternitas vestra ex ejus importunitate sit passura consideret, qui ad vos cum nostris epistolis venit, quem nos sine auctoritate aliqua importunum valde in prece pertulimus.

Epist. XXXVIII Al. 37.

Epist. XXXIX [Al. 38]. — (a) In duobus Teller., D
Cypriano subdiacono.

(b) In recent., reluctantibus Mss. Vatic., Anglic., Norm., etc., pro dispendiorum suorum subsidio.

(c) In iisdem Editis, præsentis annis indict... octo solidos. Sequimur Vatic., Norm., Reg., Rhem.

Epist. XL [Al. 39]. — (a) Duplex in illo casu misericordia, nam et animæ consulitur, et necessitati corporeæ subvenitur. GUSSANV.

Epist. XLI [Al. 40]. — (a) Ita in omnibus exemplaribus, pro Vihonensi. Est autem Vibo Valentia aliis Hipponum dicta, aliis Bivona, aliis etiam Bibona, urbs olim episcopalis Brutiorum in ora sinus Hipponiatis, vulgo Golfo di S. Eufemia, nunc castrum provincie Calabriæ ulterioris in regno Neap., non longe a monte Leonis, quæ urbs illi successit. GUSSANV. In Norm., Vatic. D, Colb. et plur., legitur

EPISTOLA XLI.

AD RUFINUM EPISCOPUM.

In Ecclesia Massæ Nicoteranæ presbyterum ordinandum, qui episcopi in pœnitentiam deputati vice baptizet ac celebret Missas.

Gregorius Rufino episcopo (a) Vivenensi.

Ex habitatoribus (b) Massæ Nicoteranæ, quorum episcopus pro quibusdam culpis in pœnitentiam 824 deputatus est, relatione comperimus nullum illic esse presbyterum qui sacra possit missarum solemnia celebrare, in tantum ut etiam filios suos sine baptismo asserant remansisse. Et quia hac pro causa magnopere petiverunt sibi in eadem Ecclesia cui fraternitas vestra operam visitationis impendit debere presbyterum ordinari, ea propter scriptis vos præsentibus adhortamur, ut de clero ejusdem Ecclesiæ requirere debeatis, cujus vita et mores ad hoc possint officium convenire, et eum illic presbyterum festinetis, auxiliante Domino, consecrare. Nam valde durum est ut quousque causa episcopi eorum subtiliter requiratur, non habeat Ecclesia illa presbyterum, qui sacrum illic opus valeat celebrare. (c) Mense Julio, indictione 14.

EPISTOLA XLII.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Ut in monasterio presbyterum ordinet.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Urbicus abbas monasterii sancti Hermæ, quod Panormi situm est, a nobis cum congregatione sua magnopere postulavit in eodem monasterio presbyterum, qui sacra missarum solemnia celebrare debeat, ordinari: et quia hujusmodi non est differenda petitio, C
fraternitatem vestram scriptis præsentibus necessario duximus adhortandam, ut eum qui ad hoc ministerium de eadem congregatione electus fuerit, cujus vita, mores, et actio tanto possit ministerio convenire, sine mora, auxiliante Domino, debeat consecrari, quatenus nec ille de monasterio suo hac pro causa egredi, nec extraneum sibi ad peregendum sacrum opus cogatur adducere.

EPISTOLA XLIII.

AD VENANTIUM PATRICIUM.

Contristatum se de illius et Joannis episcopi discordia; huic reverentiam exhibeat, causasque suas agant, illæsa charitate.

Gregorius (a) Venantio patricio ex monacho.

Multum ea quam direxistis jam nos contristatos tantum, Rufino episcopo. In quatuor aliis Vatic. exstat episcopo Vivenensi.

(b) Nicotera hodieque nomen retinet, Tropeam inter et Vibonem, nunc adhuc episcopalis in Calabria ulteriore sub archiep. Regiensi; ejus fit mentio in vii syn., act. 1, ex subscriptione Sergii Νικητῶν episcopi. GUSSANV.

(c) Hæc temporis nota confirmatur testimonio Mss. Vatic., Colbert. ac Turon. S. Gat.

Epist. XLII [Al. 41]. — (a) Monasterium sancti Hermetis, in Panormitana civitate situm, putant unum fuisse e sex illis a sancto Gregorio in Sicilia fundatis, quia epist. 4 lib. iv, nunc lib. v epist. 6, loquens de Urbico abbate, ait eum monasterii sui præpositum. GUSSANV.

Epist. XLIII [Al. 42]. — (a) Vide epist. 34 libri i, et 59 libri ix. De Venantio fuissime in vita sancti Gregorii disseruimus.

invenit epistola, quod inter vos et Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, de quorum desiderabamus gaudere concordia, scandalum prodiisse cognovimus. Quævis enim causa fuisset, non usque ad hoc debuit furor erumpere, ut armati homines vestri, sicut audivimus, in Episcopium irruerent, et diversa hostili more mala committerent, atque vos hæc res a paterna charitate interim divideret. Nunquid non poterat, quælibet contentio fuerit, tranquille disponi, ut nec partium utilitas detrimentum, nec sentiret gratia læsionem? Cujus autem gravitatis, cujus sanctitatis, cujus mansuetudinis supradictus frater noster sit, non habemus incognitum. Ex qua recolligimus quia nisi visum doloris nimia coegisset, ad hanc rem de qua vos contristatos asseritis, ejus fraternitas **825** nullatenus pervenisset. Nos tamen, ut hoc eo scribente comperimus, illico ei scripsimus, admonentes ut et (b) oblationes vestras sicut antea suscipere, et missas in domo vestra non solum celebrari permitteret, sed si velitis, etiam ipse perageret, causamque suam servata charitate exsequi debuisset. Et quia nullos discordes vel fieri volumus vel manere, eamdem adhortationem iterandam esse prospeximus. Unde necesse est, charissime fili, ut et vos sacerdotalem illi reverentiam exhibere, sicut decet filios, debeatis, nec ejus ad iracundiam animos provocetis. Nam cum quo fidam estis gratiam habituri, si vobis, quod absit, cum sacerdote fuerit discordia? Itaque animorum tumore deposito, sic agere causas quas habetis invicem studete, ut et charitas inter vos intemerata permaneat, et alterutra mansuete procuretur utilitas. (Cf. Joan. Diac. l. 3, n. 48.)

EPISTOLA XLIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Hortatur ut Venantio pristinam ostendat benevolentiam.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quamvis causa fuerit quæ fraternitatis vestræ animos ad iracundiam non immerito provocaret, ut nec oblationes domni Venantii voluissetis suscipere, nec in domo ipsius sacra missarum sineretis solemnina celebrari, tamen quia ita terrena agi debet utilitas, ut nullum nos jurgium a charitatis valeat connexionem disjungere, proinde sanctitatem vestram, sicut dudum scripsimus, adhortamur, quatenus et oblationes ante dicti viri omnimodo in dulcedine et Deo placita debeat sinceritate suscipere, et in domo ipsius missarum peragi mysteria permittatis; ut, sicut scripsimus, si fortasse voluerit, per vos debeat

(b) Fere abierunt in desuetudinem, cum tamen in primitiva Ecclesia fuerint frequentatæ, necnon posterioribus sæculis per canones statutæ, præceptæ. Vide Gangr. conc. can. 5, 6, 7, 8; et Colon., anno 1549, can. 20; Mediolanen. iv, tit. de parochialibus juribus, qui ultimus est ii partis constit., etc. GUSMANV. Consule præfationem nostri Joan. Mabillonii in i partem sæculi iii Bened.

EPIST. XLV. — (a) Quatuor Vatic. et aliis, restauratam.

EPIST. XLVI. — (a) De Pisauro supra, lib. v, epist. 28.

accedere, et celebrando apud eum missas priorem gratiam reformare. Oportet namque filiis sacerdotalem vos affectum impendere, et in causis, prout ratio suffragatur, jurisdictionem Ecclesiæ vestræ minime præterire. Hoc ergo considerans, necesse est ut ita se circa eos fraternitas vestra discreta moderatione exhibere studeat, ut et quod negotii qualitas exigit, salubriter peragat, et a paternæ charitatis gratia non recedat.

EPISTOLA XLV.

AD LEONTIUM EPISCOPUM.

Facultatem tribuit Ecclesiam dedicandi. Fundatorum illius donationes confirmat.

Gregorius Leontio episcopo Ariminensi.

Basilicam beati Stephani martyris, quam fraternitas vestra incendio asserit concrematam, **826** quam etiam nuper (a) instauratam esse commemorat, facultatem tribuimus dedicandi, in qua etiam reliquiarum sanctuariorum ejusdem beati Stephani martyris volumus collocari. Et ideo, frater charissime, ad prædictam te Ecclesiam ire necesse est, et tam Ecclesiæ quam etiam altaris noviter constructi dedicationem solemniter exhibere, ut expectantium de eadem consecratione devotio Domino valeat auxiliante compleri. Quidquid præterea eidem loco a fundatoribus olim concessum est, in ea qua dimissum est voluntate ac firmitate volumus permanere.

EPISTOLA XLVI.

AD FELICEM EPISCOPUM.

Cathedram suam a monasterio faciat amoveri, nec illic missas publicas denuo peragat.

C Gregorius Felici episcopo (a) Pisaurensi.

Miramur fraternitatem vestram, ut serie præcepti neglecta, quod ad vos sanctæ memoriæ decessor meus dederat, monasterium a Joanne præsentium portitore constructum, aliter quam antiquæ consuetudinis usus exigit, consecraret. Dum etiam in eodem præcepto inter alia mandatum sit ut locum ipsum (b) absque missis publicis dedicaret, et, ut a nos pervenit, (c) cathedra posita, sacra illio publice missarum solemnina celebrantur. Quod si verum est, his vos hortamur assatibus, ut, omni excusatione cessante, cathedram vestram exinde amoveri modis omnibus faciatis, nec denuo illic missas publicas peragatis. Sed, sicut et consuetudo et præcepti tenor eloquitur, si missas ibidem sibi celebrari voluerint, a te presbyter dirigatur.

In eodem autem monasterio congregationem servorum Dei, sicut prædictus Joannes et petiit et nunc est, et cum Dei gratia semper volumus permanere.

(b) Missæ publicæ sunt, ad quas fideles omnes vocari et convenire solent. Pelagius sancti Gregorii, decessor proximus, ut monachorum tranquillitati cautum esset, neve fieret in monasterio de quo hic agitur magnus populi concursus, prohibuerat ibi missas publicas ab episcopo celebrari. Episcopum secus facientem reprehendit sanctus pontifex.

(c) Episcopo non licet collocare cathedram in monasterio, ne injuria fiat libertati et exemptioni monasterii cathedra posita, quæ est insigne et argumentum jurisdictionis episcopalis, inquit Altoserra ad hanc epistolam

(d) Calicem vero quem sibi a fraternitate vestra ablatum innotuit, ei, sit ita est, restituere festinate. Hæc ergo sanctitas vestra ita studeat adimplere, ut de novo ad nos prædictus portitor pro hac causa necessitatem remeandi non habeat.

EPISTOLA XLVII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Reversum ab Histricorum schismate Joannem tueatur, et annuo refoveat subsidio.

Gregorius Leoni episcopo (a) Fanensi.

Sicut schismatici pravo studio perdurantes, objurandi detestandique sunt, sic, ad sinum matris Ecclesiæ redeuntes, consolandi, et nihilominus refovendi. Quia igitur Joannes religiosus 827 præsentium lator, recepta ratione, ad unitatem sanctæ Ecclesiæ ab errore Histricorum Deo miserante conversus est: ea propter fraternitatem vestram hortari prævidimus, ut eum salva ratione habere debeat in omnibus commendatum, atque suo favore protegere. Cui etiam ne possit post conversionem alicui necessitati succumbere aliquid de Ecclesia illi prævidimus annis singulis consulendum. Quia ergo vestræ sanctitati se summopere petiit commendari, providendum vobis pro vestra mercede est ut, sicut diximus, vestris in omnibus solatiis fulciatur.

EPISTOLA XLVIII.

AD URBICUM ABBATEM.

Agathonem in monasterio suscipiat, si illius uxor similiter converti voluerit.

Gregorius (a) Urbico abbati monasterii sancti Hermetis, (h) quod in Panormo situm est.

Quisquis divina inspiratione compunctus, relictis sæculi hujus actionibus, ad Deum converti festinat, ita et cum charitate suscipiendus est, et blandis per omnia consolationibus refovendus, ut in ea quam

(d) In Norm., Reg. et nonnullis, *calcem vero quam... oblatam.*

EPIST. XLVII. — (a) Fanum seu Fanum fortunæ, vulgo *Fano*, urbs olim Umbriæ, nunc ducatus Urbinate, in ora maris Adriatici, Ariminum inter et Senogalliam, adhuc episcopalis, immediate subjecta Romano pont. in cujus dominio est. GUSSANV.

EPIST. XLVIII. [Al. 49]. — (a) De urbico et monasterio sancti Hermetis, supra epist. 41. GUSSANV.

(b) In Norm. et plerisque Mss. quæ sequuntur minime leguntur. In Vatic. A tantum occurrit, *quod est in Panormo constitutum.*

(c) Putat Alteserra Agathonem hunc fuisse Rom. pontificem, quod apud Anastasium legatur, : *Agatho natione Siculus, ex monachis, sedit*, etc. Verum cum Agatho non ante annum 679 in pontificem fuerit electus, hunc ab illo censemus diversum.

EPIST. XLIX. [Al. 50]. — (a) Fuit decimus episcopus Santonensis, prosapia nobilis. Hunc Guntchramnus rex odio habuit atque vexavit, quod Gundobaldum regnum affectantem urbe sua palam, et Fredogundis nuntios clam tecto recepisset; de qua re vide Gregorium Turon., lib. vii Historiæ, cap. 31, et lib. viii, cap. 2, 7 et 43. De eo etiam agit lib. de Gloria confessorum, cap. 57 et 60, et lib. iv de Miraculis sancti Martini, c. 8. A Fortunato lib. i, carm. 3, laudatur ob ædificatam sancti Stephani ecclesiam. Interfuit concilio Paris. iv, anno 573, et Masticon. ii, in. 585. Ejus nomen in Ecclesiæ fastis legitur.

(b) Santones seu Mediolanum Santonum, vulgo *Saintes*, urbs episcopalis Galliæ, sub archiepiscopo Burdigalensi Aquitanie II metropolitano, Santoniæ

A elegit, Deo ajuvante, delectetur modis omnibus conversatione persistere. Quia igitur (c) Agatho præsentium lator in monasterio dilectionis tuæ converti desiderat, hortamur ut cum omni eum dulcedine dilectioneque suscipias, atque ad æternam vitam ejus desiderium assidua adhortatione succendas, et circa animæ ipsius salutem diligenter studeas esse sollicitus quatenus dum in Dei nostri servitio, te admonente, devota mente perstiterit, et illi prosit sæculum reliquisse, et tibi ejus conversio proficiat ad mercedem. Quem tamem ita suscipiendum esse cognosce, si et uxor ipsius similiter converti voluerit. Nam dum unum utrorumque corpus conjugii copulatione sit factum, incongruum est partem converti, et partem in sæculo remanere (Cf. Grat. 27, q. 2, c. 25).

828 EPISTOLA XLIX.

AD PALLADIUM EPISCOPUM.

Mittit reliquias ad dedicationem quatuor altarium in basilica quam Palladius construxerat.

Gregorius Palladio (a) episcopo Santonis (b) Galliæ.

Veniens lator præsentium Leuparicus presbyter vester insinuavit nobis fraternitatem vestram ecclesiam in honorem beati Petri et Pauli apostolorum, necnon Laurentii atque Pancratii martyrum construxisse, atque illic tredecim altaria (c) collocasse, ex quibus quatuor necdum dedicata comperimus remanuisse, ob hoc quod suprascriptorum sanctorum reliquias illic collocare Deo annuente disponitis. Et quia reliquias sanctorum Petri et Pauli, necnon Laurentii atque Pancratii martyrum cum veneratione præbuimus, hortamur ut eas cum reverentia suscipere, et collocare, auxiliante Domino, debeatis: provisuri ante omnia ut (d) servientibus ibidem non debeant alimoniarum deesse suffragia (e).

provinciæ caput. Restituimus titulum ex Mss. Colbert., Vatic., Norm. In Vulgatis autem legitur *episcopo de Santonibus*.

(c) In Vatic. B et nonnullis legitur, *duodecim altaria*. Altare unicum intra singulas ecclesias habent Græci, ut observat Card. Bona de *Rebus liturgicis*, l. i, cap. 14, n. 3. Aliam Latinorum consuetudinem ostendit hæc Gregorii Mag. epist., sed et Ambrosius epist. 20, ad Marcellinam sororem, n. 26, scribens de pace a Valentiniano Catholicis data: *Nec mora, inquit, nuntiatur imperatorem jussisse ut recederent milites de basilica..... certatim hoc nuntiare milites irruentes in altaria, osculis significare pacis insigne*. Rationem reddit Baronius, cur plura quandoque edificarentur altaria: *Erant, inquit, sepulcra martyrum altaria, et ubi condebantur martyres, altare consueverat erigere*. Id constat ex Prudentio lib. *περὶ Στεφάνων*, hym. 3, 4, 5; sancto Augustino, serm. 5 de sancto Stephano, lib. viii de Civitate, cap. 27; Gregorio Turon., Hist. lib. v, c. 49; lib. i de Gloria martyrum, c. 33 et 91; Paulino, Poem. 4. Imo ex ejusdem Paulini epist. 32, novæ Edit., certum est illius jam ætate super sepulcra et reliquias confessorum altaria fuisse condita. In capitular. i Caroli Mag., an. 805, n. 6, cavetur de altaribus ut non superabundent in ecclesiis.

(d) In Agathen., can. 36: *Clerici omnes qui Ecclesiæ fideliter vigilanterque deserviunt, stipendia sanctis laboribus debita, secundum servitii sui meritum, vel ordinationem canonum, a sacerdotibus consequantur*, id est, ab episcopo. Aurea plane verba. GUSSANV.

(e) Gall., *assistance*. Suffragor per translationem,

EPISTOLA L.

AD BRUNICHILDEM REGINAM.

Reliquias mittit, quas postulabat. Hortatur ut eorum qui his deservient quieti prospiciat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Epistolarum vestrarum series, quæ religiosum animum et piæ mentis studium continebat, non solum voluntatis vestræ fecit nos laudare propositum, sed etiam libenter invitavit postulata concedere. Nec enim nos negare decuit, quod Christiana devotio et recti cordis desiderium flagitabat, præsertim dum illa postulari et tota amplecti mente cognovimus quæ et credentium fidem valde protegere et animarum salutem operari **829** nihilominus poterunt ac servare. Atque ideo congruo honore vestram excellentiam salutantes, indicamus latori præsentium **B** Leuparico, quem vos esse presbyterum scripsistis, per quem eloquia vestrarum suscepimus litterarum, (a) reliquias nos beatorum apostolorum Petri et Pauli, juxta excellentiæ vestræ petitionem, cum ea veneratione qua dignum est præbuisse. Sed ut in vobis magis magisque laudabilis et religiosa possit clarere devotio, providendum vobis est ut sanctorum beneficia cum reverentia et debito honore condantur, et (b) servientes ibidem nullis oneribus nullisque molestiis affligantur, ne forsitan, necessitate exterius imminente, in Dei servitio inutiles segnesque reddantur, et injuriam, quod absit, neglectumque beneficia sanctorum (c) collata sustineant. Quietis ergo eorum excellentia vestra prospiciat, quatenus dum vestro beneficio liberi ab omni fuerint inquietudine custoditi, et illi Deo nostro secunda mente laudes exsolvant, et vobis in æterna vita merces accrescat.

faveo, auxilior. Suffragium pro alimonia et sustentatione; vide conc. Tolet. III, cap. 3.

Epist. L [Al. 51]. — (a) Gregorii pontificatu vix audebant Latini sanctorum corpora contingere, aut e tumulis levare. Reliquias sanctorum appellat passim Gregorius Tur. velum sepulchri alicujus sancti, aut pollium ejusdem tumulo impositum, ceram aut oleum ex lampadibus et cereis qui ibi ardere solebant; item pulverem exinde collectum, herbulas aut flores ibi appositas, aliaque ejusmodi. Lib. II Dialog., c. 38: *In ipsis quoque patrociniis martyrum sic esse sentimus, ut non tanta per corpora sua, quanta beneficia per reliquias ostendant.*

(b) Juge servitium causam dedit immunitatibus clericorum; fucos ignavam pecus illis gaudere dolendum est. GUSSANV.

(c) In Reg., quem sequuntur recent. Ed., collocata. In Vatio. B, collecta. Sequimur Corb., Norm., tres Vatio., etc.

Epist. LI [Al. 57, indict. 13]. — (a) Hanc et sequentes septem epist. eodem fere tempore datas inde constat quod in singulis Augustinus legitur *præsentium lator aut portitor*. Tempus quo redditæ sunt noscitur ex itineris serie. Illam exhibet Cointius Annal. Eccles. an 596 et 597, non tamen audiendus ubi, pag. 443, Augustinum Turonensem diocesis adisse negat. Iter Augustini fuit Roma Lerinum, Lerino Massiliam, Aquas, Arelatem, Viennam, Lugdunum, Augustodunum; inde ad reges Theodericum Burgundiae, ac Theodebertum Austriæ. Theodebertus Mettis sedebat, Cabillonis Theodericus. Etsi nullam

A

(a) EPISTOLA LI.

AD FRATRES IN ANGLIAM EUNTES.

Hortatur Augustini socios ut captum in Angliam peragant iter. Augustino quem illis abbatem constituit obediant.

Gregorius servus servorum Dei, servis Domini nostri Jesu Christi.

Quia melius fuerat bona non incipere quam ab his quæ cœpta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi Filii, opertet ut opus bonum quod auxiliante Domino cœpistis impleatis. Nec ergo vos labor itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreant; sed omni instantia omnique fervore quæ inchoastis Deo auctore peragite, scientes quod laborem magnum æternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino præposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite. Scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quidquid in vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in æterna patria videre concedat. Quatenus et si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet volo. **830** Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi Filii. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione 14.

EPISTOLA LII.

AD PELAGIUM ET SERENUM EPISCOPOS.

C *Commendat Augustinum in Angliam euntem cum sociis, et Candidum rectorem patrimonii.*

Gregorius (a) Pelagio de Turnis, et (b) Sereno de Massilia, episcopis Galliarum a paribus.

Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam habemus pro Augustino epistolam Gregorii ad Clotarium Neustriæ regem, Augustinum tamen ab ipso rege Clotario benignissime exceptum et adjutum liquet ex epist. 61 l. XI. Salutatis regibus, cum ad mare pergeret trajecturus in Angliam, certe Pelagium Turon. potuit invisere; deinde Pontem Sai (alias pontem Cæsaris, vulgo *le pont de Cé*) in Andegavensi provincia super Ligerim fluvium transiit; ut in ejus Vita scribit Gotselinus. Cæterum etsi hæc ad Augustinum epistola in Registro epistolarum sancti Gregorii minime reperitur, eam tamen exhibent Beda, lib. I Historiæ Eccl. gentis Anglic., c. 23, et Joan. Diacon., lib. II Vitæ, c. 34.

Epist. LII. — (a) Non conveniunt mss. Codd. in epistolæ hujus inscriptione. In duobus Teller., in Rhem., Vatic. D. et apud Bedam, mendose legitur, *Ætherio Arelat. archiep.*, cum Ætherius esset episc. Lugdunensis. In tribus Vatic., in omnibus Norm. et Reg., ad Pelagium tantum et ad Serenum scripta est. In Colbert, pro Turnis, habes *Turonis*. Quid significet *a paribus*, jam dictum ad epist. 25, lib. I.

(b) Serenus Theodoro successerat in Ecclesia Massiliensi. Cæterum hoc eodem exemplo missa est etiam ad Ætherium Lugdunensem epistola quam refert Beda lib. I, cap. 24: *Reverentissimo fratri Ætherio Coepiscopo Gregorius servus servorum Dei*. Licet apud sacerdotes, etc. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater, *Data Die x Kalend. August., imperante D. N. Mauricio Tiberio piissimo Augusto, an. 14, post consulatum ejusdem D. N. an. 13, indict. 14*. Ubi tamen fallitur Beda dum Ætherium Arelatensem

ritatem religiosi viri nullius commendationis indigeant, quia tamen aptum se scribendi tempus ingessit, fraternitati vestræ nostra mittere scripta curavimus, insinuantem latorem præsentium, Augustinum servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei illuc nos pro utilitate animarum, auxiliante Domino, direxisse. Quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare et sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare, scientes quod ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solatiandum, quia res exigit, commodelis.

Candidum præterea presbyterum communem filium, quem ad gubernationem patrimonioli Ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestræ in omnibus commendamus (c). Data die x Kalend. Aug. indictione 14.

EPISTOLA LIII.

AD VIRGILIUM EPISCOPUM.

Commendat Augustinum ac simul Candidum presbyterum; monetque ut huic patrimoni pensiones restituat, quas collegerat ipsius decessor.

Gregorius Virgilio episcopo Arelatensi metropolitæ.

Quamvis fraternitatem vestram bonis esse intentam operibus, et sponte se exhibere in causis Deo placitis confidamus, verumtamen utile esse **831** fraterna vos alloqui charitate credimus, ut solatia, quæ vos ultro decet impendere, nostris quoque provocati epistolis augeatis. Atque ideo indicamus sanctitati vestræ Augustinum, servum Dei, præsentium portitorem, cujus zelus et studium bene est nobis cognitum, cum aliis servis Dei, pro animarum nos episcopum fuisse putat, et post ipsum Aimoinus. Melius Gregorius Turon., lib. x, c. 8, et Fredegarius in Chronico, c. 22, Etherium Lugdunensem fuisse episcopum agnoscunt.

(c) Ita præter Bedam duo Tell. et Vatio. D.

Epist. LIII. — (a) Per reges gentium intelligit haud dubio reges Gothorum qui Galliam Narbonensem et Aquitaniam diu occuparunt.

Epist. LIV. — (a) Fuit vigesimus octavus Viennensis episcopus, qui zelo episcopali cum Brunechildis depravatos mores reprehenderet, ab ea primum in exilium pulsus est, tum in concilio Cabilonensi, præside Arigio Lugdunensi episcopo, reginæ consiliorum particeps, anno 603 episcopali gradu privatus, et post aliquot annos lapidibus obrutus. Rem fuse narrat Ado Viennensis in litteris ad Ecclesiam Viennensem. Videndus etiam Fredegarius Scholasticus, Chronicon Besuense, et Vita sancti Columbanii. Gussanv.

(b) Vienna urbs Galliarum celeberrima, de qua ita Eusebius, lib. v Hist. Eccl., c. 1: *In hac (Gallia) duæ præ cæteris insignes præstantesque urbium matres celebrantur, Lugdunum ac Vienna, quarum utramque permeat Rhodanus*. Postea martyrum in his urbibus passorum acta subjicit, unde præcipua Ecclesiarum illarum dignitas. In auctoritate ecclesiastica Ecclesiæ Arelatensis aliquandiu æmula fuit, nunc sextantum sedibus episcopalibus præest.

(c) Ex oive Augustodunensi factus est episcopus, vir summarum virtutum. Ipsi scribit Fortunatus lib. v, num. 5. *Domino sancto apostolicæ sedis dignissimo Syagrio papæ*. Ab Adone Viennensi, in Chronico, *vir summæ sanctitatis*, et in concilio Me-

A illuc compendio transmisisse, sicut ipse vobis coram positus poterit indicare. In qua re oratione vos eum et auxiliis adjuvare necesse est, atque, ubi opus exegerit, solatorum vestrorum ei præbere suffragia et paterna ac sacerdotali illum consolatione sicut convenit refovere, quatenus dum sanctitatis vestræ fuerit solamina consecutus, si quid Deo nostro lucrifacere, sicut optamus, valuerit, et vos possitis pariter mercedem acquirere, qui ad bona opera suffragii vestri devote copiam ministratis.

Candidum autem presbyterum, communem filium, et patrimoniolum Ecclesiæ nostræ fraternitas vestra, quippe ut unanimis nobis, studeat habere commendatum, ut aliquid inde pauperum alimoniis sanctitate vestra valeat adjuvante proficere. Quia igitur patrimoniolum ipsum per annos plurimos prædecessor vester tenuit, et collectas apud se pensiones servavit, fraternitas vestra cujus sint res vel quibus erogentur consideret, atque eas animæ suæ respectu supra scripto filio nostro Candido presbytero nobis restituat dirigendas. Nam valde est exsecrabile ut quod (a) a regibus gentium servatum est, ab episcopis dicatur ablatum.

EPISTOLA LIV.

AD DESIDERIUM ET SYAGRIUM EPISCOPOS.

Augustinum et Candidum commendat.

Gregorius (a) Desiderio (b) Viennensi, (c) et Syagrio (d) Augustodunensi, episcopis Galliæ a paribus.

De fraternitatis vestræ sincera charitate bene confidimus (e) quod amore beati Petri apostolorum principis hominibus nostris vestra devote solatia commodetis, præsertim dum causæ qualitas exigit ubi etiam sponte concurrere, et laborare magis **832** tensi, can. 5, sanctus appellatur. Subscripsit concilio Lugdunensi II, ann. 567, Paris. IV, ann. 573, Matiscen. I, 580, Lugdunensi III, 583. Matiscen. II, 585. Interfuit celebrationi baptismi Clotarii junioris, Francorum regis, ex Gregorio Turonensi, lib. x, cap. 28, anno 591. Obiit ann. 600. Nam anno sequenti sanctus Gregorius pluribus episcopis Galliarum epistolas ac extirpandam simoniacam hæresim direxit, nullam autem ad Syagrium; et in epistolis ad Senatorem Luponem et Thalassiam, Syagrium jam vitam functum insinuat, cum eum *reverendæ memoriæ* appellat. Cæterum male a quibusdam dicitur frater Brunichildis, et nullo fundamento. Gussanv.

(d) Augustodunum, aliis Augustudunum, Augustidunum, vulgo *Autun*, Galliæ non ignota civitas in ducatu Burgundiæ, adhuc episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi. Edui olim dicebantur populi, quorum erat primaria. Hinc Syagrio ad postulationem reginæ Brunichildis pallium concessit sanctus Gregorius, ut patet ex epist. 5 lib. VII, indict. 1, nunc lib. IX undecima. Gussanv.

(e) Sancti Petri nomine aliquando intelligenda Ecclesia Romana, sancti Petri sedes. Hinc minus caute legentibus antiqua Ecclesiæ monumenta data est hallucinandi occasio. Quippe cum legerent prædicatores a sancto Petro in Gallias, Hispanias, aliasque provincias missos, continuo asseruerunt, ipsis apostolicis temporibus, Evangelium his in locis a sancti Petri discipulis promulgatum, cum debuissent intelligere per sanctum Petrum ejus successores Romanamque sedem a qua in omnes Occidentales provincias fides propagata. De his Quesnellus in notis ad sanctum Leonem, tomo II, pag. 887.

optetis. Indicamus itaque sanctitati vestræ, nos Augustinum servum Dei, presentium portitorem, cujus zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei pro animarum illuc causa, disponente Domino, direxisse; cujus relatione quid sibi injunctum sit, subtiliter agnoscens, fraternitas vestra ei modis omnibus in quibus causa poposcerit impendat solatia, ut boni operis adjuutores, sicut decet et convenit, possitis existere. Ita ergo fraternitas vestra in hac re se devotam studeat demonstrare, ut bona quæ de vobis opinione narrante didicimus, vera esse opere comprobemus. Dilectissimum vero communem filium Candidum presbyterum, cui patrimonium Ecclesiæ nostræ commisimus in illis partibus constitutum, vobis per omnia commendamus.

EPISTOLA LV.

AD PROTASII EPISCOPUM.

Ut Virgilium Arelatensem de pensionibus Romam mittendis urgeat, et Candidum habeat commendatum.

Gregorius Protasio (a) episcopo de Aquis (b) Galliæ.

Quantus in vobis beati Petri apostolorum principis amor excellat, non solum officii vestri prærogativa, sed etiam devotio, quam circa utilitates Ecclesiæ ipsius geritis, patefecit. Quæ quia Augustino servo Dei presentium latore cognovimus referente, de affectu et veritatis studio quod in vobis est valde gaudemus, et gratias agimus, quia etsi corpore absentes, mente tamen et animo nobiscum vos esse monstratis; quippe erga quos charitatem fraternam, ut convenit exhibetis. Ut igitur bona quæ de vobis prædicavit opinio, rerum possit veritas confirmare, C Virgilio fratri et coepiscopo nostro dicite ut pensiones quas prædecessor ejus per annos plurimos de patrimonio nostro percepit, et apud se retinuit, ad nos, quia pauperum res sunt, studeat destinare. Qui si forte aliquo se modo, quod non credimus, excusare voluerit, vos qui veritatem ipsam subtilius no-

Epist. LV. — (a) Ex vicedomino Ecclesiæ Arelatensis factus est decimus episcopus Aquensis. Gussanv. In Corb., Anglic. et Norm. habetur *Protagio*.

(b) Aquæ Sextiæ, vulgo *Aix en Provence*, urbs Provinciæ Gallicæ clara, veterrima Provinciæ Narbonensis ii metropolis, hodieque sede gaudet archiepiscopali. Gussanv. In Norm. et plur. desideratur, *de Aquis*. Est in Colb. Vatic., etc.

(c) Sub Sapaudo Arelatensi, ecclesiastici vicedomini cura in eo maxime posita fuit ut res Ecclesiæ aut episcopi temporales administraret ac tueretur. Vide lib. ii, epist. 71.

Epist. LVI. — (a) In Colbert., *abbati de monasterio quod est Lirino*. In duobus Vatic. et in aliis legitur *de monasterio, vel de monte Quirilino*. Forte per transpositionem pro qui vel quod *Lirino*. In Corb. vero Norm. et plerisque tantum legitur, *Stephano abbati*. Fallitur autem haud dubie Gussanvillæus, cum negat intelligendum hic monasterium Lirin., quod nullus, inquit, tunc legatur abbas Stephanus in *Chronologia sanctorum Lirinensium auctore Barrali Salernitano, aut alibi*. Lirin. abbatum catalogum alibi frustra quaereres. Porro non omnes monasterii Lirin. abbates complectitur Vicentii Barralis *Chronologia*. Sanctos ut ipse ait pag. 186, et post ipsum Gussanvillæus et proceres laudat. Nullum habet ab anno 490 ad an. 579, quo floruit Marinus. Huic Chrononum subjicit,

stis, revera qui in Ecclesia ipsa tunc temporis curam vicedomini (e) gerebatis, qualiter se habeat causa disserite, et ne res sancti Petri et 838 pauperum ejus apud se retinere debeat imminere. Sed etsi fortasse hominibus nostris necessarium fuerit, vestrum in causa testimonium non negate; ut tam pro veritate quam pro voluntatis vestræ devotione beatus Petrus apostolus, cujus amore hæc facitis, suo vobis et hic et in futura vita intercessione respondeat. Candidum presbyterum communem filium, cui patrimonium ipsum commisimus, sanctitati vestræ magnopere commendamus. (*Vide sup. ep. 33.*)

EPISTOLA LVI.

AD STEPHANUM ABBATEM.

Laudat de ordine congregationis, quem ut servet sollicite, hortatur. Gratias agit de cochlearibus ac circulis.

Gregorius Stephano (a) abbati.

Lætos nos relatio Augustini (b) servi Dei presentium portitoris effecit, quod dilectionem tuam ut oportet vigilantem esse narravit; denique et presbyteros et (c) diaconos, cunctamque congregationem unanimes vivere ac concordem affirmat. Et quoniam præpositorum bonitas subjectorum salubris est regula, omnipotentem Dominum deprecamur ut in bonis te semper operibus gratia suæ pietatis accendat, et commissos tibi ab omni diabolicæ fraudis tentatione custodiat, et tecum in charitate et placita sibi vivere conversatione concedat.

Quia vero humani generis inimicus insidiari nostris actibus non quiescit, sed assidua calliditate hœc nititur, ut Deo servientes animas in qualibet parte decipiat; ideo, dilectissime Fili, hortamur ut sollicitudinem tuam vigilantem exerceas, et ita commissos tibi oratione et cura providendi custodias, ut lupus circumiens nullam dilanandi occasionem inveniat, quatenus dum Deo nostro incolumes quorum suscepisti curam reddideris, et præmia labori tuo gratia

ad quem scribit Gregorius infra, lib. xi, epist. 12. Nunquid eo Stephanum tacet quod in illo fuerit eximium nihil? Certe Stephani abbatis, quem ad vigilantiam et sollicitudinem hoc loco excitat, incautam remissionem perstringit in laudata mox epist. ad Cononem abbatem Lirinensem, Stephani successorem. Abbates non plus duodecim recenset Barralis, ab anno circiter 400 ad decimi sæculi finem, quos sanctorum fastis ascripsit Ecclesia. De aliis absque dubio pluribus, ne verbum quidem, si duos excipias aliunde celebres. scilicet Faustum Rhegiensem episcopum, et Leotmundum Caroli Mag. filium. Stephanum ipsum abbatibus Lirinensibus accenset Galliæ Christianæ fusioris index. Vide Mabillon. *Annal. Bened.*, pag. 241.

(b) Stephanum abbatem Lirin., Protasium Aquensem episcopum, et Arigium Massil. Provinciæ rectorem, jam in prima profectioe adierat Augustinus. Ex Aquensi diocesi, sociis spe prorsus et animo cadentibus, Romam reversus, Stephani vigilantiam, Arigii bonitatem, mansuetudinem, charitatem, Protasii amorem erga beatum Petrum apud sanctum Gregorium laudaverat, ut patet ex epistolis ad singulos per Augustinum ipsum ad Gallias redeuntem missis.

(c) Ergo plures jam tum erant in monasterio presbyteri et diaconi; nec solum in Lirin. Vide epist. Hieron. 60 et 61, cap. 16.

sua rependat, et tibi æternæ vitæ desideria multiplicet.

(d) Cochleares vero et circulos quos direxisti suscepimus, et charitati tuæ gratias agimus, quia qualiter pauperes diligas ostendisti, qui ad usus eorum quæ sunt necessaria transmisisti.

EPISTOLA LVII.

AD ARIGIUM PATRICIUM.

Commendat Augustinum, ejusque socios, et Candidum.

Gregorius Arigio patricio Galliæ.

Quanta in vobis bonitas, quantaque mansuetudo cum Christo placita charitate (a) resplendat, **834** latore præsentium Augustino servo Dei referente comperimus; atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui hæc in vobis pietatis suæ dona concessit, per quæ inter homines valde laudabiles, et ante conspectum ipsius, quod est veraciter utile, gloriosi possitis existere. Oramus ergo omnipotentem Dominum, ut hæc in vobis quæ concessit dona multiplicet, et sua vos cum omnibus vestris protectione custodiat, et ita actionem gloriæ vestræ in hoc sæculo disponat, ut et hic vobis et in futura, quod magis optandum est, vita proficiat. Salutantes itaque gloriam vestram paterna dulcedine petimus ut lator præsentium, et servi Dei qui cum eo sunt, vestra in quibus necesse fuerit solatia consequantur, quatenus dum vestrum favorem invenerint, injuncta sibi melius, adjuvante Domino, valeant adimplere.

Præterea filium nostrum Candidum presbyterum, quem ad gubernationem patrimonii Ecclesiæ nostræ, quod illic est, transmisimus, vobis per omnia commendamus; confidentes a Deo nostro vos mercedis vicem recipere, si (b) rebus pauperum solatia sua gloria vestræ devota mente præstiterit.

EPISTOLA LVIII.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM.

Augustinum, cui injunxit ut aliquos secum e vicino presbyteros ducat in Angliam, commendat, et Candidum Ecclesiastici rectorem patrimonii.

Gregorius Theoderico et Theodeberto (a) fratribus, regibus Francorum a paribus.

Postquam Deus omnipotens regnum vestrum fidei reclusione decoravit, et integritate Christianæ religionis inter gentes alias fecit esse conspicuum, magnam de vobis materiam præsumendi concepimus,

(d) Scutellas, in quibus pultes apponuntur, ob formam rotundam circulos appellat. Vocem hanc Gallicè reddit Gussanvil. *des porte-assiettes, des colliers de Maures*. At circuli de quibus hic Gregorius, erant ad usus pauperum.

EPIST. LVII. — (a) In Corb. et Norm., respondeat.

(b) In omnibus his epistolis ubi de patrimonio agit commendat illud quasi res pauperum. Idem communiter dicunt de bonis Ecclesiæ, quæ multi (pro dolor!) in alios sæpissime usus derivant. Si vindicanda sunt et asserenda, res sunt pauperum; si consumenda, clericorum. Ita pauperes illuduntur, sed Deus non irridetur. Vide lib. VIII, epist. 28. Gussanv.

EPIST. LVIII. — (a) Theodericum Theodoberto majori fratri et hic et semper alias collector epistolarum Gregorii præposuit, servato ordine temporis quo reddendæ erant litteræ. Roma enim venientibus ante Theodobertum Austrasiorum regem Theodericus re Burgundiæ erat adeundus; prius Cabillonum Theo-

PATROL. LXXVII.

A quod subjectos vestros ad eam converti fidem per omnia cupiatis in qua eorum nempe reges estis et domini. Atque ideo pervenit ad nos Anglorum gentem ad fidem Christianam Deo miserante desideranter velle converti, sed (d) sacerdotes e vicino negligere, et desideria eorum cessare sua adhortatione succedere. Ob hoc igitur Augustinum servum Dei, præsentium portitorem, cujus zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illuc prævidimus dirigendum. Quibus etiam injunximus ut aliquos secum e vicino debeant presbyteros ducere, cum quibus eorum possint mentes agnoscere, et voluntates admonitione sua, quantum Deus donaverit, adjuvare. In qua re ut efficaces valeant atque idonei apparere, excellentiam vestram **835** paterna salutantes charitate quæsumus ut hi quos direximus favoris vestri invenire gratiam mereantur. Et quia animarum causa est, vestra eos potestas tueatur et adjuvet; ut Deus omnipotens qui vos in causa sua devota mente et toto studio solatiari cognoscit, causas vestras sua (c) propitiatione disponat, et post terrenam potestatem ad cœlestia vos regna perducatur.

Præterea dilectissimum filium nostrum Candidum presbyterum, et patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod in illis partibus est constitutum, ut commendatum excellentia vestra habere debeat postulamus, quatenus beatus Petrus apostolorum princeps sua vobis intercessionem respondeat, qui mercedis intuitu tuitionem in rebus pauperum ejus impenditis.

EPISTOLA LIX.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

C *Ut Augustino in Angliam eunti et Candido rectori patrimonii tuitionem et auxilium impendat.*

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Excellentiæ vestræ Christianitas ita nobis veraciter olim innotuit, ut de bonitate ejus nullatenus dubitemus; sed magis certum modis omnibus teneamus, quia in causa fidei devote et studiose concurret, et religiosæ sinceritatis suæ solatia copiosissime subministret. Ex qua re bene confidentes, paterna charitate salutantes indicamus ad nos pervenisse Anglorum gentem, Deo annuente, velle fieri Christianam; sed sacerdotes, qui in vicino sunt, pastorem erga eos sollicitudinem non habere. Quorum ne animæ in

dorici regia quam Mettis Theodoberti sedes eis occurebat, uti observavit Adr. Valesius, rerum Francicarum lib. XVI. Gussanv.

(b) Sic Epistola seq. pastorem sollicitudinem non habere. Non ita dormitavit zelus sancti Pauli, qui omnia omnibus fiebat, ut omnes lucrificeret. Sic Patres Africani, ut supra notavimus, episcoporum carpebant incuriam, qui Donatistarum vicini cum essent non allaborabant ut circumquaque vicinos ad fidem catholicam allicerent. Sanctus Chrysostomus, hom. 34, in c. 1 Act. apost.: "Αν εις μόνον ἀπέλθῃ ἀμύητος, οὐχὶ πᾶσαν αὐτοῦ κατέστρεψε τὴν σωτηρίαν. Id est, si vel unus tantum decedat non initiatus, nonne totam ipsius subvertit salutem? Quid dixisset de pastoribus qui pereuntibus in eorum paræciis tot hæreticorum millibus, dormiunt in utramque aurem? Gussanv. Prius legebatur sacerdotes vestros. At ultima vox in Norman., Vatic. aliisque non legitur.

(c) Editi, sua protectione.

æterna damnatione valeant deperire, curæ nobis fuit præsentium portitorem Augustinum servum Dei, cuius zelus et studium bene nobis est cognitum, cum aliis servis Dei illuc dirigere, ut per eos potuissemus ipsorum voluntates addiscere, et de eorum conversione, vobis quoque annitentibus, in quantum est possibile, cogitare. Quibus etiam injunximus ut ad agenda hæc e vicino secum debeant presbyteros ducere. Excellentia ergo vestra, quæ prona in bonis consuevit esse operibus, tam pro nostra petitione, quam etiam divini timoris consideratione, eum dignetur in omnibus habere commendatum, atque ei tuitionis suæ gratiam vehementer impendat, et labori ejus patronici sua ferat auxilium; et ut plenissime possit habere mercedem, ad supra scriptam Anglorum gentem sua tuitione securum ire provideat, quatenus Deus noster qui in hoc sæculo vos bonis sibi placitis decoravit, hic et in æterna requie cum suis vos sanctis faciat gratulari.

336 Præterea dilectum filium nostrum Candidum presbyterum, et patrimoniolum Ecclesiæ nostræ, quod illic constitutum est, vestræ Christianitati commendantes, petimus ut tuitionis vestræ gratiam in omnibus consequatur.

EPISTOLA LX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Speciali charitatis vinculo ambos ipsos constringi observat: hinc dolenti congemiscit; ac ne illius dolorem augeat, reticet mala quæ a Langobardis patitur. Miratur quod epistolæ adversus Joannis Constantinopolitani superbiam non responderit. Mutua mittit munera.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Mater et custos honorum omnium charitas, quæ multorum corda uniendo constringit, absentem non æstimat eum quem oculis mentis habet præsentem. In hujus ergo radice cum, frater charissime, teneamur, nihil sibi in nobis corporalis absentia, nihil poterit regionum vindicare longinquitas; quippe quia scilicet longe a nobis non sumus qui unum sumus. Hanc autem esse nobis cum cæteris fratribus communem semper optamus. Est tamen aliquid quod nos erga Alexandrinam Ecclesiam quadam peculiaritate constringit, et in ejus amore proniores existere speciali quodammodo lege compellit. Nam sicut omnibus liquet quod beatus evangelista (a) Marcus a sancto Petro apostolo magistro suo Alexandriam sit transmissus, sic hujus nos magistri et discipuli unitate constringimur, ut et ego sedi discipuli præsidere videar propter magistrum, et vos sedi magistri propter discipulum.

Ad hanc autem unitatem cordium etiam vestræ sanctitatis meritis ligamur, quos auctoris sui salubriter sequi instituta cognoscimus, et semper ad ma-

EPIST. LX.— (a) Hinc apostolica nominatur sedes, ut supra notavimus, epist. 37 lib. iv. nunc lib. v, 39. **GUSMANV.**

(b) Recent., unde illi prædicatione.

(c) Ed., in diversa. Expunximus in, suadentibus Mss.

(d) Significat epistolam 43 lib. v, ubi de Joannis Constantinop. superbia conqueritur. His autem scri-

gistri sui gremium, (b) unde illic prædicationis salutis exorta est, tota se conferre devotione sentimus. Atque ideo sanctitatis vestræ susceptis apicibus, quantum cor nostrum de fraterna visitatione gavisum est, tantum de indictis quæ significastis oneribus tristitia premitur, et fraterna compassione vobiscum gemimus quod doletis. (c) Sed quia diversa se tendit ubique concussio, in communi necessitate minus est de propria dolendum, sed stutendum magis est ut patienter tolerando vincamus quod omnino devitare non possumus.

Quanta autem nos a Langobardorum gladiis in quotidiana nostrorum civium deprædatione vel de truncatione atque interitu palimur, narrare recusamus, ne dum dolores nostros loquimur, ex compassione quam nobis impenditis vestros augeamus.

337 Præterea ante aliquantum temporis communi filio Sabiniano diacono responsa Ecclesiæ in urbe regia facienti scripta nostra transmisimus, (d) quæ vestræ fraternitati dirigere debuisset. Quæ si suscepistis, miramur cur nobis ad ea minime respondistis. Et ideo quia cavendum est ne cujuslibet superbia scandalum Ecclesiæ introducat, necesse est, ut eadem scripta subtiliter relegentes, omni studio et tota intentione quæ ad honorem vestrum et pacem Ecclesiæ pertinent conservetis.

Omnipotens autem Deus, qui pietatis suæ gratia sacerdotalem vobis animum et charitatem contulit, in suo vos servitio protegat, atque ab omni adversitate interius exteriusque custodiat, et converti ad se errantium animas vestra propitius prædicatione concedat.

Latorem autem præsentium Isidorum diaconum communem filium cum ea qua oportuit charitate suscepimus, (e) benedictionem nobis sancti Marci evangelistæ deferentem. Et vos quidem, bonæ vitæ merito resplendentes, ea quæ paradiso vicina sunt benevolentia nobis ligna transmisistis. Nos vero quia videlicet peccatores sumus, ab Occidente vobis ligna transmisimus, quæ, construendis apta navibus, nostræ mentis tumultum signantia, in marinis semper fluctibus agitantur: et quidem transmittere majora voluimus, (f) sed hæc navis angusta non recepit. Mense Augusto, indictione 14.

EPISTOLA LXI.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Quod in pallii usu olim servatum juraverint Ravennates viri graves ac fideles, id Ravennæ servandum.

Gregorius Castorio notario.

Vir magnificus, domnus Andreas, crebro mihi imminet de usu pallii secundum antiquam consuetudinem in Ravennati Ecclesia restituendo. Et scis quia Joannes episcopus mihi scripserit quod in litanis solemnibus consuetudo fuit ejusdem Ecclesiæ

plis non responderat Eulogius, vel quia vocem œcumenici benignius interpretabatur, vel quia tutius arbitrabatur ab illis contentionibus abstinere.

(e) Ab episcopo Ecclesiæ sancti Marci. **GUSMANV.**

(f) Ita cum omnibus Vatic., Norm., etc. veteres Ed., ubi recent. habent navis angustia.

episcopos uti pallio. Hujus Ecclesiæ diaconus Adeo-
datus, cum me pro eadem causa fortiter rogaret,
jurejurando satisfecit quia quater in anno uti in lita-
niis pallio ejusdem loci episcopi solebant. Prædictus
autem domnus Andreas in epistolis suis dicit quia,
præter Quadragesimam, omni tempore Ravennas
episcopus in litanis pallio utebatur. Et ipsas asserit
litanias solemnes, quas non erubescit dicere quoti-
dianas. Unde omnino miratus sum. Sed tua expe-
rientia nullius personam, nullius verba consideret;
solum Dei timorem et rectitudinem ante oculos ha-
beat, et seniores personas, et ejusdem Ecclesiæ ar-
chidiaconum, quem non suspicor pro alterius ho-
nore perjurare, et alios antiquiores, qui in sacris
ordinibus ante Joannis episcopi tempora fuerant,
requirat, vel si qui maturiores sunt extra sacros
ordines; et veniant ante corpus sancti Apollinaris,
et tacto ejus sepulcro jurent quæ consuetudo ante
Joannis episcopi tempora fuerit, quia, sicut scis,
idem vir multum præsumptor exstitit, et multa sibi
per superbiam conabatur arrogare. **§§§** Et quid-
quid a fidelibus viris et gravibus juratum fuerit, se-
cundum indiculum qui subter annexus est hoc volu-
mus in eadem Ecclesia conservari. Sed vide ne
negligenter agas, ne quis fidem tuam aut devotio-
nem tuam in hac causa corrumpat, zelum enim
tuum scio. Age sollicite, ita tamen ut prædicta Ec-
clesia contra justitiam non gravetur, sed usus qui
ante Joannis episcopi tempora exstitit ei conserve-
tur. Personas autem non duas, vel tres ad satisfa-
ciendum tibi, sed quantas antiquiores et graviores
inveneris require, ut neque quod usus fuit antiquior
eidem Ecclesiæ denegemus, neque quod novo ausu
appetitus est concedamus. Sed omnia age blande et
dulciter, ut et actio tua districta sit, et lingua mitis.
Spatam quæ illic dimissa est, sicut jam pridem scri-
psimus, tecum revoca, et hoc quod tibi filius noster
Bonifacius diaconus, et vir magnificus Maurentius
chartularius scripsit, sollicite attende.

Juro ego per Patrem, et Filium, et Spiritum san-
ctum, inseparabilem divinæ potentiae Trinitatem, et
hoc corpus beati Apollinaris martyris, me pro nul-
lius favore personæ, neque commodo aliquo inter-
veniente testari. Sed hoc scio, et per memetipsum
cognovi, quia ante tempora Joannis quondam epi-
scopi Ravennas episcopus, præsentem apocrisiario
sedis apostolicæ illo atque illo, illis atque illis diebus,
consuetudinem utendi pallio habuit, et non cognovi
quia hoc latenter, vel absente apocrisiario usurpas-
set. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 6.)

EPIST. LXII [Al. 73, ind. 4]. — (a) In Norm., Col-
bert. et tribus Vatic. A, D, E, *sancti Leucii*. In Vatic.
B, *sancti Laurentii*.

(b) Hic per sanctuaria tum furto ablata, tum denuo
concessa, velum aliquod seu brandeum forte intelli-
git. Vide lib. iv, epist. 30 et Mabillonii præfat. ad
secundum sæc. Bened., observatione 8.

(c) In fine juxta alias Edit. legitur *data mense Au-
gusti, indictione 4*. Quod unicus tantum Cod. e Vati-
cis. exhibet, quatuor aliis tacentibus, imo omnibus,
quibus usi sumus, si unus excipiat Colbert., in

EPISTOLA LXII.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Opportuno abbati sancti Leontii reliquias concedat.

Gregorius Petro episcopo Hydruntino.

Opportunus abbas monasterii sancti (a) Leontii,
quod in quinto Romanæ urbis milliario situm est,
(b) sanctuaria ejusdem martyris quæ de Ecclesia no-
mini ipsius dicata, ut astruit, furto ablata sunt, sibi
denuo postulat debere concedi, ut in loco eodem
recondantur. Et ideo, frater charissime, quia ejus-
dem beatissimi martyris corpus in Brundusii Eccle-
sia, cui visitationis impendis officium, esse digno-
sciur, præfati viri desideriis ex nostra te præcep-
tione convenit obedire, ut in devotione quam pos-
tulat sortiatur effectum (c).

EPISTOLA LXIII.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

*Queritur impeditum Paulum episcopum ne Romam
veniret. Se, ubi primum ex morbo convalescit, in
causæ illius cognitione versaturum.*

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

Excellentiam vestram non ambigimus reminisci,
quia ante biennium pro Paulo fratre et coepiscopo
nostro scripsimus, ut ei ad nos venire **§§§** deside-
ranti dignitatis vestræ suffragia præberetis, ob hoc
quod a Donatistis insecutionis dicebatur molestiam
sustinere, quatenus (a) postquam illic eum contra eos
nuntiatum est habere subsidium non posse, cognita
veritate, fraterna ei compassione potuissemus ferre
consultum et salubri dispositione quid contra pesti-
feræ præsumptionis insaniam debuisset fieri tracta-
remus. Et quantum nobis prædictus frater innotuit,
non solum nullum meruit cujusquam habere sola-
tium, (b) sed ne immune ad Romanam potuisset ur-
bem accedere, diverso est impedimento prohibitus.
Cui tamen dum vestram relegi fecissemus epistolam,
respondit se non quorundam odio, quia, Donatistas
cohibebat, laborare, sed magis pro defensione ca-
tholicæ fidei multorum perhibet ingratitude susti-
nere; multaque alia retulit, quæ, quoniam aptum
dicendi tempus non exstitit, (c) silentio retinere præ-
vidimus.

Quia ergo non de rebus terrenis, sed de animarum
salute tractatur, et vestra atque illius diversa exi-
stit assertio, nihil indiscussa veritate subtiliter re-
spondere potuimus, quia tempore quo excellentiæ
vestræ scripta suscepimus, corporis ægritudine te-
nebamus. Sed dum nos omnipotens Deus, si ei pla-
cuerit, pristinæ salutis reddiderit, veritatem diligenti
ut possumus inquisitione rimabimur. Et secundum

quo tamen utrum hæc temporis nota ad sequentem
epistolam, scilicet 74, indict. 4, juxta alias Editiones
pertineat, an potius ad præsentem Petro scriptam,
quæ prius indictioni 4 accensebatur, ambiguum.

EPIST. LXIII [Al. 61]. — (a) Hic locus in aliis Ex-
cusis est corruptus, ubi legitur *postquam dum contra
eos, etc.*, in quibus explicandis quis non cecutiat?

(b) Recent., *sed minime*. Duo Vatic., *sed ut minime*;
quod etiam legitur in vet. Ed. Sequimur Rhem.,
Corb., Norm.

ea quæ valuerimus addiscere, ita causam Deo miserante disponemus, ut animarum quarum vos curæ pro vestra mercede studere dignamini salus non solum quæ ab errantibus jam amissa est reparetur, sed etiam quæ in veræ fidei cultoribus est Redemptoris nostri (d) gratia protegente servetur.

De suprascripto autem episcopo, quem communionem privatum esse asseritis, valde mirati sumus cur nobis hoc non primatis ejus, sed excellentiæ vestræ epistola nuntiavit.

EPISTOLA LXIV.

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Pastorale munus ex charitate exercendum. Quod illud ita exerceat Dominicus, ipsi gratulatur, ac de xeniiis gratias agit.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Vere mirabilis charitatis virtus est, dilecte frater, quæ adventu supernæ gratiæ postquam spiritalia inclinavit ad infima, postquam ipsum sibi met unumquemque carnalibus illecebris discordantem pacavit hominem, ita in humanis se dilatavit mentibus, ut sublimia inclinaret, humilia sublimaret, pacaret discordantia, ferocia mansuefaceret, dissociata conglutinaret, sarciret, divisas tot aquarum terrarumque spatia climatumque diversitatibus hominum nationes, compaginatæ ad unum mentibus, suæ vinculo suavitatis astringeret. Hujus amplitudinis præconia quando humanæ 840 infirmitatis exponere lingua sufficiat? Hujus autem laus in cælis perfecta est, in terris vero forma ejus ostendenda potius est quam dicenda, ut qualis quantaque sit, postquam ore nostro plene non potest, ex nostra magis compassione monstretur. Quam etsi utcunque laudamus ore, simul necesse est (a) ut fateamur manu, ne si laudator ejus tantum est quisquam et non factor, sententiam sibi magis exacuat, quia in conspectu judicis hoc favoribus exaggerat quod omisit. Hanc nos, licet locorum intervallis disjuncti, atque corpore longe a vobis positi, auxiliante Dei potentia, erga vos studiosissime conservamus; hanc vos non solum circa nos, sed erga fratres filiosque vestros paternis fraternisque oportet visceribus exhibere. Nam quomodo hoc non studiosissime faciendum, quando ejus non tam in fratrum filiorumque est quam in inimicorum quoque dilectione perfectio? Quamobrem, charissime, nos quos pastoralis curæ constringit officium, diligamus fratres (I Joan. III, 14). Ipsos quoque adversarios nostros propter mandatum dominicum (Matth. v, 44), nostro circa nos copulemus affectu. Pacem sequamur cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Heb. XII, 14). In piis versetur operibus, virtutibus polleamus, fulgeat in

(c) Al., *silentio reticere*, ut habent vet. Ed. et Vatic.

(d) Editi, *gratia disponente*.

EPIST. LXIV [Al. 62]. — (a) Magis placuit recent. Edit. *faciamus*, quod nullis in Mss. nobis occurrit.

(b) Ita Norm., Corb., Reg., Rhem., Vatic. D, et plur. In tribus tamen Vatic. legitur, *cum sacerdotali mente atque piæ conversationis*, etc. Nullis autem in Mss. observavimus quod habent Editi, *cum sacerdo-*

A nostro pectore rationale judicii cum superhumeralis actione conjunctum (Exod. XXVIII, 28, seq.). Ita procedamus in conspectu Dei atque totius Israel. Hujusmodi commissio nobis gregi præbeamus exempla, ut videant nostra opera bona, et glorificent Patrem nostrum qui in cælis est (Matth. v, 16). Sit in lingua sermo, sit zeli fervor in animo, ut vere de illorum dicamur numero, de quibus legitur: *Apparuerunt illis dispersitæ linguæ sicut ignis, sed illeque supra singulos eorum* (Act. II, 3). Vere enim in nobis ignem linguæ resident, si in fratrum filiorumque exhortatione divini fervore spiritus accendamus. Creditum nobis agrum dominicum exerceamus dum licet; seminemus in timore dum tempus est; bonum facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes (Gal. VI, 8, 9). Simus de illis de quibus Psalmista dicit: *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua* (Psal. CXXV, 6). Ad cujus rei fructum nos provocans, subdidit: *Venientes autem venientis exultatione, portantes manipulos suos*. Vigilemus itaque, et relinquentes terrena negotia, cælestibus anhelemus. Et quæ retro sunt obliuiscens, in ea quæ ante sunt nosmetipsos enixius extendamus (Philip. III, 13). Mens nostra in sæculari varietate non diffluat; sed tota in unum currat atque confluat finem, quem mira suavitate David respexerat, cum dicebat: *Unam petii a Domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* (Psal. XXVI, 4). Hoc amore liquefiant boni corda rectoris. In his se mens tota suspendat. Dum adhuc in terris sumus positi, frequens a nobis lacrymarum imber in cælo compunctionis nube fructificet. Tunc enim bene atque vere, dilecte mi frater, ad proximorum dilectionem descendimus, si in dilectione Dei ex toto corde, ex tota anima et mente, atque ex totis viribus persistimus.

841 Xenia vero temporalia a vobis directa, licet nos talibus non egeamus, tamen cum debita charitate suscepimus. Egimus autem de vestra debita charitate atque commissi vobis regiminis sollicitudine gratulari. Multo enim nobis hæc dulcissima sunt cum (b) sacerdotalis mentis atque piæ conversationis fuerint suavitate conditæ.

EPISTOLA LXV.

AD MAURICIUM IMPERATOREM.

Africanos quosdam episcopos Romæ Constantinopolim mittit, qui Mauricio ipsi testentur imperatori contra Donatistas leges negligi. Mauricii animum adversus legum suarum contemplores excitat.

Gregorius Mauricio (a) Augusto.

Inter armorum curas et innumeras sollicitudines quas indefesso studio pro Christianæ rei publicæ regitum mentes piæ conversationis.

EPIST. LXV [Al. 63]. — (a) In Ms. Cisterciensi additur, *et Tiberio*. Tiberius unus erat ex Mauricii Augusti filiis, sed nondum fuerat in consortium imperii assumptus. Qua vero ratione ad ipsum conjunctum et ad Mauricium ejus patrem scripsisset hanc epistolam sanctus Gregorius, neglecto ejus fratre Theodosio natu majore jam purpura donato? In tribus Vatic. et in Regio legitur *Mauricio Tiberio Au-*

mine sustinetis, magna mihi cum universo mundo lætitiæ causa est quod pietas vestra custodiæ fidei, quæ dominorum fulget imperium, præcipua sollicitudine semper invigilat. Unde omnino confido quia sicut vos Dei causas religiosæ mentis amore tuemini, ita Deus vestras majestatis suæ gratia tuetur et adjuvat. Qualiter autem pietatis vestræ serenitas contra Donatistarum flagitiosissimam pravitatem consideratione justitiæ et sincerissimæ religionis zelo commota sit, directarum lucidissime tenor insinuat jussionum. Sed venientes viri reverendissimi ex Africana provincia episcopi asserunt ita esse incauta dissimulatione postpositas, ut nec Dei illic judicium haberetur in metu, nec principales hactenus jussiones sortirentur effectum: hoc etiam subjungentes, quod in præfata provincia, Donatistarum præmiis prævalentibus, fides catholica publice venundetur. At contra gloriosus vir Gennadius de uno eorum mihi similia quæstus est qui talia querebantur. Cui (b) etiam duo cæteri in re eadem testimonium ferebant. Sed quia in causa ipsa sæcularis iudicis intererat, eosdem episcopos ad pietatis vestræ existimavi esse vestigia dirigendos, ut per semetipsos serenissimis auribus suggerant quæ se fatentur pro fide catholica pertulisse. Ea propter obsecro ut dominorum Christianitas pro salute animæ et vita piissimæ sobolis, sua eos quos tales esse cognoscit districta ulcisci jussione præcipiat, et ruinam pereuntium ereptionis manu suspendat, atque **842** insanis mentibus correptionis medicinam adhibeat, et errorum ab eis (c) morsus expellat; quatenus dum piæ provisionis vestræ remedio pestiferæ pravitatis fuerit caligo depulsa, et vera illis fides radios suæ serenitatis asperserit, cœlestis vos ante Redemptoris nostri oculos triumphus exspectet, quia quos exterius ab hoste defenditis, etiam interior a diabolicæ fraudis veneno, quod est gloriosius, liberatis.

EPISTOLA LXVI.

AD ATHANASIUM PRESBYTERUM.

Ipsam ab omni hæresos labe purum pronuntiat, idque se Constantinopolitano episcopo scripturum spondet.

Gregorius (a) Athanasio presbytero de Isauria.

Sicut de eis quos ab unitate Ecclesiæ hæreticæ pravitatis error abscidit affligimur et dolemus, ita his quos intra sinum suum catholicæ fidei professio

gusto. Eadem haud dubia erat inscriptio in Codice ex quo descriptus est Cisterciensis. At pro Mauricio Tiberio (cognomen erat Mauricii) scripsit amanuensis, *Mauricio et Tiberio*.

(b) Sic legitur in Vatic., Norm., Rhem., Corb., etc., ubi Editi habent, *duo alii certi*. Paulo post restitui-
mus in, ante *causa*, ex omnibus Mss. In Beccensi, pro *sæcularis iudicis intererat*, legitur *sæculares iudices intererant*. Multa alia ex Mss. consensu mutavimus, de quibus non monemus, quod levia sint.

(c) Editi, *ab eis morbos*, etc., invitis Mss. Anglic., Norm., Vatic., Reg., Rhem., Corb.

EPIST. LXVI [Al. 74]. — (a) Antea legebatur *Anastasio* contra fidem plurimorum mss. Codicum et Editionum antiquarum. Id etiam constat ex contextu epistolæ in qua Mss. omnes et editi Codices legunt *Athanasio*, sicut et ex epist. 5 lib. vi, nunc lib. vii, in qua exemplaria omnia habent *Athanasium*, quod

A continet congaudemus. Et ut pastoralis sollicitudine illorum nos oportet impietatibus obviare, sic piis horum professionibus congruit favorem impendere, et (b) sincera esse quæ sapiunt declarare. Atque ideo dum tibi Athanasio presbytero monasterii sancti Mile, cui est vocabulum Tamnaco, quod in (c) Lycaonia est provincia constitutum, contraria integræ fidei fuisset orta suspicio, ut professionis tuæ potuisset integritas apparere, ad apostolicam sedem cui præsidemus elegisti recurrere, asserens etiam te corporaliter verberatum aliqua injuste ac violenter fecisse. Et quanquam ea quæ vi impulsione fiunt canonum minime censura recipiat, et jure habeantur infirma, quia ipse ea dissolvit qui injustum fateri fierique compellit, sed magis illa suscipienda est et amplectenda confessio quæ ex spontanea voluntate monstratur procedere, sicut apud nos fecisse dignosceris; ne quid tamen nobis ambiguum potuisset existere, sanctissimo (d) Joanni quondam fratri et coepiscopo nostro, Constantinopolitanæ civitatis antiatiti, de te prævidimus scribendum, ut suis nos quid actum esset epistolis informaret. Qui, sæpe a nobis admonitus, rescribens innotuit Codicem apud te fuisse inventum in quo plurima continebantur hæretica, et ob hoc se adversus dilectionem tuam fuisse commotum. Quem quia ad nos studuit pro satisfactione transmittere, priores ejus partes sollicita lectione percurrimus. Et **843** quoniam manifestum in eo hæreticæ pravitalis venena reperimus, (e) ne denuo debuisset legi vetuimus. Sed quia hunc te simpliciter testatus es legisse, et ad amputandam ambiguum suspicionis materiam libellum nobis manu tua porrexisti perscriptum, in quo, fidem tuam exponens, omnes generaliter hæreses, vel quidquid adversus catholicæ fidei vel professionis integritatem est apertissime condemnasti, et cuncta quæ sanctæ quatuor universales synodi recipiunt te semper recopisisse ac recipere, et quæ condemnant condemnasse condemnareque professus es; eam quoque synodum quæ Justiniani imperatoris temporibus de tribus capitulis facta est et suscipere et custodire promissisti; et prohibitus a nobis codicem ipsum legere in quo pestiferæ fraudis virus innexum est libentissime consensisti; reprobans enim atque condemnans ea omnia quæ contra catholicæ fidei integritatem in ec **844** dicta vel latenter advertere debebant qui titulum illum corruerunt. Idem error reperitur in Editis Joannis Diaconi, licet mss. Codices reclamant. GUSSANV. Vide indicem Chronolog. Hist. monast. Orientalis, p. 65.

(b) Ut in causa Joannis Chalcedonensis, supra, epist. 15. GUSSANV.

(c) Est regio Asiæ minoris, Cappadociæ pars, in austrum Ciliciam versus, ab ea Tauro monte divisa, inter Isauriam ad occasum, et Armeniam minorem ad ortum, cujus metropolis Iconium hodie, vulgo *Cogni*. GUSSANV.

(d) Cui ut Constantinop. patriarchæ suberat Lycaonia, juxta concil. Chalced., can. 9, 17, 28.

(e) Agnosce antiquam in Romanis pontificibus liberos aliquos prohibendi potestatem et consuetudinem, cui parere tenebantur etiam Orientalis Ecclesiæ alumni Constantinop. patriarchæ aut alteri aliqui subditi.

inserta sunt, nec eum te legere denuo promisisti ; **A** hac ratione permoti, postquam etiam (f) ex probati a te libelli pagina fides tua nobis catholica Deo custodiente perclaruit, ab omni te hæreticæ perversitatis macula juxta professionem tuam liberum esse decernimus atque catholicum, et sinceræ fidei in omnibus professorem atque sequacem, Christi Jesu Salvatoris gratia claruisse pronuntiamus, liberam quoque tribuimus licentiam ad tuum monasterium in tuo te loco vel ordine nihilominus remeare. De hoc

(f) Ita Mss. Corb. et unus Reg. Editi omnes habent *exprobrata*.

(g) Non tantum patriarchæ recens promoti synodicam ad Rom. pontif. mittere consueverant ; sed et ipse Romanus pontifex ad ipsos invicem statim a promotione sua litteras destinabat suæ fidei indices

quoque et dilectissimo fratri nostro Constantinopolitanæ civitatis antistiti, qui in supradicti sancti Joannis loco ordinatus est, nostra volumus scripta transmitti. Sed quia (g) consuetudo non est ut prius quam ad nos ejus synodica deferatur debeamus scribere, idcirco distulimus. Sed postquam ea nobis delata fuerit, ei hæc, dum opportunum fuerit, indicabimus. (Cf. *Joan. Diac. l. iv, n. 38 et n. 23. Vide ind. 11 ep. 52, ind. 43 ep. 18.*)

ac testes, quod sanctus Gregorius, epist. 24, nunc 25, lib. 1, præstitit. Gelasii Papæ I verba, epist. 2, ad Laurentium, tam sunt aperta, ut nullis possint tenebris obscurari : *Mos est Romanæ Ecclesiæ sacerdoti noviter constituto formam fidei suæ ad sanctas Ecclesias prærogare*, etc.

LIBER SEPTIMUS.

Indictione xv, et anno ordinationis ejus septimo.

845 (a) EPISTOLA PRIMA.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

Uxorem, quæ libera approbata est, viro suo restituat ; neque hic de illa iterum abjicienda cogitet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cujus rei causa (*Grat. 29, q. 2, c. 6*) cum matre sua huc compulsa anno præterito præsentium venerit latrrix, fraternitas tua (b) cautius novit. (c) Quam quia maritus suus, vester clericus, ob hoc quod de servili fuerat conditione pulsata, a suo noscitur removisse consortio, vosque hic positos asserunt promississe ut si probare se liberam, adjuvante Domino, valisset, suo eam vos conjugii reformare ; fraternitas vestra cognoscat quod, revelante Deo, libertatis auctore, approbata sit libera, (d) nullaque servilis in ea macula inventa. His ergo cognitis, sine mora aliqua, suo per vos eam volumus marito restitui, nec ulterius idem vires (e) argumenta sibi occasionis exquirat quibus eam possit abjicere. Nam si a vobis, quod non credimus, minime fuerit adimpletum, eamque recipere forte distulerit, (f) nos illud cognoscatis cum districta vindicta correcturos.

EPISTOLA II.

AD COLUMBUM EPISCOPUM.

Dimissum jam in regiam urbem Paulum episcopum. Tardius ad se Columbum scripsisse. Ejus excusationem confutat.

Gregorius (a) Columbo episcopo Numidiæ.

LIBER VII. AL. LIBER VI.

Epist. I. — (a) Huic epistolæ præmittitur in Cod. Colbert. eodem mino quo libri inscriptio, *Mense Octobri, indictione 15*. Idem in Vatic. observatur.

(b) Vatic. B, *acutius novit*.

(c) Aliter legitur in recent. Ed., etsi integro sensu. Mss. consensus ab illis secedere nos coegit, scilicet, Vatic., Norm., Rhem., Corb., Reg.

(d) Vatic. A et B, *nullaque servitutis in ea*.

(e) Ita quatuor Vatic., Norm., etc., ubi Excusi habent, *argumenta sibi aliqua occasione exquirat*.

B Epistolam fraternitatis vestræ, horum latore diacono vestro deferente, suscepimus, in qua nobis de persona Pauli episcopi quæ apud vos acta sunt indicastis. Quod tam sero factum est, ut persona ipsa hic jam valuisset minime reperiri. Nam et vir excellentissimus filius noster Gennadius patricius suum ad nos pro causa eadem cancellarium 846 destinavit. Sed dum fecissemus inquiri utrum cum eo nobis coram positus vellet inire conflictum, respondit ad hoc se minime fuisse transmissum, sed solummodo tres quosdam huc de ejus Ecclesia deduxisse, qui contra eum plurima dicere debuissent. Dum ergo neque illum ad inferendas actiones paratum invenimus, neque personarum illarum nos qualitas movit quod (b) in accusatione episcopi valuissent idoneæ reperiri, sæpe dicto Paulo episcopo ad urbem se regiam relaxari debuisse precibus speranti non potuimus contradictionis moras afferre ; sed mox eum secundum petitionem suam cum aliis duobus secum deductis episcopis ambulare permisimus. Si qua ergo fuere quæ contra eum dici rationabiliter poterant, mox eo huc veniente vestra debuit, quod nunc fecit, fraternitas cuncta subtiliter indicare. Quod enim multorum vos inimicitias ob hoc quod nostris vos frequentius visitamus epistolis pati signastis, dubium non est, reverendissime frater, bonos pravorum odia sustinere, divinisque intentos operibus perversorum adversitatibus lacerari. Sed quanto hæc quæ

(f) Vatic. Ed., reluctantibus Mss., *nos illum*, scilicet clericum.

D Epist. II. — (a) Multæ occurrunt sancti Gregorii ad hunc episcopum epistolæ, ex quibus quis qualisve fuerit explorare liceat.

(b) Lege caus. II, q. prima, can. 4, 5 et 7, qui desumptus est ex epist. 52 (apud Grat. 50) lib. XI, sancti Gregorii ; extra, tit. *de accusat.*, lib. V, c. 1, *Si legitimus non fuerit accusator, non fatigetur accusatus* : causa 3, q. 8, c. 1, *Accusationes episcoporum*, etc. ; idem, quæst. 5, in multis capitibus. Gussanv.

sunt prava circumstant, tanto in commissi vobis cura regiminis debetis instantius occupari, (c) et circa gregis Christi vigilare custodiam, quantoque iniquorum contrarietas premit, tanto alacriores ac de promissa remuneratione certissimos (d) pastoralis sollicitudinis cura debet accendere, quatenus Pastori summo lucrum de injuncto vobis opere valeatis offerre.

EPISTOLA III.

AD GENNADIUM PATRICIUM.

Rogat ne occupato animo de Ruferio comite ac concivibus ad se vocatis ferat sententiam. Anastasium tribunum loco suo restitui petit.

Gregorius Gennadio patricio Africæ.

His qui se apud excellentiam vestram nostris desiderant epistolis commendari, securi 847 de vestra benignitate, facimus quod petimur. Ruferius siquidem (a) comes cum aliis concivibus suis a vobis, ut cognovimus, ad Africanam evocati provinciam, petierunt (b) scriptorum nostrorum sibi apud vos prodesse suffragia. Quapropter, excellentiam vestram paterno salutantes affectu, petimus ut eos in nullo a quoquam patiamini apud vestros animos contra justitiam ingravari; sed sicut circa commissos vobis pia discretaque vos novimus invigilare cautela, ita et de his tranquille disponere, inspirante vobis Domino, de beatis, (c) atque de insulæ ipsius sollicitius tractare cautela; ne si illuc exercitus sine persona utili quæ hunc gubernare valeat (d) incauta dispositione transmittitur, adjumentum hostibus præbeatur. Quia autem Anastasium tribunum, quem illic excellentia vestra ordinaverat, bene secum egisse atque in nulla læsione eum asserunt miscuisse se provinciæ, quem etiam nunc et remotum graviter ferunt, præcipiat excellentia vestra illuc eum iterum destinari, suisque adhortationibus firmari; ut qui de bona actione jam placuit, nullius ad male agendum suasionibus incitetur; ne tantorum judicium, quod ex bona administratione habere meruit, deterius perdat, quod non optamus, agendo contraria. Ita ergo petimus ut vestra excellentia faciat quatenus bonum vestrum quod testatur Africa etiam Corsica cognoscat.

(a) EPISTOLA IV.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

Appetendam quietem; sed pro multorum lucro aliquando postponendam. Curandum episcopo ne cogitationum perturbatio, quæ funditus repelli non potest, animum obruat. Vicaria fidei confessione, ac mutua ipsorum charitate, Ecclesiæ unitatem firmari. Abstinendum ab universalis episcopi titulo. Hæreticis accensendum non fuisse Eudoxium.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

(b) Communes filios Georgium presbyterum et Theo-

(c) Tres Vatio., et circa gregem Christi invigilare custodia.

(d) In Norm. Et Corb., *pastorali sollicitudini accedere.*
EPIST. III. — (a) Ea ætate comites singularum civitatum, duces vero universæ provinciæ fuisse præfectos observat Alteserra in hunc locum, idque multis probat ex Gregorio Mag. et Gregorio Turon.

(b) Ita Vaticani omnes, Norm., Corb., etc. Consentiant vet. Ed. At in recen. legitur, *scriptorum nostrorum apices, sperantes sibi, etc.*

A dorum diaconum vestrum ea qua decuit charitate suscepimus; vosque ab ecclesiasticarum rerum cura ad animarum regimen venisse gaudemus, quia, juxta Veritatis vocem: *Qui in modico fidelis est, et in majori fidelis erit* (Luc. xvi, 10). Et bene ministranti servo dicitur: *Quia in pauca fidelis fuisti, supra multa te constituam* (Matt. xxv, 23). Cui etiam mox de æterna retributione subjungitur: *Intra in gaudium Domini tui.* In scriptis autem vestris (Grat. 8, q. 1, c. 9) vos magnopere requiem quæsisse narratis. Sed per hoc 848 ad pastorem sollicitudinem vos congrue venisse ostenditis, quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus. Et sicut scriptum est: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron* (Hebr. v, 4). Et rursus idem prædicator egregius dicit: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus. Superest ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro eis mortuus est et resurrexit* (II Cor. v, 14, 15). Et pastori sanctæ Ecclesiæ dicitur: *Simon Joannis, amas me? Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Ex quibus verbis colligitur quia si is qui valet omnipotentis Dei oves renuit pascere, ostendit se Pastorem summum minime amare. Si enim unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium de secreto Patris egressus est ad publicum nostrum, nos quid dicturi sumus, si secretum nostrum præponimus utilitati proximorum? Quid itaque nobis et ex corde appetenda est, et tamen pro multorum lucro aliquando postponenda. Nam sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita si desit qui prædicet, occupationis onus libenti necesse est humero subire. Quod ex duorum prophetarum opere docemur, quorum unus prædicationis officium vitare conatus est, et alter appetiit. Nam mittenti se Domino Jeremias respondit, dicens: *A, a, a, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum* (Jerem. i, 6). Et cum omnipotens Deus personam ad prædicandum quæreret, dicens: *Quem mittam, et (c) quis ibit nobis?* ultro se Isaias obtulit dicens: *Ecce ego, mitte me* (Isai. vi, 8). En ab utrisque exterius diversa vox prodiit, sed non a diverso fonte dilectionis emanavit.

Duo quippe sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor, et proximi. Per activam igitur vitam prodesse proximis cupiens Isaias, officium prædicationis appetit, per contemplativam vero Jeremias amori conditoris sui sedulo inhærere desiderans ne mitti ad prædicandum debeat, contradicit. Quod ergo laudabiliter unus appetiit, hoc laudabiliter alter expavit. Iste, ne tacitæ contemplationis lucra loquendo perderet, ille, ne damna studiosi operis tacendo sentiret.

(c) Intelligit insulam Corsicam, ut ex fine epistolæ liquet. Vandalis Africam occupantibus parebant Sardinia, Corsica et aliæ insulæ. His devotis Justinianus voluit Sardiniam Africæ accenseri. Hinc in notitia Africæ Sardinia est septima provincia. Cui fortasse Corsica, vicina nimirum insula, tribuebatur. Unde ad Gennadium Africæ exarchum seu præfectum scribit Gregorius ut Corsicæ prospiciat.

(d) Norm. et Corb., *et cauta dispositione.*

EPIST. IV — (a) In Mss. Norm., Colbert. et plur.,

Sed hoc in utrisque est subtiliter intuendum, quia et is qui recusavit plene non restitit, et is qui mitti voluit, ante se per altaris calculum purgatum vidit, ne aut non purgatus, adire quiesquam sacra ministeria audeat, aut quem superna gratia eligit sub humilitatis specie superbe contradicat.

Magno autem desiderio vos in epistolis vestris invenio serenitatem mentis quærere, et repulsa perturbatione ad tranquillitatem cogitationis anhelare. Sed qua ratione ad hoc vestra fraternitas §49 pertingere possit ignoro. Qui enim regendam navem suscepit, tanto amplius necesse est vigilet, quanto amplius littus relinquit, ut aliquando futuras procellas ex signis prævideat; aliquando venientes, aut directo clavo, si parvæ sint, superet; aut si vehementer intumescent, dato in obliquum latere, irruentes declinet; et sæpe solus vigilet, cum cuncti illi quibus nulla navis cura commissæ est quiescunt. Quomodo autem, suscepto pastoralis onere, habere serenitatem cogitationum potestis, cum scriptum sit: *Ecce gigantes gemunt sub aquis* (Job. xxvi, 5)? Juxta Joannis etenim vocem, *Aquæ, populi sunt* (Apoc. xvii, 15). Et gigantes sub aquis gemere est, quia quisquis in hoc mundo quasi quadam corporis mole ordine potestatis exoreverit, tanto pondera majoris tribulationis sentit, quanto super se regendorum populorum curam suscepit. Sed si sancti Spiritus virtus afflictam mentem afflaverit, protinus hoc quod Israelitico populo corporaliter factum est nobis spiritaliter contingit. Scriptum quippe est: *Filii autem Israel ambulaverunt per siccum, per medium mare* (Exod. xv, 19). Et per prophetam Dominus pollicetur, dicens: *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te* (Isa. xlii, 2). Illos enim flumina operiunt, quos actiones bujussæculi mentis perturbatione confundunt. Nam qui (d) sancti Spiritus gratia tenetur in mente, transit aquas, et tamen fluminibus non operitur, quia etiam inter medias populorum catervas sic peragit gressus sui itineris, ut non submittat actionibus sæculi caput mentis.

Ego quoque qui indignus ad locum regiminis veni, infirmitatis meæ conscius, secretiora loca petere aliquando decreveram; sed, superna mihi iudicia adversari conspiciens, iugo conditoris subdidi cervicem cordis: hoc præcipue perpendens (Grat. dist. 40), quia quælibet occulta loca sine Dei gratia animam salvare non possunt; quod aliquando in ipsis quoque D

A perversa civitate fuit justus, in monte peccavit (Genes. xix). Sed ista cur dicimus, cum majora noverimus? Quid enim paradiso jucundius? quid cælo securius? et tamen homo ex paradiso, et angelus de cælo peccando cecidit. Illius ergo nobis virtus quærenda est, et gratia postulanda, sine quo nusquam (e) absque culpa, cum quo nusquam sine justitia. Curandum ergo est ut perturbatio cogitationum non exsuperet animum, nam repelli funditus nullatenus potest. Quisquis enim est in loco regiminis, aliquando necesse est habeat etiam terrena cogitare, et exteriorum quoque curam gerere, ut grex commissus valeat ad ea quæ sibi sunt explenda subsistere. Sed magno opere semper providendum est ne hæc eadem cura modum transeat, ut cum ad cor licenter admittitur, nimis excrescere non permittatur. Unde recte per Ezechielem prophetam dicitur: *Sacerdotes caput suum non radant, neque comam suam nutriant; sed tondentes attondeant capita sua* (Ezech. xlii, 20). Quid enim per significationem sunt capilli in capite, nisi cogitationes §50 in mente? qui dum super cerebrum insensibiliter oriuntur, curas vitæ præsentis designant, quæ ex sensu negligenti, quia importune aliquando prodeunt, quasi nobis non sentientibus procedunt. Quia igitur cuncti qui præsumunt habere quidem sollicitudines et exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere. Sacerdotes recte et caput prohibentur radere, et comam nutrire, ut cogitationes carnales de vita subditorum, nec a se funditus amputent, nec rursus ad orescendum nimis relaxent. Ubi et bene dicitur: *Tondentes tondeant capita sua*, C ut videlicet curæ temporalis sollicitudines, et quantum necesse est prodeant, et tamen recidantur citius, ne immoderatus excrescant. Dum igitur et per administratam exteriori providentiam corporum vita protegitur, et rursus per immoderatam cordis (f) intentio impeditur, capilli in capite sacerdotis et servantur ut cutem cooperiant, et resecantur ne oculos claudant.

Præterea epistolas vestras directas plena fide suscepimus, atque omnipotenti Deo gratias agimus, qui inconsutilem tunicam desuper contextam, videlicet Ecclesiam suam, (g) vicaria confessione fidelium in unitate gratiæ ab omni erroris scissione custodit, et contra pereuntis mundi, ut ita dicam, tot culparum diluvium, ex multis lignis arcam construit, in qua omnipotentis Dei electi servantur ad vitam. Nam cum vicissim nobis fidei nostræ confessionem trans-

hæc epistola est quinta hujus libri, et quæ hic quinta est, quarto loco ponitur. Cyriacus Joanni nuper defuncto successerat. Quis autem qualisve esset Cyriacus discite ex epist. 8 seq.

(b) In Cod. Cisterciensi, consentientibus Norm. et duobus Vatic., *communem filium Georg.*

(c) In Excusis, contra Mss. Anglic., Norm., etc., fidei, invito etiam sacro textu, *quis ibit ex vobis?*

(d) Recent. Ed., *sancti Spiritus gratiam tenet in mente.*

(e) Ita restituimus ex Mss. Vatic., Norm., Anglic., etc., lectione. In Excusis legitur, *sine quo nusquam absque periculo et culpa, cum quo nusquam sine justitia*

esse non possumus. Certe non possumus minime sensus patitur.

(f) Excusi, *intentio non impeditur.* Amovimus negationem, ex Mss. Norm., Rhem., etc., præscripto.

(g) Cyriacus in sede Constantinop. promotus mittit ex more epistolam, qua fidei suæ sinceritatem et tenendæ communionis studium testaretur. Hanc vocat sanctus Gregorius confessionem vicariam, quoniam, ut statim subdit, vicissim illam transmittabant initio episcopatus, ut supra notatum est. Hæc epistola refertur distinct. 40, can. 10, et citatur pro 5. Gussanv. Cur citetur pro quinta, repete ex nota prima ad hanc epistolam.

derare non valet infirmitatem. Vos vero, beatissimi A fratres, ideo fortes estis, quia de fortitudine propria diffidentes, omnipotentis Dei virtute confiditis.

Quantum vero mens mea charitati vestræ ligata sit, verbis epistolaribus explere non possum. Sed oro ut omnipotens Deus eandem quæ inter nos est charitatem ex gratiæ suæ dono multiplicet, omnemque occasionem scandali auferat, ne sancta Ecclesia, confessione veræ fidei unita, et conjunctis fidelium cordibus constipata, detrimentum aliquod, quod absit sacerdotibus (b) inter se disceptantibus sentiat. Quamvis ego in omne quod loquor, in omne quod superbis quorundam actibus contradico, ex omnipotentis Domini largitate charitatis intimæ custodiam nunquam relinquo; sed sicea quæ sunt justitiæ foris exsequor, ut ea quæ intus amoris et dilectionis sunt minime postponam. Vos autem semper mihi amoris mei vicem reddite, et ea quæ pacis et dilectionis sunt custodite, ut unum in mente permanentes, quo nullam dissensionem inter nos intrare permitimus, eo obtinere quæ petimus, apud Dominum ex ipsa melius cordium nostrorum unitate valeamus.

Præterea Joannem Chalcedonensem presbyterum et Athanasium Lycaoniæ sanctitati vestræ commendando, ut nullus vobis contra eos falsidica locutione subrepat, quia eorum fidem subtiliter discussi, eosque rectos in suis confessionibus, quæ et scripto datæ sunt, inveni.

Sancta autem Trinitas sua vos manu protegat, et circa animarum custodiam semper vos vigilantes et sollicitos reddat, quatenus in æterna retributione valeatis non solum de vestro opere, sed etiam de C subditorum vestrorum melioratione coronari. (Vide sup. l. vi, ep. 14, 15, 16, 17.)

EPISTOLA VI.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

De Cyriaci electione gratulatur.

Gregorius Mauricio Augusto.

Omnipotens Deus, qui pietatem vestram pacis ecclesiasticæ fecit esse custodem, ipsa vos fide servat, quam vos in sacerdotali unitate servatis cumque; supernæ pietatis jugo cor humiliter subditis, (a) cælesti gratia agitur ut hostes vestros 853 pede fortitudinis prematis. Non enim parvæ potuit esse mercedis quod, Joanne sanctæ memoriæ de hac luce subtracto, ad ordinandum sacerdotem pietas vestra diu hæsitavit, tempus paulo longius distulit, cum metu omnipotentis Domini consilium quæsivit, ut videlicet causa Dei cum magno debuisset ti-

epistola 33, de humilitate et charitate loquens: In nullo, inquit, hæ virtutes ab invicem dividuntur, et ambarum tam indiscreta connexio est, ut quisquis in una earum construitur, simul utraque potiatur. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas, etc. Videant itaque sacerdotes, ne dum in aliis operibus, eleemosynis, zelo, orationibus, obedientia, sibi de charitate blandiuntur; in veste, in suppellectili, in mensa, in comitatu, Christi humilis dedignentur sequi vestigia. Vide Joan. Gerson. Serm. in die Circumcisionis Domini, considerat. 4, ubi veritates quibusdam duras et quasi ferreas proponit.

more disponi. Unde et aptum valde existere in pastoralis regimine fratrem atque consacerdotem meum Cyriacum existimo, quem ad eundem ordinem pietatis vestræ consilia longa genuerunt. Qui in administrandis dudum rebus ecclesiasticis quam sollicitus et quomodo fuerit (b) exercitatus cuncti novimus. Unde et superna gestum (c) dispensatione non ambigo ut qui bene minima gesserat congrue majora suscipere, atque a cura rerum ad animarum regimina transiret. Pro qua re totis precibus deprecamur ut bonum hoc omnipotens Deus serenitati dominorum piæque eorum soboli et in præsentī sæculo atque in perpetua remuneratione retribuat, et prædicto fratri et consacerdoti meo, qui dominico gregi prælatus est, animarum curam plena sollicitudine exhibere concedat; ut irreprehensibiliter possit subjectorum suorum et prava corrigere, et recta ad crescendum fovere; quatenus de eo pietatis vestræ iudicium, non solum ante homines, sed etiam ante supernæ quoque Majestatis oculos convalescat.

Venerabiles autem viros Georgium presbyterum, et Theodorum diaconum pro jussione dominorum, atque pro imminetia hiemalis temporis, in hac urbe moras perpeti non permisi.

EPISTOLA VII.

AD PETRUM, DOMITIANUM, ET ELPIDIUM.

Illos reprehendit quod in Cyriaci ordinatione clamassent: Hæc dies, quam fecit Dominus. Pastorum culpas subjectis, subjectorum pastoribus nocere.

Gregorius (a) Petro, Domitiano et Elpidio, episcopis.

Ordinationem viri sanctissimi Cyriaci fratris et consacerdotis mei cum magna vos lætitia suscepisse vehementer exulto. Et quia Paulo apostolo prædicante didicimus: *Sigaudet unum membrum, congaudent cætera membra* (I Cor. xii, 26), pensare vos necesse est quanta vobis hac in re exultatione congaudeo, in qua non unum membrum, sed multa Christi membra gavisæ sunt. Sicut tamen scripta fraternitatis vestræ potui transcurrendo perpendere, magna lætitia in immoderatam 854 ejusdem fratris mei laudem vos rapuit. Nam hunc sicut solem in Ecclesia apparuisse dicitis, ita ut cuncti clamaretis: *Hæc dies quam fecit Dominus, exullemus et lætemur in ea* (Psal. cxvii, 24). Et certe sequentis vitæ promissio est, quia dicitur: *Fulgebunt justi sicut sol* (Matth. xiii, 43; Sap. ii, 7). Nam in hac via adhuc quisque positus quantalibet virtute polleat, quomodo sicut sol fulget, in qua corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum

GUSSANV.

(b) Recentiores, loco hujus vocis, quæ in omnibus Mss. nostris legitur et in vet. Edit., posuerunt *discrepantibus*.

EPIST. VI. (a) Vatic. B, sup. *potestatis*.

(b) In tribus Vatic., omnibus Norm. et Corb., *exertus*.

(c) In Vulgatis, reluctantibus Mss., *dispositione*.

EPIST. VII. (a) Ita legitur in omnibus Norm., Corb., Rhem. et Vatic. D, aliisque vetustioribus In Reg. et in nonnullis Vatic., *Mauricio patricio, Petro*, etc., addit Vatic., C. *Græcis*, post *episcopis*.

gratias refero, (a) quia et divisis corporibus nobisque a vobis recedentibus longe charitas inter nos permanet indivisa. Et quidem multum mihi, et ultra quam indignus audire debui, favorem in epistolis demonstratis. Et scriptum est: *ne laudes hominem quandiu vivit* (Eccli. xi, 30). Tamen et si audire talia dignus non fuit orationibus vestris peto, ut dignus efficiar, ut si bona in me non ideo dixistis quia sunt, ideo sint quia dixistis. **856** De gloriosa autem Maria patricia valde lætatus sum, quia in sancto Dei ovili aggregata est: quod ex vestra factum assidua prædicatione non dubito, quia ex ipso fructu ostenditis quantum pro fide catholica laboratis. Multos etiam per illam venire ad Ecclesiam suspicor, quod totum vestræ laudi proficit, quia scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, (b) ibi manifesta fortitudo boum* (Prov. xiv, 4). Manifestatur enim virtus prædicantium, ubi surgit seges animarum. Communem vero filium excellentissimum domnum Constantinum præfectum quantum plus diligitis, tantum exhortari assidue debetis ut in causis in quibus mistus est semper omnipotentis Dei iudicium ante oculos cordis habeat, ei que soli placere studeat qui et in præsentī vita valet protegere et cœlestis patriæ præmia compensare. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 62.)

EPISTOLA IX

AD JOANNEM EPISCOPUM.

De missa Romam eleemosyna gratias agit. In causis judicandis solum Deum consideret. Ne ad mensam scripta sua deinceps faciat legi.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Benedictionem quam pauperibus fraternitas vestra transmisit lator præsentium homo vester Candidus nobis dispensantibus suis manibus erogavit, quod vobis secundum animum vestrum fortasse parum visum est. Nos tamen secundum modum vestræ substantiæ esse nimium et ultra modum æstimamus, ut qui illic apud vos innumeros pauperes habetis, pro explenda largitate misericordiæ, etiam loca alia et longe posita requiratis. (a) De causis vero aliis, vobis scriptis prioribus jam respondisse memini, et nihil aliud debetis, nisi ut sub consideratione solius omnipotentis Dei cuncta faciatis, et nullius persona vos a vigore disciplinæ emolliat, neque (b) vehemens indi-

Epist. VIII. — (a) In Vatic. D, quia et diversis corporibus. In recent. Ed., quia et divisi corporibus.

(b) In Ed., ibi maxima fortitudo. Sequimur Norm., Anglo., Colb., Vatic., 2, etc. Ita etiam legitur loco in Proverbiis designato.

Epist. IX. — (a) Locum hunc corruerunt Editores, ac sensum everterunt, unius syllabæ adjectione, ac mutata interpunctione. Prius enim legebatur, *de causis vero aliis a vobis scriptis prioribus*, etc. Paulo post inseruerunt *querere ante debetis*, quod in Mss. minime legitur.

(b) Male in superioribus Exc., vehemens dedignatio.

(c) Antiquorum dicta vult legi. In Mediolanensi, titulo *De episcopi mensa*. Adhibeatur vero in ejus mensa lectio sacrorum librorum, ut convivæ non solum corporis cibo, sed etiam epulis animæ recreari possint. In Turon. iii, can. 5: *Episcopum non oportere nimium profusis incumbere conviviis, sed parco et moderato contentus sit cibo. Quandiu convivatur, potius sacra lectio ante mensam ejus recitetur, quam otiosa a susur-*

gnatio in rigore, quod absit, aliqua immoderatæ distractionis obduret.

Præterea audio quod aliqua de his quæ scripsisse me memini, fraternitas vestra (c) ad mensam suam curam extraneis legi faciat; quod mihi non videtur esse faciendum, quia hoc quod vos pro charitate facitis, possunt quidam quantum ad me est vanæ gloriæ deputare. Ideoque coram extraneis antiquorum dicta legite, ex quorum auctoritate valeant qui audierint informari. (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 76.)

EPISTOLA X.

AD AGNELLO ABBATEM.

Præpositum ex vitæ merito eligat. Fratribus sollicitè invigilet.

Gregorius (a) Agnello abbati de Arimino.

Filio nostro (b) Secundo servo Dei renuntiantē didicimus quod dilectio tua præpositum non habens omnino in regendis fratribus elaboret. **857** Si ergo qui vos ex ordine sequitur talis est ut circa cellæ ordinationem fratrumque custodiam, necnon et in lucrandis animabus, solers valeat inveniri, is debet ad hunc locum incunctanter accedere. Si vero talis non est qualem locus exposcit, de quolibet etiam ultimo gradu, si talis inter fratres, Domino protegente, fuerit repertus, qui vitæ meritis dignum conversationis suæ præbeat documentum, divinique in eo timoris vigor invigilet, (c) hujus protecto non locus, sed est utilitas providenda; (d) ut talis exemplo ad bonæ imitationis normam cuncti se fratres extendant, nec eos adhuc locus inferior ad bene operandum tepidos reddat, dum in illo profecerit de præsentī quod imitentur aspiciunt. Dilectioni quapropter tuæ in hac ordinatione sit nulla dubietas quod non locus, sed actio apta perquiratur, quia et ante Deum ille prioris obtinet locum, qui in ejusdem oculis, etiamsi hic abjectus sit, bonæ actionis instrumento placuerit. (e) Circa fratres namque sollicita vos, sicut confidimus, decet invigilare custodia, ne a recto conversationis itinere per illicitas evagando cogitationes exorbitent, atque inimico per inertem custodiam irruptionis aditum præstent. Sed eos orationi decet instantius adherere, quatenus pia cœpta eorum suæ propitiationis (f) Dominus dono perficiat, et ironibus resonent verba. GUSSANV.

Epist. X. — (a) Male antea legebatur *episcopo*. Nam Castorius adhuc in vivis erat. GUSSANV. Hanc Gussanvillæi observationem confirmant Mss. omnes Norm., Turon., Anglo., Vatic., etc.

(b) In Editi: *Secundino*; secus in omnibus Norm., Corb., Vatic. tribus.

(c) Scilicet non beneficia hominibus, sed homines beneficiis dari convenit, quia semper est utilitas communis attendenda, non privata. GUSSANV.

(d) In Excusis, *ut tali exemplo*. Sequimur Norm., Vatic., Rhem., Corb., etc.

(e) Ostendit quam facile a recto conversationis itinere exorbitent monachi, si custodia non pervigilet; summaque enitendum cura, ut ad cumulum cœptæ perfectionis ascendant. GUSSANV.

(f) Sic restituimus ex Anglo., Vatic., Norm., Corb., Rhem., cum prius legeretur: *suæ propitiationis dono perficiant, et imperfecta ad cumulum faciant perfectionis ascendere*.

solemnia celebrat, non ponatur. Quo discedente, A similiter etiam cathedra illius de eodem oratorio auferatur. Cæteris vero diebus, per presbyterum, qui ab eodem episcopo fuerit deputatus, missarum officia peragantur.

Præterea erga vitam actusque ancillarum Dei sive abbatissæ, quæ in suprascripto fuerit monasterio constituta, episcopo, secundum Dei timorem, sollicitudinem statuimus adhibere; ut si aliquam de illis habitantibus exigente culpa oportuerit ultioni submitti, ipse juxta sacrorum canonum vigorem modis omnibus debeat vindicare. His ergo a nobis statutis atque concessis, ita te in congregationis tuæ dispositione stude sollicitiorem enixius in omnibus exhibere, ut iniqui hostis malitia nihil ibi quod maculari possit inveniat. Hæc igitur omnia quæ hujus pagina præceptionis amplectitur monasterio tuo in omnibus et ab omnibus in perpetuum servari, Christo protegente, censemus, quatenus indulgentiarum privilegiorum beneficia in sua semper inviolabiliter firmitate permaneant. (g) Mense Novembri, indict. 15.

EPISTOLA XIII.

AD FORTUNATUM EPISCOPUM.

E sacris vasis tantum coram Joanne defensore vendat, quantum pro captivis redimendis erit opus.

Gregorius Fortunato episcopo Fanensi.

Sicut reprehensibile et ultione dignum est sacrata (a) quempiam vasa, præterquam in his quæ lex et sacri canones præcipiunt, venundare, ita nulla est objur-gatione vel vindicta plectendum, si pietatis causa pro captivorum fuerint redemptione distracta. Quia ergo fraternitate vestra indicante comperimus ad redemptionem captivorum mutuam se fecisse pecuniam, et eam (b) unde solveret non habere, atque ob hoc cum nostra vos auctoritate sacrata velle vasa distrahere, in hac re, quia et legum et canonum decreta consentiunt, nostrum consensum præbere curavimus, et in distrahendis sacratis vasis vobis licentiam indulgemus. Sed ne eorum venditio ad vestram possit invidiam pertinere, oportet ut in Joannis defensoris nostri præsentia usque ad quantitatem debiti distrahi, et eorum solvi pretium creditoribus debeat, quatenus dum hæc res hujusmodi fuerit observatione completa, nec creditores (c) mutuae pecuniæ damna sentiant, nec fraternitas vestra invidiam nunc vel quandoque sustineat.

EPISTOLA XIV.

AD CONSTANTIUM EPISCOPUM.

Obtrectationibus non moveatur. Depositi a se episcopi loco alium intra tres menses ordinet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

(g) Ita in Colbert. vet. et in Turon. S. Gat., ubi inscribitur hæc epist. *Respecto abbati.*

Epist. XIII. — (a) In Ediliis rec., *quæpiam vasa*. In Norm. et al. legitur *quemquam*.

(b) Ibidem recent., *unde solvere possitis*.

(c) Ibidem., *mutuatæ pecuniæ*.

Epist. XIV. — (a) Ex hac epist. desumpta legimus extra. *de accusationibus*, ac præsertim in capitibus *Qualiter et Quando*, ex epist. Innocentii III, et ex concil. Lateranensi. GUSSANV.

(b) De eodem argumento lege plures textus, causa 11,

(a) Antiquus humani generis inimicus quibus vos linguarum jaculis et malorum cordium insidiis existimavit impelendos, relatione multorum jam dudum me audisse cognoscite. Sed (b) in cunctis (*Grat. 11, q. 3, c. 52*) quæ in hac vita adversa proveniunt, sola est, sicut nostis, omnipotentis Dei districtio pensanda, atque ad cor semper proprium recurrendum, ut nullius nos ibi lingua implicet, ubi conscientia non accusat. Quem enim conscientia defendit, et inter accusationem liber est; et liber vel sine accusatione esse non potest, si sola quæ interius addicit, conscientia accusat. De vestra igitur sanctitate absit a Christianorum judicio (c) ea quæ maledicorum hominum rumoribus conficta credimus in qualicunque modulo suspicionis adduci, quia et sacri eloquii testimonium tenemus, ut majora mala cum forsitan dicuntur, nisi probata credi non debeant, sed probata citius ulcisci. Nam ipse qui omnia creavit, et cuncta quæ condidit intuetur Deus, malorum gravium ultione commotus, ait: *Clamor Sodomæ et Gomorrhæ ascendit ad me; (d) descendo ut videam utrum clamorem quem audiivi, opere compleverint, et ulciscar; an non est ita ut sciam* (*Genes. xviii, 20, seq.*)? Quo enim descenderet Deus ut quæ essent facta cognosceret? Aut quid non is qui ubique est sciret? Sed ut nostræ ignorantiae exemplum discretionis daret, quatenus deberemus mala gravia audita non credere, ipse se dicit ad cognoscendum descendere, de quo omnibus liquet quia et non descendens omnia sciret. Hæc igitur dixi, ut nimis esse levitatis ostenderem, si quis mala gravia credere studeat quæ probari non possunt.

C Unde sanctitatis vestra debet mentem suam a maledicorum hominum rumoribus atque obrectatione disjungere, et sola quæ (e) æternæ vitæ sunt, atque ad utilitatem subditorum proficiunt, cogitare quia et ad hoc fortasse antiquus hostis tali cura implicari vos voluit, ut dum fraternitatis vestræ animus erga ea quæ sua sunt indesinenter occupatur, aliena minus cogitet, et nullum verbi solatium subditis inferat, atque perverse agentibus nulla districtione contradicat. Sic namque in corporali prælio fieri solet, ut is qui in certamine vexillum portat, ipsum hostis vehementer impetat; quatenus si ipse qui a cæteris attenditur, ~~non~~ vulnus acceperit, multitudo omnis citius dispersa capiatur. Hoc igitur (f) opinionis illatæ vulnus sentire vestra fraternitas non debet, sed vitam atque meliorationem sibi commissorum curare, quatenus venturo judicii bonam possitis et de vestra innocentia et de subjectorum melioratione ponere rationem. Cætera autem quæ ad utilitatem temporis

q. 3, a cap. 49 ad 59. Hinc videre est quantum sit in prælati malum credulitas, qua lætantur calumniatores, viri boni fatiscunt. Noverat Gregorius, et hac medetur epistola. Ea de re Lucianus librum edidit, quem videsis. AUGER.

(c) Sic restituimus ope Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb., Reg. In nonnullis tamen Vatic. et Reg. legitur, *adducere* pro *adduci*. Prius legebatur in Excusis: *ut ea quæ.... conficta sunt credamus in qualicunque modulo suspicionis adducere*. Nostræ lectioni suffragatur Gratianus hunc locum referens.

præsumatur. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expetat sacerdotem, qui tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit **§§** postulatus, eum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sacrandus occurrat: (d) commo-
nentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittatis Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri. Provisurus ante omnia (e) ne ad hoc cujuslibet conversationis vel meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinis tui, quod absit, incurras.

EPISTOLA XVII.

AD SABINIANUM EPISCOPUM.

Exposita Maximi contumacia, Sabinianum ab illo jam dissentientem aliosve Maximo adhærentes Romam vocat; quibus securitatem omnem, necnon, si id iustitia patitur, absolutionem spondet.

Gregorius (a) Sabiniano episcopo Jadertino.

Si dispensationis ecclesiasticæ regulam, et antiquæ consuetudinis ordinem sollicita studuisses consideratione pensare, nec tibi aliqua illicitæ præsumptionis culpa subriperet, nec alii occasione tui peccati discrimen incurrerent. Itaque cognovisse te non est ambiguum quia dum ad nos quædam de Maximo pervenissent quæ sacerdotii propectum non leviter impedirent, nostrum in ejus persona non fuisse consensum, nec prius eum nos voluisse ad hoc quod nitebatur accedere quam digna de his quæ dicta erant satisfactio proveniret. Quod cum servare et tu omnino debuisses, actum magis est ut antedictus Maximus, cæcæ mentis aviditate episcopatum arripiens, ad suam te incaute voluntatem contra nostrum vetitum inclinaret. Sed ne vel tunc irrequisita quæ ad nos perlata fuerant remanerent, nostris ut huc veniret epistolis est accersitus. Quem etiam pravo studio differentem curæ nobis fuit sub inter-

(c) In Turon., *quidquid illic est.*

(d) Ibid., *commonemus etiam.*

(e) Ita Turon. In Vatic., *ne ad cujuslibet conversationis meritum.* In Excusis, *ne ad hoc cujuslibet conversationis meritum.*

EPIST. XVII. — (a) In Vatic. B, *Savino episcopo Tyburtino.* In Reg., *Sabino episcopo Tabtino*; fortasse legendum *Tibtino* compendiose pro *Tiburtino*.

(b) In Excusis, *et nostra*, reluctantibus Mss. Anglic., Vatic., etc.

(c) Recent., *sed ita interim cognita.*

EPIST. XVIII. — (a) De titulo duo faciunt ut dubitem, 1° series epistolæ, quæ clerico melius aptatur quam monacho, cum de Ecclesia agat, non de monasterio; 2° quia diaconum illum in eo loco et ordine vult stare quo fuerat, quod interpretor divinum officium implere, non abbatis sustinere personam: scilicet vix tribueremus abbati locum, ordinem, ministerium diaconi in suo monasterio. Exscriptorem forte fefellit vox *religiosos*, quam de solis monachis dici exi-

A dictione communionis iteratis epistolis admonere, ut ad nos pro sui purificatione venire, excusatione postposita, properaret; sed elegit excommunicationi succumbere, quam obedientiam exhibere. Unde contingit ut perversæ ipsius mentis pravitas in sua alios secum, quod dici nefas est, perditione convolveret. Nunc autem quia ab ejus te nequitia cognovimus dissentire, denique ut nec ei communio, nec nominis ipsius facias inter sacra missarum solemnia mentionem, ut animæ tuæ vel sero te ab eo discordare **§§** proficiat, scriptis te præsentibus adhortamur; quatenus ad nos mora submota venire non differas, sed et alios tecum, quos tamen potueris, episcopos cæterosque religiosos festines adducere: ut causa subtilius examinata, (b) et vestra, si res exegerit, congrue decenterque debeat absolutio provenire, et hi qui in peccato ejusdem temeritatis collapsi sunt ad viam salutis, auxiliante beato Petro apostolorum principe, dispositione Christo placita revocentur. Sciat autem quisquis ad nos episcopus vel religiosus venerit, nullum se præjudicium vel injustitiam sustinere; (c) sed ita interius cognita veritate, quæ Redemptori nostro placuerint ordinari; quatenus ex ipsa nostra dispensatione, Dominosuffragante, cunctis appareat non nos proprio odio contra aliquem, sed Dei zelo et ecclesiastici ordinis libramine commoveri.

EPISTOLA XVIII.

AD MARTINUM DIACONUM.

Illum de objectis criminibus canonice purgatum loco suo et ordini restituit.

C Gregorius (a) Martino diacono et abbati.

Sicut veraciter adversus religiosos dicta crimina digna sunt ultione plectenda, ita ab illatis sunt nihilominus absolvendi, quando nullus eos culpæ reatus astringit. Quia igitur aliqua nobis de te fuerant nuntiata, quæ officii tui propositum non leviter macularent, curæ nobis fuit ea diu ac subtili investigatione perquirere. Et quoniam nil quod tibi noceret invenimus, ne qua de his quæ dicta fuerant suspicio remaneret, ad plenissimam te satisfactionem quod ab eis insons exstiteris, ad sacratissimum corpus beati Petri apostolorum principis (b) districta fecimus stimaverat. GUSSANV. Hanc Gussanvillæi conjecturam nulla adjuvant exemplaria; in omnibus enim Mss. constanter Martinus hic sive Martianus abbas dicitur. De hujus epistolæ corruptela aliam conjecturam idem proponit adhuc leviolem.

D (b) Olim de infami crimine accusatus presbyter purgare se debebat præstito juramento, et tactis sacrosanctis Evangeliiis, vel sanctorum reliquiis, ut hic et lib. II, indict. 10; epist. 23, nunc 33, lib. VII, indict. 2; epist. 80, nunc 79, lib. IX; lib. XI, epist. 8, nunc lib. XII, epist. 6, et alibi; et in Capitularibus Caroli Magni, an. 779, c. 10: *Stent ad crucem, et si jurator vicerit, legem suam accusator emendet.* Posterioribus sæculis exigebantur purgatoria illa sacramenta a clericis infamatis, cum tribus aut quinque aut septem collegis sui ordinis, ut loquitur Ivo Carnot. epist. 54 et 206. Qui propterea appellabantur *testes sacramentales*, *conjuratores*, *compurgatores*, ut videre est in legibus antiquis Alemannorum et Bajoariorum. Et hoc est quod dicitur, *purgare se in tertia, vel in quinta, vel in septima manu.* Manum enim semper fidelis symbolum

sacramenta præbere. Et ideo postquam nobis, ut A oportuit, satisfactum est, dilectionem tuam prævidimus modis omnibus absolvendam, atque ad tuam te Ecclesiam, in eo videlicet quo fuisti loco et ordine, per omnia statuirius remeare, et nullam te a quocumque contradictionem vel inquietudinem de his quæ ad nos perlata fuerant sustinere: admonentes ut ita te de cætero cautum sollicitumque debeas exhibere, quatenus et officio tuo moribus et actione respondeas ut omnis contra te penitus adversæ opinionis dicendi subtrahatur occasio. (c) Mense Maio, indictione 15.

865 EPSITOLA XIX.

AD MARINIANUM ARCHIEPISCOPUM.

Deprecante onus episcopale ob infirmitatem Castorio, alium Ariminensibus ordinandum episcopum. Hunc a clero et plebe eligi, a Ravennate episcopo examinari, atque, ut consecratur, Romam mitti jubet.

Gregorius Mariniano archiepiscopo Ravennæ.

Qualiter (Grat. 7, q. 1, c. 13) ordinati a nobis sacerdotis, (a) corporis qua notum est impediens molestia, Ariminensis Ecclesia pastoralis hactenus sit regimine destituta dudum fraternitas vestra cognovit. Quem dum, habitatorum loci illius precibus permoti, sæpius hortaremur ut si de eadem capitis, qua delinabatur molestia melioratum se esse sentiret, ad suam, auxiliante Domino, reverteretur Ecclesiam, datis induciis in hoc quadriennio expectatus est. Quem dum monitu cleri civiumque illinc venientium, nosque (b) precibus urgentium, instantius hortaremur ut si valeret cum eis auxiliante Domino remearet, data scriptis supplicatione, nos petiit ut, quia ad ejusdem Ecclesiæ regimen vel susceptum officium pro eadem qua detinetur molestia assurgere nullatenus posset, Ecclesiæ ipsi ordinare episcopum deberemus. Unde quia cunctarum Ecclesiarum injuncta nos sollicitudinis cura constringit, ne diutius gregi fidelium desit custodia pastoralis, illorum precibus hujusque ex sui impossibilitate renuntiatione compulsis, visum nobis est eidem Ariminensi Ecclesiæ debere episcopum ordinari; et datis ex more præceptis, clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ non destitimus admonere, quatenus ad eligendum sibi antistitem concordii provisione concurrant. Hortamur igitur ut fraternitas vestra eum quem uno consensu omnes elegerint, sicut et ipsi a nobis popo-

fuisse constat. Unde et etiamnum in iudiciis adhibetur. Concil. Agath., c. 3, ait presbyterum infamatum cum septem sociis sui ordinis. Herdense, c. 10, cum septem collegis se expurgare debere; caus. 2, q. 4, c. 12 et 13. Similiter Hildebertus Cænonian., epist. 69, ait decanum suspectum debere purgari, et in septima manu ordinis sui suam jurejurando declarare innocentiam. Idem legitur in epist. 30 Hincmari, ubi presbyter infamatus debet se per septem testes purgare. Ex decreto Lucii III, cap. Ex tuarum; de purgatione canonica, presbyter infamatus debet cum septima aut quinta manu sui ordinis per purgationem canonicam innocentiam suam ostendere. Titulo 6 legis Alemanni, legitur in sexta manu jurare. In lege Frisionum in decima secunda manu. De purgatione canonica vide quæ diximus ad epist. 23 lib. II, indict. 10 Gussanv.

(c) In Turon S. Gat., prima manu, mense Martio,

PATROL. LXXVII.

scisse noscuntur, ad se faciat evocari; quem cauta ex omnibus examinatione discutite. Et si ea in eo quæ (c) in textu Heptatici morte mulcata sunt minime Domino fuerint opitulante reperta, atque fidelium personarum relatione ejus vobis quidem vita placuerit, ad nos eum cum decreti pagina, vestræ quoque addita testificationis epistola destinate, quatenus ejusdem a nobis Ecclesiæ, disponente Domino, consecratur antistes. (Cf. Joan. Diac. l. IV, n. 39.)

EPISTOLA XX.

AD CLERUM ET PLEBEM ARIMINENSEM.

Propter episcopi sui infirmitatem alium qui dignus sit, eligant.

Gregorius clero et plebi consistenti Arimino.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesiæ sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione concurrere. Et ideo quia Ecclesia vestra diu sacerdotis proprii, corporis qua nostis impediens molestia, pastoralis est regimine destituta, vestris precibus permoti, eundem episcopum destitimus admonere, ut si ex eadem molestia se melioratum esse sentiret, ad suscepti sacerdotii debuisset remeare ministerium. Qui semel a nobis sæpiusve commotus, eadem urgente molestia, nunc scriptis nobis supplicatione porrecta noscitur intinasse nullatenus se ad regimen ejusdem Ecclesiæ 866 vel susceptum officium, impediens molestia, assurgere posse. Qua personæ ejusdem desperatione compulsi, necessarium duximus de ordinatione nos vestræ Ecclesiæ cogitare. Hortamur ergo ut uno omnes eodemque consensu, remoto strepitu, talem vobis præficiendum eligatis auxiliante Domino sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nullatenus respuatur, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti, omnium subscriptionibus roborati, et visitoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus, quatenus Ecclesia vestra, disponente Domino, proprium habere valeat sacerdotem. Volumus autem ut eum quem unanimitas vestra elegerit ad fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum Ravennam sine dilatione aliqua perducatis, ut ab eo subtiliter inquisitus atque perspectus, ipsius quoque ad nos veniens testimonio roboretur.

D indict. 15. At secunda, mense Maio, ut etiam legitur in Colb. vet. et in tribus Vatic.

Epist. XIX [Al. 30]. — (a) Recent. Ed., capitis, ut notum est. Nostram lectionem exhibent Mss. Norm., Vatic., etc., necnon Gratianus. Paulo post ab eisdem additum qui, ante datis, unde sensus hærebat, expunximus.

(b) Vitiose in Excusis, precibus arguentium. In plerisque Mss. deest monitu.

(c) Sic epistola 30 lib. XII, nunc 32 lib. II. Ita etiam appellatur ab Hincmaro: alius dicitur heptateuchus, et apud sanctum Hieronymum, epist. 7, ad Lætiam, et epist. 28, ad Lucinum, et apud Sidonium Apollinarem, lib. V, epist. 15. Significantur autem hæc voce quinque libri Moysis, et duo alii Josue et Judicum. Gussanv.

EPISTOLA XXI.

AD SEBASTIANUM EPISCOPUM.

Ut clerum et plebem Ariminensem ad idonei antistitis electionem urgeat.

Gregorius Sebastiano episcopo.

Pastoralis nos cura constringit Ecclesie sacerdotis moderamine destitutis sollicita consideratione concurrere. Et ideo quia Ariminensis Ecclesia cui fraternitas vestra visitationis impendit officium, diu sacerdotis proprii, corporis qua noster impediens molestia, pastoralis est regimine destituta, cleri vel civium precibus permoti, eundem episcopum non destitimus admonere ut si ex eadem molestia se melioratum esse sentiret, ad suscepti sacerdotii debuisset ministerium remeare. Qui semel a nobis sæpiusve commonitus, eadem urgente molestia nunc scriptis nobis supplicatione porrecta noscitur intinuisse nullatenus se ad regimen ejusdem Ecclesie vel susceptum officium, impediens molestia, assurgere posse. Qua personæ ejus desperatione compulsi, necessarium duximus de ordinatione nos ejusdem Ecclesie cogitare. Hortamur ergo ut clerum, plebemque Ecclesie ejusdem sollicita debeat admonitione compellere, ut sibi cum Domini auxilio talem præficiendum eligant sacerdotem, qui et aptus tanto ministerio valeat inveniri, et a venerandis canonibus nullo modo respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, vostrarum quoque testimonio litterarum, huc sacrandus occurrat, quatenus Ecclesia ipsa proprium, auxiliante Domino, habere valeat sacerdotem. (a) Mense Maio.

EPISTOLA XXII.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Siciliæ episcopos olim tertio quoque anno, jam quinto Romam proficisci solitos, ad Natale sancti Petri convenire sic procuret, ut inde nulla prætori oriatur suspicio. Moneat quoque Liparitanum et Regitanum episcopos. Libertinum consoletur.

Gregorius Cypriano diacono.

Novit dilectio tua hoc olim consuetudinem tenuisse, ut fratres et coepiscopi nostri Romam 867 semel in triennio de Sicilia convenirent, sed nos, eorum labori consulentes, constituimus ut suam huc semel in quinquennio præsentiam exhiberent. At quia jam diu est quod huc minime convenerunt, eos hortari te volumus ut Natale sancti Petri hic, Deo perducente, nobiscum debeant celebrare. Sed ne

Epist. XXI [Al. 52, ind. 2]. — (a) Nullis in Mss. hæc legimus.

Epist. XXII [Al. 29]. — (a) Ex epistola sancti Leonis 16, ad Siciliæ episcopos, consuetudinis istius epocha atque causa colligitur, scilicet ut interessent concilio sub Romano pontifice metropolitano suo, ex præcorum canonum vi, quibus habendas singulis annis synodos fuerat decretum, ut communi tractatu omnia instituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permanerent. Volebat autem sanctus Leo ternos singulis annis convenire. Itaque si semel quolibet triennio Romam pergebant singuli, novem tunc fuisse in Sicilia episcopos planum est. Interciderat autem ista consuetudo, quam reparat, dilato anno, mutata die. Vide epist. 4 libri primi.

Epist. XXIII [Al. 20]. — (a) In duobus Vaticanis

A forte prætori aliqua possit nasci suspicio, si eos huc admonitos venire cognoverit, voluntatem nostram intelligens, ita hoc ex te facere stude, ut et ipsi, sicut prædiximus, ad diem constitutum huc veniant, et nulla de eis prætori possit esse suspicio. Liparitanum vero et Regitanum episcopos, ut huc veniant pariter commonebis.

B Circa Libertinum vero virum magnificum esto sollicitus, ut nullus illum dolus decipiat, quia aliqua nobis de Ravennati urbe scripta sunt, ipsamque ad te epistolam misimus, ut ex ea qualiter te erga eum debeas exhibere possis addiscere. Consolare autem eum, ut se non affligat, quia credimus quod nos excellentissimus filius noster exarchus non contristet. Nam de persona ipsius scribere non distulimus. Sed quia in Pado idem exarchus occupatus est, minime scripta ejus suscepimus. (Cf. Joan. Diac. l. III, n. 24.)

EPISTOLA XXIII.

AD FORTUNATUM ET ANTHEMIUM.

Stephanum, ut desponsatæ sibi monasterium ingressæ res ablatis restituit, hortentur. Si renuat, indicent, ut reddere cogitur.

Gregorius Fortunato episcopo, et Anthemio (a) defensori.

Catellus præsentium lator nobis innotuit sororem suam, quæ Stephano cuidam fuerat desponsata, divinæ propitiationis instinctu Neapoli in monasterio fuisse conversam, atque eundem Stephanum (b) domum et res ejus aliquas indebite detinere. At quia decreta legalia (Caus. 27, q. 2, c. 28) desponsatam si converti voluerit nullo omnino (c) consueverunt damno mulctari, fraternitas tua una cum Anthemio subdiacono veritatem diligenti curiositate studeat perscrutari. At si, ut edocti sumus, domum vel quid aliud superscriptum Stephanum injuste tenere cognoscitis, eum adhortatio vestra instanter admo-
D neat, ut quæ indebite detinet sine 868 aliqua mora vel altercatione restituat, ne rerum alienarum restitutionem sub qualibet excusationis specie differat. Quem si adhortationem vestram negligere fortasse cognoscitis, nobis tam hoc quam etiam qualiter se causæ veritas habeat, subtiliter indicate; quatenus cognito negotii merito, aliter cogatur, æquitate suadente, restituere quod facere propria sponte honestatis consideratione contemnit. Latorem vero præsentium fraternitati tuæ commendantes, hortamur additur per Campaniam.

(b) In Codice de Episcopis et Clericis, lege 36, cognitum nobis est quod si quis sponsus vel sponsa post datas et acceptas arrhas voluisset se divino deputare servitio, et a sæculari conversatione recedere, ac sanctimoniam vitam vivere, atque in Dei timore permanere, compellebatur vir quidem..... sponsa vero in duplum id quod acceperat reddere; quod nostræ mansuetudinis religioni contrarium esse visum est. Unde per præsentem legem..... sponsa autem non duplum sicuti hactenus, sed hoc tantummodo sponso restituit, quod arrharum nomine acceperat, et nihil amplius re idere compellatur, nisi quod probata fuerit accepisse, etc. GUESANV.

(c) Vatic. A, consueverunt damno multare. Quam lectionem probamus.

mur ut eum illo moras pati hac pro causa diutius non permittas.

EPISTOLA XXIV.

AD CANDIDUM PRESBYTERUM.

Christianos quatuor redimat, qui in Judæorum servitio Narbonæ detinebantur.

Gregorius Candido presbytero (a) nostro per Gallias. Dominicus præsentium portitor lacrymabiliter nobis innotuit quatuor fratres suos de captivitate a Judæis redemptos esse, atque eos nunc Narbonæ (b) in eorumdem Judæorum servitio (c) detineri. Et quia omnino grave exsecrandumque est Christianos esse in servitio Judæorum, dilectionem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut cum omni subtilitate et sollicitudine studeat perscrutari. Et si revera ita est, atque manifesta tibi veritate constiterit quia neque ipsi unde se redimant, neque suprascriptus portitor habet, eos studii tui sit redimere, sciens quia quidquid in eis dederis, tuis sine dubio rationibus imputabitur. (d) Mense Junio, indictione 15. (Cf. *Joan. Diac. l. vi, n. 41.*)

EPISTOLA XXV.

AD GREGORIAM.

Peccata sua confessam, at de illorum remissione anxiam, consolatur, allato peccatricis, quam Martha sororem putat, exemplo. Divinam veniæ revelationem frustra postulari ostendit.

Gregorius Gregoriæ (a) cubiculariæ Augustæ.

Desiderata dulcedinis vestræ scripta suscepi, in quibus vos omnino de peccatorum multitudine studuistis accusare; sed scio quia omnipotentem Dominum ferventer diligitis, atque in ejus misericordia confido quia illa de vobis sententia ex ore Veritatis procedit, quæ de quadam sancta muliere dicta est: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (Luc. vii, 47). Quomodo autem fuerint dimissa, in hoc etiam monstratum est quod postmodum est secutum, quia ad pedes Domini sedebat, et verbum ex ore illius audiebat (Luc. x, 39). In contemplativa enim vita suspensa, jam activam transcenderat, quam adhuc Martha illius soror tenebat (*Ibid.*, 40). Sepultum quoque Dominum studiose quæsit, ad monumentum inclinatum corpus illius non invenit. Sed etiam recedentibus discipulis ipsa ante januam monumenti plorans perstitit, et quem mortuum quærebat, viventem videre meruit, et quia resurrexisset discipulis nuntiavit (*Matth. xxviii, 1; Luc. xxiv, 1, seq.*). Et hoc mira dispensatione pie-

tatis Dei fuit, ut ex ore mulieris nuntiaretur vita, quia ex ore mulieris mors fuerat in paradiso propinata. Quæ alio quoque tempore cum Maria altera Dominum post resurrectionem vidit, et accedens pedes ejus tenuit. Duc, rogo, ante oculos, quæ manus, cujus tenuerunt pedes. Illa mulier quæ fuerat in civitate peccatrix, illæ manus quæ fuerant iniquitate pollutæ, illius tetigerunt pedes qui ad Patris dexteram super angelorum verticem sedet. Pensemus, si possumus, quæ sint ista supernæ pietatis viscera, ut mulier, quæ in profundum voraginis fuerat demersa per culpam, ex amoris penna sic in altum levaretur per gratiam. Impletum est, dulcis filia, impletum quod de hoc sanctæ Ecclesiæ tempore prophetica nobis voce promissum est: (b) *Et in die illo erit domus David fons patens in ablutionem peccatoris, et menstruatæ* (Zach. xiii, 1). Domus enim David nobis peccatoribus fons patens in ablutionem est, quia ab iniquitatumstrarum sordibus per David filium Salvatorem nostrum aperta jam misericordia lavamur.

Quod vero dulcedo tua in suis epistolis subjunxit importunam se mihi existere, quoadusque scribam mihi esse revelatum qui peccata tua dimissa sunt, rem difficilem etiam et inutilem postulasti: difficilem quidem, quia ego indignus sum cui revelatio fieri debeat; inutilem vero, quia secunda de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousque veniat, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. Certe Paulus apostolus jam ad tertium cælum ascenderat, in paradysum quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quæ homini loqui non liceret (II Cor. xii, 2, 3, 4), et tamen adhuc trepidans, dicebat: *Castigo corpus meum, et servituti subicio, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* (I Cor. ix, 27). Adhuc timet qui jam ad cælum ducitur, et jam timere non vult qui adhuc in terra conversatur? Perpende, dulcissima filia, quia mater negligentis solet esse securitas. 870 Habere ergo in hac vita non debes (c) securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim: *Beatus vir qui semper est pavidus* (Prov. xxviii, 14). Et rursus scriptum est: *Servile Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (Psal. ii, 11). In paucis ergo hujus vitæ tempore mentem vestram necesse est ut tremor

EPIST. XXIV [Al. 21. — (a) Omittitur nostro per Gallias in omnibus pene Mss., legitur tamen in Vatic. A.

(b) Narbona, seu potius Narbo, antiqua Narbo Martius, olim Galliæ Narbonensis seu Braccatæ primaria. Nunc adhuc urbs ampla provinciæ Occitanicæ archiepiscopali titulo insignita. GUSSANV.

(c) De Christianis in Judæorum servitio detentis supra, lib. iii, epist. 38. et lib. iv, epist. 21.

(d) Id habent tantum Turon. S. Gal. et Colbert. vet.

EPIST. XXV [Al. 22]. — (a) Cubicularius, Gallice *Camérier*, qui assidet cubiculo vel ad limina; aliquando videtur usurpari pro secretario secretorum, *Novel. 8, 24, 26, 27*; aut chartario. GUSSANV. In Vatic. B legitur, *Gregorius Theotistæ Patriciæ*. In Reg.,

Gregoriæ Bubalariz Augustæ.

(b) Hic ut sæpe alias sensum usurpat non verba. Unde textus Zachariæ non convenit cum Vulgata, nec cum aliis versionibus. Vulgata et sancti Hieronymi ex Hebræo versio sic habent: *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris et menstruatæ*. Hebraica interlinearis: *in die illa erit vena patens domui David et habitatoribus Jerusalem in peccatum et in menstruum*. LXX Interpr.: *In die illa erit omnis locus apertus domui David et habitantibus Jerusalem in transmutationem et separationem*. Paulo aliter etiam Chaldaica, Syriaca et aliæ versiones, sed nihil ad rem nostram. GUSSANV.

(c) In Corb., Rhem. et Noron., *spem per quam*.

teneat, quatenus per securitatis gaudium sine fine ante odum exsultet. Omnipotens Deus sancti Spiritus sui gratia mentem vestram repleat, et post fletus, quos quotidie in oratione funditis, ad gaudia vos æterna perducatur (d). (Cf. Joan. Diac. l. iv, n. 60.)

EPISTOLA XXVI.

AD THEOCTISTAM PATRICIAM.

Gratulatur quod inter hominum tumultus studeat lectioni, atque ad æterna suspirat. Utrum eadem sint Augusti studia quærit. De compunctione duplici agit fusius. Theoctistam hortatur ut regionum puerorum institutioni studiose invigilet, mutuaque illis inspiret charitatem et mansuetudinem in subjectos. Pecuniæ, quam Theoctista miserat, dimidia parte captivos redemit; reliqua fovet moniales, quarum sanctitate servatam censet Romam. Mittit clavem a corpore sancti Petri, de qua miraculum narrat.

Gregorius (a) Theoctistæ patriciæ.

Quod in tanto tumultu causarum vestra excellentia posita sacri verbi ubertate plena est, atque ad æterna incessanter gaudia suspirat, magnas omnipotenti Deo gratias ago, quia hoc in vobis esse impletum video quod de electis patribus scriptum est: *Filii autem Israel ambulaverunt per siccum per medium mare* (Exod. xv, 19). At contra: *Ego veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me* (Psalm. lxxviii, 3). Vos vero ad repromissionis patriam inter undas causarum sæcularium siccis, ut video, gressibus ambulatis. Agamus ergo gratias ei spiritui qui corda quæ implet levat, qui inter tumultus hominum (b) solitudinem in mente facit. In cuius præsentia (c) nullus locus compunctæ animæ non est secretus. Æternæ enim suavitatis odorem trahitis, atque ideo sponsum animæ ardenter amatis, ita ut cum cœlesti sponsa ei dicere possitis: *Trahe me post te, (d) in odore unguentorum tuorum currinus* (Cant. i, 3). In epistolis autem excellentiæ vestræ hoc minus reperi, (e) quia mihi de serenissima domina indicare noluit quam studiose legat, vel in lectione qualiter compungatur. Prodesse quippe ei multum debet vestra præsentia, ut inter causarum fluctus, quos assidue patitur, ex quibus, velit nolit, foras trahitur, semper ad amorem cœlestis patriæ interiorius revocetur; et hoc quoque investigare debetis, quoties ei pro sua anima lacrymæ dantur, utrum adhuc ex timore an jam ex amore compungatur.

Duo quippe sunt compunctionis genera, sicut scitis. Unum quod æternas pœnas metuit, aliud quod de cœlestibus præmiis suspirat, quia Deum sitiens

anima, prius timore compungitur, post amore. Ante enim semetipsam in lacrymis afficit, quia dum malorum suorum recolit, pro his perpeti supplicia æterna pertimescit. At vero cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta, quædam jam de presumptione veniæ (f) securitas nascitur, et in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur. Et qui prius flebat ne duceretur ad supplicium, postmodum flere amarissime incipit, quia differtur a regno. Contemplatur etenim mens qui sint illi angelorum chori, quæ ipsa societas beatorum spirituum, quæ visio internæ claritatis Dei; et amplius plangit quia a bonis perennibus deest quam flebat prius cum mala æterna metuebat; sicque fit ut perfecta compunctio formidinis trahat animum ad compunctionem dilectionis. Quod bene in sacra veracique historia figurata narratione describitur, quæ ait: *Axa filia Caleph sedens super asinam suspiravit. Cui dixit pater suus: Quid habes? At illa respondit: Da mihi benedictionem. Terram Australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam. Et dedit ei pater suus (g) irriguum superius, et irriguum inferius* (Jos. xv, 18, 19). Axa quippe quidem super asinam sedet, cum irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet. Quæ suspirans a patre terram irriguam petit, quia a Creatore nostro cum magno desiderio quærenda est lacrymarum gratia. Sunt namque nonnulli qui jam in dono perceperunt libere pro justitia eloqui, oppressos tueri, indigentibus propria tribuere, ardorem fidei habere, sed adhuc gratiam lacrymarum non habent. Hi nimirum terram Australem et arentem habent, sed adhuc irrigua indigent, quia in bonis operibus positi, in quibus magni atque ferventes sunt, (h) oportet valde ut aut timore supplicii, aut amore regni cœlestis peccata, sine quibus vivere non possunt, quotidie plorent. Sed quia, ut dixi, duo sunt compunctionis genera, dedit ei pater suus irriguum superius, et irriguum inferius. Irriguum quippe superius accipit anima, cum se in lacrymis regni cœlestis desiderio affligit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit. Et quidem prius inferius, et post irriguum superius datur. Sed quia compunctio amoris magna dignitate præeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius diceretur. Vos ergo, quæ operante omnipotente Domino, utraque compunctionis genera experimento

nostis, quantum per verba serenissimæ domine

(d) In Vatic. B et C legitur hæc epist. scripta mense Junio, indict. 15. In Vatic. A, mense Julio.

Epist. XXVI [Al. 23]. — (a) In Excusis, Theoctistæ pariter et Andreæ. In Reg. Cod., Theoctistæ patriciæ et Andreæ; consentiunt Vaticani A, B et C. Prætulimus inscriptionem aliorum Mss., scilicet Anglic., Norm., Corb., Rhem., Colb.

(b) In Corb., Norm. et Vatic. A et C., sollicitudinem.

(c) In Vulgatis contra sancti Gregorii mentem, reluctantibusque Mss., nullus locus... est secretus, sublata negatione. In Vatic. D. legitur, non est securus.

(d) Ita Mss. Norm., Corb., etc., non in odorem. Ita quoque scribebat Bernardus, serm. 21 in Cantica; idque a Mabillonio ibi observatum.

(e) Gussanv., quia nihil de... noluit, mendose.

(f) Ne quis cavilletur in verbis hancque epistolam præcedenti suspicetur contrariam, ut presumptionem certitudini opponit Gregorius, ita securitatem quamdam integræ securitati ac intrepidæ, quam priore epistola damnaverat.

(g) In Edit. irriguum inferius, et irriguum superius. Lectorem nostram esse optimam, Gregoriumque legisse hunc Josue textum, probant sequentia verba: sed quia compunctio amoris magna dignitate præeminet, necesse fuit ut prius irriguum superius, et post irriguum inferius diceretur.

(h) Excusi, optant valde. Multa alia emendavimus hac in epistola, ducibus Mss. Anglic., Norm., Vatic., Corb., etc., de quibus correctionibus non promouimus, quia levioris sunt momenti.

vestræ prodestis quotidie sollicite perscrutari debetis. Peto autem ut parvulos dominos quos nutritis præcipue moribus instruere curetis, et gloriosos eunuchos qui eis deputati sunt admonere ut ea illis loqui debeant quæ eorum mentes in charitate circa se invicem et erga subjectos in mansuetudine compungant, ne si quid odii modo inter se conceperint, in aperto postea erumpat. Verba siquidem nutrientium aut lac erunt, si bona sunt, aut, venenum, si mala. Talia ergo nunc eis suggerant quæ postmodum ostendant quam bona fuerint quæ a nutritorum suorum ore suxerunt.

782 Præterea triginta auri libras dilectus filius meus Sabinianus diaconus ab excellentia vestra transmissas in redemptionem captivorum dandas atque pauperibus erogandas detulit, de quibus gaudeo, sed mihi pertimesco, quia apud tremendum iudicem non solum de sancti Petri apostolorum principis substantia, sed etiam de vestris rebus rationem redditurus vado. Vobis autem omnipotens Deus pro terrenis cœlestia, pro temporalibus æterna restituat. Indico vero quia ex Crotonensi civitate, quæ, super Adriaticum mare in terra Italiæ posita, transacto anno a Langobardis capta est, multi viri ac multæ mulieres nobiles in prædam ductæ sunt, et filii a parentibus, parentes a filiis, et conjuges a conjugibus divisi, ex quibus aliqui jam redempti sunt. Sed (i) quia gravia pretia eis dicunt, multi apud nefandissimos Langobardos hactenus remanserunt. Mox autem medietatem pecuniæ quam transmisistis, in eorum redemptionem transmisisti. De medietate vero ancillis Dei, quas vos Græca lingua (k) monastrias dicitis, lectisternia emere disposui, quia in lectis suis gravi nuditate (l) in hujus hiemis vehementissimo frigore laborant, quæ in hac urbe multæ sunt. Nam juxta notitiam qua dispensantur tria millia reperiuntur. Et quidem de sancti Petri apostolorum principis rebus octoginta annuas libras accipiunt. Sed ad tantam multitudinem ista quid sunt, maxime in hac urbe, ubi omnia gravi pretio emuntur? Harum vero talis vita est, atque in tantum lacrymis et abstinencia districta, ut credamus quia si ipse non esset, nullus nostrum jam per tot annos in loco hoc subsistere inter Langobardorum gladios potuisset. (Cf. Joan. Diac. l. II, n. 27.)

Præterea benedictionem sancti Petri apostoli clavem a sacratissimo ejus corpore transmisisti, de qua videlicet clavi hoc est gestum quod narro miraculum. Dum eam quidam Langobardus civitatem ingressus in Transpadanis partibus invenisset, quia sancti Petri clavis esset despiciens, sed pro eo quod eam auream vidit facere sibi ex illa aliquid aliud volens, eduxit cultellum ut eam incideret. Qui mox cultellum cum quo eam per partes mittere voluit, arreptus per spiritum, sibi in gutture defixit, eademque

A hora extinctus cecidit. Et dum illic rex Langobardorum Autharith atque alii multi ejus homines adessent, et is qui se percusserat, seorsum mortuus, clavis vero hæc seorsum jaceret in terra, facius est omnibus vehementissimus timor, ut eamdem clavem de terra levare nullus præsumeret. Tunc quidam Langobardus catholicus, qui sciebatur orationi et eleemosynis deditus, Minulfus nomine, vocatus est, atque ipse hanc levavit de terra. Autharith vero pro eodem miraculo aliam clavem auream fecit, atque cum ea pariter ad sanctæ memoriæ decessorem meum transmisit, indicans quale peream miraculum contigisset, Ipsam ergo vestræ excellentiæ transmittere studui, per quam omnipotens Deus superbientem et perfidum hominem peremit, ut per eam vos qui eum timetis et diligitis, et præsentem salutem et æternam habere valeatis.

873 EPISTOLA XXVII.

AD ANASTASIUM EPISCOPUM.

Universalis vocabulum a Constantinopolitano episcopo usurpari, non magni interesse sentiebat cum imperatore Anastasius. Gregorius hocce vocabulo universam Ecclesiæ fidem corrumpi contendit.

Gregorius Anastasio episcopo Antiocheno.

Desideratam suavissimæ vestræ sanctitatis epistolam communi filio Sabiniano diacono deferente suscepimus, in qua non linguæ, sed animæ verba profluebant. Et non mirum si bene loquitur qui perfecte vivit. Quia enim per magistrum spiritum in schola cordis (a) præcepta vitæ didicistis, terrena cuncta despiciere, ad cœlestem patriam festinare, quantum vos in bono profecistis, tantum bona etiam de aliis sentitis. Dum vero in scriptis vestræ beatitudinis multa de me dici laudabilia audirem, intellexi studium, quia commemorare voluistis non quid sum, sed quid esse debeam. Illud vero quod me dicitis morum meorum debere reminisci, et maligno spiritui quærenti animas cribrare pro nulla causa locum dare, ego quidem me semper malis moribus fuisse recolo, atque eosdem in me mores si possum vincere ac delere summo opere festino. Si tamen, ut vos creditis, aliquid boni habui, in omnipotentis Dei adjutorio confido quia oblitus non sum. Sed sanctitas vestra, ut video, in præmissis verbis dulcedinis, et subsequenti hoc verbo epistolam suam api esse similem voluit, quæ mel simul et aculeum portat, ut me et melle satiaret, et aculeo pungeret. Sed inter hæc ego ad meditandam Salomonis vocem redeo: *Quia meliora sunt vulnera diligentis, quam inimici blandientis oscula* (Prov. xxvii, 6).

Quod vero dicitis pro nulla causa dare nos locum scandalo debere, hæc mihi et piissimus Dominus filius vester, pro cuius vita incessanter orandum est, jam sæpius scripsit; et quod ille ex potestate, scio quia hoc vos ex amore dicitis. Nec miratus sum vos in vestris epistolis imperialia verba posuisse, quia habent inter se maximam cognationem amor et po-

(i) Norm., Corb., Reg., Turon. et tres Vatic., *gravis eos pretiis dicunt.*

(k) Vox Græca omnibus nota, idem quod Latine sanctimonialis. Dicuntur et Ascetrix. Gussanv.

(l) In tribus Vatic., Norm., Corb., *in hujus urbis vehementissimo.*

EPIST. XXVII [Al. 24]. — (a) Excusi, *per præcepta*

testas. Nam utraque (b) principaliter præsumunt, utraque per auctoritatem semper loquuntur.

Et quidem in suscipienda fratris et consacerdotis nostri Cyriaci synodica epistola dignum non fuit ut pro causa profani vocabuli moras facerem, ne unitatem sanctæ Ecclesiæ perturbarem; sed tamen de eodem superstitioso et superbo vocabulo eum admonere studui, dicens quia pacem nobiscum habere non posset, nisi relationem prædicti verbi corrigeret, quam primus apostata invenit. Vos tamen eandem causam nullam esse dicere non debetis, quia si hanc æquanimitè portamus, universæ Ecclesiæ fidem corrumpimus. Scitis enim quanti non solum hæretici, sed etiam hæresiarchæ de Constantinopolitana Ecclesia sunt egressi. Et ut de honoris vestri injuria taceam, si unus episcopus vocatur universalis, universa Ecclesia corrui, si unus universus cadit. Sed absit hæc stultitia, absit hæc levitas ab auribus meis. **874** In omnipotente autem Domino confido, quia quod promisit citius impleturus est: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv, 18, 11).

Hæc occupatus in multis ad epistolarum vestrarum dicta in brevitate respondi; nam quæ modo loqui per scripta non debeo, in animo signata manent. Peto ut me beatitudo vestra in suis sanctis orationibus semper ad memoriam reducat, quatenus a malis me temporalibus et æternis vestræ intercessionibus eripiant. Pro serenissimo autem domino imperatore studiose et ferventer orate, quia valde est ejus vita mundo necessaria. Cesso autem amplius dicere, quia et vos non dubito scire.

EPISTOLA XXVIII.

AD THEODORUM MEDICUM

Missas in captivos et pauperes eleemosynas laudat. Clavem a corpore sancti Petri vicissim mittit.

Gregorius Theodoro medico Constantinopolitano.

Dilectissimus filius meus Sabinianus diaconus ad me reversus nulla mihi gloriæ vestræ scripta detulit, sed ea quæ transmissa sunt captivis et pauperibus deportavit, unde et intellexi causam. Ideo enim homini loqui per epistolas noluitis, quia omnipotenti Deo verbum in bona operatione fecerat. Habet enim hæc eadem vestra operatio vocem propriam, quæ (a) ad aures Dei secretas clamat, sicut scriptum est: *Abconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc (b) pro te exorabit* (Eccli. xxix, 15). Et quidem mihi, fateor, triste est aliena expendere, et super eas quas de substantia ecclesiastica habeo adhuc etiam de rebus suavissimi filii mei domni Theodori rationes ponere.

(b) Turon., Norm., Corb., Vatic., etc., ita habent, consentiuntque vet. Ed. At in recent. legitur principaliter præsumunt.

Epist. XXVIII [Al. 25]. — (a) Editi, ad aures Dei secreta.

(b) Excusi, orabit, quod minus est quam exorabit.

Epist. XXIX [Al. 26]. — (a) In Vulgatis additur Scholastico, quod minime legitur in Vatic. Anglico., Corb., Colbert., e c.

(b) Hæc epistola Andreæ a fluctibus mundanis ad quietis Christianæ littus revocat. Id ipsum fere reperio apud sanctum Augustinum, lib. de catechizand. Rudibus, cap. 16: *Nam in hac vita homines magnis*

A Vestræ tamen benignitati congaudeo, quia sollicitè attenditis, atque custoditis hoc quod Veritas dicit: *Date eleemosynam, et ecce omnia mundi sunt vobis* (Luc. xi, 41). Et hoc quod scriptum est: *sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum* (Eccli. iii, 33). Paulus quoque apostolus ait: *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ sit inopiæ supplementum* (II Cor. viii, 14). Tobias filium admonet, dicens: *Si multum tibi fuerit, abundanter tribus; si autem parum, etiam de exiguo libenter impertire* (Tob. iv, 9). Vos itaque hæc omnia præcepta servatis; sed pro nobis ut oratis petimus, ne laborum vestrorum fructus indiscrete et non sicut necesse est dispensemus, ne unde vos peccata minuitis, nos inde cumulemus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, sicque vobis in terreno palatio humanam gratiam tribuat, ut post longa vos tempora ad cœlestis palatii gaudia æterna perducatur.

Benedictionem vero sancti Petri apostolorum principis, quem multum diligitis, clavem a sacratissimo ejus corpore vobis transmisimus, in qua ferrum de catenis ejus clausum est, ut quod illius collum ligavit ad martyrium, vestrum ab omnibus peccatis solvat.

875 EPISTOLA XXIX.

AD ANDREAM.

Contemnendas sæculi dignitates, ut cœlestibus licet studiis vacare.

Gregorius (a) Andreæ.

C Magnitudinis vestræ scripta suscipiens, cognita salute vestra, gavius sum, et de benignitate piissimæ domnæ, quæ erga vos tam gratiam ostendere dignata est, valde lætatus. Et quod domna Constantina, clarissima puella, priusquam nuptias faceret, ab hujus mundi illecebris erepta, vehementer exulto. Illud autem quo vos in militiam sponsi ejus intrasse dixistis, et quod serenissimo domino imperatori commendari voluistis, ut vobis aliqua injungat, ubi vos utiles esse existimat, mentem meam non modico mœrore tetigit, quia ego bonitatem morum vestrorum in aliud tendere semper existimavi. (b) Multos autem novi qui in servitio reipublicæ positi vehementer affliguntur, quia eis non licet vacare et peccata sua plangere; et vos (c) quare, nescio, implicari desideratis? Curenim, magnifice fili, non consideras quia mundus in fine est? Omnia urgentur quotidie, ad reddendas rationes æterno et tremendo iudici ducimur. Qui ergo aliud nisi de adventu illius cogitare debemus? Vita enim nostra naviganti est similis: (d) is namque qui navigat

laboribus requiem quærunt et securitatem, sed pravis cupiditatibus non inveniunt; volunt enim requiescere in rebus inquietis, et non permanentibus, etc. Pergat lector ad finem usque capituli. Gossanv.

(c) In Vulgatis, quare nescio occupari.

(d) Ita melius Mss. Vatic., Norm., Anglico., Reg., Corb., etc., quam Excusi, ubi legitur, *is namque qui navigat stat, sedet, jacet, vadit*. Sensus hic est: Qui navigat, sive stet, sive sedeat, sive jaceat, semper vadit, et ad portum properat, navi qua vehitur ventis abrepta. Quæ subjiciuntur, *ita ergo et nos sumus, etc.*, mentem piissimi doctoris satis ostendunt.

stet, sedeat, jaceat. Vadit, quia impulsu navis ducitur. Ita ergo et nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes, sive ambulantes, sive volentes, sive nolentes, per momenta temporum quotidie ad finem tendimus. Cum igitur finis nostri dies advenerit, ubi nobis erit omne quod modo cum tanta cura quæritur et cum sollicitudine congregatur? Non ergo honor, non divitiæ quærendæ sunt, quæ dimittuntur. Sed si bona quærimus, illa diligamus quæ sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus, illa timeamus quæ a reprobis sine fine tolerantur.

Hoc ipsum vero esse in obsequio pilissimi principis, quanta est mentis occupatio in appetitu terrenæ gratiæ, et quantus est timor ne hæc eadem gratia perdat, si adepti fuerit? Perpende ergo quæ pœna sit, aut prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere. Unde magis suadeo ut magnitudo vestra in suo proposito quondam, in paucis tempore delectabili (e) receptaculo peregrinationis vivere studeat, et quietam ac tranquillam vitam ducere, sacris lectionibus vacare, cœlestia verba meditari, in æternitatis amore se accendere, de terrenis rebus secundum vires bona opera agere, et regnum perpetuum in 876 eorum remuneratione sperare. Sic autem vivere, jam in æternitatis vita partem habere est.

Hæc, magnifice fili, loquor, quia multum te diligo. Et quia in procellas (f) et fluctus tendis, verborum meorum funibus te ad littus revoco; et si trabentem sequi volueris, quæ pericula evaseris, quæ gaudia inveneris, in ipso quietis tuæ littore positus agnosces.

Præterea gratias ago quia me de duabus personis quæ (g) cum glorioso Callicino venerunt cautum reddere studuistis quamvis personæ ejus quam prius magnitudo vestra nominavit, jam in malis non modicum experimentum tenemus. Sed quia mala sunt tempora, omnia cum gemitu portamus. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, detque vobis et hic bene agere, et apud se in perpetuum (h) in æterna gloria gaudere.

EPISTOLA XXX.

AD NARSAM RELIGIOSUM.

Afflictum consolatur. A Christiano adversa non recusanda ostendit. Cur monasteriorum incolis, aliisve Constantinopoli degentibus non scribat. Gaudet de Esychiæ transitu. Domnæ Dominicæ quid agendum. Mittit munuscula. Anatolium commendat.

Gregorius Narsæ religioso.

Cum Romanum defensorem ad urbem regiam mitterem, diu scripta vestra (a) requisivit, sed inveniri minime potuerunt: postmodum vero inter multas aliorum epistolas sunt inventa, in quibus mihi dulcedo vestra suas afflictiones et tribulationes spiritus

A indicat, et adversitates malorum hominum manifestat. Sed, rogo, in his omnibus revoca ad mentem hoc quod et credo, quia nunquam oblivisceris: *Quia omnes qui pie volunt vivere in Christo persecutionem patiuntur* (II Tim. III, 12). Quam in re ego fidenter dico quia minus pie vivis, si minus persecutionem pertuleris. Idem quoque doctor gentium quid aliud discipulis dicat audiamus: *Ipsi scitis, fratres, nostrum introitum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passi et contumeliis affecti* (I Thess. II, 1). Ecce, dulcissime fili, prædicator sanctus ingressum suum vacuum fuisse perhibuit, si contumelias non pertulisset; et tua charitas (b) dicere bona vult, sed mala perpeti recusat. Unde necesse est ut (c) inter adversa se strictius accingat, ut desiderium ad amorem Dei atque studium (d) bonæ operationis ipsa plus adversitas augeat. Scio semina messium gelu cooperta fertilius germinant, sic ignis flatu premitur ut crescat. Scio quidem quia ex tot malarum linguarum sermonibus perversis tempestatem validam pateris, in mente contradictionum fluctus sustines. Sed redeat ad animum quod per Psalmistam Dominus dicit: *Exaudi te 877 in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis* (Psal. LXXX, 8). Si enim inter contradicentes ea quæ Dei sunt egeris, tunc verus operator probaris.

Dulcissima autem vestra charitas mihi scripsit, ut monasteriis quæ per orationes et magisterium vestrum a filio nostro domno Paulo instituta sunt, aliquid admonendo scriberem. (e) Sed si Dei sunt vasa, scio quia per compunctionis gratiam fontem sapientiæ intus habent, et meæ siccitatis guttas parvulas suscipere non debent. Perfecta vero vestra sapientia recolit quia in paradiso pluvia non fuit, sed fons ascendebat de medio paradisi, qui irrigaret faciem terræ. Illæ ergo animæ quæ per compunctionis gratiam fontem in semetipsis habent, de aliena lingua pluviam necessariam non habent.

Per scripta autem vestra mihi transitum domnæ Esychiæ nuntiastis; et magna exultatione gavisus sum, quia illa bona anima feliciter ad suam patriam pervenit, quæ in patria laborabat aliena. Gloriosas autem filias meas domnam Dominicam, et domnam Eudochiam mea vice salutate. Sed quia prædictam domnam Dominicam jam diu est quod audio præpositam factam, in hoc circa eam vestra charitas vigilet, ut quia jam servire in labore terreni palatii non compellitur, omnes mundi hujus strepitus perfecte fugiat, totam se Deo conferat, nihil de se extra se relinquat; sed et quantas valet animas in Creatoris sui servitium colligat, ut earum mentes per verbum ejus gratiam compunctionis accipiant, et tanto celerius ipsa ab omnibus peccatis suis absoluta sit, quanto per ejus

(e) Norm., Reg., Corb. et tres Vatic., *acceptaculo*.

(f) Editi, et *fluctus cordis tendis*.

(g) In tribus Vatic. et Reg., *Gallinico*. In editis *Gallitio*. Fortasse Callinicus est quem Italiæ exarchum fuisse dicimus ex epist. nona lib. IX, indict. 11, et ex aliis plurimis monumentis; verum nomina in Mss. varie torquentur; idemque potuit scribi *Callinicus* et *Gallinicus*, per levem transpositionem.

(h) Vulgati, in *æterna vita*.

EPIST. XXX [Al. 27]. — (a) Ita Mss. Vatic., Norm., Corb., etc., ubi Editi habent, *requisivi*.

(b) Al., *dici bona*, ut legitur in Norm., Corb., Vat. D, etc.

(c) Vatic. A, *inter adversarios se strictius*.

(d) Turon., Reg. et tres Vatic., *bonæ admonitionis*.

(e) In Aud., Pratell., Reg. et tribus Vatic., *sed si de via sunt*. In Vatic. B, *sed si de via sunt Dei*.

vitam et linguam etiam aliarum animæ peccatorum suorum nexibus eruperint. Quia autem nemo hominum in hoc mundo sine peccato est, et quid est aliud peccare nisi a Deo fugere? fiducialiter dico etiam eandem filiam meam peccata aliqua habere. Ut ergo dominæ suæ, id est æternæ sapientiæ perfectio satisfaciatur, quæ sola fugit, cum multis redeat. Aversionis enim suæ culpa nulli imputabitur, quæ revertens lucrum reportat.

Domnum autem Alexandrum et domnum Theodorum mea per vos peto vice salutari. Quod vero scribitis, ut excellentissimæ filiae meæ (f) domnæ Gurdiae, et sanctissimæ filiae ejus domnæ (g) Theoctistæ, et magnificis earum hominibus domno Marino, et domno Christidoro scribere debeam, eosque aliquid de anima sua admonere, bene scit dulcissima vestra magnitudo quia hodie in Constantinopolitana civitate (h) qui de Latino in Græcum (i) dictata bene transferant non sunt. Dum enim verba custodiunt, et sensus minime attendunt, nec verba intelligi faciunt, et sensus frangunt. Pro qua re prædictæ filiae meæ domnæ Gurdiae breviter scripsi, nam cæteris tacui. Duas autem (k) camisias, et quatuor (l) oraria vobis transmissi, quæ prædictis viris ex benedictione sancti Petri peto humiliter offerri. Præterea quidam moriens unum mihi puerulum dimisit: de cujus anima cogitans, eum dulcedini vestræ transmissi, ut in ejus vivat in hac terra servitio per quem ad libertatem cœli valeat pervenire. Dilectissimum autem filium meum Anatolium diaconum, quem ad facienda responsa Ecclesiæ in urbem regiam transmissi, peto ut frequenter dulcissima vestra charitas visitet, ut post labores quos in causis sæcularibus patitur, in verbo Dei vobiscum requiem inveniat, et quasi quodam candido linteo ejusdem laboris terreni sudorem detergat. Quem personis omnibus quæ vobis notæ sunt commendate, quamvis ecio quia si perfecte cognoscitur, commendatione non eget. Vos autem quantum sanctum Petrum apostolum, quantum me diligitis, in ipso monstrate. Omnipotens autem Deus dulcissimam mihi charitatem vestram

(f) Mauricius imperator sororem habuit nomine Gurdiam sive Gordiam, quæ ex Simocatta, lib. viii, c. 13, Philippo duci Orientis nuptui data est, post Mauricii necem a Phoca Chrysopolim relegato. Num eadem sit Gurdia quæ Marino primum, deinde Philippo nupsit, inquirant alii.

(g) Theoctista hæc alia a Theoctista sorore Mauricii imper. Nam quæ hic commemoratur filia fuit Gurdiae; Theoctista vero Mauricii soror, ad quam epistola 26 libri hujus, et quinta libri primi matrem habuit Joannam. Vide Moschum, cap. 128.

(h) In recent., qui de Græco in Latinum, et de Latino in Græcum.

(i) De interpretibus et translatione vide Lipsium, Centuria 1, epistola 72: *Vellem plus aliquid tibi permitteres, nec vestigia usquequaque sermonis Latini premeres pede iam certo; arcta per hanc curam versio, astricta, tenuis, sæpe obscura. Est suus videlicet cuique linguæ genius, quem non avellas, nec temere migrare jusseris in corpus alienum. Quam multa, etc.* Studiosus totam perlegat epistolam, ut noverit esse in versionibus exorbitandum, et hoc esse rectam in vertendo viam tenere, viam non tenere. GUSSANV.

ab interioribus hostibus exterioribusque custodiat et quando ei placuerit, ad cœlestia vos regna perducatur. (Vide l. 1, ep. 6.)

EPISTOLA XXXI.

AD CYRIACUM EPISCOPUM.

De submovendo profano vocabulo, ut pax Ecclesiæ conservetur, et scandalum multorum auferantur.

Gregorius Cyriaco episcopo Constantinopolitano.

Scripta beatitudinis vestræ suscepimus, quæ nobis (a) non linguæ, sed animæ verba loquebantur. Aperiebant etenim mentem, quæ tamen mihi clausa non erat, quia per memetipsum suavitatis ipsius experimentum tenebam. Unde omnipotenti Deo incessanter gratias refero, quia si erga nos in corde vestro virtutum mater charitas permanet, bonorum operum ramos nunquam amittitis, qui ipsam bonitatis radicem tenetis. Oportet ergo ut mihi atque omnibus fratribus vestris ejusdem charitatis pulchritudinem in hoc primum opere monstretis, ut verbum superbiæ, per quod grave scandalum in Ecclesiis generatur, auferre festinetis, hoc modis omnibus implentes quod scriptum est: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv, 3)*. Et rursus: *Nullam occasionem dare adversario maledicti gratia (I Tim. v, 14)*. Tunc enim ostensa charitas vera est, si (b) per typum superbiæ inter nos schisma non fuerit. Ego enim Jesum testem invoco in anima mea, quia a summo 879 usque ad ultimum nulli hominum dare scandali occasionem volo. Omnes magnos esse et honorabiles cupio, quorum tamen honor honor omnipotentis Dei non detrahat. Nam quisquis se contra Deum honorari appetit, mihi honorabilis non est. Sed ut cognoscatis quam erga vestram beatitudinem habeam voluntatem, dilectissimum filium meum Anatolium diaconum ad piissimorum dominorum vestigia transmissi, qui eorum pietati ac vestræ fraternitati satisfaciatur, quia nulli in hac causa nocere appeto, sed humilitatem Deo placitam, et sanctæ Ecclesiæ concordiam custodire. Et quia hostis omnipotentis Dei Antichristus juxta est, studiose cupio ne proprium quid inveniat non

(k) Græci recentiores hanc vocem usurpant pro veste, ὁ ἐπὶ χαμάτων χιτὼν. Codinus de Lectoribus loquens: Μετὰ τῶν ἱματίων καὶ ἐπιβρίπτειν αὐτῶν φοροῦντες καὶ χαμῖσι ἐπάνω τῶν ἱματίων. Et alibi de Psaltis: Εἰσέρχονται καὶ οἱ ψάλται μετὰ τῶν ἐπιβρίπτειν καὶ χαμῖων αὐτῶν, etc. In dialogis sancti Gregorii legitur ὑποχαμῖσιον, pro tunica interiori. Victor Utiensis, de persecutione Vandalica, camisias memorat. GUSSANV. Vide card. Bona, de Rebus liturgicis, lib. 1, c. 24, § 4.

(l) Orarium hic sudarium est seu linteam quod facies abstergitur. Longum erat magis quam latum, instar fasciæ. Ex hac autem forma oblonga translatus hoc vocabulum in Ecclesiam et sacræ stolæ tributum suspicatur card. Bona, lib. 1, de Rebus Liturgicis, c. 24, § 6, ubi de orario plura. De ipso ut stolam significat vide notam 755, ad Librum Sacram.

EPIST. XXXI [Al. 28]. — (a) Idem, epist. 24, nunc 25, lib. 1. GUSSANV.

(b) In Norm., et aliis, per typhum. De hac voce lib. xxiii, Moral., num. 25.

solum in moribus, sed etiam in vocabulo sacerdotum, **A** Ea ergo quæ novo modo introducta sunt ipso ordine quo illata sunt auferantur, et pax nobis illibata in Domino permanebit. Nam quæ erit inter nos dulcedo, quæ charitas, si nosmetipsos voce refoverimus, et rebus pungimur? Hoc ergo vestra sanctitas agat, ut bona quæ dicitis nos in cordis medulla sentiamus quatenus dum in unanimitate corda fuerint sacerdotum, pro piissimorum dominorum vita deprecantes, tanto citius exaudiri mereamur, quanto et orationes vestras ante Dei oculos pax illuminat, et discordiæ macula non obscurat.

EPISTOLA XXXII.

AD ANASTASIUM PRESBYTERUM.

De contentione tollenda quæ inter patrem monasterii, quod Neas dicitur, et Jerosolymorum episcopum exorta erat.

Gregorius (a) Anastasio presbytero.

Quia bonus homo de bono thesauro cordis sui bona proferat (*Matth. xii, 35; Luc, vi, 45*), hoc tua charitas et (b) semper vivendo, et modo mihi in epistola sua loquendo monstravit; in qua inveni duos quosdam de virtutibus litigantes, te videlicet pro charitate, atque alium pro timore et humilitate contendere. Et quamvis in multis occupatus, quamvis Græcæ linguae nescius, in contentione tamen vestra iudex resedi; sed, requisita veritate, in meo iudicio contradictorem tuum ipse vicisti per apostolicam sententiam, quam vobis contententibus protuli: *Quia timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Quoniam timor pœnam habet; qui autem timet, non est perfectus in charitate.* Tua itaque fraternitas quantum in charitate perfecta sit scio. Et quia omnipotentem Deum multum diligit, oportet ut de proximo multum præsumat. Non enim loca vel ordines Creatori nostro nos proximos faciunt, sed ei nos aut merita bona jungunt, aut mala disjungunt. Quia ergo adhuc incertum est quis interioris qualis sit, cur non audebas scribere, dum inter me et te quis sit superior ignores? Et quidem bene te vivere scio, me autem multis oneratum peccatis novi. Sed etsi ipse peccator es, me tamen multo melior, quia tu tua tantummodo, ego vero et eorum qui mihi commissi sunt peccata porto. In hoc ergo te altum, in hoc te magnum aspicio, **SSO** quia ante humanos oculos in magno atque in alto loco minime profecisti; in quo sæpe dum exterius ab hominibus honor tribui-

tur, ad ima animus mergitur, quia curls discerpentibus gravatur. Tibi autem omnipotens Deus juxta hoc quod scriptum est: *Ascensus in corde disposuit. in convalle lacrymarum (Psal. lxxxiii, 6).* Multo autem me altior, multo sublimior videri poteres, si neque ducatum monasterii, quod Neas dicitur, suscepisses, quia in eodem monasterio, sicut audio, monachorum quidem species tenetur, multa vero sub sanctitatis habitu sæcularia aguntur. Sed etiam ad hoc te existimabo cœlesti gratia pervenisse, si ea quæ in loco illo omnipotenti Deo displicent te fuerint duce correctæ.

Sed quia inter patrem ejusdem monasterii, et pastorem Jerosolymorum Ecclesiæ semper esse jurgia consueverunt, credo quod omnipotens Deus idcirco dilectionem tuam et sanctissimum fratrem et consacerdotem meum Amos esse uno tempore Jerosolymis voluit, ut ea quæ prædixi jurgia tollerentur. Nunc ergo ostendite quantum vos prius amastis. Scio quia utrique abstinentes, utrique docti, utrique humiles estis; unde necesse est ut Salvatoris nostri gloria juxta vocem Psalmi in tympano et choro laudetur (*Psal. cl, 4*). (c) In tympano etenim sonus ex pelle sicca est, in choro vero vocum concordia. Quid igitur per tympanum nisi abstinentia, quid per chorum nisi unanimitas designatur? Quia ergo per abstinentiam Dominum laudatis in tympano, peto per unanimatem laudetis in choro. Per semetipsam quoque Veritas dicit: *Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (Marc. ix, 49).* Quid per sal nisi sapientia designatur, Paulo attestante qui ait: *Sermo vester in grutia semper sale sit conditus (Coloss. iv, 6).* Quia ergo per doctrinam verbi cœlestis sal habere vos novimus, restat ut per charitatis gratiam etiam inter vos pacem toto corde teneatis. Hæc, charissime frater, dico, quia utrosque vos multum diligo, atque omnino pertimesco ne orationum vestrarum sacrificia ex aliqua inter vos dissensione maculentur.

Benedictionem vero quam et prius per Exhilaratum (d) Secundicerium, et postmodum per Sabinianum diaconum transmisistis, cum gratiarum actione suscepisti, quia de sancto loco decuit vos sancta transmittere, et cui assidue ministratis, ex vestro ipso munere demonstrare. Omnipotens Deus sua vos dextera protegat, atque a malis omnibus servet illæsos. (Cf. *Joan. Diac. l. iv, n. 61.*)

EPIST. XXXII [Al. 29]. — (a) In Edit. Guss., *Athanasio*, reluctantibus Mss. et aliis super. Excusis. Fecellit Gussanvillæum quod in Vulgatis legitur, *presbytero Isauriæ*. Nempe non dubitavit quin is esset Athanasius, Isauriæ presbyter, ad quem exstat epist. 67, lib. vi. At ille in Mss. constanter appellatur *Athanasius*, eratque Isauriæ presbyter; iste vero de quo nunc agimus miro Mss. consensu appellatur *Anastasius*; et quidem Ecclesiæ Jerosolymitanæ potius presbyter quam Isauriæ censendus videtur.

(b) Recent. Ed., *spiritualiter vivendo*, contra Mss. *fidem*, et sancti Scriptoris scopum, qui opponit *semper et modo*; piam vitam qua semper loquebatur

Anastasius, et epistolam qua nuper Gregorium allocutus fuerat.

(c) Prævit sanctus Augustinus in Psalm. lxxvii; *Tympana fiunt ex corio siccatō et extento.* Et in Psalm. cxlix: *In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur in utroque organo caro crucifigitur.* Et infra: *Extendatur in ligno et sicretur concupiscentia carnis; nervi quanto plus fuerint extenti, tanto acutius sonant, etc.* Gussanv.

(d) Supra diximus de primicerio, scilicet, l. III epist. 22, nota b. Alii dicunt secundocerium. Occurrit ea vox in Codino pluries, et in notitia imperii. Gussanv.

EPISTOLA XXXIII.

AD MAURICIUM AUGUSTUM.

Contendit se temere indiscretum nominatum fuisse, quod Cyriacum episcopum Constantinopolitanam, qui universalem se nominat, reprehenderit.

Gregorius Mauricio Augusto.

Dominorum pietas provida, ne quid fortasse scandali in unitate sanctæ Ecclesiæ ex sacerdotum dissensione generari potuisset, semel ac his **SS** me admonere dignata est ut responsales fratris et consacerdotis mei Cyriaci benigne suscipere eosque ad remeandum citius relaxarem. Et licet, piissime domine, apte et provide cuncta præcipiatis, ego tamen invenio quia eorum iudicio indiscretus esse ex hac tali admonitione reprehendor. Nunquid nam si ex superbo ac profano vocabulo meus non in modico est animus vulneratus, tantæ indiscretionis esse potui ut nescirem (a) quid unitati fidei, quid concordie ecclesiasticæ deberem, et fratris mei responsales et synodicam epistolam suscipere cujuscunque causæ amaritudine interveniente recusarem? Absit hoc. Nimis mihi fuerat desipuisse sic sapere. Aliud namque est quod conservandæ unitati fidei, atque aliud quod debemus compescendæ elationi. Distinguenda ergo erant tempora, ne prædicti fratris mei ex quolibet articulo (b) novitas turbaretur. Unde et responsales ejus cum magno affectu suscepi. Quidquid debui charitatis exhibui, meliusque eos quam consuetudo prisca fuerat honoravi, et mecum feci eos sacra missarum solennia celebrare, quia sicut meus diaconus ad exhibenda sancta mysteria illi non debet ministrare, qui elationis culpam aut commisit, aut commissam ab aliis ipse non corrigit, ita ministri illius in celebratione missarum mihi adesse debuerunt, qui, custodiante Deo, in superbie errorem non cecidi. Eundem vero fratrem et coepiscopum meum studiose admonere curavi, ut si habere pacem omnium concordiamque desiderat, ad stulti vocabuli se appellatione compescat. De qua re mihi in suis iussionibus dominorum pietas præcepit, dicens, ut pro appellatione frivoli nominis inter nos scandalum generari non debeat. Sed rogo ut imperialis pietas penset quia alia sunt frivola valde innoxia, atque alia vehementer nociva. Nunquid non cum se Antichristus veniens Deum dixerit, frivolum valde erit, sed tamen nimis perniciosum? Si quantitatem sermonis attendimus, quæ sunt syllabæ; si vero pondus iniquitatis, universa pernicies. Ego autem fidenter dico quia quisquis se universalem sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum præcurrit, quia superbiendo se cæteris præponit. Nec dispari superbia ad errorem ducitur, quia sicut perversus ille, Deus

A videri vult super omnes homines ita quisquis iste est, qui solus sacerdos appellari appetit, super reliquos sacerdotes se extollit. Sed quoniam Veritas dicit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur* (Luc. xiv. 11; xviii. 14), scio quia quælibet elatio tantocitus rumpitur, quanto amplius inflatur. Illis ergo pietas vestra præcipiat ne quid (c) per appellationem frivoli nominis scandalum pignat, qui in superbie (d) typhum ceciderunt. Nam peccator ego, qui auctore Deo humilitatem teneo, admonendus ad humilitatem non sum. Omnipotens autem Deus serenissimi nostri vitam et ad pacem sanctæ Ecclesiæ et ad utilitatem reipublicæ Romanæ per **SSS** tempora longa custodiat. Certi etenim sumus quia si vos vivitis, qui cæli Dominum timetis, nulla contra veritatem superba prævalere permittetis.

EPISTOLA XXXIV.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Romæ susceptos et ad communionem admissos Cyriaci responsales; suum vero Diaconum Cyriaco, intolerabilis superbie reo, communicare non debuisse. Orthodoxam quidem ejus synodicam; sed in ea damnari Eudoxium quemdam, hactenus, ut ipse putat, indamnatum. Isauriæ monachos, sub Joanne Cyriaci decessore, de hæresi inique damnatos ostendit.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino, et Anastasio episcopo Antiocheno (a).

Charitas qua vobis valde constrictus sum tacere me minime permittit, ut sanctitas vestra quæcunque apud nos aguntur agnoscat, et, falsis rumoribus non decepta, suæ justitiæ atque rectitudinis viam, sicut perfecte cœpit, perfectius teneat. Responsales siquidem fratris et consacerdotis nostri Cyriaci venientes, ejus ad me synodicam detulerunt epistolam. Et quidem inter nos et ipsum, sicut vestra beatitudo novit, propter appellationem profani nominis est gravis discordia, sed in causa fidei transmissos responsales ejus existimavi esse suscipiendos, ne culpa elationis quæ in Constantinopolitana Ecclesia pene contra omnes sacerdotes exorta est, dissensionem fidei et rixam ecclesiasticæ faceret unitati. Eisdem vero responsales, quia hoc omnino humiliter precabantur, missarum solennia (b) mecum celebrare feci, quia sicut et serenissimo domno imperatori intimare studui, responsales fratris et consacerdotis nostri Cyriaci mihi communicare debuerunt, quia auctore Deo in elationis errorem non cecidi. Meus vero diaconus cum prædicto fratre nostro Cyriaco missarum solennia celebrare non debet, quia per profanum vocabulum culpam superbie aut commisit, aut sequitur; ne si, quod absit, (c) procedit ei in tali elatione posito, vanitatem stulti nominis confirmare videatur.

EPIST. XXXIII [Al. 19]. — (a) In Vatic. B. quid universitati fidei. Hæc epistola et sequens omittuntur in Vatic. C, exstant in omnibus nostris.

(b) Ita vet. Editi et Mss. pene omnes. Novitas autem hic dicitur propter recens tactam Cyriaci profectionem ad episcopatum. In recent. Ed., pro novitas, legitur charitas.

(c) Vatic. A, et omnes Vatic., per elationem frivoli nominis.

(d) Aliter typhum, de qua voce supra dictum ad epist. 31.

EPIST. XXXIV [Al. 31]. — (a) In Norm., Corb., Reg. et aliis, additur a paribus.

(b) Absit mecum a Corb. Vatic. D, et Norm. pene omnibus.

(c) De hujus verbi sensu jam alibi diximus. Consule notam 471, ad lib. Sacram.

mur. Eundem vero fratrem admonere studui, ut sese a tali elatione corrigat, quia si hanc non correxerit, pacem nobiscum nullo modo habebit.

Præterea idem frater noster omnia in suis synodiceis catholica, Deo auctore, locutus est. Quemdam vero (d) Eudoxium damnavit, quem neque in synodis damnatum invenimus, neque a decessoribus ejus in suis synodicis reprobatum. Et canones quidem Constantinopolitani concilii Eudoxianos damnant; sed quis fuerit eorum auctor Eudoxius, minime dicunt. Romana autem Ecclesia eosdem canones vel gesta synodi illius hactenus non habet, nec (e) accepit; in hoc autem eandem synodum accepit, quod est per eam contra Macedonium definitum. Reliquas vero §§§ hæreses quæ illic memoratæ sunt, ab aliis jam Patribus damnatas reprobant. (f) De Eudoxianis vero nihil hactenus agnovit. In historia autem Sozomeni de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem Ecclesiæ fuisse perhibet. Restat ergo ut si quis illam historiam recipit, synodo quæ piæ memoriæ Justiniani temporibus de tribus capitulis facta est contradicat. Qui vero hic contradicere non valet, illam historiam necesse est ut repellat. In Latina vero lingua de hoc Eudoxio nunc usque, neque in Philastro, neque in beato Augustino, qui multa de hæresibus conscripserunt, neque in aliis Patribus aliquid invenimus. Caritas igitur vestra si quis apud Græcos probatorum Patrum de eo sermonem fecit, suis mihi epistolis (g) innotescat.

Præterea ante triennium, cogente causa monachorum Iauriæ, qui hæretici accusabantur, satisfaciens mihi quondam frater et consacerdos meus dominus Joannes litteras misit, quibus nitebatur ostendere eos Ephesinæ synodi definitionibus contradixisse; et velut ex eadem synodo certa nobis quibus ipsi obsisterent (h) capitula destinavit. Inter alia autem scriptum illi continebatur de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, eo quod diabolus in cor hominis non ingrediatur; et si quis hoc dixisset, anathema esset. Quæ cum mihi relecta fuissent, valde contristatus sum. Si enim Adæ, qui primus peccavit, anima in peccato mortua non est, quomodo de ligno vetito ei

A dictum est: *In quacunque die comederitis ex eo, morte moriemini* (Genes. ii, 17)? Et certe comedit Adam et Eva de ligno vetito, et tamen in carne sua ultra nongentos annos postmodum vixerunt. Constat itaque quia in carne non est mortuus. Si ergo in anima mortuus non est, quod dici nefas est, falsam sententiam de illo protulit Deus, qui dixit quia quæ die comederet moreretur. Sed absit hic error, absit a vera fide. Nos enim primum hominem quæ die peccavit, anima mortuum dicimus, atque per hunc omne genus humanum in hac mortis et corruptionis pœna damnatum. Per secundum vero hominem, et modo a morte animæ, et postmodum ab omni corruptione carnis in æterna resurrectione liberari nos posse confidimus. (i) Sicut autem et prædictis responsalibus diximus: Adæ animam peccato mortuam dicimus, non a substantia vivendi, sed a qualitate vivendi. Quia enim aliud est substantia, atque aliud qualitas, non est ejus anima ita mortua, ut non esset; sed ita mortua, ut beata non esset. Qui tamen Adam postmodum per pœnitentiam ad vitam rediit.

§§§ Quod vero diabolus cor hominis ingrediatur, si Evangelio creditur, non negatur. Ibi enim scriptum est: *Et post buccellam introivit in eum Satanas* (Joan. xiii, 27). Et rursus ibi dicitur: *Cum Diabolus jam se misisset in cor Judæ, ut traderet eum* (Ibid., 2). Hoc autem qui negat, in Pelagianam hæresim cadit. Quia ergo perscrutantes Ephesinam synodum, nihil in ea tale invenimus contineri, de Ravennati quoque Ecclesiæ vetustum valde Codicem ejusdem synodi ad nos deferri fecimus, et synodo quam habemus eum ita concordare invenimus, ut in nullo discreparet, et nihil aliud contineret in definitione anathematis et reprobationis, nisi quod duodecim capitula beatæ memoriæ Cyrilli reprobant. Hanc autem totam rationem multo latius subtiliusque prædictis responsalibus ejus in præsentis positi reddidimus, atque eis plenissime satisfacimus. Igitur ne vel hæc, vel aliqua similia illic subrepant, quæ sanctam Ecclesiam scandalizent, necesse nobis fuit hæc ipsa sanctitati vestræ indicare. Et quamvis fratrem et coepiscopum nostrum Cyriacum noverimus orthodoxum, tamen propter alios cauti esse debemus, ut antequam ad publicum prodeant, errorum semina conculcentur.

Scripta autem vestræ sanctitatis communi filio D Sabiniano diacono venientes suscepi. Sed quia horum

Græcam mutabimus historiam, nisi a Græcis hominibus? Id quidem fecerat Cassiodorus qui tripartitam historiam multis ante sanctum Gregorium annis Latine ediderat, ex Socrate, Sozomeno, ac Theodoro compactam, Epiphaniæ scholastici versione adjunctus, quam legere potuerant Romani.

(g) Id præstitit Eulogius, scilicet Eudoxium a Basilio, Gregorio Naz. atque Epiphaniæ damnatum ostendit, ut videre est lib. viii, epist. 30.

(h) Ex pseudoephesina synodo, a Joanne Antiocheno et aliis tum Nestorii tum Pelagii et Cælestii fautoribus celebrata, desumpta fuisse capitula hæc, docet epist. 49, lib. ix. Vide lib. vi, indict. 14, epist. 14.

(i) Excusi, minus congrue, *sic autem*.

(d) De eo supra, epist. 4, ad Cyriacum.

(e) Constantinopolitanos canones ad disciplinam spectantes et præsertim tertium non acceperat Romana Ecclesia, quod illo canonem Nicænum 6 violari censeret. Eadem de causa Chalcedonenses canones impugnaverunt Leo I, quod nempe octo et viginti primarum sedium termini a Nicænis Patribus constituti convellerentur. Vide epist. illius 78, 79, 80, *E. lit. Quesnel*.

(f) Mirum sane quandoquidem, præter Sozomenum, Socrates ac Theodoretus, qui ab Eusebio Græcam historiam scripserunt, Eudoxii et Eudoxianorum non semel meminerunt: imo (ut de Basilio, Gregorio Nazian. atque Epiphaniæ taceamus) Athanasius, orat. 1, contra Arian., lib. de Synodis. A quibusnam vero

lator jam ad egrediendum paratus retineri non potuit, ad hæc responsali meo diacono veniente respondebo. (*Vide sup. ep. 31.*)

EPISTOLA XXXV

AD DOMINICUM EPISCOPUM.

Corripiat monachos regularem disciplinam fuga eludentes atque impune vagantes. Episcopos ab illis defensandis deterreat.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Licet fraternitatem tuam erga monasteriorum curam pastorali vigilantia credamus esse sollicitam, ea tamen quæ de monasterio in Africana provincia posito cognovimus, vobis necessario prævidimus indicare. Queritur autem (a) Cumquod deus abbas lator-præsentium, quia si quando monachos quibus præesse dignoscitur sub regulari voluerit disciplina restringere, monasterium temere deferant, et licite quocunque voluerint vagantes existant. Quia ergo hoc et ipsis omnino perniciosum est, et aliis perditionis monstrat exemplum, hortamur fraternitatem vestram, ut si ita est, ecclesiasticam in illos correptionem exercent, et congrua eos ultione a tali procul dubio præsumptione (b) suspendat; atque ita ad obediendum salubri provisione superbientes animos iugo disciplinæ subiciat, ut quos ad hujus pravitatis excessum eorum poterat imitatio provocare, emendatio a culpa revocet, et suis, ut dignum est, **885** doceat præpositis obedire. Quia vero a quibusdam episcopis excedentes monachos perhibet defensari, fraternitas vestra in hoc studeat esse sollicita, et eos a tali defensione, sua modis omnibus interminatione compescat. (c) Mense Julio, indictione 15.

EPISTOLA XXXVI.

AD DYNAMIUM ET AURELIAM.

Orationi, lectioni, et operibus bonis semper intenti, ad meliora proficiant. Codicem pollicetur.

Gregorius (a) Dynamio et Aureliæ per Franciam.

Scriptorum vestrorum pagina lectione percussa magnam nobis studio vestro contulit indicato lætitiā, quia per hoc quod vos sacræ lectionis pabula querere et supernæ patriæ desiderare gaudia nuntiavit, dilectionem vestram religiosam conversationem non solum amare nomine, sed etiam tenere vitam monstravit. Et quorū iam desiderata vos adepturos esse confidimus, vehementi vobis cor nostrum exultatione congaudet. Nam quia hujusmodi desiderium gratia divina non deserat, ipsa nos Veritas testimonio suæ vocis informat, dicens: *Omnes qui quæ-*

Epist. XXXV [Al. 52]. — (a) Similia nomina a Deo desumpta familiaria erant Afris, ut patet ex Augustino et ex notitia Africæ, in qua plurimi recensentur episcopi *Quodvultdeus* appellati. Consule nostrum Theod. Ruinart, in Hist. Vandalicæ persecut.

(b) Excusi, *coerceat*. Sequimur omnes Vatic., Norm., etc.

(c) Id non legimus nisi in Turon. S. Gat. et in Vatic. A et B.

Epist. XXXVI [Al. 33]. — (a) Sic legitur in omnibus pene Mss. In Vatic. D tamen et in duobus Teller., pro *Dynamio*, legitur *Dynamix*. Dynamius jam notus ex epist. 33 lib. III, et 12 hujusce libri VII, ubi Dynamius jungitur *Aureliano*, vel *Aurelianæ* ut

rit invenit, qui petit accipit. et pulsanti aperietur (Matth. VII, 8; Luc. XI, 12). Hac itaque fulta certitudine, de ejusdem Redemptoris nostri misericordia nihil ambigere, sed spe debemus indubitata præsumere. Nec enim muneris sui largitate frustrabitur, sed vires obtinendi prorsus indulget, qui velle concessit. Nam jam hoc ipsum desideranter appetere donum est. Qui tamen ita de gratia debemus superna præsumere, ut non simus negligentes in oratione vel opere, voce ejusdem Veritatis exprimitur: *Oportet semper orare, et non deficere* (Luc. XVIII, 1). Petamus igitur orando, quæramus legendo, pulsemus operando. Sit igitur mens vigilans, sit undique suspecta, sit ubique sollicita, ut insidiantis possit semper laqueos præcavere. Sed quia quanto hostis noster cautum contra se unumquemque cognoscit, tanto corda sibi resistentium subtili molitur arte subvertere, omnipotentem Dominum assiduis lacrymis et deprecatione poscimus, ut nos veneni ejus non sinat infectione corrumpi: sed contra certamina et latentes suggestiones quas ingerit potentis suæ nos scuto circumtegit; in quo jacula illius illisa frangantur, et cor nostrum percussione ipsius contactus non vulneret, sed gratiæ suæ dono ejus nobis insidias et intelligere donet et vincere. Codicem vero quem dirigeremus, talem qui vos, ut petistis, instrueret, minime paratum habuimus, sed in subsequenti transmittemus.

886 EPISTOLA XXXVII.

AD DOMINICAM.

Quod ad Ecclesiæ unitatem redierit congaudet. Hortatur ut Romam ad virum suum veniat.

Gregorius Dominicæ uxori Joannis.

Lætos nos vestræ nimis epistolæ reddiderunt, quod vos unitati Ecclesiæ sociatas Deo protegente cognovimus. Et quidem sicut et ipsæ scribitis, ante hoc facere debuistis, quia talis viri conjugem, nec ad modicum esse decuit a communionis unitate disjunctam. Considerare enim debuistis, gloriosa filia, quanta multitudo fidelium in matris Ecclesiæ sinu consistat, quantisque virtutibus sacerdotes, qui in ista fide defuncti sunt, coruscarunt, vel (a) quanta ad corpora sua miracula faciant, atque eos nos non dijudicare, sed plus tantis viris ac sacerdotibus quam tibi credere debuisti. Inter hæc tamen omnipotentem Deo gratias agimus, quia ita cordi vestro lumen suæ veritatis infudit, ut, erroris sui pulsa caligine, rectam vobis viam, quam sequi et tenere debeatis,

exhibent Mss. fere omnes. An eadem est *Aurelia* de qua hic, et ista *Aureliana*? An pro *Aureliæ* legendum *Aurelio*? Certe lib. XI, epist. 75, inscribitur *Aurelio*, quem sanctus Gregorius de morte fratris Dynamii, ut conjicit Gussanvillæus, consolatur. Conjecturæ Gussanvillæi suffragatur Adr. Vales. Rerum Francicarum lib. XI, p. 137. Attamen in laudata epist. 75 Dynamii nomen dissimulatur; et fortasse legendum *Aureliæ*, non *Aurelio*. Verum ne nodum hunc solvamus obstat Mss. Codicum penuria, nam in solo pene Vatic. A epistola hæc nobis occurrit.

Epist. XXXVII [Al. 34]. — (a) Ed. recent., vel *quanta adhuc*.

ostenderet. Gloriosum autem conjugem vestrum quousque vivimus a nobis dimittere nolumus, et ideo eum ad vos reverti nullatenus confidatis. Et quidem ipse ad vos venire desiderat, sed postquam in civitate Romana est, non potest, non ei licet, quia amoris nostri omnino tenetur vinculis alligatus. Melius est ergo ut vos ad eum venire modis omnibus festinetis, quia caput suum potius membra et sequi debent, et (b) quocunque fuerit comitari.

EPISTOLA XXXVIII

AD DONUM EPISCOPUM

Faustino quindecim argenti libras, aut ex Ecclesie pecunia, aut e sacratis vasis, in filiarum redemptionem tribuat.

Gregorius (a) Dono episcopo Messanensi.

Et sacrorum canonum (*Grat. 12, q. 2, c. 14*), et legalia statuta permittunt ministeria Ecclesie pro captivorum esse redemptione vendenda. Et ideo quoniam Faustinus lator presentium, ut filias suas de jugo potuisset captivitatis exuere, trecentorum triginta solidorum probatur debitum contraxisse, ex quibus triginta redditus, ad reliquæ quantitatis restitutionem eum certum est non posse sufficere, fraternitatem tuam his hortamur affectibus ut de argento Meriensis Ecclesie, (b) cujus miles esse dignoscitur, quod apud vos est, quindecim ei libras accepto ab eo (c) desuscepto dare modis omnibus debeatis, ut eo venundato, et restituto debito, **887** necessitate valeat obligationis absolvi. Sed et illud fraternitas vestra debet esse sollicita, ut siquidem de prædicta Ecclesia (d) usuale argentum est, superscriptam quantitatem accipiat; alioquin de sacratis vos vasis hæc in re eam quam prædiximus quantitatem præbere necesse est. Nam (*Grat. 12, q. 2, c. 16*) sicut omnino grave est frustra ecclesiastica ministeria venundare, sic iterum culpa est, imminenti hujusmodi necessitate, res maxime desolatæ Ecclesie captivis suis præponere, et in eorum redemptione cessare.

EPISTOLA XXXIX.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

Exortam inter abbates duos de agrorum finibus contentionem, ipso præsentem, agrimensorem adhibito finiendam.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ne religiosorum virorum corda secularium re-

(b) Excusi, quocunque iverit.

EPIST. XXXVIII [*Al. 35*]. — (a) Non fuisse Donum hunc episcopum Messanensem, sed Misenatem aut Mesenatem, contendit Rochus Pirrus in notitia Siciliæ, et successisse Benenato, de quo epist. 31 lib. II, Indict. 10, et lib. XI, epist. 32 et 33. Id autem probat multis rationibus, et maxime ex eo quod in hac epistola sit mentio Ecclesie Meriensis, quæ non est in Sicilia. Non advertit tamen Rochus Pirrus epistolam 22 lib. XI, quæ scripta est ad episcopos Siciliæ, in quorum numero est Donus ille, nec Donum potuisse succedere Benenato, de quo longe post sit mentio his, scilicet epistolis 32 et 33, l. XI. Sed et omnes tam mss. quam editi Codices in quatuor epistolis legunt *Messanensi*, aut *Messano*, quod idem est. Gussanv.

(b) Apud Gregorium passim Ecclesie miles clericum denotat; hic forte dominum. Vide Cangium, in Glos-

rum (a) intentio a mutua, quod absit, charitate disjungat, magna est sollicitudine studendum, ut facillimum finem res possit in altercationem deducta percipere. Quia, ergo, indicante Cæsario, abbate monasterii sancti Petri, quod in loco est qui Balas dicitur constitutum, comperimus inter eum et Joannem abbatem monasterii sanctæ Lucie, in Syracusana civitate constituti, gravem esse exortam de quibusdam finibus quæstionem, ne ipsa inter eos valeat contentio prolongari, certamina eorum (b) agrimensoris definitione prospeximus finienda. Et ideo scripsimus Faustino defensori, ut Joannem agrimensorem, qui de Romana urbe Panormum profectus est, illuc ad fraternitatem vestram debeat destinare. Hortamur ergo ut cum eo ad loca de quibus est contentio debeatis accedere, et utraque parte cominus constituta, loca quæ in lite sunt vestra faciatis presentia terminari, (c) quædraginta tamen annorum utrique parti præscriptiones servata. Quæcunque vero definita fuerint, ita servari fraternitas vestra sollicitè studioseque provideat, ut denuo nec jurgium exinde aliquod excitari, nec querela aliqua ad nos valeat pervenire.

Cæsarius abbas venerabilis, quia noster olim fuerit, fraternitatem vestram credimus non latere, et ideo eum vobis salva æquitate in omnibus commendamus. Et quia in secularibus causis omnino inexpertus est, vestra eum sollicitudine necesse est adjuvari; sic tamen, ut in cunctis, sicut decet, rationem et justitiam conservetis.

EPISTOLA XL.

AD EULOGIUM EPISCOPUM.

Sancti Petri sedem Romæ Alexandriæ, et Antiochiæ, unius esse atque unam; inde singularem episcoporum ibi sedentium unionem. Laudat quod hæreticos oppugnet. Ligna offert Mittit vicissim munera.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Suavissima mihi sanctitas vestra multa in epistolis suis de sancti Petri apostolorum principis **888** cathedra locuta est, dicens quod ipse in ea nunc usque in suis successoribus sedeat. Et quidem ego indignum me esse non solum in honore præsentium, sed etiam in numero stantium agnosco. Sed cuncta quæ dicta sunt in eo libenter accepi, quod ille sario; maxime vero sequentis libri epist. tertiam, in qua sit mentio *cujusdam Ecclesie in possessione Faustini positæ diæceseos Consentinae*. Hæc, ut videtur, ipsa erat Ecclesia Meriensis, quam etsi non in Sicilia, sed in Brutiis fuisse inde appareat, male intulit Pirrus non ad Messanensem diocesim, sed ad Misenatem pertinere. Neutrius erat; sed Miseno quam Messana distabat longius. Immerito tamen arguit Pirrum Gussanvillæus, quod ad nonnullas sancti Gregorii epistolas non attendit. Eas enim sibi objicit Pirrus, pag. 289.

(c) Supra epist. 40 lib. IV, nunc 31 lib. IV.

(d) Quod nos Galli dicimus, *argent monnayé*. Gussanv.

EPIST. XXXIX [*Al. 36*]. — (a) Recentiores Ed., neglectis Mss. et vet. Excusis, *contentio*.

(b) In Vatic. D, Pratell., Audeno, et nonnullis, *agrimensoris*, hic et deinceps, sed corrupte. Obser-

mibi de Petri cathedra locutus est (a) qui Petri cathedram tenet. Et cum me specialis honor nullo modo delectet, valde tamen lætatus sum quia vos, sanctissimi, quod mihi impendistis, vobismetipsis dedistis. Quis enim nesciat sanctam Ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam, qui firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra vocaretur? cui Veritatis voce dicitur: *Tibi dabo claves regni cælorum* (Matth. xvi, 19). Cui rursus dicitur: *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos* (Luc. xxi, 32). Iterumque: *Simon Joannis, amas me? Pasce oves meas* (Joan. xxi, 17). Itaque cum multi sint apostoli, pro ipso tamen principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit, quæ in tribus locis unius est. Ipse enim sublimavit sedem, in qua etiam quiescere et præsentem vitam finire dignatus est. Ipse decoravit sedem, in qua evangelistam discipulum misit. Ipse firmavit sedem, in qua septem annis, quamvis discessurus, sedit. Cum ergo unius atque una sit sedes, cui ex auctoritate divina tres nunc episcopi præsent, quidquid ego de vobis boni audio, hoc mihi imputo. Si quid de me boni creditis, hoc vestris meritis imputate, quia in illo unum sumus, qui ait: *Ut omnes unum sint, sicut et tu, Pater, in me, et ego in te, ut, et ipsi in nobis unum sint* (Joan. xvii, 21). Debitum autem salutationis allocuium persolvens, indico quia magno gaudio exulto, quod vos contra hæreticorum latratus assidue laborare cognovi; atque omnipotentem Dominum deprecor ut beatitudinem vestram sua protectione adjuvet, quatenus per linguam vestram de sinu sanctæ Ecclesiæ omnem radicem amaritudinis evellat, ne rursum germinans impediatur multos, et per illam

vat Alteserra ad hanc epist. quæstionem de finibus dirimi per agrimensorem, nec desiderare cognitionem præsidis, quod adductis multis legibus probat.

(c) De ea supra, lib. 1, epist. 9. Gussanv.

Epist. XL [Al. 37]. — (a) Nempe quia Ecclesia Alexandrina per beatum Marcum sancti Petri discipulum est fundata, Gussanv. In Rhem. et Vatic. D sic legitur hæc periodus: *Indignum me esse non solum agnosco, sed et cuncta quæ dicta sunt in eo libenter accepi, quod ille mihi de Petri cathedra locutus in honore præsentium, sed etiam in numero stantium est qui Petri cathedram sedet; Vatic., tenet.*

(b) Bigerrigas forte vestes a Bigerrionibus Aquitanæ populis sic dictas intelligit. At illæ vestes vilissimæ erant, ut ex Sulpicii Severi dialogo 2, *De virtutibus beati Martini*, c. 1, liquet, ac pauperibus magis conveniebant quam Alexandrino patriarchæ; nam clericus seu archidiaconus cui pauperem vestire præceperat Martinus, *a proximis tabernis bigerrigam vestem... quinque comparatam argenteis rapuit, atque ante Martini pedes iratus exposuit.* Verum forsitan pauperibus vestiendis destinabantur pallia hæc ad Eulogium missa. In Vatic. A legitur *Equitana*, Inter Aquitanos, Santones etiam sunt, apud quos quædam vestes bardocuculli dicæ olim notissimæ. Hinc Martialis, lib. iv, epigram. 128:

Gallia Santonico vestit te bardocucullo

(c) Editi, juxta breve, in vitis Mss. Nostram lectionem firmat Gregorius Turon., de vita Pat., c. 9: *Tunc pro auspicio quoddam brevibus conscriptis posuit supra altare. Et infra, brevem illum accipere jubet. Schedulam hic significat.*

A coinquantur multi. Accepto etenim talento cogitatis quod præceptum est: *Negotiamini dum venio* (Luc. xix, 13). Ego itaque etsi negotiari nihil valeo, lucris tamen negotii vestri congaudeo, hoc videlicet sciens, quia et si me participem operatio non facit, laboris vestri me participem charitas facit. Quia, sicut æstimo, bonum proximi etiam otioso commune sit, qui de alterius actibus communiter scit.

Præterea ligna transmittere volui; sed beatitudo vestra si essent necessaria non indicavit, et majora multo mittere possumus, sed nequaquam talis navis huc mittitur quæ hæc capere valeat. Minora autem mittere verecundum puto. Quid tamen facere debeam, beatitudo vestra suis mihi epistolis innotescat.

B Parvulam vero benedictionem de amatoris vestri sancti Petri Ecclesia sex minora (b) Aquitanica pallia, et duo oraria transmissi, quia enim multum diligo, etiam de parvis præsumo. Habet enim ipsa dilectio auctoritatem suam, et omnino certa est quia injuria non erit in omne quod amando præsumpeerit.

Suscepi autem benedictionem sancti Evangelistæ Marci, 889 (c) juxta brevem vestris epistolis insertum. Sed quia (d) colatum ac viritheum non libenter bibo, præsumens cognidum requiro, quod in hac urbe post multa tempora vestra innotescere transacto anno sanctitas fecit. Nam nos hic a negotiatoribus nomen cognidii, et non substantiam comparamus. Peto autem ut contra omnes amaritudines quas in hac vita patior vestræ sanctitatis oratio fulciat, atque ab his apud omnipotentem Dominum suis intercessionibus defendat.

(d) Multa exemplaria legunt *collatum*, melius tamen *colatum*, quod succum interpretantur per colum seu colatorium expressum, eliquatum et elutriatum, ut loquuntur medici; de quo videndus Raderus, in Martiale. Juritheum forte julus voce Arabica significantem syropum, seu Syrium opum, id est Syrium succum, cum additamento Græco θείον, id est divinum, sive juris divini pretiosi vasculum. Cognidum, quasi conditium vinum vel aromatis. Herbelotius doctissimus et linguarum Orientalium peritissimus conjectabat piperatum ex jacuth et lara in Onomastico vocum obacuriorum. Hanc interpretationem viro doctissimo acceptam retero. Qui plura volet, legat varias lectiones Hieronymi, Mercurialis, lib. vi, c. 29, Editionis Venet. an. 1644, ubi de his tribus potionum generibus fuse, curiose et ex professo tractat, sumpta occasione ex hac sancti Gregorii epistola. Gussanv. Legendum esse *viritheum* probant tres Vatic., quatuor Norm., Rhem. et tres Colb. In duobus tamen Norm., scilicet Aud. et Lyr., necnon in Regio, legitur *juritheum*. In antiquiori Colbertino vero *viritheum*, vel *vitreum*. Quid per *colatum*, vel *collatum*, vel *collactum* (sic enim varie scribitur) *viritheum*, et *cognidum*, intelligere debeamus, facile assequi non possumus. Potionis apud Ægyptios aut Alexandrinos exquisitæ genus fuisse, docet ex Papiæ Cangius. Vina fortasse erant quæ ex variis locis ubi abundabant, nomina diversa sortiebantur, ut apud Italos olim *Falernum*, *Calenum*, etc., a poetis celebrata; et apud nos longe plura quæ in poetarum nostrorum cantilenis laudantur. Apud Epiphanium Κόλλαθον est quædam liquidorum mensura Syris cognita

EPISTOLA XLI.

AD CYPRIANUM RECTOREM.

Ecclesiae Locrensi idoneum episcopum ordinari procurat.

Gregorius (a) Cypriano rectori nostro per Siciliam.

Habitatores (b) Locrensis civitatis quemdam ad nos presbyterum adluserunt, qui eis debuisset episcopus ordinari. Sed quia minime dignus inventus est, ne diu sine proprio possint consistere sacerdote, a nobis admoniti (c) in scrinio promiserunt alium studiose se quaerere, et ad nos consecrandum Deo adjutore perducere. Et ideo ad dilectionem tuam latore praesentium veniente, Marcianum presbyterum dioceseos Taurianensis Ecclesiae, qui nunc habitat in Ecclesia quae est (d) in Massalargia constituta, diocesis Catanensis Ecclesiae, ad te facito modis omnibus evocari; atque eum studii tui sit de criminibus, quae ad episcopatum accedere non permittunt cum omni subtilitate requirere. Et si eorum se expertem esse responderit, cum praesentium portitore eum festina dirigere, ut facto in eum decreto, ad nos veniat Deo protegente ordinandus. Si vero est aliquid quod ei possit obsistere, hunc qui ad dilectionem tuam venit, cum omni cura et celeritate dimitte, ut, eo ad loca sua remeante, alter secundum ea quae praemissa sunt requiratur. (e) Datum mense Augusti, indictione 15.

EPISTOLA XLII.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

Cum neque lapsum episcopum loco suo restitui, neque ultra tres menses Ecclesiam vacare permittant canones, Cornelii ordinet episcopum.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennae.

Fraternitatis vestrae epistola nuntiante, comperimus (a) Corneliensis Ecclesiae filios assidue supplicatione (b) in loco lapsi quondam episcopi sui consecrandum sibi a vobis poscere sacerdotem, atque vos quid de ea re fieri debeat dubitare, et nostrum evidens expectare mandatum. Postquam ergo (Grat. dist. 50, c. 11) quemquam criminaliter abscedentem in locum de quo lapsus est nulla permittit ratio revocari, et ultra tres menses Ecclesiam vacare pontifice statuta sacrorum canonum non permittunt, ne, cadente pastore, dominicum gregem antiquus, quod absit, hostis insidiando dilaniet, fraternitas vestra deprecationi eorum consentire, et loco lapsi debet episcopum ordinare. Nam dum non petentes eos etiam ante vestris ad hoc debueratis adhortationibus admonere, postulantes nulla vos oportet excusatione differre, quia Ecclesia Dei diu viduata proprio episcopo remanere non debet.

Epist. Xⁱ [Al. 38]. — (a) In Vatic. B, Cyriaco notario nostro per Siciliam. In Rhem., Cypriano. In Reg., dinc. regente per Siciliam.

(b) Locria Zephyrio promontorio Epizephyrri dicti, urbs olim ampla et episcopalis Brutiorum, in magna Graecia ad mare Ionium. Ex ipsius ruinis crevit Hieracium, urbs episcopalis Calabriae ulterioris, vulgo *Girace*, in Regno Neapolit. Gussanv. In Vatic. A, B, D, *Lutrensis civitatis*.

(c) Vatic. A, in secreto.

(d) Vatic. A et D, in *Massa Largia*. Vatic. B, in *Massa*.

A

EPISTOLA XLIII.

AD MARINIANUM EPISCOPUM.

De submovendo clericorum dominio in monasteriis.
Gregorius Mariniano episcopo Ravennae.

Dudum (Grat. 18, q. 2, c. 27) ad nos multorum relatione pervenerat monasteria in Ravennatibus partibus constituta omnino clericorum vestrorum dominio praegravari; ita ut occasione quasi regiminis ea, quod dici grave est, velut in proprietate possideant. Quibus non modicum condolentes, decessori vestro epistolas misimus, ut hoc emendare per omnia debuisset. Sed quoniam vitae est termino citius occupatus, ne hoc onus monasteriis remaneret, fraternitati vestrae haec eadem nos scripsisse recolimus. Et quia, ut comperimus, in hujus rei hactenus correctione cessatum est, haec ad vos iterum praevidimus scripta dirigere. Hortamur ergo ut omni mora, omnique excusatione submota, ita monasteria ipsa ab hujusmodi studeatis gravamine relevare; quatenus nullam deinceps in eis clerici, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, ob aliud habeant, nisi orandi tantummodo causa, accedendi licentiam, aut si forte ad peragenda sacra missarum fuerint invitati mysteria. Sed ne vel per cujuslibet monachi (Grat. 16, q. 1, c. 37) aut abbatis promotionem aliquod otus monasteria fortasse sustineant, studendum vobis est ut si quispiam abbatum aut monachorum ex quocunque monasterio ad clericatus officium vel ordinem sacrum accesserit, non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem, ne monasteria hujus occasionis velamine, quae prohibemus, sustinere onera compellantur. Haec itaque omnia ~~891~~ vigilantia cura emendare jam secundo commonita sanctitas vestra non differat; ne si post haec negligentes vos esse, quod non credimus, senserimus, aliter monasteriorum quieti prospicere compellamur. Nam vobis notum sit quia tantae necessitati servorum Dei congregationem amplius subjacere non patimur. Ne vero aliqua vobis excusatio de monachis oriatur, personam huc quam praeviderit utilem ex opere fraternitas vestra transmittat, et ei nos qui cum eo ad vos venire possint monachos deputabimus; quos ut prospexeritis, debeatis in monasteriis ordinare, si tamen talia loca sunt ut sit unde ibi subsistere valeant.

B

C

D

EPISTOLA XLIV.

AD CYPRIANUM DIACONUM.

Curet ne Theodorus maleficus, aut Messanensium clericorum aliquis Paulae adversetur.

Gregorius Cypriano diacono.

Quaestis nobis est Paula praesentium latrrix, quemsalaria.

(e) Ita cum Vatic. Turon. S. Gat. et Colb. vet.

Epist. XLII [Al. 39]. — (a) Corneliium seu forum Corneli, vulgo *Imola*, urbs Italiae, olim Senonum in Aemilia, nunc Romandiola dicta, ad fluvium Vatre-num, vulgo *Santerno*, inter Bononiam et Ravennam, subest dominio summi pontificis, adhuc episcopalis sub archiep. Ravennate. Gussanv.

(b) De lapsis supra, lib. iv, epist. 26; lib. v, epist. 3, 4.

Epist. XLIII. [Al. 40]

dam Theodorum (a) ex Judæo sibi nimis frustra inimicum existere, in tantum, ut, quod dici nefas est, (b) iniquitate malefactorum eam læderemoliat, atque ab hominibus Ecclesiæ Messanensis eundem Theodorum contra hoc facinus (c) fortius vindicari. Dilectio igitur tua studeat ut nullus ecclesiasticorum prædictæ mulieri in hac causa tentet adversus existere. Sed ad investigandum hoc ipse, ut potueris, esto sollicitus. Et si **892** superscriptus Theodorus tantæ iniquitati obnoxius esse patuerit, (d) ita hoc districta ultione per hos quorum interest facias vindicari, ut et Deus placari possit, et aliis exemplum coercionis sit.

EPISTOLA XLV.

AD CLAUDIUM ABBATEM.

Romam quantocius veniat.

Gregorius Claudio abbati.

Veniente (a) viro reverendissimo Severo episcopo,

EPIST. XLIV [Al. 41]. — (a) Beccensis Codex, ex judæum.

(b) Vatic. B et Norm., malefactorum...

(c) Ita Mss. et vet. Ed. At recent., fortius instigare.

(d) Vatic. D ac Norm., in hoc..... faciat (sc. dilectio

A tuam quoque dilectionem credidi ad beati Petri apostolorum principis limina pariter venire, quia et ita mihi fuerat nuntiatum, et valde ex eodem nuntio lætabar. Sed credo te (b) occupationibus monasterii præpeditum, et idcirco ad me minime venisse. Epistolas vero quas dilectio tua ante hoc tempus transmiserat accipiens, sicut voluisti, secreto relegi. Sed de tribus personis de quibus scripseras, nihil vidi esse possibile; de ea maxime persona, quæ hic apud me fuit non suspicor posse aliquid tale utiliter fieri, quæ aut naturæ simplicitate, aut negligentia torpere mihi visa est. Et ideo dilectio tua si quid valet illis requirat, et sollicite disponat, atque ad me veniat. Si vero venire non valet, vel post aliquantum temporis venire debet, ut usque ad quinque vel sex menses, si vita comes fuerit, mecum faciat, et postea ad propria revertatur. Omnipotens Dei gratia ab omni te adversitate custodiat.

tua) vindicari.

EPIST. XLV [Al. 41, ind. 4]. — (a) Vatic. A, viro clarissimo. Abest a cæteris Vatic., a Norm., Anglic. et plerisque Mss. hæc epistola.

(b) Idem Cod. Vatic., operationibus.

LIBER OCTAVUS.

Indictione prima, mense Septembri.

EPISTOLA PRIMA.

AD PETRUM EPISCOPUM.

Hortatur ut ab idolorum cultu incolae pergat avertere. Pro baptizandorum vestimentis mittit solidos quinquaginta.

Gregorius (a) Petro episcopo Corsicæ.

893 Susceptis epistolis fraternitatis vestræ, magnas omnipotenti Deo gratias retulimus, quia de congregatione multarum animarum nos dignatus es relevare. Et ideo fraternitas vestra sollicite studeat opus quod cœpit, auxiliante Domino, ad perfectionem deducere. Et sive (b) eos qui aliquando fideles fuerunt, sed ad cultum idolorum negligentia aut necessitate faciente reversi sunt, festinet cum indicta pœnitentia aliquantorum dierum ad fidem reducere, ut reatum suum plangere debeant, et tanto firmiter teneant hoc ad quod, Deo adjuvante, revertuntur, quanto illud perfecte desleverint unde discedunt; sive eos

C qui necdum baptizati sunt admonendo, rogando de venturo iudicio terrendo, rationem quoque reddendo, quia ligna et lapides colere non debent, festinet fraternitas tua omnipotenti Domino congregare; ut in adventu ejus, cum districtus dies iudicii venerit, in numero sanctorum possit tua sanctitas inveniri. Quod enim opus utilius et sublimius actorus es, quam ut de animarum vivificatione et collectione cogites, et tuo Domino, qui tibi locum prædicandi dedit, immortale lucrum reportes?

Transmisimus autem fraternitati tuæ quinquaginta solidos (c) ad vestimenta eorum qui baptizandi sunt comparanda; presbytero quoque Ecclesiæ quæ in Negeugno monte sita est possessionem quam tua fraternitas petiit, dari fecimus, ita ut quantum præstat, tantum de solidis quos **894** accipere consueverat minus accipiat.

D Vestra autem fraternitas petiit (d) ut sibi episcopum Cyprianum, de Lapsis, passim. Gussanv. Quid vetat dicere indictam a sancto Gregorio pœnitentiam publicam fuisse? Quod probat temere Gussanvillæum asseruisse sanctum Doctorem a sancti Leonis severitate deflexisse.

(c) Baptizandos suis vestibus omni ex parte olim nudatos, ac post emersionem atque unctionem candida veste quæ totum corpus tegeret indui solitos, notius est quam ut probatione egeat. Vestem hanc pro egenis baptizandis Ecclesiæ sumptibus comparari jubet sanctissimus pontifex infra, epist. 23, cum illam sibi cæteri propriis sumptibus emerent. Vide Gregorium Nazianz., orat. 30, in sancta lumina, Ambrosium, lib. de iis qui mysteriis initiantur, c. 7. Consule quoque notam 327 ad Lib. Sacramentorum.

(d) Omnes quos videre licuit Codices ita legunt; le-

LIBER VIII. Al. LIBER VII. Indict. 1.

EPIST. I [Al. 2]. — (a) In quibusdam Mss. et in antiquis Editionibus titulus iste sic habet: *Chrysantho episcopo Spoletano*. Gussanv. Petrus hic erat episcopus Aleriæ in Corsica, ex epist. 22, lib. vi. ubi ejusdem montis *Negeugni* fit mentio. In Vatic. F. inscribitur mendose *Anastasio episcopo Antiochiæ*. Deinceps epistolæ Gregorii collatæ sunt ad sex Vatic. Mss. A, B, C, D, E, F.

(b) His indicit sanctus Greg. aliquantorum dierum pœnitentiam, sanctus Leo, epist. 92, in resp. 19 ad Rusticum Narb., est paulo austerior, pœnitentiam publicam imponens. Aurel. ii, can. 20, eos arcet ab Ecclesiæ cœtibus. Rhemensis 630, can. 14, statuit ut sese idololatriæ immiscentes pœnitentiæ dignum tempus exsolvant. Si placent veteres, lege sanctum

a quæ non longe ab eodem monte est facta; quod omnino libenter accepi, quia vicina fuerit, tantum prodesse animabus stentibus amplius poterit.

1 vero præsentium (*Grat. 1, q. 1, c. 121*) sessione sanctitatis vestræ acolythum fecim ad obsequia vestra retransmisimus, crandis animabus amplius servierit, proliis possit. (*Cf. Joan. Diac. l. II, n. 49.*)

EPISTOLA II.

NASTASIUM EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

us hæreses animos addit. Laudato mutæ is vinculo, et commemoratis amici muneturnam illi precatur vitam.

us Anastasio patriarchæ Antiocheno.

epistolas suavissimæ beatitudinis vestræ, rbis lacrymas (a) fluebant. Vidi namque in

more suo in altum volantem, sed quam-inem tristitiæ ferentem, nec penetrare in lio facile valui unde et quo iret, quia, pro i dixi caligine, ad plenum causas non in-clamen sanctissimos vos semper, sicut et ucere ad mentem docet quod prædicator icit: *In novissimis temporibus instabunt rriculosa, et erunt homines seipsos amantes, ti (I Tim. IV, 1), et cætera, quæ mihi la-cere. et vobis non est necessarium audire. nota senectute beatitudo vestra multis ribus laborat, sed perpendat cujus (b) sedem nquid non illius cui voce Veritatis dictum senueris, 895 alius te cinget, et ducet quo (Joan. XXI, 18)? Sed hæc dicens recolo*

titas vestra in multis adversitatibus etiam e desudavit. Cum bono ergo rege dicat: *omnes annos meos in amaritudine animæ xxxviii, 15*. Sunt autem multi qui de-le-suam, sicut scribitis, de nostris sibi vul-ciunt; sed scimus qui dixit: *Plorabilis et; mundus autem gaudebit, vos autem contri-(Joan. XVI, 20)*. Ubi et protinus adjunxit: *a vesira vertetur in gaudium*. Quia vero jam palimur, restat ut etiam promissa sperare. Hienim de quibus dicitis quia ipsi addunt sublevare debuerunt, scio quia illi sunt at in vestitu ovium, et intus sunt lupi ra-ta. VII). Sed tanto magis tolerandi sunt,

amen conjicio episcopium, et textus favet; us proderit Petrus, quo populis istis erit mmmoratione. Observa vix licuisse episco-um mutare, relicto quod ad matricem Ec-se solebat Episcopo, quod hodiernis mo-copi vocant palatium. De hac sedis muta-tus Gregorius, lib. V, nunc lib. VI, epist. mio. Carthag. III, can. 5, *Placuit*, etc.; IV, c. 14; Meldense, c. 25, 26, 28, 36. Ejus conjecturam de legendo potius epis-am episcopum, juvant Mss. plerique, ubi iscopum; quæ litteræ possunt æque signi-copium ac episcopum.

I [Al. 3]. — (a) Excusi. fluebant.

litoribus displicuit, et invitis Mss. malue-teneat. Vide notam i, lib. I Moral., num. 23, ces hunc loquendi modum Gregorio et bus non insolitum. Revolve quoque, lib. 4,

PATROL. LXXVII.

A quanto nos non solum per malitiosam mentem, sed etiam per religiosum habitum persequuntur. In hoc autem quod soli præ aliis habere appetunt quod dignum non fuerat ut vel cum fratribus haberent, nullo modo turbamur, quia in omnipotenti Deo confidimus quod hi qui aliena appetunt etiam suis citius privantur. Scimus enim qui dixit: *Quia omnis qui se exaltat humiliabitur (Luc. XIV, 11)*. Et rursum scriptum est: *Ante ruinam exaltatur cor (Prov. XVI, 18)*.

B His autem diebus, sicut invenio, nova hæretico-rum bella consurgunt, de quibus vestræ beatitudini jam antea scripsi, ita ut prophetas, Evangelia, et dic-ta Patrum omnia evacuare moliantur. Sed perma-nente vita vestræ sanctitatis, in protectoris nostri gratia speramus quod eorum ora citius obmutescant, quæ contra soliditatem veritatis aperta sunt, quia et quamlibet acuti gladii immittantur, cum saxum fe-riunt, fracti resiliunt. Hoc autem magna Dei omni-potentis est gratia, quod in ipsis qui a sanctæ Ec-clesiæ doctrina divisi sunt (c) unitas non est quoniam omne regnum in se divisum non stabit (*Luc. XI*). Et sancta Ecclesia subtilius in sua semper eruditione instruitur, dum hæreticorum quæstionibus impugna-tur; ita ut aperte impleatur quod per Psalmistam contra hæreticos de Deo dictum est: *Divisi sunt ab ira vultus ejus, et appropinquavit cor illius (Psal. LIV, 22)*. Nam dum ipsi in suo pravo errore divi-duntur, cor nobis Deus appropiat, quia eruditi ad-versitatibus, intellectum ejus subtilius invenimus.

C Quæ autem mala a barbarorum gladiis, quæ a perversitate judicum patimur, beatitudini vestræ narrare refugio, ne ejus gemitum augeam, quem minuere consolando debueram. Sed in his omnibus auctoris nostri me præcepta consolantur, dicentis: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis (Joan. XVI, 33)*. Penseo enim quibus dictum est: *Hæc est hora vestra, et po-estas tenebrarum (Luc. XXII, 53)*. Si ergo potestas lucis postea erit, quia electis dictum est: *Vos estis lux mundi (Matth. V, 14)*; et sicut scriptum est: (b) *Obtinebunt eos justi in matutino (Psal. XLVIII, 15)*; omne quod in hora et potestate tenebrarum pati-mur lugendum non est.

896 Indicat autem mihi suavissima sanctitas ve-stra quod mecum, si potuisset fieri, sine charta et dialog., c. 4.

(c) Scilicet una fides, una charitas. Extra Ecclesiam autem, nec fides est vera, nec charitas. Sic facile in alias scissuras abeunt. GUSSANV.

(d) Psalterium Romanum legit, *obtinebunt*. Versio Vulgata: *Et dominabuntur eorum justi in matutino*. Psalterium vetus: *Et dominabuntur eis recti mane*. Ita etiam LXX Interpretes, et vers. Syriaca. Arabica, Æthiopica. Hebraica: *Et subjicient eos justi in ma-tutino*. Hieronymus pro *justi*, habet *recti*. Sic autem locum hunc interpretatur Ertius: *Et dominabuntur, etc., quasi dicat: Mature et brevi futurum est, ut justi eorum dominantur. Est enim phrasis Hebraica, mane seu in matutino, pro eo quod est mature ac propere*. GUSSANV. Hæc observat vir doctus, ut priorem lectio-nem obtinebant emendat, certe Mss. pene omnibus contrariam.

calamo loqui voluisset, et dolet quod nobis Orientis pene et Occidentis spatium interjacet. Sed hoc quod sentio, verum dico, et in charta mihi mens vestra sine charta loquitur, quia in verbo vestræ sanctitatis sola charitas sonat, et divisi locis non sumus, qui ex dono omnipotentis Domini dilectionis vinculo conjuncti sumus. Cur igitur accipere pennas columbæ deargentatæ quæritis (*Psal. lxxii, 14*), quas jam habetis? Pennæ quippe ejus sunt charitas Dei et proximi. Per ipsas enim sancta Ecclesia evolat, per ipsas terrena omnia transcendit; quas si vestra sanctitas non haberet, ad me cum tanta charitate per epistolas non venisset.

Rogo autem ut pro mei cordis infirmitate enixius oretis, quatenus omnipotens Deus mentem meam a malis omnibus pro vestra intercessione tueatur, et citius me de tot procellis hujus tempestatis eripiat, atque in æternæ quietis littora perducatur.

Benedictiones vero locupletissimas omnes quæ directæ sunt suscepti, quæ mihi vir Dei pauper spiritu transmisisti, de quibus dicitis: (e) Quid enim det pauper nisi ea quæ paupera sunt? Sed nisi vos per humilitatis spiritum pauperes essetis, benedictiones vestræ locupletes non fuissent. Omnipotens Deus sua vos a malis omnibus protectione custodiat; et quoniam vita vestra bonis omnibus valde est necessaria, post longa adhuc tempora vos ad cœlestis patriæ gaudia perducatur (f). (*Cf. Joan. Diac., l. iii, n. 49; l. iv, n. 67.*)

EPISTOLA III.

AD DONUM EPISCOPUM MESSANENSEM.

Nusquam vendendum humandi corporis locum. Restituenda quædam mancipia.

Gregorius Dono episcopo Messanæ.

Filius noster Faustinus, vir eloquentissimus, ad nos veniens questus nobis est, quod pater ejus quondam Peltradius aliqua vestræ Ecclesiæ sepulturæ suæ gratia juris alieni reliquerit. Et quidem quid de hac re sæculi leges habeant (a) et ipse novit, et nos audivimus, quia hæres ad solvendum cogitur, si auctor ejus (b) aliena legaverit. (*Vide leg. cum alienam, de Legatis.*) Sed quia fraternitatem vestram lege Dei, non autem lege sæculi novimus vivere, valde mihi injustum videtur ut calix electrinus, et puer qui cuiusdam Ecclesiæ in possessione ejus positæ diœce-

(e) Ita quinque Vatic., Norm. omnes, Colb., etc., quibus consentit vet. Ed. Recentiores habent *quid enim debet*.

(f) In duobus Teller. additur *mense Novemb., indict. 1.*

Epist. III [*Al. 4*]. — (a) Ita Vatic., Norm., etc., dissentientibus Excusis, ubi legitur, *et ipsi nostis*.

(b) In recent., *vel testator aliena legaverit*.

(c) Male plerisque in Excusis, *tabulam*. Erat fibula aurea magni pretii, munus quod imperatores largiebantur, ut observat Gussanvillæus.

(d) Ita restituimus ex Vatic., Norm., Anglic., Rhem., Corb., Colb. Consentium vet. Edit. in quibus tamen legitur *illicitam antiquam consuetudinem*; quod etiam exhibet Vatic. D. In recent. legimus: *quamvis cum secundum nostrum institutum noveris nos illicitam*.

(e) Infra idem prohibetur epistola 56, nunc 3, in-

seos Consentinæ Ecclesiæ esse perhibetur, a tua fraternitate teneatur. Cum enim et vir reverendissimus Palumbus, nunc episcopus, tunc vero archidiaconus, ita fuisse testatus est, vos omnino ejus fidei credere, et aliena restituere debuistis. (c) Fibulam vero auream, quam prædictus vir moriens pariter reliquit, considerare, ut arbitror, debuistis, quæ esset summa ejus substantiæ, si quid esset unde hi quos reliquerat sustentari ~~897~~ debuissent, et tunc pro sepultura ejus accipere. (d) Quamvis nostrum institutum noveris, nos antiquam consuetudinem nostram a nostra Ecclesia omnino vetuisse, nec cuiquam assensum præbere. (e) ut loca humandi corporis pretio possint adipisci. Nam si gentiles, ut arbitramur, viri Sichimitæ Abrahæ pro Sara mortua atque in loco proprio humanda sepulturam gratis obtulerunt, et vix magna ejus importunitate coacti sunt ut pretium de loco sepulturæ perciperent (*Genes. xxiii, 6*), nos qui episcopi dicimur de humandis fidelium corporibus pensa facere quid debemus. Hoc ergo fraternitatis vestræ judicio committimus.

Et hoc quoque nobis prædictus eloquentissimus vir questus est Sisinnium defensorem Ecclesiæ tuæ irrationabiliter juri suo mancipia competentia delinere. De quibus etiam judicio sanctæ memoriæ Maximiani episcopi ut ea (f) detentor redderet esse asserit definitum, sed eorum restitutionem hactenus voluntarie distulisse. Hortamur ergo fraternitatem tuam ut si manifeste causa jam judicata est, quæ statuta sunt compleantur; alioquin, (g) deputato exsecutore ad fratris et coepiscopi nostri Secundini partes facere judicium convenire, ut dum cujus sint juris mancipia de quibus questio vertitur ejus fuerit sententia declaratum, nec hic præjudicium, nec ille videatur (h) invidiam sustinere.

(a) EPISTOLA IV.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Ut monasterium consecret concedit.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Fraternitatis vestræ insinuatione didicimus, quæ habetur in subditis, intra civitatem Lunensem in domo te propria monasterium ancillarum Dei pro vestra devotione fundasse, quod in honore beati Petri apostolorum principis, et sanctorum martyrum Joannis et Pauli, atque Hermæ et Sebastiani, deside-

dict. 2, Januario Caralitano, et refertur causa 13, canone 12, ubi vide tres sequentes canones, et extra. *de sepulturis, c. Abolendæ*, ex Innocentio III, *de simonia, c. 2*. Plura videsis apud Thomassinum, part. iii, lib. 1, capp. 65, 66, 67, 68.

(f) Editi cum Colb. vet. et Reg., *detentator*. Nostra lectio est in aliis omnibus Mss.

(g) Editores hic, rejecto *exsecutore*, maluerunt *defensore*. Fatetur tamen Gussanv. *exsecutores* in omnibus fere Codd. mss. legi. De hac voce vide fidei dialog., c. 4, et epist. 57 lib. v.

(h) Restituimus *invidiam*, suadentibus omnibus Mss. quibus inconsultis Editores prætulerunt *injuriam*.

Epist. IV [*Al. 6*]. — (a) Hæc epist. desideratur in Mss. Anglic., Norm., Corb. et plur. Exstat in Rhem. Reg., Colbert. vet. et quinque Vatic.

ras consecrari. Et ideo, frater charissime, (b) si nullo corpus ibidem constat humatum, data primitus a fraternitate tua donatione legitima, id est calicem argenteum unum habentem uncias sex, (c) patenam argenteam habentem libras duas, syndones duas, coopertorium \$\$\$ super altare unum, lecta strata numero decem, in æramentis (d) capita viginti, in feramentis capita triginta, in cæspite fundum Faborianum, et Lumbricata in integro constitutum in territorio Lunensi milliario ab urbe eadem plus minus secundo, juxta (e) fluvium Macram, cum servis duobus, id est Mauro et Joanne, (f) et boum paria duotantum, gestique municipalibus alligatis, prædicti monasterii oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis, et cætera secuudum morem. Mense Novembrio. indictione prima.

EPISTOLA V.

AD PLURIMOS METROPOLITAS ET EPISCOPOS.

Publicis rationibus obligatos, neque in clero, neque in monasterio suscipiendos; milites vero per triennium prius probandos quam monachicum habitum induant.

Gregorius Eusebio (a) Thessalonicensi, Urbitio (b) Diracitano, Constantio Mediolanensi, Andreæ Nicoliano, Joanni Corinthi, Joanni primæ Justinianæ, Joanni Cretensi (c) Sciritano, Joanni Larissæ, Mariniano Ravennæ, Januario Carulis Sardiniaë, (d) et omnibus episcopis Siciliaë.

Legem quam piissimus imperator dedit (*Grat. dist. 52, c. 1*), ne fortasse hi qui militiæ vel rationibus sunt publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiunt, ad ecclesiasticum habitum veniant, vel in monasteriis convertantur, vestræ studii fraternitati transmittere: hoc maxime exhortans, quod hi qui sæculi actionibus implicati sunt in clero Ec-

(b) De hac conditione jam superius dictum ad
epist. 54 libri i.

(c) Vide quæ fuerit proportio calicis ad patenam. Citant ex Columella, lib. XII, c. 43, locum, ubi per patenas intelligit lata vasa quæ habent labra grandia.

Et certe oportebat primis sæculis patenam esse grandem, quæ plures oblationum coronas contineret, non tenuissimas ut nunc, sed longe spissiores, et ad panis communis formam propius accedentes. GUSSAV. Super illas patenas etiam fiebat oblationum confractio. Vide Mabillon., comment. in Ord. Rom., pag. 55.

(d) Turon., capitella viginti.... capitella triginta.

(e) Hic fluvius in Valt. F. *Macha* dicitur; in tribus aliis *Marra*.

¶ In Excusis, et boum parium undecim tantum. Fortasse quod (ii), cum duo tantum significarent, Editores pro undecim sumpserunt. Sequimur Vatis., Colbert., Rhem.

Epist. V [Al. 14]. — (a) Thessalonica, vulgo *Salonica*, urbs hodieque clarissima ad sinum maris *Egei* Thermaicum, Ital. *Golfo di Salonichi*. Macedonia olim metropolis non modo civilis, sed et ecclesiastica, sedesque vicarii sedis apostolicæ per Illyricum Orientale a temporibus Damasi usque ad tempora Vigili, qui istud privilegium precibus Justiniani imperatoris episcopo Justinianæ I concessit ex parte. GUSMAN.

(b) *Dyrrachium* et *Epidamnus*, vulgo *Durazzo*, Gall. *Daras*, urbs Macedoniae celeberrima in provincia Albaniae, maritime, ad ostia fluvii *Argentario*, in mare

A olesiae propere suscipiendi non sunt, quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerant vivunt, nequaquam student saeculum fugere, sed mutare. Quod si etiam tales quique monasterium petunt, suscipiendi nullo modo sunt, nisi prius a rationibus publicis fuerint absoluti. Si qui vero ex (e) militaribus numeris in monasteriis converti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita. Ex juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere. Qui si 899 ita sunt probati atque suscepti, et pro anima sua poenitentiam de perpetratis culpis agere student, pro eorum vita et lucro coelesti, non est eorum conversio renuenda. Qua de re etiam serenissimus et Christianissimus imperator, mihi credite, omni modo placatur, et libenter eorum conversionem suscipit quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit. (f) Mense Decembri, indicatione prima.

EPISTOLA VI.

AD AMOS JEROSOLYMITANUM PATRIARCHUM.

*Petrum Romanæ Ecclesiæ acolythum fugitivum jubeat
comprehendi, ipsumque sacra communione privatum
Romam mittat.*

Gregorius (a) Amos episcopo Jerosolymitano.

Cum fraternitatem vestram confidamus canonum statuta et vigorem diligere disciplinæ, ne clerici nostri vobis (b) ad evitandam distractionem ecclesiastici ordinis falsitas surripere valeat, ejus culpam sanctitati vestræ indicare prospeximus, ut sollicitudine vestræ disciplinæ possit submitti quam refugit. Comperimus autem quod Petrus acolythus, quem dilectissimo filio nostro Sabiniano diacono responsa ecclesiastica facienti (c) observare in urbe regia fece-

Adriaticum decurrentis: olim metropolis Epiri novæ, subdita nunc dominio Turcarum. A Dyrrachio fit Dyrrachinus et Dyrrachitanus, non Dyrracitanus.

(c) Num potius scribendum *Scodritano*, ab urbe *Scodra*, olim Dalmatiæ episcopali quæ nunc Albanie caput est, vulgo *Scutari*? at nulli favent Mss.

(d) Si metropolitanum habuissent Siciliæ episcopi, ad eum singulariter Gregorius epistolam hanc direxisset, ut ad alios supra memoratos metropolitans, non ad omnes episcopos. Hinc itaque arguitur (quod aliunde multis argumentis probatum) Siciliam tunc metropolitano caruisse.

(e) Numeri militares sunt cohortes, turmae, catervae militum, Vide Dialog. lib iv. c. 35, nota a.

D (f) In Vatic., Colbert. vet. et Corb., hoc legitur,
non in aliis.

Epist. VI [Al. 7]. — (a) Hic, ordinis 58 præfuit Ecclesiæ Jerosolymitanæ annis octo, ex Nicephoro patriarcha Const., in Chronographia. Gussanv.

(b) In Cod. Vatic. D, *ad debilitandam*; at superscriptum legitur, *ad deviandam*.

(c) Apud auctores ecclesiasticos, circa tempus sancti Gregorii, est suo fungi munere suum officium exercere, suum obire ministerium. Sic in conoil. Andeg. an. 453, can. 8: *De monachis qui cæptam observationis viam relinquunt*. Can. 10: *De laicis vel clericis qui ministri ordinati observare noluerint*. In Epaon., can. 5: *Ne presbyter præsumat..... observare, nisi, etc.* In Aurel. III, 538, c. 5: *ad reparationem basilicæ aut observantium ibi substantiam depuletur*. In Aurel. IV, can. 4: *De clericis peregrinis, qui prohibentur mini-*

ramus, fugiens ad vestram Ecclesiam venerit. Quod si verum est, in tuto eum facere fraternitas vestra et inventa huc studeat occasione remittere. Aut si forte hoc metuens a vestra discesserit Ecclesia; et per diversa loca, ne comprehendi valeat, latitet, in omnibus parochiis vestris, ut diligenter requiratur, injungite, et inventum ad nos, sicut præfati sumus, transmittite; quem etiam volumus per vos quia sit communione privatus agnoscere; nec dominici corporis ac sanguinis quousque ad nos redeat audeat mysteria sumere, nisi forte vicino mortis insistente periculo.

EPISTOLA VII.

AD LEONEM EPISCOPUM.

Segregalam ex ecclesiæ suæ reddituum quartam portionem clericis juxta laboris meritum dividat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensium.

Ad hoc locorum (*Grat.* 16, q. 1, c. 63) gradus rationis ordo distinxit, et judicia esse constituit, ut nec præpositi in opprimendos se frustra valeant occupare subjectos, nec subjectis iterum contra suos præpositos effrenata sit resultandi licentia. Et ideo quia perdecimam quintam nuper indictionem elapsam ecclesiæ tuæ acolythi, dato contra te capitulari, 900 quædam conquesti sunt, ne aut in tuæ fraternitatis invidia remanerent, aut illos in suis videremur petitionibus non audire, dilectissimo filio nostro Cypriano diacono ea subtiliter inquirenda mandavimus. Qui injuncta cognoscens, quid de capitulo unoquoque decreverit, inquisitioni nostræ est subtilius patefactum. Et quia inter alia de quarta portione (a) clerus hoc tenendum statuit, ut unam portionem hi qui in sacro loco sunt positi, et reliquas duas clerus accipiat, et latores præsentium Donatus presbyter, necnon et Theodosianus atque Viator diaconi, aliorum quoque qui in sacro sunt ordine constituti relationem ad nos deferentes, conquesti sunt hoc contra antiquam consuetudinem in suo gravamine præjudicialiter statutum; quippe quia de eadem quarta semper se duas partes et tertiam clerum percipient consecutum, et petiverunt ne hæc definitio in suo præjudicio permaneat; nos hoc fraternitatis tuæ dispositioni oportere prævidimus committendum.

Volumus ergo (*Grat. ibid.*) ut quicquid Ecclesiæ tuæ ex redditu vel quolibet alio titulo fortassis accesserit, quartam exinde portionem sine diminutione aliqua debeas segregare, atque eam secundum Dei

strare, nisi eos probatos districtio pontificis observare præceperit. Eiusdem conc. can. 26: De clericis qui in potentum domibus observantes negligunt impere quod Ecclesiæ debent. Gussanv. Observare hic est assidue cum aliquo esse officii honorique causa, eique ministrare, Acolythus idem sonat ac pedissequus, apparitor. Liqueat tamen ex epist. 1 hujus libri acolythos aliquando magis spiritualibus officiis defunctos esse: quem (acolythum) ad obsequia vestra retransmisimus, ut si in lucrandis animabus amplius servierit.

Epist. VII [Al. 8]. — (a) In Vatio. B, clero hoc te-

timorem presbyteris, diaconis, ac clero, ut tibi visum fuerit, discrete dividere; ita sane ut unicuique, sicut meritum laboris exegerit, libera tibi sit, juxta quod prævideris, largiendi licentia, quatenus et hi qui merentur etiam temporali se sentiant hoc commodo consolari, et alii adjuvante Domino eorum ad melius contendant imitatione proficere.

EPISTOLA VIII.

AD VITALIANUM EPISCOPUM.

Tulliani magistri militiæ filiam ad religiosum habitum revocet; detrudat in monasterium; obsistentes a sacra communione suspendat.

Gregorius Vitaliano episcopo Sipontino.

Si custos religiosi habitus aut esse nosses episcopus (*Grat.* 20, q. 1, c. 18), filius gloriosæ memoris Tulliani, magistri militiæ, te illic posito, nec projectis religiosis vestibus ad sæcularem reverti habitum, nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad præsens illicita impune commissæ est. Nam, sicut præfati sumus, si sollicitus exstitisses, (a) prius ad nos ultio mulieris pravissimæ quam culpa debuit pervenire. Quia ergo tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonicam in te fueris coercionem expertus, in aliis distractionem et disciplinam nescias custodire, 901 qualiter debeas esse sollicitus, congruo tibi, si Domino placebit, tempore demonstrabimus. Præsentia igitur scripta suscipiens evigila, et excitatus saltem exsequere, quod pressus usque nunc ignavia distulisti. Instantie ergo tuæ sit prædictam mulierem una cum Sergio defensore nostro comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sine aliqua excusatione revocare, sed etiam in monasterium, ubi omnino districte valeat custodiri, detrudere; et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit ex tua possit distractione cognoscere. Qua in re si quis, quod non credimus, (b) laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obsistendum, a sacratissimæ eum communionis participatione suspendere nobisque renuntiare festina, ut quantum sit execrabile quod præsumpserit, postquam consideratione propria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita te cautum stude ac vigilantem ostendere, ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantisper valeat sollicitudo minuere. (c) (*Cf. Joan. Diac. l. III, n. 39.*)

nendum. De honorum Eccles. partitione et divisione vide lib. v, epist. 44.

Epist. VIII [Al. 11]. — (a) Id desumptum videtur ex lege 3, de officio præfecti prætorio Orientis et Illyr., ubi imperatores de iudicibus inutilibus sciunt ab administratione removendis, aliisque vice ipsorum subrogandis: Ad nostræ, inquit, mansuetudinis sententiam, non crimina, sed vindicta referatur.

(b) In recent. Edit. clericorum vel laicorum.

(c) In duobus Tellerianis ad calcem epistolæ legitur mense Februario, indict. 1, quod in nullis aliis Mss. nobis occurrit.

EPISTOLA IX.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

De filia Tulliani magistri militiæ ad religiosum habitum resumendum cogenda.

Gregorius Sergio defensori.

Si homo esses (*Grat. 27, q. 1, c. 19*), (a) aut districtiorem aliquam habuisses, ita regularis disciplinæ debuisti custos existere, ut ea quæ illicite illic committuntur, ante vindicta corrigeret, quam ad nos eorum nuntius perveniret. Sed dum nimia te facit etulitia negligentem, non solum de illis offendimur, sed etiam ad ulciscendam desidiā tuam nihilominus provocamur. Omni ergo dilatione omnique excusatione postposita, filiam gloriosæ memoriæ Tulliani, (b) magistri militiæ, quæ, projectis, quas sponte assumpserat, religiosis vestibus, indumentis se laicis deturpavit, una cum fratre et coepiscopo nostro Vitaliano festina comprehendere, atque ad religiosum rursus habitum revocare, ac in monasterium mittere, ubi stricte omnino valeat custodiri. Nec ejus custodiā aliquatenus relevari permittas, quousque nostra denuo scripta susceperis. Nam si quolibet modo in hac re negligens vel lentus exstiteris, ita in te noveris districtissime vindicandum, ut quod ex te nescis, pœna possis (c) resecante cognoscere; quia, sicut diximus, si intellectum hominis habuisses, hæc quæ modo facere præciperis a te debueramus etiam cum ultione facta cognoscere. (*Cf. Joan. Diac. l. III, n. 40.*)

EPISTOLA X.

AD SABINIANUM JADERÆ EPISCOPUM.

Se quantum illius cum Maximo communionis offensum, tantum pœnitentia mitigatum. Commendatam responsali suo illius in urbe regia causam. Hortatur ad pastorem sollicitudinem. Ipsi de Florentii episcopi causa inquisitionem mandat.

Gregorius Sabiniano episcopo Jadertino.

Sicut perseveranti culpæ debetur jure vindicta, ita resipiscitibus est venia concedenda. Nam ~~902~~ ut res illa contra se merito iracundiam excitare, sic hæc in sua prorsus dilectione solet concordiam propagare. Et ideo quia fraternitatem tuam a consortio et communione (a) Maximi, ubi te prius neglectus impulerat, in tantum postea gravitas sacerdotii ad animum reducta suspendit, ut ejus sola nullatenus patereris esse segregatione contentus, nisi et in monasterii te claustra recipiens dudum commissā deffleres, ea propter (b) in nostram te gratiam ac communionem receptum esse non dubites; nam quantum nos prius culpa tuæ charitatis offenderat, tantum pœnitentia mitigavit. Hortamur igitur, dilectissime frater, ut gregi do-

Epist. IX [Al. 10]. — (a) In Editis, aut discretionem, reluctantibus omnibus Vatic., Norm., Turon., Corb., etc.

(b) In Vatic. B, *magistri militum*.

(c) *Aliter, reserante*. Lectionem nostram exhibent quinque Vatic., plerique Norm.

Epist. X [Al. 12]. — (a) Agitur eadem de re epist. 17, lib. VII, et epist. 28, in fine; necnon lib. VI, epist. 27, suppresso episcopi nomine. Gussanv.

(b) *Recent. Ed., in nostra te gratia ad communionem receptum.*

(c) Ita Vatic., Norm., etc., consentientibus vet. Edi

A minico pastorem sollicitudinem instantèr impendas, lucrumque de commissis ovibus facere diligenter invigiles; ut tanto tibi copiosæ retributio mercedis exuberet, quanto in adventu æterni iudicis multiplices laboris fructus obtuleris. Stude itaque (c) in culpa lapsos eruere, stude errantibus regrediendi viam ostendere, stude communionem privatos ad communionis salubriter gratiam revocare. Sit cæteris charitatis vestræ reversio ereptionis officium, sit salutis exemplum; quatenus dum errantes gressus ovium ad septa summi pastoris sollicitudinis vestræ cura direxerit, nec ipsæ luporum dentibus relinquantur expositæ, et te in æterna vita, quod summopere petendum est, dignæ compensatio retributionis excipiat.

B De causa vero quam nobis scripsistis, ut debeamus, ne in urbe regia contra vos subripiatur esse solliciti animos vestros res ista non turbet. Nam responsali nostro omnino studiose mandavimus ut sollicitum cautumque se debeat exhibere. Et confidimus de Dei nostri potentia quia id agitur, ut vos nullius contra rationem aut turbare quoquo modo aut premere possit adversitas.

Præterea habitatores Epidauriensis civitatis (d) Florentium, quem suum esse dicunt episcopum, sibi a nobis restituendum studiosissime poposcerunt, asserentes frustra eum ad solam tantummodo voluntatem Natalis episcopi detrusum exilio. Et ideo, si quid de ejus causa fraternitas vestra cognovit, nobis suis subtiliter epistolis innolescat. Si autem necdum cognovit, requirat, nobisque renuntiet, ut quidquid de eo statuendum sit, certi deliberare adjutore Domino valeamus. (e) Mense Februario, indictione prima. (*Cf. Joan. Diac. l. IV, n. 11.*)

EPISTOLA XI.

AD CANDIDUM S. ANDRÆ ABBATEM.

Confirmat concordiam transactionem et inter monasterium sancti Andree, et Maurentium magistrum militiæ.

Gregorius Candido abbati monasterii (a) sancti Andree ad clivum Scauri.

Sicut loci nostri consideratio providere nos admonet ut manasteriorum negotia pacis intentiosalubri fine distinguat, sic iterum ratione constringimur consensus nostri auctoritate quæ utiliter decisa fuerint roborare, ne forte (b) cujusquam excusationis obiecta, quod a religioso proposito et æquitate valde dissentit, aliquid in dubium contentio recidiva perducatur, et gignat ex pace litigium. Proinde quoniam inter te Candidum abbatem monasterii sancti Andree apostoli, positi in hac urbe Romana, in clivo Scauri, tis. His spretilis, recentiores habent *erigere*.

(d) De causa Florentii vide Epist. 8 et 9 lib. III, indict. 11.

(e) Sic legimus in Vatic. A, B, C, et in Colb. vet Epist. XI [Al. 13]. — (a) Hoc est monasterium quod ex domo sua sanctus Gregorius extruxerat in urbe, et in quo primum monachus, tum abbas fuit. Joannes Diaconus, in ejus vita, lib. I, cap. 6. Gussanv.

(b) Ita Corb., Norm. et plerique Vatic.; in Vatic. D tamen legitur, *excusatione pro excusationis*. Editi habent *objectu*.

903 agentem utilitates ejusdem monasterii, et Maurentium gloriosum, (c) magistrum militiæ, causa successione hæreditatisque Joannis, fratris consanguinei prædicti viri, qui in suprascripto monasterio conversus est ac defunctus, cum nostro quoque consensu commodæ sollicitæque transactionis pagina interveniente decisa est; (d) denique ut cum fidei memorati gloriosissimi magistri militiæ sinceritas olim nobis veraciter nota sit et bene comperta, ad satisfactionem posset omnino sufficere, etiam dato corporaliter sacramento, firmaret nihil se in fraude versatum, aut aliquid occultasse, sed omnia integre prodidisse; idcirco hujus decreti præceptique nostri serie transactionem decisionemque inter te et præfatum Maurentium gloriosum habitam, ratam habentes, per omnia confirmamus, nec in totum partemve aliqua ratione convelli, sed eam habere perpetuam decernimus firmitatem. (ui rei si quis, quod non credimus, contrariam afferre quoque modo tantaverit voluntatem, ille quidem reum se ante Deum esse noverit, qui nititur ea quæ utiliter sunt finita rescindere; nam eidem decisioni transactionique nihil se derogare cognoscat. Ut ergo et sæpe dicti gloriosi Maurentii maneret illibata securitas, et tu nihil de his quæ decisa sunt valeas dubitare, simile ei præceptum pro utraque partium munitione concessimus.

EPISTOLA XII.

AD ADEODATUM ET MAURENTIUM EPISCOPOS.

Illorum de ecclesiastico ordine ac rectitudine curam laudat, ut perseverent hortatur. Commendat Paulum episcopum.

Gregorius Adeodato et Maurentio episcopis Africae a paribus.

Multum, (a) frater charissime, sinceritatis tuæ bono congaudeo, quod gravitatem qua præditum te dudum audieram præsentium portitoris Pauli fratris et coepiscopi nostri testificatio confirmavit. Qui tanto latius quanta in vobis sollicitudo ecclesiastici ordinis quantaque cura est rectitudinis indicavit, quanto hoc et præsens comperit, et in sua amplius defensione cognovit. Quia ergo magnum, sicut nostis, coram Deo nostro est in bonis quemquam indesinenter operibus permanere, fraternitatis vestræ se sollicitudo ad fovendas partes justitiæ decenter exacuat, et contra ecclesiastici vigoris moderamina, (b) prout possibile fuerit, flori nihil permittat. Nec vos res aliqua ab hujusmodi intentione removeat; sed si qua sunt quæ dilectionis vestræ sinceritatem offendunt, et regulas canonicæ discretionis **904** excedunt, vigilantem studeat curam impendere; atque

(c) Vatic. B, *magistrum militum*.

(d) Hoc loco expunximus *quia*, suadentibus Mss. pene omnibus, et sensum restitimus. Quid enim sensus inerat huic verborum contextui: *Denique quia cum fidei*, etc. Secuti sumus Vatic., Norm., Corb., etc.

Epist. XII [Al. 14]. — (a) In Vatic. D et nonnullis aliis Mss., *fratres charissimi... quæ præditos vos*.

A ea hortando, suadendo, terrendo emendare, (c) charitatis unitate servata, in quantum vires suppetunt, Deo adjuvante, contendite; et excessus auctorem coercionis freno sacerdotali constringite, atque eum ab invio itinere (d) lingua duce et actione reducite; et ita vestram in omnibus efficaciam exhibete, ut Deus omnipotens qui bonæ voluntatis auctor et intentionis inspector est, velle vestrum et hic adjuvet, et in futura vita remuneret. Suprascriptum vero Paulum fratrem et coepiscopum nostrum fraternitati vestræ commendantes, hortamur ut idonee charitatem vestram debeat experiri quam prædicat.

EPISTOLA XIII.

AD COLUMBUM.

Paulum episcopum commendat.

Gregorius Columbo episcopo Numidiæ.

Qualiter de fraternitatis vestræ debeamus charitate præsumere, ex mentis nostræ quam circa vos habemus qualitate colligimus. Nec aliter vos apostolicam sedem diligere quam ipsa vos diligit arbitramur. Unde necesse est ut eos quos in Ecclesia beati Petri apostolorum principis, ut oportet, devotos esse cognoscimus, vobis, cujus vitam et actio sacerdotis ornat et dignitas, peculiarius commendemus, de cujus scilicet sinceritate firmum experimentum de præteritis jam tenemus.

Frater igitur et coepiscopus noster Paulus, præsentium portitor, quantis illic fluctibus, quantisque adversitatibus quatiatur, sanctitatem vestram memorat non latere. Qui quoniam querelas quas de eo ad vos pervenisse signastis non veras esse, sed investigatione adversantium contra se asserit excitari, et omnia se fudit, patrocinate veritate, vobis cognoscentibus, adiutore posse Domino superare, hortamur, dilectissime frater, ut ei in quibus fuerit justitiæ ratio manifesta, manum decenter præbere solatii atque sacerdotali eum compassione debeas adjuvare. Nulla ergo vos res ab æquitatis studio, nulla suspendat potentia personarum. Sed innitens præceptis dominicis, omnia quæ sunt rectitudini adversa contemne. In defendendis partibus justitiæ constanter insiste. Odia pro veritate, si qua sunt, sustinere non renuas; ut tanto majorem in adventu Redemptoris nostri fructum mercedis invenias, quanto ejus mandata non negligens, in favorem te justitiæ et defensionem impenderis. (a) Mense Martio, indictione prima. (Vide sup. l. vi, ep. 61; l. vii, ep. 2; et hujus lib. ep. 12.)

(b) Editi, *prout possibile fuerit provisionis suæ solatio fieri*, etc.

(c) Ita cum Mss. vet. Excusi, etsi in recentioribus legatur: *charitatis unitatem servare*.

(d) In iisdem recentioribus, etsi contradicant Mss., *lingua ducite et actione reducite*.

Epist. XIII [Al. 16]. — (a) In vatic. A, B, D, F, et in Colb. vet., sic legitur.

905 EPISTOLA XIV.

AD BONIFACIUM PRIMUM DEFENSOREM.

Defensores septem honore regionariorum decorandos statuit.

Gregorius (a) Bonifacio de privilegiis defensorum.

Ecclesiasticis utilitatibus fideliter insudantes congruæ remunerationis sunt beneficio prosequendi, ut et nos respondisse eorum digne obsequiis videamur, et illi ex indulta consolationis gratia utiliores existant. Quia igitur defensorum officium in causis Ecclesiæ et obsequiis noscitur laborare pontificum, hæc eos concessa prospeximus recompensationis prærogativa gaudere: constituentes ut sicut in (b) schola notariorum atque subdiaconorum per indultam longe retro pontificum largitatem sunt regionarii constituti, ita quoque in defensoribus septem qui ostensa suæ experientiæ utilitate placuerint honore regionario decorentur. Quos quolibet per absentiam pontificis et sedendi in conventu clericorum habere licentiam, et honoris sui privilegia in omnibus statuimus obtinere. Præterea si quis ad prioris locum veniens in alia fortasse provincia propter utilitatem propriam degit, hunc necesse est primatus locum per omnia curare, ut ille prior defensorum omnium possit existere, qui et ante prioratus locum in ecclesiasticis utilitatibus obsequiisque pontificis non destitit per sedulam præsentiam permanere. Hæc itaque constitutionis nostræ decreta (*Grat. 25, q. 2, c. 7*) quæ pro defensorum sunt privilegiis et ordinatione disposita, perpetuæ stabilitate et sine aliqua constituimus refragatione servari, sive quæ scripto decrevimus, seu quæ in eis in nostra præsentia videntur esse disposita, nec a quoquam pontificum in totum partemve qualibet occasione convelli decernimus vel mutari. Nam nimis est asperum, et præcipue bonis sacerdotum moribus inimicum, nisi quæpiam qua-

EPIST. XIV [*Al. 17*]. — (a) Varius est hic titulus tam in Mss. quam in Editis exemplaribus. Quædam ita legunt: *Bonifacio de privilegiis defensorum*. Alia sic: *Bonifacio defensori de privilegiis primicerii defensoris*. In aliis habetur hoc modo: *Bonifacio primicerio defensori privilegii primicerii defensoris*. De defensoribus regionariis vide supra, ad epist. 26 lib. I. Gussanv. Quod hic dicitur de Mss. pugna in epistolæ hujus inscriptione, veteres Codices legenti dubium esse non potest. Attamen Normanni omnes, Angli., Corb., consentiunt in titulo quem cæteris ea ratione duximus anteponendum. Variæ lectiones a Gussanvillæo prolatae reperiuntur in Vatic. et in Colb.

(b) Est collegium, sive ordo, sive corpus. Jam notavimus officialium sive ministrorum imperialium undecim præcipuas scholas fuisse, aliis decem, etc., Vide Gregorium Turonensem, Historiæ lib. x, cap. 25, de episcopo qui scholam omnem sui decessoris abjecerat. Gussanv.

(c) In tribus Vatic. et in Colbert. vet. hæc habentur.

EPIST. XV [*Al. 18*]. — (a) Privilegium hoc quod sanctus Gregorius pro monasterio Classitano condiderat, postea ad omnia monasteria transfudit in concilio Romæ habito apud Lateranum, ind. 4. Habetur illud decretum in tomis Conciliorum post epistolas sancti Gregorii. Gussanv. In duobus Teller. sic incipit: *Quanti sit pretii, quamve necessarium*.

(b) Classis oppidum, sive novus portus, vulgo *Classe*, tribus mill. ab urbe Ravenna distans versus Arimi-

num. Novum hunc portum extruxit Augustus Cæsar ad classem in eo locandam, unde ei nomen Alii a Pompeio extructum volunt. De eo Procopius, Agathias, Evagrius, Paulus Diaconus, etc. Gussanv.

(c) Hic præerat cœnobio sanctorum Joannis et Stephani in civitate Classe, vir insignis divo Gregorio charissimus, qui quæ apud eum diu Romæ fuit, eo quod sanctus pontifex ejus maxime consolatione in verbo Dei leniretur, ut ipse testatur epist. sequenti; obiit an. 602. Gussanv. Vide admonitionem ad commentarios in lib. Regum, et Cant. cantic. quos præsertim huic Claudio debemus.

EPISTOLA XV.

AD MARINIANUM RAVENNÆ EPISCOPUM.

Monasterio sanctorum Joannis et Stephani multa concedit privilegia.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennati.

(a) Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, ante actum vos officium, quod in 906 regimine monasterii exhibuistis, informat. Et ideo quia monasterium beatorum Joannis et Stephani, quod (b) in Classitana est civitate constitutum, cui communis filius (c) Claudius abbas præesse dignoscitur, (d) multa a decessoribus vestris præjudicia atque gravamina pertulisse cognovimus, oportet ut fraternitatis vestræ provisio eorum de futuro quietem salubri ordinatione disponat; quatenus conversantes illic in Dei servitio, ipsius quoque gratia suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea quæ magis emendanda est consuetudine quiesquam illic quolibet tempore quidquam molestiæ præsumat inferre, necesse est ut hæc quæ inferius enumerando curavimus ita fraternitatis vestræ studio debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferendæ inquietudinis occasio reperiri. (e) Nullus igitur ultra audeat de redditibus vel chartis prædicti monasterii, vel de loco aliquo qui ad ipsum pertinet quocunque modo, qualibet exquisitio, minuere, (f) nec immissiones vel dolos aliquos facere. Sed si qua forte causa inter Ravennatem Ecclesiam et præfatum monasterium evenierit, et pacifice non potuerit ordinari, apud delectos a partibus timentes Deum, sine voluntaria dilatione, (g) mediis sacrosanctis Evangelii finiatur.

(d) Hinc origo exemptionum. Gussanv.

(e) Hic deserimus recent. Ed., ubi legitur, invitis sinceris Mss. omnibus Norm., Vatic., utroque Rhem., Corb., Angli., etc.: *interdicimus igitur ut nullus episcoporum aut secularium ultra audeat*. Infra habetur occasione minuere, pro, *exquisitione minuere*.

(f) Vox juris quam hic per usurpationem exprimerem. Gall., *une entreprise sur les biens d'autrui*. Gussanv.

(g) Idem jubet lib. ix, epist. 47. Vide in Cod. de judiciis, leg. 14, *rem non novam*. In decret., Caus. 3, q. 9, c. *hortamur*, extr. de purgat. canon., c. 5; in Clement. 1, de hæreticis, § *Porro*. Hujusce ritus meminit Auctor Op. imperf. in Matth., hom. 12 et 44, necnon sanctus Chrysostomus, hom. 9, in Acta; unde concluditur non eodem sæculo utrumque vixisse. Auct.

Defuncto vero abbate, (h) non extraneus nisi de eadem congregatio, quem sibi propria voluntate (i) congregatio elegerit, et qui electus fuerit sine dolo vel venalitate aliqua, ordinetur; quod si aptam inter se personam invenire nequiverint, solerter de aliis monasteriis sibi similiter eligant ordinandum. (k) Neque venienti abbati quæcunque persona qualibet occasione in suo monasterio præponatur, nisi forte exstantibus, quod absit, criminibus quæ sacri canones punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est ut invito ejusdem monasterii abbate ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant. Sed si abundantes fuerint, et ad celebrandas Deo laudes vel utilitates monasteriorum complendas sufficiant, abbas cum devotione de his qui superflui fuerint offerat, quos dignos (l) coram Deo invenire potuerit. Quod si sufficienter habens dare noluerit, tunc Ravennas episcopus ad ordinanda alia monasteria de his qui supersunt tollat. Ad ecclesiasticum tamen officium nullus exinde producat, nisi quem abbas loci admonitus propria voluntate obtulerit (*Grat. dist. 58, c. 1*). Quisquis autem ex prædicto monasterio ad ecclesiasticum ordinem pervenerit, (m) ulterius illic nec aliquam potestatem, nec licentiam habeat habitandi.

Observandum quoque est ut descriptio rerum aut chartarum ejusdem monasterii ab ecclesiasticis fieri non debeat, si quando res exigit: 907 sed abbas loci cum abbatibus aliis (n) rerum inventarium faciat.

Quoties autem pro utilitate monasterii sui ad Romanum pontificem abbas venire vel transmittere forte voluerit, ei modis omnibus liceat.

Præterea cum episcoporum adventus desideranter a monasteriis debeat expectari, quia tamen hospitandi occasione prædictum monasterium temporibus decessoris vestri nobis fuisse nuntiatum est prægravatum, oportet ut hoc sanctitas vestra decenter debeat temperare, ut visitandi (*Grat. c. 18, q. 2. c. 28*) exhortandique gratia ad monasterium, quoties placuerit, ab ejusdem civitatis antistite accedatur. Sed sic charitatis officium illi episcopus impleat, ut

(h) Placuit recentioribus Ed. inserere *cujuscunque congregationis*, contr. Mss. Vatic., Norm., Corb., etc.

(i) Vulgati, *concors fratrum societas elegerit*, reluctantibus Mss. Vatic., Corb., Rhem., etc.

(k) Ad hanc lectionem præferendam nos coegit summus Mss. Norm., Rhem., Corb., Colbert., quibus duo Vatic. et vet. Ed. concinunt, consensus: et si lectio recent. Vulgatorum magis convenire videatur neque viventi abbati.

(l) Norm. et Corb., *coram Deo putaverit*. Vatic. B, *coram Deo viderit*. Vaticani A, E, F, *coram Deo potuerit*.

(m) Olim duplici ex causa monachi ordinabantur sacerdotes, vel pro monasteriis, vel pro ecclesiis secularibus aut parochiis, ut habetur 16, q. 1, in pluribus capitibus. Non ergo hic agit Gregorius de monachis qui pro suis monasteriis ordinantur, sed de iis duntaxat qui ab episcopo e monasterio tollantur, permittente abbate, ad officium ecclesiasticum administrandum, ut patet ex præcedentibus

A gravamen aliquod monasterium non incurrat. Vestram vero fraternitatem prædictus abbas non solum (o) non metuit ad monasterium frequenter accedere, sed etiam desiderabiliter concupiscit, sciens quod per vos substantia monasterii omnino gravari non possit. (p) Data mense Aprili, indictione prima.

EPISTOLA XVI.

AD MARINIANUM RAVENNÆ EPISCOPUM.

Redeuntem Roma Claudium abbatem impense commendat

Gregorius Mariniano episcopo Ravennati.

Quod communem filium Claudium abbatem latorem præsentium longa apud nos hactenus morare retinuit, res illa fecit quod magnum nobis, sicut notis, erat in verbo Dei solatium; quem etiam hic adhuc volueramus diutius retinere, (a) si et ipse non festinasset ad suum monasterium, et nos congregationi fratrum ejus præsentiam esse omnino necessariam sciremus. Et ideo quia illum sicut petiit et exigebat utilitas relaxandum esse prospeximus, commendantes eum, hortamur ut sanctitas vestra sacerdotali eum affectione suscipiat, paternam illi (b) monasteriisque ipsius charitatem, sicut decet, impendat, benignitatis suæ eum consolatione refoveat, in ejus se tuitionem instanter accomodet, et præsidii sui beneficio liberum ab omni inquietudine redditum quieti et utilitatibus fratrum vacare permittat, atque peculiariter sicut a nobis eum scit diligere diligat; quatenus et charitatis vestræ affectum quem olim expertus est, in se multiplicius recognoscat, et nos in vobis invenisse se gaudeat.

908 (a) EPISTOLA XVII.

AD MAURENTIUM

De sacræ lectionis studio gratulatur. Sic studentium deflet raritatem; se collegam spondet.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Dilectissimus filius meus Cyprianus diaconus revertens mihi valde placuerat, si ad me totus redisset. Sed postquam gloria vestra in Sicilia sese retinuit, certissime scio quia prædictus filius meus ad me quidem corpore rediit, sed mente in Sicilia remansit. Hæc tamen dicens, tantum quieti vestræ congaudeo, quantum de meis occupationibus inge-

verbis ejusdem epistolæ. Legenda sancti Augustini epist. 48, al. 81, in qua hortatur monachos ad Ecclesiæ munia obeunda. GUESANV.

D (n) In Excusi, *rerum inventarum attestationem faciet*. (o) Editi, *non metuat*. Et infra, *concupiscat*. Sequimur Mss. unanimem consensum.

(p) Hæc legimus tantum in Vatic. et Colbert.

Epist. XVI [Al. 19]. — (a) Vulgati recent., *Nisi et ipsum ad suum monasterium festinare, et..... præsentiam esse omnino necessariam sciremus*.

(b) Ita in quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb., Colbert., Rhem., non, ut habent Excusi, *monasterioque ejus*. Hinc patet Claudium abbatem plurimis monasteriis fuisse præpositum.

Epist. XVII [Al. 25, lib. XII, ind. 7]. — (a) Hæc epistola desideratur in Anglio. Norman. et plerisque Mss. In antiq. Edit. legebatur, *Luvino Cathanensi episcopo*. Sed lectio hæc, etsi ei suffragetur Vatis. A, mendosa est, ad episcopum enim non scripsisset sanctus Gregorius *gloria vestra*.

studii vestri sit ut sine oppressione aliqua, legali modo, ad iudicium veniatur; quatenus, dum, veritate cognita, quod juris ordo suaserit fuerit definitum, neutra se pars aliquod doleat præjudicium pertulisse. (c) Mense Mali, indictione prima.

EPISTOLA XXI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Felicem Christianis parentibus natum a Samaræi servitio liberet.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Felix præsentium portitor questus nobis est, cum sit de Christianis natus parentibus, a quodam Christiano, (a) Samaræo, quod dici scelus est, esse donatum. Et dum hujusmodi superstitionis homines Christiana quolibet modo mancipia possidere nec ratio legis, nec reverentia religionis admittat, se tamen per decem et octo annos in ejus asserit servitio permansisse; sed cognoscente hoc sanctæ memoriæ decessore vestro Maximiano, ab eo se, zelo, sicut decuit, sacerdotali commoto, de Samaræi servitio nefario dicit liberatum. Sed quia ejusdem Samaræi filius post quinque annos factus dicitur Christianus, et supradictum Felicem in ejus servitium, quantum ipse dicit, quidam nituntur redigere, sanctitas vestra hæc quæ edocti sumus diligenter inquirat; et si ita ei esse constiterit, eum tueri studeat, et a nullo sub qualibet occasione gravari permittat, quia dum superstitionis sectæ mancipia cominos suos ad fidem præcedentia servitio eorum aperte redigi jura prohibeant, quanto magis hic de Christianis parentibus natus, et factus a parvulo Christianus, hanc non debet quæstionem aliquo modo sustinere, maxime quia nec patris ejus esse servus potuit, quem liquet ex prava potius præsumptione pœnam posse venientem de legibus sustinere? Et ideo, sicut diximus, ita eum sanctitatis vestræ defensio rationabiliter tueatur, ut nulli eum sub quolibet argumento sit aliquatenus affligendi licentia. (Cf. Joann. Diac. l. iv, n. 47. Vide lib. iv, ep. 33, indict. 14.)

911 EPISTOLA XXII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Ut Romam veniat hortatur. Gratias agit pro decem auri libris in captivorum redemptionem expendendis.

Gregorius (a) Rusticianæ patriciæ.

Jam dudum vestræ excellentiæ me scripsisse, et sæpius (b) imminuisse reminiscor, ut beati Petri apostolorum principis limina revidere festinet. Et quæ tanta sit Constantinopolitanæ civitatis delectatio, quæve Romanæ urbis oblitio, ignoro; obtinere apud vos hac ex re nunc usque nihil merui. Quantum enim

(c) Ita legimus in solo Colbert. vet. et in quatuor Vatis.

Epist. XXI [Al. 22]. — (a) Per Samaræum hic Judæum intelligendum esse censemur. Vide lib. vi, epist. 33, indict. 14. Ex epist. 32 ejusdem libri liquet quod infra legitur, scilicet jura prohibere ne Christiani Judæis serviant.

Epist. XXII [Al. 23]. — (a) De ea jam epist. 21 lib. ii, indict. 10. Gussanv.

(b) Excusi, monuisse. Obsequimur Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb., Colb., etc. Gregorius non raro utitur verbo imminere pro urgere. Vide lib. iv

ad colligendas æternæ vitæ mercedes vestræ animæ expedire possit; quantum etiam gloriosæ filiæ vestræ domnæ Eusebiæ in omnibus congruat, et nos subtiliter attendimus, et vos considerare subtilius potestis. Filium vero meum Petrum, hominem vestrum, quem ultra ætatem suam sapere, et maturitati studere cognovi, si requiritis, inveniatis quantus hic omnium habitantium circa excellentiam vestram amor sit, quantumque desiderium ut vos revidere mereantur. Et si, præcipiente Domino, sacris eloquiis admonemur ut etiam inimicos diligere debeamus, pensandum nobis est quantæ culpæ sit etiam amantes minime amare. At si forte dicitur quod amamur, nos certissime scimus quia nemo potest diligere quos non vult videre. Sin vero gladios Italiæ ac bella formidatis, sollicite debetis aspicere quanta beati Petri apostolorum principis in hac urbe protectio est, in qua sine magnitudine populi, et sine adjutorii militum tot annis inter gladios illæsi, (c) Deo auctore, servamur. Hæc nos, quia amamus, dicimus. Sed omnipotens Deus quidquid animæ vestræ in perpetuum, quidquid opinioni domus in præsentem conspiciat expedire, concedat.

Decem vero auri libras, quas in captivorum redemptionem excellentia vestra transmisit, præfato filio meo deferente suscepi. Sed peto ut superna gratia, quæ vobis concessit eas pro animæ vestræ mercede tribuere, mihi etiam concedat, sine aliquo peccati contagio dispensare: 912 ne unde vos peccata detergitis, nos inde maculemur. Omnipotens Deus qui debilitatem corporis vestri et peregrinationem vestram conspiciat, de sua semper gratia, et dulcissimi filii mei domni Strategii vos vita et salute consoletur; quatenus eum et vobis per longa tempora, et sibi ad æternitatem nutriet, vosque cum omni domo vestra et bonis præsentibus repleat, et supernam gratiam habere concedat. Gloriosum vero domnum Eudoxium nostra petimus vice salutari.

EPISTOLA XXIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Ut Judæos ad Christianam fidem accedentes juvet, pergat Agrigentum.

Gregorius (a) Fantino defensori.

(b) Domna abbatissa (c) monasterii sancti Stephani, quod in Agrigentino est territorio constitutum, indicante, comperimus multos Judæorum ad Christianam fidem, divina gratia inspirante, velle converti; sed esse necessarium ut aliquis illuc ex nostro mandato debeat proficisci. Proinde hujus tibi auctoritatis tenore præcipimus, ut omni excusatione submota,

Dialog., c. 38.

(c) In Vatic. B et D, Deo adjutore.

Epist. XXIII [Al. 24]. — (a) Ita mss. Codices, vel Fantino. In Excusiis, Faustino.

(b) In Mss. legitur modo Domina, modo Dominica, In pluribus tamen et potioribus, domna.

(c) Fuit hoc monasterium ab urbe Agrigento ad mille passus dissitum, cujus quædam adhuc exstant vestigia. Inibi visitur vetustissimum templum sanctæ Mariæ. Hæc Rocchus Pirrus in notitia Agrigentina Gussanv.

totum mundum fundasse nostis Ecclesiam, quatenus recta sinceri cordis vestigia in devio itinere non offendant.

Ea vero quæ nobis scripsistis, vel præsentium lator coram positus explicavit, nos non credatis negligenter omittere, sed de his omnino sollicito cogitamus.

Dilectissimo autem filio nostro Anatolio diacono jam et prius et nunc iterum omnia subtiliter indicavimus: hortantes ut quidquid ad utilitatem ac quietem charitatis vestræ vel filiorum vestrorum ¶14 pertinet, Creatoris nostri auxilio suffragante, (b) agere stricte ac studiose festinet. Et ideo fraternitatem vestram nec mœror afficiat, nec inimicitia cujuslibet affligat. Nam divinitatis gratia opitulante, in proximo adesse confidimus ut et præfati prævaricatoris et excommunicati præsumptio districtius reprimatur, et vestra quies, sicut desideratis, adveniat. Excellentissimo quoque filio nostro Exarcho, qui nobis eum studet commendare, de pravitate ipsius scribere nequaquam omisimus.

Presbyterum vero (*Grat.*, *dist.* 50, *can.* 3) de quo nos fraternitas tua latoris præsentium relatione consuluit, nulla ratione in sacro ordine (c) post lapsum aut permanere, aut revocari posse cognoscas. Circa quem tamen mitius agendum est propterea quod commissum facinus facili dicitur professione confessus.

Præterea pariter hic portitor quædam Ecclesiæ vestræ privilegia a nostris concessa prædecessoribus intimavit. De quibus scriptis charitatis vestræ nos subtilius volumus informari; vel si quæ ex eis scripta in Ecclesiæ vestræ scrinio rejaçant, eorum huc exemplaria transmitti necesse est; ut quidquid ad honoris vestri reverentiam (d) vel genium præfate Ecclesiæ pertinet, libenti animo reparare possimus.

Glorioso autem communi filio domno Marcello, si huc venire voluerit, instantius suadete, quia omnino eum videre desidero. Si vero illic stare elegerit, ita vos ei in charitate qua convenit exhibete, ut affectui ipsius quem circa vos habet, respondere, sicut decet, valeatis. Omnipotens Deus gratiæ suæ dono (e) vos custodiat, protegat, et cor vestrum in ea quæ ei sunt placita semper accendat.

EPISTOLA XXV.

AD VICTOREM EPISCOPUM PANORMITANUM.

Judæos in his quæ ipsis concessa sunt nullo incommodo afficiendos.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

Sicut Judæis non debet esse licentia quidquam in

(b) Mendose in recent. Ed. irrepsit *augere*, pro *agere*.

(c) De lapsis nequaquam ad ordinum functiones recipiendis epist. 18, lib. I, et epist. 26 lib. III, nunc lib. IV, etc.

(d) Ornatum intellige, splendorem, decussive privilegium jam ab antiquo concessum, atque adeo legitime expetitur. Vide Henricum Steph., Schediasm. c. 18; Joan. Brodæi, Miscel. lib. IX, c. 20. Syagrius Augustodun. episcopus, *pro genio et honore suæ Ecclesiæ pallium postulat*, infra, lib. IX, epist. 108.

A synagogis suis ultra quam permissum est lege præsumere, ita in his quæ eis concessa sunt nullum debent præjudicium sustinere. Quæ autem nobis in hac urbe Roma habitantes Hebræi pro his qui Panormi degunt, conquesti sunt, data vos ab eis petitio quæ in subditis tenetur informat. Si igitur querimonia eorum veritate fulcitur, oportet ut fraternitas vestra, legis serie diligenter inspecta, ita eis quidquid hac de re decretum est custodire debeat ac servare, ut nec ipsa aliquid injustum facere, nec illi pati præjudicium videantur. Si vero est aliquid quod ad restituendum ea quæ sunt postulata rationabiliter possit obsistere, iudices a partibus eligantur, qui ea quæ æquitati conveniunt valeant definire. Quod si forte illic contentio ipsa finire nequiverit, ad nos venire causam necesse est, quatenus (a) sine vestra invidia quæ amica justitiæ visa fuerint ¶15 decernantur. Quousque ergo causa ipsa finem accipiat, a consecratione locorum quæ ablata dicuntur fraternitatis se vestra suspendat.

EPISTOLA XXVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Quæ clerici vasa sacra vendiderant Pantaleo notarius requirat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quia pervenit ad nos quod quidam (d) ex Italiæ Ecclesia clerici vasa sacra in Sicilia venundarunt, idcirco Pantaleonem notarium nostrum direximus, ut eadem vasa sollicita investigatione requireret. Qui postquam in vestræ sanctitatis est obsequio occupatus, eandem causam eum cognovimus neglexisse. Oportet ergo ut fraternitas vestra congrua debeat sollicitudine providere, ut, tempore quo utile esse crediderit, eum ad peragenda ea ipsa debeat relaxare; quatenus et ipsa de illo possit habere solatium, et ipse salubriter valeat quæ sibi sunt mandata Deo adjuvante peragere; quia necesse est ut indictione subsequenti huc veniat, et subtiliter nos coram positus de cunctis informet.

EPISTOLA XXVII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Ne Catanenses diaconi campagis calceati procedere præsumant.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ecclesiastici vigoris ordo confunditur, si aut temere illicita præsumantur, aut impune non concessa tententur. Pervenit itaque ad nos (*Grat.*, *dist.* 93, c. 21) diaconos Ecclesiæ Catanensis (a) calceatos campagis procedere præsumpsisse; quod quia nulli hactenus per totam Siciliam licuit, nisi solis tantum-

(e) Vulgati, *vos et custodia protegat*.

Epist. XXV [Al. 26]. — (a) In Rhemensi et Vatic. D, *sine scrupulo vestræ invidiæ*. In Vatic. F, *sine peste invidiæ*. Lectionis quam retinemus sensus est: Ita res transigatur et nullius odium incurratis. Quod quidem pastoribus utilissimum; nam vix prosunt, nisi eorum quibus præsumunt animos sibi concilient.

Epist. XXVI [Al. 27]. (a) Editi, *ex Italiæ Ecclesiis*; quam lectionem sequi prohibent mss. Codices.

Epist. XXVII [Al. 28]. — (a) Editi, *mendose, campagis*. Campagus est calceamentum quo prælati

rum continentur, (c) nulla in archivo hujus nostræ Ecclesiæ, vel in Romanæ urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in unius Codicis volumine collecta. (d) Nos autem pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno Codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus 917 indicatur, sed tantummodo nomen, locus, et dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos cognoscantur martyrio coronati. Sed hæc habere vos beatissimos credimus. Ea vero quæ transmitti voluistis quærentes quidem non invenimus, sed adhuc non inventientes quærimus, et si potuerint inveniri, transmittimus.

De lignis autem quod scribitis quia brevia fuerint, navis per quam transmissa sunt qualitas fecit, quia si major navis venisset, potuimus ligna etiam majora transmittere. Quod autem dicitis, quia si majora transmittimus, pretium dabitur, largitati quidem gratias agimus, sed accipere pretium, Evangelio interdicente, prohibemur. Nos enim ea quæ transmittimus ligna non emimus, et quomodo possumus pretium accipere, cum scriptum sit: *Gratis accepistis, gratis date* (Matth. x, 8)? Nunc ergo juxta modum navis per nauclerum parva ligna transmissimus, quorum notitia subter annexa est. Sequenti vero anno, si omnipotenti Deo placuerit, majora præparamus. (Cf. Joan. Diac. lib. III, c. 26.)

(e) Benedictionem autem sancti Marci evangelistæ, imo, quod est verius, sancti Petri apostoli, in ea dulcedine qua est transmissa suscepimus, et salutationis alloquium persolventes, petimus ut beatitudo vestra pro nobis orare dignetur, quatenus et a malis præsentibus mereamur citius eripi, et a futuris gaudiis non excludi.

EPISTOLA XXX.

AD EULOGIUM EPISCOPUM ALEXANDRINUM.

De Alexandrinæ urbis hæreticis conversis atque de fidelium concordia gratulatur. Scribit vicissim de Anglorum conversione. De Eudoxio hæretico aliisve fatetur sibi ab Eulogio factum satis. Universalis papæ titulum a synodo Chalcedonensi suis decessoribus oblatum, sed rejectum, respuit.

Gregorius (a) Eulogio episcopo Alexandrino.

Communis filius, præsentium lator, sanctitatis ve-

(c) Budæus: archivum ex Græco factum, est ἀρχεῖον, ἀρχεῖωται custodes tabularii. Archivum autem magistratuum ædes significat, et regiam, et palatium, et judiciale forum. Ex quo factum est ut archium, et, interpositum, archivum significet chartophylacium. Id quidem levioris momenti. At Romæ nulla vel pauca tunc fuisse martyrum gesta, nullas de martyrum passionibus narrationes, id certe est mirabile. Guesanv. Et novis auctoribus, qui Vaticanos Codices passim ingerunt, incommodum.

(d) Putant aliqui hunc locum intelligendum esse de Martyrologio illo Romano quod vetus appellatur. Verum id luculenter confutavit vir clarissimus Henricus Valesius πολυμαθέστατος in dissertatione ad calcem Eusebii, ubi contendit ante Usuardum nullum omnino existisse Martyrologium Romanum; istud autem de quo hic Gregorius, fuisse commune cum

Astræ scripta deferens, ægrum me reperit, 918 ægrum reliquit; qua ex re contigit ut ad largum vestræ beatitudinis fontem brevis epistolæ meæ vix parva potuisset aqua resudare. Superni autem muneris fuit ut in dolore corporis positus suavissimæ vestræ sanctitatis scripta suscipere, quæ me (b) de doctrina Alexandrinæ urbis hæreticorum et de concordia fidelium sublimiter lætificaret; quatenus ipsa mentis lætitia immanitatem mihi molestiæ temperaret. Et quidem de bonis vestris nova semper exultatione gaudemus, sed tamen ita vos perfecte agere novum esse nullo modo deputamus. Quod enim crescit sanctæ Ecclesiæ populus, quod ad cœlestem horreum spirituales segetes multiplicantur, hoc de omnipotentis Dei gratia quæ in beatissimis vobis large influit nunquam habuimus incertum. Gratias itaque omnipotenti Deo solvimus, quia impletum videmus in vobis esse quod scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum* (Prov. xiv, 8). Si enim bos fortis aratrum linguæ in terra cordis audientium non traxisset, tanta fidelium seges minime surrexisset.

(c) Quoniam vero in bonis quæ agitis scio quod et aliis congaudetis, vestræ vobis gratiæ vicem reddo, et non dissimilia nuntio, quia dum gens Anglorum in mundi angulo posita in cultu lignorum ac lapidum (d) perfida nuncusque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit ut ad eam monasterii mei (e) monachum in prædicationem transmittere Deo auctore debuissim. Qui data a me licentia, (f) a Germaniarum episcopis episcopus factus, cum eorum quos solatiis ad prædictam gentem in finem mundi perductus est, et jam nunc de ejus salute et opere ad nos scripta pervenerunt, quia tantis miraculis vel ipse, vel hi qui cum eo transmissi sunt, in gente eadem coruscant, ut apostolorum virtutes in signis quæ exhibent imitari videantur. In solemnitate autem dominicæ nativitatis, quæ hac prima indictione transacta est, plus quam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre et coepiscopo nostro baptizati. Quod idcirco narravi, ut cognoscatis quid in Alexandrino populo loquendo 919 et quid in mundi finibus agitis orando. Vestræ enim orationes sunt in eo loco ubi non estis, quorum operationes sanctæ monstrantur in eo loco in quo estis. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 39.)

D reliquis Occidentalibus, scilicet Martyrologium quod sub Hieronymi nomine editum est; nec tamen aut ab ipso Hieron. collectum. aut ex Eusebio translatus satis probatur. Plura videsis apud eundem Valesium, et in Bolland., præfat. generali ad Acta sanctorum, c. 4, § 4. Partim ex Guesanv.

(e) Benedictio hic et passim his in epistolis sumitur pro munere; quo etiam sensu in Scriptura sacra non raro accipitur, ut Genes. xxxiii Jacob ad fratrem ait: *accipe munusculum... esto mihi propitius, et suscipe benedictionem quam attuli*, vers. 10 et 11. Idem eulogiæ nomine apud Græcos intelligitur, imo et apud Latinos. Reg. S. P. Benedicti, c. 54, *nullatenus liceat... aut eulogia vel quælibet munuscula accipere*.

Epist. XXX. — (a) In Norm., Corb. et Anglis, patriarchæ.

Præterea (g) de Eudoxii hæretici persona, de A
cujus errore in Latina lingua nihil reperi, mihi a vestra beatitudine largissime gaudeo satisfactum. Virorum quippe fortissimorum Basilii, Gregorii, atque Epiphaniî testimonia protulistis, et manifeste peremptum cognoscimus eum in quem heroes nostri tot jacula dederunt.

De his vero erroribus qui nunc in Constantino-
politana Ecclesia probantur exorti, doctissime omnia, et ut iudicium tantæ sedis proferre decuit, respondistis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia adhuc arcæ Dei insunt tabulæ testamenti. Quid est enim sacerdotale cor, nisi arca testamenti? in qua quia spiritalis doctrina viget, procul dubio tabulæ legiæ jacent.

Indicare quoque vestra beatitudo studuit, jam se quibusdam non scribere (h) superba vocabula, quæ ex vanitatis radice prodierunt, et mihi loquitur dicens: *Sicut jussistis*. Quod verbum jussionis peto a meo auditu removete, quia scio qui sum, qui estis. Loco enim mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo jussi, sed quæ utilia visa sunt, indicare curavi. Non tamen invenio vestram beatitudinem hoc ipsum quod memoriæ vestræ intuli, perfecte retinere voluisse. Nam dixi, nec mihi vos, nec cuiquam alter tale aliquid scribere debere; et ecce (*Grat. dist. 99, c. 5*) in præfatione epistolæ quam ad me ipsum qui prohibui direxistis, (i) superbæ appellationis verbum universalem, me papam dicentes, imprimere curastis. Quod peto dulcissima mihi sanctitas vestra ultra non faciat, quia vobis subtrahitur quod alteri plus quam ratio exigit præbetur. Ego enim non verbis C
quæro prosperari, sed moribus. Nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco. Meus namque honor est honor universalis Ecclesiæ. Meus honor est fratrum meorum solidus vigor. Tunc ego vere honoratus sum. cum singulis quibusque honor debitus non negatur. Si enim universalem me papam vestra sanctitas dicit, negat se hoc esse quod me fatetur universum. Sed absit hoc. Recedant verba quæ vanitatem inflant, et charitatem vulnerant.

Et quidem in sancta Chalcedonensi synodo, atque post a subsequentibus Patribus hoc decessoribus meis oblatum vestra sanctitas novit. Sed tamen nullus eorum uti hoc unquam vocabulo voluit; ut dum in hoc mundo honorem sacerdotum diligenter om-
nium, apud omnipotentem Deum custodirent suum.

(b) Ita Anglic., Norm., Corb., cum in aliis Excusis legatur: *de doctrina Alexandr. Ecclesiæ. de conversione hæreticorum, de concordia, etc.*

(c) In recent., *sed quoniam vere in bonis quæ agitis accrescit quod et aliis, etc.*

(d) In eodem recent. irrepsit, invitis Mss., *perfidia*.

(e) Sanctum Augustinum monasterii sancti Andree præpositum intelligit.

(f) Innuit Franciæ episcopos. Franci, quod a Germanis orti essent, Germani quoque sunt appellati. Apollinaris Sidon., lib. v, epist. 7, appellat provinciam Lugdunensem a Burgundionibus, origine Germanis, *Lugdunensem Germaniam*.

Proinde debitum salutationis alloquium solvens peto, ut in sanctis orationibus vestris mei memores esse dignemini, quatenus a peccatorum meorum nexibus, quia meis meritis non valeo, vestris intercessionibus me Dominus absolvat. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 60.*)

920 EPISTOLA XXXI.

AD SECUNDINUM

Ne patiatur Monasterium in laicæ personæ potestatem venire.

Gregorius Secundino episcopo Tauromenitano.

Querimoniam monachorum (a) monasterii Castellien-
sis oblata ab eis petitio quæ tenetur in subditis palefecit. Proinde fraternitas vestra hæc quæ asserunt, sollicita perscrutari cura studeat. Et si ea invenerit veritate subsistere, tuitionem illis impendat, et monasterium quod monasterio eorum unitum est secundum consuetudinem deputatis de congregatione eorum illic monachis provideat ordinari. Quia rationis ordo non patitur ut monasterium ipsum, et maxime contravoluntatem fundatorum, ab eorum dispositione ad arbitrium suum præsertim laica persona subducat, aut aliquis sibi in id jus debeat vindicare (*Grat. 16, q. 7, c. 34*).

(a) EPISTOLA XXXII.

AD SCHOLASTICUM DEFENSOREM.

Ecclesiæ colono mercedem juxta laboris modum solvat.

Gregorius Scholastico defensori.

Alexander Frix, præsentium portitor, colonus Ecclesiæ nostræ, questus est nobis in domo, id est ecclesia quæ Catanæ a dilecto filio nostro Cypriano diacono fabricata est, triennii se tempore laborasse, et mercedem non ut dignum est accepisse. Et quamquam per tempora ipsa dicatur ad plurimos laborasse, unde etiam dum hic esses notitiam accepisti, hac tibi tamen auctoritate præcipimus ut diligenter inspicias; et si plus in eadem domo quam mercedis acceperit operatus est, volumus ut secundum laboris modum, si quid super quatuor solidos et tremisses duos quos a memorato diacono accepisse dictus est meritis sit, addere ei quod justum videris debeas sciens tuis rationibus imputandum.

EPISTOLA XXXIII.

AD DOMINICUM.

Modestiam illius charitatem atque apostolicæ sedis reverentiam laudat.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Scripta sanctitatis vestræ, quæ lato præsentium

(g) De Eudoxio hæretico vide quæ diximus ad epist. 4 lib. vi, nunc lib. vii. Gussanv.

(h) Vatic. A. *superflua vocabula*. Ita etiam infra.

(i) Vatic. B. *superstitionis verbum*.

Epist. XXXI. — (a) Castellienense monasterium a Cassiodoro exstructum et tanti viri secessu nobilitatum prope Squillacium erat. De quo consule Vitam Cassiodori ejus operibus præmissam in novissima Editione, parte II, § 6 et seq. Vide etiam Cassiodorum de institutione divinarum litterarum, c. 29.

Epist. XXXII (*Al. 15, lib. ix, ind. 4*). — (a) A plerisque Mss. abest hæc epistola. Ex omnibus Vaticanis solus eam exhibet Codex A. Legitur quoque in San Victorino.

deferente suscepimus, ita sacerdotalem modestiam loquebantur, ut auctoris sui corporalem nobis quodammodo praesentiam blandirentur. Nec enim sermo rarus aliquid officit, ubi manet in animis continuus dilectionis affectus. 921 Magna autem charitatis virtus est, dilecte frater, quae sinceritatis suae vinculo alterna mutuo affectu corda constringit, et ea gratiae non sinit compage dissolvi: disjuncta conjungit, unita custodit, et ignotos sibi imagine reddit cognitos per amorem. Quisquis igitur in hujus cardine mentem figit, eum de supernae patriae habitaculo cujuslibet adversitatis impulsio non evellit, quoniam quocumque se verterit, (a) a mandatorum limine non excedit. Unde et in ejusdem charitatis laude per egregium praedcatorem dicitur: (b) *Quae est vinculum perfectionis* (Coloss. III, 14). Quanta itaque sit laudis aspicimus, quae perfectionem non solum in mente generat, sed etiam ligat. Quia igitur hujus virtutis igno succensum tuarum te prodit locutio litterarum, uberi in Domino exultatione laetiflor, atque opto ut haec in te magis magisque resplendeat, quia lux gregis est, pastoris flamma. (c) Decet enim, decet dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tanquam in vitae suae speculo plebs commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.

Scientes praeterea unde in Africanis partibus sumperit ordinatio sacerdotalis exordium, laudabiliter agitis quos sedem apostolicam diligendo ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis, et probabili in ejus affectu constantia permanetis. Certum quippe est quia vestro honori additis (d) quidquid ei reverentiae ac devotionis sacerdotaliter exhibetis, quia per hoc ut vicaria erga vos dilectione astringi debeat, invitatis.

Quod superest, charissime frater, omnipotentem Dominum assidua oratione poscimus, quatenus cordis nostri gressus in veritatis suae tramitem dirigat; et ut ad caelestia regna perducatur, nominis officium protectionis suae gratia operibus nos exhibere concedat. (e) Mense Augusto, indictione prima.

EPISTOLA XXXIV.

AD JOANNEM EPISCOPUM SCILLITANUM.

Castelliensis monasterii privilegia servet illaesa. Quaedam sub xenii specie ablata reddat. Monachorum actibus invigilet. Monasterii jura tueatur. Donatum sibi ab Abbate agrum restituat. (Vide sup. ep. 31.)

Gregorius Joanni Episcopo Scillitano.

Grave nimis et contra sacerdotale constat esse

A propositum, velle cujusquam monasterii privilegia olim indulta confundere, et ad irritum quae sunt pro quiete disposita niti deducere. Questi itaque nobis sunt Monachi Castelliensis monasterii quod in fraternitatis vestrae civitate 922 est constitutum quia eidem monasterio quaedam contra ea quae a praedecessoribus vestris permissa ac consuetudine longa servata sunt festinetis inducere, et antiquam ordinationem quadam praedjudicii novitate turbare. Proinde his fraternitatem vestram hortamur affatibus ut, si ita est, ab ejus molestia se sine aliqua excusatione contineat, et quae ei sunt diutius custodita nullius occasionis tentet usurpatione convellere; sed cuncta illibate et sine aliqua studeat refragatione servare, et plus sibi in eodem monasterio quam praedecessoribus suis licuit, noverit non licere.

B Quia vero pariter questi sunt fraternitatem tuam quaedam de monasterio (a) sub xenii quasi specie abtulisse, necesse est si quid te indecenter recolis accepisse, sine dilatione restituas, ne avaritiae te graviter culpa redarguat, quem largum erga monasteria sacerdotalis magis debuerat munificentia demonstrare. Servatis itaque omnibus quae a tuis, sicut diximus, praedecessoribus permissa sunt ac servata, cum tuae sit circa actus ac vitam consistentium illis monachorum te vigilantem insistere; et si quempiam illic prave conversari, aut in aliqua immunditiae, quod absit, culpa inveneris, districta ac regulari emendatione corrigere. Nam sicut ab iis quae incongrue usurpantur fraternitatem vestram volumus abstinere, ita in his quae ad disciplinae rectitudinem vel animarum custodiam pertinent esse sollicitam modis omnibus admonemus.

C Indicaverunt etiam praedicti monasterii monachi castrum quod Scillacium dicitur in solo juris monasterii eorum esse fundatum, atque ob hoc habitantes illic factis libellis (b) solatium annis singulis spondisse persolvere, sed postea contempsisse, et ab eadem se praestatione supervacue suspendisse. Fraternitas ergo vestra subtiliter veritatem curet addiscere; et si ita repererit, instanter studeat ut ea quae promiserunt, quia et ratio exigit, praebere non differant, quatenus et illi quiete quod tenent possideant, et monasterii jura praedjudicium non incurrant.

D Praeterea (Grat. 17, q. 4, c. 41) questi nobis sunt praedicti monasterii monachi abbatem suum terram intra Scillitanum castrum, quae in sexcentos pedes extenditur, sub praetextu fabricandae Ecclesiae frater-

Epist. XXXIII [Al. 32]. — (a) Excusi recent., a mandat. limite. contradicentibus omnibus Vatic., Norm., Colb., etc. Et certe limen convenit cardini, non limes. Ut igitur in instituta comparatione Gregorius maneat, postquam dixit, *quisquis in hujus cardine mentem figit*; debuit addere: *a mandatorum limine non excedit*.

(b) Vatic. B. *quod est vinculum perfectionis*.

(c) Recent., *decet enim pastorem, decet dominicam*.

(d) In recent Ed., contra Mss. fidem, *quidquid reverentiae ac devotionis ordini sacerdotali exhibetis*.

(e) In hac temporis nota consentiunt Vatic., Colbert. et Teller.

Epist. XXXIV [Al. 33]. — (a) In Mss. passim, *sub xenii*. In Vatic. D, interjecta haec verba leguntur: *sub praestatus quasi specie*.

(b) Alias, *solatium*. Haec vox saepissime occurrit, nec idem significat. Hic usurpatur pro pensione vel redditu qui persolvitur domino, seu proprietario ratione fundi sive soli. Saepae etiam solatium pro stipendiis occurrit. Gussavv. Caeterum ex hac epistola patet monasteria olim dominiis amplissimis potita esse; ita ut ab ipsis penderent castella et vici integri. Nam quod de monasterio Castelliensi Cassiodori munificentia ditato hic legitur, de aliis quae reges et imperatores fundatores habuerunt, quis facile non credet?

nitati tuæ donationis titulo concessisse; et ideo volumus quantum parietes possunt adificatæ ecclesiæ circumdare, juri ecclesiæ vindicari. Quidquid vero extra parietes ejusdem ecclesiæ esse potuerit, ad jura monasterii sine difficultate aliqua revertatur, quia nec mundanarum legum, nec sacrorum canonum statuta permittunt, res monasterii de jure ejus quolibet titulo segregari. Eapropter donationem ejusdem terræ, quæ contra rationem facta est, sine aliqua dilatione restituere.

923 EPISTOLA XXXV.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Jerusalem cives nonnunquam Babyloniam servire, et vicissim. Laudat Leonti mansuetudinem, humilitatem, justitiam. Ipsi pro muneribus gratias agit, et de catenis sancti Petri scobem clave inclusam largitur.

Gregorius Leontio exconsuli.

Quia in magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam (II Tim. II, 20). quis ignoret quod et in universæ Ecclesiæ sinu alii velut vasa contumeliæ rebus deputantur infimis, alii vero ut honoris vasa rebus aptantur mundis? Et tamen plerumque contingit ut et (a) cives Babyloniam in (b) angaria serviant Jerusalem, et cives Jerusalem, id est cælestis patriæ, in angaria deputentur Babyloniam. Cum enim electi Dei magnis moribus præditi, modestia ornat, lucra propria non quærentes, terrenis deputantur rebus, quid aliud quam sanctæ Jerusalem cives in Babyloniam opere serviunt? Et cum quidam in pravis moribus effrenati locum sancti honoris tenent, atque in ipsis quæ bene facere videntur propriam laudem quærent, quid aliud quam cives Babyloniam supernæ Jerusalem angaria exsolvent? Sic enim Judas apostolis admistus diu Redemptorem humani generis prædicavit, signa cum cæteris fecit; sed quia Babyloniam civis fuerat, Jerusalem cælesti opus suum in angaria persolvit. At contra Joseph in Ægyptum ductus terreno palatio servivit, curam ministerii in rebus temporalibus gessit, quidquid (c) juste regno transitorio debebatur exhibuit. Sed quia sanctæ Jerusalem civis exstitit, servitium Babyloniam in sola, ut prædictum est, angaria ministravit. Hujus ergo, bone vir, esse te sequacem

EPIST. XXXV. [Al. 34]. — (a) Phrasis usitata sancto Augustino. GUSSANV.

(b) Servitium, ministerium, vel debitum ministerii. GUSSANV.

(c) Mutarunt recent. edit. ad libitum *juste*, quod in omnibus Mss. legitur, *injuste*.

(d) Pauca de oleo annotavit ex Baronio Binius, plura longe Gregerus lib. I de sancta Cruce, c. 79, et explicat sancti Gregorii locum de oleo quod ex dominicæ crucis ligno manaret. GUSSANV. Beda, de Locis sanctis

A credo, quem terrenis actibus implicatum, mansueto spiritu agere, humilitatis arcem per omnia custodire, et singulis quæ justa sunt tribuere cognosco. Tanta enim de vestra gloria a multis bona referuntur, 924 ut mihi hæc non libeat audire, sed cernere; ejus tamen quem videre me non licet, bona me pascit opinio. Sanctæ autem Ecclesiæ, id est omnium electorum typum tenens mulier, quæ alabastrum fudit, domum replevit unguento (Luc. VII). Et nos quoties de bonis aliquid audimus, suavitatis auram quasi per narem trahimus. Et Paulus apostolus cum dicebat: *Christi bonus odor sumus Deo* (II Cor. II, 15), patenter datur intelligi, quia saporem se quidem præsentibus, sed odorem absentibus exhibebat. Nos itaque qui per præsentis saporem non possumus, per odorem vestræ ab-entis nutrimur.

B De hoc etiam valde gaudemus, quod munera quæ transmisistis vestris moribus dissimilia non fuerint. (d) Oleum quippe sanctæ crucis et aloes lignum suscepimus. Unum quod tactum benedicat, aliud quod per incensum bene redolet. Decebat igitur ut bonus vir ea transmitteret, quæ iram nobis Domini placare potuissent. Alia quoque (e) in cellariis multa misistis, quia sicut mente et carne subsistimus, necessarium fuit a vobis in utroque contineri deberemus. De quibus transmissis tamen dulcissima mens vestra valde se erubescere fatetur, atque eidem verecundiæ scutum charitatis opponere. Sed in his ego verbis omnimodo gaudeo, quia in tali mentis attestatione cognosco quod nunquam possit aliena tollere, qui et hoc ipsum erubescit quod propria largitur. Parva vero C appellatis munera vestra, quæ magna sunt; sed, credo, ut adhuc amplius ex ipsa gloriæ vestræ humilitate proficiant. Et petitis ut hæc bona mentes suscipiam. Sed inter ista ad memoriam cujusdam viduæ duo minuta reducite (Luc. XXII) Si enim illa Deo placuit, quæ bono animo pauca obtulit, cur non hominibus placeat, qui mente humili multa dedit? Præterea benedictionem vobis sancti Petri apostolorum principis, clavem sacratissimi sepulcri ejus, in qua benedictio de catenis illius est inserta, transmissimus, ut quod ejus collum ligavit ad martyrium, hoc vestrum ab omnibus peccatis absolvat (f).

D cap. 20: de nodis enim ligati sancti liquor odorifer oleo similis profluit, cujus si etiam modica particula contingat, omnem agilitudinem sanat.

(e) De cellariis supra, lib. I, epist. 42, nunc 44. GUSSANV.

(f) In Norm., Colb. et plerisque Mss. superioribus epistolis indict. I subjiciuntur duæ aliæ, una *Ad odalæ illustri*, quæ nunc est libri X, 49, altera *Januario Carol. episc.*, quæ libri noni sequentis ordine tertia est.

LIBER NONUS.

Monse Septembri, indictione II.

925 (a) EPISTOLA PRIMA.

AD JANUARIUM EPISCOPUM CARALITANUM.

Illum increpat quod dominico die, ante missarum solemnia, cujusdam messem invertisset sulcis, et, peracto sacro, terminales lapides ipse effodisset.

Gregorius Januario episcopo Caralis.

Prædicator omnipotentis Domini, Paulus apostolus (Grat. c. 2, q. 7, can. 28), dicit: *Seniorem ne increpaveris (I Tim. v, 1).* Sed hæc ejus regula in ea re servanda est, cum culpa senioris, exemplo suo non trahit ad interitum corda juniorum. Ubi autem senior juvenibus exemplum ad interitum præbet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est: *Laqueus juvenum omnes vos (Isai. xlii, 22).* Et rursus propheta dicit: *(b) Et peccator centum annorum maledictus est (Isai. lxxv, 20).* Tanta autem nequitia (Grat. dist. 86, c. 24, et 1, q. 7, c. 11) ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensarem, fixa jam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est quod dominico die, priusquam missarum solemnia celebrares, ad exarandam messem latoris præsentium perrexisti, et post exarationem ejus missarum solemnia celebrasti. Post missarum solemnia etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum quæ pœna debeat insequi omnes qui audiunt sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fueramus; sed filius noster Cyriacus abbas a nobis requisitus, dum esset Caralis, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuis parcimus, hortamur, aliquando resipisce, senex, atque a tanta te levitate morum, et operum perversitate compescas. Quanto morti vicinior efficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem pœnæ sententia in te fuerat jaculanda; sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero, quorum consilio hæc egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus; ita tamen ut si quid eis intra duorum mensium spatium 926 humanitus evenierit, benedictione viatici non priventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe; te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus in bono magister esse debuisti, nec

LIBER IX. Al. LIBER VII. Indict. II.

Epist. I. — (a) In Colbert. et Regio præcedit: *Levatus est Maximus*, etc., ut legitur in aliis Excusis, initio libri vii, indict. 1, seu octavi. Hæc ad calcem amandanda duximus. In Vatic. A præmittitur quoque D epist. 1 lib. ix, *De pœnitentia et satisfactione Maximi prævaricatoris*. In Vatic. D. tantum legitur: *De Maximo præsumptore. Levatus est*, etc. In Vatic. E: *De Maximi præsumptione et pœnitentia*. In Vatic. F. *De pœnitentia Maximi episcopi*.

(b) Ita in plurimis Mss. et editis antiquioribus Codd., et apud Joan. Diaconum. licet in quibusdam, sed paucis, legatur: *et puer centum an.*, etc. Favet autem nostræ lectioni ipse contextus epistolæ, necnon et variae versiones. Vulgata: *Et peccator centum an-*

A simplicitati tuæ ulterius, nec senectuti parcimus (c). (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 32, 44.)

EPISTOLA II.

AD VITALEM SARDINIÆ DEFENSOREM.

Decretam adversus Januarii consiliarios excommunicationem exsequatur. Restituat integrum xenii pretium.

Gregorius Vitali defensori Caralitano.

Quid de fratre nostro Januario episcopo agnovimus, et lator præsentium, et exemplaria scriptorum nostrorum te poterunt informare; atque ideo excommunicationem quam super perversos ejus consiliarios dari decrevimus, tua experientia solerter exsequatur, ut cadentes discant quatenus incaute ambulare non debeant.

Præterea pretium tritici quod nobis xenii nomine fuerat transmissum, perlatores præsentium (a) Redemptum defensorem transmisimus. Videat experientia tua, ne vel tu, vel ipse qui detulit, aliquid ex eo in pretio commodi participare præsumat, sed totum singulis vel simul omnibus illibatum restituat, eorumque mihi scripta de eodem pretio transmittat, quia si aliter quam admoneo factum cognovero, vindictam ex eadem causa non mediocriter exercebo.

EPISTOLA III.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Pro concesso sepulturæ loco exigendum nihil. Si vero pro luminaribus aliquid offeratur, licet accipere.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Questa est nobis Nereida clarissima femina, quod ab ea centum solidos pro filie suæ sepultura 927 fraternitas vestra non erubescat exigere, atque ei super doloris gemitum majorem dispendii studeat inferre molestiam. Quod si ita se veritas habet, quia grave nimis et procul est a sacerdotis officio pretium de terra concessa putredini quærere, et de alieno velle facere luctu compendium, ab hac se petitione fraternitas vestra contineat, et molesta ei de cætero non existat, maxime quia et Hortulanum quondam, de quo seipsam asserit filiam suscepisse, Ecclesie vestræ non in parva quantitate munificum memorat extitisse. Hoc autem vitium et nos postquam, Deo auctore, ad episcopatus honorem accessimus, de

norum maledictus erit. Hebraica: Et peccator filius centum annorum maledicetur. LXX Interpretes: Et peccator centenarius etiam maledictus erit. Syriaca: Quicumque percusserit centesimum annum agens maledicetur. Eodem modo Chaldaica et Arabica. Gersanv. In Vatic. D, ubi legitur, ut in aliis Mss., peccator centum annorum, hæc varia lectio additur, et puer centum annorum. Sic quoque legit Gratianus, causa 2, q. 7, can. 28. PAULUS.

(c) In quatuor Vatic. subditur *monse Octobri, indict. 11*. Sed in Colbert. præmittitur huic epist. *monse Septembri, indict. 11*.

Epist. II [Al. 53, lib. ix, indict. 6]. (a) Aliis in Editis, *Redemptorem Legendum Redemptum* suadet Epistola sequens, ubi de eodem defensore agitur.

Ecclesia nostra omnino vetuimus, et pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus; memores quia dum Abraham a filiis Emor, hoc est Ephron filio Seor, sepulcrum pretio ad humandum corpus conjugis postularet, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus (*Genes. xiiii*). Si ergo tantæ considerationis paganus vir fuit, quanto magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus? Unde ne hoc avaritiæ vitium, ne vel in alienis denuo tentari præsumatur admonco. Sed si quando aliquem (a) in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes ipsius, proximi, vel hæredes (b) pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Peti vero aut aliquid exigi omnino prohibemus: quod valde irreligiosum est, ne aut venalis fortasse, quod absit, dicatur Ecclesia, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quærere quolibet modo compendium. (*Vide l. viii, ep. 3.*)

Alias vero causas quas prædictæ Nereidæ est complexa petitio hortamur ut aut pacifica, si fieri potest, ordinatione definias, aut certe in deputatum a nobis iudicium personam instructam dirigere non omitas, quia ad hoc Redemptum defensorem nostrum præsentium portitorem illic direximus, ut et partes in iudicio (c) observare compellat, et executionis suæ instantia ad effectum quæ fuerint iudicata perducatur (d).

EPISTOLA IV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Donec ordinata cum Agilulpho pax confirmetur, cavendum ab iterata in Sardiniam incursione. Januarium de exarata messe iterum ex fraterna dilectione objurgat.

Gregorius Januario episcopo (a) Sardiniae.

Quid in Sardinia hostes nostri fuerint operati, priusquam fraternitatis vestræ epistola 928 ad nos perveniret agnovimus. Et quia hoc futurum dudum metuimus, evenisse quod prævidimus vobiscum nunc gemimus. Quod si secundum ea quæ tam vobis quam excellentissimo filio nostro Genuadio hoc fore nuntiantes scripsimus sollicitudo fuisset adhibita, inimici illuc aut non accederent, aut accedentes

EPIST. III [Al. 56]. — (a) De sepultura in ecclesiis jam dictum est in nota ad cap. 50 lib. iv Dialog., Veterem hunc usum esse satis docet sanctus Ambrosius, lib. i de Abraham, c. 9, n. 80. Nondum, inquit, erant hujusmodi Dei templa in quibus fidelium Domino reliquiæ condantur; novæ edit. col. 308.

(b) Nota hic luminaria in defunctorum exsequiis. De luminaribus in ecclesiis multa occurrunt apud Gregorium, maxime in Dialogis. Consule notas ad librum Sacramentorum 577 et 1060.

(c) Id est, causæ adesse. Reperitur ita vox in epistola Plinii ad Rufum, lib. v, *Sedebant iudices, centumviri venerant, observabantur*, id est causæ apud eos agebantur. *Advocatis silentium longum*, etc., nempe silentiarii audientiam facientibus et murmur comprimantibus. AUGER.

(d) In duobus Teller. legitur, *mensē Martio*, indict. 11.

EPIST. IV. [Al. 2]. — (a) In Vulgatis, *episcopo Caralit.* Erat quidem Januarius Caralit. episcopus. Quia tamen in omnibus Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb.,

periculum quod fecerunt incurrerent. Vel nunc ergo ea quæ contigerant vigilantiam vestram in futura exacuant. Nam et nos quidquid prodesse possumus, facere, Domino auxiliante, nequaquam omittimus.

Cognoscatis autem abbatem, quem ad Agilulphum ante multum jam tempus transmisimus, pacem cum eo, Deo propitio, quantum nobis ab excellentissimo exarcho scriptum est, ordinasse. Et ideo quousque pacta de confirmatione pacis ipsius conscribantur, ne forte hostes nostri in hac dilatione ad partes illas iterum velint accedere, murorum vigilias et sollicitudinem in locis facite omnibus adhiberi. Et confidimus in Redemptoris nostri potentia quia adversariorum vobis incursus vel insidiæ denuo non nocebunt.

Hoc vero quod scripsistis, multos contra vos nobis querelas deponere, verum est; sed inter diversa non nos sic res alia contristavit, quomodo id quod nobis dilectissimus filius noater Cyriacus abbas retulit, quia die dominico ante missas messem de agro quem Donatus possidebat feceris exarari. Quod ne parum esset, expleto sacrificio, per temetipsum illuc accedens terminos effodisses. Ob quam rem hortor ut officium quod geris sollicita mente consideres, et quidquid gravare potest aut opinionem tuam aut animam omnino refugias, et te committere illud nullius suasionem consentias. Nam non terrenarum rerum curam, sed animarum te ducatum suscepisse cognoscas. Ibi ergo cor figere, ibi sollicitudinem, ibi totum debes studium adhibere, atque de carum lucro diligentius cogitare, ut dum venienti Domino multiplicata quæ tradidit talenta reddideris, retributionis ab eo fructum consequi et inter fideles famulos in æterna merearis gloria exaltari. Hoc autem quod objurgo vel increpo, non ex asperitate, sed ex fraterna scito dilectione descendere, quia sacerdotem te apud omnipotentem Deum non nomine, quod solum ad pœnam est, sed etiam meritis, quod ad mercedem respicit, inveniri desidero. Nam dum unum in Redemptoris nostri corpore membrum sumus, sicut in culpa tua dilaceror, ita quoque et in bona actione latificor. (*Vide sup. ep. 1.*)

Illud præterea quod vultis, ut per scenam (b) a nostro Reg., etc., legitur *episcopo Sardis vel Sardiniae*, eos sequendos duximus.

(b) Hinc legati a latere ex eorum numero assumpti qui sunt in summi pontificis ministerio assidui, de quibus c. *Ad eminentiam*, extra *de excomm.* Alii sunt legati simpliciter, de quibus est titulus *de officio legati*, extra lib. i, ubi etiam interseruntur quædam capita delegato a latere. Alii tandem sunt legati natione suarum Ecclesiarum, ut Rhemensis archiepiscopus, et similes, de quibus vide can. i de Legato, in 6. Totam de legatis doctrinam Conradus Brunus copiose quinque libris complexus est anno 1548. Apud Gregorium Turonensem lib. v Historiæ, cap. 29. Rex mittit personas de latere suo. GUSMANV. Vide notas ad epist. 31 lib. v. Concil. Carthag., sub Bonifacio, an. 419. can. 3: *Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut e latere suo presbyterum mittat.* Ex hoc loco confirmatur antiquitas legatorum a latere, alibi jam asserta.

latere depretemus, cui causas vestras insinuare **929 A** nobis referendas subtiliter debeatis, dilectissimo filio nostro Petro et Theodoro consiliario quæcunque vultis scribite, ut per eos nobis insinuata, quidquid de his ratio suaserit, Domino valeat revelante disponi. De fratre autem et coepiscopo nostro Mariniano, dum pax cum prædicto Agilulpho perfecte fuerit confirmata, erit cognitio, et fiet quidquid rationis ordo dictaverit.

EPISTOLA V.

AD MARCELLUM DALMATIÆ PROCONSULEM.

Illum redarguit ob præstitum Maximo favorem. Docet qua ratione in gratiam secum redire possit.

Gregorius (a) Marcello proconsuli Dalmatiæ.

Epistolam magnitudinis vestræ suscepimus, in qua vos nostram incurrisse (b) ingratitude indicastis, atque ob hoc per directam satisfactionem habere nostram velle vos gratiam. Et quidem tanta a nos de vestra magnitudine pervenerunt, quanta a fidei viro minime committi debuerant. Vos enim tanti mali de causa Maximi omnes astruunt auctores existere, per quos spoliatio illius Ecclesiæ vel tantarum animarum perditio, atque inaudite præsumptionis audacia sumpsit initium. Et quidem quod nostram vos velle gratiam habere petitis, convenit ut Redemptori nostro pro his talibus satisfacere tota intentione mentis, ut dignum est, cum lacrymis debeatis, quia (c) si illi satisfactum non fuerit, quid nostra relaxatio vel gratia poterit certe conferre? Dum tamen adhuc in præsumptorum ruinis vel errantium defensionibus inesse vos cernimus, qualis vel Deo, vel hominibus vestra sit satisfactio non videmus. Tunc enim Deo et hominibus se satisfacere magnitudo vestra patenter evidenterque cognoscat, si et devia ad rectitudinem, et præsumptiva ad humilitatis normam (d) reducat. Quod si factum fuerit, per hoc vos et Dei percepturos et hominum gratiam cognoscatis.

Epist. V [AL. 3]. — (a) Hanc epistolam non continent Mss. R. g., Norw., Angl., Corb., Rhem., Colbert. E. Vancanis unus Codex A eam exhibet. Vide supra, lib. III, epist. 22. Prius legebatur *Marcellino*. Et quidem sic habetur in Vatic. in quo fere solo epistola hæc habetur, at ex aliis epistolis in quibus ejusdem viri sit mentio (quas continent Mss. omnes) legendum *Marcello*.

(b) Gall., *disgrâce*. Ptolemæus Flavius, in conjectanis ait hanc vocem esse duriusculam et raram apud veteres. Certe in hac significatione videtur rarissime, si usquam videtur. Vulgo enim usurpant pro vitio animi ingrati, quod ἀγχαριστία vocabat Cicero. Tertullianus, de Pœnitentia, cap. 1, vocat ingratiā. Gussanv.

(c) Sic sancti Patres: Christus ad vitam revocat Lazarum, apostoli solvant vincula. Id adversus temerarias, si quæ dantur, absolutiones et indulgentias dictum puta. Gussanv.

(d) Rhemigianus Codex, qui epistolas in omnibus pene aliis Mss. prætermittas continet. *student* *reducere*.

Epist. VI [AL. 5]. — (a) Ciceroni exleges, qui legibus nolunt parere. Gussanv.

(b) Græcis βέλους, βέλος, βέλιον, hinc βέλοποποι.

EPISTOLA VI.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Occupatam a Petro recens baptizato synagogam Judæis restituendum; hos ad fidem non cogendos. Conciliandos inter se hostium metu civium animos, ac muniendam fortius civitatem.

Gregorius Januario episcopo Caralitano.

Judæi de civitate vestra huc venientes questi nobis sunt quod synagogam eorum quæ Caralis sita est, **930** Petrus qui ex eorum superstitione ad Christianæ fidei cultum Deo volente perductus est, adhibitissibi quibusdam (a) indisciplinatis, sequenti die baptismatis sui, hoc est Dominico in ipsa festività paschali, cum gravi scandalo sine vestra occupaverit voluntate, atque imaginem illic genitricis Dei Dominique nostri, et venerandam crucem, et (b) birrum album, quo de fonte resurgens indutus fuerat, posuisset. De qua re et filiorum nostrorum Eupaterii gloriosi magistri militum, (c) atque magnifici pii in Domino præsidis, aliorumque nobilium civitatis vestræ ad nos hæc eadem scripta attestantia cucurrerunt. Qui etiam adjecerunt a vobis hoc præsumptum, et prædictum Petrum ne hoc auderet fuisse prohibitum. Quod cognoscentes, omnino laudavimus, quia sicut revera bonum decuit sacerdotem nil fieri unde justa esset reprehensio voluistis. Sed quia per hoc quod minime vos in his quæ prave acta sunt miscuitis, displicere vobis quod factum est demonstrastis; considerantes hac de re vestræ voluntatis intentum, ac magis judicium, hishortamur assatibus, ut sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione imagine atque cruce, debeatis quod violenter ablatum est reformare; quia sicut legalis definitio Judæos novas non patitur erigere synagogas, ita quoque eos sine inquietudine veteres habere permittit. Ne ergo supra dictus Petrus, vel alii qui ei in hac indisciplinationis pravitate præbuere solatium sive consensum, hoc zelo fidei se fecisse respondeant, ut per hoc quasi eis necessitas fieret convertendi, admonendi sunt atque scire debent quia hæc

Legunt aliqui, sed mendose, *pyrrum album*, ut Jonas de Iust. imag., lib. I. Hæc vox sumpta quandoque pro veste servili, ut apud Suidam. Existimarem ego usurpatam pro quacunque veste. Lege Salvastium in Tertullianum de Pallio. Dixerunt aliqui byrrum aut burrum pro veste vili, Gallis *bure*, aut *bureau*. Hic pro pretiosa sumitur; sic apud Isidorum. In regula cap. 14: *Byrrus est vestis pretiosa, ac proinde monachis prohibita*. Sunt qui censent birrum fuisse genus pallii brevioris, ecclesiasticis, etiam tunc ore Gargensis concilii, usitatum; scilicet palliolum breve humeros tantum et brachia tegens Gussanv. De birro vide notam h. epist. 42 lib. I, ubi ex Sulpicio Severo insignis locus profertur, in quo byrri mentio incipit. Hunc locum explicans Salvastius censet byrrum, lacernam et chlamylem eandem esse vestem solo nomine diversam. Byrrum ait coloris fuisse ut plurimum byrri, hoc est russei, unde et nomen; nam *byrrum*, inquit, *byrrum Latini dixere, quod Græci πύρρον*. Sed et cujuslibet coloris lacernas byrros etiam ἀπὸ γρηγοριῶν appellabant. Cum autem Romanos loquar dixerint, byrrissive lacernis usi sunt. Reliqua vide in Etim. ab Hieron. accurata.

(c) Fortasse is erat ad quem lib. XI, epist. 22, ubi appellatur *Spesindco*.

ros temperantia magis utendum est, ut trahere eis velle non reniti, non ut adducantur inviti, scriptum est: *Voluntarie sacrificabo tibi* (Psal. 1); ei: *Ex voluntate mea confitebor illi* (Psal. 7). Sanctitas ergo vestra gratiam inter civitatis habitatores, adhibitis sibi filiis suis, quibus vobiscum hæc displicent, sacerdotali adhortatione sicut eam decet, studeat facere, quia hoc tempore quando de hoste formido est, dividere populum non debetis. Quia vero non mihi de vobis quam de nobis sollicitudinem gerere quoque pariter indicandum curavimus, finita hac pace Agilulphus Langobardorum sem non faciet. Unde necesse est ut fraternitatem, dum licet, civitatem suam vel alia loca muniri provideat, atque immineat ut abunde in eis condita procurentur, quatenus dum illuc Deo sibi irato accesserit, non inveniat edat, sed confusus abscedat. Sed et nos pro quantum possumus cogitamus, et iis quorum est, ut **931** se ad obsistendum Deo auctore are debeant, imminemus, quia sicut vos tribulationes vestras attenditis, ita quoque nostras afflictiones nostras similiter reputamus.

EPISTOLA VII.

D JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Monasticam vestem non induerit abbatissa, irriteramen ex imp. lege illius testamentum; reddenda de monasterio quæ aliis illi ille donavit Siricius Januarius episcopo Caralitano.

ingredientibus monasterium (Grat. 19, q. 3, invertendi gratia (a) ulterius nulla sit testandi, sed res eorum ejusdem monasterii juris

est, his induciis. Gussanv. Pacem tamen cum v. firmiter postea sancitam liquat ex epist. 42 hujus libri.

r. VII. — (a) Vitam monasticam profitentibus nunquam testandi potestas fuit, ut optime docet sanctus Gregorius, si divini juris sacrarumque habeatur ratio. Quippe non nisi de bonis prostrari licet. At monachi nihil habent proprii, multis regulis monasticis probatur, scilicet illi, Basilii, Augustini, Benedicti, etc. Consule diam regularum, ad cap. 42; Reg. sancti Bernardi, pag. 612 et seq. et observationes nostri Henrici. Verum juxta leges humanas ali quando si testari potuerunt; et si intestati decederent, debent habere heredes liberos, vel parentes, vel si his vero deficientibus, acquirantur bona illorum bona, leg. unic. Cod. Theodos. de heric. et monach. Augustinus, epist. 230: *deo autem eodem jure presbyteri honorati est ut igitur, ut non solum alibi ordinatus, sed in Thugasiensi monasterio constitutus, si re sua ditia, nec per manifestam donationem in quem instat moreretur, non nisi heredes ejus in eam vent, sicut frater Æmilianus in illo triginta solari Privato successit.* Postea monachis adimplenda facultas, ita ut ingressu monasterii eorum quirantur monasterio, Novel. Justiniani v, nol. cap. 38; Gregorius, epist. olim 22, innunc in appendice, Probo abbati testandi concedit Item Adeodato monacho, lib. xiii, Jure pontificio monachi testari possunt ex ratione summi pontificis cap. Cum ad Mortem, de statu Monach. Mabillonius videsis de notis abbatum, lib. 1 de Re diplomat. c. 2,

A fiant, aperta legis definitione decretum est. Quod cum pene omnibus notum sit, in magnam nos Gavi-niæ abbatissæ monasterii (b) sanctorum Gavini atque Luxorii insinuatio admirationem perduxit, quod Siricam monasterii sui abbatissam, postquam regendi suscepit officium, condito testamento legata quibusdam asseruit reliquisse. Et dum de sanctitatis vestræ sollicitudine quæreremus cur res monasterio competentes ab aliis pertulerit detineri, communis filius Epiphanius archipresbyter vester præsens inventus respondit, memoratam abbatissam usque ad diem obitus indui se monachica veste noluisse, sed in vestibus quibus loci illius utuntur (c) presbyteræ permansisse. Ad hæc replicabat prædicta Gavi-nia hoc pene ex consuetudine licuisse, adeo ut abbatissam quæ ante superscriptam Siricam fuerat talibus usam fuisse vestibus allegaret. Cum ergo de qualitate vestium nec nos mediocriter cœpiissenus ambigere, necessarium visum est, tam cum consiliariis nostris quam cum aliis hujus civitatis doctis viris, quid esset agendum de lege tractare. Qui tractantes responderunt, postquam solemniter more abbatissæ ab episcopo ordinata est, et in monasterii regimine per annos plurimos usque ad vitæ suæ transitum præfuit, vestis qualitatem ad culpam **932** forte episcopi respicere, qui eam sic esse permiserit, non tamen potuisse monasterio præjudicium irrogare, sed res ipsius eidem loco ex quo illuc ingressa et abbatissa constituta est manifesto jure competere. Et ideo quia ex dimissis illicite rebus xenodochium possessionem asserit indebite detinere, his vos hortamur affatibus, ut quia et monasterium et xenodochium num. 10.

(b) Sic legitur in tribus Mss. Vatic. et aliis plerisque, non *Gravin*, ut habent Excusi. Sanctum Gavinum seu Gabinum legimus Turribus in Sardinia martyrium passum tertio Kalendas Junii. Sanctus Luxorius etiam in Sardinia passus est duodecimo Kalendas Septembris. Utriusque martyris memoriæ dicatum credimus hoc Sardinie monasterium.

(c) Quibus uterentur vestibus presbyteræ, mihi non liquet. Vocant autem presbyteras eas feminas quæ converso marito et in presbyterum ordinato convertantur, continentiae in posterum emissæ sponsione. Conversæ uxores dicuntur in concilio Arelat. II, can. 5. Vide Baronium, ad an. 405, num. 60; Aurelian. IV, can. 17; Turon. II, can. 20; Antissiod., can. 21 Aliquan to etiam apud ecclesiasticos scriptores reperitur nomen *presbyteræ* pro viduis senioribus, Græcis *πρεσβυτέραι*, ut in Laodic. concil., can. ult., et apud Athanasium, ad virgines. Et fortasse de his loquitur sanctus Gregorius, utpote, quæ peculiari quodam habitu dignoscantur. Porro ut presbyterorum uxores presbyteræ, ita et uxores episcoporum vocabantur episcopæ, in Turon. II, can. 13. Vide etiam ejusdem concil. can. 19; Antissiod., can. 21 et 22, etc. Gussanv. Monet Mabillonius, de Re diplomat., cap. 2, num. 10, in veteri membrana hujus epistolæ fragmentum continente quam ipsi communicavit Antonius Vion Herouvallius, pro *presbyteræ*, reperiri *plebeia*. Quam lectionem judicat præferendam, ut sit sensus Siricam plebeio amictu, quali utebantur loci illius laicæ mulieres, indutam fuisse. In nullo Ms. Codicem offendimus ubi non legeretur *presbyteræ*. Et sane huic abbatissæ minus conveniebat vestis plebeia mulieris quam presbyteræ.

ipsum in vestra est civitate positum, omni cura ac studio providere debeatis, quatenus si possessio ipsa ex nullo præcedenti contractu, sed ex memoratæ Siricæ legato descendit, ante dicto monasterio, postposito strepitu vel excusatione, reddatur. Si vero ex alio forte dicitur obvenisse contractu, aut fraternitas vestra, inter partes cognita veritate, quod legalis suaserit ordo definiat, aut mutuo sibi consensu arbitros eligant qui earum valeant allegationes (d) distinguere. A quibus quidquid fuerit statutum, ita vestra provisione servetur, ut nullum inter venerabilia loca jurgium remaneat, quæ magnopere alterna pacis sunt fovenda concordia. Alia igitur omnia quæ ex testamento prænominatæ Siricæ detinentur, quippe quod nullum esse legali sanctione permittitur, necesse est ut juri monasterii fraternitatis vestræ sollicitudine sacerdotali per omnia (e) studio reparentur, quia imperiali constitutione aperte (f) sancitum est ut ea quæ contra leges sunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint (*Grat.* 25, q. 2, c. 13).

EPISTOLA VIII.

AD EPISCOPOS SARDINIÆ.

Paschalem denuntiationem, ex more, a metropolitano suscipiant; nec absque illius licentia ex insula egrediantur.

Gregorius (a) Vincentio, Innocentio, (b) Mariniano, Libertino, Agathon, et (c) Victori Sardiniae episcopis.

Cognovimus quod (d) mos vestræ sit insulæ post paschalem festivitatem, vobis euntibus, **933** aut directis responsalibus vestris (e) ad metropolitam ve-

(d) In Vatic. D, *dirimere*; in Norm., *discingere*. In Vulgatis, *discindere*. Sequimur quatuor Vaticanos.

(e) Vatic. A et B, *studio separentur*, hoc est ex xenodochii bonis, ut monasterio restituantur.

(f) Vide Cod. lib. 1, tit. 19, 21, 22, 23, et in decret. dist. 10.

Epist. VIII. — (a) Titulum istum sio restituimus ex multis mss. Codd, et ex antiquis et probatoribus editionibus. GUSSANV.

(b) Episcopo Turris urbis Sardiniae, de qua vide quæ diximus ad epist. 59, nunc 61, lib. 1.

(c) Phasianensi episcopo. De Phasania vide quæ dicta sunt ad epist. 29, lib. III, nunc lib. IV. De quatuor aliis episcopis Sardiniae nihil inveni. Obiter notandum hos sex episcopos fuisse suffraganeos episcopi Carthagini, qui et in hac epistola dicitur metropolitani. GUSSANV.

(d) Quo die, quo tempore paschalis festivitas celebrari deberet, sæpius est in Ecclesia disputatum, acrioribus forsitan studiis quam par esset. Sanctorum Joannem evangelistam Quarta decimæ fuisse antiqui auctores tradunt. Victor pontifex Romanus diem Dominicum pro Pascha celebrando additis consurris promulgavit, obliuientibus cum sancto Irenæo episcopis quamplurimis. Tandem in Arelat. i ann. 314, can. 1, statutum ut uno die et uno tempore per universum orbem Pascha observetur, litteræque ad omnes a Romano pontifice juxta consuetudinem dirigantur. Idem undecimo post anno in synodo Nicæna tractatum fuit et conclusum, cura cyclorum paschalium conficiendorum demandata episcopo Alexandrinæ Ecclesiæ, qui confectos Romam mitteret, ut vel hac ratione totius orbis episcopi in Pascha celebrando convenirent. Has porro futuri Paschatis denuntiationes in festo Epiphaniæ a diacono fieri solitas pauci sunt qui ignorent, cum fere ad nos usque mos iste

strum, utrum sciatis an minime, ipse vobis de venturo Pascha scripta debeat denuntiatione mandare. Et quantum dicitur, quidam vestrum hoc facere secundum consuetudinem postponentes, aliorum quoque ad non obediendum corda pervertunt. Additur etiam quod ex vobis aliqui, pro Ecclesiæ suæ emergentibus causis transmarina potentes, sine prædicti metropolitani sui cognitione, vel epistolis, sicut canonum ordo constituit, audeant ambulare. Hortamur ergo fraternitatem vestram ut antiquam Ecclesiarum vestrarum consuetudinem exsequentes, tam de suscipienda paschali denuntiatione, quam etiam si quemquam vestrum pro causis propriis ubicunque compulerit ambulare necessitas, ab eodem metropolita vestro secundum indicium vobis regulam (f) petere debeatis, nec eum postponere in aliquo præsumatis; excepto ei, quod non optamus, contra eundem metropolitam vestrum habere vos aliquid causæ contingat, (g) ut ob hoc sedis apostolicæ judicium ii qui petere festinant, licentiam habeant, quod scitis per canones etiam antiquorum patrum institutione permissum (*Grat.* 26, q. 7, c. 45).

(a) EPISTOLA IX.

AD CALLINICUM ITALIÆ EXARCHUM.

Gaudet de schismaticis ad Ecclesiam redeuntibus. De hoc monendos imperatores. Id unum ab illis vetitum, ne schismatici ad unitatem compellantur. Conqueritur de majore domus Callinici. Hunc rogat ne Justinum schismaticum deinceps in consilium vocet.

Gregorius Callinico exarcho Italiæ.

Inter hæc quod mihi (b) de Sclavis victorias nun-

descenderit, ut testantur libri officiales, seu, ut vocant, Rituales. In Sacerdotali Romano Venetiis impresso, ann. 1597, ista denuntiatio legitur et cantatur. Vide Aurelian. IV, can. 1; Antissiodor. can. 2. Adverte tamen ex Gregorio Turon., lib. V, Historiæ cap. 17, dubitatum fuisse de die Paschatis, et aliquando non fuisse eodem tempore ubique celebratum. GUSSANV. Ad Cointium ad annum 539, num. 15.

(c) Jura metropolitani per canonum statuta conservari vult inviolata Nicænum, can. 4; Antiochenum, can. 9, 11, 12, 19, 20; Carthag., can. 23, GUSSANV. In Vatic. D et E legitur *ad metropolitani urbem*; consentit Rhemensis.

(f) Recent. Excusi, *petere licentiam eos culpam hanc*. Veteres post Vatic. D et Rhem., *petere cessio — nem* Vatic. B, *petere epistolas*.

(g) Sic restituimus ex tribus Vatic., totidem Colbert. et Rhemensi. Prope accedunt Normanni, in quibus omittitur tantum *per canones*. In Editis legitur, *ut de hoc sedis apostolicæ judicium requiratis*. Nam *is qui petere festinant licentiam, quod scitis, per canones etiam antiquorum patrum institutione habere permissum est*. Porro per canones Sardicenses inveni, de quorum tamen sensu disputant theologi.

Epist. IX. — (a) Vide infra epist. 95, ad eundem exarchum. Is Romano in exarchatu successerat.

(b) Sclavorum et Slavinos vocant Latini, recentiores Slavos, Græci σκλάβους et σκλαβίνους. Reperitur et σκλάβους apud Simocattam, et alios recentiores. De his ita scribit Helmodus, lib. 1, cap. 1: *Slavorum nomen tum late patuit, ut pene careat æstimatione*. Effusi enim in Septentrionem et Orientem, provincias et amplas regiones suo asseruere imperio. Tandem a principibus sensim et variis subinde temporibus debellati, servire coacti sunt, eorumque nomen in con-

ⁱstis, magna me lætitia relevatum esse cognoscite quod latores præsentium, (c) de Capritana insula unitati sanctæ Ecclesiæ conjungi festinantes, ad beatum Petrum apostolorum principem ab excellentia vestra transmissi sunt. In hoc enim contra hostes vestros amplius prævaletis, si eos quos Dei esse hostes agnoscitis sub jugum veri Domini revocatis; tantoque vestras causas apud homines fortiter agitis, quanto Dei causas in hominibus sincera ac devota mente feceritis.

Quod autem exemplar jussionis quæ ad vos pro schismaticorum defensione transmissa est, mihi ostendi voluistis, pensare sollicite dulcissima mihi vestra excellentia debuit, quia quamvis jussio ipsa **934** subrepta est, non tamen in ea vobis præceptum est ut venientes ad unitatem Ecclesiæ repellatis, sed ut venire nolentes hoc incerto tempore minime compellatis. Unde necesse est ut hæc ipsa piissimis imperatoribus nostris suggerere festine debeatis, quatenus cognoscant quod eorum temporibus schismatici cum omnipotentis Dei sociatio et labore vestro sua sponte reverti festinant. Quæ autem de insulæ Capritanæ ordinatione decreverim, per reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum vestra excellentia agnoscet. Illud vero cognoscite quia me non modice contristavit quod major domus vestræ qui petitionem episcopi volentis reverti suscepit, eam se perdidisse professus est, et postmodum ab adversariis Ecclesiæ tenebatur. Quod ego non negligentia, sed venalitate ejus factum arbitror. Unde miror (d) quia in eo culpam hanc minime vestra excellentia vindicavit. Sed tamen quia hoc miratus sum, memetipsum citius reprehendi. Nam ubi dominus Justinus consilium præbet, qui pacem cum catholica Ecclesia non habet, ibi non possunt (e) hæretici addici.

Præterea sancti Petri apostolorum principis natalitium diem in Romana civitate vos facere velle perhibetis. Et oramus omnipotentem Dominum ut sua vos misericordia protegat, et vota vestra implere concedat. Sed prædictus vir eloquentissimus, peto ut simul veniat; qui si non venerit, a vestris obsequiis recedat. Vel certe si vestra excellentia fortasse emergentibus causis venire nequiverit, ipse aut sanctæ Ecclesiæ unitati communicet, aut peto ut vestrorum consiliorum particeps non sit. Bonum enim virum audio, si pessimi non esset erroris. De causa vero **D** Maximi, quia importunitatem dulcedinis vestræ jam

templum et probrum trahi cœptum, quo appellati servitis et obnoxie conditionis homines. Græce σκλαβογενεῖς, Gall., *esclaves*. Gussanv. De Sclavis adhuc intra, lib. x, indict. 3, epist. 36. Interim consule Theoph., Chron., et Simocattam. lib. i, cap. 7.

(c) Parva est insula in intimo recessu sinus Adriatici, et littori Forojuliensis provinciæ proxima, urbs in ea adhuc episcopalis, de qua hic agitur, est Capitulæ, vulgo *Cuorle* et *Caorta*.

(d) Rhem., quia in ejus culpam hanc. Tres Vatic., quia in eos culpam hanc.

(e) In Excusis, hæretici adduci. Addici, quod habent quinque Anglic., totidem Vatic., Reg. et cæteri fore

A ferre non possumus, quid decrevimus, Castorio notario suggerente cognoscetis. (Cf. Joan. Dlac. l. iii, c. 44).

EPISTOLA X.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Capritanæ insulæ ordinet episcopum, nisi Joannes, ab ipso admonitus, ad Ecclesiæ unitatem et ad propriam plebem revertatur. Maximi causam discutiat ac finiat, adhibito, si opus sit Constantio Mediolanensi.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Latores ad nos præsentium, viri clarissimi Vicedominus, atque Defensor venerunt, asserentes **935** quia in castello (a) quod Nova dicitur episcopus quidam, Joannes nomine, de Pannoniis veniens fuerit constitutus, cui castello eorum insula, quæ Capritana dicitur, erat quasi per diocesium conjuncta. Adjungunt autem (b) quod ab eodem violenter abstracto episcopo et expulso, alius illic fuerit ordinatus. De quo tamen hoc placuisse referunt, ut non in prædicto castro, sed in sua insula habitare debuisset. Qui dum illic cum eis degeret, in errore se schismaticis detinere noluit, atque cum omni plebe sua excellentissimo filio nostro (c) Callinico exarcho petitionem dedit, ut catholicæ Ecclesiæ cum omnibus qui cum ipso erant, sicut prædiximus, uniri debuisset. Qui, ut aiunt, a schismaticis persuasus post semetipsum rediit, et nunc omnis ille populus qui in prædicta insula consistit sacerdotis protectione privatus est, quia dum sanctæ Ecclesiæ uniri desiderat, illum jam recipere non potest qui ad schismaticorum errorem reversus est, et petunt sibi ordinari alium debere. Sed nos quia cuncta necesse est districte ac subtiliter perscrutari, hoc ordinandum esse prævidimus, ut fraternitas tua ad eundem episcopum mittat, eumque reverti ad Ecclesiæ catholicæ unitatem et ad propriam plebem admoneat. Qui si admonitus redire contempserit, grex Dei decipi non debet in errore pastoris. Et idcirco sanctitas tua illic episcopum ordinet, eandemque insulam in sua diocesi habeat, quousque ad fidem catholicam Histrici episcopi revertantur; ut et unicuique Ecclesiæ suæ diocesæ jura serventur, et destituto a pastore populo non desit protectio et cura regiminis. In his tamen omnibus fraternitatem tuam decet sollicite vigilare, ut plebs eadem quæ ad Ecclesiam venit studiosius admoneatur, quatenus constanter in sua reversione fixa sit, ne vagis cogitationibus in erroris iterum foveam relabatur. Excellentissimum vero exarchum petere studeat, ut hæc ipsa suis suggestionibus piissimis

Mss. significat *condemnari*, ut alias ostendimus. Porro hæc lectio confirmat superiorem, trium Vaticanorum, in eos, scilicet in hæreticos, culpam hanc minime.... vindicavit.

EPIST. X. — (a) Novæ, sedes olim episcopalis in Venetis, nunc locus Marchiæ Tarvisianæ, Concordiam inter et Tarvisium, vulgo dictus *Citta nova distrutta* subestque dominio Venetorum. Gussanv.

(b) Ita Colb., Vatio. D et E, Rhem., Norm., etc. Locum hunc sic inverterunt Editores: quod eodem episcopo violenter ab Histrico episcopo expulso.

(c) Hic et in superioris epistolæ inscriptione plerique Mss. habent *Gallinico*.

imperatorum auribus innotescat, quia quamvis iussio quæ ad eum delata est subrepta esse videatur, non tamen in ea iussione ei præceptum est ut volentes ad Ecclesiam redire non permittat, sed ut invitos hoc interim tempore minime compellat. Hujus ergo causæ ordinationem in suam curam prædictus filius noster suscipiat, quatenus suis responsis agat ut quidquid ordinaverit dubium non fiat. Quod tamen et nos communi filio Anatolio scripsimus, ut hæc piissimis principibus subtiliter innotescat.

Excellentissimi filii mei domni Callinici exarchi **936** assidue et importune pro persona (d) Maximi scripta suscepi. Cujus importunitate victus, nihil habui quod amplius facere debuissem, nisi ut ejusdem Maximi causam tuæ fraternitati committerem. Si igitur ad fraternitatem vestram venerit idem Maximus, deducatur et Honoratus ejus Ecclesiæ archidiaconus, ut cognoscat sanctitas tua si recte ordinatus est, si in simoniacam hæresim lapsus non est, si ei de criminibus corporalibus nihil obviavit, si se non cognovit excommunicatum quando missas facere præsumpsit; et quidquid sub timore Dei tibi visum fuerit, decerne, ut nos dispositioni tuæ consensum Deo auctore præbeamus. Si autem tuam fraternitatem suspectam prædictus filius noster habuerit, etiam reverendissimus vir frater noster Constantius Mediolanensis episcopus Ravennam veniat, tecum resideat, et de eadem causa pariter decernite; et quod utrisque vobis placuerit, mihi placitum esse certum tenete. Sicut enim obtinati esse humilibus non debemus, ita districti existere superbis debemus. Vestra ergo fraternitas sicut in Scripturæ sacræ paginis didicit, quidquid justum perpenderit, in ejus negotio decernat.

EPISTOLA XI.

AD BRUNICHILDEN REGINAM.

Pallium Syagrio episcopo concedit. De sacris ordinibus premio vel gratia non conferendis eam admonet, et ne ex laicis repente fiunt episcopi. Laudat ejus erga Augustinum charitatem, hortaturque ut schismaticos ad concordiam revocare atque idololatriæ reliquias, et alia in regno suo vitia coercere studeat. De codice ad eam transmissio agit.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Quanta in omnipotentis Dei timore excellentiæ

(d) De causa Maximi cum Honorato jam sæpe actum est; vide, infra, epistolas 79, 80 et 81.

Epist. XI. — (a) In omnibus Norm., tribus Vatic. Colb. et aliis, legitur, in plurali, *excellentissimæ filiæ*.

(b) Hic de pallio duo notatu digna occurrunt. Primo datur episcopo. Secundo accedit imperatoris voluntas. Primum pallii a Romano pontifice dati monumentum habemus in Symmachi epist. 11 ad Theodorum Laureacensem Pannoniæ metropolitam. Cæsarium Arelat. concessio speculiter pallii decoravit privilegio idem pontifex, ut in illius Vita, lib. 1, num. 22, legimus. Exinde is maxime concessus est pallii usus quibus apostolicæ vices delegatæ, atque etiam aliis, sive metropolitani essent, sive meri episcopi, a quibus in Ecclesiæ commodum multum opis sperabatur, quot aut vir utilibus, aut nobilitate, aut magna apud reges gratia florent. Eo nomine Syagrus a Gregorio Mag. pallium obtinuit. Hæc fere dandi pallii ratio fuit usque ad Zachariam pontifi-

A vestræ mens soliditate firmata sit, inter alia bona quæ agitis etiam in sacerdotum ejus laudabiliter dilectione monstratis; et magna nobis sit de Christianitate vestra lætitia, quoniam quos venerantes ut famulos revera Christi diligitis, augere honoribus studetis. Decet enim vos, (a) excellentissima filia, decet tales existere, ut subjectæ possitis esse dominatori. In eo enim regnum potestatis vestræ et subjectis gentibus confirmatis, in quo timori omnipotentis Domini mentis colla subjecitis; et unde vosmetipsas servitio Creatoris subditis, unde vobis vestros subditos ad servitium devotius obligatis. Suscepitis itaque epistolis vestris, valde nobis excellentiæ vestræ studium placuisse signamus, atque fratri et coepiscopo nostro Syagrio (b) pallium dirigere secundum postulationem vestram volumus. Propter quod et (c) serenissimi domni imperatoris, quantum nobis **937** diaconus noster qui apud eum responsa Ecclesiæ faciebat, innotuit, prona voluntas est, concedi hoc omnino desiderat; atque multa de prædicto fratre nostro, tam vobis quam etiam aliis testificantibus, ad nos bona perlata sunt, maxime vitam ejus Joanne (d) regionario ad nos remeante cognovimus. Et quid in fratre nostro Augustino fecerit audientes, Redemptorem nostrum benedicimus, quia eum sacerdotis nomen etiam operibus implere sentimus. Sed res plurimæ restiterunt, quæ nos hoc interim facere minime permiserunt. Primum siquidem, quia is qui pallium ipsum venerat accepturus, (e) schismaticorum tenebatur errore implicitus. Deinde quod non id ex vestra petitione, sed ex nobis transmissum voluistis intelligi. Extra hoc autem quia nec is qui eo uti desiderat, directa ad nos hoc sibi largiri speciali petitione poposcerat, et tantam causam nullo modo præbere sine ejus postulatione debuimus; maxime quia et prisca consuetudo obtinuit ut honor pallii nisi exigentibus causarum meritis et (f) fortiter postulanti dari non debeat (*Grat. dist. 100, c. 2*). Nos tamen ne vestræ excellentiæ desiderium sub prætextu cujusdam excusationis forsitan videremur velle differre, dilectissimo filio nostro Candido presbytero pallium prævidimus dirigendum, injungentes ei ut vice nostra congrua id cebeat observatione tribuere. Unde necesse est ut ex opere suo superscriptus frater et

cem. Scilicet ipsius jussu, an. 742, a Bonifacio Moguntino archiepiscopo convocata est synodus, in qua decretum ut metropolitani deinceps pallium a sede Romana peterent, et in omnibus sancti Petri præceptis obsequerentur, ut scribit Bonifacius ipse epist. 105, ad Cudbertum Cantuar. archiep. Quæ regula per Galliam primum universam, tum per Hispaniam aliasque regiones sensim propagata est, et ab omnibus servari cæpit.

(c) Contra consensum imperatoris pallium non fuisse concessum ex hac epistola constat, et ex prima et secunda Vigili papæ, qui Auxanum Arelatensem, non nisi annuente Justiniano Augusto, pallio donavit. An quod ornamentum quoddam imperiale sit? Ea de re digladiati sunt eruditi, et in varias abiire sententias. Vide ill. de Marca, lib. de Concor. 1. sacerdot. et imp.; Coarctum, ad annum 599. At præ cæteris Cantelium, Hist. metropol. urbium tome 1, part 1, dissert. 3, cap. 2.

coepiscopus noster Syagrius, facta cum aliquantis A suis episcopis petitione hoc sperare, atque eam praedicto debeat dare presbytero, quatenus digne ejusdem pallii usum cum Dei gratia valeat adipisci.

Ut ergo hæc vobis cura ante oculos Creatoris nostri in fructu sit, Christianitatis vestrae sollicitudo diligenter invigilet; et nullum qui sub regno vestro est ad sacrum ordinem ex datione pecuniæ, vel quarumlibet patrocinio personarum seu proximitatis jure patiatur accedere; sed ille ad episcopatus vel alterius sacri ordinis officium eligatur, quem dignum et vita et mores ostenderint; nesi, quod non optamus, honor venalis fuerit sacerdotii, simoniaca in illis partibus hæresis, quæ prima in Ecclesia prodit, et (g) Patrum sententia damnata est, consurgat, et regni vestri, quod absit, vires imminuat. Nam grave omnino et ultra quam dici potest facinus est, Spiritum sanctum, qui omnia redemit, venundari.

Sed et hoc curæ vobis sit, ut quis, sicut nostis, **938** (h) neophytum exregius prædicator ad sacerdotii regimen omnino vetat accedere, nullum ex laico patiamini episcopum consecrari. Nam qualis magister erit, qui discipulus non fuit? Aut quemadmodum ducatum gregi dominico præbeat, qui disciplinæ pastoris subditus ante non fuit? Si cujus ergo vita talis constiterit ut ad hunc dignus sit ordinem promoveri, prius ministerio debet Ecclesiæ deservire, quatenus longæ exercitationis usu videat quod imitetur, et discat quod doceat, ne forte onus regiminis conversionis novitas non ferat, et ruinæ occasio de proventus immaturitate consurgat.

Qualiter autem se excellentia vestra erga fratrem C et coepiscopum nostrum Augustinum exhibuerit,

(d) Regionarii diaconi septem Romæ præcipui censebantur; neque presbyteris titularibus, ut alii, sed archidiacono, qui primus inter illos septem erat, subijciebantur. Hi sub cura sua singuli illas diaconias habebant quæ in sibi assignata regione erant suæ. Vide Mabillonium, Comment. prævium in Ordinem Rom., c. 3. Sanctus Gregorius, lib. viii, epist. 14, constituit ut sicut in schola notariorum atque subdiaconorum per indultum longe retro pontificum largitatem sunt regionarii constituti ita quoque in defensoribus septem, qui ostensa suæ experientiae utilitate placuerint, honore regionario decorentur.

(e) Illorum scilicet qui trium capitulorum patrocinium adversus quintam synodum pertinacius susceperant; id maxime obtendentes, quod, tribus illis condemnatis, læderetur Chalcedonensis synodi auctoritas, in qua et Ibas cum epistola sua ac Theodori Mopsuesteni cominatione probatus erat, et Theodoretus sedi suæ reatitutus. Ipsam igitur Galliam agitabat illa contentio. De hisdem schismaticis paulo infra.

(f) Fortasse ut nullam imperatoris suspicandam causam haberet ne Græcam dominationem fastidians Roma, vicinarum nationum auxilia pallio mercaretur, illud nemini offerebat pontifex, imo concedebat nemini nisi fortiter postulanti. Vide laudatum supra Cantellium.

(g) Recent. Edit. habent *Petri sententia*, reclamantibus mss. Cod. l. fere omnibus, necnon antiquioribus Edit. 1501, 1508, 1536, et aliis. Patrum nomine apostolos intelligit. Vide, infra epist. 106, ubi simoniam sola Christi et apostolorum auctoritate impugnaturus, ita præfatur: *Fraternitatem vestram institutis apostolicis convenimus ut Patrum regulis et præ-*

quantamque illi sibi Deo aspirante charitatem impenderit, diversorum fidelium relatione cognovimus: pro quos gratias referentes, divinæ potentiae misericordiam deprecamur ut et hic vos sua protectione custodiat, et sicut inter homines, ita quoque et post multorum annorum tempora in æterna faciat vita regnare.

Præterea hos quos ab unitate Ecclesiæ schismaticorum error dissociat, ad unitatem pro vestra mercede studete revocare concordiae. Nam non ob aliud in ignorantiae suæ hactenus cæcitate volvuntur, nisi ut ecclesiasticam fugiant disciplinam, et perverse habeant, ut voluerint, vivendi licentiam, quia nec quid defendant, nec quid sequantur intelligunt. Nos autem Chalcedonensem synodum, de qua illi sibi pestiferæ nebulæ excusationis assumunt, per omnia veneramur et sequimur: et si quis de fide ejus minueret ut addere aliquid præsumpserit, anathematizatus. Sed ita illos erroris labes imbibit, ut ignorantiae suæ credentes, universam Ecclesiam atque omnes quatuor patriarchas non ratione sed malitiosa mente tantummodo refugiant; ita ut is qui ad nos a vestra excellentia missus est, cum quaereretur a nobis cur ab universali Ecclesia separatus existeret, se ignorare professus sit. Sed neque quid diceret, neque quid aliud audiret, valuit scire.

Hoc quoque pariter hortamur ut et cæteros subiectos vestros sub disciplinæ debeatis moderatione restringere, ut idolis non immolent, cultores (i) arborum non existant, de animalium capitibus sacrificia sacrilega non exhibeant, quia pervenit ad nos quod multi Christianorum et ad **939** Ecclesias occurrant, et quod dici nefas est, a culturis dæmonum

ceptis dominicis innitentes, etc. Lib. xi, epist. 61, *Apostolorum*, inquit, *est auctoritate damnata simonia*.

(h) Quis sit neophytus, explicuit aperte sanctus Gregorius, epist. 50 l. iv, et adhuc infra, epist. 112, indict. 2, ubi ex laicali habitu in clericum scites cito fieri episcopos vetat. Jam id decretum fuerat in conc. Aurelian. v. can. 9, et postea in Arvernen. ii can. 9: *Nullus ex laicis absque anni conversione præmissa episcopus ordinetur; ita ut intra anni ipsius spatium a doctis et probis viris disciplinæ et regulis spiritualibus plenius instruantur*. Exstat etiam de hac re canon Paschalis I apud Ivonem, Decret. part. ii, c. 84. Legitur in Chronico sancti Albini Gaufridum Andegavensem episcopum post septem annos episcopatu se abdicasse, scilicet *accusantibus et conquerentibus plurimis apud Urbanum II PP. quod eo jubente neophytus et pene illitteratus fuisse ordinatus; qui monitu ejusdem Urbani sedem deserens, monachus Cluniaco factus est*. GUSSANV.

(i) Plinius, tit. 16, cap. ultimo: *nihil habent Druidæ (ita suos Galli appellant magos) visco et arbore in qua gignitur (si modo sit robur sacralius, etc. De Alamannis, quibus Theodebertus Austrasiae rex Brunichildis nepos ultra Rhenum imperabat, Agathius, lib. 1: Arbores quasdam colunt et fluminum lapsus, et colles et saltus, atque his, tanquam iusta facientes, equos alique quamplurima resectis capitibus immolant*. Ne Christiani ad fontes et arbores sacros vota exsolvant prohibetur can. 22 concil. Turon. n. necnon can. 3 concil. Antisiod.: *fontes vel arbores quos sacros vocant succidite*, inquit Eligius apud Andoenum. Ex Vossio, lib. iii de Vitissermonis, *sacrus* idem est ac consecratus vel diis dicatus.

non abscedant. Quoniam vero omnino Deo nostro hæc discipulicent, et divisas mentes non possidet, provide ut ab his debeant illicitis salubriter coerceri; ne, quod absit, non eis ad reptionem, sed ad poenam sacri fiat baptismatis sacramentum. Si quos igitur violentos (*Grat. 23, q. 4, c. 47*), si quos adulteros, si quos fures vel aliis pravis actibus studere cognoscitis, Deum de eorum correctione placare festinate, ut super vos flagellum perfidarum gentium, quod, quantum videmus, ad multarum nationum vindictam excitatum est, non inducat; ne si, quod non credimus, divinæ ultionis iracundia sceleratorum fuerit actione commota, belli pestis interimat quos delinquentes ad rectitudinis viam Dei præcepta non revocant. Necesse est ergo ut omni studio et oratione assidua ad Redemptoris nostri converti misericordiam festinemus, ubi tutus omnibus locus est et magna securitas. Nam illic quemquam solide persistentem nec periculum conerit, nec metus exagitat.

Codicem vero, sicut scripsistis, prædicto dilectissimo filio nostro Candido presbytero vobis offerendum transmittimus, quia boni vestri studii esse participes festinamus. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, atque a perfidis gentibus regnum vestrum sui brachii extensione defendat, vosque post longa annorum curricula ad gaudia æterna perducatur. (*k*) Data mense Octobris, indictione prima.

EPISTOLA XII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Se (ut querebantur nonnulli) in ordinandis missæ ritibus quibusdam Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudines non fuisse imitatum.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Veniens quidam de Sicilia mihi dixit quod aliqui

(*k*) Sic legitur in quatuor Vatic. et in Colbert. quos falli alibi demonstrabimus.

Epist. XII. [*Al. 64*]. — (*a*) Ita Mss. Vaticani quatuor, Norm. omnes, Rhem., Reg. et alii, consentientibus antiquis Editis, Recentiores, mutando quomodo in quoniam, occasione in errandi viris doctis præbuerunt. In his fuit noster Menardus, nota 6 ad lib. Sacramentorum, cujus opinioni minime quidem consensimus, ut liquet ex observatione ad ipsius notam a nobis facta; verum minori negotio refelli potuisset, genuinam lectionem ex Mss. et veteribus Excursis statuendo.

(*b*) De Alleluia sanctus Augustinus, epist. 119, c. 17, nunc epist. 55: *Ut autem alleluia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cantetur, usquequaque non observatur. Nam et in aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi. Ipsa tamen diebus ubique.* In Historia tripartita, c. 39, ex Sozomeneo, apud Romanos in unoquoque anno semel psallunt alleluia primo die Paschæ. Plura de hac voce lege in libro quem edidit eminentissimus cardinalis Bona, de divina psalmodia, c. 16, § 7. GUSMANV.

(*c*) De Kyrie eleison, can. 3 concil. Vasensis an. 529: *Et quia tam in sede apostol. quam etiam per totas Orientales atque Italice provincias dulcis et nimium salutaris consuetudo est intromissa ut Kyrie eleison frequentius cum grandi affectu et compunctione dicatur, placuit etiam nobis ut in omnibus Ecclesiis nostris ista tam sancta consuetudo et ad matutinos, et ad missas, et ad vesperam Deo propitio intromitteretur.* GUSMANV. Inde patet Gregorium consuetudinem hanc non

amici ejus, vel Græci vel Latini, nescio, 949 quasi sub zelo sanctæ Romanæ Ecclesiæ, de meis dispositionibus murmurarent, dicentes: (*a*) Quomodo Ecclesiam Constantinopolitanam disponit comprimere, qui ejus consuetudinem per omnia sequitur? Cui cum dicerem: Quas consuetudines ejus sequimur? respondit: Quia (*b*) alleluia dici ad missas extra Pentecostes tempora fecistis; quia subdiaconos spoliatos procedere, quia (*c*) Kyrie eleison dici, quia orationem Dominicam mox post canonem dici statulistis. Cui ego respondi quia in nullo eorum aliam Ecclesiam secuti sumus.

Nam ut alleluia hic diceretur, de Jerosolymorum Ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beatæ memoriæ Damasi papæ traditur tractum, et ideo magis (*d*) in hac re illam consuetudinem amputavimus quæ hic a Græcis fuerat tradita.

Subdiaconos autem ut spoliatos procedere facerem, antiqua consuetudo Ecclesiæ fuit. (*e*) Sed placuit cuidam nostro pontifici, nescio cui, qui eos vestitos procedere præcepit. Nam vestræ Ecclesiæ nunquid traditionem a Græcis acceperunt? Unde habent ergo hodie ut subdiaconi (*f*) lineis in tunicis procedant, nisi quia hoc a matre sua Romana Ecclesia perceperunt?

Kyrie eleison autem nos neque diximus, neque dicimus sicut a Græcis dicitur, quia in Græcis simul omnes dicunt, apud nos autem a clericis dicitur, et a populo respondetur, et totidem vicibus etiam (*g*) Christe eleison dicitur, quod apud Græcos nullo modo dicitur. In quotidianis autem missis aliqua quæ dici solent tacemus, tantummodo Kyrie eleison et Christe eleison dicimus, ut in his deprecationis vocibus paulo diutius occupemur. (*h*) Orationem vero Dominicam idcirco mox post precem diinduxisse.

(*d*) Vulgati, reluctantibus Mss., saltem plerisque et potioribus, in hac sede. Cæterum quæ sit ista consuetudo Græcorum Romæ prius accepta, postea antiquata, difficile est statuere. Fortasse usus erat cantici alleluia in exsequiis defunctorum, et tempore Quadragesimæ. Sane in exsequiis mortuorum alleluia quondam apud Romanos fuisse decantatum, testis est Hieron. in Epitaphio Fabiolæ. Idem colligit Menardus ex Codice Ratoaldi, quibus adde Missale Mozarabum. Imo etiam in Quadragesima Hispanice quædam Ecclesiæ alleluia canebant ante concil. IV Tolet., cujus canon 10 hunc usum abrogavit.

(*e*) Recent. Ed., sed quia. Expunximus quia, tum quod absit a Mss., tum quod sensui officiat.

(*f*) Quatuor Vatic., Norm., Rhem., et plerique Mss.: Subdiaconi in eis tunicis, vel in eis in tunicis.

(*g*) Hoc clarum est ex antiquis Græcorum liturgiis in quibus Christe eleison non reperitur. GUSMANV.

(*h*) Ex liturgiis omnibus constat morem fuisse Ecclesiæ universæ ante Gregorii ævum ut oratio Dominica in missa diceretur. Id quoque testantur Cyrillus Jerosol., Catech. mystagog. v; Hieronymus, lib. in adversus Pelag.; Augustinus, hom. 42, inter 50, serm. 227. Post sanctificationem, inquit, sacrificii dicimus orationem Dominicam. Idem de Gallicanis Ecclesiis colligitur ex Gregorio Turon., lib. de Mirac. sancti Martini, c. 30, et de vitis Patrum, c. 16. Igitur nihil aliud a Gregorio Mag. statutum fuit quam ut oratio Dominica intra missas congruentiori loco diceretur. Hoc innuit tum murmurantium quæ-

cimus, quia mos apostolorum fuit ut ad ipsam (i) solummodo orationem oblationis hostiam consecrarent. Et valde mihi inconueniens visum est ut precem quam (k) scholasticus composuerat super oblationem diceremus, et ipsam traditionem quam Redemptor noster composuit **941** super ejus corpus et sanguinem non diceremus. Sed et Dominica oratio apud Græcos ab omni populo dicitur, apud nos vero a solo sacerdote. In quo ergo Græcorum consuetudines secuti sumus, qui aut veteres nostras reparavimus, aut novas et utiles constituimus, in quibus tamen (l) alios non probamur imitari? Ergo vestra charitas cum occasio dederit ut ad Catanensem civitatem pergat, vel in Syracusana Ecclesia, eos quos credit aut intelligit quia de hac re murmurare potuerunt, facta (m) collatione doceat, et quasi alia ex occasione eos instruere non desistat. Nam de Constantinopolitana Ecclesia quod dicunt (Grat. Dist. 22. c. De Const.) quis eam dubitet sedi apostolicæ esse subjectam? (n) quod et piissimus dominus imperator (o) et frater

rela, quod *mox post canonem*, etc., tum ipsius Gregorii responsio: *Orationem vero Dominicam idcirco mox post canonem dicimus*; tum Joannes Diac. lib. II, c. 20: *Orationem Dominicam*, inquit, *mox post canonem Gregorius super hostiam censuit recitari*. Consule Hugonis Menardi notas 83 et 84 in librum Sacramentorum.

(i) Hæc verba orationes alias excludunt, sed non evangelica verba ad consecrationem semper adhibita. Imo a temporibus fere apostolicis longas preces in liturgiæ celebratione fuisse recitatas testatur Justinus Martyr, Apolog. 2, in fine: *Eucharistiam..... prolixè exsequitur*, inquit *atque ubi ille preces et gratiarum actiones absolvit, populus qui adest omnis fausta approbatione acclamat dicens Amen..... Præsidentem vero (episcopum) postquam gratiarum actionem perferit (Eucharistiam).... qui apud nos vocantur diaconi atque ministri distribuunt*. De his uberius in Vita sancti Gregorii. Solam orationem Dominicam ad consecrandum Christi corpus et sanguinem sufficere, ex his Gregorii verbis intulerat Amalarius, de Ecclesiast. offic. lib. IV, c. 26, quod in retractatione hujus operis ab illo emendatum fuisse observat Mabillonius Comment. in Ord. Rom. c. 12. Scilicet totum illum locum sustulit, quo consecrationem orationi dominicæ ascripserat, ut nempe sibi ipse constaret, totamque consecrandi vini virtutem tribueret commistioni particulæ consecratæ.

(k) Id est, vir aliquis doctus et eruditus. De canonis auctore vide Card. Bona, de rebus Liturg., lib. II, c. 11, num. 2, ubi epistolam laudat Vigilii papæ ad Eucherium (alii vulgati, Eutherium) quam ad Profuturum scriptam ostendit clariss. Baluzius, tum in notis ad Gratianum, tum in nova Concil. Collectione.

(l) Ita Mss. Norm., Vatic., Reg., Corb., etc., quibus concinit Amalarius lib. IV de Eccles. Offic., c. 26, unde miror in ed. legi *comprobamur*.

(m) Al., *collocatione*, ut legitur in Norm., Reg. et Corb., necnon in vet. editis.

(n) In nonnullis exemplaribus Gratiani deest hæc clausula, scilicet in Edit. Paris. an. 1512, in Venet. 1588, et quibusdam aliis perpaucis; sed maxima pars tam Mss. quam Editorum Gratiani exemplarium eam continet; et merito, cum non aliter potuerit legere Gratianus quam legerat apud sanctum Gregorium. Nam in omnibus Mss. et Editis ipsius Registri hæc clausula continetur; et ita eam legerunt quotquot occasione data hanc epistolam retulerunt, ut infra memorabimus; imo et ipse Jamesius, qui nul-

A noster ejusdem civitatis episcopus assidue profitentur. Tamen si quid boni vel ipsa vel altera Ecclesia habet, ego et minores meos quos ab illicitis prohibeo in bono (p) imitari paratus sum. Stultus est enim qui in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit discere contemnat. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 21.)

EPISTOLA XIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Ecclesiæ ejus actores, cum Felice, absque dilatione, judices eligant.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

B Felix vir (a) memorandus suis nobis epistolis questus est fraternitatis vestræ actionarios possessiones quas tenuerat illicite et contra juris ordinem pervasisse, petens ablata sibi restitui, et se cum eis, si tamen causam voluerint dicere, paratum esse in judicio sine aliqua dilatione consistere. Quod si ita est, quia quid legalis ratio habeat non nescitis, oportet ut, omni mora postposita, actores vestræ Ecclesiæ deputetis, ut cum eo debeant eligere cognito-

lam vellicandi Gratianum et correctores Romanos occasionem prætermittit, eandem clausulam retulit, utpote quæ in sex Mss. Anglicanis reperitur. Unde apposite, sed prudenter suo more, correctores Romani clausulam hanc quæ in corruptis quibusdam exemplaribus deerat restituerunt, ex incorruptis nimirum Gratiani Codicibus, et ex purissimis sancti Gregorii fontibus. Neque vero monendos ea de re lectores duxerunt, nempe quia corruptos illos Gratiani Codices aut non viderunt, aut, si viderunt, tamquam rem notis indignam contemnendos existimaverunt. GUSSANV.

C (o) In nominibus fere exemplaribus editis et in aliquibus Mss. legitur *et frater noster Eusebius ejusdem civitatis episcopus*. Hæc autem vox *Eusebius* librorum oscitantia addita est, cum nullus tunc in civitate Constantinopol. fuerit episcopus nomine *Eusebius*; soli enim Joannes Jejinator et Cyriacus tempore sancti Gregorii sedem illam tenuerunt. Sed neque in melioris notæ Codd. mss. reperitur illa vox *Eusebius*, scilicet in Teller., Corb., Moiss., Rhem., Thuan., Reg., Lyr., Prat., Carn., Clun., Anglicanis sex, Vatic. numero 621 et 622, ex testimonio eminent. Card. Bona 9. Septemb. 1670. Idem etiam mendum irrepsit in Editiones Joannis Diaconi, lib. II Vitæ sancti Gregorii, c. 21, in quo refertur hæc epistola, in cujus fine legitur *Eusebius*, cum tamen in mss. Codd. ejusdem Joan. Diaconi non habeatur, ut in antiquissimo Codice monasterii sancti Petri ad montes Catalaunenses, in alio etiam antiquius sancti Theodoricæ Rhemensis, in alio item sanctæ Mariæ Rhemensis, in alio monasterii Caroli loci, vulgo *Chailly* in alio sancti Germani a Pratis, in alio denique bibliothecæ congregationis Oratorii Trecensis. Neque etiam reperitur hæc vox apud Amalarium Fortunatum, qui totam hanc epistolam refert in libro IV de Officiis Eccles., c. 26, sed nec apud Flaccum Illyricum in refutatione invectivæ Bruni, pag. 64, ubi citat eandem epistolam. GUSSANV.

(p) Non omnes Ecclesiæ consuetudines ex Romana petendas esse, docet hæc epistola. Accedit lib. olim XII, epist. 31, nunc lib. XI, epist. 64, responsio ad interrogationem tertiam Augustini, per quam vel ceci vident alteram missarum consuetudinem esse in Romana Ecclesia, alteram teneri in Galliarum Ecclesiis: nec Anglos esse cogendos importune ad Romanorum imitationem, etc. GUSSANV.

EPIST. XIII [AL. 102]. — (a) In Vatic. B. vir magnificus. Consentiant Norm. et alii.

res. (b) qui tam imminētis quam principalis rei quæ-
stionem cognoscere valeant et finire; ne si qualibet
occasione dilatum fuerit, et ipse pati præjudicium,
et partes Ecclesiæ non habere justitiam videantur.
Ita ergo arde ut sub omni celeritate iudicium eli-
gatur. **942** Nam nos sic causas Ecclesiæ vestræ
fieri volumus, ut nec dispendium contra æquitatem
sustineat, nec ad vestram (c) possit aliquid invidiam
sustinere.

EPISTOLA XIV.

AD FELICEM IN SICILIA.

*Se ad Joannem episcopum scripsisse, ut actores Eccle-
siæ suæ deputet, qui cum Felice ipso sine mora ju-
diciū subeant.*

Gregorius Felici in Sicilia.

Susceptis magnitudinis vestræ epistolæ, contrista-
ti sumus quod ab actoribus Ecclesiæ Syracusanæ
quasdam possessiones, quæ vos tenuisse dicitis, occu-
patis irrationabiliter indicastis. Sed credimus quia
hoc ad fratris et coepiscopi nostri Joannis notitiam
non pervenit. Nam absolute poterat, cognita veritate,
si qui illicite factum est, emendari. Et ideo quia
legali provisione decretum est (a) tam imminētis
quam principalis rei causam in uno eodemque judi-
cio cognosci, nec nos contra inauditam partem ali-
quid possumus definire, prædicto fratri nostro scri-
psimus ut actores Ecclesiæ suæ deputare debeat, qui
vobiscum sine mora electorum possint subire judi-
cium; nec aut vos res vestras sine cognitione, sicut
querelam facitis, amittere, aut pars altera videatur
præjudicium sustinere. Gloria ergo vestra nullas in
eligendos (b) iudices difficultates interserat, vel dif-
ferat ad causam accedere. Nam omnino de supradicti
fratris et coepiscopi nostri moribus certi sumus quia
facere quidquid rationis ordo exegerit non recuset (c).

EPISTOLA XV.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM SPOLETANUM.

Martyrum reliquias in basilica Reatina collocet.

Gregorius Chrysantho episcopo (a) Spoletano.

Paulus, (b) Ecclesiæ Reatinæ diaconus, petitoria
nobis insinuatione poposcit ut ad fontes **943** in ba-
silica beatæ Mariæ semper virginis genitricis Dei et
Domini nostri Jesu Christi, quæ est intra civitatem
Reatinam posita, reliquie beatorum martyrum Her-
metis et Hyacinti et Maximi debeant collocari. Et
ideo, frater charissime, si in eodem loco nullum

(b) Editi, reluctantibus multis Mss. *quæ tam momenti
quam principalis.*

(c) Restituimus *sustinere* pro *pertinere*, quod habent
Excusi.

EPIST. XIV [Al. 101]. — (a) In Excusis contra plu-
rimorum Mss. *idem*, *tam momenti quam proprietatis
causam*.

(b) Vulgati, *moras aut difficultates interserat*. In his
emendandis adhibuimus præsertim Vaticanos, An-
glie. et Norm. Codd.

(c) In Colb. vet. legitur data hæc epistola *Mense
Octobri, indict. 2.*

EPIST. XV [Al. 12]. — (a) Spoletum, vulgo *Spoieto*,
urbs adhuc episcopalis Umbriæ, ducatus Spoletini
caput. GUSSANV.

(b) Reate, vulgo *Rieti*, urbs Umbriæ adhuc epis-
copalis in ducatu Spoletino sita. GUSSANV.

A corpus constat humatum, sanctuaria prædictorum
martyrum cum reverentia sine ambiguitate sus-
cepta diligenter consecrabis.

EPISTOLA XVI.

AD SERENUM ANCONITANUM EPISCOPUM.

*Severum diaconum suum de restituendo Firmanæ Ec-
clesiæ argento admonet.*

Gregorius (a) Sereno episcopo (b) Anconitano.

Vir reverendissimus (c) Passivus, frater et coepi-
scopus noster, adveniens indicavit argentum Eccle-
siæ suæ a decessore suo Fabio apud Serenum dia-
conum tuum pro temporis qualitate esse depositum.
Cujus parte aliqua restituta, partem apud eum as-
serit rejacere, et restituere eam quadam excusatione
differre. Proinde his fraternitatem tuam hortamur
affatibus ut eum admonere studeat, quatenus quæ
accepit sine contentione restituat. Aut si forte ab
ejus restitutione aliqua se excusari ratione confidit,
necesse est ut inter eum et actores Firmanæ Eccle-
siæ, una cum Armenio fratre et coepiscopo nostro
cognoscere debeat, et, subtiliter veritate discussa,
ita huic causæ finem imponere, ut nec ante dictus
diaconus pati præjudicium, nec præfata injuste dam-
num videatur Ecclesia sustinere.

EPISTOLA XVII.

AD DEMETRIANUM ET VALERIANUM.

*Statuit ne impensa in illorum redemptionem Ecclesiæ
pecunia ab illis aliquando repetatur.*

Gregorius Demetriano et Valeriano clericis (a) Fir-
manis.

C Et (b) sacrorum canonum (Grat. 12, q. 2, c. 15)
statuta et legalis permittit auctoritas, licite res ec-
clesiasticas in (c) redemptionem captivorum impendi.
Et ideo quia educti a vobis sumus, ante annos fere
decem et octo, virum reverendissimum quondam Fa-
bium episcopum Ecclesiæ Firmanæ pro redemptione
vestra ad patris vestri Passivi, fratris et coepiscopi
nostri, tunc vero clerici, necnon matris vestræ li-
bris undecim argenti de eadem Ecclesia hostibus
impendisse, atque vos ex hoc quondam habere for-
midinem ne hoc quod datum est a vobis quolibet
tempore repetatur: hujus præcepti auctoritate sus-
picionem vestram prævidimus auferendam, consti-
tuentes nullam vos exinde hæredesque vestros quo-
libet tempore repetitionis molestiam sustinere, nec

EPIST. XVI [Al. 13]. — (a) Prius legebatur *Severo*;
quod emendavimus ex Mss. omnibus Norm., Vatic.,
Colb., etc.

(b) Ancone, vulgo adhuc *Ancona*, urbs olim Piceni
suburbicarii, nunc adhuc episcopalis, et caput Mar-
chiæ Anconitanæ, Romano pontifici immediate sub-
jecta. GUSSANV.

(c) Hic erat episcopus Firmanus ex epistola se-
quenti. GUSSANV.

EPIST. XVII [Al. 14]. — (a) Firmum, vulgo *Fermo*,
urbs olim Piceni suburbicarii, quæ Marchia Anco-
nitana nunc dicitur. GUSSANV.

(b) Vide, causa 12, q. 2, c. 15. leg. *Sancimus* et
Auth. *præterea*, c. de sacros. Eccles.

(c) De redemptione captivorum multoties. Vide 12,
q. 2, in pluribus canonibus. GUSSANV.

a quoquam vobis aliquam obijci quæstionem, quia ratio æquitatis exposcit, 944 ut quod studio pietatis impensum est, ad redemptorum onus vel afflictionem non debeat pertinere. (*Vide sup. ep. 16.*)

(a) EPISTOLA XVIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Patrimonium Ecclesiæ in Sicilia commendat.

Gregorius Romano defensori.

Propositi nostri cura nos admonet ecclesiasticas utilitates strenuis agendas mandare personis. Et ideo, quia te Romanum defensorem fidelem sollicitumque probavimus existisse, patrimonium sanctæ Romanæ, cui Deo miserante deservimus, Ecclesiæ, in partibus Syracusanis, Catinensibus, Agrigentinis, vel Milensibus constitutum, a præsentī secunda indictione gubernationi tuæ prævidimus committendum. Unde necesse est te illuc (b) indifferenter accedere, ut, divini consideratione iudicii, nostræ quoque admonitionis memoria te efficaciter ac fideliter stultas exhibere, ut nullius neglectus vel fraudis, quod absit, inveniaris sustinere periculum. Magis autem id agas, quatenus de fide et industria tua divinæ possis gratiæ commendari. Ad familiam vero ejusdem patrimonii secundum morem præcepta direximus, ut nihil sit quod te ad peragenda ea quæ tibi injuncta sunt in aliquo valeat impedire.

(a) EPISTOLA XIX.

AD SYRACUSANI PATRIMONII COLONOS.

Ut obediant Romano defensori.

Gregorius colonis patrimonii Syracusani.

Cognoscatis volo quia ad sollicitudinem vos defensoris nostri dispositio nostra pertinere constituit. Et ideo præcipimus ut ea quæ vobis peragenda pro utilitatibus ecclesiasticis (b) præviderit et injunxerit, sine aliqua debeatis difficultate obedire. Cui talem dedimus potestatem, ut eos qui inobedientes vel attentaverint contumaces existere districta ultione corripiat. Pariterque illi demandavimus ut mancipia quæ foris latitant, vel a quoquam aliqui fines invasi sunt, sollicitudinis suæ instantia jure ecclesiastico revocare non differat. Noveritis etenim cum periculo suo fuisse commonitum, ut nullam aliquando violentiam rebus alienis vel raptum qualibet excusatione facere præsumat.

(a) EPISTOLA XX.

AD PETRUM IN SICILIA.

Romano Syracusani patrimonii regimen adeunti auxilium ferat.

Gregorius Petro Siciliensi.

Scientes devotionis affectum paternis commenda-

EPIST. XVIII [Al. 17]. — (a) Hæc epistola in Anglic. Mss. et in plerisque non reperitur. Ex Vaticanis unicus Cod. A eam exhibet. Exstat quoque in Remigiano, uti cæteræ quæ in aliis Codicibus desiderantur.

(b) Id est, absque dilatione et mora. Vide lib. I, epist. 68.

EPIST. XIX [Al. 18]. — (a) Deest etiam hæc epist. plurimis in Mss. Exstat in Remig., et Vatic. A.

(b) In Remig., præviderit injungenda, sine aliqua debetis difficultate obedientiam. Cui.

EPIST. XX [Al. 19]. — (a) Hæc epist. cum tribus

tionibus ampliari, necesse est ut ea 945 quæ agere vos sponte confidimus, gloriæ vestræ in his favorem nostris augere epistolis festinemus. Indicamus itaque Romano defensori latori præsentium, patrimonium Ecclesiæ nostræ, quod in Syracusanis, Catinensibus, et vicinis locis noscitur esse constitutum, Dei protegente gratia, credidisse. Et propterea salutantes paterno affectu, petimus ut vestra eum fovere providentia debeatis, atque ei in omnibus vestrum, sicut de vobis confidimus, auxilium commodetis; ut dum in gloriæ vestræ solatio vel favore subsidium consolationis habuerit, et vos qualem circa nos charitatem geritis, manifestius ostendatis, et nos voluntati vestræ respondere, dum necesse fuerit, per omnia festinemus.

EPISTOLA XXI.

AD LIBERTINUM EXPRÆFECTUM.

Novum defensorem Romanum consiliis juvet.

Gregorius (a) Libertino expræfecto.

Gloriæ vestræ et experta et cognita nos devotio provocat, epistolari vos alloquio causis ecclesiasticis exhibere adjuutores. Et ideo quia Romano defensori præsentium portitori curam patrimonii Ecclesiæ nostræ, quod in Syracusano atque Catinensi territorio situm est, Deo auctore commisimus, salutantem gloriæ vestram, petimus et concurrere illi ac ferre solatium in omnibus debeatis. Et ne forsitan de novitate minus aliqua quæ sunt utilia comprehendat, vestris eum subtiliter consiliis informate, atque ad agenda hæc vestram illi, sicut consuevistis, operam adhibete, quatenus dum vobis opitulantis utiliter quæ ei injuncta sunt peregerit, et vos de bono vestro mercedem recipere valeatis, et nos pro gloriæ vestræ vita omnipotentis Dei misericordiam exorare eo ius invitemur.

De capitulo autem de quo mihi lator præsentium est locutus, vel reverendissimus frater noster Joannes episcopus scripsit, interim vel tentari vel agi nil potuit, quia persona apud quam agi poterat, nondum est in potestate aliqua confirmata.

EPISTOLA XXII.

AD CIRIDANUM.

Romano defensori saveat.

Gregorius (a) Ciridano.

Gloriæ vestræ bonitas nuntio veraci diffusa tantam nobis de securitudine præbet, ut in nullo de ea diffidere, sed magis sicut revera sapienti filio Ecclesiæ nostræ debeamus specialiter causam commendare. Et ideo Romanum defensorem nostrum 946 præsentium portitorem ad gubernationem patrimonii Ecclesiæ nos-

aliis immediate sequentibus in plerisque Mss. etiam omissa est; alioquin eas esse Gregorii stylus satis ostendit; verum ab amanuensibus forte fuerunt prætermisæ quod de eodem fere argumento scriptæ sunt; eas exhibent laudatus Codex Vatic. A, San Victorinus et Remig.

EPIST. XXI [Al. 20]. — (a) Libertinus Siciliæ prætor erat an 591. ex epist. 32 lib. v, Indict. 13.

EPIST. XXII [Al. 21]. — (a) Vitiose prius legebatur in Excusis *Libertino Ciridano*. Primum nomen expunximus, suadente Ms. Vatic. A.

træ in Catanensibus vel Syracusanis partibus constituti, Deo protegente transmissimus. Salutantes igitur paterna dilectione gloriam vestram, petimus ut in cunctis affectum vestræ charitatis inveniat, et favoris vestri solatilis quocunque necesse fuerit potiatur, ut vobis præsentibus nos absentes esse non sentiat, quatenus cum injuncta sibi salubriter vestra ope expleverit, et nos vobis gratiarum possimus existere debitores, et beatus Petrus apostolorum princeps, in cujus causis vos impenditis hic vobis et in futuro compenset.

EPISTOLA XXIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Commissas Romano defensori causas Leontii adversus Leonem episcopum, et Archelaum medicum.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Filius noster gloriosus vir Leontius ex consule de fratre et coepiscopo nostro Leone graviter est questus nosque ejus querela omnimodo turbavit, quia ita precipitanter et leviter ab episcopo agi non debuit. Quam causam subtiliter exsequendam venienti Romano defensori commisimus. De vestra autem fraternitate qui ab eo directus est queritur, quod (a) Archelai viri clarissimi medici defensione fratris et coepiscopi nostri (b) Domitiani metropolitæ utilitas gravetur. Et quidem tueri juste filios suos, vel, sicut est, forte sanctæ Ecclesiæ negotia, fraternitas vestra debet, et nullam occasionem dare adversariis maledicti gratia. Quod tamen vos per omnia custodire etiam ista loquendo non ambigo; eidem tamen Romano venienti etiam de hac causa injunximus, ut vobiscum debeat quæ sunt recta disponere.

(a) EPISTOLA XXIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Neglectam per plurimos annos Rusticæ testatricis voluntatem tandem adimpleri curet.

Gregorius Romano defensori.

Filius noster Theodosius, abbas monasterii a Liborio quondam patricio in Campaniæ parte constructi, nobis noscitur intimasse Rusticam quondam illustrem feminam (b) ante annos fere viginti et unum, primum condito testamento, Felicem jugalem suum hæredem instituisse, eique de construendo illic in Sicilia monasterio hac conditione interposita delegasse, ut si intra anni spatium omnia libertis dimissa legata non solveret, vel prædictum monasterium ita ut voluit 947 minime ordinaret, tunc sancta Romana Ecclesia portionem quam in fundo Cumas habere visa

est, sibi deberet sine dubio vindicare, et ipsa ad persolvenda eadem legata, vel in constructionem ipsius monasterii solatia commodaret. Unde quia, quantum dicitur, dimissa res hactenus minime ipsi monasterio est completa, atque ab ejus nuncusque hæredibus possessionis pars aliqua detinetur, cum omni subtilitate experientia tua causam exquirat atque discutiat. Et primum quidem si in conditione testamenti hæres incidit per quod nostra habeat causas Ecclesia, investigare te volumus atque evidenter addiscere, et utilitatem pauperum, sicut rei ordo poposcerit, exsequi; et tunc pro ordinatione cellæ illius, vel redintegratione dimissæ rei instanter esse sollicitum, quatenus pia testatricis voluntas in utroque valeat adimpleri, et detentores injusti culpam retentionis indebitæ ex justa amissione cognoscant. Cum omni ergo vivacitate causam hanc et exquirere, et ad effectum te volumus, Domino auxillante, perducere, ut pia ordinantis devotio tandem sortiatur effectum. Sed et monasterio ipsi in omnibus, salva justitia, solatiari te volumus, ut laicæ personæ, quasi ex conditoris nomine, quæ juvenis debuerunt ferre solatium, lædendi non habeant, sicut asseritur, facultatem (c).

EPISTOLA XXV.

AD JOANNEM SURRENTINUM EPISCOPUM, ETC.

Gregorio expræfecto basilicam ædificare cupienti reliquias concedant.

Gregorius Joanni episcopo Surrentino, Agnello episcopo Terracinensi, Felici episcopo (a) Portuensi, Fortunato episcopo Neapolis, Primærio episcopo Nucerinæ, Glorioso episcopo (b) Ostiensi, (c) Albino episcopo Formiæ.

Gloriosus filius noster Gregorius (d) expræfectus sanctuaria beatorum martyrum in diocesis vestræ locis quiescentium sibi postulat debere concedi, in quorum honorem basilicam propriis sumptibus ædificare desiderat. Et ideo, fratres charissimi, præfati viri desideriis ex nostra vos præceptione convenit obedire, ut devotionis suæ in consecratione quam postulat potiatur effectus. (e) Mense Novembri, indictione 2.

EPISTOLA XXVI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Donatam ab Ammonia Romanæ Ecclesiæ domum, Callixeno illius nepoti, Stephanix filio, reddat.

Gregorius Romano defensori.

Quamquam ea quæ ad Ecclesiæ jura perveniunt

Epist. XXV [Al. 11]. — (a) Portus Romanus, seu Portus Augusti, vulgo *Porto*. Urbs olim Etruriæ, nunc adhuc episcopalis in Patrimonio sancti Petri, cujus episcopatus unus est e sex qui cardinalibus antiquioribus conferuntur. GUSANV.

(b) Ostia, vulgo etiam *Ostia*, Tiberina dicta; eo quod ad ostia Tiberis fluvii e regione portus sita sit, 12 mill. ab urbe Roma. GUSANV.

(c) Male in quibusdam editis et mss. Codicibus habetur *Formæ*, pessime in aliis *Fermitis*. De hac urbe vide quæ dicta sunt ad epist. 8, lib. 1. GUSANV. In Vatic. A et B legitur *Albino Formæ*, vel *Pirmæ*.

(d) In Vatic. A et F, *Expræfectis*.

(e) Hæc exhibent Vaticani A, B, F, et duo Teller., necnon Colb. vet.

Epist. XXIII — [Al. 22]. — (a) Prius legebatur *Marchilai*, quod etiam habet Vatic. A. Verum in epist. 32, lib. v, indict. 13, ubi ejusdem medici meminit sanctus Gregorius scribitur *Archelai*, in Normannis Mss., in Vatic. et in collectione Pauli Diaconi ut alia vetera exemplaria missa faciamus; neque dissentiant libri excusi.

(b) De illo lib. III epist. 67, lib. x, epist. 50.

Epist. XXIV [Al. 16]. — (a) Abest a mss. Anglic. et plerisque; exstat in tribus Vatic. A, B, D.

(b) Prius legebatur *ante nos*, quod ex laudatis Codd. correximus.

(c) In Vatic. A et B, Reg., duobus Colbert. ac totidem Teller. data legitur hæc epist. *Mense Junio*, indict. 2.

alienari legis ratio non permittat, **948** temperanda tamen interdum est censura districtioris. ubi misericordiae respectus invitat maxime quando tanta est quantitas quae nec dante onerat, et accipientis pauperiem juxta aliquid consolatur. Et ideo quia Stephanía praesentium latrux cum Calixeno filio suo parvulo quem de Petro quondam viro suo se suscepisse, et nimia asserit pauperie laborasse, huc veniens assidue obsecratione et lacrymis a nobis exegit ut domum possessionis in civitate Catinensium, quam Ammonia quondam socrus ejus Calixeni avia Ecclesiae nostrae titulo donationis obtulerat, eidem Calixeno restitui faceremus; memoratam Ammoniam asserens alienandi eam non habere licentiam, sed ante fati Calixeni filii sui per omnia juris esse; cui rei dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus, qui causam cognitam habuit, contradictor exstitit, inquit quod praedictae mulieris querimonia non haberet justitiam, nec posset rationabiliter ad filii sui nomen domum ipsam vindicare sive repetere; sed ne suprascriptae mulieris lacrymas inanes relinquere et plussequi rigoris viam quam causas videamur pietatis complecti, hac tibi praeeptione mandamus, ut memoratam domum saepe fato Calixeno, simul et donationem ab Ammonia factam de domo ipsa, quae illic in Sicilia esse noscitur, reddere debeas, quia, sicut diximus, melius est in dubiis non districtiorem exsequi, sed ad benignas potius partes inflecti, praesertim dum ex parvae rei cessione nec Ecclesia gravatur, et orphanis atque pauperi misericorditer subvenitur. (a) Data mense Novembri, indictione 2.

EPISTOLA XXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Ecclesiastica patrocinia non omnibus indiscrete impendenda.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quia quidam homines minorem omnimodo discretionem tenentes, in suis nos periculis implicari desiderant, atque ita volunt (a) ab ecclesiasticis personis defendi, ut ipsae quoque personae ecclesiasticae ex eorum culpa teneantur. Idcirco praesenti te praeeptione admoneo, et per te fratrem et coepiscopum nostrum domnum Joannem, vel ceteros qui interesse possunt; ut patrocinia ecclesiastica, sive mea suscipiatis scripta, sive etiam minime fuerit di-

EPIST. XXVI [Al. 23]. — (a) Id constat ex epistola quadragesima hujus libri, cujus initium: *Mense Novembri praesentis secundae indictionis. Experientiae tuae praeeptione nostra mandavimus*, etc.

EPIST. XXVII [Al. 24]. — (a) Vide epistolam 152, inter epistolas sancti Augustini: *Officium sacerdotii vestri esse dicitis intervenire pro reis, et nisi obtineatis offendi, quasi quod erat officii vestri minime reportatis*. Huic quaestioni respondet Augustinus epist. 153, quam lector consulat, sicut et causam 23, q. 3, 4 et 5. Certe videtur hic sententiam sancti Augustini ipse sanctus Gregorius expressisse, quae sic habet: *Illud vero fidentissime dixerim, eum qui pro homine ad hoc intervenit, ne mala ablata restituat, et qui ad se confugientem quantum honeste potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis*, etc. Et versus finem epistolae: *Sed tamen etiam hic non intercedimus, ut*

recta, sub tanto moderamine debeat impendere, quatenus (Grat. 14, q. 6, c. 3) si qui in furtis publicis implicati sunt, a nobis non videantur injuste defendi ne opinionem male agentium ex indiscretae defensionis ausu in nos ullo modo transferamus; sed quantum decet Ecclesiam, admonendo, verbum intercessionis adhibendo, quibus valetis succurrite, ut et illis opem feratis, et opinionem sanctae Ecclesiae non inquinatis (b). (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 56.)

949 EPISTOLA XXVIII.

AD ANTONIUM SUBDIACONUM, ET DOMETIUM ABBATEM.
Concordiae reconciliationem xenodochium inter et monasterium sua auctoritate firmat.

Gregorius Antonio subdiacono, (a) et Dometio abbati atque presbytero a paribus.

Sicut grave et plenum vituperationis est inter personas omnipotenti Deo militantes de saecularibus negotiis ortam diu controversiam permanere, ita laudabile et studio est religioso conveniens terrenae gratiae Deo pacem praeferre compendiis, et ex rebus transitoriis mansura semper charitatis lucra mercari. Et ideo quia de possessionibus Faiano, Nasoniano, et Libiniano positae in provincia Sicilia territorio Panormitano, de quibus inter praepositos monasterii sanctorum Maximi et Agathae, quod (b) Lucuscanum dicitur, et e diverso administratores xenodochii in hac urbe Roma constituti, quod Valerii nuncupatur, longa se traxit contentio, nunc vero inter te Antonium subdiaconum nostrum memorati xenodochii praepositum, et e diverso dilectissimum filium nostrum Dometium abbatem atque presbyterum praedicti monasterii (c) pactis intervenientibus salubris processit, Deo auctore, decisio; necesse est ut omnis discordiae possit occasio praeveneri, et ea quae gesta sunt interveniente auctoritate firmari. Proinde per hujus praeepti seriem hoc decernendum esse perspeximus, ut omnia instrumenta, vel quidquid est aliud quod partibus, quod absit, ad invicem contrase venire cupientibus, quoquomodo vel ex temporis prescriptione, seu aliter opem de lege aut quocunque privilegio poterat ministrare, sit, sicut et vos poscitis, vacuum, et omni virtute cassatum, et sola pactorum intervencione nunc habitorem pagina validum, perpetuumque robur obtineat. Cui si quid forte incuria vel imperitia minus firmitatis insertum est, vires

secundum mores legesque terrenas non restituantur aliena, etc. GUSSANV.

(b) In quatuor Vaticanis et Colbert. vet., *Mense Decembri indictione 2*. In uno e Teller. idem epistolae praemittitur.

EPIST. XXVIII [Al. 27]. — (a) In recent., *Dometiano*. Sequimur quinque Angli., quatuor Vatic., Reg., omnes Norm., Colbert., etc. Aliquando tamen hic abbas in laudatis Codicibus vocatur *Domitius*.

(b) Vel *Lucusianum* monasterium in civitate Panormitana situm, hodie appellatur monasterium sanctorum Maximi et Agathae, ex Rocho Pirro. GUSSANV. Legitur *Luccuscanum* in quinque Vatic. et omnibus Norm., Colbert., etc. In Remig. dum sunt voces *Lucus canum*.

(c) Ex Norm., Gemetio., Audoen., Lyran., cum Colbert. vet. et quatuor Vatic., *factis intervenientibus*.

plenissimæ munitiōis et soliditatis ex hac nostra auctoritate suscipiat, nec superesse aliquid valeat, unde ea quæ religioso studio provida, ut oportuit, ac pacifice terminata sunt, quocunque tempore quidquam dubietatis incurrant; sed omnia quæ in eisdem pactis tenentur ascripta, firma, illibata et sine aliqua refragatione persistent, quatenus, amota penitus totius altercationis materia, inter eos quos charitatis immutabiliter decet manere concordia, nulla queat deinceps litigiosæ contentiōis occasio 950 generari. Pro munitiōe vero superscripti monasterii memorato Domelio abbati atque presbytero præceptum simile dedimus. (d) Mense Januario, indictione 2.

EPISTOLA XXIX.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Fidentiam aut Adeodatæ filiæ recens conversæ facere salis suadeat, aut hanc apud iudices adjuvet.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Quæ sit Adeodatæ ancillæ Dei latricis præsentium adversus Fidentiam matrem suam querimonia, ex pagina petitionis oblata quæ tenetur in subditis fraternitas vestra cognoscat. Et quoniam æquitatis censura admonet ut maximum conversis salva ratione episcopale debeat adesse solatium, idcirco his fraternitatem vestram epistolis adhortamur, ut prædictam matrem ipsius ad se faciat evocari, et tranquilla ei adhortatione suadent, ut facere sponte non desinat, ad quod legali potest ratione compelli, (a) quatenus nec illa affligi, nec hæc videatur præjudicium sustinere. Quæ si, quod non credimus, admonitionem vestram differre voluerit, prædictæ Adeodatæ religiosæ contra eam tuitionem impendite, atque vestris eam solatiis apud iudicem, vel quocunque usus exegerit, instantius adjuvate. Et ita in exsequendam vos hanc causam impendite, ut, legali ratione constricta, invita urgeatur facere quod sponte postponit. Memoratam vero latricem fraternitas vestra ita servata æquitate habeat in omnibus commendatam, ut vobis ei tuitionem impendentibus, in eo quem assumpsit habitu, sine aliqua, Deo protegente, concussione permaneat.

EPISTOLA XXX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Monasterio sancti Marci Massam Veneris restituendam curet.

Gregorius Anthemio subdiacono Neapolitano.

Æquitatis jus exigit ut hoc quod a prædecessoribus nostris cognita veritate est redditum, nostra indebite denuo Ecclesia tenere non debeat, ne quod

(d) Consentiant quatuor Vatic. et Colb. vet.

Epist. XXIX [Al. 28]. — (a) Corruptus fuerat hic locus in præcedentibus Editionibus, sed castigatus est ope plurimorum mss. Codicum et antiquiorum Editionum. Gussanv.

Epist. XXX. Al. 29.

Epist. XXXI [Al. 30]. — (a) Editi reluctantibus Mss. Consentius.

(b) Vulturum, vulgo Castel del Vultur, fuit olim urbs Campaniæ italicæ, episcopalis, ad fluvii Vulturii ostia, nunc Castrum exiguum. Gussanv.

A omnino contra religiosum constat esse propositum, non vera, sed imaginaria ac magis dolosa fuisse restitutio videatur. Et ideo quoniam Stephanus abbas monasterii sancti Marci, quod constitutum juxta n. u. ros Spoletanæ civitatis esse dignoscitur, quæstus est nobis Massam Veneris 951 in provincia Campania sitam, territorio Minturnensi, quam ei beatæ memoriæ decessoris nostri Benedicti redlitam præceptione cognovimus, ab Ecclesia nostra nunc indebite detineri: idcirco hæc tibi auctoritate præcipimus, ut si manifeste ab Ecclesiæ nostræ hominibus detinetur, in jus eam prædicti monasterii sine aliqua mora vel altercatione restituas. Si vero non a nostris, sed a quibudam forsitan extraneis detinetur, strenua te agere sollicitudine volumus, ut in jus modis omnibus memorati debeat monasterii reformari, quatenus et ipse quod suum est, te solariante, sine aliqua fatigatione recipiat, et alter de dispendio monasterii injuste lucrum non habeat.

EPISTOLA XXXI.

AD FAUSTUM.

Ecclesiæ Vulturæ ministeria apud Anthemium absque dubitatione deponat.

Gregorius Fausto.

Sicut res ecclesiasticæ competentibus personis sine aliqua sunt dilatione reddendæ, ita restituentis attendenda cautela est, ut nulla ei possit postmodum ex ipsa nasci restitutione molestia. Et ideo, quoniam tempore quo quondam (a) Constantius defensor, pater gloriæ vestræ, commissi sibi patrimonii Campaniæ curam gessit, ministeria Ecclesiæ (b) Vulturæ, quæ erat pro peccatis clero et pontifice destituta, apud se propter injectam sibi sollicitudinem tulisse dignoscitur, quæ vos nunc reddere sine nostro consensu dubitare cognovimus; expropter hic vos hortamur epistolis ut ea Anthemio subdiacono (c) subdesuscepti emissionem restituere sine aliqua difficultate debeatis, quatenus et res Ecclesiæ in toto apud eos quos convenit habeantur, et gloria vestra ab omni dubitatione sit libera.

EPISTOLA XXXII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

A Fausto Ecclesiæ Vulturæ ministeria suscipiat, in tuto habeat, et describat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

D Comperimus (a) ministeria Ecclesiæ Vulturæ, quæ, Constantius defensor propter injectam sibi sollicitudinem, deficiente clero vel episcopo ejusdem Ecclesiæ, tulerat, apud hæredem ipsius remansisse. Et quia gloriosum virum Faustum filium ipsius ea red-

(c) Sic restituimus ex quinque Vatic., omnibus Norm., Reg., etc., ubi in Vulgatis legitur *sub depositis*. Desusceptum hic et alibi in his epistolis est chi-rographum rerum susceptorum indicem et recensio-nem continens. Vide lib. III, epist. 50. Infra, in Excusis legebatur *in tuto pro in toto*, quod habent quinque Vatic., Norman., omnes Colbert., Reg., etc.

Epist. XXXII [Al. 31]. — (a) Quid per ministerium intelligendum sit jam sæpe diximus. Legem notam 553 ad lib. Sacram.

dere sine nostro consensu dubitare cognovimus, nostris eum hortati sumus epistolis, ut experientiae tuae ministeria ejusdem Ecclesiae reddere sine dubietate aliqua debuisset. Et ideo experientia tua ministeria ipsa sub deuscepti emissione 952 suscipiat (b) atque in toto habere studeat, et modum ac qualitem ipsorum nobis facta notitia omni subtilitate innotescat.

EPISTOLA XXXIII.

AD ANDREAM.

Ut illum de infirmitate consoletur, ipsam divini amoris pignus ac fructuosi palmitis purgamentum esse ostendit.

Gregorius (a) Andreæ.

Audiens quod gloriam vestram vehementer affligeret luctus et ægrotudo, valde condolui. Sed protinus agnoscens (b) quod perfecte reliquerit, dolorem mox in lætitiā verti, magnasque omnipotenti Deo gratias retuli, quia percussit ut sanaret, afflixit ut ad gaudia vera perduceret. Hinc enim scriptum est: *Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (Heb. xii, 6). Hinc per semetipsam Veritas dicit: *Pater meus agricola est, et omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; omnem vero qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat* (Joan. i, 1, 2). Palmes enim infructuosus tollitur, quia peccator funditus eradicatur. Palmes vero fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinam reciditur, ut ad uberiores gratias perducatur. Sic enim spicarum grana tribulis attrita, aristis et paleis nudantur. Sic olivæ prælo pressæ in olei pinguedinem defluunt. Sic botri vinearum tumsi calcibus in vinum liquescunt. Gaude igitur, bone vir, quia in hoc flagello tuo et provectu conspicias quod ab æterno iudice amaris.

Præterea filiam meam Gloriosam, conjugem vestram, mea peto vice salutari. Omnipotens autem Deus cœlesti vos protectione custodiat, vosque et modo consoletur de largitate donorum, et postmodum de retributione præmiorum.

EPISTOLA XXXIV.

AD VENANTIUM EPISCOPUM.

Presbyteros vel diaconos in Aldionis civitate ordinet, atque ipsos ad infidelium conversionem adhortetur.

Gregorius Venantio (a) episcopo.

Quoties ea quæ hortari nos convenit postulamus, moras ad concedendum facere non debemus; ne differre bona desideria, quæ magis fovenda sunt, videamur. Et ideo quia gloriosus Aldio magister militum in civitate ipsius presbyteros vel diaconos omnino, sicut suis nobis epistolis indicavit, desiderat ordinari,

(b) In excusis legitur *in tufo*. At secus in Mss. Remig. et San Victorino, qui fere soli cum Vatic. A epistolam hanc exhibent. Præterea, in epist. 31, quæ eadem de causa scripta est, magno Mss. omnium consensu legitur *in toto*.

EPIST. XXXIII [Al. 32]. — (a) In recent. Excusis, Andreæ Scholastico. Abest Schol. a quinque Vatic. omnibus Anglico., Norm., etc.

(b) In liisdem recent., quod te morbus perfecte reliquerit, invitis Mss.

A eos qui ad consecrandum eliguntur fraternitas vestra diligenter inquirat. Et si nihil est quod canonice eorum ordinationem impediatur, Deo illos propitio studeat ordinare. Cum quibus etiam loqui 953 vos convenit, ut adhortationis suæ sollicitudine degentem illic populum ab infidelitate revocare, ac contendant (b) a gentiliū cultu suspendere, atque eos in omnipotentis Dei doceant timore persistere, et præmia æternæ vitæ diligere, quatenus hæc consecratio et illis ante Deum ad gloriam, et habitanti illic populo proficiat ad salutem.

EPISTOLA XXXV.

AD CONSTANTIIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Joannem præfecturæ vices acturum commendat; ea tamen lege ut (quod contigerat in Vigilio) inde non gravetur Ecclesia.

B Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Quamvis ita fraternitas vestra convenienti sibi gravitate discreta sit, ut non admonita, sed ex se quid cui sit impendendum intelligat, verumtamen quia lator præsentium Joannes, vir magnificus, qui præfecturæ vices illic acturus advenit, nostra se petit epistola commendari, sanctitas ei vestra, dum necesse fuerit, salva ratione præsidium sui favoris impendat, et ita eum sacerdotaliter suis studeat solatiis adjuvare, quatenus vobis præsentibus nec aliorum debeat injuste oppressionibus laborare, nec ipse aliis contra rationem gravis existat. Quia vero pervenit ad nos quod Vigilius, qui vices illic ante hunc præfecturæ gessit, per scriptorum nostrorum occasionem, quibus eum petitione ejus compulsi commendavimus, mutuas a vobis, ut ita dicamus, pecunias exegisset, ægre si verum est sustinemus, ut hoc non ex se, sed quasi per nostram epistolam obtineret. Et ideo fraternitatem vestram scire necesse est ita sibi a nobis eos qui hoc exigant commendari, ut eis adesce in quantum possibile et justum est debeat, non tamen ut Ecclesiæ suæ hujus rei occasione aliquod gravamen imponat. (a) Data mense Februario, indictione 2.

EPISTOLA XXXVI.

AD FORTUNATUM NEAPOLIT. EPISCOPUM.

Reversis e Gallia Judæis negotiatoribus, Christiana quæ adduxerint mancipia aut iis tradantur qui emptionem injunxerant, aut Christianis intra quadragimum diem veniunt. Caveat a Basilio Judæo filiis suis Christianis mancipia donante.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolis.

D Cognoscentes qualis fraternitatem vestram zelus pro Christianis mancipiis, quæ Judæi de Galliarum finibus emunt accenderit, adeo nobis sollicitudinem vestram placuisse signarius, ut inhibendos eos ab

EPIST. XXXIV [Al. 33]. — (a) Additur in Vulgatis Lunensi, quod abest a Vatic., Norm., Rhem. Colbert., Reg., etc., Non inficiamur tamen Venantium hunc Lunensem fuisse episcopum.

(b) Id est, avertere; simili modo Plinius suspendere fluxiones oculorum, id est avertere, sistere. Gussanv.

EPIST. XXXV [Al. 34]. — (a) In Vulgatis Data mense Septembris, quod in nullis legitur mss. Itaque sequendum censuimus vet. Colbert. Codicem in quo habes, Mense Februario, consentitque Remig.

hujusmodi negotiatione nostra etiam deliberatio judicaret. Sed Basilio Hebræo cum aliis Judæis veniente comperimus hanc illis a diversis iudicibus reipublicæ emptionem injungi, atque evenire ut inter paganos et Christiani pariter comparentur. Unde necesse fuit 954 ita causam cauta ordinatione disponi, ut nec mandantes frustrari, nec hi qui contra voluntatem suam se inquiunt obedire, aliqua sustineant injuste dispendia. Proinde fraternitas vestra hoc vigilantibus sollicitudine observari ac custodire provideat, ut revertentibus eis a præfata provincia, Christiana mancipia quæ ab ipsis adduci contigerit, (a) aut mandatoribus contradantur, aut certe Christianis emptoribus intra diem quadragesimum vendantur. Et transacto hoc dierum numero, nullus apud eos quolibet modo remaneat. Si autem quædam ex eisdem mancipiis talem ægritudinem fortassis incurrerint, ut intra statutos dies vendi non valeant, adhibenda sollicitudo est ut dum saluti fuerint pristina restituta, similiter modis omnibus distrahantur, quia rem quæ culpa caret ad damnum vocari non convenit. Quoniam vero quoties novum quid statuitur ita solet futuris formam imponere (b) ut multis dispendiis præterita non condemnet, si qua apud eos mancipia de emptione anni præteriti remanserunt, vel a vobis nuper ablata sunt, dum apud vos sunt posita, ea habeant alienandi licentiam, ne detrimentum ante prohibitionem possint ignorantes incurrere, quod eos dignum est postmodum velitos sustinere.

Nuntiatum præterea nobis est superscriptum Basilium filiis suis Deo propitio Christianis quædam mancipia ad hoc velle titulo donationis concedere, ut ei hujus occasionis obtentu, domini solummodo nomine ablato, deserviant; et post hoc si ad Ecclesiam confugiendum forte crediderint, ut fieri debeant Christiana, non in libertatem, sed eorum dominio quibus antea donata sunt vendicentur. In qua re fraternitatem vestram decenter convenit vigilare. Et si qua filiis suis mancipia donare voluerit, ut cuncta fraudis tollatur occasio, fiant modis omnibus Christiana, et in domo ejus non maneant; sed cum res exegerit ut eorum debeat uti solatiis, hoc illi jubeantur impendere quod etiam a suis filiis ei decet et propter Deum convenit exhiberi.

EPISTOLA XXXVII.

AD CHRYSANTHUM SPOLETANUM EPISCOPUM.

Ne confugientibus ad illius diocesim monachis communionem indiscrete reddi patiat. Mancipio ea lege manumisso ut monachus fieret, monasterium deserere non liceat.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Cum sit proprium disciplinæ ab illicitis prohi-

EPIST. XXXVI [Al. 35]. — (a) Vox in jure varii significatus hic facile explicatur de iudicibus qui emptionem injunxerant. GUSSANV.

(b) Hic locus varie in Mss. legitur. In Vatic. A, ut multa dispendii præterita non commendent; cui aliquatenus succinunt Editi, ubi habes, ut multis dispendiis præterita non commendent. In Vatic. B, E, F, ut multa dispendiis præterita non commendent. In Vatic. D, ut

bare, et excessus culpas salubriter resecare, studiosè ejus servanda censura est. Nam si negligitur, cuncta in confusionem deveniunt, dum alter destruit quidquid ea custodiendo alter ædificat. Valentinus itaque presbyter questus est nobis, quid si monachus monasterii ipsius exigente culpa (a) fuerit communione privatus, ad loca vestra se conferat, et communionem sine aliqua reservatione percipiat. Quod si ita se res habet, quoniam non solum regularis ordo dissolvitur, 955 sed etiam perditionis ex hoc materia ministratur, presbyteris qui sub vobis sunt districtè ac sollicitius interdicerè vos necesse est, ut hoc facere de cætero non præsumant. Sed si forte injuste se excommunicatum quis queritur, fraternitas vestra subtili indagatione cognoscat; et ita causam cognita veritate disponat, ut nec injustitia diu in insontis afflictionem prævaleat, nec disciplinæ vigor aut frangi, aut indiscreta valeat præsumptione dissolvi.

(b) Quia vero pariter superscriptus presbyter nobis questus est diaconem quemdam duo juris sui sub hac conditione manumisisse mancipia, ut monachi fieri, et in eodem monasterio debuissent, ubi ipse fuerat, permanere, adjicientem ut si quis contra facere præsumpsisset, iugo iterum servitutis per omnia subderetur; atque unum ex eis hanc omnino conditionem despexisse, et monasterium temerario ausu deseruisse, atque se inter clericos sociasse; fraternitas vestra et hoc subtili indagatione discutiat, et si ita repererit, sic sacerdotali se zelo hac in re decenter exhibeat, ut nec illi monasterium deserendi facultas sit, et manumittentis voluntas nihilominus conservata aliqua præteriri excusatione non valeat.

EPISTOLA XXXVIII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Apud Felicem agat, ut recepta a Mauro pretii sorte sit contentus.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Maurus præsentium portitor in quadringentis solidis quasdam merces a Felice viro magnifico se accepisse, (a) atque promississe sex siliquas per solidum lucri causa persolvere pretii. (b) Qua lucri quantitate in uno congesta, duas se cautiones, id est unam de quadringentis quinquaginta, et alteram de quinquaginta solidis (c) emisisse, spondens certo tempore quod debeat exsolvere. Sed quia, ut perhibet, in eisdem mercibus passus est non leve dispendium, et restitutis quadringentis decem solidis, quod reliquum lucri est implere compellitur, atque ex hoc majori se necessitati ac potius desperationi ingemit subjacere, et propterea aliquo sibi subveniri petit, auxilio; experientia tua, si ita est, apud prædictum

multa dispendia præteritis commendat, consentiente Rhemensi. Secuti sumus Normannos omnes.

EPIST. XXXVII [Al. 36]. — (a) De excommunicatione monachorum pro culpis, vide regulam sancti Patris Benedicti, cap. 23, et quatuor sequentibus. Consule quoque Concordiam Regularum, cap. 30, ubi de hac communicatione omnium fere qui regulas monasticas promulgarunt consensus ostenditur.

magnificum filium nostrum una **956** cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Fortunato, ac glorioso filio nostro Maurentio magistro militum, quia et ipsi scribimus, agere studeat ut hac in re, sicut Christianum decet et nobilem, plus benignus quam rigidus, plus misericors esse debeat quam districtus, et lucrum de damno alterius non expectet, sed (d) recepta pretii sit sorte contentus, quatenus quidquid pauperi cesserit, omnipotens ei Deus multiplicata sicut promisit restitutione compenset. Ita ergo studiose experientia tua agat, ut illi modis omnibus hoc pro mercede ipsius imponere et hunc ab afflictione possit obligationis exuere.

EPISTOLA XXXIX.

AD ROMANUM IN SICILIA DEFENSOREM.

Gaudio inopi solidos sex singulis annis tribuat.

Gregorius Romano defensori Siciliæ.

Divinorum nos admonent eloquia præceptorum necessitatem patientibus ecclesiasticum præbere subsidium. Quia ergo dilectissimus filius noster Cyprianus diaconus, Gaudiosum defensorem sedis nostræ, qui Syracusis degere comprobatur, paupertatis asserit inopia constringi, idcirco experientiæ tuæ præsentī auctoritate mandamus ut a præsentī secundā indictione sex solidos annis singulisei dare non differas, ut et ille huius remedii solatio potiatur, et tu quod dederis tuis sine dubio noveris rationibus imputandum. (Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.)

EPISTOLA XL.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Ut, omni cunctatione et excusatione abjecta, id exsequatur quod supra epist. 26, fuerat mandatum.

Gregorius Romano defensori.

Mense Novembrio præsentis secundæ indictionis

(b) In Excusis, et quia. Multa alia leviuscula emendavimus, quibus sensus nihilominus obscurior videbatur.

Epist. XXXVIII [Al. 37]. — (a) Siliquas viginti quatuor habebat solidos. Centum igitur solidos lucri causa pro quadringentorum solidorum mercibus promiserat Felix, emissas seu scripto data cautione duplici, de quadringentis et quinquaginta una, altera de quinquaginta solidis.

(b) Vitiose in Excusis, quam lucri quantitatem in uno congestam, duas, etc.

(c) In Vatic. Det in Audeno ac Lyrano emisse, sep perperam.

(d) Prohiberi jure divino, canonico et civili usuras nullus est qui non fateatur, quas et quibus non perinde conveniunt. In concil. III Aurel. an. 538, can. 27: *Ut clericus a diaconatu et supra pecuniam non commodet ad usuras; nec de præstitis beneficiis quidquam amplius quam datur, speret; neque in exercendis negotiis, ut publici qui ad populi responsum negotiatores observant, turpis lucri cupiditate versetur, aut sub alieno nomine interdicta negotia audeat exercere. Quod in quis adversum statuta venire præsumpserit, communione concessa, ab ordine degradetur.* Idem fere legitur can. apostol. 44, nec abludivit Nicænum, c. 17. Duo sunt quæ observo, a diaconatu et supra, nec non communione concessa. Sidonius Apollinaris, epist. 24 lib. IV, Turno suo, multa de usuris profert, quæ lectori attentum negotium facessent. Legatur caput *Per vestras, extra., de donationibus inter virum et mulierem*; et Gregorius Turon., lib. III, c. 52, de episcopo Virdunensi: *Pecuniam tuam si commodare placet, cum usuris legitimis reddemus.* Non diutius immoror,

A experientiæ tuæ (a) præceptione nostra mandavimus ut Calixeno filio Stephanie domum Catinæ possessionis, quam Ammonia avia ejusdem Calixeni Ecclesiæ nostræ sancta devotione contulerat, reddere ei donationem eandem tandem debuisses. Quod hac, ut dicitur, excusatione facere distulisti, quia (b) notitia ejusdem donationis non esset de polyptycis (c) charaxata. **957** Quod incongrue te dixisse cognoscas, dum ad munitionem tuam præcepti nostri pagina posset valde sufficere. Proinde præsentī auctoritate suscepta, prædictam domum et donationem antefato Calixeno orphano sine mora restitue. Nam quod justum et ipse sentias novimus, et nos tamen prædicto eidem orphano supradictam domum ex benignitate largimur.

EPISTOLA XLI.

AD JULIANUM SCRIBONEM.

Se humanisationibus a justitiae zelo non revocari; inquisitum proinde in Maximum, et juxta canones laturum sententiam.

Gregorius Juliano scriboni.

Si sæcularibus officiis ordo suus et tradita a majoribus disciplina servatur, quis ferat ecclesiasticos ordines temeraria præsumptione confundi, audita negligere, et emendanda non bene remittendo postponere? Et quidem vos benefacitis charitatem diligere, et ad concordiam suadere. Sed quoniam loci nostri consideratione compellimur ea quæ ad nostram notitiam pervenerunt minime propter Deum irrequisita relinquere, idcirco (a) veniente Maximo subtiliter ab eo quæ de ipso dicta sunt perscrutari curabimus. Et confidimus de Creatoris nostri custodia quia, cognita veritate, a statu canonum et æquitalis rectitudinis, nec gratia cujusquam nec culpa deflectit in infixus in limo profundi hæream. GUSSANV.

Epist. XXXIX [Al. 38].

Epist. XL. — (a) *Præceptio et præceptum* infra sæpe occurrunt apud nostrum Gregorium et alterum Turon. (de aliis scriptoribus silemus) apud quem maxime voces istæ significant regum ac illustrium personarum mandata scripto tradita. Vide Gregorium Turon., lib. VI Hist., c. 46.

(b) *De notitia*, supra, epist. 16 lib. III, nunc lib. IV. Hic exemplum est instrumenti donationis polyptycis, id est libris Ecclesiæ, prædia et annuos census summam exhibentibus inserti. Vide Joan. Diac. lib. II, c. 24. et consule doctissimum Cangium. Si etymologiæ ratio habeatur polyptycum est tabula plures habens plicas. De iis et de diptychis fuse c. 4 lib. de Concordia Regul., § 4. In San Victor. et in Ed. vet., pollicitis.

(c) *Charaxare* nonnunquam idem est ac *insculpere*. Augustinus, de altercat. Eccles. et Synag.: *Nam cum primum in monte Sina charaxatas decalogo duplices tabulas accepisset.* Gregorius Turon., lib. VIII, c. 19, *duos cultros....* Fredegundis *charaxari* profundius et veneno infiri jussit. Alias idem est ac *pingere*; Gregorius Turon., lib. VII, c. 36: *Tunc es pictor ille qui tempore Clotarii regis per oratoria parietes atque cameras charaxabas?* Hic vero *charaxata* significat deleta, vel transversis lineis, ut fieri solet, cancellata. In testamentis sancti Remigii apud Bincmarum: *In quo si qua litura vel charaxatura fuerit inventa, facta est me præsepte, dum a me relegitur et emendatur.*

Epist. XLI [Al. 41, indict. 7]. — (a) Salonitanæ sedis invasore de quo supra multis in epistolis.

mur, sed libenter quæ congruunt rationi servamus. Nam si, quod absit, ecclesiasticam sollicitudinem vigoremque negligimus, perdit desidia disciplinam, et animabus profecto fidelium nocebitur, dum talia a suis pastoribus exempla suscipiunt. Illud autem quod scribitis, quia voluntas palatii et amor ab eo populi non discordet, hæc res a justitiæ nos zelo non revocat, nec intentionem nostram facit in requirenda veritate peccando deficere. Studendum ergo est filii magnifice, ut amorem sibi Dei quisque conciliet. Nam sine divina gratia humana dilectio quid dicam in posterum, dum modo quoque apud nos amplius nocet (b) ?

EPISTOLA XLII.

AD AGILULPHUM LANGOBARDORUM REGEM.

De pace composita gratias agit. Petit ut ducibus suis præcipiat ne pacem turbent.

Gregorius Agilulpho regi Langobardorum.

Gratias excellentiæ vestræ referimus, quia petitionem nostram audientes, pacem quæ utrisque esset partibus profutura, sicut de vobis confidentiam habuimus, ordinastis. Ex qua re 958 excellentiæ vestræ prudentiam et bonitatem valde laudavimus, quia pacem diligendo vos Deum qui ipsius est auctor amare demonstrastis. Nam si, (a) quod absit, facta non fuisset, quid aliud agi habuit, nisi ut, cum peccato et periculo partium, miserorum rusticorum sanguis, quorum labor utrisque proficit, funderetur? Sed ut prodesse nobis eandem pacem, quemadmodum a vobis facta est, sentiamus, paterna charitate salutantes, petimus ut quoties se occasio dederit, ducibus vestris per diversa loca, et maxime in his partibus constitutis, vestris præcipiatis epistolis ut hanc pacem, sicut promissum est, (b) pure custodiant, et occasiones sibi aliquas non quærant unde aut contentio quædam, (c) aut (d) ingratitude nascatur, quatenus voluntati vestræ amplius agere gratias valeamus. Latroes vero præsentium sicut revera homines vestro seo quod decuit affectu suscepimus, quia justum fuit ut viros sapientes, et qui pacem factam Deo propitio nuntiarent, cum charitate et suscipere et dimittere deberemus.

EPISTOLA XLIII.

AD THEODELINDAM LANGOBARDORUM REGINAM.

Gratias refert quod ad faciendam pacem se studiosius impenderit.

Gregorius (a) Theodelindæ Langobardorum reginæ.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius et benigne, sicut solet, impenderit, renuntiante filio nostro Probo abbate cognovimus. Ne-

(b) In Vatic. D perperam legitur data hæc epistola mense Martio, die 10, indict. 14. Eadem tamen indictio annotatur in Colbert; sed in Collectione Pauli legitur data die secunda mensis Martii indictione secunda. In Pratell. et aliis Norm., die decima mensis Martii, indictione 2.

Epist. XLII [Al. 41]. — (a) Recent., quod abesse gaudemus; et paulo post, agi debuit.

(b) Ita omnes Mss. et vet. Ed. In recent., summo-
pere.

A que enim aliter de Christianitate vestra fuerat confidendum, nisi quia in causa pacis laborem et bonitatem vestram modis omnibus monstraretis. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor vestrum sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedit. Non enim, excellentissima filia, de sanguine qui ab utraque parte fundendus fuerat parvam te credas acquisisse mercedem. Ex qua re voluntati vestræ gratias referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur ut bonorum vobis (b) vicem in corpore et in anima hic et in futuro compenset.

Salutantes vos præterea paterna dilectione, hortamur ut apud excellentissimum (c) conjugem vestrum ita agatis, quatenus Christianæ rei publicæ societatem non rejiciat. Nam sicut et vos scire credimus, multis modis est utile si se ad ejus amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro quæ ad gratiam et conciliationem partium pertinent, semper studete, atque ubi causa mercedis se dederit laborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

959 EPISTOLA XLIV.

AD FELICEM IN SICILIA.

Ipsam de Joanne episcopo quasi iudicium refugiente immerito conqueri, cum illud ipse distulerit. Adfuerit cito iudicii censura litem hortatur.

Gregorius Felici in Sicilia.

Cum reverendissimi fratris nostri Joannis episcopi bene nobis nota sit gravitas, mirari nos gloriæ vestræ valde fecit epistola quod nihil eum secundum admonitionem nostram facere voluisse signabat. Et quidem durum nobis videbatur, aut vobis non credere, aut de illo talia suspicari quippe cujus cogniti nobis mores et actio non permittebant tale habere iudicium. Cum ergo noster animus dubius in utroque penderet, comperimus eum inter vos et Ecclesiam suam voluisse esse iudicium, sed vestram magis gloriam distulisse. Quod negare neque homo vester lator præsentium potuit. Et contristati sumus cur gloria vestra, quæ iudicium refugit, contra eum queri voluerit, postquam constat quia quod rationis fuit, vel ultro, ut scripsimus, obediit. Nec ei scribere iterum necessarium erat, ne distulisse prius secundum animum videretur. Sed ne vos contristare forsitan videremur, ex abundanti rursus prævidimus scribendum. Et quoniam certi sumus quia quidquid æquitas ordinaverit, facere non recuset, oportet ut gloria vestra animos suos contra ejus invidiam non accendat, sed studeat inire iudi-

(c) In Excusis interseritur contra Mss. fidem, aut seditio aliqua.

(d) Jam supra occurrit hæc vox eodem sensu, epistola 5.

Epist. XLIII [Al. 42]. — (a) De Theodelinda uberrime in Vita sancti Gregorii egimus. Vides supra, lib. iv, epist. 2.

(b) Post vicem additur in Excusis retributionem quod abest a Mss.

(c) Nimirum Agilulfum vel Agilulfam.

cium, in quo una eademque cognitione et (a) momenti et proprietatis causa valeat distinguere. Nam nos venire ad iudicium cupienti, præjudicialiter scribere quædam non possumus, quia ita nos uni parti accommodare decet auditum, ut tamen alteri, præsertim in auditæ allegationis, sine dubio rem integram reservemus. Et ideo agite, sicut diximus, ut negotiorum vestrorum merita, veritate cognita, iudicii censura definiat. Nam dum nullum velimus (b) præiudicium sustinere, multo magis vobis, sicut revera filiis, volumus servari quod iustum est.

EPISTOLA XLV.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Mala Felicis fide exposita, hortatur ut motam ab illo controversiam absque mora jubeat finire.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Ante aliquantum temporis filius noster Felix, vir gloriosus, suis nobis epistolis questus est quarumdam possessionum suarum fines ab hominibus Ecclesiæ vestræ violenter esse pervasos, 960 et nullam se apud vos invenire iustitiam. Sed nobis incredibile visum est hoc aut vobis esse præsentibus perpetratum, aut certe si ad aures vestras pervenit, non fuisse correctum. Ne tamen ejus prætermittere querimoniam videremur, fraternitati vestræ scripsimus ut aut ea si vera essent compesci, aut certe actores Ecclesiæ suæ cum eo faceret subire iudicium. Post hæc vero hominem cum epistola ad nos dirigens, indicavit nihil vos facere voluisse. De qua re, scientes sanctitatis vestræ discretionem, dum noster animus dubitaret, comperimus illum magis distulisse, nam vos paratos exstitisse (a) ut debuisset esse iudicium. Et quamvis hac de causa denuo vobis non fuerat scribendum, quippe quia ea quæ rationis sunt ante vos manifestum est facere voluisse, verum tamen ne querelam ipsius neglexisse forsitan videamur, hanc ad vos idcirco epistolam dedimus, hortantes ut cum eo etiam nunc, mora postposita, vestros ad iudicium homines transmittatis, (b) in quo et momenti et proprietatis valeat quæstio terminari, ut post hoc nec ille habeat quod queratur, nec Ecclesia vestra tenere aliquid præjudicialiter videatur. Quia vero homo quem ad nos misit schedam (c) compromissi ac iudicati protulit, ubi legebatur possessionem eam quæ Asinaria dicitur, quam ab hominibus vestris

Epist. XLV [Al. 43]. — (a) Gall., *le possesseur et le pétiteur*. Hinc momentaria possessio, momenti beneficium, id est subita reformatio et restitutio possessionis per vim vel alio modo ablatæ. Spoliatus enim statim restituitur dilata dominii quæstione. In epist. 27 Symmachi, lib. 1: *In causis*, inquit, *quibus momenti reformatio postulat, appellationes recipi non oportet*. De illis vide juris interpretes. *De proprietate*, in eadem epist. idem Symmachus: *Hoc cum ad proprietatis causam dicerem pertinere, recitata est a defensoribus constitutio, quæ iudicibus tribuit copiam, non imponit necessitatem, ut quoties de possessione successionis iudicant, continuo si casus tulerit, etiam de iure cognoscant*, etc. Id ipsum in causa Felicis optat fieri sanctus Gregorius. Gressanv.

(b) Id est, damnum, dispendium. Eodem sensu infra, lib. x, epist. 49.

A invasam nuper asservit, decessoris vestri recordandæ memoriæ Maximiani temporibus esse ex iudicio restitutam, necessarium esse prævidimus ejus exemplar transmittere. Et ideo si ita actum manifeste cognoscitis, id est si possessio ipsa decessore vestro consentiente restituta est, et a prædicto viro possessa, sine aliqua eam facite contentione restitui, manente scilicet proprietatis, sicut in eodem iudicio constitutum est, quæstione. Si vero aliter est, et hoc pariter iudicii necesse est definitione distinguere. Hæc igitur omnia ita fraternitas vestra, indita sibi tranquillitate, sine aliqua mora fieri provideat, quatenus (d) nec contra nos murmur excitetur invidiæ, nec nobis prædictus vir importunus denuo cogatur existere. (Vide sup. ep. 13 et 44.)

(a) EPISTOLA XLVI.

AD SERGIUM DEFENSOREM

Obvenientem a Joanne Pantaleonis socru hereditatem describat, dum hic Ecclesiæ negotiis destinatur. Relictam quoque apud Joannem sacram suppellectilem diligentissime inquirat.

Gregorius Sergio defensori.

Quia Pantaleon notarius sit in ecclesiasticis utilitatibus occupatus, experientia tua non habet incertum. Et ideo quia Joannes, avunculus Megalis socrus ipsius, nullo alio proximior existente, obiisse intestatus et sine filiis memoratur. 961 ne per absentiam generi sui illa damnum possit incurrere, quia si ita est, lex prædictam mulierem ad intestati avunculi successionem vocare dignoscitur, hac tibi præceptione injungimus ut reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Vitalianum, atque Bonifacium notarium in solatium tuum adhibeas, et quasunque res eum qui defunctus est constiterit reliquisse, sub breve annotare, quousque prædictus Pantaleon redeat, (b) in totum studiose facere debeas. Quod ut melius possis implere, filium nostrum Joannem virum memorandum tribunum in tuo pariter stude adhibere solatio. De quo omnino confidimus quia si ei voluntatem nostram prodideris, devote se tibi accommodare non denegat.

Pariter etiam studii tui sit, quoniam quædam apud sacra prædictus Joannes habuisse ministeria perhibetur, et ea diligenter inquirere, et cum omni cautela in tutum facere, nobisque subtiliter quidquid inventum fuerit indicare. Ita ergo experientia tua hæc

D Epist. XLV [Al. 44]. — (a) In Vatic. D et in San Victorino, *ut debuissetis agere iudicium*.

(b) Per causam momenti hic et in superiori epist. Alteserra intelligit causam possessionis, quia, inquit, *in causa possessionis possessio momentanea seu provisional momentanea temporis et celeriter reformatur*.

(c) Sententia arbitri, ad cujus arbitrium partes sue sponte remiserunt controversiam. Gressanv.

(d) In Ed., *nec contra vos*. Hanc lectionem mutavimus, duobus Vatic. A et D adherentes. San-Victor. tamen favet Editis. In paucis Mss. exstat hæc epist.

Epist. XLVI [Al. 45]. — (a) Hæc epist. in primo Teller. inscribitur *Savino subdiacono*.

(b) Ita in tribus Vatic., Colbert., Reg., Remig. et nonnullis Norm., quos sequuntur vet. Excusi. Sic etiam infra in illis Codd. legitur. Recentiores maluerunt *in tutum*.

quæ scripsimus facere sollicite et curare festinet, ut non possit esse culpabilis. Nam si negligens esse patueris, ita te nostros noveris motus incurrere, ut nulla te postmodum possis excusatione defendere. (c) Datum Mense Aprili, indictione 2 (Vide ep. 26 lib. viii.)

EPISTOLA XLVII

AD SABINUM SUBDIACONUM.

Regitani cleri adversus episcopum suum querelas una cum episcopis quinque prescrutetur, ut, illorum relatione certior factus, ipse Romæ decernat

Gregorius (a) Sabino subdiacono.

Clerus Ecclesiæ Regitanæ multa contra reverendissimum fratrem nostrum Bonifacium episcopum suum, data nobis petitione, conquestus est, petens ut ad nos debuisset habere veniendi licentiam, quatenus causæ ipsæ hic subtiliter probarentur. Sed quia nos interim prædictum fratrem nostrum huc modo non prævidimus deducendum, visum nobis est illic (b) deputare causam eandem cognoscendam. Et ideo mediis sacrosanctis Evangeliiis experientia tua una cum Paulino, Proculo Palumbo, vel Venerio, atque Martiano reverendissimis fratribus coepiscopisque nostris sine cujuscumque personæ respectu, tam clericorum querelam quam adversus eum, sicut diximus habent episcopum; vel si quam forte ille contra eos habuerit, cum omni æquitate ac sollicitudine perscruletur. Et quidquid in veritate cognoverit, nobis una cum prædictis fratribus nostris subtiliter diligenterque significet, ut renuntiatione vestra redditi certiores, quid fieri debeat decernamus (c).

(a) EPISTOLA XLVIII.

AD PAULINUM TAURENSEM EPISCOPUM, ETC.

Regium una cum Savino pergant, de cleri adversus episcopum querelis inquisituri.

Gregorius Paulino episcopo Taurensi, Proculo episcopo Nicoteræ, Palumbo episcopo (b) Consentini, Venerio episcopo Vibonensi, Marciano episcopo (c) Locrensi.

Clerus Ecclesiæ Regitanæ multa contra reverendissimum fratrem nostrum Bonifacium episcopum suum data nobis petitione conquestus est, petens ut ad nos debuisset habere veniendi licentiam, quatenus causæ ipsæ hic subtiliter probarentur. Sed quia nos interim prædictum fratrem nostrum huc modo non prævidimus deducendum, visum nobis est (d) illic deputare causam eandem cognoscendam, et ideo me-

(c) Hæc habentur in utroque Teller. et in Colbert. At in quatuor Vatic. præmittitur: *Mense Martio, indictione 2. In Remig., Mense, Maio, indictione 2.*

Epist. XLVII [Al. 46]. — (a) Prius corrupte legebatur *Sabino diacono*. Præeunt nobis Remig. et alii vetust. Mss.

(b) Sic legere cogunt Norm. omnes, Vaticani quinque, Reg., Colbert., Rhem., etc., cum in Excusis leguntur, *deputare personam ad causam eandem*.

(c) In Vatic. B et F legitur: *Mense Aprili, indict. 2.* Epist. XLVIII [Al. 47]. — (a) Hæc epistola deest in pluribus Mss. et editis Conciliis. Gussanv. Exstat in quatuor Vatic., Colb., Rhem., Reg., Remig.

(b) Consentia, vulgo *Cosenza*, urbs olim Brutiorum celebris, ad Cratim fluvium, vulgo *Crate*; nunc Calabriae citerioris primaria et archiepiscopalis, in Regno Neapolitano. Gussanv.

(c) De Locris epist., 41 lib. vii. Gussanv.

diis sacrosanctis Evangeliiis, fraternitas vestra una cum Sabino diacono resideat; et, sicut officio est sacerdotali conveniens, sine cujuscumque personæ respectu, etc., ut supra.

EPISTOLA XLIX.

AD ANASTASIUM ANTIOCHENUM EPISCOPUM.

Gratulatur ob rectam fidei professionem. Agendas Deo gratias quod soli ad ordines promoveantur orthodoxi. Pro imperatore hæreticos comprimente orandum. Inquirendum Anastasio genuinum Ephesinæ synodi exemplar. Arcendos a sacris ordinibus simoniacos.

Gregorius (a) Anastasio episcopo Antiocheno.

Fraternitatis tuæ scripta suscepi, (b); professionem fidei recte servantia; magnasque omnipotenti Deo gratias retuli, qui et, immutatis gregis sui pastoribus, fidem quam semel sanctis Patribus tradidit, etiam post eos immutabilem custodit. Prædicator autem egregius dicit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. iii, 11)*. Quisquis ergo cum dilectione Dei et proximi fidei quæ in Christo est, firmitatem tenet, eundem Jesum Christum Dei et hominis filium apud se posuit fundamentum (*Grat. 1, q. 1, c. 26*). Sperandum ergo et quod ubi Christus fundamentum est, bonorum quæque operum sequatur ædificium. Ipsa quoque per se Veritas dicit: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro; qui autem per ostium intrat, pastor est ovium (Joan. x, 8)*. Qui paulo post subjicit, dicens: *Ego sum ostium*. Ille ergo ad ovile ovium intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ille autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac Redemptore humani generis vera sentit et prædicat, et prædicata custodit; culmen regiminis ad officium portandi oneris suscipit, non ad appetitum gloriæ transitorii honoris. Curæ quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquendo dilanient, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum suadentes devastent.

Certe beatum Jacob qui pro uxore sua diu servierat, dixisse meminimus: *Viginti annis fui tecum, oves tuæ et capræ steriles non fuerunt. Arietes tui gregis non comedi, nec captum a bestia ostendi tibi. Ego damnum omne reddebam; quidquid furto perierat a me exigebas. Die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebam, somnus ab oculis meis (Genes. xxxi, 38)*. Si igitur sic

(d) In Editis, *illic personam deputare ad causam* etc., reluctantibus. Mss.

Epist. XLIX [Al. 48]. — (a) Dictus est Anastasius Sinaita junior. Successit Anastasio Magno anno 599, seditque ann. 9, scilicet usque ad septimum annum imperii Phocæ: quo tempore, exorto Antiochiæ civili bello, Judæi Anastasium e throno deturbatum funeque pedibus alligato per urbem tractum fœdissima morte affecerunt. De qua lege historiam Miscellam, lib. xvii, et Cedrenum, ad annum ultimum Phocæ. Sic et Chronicon Alexandrinum, olymp. 347. Eadem narrat Nicephorus, lib. xviii, cap. 43. Sed errore lapsus esse constat, eo quod Anastasio magno id accidisse refert ante annos novem mortuo. Idem error est in Miscella et in Anastasio Bibliothecario. Gussanv.

(b) Reg., *professione fidei recte ferventia*.

laborat et vigilat qui pascit oves Laban, quanto labori, quantisque vigiliis debet intendere (c) qui pascit oves Dei? Sed in his omnibus ipse nos instruat, qui propter nos homo factus est, quid dignatus est fieri quod fecit. Ipse et infirmitati meæ, et tuæ charitati spiritus sui amoris infundat, atque in omni sollicitudine et custodia circumspeditionis oculum nostri cordis aperiat.

Quod vero ad sacros ordines rectæ fidei viri producuntur, eidem omnipotenti Deo gratiæ sine cessatione solvendæ sunt, et pro vita piissimi et Christianissimi domni nostri imperatoris, et tranquillissima ejus conjugis, et mansuetissima sobole semper orandum est, quorum temporibus hæreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, catholici tamen imperatoris tempore prava quæ sentiunt, eloqui non præsumunt.

Præterea dum de sanctorum conciliorum custodia tua fraternitas loqueretur, (d) sanctam Ephesinam synodum primam se custodire professam est. Sed quia ex annotatione hæretici Codicis, qui ad me ex regia urbe transmissus est, agnovi per hoc quod quædam capitula catholica cum hæreticis fuerant reprehensa quia quidam illam Ephesinam primam synodum in eadem urbe existimant, quæ quondam ab hæreticis traditur esse composita, omnino necesse est ut charitas vestra eandem synodum apud sanctam Alexandrinam atque Antiochenam Ecclesiam requirat, et qualiter in veritate habeatur inveniat. Vel, si placet, hinc dirigimus quæ ab antiquitate servata in scriniis habemus. Illa enim synodus quæ sub primæ Ephesinæ imagine facta est, quædam in se oblata capitula asserit approbata, quæ sunt Cælestii atque Pelagii prædicamenta. Et cum Cælestius atque Pelagius in ea synodo sint damnati, quomodo poterant illa capitula recipi, quorum damnabantur auctores?

Quia vero pervenit ad nos in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem nisi ex præmiorum donatione pervenire, si ita esse vestra fraternitas agnoscit, hanc primam oblationem omnipotenti Deo offerat, ut a subjectis sibi Ecclesiis errorem simoniacæ hæreseos compescat. Nam, 964 ut alia taceam, quales esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hoc non merito, sed præmiis evehuntur? Omnipotens Deus dilectionem tuam gratia cælesti custodiat, et de iis qui sibi commissi sunt fructum multiplicem ac mensuram superaffluentem ad æterna gaudia reportare concedat.

(c) Episcopi in Scriptura non tam rectores appellantur quam pastores. Pleni sunt hæc voce utriusque fœderis libri, quorum textus referre tædium esset. Princeps ipse pastorem Christus Dominus seipsum ita appellavit: *Ego sum Pastor bonus*. Rationem colligo ex Theophylacto, comment. in cap. xxi Joannis, ubi de crimine statuit inter βόσκειν, et ποιμαίνειν, inter pascua præbere et gregem gubernare: τὸ μὲν γὰρ ποιμαίνειν ἡδὴ καὶ σκληροτέραν ἐπίστασιν ἐμφαίνει, τὸ δὲ βόσκειν, τὴν ἡπιωτέραν. Videndus Augustinus tract. 125 in Joan., ubi fuse et copiose de ratione pascendi tractat, et Theodoretus in Ezech. 34. GUSSANV.

(d) Jam supra, lib. v. nunc lib. vi, epistola 14, meministi corruptionis illius synodi in gratiam Pelagianorum. Quod ut lector intelligat, addo Joannem An-

EPISTOLA L.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Benenatum facinus abnegantem, Romam cum accusatore aliusve personis mittat.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Comperimus Benenatum Misenatem facinus quod de se per scripturam manus prius professus est abnegare. Et ideo quia hujus sceleris negatio, sicut majori discussione, ita et majori indiget ultione, experientia tuæ præsentis auctoritate præcipimus ut eundem Benenatum, accusatoremque ipsius, simul et personas de quibus accusatus est, atque omnes qui in accusationis chartula leguntur, sub omni hac cautela et celeritate transmittat, qualenus causæ hujus veritas districta, ut dignum est, inquisitione examinari valeat et agnosci.

EPISTOLA LI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Reliquum pecuniæ pro castro construendo datæ apud Benenatum perquirat, eamque in illud ipsum ex toto curet impendi.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Pervenit ad nos quondam Benenatum Misenatem episcopum pro construendo illic castro solidos accepisse. Et quia pars eorum solidorum apud eum dicitur remansisse, experientia tua subtili indagatione perquirat; et si quid manifeste de ipsis solidis cognoveris remansisse, comitatio comiti prædictæ civitatis sub desumpti illud pagina contra dat, atque imineat ut in constructione ejusdem loci, sicut sunt dati, Deo adjuvante proficiant, quia ratio nulla permittit ut propriis cujusquam usibus applicetur quod pro communi utilitate datum esse cognoscitur.

(a) EPISTOLA LII.

AD SECUNDINUM.

Scripta illius laudat, veritatem, charitatem atque humilitatem spirantia. Solitarios quasi monachos ab antiquo hoste singularius impeti, Orientales Ecclesiis uno sensu integram sancti Leonis et Chalcedonensis synodi fidem sequi. In defensores trium capitulorum invehitur. Epistolam Ibc definitioni sanctæ synodi adversari probat. Incertam animæ originem; at illam originis peccato donec baptizetur certissime obstringi. Mittit imagines earumque legitimum usum exponit.

Gregorius (b) Secundino servo Dei (c) incluso.

Dilectionis tuæ scripta suscepi, quæ in meo sensu amoris melle condita sapuerunt. O quanta aspiratione vitæ plena sunt, quæ per gratiam spiritus 965

Antiochenum cum 40 et amplius episcopis pseudosynodum seorsum, Ephesi tamen, celebrasse, in qua Nestorio faventes Cyrillum damnaverunt, aliosque episcopos in vera synodo tunc sedentes excommunicarunt, restituta, ut ex hoc loco apparet, hæresi Pelagiana. Porro credibile est partem actorum istius pseudosynodi irrepsisse in Codicem veræ synodi Ephesinæ, librariorum incuria, quia, urbis nomine et temporis nota decepti, inter contrarium parvum episcopos eorumque sententia non distinxerunt. GUSSANV.

Epist. L. Al. 32 lib. xi, indict. 6.

Epist. LI. Al. 33, lib. xi, indict. 6.

Epist. LII [Al. 54]. — (a) Hæc epistola facilius expungeretur quam sanaretur. Eam variis assumentis auctam fuisse probant mss. Codices, consentiunt

proferuntur! Non in eis cultus eloquentiæ, non verorum (d) typus apparebat, sen solam veritatis atque charitatis radicem tenentia, per omne quod locuta sunt, cœlestis patriæ amorem (e) fragrabant.

In eis vero tua a me dilectio petere studuit ut ad hanc libellum exhortatorium scribere deberem. Sed scribere te necesse est, fili charissime, quia tantis podagræ doloribus, tantisque curarum tumultibus premor, ut quamvis nunquam me aliquid fuisse reminiscar, valde tamen me videam non esse qui fuerim. Quod autem tua se charitas et ultra ætatem quinquagenariam adhuc juvenilibus desideriis asserit subjacere, in hoc quoque divini oraculi implet præceptum, quo scriptum est: *Justus in principio accusator est sui* (Prov. xviii, 17). Nec tamen dubito majores te insidias hostis callidi perpeti, qui majora contra eum bella præparasti. Tanto quippe ille deceptionis molimina ardentius exquirat, quanto te cœlesti patriæ ferventius inhiare cognoscit. Et nos quidem qui vitam cum pluribus ducimus, etsi formidolosi ac timidi, tamen quia contra antiquum hostem bella proposuimus, quasi in acie stamus. Vos autem qui solitariam vitam ducitis, quid aliud (f) quam monachos dixerim, qui fervore virtutis etiam ante aciem exire festinatis? Cur ergo eum non singulari-

eruditi quibus palatum sapit. Disciplinam circa lapsos sancti Gregorii placitis ex adverso repugnantem ingressus homo, quisquis est, audacissimus. Ἀνακολούθῳ orationis, quam *inconsequentium* vocat Quintilianus, alii ficto nomine *incohærentiam*, quivis nullo negotio deprehendet. Textus ipse infinitis vitiis scatet, et manusciporum perpetua fere est inconvenientia. Ex 30 Mss. vix unus aut alter Codex continet enorme fragmentum de lapsis, quod incipit: *Et quia tua sanctitas*, etc. Aliud fragmentum de imaginibus circa finem epistolæ pauci sunt qui habeant. Vetustissimus Codex Rhemensis in quo descriptæ sunt omnes Romanorum pontificum epistolæ, a Gelasio ad Joannem VII, non habet assumentum circa lapsos. Quod tamen sanctus Anselmus, lib. i, epist. 56, humana, ut lit, incogitantia recipit ac tuetur, nondum orto criticorum sole. Quo tempore tam absurda depravatio contigerit non ita liquet, in Isidorum Mercatorem multi rejiciunt; illum dico famosum nugivendum, aut falsificum, qui octavo decurrente sæculo scripsit in Hispania Codicem canonum, et commentitias Decretales primus edidit. Constat vero ex Pauli Diaconi, qui anno 801 obiisse dicitur, epistola data ad Adhaldardum abbatem Corbeiensem, hanc de qua agitur epistolam unam fuisse ex 54 sancti Gregorii, quas solas colligere potuerat Paulus, in qua quia reperitur hujusmodi assumentum, constat jam ab eo tempore fuisse corruptam. Monitum vero lectorem velim me plusquam ducentas in hac epistola variantes lectiones deprehendisse, ne dicam depravationes, quibus tota scatet. Earum præcipuas tantum hic apponam, ne lectorem tædio afficiam. Gussanv. Hanc Gussanvillæi censuram, etsi non omni ex parte probamus, placuit attexere, quod multa scitu digna contineat. Duo vero præsertim Gussanvillæo negamus: primum est, inteream hanc epistolam quæ in omnibus Vatic., Anglic., Turon., Norm., Rhem Colbert., Corb., San Vict., Reg., Remig., etc., Mss. continetur, propter unum aut alterum assumentum videri rejiciendam; secundum vero, Paulum Diaconum solas epistolas num. 54 quas ad sanctum Adhaldardum Corbeiensem abbatem misit colligere potuisse. Quod videtur innuere cæteras Grego-

ter hostis impetat, a quo se impeti singulariter spectat? Et nos quidem qui inter homines vivimus, sæpe per homines a callido hoste tentamur. Vos autem qui viam vitæ præsentis extra hominum frequentiam ducitis, tanto majora certamina pati necesse est, quanto ad vos ipse tentationum magister accedit. Neque enim vacare orationibus ac laudibus Dei sine aliqua interruptione temporis potestis, quia etsi intentio continue prompta est, ipsa tamen humanitatis infirmitas ad semetipsam relabatur, ut aliquando fessa jaceat, atque a studii sui exercitatione torpescat. Antiquus vero hostis mox ut otiosam mentem invenerit, ad eam sub quibusdam occasionibus locuturus accedit, et quædam ei de gestis præteritis ad memoriam reducit, audita quondam verba indecenter cogitationi resonat; et si qua dudum turpiter acta sunt, eorum speciem oculis cordis opponit, ut quem de præsentibus non valet inquinare, de malis transactis violet. (g) Et deceptam mentem sæpe in delectationem reparat, unde diu jam se per pœnitentiam afflixit; ita ut vere cum Psalmista dicat: *Computruerunt et deterioratae sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ* (Psal. xxxvii, 6). Cicatrix quippe figura est vulneris, sed sanati. Cicatrix ergo ad putredinem redit, quando peccati vulnus, quod jam per

rianas epistolas Pauli ævo minime cognitæ, certe id somniavit Gussanvillæus; neque enim de hac epistolarum sancti Gregorii paucitate ullum verbum occurrit apud Paulum Diaconum. De ejus collectione quid sentiamus, jam in præfatione dictum. Porro, de Secundo uberrime diximus in Vita sancti Gregorii.

(b) Hic titulus in quibusdam Mss. sic habet: *Dilectissimo filio Secundo servo Dei inclauso Gregorius servus servorum Dei*. In aliis: *Gregorius Secundo servo Dei reclauso*. In aliis, *inclauso*. Gussanv.

(c) Græci vocant ἐκκληστοὶς hos nempe qui, sublimioris vitæ studio, sejuncti ab hominum consortio, se in speluncis et cavernis terræ solitariam vitam agentes abdebant. Anastasius Biblioth. vocat *inclausos* et *cionitas*, *clusios* Theodorus Studita, catechesi 38. Dicebantur et *Hesychastæ*, Gr. ἡσυχασταί, quæ vox desumpta est ex sancto Basilio, in Regulis brevibus, art. 133, quam postea vocem usurpavit Justinianus in Novell. 5: *Nisi tamen quidam eorum in contemplatione et perfectione degentes vitam remotam habeant in hospitio tanquam a communione ad meliora exceptos*. Vide Novell. 133. Gussanv.

(d) Vel *typhus*. De hac voce consule lib. xxiii Moraliū, num. 25, nota a (Patrol. tom LXXVI, col. 265, nota p).

(e) Ita Mss. pene omnes, vel *flagrabant*. In Excusis, *efflabant*.

(f) In octo mss. Codicibus legitur *monachos*, nec, ut opinor, male; nam id videtur exigere contextus: *qui fervore virtutis etiam ante aciem exire festinatis*. Gussanv. In plerisque tamen Mss. legitur, *monachos*, scilicet in Vatic., plerisque Norm., Colbert., Reg., Corb., San. Vict., Rhem., et Remig. In solo Beccensi et in Cod. Turon. majoris monasterii invenimus *monomachos*. Sic autem legendum esse persuadet ratio a Gussanvillæo prolata. Ita legi in Mss. Anglic. monel Jamezjus.

(g) Vatic. A et F, et unus Corb.: *Et decepta mens sæpe in delectationem reparat*. Alter Corbeiensis, *in delectationes convertit*. Vulgati, *et decepta mens sæpe inde in delectationem rapitur*. Sequimur Norman., Colbert., Rhem., Reg., Remig., Turon., maj. monasterii, et unum e Vatic.

pœnitentiam sanatum est, in delectationem sui animum concutit. Sæpe quod nunquam fecimus, per hostis callidi insidias cordis oculis videmus. Cumque insensibiliter in hoc delectatio subripit, quamvis jam plangat quæ fecerat, tædet tamen infelicem animum quædam non fecisse quæ plangat. Hæ sunt cordis nostri tenebræ, quas in hac vita volentes nolentesque sustinemus. Quis contra hæc quærendus est, nisi adiutor in opportunitatibus in tribulatione?

Valde autem libenter accepi quod tua me charitas de sua dubitatione requisivit, an Orientis Ecclesiæ fidem atque doctrinam sanctæ memoriæ Leonis papæ sequantur, ne fortasse earum sensus inter semetipsas pro trium capitulorum defensione divisus sit. Unde certam dilectionem tuam esse desidero, quia prædictæ sanctissimæ Orientis Ecclesiæ uno sensu, una doctrina fidem ejusdem sanctæ memoriæ Leonis tenent, sanctamque Chalcedonensem synodum ita nobiscum custodiunt atque venerantur, ut nullus esse episcopus reputetur, qui ejusdem synodi defensor sectatorque non fuerit. Hinc est enim ut quoties in quatuor præcipuis sedibus antistites ordinantur, synodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem synodum cum aliis 967 generalibus synodis custodire fateantur; (h) sicut et nos averzamus, atque anathemate plectendos ducimus, si qui de fide ejusdem synodi aliquid imminuere, vel aliquid in ea addere præsumunt. Nam synodus quæ post eam generaliter facta est idcirco a nobis recipitur, quia ejusdem Synodi in omnibus sequax, honorem illius auctoritatemque custodit. Unde necesse est ut dulcissima mihi tua dilectio in hoc quod præcipue in bonis moribus vivit, quod se per abstinentiam affligit, quod doctrinæ Dei vehementius insistit, hoc studiosius cogitet, ne, errorem schismaticorum sequens, a sancta universali Ecclesia divisa possit inveniri. Et quid tot labores proderunt, si in unitate fidei (i) inventi non fuerint, quæ ante Dei omnipotentis oculos in bonis actibus animam præcipue custodit? Hinc enim dicitur: *Una est columba mea, perfecta mea* (Cant., vi, 8). Hinc ad Moysen Dominus dicit: *Est locus penes me, et stabis super petram* (Exod. xxxiii, 21). Quis est locus qui non sit in Deo, dum cuncta ab ipso per quem creata sunt continentur? Sed tamen est locus apud eum, videlicet sanctæ Ecclesiæ unitas, in qua super petram statur, dum confessionis ejus soliditas humiliter tenetur. De quo loco subjungitur: *Tunc videbis*

A *posteriora mea*. In petra enim, id est in sancta Ecclesia stantes, Dei posteriora videbimus, quando jam ea quæ in fine promissa sunt cœlestis patriæ gaudia contemplabimur. Perversi autem homines qui, trium capitulorum occasione reperta, ecclesiasticam disciplinam fugiunt, de suis carnalibus actibus reprehendi pertimescunt, subesse sedis apostolicæ præceptis nolunt, et nos quasi de fide reprehendunt, quam ipsi nesciunt. Et dum neque in fide recti sunt, neque in bonis operibus intenti, student ut certare pro fide videantur. Sicque fit ut quotidie deteriores fiant, dum in eis culpa grossescit, (k) quæ quasi de zelo fervoris videri etiam laudabilis appetit. Sed juxta hoc quod scriptum est: *Ex operibus eorum cognoscetis eos* (Matth. vii, 16). Vitam eorum tua charitas attendat, et meritum intentionis aspiat. **B** Ut enim dilectioni tuæ de eadem re breviter loquar, sancta Chalcedonensis synodus usque ad definitionem fidei, et prolationem canonum, de generalibus causis locuta est. Nam post prolationem canonum specialia episcoporum certamina sopire curavit. 968 Epistolam vero quam in ea reverendissimus Ibas denegat suam, quod in extrema parte synodi jaceat, agnoscis. Quæ videlicet epistola Nestorium in auditum et inquisitionem non facta damnatum asserit; Cyrillum vero in Apollinaris dogma cecidisse suspicatur. Et si totus superior textus prædictæ synodi legitur, quantum hæc epistola eidem synodo adversetur invenitur, quia scilicet sancta synodus et Nestorium, sicut est, hæreticum denuntiat, et beatum Cyrillum patrem catholicum veneratur. Epistola **C** ergo quæ illum defendit qui a synodo damnatus est, et eum accusat qui a synodo veneratus, procul dubio definitioni sanctæ synodi probatur adversa. Sed quia ejus defensores solent dicere quod hanc Ibas eo tempore scripsit quo adhuc Cyrillus propter duodecim capitula, quæ necdum exposuerat, dubius habebatur, in ipsa hac epistola perpende quia legitur quod inter Orientales episcopos et beatum Cyrillum pax fuerit celebrata. Si ergo post concordiam pacis, post satisfactionem amotæ dubitationis, hæc eadem epistola scripta est, constat quia non est catholica, quæ patrem catholicum, atque in toto synodi volumine laudatum, hæreticum appellat. Hæc paucis dixi, quia ex quibus præcipue causis hac in re dubitationem tua charitas habet, in epistolis non inveni (l).

(h) Quæ sequuntur usque ad *nam synodus*, desunt in Collect. Pauli. Multæ aliæ veluti lacunæ sunt in hoc Cod.

(i) In recent., corrupte, *inventa non fuerit*. Prælucent nobis omnes Angliæ, Norm., Rhem., Colbert., etc.

(k) Idem recentiores, contradicentibus Mss., qui *quasi... laudabiles appetunt*.

(l) Quæ leguntur hucusque ad articulum seq. *De ordinationibus, vero, etc.*, desunt in plerisque Mss. Exhibentur in Collectione Pauli Diacon. in Cod. Mss. Epistolarum Decretalium summorum pontificum bibliothecæ Patrum Capucinorum Rothomag., in uno

Colb. d. circiter an., in altero Colb. cd. ann. in Gemeticensi notato 20, complectente sancti Augustini epistolas, et ad calcem hanc sancti Gregorii epistolam ad Secundinum, ubi tamen de imaginibus nihil. Eodem modo in duobus Teller., in Vaticanis A et D secundo; nam ad duos Codices de Vaticanis collata est hæc epistola. Exemplaria quibus usi sunt Gratianus, Ivo Carnotensis, sanctus Anselmus et Hincmarus eadem exhibebant. Vide Hincmarum, in Capitulum ad presbyteros datis, et sanctum Anselmum, l. i, epistol. 56. Hinc incogitanter assertum a Gussanvillæo in priori nota *vix unum aut alterum Codicem enorme continere fragmentum de lapsis*. Illud tamen rejiciendum ut-

Et quia tua (m) sanctitas (*Grat. dist. 50, c. 16*) hoc a nobis requisivit, ut sibi de sacerdotali officio post lapsum resurgendi auctoritates scriberemus, dum se dicit de hoc canones diversos legisse, et diversas sententias invenisse, alias resurgendi, alias nequaquam posse, ideo sanctas nos generales synodos, a Nicæna incipientes, cum reliquis quatuor post factis veneramus, (n) quia ipsam sequentes, cæteræ in cunctis canonicis sententiis unanimiter concordant. Nam et nos præcedentes Patres sequi debemus, qui auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes, usque ad quartum altaris (o) ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut sicut minorem major præcedit in honore, ita et in crimine; et quem major sequitur culpa, (p) majori plectatur vindicta, et sic postea pœnitentia credatur esse fructuosa. (q) Quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere? aut domum 969 construere, et non illic habitare? Post dignam igitur satisfactionem credimus posse rediri ad honorem, dicente Propheta: *Nunquid qui cadit non adji-*

mus, tum propter allatas a viro erudito rationes, tum propter alias strictim subjiaciendas. Hoc argumentum doctissime prosecutus est em. card. d'Aguiere, tom. II Concil. Hispaniæ, dissert. 10, de disciplina antiqua Ecclesiæ... circa lapsos in peccatum carnis.

(m) Jam dudum animadvertenter viri docti spurium esse additamentum hoc de clericis lapsis, ordini suo post dignam satisfactionem restituendis. Quis enim, inquit, falsi Gregorii pronuntiatum illud: *Post dignam satisfactionem credimus posse rediri ad honorem*; quis, inquam, id conciliabit cum Gregorii Mag. epist. 26, indict. 12; indict. 13, epist. 3 et 4; indict. 15, epist. 42; indict. 1, epist. 25. Illis aliorum argumentis unum aut alterum addimus. Hocce titulo, *sanctitas tua*, episcopos quidem compellat Gregorius, quandoque etiam abbates sacerdotio decoratos, at nusquam monachos, imo nec abbates qui presbyteri non essent. Vide indict. 10, epist. 36, indict. 11, epist. 3; indict. 14, epist. 48; indict. 15, epist. 10, 18, 45; indict. 4, epist. 12, 76. Præterea tot Scripturæ contextus congesti, ut probatur, peccatores misericordiam posse consequi, quantum a proposito scopo deviant, proindeque a summa Gregorii prudentia quam alienum eos incassum collegisse, maxime eo tempore quo et ægritudo et negotia eum a longa scriptione et lucubratione arcebant?

(n) Sic restituimus præsertim ex Vatic. D. cum locus hic prius esset corruptissimus. In Colbert. et Cod. Capuc.: *quia ipsum sequentes in cunctis sententiis unanimes concordantur, nam et nos præced. notis Patres sequimur*. Ita dissentiunt ab Editis et ab invicem laudati Codices, ut si lectiones omnes variantes excipere vellemus, ex integro essent hic excudendi.

(o) Excusi, *ministerium*.

(p) In Vatic. A, *major implicatur vindicta*. In Collect. Pauli, *implicetur*.

(q) Non solum ad veniam consequendam, sed etiam ad pristinum ministerii gradum recipiendum ut ex sequentibus constat, *credimus posse rediri ad honorem*. Quod pugnare contra veteres tum synodos tum Patres omnes sacræ antiquitatis studiosi norunt. Sane Nicæna synodus hic laudata clericum alicujus criminis reum perignorantiam aut dissimulationem ordinatum deponi jubet. Lege can. 61 apostolorum; epistolam Cornelii patræ ad Fabium Antioch., apud Eusebium, lib. vi, c. 35; Cypriani epistolæ 64 et 68; epist. priorem sancti Basilii ad Amphilochem, can. 3; epist. Joan. II, ad Cæsarium Arelat., in causa

ciel ut resurgat (*Psal. xl, 9*)? Et: *Qui aversus est non revertetur* (*Jerem. viii, 4*)? Et peccatori ait: *In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris* (*Isa. xxx, 15, sec. LXX*). Unde et Psalmista ait: *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum tuum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum ne auferas a me* (*Psal. l, 12*). Dum enim petit ne a Domino projiceretur (r) pro lapsus culpa, alienam rem et propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit; et propheta indicante flagitium suum, pœnitentiam agens, addebat: *Redde mihi lætitiā salutaris tui, et spiritu principali confirma me* (*Ibid., 14*). Si enim condignam Deo pœnitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret. Ait enim: *Docedo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur* (*Ibid., 15*). Dum enim peccata prospexit Propheta mundatus per pœnitentiam, non dubitavit prædicando curare aliena, et sacrificium de semetipso Deo offerre studuit, cum dicebat: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (*Ibid., 19*).

Ad hoc ista (s) sufficerent; sed omnis sententia quo

Contumeliosi Rejiensis episcopi, et ejusdem Cæsariæ ea de re sententiam, tomo I Conciliorum Galliæ, ad an. 534. Hæc autem de restitutione lapsorum clericorum doctrina, quantum a mente sancti Gregorii abhorreat intelliget qui supra legerit laudatas superiores epistolæ. Et ne quis somniet sanctum doctorem a priori sententia et pristino rigore deflexisse, legat libri duodecimi epist. 8, de diacono deposito, quem restitui jubet si culpa vel facinus eum a suo gradu non dejiciat; secus vero si pro corporali peccato fuerit depositus. Alia via sancti Gregorii oppositas sententias conciliare conatus est Anselmus Cantuariensis, lib. 1, epist. 55, ad Guillelmum abbatem: *sed quoniam, inquit, idem beatus Gregorius, id ipsum in aliis suis epistolis prohibet* (lapsorum clericorum restitutionem) *ne sibi contrarius sit, de apertis quidem prohibuisse, de occultis vero per occultam pœnitentiam concessisse intelligitur*. Sed non ita canones antiqui, quos vindicabat Gregorius; imo distinctionem hanc expresse reprobarunt, quam necdum Anselmi sæculo omnino invaluisse colligimus ex his Urbani II ad Constantiensem episcopum verbis: *de presbyteris, diaconis, subdiaconis, qui post acceptum ordinem in aliquo crimine lapsi fuerint, sive palam sive clam, constat quidem canonum censura ab ecclesiasticis eos officiis inhiberi. Tuæ tamen sit providentiæ*. etc. Adde in hac dubia lacinia talis distinctionis nullum esse vestigium.

(r) Ita duo Vatic. In Collect. Pauli, *pro lapsi culpa*. In Excensis, *pro culpa sua*.

(s) Imo minime sufficiunt, ut jam insinuavimus, quod de subjectis quoque testimoniis intelligendum. Quid enim probant universi illi Scripturæ contextus quos additamenti hujus auctor congegit? Audi Collectorem ipsum: *Tibi hæc, fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicis delictu fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi, quia ille peccatorem reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit*. Sane divertit a scopo, nec propositæ a seipso questionis statum attingit, scilicet de sola agitur ad ordinem, ad officium, ad ministerium revocatione, sive, ut barbare loquitur, *de sacerdotuli officio post lapsum peracta pœnitentia resurgendi*. Nam ut constitueretur in Ecclesia ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat; non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Augustinus, epist. 185.

plussacræ Scripturæ testimoniis confirmatur, facilius creditur. De hoc enim propheta dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (Ezech. xviii, 32). De hoc peccantibus dicitur: *Peccator in quacunquē die conversus ingemuerit, salvus erit; omnes iniquitates ejus oblivioni tradentur* (Ibid., 22). Si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere, sed justificare venit, in oblivione peccantium delicta dereliquit, quis hominum condemnanda reservat, cum apostolus dicat: *Si Deus justificat, quis est qui condemnet* (Rom. viii, 33)? Ad fontem misericordiæ recurrentes, Evangelii proferamus sententiam; *Gaudebo, inquit, super uno peccatore pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia* (Luc. xv, 7). Et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, humero pii pastoris ad ovile reportatam Dominus ipse testatur. Si ovis perditus errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur iste post pœnitentiam ad Ecclesiæ ministerium lapsus non revocetur? Sicut in Apocalypsi dicitur de ministerio Ecclesiæ: *Memento unde excideris et age pœnitentiam, et prima opera fac* (Apoc. ii, 5). Quid enim est gravius, aut carnale delictum admittere, sine quo pauci inveniuntur, aut Dei filium jurejurando negare? In quo verbo hunc ipsum beatum Petrum apostolorum principem, ad cujus sacrum corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus. Sed post negationem pœnitentia secuta est, et post pœnitentiam misericordia data est, quia postea 970 ab apostolatu eum non expulit, quia ante quidem ipsum se negare prædixit. Tibi hæc, Fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicias delicta fletu delere, in conspectu divinitatis non dubites misericordiam consequi, quia ille peccatorem reversum non despicit, qui peccatores sanguine suo redimere venit.

De (f) ordinationibus vero apostolicæ sedis pontificum, utrum post beatissimum Hormisdam aliquæ sint addita, vestra charitas requirit. Sed usque ad Vigilii papæ tempora, expositas ordinationes præsum esse cognoscas.

(u) Aloa vero, thimiama, storacem, et balsamum, sanctorum martyrum corporibus offerenda, latore præsentium deferente transmissimus.

In extremum vero epistolæ quæsiisti quid eis respondendum sit, qui dilectionem tuam de parvulorum animabus requirunt, qui sine gratia baptismatis moriuntur, dicens: Si corpus originali tenetur culpa, unde anima quæ a Deo datur rea erit, quæ adhuc in actuali delicto corpori non consensit? Sed hæc de re dulcissima mihi tua charitas sciat quia de origine animæ inter sanctos Patres requisitio non parva ver-

sata est; sed utrum ipsa ab Adam descenderit, an certe singulis detur, incertum remansit, eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse quæstionem. Gravis enim est quæstio, nec valet ab homine comprehendere, quia si de Adam substantia anima cum carne nascitur, cur non etiam cum carne moritur? Si vero cum carne non nascitur, cur in ea carne quæ de Adam prolata est obligata peccatis tenetur? Sed cum hoc sit incertum, illud incertum non est, quia nisi sacri baptismatis gratia fuerit renatus homo, omnis anima originalis peccati vinculis est obstricta. Hinc enim scriptum est: *Non est mundus in conspectu ejus, nec unius diei infans super terram* (Job. xiv, 4, 5, sec. LXX). Hinc David ait: *In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (Psal. l, 7). Hinc ipsa Veritas dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum* (Joan. iii, 3). Hinc Paulus apostolus ait: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (I Cor. xv, 22). Cur ergo infans qui nihil egit, in conspectu omnipotentis Dei non valet esse mundus? Cur Psalmista ex legitimo conjugio prolatus, in iniquitate conceptus est? Cur nisi qui mundatus aqua baptismatis fuerit, mundus non est? Cur in Adam omnis homo moritur, si originalis peccati vinculis non tenetur? Sed quia genus humanum in parente primo velut in radice putruit, ariditatem traxit in ramis; et inde omnis homo cum peccato nascitur, unde primus homo permanere noluit sine peccato. 971 De his autem subtilius audaciusque loqui debueram; sed dum me et curarum tumultus premunt, et harum portitor ut laxari debuisset importunus exstitit, unde multa debui, pauca locutus sum.

Rogo autem omnipotentem Deum, ut suæ gratia protegat, et beati Petri apostolorum principis intercessionem a malis omnibus illæsum servet, quatenus fervor cælestis desiderii in tua mente quotidie ardentius excreseat, ut semper novus, et semper seipso robustior, ad cælestia præmia multiplicius percipienda pertingat. Transmisi autem duos homiliarum Codices, quas dixi in Ecclesia, dum adhuc loqui prævalerem, ut quia ipse te videre, tibi que sedule colloqui non possum, charitati tuæ vel per ea quæ scribere valui, absens non sim. Exiguum quoque vestimentum transmittere studui, per quod tua charitas, quia australi in animo calore ardet, foris a corpore Arcturi frigus repellat. Peto autem ut pro me orare enixius debeas, ut tuæ intercessionis ope et a malis præsentibus eripi, et æternis merear gaudiis præsentari.

Imagines (x) quas tibi dirigendas per Dulcidum diaconum rogasti misimus. Unde valde nobis tua postu-

(f) Quæ sequuntur sunt in omnibus fere Mss. usque ad seq. art. *Imagines*, etc.

(u) Sic legitur in Norm., Corbeiens., Vatic., Tellerian., etc. ubi Editi recent. *aloem*.

(x) Hic nos adhuc deserunt Mss. pene omnes. Laudatur tamen locus ille de imaginibus tum a Gregorio II, in concilio Romano, tomo VI Concil., pag. 1462, tum ab Adriano I, in epist. ad Carolum Magnum pro

Nicæna synodo, tomo VII Concil., p. 961. Reperitur in Collect. Pauli et in iisdem Vaticanis Codd. qui fragmentum exhibent de restitutione lapsorum clericorum. Haberi in Mss. Cister. monet Gussanvillæus, et Thomas Jamezius in uno ex Anglic., ubi in fine Epistolarum legitur: *Sententia beati Gregorii papæ de imaginibus excerpta de decretis canonum*.

latio placuit, quia illum toto corde, tota intentione **A** quæris, cujus imaginem præ oculis habere desideras, ut te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum ut dum picturam illius vides, ad illum animo inardescas, cujus imaginem videre desideras. Ab re non facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Sic homo qui alium ardentem videre desiderat, aut sponsam amans videre conatur, si contigerit eam ad balneum, aut ad Ecclesiam ire, statim per viam incendi se præparat, ut de visione ejus hilaris recedat. Scio quidem quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet. Ideoque direximus tibi (y) surtarias duas, imaginem Dei Salvatoris, et sanctæ Dei genitricis Mariæ, beatorumque apostolorum Petri et Pauli continentes, per supradictum filium nostrum diaconum, et unam crucem, **972** clavem etiam pro benedictione a sanctissimo corpore Petri apostolorum principis, (z) ut per ipsum a maligno defensio permaneat, cujus signo te esse munitum credis, (aa) et ex eo te protegat, qui juvenilia semper suggerit recordari: ut in bonis tuis actibus perseveres, ut in ejus amore usque ad finem permanas, pro cujus amore solitarius desideras habitare; ut alios in ejus amore accendas, propter quem te fecisti haberi; ut vitæ hujus mala quæque inimicus suggerit retro acta mentis proventibus quasi facibus inardescas, pro cujus amore vitam etiam velis finire: ipse quoque te protegat usque in finem, qui cunctum mundum dignatus est redimere Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(y) Regino, anno 753, habet *Surcariis*. In epist. Stephani papæ III ad Hilduinum abbatem legitur *Surtariis*. Censet Alteserra fuisse vestis genus in qua depictæ erant imagines. Baronius, ad an. 754, 4, censet *Surtariam* idem esse quod scutum, ubi sunt pictæ imagines; in quam sententiam propendit Cangius, atque legendum *scutarias* pro *surtariis*.

(z) Mss. Tell. et Vall. ita legunt: *Ut per eum sis ab hoste maligno defensio, per cujus sanctum lignum te esse munitum credis*. GUSSANV.

(aa) Quidam Mss. sic: *Ut ex eo te protegat, qui juveniles affectiones tibi suggerit. Recordare ut in bonis tuis actibus perseverans alios in ejus accendas amore, per quem solitarium te fecisti habitare; ut vitæ ejus malitia (forte mala) quæ tibi in corde suggerit, retro acta aliis mentibus quasi facibus inardescas*. GUSSANV.

Epist. LIII [Al 57].—(a) Comum, vulgo *Como*, urbs antiqua olim Insubriæ ad lacum Larium, vulgo *Lago di Como*, a Mediolano in Boream. Hodie in Ducatu Mediolanensi sub ditione regis catholici. Suffragatur archiepiscopo Aquileiensi Utini residenti. GUSSANV. In plerisque Mss. legitur *Comensis* pro *Conomensis*.

(b) Corrupte in Editis et nonnullis Mss., a vobis. Querebantur clerici illi de Ecclesia Romana, non de

EPISTOLA LIII

AD CONSTANTIIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Clericis Comanis, si ad Ecclesiæ unitatem redeant, se controversam possessionem concedere paratum.

Gregorius Constantino episcopo Mediolanensi.

Latore præsentium communi filio Eventio diacono, qui fraternitatis vestræ nobis scripta detulit, referente, cognovimus clericos Ecclesiæ (a) Comensis, quos sacerdotali studio reverti ad unitatem Ecclesiæ monuistis, respondisse non sibi talem (b) a nobis affectum impendi, ut ad hoc redire charitate suadente prævaleant: asserentes res diversas suas injuste ab aliis, inter quos et a nostra Ecclesia possessionem quæ villa Mauriana dicitur, detineri. Nos quidem sanctitatis vestræ sollicitudinem omnino laudavimus, quia quod vos oportuit facere, minime neglexistis. Sed nec nos prædictam possessionem, si eis jure competit, etiamsi ad communionem forte reverti distulerint, contra rationis ordinem patimur detineri; sed eam cognita volumus veritate restitui. Si vero ad unitatem Ecclesiæ, quod optamus, Deo se inspirante converterint, (c) etiamsi nihil illis competat, eam illis parati sumus concedere. Nam nulla occasione (d) excusari volumus quos ad matris Ecclesiæ sinum redire desiderabiliter exspectamus. De hortis vero quos in capitulari transmissio, (e) ex substantia Italiæ Ecclesiæ vestræ competere signastis, vel prædictus nobis portitor indicavit, in subsequenti illuc personam **973** transmittimus, cui inter alia curabimus evidenter injungere ut veritatem congrua indagatione cognoscat, et quidquid justum fuerit, faciat. Nam nos qui alios contristari contra æquitatem non patimur, multo magis vos quos valde diligimus, tristes relinquere non valemus. De aliis autem causis quale nostrum ad singula sit responsum, supradicti communis filii relatione cognoscetis. Scripta vero ad dilectissimum filium nostrum Anatolium diaconum pro commendatione hominum vestrorum, sicut voluistis, fecimus.

Mediolanensi.

(c) Quanto studio procurare debeamus unitatem, docet hic locus: docuerant raro exemplo Patres Africani, qui Donatistis episcopis ut ad Ecclesiæ catholicæ sinum redirent, suas sedes, suas cathedras offerrebant. Istam charitatis industriam zelus amarus nec audit, nec intelligit, nec adhibet. Legatur in hanc rem sancti Augustini, lib. de gestis cum Emerito, ubi historiam de annoso sene refert haut illepidam. *Sic exarserant omnes, inquit, ut parati essent episcopatum pro Christi unitate deponere, et non perders, sed Deo tutius commendare. Duo ibi vix inventi sunt quibus displiceret* (Concilium erat pene ccc episcoporum) *unus annosus senex, qui hoc etiam dicere liberior ausus est, alter voluntatem suam tacito vultu significavit; sed postquam senem illum liberior hoc dicentem obruit omnium fraterna correptio, etc.* GUSSANV.

(d) Id est, nullam occasionem dare excusandi, nullam umbram objicere, qua in schismate retineri possent.

(e) Recent., *ex substantia tali Ecclesiæ* Reluctantur Mss. Vatic., Norm., Rhem., etc. Infra excusi habent, *vobis portitor indicavit*. Legendum vero nobis, et Mss. probant, et suadet ratio.

EPISTOLA LIV.

ITOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLIT.

tantii episcopi homines commendat.

is Anatolio diacono Constantinopolitano. dissimus frater et coepiscopus noster is suos homines illuc pro Ecclesiae suae festinans transmittere, tuæ eos dilectioni mendari. Proinde in quantum, (a) Deo juveris, eis, salva ratione, ubi necesse fueras, atque solatium feras, quatenus (b) dum, sicut dignum est, opitulatione suffulti, minus valeant laborare, et prædictus or Ecclesiae suae melius utilitates adjuvante, cognoscat.

EPISTOLA LV.

NTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

rum Synagogis irrationabiliter occupatis cratis, pretium solvat Victor episcopus.

is Fantino defensori Panormitano.

quantum tempus Victori fratri et coepiscopo scripsimus, ut quoniam quidam Judæo nobis petitione, questifuerunt synagogas Panormitana positas cum hospitibus suis eo irrationabiliter occupatas, quousque im juste factum esset potuisset agnosci, suspendere se congregatione, ne forte in voluntate versari (a) præjudicium videredem nos prædictum fratrem nostrum inliquid egisse, sacerdotii ejus respectus pro non permisit. Sed quia Salerio notario illic præsens postea inventus est, renuncperimus (*Grat. 14, q. 6, c. 2*) nullam exsam pro qua potuissent rationabiliter occupare eas esse inconsulte ac temere consequo experientiae tuæ **974** præcipimus id semel consecratum est, Judæis ultra restitui, quantum a filiis glorioso Venano et Urbico abbate synagogæ ipsæ cum is quæ sub ipsis sunt, vel earum parietibus atque hortis ibi conjunctis aestimatae fueri tui sit ut præfatus frater et coepiscopus pretium debeat; quatenus hoc quod occu in jus Ecclesiae ipsius valeat provenire, et i aut aliquam pati injustitiam nullo modo

IV [*Al. 58*], — (a) Remig., *Deo juvante*

Codex, dum tua fuerit, sicut dignus est.... ciliet Constantius.

V. [*Al. 59*]. — (a) Hic et infra sub finem *præjudicium* idem est ac detrimentum, incommodum.

gendum, non *culta*, ut in posterioribus s. *Tulta* autem est vox antiqua barbara a *ublata*. Sic libro xviii *Moralium*, cap. 15, bi legitur: *Sed de terra sublatus est*. Hac ususest Zacharias papa, epist. 15 ad episcoporum, ubi de sancto Benedicto: *Ipsam verti tumultum ex quo clam tullus est*. Reud Anastasium in Adriano bis, *abstultas* *ussanv*. Vide lib. iii. *Moral.*, ii, 22, *notol. tom LXXV, col. 151, nota e*.

VI [*Al. 60*]. — (a) Vatic. A, *quam debuerat*, *et cunctis debitis, etc.*, pro a cunctis de-

A videantur. Codices vero vel ornamenta pariter ablata quærantur. Quæ si manifeste (b) *tulta* sunt, et ipsa sine ambiguitate aliqua volumus restitui, quia sicut illis quidquam in synagogis suis facere, ut et ipsi prius scripsimus, ultra quam lege decretum est, non debet esse licentia; ita eis contra justitiam et æquitatem nec præjudicium, nec aliquod debet inferri dispendium. (*Vide lib. xi, epp. 48 et 49.*)

EPISTOLA LVI.

AD FANTINUM.

Candidum defensorem, Jamni Judæi ex navis pretio debiti soluti chirographum restituere compellat.

Gregorius Fantino defensori.

Indicavit nobis Jamnus Judæus præsentium portitor, navem suam atque res suas Candidum defensorem nostrum cum aliis creditoribus occupasse, atque eas pro credita (a) quam dederant pecunia vendidisse, et cunctis debitis cautionibus restitutis, solum apud se præfatum defensorem obligationis chirographum tenuisse, et sæpius se supplicentem ideo reddere contempsisse, quia, ut ait, sors est debiti satisfacta. Experientiæ ergo tuæ præcipimus, ut cum omni subtilitate curet addiscere? et si ita repererit, districta compulsionem perurge, quatenus omni mora postposita, (b) cautionem prædicti portitoris restituat. Ita ergo sollicitudo tua studeat, ut denuo ad nos hac de causa querela non redeat.

EPISTOLA LVII.

AD PRÆJECTAM ILLUSTRM.

Gesta inter ipsam et Fantinum defensorem approbat.

C Gregorius (a) Præjectæ illustri.

Quoties in conventionibus quibusdam noster expectatur assensus, ne in dubium veniant (b) quæ geruntur, (c) ratio ea pro securitate partium debet habita solidare. Proinde cognoscentes quid inter dilectionem tuam et Fantinum defensorem nostrum a rectorem patrimonii partium Panormitanarum **975** convenerit de portionibus tibi competentibus in (d) Massalenas et Samanteria, in provincia Sicilia, territorio Panormitano, et domo in Panormitana civitate sita, quam Ecclesiae nostræ dudum titulo donationis obtuleras; nostrum in his accommodamus assensum, atque omnia sicuti inter vos gesta sunt, per hujus tuitionis paginam confirmamus, nec

D *bitis*, quod prius legebatur. Hic solus codex e Vaticanis eam continet epistolam, quæ etiam in San Victorino habetur, sed vix in aliquo alio.

(b) Hic et supra intelligit cautionem obligatoriam. Eodem sensu Gregorius Turon., lib. ix Hist., c. 18: *Et datis fidejussoribus, atque subscriptis cautionibus promiserunt se singula millia solidorum... in compositionem daturos*. In eadem pene significatione usurpatur a Cicerone pro domo sua, et a Seneca lib. iii. de Beneficiis, c. 7.

Epist. LVII [*Al. 61*]. — (a) In duobus Teller., vel *prælectæ*. Vatic. A, *præfectæ*.

(b) Vatic. D et E, Reg. et Colb., *quæ quærantur*.

(c) Sic in omnibus fere exemplaribus Mss. atque Editis. Aliter extr. de pactis lib. i, tit. 35, c. 2, *ratihabilio ea debet pro securitate pactum solidare*.

(d) In Corb., *Massaleuca*. In Colb. et Reg. *Massaleucas*.

quidquam eorum a nobis successoribusque nostris A deduci in irritum proilemur, quia valde Ecclesiasticæ est moderationi conveniens, ut quæ ordinata fuerint (e) vel decisa, nulla in posterum debeant refragatione turbari (*Grat. 25, q. 2, c. 12*).

EPISTOLA LVIII.

AD MARTINUM SCHOLASTICUM.

Sé ab illo de episcoporum causis levius instructum sententiam proferre non posse. Agat cum Joanne Syracusano episcopo.

Gregorius Martino Scholastico.

Cum de negotiis (a) civilibus exorta causatio, majoris, ut magnitudini tuæ notum est, requisitionis indigeat, quanta cura, quantaque vigilantia episcoporum causæ debeant (b) perscrutari, sapientia tua consideret. In ea vero epistola quam per latorem præsentium transmisisti, pro quibus ad nos causis a Crementio fratre et cœpiscopo nostro transmissus fueris, superficie tenus indicasti, et earum radicem penitus tacuisti. Quarum si nobis origo vel fuisset qualitas interius manifesta, quid de his definiendum esset, prædicti fratris nostri animos responsione ulique patenti ac congrua firmaremus. Illud tamen nobis omnino displicuit quod aliquos episcoporum sine primatissui epistolis (c) ad comitatum profectos esse, vel conventus significas illicitos celebrare. Sed quia, sicut præfati sumus, causarum origo vel qualitas omnino nobis ignota est, pronuntiare aliquid definitive (d) non possumus, ne, quod reprehensibile nimis est, de rebus non bene cognitis proferres sententiam videamur. Unde valde necessarium fuerat si huc pro plenissima instructione nostra Magnitudo tua, nostris interrogationibus responsura, tempore quo in Sicilia dilata est, perrexisset. Sed tamen postquam fratrem et cœpiscopum nostrum (e) Joannem vidistis, in eo et nos vidisse vos credimus. Et ideo quia de eisdem nobis et ipse causis scribere studuit, ei quæ nobis sunt visa rescripsimus. Qui quoniam maturi providique consilii sacerdos est, si cum ipso causas pro quibus missus est, tractare volueris, certi sumus quia in eo et quod utile et quod rationem habet invenies. (*Vide lib. XII, ep. 32*).

EPISTOLA LIX.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Indicat quid Bizacenus primas egerit, ne a Romano episcopo judicaretur. De illius causa, quod placuerit, loquatur cum Martino Scholastico.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

(e) Apud Gratian., loco assignato, *vel rationabiliter decisa*.

Epist. LVIII [*Al. 62*]. — (a) In Remig., Anglio., Reg., Colb., Corb et plur. Mss., *negotiis vilibus*.

(b) Hic usurpatur passive, et Plautus in Aulularia usus est active *perscruto*: *Hunc jam perscrutavi*. GUBSANV.

(c) Intellige aulam, curiam, locum ubi princeps assidue commoratur. Ita jurisconsulti et historici passim.

(d) In Excusis, *non licet nec possumus*.

(e) Lucas Holstenius, in Gregor. fac., tit. de Patriarchatu Rom., pag. 2, epistolæ hujus sensum non attingit, ex ea colligens primatum in Sicilia Syracu-

Fraternitatis vestræ scripta suscepi, in quibus indicastis Martinum virum (a) eloquentissimum de Africana provincia Syracusas venisse, vobisque aliquid secretum locutum fuisse. Et quidem fraternitas vestra, quoties occasionem reperit, amorem suum erga beatum Petrum apostolum non cessat ostendere. Unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ubi illa est, nos illic absentes non invenimus. Causam tamen de qua agitur, necdum sanctitas vestra subtilius agnovit. In quodam enim crimine (b) Byzacenus primas fuerat accusatus, et piissimus imperator eum juxta statuta canonica per nos voluit judicari. Sed acceptis decem auri libris, tunc Theodorus magister (c) militum obstitit ut minime fieret. Tamen piissimus imperator admonuit ut transmitteremus, et quidquid esset canonicum faceremus. Sed videntes contrarietates hominum, (d) eandem causam finire nolimus. Nunc autem idem primas aliqua de consilio suo loquitur. Et valde dubium est utrum pure an certe, quia a cœpiscopis suis impetitur, nobis modo talia loquatur; nam quod se dicit sedi apostolicæ subjici, si qua culpa in episcopis invenitur, nescio quis ei episcopus subjectus non sit. Cum vero culpa non exigit, omnes secundum rationem humilitatis æquales sunt. Tamen quod vestræ fraternitati placet, cum prædicto eloquentissimo Martinoloquimini. Vos enim tractate quid agere debeat: cui nos de causa breviter rescripsimus, quia et hominibus incognitis passim nos credere non debemus. Si tamen vos qui eum in præsentem conspiciatis, ei loquendum fixius aliquid judicatis, vestræ hoc charitati committimus, de cujus amore (e) in omnipotentis Dei gratia certi sumus. Quæ autem vos agitis, nos egisse non dubitetis.

EPISTOLA LX.

AD ROMANUM ALIOSVE PATRIMONII ECCLESIASTICI DEFENSORES.

Ne mulieres cum episcopis aut clericis in sacris ordinibus constitutis habitent; ea lege, ut uxores non relinquunt, sed caste regant.

Gregorius Romano defensori, Fantino defensori, Sabino subdiacono, Adriano notario, Eugenio notario Felici subdiacono, Sergio defensori, Bonifacio defensori, a paribus (a) et sex patronis.

Quia sicut cauta provisio culparum vias obstruere, et novit quæ sunt noxia declinare, ita neglectus patet excessibus, et quæ sunt cavenda solet incur-
rere, magnam nos sollicitudinis oportet curam im-

sanum; cum tamen de Afraniæ, non de Siculis, loquatur sanctus Gregorius ut ex seq. epist. constat.

Epist. LIX. [*Al. 65*]. — (a) Scholastici erant causarum Patroni, qui maxime eloquentiæ studebant.

(b) Sic in ultimis Editionibus, quibus consonant plurimi mss. Codd.; in quibusdam tamen habetur *Vysacenus*, quod sæpe sit permutatione litteræ B in V. Est autem Bisacium provincia Africæ, in qua nunc est regnum Tunetianum.

(c) Abest *militum* a quatuor Vatic., Rhemensi et plur. Mss.

(d) Excusi, *eandem causam finire nolimus*. Adversantur quatuor Vatic. et plur. ex mss. Codd.

pendere, et fratrum sacerdotumque nostrorum opinionioni pariter et cautelae prospicere. Pervenit autem ad nos quosdam episcoporum sub prae-textu [quasi] solatii in una domo cum mulieribus conversari. Et ideo ne per hoc aut subsannatoribus justa ob-trectationis detur occasio, aut facilem antiquus humani generis inimicus materiam deceptionis assumat, huius tibi serie praeceptionis injungimus, ut strenuum te studeas, et sollicitum exhibere. Et si qui episcoporum, quos commissi tibi patrimonii finis includit, cum mulieribus degunt, hoc omnino **977** compe-scas, et de cætero eas illic habitare nullo modo patiaris, exceptis eis quas sacrorum canonum cen-sura permittit, id est matre, amita, germana et aliis huiusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio. Melius tamen faciunt, si etiam a talium se cohabitatio-ne contineant. Nam legitur quod beatus Augusti-nus nec cum sorore sua habitare consenserit, dicens :
(b) *Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt.* Docti ergo viri cautela magna nobis esse debet in-structio. Nam incautæ præsumptionis est quod for-tis pavet minus validum non timere. Sapienter enim illicita superat, quid didicerit etiam non uti concessis; et quidem nos nullos in hoc nolentes astringimus, sed sicut facere solent medici, et si ad tempus tri-stem curam, tamen pro salute dictamus. Et idcirco non necessitatem imponimus, sed si imitari doctum sanctumque virum elegerint, ipsorum voluntati re-linquimus. Tua igitur experientia ut servari de-beant ea quæ prohibenda mandavimus, studium et sollicitudinem gerat. Nam si aliter postmodum in-veniri contigerit, non leve se apud nos noverit pe-riculum incursum. Prætereacuræ tuæ sit eosdem fratres nostros episcopos adhortari, ut subjectos sibi in sacris videlicet ordinibus constitutos, quod ipsi servant, ad similitudinem sui modis omnibus ser-vare commoneant: hoc tantummodo adjecto, ut hi, sicut canonica decrevit auctoritas, uxores quas caste debent regere non relinquant. **(c)** Data mense Martio, indict. 2 **(d)**.

EPISTOLA LXI.

(a) INCIPIT EPISTOLA RECHAREDI REGIS GOTHORUM AD BEATUM GREGORIUM ROMENSEM EPISCOPUM DIRECTA.

Excusat quod ipsum non ante quatuor annos de conversione sua monuerit. Mittit aureum calicem. Venerationem summam ac benevolentiam testatur. Leandrum Hispalensem commendat.

Domino sancto ac beatissimo papæ Gregorio epi-scopo Recharedus.

Tempore quo nos Dominus sua miseratione nefan-

(e) Vel, per omnipotentis Dei gratiam; quod autem legitur in Vulgatis, in omnipotentis Dei causa, in nul-lis veter. membranis invenimus.

Epist. LX. [Al. 39.] — **(a)** In Norm. et plur. legi-tur *ex patonis*. In Reg. deest *Sabino*, etc.

(b) Hæc desumpta sunt ex Possidio in vita sancti Augustini, cap. 28, non iisdem verbis, sed eodem sensu. GUSSANV.

(c) In duobus Teller., *Mense Junio, indict. 2.*

(d) Post epistolam hanc in vetustissimo Cod. ms. Claudii Puteani senatoris Parisiensis, qui nunc in Bibliotheca Regia servatur, et in Cod. Colbert. 1052, jam sæpe a nobis laudato, complectente Gregorianas

A de Arianæ hæresis fecit esse discordes, melioratos fidei tramite intra sinus suos sancta catholica colligit Ecclesia, voluntatis tunc nostræ fuit animus tam reverentissimum virum, qui præ cæteros polles *[Ita in ms.]* antistites, omni intentione animi dele-ctanter inquirere, et tam dignam acceptam Deo rem pro nobis hominibus modis omnibus laudaret. Unde nos multasque regui curas gerimus, diversis occa-sionibus occupati, tres præterierunt anni voluntatem animi nostri **978** minime satisfacere. Et post hoc ad vos ex monasteriis abbates elegimus, qui usque ad tuam præsentiam per accederent, et munera a nobis directa sancto Petro offerrent, tuæ sanctæ reverentiæ salutem nobis manifestius nuntiarent. Qui properan-tes, jam pene littora cernentes Italiæ, in illis vi maris advenit quibusdam scopulis prope Massilia inhæren-tes, vix suas potuerunt animas liberare. Nunc autem presbyterum, quem tua gloria usque ad Malicitanam urbem direxerat, oravimus eum ad nostrum venire conspectum. Sed ipse corporis infirmitate detentus, nullatenus ad regni nostrisolum valuit per accedere. Sed quia certissime cognovimus eum a tua sanctitate fuisse directum, calicem aureum desuper gemmis ornatum direximus, quem, ut de tua confidimus san-ctitate, illa *[Ita in ms.]* dignam apostolo, qui primus fulget honore, offerre dignemini. Nam et peto tuam celsitudinem nos sacris tuis litteris aureis opportuni-tate reperta exquirere. Nam quantum te veraciter diligam, tu ipse, pectoris fecunditatem, inspirante Domino, latere non credo. Nonnunquam solet ut quos spatia terrarum sive maris dividunt, Christi gratia ceu visibiliter glutinare. Nam qui te minime præsentia liter cernunt, bonum tuum, illis fama pate-scit.

Leandrum vero Spalensis Ecclesiæ sacerdotem tuæ in Christo sanctitati cum omni veneratione commen-do, quia per ipsum tua benevolentia nobis est luci-data; et dum cum eodem antistite de tua vita loqui-mur, in bonis actibus vestris nos minores esse censemus. Salutem vero tuam, reverentissime et sanctissime vir, audire delector, et peto tuæ Christi-anitatis prudentiæ ut nos gentesque nostras, quæ nostro post Deum regimine moderantur, et vestris sunt a Christo acquisitæ temporibus, communi Domino tuis crebro commendes orationibus, ut per eandem rem quos orbis latitudo dissociat, vera in Deum acta charitas feliciter convalescat.

epistolas ab indict. 1. usque ad finem, hæc leguntur: *Gregorius Vlfonti* (vel *Wlfonti*) duci et postea minori caractere: *Ubi ei scribit de pace conservanda et quidquid ab omnibus reipublicæ et eorum excessum est, auxiliante Domino debeat ordinatio provenire. Mense Martio indict. 2.* Illius vero epistolæ nihil nobis su-perest.

Epist. LXI. — **(a)** Hanc epistolam ex veteribus membranis in lucem protulit vir clar. Stephanus Baluzius, *Miscellaneorum* lib. v. Stylum ejus barba-rum, cum viro erudito intactum reliquimus. Illius meminit sanctus Gregorius in epist. ad Recharedum, quæ est hujusce libri 122.

EPISTOLA LXII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Defensorum nomen usurpantes compescat. Fortunatum amoveat ab Ecclesiae negotiis. Martianum Joanni episcopo, Romanae Ecclesiae patrimonium curanti, inobedientem exulare cogat.

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quod (a) tonsuratores in Sicilia prava sibi praesumptione nomen defensorum sumerent, 979 atque eos non solum utilitatibus ecclesiasticis non esse utiles, sed etiam hac occasione multa indisciplinata committere. Proinde experientiae tuae praesenti auctoritate praecipimus, ut hoc diligenter inquirat. Et si quos sibi, praeter eos qui hujus rei (b) epistolas habent, hoc denuo nomen usurpare repererit, districta illud emendatione compescat. Si vero quosdam strenuos ac fideles in Ecclesiasticis negotiis esse probaveris, subtiliter nobis de eis renuntiare necesse est, ut utrum digni sint epistola judicemus.

Praeterea a Fortunato de iis quae gessit rationes subtiliter perscrutari te volumus, et satisfactis omnibus quae debere constiterit, eum per patrimonium vel actionem aliquam Ecclesiae nostrae transire ulterius non permittas, quia ita se, quantum ad nos pervenit, exhibuit, ut commune aliquid deinceps cum nostris habere non debeat.

Praeterea nuntiatum est nobis Martianum quemdam, qui nomen sibi defensoris assumpsit, fratri et coepiscopo nostro Joanni, cui curam patrimonii nostri commiseramus, exhibere obedientiam distulisse. Require ergo; etsi verum est, exilio transmittatur, ut ex cujus Ecclesia honoris sibi falsum nomen arripuit, administranti utilitates ipsius minime obedisse impunitum non sit. Sed etsi qui sunt alii ordinationi memorati fratris nostri inobedientes, districta in eos ultione modis omnibus vindicabis.

EPISTOLA LXIII.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM

Ad deponendum Lucillum episcopum quatuor episcopos adhibeat. Sacerdotes vel diaconos criminis conscios, gradu suo dejiciat, laicos sacra privet communionem, Melitenses ad episcopi electionem hortetur.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quae adversus (a) Lucillum Melitae civitatis episcopum querela commota sit, ex epistolarumstrarum et (b) gestorum quae ad nos direxistis pagina declaratum est. Et ideo quia tanti facinoris ultio nulla debet dilatione differri, fraternitas vestra tres vel quatuor de fratribus ac consacerdotibus sibi nostrae adhibeat, ut ipsis quoque praesentibus praedicta ac satisfacta veritate praedictum Lucillum de episcopatus ordine,

Epist. LXII. Al. 47. lib. x, ind. 5]. — (a) Tonsuratores dici potuere qui erant praepositi colonis seu possessoribus praediorum Ecclesiae Romanae, qui erant tonsurati in signum subjectionis, more Romanorum. ALTESERRA.

(b) Hoc est, codicillos quibus defensoris officium conferebatur. Intra ut utrum digni sint epistola judicemus.

Epist. LXIII. — (a) De Lucille episcopo et de

A quem hujusmodi sceleris contagio maculavit, studeat sine ambiguitate deponere. Quia vero presbyteri quidam vel diaconi proditae iniquitatis fuisse conscii ac participes memorantur, sanctitas vestra subtili indagatione disculiat. Et si ita repererit, ab honoris sui et ipsos similiter gradu dejiciat, et in monasteriis ubi digne valeant poenitentiam agere deputet. Sed quia per hos 980 multi in hujuslabem peccati perhibentur esse collapsi, cunctos qui rei esse claruerint, Dominici corporis ac sanguinis participatione privare vos convenit, atque eos vestris epistolis districtius admonere ut litanis et orationibus operam dent, et peccati quam contraxerunt maculam flendo tergant. Quibus quando sit secundum modum poenitentiae reddenda communio, judicio vestro committimus. Hoc tamen sollicite vos providere necesse est, ut iis qui mortis urgentur periculo, viaticum non negetur. Curae praeterea sit vobis clerum et populum Melitae civitatis hortari, ut quia sine proprio Pastore esse non poterunt, ordinandum sibi eligant Deo propitio sacerdotem. Causam vero presbyterorum ac diaconorum, qui in lapsu accusati sunt, sollicite omnino rimamini. Et si rei criminis esse patuerint, severam in eis ultionem et canonicam exhibete, ut quanto illorum iniquitas Deum potuit ad iracundiam provocare, tanto eum vos placare emendatione districtissima valeatis.

EPISTOLA LXIV.

AD VITALEM SARDINIAE DEFENSOREM.

C *Sic tueatur clericos, ut neque episcopi reverentia, neque illorum disciplina solvatur. Ne Ecclesiae rura a cultoribus deserant, aut monasteria, quae solis subsunt episcopis, ab aliis perturbari sinat.*

Gregorius Vitali defensori Sardiniae,

Indicatum nobis est quod quidam Caralitanae Ecclesiae clerici, disciplinam sui refugientes episcopi, contra eum solatium tuae defensionis exquirant, atque per hoc illi, quod dici grave est contumaces existant. Quam rem, si ita est, omnino dare suscepimus. Dicitur etiam quod sume actus deserentes Ecclesiae, aliarumque se obsequiis ac laboribus occupantes, ubi nomen dederunt militiae inveniantur extranei. (a) Experientia itaque tua nihil deinceps tale aliquid facere praesumat; sed si cujusquam clerici, ut assolet, culpa casus emergerit, in qua te sibi petere debeat adiutorem, ad eundem episcopum reverenter accede; et sicut causae meritum cognoveris, apud eum non defensor culpa, sed potius intercessor accede, ut hac provisione et poscenti feras auxilium, et jura praepositi non turbentur. Si qui vero sunt qui justa poposcerint, eis per te auxilium sedis aposto-

Melita insula vide quae dicta sunt ad epist. 44, lib. II, indict. 10.

(b) Intelligit inquisitionem de Lucilli crimine ex juris formulis factam et scripto consignatam; dicimus vulgo, les informations.

Epist. LXIV [Al. 66]. — (a) Recent., dissentientibus M ss. Norm., Vatic., utroque Rhem., Colb., Reg., Corb., etc., experientiae ergo tuae denuntiamus, ut nihil.

est negandum. Sed tamen (b) ita servanda
scujusque episcopi reverentia, ut clericorum
na per defensionis tuæ experientiam minime
r.

im est nobis etiam quod rustici possessionis
n Caralitanae(c) Ecclesiæ, rura propria deserent-
privatorum possessionibus culturam laboris
hibeant. Ex qua re agitur ut possessiones
e, proprio in aliis occupato cultore, depe-
tque ad tributa sua persolvenda idoneæ non
l. In qua re experientiam tuam volumus om-
se sollicitam, ne tale quidquam fieri post hanc
a tibi datam auctoritatem permittere debeas,
s, si neglexeris, nostros exinde de minori tua
dine contra te animos commoveri.

ovimus etiam (*Grat. Causa 18, q. 2, c. 19*) B
monasteria servorum Dei vel etiam feminarum
quisque libitu, et diversarum causarum exse-
perturbent: (d) quod omnino graviter susce-
luamque experientiam ex hoc commonemus,
nquam hoc usurpare denuo accepta nostra
ate permittas, sed episcopis loci ipsius, sub
egunt moderamine, curæ sit eorum causas
sque disponere. Valde enim est incongruum
so eo, alius quilibet eorum se causis admi-
ed ille eorum vitam competenti regularique
moderatione disponere, qui pro commissis
sibi animabus compellitur reddere ratio-

EPISTOLA LXV.

1 JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

idos in officio clericos contumaces. Relictam
terio viduæ substantiam a clerico restituendam.
idos tum dehortationibus, tum corporalibus
idolorum cultores, aruspices, atque sortilegos.
clesiæ, non laicis, sed probatis clericis com-
idas.

rius Januario (a) episcopo Sardinie.

nil ad nos quod quidam de vestris clericis,
elationis inflati, quod dici grave est, fraterni-
stræ jussionibus obedire postponant, atque,
im se magis obsequiis ac laboribus occupan-
deserant, ubi sunt necessarii, actus Eccle-
qua re nimium admiramur cur in eis eccle-
: non teneatis regulam disciplinæ, nec eos
evagantes in devitiis ad normam suscepti offi-
rieti moderaminis freno, restringatis. Dicitur
uod aliqui ex eisdem contumacibus clericis, D
adi contra vos valeant, ad Vitæ defensoris
patrocinia convolare. Unde ad eum scripta
direximus, ne quemquam clericorum vestro-
ntra vos irrationabiliter denuo audeat defen-
ed si culpæ casus emergerit, et gravis non

a laudati Mss., ubi Excusi, præeunte San-
Mss., ita servandum est, ut unusc.... reveren-
clericorum.

ulgati manifesto errore, jura propria, Emen-
ex sex Vaticanis, etc.

l., omnino non grate.

. LXV [Al. 67]. — (a) In Excusis, episcopo

mo.

illi, derelinquens, a clerico, etc., ubi vitiosa est

PATROL. LXXVII.

A est, sed quæ veniam mereatur, intercessor apud vos
magis accedere debeat quam defensor. Ne ergo tale
ad nos deinceps de subjectorum vestrorum contem-
ptu quidquam perveniat, præcave.

Cognovimus etiam quod monasterio sancti Juliani
quædam vidua suam substantiam (b) dereliquit; et a
clerico vestro, qui ejusdem defunctæ mulieris actus,
dum adhuc viveret, gubernabat, ipsa sit direpta
substantia, nuncque callidum ad 982 reddendum
existere. Hortamur ergo ut eum, si, ut dicitur, ita
verum esse patuerit, districta faciatis executione
constringi, quatenus res monasterio derelictas resti-
tuere sine imminutione festinet, (c) et quod audere
servata fidei suæ puritate non debuit, vel cum pudor-
is sui damno reddere compellatur. Quam vero vere-
cundum sit ut fraternitatem vestram nos admonere
videamur, quatenus clericum suum sub disciplinæ
vigore restringat, credo quod eadem fraternitas ve-
stra tacita etiam ipsa considerat.

Contra idolorum quoque cultores vel aruspices
atque sortilegos (*Grat. 26, q. 5, c. 10*), fraternitatem
vestram vehementius pastoralis hortamur invigilare
custodia, atque publice in populo contra hujus rei
viros sermonem facere, eosque a tanti labe sacrile-
gii (d) et divini intentatione judicii, et præsentis vitæ
periculo, adhortationes suasoria revocare. Quos tamen
si emendate se a talibus atque corrigere nolle repe-
reris, ferventi comprehendere zelo te volumus, et
siquidem servi sunt, verberibus cruciatibusque qui-
bus ad emendationem pervenire valeant, castigare.

C Si vero sunt liberi, inclusione digna districtaque
sunt in pœnitentiam dirigendi; ut qui salubria et a
mortis periculo revocantia audire verba contemnunt,
cruciatu saltem eos corporis ad desideratam men-
tis valeat reducere sanitatem.

Indicatum etiam nobis est (*Grat. dist. 89, c. 5*)
quo¹ laicis quibusdam curam vestri patrimonii com-
mittentes, postmodum in rusticorum vestrorum de-
prædationibus, atque per hoc (e) exfugationibus fue-
rint deprehensi, et reddere res quas indecenter re-
tinent habitas, quasi suæ ditioni, quippe vestræ non
suppositi curationi, postponant, vobisque despiciant
actuum suorum reddere rationem. Quod si ita est,
districte a vobis discuti convenit, atque inter eos
Ecclesiæque vestræ rusticos causam examinari sub-
tilius. Et quidquid in eis fuerit fraudis inventum, cum
pœna legibus statuta reddere compellantur. De cæ-
tero vero cavendum à fraternitate vestra est, ne sæ-
cularibus viris, atque non sub regula vestra degen-
tibus, res ecclesiasticæ committantur, sed probatis
de vestro officio clericis. In quibus si quid reperiri

constructio verborum. Id autem emendavimus ex
Mss. præsertim Norm.

(c) Recentiores, quod adire, reluctantibus veteribus
exemplaribus.

(d) In plurimis Cod., tum excusis tum scriptis,
intentione Sic legerat Gratianus loco assignato.

(e) Sic Norman., Rhem., Vatic. B et alii; ubi non-
nulli Codices habent *exfatigationibus*, quod etiam
legitur apud Gratianum.

potuerit pravitate, ut in subditis, emendare quod illicite gestum fuerit valeatis, (f) quos apud vos habitus sui magis officium conveniat, quam excuset. (Cf. *Joan. Diac. l. II, c. 89.*)

EPISTOLA LXVI.

AD ANATOLIUM DIACONUM.

Ex Istriz schismate ad Ecclesie unitatem reversis faveat.

Gregorius Anatalio diacono Constantinopolitano.

Latores presentium, qui (a) de Istricorum schismate ad unitatem Ecclesie Deo miserante reversi sunt, multa de pravitate episcoporum **983** qui in illis partibus sunt conqueruntur. Et quia ea pro re Constantinopolim festinantes tua sibi petunt adesse debere solatia, dilectionem tuam his hortamur affectibus, ut eis salva ratione solatiari debeat atque concurrere; quatenus te opitulante et minus illic fatigari, et quod justum est facilius valeant adipisci.

EPISTOLA LXVII.

AD CONSTANTIIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Ut cum Mariniano Ravennate de Maximi Salonitani causa judicet.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Maximus Salonitanæ Ecclesie prævaricator, postquam (a) per potestates majores sæculi obtinere nihil valuit, ad minores sese contulit; nobisque tam nimietate precum quam attestatione bonorum operum prævalere contendit. Ex qua re inhumanum credidi, si is qui se multum timere me dicit, in aliquo me temperatiorem minime invenire potuisset. Et ideo decrevi ut reverendissimus frater et coepiscopus noster Marinianus ejus causam debeat in Ravennati urbe cognoscere. Si autem persona ejus suspecta fore sitan habetur, volumus ut vestra quoque fraternitas, si ei laboriosum non est, ad eandem civitatem fatigare se debeat, et cum prædicto fratre in eodem judicio pariter sedere. Quidquid autem vestre utrumque sanctitati placuerit, scitote mihi modis omnibus placitum; et vestrum ego judicium meum depono; et quæ utrique vos relaxanda esse censetis, me relaxare certum tenete; hoc tamen sollicite pensantes, ne aut cum peccato remissi, aut cum injuria sanctæ Ecclesie esse videamur austeri. Hujus autem causæ executionem Castorio chartulario injunximus, ut ipse nobis debeat cuncta quæ acta fuerint, subtiliter renunciare. (Cf. *Joan. Diac. l. IV, c. 12*)

EPISTOLA LXVIII.

AD EUSEBIUM THESSALONICENSEM, ETC.

Neque Constantinopolitano episcopo œcumenici titulum sibi arroganti, ullo modo consentiant: neque in Synodo, si de rebus aliis agatur, statuta vetera sinant convelli.

Gregorius Eusebio Thessalonicensi, Urbico Dir-

(f) Apud Gratianum, quo videlicet apud vos habitus sui officium magis convenienter administrent, quam accusent, Hic convenit, quod habent Mss. non commendat. ut Excuri, significat in jus vocare, accusare.

Epist. LXVI [Al. 68]. — (a) De eo dictum supra epist. 2, lib. IV. GUSSANV.

Epist. LXVII [Al. 69]. — (a) Per potestates majores intelligit ipsum imperatorem, optimates, maxime vero Marcellinum Dalmatiæ proconsulem, ad quem

A rachino, Andreæ Nicopolitano, Joanni Corinthio, Joanni primæ Justinianæ, Joanni Cretensi, Joanni Larisseo et Scodritano, (a) aliisque compluribus episcopis.

Suscepti regiminis cura constringimur, officii nostri sollicitudinem vigilanter extendere, et fratrum nostrorum animos sermone admonitionis instruere; ut nec ignorantes præsumptio prava decipere, nec scientes dissimulatio quædam valeat excusare. Cognoscat siquidem fraternitas, vestra Joannem quondam Constantinopolitanæ **984** civitatis Antisiitem contra Deum, contra pacem Ecclesie, in omnium despectu et injuria sacerdotum, modestiæ ac mensuræ suæ terminos excessisse, et illicite in synodo superbum ac pestiferum œcumenici, hoc est universalis sibi vocabulum usurpasse. Quod beatæ recordationis Pelagius decessor noster agnoscens, omnia gesta ejusdem synodi, præter illa quæ illic de causa venerandæ memoriæ (b) Gregorii episcopi Antiocheni sunt habita, valida omnino districtione cassavit, districtissima illum increpatione corripiens, ut se a novo et temerario superstitionis nomine cohiberet; adeo ut suum illi diaconum, nisi tantum nefas emendaret, (c) procedere prohiberet. Cujus non rectitudinis zelo per omnia inhærentes, statuta ipsius sine refragatione Deo protegente servamus, quia dignum est ut rectam decessoris sui viam gressibus inoffensis incedat, quem de eodem loco ad reddendam rationem æterni judicis tribunal exspectat. In qua re ne quid omittere quod ad pacem Ecclesie pertinet videremur, nostris eundem sanctissimum Joannem (d) scriptis semel iterumque convenimus, ut amoto superbiæ nomine cordis sui elationem ad humilitatem, quam magister et Dominus noster docuit, inclinaret. Quem quoniam neglexisse comperimus, hæc eadem et beatissimum fratrem et consacerdotem nostrum (e) Cyriacum successorem ipsius concordie studio non destitimus admonere. Sed quia hoc jam, ut videmus, mundi hujus termino propinquante, in præcursione sua apparuit humani generis inimicus, ut ipsos qui ei contradicere bene atque humiliter vivendo debuerunt, per hoc superbiæ vocabulum præcursores habeat sacerdotes, hortor atque susdeo ut nullus vestrum hoc nomen aliquando recipiat, nullus id consentiat, nullus scribat, nullus ubi fuerit scriptum admittat, vel subscriptionem suam adjiciat; sed sicut omnipotentis Dei ministros decet, integrum se ab hujusmodi venenata infectione custodiat, et callido insidiatori in se locum non præbeat, quoniam hoc in totius Ecclesie injuriam ac discissionem, et sicut diximus, in omnium vestrum despectum fit.

exstat epist. 5 libri hujus. Per minores designat forte Julianum Scribonem ad quem epistola 41, supra, ex qua constat Julianum apud sanctissimum pontificem pro Maximo deprecantem se præbuisse.

Epist. LXVIII [Al. 70]. — (a) Hæc verba minime leguntur in Vatic. Codd. Reg. et in plur. aliis Mss.

(b) De eo dictum ad epist. 25 lib. I.

(c) Hoc est, sacra facienti adesse. De verbi hujus significatione jam sæpius diximus. Consule notam 471 in Librum Sacrament.

EPISTOLA LXX.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Oratorium sancti Savini consecrat.

Gregorius Passivo episcopo Firmano.

Valerianus, notarius Ecclesie fraternitatis tue, petitoria nobis insinuatione suggessit, quod habetur in subditis, in fundo Visiano juris sui juxta muros civitatis Firmanae oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honore beati martyris Savini desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tue parochie memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem constat (a) humatum, percepta primitus donatione legitima, id est in reditu solidos tres liberos a tributis fiscalibus, gestisque municipalibus alligata, predictum oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis; ita ut in eodem loco nec temporibus futuris baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Et si (b) missas ibi fieri forte maluerit, a dilectione tua presbyterum noverit postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus presumatur. (c) Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA LXXI.

AD CHRYSANTHUM EPISCOPUM SPOLETANUM.

Sanctuaria sancti Savini Valeriano notario Firmano concedit.

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Valerianus notarius ecclesie Firmanae sanctuaria beati martyris Savini oblata petitiones sibi postulat debere concedi, quatenus in ejus nomine **987** oratorium propriis constructum sumptibus possit solemniter consecrari. Et ideo, frater charissime, prefati desiderii ex nostro te mandato convenit obedire, ut devotionis sue in consecratione quam postulat, potiatur effectu.

EPISTOLA LXXII.

AD CONSTANTINUM NARNIENSEM EPISCOPUM.

Ecclesie Interamnæ jam Visitationi administrationem integram committit.

Gregorius (a) Constantino episcopo Narniensi.

Fraternitati vestre Ecclesie (b) Teramnane visitationis operam nos olim mandasse recolimus. Sed

Epist. LXX [Al. 72]. — (a) De hac conditione sæpe apud Gregorium occurrente, lege Theodulfum, in Capitularibus, c. 9.

(b) In quinque Vatic., missa sibi fieri.

(c) Id est, reliquias. Vide supra Ep. 15.

Epist. LXXI Al. 73.

Epist. LXXII [Al. 74]. — (a) Ita in Anglic., Norm. et Corb. In Vatic., Constantio vel Constantino. Prius legebantur, episcopo Punormitano, quod correxit Gussanvillæus ad sexdecim mss. Codices. Eundem errorem jam deprehenderat Rochus Pirrus in notitia Siciliæ, tom. I, et Binius in Editione epist. sancti Gregorii inter concilia. De Nania dictum in epist. 2 lib. II, indict. 10.

(b) In Vatic. A legitur, Terracinensis, quem secuti sunt plerique Editores. In cæteris autem tum Vaticanis, tum Norin., etc. Teramnane, quam lectionem propugnat Holstenius, annotat; in Italiam antiq., pag. 95. Teramnane dicitur pro Interamnane. Est autem Interamna, vulgo Terni, aut Terani, urbs Um-

A quia pervenit ad nos quod, peccatis facientibus, nec clerus illic, nec plebs tanta remanserit, quibus (c) debeat interim episcopus ordinari, utile esse prospeximus eandem Ecclesiam, vel quidquid ipsius est, quousque illam ut Domino placuerit ordinemus, vestre Deo auctore dispositioni committere. Et ideo sollicitudinem vos convenit adhibere, ut quidquid de possessionibus Ecclesie ipsius in qualibet re accedere potuerit, (d) vobis vel in reparatione ejusdem Ecclesie sive cleri ipsius subventionem proficiat; quatenus et vos remedium pro vestro labore capere, et illi aliquod valeant sustentationis habere solatium. (e) Mobile vero predictæ Ecclesie facta subtiliter volumus describi notitia, nobisque transmitti, ut ex hoc quid fieri debeat, auctore Domino, disponamus. Circa actus autem, vel disciplinam cleri vel filiorum Ecclesie ipsius magnam te habere curam necesse est, atque ita insuper pastoralis studio vigilare, ut de animabus eorum non culpabilis sis, sed apud omnipotentem Deum mercedem potius possis acquirere.

EPISTOLA LXXIII.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Theodosium abbatem commendat, ne gravius in murorum vigiliis affligatur.

Gregorius Maurentio magistro militum,

Filius noster Theodosius, abbas monasterii (a) quod a Liberio quondam patricio in Campanie partibus noscitur esse constructum, a nobis precibus impetravit ut eum cum congregatione sua **988** vestre deberemus glorie commendare. Asserit enim se (b) in murorum vigiliis ultra vires suas vehementer affligi. Petimus ergo gloriam vestram, ut, si quidem est possibile, de eodem per vos onere relevetur. Si verum ex toto ut non fiat hoc est omnino difficile, vel ita illi ex nostra commendatione ipsum levigantes pondus sollicitudinis temperetis, ut dum in Dei laudibus liberior vacare voluerit, pro vobis, cujus opere elevationem aliquam habeat factum est, securior valeat Dominum exorare. sed et nostram sibi apud gloriam vestram sentiat epistolam profuisse.

brise episcopalis ad Narem fluvium inter Spoletum et Narniam. Unde Interamnates populi Ciceroni Plinio.

D (c) Vatic. D, debeat iterum.

(d) Idem Codex, modis omnibus vel in reparationem..... sive cleri ipsius subventionem.

(e) Cimelia supra, epistola 10, nunc 20, libro 1. Gallice *les meubles, les biens meubles*. Gussanv. In Vatic. D et Rhem. legitur *mobilia*. Retinuimus *mobile*, quod est aliorum Vatic., Corb., etc.

Epist. LXXIII [Al. 75]. — (a) Idem forte monasterium cui olim Servandus sancti Patris Benedicti familiaris præerat; de quo lege lib. II Dialog., c. 35. Liberium illum fuisse præfectum prætorio Galliarum sub Theodorico et Athalarico Gothorum regibus censeat Baronius. In ejusdem laudes excurrit Cassiodorus, lib. XI Variarum Epist. I.

(b) Non clericis modo, sed et monachis murorum incumbit custodia. Vide c. *Convenior*, caus. 23, quest. 8, et ejus sententiam concoque. Gussanv.

EPISTOLA LXXIV.

AD DOMNELLUM EROGATOREM.

arem testatur benevolentiam. Excusat quo d-istorio ad ipsum veniente, non scripserit.

gorius Domnello (a) Erogatori.

ostra mente vestra magnitudo quantæ sit dul-
s, ex vestra, ut suspicor, mente pensatis, quia,
scriptum est, amat anima amantem se. In eo
quod me diligitis, vos quoque a me diligi scitis.
Ad prius illuc Castorio chartulario nostro ve-
vobis minime scripsi, non torporis fuisse cre-
ed et ægritudinis et occupationis. Nam nos et
antes vos videre cupimus, et absentibus collo-
quem per epistolam desideramus. Unde et
ut vos beatus Petrus, apostolorum princeps,
limina feliciter perducatur, quatenus in omni-
bus Dei gratia perfrui præsentia vestra me-
r. (b) Mense Julio, indict. 2.

EPISTOLA LXXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Misenatis Ecclesie visitationem injungit.

gorius Fortunato episcopo Neapolitano.

noscentes (a) Misenatem Ecclesiam sacerdotis
ine destitutam, visitationis ejusdem Ecclesie
vitati tuæ operam solemniter delegamus. Quam
convenit exhibere, ut nihil de profectione
clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque,
quidquid (b) aliud est in patrimonio ejusdem,
quam præsumatur Ecclesie. Et ideo charitas
prædictam Ecclesiam 989 ire properabit, et
is adhortationibus clerum plebemque ejusdem
is admonere festinet, ut, remoto contentione
uno eodemque consensu talem sibi præficien-
petant sacerdotem, qui et tanto ministerio
valeat reperiri, et a venerandis canonibus
onus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, et
solemnitate decreti omnium subscriptionibus
ti, et dilectionis tuæ testimoniis litterarum, ad
randus occurrat. Componentes etiam fratres
n tuam ut nullum de altera eligi permittas
ia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis, in
itationis impendis officium, nullus ad episco-
dignus, quod evenire non credimus, potuerit
ri: provisurus ante omnia, ne huc (c) cujuslibet
sationis vel meriti laicæ personæ aspirare
mant, et tu periculum ordinis tui, quod absit.
is.

A

EPISTOLA LXXVI.

AD MISENATES.

*Fortunato Visitatori obediant, atque idoneum sibi eli-
gant episcopum.*

Gregorius clero, ordini et plebi consistentibus
Miseni.

Cognoscentes Ecclesiam vestram sacerdotis regimi-
ne destitutam, curæ nostræ fuit visitationem ejusdem
Ecclesie fratri et coepiscopo nostro Fortunato so-
lemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil
de profectionibus clericorum, redditu, ornatu mini-
steriisque a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos
assiduis adhortationibus convenit obedire et, remoto
strepitu, uno eodemque consensu talem vobis præ-
ficiendum (a) expetere sacerdotem, qui et a veneran-
dis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto mini-
sterio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postu-
latus, cum solemnitate decreti omnium subscriptioni-
bus roborati, et Visitatoris pagina prosequente,
ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne
cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsu-
matis eligere. Et non solum ille ad episcopatus api-
cem nulla ratione provehatur, verum etiam vos nul-
lis intercessionibus veniam promereri posse cogno-
scite; sed omnes quos ex vobis de laica persona as-
pirasse constiterit, ab officio et a communione alie-
nos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA LXXVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

*Importuni, Attellanæ civitatis episcopi, testamentum
discutiat. Tum Attellæ, tum Cumis aptum episco-
pum quantocius eligi procuret.*

Gregorius Anthemio (a) Campaniæ subdiacono.
Quorundam ad nos relatione pervenit quod impor-
tanus, Attellanæ civitatis episcopus, dum de hac
luce migraret, condito testamento 990 (b) in octo
unciis totius substantiæ suæ nulum suam hæredem
instituerit, et Ecclesiam suam in residuis quatuor.
Hortamur ergo experientiam tuam ut sollicita inqui-
sitione discutias; et quidquid Ecclesie ipsius esse
patuerit, a qualibet persona detineri nullatenus pa-
tiaris, nisi hoc solum quod eum ante episcopatus or-
dinem proprium habuisse constiterit. Quidquid vero
vel ante Ecclesie ipsius esse cognoveris, vel in epi-
scopatus ordine prædictum episcopum acquisisse,
in ejusdem Ecclesie conservetur dominio, ne quis-
quam exinde aliquid usurpare qualibet occasione

epist. 46, indict. 4.

(b) In quatuor Vatic., quidquid illud est.

(c) Vatic. F, ne ad cujuslibet conversationis meri-
tum laicæ.

Epist. LXXVI [Al. 26]. — (a) Quinque Vatio.,
expetite sacerdotem.

Epist. LXXVII [Al. 35]. — (a) Abest Campaniæ a
Norm. Est in Colb. vet. et aliis non paucis.

(b) Qui ad integram hæreditatem advocabantur,
hæredes ex asse dicebantur; qui e tribus partibus
duas consequabantur, hæredes erant in octo uncis;
qui unam tantum partem e tribus, in quatuor un-
ciis. Nimirum: as in duodecim uncias dividebatur.
Semis significat dimidiam assis partem.

r. LXXIV [Al. 78]. — (a) Is cui committitur ero-
Vide Codic. lib. XII, tit. 38, legem præsertim
latium publicum erogator manu sua sine ullo
fraude militibus enumeret, etc. Qualem apud
trésorier de l'extraordinaire des guerres, Eroga-
itaris annonæ. GUSMANV.

æsupplevimus freti auctoritate Vaticanorum
t, et duorum Colbert.

r. LXXV [Al. 25]. — (a) Misenum urbs olim
palis Campaniæ, cujus Roma metropolis. In
is Mes. et Editis legitur *Messenat.*, et in Ep.
essonæ, pro *Miseni*; neque tamen hic agitur
sanensi Ecclesia; ea enim de qua hoc loco
ur vacabat, episcopo demortuo, Donus vero
sensis episcopus non ante indict. 4 obiit. Vide

præsumat. Clerum vero plebemque ejusdem Ecclesiæ A
cum omni te volumus instantia commonere, quatenus præficiendum sibi sine dilatione aliqua eligant sacerdotem qui clerum plebemque vel res Ecclesiæ ipsius cauta regularique valeat observatione dispo-
nere. Pariter etiam clerum plebemque ipsius Ecclesiæ vel aliarum quæ ei unitæ sunt instantius com-
moneto, quatenus et ipsi, omni mora dilationeque postposita, aptum sibi eligere debeant sacerdotem, ne diu, et tali præsertim tempore, pastoris proprii sint regimine (c) destituti.

EPISTOLA LXXVIII.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Commendati ab ipso hominis finitæ citius negotia. Queritur quod de Constantinopolitani episcopi arrogantia nihil rescribat. Ligna cur non miserit longiora. B

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Scripta dulcissimæ vestræ sanctitatis latore præsentium deferente suscepi, quæ mihi de ejus causa citius terminanda locuta sunt. Sed mox ut venit, qualiter possessio quam quærebat (a) ab Ecclesia nostra tenebatur agnovit, sibi que ipsi citius rationem reddidit. Ea autem quæ cum aliis habuit sine strepitu decedit.

De causa vero de qua mihi omnino scribendum fuerat, nihil vestra sanctitas scripsit, in qua me et tardum esse judicavit; quæ ne fortasse in scandalo divisionis erumperet, ejusdem divisionis nolui auctor existere. Elegi enim ut ea (b) quæ secutura sunt, per alios exirent. Sed subsequenti tempore Deo auctore probabit, quia in causa (c) in qua Deo placere cupio homines non formido. (d) De qua vobis jam etiam in Constantinopolitanam urbem venientibus scribere curavi.

Ligna vero, sicut beatitudo vestra scripserat, majora paraveram; sed ita parva navis huc transmissa est, ut, nisi rescissa essent, ferre non posset. Quæ rescindi nolui, sed vestro judicio quid de his fieri debeat (e) reservavi. Si autem non sunt necessaria vobis, hic ea in aliis usibus aptabimus. Peto autem ut pro me enixius vestra sanctitas orare debeat, quia et podagræ doloribus, et (f) Barbarorum gladiis, et curarum afflictionibus incessanter premor. Sed si mihi orationis vestræ opem impenditis, credo quod D
me contra adversa omnia fortiter juvetis. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.)

(c) In Vulgatis *destitutæ*. Contradicunt quinque Vatic., Norm., omnes Colb., Teller., etc. In utroque Teller. subjicitur *Mense Julio, indict. 2.*

Epist. LXXVII [Al. 69.]. — (a) Vatic. D, E, F, ab Ecclesia vestra; suffragatur Rhemens.

(b) In nonnullis Vatic. et Rhem., quæ obscura sunt. In Colbert., quæ secuta, forte compendiose pro secutura.

(c) In Vatic. B, E, F, in qua Deo placere conspicio, homines.

(d) Vide epist. 43, olim 36, indict. 13; et sup., epist. 70, nunc 68, quam etiam ad Eulogium missam

991 EPISTOLA LXXIX.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Ipsi et Castorio de Maximo commendat judicium, cuius mortum præscribit.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Quæ de causa Maximi sint agenda, (a) ex epistolis quas ad vos ante transmisimus agnovistis. Sed quia qualis hac de re fraternitatis vestræ voluntas sit, ac magis petitio, præsentium latore Castorio chartulario nostro renuntiante cognovimus; ideoque si idem Maximus coram vobis et prædicto chartulario nostro de simoniaca hæresi, præstito se sacramento, purgaverit, (b) atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris, sicut scripsimus, tantummodo requisitus, liberum se esse responderit; causam ipsius fraternitatis vestræ, de eo quod excommunicatus missarum solemnias agere præsumpsit, judicio committimus, qua debeat pœnitentia talis culpa purgari. Et ideo quidquid vobis secundum Deum placet, securi disponite, nec aliquid de nobis dubium habeatis. Nam quidquid a vobis hac de causa fuerit ordinatum, nos et grate suscipimus, et libenter admittimus. Hortamur tamen ut debeatis esse solliciti, et ita quæ fienda prospicitis temperetis, quatenus et illi, si ita videbitur, benigne præstetis, et vigoris ecclesiastici genium, ut oportet, congrua dispensatione servetis. Suprascriptum vero portitorem in præsentem quid vobiscum ei sit agendum, instruximus. A quo cuncta subtiliter addiscentes, sic vos in omnibus exhibete, ut in vestra sollicitudine nostram fuisse præsentiam sentiamus. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 13.)

EPISTOLA LXXX.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Det Maximo epistolam suam redditæ communionis gratiæ testem; modo purgatus ille ac pœnitens Marinianum et alios in charitate suscipiat.

Gregorius Castorio Notario.

Quanto credi tibi a nobis et necessarias vides causas injungi (Grat. 2, q. 5, c. 8), tanto te strenuum debes et sollicitum exhibere. Proinde si Maximus Salonitanus, præstito sacramento, firmaverit se simoniaca hæresi non teneri, atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris tantummodo requisitus, innoxius se esse responderit, et de inobedientia sua pœnitentiam, sicut deputavimus, egerit, volumus ut ad consolandum illum epistolam quam ad eum scripsimus ubi ei et gratiam nostram et communionem nos reddidisse signavimus, experientia tua dare debeas.

crediderim. Quid in ea synodo Constantinopolitana gestum fuerit non liquet. Guesanv.

(e) Male in Vulgatis, *reservari*.

(f) Ex superiori epist. 42 videtur pax confecta. Sed paulo post bellum recrudit, ut in Vita sancti Gregorii diximus.

Epist. LXXIX [Al. 80]. — (a) Lege supra epist. 10.

(b) In hom. 32 in Evangelia, num. 6, consuetudinis illius meminit sanctus Doctor: *ad extincta*, inquit, *eorum* (martyrum) *corpora viventes ægri veniunt, et sanantur: perjuri veniunt, et a dæmonio vexantur.*

sicut in contumacia persistentibus severos nos convenit, sic iterum humiliatis et poenitentibus locum veniæ non debemus.

terea de fratre nostro Sabiniano episcopo Jano, 992 atque Honorato archidiacono Salonitico vel aliis qui se ad sedem apostolicam contulerunt eodem Maximo omnino studiose agendum illos in ea qua decet charitate recipiat, et contra eos nullo modo in corde retineat, sed iam eis gratia et sincera dilectione vivat.

EPISTOLA LXXXI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

illi, poenitenti, ac purgato reddit gratiam et communionem, atque usum pallii concedit.

Maximo episcopo Salonitano.

avis culpabilibus ordinationis tuæ primordiis re malum per inobedientiæ culpam addideris, non sedis apostolicæ auctoritatem eo quo deoderamine temperantes, nunquam contra te ad hoc quod causa poscebat exarsimus. Sed ius se (c) ingratitude nostra quam tu tibi exci- roduceret, credita nos sollicitudo vehementerbat, ne quædam illicita quæ de te audieram negligenter omittere videremur. Quæ si beneres, ipse per te satisfacere differendo firmaque ex hoc adversum te zelum nostrum acris as. At ubi tandem, salubri consilio usus, iugentia humiliter remisisti, et tua dilectio, amiam agens, digna se, ut deputavimus, satis purgavit, redditam tibi gratiam fraternæ tis intellige, atque in nostro te receptum io gratulare, quia sicut perseverantibus in istrictos, ita resipiscentibus nos benignos esse id veniam. Postquam ergo fraternitas tua icæ sedis communionem se reparasse cognovimus personam ad nos transmittat, quæ pallium erendum ex more percipiat. Nam quemadmodum licita perpetrari non patimur, sic quæ sunt tudinis non negamus (*Grat. dist. 12, c. 9*). item et ad hæc concedenda (e) dispensatio nostri vocaverit, multum tamen a nobis petitio imi atque excellentissimi filii nostri Domni i exarchi ut temperantius erga te ageremus Cujus charissimam voluntatem nec pertulic- ee potuimus contristare. (*Cf. Joan. Diac. l. 5.*)

EPISTOLA LXXXII.

CATOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLITANUM.

ino de Romana Ecclesia bene merito faveat, atque ipsum apud imperatorem excuset.

Maximo Anatolio diacono Constantinopolitano.

r. LXXXI [*Al. 82*]. — (a) Rhem. et tres Vat., *alium, per inobedientiam culpam addideris.* excusi, invitis mss., usque adhuc.

e hac vos supra, epist. 3, nunc 5, hic signi- all., *Disgrâce que vous avez encourue auprès de* arle hanc vocem usurpat pro libitu. GUSSANV. is verbis evidenter probatur epistolam cardi- Romanorum ad Agnetem imperatricem, quæ pistolas sancti Petri Damiani, lib. vii, quarta, fundamento male materiato et ruinoso ni- GUSSANV.

A Bonis devotisque filiis ita nos opere dignum est respondere, ut quia debitum reddimus, 992 id quod ultro nos convenit impendere duplicemus. Quia igitur lator presentium filius noster magnificus (a) Marcellinus sic in causa se fratris et coepiscopi Maximi atque Istricorum exhibuit, et in Ecclesiæ nostræ utilitates festinat impendere, ut sinceritatis suæ affectum non solum verbis, sed etiam opere magis magisque valeat demonstrare, idcirco dilectionem tuam his hortamur affatibus, ut ei in urbe regia venienti toto studio, totaque intentione concurras, atque eum ita in omnibus tuis studeas solatiis adjuvare, ut, omnipotentis Dei ac tuis fultus auxiliis, minus illic debeat laborare. Quem etiam ita sicut revera nostrum proprium attendere, atque ei affectum (d) tuæ charitatis in omnibus studebis impendere; quatenus et de præteritis sibi vicem redditam recognoscat, et magnam de futuro devotionis suæ, quam se ecclesiasticis exhibere utilitatibus pollicetur, spem possit retributionis assumere. Quoniam vero, quantum didicimus, prædictum magnificum filium nostrum (c) serenissimus dominus imperator ad sua sub festinatione jusserat vestigia properare, quæ sita opportunitate, inferre te convenit quia non inobedientiæ culpa, sed fratris et coepiscopi nostri Maximi eum causa reliquit. Quæ etsi tarde, finem tamen eo studente percepit. Hoc autem dilectionem tuam voluimus sollicite attendere, ne se in quacunque causa ubi gravamen est pauperum, misceri consentiat; (d) ne forte, potentia personarum aliquatenus pressus, cogatur agere quod animæ illius non possit expedire. Cuncta ergo cum Dei timore tractantes, æternam maxime mercedem perpendite.

EPISTOLA LXXXIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

Januariam ab Anastasii et Bonifacii molestiis tueatur.

Gregorius Fantino defensori Panormitano.

D Januariæ presentium latrix maximam se molestiam ab ingenuo Anastasio atque Bonifacio contra justitiam pati commemorat, adeo ut possessione quam per plurimos annos asseritur possedisse (a) eam, sicut ipsa ait, nitantur expellere. Et quia contra eos se ecclesiastica debere petiit tuitione defendi, experientia tua prædictos viros ad se evocet, eosque admoneat ut illa mali facere nihil præsumant. Sed si quid sibi contra suprascriptam mulierem credunt juste posse competere, iudices cum ea eligant, et quæ inter eos fuerint definita, tuo pro quiete partium solatio compleantur. Si vero eos differre (b) cognoveris, antefatæ mulieri, salva æquitate, tuitionem impendas, et eam

(e) Administratio pontificalis, officium sedis apostolicæ. GUSSAN.

Epist. LXXXII [*Al. 83*]. — (a) Is erat Dalmatiæ proconsul. Vide epist. 5, supra.

(b) Vatic. A, in quo fere solo reperitur hæc epistola (deest enim in Norm., Anglic., Vaticanis aliis, Rhem., Colb.) habet *effectum meæ charitatis*. Remig. et San Victor., *affectum meæ charitatis*.

(c) Remig., *serenissimus filius imperator*.

(d) Idem Codex, *ne fortasse si potentia personarum aliquatenus possint, cogatur*.

contra rationis ordinem nullo modo gravari per-
mittas.

994 EPISTOLA LXXXIV.

AD BENENATUM TUNDARITANUM EPISCOPUM.

Ut oratorium in honorem sanctorum Severini et Julianæ consecraret.

Gregorius Benenato episcopo (a) Tundaritano.

Januaria, religiosa femina, petitoria nobis insinuatione suggestit, quod habetur in subditis, in massa Furiana juris sui oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sanctorum Severini confessoris et Julianæ martyris desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ parochiæ memorata constructio jure consistit, et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est in redditu (b) præstantes liberos a tributis fiscalibus solidos decem, (c) gestisque municipali-
bus alligata, prædictum oratorium absque missis publicis solemniter consecrabis; ita ut in eodem loco nec futuris temporibus baptisterium construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed si (d) missas ibi fieri suprascripta conditrix forte voluerit, a dilectione tua presbyterum noverit postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus præsumatur. Sanctuaria vero suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA LXXXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM.

Januariæ reliquias sanctorum Severini et Julianæ dare jubet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Januaria, religiosa femina, sanctuaria beatorum Severini confessoris et (a) Julianæ martyris oblata petitione sibi postulat debere concedi, quatenus in eorum nomine oratorium propriis sumptibus constructum possit solemniter consecrari. Et ideo, frater charissime, præfatæ desideriis ex nostra te præceptione convenit obedire, ut devotionis suæ in consecratione quam postulat potius effectus.

EPISTOLA LXXXVI.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Reliquias ea lege concecit, ut prius servientium alimoniis provideatur quam dedicetur locus.

Gregorius Constantino episcopo Mediolanensi.

Lator præsentium Eventius, diaconus fraternitatis vestræ, (a) nobis inter alia intimavit sibi a vobis iuncta ut reliquias beati Pauli apostoli, sed et bea-

Epist. LXXXIII [Al. 84]. — (a) Remig., etiam sicut ipsa ait, nuntiantur.

(b) Vulgati, cognoverit... impendat... permittat. Epist. LXXXIV [Al. 85]. — (a) Male in Editis, Fundaritano; deberet tamen legi Tyndaritano. Tyndaris seu Tyndarium olim urbs Siciliæ, nunc excisa. In vet. Colb. et Reg., legitur Venato episcopo Tundari.

(b) Norm., præstantibus liberis, etc.; concinit Corb. (c) In Corb., Norm. et duobus Vatic., gestisque municipalibus allegata. In Corb. tamen, pro municipalibus, legitur, mancipalibus.

(a) In Norm., Colbert., Corb., etc., missas sibi.

Epist. LXXXVI [Al. 86]. — (a) In Vatic. F. Juliani martyris. Cæterum hæc epistola vix discrepat a 71, supra, et 31, indict. 4.

Epist. LXXXV [Al. 87]. — (a) Excusi, nobis talia intimavit. Prætulimus lectionem Vatic. B, D, E, Norm., Corb., Rhem., Colbert. In Corb. tamen,

torum Joannis et Pancratii per eum 995 ad vos dirigere deberemus. Quam petitionem vestram curavimus effectui mancipandum. Fraternitas ergo vestra solito studio perscrutari non differat, quatenus in locis quibus recondendæ sunt, luminaria vel (b) alimonia ibidem servientium ante dedicationem loci ipsius debeant profligari, et tunc in eisdem locis directa sanctuaria sui cum reverentia collocentur, ne loca Deo dicata, si prædicta provisio omissa nunc fuerit, futuris temporibus destituta, quod absit, servientium reperiantur obsequiis.

EPISTOLA LXXXVII.

AD GAUDIOSUM EUGUBINUM EPISCOPUM.

Tadinatis Ecclesiæ visitationem delegat.

Gregorius Gaudioso episcopo (a) Eugubino.

Cognoscentes (b) Ecclesiam Tadinatem diu sacerdotis proprii regimine destitutam, fraternitati tuæ ejusdem Ecclesiæ visitationis operam solemniter delegamus. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus clericorum, redditu, ornatu ministerisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo fraternitas tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, (c) ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expellant sacerdotem qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respuatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et dilectionis tuæ testimonio litteratum ad nos sacrandus occurrat. Commonentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visitationis impendis officium nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri: provisurus ante omnia (d) ne ad hoc cujlibet conversationis seu meriti laicæ personæ aspirare præsumant, et tu periculum ordinationis tuæ, quod absit, incurras.

EPISTOLA LXXXVIII.

AD TADINATES.

Gaudioso episcopo visitatori obediunt, atque idoneum sibi eligunt sacerdotem.

Gregorius clero, ordini et plebi Tadinati.

Cognoscentes Ecclesiam vestram diu sacerdotali

pro intimavit, habes nuntiavit.

(b) Ita quinque Vatic., Norm. omnes. Corb., Colb. Rhem. ac vet. Ed. In recentioribus alimonie . . . debeant erogari. Vide not. ad epist. 78 libri I.

Epist. LXXXVII [Al. 83]. — (a) Eugubium, vulgo Eugubio, urbs olim Umbriæ ad radios montis Apennini, nunc adhuc episcopalis, ducatus Urbinatis Romano pontifici immediate subjecta.

(b) Tadinum fuit urbs Umbriæ, cujus sedes episcopalis iuncta est Nucerinæ. Ejus vestigia visuntur via Flaminia prope Gualdum, vulgo Gualdo. Hostenius, annotat. in Ital. antiq. Cluverii, ait male apud Cluverium et Procopium haberi Tadinates, vel ad apud Plinium, lib. III, cap. 14. Tardinales, pro Tadinates. Gussanv.

(c) Vatic. A, remoto strepitu.

(d) Quatuor Vatic. et Colbert., ne ad cujuslibet conversationis meritum laicæ, etc.

regimine destitutam, curæ nobis fuit ejusdem Ecclesie visitationem fratri et coepiscopo nostro Gaudioso 996 Eugubine Ecclesie solemniter delegare. Cui dedimus in mandatis ut nihil de profectionibus clericorum, redditu, ornatu ministeriisque a quocumque usurpari patiat. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, et, remoto strepitu, uno eodemque consensu talem vobis præficiendum expectare sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia (a) ne cujuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere. Et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione provehatur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite. Sed omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA LXXXIX.

AD SEVERUM ANCONITANUM EPISCOPUM.

Æsinæ civitatis visitationem injungit.

Gregorius Severo episcopo Anconitano.

Postquam (a) civitas Ausina, Deo juvante, recuperata est, atque a republica teneri dignoscitur, magna de Ecclesia ipsa sollicitudo habenda est, maxime quia gloriosus filius noster Bahan magister militum a nobis pro hac re auxilium sperasse dignoscitur; atque ideo ad fraternitatem tuam præsentia curavimus scripta dirigere, ut eidem Ecclesie ex more visitator accedas. Quam ita te convenit exhibere, ut nihil de profectionibus clericorum, etc., ut supra, epistola 87.

EPISTOLA XC.

AD ÆSINENSES.

Severo episcopo visitatori obediant, dignumque sibi eligant episcopum.

Gregorius clero, ordini, et plebi Ausinæ civitatis.

Cognoscentes Ecclesiam vestram diu pastoralis sollicitudine destitutam postquam civitatem vestram recuperatam, et in jure reipublicæ, auxiliante Domino, cognovimus restitutam, curæ nobis fuit Ecclesie

Epist. LXXXVIII [Al. 89]. — (a) Colbert. et duo Vatic. ne ad cujuslibet vitæ meritum.

Epist. LXXXIX [Al. 90]. — (a) Legendum videtur *Æsina*, vel *Auxima* *Æsis*, vulgo *Jesi*, et *Auximum*, D vulgo *Osimo*, in Piceno, nunc Marchia Anconitana positæ sunt. Ancona æquali fere spatio distant, nempe Auximum duodecim m. ad occasum, *Æsis* vero quindecim m. ad meridiem. Utraque adhuc episcopalis et Romano pontifici immediate subdita.

Epist. XC. Al. 91.

Epist. XCI. Al. 92.

Epist. XCII [Al. 93]. — (a) De confessionibus audiendis altum silentium observo. Scilicet non peccabant peccato ad mortem; venialia aliis expiabant remediis. Nostrum morem omnino diversum non vellico, abest. Veterum quis fuerit rimari, veritatis interest. Mutat pietas suos ritus: tunc sacerdotum missarumque paucitate gaudebat; nunc multitudine gloriatur. Tunc rara quidem, sed vera pœnitentia, claviumque usus magis publicus; nunc secretus frequens, ne dicam sæpius præceptus, pœnitentiæ fructus

A vestræ visitationem fratri et coepiscopo nostro Severo Anconitanæ civitatis episcopo solemniter delegare. Cui etiam dedimus in mandatis, etc., ut supra, epistola 88.

997 EPISTOLA XCI.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Barbatianum, si cautus sit in regimine et humilis in suo sensu, abbatem instituat.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quia servorum Dei pater, quem in Neapolitanam civitatem transmiseram, Deo, sicut ei placuit, disponente defunctus est, visum mihi est latorem præsentium Barbatianum monachum pro eorumdem monachorum gubernatione transmittere. Quem ad præsens præpositum esse decernimus, ut si ejus vitæ fraternitati placuerit, hunc post aliquantum temporis eorum patrem debeas ordinare. Sunt enim bona quæ in eo placent. Sed hoc est in illo vehemens vitium, quia valde sibi esse sapiens videtur. Ex qua radice quam multi rami peccati valeant prodire, patenter agnoscitur. Tua itaque sanctitas circa eum sollicite invigilet; et si hunc cautum in regimine et humilem in suo sensu fieri cognoverit, tunc eum ad abbatis honorem, Deo auctore, perducatur. Si vero minus in humilitate proficit, ejus ordinationem differat, mihi que renuntiet. (Vide l. x, ep. 24.)

EPISTOLA XCII.

AD VICTOREM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Præcoritano monasterio presbyterum ex ipsis monachis ordinet.

Gregorius Victori episcopo Panormitano.

C Desiderium quod ad religiosum propositum et animarum salutem pertinere monstratur, sine aliqua, Deo auctore, est dilatione complendum. Et ideo quia monachorum congregatio quæ in monasterio Præcoritano consistit (a) pro sacris missarum solemnibus peragendis presbyteri indigere probatur officio, atque de sua sibi congregatione in hoc ordine postulant consecrandum, fraternitatem vestram scriptis præsentibus adhortamur, ut eum quem sibi de congregatione sua unanimes duxerint eligendum, in prædicto monasterio sine mora vel excusatione aliqua presbyterum debeat ordinare, atque eum nec

prævertens; et si quando deest matura discretio; aurtivus. Uno verbo non apparet Pachomios, Paulus, Antonios, Chrysostomos, Ambrosios, Augustinos, aliosve sanctioris vitæ viros ad pedes confessoris fuisse assiduos. Hac nostra ætate quo quisque melior, eo frequentius ad pœnitentiæ tribunal se reum sistit. Nec hanc, nec illam praxim improbo; non enim una omnes in cælum tendimus via. Gussanv. Ex Gregorii silentio perperam infert Gussanvillæus monachos tunc a confessione abstinuisse, quod non peccarent peccato ad mortem. Certe in tractatu Gallico de Confessione contra Dallæum probavimus, 1 parte, cap. 13, in fine, et cap. 17, confessionis usum pro culpis venialibus expiandis. Vide etiam cap. 20 Edit. Paris., pag. 240 et seq. Itaque Gregorius in assignando presbyteri officio meminit tantum missæ celebrandæ, tamquam præcipuæ præstantiorisque actionis, non tanquam unici muneris, cum et infirmos ungerent, et mortuorum sepulturis præessent, et confessiones pœnitentium exciperent, etc.

in Ecclesia, nec in loco alio (b) observare, sed illic jugiter permanere ex nostra quoque auctoritate constituat; quatenus et ille dum alibi non fuerit occupatus, in officio suo assiduus possit et utilis inveniri, et congregatio quæ sibi eum postulat ordinari, 998 (c) quoties necesse fuerit, sacrificii solemnitate veneratione debita celebrantes, valeant refoveri.

EPISTOLA XCIII.

AD GULFAREM MAGISTRUM MILITUM.

Post laudatum illius in schismaticis ad Ecclesiam reducendis zelum, ad perseverantiam et reverentium protectionem hortatur.

Gregorius Gulfari magistro militum.

Latores præsentium de Istriæ ad nos partibus venientes tanta nobis bona gloriæ vestræ retulerunt, ut in reddendam nos vobis gratiarum actionem vehementer accenderent. Cognovimus namque quod inter curas injunctæ vobis gubernationis illarum partium præcipuam de animarum lucris sollicitudinem habeatis, et ita errantium corda ad unitatem festinare vos Ecclesiæ revocare, ut, quantum ad desiderium vestrum pertinet, nullum illic ab apostolica segregatum remanere velitis Ecclesia; tantusque vos beati Petri apostolorum principis amor accenderit, ut ovile ipsius (a) cui a Domino omnium Creatore claves sunt traditæ summo redintegrare cum desiderio cupiatis. Habe, gloriose fili, ex tanto talique opere præfixam de divina retributione fiduciam, in qua vos non solum nostra adhortatio, sed et apostolicus quoque sermo confirmat, quia is qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum (Jac. v). Quantalibet enim sit temporalis affluentia, vel certe prosperitas, habet finem suum, terminum mortis. Hoc vero quod de animarum lucris apprehendistis studium, tenet fixam spei suæ certitudinem, æternæ scilicet vitæ retributionem. Quapropter, præmissis paternis salutationis affectu, hortamur gloriam vestram ut pro unitate sanctæ fidei zelum quem vobis ipse unitatis auctor tribuit studiosus peragatis, (b) et quosque potueritis in sinum matris Ecclesiæ ab schismatis sui revocantes errore, adhortatione continua foveatis. Hoc etiam peragentes, ut et quos per vos Dominus suo ovili redintegrari concesserit, ita defensionis vestræ solatiis protegatis, ut non sit quo hi qui adhuc in errore sunt positi, revertentes ad salubre consilium, (c) valeant applicare. Dum enim vos causas Dei in terra agitis, ipse et hic actus vestros protectionis suæ feliciter ope

b De hac voce jam supra diximus ad epist. 6 lib. viii, indict. 1, et infra dicemus, lib. x, epist. 10. Observatio eodem sensu legitur epist. 28 ejusdem libri.

(c) In Vulgatis, quotiens necesse fuerit, ipso sacrificii solemnitate... celebrante, valeat refoveri; reluctantibus Mss. Anglic., Norm., Corb. et pler. Vaticani tantisper dissentiunt tum ab Excusis, tum a cæteris Mss., ut et Remig. et San-Victor.

EPIST. XCIII [Al. 96.] — (a) Ita ope Vatic. A restitimus. Corruptum autem videtur quod legitur in San-Victor. et in Editis, cui a Domino omnes creaturæ sunt traditæ.

A disponit, et in æterna vobis vita quam cupitis pro tanto bono vestro (d) retributio existat.

999 EPISTOLA XCIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Istros quosdam, ut in Siciliam ad episcopum suum cito perveniant, adjuvet. Episcopum ipsum ut Romam veniat adhortetur, atque itineris expensam præbeat.

Gregorius Romano defensori.

Præsentium portitores huc de Istriæ partibus venientes ad episcopum suum, qui nunc in Siciliæ degit partibus, cum nostro se pergere solatio poposcerunt, quos hinc ordinantes fecimus ambulare. Suscipiens ergo eos experientia tua ordinet qualiter ad prædictum episcopum suum velocius valeant pervenire; ne, sicut astruunt, schismaticorum illarum partium eos alii ad persuadendum præveniant. Quantum enim indicant, ipse episcopus pro unitate fidei ad nos habet desiderium veniendi. Concurrentum ergo illis est, ut bona quæ cupiunt, Domino adjuvante, valeant perficere. Sed experientia tua aut per se, si in vicino est, aut suis epistolis, eundem episcopum adhortetur, ut, propitiante Domino, ad apostolorum limina properare festinet, sciturus quod a nobis cum omni suscipietur affectu. Cui expensam itineris qualiter ad nos perveniat præbere te volumus. Sin vero onerosum illi est huc venire, et Siciliam habitare disponit, atque in unitate Ecclesiæ apud scripturarum perversores cum cautela permanere consentit, et hoc nobis tua suggestionem indicare non differas, ut qualiter illic consultum habere valeat expensare auxiliante Domino disponamus. Sed et harum latores quemadmodum ad eundem episcopum suum veniant tuæ concursione sit atque solatii, ut venientes a nobis nihil minus sentiant.

EPISTOLA XCV.

AD CALLINICUM ITALIÆ EXARCHUM.

Quosdam Ecclesiæ unitati redditos ac Roma in Istriam redeuntes commendat.

Gregorius Callinico exarcho Italiæ.

Apud excellentiam vestram (a) tanto nobis quæ petimus speranda sunt, et velut impetrata jam credimus, quando et hoc quod petitur ab officio nostro non discrepat, et vos inter curas fluctuationum secularium æternæ quoque ex hoc cumulus retributionis exspectat. Harum siquidem latores de Istriæ ad nos partibus venientes, schismaticorum, inter quos erant positi, vitantes errorem, unitati Ecclesiæ subdisalubriter cupierunt. Quorum boni intentionem

(b) In Vatic. A, et quousque potueritis.

(c) Ibidem, valeant amplius hæsitare. Applicare hi videtur idem esse, ac apud principem aut iudicem accusare. Exod. xiii, 8, juxta Vulgat. vers. applicabitur ad deos; juxta hebr. fontem, adducetur ad deos, seu ad iudices; et vers. 9, ad deos, id est ad iudices, utriusque perveniet.

(d) Idem Codex, retributor existit.

EPIST. XCIV. Al. 97.

EPIST. XCV [Al. 98]. — (a) In aliis Ed., quæ petimus velut., etc. Restituimus hunc locum ex Mss. Vatic., Rhem., Reg., etc. In quatuor tamen Vaticanis omittitur quæ petimus.

bus abbas tanta de gloriæ vestræ amplius charitate retulit, quanta de bono revera et christianissimo decet filio prædicari. Et quoniam tantum sibi affectum a vobis impensum ac tale studium in ordinanda pace vos habuisse narravit, quale nec in nostris civibus qui illic ante inventi sunt exstitit, supernæ protectionis misericordiam postulamus, ut hanc vobis vicem, **1002** in corpore et in anima, et hic et in futuro retribuat, qui pro multorum salute vigilanter agere quæ erant utilia non cessastis.

Indicamus itaque (b) Ariulfum de servanda pace, non ut rex ipsius juravit, sed sub conditione si sibi in quoquam excessum non fuerit, aut si nullus contra Arogis exercitum ambulaverit, sacramenta præstissime. Quod quia omnino iniquum et dolosum est, nos tanquam si non jurasset habemus, quia in aliquid parum facilem sibi excedendi occasionem inveniet, et plus nos (c) si de eo suspecti non fuimus decipiet. Warnilfrida vero, ad cuius non consilium idem Ariulfus cuncta agit, omnino jurare despexit. Ed id contigit, ut ex pace, quam multum desideravimus, nos in his partibus nullum pene remedium habere possimus, quia de eisdem hostibus de quibus suspecti nuncusque fuimus adhuc et in posterum suspecti sumus.

Cognoscat præterea gloria vestra homines regis qui huc transmissi sunt imminere ut in pacto debeamus subscribere. Sed recordantes eorum quæ Agilulphus Basilio viro clarissimo convitia per nos in beati Petri dixisse fertur injuriam, quamvis hoc penitus idem Agilulphus negaverit, a subscriptione tamen abstinere prævidimus, ne nos qui inter eum et excellentissimum filium nostrum domnum exarchum petitores sumus et medii, si quid forte clam sublatum fuerit, falli in aliquo videamur, et nostra ei promissio in dubium veniat; et si qua de futuro, quod absit, necessitas fuerit, occasionem inveniat qualiter nostræ petitioni consentire non debeat. Et ideo petimus ut, sicut et a prædicto filio nostro excellentissimo poposcimus, gloria vestra ea qua nobis charitate unita est peragat, quatenus antequam homines ipsi ab Arogis revertantur, rex eis sub festinatione scripta transmittat, quæ tamen ad nos deferantur, in quibus eis præcipiat ut nos subscribere non petant. Sed si tantum est, (d) gloriosum fratrem nostrum, vel de episcopis unum, aut certe archidiaconum subscribere faciemus.

Parisiis prévôt des marchands; aliis, maire de la ville. Hujus vocis multi sunt significatus qui ad rem nostram non faciunt, Græcis λογιστής. In Cod., lib. III, de modo multarum, etc. Idem officium præstabant apud Athenienses decemviri. GUSSANV. Obscurum esse non potest quodnam sit curatoris civitatis officium legenti apud Cassiodorum, l. 7 Var., c. 12, formulam hujus dignitatis. Ordines itaque curiæ gubernabat, pretia rerum venalium moderabatur, cunctorum civium utilitati invigilabat. Antiquam fuisse hanc dignitatem ex eod. Cassiodori testimonio liquet, In Vatic. A legitur procuratori Raven.

(b) De Ariulfo et Aroge vide epist. 46 lib. II, indict.

A De persona vero Augusti gratias agimus, atque studemus ut cum adversario suo causam suam secundum æquitatem definiat, qui ita illi (e) ne illuc exhiberetur laborem imponi (f) noluimus, ut tamen adversario ipsius justitiam non negemus.

De aliis autem quia digne vobis gratias agere necdum occurrimus, in subsequenti responsalem dirigimus, per quem in charitate qua ad alterutrum nexi sumus amplius miserante Domino constringamur. Præterea gloriæ vestræ mœror nos vehementer afficit; sed quia vir sapiens ea quæ per consolationem dicenda sunt cuncta novit, verbis vos consolari cessamus, sed oratione prosequimur, petentes ut omnipotens Deus vitam et salutem vestram vestrorumque omnium pietatis suæ protectione custodiat, et cor vestrum in afflictione positum consoletur.

1003 EPISTOLA XCIX.

AD OCCILIANUM TRIBUNUM HYDRUNTINUM.

Hortatur ut gravatam a Viatore extribuno Hydruntinam civitatem levelet.

Gregorius Occiliano tribuno Hydruntino.

Cognoscentes magnitudinem vestram de Ravennatibus partibus cum ordinatione excellentissimi filii nostri domni exarchi ad Hydruntinam civitatem feliciter remeasse, grate suscepimus, et Dominum exoramus, qui actus vestros suæ propitiationis opitulatione disponat. Sabinus siquidem frater et coepiscopus noster ad nos veniens graves nobis civium suorum querelas innotuit, asserens a Viatore extribuno Hydruntinæ civitatis multa se hactenus illicita pertulisse. Magnitudinem ergo vestram paterno salutantes affectu, hortamur ut quidquid pridem male gestum esse cognoscitis judiciaria debeat emendatione corrigere. Scitis etenim quod locus ipse Ecclesiæ nostræ sit proprius; et ipsi pauci qui illic rustici remanserunt, si in aliquibus incompetentibus angariis vel oppressionibus affliguntur, locum ipsum deserunt, et, quod non optamus, hostibus datur illum occasio pervadendi. Prædictum ergo episcopum omnesque habitatores loci ipsius vobis peculiariter commendamus, ut non solum nullis illicitis injunctionibus onerentur, sed magis ex commendatione nostra vestra sibi in omnibus sentiant adesse solatia, ut et beatus Petrus apostolorum princeps, cujus res ipsa est, vobis retributor existat, (a) et nos in vestris promptius utilitatibus commodemus.

10, et ad eam notas a et m, In Vatic. A et in Reg. pro Arogis legitur regis exerc.

(c) Al., quasi de eo, etc. Magis placuit lect. Vatic. A et B.

(d) In Vulgatis, Gloriosum scribitur quasi nomen proprium. Sanctum Gregorium de fratre suo loqui conjicimus. Vide quæ ad hoc argumentum illustrandum congesimus, lib. I comment. de ejus Vita.

(e) Exhibere est se vel alium sistere præsentem. De verb. signific., leg. 22, et 246, in Dig.

(f) Corb. voluimus. Vatic. A, volumus.

Epist. XCIX [Al. 104]. — (a) In Vatic. A, D, E, commendamus, secus in Norm. Rhem. etc.

EPISTOLA C.

AD SABINIANUM CALLIPOLITANUM EPISCOPUM.

Ne patiatnr Calliponitanos angariis prægravari.

Gregorius Sabiniano episcopo Callipolitano.

Indicatum nobis est quod homines Callipolitani castri, in quo te, propitiante Domino, esse constitimus sacerdotem, gravibus diversorum molestiis affligantur, atque in longinquis angariis multisque dispendiis conterantur. Hortamur ergo fraternitatem tuam, ut quia et (a) locus ipse nostræ, sicut cunctis notum est, Ecclesiæ esse dignoscitur, sollicitudinem tuam rectæ defensionis zelo succendas, eosque non permittas illicitis prægravari, quia et exemplaria tibi privilegiorum Ecclesiæ de scrinio nostro ob hoc fecimus dari; quatenus informatus ex omnibus qualiter habitatores loci illius defensare valeas non ignores. Volumus etiam ut massæ ipsius Callipolitane homines, sub sollicitudinis tuæ cura, a futura tertia indictione, habere debeas, atque de eorum relevandis molestiis esse cautissimum; et adhibita sollicitudinis cura, uniuscujusque vires quid præstare de sua pensione Ecclesiæ utilitatibus valeant caute cognoscere, ac secundum vires suas 1004 ad persolvendum quemque disponere. De qua ordinatione fraternitas tua, subtiliter facta notitia, quid dare ipsi homines totius Callipolitane massæ possunt indicare non differat, ut sciamus quid exinde disponere, auxiliante Domino, valeamus. Ad Sergium vero defensorem præcepta direximus, ut in hac vobis re non solum non audeat esse contrarius, sed vobis magis ubi valuerit solatia subministret.

EPISTOLA CI.

AD SERGIUM DEFENSOREM

Fruniscendum Ecclesiæ Hydruntinæ debitorem, si sponte non solvat, cogat ad Judicium.

Gregorius Sergio defensori.

Reverendissimus frater noster Petrus, Hydruntinæ civitatis episcopus, questus est nobis per Vincentium diaconum suum, Fruniscendum Ecclesiæ suæ quondam filium, in multis existere debitorem; et non solum nolle satisfacere de his quibus tenetur obstrictus, sed etiam contemnere subire iudicium. Unde experientiæ tuæ præsentī auctoritate præcipimus ut eum admonere studeat, quatenus si quid de obstrictu Ecclesiæ (a) se redhibere cognoscit, satisfacere dilatione postposita non desistat. Alioquin mora cessante ad electorum te compellente accedat iudicium. Et quidquid veritate cognita mediis sacrosanctis Evangeliiis fuerit statutum, ita ad effectum

Epist. C [Al. 105] — (a) Ex hac et superiori epist. obiter observandum jam tunc urbes integras plurimas Ecclesiæ Romanæ dominio subditas fuisse. Vide supra epist. 31 lib. II. Unde liquet sanctum Gregorium custodiæ Neapolis Tribunalis deputasse, ac militibus qui in hujus urbis præsidio erant imperasse; quod nisi urbis Dominus fuisset, minime præsumpsisset. De hac terrena summorum pontificum potestate fusius in Vita sancti Gregorii.

Epist. CI [Al. 106]. — (a). Gall., *redevoir*, quasi redebere, imo sic habet San-Vict. Hac voce utuntur jureconsulti alio sensu. Vide notam x ad epist. 44

A executionis tua instantia perducatur, ut hujus rei querela ad nos de novo non redeat.

EPISTOLA CII.

AD SERGIUM DEFENSOREM.

Mancipium ab ipsius Gregorii Germano Hydruntum fugiens curet comprehendi, ac navi Romam deferri.
Gregorius Sergio defensori.

Filius noster vir magnificus Oecilianus, tribunus Hydruntinæ civitatis, ad nos veniens puerum unum, Petrum nomine, artis pistoriæ, ex jure (a) germani nostri ad eum noscitur perduxisse. Quem nuno fuga lapsum ad partes illas reverti cognovimus. Experientia ergo tua antequam ad Hydruntinam civitatem valeat is ipse contingere, sub qua valueris celeritate, vel ad episcopum Hydruntinæ civitatis, vel ad prædictum tribunum, vel ad alium quem in loco tuo te habere cognoscis, scripta dirigas, ut uxorem vel filios prædicti mancipii sub omni habere debeant cautela, atque de ipso sollicitudinem gerere, ut perveniens valeat detineri, et mox cum rebus suis omnibus, quæque ad eum pertinent, navi impositis per fidelem personam huc modis omnibus destinari. Experientia itaque tua cum omni hoc studeat efficacia solertiaque perficere, ne de neglectu vel mora nostros, quod non optamus, animos offendas.

1005 EPISTOLA CIII.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ne milites in monasterio virginum hospitentur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Insinuavit nobis latrrix præsentium Agnella abbatisa quod intra monasterium ipsius milites hospitentur. Et omnino de fraternitatis vestræ sollicitudine mirati sumus cur hoc patienter tulerit, et non illud eum omni celeritate fecerit emendari. Unde hortamur ut vel nunc studii vestri sit instanter eis quorum interest imminere quatenus sine aliqua excusatione tolerantur exinde, et nullus illic ulterius (a) hospitium et metatum accipiat, ne callidus hostis, occasionem inveniens, de deceptione religiosi habitus, quod absit, valeat exultare.

EPISTOLA CIV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ut Neapolitani cives ad concordiam redeant, virum apprime instructum Romam mittere festinet.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quorundam in Neapolitana consistentium civitate relationem de quibusdam capitulis Stephano deferente suscepimus. De quibus (a) Theodorus vir magnificus, major populi, ad nos veniens, ante conquestus jam

lib. I, et notam b ad epist. 82 ejusdem lib.

Epist. CII [Al. 107]. — (a) Inde conficitur Gregorium habuisse germanum fratrem. Vide notam d ad epist. 98, supra.

Epist. CIII [Al. 108]. — (a) In quatuor Vatic., Norm., Reg., Corb. et plerisque omittitur *hospitium*. Legitur in Vatic. A, omisso *metatum*.

Epist. CIV [Al. 109]. — (a) De eo adhuc lib. sequenti, epist. 25, ubi corrupte prius legebatur *Theodorico* pro *Theodoro*. Ex utraque autem epist. conficitur ad majores urbium pertinuisse portarum curam et eustodiam.

fuerat a Fraternitate tua in eis fuisse præjudicia irrogata. Sed et alteram quorundam relationem in prædicta urbe degentium, qui prædicti majoris populi partem sequuntur, accepimus. Ex quibus liquido comperimus in duas se partes populum divisisse. Et quia nobis triste, et tibi grave est inter habitatores memoratæ civitatis prodisse diseordiam, quorum unitati studere debueras ac concordie ideo fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut, cessante omni excusatione, personam huc instructam sub festinationem transmittas, quæ aut in electorum aut certe in deputatorum a nobis iudicio, si qua pro tuis partibus sunt agenda, adversariorum intentionibus ac objectis per omnia valeat respondere; ut, veritate cognita, salubrem hic finem causa suscipiat; quatenus, rationaliter omnibus capitulis quæ in altercationem venerant terminatis, nulla in hac contentione ingravedo vires accipiat, sed sola inter te et filios pax, sicut decet, et charitas perseveret. Quia ergo exortæ contentiones nulla illic possunt ratione distingui, quippe ubi tanta in habitatoribus est nata dissensio, **1006** ut nullus sit qui possit in iudicio respondere, sive defendendæ alternæ partis studio remanere, ita fraternitas tua agat, (b) ut in transmittenda persona, sicut diximus, nullam tarditatem qualibet excusatione subjungat.

EPISTOLA CV.

AD SERENUM MASSILIENSEM EPISCOPUM.

Cyriacum abbatem ad Syagrium euntem commendat, monet imagines in Ecclesiis esse servandas.

Gregorius Sereno episcopo Massiliensi.

Quod fraternitati vestræ tam sera scripta transmittimus, non hoc torpori, sed occupationi deputate. Latorem vero præsentium dilectissimum filium nostrum Cyriacum, monasterii nostri Patrem, vobis in omnibus commendamus, ut nulla hunc in Massiliensi civitate mora delineat, sed ad fratrem et coepiscopum nostrum Syagrium cum sanctitalis vestræ solatio, Deo protegente, proficiscatur.

Præterea indico dudum ad nos pervenisse quod fraternitas vestra, quosdam (a) imaginum adoratores aspiciens, b easdem in Ecclesiis imagines confregit atque projecit. Et quidem zelum vos, ne quid manufactum adorari posset, habuisse laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse (c) indicamus. Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo

(b) In Vatic. A, *ut transmittenda*, omisso *in*, quod efficit sensum.

Epist. CV [Al. 110]. — (a) Supra, epist. 52, secundino. De imaginibus, infra lib. xi, epist. 12, eandem doctrinam inculcat, scilicet nec frangendas esse imagines, nec adorandas. Sic opinabatur sanctissimus pontifex Romanus in fine sexti sæculi. Octavo sæculo ineunte emergerunt Iconomachi circa tempora Gregorii II et Gregorii III, et multis de iis aut abolendis aut retinendis conciliis habitis, tandem in Nicæno II, an. 787, pro imaginibus decretum factum et promulgatum est. Galli aliquandiu reluctati sunt, et in synodo Francofordiensi an. 794 Nicænam damnarunt, male ut apparet, intellectam. Nec vero statim manus dederunt; nam, referente Sirmondo, circa an. 824, nostri episcopi, jussu Ludovici Pii Parisiis

A legant quæ legere in Codicibus non valent. Tua ergo fraternitas et illas servare, et ab earum adoratione populum prohibere debuit, quatenus et litterarum nescii haberent unde scientiam historię colligerent, et populus in picturæ adoratione minime peccaret.

EPISTOLA CVI.

AD SYAGRIUM, ÆTHERIUM, VIRGILIUM ET DESIDERIUM EPISCOPOS.

Contra simoniacos, ac neophytos, et vetita mulierum contubernia, nec non synodorum, quæ quotannis haberi debent neglectum, stylum acuit; atque ut synodi quotannis fiant. De his omnibus in synodo tractari jubet, et ad se per Cyriacum abbatem referri.

Gregorius (a) Syagrio Augustodunensi, Ætherio Lugdunensi, Virgilio Arelatensi, et Desiderio Viennensi episcopis Galliarum a paribus.

Caput nostrum, quod Christus est, ad hoc sua esse membra nos voluit, ut per compagem charitatis et fidei, **1007** unum nos in se corpus efficeret. Cui ita corde adhærere nos convenit, ut quia sine ipso nihil esse possumus, per ipsum possimus esse quod dicimur. Ab arcæ capitis nostri res nulla nos dividat, ne ab ea, si ejus esse membra refugimus, relinquamur, et velut ejecti de vite palmites arcescamus. Ut ergo Redemptoris nostri esse habitaculum mereamur, in dilectione ipsius toto mentis studio maneamus. Ipsenamque ait: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Sed quoniam bonorum auctori hærere aliter non valemus, nisi cupiditatem a nobis, quæ omnium, malorum radix est, abscindamus (Grat. dist. xlvii, c. 7), per scripta præsentia, quæ alterno ad invicem desideratæ visitationis sermone nos sociant, fraternitatem vestram institutis apostolicis convenimus, ut, Patrum regulis et præceptis Dominicis innitentes, de templo fidei avaritiam, quæ idolorum est servitus excludamus, ut in domo Domini nil noxium, nilque sinamus adesse confusum.

Nuntio siquidem apud nos olim discurrente vulgatum est quod in Galliarum partibus sacri ordines per simoniacam hæresim conferantur. Et vehementi tædio mœroris afficimur, si in ecclesiasticis officiis quemquam habet locum pecunia, et sit sæculare quod sacrum est. Quicunque ergo hoc pretii studet datione mercari, dum, non officium, sed nomen attendit, sacerdos non esse, sed dici tantummodo inaniter con-

congregati, ab imaginum cultu indicto abhorreere visi sunt, prolatis sanctorum Patrum sententiis suam doctrinam stabilientes, tanta quidem fidentia, ut eam se summo pontifici per suos legatos Jeremiam et Jonam persuadere posse crediderint. De cultu relativo et absoluto, religioso et civili vide theologos, quorum nullus, quod sciam, sancti Gregorii damnat epistolam ad Serenum. GUSANV.

(b) Vulgati, *easdem Ecclesiæ Norman., easdem de Ecclesiis.*

(c) Al., *judicamus vel judicavimus.*

Epist. CVI [Al., 111]. — (a) In Norm. tantum legitur Ætherio, Virgilio et Desiderio episcopis Galliarum a paribus. In Rhem. additur Syagrio, qui cæteris præponitur, sed sedium episcopatum nulla fit mentio.

cupiscit (*Grat. 1, q. 1, c. 2*). Quid scilicet? quid per hoc aliud agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla sollicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio, sed ille solummodo dignus, qui dare pretium suffecerit, aestimetur? Ex qua re si recti libraminis examinatione pensetur, dum improbe ad inanem gloriam locum festinat utilitatis arripere, eo ipso magis quod honorem querit, indignus est. Sicut autem (*Grat. 1, q. LXVI, c. 3*) is qui invitatus renuit, quaesitus fugit, sacris est altaribus admovendus, sic qui ultro ambit, vel importune se ingerit, est procul dubio repellendus. Nam qui sic nititur ad altiora conscendere quid agit nisi ut crescendo decrescat, et ascendendo exterius interius ad profunda descendat? Itaque, fratres charissimi, in Sacerdotibus ordinandis sinceritas vigeat, sit simplex sine venalitate consensus, pura praferatur electio, ut ad summam sacerdotii non suffragio venditorum proventus, sed Dei credatur esse iudicio. Nam quia grave omnino sit facinus Dei donum velle pretio comparare vel vendere, evangelica est testis auctoritas (*Matth. XXI*). Templum enim Dominus et Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas evertit. Qui aliud est columbas vendere, nisi pretium de manuum impositione percipere, et Sanctum Spiritum, quem omnipotens Deus hominibus tribuit, venundare? Quorum sacerdotum ante Dei oculos cadere, cathedrarum utique patenter eversione signatum est. Et tamen exerit adhuc nequitia: pravitas vires suas. Nam cogit vendere quos decipit ut emerent. Et dum non attenditur quod divina voce praecipitur: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth. X, 8*) agitur ut crescat, **1008** et geminata fiat in uno eodemque (b) delicti contagio ementis scilicet et vendentis. Et cum liqueat (*Grat. 1, q. 1, c. 13*) hanc haeresim in Ecclesia ante omnes radice pestifera subrepisse, atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione damnatam, cur non cavetur, cur non perpenditur quia benedictio (*Grat. 1 q. 1. c. 4*) illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc ut fiat haereticus promovetur?

Plerumque ergo adversarius animarum, dum non potest in his quae ad faciem sunt prava subripere, callide specie quasi pietatis injecta nititur supplantare, suadetque forsitan debere ab habentibus accipi, ut sit quod possit non habentibus erogari, dummodo vel sic venena mortifera, eleemosynae celata obumbratione, transfundat. Nam nec venator feram, aut avem anceps deciperet, vel piscem piscator caperet; si aut illi laqueum in aperto proponerent, aut ille hamum esca absconditum non haberet. Omnino ergo metuenda et cavenda est hostis astutia, ne quos aperta

nequitia tentatione subvertere, latente telo saevius valeat trucidare. Neque enim eleemosyna reputanda est, si pauperibus dispensetur quod ex illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male accipit ut quasi bene dispenset, gravatur potius quam juvatur (*Grat. 1, q. 1, c. 27*). Eleemosyna Redemptoris nostri oculis illa placet, quae non de illicitis et iniquitate congeritur, sed quae de rebus concessis et bene acquisitis impenditur (*Grat. XIV, q. 5. c. 7*). Unde etiam illud certum est, quia etsi monasteria aut xenodochia vel quid aliud (c) de pecunia quae pro sacris ordinibus datur, construantur, mercedi non proficit, quoniam (d) dum perversus et emptor honoris in locum sanctum transmittitur, et alios ad sui similitudinem sub commodi datione constituit, plura male ordinando destruit quam ille potest aedificare qui ab eo pecuniam ordinationis accepit. Ne ergo sub obtentu eleemosynae cum peccato aliquid studeamus accipere, aperte Scripturae sacrae ordo nos prohibet, dicens: *Hostiae impiorum abominabiles, quae offeruntur ex scelere* (*Prov. XXI, 27*). Quidquid enim in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei non placat iracundiam, sed irritat. Hinc rursus scriptum est: *Honora Dominus (e) de tuis justis laboribus* (*Prov. III, 9*). Qui ergo male tollit ut quasi bene praebet, constat sine dubio quia Dominum non honorat. Hinc quoque per Salomonem dicitur: *Qui offert sacrificium de substantia pauperis, (f) ac si victimet filium in conspectu patris* (*Eccli. XXXIV, 24*). Quantus autem dolor patris sit perpendamus, si in ejus conspectu filius victimetur. Et hinc facile cognoscimus quantus apud Deum dolor exasperatur, quando ei sacrificium ex rapina tribuitur. Nimis ergo declinandum est, dilectissimi fratres, sub obtentu eleemosynae, peccata simoniacae haereseos perpetrare. Nam aliud est propter peccata eleemosynas facere, aliud propter eleemosynas peccata committere.

Hoc quoque (*Grat. dist. 59, c. 3*) ad nos pervenisse non dissimili dignum detestatione complectimur, quod quidam, desiderio honoris inflati, defunctis episcopis tonsurantur, et fiant repente ex laicis sacerdotes, atque inverecunde (g) religiosi, propositi ducatum arripiunt, qui nec esse adhuc milites didicerunt. **1009** Quid putamus quod isti subjectis praestituri sunt, qui antequam discipulatus limen attingant, tenere locum magisterii non formidant? Qua de re necesse est (h) ut si et quamvis inculpati quisquam sit meriti, ante tamen per distinctos ordines ecclesiasticis exerceatur officiis. Videat quod imitetur, discat quod doceat, informetur quod te-

(b) In Anglic., Reg., et in quatuor Vatic., *delicti conditio*. Secus in Norm., Rhem., etc.: paulo post in Rhem. et Vatic. D, ubi legimus *ante omnes radice pestifera*. habetur, *ante omnes radices pestiferas*.

(c) In Mss. Norm., Reg. et Vatic., omittitur, *de pecunia quae pro sacris ordinibus datur*; quae tamen verba subintelligi debent.

(d) In Excusis *perversus emptor*. Multa alia levioris momenti hac in epistola emendavimus ex Mss. de quibus non admonuimus.

(e) In Vatic. A, *de tuis hostiis et tuis justis laboribus*. In Vatic. B, *de tua substantia, vel de tuis justis laboribus*.

(f) Excusi, *quasi victimet filium*.

(g) Ita Norm. Vatic. A et D, ac plerique Mss. cum vet. E-l., consentiente Gratiano. Recentiores habent, *praepositi*.

(h) Norm., *ut quamvis inculpati sit quisque meriti*. Sic olim legit Gratianus.

neat; ut postea non debeat errare, qui eligitur viam errantibus demonstrare. Diu ergo religiosa meditatione poliatur ut placeat, et sic lucerna super candelabrum posita luceat, (i) ut adversa ventorum vis irruens conceptam eruditionis flammam non extinguat, sed augeat. Nam cum scriptum sit: *Ut prius quis probetur, et sic ministret* (1 Tim. III, 10), multo amplius ante probandus est, qui populi intercessor assumitur, ne fiant causa ruinæ populi sacerdotes mali. Nulla igitur contra hoc excusatio, nulla potest esse defensio, quia cunctis liquido notum est quæ sit in hujus rei diligentia sancti et egregii sollicitudo doctoris, qui neophytum ad ordines vetat sacros accedere (1 Tim. III). Sicut autem tunc neophytus dicebatur (Grat. dist. 48, c. 2) qui in initio in sanctæ fidei erat (k) conversatione plantatus, sic modo neophytus habendus est qui repente in religionis habitu plantatus, ad ambiendos honores sacros irrepserit. Ordinate ergo ad ordines (l) ascendendum est; nam casum appetit qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. Et cum idem Apostolus doceat inter alia sacri ordinis instituta discipulum, manum non esse cuiquam citius imponendam (1 Tim. V), quid hoc celerius, quidve præcipitantiùs quam ut exordiat a summitate principium, (m) et ante incipiat esse episcopus quam minister? Quisquis ergo sacerdotium non ad elationis pompam, sed ad utilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum hoc quod est subiturus onere metiatur, (n) ut et impar abstineat, et ad id cum metu, etiam qui se sufficere existimat, accedat.

Ab re autem non facimus (o) si ad argumentum rationabilium usum rerum irrationabilium colligamus. Apta namque ædificationibus de silvis ligna succiduntur, nec tamen adhuc viridibus ædificii pondus imponitur, nisi eorum viriditatem multorum dierum mora siccaverit, et apta ad necessarium usum effecerit. Quæ observantia si forte negligitur, citius superimposita mole franguntur, et gignit ruinam ad auxilium res provisæ.

Hinc etenim et medici, qui curam gerunt de corpore, quædam adjutoria recenti adhuc confectione formata indigenti non offerunt, sed maceranda temporibus derelinquunt. Nam si immature quis dederit, dubium non est quia sit causa periculi, res salutis. Discant itaque, discant in officio suo sacerdotes, quibus animarum credita est cura, servare quod diversarum artium homines docente ratione custodiunt, et a præcipiti se ambitione, etsi non metu, saltem pudore contineant.

Sed (p) ne forsitan adhuc se pravæ consuetudinis quisquam velit objectu defendere, (q) fraternitatis ves-

træ discretio rationis eos freno coerceat, et labi in illicitis non permittat, quia quidquid ultione dignum est, non ad imitationis, sed ad exemplum potius debet correptionis adduci.

Neque autem hoc quod similiter corrigendum est patimur negligenter omittere. Nam quid prodest cuncta munisse, si per unum locum (r) perniciosus hosti præbeatur accessus? Cum his itaque qui in sacro sunt ordine constituti habitare mulieres prohibeantur. De quibus, ne antiquus humani generis inimicus exsultet, omnium definiendum consensus est ut præter eas quas sacri canones complectuntur, alias secum mulieres habere non debeant. Quæ interdictio etsi forte aliquibus ad tempus amara est, certum est quia postmodum ex ipsa animæ utilitate dulcescit, unde inimicus superare potuit, superetur.

Nec hoc quoque in hac sollicitudinis parte relinquimus, quod de habendis per parochias conciliis, Patrum providentia, utilitatis causa sancitum est. Unde ne qua inter fratres dissensio, ne qua inter præpositos et subjectos sint fomenta discordiæ, in unum convenire sacerdotes necesse est, ut et de (s) ingruentibus causis disceptatio, et sit salubris de ecclesiastica observatione collatio; quatenus dum per hoc et præterita corriguntur, (t) et regulam futura accipiunt, omnipotens ubique Dominus fratrum concordia collaudetur. Cujus vobis adesse præsentiam, si hæc observabitis, scitote, quia scriptum est: *Ubi fuerint congregati duo aut tres in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Matth. XVIII, 20). Si ergo adesse dignabitur ubi duo vel tres fuerint, quanto magis non deerit, ubi plures convenerint sacerdotes? Et quidem quia de habendo bis in anno concilio Patrum sit regulis statutum, non latet. Sed ne forte aliqua impleri hoc necessitas non permittat, semel tamen (u) sine excusatione aliqua decernimus congregari, ut expectatione concilii nihil prævum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque etsi non amore justitiæ, metu tamen examinis abstinetur ab hoc quod omnium notum est posse displicere iudicio. Hanc, fratres charissimi, observantiam nostris relinquendam posteris teneamus, et omnia quæ ad eruditionem nostram sacris apicibus scripta sunt meditemur, atque ad ea quoscunque possumus incitemus. Certum quippe est quia si toto corde præceptis nos salutaribus occupamus, omnem vitiorum labem effugimus, quia dum in his quibus ædificamur innitimur, locum sine dubio deceptionis excludimus.

De his itaque quæ superius dicta sunt, fraternitatem vestram, auctore Deo, volumus synodum congregare, atque in ea reverendissimo fratre nostro

hoc.

(q) Vatic. D et E, *fraternitas vestra discretionis eos freno coerceat*.

(r) Ita Vatic. Norm., etc. In Ed., *perniciosa hosti*.

(s) Vulgati, *incidentibus*.

(t) Al., *et regulam futuram*, ut habetur in Vatic. A et F.

(u) Vulgati, *semel tamen in anno*.

(i) Vatic. *Aut adversariorum ventorum*.

(k) Norm., *eruditione*.

(l) In tribus Vatic. et Norm., *accedendum est*.

(m) Norm., *et antequam incipiat esse discipulus, sit magister*.

(n) Vulgati, *et si impar abstineat, et...., cui se sufficere existimat, accedat*.

(o) Norm. et tres Vatic., *ad argumentum rationabile*.

(p) Excusi, *ne forsitan ab hoc*. Vatic. F, *ne forsitan ad*

Sed quia ita hominum suorum infirmitate compulsus festinanter abscessit, ut nec ipse mœror incumbens diutius, ut dignum erat et res desiderata poscebat, sineret imminere; et nos in multis implicitos, ecclesiasticæ rationis consideratio novum hoc inconsulte et subito non permetteret indulgere; idcirco postulatæ rei prolongatus effectus est. Nunc vero charitatis tuæ bona revocantes ad animum, hujus auctoritatis nostræ serie petita concedimus, atque te vel archidiaconum tuum dalmaticarum usu decorandos esse (g) concessimus, easdemque dalmaticas dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate deferente transmisimus.

Præterea (*Grat. dist. 100, c. 5*) in ea synodo quam contra simoniacam hæresim per fratrem et coepiscopum nostrum Syagrium decrevimus congregari, sanctitatem vestram volumus interesse, atque eidem fratri ita pallium quod transmisimus tribui, si prius se promiserit illicita quæ prohibuimus per definitionem synodi a sancta Ecclesia remove. De qua synodo omnem nobis subtiliter ordinem tuam fraternitatem volumus scriptis discurrentibus nuntiare, ut ipse, cujus nobis sanctitas valde experta est, nos reddas de omnibus certiores.

1013 EPISTOLA CVIII.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM.

Laudat eum ob operam Augustino navalam; pallii usum concedit; statuit ut Ecclesia Augustodunensis primum in ea provincia post Lugdunensem locum obtineat; de synodo iterum.

Gregorius Syagrio episcopo (a) Augustodunensi.

Magistra bonorum omnium charitas, quæ nil sapit extraneum, nil asperum, nil confusum, ita exercet corda et corroborat, ut nihil grave, nil difficile, sed fiat totum dulce quod agitur. Hujus igitur cum sit proprium (b) nutrire concordia, servare composita, dissociata conjungere, prava dirigere, et virtutes cæteras perfectionis suæ munimine solidare, quisquis in ejus radices se inserit, nec a viriditate deficit, nec a fructibus inanescit, quia humorem fecunditatis opus efficax non amittit. Atque ideo multum tibi, dilectissime frater, in Domino condelector atque congaudeo, quod sic eadem charitate te præditum multorum testificatione comperio, ut et ipse quæ sacerdotis sunt decenter exhibeas, et alii te laudabiliter imitandum ostendas.

Quia igitur in prædicationis opere, quam diu cogitans anglorum genti per Augustinum tunc monasterii mei præpositum, nunc fratrem et coepiscopum nostrum, impendere studui, ita sollicitum atque devotum adiutoremque in omnibus te, ut oportuit,

(g) Norm., *censemus*.

Epist. CVIII [*Al. 113*]. — (a) In Rhem., omnihus Norm. et quatuor Colbert., legitur *Augustiduno*.

(b) Ita Norm., plurimi, Vatic. et plerique Mss. In Vulgatis, *nutrire concordiam, servare conjuncta*.

(c) *Al.*, ut multum, quod legitur in Vatic. D et omnibus Norm.

(d) Vatic. B, *commotus*.

(e) Norm., ut metropoli suæ; et quidem de Ecclesiarum ordine ac dignitate hoc loco agitur, non de personarum principatu et jure præcedendi.

fuisse cognovimus, (c) ut magnum me sibi fraternitas tua hac de re faceret debitorem, tantæ rei consideratione (d) commonitus, ne infructuosus erga te viderer existere, fraternitatis tuæ petitionem nulla pertuli ratione postponere. Proinde secundum postulationis tuæ desiderium pallii te usu, quod intra ecclesiam tuam habere debeas, ad sacra tantum missarum solemnia celebranda, Deo auctore, prævidimus honorandum. Quod tamen ita tibi dandum esse decrevimus, si prius per synodi definitionem emendare promiseris quæ corrigenda mandavimus, quia dignum profecto esse credidimus, ut cum mentis gravitate qua Deo te propitio pollere didicimus, habitus quoque exterioris clarior in te cultus accresceret, præsertim cum id te non ad superflue elationis pompam, sed pro genio et honore tuæ arbitremur Ecclesiæ petivisse. Cujus ne indumenti munificentiam nudam videamur quodammodo contulisse, hoc etiam pariter prospeximus concedendum, (e) ut metropolitæ suo per omnia loco et honore servato, Ecclesia civitatis Augustodunæ, cui omnipotens Deus præesse te voluit, post Lugdunensem Ecclesiam esse debeat, et hunc sibi locum et ordinem ex nostræ auctoritatis indulgentia vindicare. Cæteros vero episcopos (*Grat. dist. 17, c. 7*) secundum ordinationis suæ tempus, sive (f) ad consedendum in concilio, sive ad subscribendum, vel in qualibet alia re sua attendere loca 1014 decernimus, et suorum sibi prærogativam ordinum vindicare, quia omnino rationis ordo nos admonet (*Dist. 100, c. 9*) ut cum usu Pallii aliqua simul sicut diximus, largiri privilegia debeamus.

Sed quoniam cum honoris augmento cura quoque sollicitudinis debet excrescere, ut cultui vestrum actionis quoque ornamenta convenient, oportet ut enixius in (g) cunctis se studiis vestra fraternitas exerceat. Circa subjectorum actus (h) sit vigilans, vestrum illis exemplum instructio et vita magistra sit. Linguae vestre exhortatione discant quod metuant, et doceantur quod diligant; ut dum talenta credita lucro multiplicato reddideris, in die retributionis audire sis meritis: *Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Matth. xxv, 23; Luc. xix*).

Curam præterea congregandæ synodi, quam vobis atque aliis fratribus nostris pro illicitarum rerum prohibitionem flendam scripsimus, vestræ specialiter sollicitudini noveritis incumbere. Unde quia præcellentissimos filios nostros Francorum reges magnam vobis novimus dilectionem impendere, omni vos

(f) Hinc Augustodunensis civitas facta est *protothronus*. Cæterum nihil perturbatus est sessionibus et subscriptionibus non solum episcoporum, sed etiam metropolitanorum in synodiis, si earum acta edita consulamus: adeo ut quandoque episcopi ante archiepiscopos subscripserint. Unde ex hujusmodi sessionibus et subscriptionibus non licet quidquam de sedium dignitate statuere.

(g) Norm., et Vatic. A et F, in cunctis se studium vestræ fraternitatis exerceat.

(h) Recent., sit cura vigilans, ut vestrum.

o omni agere annis necesse est ut quod de lo congreganda mandavimus fraternitatis vigilantia compleatur, atque omnia illic quæ nimarum salute scripsimus censeantur; quate- er hoc, et vos zelum vestrum et qualiter vobis a displiceant ostendatis, et nos utiliter provi- qui vestram ad hoc præ cæteris personam nus, videamur. (*Vide sup. epist. 106 et 107.*)

EPISTOLA CIX.

AD BRUNICHILDEM REGINAM FRANCORUM.

qui ex laicis repente fiunt episcopi, aut per si- nam ordinantur. Ut synodum ad hæc exstirpanda jubeat, atque edicto constituat ne Judæis Chri- na mancipia habere liceat.

gorius Brunichildæ reginæ Francorum.

quam excellentiæ vestræ sollicitudo regia est a gubernatione laudabilis, ad augmentum glo- æ vigilantio-rem se debet et providam exhibere, as consilio regit exterius, perire interius non tlat; quatenus per fructum piæ sollicitudinis, ujus, quod geritis, temporalis regni fastigium, srna, Deo auctore, gaudia possitis et regna gere. Quod quidem hac vobis confidimus posse e contingere, si inter alia bona de ordinandis sacerdotibus gesseritis. Quorum officium in illic, sicut didicimus, ambitionem perductum sacerdotes subito, quod grave nimis est, ex ordinantur (*Grat. Dist. 61, c. 1*). Sed quid isti, quid populo præstituri sunt, qui non ad uti- i, sed fieri ad honorem episcopi concupiscunt? o qui necdum quod docere debeant didicerunt liud agunt, nisi ut paucorum proventus illicit multis interitus, et 1015 in confusionem iasticæ moderationis observantia deducatur, ubi nullus regularis ordo servatur? Nam ejus regimen improvidus et præcipitatus ac- qua admonitione subjectos ædificet, cujus lum non rationem docuit, sed errorem? Pu- sfecto, pudet aliis imperare quod ipse nescit ire.

illud quidem quod similiter emendationi tra- m est præterimus, sed omnino execrabile, et avissimum detestamur, quod sacri illic ordi- r simoniacam hæresim, quæ prima contra am orta et districta maledictione damnata est, intur. Hinc ergo agitur ut sacerdotii dignitas pectu et sanctus sit honor in crimine. Perit reverentia, adimitur disciplina, quia qui culpas emendare committit, et nefaria ambitione ho- is sacerdotii ducitur in depravatione censura.

r. CIX [*Al. 114*]. — (a) Editi, *venalia judican-*

lx his forte orta occasio dicendi Syagrium cognatum Brunichildis reginæ. Ejus frater tur in Breviario Aduensi, inquit Sammar- ratres, Galliæ Christianæ tomo II, qui tamen opinione longius abscedunt, quia in veteri- ris aut scriptoribus de regali prosapia hujus us nihil legitur. Certe id minime quoque si- nt sancti Gregorii verba.

em multo post tempore statuit Rhemense conc.

A Nam quis denuo veneretur quod venditur, aut non vile putet esse quod emitur? Unde valde contristor, et terræ illi condoleo, quia dum sanctum Spiritum, quem per manus impositionem omnipotens Deus ho- minibus largiri dignatur, divino munere habere de- spiciunt, sed præmiis assequuntur, sacerdotium illic subsistere diu non arbitror. Nam ubi dona supernæ gratiæ (a) venundantur, ad Dei servitium non vita quæritur, sed magis contra Deum pecuniæ veneran- tur. Quia igitur tantum facinus non solum illis peri- culum, verum etiam vestro regno satis est noxium, salutantes excellentiam vestram paterno affectu, pe- timus ut de hujus pravitatis emendatione Deum vo- bis placibilem faciatis. Et ut nulla deinceps valeat occasione committi, synodum fieri jussio vestra con- stituat, ubi, præsentem dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate, sub districta anathematis interpositione de- beat interdici, ne ullus ex laico habitu subito ad epi- scopatus audeat gradum accedere, neque pro eccle- siasticis ordinibus quilibet quidquam dare vel ausus sit accipere, ut Dominus et Redemptor noster sic quæ vestra sunt faciat, sicut excellentiam vestram in iis quæ sua sunt pia esse viderit devotione solli- citam. Curam vero et sollicitudinem ejusdem synodi, quam flendam decrevimus, fratri coepiscopoque no- stro Syagrio, (b) quem vestrum proprium novimus specialiter delegare curavimus; quem petimus ut et suplicantem libenter audire et ope juvare digne- mini, quatenus quod ad mercedem vestram respi- ciat, remoto hujus mali contagio, in cunctis fin- bus juri vesiro subjectis pia et Deo placita procedat ordinatio sacerdotum.

C Cui fratri nostro pro eo quod se in ea prædica- tione quæ Anglorum genti, auctore Domino, facta est devotum vehementer exhibuit, pallium ad missarum solemnias utendum transmisimus, ut quia adjuvare spiritalia studuit, apostolorum principis 1016 so- latio in ipso quoque inveniatur spiritali ordine pro- fecisse.

Omnino præterea admirati sumus cur et in regno vestro Judæos Christiana mancipia (c) possidere per- mittitis. Quid enim sunt Christiani omnes nisi mem- bra Christi? Quorum videlicet membrorum caput cuncti novimus quia fideliter honoratis. Sed quam diversum sit excellentia vestra perpendat caput ho- norare, et membra ipsius hostibus (d) calcanda per- mittere. Atque ideo petimus ut excellentiæ vestræ con- stitutio, de regno suo hujus pravitatis mala remo- veat; ut in hoc vos amplius (e) dignam cultricem om- nipotentis Domini demonstretis, quod fideles illius

an, 630, c. 11, et Leptinense an. 743, c. 3. Sed in Capitulari Caroli Magni, an. 779, c. 20: *De man- ciis quæ venduntur. Ut in præsentia episcopi vel comi- tis sit, aut in præsentia archidiaconi, aut centenarii, aut in præsentia vicedomini, aut judicis comitis, aut ante bene nota testimonia. Et foras marcham, Gal., hors le marché, nemo mancipium vendat*, etc. Scilicet ut de eorum religione constaret. Gussanv.

(d) Editi, *submittere*.

(e) In Norm. et nonnullis, *dignas cultrices*. Conven- tiunt Excusi. Sequimur tres Vatio., Rhem., etc.

ab inimicis ejus absolvitis. (Cf. Joan. Diac. l. iii, A c. 2.)

EPISTOLA CX.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM REGES FRANCO-
RUM.

Quod multi per simoniam ordinantur, tributa a prædiis ecclesiasticis exigantur, ex laicis repente fiant episcopi. Synodum ad hæc emendanda celebrari current, statuantque ne Judæis Christiana mancipia habere liceat.

Gregorius (a) Theoderico et Theodeberto regibus Francorum.

Cum regni vestri nomen (b) inter cætera gratia olim Christianæ religionis effulscit, valde studendum est ut unde gloriosiores cæteris gentibus eminetis, inde omnipotenti Domino qui dat salutem regibus perfectius placeatis et fidem quam colitis adjutricem in omnibus habeatis. Optaveramus quidem, præcellentissimi filii, nostrum ad vos (c) sola dirigere visitatione sermonem, ut charitatis officiis paternum monstrarem affectum. Sed (d) quia nimium nos res constrictat illicita, sic unum convenit exhibere, ut aliud sub silentio, quod emendatione indiget, minime relinquamus. Quod si diligenter attenditis, pro salutis vestræ nos loqui prorsus incolumitate cognoscetis.

Fertur autem (Grat. 4, q. 1, c. 28) simoniacam hæresim, quæ prima contra Dei Ecclesiam (e) diabolica plantatione subrepsit, et in ipso ortu suo telo apostolicæ ultionis percussa atque damnata est, in regni vestri finibus dominari, cum in sacerdotibus fides sit eligenda cum vita. Si vita deest, fides meritum non habet, beato Jacobo attestante, qui ait: *Fides sine operibus mortua est* (Jac. ii, 18). Quæ enim opera esse valeant sacerdotis, qui honorem tanti sacramenti convincitur obtinere per præmium? Ex qua re agitur, ut ipsi quoque qui sacros ordines appetunt non vitam corrigere, non mores componere studeant, sed divitias quibus honor sacer emitur satagant congregare. (f) Hinc fit etiam ut insontes et pauperes a sacris ordinibus prohibiti despectique resiliant. Et dum innocentia pauperis displicet, du-

EPIST. CX [Al. 115]. — (a) Seu Theoderico. In Excusis, Theoderico a paribus. Ultima hæc non exhibent Mss. Norm., Rhem., quatuor Vatic., Corb., reperiuntur tamen in duobus Vatic.

(b) Ita Vatic., Norm., etc. Editi habent, inter cæteras gentes gratia.

(c) Recentiores, solita dirigere.

(d) Vatic. A, Corb., Norm., quia animum res constrictat.

(e) In recent., diabolica supplantatione

(f) Det aliquando Deus voci sancti Gregorii vocem virtutis. Audivit eam concilium Tridentinum, sess. xxii, cap. 18, ubi de siminario sciscit. Audiverat concil. Lateran. sub Alexandr. III, parte 1, c. 18: *Quoniam Ecclesia Dei et in his quæ spectant ad subsidium corporis, et in his quæ ad profectum veniunt animorum, indigentibus, sicut pia mater, providere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus juvari non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur*, etc. Gussanv.

(g) Recent., invitis Mss et vet. Ed., vulnus infligitur, et paulo post, regnum, vestrorum episcoporum. Certe vestrorum minime legitur in Vaticanis, Norm. Rhem., Corb., Reg., etc., quibus consentiunt vet, Excusi.

bium non est quod præmium illic delicta commendet, quia ubi aurum placet, et vitium. Hinc igitur non solum in ordinatoris et ordinati animam lethale (g) vulnus infligitur, verum etiam excellentia vestræ regnum, vestrorum episcoporum culpa, quorum magis intercessionibus juvari debuorat, prægravatur. Si enim is dignus sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed præmiorum copia suffragatur, restat ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas, nil defendat industria, sed totum auri profanus amor obtineat. (h) Et dum vitia munerantur honore, in locum ultoris is qui fortasse fuerat ulciscendus adducitur; atque hinc (i) sacerdotes non proficere, sed perire potius indicantur. Vulnerale namque pastore, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? Aut quando populum orationis clypeo tuetur, qui jaculis se hostilibus ferendum exponit? Aut qualem de se fructum producturus est, cujus gravi peste radix infecta est? Major ergo metuenda est locis illis fore calamitas, ubi tales intercessores ad locum regiminis adducuntur, qui Dei in se magis iracundiam provocent, quam per semetipsos populis placare debuerant.

Audivimus autem quia (k) Ecclesiarum prædia tributa (l) nuno præbeant, et magna super hoc admiratione suspendimur, si ab eis illicita quærantur accipi, quibus etiam licita relaxantur.

Nec hoc quoque malum sollicitudo nostra patitur negligenter omittere, quod quidam, instinctu gloriæ inanis illecti, ex laico repente habitu, sacerdotii honorem arripiunt, et, quod dicere pudet et grave tacere est, regendi rectores, et qui docendi sunt doctores, (m) nec erubescunt videri, nec metuunt. Ducatum animarum impudenter assumunt, quibus via omnis ignota ductoris est, et quo vel ipsi gradiantur ignari sunt. Quod quam pravum quamve sit temerarium seculari etiam ordine et disciplina monstratur. Nam dum dux exercitus non nisi labore et sollicitudine expertus eligitur, quales animarum duces esse debeant, qui episcopatus culmen immatura cupiunt festinatione conscendere, hujus saltem rei comparatio-

(h) Vatic. D et Rhem., et dum vitium. Vatic. F, et dum vitio honor remuneratur.

(i) Rhem et Vatic. D; *Sacerdotes non proficere, sed interficere, non in bonum ad cælum præire, sed in infernum ad malum perire potius irritantur*. Reg., Remig. et Vatic. E, habent quoque irritantur.

(k) In lege Mosaica terra sacerdotum immunis erat a tributis. In lege nova habemus leges tum ecclesiasticas tum civiles, quibus idem fere tantum est, ut Lateran. concil. iii, sub Alexandr. III, can. 19, refertur extra de immunitatibus, etc., can. 4. In Sexio, eodem titulo, cap. 1 et 3, causa 23, quest. 8, referuntur quædam leges civiles et ecclesiasticæ. In Cod., titulo de sacros. Eccles., leg. Placet, etc. An autem ista immunitas sit de jure divino, vel humano, definire nostri non est instituti. Gussanv.

(l) Vatic. A, D, E, F, Remig. et Colbert., non tribuant, quæ lectio, etsi paucorum Mss., non videtur contemnenda. Insectatur simoniam hoc loco sanctus Gregorius, quam nemo illicitam esse negaverit. Suedet regibus ab ea esse abstinendum, maxime cum eorum munificentia prædia Ecclesiarum a tributis alias licitis sint libera.

(m) Excusi, nec erubescunt fieri.

iderent, et aggredi repente inexpertos labores ant, ne cæca honoris ambitio et ipsis in pœ-
et aliis pestifera erroris semina jaciat, quippe
didicerunt quod ipsi doceant. Proinde paterno
tes affectu **1018** petimus, excellentissimi
hoc tam detestabile malum de regni vestri
le finibus prohibere, et nulla apud vos excu-
illa contra animam vestram suggestio locum
t, quia facientis procul dubio culpam habet,
id potest corrigere negligit emendare. Quae de
agnum omnipotenti Domino munus valeatis
synodum congregari præcipite, in qua, sicut
a coepiscopisque nostris mandavimus, præ-
lectissimo filio nostro Cyriaco abbate, sub
natis debeat obligatione constitui, nullum pro
stico ordine aliquid unquam dare, nullum
s, nec quemquam ex laicis ad sacerdotium
transire, quatenus hanc vobis mercedem et
n futura vita Redemptor noster, cujus sacer-
terius ab hoste perire non sinitis, recom-

no præterea admirati sumus quod in regno
) Judæos Christiana mancipia possidere per-
. Quid enim sunt Christiani omnes, nisi mem-
isti? Quorum videlicet membrorum caput
ovimus quia fideliter honoratis; sed quam
m sit excellentia vestra perpendat caput ho-
st membra ipsius hostibus calcanda permit-
que ideo petimus ut excellentiæ vestræ consti-
regno suo hujus pravitate mala removeat, ut
vos amplius dignos cultores omnipotentis
demonstretis, quod fideles illius ab inimicis
olvitis. (Cf. Joan. Diac. l. III, c. 2.)

EPISTOLA CXI.

D VIRGILIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.

*ut privilegia per Vigilium papam Arelatensi
monasterio concessa.*

rius Virgilio episcopo Arelatensi.

piae desiderium voluntatis (Grat. 25, q. 2, c.
udandæ devotionis intentio sacerdotalibus

erant majores nostri erga Judæos indulgen-
it ex Gallicanis conciliis colligimus. Matis-
581, can. 16, docet urum illius temporis di-
ab eo fuisse quem leges Valentiniani III, an.
larimi canones imperaverant. Aurelian. III,
c. 13, patitur Judæis subdi Christiana man-
um nihil illis quod Christiana religio vetat
is imponatur. Rhemense conc., an. 630, c.
ar non dissentire ab Aurelian. III. Vide Mel-
ono., c. 73, an. 845.

. CXI [Al. 116]. — (a) Additur in plerisque
nisi forte ubi major est auctoritas. Hæc non
r in quinque Vatic., Remig., Reg., San-Vict.,
c apud Anselmum, lib. IV, cap. 7, sed neque
rioribus Editionibus, ut Veneta ann. 1504,
1508, 1518, 1521, 1523, Lugdun. 1539, et
n de hoc non nihil animadverterant correc-
omani, causa 25, quæst. 2, can. 9. Notat
lamesius hæc verba, quæ non habentur in
s. Anglicanis, ex margine in contextum ir-
s. Partim ex GUSMAN.

st. Colb., Corb. et Norm., *Cellibertus*.

monasterium illud ipsum esse quod extra muros
majori adjacet, putat auctor Pontificis Arelat.

A sit semper studiis adjuvanda, cura est sollicitudinis
adhibenda, ut ea quæ pro quiete monachorum reli-
giosæque conversationis fuerint ordinata, nec dissi-
mulatio negligere, nec quædam valeat præsumptio
perturbare. Sed sicut hoc quod ratio exigebat utiliter
oportuit definiri, ita quod definitum est (a) non debet
violari. Igitur gloriosæ memoriæ (b) Childebertus,
Francorum rex, catholicæ religionis amore succen-
sus, **1019** intra muros Arelatensis civitatis (c) mo-
nasterium virorum, ut scripto reperimus, pro sua
mercede constituens, quædam ibidem pro habitan-
tium sustentatione concessit. Cujus ne voluntas un-
quam duceretur in irritum, et ea quæ pro quiete
monachorum disposita fuerant turbarentur, quæque
contulit in jura ejusdem monasterii, epistolis suis
apostolica petiit auctoritate firmari: hoc quoque suæ
petitioni subjungens, ut eidem monasterio tam in dis-
positione rerum quam in ordinatione abbatibus quædam
pariter privilegia largirentur. Sciens quippe eam apo-
stolicæ sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quæ
ejus fuissent decreto disposita nullius deinceps
illicitæ usurpationis molestia quaterentur. Unde quia
effectum, et regia voluntas et res valde desiderata
poscebat, a prædecessore nostro Vigilio, Romanæ
sedis antistite, ad (d) prædecessorem vestrum Aure-
lium scripta transmissa sunt, ubi omnia quæ ample-
ctendæ voluntatis studium deposcebat apostolicæ au-
toritatis libenter annisu firmata sunt, quia difficul-
tatem pati non potuit hujusmodi res petita. Sed ut
fraternitas vestra quæ fuerint tempore illo decreta
cognoscat, antedicti prædecessoris nostri scripta his
prævidimus scriptis adjungi. Quibus lectione percur-
sis, hortamur ut omnia sacerdotali, sicut decet, stu-
dio inviolata conserves, (e) nihilque illic de indebitis,
nihil permittas de illicitis irrogari, nec ea quadam
patiaris usurpatione convelli. Nam licet ea quæ se-
mel apostolicæ sedis auctoritate sancita sunt nil
egeant firmitatis, ex abundantia tamen cuncta quæ
pro hujus rei quiete a prædecessore nostro statuta
sunt nostra iterum auctoritate in omnibus roborata

in Aureliano. *Vidit tandem Aurelianus, inquit, ante-
quam decederet an. 555, consummatum perfectumque
monasterium quod Arelate exstruendum mandaverat
Childebertus, vivente Cæsario, vulgo monasterium mon-
tis majoris.* Eximiis illud donavit privilegiis Vigi-
lius, quorum memoriam habes in hac Gregorii epist.

(d) Qui Auxanio successit. Vide, an. 546, epistolas
D Vigilii papæ ad Aurelianum et ad episcopos Galliarum.
An. 549, subscripsit conc. Aurelian. v; Aureliano
iterum scripsit Vigilius an. 550, post receptas ab ipso
litteras, Anastasio deferente, de quo duobus post
annis in epist. clericorum Italiæ legatis Francorum
data, qui Constantinopolim proficiscebantur. Mona-
sterium autem de quo hic sermo, Clildeberto ju-
bente conditum ceptum fuerat an. 548. Vide Regulam
monachorum ab Aureliano conscriptam jussu regis,
et in Codice Regularum relatam, quam publici juris
fecit Holstenius. Retinuimus autem Aurelium, quod
sic legatur in omnibus Vatic., Norm., Colbertinis,
Corb., Rhem.

(e) Rhem. et quatuor Vatic., *nihilque illic debea-
tis, nihil permittatis de, etc.* Mendose in Exousis
illi, pro illic.

mus. Fraternitas ergo vestra ita se in custodiendis eis exhibeat, quatenus et omnem occasionem inquietudinis excludat, et aliis hæc operari suadeat, dum se in custodienda defuncti piissima voluntate, sollicitam, ut decet, exhibuerit et devotam.

EPISTOLA CXII.

AD DESIDERIUM EPISCOPUM GALLIÆ.

De pallio ipsius prædecessoribus concesso nihil in Ecclesiæ Romanæ scrinio reperiri. Mittat proinde, si quid in Ecclesiæ suæ chartis invenerit.

Gregorius Desiderio (a) episcopo Galliarum.

Fraternitatis vestræ desiderium Joannis regionarii relatione cognovimus: quod quidem libenter paratissimus implere, si diligenter fuerimus de his quæ retulit informati. Inquit autem a vestra sibi relatum dilectione quod Ecclesiæ vestræ quædam olim privilegia ab apostolica sede concessa sint, atque usum pallii ejus sacerdotes 1020 antiquitus habuisse. Quod quia vobis magnopere poscitis reformari, in Ecclesiæ nostræ scrinio requiri fecimus, et inveniri nil potuit. Sed quoniam quanto studiosius ista cupitis adipisci, tanto vos arbitramur esse sollicitos, in requirendis chartis Ecclesiæ vestræ vigilantius curam impendite; et si qua exinde scripta inveniri potuerint, quæ nos valeant informare, huc curæ vestræ sit transmittere. Nam qui nova concedimus, velera libentissime reparamus.

EPISTOLA CXIII.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM AUGUSTODUNENSEM.

Ut Menatem et Theodorum Episcopos in Italiam redire compellat.

Gregorius Syagrio episcopo Augustodunensi.

Cum sacerdotalis dignitas aliis videatur dignitatibus eminere, ita quisquis ea ornatus est, cunctis se imitandum debet ostendere, ut exemplo suo nulli nocere, sed vitam potius valeat componere subditorum. Nam si actus dissentiat a nomine, quanto pontificatus ipse plus erigit, tanto magis addicit. Itaque Menatem quemdam episcopum, qui illuc de (a) diocesi Romanæ Ecclesiæ nostra ordinatione profectus est, in tanta se levitate didicimus exhibere, ut et nobis de eo majors sit verecundia, et illi episcopatus nomen non sit in honore, sed onere. Quod quia pudoris nobis est de eo illa cognoscere, quæ in aliarum provinciarum omnino reprehendimus sacerdotibus, fraternitas vestra eum illic immorari amplius non permittat, sed ad nos quantocius reverti com-

Epist. CXII [Al. 117]. — (a) Vatic. A et F, *episcopo in Galliis*. Vatic. B, *episcopo Gallicinæ civitatis*.

Epist. CXIII [Al. 118]. — (a) Hic diocesis est ecclesiastica illa provincia cujus metropolis erat Roma. Eodem sensu paulo inferius: *de diocesi Reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolan. Ecclesiæ episcopi*. Hic asseritur jus Metropolitanorum quod episcopi declinabant odio disciplinæ. In Reg., Rhemensi et nonnullis præsertim Vatic., *de diocesibus nostræ ordinatione*.

(b) Excusi, *quæ ædificari*.

(c) Rhemensis et Vatic. D, *qui nobis restiterit*.

(d) Vulgati, *non corrigit*.

Epist. CXIV [Al. 119]. — (a) Sic restituimus inscriptionem, præeuntibus Rhem., Norm., Anglic., etc.

A pellat, ac magis inventa per omnia occasione transmittat, ut, sub ea qua dignum est observantia refrenatus, sæculares mores ad sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam satis noxium atque perniciosum est ut imitatione ipsius (b) qui ædificari debuerant destruantur. In qua re non solum ille culpabilis, sed etiam (c) qui non restiterit invenitur; nam consentire videtur erranti, qui corrigenda ut rescari debeant, (d) non concurrat (*Grat. dist. 83, c. 5*).

Quia vero Theodorus quidam episcopus de diocesi reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis Ecclesiæ episcopi disciplinam, ut dicitur, evitans, illud venisse firmatur, hortamur ut et istum diligentius requisitum ad episcopum suum vestra fraternitas retransmittat. Et quia sicut legitur: *Qui abjicit disciplinam, infelix est* (*Prov. xv, 32*), nulla eum illic se excusatione patiamini retinere; quatenus ipsi qui levitatis eorum vitio possunt decipi liberentur, et de ipsis habere mercedem, ne in hac stultitia pereant, valeatis.

1021 EPISTOLA CXIV.

AD VIRGILIUM ET SYAGRIUM EPISCOPOS.

De suscipienda causa Syagrii, quæ religionem professum esset, marito violenter juncta dicebatur.

Gregorius (a) Virgilio episcopo Arelatensi et Syagrio episcopo Augustodunensi.

C Commissi officii qualitas me, fratres charissimi, in vocem cogit doloris erumpere, et dilectionem vestram anxietate charitatis exasperare, quod illic vos nimium negligentes et remissos dicitur existisse, ubi studium vestrum acriter justitiæ rectitudo et zelus debuit castitatis accendere. Pervenit autem ad nos Syagrium quamdam vitam religiosam multis etiam vestibus assecutam, posteaque marito violenter esse, quod dici iniquum est, sociatam, et nullo vos in ejus defensione dolore permotos. Quod si est, vehementius ingemisco, ne apud omnipotentem Dominum, quod absit, mercenarii officium, et non pastoris meritum habeatis, quippe qui in ore lupi ovem laniandam sine certamine reliquistis. Quid enim dicturi, quamve rationem futuro estis judici reddituri. (b) quos stupri solutio non commovit, quos ad defendendum favor nequaquam religiosi habitus excitavit, quos ad tutandam pudicitie integritatem sacerdotalis consideratio non erexit. Vel nunc ergo neglectus ad memoriam redeat, hujus recordatio

(b) In Excusis legitur, *stupri scortatio*. Castitatem atque paupertatem expressis quidem verbis non spondebant cœvi Gregorii Mag. monachi, nec illas ætate nostra expresse profitetur Benedictinus ordo; sed neque canonici regulares, Carthusiani, Carmelitæ, ac Prædicatores ex prima institutione. Expressam utriusque mentionem primus fieri voluit sanctus Franciscus; utraque tamen monasticæ conditionis pars semper fuit, iisdemque legibus firmatus erat Gregorii Mag. ævo monachismus quibus nunc stat. De conversione morum et obedientia nullum dubium. De reliquis Gregorium ipsum consule. De paupertate, lib. ix, epist. 7; lib. x, epist. 1. De perpetua castitate, lib. v, epist. 24. De stabilitate, lib. i, epist. 34, lib. xi, epist. 28. De paupertate, castitate, et stabilitate, lib. i, epist. 42.

culpæ (c) sollicitæ et officii vestri consideratio ad prædictæ mulieris vos adhortationem impellat. Et ne forte per tempus transisset in voluntatem necessitas, lingua illi vestra medela sit, atque, admo-
nentibus vobis, orationibus operam det, de memo-
ria lamenta pœnitentiæ non recedant, Redemptori
nostro cor pœnitens exhibeat, et castitatis damna
quam ei corpore servare non licuit, fletu resarciat.

Quia ergo prædicta mulier (d) res suas, etiam
nunc piis, ut fertur, desiderat causis impendere,
hortamur ut fraternitatis vestræ hac in re favorem
inveniat, solatiis potiat, et, servata competenti
filiis portione, fas illi sit de substantia sua **1022**
judicare quod velit. Vestrum enim sine dubio bo-
num facitis, si bona volentibus opem fertis. Hæc
igitur, dilectissimi fratres, quæ loquimur ex quan-
to procedant amore pensate, et omnia cum ea qua
dicuntur charitate suscipite. Nam dum unum in
Redemptoris nostri corpore corpus sumus, in his
quæ vobis nocere sentio simul uror. Qua autem
intentione, quove affectu hanc vobis epistolam mi-
serim, cordi vestro veritatis auctor aperiat. Et ideo
hæc fraterna vos admonitio non contristet, quia et
asperum poculum libenter accipitur, quod inten-
tione salutis offertur. Quod superest, charissimi
fratres, junctis Dei nostri misericordiam precibus
exoremus, ut vitam nostram in suo propitius ti-
more disponat; quatenus et hic illi sacerdotaliter
deservire, et in conspectu ipsius in futuro securi
assistere et sine metu valeamus.

EPISTOLA CXV.

AD SYAGRIUM EPISCOPUM AUGUSTODUNENSEM.

*De parochiis episcopo Taurinensi subtractis, et episcopo
in iisdem constituto, ut eas illi restituendas curet.*

Gregorius Syagrio episcopo Augustodunensi.

Si in rebus sæcularibus suum cuique jus et pro-

(c) In vulgatis sollicitet.

(d) Torquet Gussanvillæum quod res proprias ha-
beret hæc monialis. Ea bona aut dudum e monaste-
rio egressa Syagria collegerat, aut nondum suscepto
religionis habitu cum possedisset, marito socialia re-
petierat. Justinianus quidem, novella 5, tit. 5, de
Monachis, lib. iv, statuit in hunc modum: *sciat Mo-
nachus... res quasunque habuerit dum in monaste-
rium intrabat, eas domini esse monasterii, et nihil
prorsus ejiciat.* Verum hac lege non tenebatur Sya-
gria; nam etsi Romanis legibus ante quinti sæculi
medium latis regebantur Franci, non tamen Justiniani
Novellis. Scribit Cassianus, lib. iv Institutionum, c. **D**
4, quosdam per nonnulla minus caute monasteria
simpliciter susceptos, eorum quæ intulerant redhi-
bitionem poposcisse. Id præcavens sanctus Benedi-
ctus, Reg. c. 58: *Suscipiendus, inquit, res si quas
habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta solemniter
donatione conferat monasterio.* Confer cum observat.
in eplst. 6 lib. iv. Similem adhibet cautionem regula
Magistri, c. 87: *Una cum anima sua Deo et oratorio
monasterii offerat totum, subscriptibus religiosis tes-
tibus, episcopo, presbytero et diacono, vel ipsius territorii
clero; et in ipsa cautione taxans hoc, quod si aliquando
de monasterio discedere voluerit, sine rebus suis recedat.*
Vide observ. in eplst. olim 22, ind. 4, ubi de testamen-
tis abbatum et monachorum. Nunc est in appendice.

Epist. CXV [Al. 120]. — (a) Vatic. B, D, E, F, et
Rhem., hac veneratione.

(b) Hic, tom. iv Italiæ sacræ, ponitur sextus Tauri-
nensis episcopus, ann. 580. Hæc autem epistola

prius ordo servandus est, quanto magis in eccle-
siasticis dispositionibus nulla debet induci confu-
sio, ne ibi discordia locum inveniat, unde pacis
debent bona procedere? Quod (a) hac ratione serva-
bitur, si nihil potestati, sed totum æquitati tribuitur.

Perlatum siquidem ad nos est dilectissimum
fratrem nostrum (b) Ursicinum. (c) Taurinæ civi-
tatis episcopum, post captivitatem et deprædatio-
nem quam pertulit (d) grave in parochiis suis,
quæ in Francorum sitæ terminis perhibentur, præ-
judicium pertulisse; denique (e) ut alter illic con-
tra ecclesiastica statuta, nullo ejus crimine de-
poscente, constitueretur antistes. Et ne leve forsi-
tan videretur hujus rei præjudiciale commissum,
etiam aliquid doloris est additum, ut res ei Eccle-
siæ quas habere potuit tollerentur. Quod si hæc
veritate subsistunt, **1023** quia crudele nimis est
et aperte sacris canonibus inimicum ut ab altari
proprio insontem ambitio removeat sacerdotem,
qui non meretur ex crimine successorem, suam (f)
in hujus præjudicio cuncti causam attendant, (g)
et quod nolunt perpeti, ne aliis imponatur stu-
deant. Nam si pravæ rei aditus, antequam diu pa-
tescat, non clauditur, usu sit latior; (h) et erit con-
suetudine licitum, quod ratione constat esse pro-
hibitum. Sed præ cæteris fraternitatis vestræ solli-
citus, pro nostra commendatione ac divinæ con-
siderationis intuitu, in ejus se enixius defensione
impendat, et a suis illum amplius contra rationem
remotum esse parochiis non permittat. Sed tam per
sequam supplicando præcellentissimis regibus, quos
vos in nullo credimus contristare, id peragat, ut et
hoc quod male factum est corrigatur, et quæ violent-
er ablata sunt veritate patrocinante reddantur; quia
dum scriptum sit: *Frater fratrem adjuvans exalta-
bitur* (Prov. xviii, 19), tanto se ab omnipotente Deo

scripta est circa ann. 598. Unde miror Philibertum
Pignonium Sabaudum in Augusta Taurinorum nomi-
nare Agnellum episcopum ann. 589, nullumque re-
censere usque ad ann. 800. Forte Agnellus is est
quem hac epistola Gregorius ait, detento in captivita-
te Ursicino, constitutum fuisse antistitem. Gussanv.

(c) Taurini, olim Augusta Taurinorum, vulgo
Turino, urbs Italiæ notissima, ducis Sabaudie se-
des, in principatu Pedemontano; nunc sede gaudet
archiepiscopali. Gussanv.

(d) Nimirum creato ex ipsius parochiis novo Mau-
riennæ episcopatu; vide concil. Lugdun. i, can. 2,
4, 5, necnon Aurelian. v, can. 12. Maurienna pri-
mum ad Taurinensem diocesim pertinebat, ut scri-
bit Gregorius Turon., lib. i de Gloria martyrum, cap.
14. Tum, a Francis sub Guntramno rege occupata,
propriam habuit episcopum. Parochias quoque Segu-
sienses Taurinensis diocesim Guntramnus rex, post-
quam eas ditionibus suis adjunxit, episcopo Tauri-
nensi deinceps subesse noluit, quia Taurinum in
potestate Langobardorum adhuc erat. Ea de re con-
questus est apud Romanum pontificem Ursicinus.
Scripsit ad Syagrium episcopum, ad Theodericum
et Theodebertum reges hanc et sequentem epist.
Gregorius Mag., sed frustra; Mauriennensis enim
episcopatus ad hodiernum usque diem stetit.

(e) Id maxime prohibet Lugd. i, can. 5: *Id quod
antiquissima vel celeberrima observatione decretum est,
nihilominus iteramus, ut nullus in locum viventis ad
ambiendum sacerdotii gradum audeat aspirare. Quod
si qualibet impia vel temeraria voluntate præsumperit,*

charitas vestra noverit recepturam, quanto præcepta ipsius in adjuvando fratrem libenter atque constanter fuerit exsecuta.

EPISTOLA CXVI.

AD THEODERICUM ET THEODEBERTUM REGES FRANCORUM.
Ut episcopo Taurinensi restituantur ipsius parochiæ in regno Francorum sitæ, in quibus ordinatus fuerat novus episcopus.

Gregorius Theoderico et Theodeberto regibus Francorum.

Summum in regibus bonum est justitiam colere, ac sua cuique jura servare et in subjectos non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodiri. Quod quia vos et diligere et omnino confidimus (a) studere, excellentiæ vestræ indicare ea quæ emendationem expetunt invitamur, ut per hoc et oppressis succurrere, et vobis mercedem acquirere nostris epistolis valeamus.

Fratrem itaque et coepiscopum nostrum Ursicinum, Taurinæ civitatis antistitem, in parochiis suis quæ intra regni vestri sunt terminum constitutæ, grave omnino dicunt præjudicium sustinere, adeo ut contra ecclesiasticam observantiam, contra sacerdotalem gravitatem, et contra sacrorum (b) canonum definita, nullo ejus exigente crimine, alter illic non metuerit episcopus ordinari. Et quia parum visum est si illicitis non jungerentur illicita, etiam res Ecclesiæ suæ, ut fertur, ablatæ sunt. Quod si illa se veritas habet, quoniam intolerabile nimis est (c) ut vi opprimeretur cui culpa non nocuit, præmisso paterna charitate salutationis alloquio, petimus ut quod excellentia vestra amore ecclesiasticæ reverentiæ et æquitatis contemplatione sponte potest impendere nostra studeat benignius intercessione concedere, et justitiam illi, sicut de æquitatis ejus bono confidimus, faciat in omnibus custodiri, atque 1024 patefacta veritate, et quod illicite actum est corrigi, et res ei violenter ablatas æquitate jubeat favente restitui. Nec quod ad tempus ab hostibus ejus Ecclesiæ detinetur, debet illi aliquid officere; sed hoc ad subveniendum Christianitatis vestræ magis magisque debet animos permovere, ut largitatis vestræ munere consolatus, captivitatis (d) quam pertulit non possit damna

simul et ipse qui fuerit ordinatus, et hi fratres quos ordinationi ejus interfuisse constiterit, perpetua excommunicationis sententia feriantur. GUSSANV.

(f) Sic restituimus ex Mss. Corb. et Norm. In quatuor Vatic., San-Vict., Turon. et Rhem. legitur, *præjudicium pro præjudicio*. Ita etiam habent vet. Ed., at recentiores in *huius præjudicii cuncti causam*, etc., quibus frustra sensus quæritur.

(g) Ita quoque optime Norm., Rhem., Turon., Corb., San-Vict. et plerique Vaticani. Vet. Ed. habent: *et quod nolunt perpeti, nec aliis imponatur*. Recent., *ut qui nolunt perpeti, nec aliis imponant*.

(h) Id est, videbitur licitum apud homines minus sapientes.

Epist. CXVI [Al. 121]. — (a) Rhem. et Vatic. D, *custodire*.

(b) Vulgati, *canonum instituta*.

(c) Colbert., quinque Vatic. et Rhem., *ut virtute opprimeretur*, id est vi.

(d) Quatuor Vatic., *quæ pertulit, scilicet damna*.

A sentire. Pro utilitate ergo animæ vestræ hæc nostra apud vos exhortatio locum inveniat, ut ad mercedem vestram dejectionem ipsius porrecta manu justitiæ relevetis, quatenus per hoc quod æquitatem sacerdotibus custoditis, eorum crecibus ante Dei semper oculos floreatis.

EPISTOLA CXVII.

AD BRUNICHILDEM REGINAM FRANCORUM.

Hilarius commendat, ut illum tuitione sua protegat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

(a) Cum in regni regimine virtus justitia et potestas egeat æquitate, nec ad hoc alterum sine altero possit sufficere, quanto in vobis amore horum cura præfulgeat, ex hoc utique patenter ostenditur, dum turbas gentium laudabiliter gubernatis. B Quis ergo hæc considerans de excellentiæ vestræ bonitate diffidat, aut de impetratione sit dubius, quando illa a vobis quæ subjectis vos libenter posse novit impendere duxerit postulanda? Lator itaque præsentium Hilarius, excellentiæ vestræ famulus, nostra se interventione apud potestatem vestram æstimans adjuvari, commendationis nostræ sibi poposcit epistolas suffragari: certum tenens uberius, sicut cæteris conceditis, promereri, nostra pro eo intercessio loqueretur. Proinde paternæ charitatis affectu salutationis persolventes alloquia, petimus ut quia quorundam se perhibere nequitia adversitatibus laborare, excellentiæ vestræ eum tutio muniat; et ne contra rationem valeat prægravari, sua illum jussione tutum esse præcipiat; quatenus dum vobis jubentibus atque propitiis nullius adversitas injuste et pro sola tantummodo voluntate locum habuerit, et nos de impetratis quæ pro vestra magis mercede poscimus gratias referamus, et excellentiæ vestræ beatus Petrus apostolorum princeps, (b) quem in nobis, concedendo quæ petimus, Christiana devotione veneramini, recompenset.

EPISTOLA CXVIII.

AD VENTILONUM ET ARIGIUM.

Hilarius commendat, ut illi suum patrocinium impendant.

Gregorius Vantilono et (a) Arigio.

Ad magnam gloriæ vestræ laudem accedit, quod

Consentit Colbert. vet.

Epist. CXVII [Al. 122]. — (a) Consonant duo ex Plutarcho apophthegmata. Primum est de Antigono I: Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι πάντα καλὰ καὶ δίκαια τοῖς βασιλεῦσι, Νεὶ μὰ Διὶ, εἶπεν, τοῖς τῶν Βαρβάρων ἡμῖν καὶ μόνῃ καλὰ, τὰ καλὰ, καὶ μόνῃ δίκαια, τὰ δίκαια. Hoc est: Dicente quodam, omnia honesta et justa esse regibus: scilicet, inquit, omnino Barbarorum quidem regibus; nobis sola honesta pro honestis, sola justa pro justis habenda. Alterum de Antigono III. Ἀντίγονος δὲ τρίτος ἔγραψε ταῖς πόλεσιν ἂν τι γράψῃ παρὰ τοὺς νόμους, κελεύων γενέσθαι, μὴ προσέχειν ὡς ἡγνοηκότι. Id est: Antigonus III civilatibus scribebat, si quid contrarium legibus per epistolam mandaturus esset, ne parerent, sed ipsum ignorance lapsus censerent. Hunc imitati sunt nonnulli summi pontifices. GUSSANV.

(b) Vatio. A, *quem in omnibus concedendo*.

Epist. CXVIII [Al. 123]. — (a) Ad eundem Arigium exstat epist. 57 libri vi.

larius, præsentium lator, valido se fudit præsidio
iri, si assequi favorem tuitionis vestræ merue-
rod adeo, sicut est, magnum existimat, **1025**
hoc obtinendum etiam nostram sui commenda-
n adhibere studuerit adjutricem. Hunc igitur
am ad vestrum videmus patrociniū deside-
r velle confugere, scribere pro eo non judica-
i differendum: confidentes tanto vos defensio-
etentibus libenter impertiri, quanto et eam in
ia et in stricto positos cognoscitis suppliciter
ctare. Ea de re gloriam vestram paterna dulce-
salutantes, petimus ut quia prædictus portitor
rum inimicitias se contra rationem asserit sub-
i, patrociniū vestrum, quod magnopere cupit,
iat, et nullam illum contra æquitatem mole-
, nullam vexationem patiamini sustinere;
b omni eum afflictione, quam non ratio, sed
santium voluntas ingesserit, patrociniū vestri
i tueatur; ut et hic optatum se in vobis, ut
t, lætetur invenisse refugium, et aliquid vobis
rcedem proficiat, (c) ac vestrum quidem in nobis
militer quærere discant in tribulatione solatium.

EPISTOLA CXIX.

AD ASCLEPIADOTUM PATRICIUM.

ium commendat, ut ejus patrociniū suscipiat.
Gregorius Asclepiadoto (a) patricio in Galliis.
i terrenis (b) regibus adhærent, quantum eis præ-
i locus conceditur, tanto debent in causis mer-
proniores existere, ut fructu boni operis et hic
a quibus serviunt gratia perfruantur, et cœles-
gni aulam introire postea mereantur. Unde licet
ligere, et in hoc vos esse confidamus intentos;
tamen quia paternum alloquium aliquid bonis
bus semper addit, hortamur ut quoties con-
n juvandi tempus astiterit, nequaquam (c) quod
ndum vobis est differatis. Nam qui fratrem
releat, oppressum erigit, mœrentem conso-
ab illo sibi retribuī, cui totum impendit, non
et, qui ait: *Quod uni ex minimis istis fecistis,*
fecistis (Matth. xxv, 40). Quia igitur Hilarius
ntium portitor, pro eo quod frustra contra se
mdam perhibet inimicitias exarsisse, vestræ
itioni nostra petiit epistola commendari,
s quod, patrocinantibus vobis, cujusquam
a rationem adversitas ei nocere non valeat,
io paterno gloriam vestram salutantes affectu,
ius ut favoris vestri gratia muniat; et quod
is justa petentibus indulgetis huic quoque
rostra intercessione largius impendatis, at-
um contra æquitatem opprimi non sinatis,
ianum illi auxilii, ubi rationis ordo vocave-
orrigatis; quatenus ad mercedem gloriæ ves-

Num Hilarius de quo hic et in epist. superiori
lesenator Divionensis de quo Gregorius Turon.,
e Glor. confess., cap. 42? At ille sæculo v
e et obiisse fertur. Certe si illæ epistolæ scriptæ
indict. 2, de alio agitur Hilario; nam Grego-
ruron., qui de Hilarii senatoris morte ac sepul-
loquitur, obiit ipse longe ante indict. 2.
Vatic. A, ac nostrum quidem in vobis. Vix est
e nostris Mss. præter Remig. et San-Vict. in quo

A træ, et ipse in vobis quod omnino ardue quæsit
inveniat, et vos afflicto et humiliter supplicanti vi-
deamini, quod valde gloriosum est, subvenisse.

1026 EPISTOLA CXX.

AD CLAUDIUM IN HISPANIIS.

*Eum laudat, ex virtutis fama sibi dilectum. Ut in luce
veritatis atque cœlestis patriæ amore proficiat hortat-
tur. Cyriacum abbatem et legatum suum commendat.*

Gregorius Claudio in Hispaniis.

Quia unguenti more bonorum fragrat opinio, ves-
træ gloriæ de Occidentalibus partibus hucusque odor
tetendit. Cujus profecto auræ suavitate respersus,
multum, fateor, quem nesciebam dilexi, atque intra
sinum cordis amoris manu te rapui; nec jam eum
nesciens diligebam, cujus bona cognoveram. Qui
enim mihi magna intentione notus, sed corporis vi-
sione manet incognitus, de eo procul dubio veraciter
dicere possum, quia personam illius scio, sed do-
mum nescio. Magna autem vestræ laudis datur asser-
tio, quod excellenti Gothorum regi vestra gloria se-
dulo adhærere perhibetur, quia dum (a) malis boni
semper displiceant, bonos vos esse certum est, qui
bono placuistis. Propterea debitum salutationis allo-
quium solvens, opto vos in his quæ cœpistis exer-
ceri, ut in vobis compleatur veridica Salomonis illa
sententia, quæ ait: *Iustorum semita quasi lux splendens
procedit, et crescit usque ad perfectum diem* (Prov. iv,
18). Nunc enim cum lux nobis veritatis infulget, cum
sese regni cœlestis suavitas mentibus aperit, jam
quidem dies est, sed adhuc perfectus non est. Tunc
autem dies perfectus erit, quando jam quidquam de
nocte peccati in mente nostra non erit. Vos autem
usque ad perfectum diem crescite, ut quousque pa-
tria æterna videatur, bonorum hic operum augmenta
dilatentur; quatenus tanto post in retributione ma-
jor sit fructus muneris, quanto nunc studium creve-
rit laboris. Propterea dilectissimum Filium nostrum
Cyriacum, monasterii nostri Patrem, vestræ gloriæ
commendamus, ut, peractis quæ ei injuncta sunt,
nulla illum remeandi mora præpediat. Omnipotens
Deus cœlestis vos brachii protectione tueatur, et
nunc gloriosos inter homines, et post longa anno-
rum curricula inter angelos esse concedat.

EPISTOLA CXXI.

AD LEANDRUM HISPALENSEM EPISCOPUM.

*Epistolam illius, charitatis calamo scriptam, ex humi-
litate sermonis altitudinem cordis ostendere. Se nulla
dignum laude, cujus mores deprimit honor onerosus,
qui victus pondere culpas culpis jungit, qui e monas-
terii tranquillitate raptus, mentis naufragium passus
est. De podagræ doloribus pie consolatur. Pallium
mittit.*

Gregorius Leandro (a) episcopo Hispaniæ.

Sanctitatis tuæ suscepi epistolam, solius charitatis

reperiatur hæc epist. De duabus sequentibus idem
dicere cogimur.

Epist. CXIX [Al. 124]. — (a) Vatic. A. omittit
patricio, etc.

(b) Idem et Remig., terrenis rebus.

(c) Ibid., quod oplandum nobis est.

Epist. CXX [Al. 125]. (a) — "Ὁμοίον ὁμοίῳ φιλῶν,
ex Arist., Moral. 8; et Martial.: *Uxor pessima, pessi-
mus maritus; miror non bene convenire vobis.*

calamo scriptam. Ex corde enim lingua tinxerat **1027** quod in chartæ pagina refundebat. Boni autem sapientesque viri, cum legeretur adfuerunt, quorum statim viscera in compunctionem commota sunt. Cæpit quisque amoris manu in suo corde te rapere, quia in illa epistola tuæ mentis dulcedinem non erat audire, sed cernere. Accendebantur et mirabantur singuli, atque ipse ignis audientium demonstrabat qui fuerat ardor dicentis. Nisi enim prius in se faces ardeant, alium non succendunt. Ibi ergo vidimus quanta charitate tua mens arserit, quæ sic et alios accendit. Vitam vero vestram, cujus ego semper cum magna veneratione reminiscor, minime noverant, sed eis altitudo vestri cordis patuit ex humilitate sermonis. Vitam autem meam cunctis esse imitabilem illa vestra epistola loquitur: sed quod non est ita ut dicitur, sit ita quia dicitur, ne qui non solet mentiatur. Ad hæc autem breviter cujusdam bonæ mulieris verba loquor: *Nolite me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, quia amaritudine plena sum* (*Ruth.*, 1, 20). Neque enim, bone vir, hodie ego sum ille quem nosti. Multum fateor exterius proficiendo, interius cecidi, meque de eorum numero esse pertimesco, de quibus scriptum est: *Dejecisti eos dum allevarentur* (*Psal.* LXXII, 18). Cum allevatur enim deicitur, qui honoribus proficit, et moribus cadit. Ego enim vias mei capitis sequens, summo pere esse decreveram opprobrium hominum, et abjectio plebis, atque in ejus sorte currere de quo rursus per Psalmistam dicitur: *Ascensus in corde ejus disposuit in convulle lacrymarum* (*Psal.* LXXXIII, 7); ut videlicet tanto verius intus ascenderem, quanto per convallem lacrymarum foris humiliter jacerem. At me multum nunc deprimit honor onerosus, curæ innumeræ perstrepunt, et cum sese ad Deum animus colligit, hunc suis impulsibus quasi quibusdam gladiis scindunt. Nulla cordis quies est. Prostratum in infimis jacet, suæ cogitationis pondere depressum. Aut rara valde aut nulla hoc in sublimia penna contemplationis levat. Torpet ignava mens, et circumlatrantibus curis temporalibus, jam pene ad stuporem deducta, cogitur modo terrena agere, modo etiam quæ sunt carnalia dispensare. Aliquando vero fastidio exigente compellitur quædam etiam cum culpa disponere. Quid multa loquar? Victa suo pondere, sanguinem sudat. Nisi enim sanguinis nomine culpa censeretur, Psalmista non diceret: *Libera me de sanguinibus* (*Psal.* L, 16). Cum vero culpas culpis jungimus, hoc quoque quod per alium prophetam dictum est implemus: *Sanguis sanguinem tetigit* (*Osee* IV, 2). Sanguis enim sanguinem tangere dicitur cum culpa culpæ adjungitur, ut iniquitatis cu-

A mulus multiplicetur. Sed inter hæc per omnipotentem Deum deprecor ut in perturbationis fluctibus lapsum tuæ orationis manu me teneas. Quasi enim prospero flatu navigabam, cum tranquillam vitam in monasterio ducerem; sed procellosis subito motibus tempestas exorta **1028** in sua perturbatione me rapuit, et prosperitatem itineris amisi, quia quiete perditam mentis naufragium pertuli. Ecce nunc in undis versor, et tuæ intercessionis tabulam quæro, ut qui navi integra dives pervenire non merui, saltem post damna ad littus per tabulam reducar.

B De podagræ vero molestia sanctitas vestra, ut scribit, affligitur, cujus dolore assiduo et ipse vehementer attritus sum. Sed facilis erit consolatio, si inter flagella quæ patimur quæque fecimus ad memoriam delicta revocamus; atque hæc non jam flagella, sed dona esse conspiciamus, si quæ carnis delectatione peccavimus, carnis dolore purgemus.

Præterea ex benedictione beati Petri apostolorum principis pallium vobis transmisimus, ad sola missarum solemnities utendum. Quo transmissio, valde debui qualiter vobis esset vivendum, admonere; sed locutionem supprimo, quia verba moribus anteitis. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, atque ad cælestis remunerationem patriæ cum multiplici animarum fructu perducatur. Ego autem quanta occupatione deprimor (*b*) et debilitate, brevis attestatur epistola, in qua ei quem multum diligo parum loquor (*c*).

(a) EPISTOLA CXXII.

AD RECHAREDUM VISIGOTHORUM REGEM.

C Regem laudat de conversa ad fidem Gothorum gente, de oblati beato Petro muneribus, de contempta Judæorum pecunia, qua legem in ipsos latam rescindere deprecabantur. Hæc Dei laudi monet tribuenda, cavendusque cordis humilitate, munditia corporis, atque animi lenitate, antiqui hostis insidias. Reliquias mittit.

Gregorius Recharedo regi Visigothorum.

Explere verbis, excellentissime fili, non valeo, quantum tuo opere, tua vita delector. Audita quippe diebus nostris virtute novi miraculi, (*b*) quod per excellentiam tuam cuncta Gothorum gens ab errore Arianae hæresis in fidei rectæ soliditatem translata est, exclamare cum propheta libet: *Hæc est immutatio dexteræ Excelsi* (*Psal.* LXXVI, 11). Cujus enim vel saxeum pectus tanto hoc opere cognito non statim in omnipotentis Dei laudibus atque in tuæ excellentiæ amore mollescat? Hæc me fateor quæ per vos acta sunt sæpe convenientibus filiis meis dicere, sæpe eum eis pariter admirari delectat. Hæc me plerumque etiam contra me excitant, quod piger ego et inutilis tunc inerti otio torpeo, quando in anima-

EPIST. CXXI [Al. 126]. — (a) Ita passim Codices mss. In duobus tamen Colbert. legitur *episcopo Spaniorum*. In tertio Colbert., *Hispaniorum*. In quarto, *Hispaniæ* In Reg., *mon. Aug.*, ind. 2, *Leandro episc. Spaniorum*. In Vulgatis, *episcopo hispalensi*.

(b) Recentiores Ed., *ex debilitate*.

(c) In quatuor Vatic., duobus Tellerianis et Reg., præmittitur: *Mense Augusto, indict. 2.*

EPIST. CXXII [Al. 127]. — (a) Hujus epistolæ excellentiam satis demonstravit Hincmarus, cum eam Carolo Calvo imperatori et regi Francorum ut munus tanto rege dignum misit, cum amplissimo et luculentissimo in illam commentario, quem tomo II ejus operum lector videre poterit. GUSMANV.

(b) De hac Visigothorum conversione lege lib. III, dial., cap. 31, et consule sancti Gregorii Vitam.

rum congregationibus pro lucro cœlestis patriæ reges elaborant. Quid itaque ego in illo tremendo examine iudici venienti dicturus sum, si tunc illuc vacuus venero ubi tua excellentia greges post se fidelium ducet, quos modo ad veræ fidei gratiam per studiosam et continuam prædicationem traxit? Sed est mihi, bone vir, hoc ex Dei munere **1020** in magna consolatione, quia opus sanctum quod in me non habeo diligo in te. Cumque de tuis actibus magna exultatione gaudeo, ea quæ per laborem tua sunt per charitatem mea fiunt. De conversione igitur Gothorum in vestro opere et in nostra exultatione libet cum angelis exclamare: (c) *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 11, 14). Nos enim, ut existimo, gratiarum amplius omnipotenti Domino debitores existimus, quia etsi vobiscum nihil egimus, vestro tamen operi congaudendo participes sumus. Beatus vero Petrus apostolorum princeps quam libenter munera excellentiæ vestræ suscepit, ipsa cunctis liquido vita vestra testatur. Scriptum quippe (Grat. 14, q. 5, c. 11) est: *Vota iustorum placabilia* (Prov. xv, 8). Neque enim in omnipotentis Dei iudicio quid datur, sed a quo datur aspicitur. Hinc est enim quod scriptum est: *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus; ad Cain autem et ad munera ejus non respexit* (Genes. iv, 4, 5). Dicturus quippe quia Dominus respexit ad munera, præmisit sollicite, quia *respexit ad Abel*. Ex qua re patenter ostenditur quia non offerens a muneribus, sed munera ab offerente placuerunt. Vestra itaque oblatio quam sit grata ostenditis, qui daturi aurum, prius ex conversione gentis subditæ animarum munera dedistis.

Quod vero transmissos (d) abbates, qui oblationem vestram beato Petro apostolo deferebant, vi maris dicitis fatigatos ex ipso itinere ad Hispanias remeasse, non munera vestra repulsa sunt quæ postmodum pervenerunt, sed eorum qui transmissi fuerant constantia est probata, an scirent sancto desiderio objecta pericula vincere, et in fatione corporis mente minime lassari. Adversitas enim (Grat. 7, q. 1. c. 48) quæ bonis votis objicitur probatio virtutis est, non iudicium reprobationis. Quis enim nesciat quam prosperum fuit quod beatus Paulus apostolus prædicaturus ad Italiam veniebat, et tamen veniens naufragium pertulit (Act. xxvii)? Sed navis cordis in marinis fluctibus integra stetit.

Præterea indico quia crevit de vestro opere in laudibus Dei hoc quod dilectissimo Filio meo Probrino presbytero narrante cognovi, quia cum vestra excellentia constitutionem quamdam contra Judæorum perfidiam dedisset, hi de quibus prolata fuerat, rectitudinem vestræ mentis inflectere pecuniarum summam offerendo moliti sunt; quam excellentia vestra contempsit, et, omnipotentis Dei placere ju-

A dicio requirens, auro innocentiam prætulit. Quia in re mihi David regis factum ad memoriam venit: cui dum concupita aqua de cisterna Bethlehemitica, quæ inter hostiles cuneos habebatur, ab obsequentibus militibus fuisset allata, protinus dixit: *Absit a me ut sanguinem iustorum hominum bibam* (I Paral. xi, 19). Quam quia sudit et bibere noluit, scriptum est: *Libavit eam Domino*. Si igitur ab armato rege in sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensemus quale sacrificium omnipotenti Deo rex obtulit qui pro amore illius non aquam, sed aurum accipere contempsit. Itaque, filii excellentissime, fidenter dicam quia libasti aurum Domino, quod contra eum habere noluisti. Magna sunt hæc et omnipotentis Dei laudi tribuenda.

B **1030** Sed inter hæc vigilantia sunt studio antiqui hostis insidiæ cavendæ, qui quanto majora in hominibus dona conspiciat, tanto hæc auferre subtilioribus insidiis exquirat. Neque enim latrunculi in via capere viatores vacuos expetunt, sed eos qui auri vascula vel argenti ferunt. Via quippe est vita præsens. Et tanto quisque necesse est ut insidiantes spiritus caveat, quanto majora sunt dona quæ portat. Oportet ergo excellentiam vestram in tanto hoc de conversione gentis subditæ munere quod accepit summopere custodire prius humilitatem cordis, ac deinde munditiam corporis. Cum enim scriptum sit: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (Luc. xiv, 11; xviii, 14), profecto liquet, quia ille veraciter alta amat, qui mentem suam ab humilitatis radice non desecat. C Sæpe namque malignus spiritus, ut bona destruat quibus prius adversari non valuit, ad operantis mentem post peractam operationem venit, eamque tacitis cogitationibus in quibusdam suis laudibus excutit, ita ut decepta mens admiretur ipsa quam sint magna quæ fecit. Quæ dum per occultum tumorem apud semetipsam extollitur, ejus qui donum tribuit gratia privatur. Hinc est enim quod per prophetæ vocem contra superbientem animam dicitur: *Habens fiduciam (e) in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo* (Ezech. xvi, 15). Fiduciam quippe animam in pulchritudine sua habere est in semetipsa de justa actione præsumere. Quæ in suo nomine fornicatur quando in hoc quod recte egit, non conditoris laudem dilatarı appetit, sed suæ opinionis (f) gloriam requirit. Hinc rursum per prophetam scriptum est: *Quo pulchrior es, descende* (Ezech. xxxii, 19). Anima etenim unde est pulchrior, inde descendit, quando ex virtutis decore quo exaltari apud Deum debuit, ab ejus gratia per suam elationem cadit. Quid ergo in his agendum est, nisi ut malignus spiritus cum nobis ad elevandam mentem reducit bona quæ egimus, nos semper ad memoriam mala nostra revocemus, quatenus et nostra cognoscamus esse quæ peccando fecimus, et solius omnipotentis Dei munera cum pec-

(c) Cantici hujus angelici verbis uti solet sanctus Gregorius in lætitiæ testificationem, ut multæ infra epistolæ probabunt. Eundem fuisse veterum morem disce ex nota 1803 ad librum Sacramentorum.

(d) Epistolam Recharadi regis in qua hæc leguntur supra edidimus. Est hujus libri sexagesima prima.

(e) Norm. et plurimi, *fiduciam quippe anima*.

(f) Corb. et Norm., *gratiam requirit*.

cata declinamus? Custodienda est quoque munditia corporis in studiis bonæ actionis, quia juxta vocem prædicantis Apostoli: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. III, 17). Qui rursus ait: *Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra* (I Thess. IV, 3). Quam sanctificationem quid dixerit, ostendens protinus adjunxit: *Ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione et honore, et non in passionibus desiderit.*

Ipsa quoque regni gubernacula erga subjectos magno sunt moderamine temperanda, (g) ne potestas menti subripiat. Tunc enim regnum bene regitur, cum regnandi gloria animo non dominatur. Curandum quoque est ne ira subrepat, ne fiat citius omne quod licet. Ira quippe, et cum delinquentium culpas exsequitur, non debet menti quasi domina præire, sed post rationis tergum velut ancilla famulari, ut ad faciem jussa veniat. Nam si semel mentem possidens cœperit, justum esse deputat etiam quod crudeliter facit. Hinc enim scriptum est: *Ira viri justitiam Dei non operatur* (Jac. I, 20). Hinc rursus dicitur: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, 1031 et tardus ad iram* (Ibid., 19). Hæc autem vos auctore Deo omnia servare non ambigo. Sed occasione admonitionis exorta, bonis vestris actibus me furtive subjungo, ut quod non admoniti facitis, quando vobis et admonens additur, jam non soli faciatis. Omnipotens autem Deus in cunctis actibus vestris cœlestis brachii extensione vos protegat, vobisque et præsentis vitæ prospera, et post multa annorum curricula gaudia concedat æterna.

Clavem vero parvulam a sacratissimo beati Petri apostoli corpore vobis pro ejus benedictione transmissimus, in qua inest ferrum de catenis ejus inclusum, ut quod collum illius ad martyrium ligaverat, vestrum ab omnibus peccatis solvat. Crucem quoque dedi latori præsentium vobis offerendam, in qua lignum dominicæ crucis inest, et capilli beati Joannis Baptistæ, ex qua semper solatium nostri Salvatoris per intercessionem præcursoris ejus habeatis.

(g) Excusi, mentem surripiat.

(h) Ita Mss. Vatic., Corb., Norm., etc. Excusi habent, et nostris moribus.

(i) Desunt hæc in Anglico., Norm., Remig., Corb., San-Vict. Leguntur in Reg., Colbertinis, Rhem. et quinque Vatic. Anagnosticum pro quovis scripto usurpat non semel Ennodius epist. 4 lib. I, ad Faustum, *anagnostici fidem secutus*, etc., quod exponit Sirmundus, *epistolæ tuæ*. Et epist. 5 lib. VIII, *de anagnostici prolixitate fastidium*. In quem locum Sirmundus: *Ἀναγνωστικὸν est id omne quod legitur aut recitatur, sicut ἀπόφασις et ἀκούσις, quod auditur. Itaque ut acroama etiam Latini usurpant pro dicto seu re aliqua quæ auribus excipitur, sic anagnosticum pro epistola aut scripto quocunque; dici etiam posset ἀνάγνωσμα, anagnosma. Partim ex GUSSANV.*

(k) Unus Colbert., isque DCCC ann., nol. 403, prætermittis his quæ hic subjiciuntur, hanc epistolam (quam dicit secundam ad Recharedum, et cujus initium, omisso item in anagnostico, assignat ad hæc verba: *Ante longum tempus*) sic concludit: *Præterea dona vestræ excellentiæ quæ pauperibus beati Petri apostoli sunt transmissa, trecentas cocullas accepimus; et, quantum possumus, precibus exoramus ut cujus vos*

A Reverendissimo autem fratri et coepiscopo nostro Leandro Pallium a beati Petri apostoli sede transmissimus, quod et antiquæ consuetudini, (h) et vestris moribus, et ejus bonitati atque gravitati debeamus.

(i) Item in anagnostico. Ante longum tempus dulcissima mihi vestra excellentia, Neapolitano quodam juvene veniente, mandare curaverat ut piissimo imperatori scriberem, quatenus pacta in chartophylacio requireret quæ dudum inter piæ memoriæ Justinianum principem et jura regni vestri fuerant emissa, ut ex his colligeret quid vobis servare debuisset. Sed ad hoc faciendum duæ res mihi vehementer obstiterunt. Una, quia chartophylacium, prædicti piæ memoriæ Justiniani principis tempore, ita subripiente subito flamma incensum est, ut omnino ex ejus temporibus pene nulla charta remaneret. Alia autem, quia, quod nulli dicendum est, ea quæ contra te sunt apud temetipsum debes documenta requirere, atque hæc pro me in medium proferre. Ex qua re hortor ut vestra excellentia suis moribus congrua disponat, et quæque ad pacem pertinent studiosè peragat, ut regni vestri tempora per longa sint annorum curricula in magna laude memoranda. Præterea (k) transmissimus clavem aliam a sacratissimo beati Petri apostoli corpore, quæ, cum digno honore reposita, quæque apud vos invenerit benedicendo multiplicet.

EPISTOLA CXXIII.

AD VENANTIUM ET ITALICAM.

C *Morbis afflictum ex suis ipsius molestiis atque ex generali totius orbis percussione, quæ mundi finem proximum indicat, consolatur.*

Gregorius (a) Domno Venantio patricio et Italicæ jugalibus.

Quosdam de Sicilia venientes, affectu quo debui, de sospitate vestræ excellentiæ requirere 1032 curavi. Sed de assiduitate ægritudinum (b) mihi tristitia responderunt. Hæc autem dicens, nec ego vobis de meipso invenio aliud quod debeam nuntiare, nisi quod, (c) peccatis meis facientibus, ecce jam undecim

pauperes vestimentorum largitate protegistis, ipsum in tremendo die examinis protectorem habeatis. Ut autem nostrum hominem ad vestram excellentiam modo minime mitteremus, navis necessitas fecit, quia inveniri non potest qui ab istis partibus ad Spaniæ littora valeat proficisci.

D *Epist. CXXIII [Al. 128]. — (a) In hujus epistolæ inscriptione dissentiunt Codices Mss. et exarati. In Norman. et Anglico. legitur, Venantio ex monacho patricio, et Italicæ jugalibus. In Vaticanis, Colbert. et Rhem. Italicæ patriciæ et domno Venantio; quibus accinunt veteres Editi. In recent. additur Cancellario Italiæ, quod respuunt Mss. omnes. Venantius hic, ex aliis jam scriptis ad eum epistolis satis notus, Italicam duxerat ex qua duas filias suscepit, Barbaram et Antoninam, infra commemoratas; ad quas post patris mortem consolatorias litteras scripsit sanctus Gregorius.*

(b) Tres Vatic., Rhem., Colbert. et plerique Norm.; *mihi tristitiam responderunt.*

(c) Ita Vatic., Norm., Colbert., Rhem., Reg., Remig., etc., ubi in Excusis legitur *peccatis meis exigentibus.*

menses sunt quod valde rarum est si de lecto surge-
re aliquando potuero. Tantis enim podagræ tantis-
que molestiarum doloribus premor, ut vita mea mihi
gravissima pœna sit. Quotidie enim in dolore deficio,
et mortis remedium exspectando suspiro. In clero
vero hujus urbis et populo tanti febrium languores
irruerunt, ut pene nullus liber, nullus servus reman-
serit, qui esse idoneus ad aliquod officium vel mi-
nisterium possit. De vicinis autem urbibus strages
quotidie mortalitatis nobis nuntiantur. Africa autem
qualiter mortalitate et languoribus vastetur, quanto
viciniores estis, tanto credo quod subtilius cognovi-
stis. De Oriente vero qui veniunt, graviores desola-
tiones nuntiant. In his itaque omnibus quia, appro-
pinquante fine mundi, generalem percussione[m] esse
cognoscitis, affligi nimis de propriis molestiis non
debetis. Sed, sicut sapientes nobiles decet, omne cor
ad animarum curam reducite, districtum iudicium
quanto sit vicinius plus timete. Studiis pietatis in-
tendite, de qua scriptum est, quod *promissionem ha-*
beat vitæ præsentis et futuræ (1 Tim. iv, 8). Potens
est autem omnipotens Deus vitam vestræ excellen-
tiæ et hic in longo tempore conservare, et post
multa annorum curricula ad gaudia æterna perdu-
cere. Dulcissimas filias meas domnam Barbaram, et
domnam Antoninam mea peto vice salutare; quas
oro ut superna gratia protegat, eisque prosperari
in omnibus concedat.

EPISTOLA CXXIV.

AD DONELLUM EROGATOREM.

*Ægrum consolatur. Gaudet de militari roga illi denuo
imposita. Quam exarchus mutuo acceperat pecu-
niam restituendam monet. Romanæ civitati præci-
pua cura subveniat.*

Gregorius Donello (a) erogatori.

Epistolam gloriæ vestræ plenam boni filii chari-
tate suscepimus, ex qua quidem de molestia corpo-
ris vestri noster est animus contristatus. De divina
tamen miseratione confidimus quod qui vos miseram
et dejectam diligere fecit Italiam, ipse vobis et cor-
poris salutem restituat, et in æterna retributione
compenset. De militari enim (b) roga, quam vos con-
tra voluntatem vestram principali significastis jussio-
ne iterum suscepisse, omnino sumus libenter com-
plexi, scientes quia magnitudo vestra cautiore salu-
briorique provisione militari necessitati concurrat.

De (c) sex vero centenariis qui in cimiliarchio Ra-
vennatle Ecclesiæ fuerant commendati, sicut vestra
testatur epistola, ab excellentissimo exarcho in quo-
tidiana militum præfectura sunt mutuati, 1033 qui
ut hactenus (d) minime restituantur cujus sit causa
cognoscitis. Quod enim scripsistis hoc prædicto filio

Epist. CXXIV [Al. 429]. — (a) Unde nomen hoc
officii deductum, in epistola explicatur his verbis:
de militari enim roga, etc.

(b) Quid sit *roga* discite ex nota k ad epist. 46 libri II.

(c) Centenaria, auri pondo interpretantur quidam.
Isidorus ait (quod verum est) centenarium fuisse
centum librarum, atque inde appellatum. Græci
dicunt *κσττ, ὑάριον*. Gussanv.

A nostro exarcho visum esse, ut quia pax ad conclu-
sionem tenuit, de pecuniis hinc competentibus, pri-
mum ut rogam illarum partium faciatis, gloria vestra
caute prospiciat si vel fieri debet, vel sit quoquo
modo præsumendum; ut si præfectura illarum par-
tium acceptas pecunias recuperare negligit, hæ par-
tes ob hoc periculum de militis nuditate sustineant.
Sed ii quibus mutuata ipsæ dicuntur pecuniæ debent
a mutuante constringi; quatenus, sicut noverunt,
expensa centenaria ipsi restituant; et pecuniæ quæ
sine erogantis non possunt tangi periculo, subtractæ
quibus debentur, admissio quod nobis imminet peri-
culo, minime aliis dispergantur indebite. Et hæc
quidem nos nec cum novo in causa viro, nec cum
Romanarum partium ignaro agimus. Cui quippe con-
stat quod, si pax reparata minime fuerit, belli tem-
pore, in his locis nisi solius divinæ potentia maje-
statis humanum non prævalet subvenire remedium.
Sciens ergo magnitudo vestra voluntatem domino-
rum principum, quanta cura de Romanæ civitatis
præcipue subventionem sit provida, quod ex donis
eorum evidenter agnoscitur, sed et partium istarum
(e) imminens periculum et civitatis, omnino curæ
tuæ est cum pecuniis huc venire. Quod si omis-
sum fuerit, et adversi aliquid, quod non optamus, even-
rit, neque apud Deum neque apud rerum dominos
cujuslibet obtentu personæ vos excusare quoquo
modo valeatis. Romana enim civitas, peccatis no-
stris facientibus, diversis est attrita languoribus, ut
nec qui in murorum custodia sint idonei persistant.

EPISTOLA CXXV.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

*Gratulatur de plena satisfactione. Pallium mittit. Quod
eo significatur moribus exprimat. Cum Sabiniano
episcopo, Honorato archidiacono, Massiano clerico,
jam non ex odio sed ex charitate agat.*

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Susceptis fratris et coepiscopi nostri Mariniani
epistolis, sed et Castorio chartulario nostro reme-
ante, fraternitatem vestram plenissime de his quibus
dubietas fuerat satisfecisse cognovimus; magnasque
omnipotenti Deo gratias solvimus, quia de meo corde
medullitus omnis rancoris sinistra suspitionis evulsus
est. Pro qua re Stephanum communem filium diaco-
num vestrum cum summa volui celeritate laxare.
Sed hunc apud me vel paucis diebus immorari dolo-
res crebri mearum ægritudinum compulerunt. At
postquam meliorari vel modicum cœpi, eum protin-
us cum gaudio retransmittere curavi.

1034 Itaque pallium ad sacra missarum solemnia
utendum ex more transmisimus, cujus vos volumus
per omnia genium vendicare. Hujus enim indumenti
honor humilitas atque justitia est. Tota ergo mente

(d) In San-Vict., Remig. et Vatio. A, *minime restau-*
rentur. In hoc solo e Vaticanis Codd. reperitur hæc
epistola, in Anglico, Norm., Rhem. et pene cæteris
omissa.

(e) In Editis, *imminens periculum, omnino cura*
tuæ est et civitatis, cum pecuniis. Vitiosam hinc ver-
borum inversionem quæ etiam in San-Vict. reper-
tur, emendavimus ex laudato Vatio. ms.

fraternitas vestra se exhibere festinet in prosperis humilem, et in adversis, si quando eveniunt, cum justitia erectam, amicam bonis, perversis contrariam. (a) Nullius unquam faciem pro veritate loquentis premens, misericordiae operibus juxta virtutem substantiae insistens, et tamen insistere etiam (b) contra virtutem cupiens, infirmis compatiens, (c) benevolentibus congaudens, aliena damna propria deputans, de alienis gaudiis tanquam de propriis exsultans; in corrigendis vitiis saeviens, in fovendis virtutibus auditorum animum demulcens, in ira iudicium sine ira tenens, in tranquillitate autem severitatis suae censuram non deserens. Haec est, frater charissime, Pallii accepti ratio, quam si sollicite servaveris, quod foris accepisse ostenderis, intus habes.

Præterea fratrem et coepiscopum nostrum Sabirianum fraternitati vestrae in omnibus commendo, ut si quæ causæ sint, interim postponantur. Caritas inter vos fixa permaneat, ut sic de exterioribus, si quando contentio vertitur, examen veniat, quatenus mentem caritas non relinquat. Communem quoque filium Honoratum archidiaconum commendamus. De quo si ita est, sicut per Castorium chartularium nostrum didicimus, quia per eum jam tres antea archidiaconi servare consuetudinem ecclesiasticam, (d) quinquennio expleto exeundo compulsi sunt, tuæ quidem volumus ut charitatem sanctitatis inveniat. Nam flagitari iudicium non debet de causa quam ipse iudicavit. Sin vero ita non est, omni mentis tumore depresso, omni odio postposito, debet in charitate recipi, et nullatenus a loco in quo inventus est amoveri. Messianum quoque clericum, qui ad nos confugerat; communi filio Stephano diacono fiducialiter dedimus, certi quia quem nos vestrae fraternitati transmittimus, vos in eo non odium, sed gratiam potestatis ostendere debeatis. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat, detque nobis ita agere, ut post huius temporalis fluctus, ad æterna valeamus (e) simul cum gaudio pervenire.

EPISTOLA CXXVI.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Ne Philagrium, aut ab Ecclesiae suae hominibus, aut a collectæ exactoribus, aut a Dertonensi episcopo, injuste gravari patiatur.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Licet multum fraternitatem vestram ad servandam sibi justitiam Philagrii portitoris præsentium flagellum cæcitatls invitet, verum tamen 1035 quia ad

EPIST. CXXV [Al. 130]. — (a) In omnibus Norm.: *Nullius unquam faciem contra veritatem respiciens, nullius unquam faciem pro veritate loquentem premens.*

(b) Ex Vulgatis alii *supra virtutem*, alii *ultra virtutem* habent.

(c) Sic legendum ex quinque Vatic., omnibus Norm., Colb., etc., quod retinuerunt vel. Editores. At recentiores maluerunt *benevolentibus*, ut *infirmis* opponerent.

(d) Irrepsit in Excusos qui, ante quinquennio; quod expunximus, tum quia sensum turbabat, tum quia a Mss. abest.

(e) Excusi, *simul gaudia*; a qua lectione recedere

restituenda quæ sibi præjudicialiter assertit detineri, per nos vos voluit fieri promptiores, præsentia ad vos scripta prævidimus dirigenda. Questus autem est campum cum vinea sua ab Ecclesiae vestrae hominibus (a) irrationabiliter occupatum. Quod si ita est, quanquam ante iudicium possessio ei debuerat violenter ablata restitui, tamen quia communis filius Eventius diaconus vester, consentiente præfato latore, constituit per quinque testes partem Ecclesiae vestrae satisfacere posse, ejusdem Ecclesiae juris illud esse, ideoque fraternitas vestra prædictum Philagrium contra justitiam laborare non faciat, sed modis quibus potuerit, veritatem diligenter inquirat. Et si manifeste, sicut hic constituit, probari potuerit vestri juris esse, huic propter Deum citius satisfaciendum est, ut a sua intentione sine labore discedat. Alioquin ante omnem contentionem (b) res ejus fulta vestra provisione reddatur, ut sua cuique parti integra post hoc maneat de proprietate cognitio. Quia vero pro eo quod vobis nescientibus inde discessit, vestros se æstimat animos offendisse, fraternitas vestra ei dulcedinem suæ charitatis ostendat, ut cognoscat se longe aliter quam debuit de sacerdote credidisse. Sed quoniam et sanctorum apostolorum sæpe liminibus, ut ait, præsentare desiderat, quoties venire voluerit, (c) nullius impedimentum, sed vestrum magis habeat in hac parte solatium.

Indicavit præterea superscriptus portitor quod collecta facta inter alios civitatis Januensis habitatores, et ipse dare pariter compellatur. Et miramur quod qui magis misericordia dignus est, vobis præsentibus prægravetur. Quod si ita est, denuo ab eo per quemlibet exigere vestra sanctitas non permittat, quia eum quem cæcitas sua gravat, inhumanum nimis est in collatione affligere, cui si esset magna necessitas, debuit ex collatione misereri. Quia vero ab Ecclesia (d) Dertonensi puerum suum injuste queritur detineri, fraternitas tua prædictæ civitatis episcopo curet scribere, ut si ita est, sine aliqua illum contentione restituat. Qui si aliter esse forte responderit, aut apud vos, aut apud arbitros causa hæc cognoscenda sine excusatione est aliqua facienda. Nam idem Philagrius puellam suam cum filiis et nepotibus, de qua, ut ait, nulla est quæstio, eundem puerum suum nomine Maurum maritum suum seculam innotuit. Ex qua re actum est ut per eum de quo est contentio, etiam alii de quibus nulla est quæstio teneantur. Quod si veritate subsistit, puella illi eum filiis et nepotibus 1036 sine

cogunt Mss. pene omnes.

EPIST. CXXVI [Al. 131]. — (a) Colbert. et Rhem., *irrationabiliter ablata non restitui.*

(b) Sic restituimus ex probatioribus Mss. In quibusdam legitur *ablata*, quod idem est. Vide quæ de hac voce jam diximus ad epist. 55 huius indictionis. GUSSANV.

(c) Excusi, *nullius impedimento avertatur, sed.*

(d) Dertona Ptolemæo *δερτών*, Straboni *δερθών*, ubi θ pro τ librariorum vitio irrepsit; nam apud Stephanum ejus epitomatore legitur *δερτών πόλις Αιγυπτῶν*. Hæc urbs, quæ hodie *Tortona*, sita est inter Ticinum et Genuam, episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi. GUSSANV.

aliqua altercatione reddenda est; et tunc de superscripto Mauro questione ventilata, quod ratio suaserit terminetur. Quod si forte et de uxore ipsius aliqua dicitur esse contentio, et hoc quoque ita interveniendi finiat, ut vobis illic presentibus ad nos de memoratis causis denuo predictus portitor necessitatem remeandi non habeat.

(a) EPISTOLA CXXVII.

(Ex actis et opusculis sancti Columbanus, ac aliorum sanctorum veteris Scotiæ et Hiberniæ, primum editis a P. Flemingo Franciscano an. 1667.

In celebratione Paschæ, rejecto Victorii cyclo, Scotorum morem sequendum, cui Anatolius ab Hieronymo laudatus fuit. De episcopis per simoniam ordinatis, aut post lapsum tempore diaconatus; ac de monachis monasteria sua deserentibus consulit sanctum Gregorium, quem videre summopere cupit. Laudat ejus Pastoralem librum, petitque expositiones in Ezechielem et in Cantica.

Domino sancto, et in Christo Patri [Forte mendo librario omissum papæ] Romano, pulcherrimo Ecclesiæ decori, totius Europæ flaccientis augustissimo quasi cuidam flori, egregio speculatori, theoria utpote divina castulitatis [Ita ms.] potito, Ego (b) Bargo-ma [Sic ms.] vilis columba in Christo mitto salutem.

Gratia [Gratias in Ms.] tibi et pax a Deo Patre nostro Jesu Christo. [Magna hic tabes, prout in Ms. expressa] Libet me, o sancte papa, hyperbolicum tecum non sit interrogandum de Pascha, juxta illud Canticum: Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi (Deuteron. xxxii, 7). Licet enim mihi, nimirum (c) micrologo, illud cujusdam egregium Sapientis elogium, quod dixisse fertur, quamdam [In Ms.] quemdam videns contupictam [Forte complem pictam]: Non admiror artem, sed admiror frontem, ad te clarum a me vili scribendo potest inuri; tamen tuæ evangelicæ humilitatis fiducia fretus, tibi scribere præsumo, et mei doloris negotium injungo. Vanitas namque scribendi nulla est, ubi necessitas cogit, quamvis majoribus, scribi.

Quid (d) ergo dicis de Pascha 21 aut 22 lunæ quod jam (tua [tui in Ms.] tamen pace dictum sit) non

esse Pascha, nimirum tenebrosam a multis comprobatur(e) calcalenteris? Non latet enim, ut credo, effluaciam tuam, quantum Anatolius, miræ doctrinæ vir, ut sanctus ait Hieronymus, cujus Eusebius Cæsariensis episcopus in Ecclesiastica excerpta inseruit Historia, et sanctus Hieronymus in suo hoc idem de Pascha opus collaudavit catalogo, de hac lunæ ætate vituperando disputet; qui contra Gallicanos (f) Rimaros, de Pascha, ut ait, 1037 errantes, horrendam intulit sententiam, dicens: Certe [Ms. Certe, in-quiens], si usque ad duarum vigiliarum terminum, quod noctis medium indicat, ortus lunæ tardaverit, non lux tenebras sed lucem tenebræ superant; quod certum est in Pascha non esse probabile, ut aliqua pars tenebrarum luci dominetur, quia solemnitas dominicæ Resurrectionis lux est, et non est communicatio luci cum tenebris. Et si in tertia vigilia luna exortauerit, non est dubium lunam 21 vel 22 exortam esse, in qua verum Pascha non est possibile immolari. Nam qui hac lunæ ætate Pascha definiunt possibile celebrari, non solum illud auctoritate divinæ Scripturæ affirmare non possunt, sed et sacrilegii et contumaciæ crimen et animarum periculum incurrunt; dum affirmant veram lucem posse immolari cum aliqua dominatione tenebrarum, quæ omnibus tenebris dominatur. Necnon in sancti dogmatis legimus libro: Pascha, id est solemnitas dominicæ Resurrectionis ante transgressum vernalis æquinocitii 16 initium non potest celebrari, ut scilicet æquinocitium non antecedit; quod utique (g) Victorius in suo transgressus est cyclo, et per hoc Gallicæ jamdudum invexit errorem, seu, ut humiliter dicam, confirmavit inolitum. Quippe qua ratione utraque stare possunt, ut scilicet Resurrectio Domini ante suam celebretur passionem, quod vel putari absurdum est; aut septem dies Domini jussione in lege sanciti, in quibus tantum legitime Phase Domini comedi mandatum est (quia a 14 luna usque ad 20 numerandi sunt), contra jus fasque transcendatur? Luna enim 21 aut 22 extra jus lucis est, utpote post medium noctis tunc temporis exorta; et tenebris lu-

EPIST. CXXVII. — (a) Epistolarum a se ad sanctum Gregorium scriptarum meminit sanctus Columbanus, epist. 1 et 2. His respondisse sanctum pontificem scribit auctor Vitæ S. Salabergæ perantiquus. Queritur tamen Columbanus, epist. 1, Satanam semel et bis impedivisse quominus epistolæ suæ ad sanctissimum papam pervenirent. At forte cum duas priores non accepisset sanctus Gregorius, tertiam feliciter delatam sibi legerat, cui postea responsum dedit; etsi inter epistolas Gregorianas nulla exstet ad Columbanum. Ad annum vero 599 saltem referendam censemus hanc epistolam, quod ipsius meminert Columbanus in epist. ad Gallicanos episcopos, ejus causa congregatos anno sequenti. Porro notæ ascriptæ ad marginem sunt R. P. Flemingi Minoritæ, qui primus hanc epistolam typis mandavit; ipsis adjecimus nostras in columnarum calce.

(b) Leg. Barjona, hoc est filius columbæ. Nomen hoc Columbano conveniebat qui modo columbam se, modo palumbum vocat. Columbanus velut diminutivum pro pallo columbarum sumi potest, hoc est, pro columbæ filio. Plurimis mendis scatet hæc epistola, quibus mederi arduum.

(c) Eodem titulo gaudet epist. 4 ad Bonifacium VI.

(d) In hoc dissentiebant Scoti a cæteris in Paschæ celebratione, quod lunæ 14 die in Dominicam incidente, hanc ipsam diem pro Paschate celebrarent, ne cum aliis ad Dominicam sequentem, solemnitis hujus celebrationem differendo, tempus Paschæ terminosque prætergrederentur.

(e) Forsan, calculatoribus, aut calcenteris. Hoc ultimo cognomine designatus Origenes ab Hieronymo in una epist. ad Marcellam; sic prius appellatus est etiam Didymus Alex. Gram. χαλκίντερος. Uterque ob multitudinem librorum ab ipsis editorum.

(f) Forte sic dictos, quod obscura et difficilia rimarentur.

(g) Victorius hortatu Hilari, tunc Rom. Ecol. archidiaconi, postea summi pontificis, cyclum, seu canonem Paschalem composuit sæculo quinto mediante, quem Gallicanæ Ecclesiæ primum amplexæ sunt, ut patet ex concil. Aurel. iv, an. 541, deinde omnes Occidentales. Hunc edidit Egidius Bucherius, et notis illustravit. Anatolius, quem Victorio opponit Columbanus, Alexandrinus erat, floruitque circa an. 270. Eam inter eruditos principem locum tenuisse testatur Eusebius. Hic scripsit quoque de Paschate canones, quos etiam evulgavit Bucherius.

cem superantibus, lucis solemnitas nefas est, ut aiunt, agi. Quare ergo tu tam sapiens, nimirum cujus clarissima per orbem, ut antiquitus, sacri ingenii diffuse sunt lumina. Pascha tenebrosus colis? Miror, fateor, a te hunc Galliæ errorem, ac si Schynteneum, jam diu non fuisse rasum; nisi forte putem quod vix credere possum, dum eum constat a te non fuisse emendatum, apud te esse probatum. Aliter tamen et honestius tua excusari potest peritia, dum forte notam subire times [*Fortes*, timens] Hermagoricæ novitatis, antecessorum et maxime papæ Leonis auctoritate contentus es. Noli te, quæso, in tali quæstione humilitati tantum aut gravitati credere, quæ sæpe falluntur. *Melior forte est canis vivus in hoc problemate leone mortuo* (*Eccle. ix, 4*). Vivus namque sanctus emendare potest, quæ ab altero majore emendata non fuerint [*Fortes*, fuerunt]. Scias namque nostris magistris et Hibernicis antiquis, philosophis et sapientissimis componendi calculi computariis, Victorium non fuisse receptum, sed magis risu vel venia dignum, quam auctoritate. Idcirco mihi timido peregrino, magis quam sciolo, tuæ dirige fulcrum sententiæ, et mature [*Ms. habet matura*] punctum tuæ placabilitatis huic tempestati nos circumdanti compescendæ transmittere non dedigneris; quia non mihi satisfacit post tantos quos legi auctores una istorum sententia episcoporum dicentium tantum: *Cum Judæis Pascha facere* [*Deest facere hic in Ms.*] *non debemus*. Dixit hoc olim et Victor episcopus, sed nemo Orientalium suum recepit commentum; **1038** sed hoc soporans spina Dagonis, hoc imbibit bubum erroris. Qualis, rogo, hæc frivola et tam impolita, nullis scilicet divinæ Scripturæ fulta testimoniis sententia: *Cum Judæis Pascha facere non debemus?* Quid ad rem pertinet [*Ms. pertinent*]? Nunquid Judæi reprobis Pascha facere credendi sunt nunc, utpote sine templo, extra Jerusalem, Christo tunc figurato, ab iis crucifixo? Aut, nunquid ipsorum esse recte credendum est 14 luna e Pascha [*Fortes*, lunæ Pascha, aut luna et Pascha]; et non potius Dei ipsius instituentis Phase esse fatendum est, scientisque solius ad purum quo mysterio 14 luna ad transcensum electa est? Quod forte sapientibus et tui similibus aliquantulum præluceat. Qui [*Quo in Ms.*] hoc opponunt, licet sine auctoritate, Deo improperent quare non sua præscientia antea tunc præcaverit Judæorum contumaciam; ut si nollet nos cum eis Pascha facere, novem dies azymorum in lege preciperet, ut vel nostræ solemnitatis initium finem solemnitatis eorum non excederet? Nam si 21 aut 22 Pasche celebrandum, a 14 usque ad 22 novem dies computabuntur; septem scilicet a Deo præcepti, et duo ab hominibus aucti. Sed si licet

(h) Ita emendandum duximus, cum prius exstaret: *quæstu Simoniaco* (ubi in margine notatur haberi in *Ms. simoniacos*) et *Giltas auctor*, etc. Giltas is esse videtur cognomento sapiens qui scripsit de excidio Britanniae et de ecclesiastici ordinis castigatione Idem infra indicatur: *auctor Giltam de his interrogavit*. De sacris ordinibus simoniace tunc collatis in

A hominibus augere per se aliquid divinæ censuræ, interrogo, ne forte videatur contrarium esse illi Deuteronomii sententiæ: *Ecce*, inquit, *verbum quod tibi do, neque adjicias ad illud, neque auferas ab eo* (*Deut. iv, 2*). Sed hæc magis procaciter quam humiliter scribens, scio euripum præsumptionis difficillimæ mihi nexisse [*Fortes*, nexuisse], enavigandum fore irogus [*Fortes*, ignorans]. Nec loci namque nec ordinis est ut magnæ tuæ auctoritati aliquid quasi discutiendo irrogetur, et ridiculose te mei (nimirum Petri cathedram apostoli et claviculæ legitime insidentem) Occidentales apices de Pascha sollicitent. Sed tu non tam [*tam deest in Ms.*] me vilem in hac re quam multos et defunctos et viventes hæc eandemquæ notavi firmantes magistros considerare debes, et quasi cum eis te trahere colloquium [*Mendo hic repetitum*, te] crede; pie namque me scito, licet saltuatim et hyperbolice, chilosum os aperire. Tuum itaque aut excusa aut damna Victorium, sciens, si illum laudaveris, inter te et supradictum Hieronymum fidei futurum fore negotium, qui nimirum Anatolium laudavit, huic contrarium; ita ut qui unum secutus fuerit, alterum recipere non poterit. Tua itaque consideret vigilantia ut in fide duorum auctorum supradictorum sibi invicem contrariorum probanda nulla sit inter te et Hieronymum in sententia promenda dissonantia, ne nobis undique sint angustiae, ut aut tibi, aut illi consentiamus. Parce in hoc infirmis, ne scandalum diversitatis ostendas. Simpliciter enim ego tibi confiteor quod contra sancti Hieronymi auctoritatem veniens, C apud Occidentis Ecclesias hæreticus seu respuendus erit; illi enim per omnia indubitatam in Scripturis divinis accommodant fidem. Sed hæc de Pascha sufficiant.

Cæterum de episcopis illis quid judicas interrogo, qui contra canones ordinantur, id est (h) quos tu Simoniacos et Giltas auctor pestes scripsistis. Nunquid cum illis communicandum est. Quia, quod gravius est, multi in hac provincia **1039** tales esse noscuntur, aut de aliis qui, in Diaconatu violati, postea ad episcoporum gradum eliguntur [*Ms. gradare leguntur*]? Sunt enim quorum in his novimus conscientias; et cum nostra parvitate id conferentes, certum scire volebant ei sine periculo post hoc [*Deest aliquid quod sensum compleat, forte*, ministrare] possint, id est aut post gradum solidis emptum, aut post in diaconatu adulterium, absconsum tamen dico cum (i) clientelis adulterium, quod apud nostros magistros non minoris censetur esse facinoris.

Tertio interrogationis loco responde adhuc, quæso, si non molestum est, quid faciendum est de mona-

Gallia conqueritur sanctus Gregorius pene in omnibus epistolis quas aut ad Gallicanos episcopos, aut ad Francorum reges scripsit; vide epist. 106, 109, 110, hujus libri.

(i) Aut concubinas intelligit, aut etiam uxores ante sacrum ordinem adeptum ductas, quas conjugum loco habere ultra, adulterium putabatur.

chis illis qui, pro Dei intuitu et vitæ perfectioris desiderio accensi, contra vota venientes, primæ conversionis loca relinquunt, et, invititis abbatibus, fervore monachorum cogente, aut laxantur, aut ad deserta fugiunt. Vennianus auctor Giltæ de his interrogavit, et elegantissime illi rescripsit; sed tamen discendi studioso [Mss., studio] semper major metus accrescit. Humilius et purius hæc omnia et multo plura [Ms., pulchra], quæ epistolaris brevitatis non admittit, per præsentiam interroganda erant, nisi corporis infirmitas, et meorum cura comperegrinorum domi me vinctum [Deest hic aliquid; forte, teneret cupidum] ad te eundi, ut illam spirituales vivi fontis venam vivamque undam scientiæ cœlitus fluentis ac in æternam vitam salientis haurire [Deest forte possem]. Et si animum corpus sequeretur, Romam iterum rem sustineret contemptus; ut quomodo, docto narrante (k) Hieronymo, legimus quosdam de ultimis Heulini littoris finibus olim venisse Romam, in [Forte, dein], et mirum dictum, aliud extra Romam quæsisse, ita et ego nunc te, non Romam desiderans, salva sanctorum reverentia cinerum, expeterem; licet enim non me sapientem, sed esse sitientem fateor, hoc idem facerem si vacaret [Mss., sed vacare].

1040 Legi librum tuum Pastorale regimen continentem, stylo brevem, doctrina prolixum, mysteriis refertum, melle dulcius egenti opus esse fateor; mihi idcirco tua sitienti largire, precor, opuscula quæ in Ezechielem miro, ut audivi, elaborasti ingenio.

(k) In epistola 103, ad Paulinum, ubi quam celebris apud gentes remotissimas Titus Livius exstiterit, sanctus Doctor commemorat. Porro, loco *Heulini*, esse legendum *Hualini*, vel *Huelini*, constat ex contextu Hieronymiano. Est vox Græca, a rad. ἡλος, sive ἕλος, vitrum, crystallus. Sic mare vocatur Apocal. iv θάλασσα, ὁράληνη. mare vitreum, id est crystallinum, cæruleum. In Hieronymo hic legimus: *De ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus.*

A Legi Hieronymi sex in illum libros; sed nec medium exposuit. Sed si dignaris, aliqua nobis de tuis transmitti relictis in civitatem, extrema scilicet libri exposita transmitti, (l) et Cantica canticorum ab illo loco (Cantic. iv, 6) in quo dicit. . . . *Ibo ad montem myrrhæ et collem thuris* [Non est in Ms.] usque in finem; aut aliorum aut tuis brevis, depono, tracta sentiis; et ut totam exponas obscuritatem Zachariæ, absconsam propala, ut tibi Occidentalis in his gratias agat cæcitas. Importuna postulo et magna sciscitor; quis nesciat? Sed et tu magna habens [Forte, habes, qui], quia de parvo minus, et de multo plus bene scis esse fenerandum. Rescribere te persuadeat charitas, exponere non impediatur chartæ asperitas, quia æra in errorem fuit, et honor debitus cordi est a me tibi dari; meum fuit provocare, interrogare, rogare; tuum, si [Forte, sibi] gratis accepta non negare, talentum fenerari, petenti te panem doctrinæ, Christo præcipiente, dare. Pax tibi, tuisque; meæ indulge quod sic audacter scripsi, rogo, procacitati, heate papa; et oro ut pro me vilissimo peccatore vel semel in tuis sanctis orationibus ad communem Dominum ores. Per superfluum puto commendari tibi meos, quos Salvator, quasi in suo nomine ambulantes, recipiendos esse decernit: et si, ut audivi a sancto (m) Candido tuo, hoc respondere volueris, temporis antiquitate roborata mutari non posse, manifeste antiquus error est; sed semper antiquior est veritas quæ illum reprehendit.

(l) Hunc Gregorii commentarium genuinum exhibuimus, et asseruimus sancto Doctori, contra nuperrimos criticos, qui tum hocce Columbanii testimonio, tum plurimis aliis satis refelluntur.

(m) Is est Candidus quem ad gubernandum Ecclesiæ patrimonium sanctus Gregorius misit in Gallias, et Brunichildi ac Childeberto regi commendavit epistolis 5 ac 6 lib. vi. In epist. 7 sequenti appellatur presbyter.

LIBER DECIMUS.

Indictione tertia.

1041 EPISTOLA PRIMA.

AD ROMANUM IN SICILIA DEFENSOREM.

Ablatas, tum a Lucillo quondam episcopo, tum a Petro illius filio, res Melitensis Ecclesiæ jubet restitui. Trajano jam episcopo monachos in solatium ita concedit, ut id ipsum reservet diæcesani episcopi arbitrio. Quæ idem Trajanus, dum erat abbas, acquisivit, non ejus, sed monasterii esse declarat. Alia quædam ut tollat permittit.

Gregorius (a) Romano defensori Siciliæ.

Nihil proficit sacerdotum culpas ulcisci, (b) et commissæ dejectione crimina vindicare, si eis qui convincente facinore deponuntur, amissio honoris solatium, et casus sui cœperint esse compendium.

LIBER X. AL. LIBER VIII.

EPIST. PRIMA. — (a) In recent. ed. *servus servorum Dei*, quod in nostris Mss. non observavimus. In uno ex Colbertinis legitur *Chromatio defensori*. In vet. Colbert. et in Vaticanis præmittitur, *Mense Octobri*,

PATROL. LXXVII.

Questus itaque nobis est frater et coepiscopus noster Trajanus (c) Lucillum, quondam insulæ Melitensis episcopum, flagitii sui iniquitate perterritum, non solum res Ecclesiæ, cujus non rector sed inimicus potius exstitit, abstulisse, verum etiam plurima eum ejusdem Ecclesiæ competentia de præteritis retinere, quippe qui in fabricam, vel sarta tecta ipsius nihil pertulit expendere, sed mente sacrilega suis totum studuit compendiis applicare. Et quia grave nimis ac contra Deum est ut sua illi dejectio non sit pœna, sed commodum, experientia tua eum districtè commoneat ut quidquid abstulit, vel apud sede præ-

indict. 3.

(b) Excusi, et commissæ digna dejectione. Abest digna a Mss., si Vatic. A excipias.

(c) De eo lege lib. ix, epist. 63.

teritis retinet sine mora restituat. Quis si indita sibi nequitia negare fortasse voluerit, quia facile dicitur posse convicci, una cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Joanne Syracusano residens subtili inquisitione hujus rei veritatem rimare, quatenus probatione habita, quidquid eum tulisse vel suppressisse claruerit, palam verecundia confusus restituat quod in verecunde clam abstulit. Petrum autem praedicti Lucilli filium similiter tui studii sit admonere, ut quia et ipse supradictae Ecclesiae tulisse plurima perhibetur, honesta ea consideratione restituat; alioquin vestro 1042 et ipse est iudicio praesentandus, ut praecedente subtili inquisitione, utrumque causa valeat uno fine concludi.

Praeterea petiit a nobis suprascriptus Trajanus frater noster ut de monasterio suo, quod in civitate Syracusana situm est, ei quatuor vel quinque dari monachi debuissent. Quod pro ejus solatio nequaquam aestimavimus denegandum, quia ad locum proficiens incognitum, si proprios quorum consolatione utatur non habeat, mens affecta tristitia minus se ad ea quae utilitatis sunt erigit, et ante incipit succumbere quam laboret. In qua re ne suprascripti reverendissimi fratris et coepiscopi nostri Joannis privilegiorum videremur praerogativam minuere, ita hoc illi noveris esse concessum, ut tamen fratris et coepiscopi nostri Joannis sit arbitrio per omnia reservatum. Quia ergo petitioni suae praedictus frater noster adjecit ut (d) pueros quos de propria pecunia comparavit, ac suos patrisque sui Codices, aut res alias, quas in eodem monasterio habet, ei sit tollendi licentia, ratio nos hoc negare non pertulit. Sed ne postulata videamur indiscrete concedere, hanc tenendam observantiam seito, id est ut quidquid postquam ab abbatis remotus est officio comparavit, vel quolibet titulo acquisivit, libera illi tollendi facultas sit. Sed et hoc quod de monasterio illo in quo conversus est, quod in provincia (e) Valeria in possessione juris sui patrem ejus manifestum est construxisse, pellente hostilitate decedens abstulit, secumque detulit, sine aliqua dubietate ei reddendum est, quia alterius acquisitionis jus effugit quod semel monasterii fuerit dominio sociatum. Si quid autem dum adhuc illic abbatis fungeretur officio acquisivit, non suum, sed monasterii ipsius esse cognoscat. Et ideo (f) de jure illud ejusdem monasterii auferri ulterius quolibet modo non patimur. Legatum igitur quod antedictum fratrem nos-

trum Capitulana conditrix supradicti monasterii singulis annis de eodem monasterio 1043 per ultimam voluntatem suam habere constituit, experientia tua solatiante, justitia faciente, sine aliqua faciat dilatione percipere.

(a) EPISTOLA II.

AD FORTUNATUM NEAPOLIT. EPISCOPUM

Ecclesiam pro monachis, absque missis publicis, baptisterio et presbytero cardinali consecret.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolis.

Fraternitati vestrae esse non putamus incognitum qui Romanus clarissimae memoriae vir, per ultimam voluntatis arbitrium, in domo juris sui ecclesiam, quae in civitate vestra sita est, aedificari deputavit. Et quia, Deo miserante, defuncti noscitur voluntas impleta, sanctitas vestra illic ingravanter accedat; et si nullum ibidem corpus constat humatum, locum ipsum in honorem sanctorem Hermetis, (b) Sebastiani, atque Cyriaci, necnon et Pancratii solemniter studeat absque missis publicis cum veneratione debita consecrare; ita ut in eodem loco baptisterium nunquam construatur, nec presbyterum constituas cardinalem. Sed quoties missa sibi degentes illic monachi fieri voluerint, a dilectione vestra presbyterum noverint postulandum, quatenus nihil tale a quolibet alio sacerdote ullatenus praesumatur.

EPISTOLA III.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Colligat Romani mancipia, atque illorum laboris fructus ad constructum a Romano ipso monasterium mittat.

Gregorius Fantino defensori.

Mancipia juris Romani, (a) spectabilis memoriae viri, qui in domo sua quae Neapoli sita est monasterium ordinari constituit, habitare in Sicilia perhibentur. Et quia monasterium ipsum juxta voluntatem ejus, Deo auctore, noscitur ordinatum, experientia tua praesentium portitoribus, qui (b) ad recolligenda mancipia ipsa illuc directi sunt, omni studio solatiari festinet, et recollectis eis, possessiones illis ubi laborare debeant, te solatiante, conducat. Et quidquid eorum labore accesserit, reservato unde ipsi possint subsistere, reliquum ad praedictum monasterium experientiae tuae cura annis singulis, auxiliante Domino, transmittatur.

(d) Vide notas ad epist. 7 et 14 libri ix.

(e) Provincia Italiae a via Valeria sic appellata, quae per portam Asinariam in Marsos ducebat, inter Umbriam, Campaniam, Picenum, Suburbicarium Latiumque sita erat. Isthac provincia varios intra se populos. Sabinos nempe, Marsos, Aequos, etc., continebat, in eaque erant episcopatus circiter undecim. GUSSANV.

(f) Hoc loco periodum integram in recent. omissam restituimus ex Mss. Vatic., Norm., Rhem., Corb., etc.

Epist. II [Al. 3]. — (a) Reperitur in Victorino, sed abest ab Anglico, Norm., Corb., Rhem., Colb. et Vaticano, si unicum duntaxat excipias, scilicet Cod. A, in

quo sequens etiam epistola legitur, quam supralaudati Mss. non exhibent.

(b) Non legitur *Sebastiani* in laudato Cod. A.

Epist. III [Al. 4]. — (a) Non erat vagus honoris titulus quem cuilibet ad arbitrium conferre olim liceret. *Spectabilitatis honorem militiae sudore deteris, iusta deputavit antiquitas*, inquit Cassiodorus, lib. II Variar., epist. 28. Privilegia huius dignitati annexa infra prosequitur in eadem epist. et lib. VII, c. 37, exhibet formulam spectabilitatis seu verborum formam qua hic honor concedebatur.

(b) Id est, ad requirendos fugitivos servos, et de novo cogendos ac congregandos.

EPISTOLA IV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM REGIONARIUM.

In Sisinnium presbyterum de idololatria et sodomia accusatum inquirat diligentissime. Illum, si adsint indicia, detrudat in carcerem. Eundem cogat ad reddendum orphanis Victoriani presbyteri filii depositum.
 Gregorius Savino subdiacono regionario.

Cum plerumque quod in laicis (a) culpa est, hoc crimen in sacro sit ordine constitutis, **1044** quanta in eis districtione puniendum sit (b) piaculare flagitium, qui zelo rectitudinis (c) uritur non ignorat. Quorundam siquidem relatione perlatum est, quia Sisinnius, Regitanæ civitatis presbyter, quod auditu ipso intolerabile nimis est, idolorum venerator ac cultor sit, adeo ut in domo sua quoddam idolum positum habere præsumeret. Sed et, quod non dissimile nefas est, sodomie illum scelere maculatum. Et ideo quia tanti facinoris iniquitas districta atque subtili investigatione querenda atque plectenda est, hac tibi auctoritate præcipimus ut vigilantibus studio et diligenti omnino cura perquiras; et si qua indicia apprehendere hujus rei potueris, eum in custodiam districtam, quousque nobis renunties, redigas; ut qualiter immanissimum facinus discuti debeat ac puniri, deliberare possimus. Scito autem quia studium zelumque tuum qualis contra nefandissima sit crimina hæc causa est sine dubio monstratura, per quam te apud nos aut multum de sollicitudine commendari, aut periculose de neglectu noveris accusari. Unde necesse est ut ita te vigilantem in hac requisitione studeas exhibere, quatenus et nos de sollicitudine tua lætifices, et Deum tibi facias esse placabilem.

Hoc quoque nobis de prædicto presbytero nuntiatum est, quod Victorianus quidam presbyter ei cum diversis rebus vel ornamentis (d) auctoritate sua pecuniam commendasset: qui dum depositum abnegaret, iudicio habito convictus est, et ut reddere debuisset addictus. Et quia, eo restituere id quod condemnatus est differente, is qui deposuisse dicitur obiit, et necessitate ejus perhibentur filii laborare, et hoc experientia tua diligenter inquirat, atque ita, salva ratione, ad finem hanc causam perducatur; dummodo, si ita est, nec ille res alienas perfida mente retineat,

Epist. IV [Al. 5]. — (a) In Excusis, gravissimo errore culpa non est; repugnantibus Mss. Norm., Reg., Corb., Turon., Rhem., etc. Significat sanctus Gregorius culpam quæ in laicis est levior, in clericis, maxime si sacro in ordine sint constituti, graviores esse. Idem docet sanctus Chrysostomus hom. 77 ad populum Antioch.: *Sacerdos eadem cum subditis peccata committens, non eadem, sed multo graviora patitur.* Partim ex GUSSANV.

(b) In Vatic. D, præter hanc lectionem ista additur, *peculiare flagitium.*

(c) In Norm., Remig. et Colbert., *utilitur.*

(d) Id est, reservato sibi jure rei suæ vindicandæ qualibet usucapione rejecta. Ita Alciatus auctoritatem exponit ad legem 115, *De verborum signif.* GUSSANV. Varie legitur hic locus in Mss. In Norm.: *Victor. præb. diversas res vel ornamenta auctoritati suæ, atque pecuniam.* Ita Rhem. et Vatio. D, his mutatis, *ornamenta actionis suæ.* In Vatio. B et E,

A et orphani quod suum est vel amisso patre recipiant.

EPISTOLA V.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Moneat Mariam ut voluntatem patris sui tandem impleat; et relictas, tum libertis, tum ecclesie sancti Georgii duas uncias substantiæ, vel invita persolvat.
 Gregorius Savino subdiacono.

Latores præsentium Stopaulus atque Marcellus, liberti quondam Comitoli (a) excubitoribus, questi nobis sunt, asserentes duas substantiæ suæ uncias, quas libertis suis idem dominus eorum per paginam testamenti sui legaverat, (b) ab hærede filiaque ipsius Maria uxore Pardi clerici necdum sibi esse completas. Et ut legatum ipsum differre valeat, ab hærede eadem ipsius status sui sibi fieri terrorem insinuant. Et quoniam ea quæ relictæ sunt tua postulant instantia adimpleri, idcirco tibi hac auctoritate præcipimus ut prædictam Mariam comoneas quatenus voluntatem patris auctorisque sui implere non differat, studiique tui sit ut nullis contra rationem dispendiis debeant subjacere. Quod si forte ab hac se solutione aliqua nititur excusatione defendere, (c) mediis **1045** sacrosanctis Evangeliiis causam subtiliter perscrutari, et ita quæ legis ac justitiæ ordo postulaverit definire te convenit, atque definita effectui mancipare, ut hæc ad nos denuo querela non redeat. Quia vero comperimus duas uncias substantiæ suæ prædictum testatorem ecclesie sancti Georgii, ubi sepeliri voluit, legavisse, curæ tuæ sit ut easdem duas uncias, si necdum completæ sunt, prædicto loco modis omnibus vindicare debeas, ut piæ voluntatis intentio, etiam invita hærede, ad effectum per omnia perducat, nec in hac re amplius differri quæ relata sunt patiaris. (d) Nam sacrilegium et contra leges est, si quis quod venerabilibus locis relinquitur, præviæ voluntatis studiis, suis tentaverit compendiis retinere (*Grat. 17, q. 4, c. 4*).

EPISTOLA VI.

AD THEODORUM CURATOREM.

Joannis præfecti uxorem commendat.

Gregorius Theodoro (a) curator.

Quamvis gloriæ vestræ bonitas semel sibi commendatos nesciat oblivioni mandare, verumtamen

Victor. compresbyter ei cum diversis rebus vel ornamentis auctoritatis suæ.

Epist. V [Al. 6]. — (a) Gall., *garde du corps*, σωματοφύλαξ, satellites, custos corporis, protector domesticus, spatharius. GUSSANV.

(b) Ita Mss. et vet. Edit., quod ita corruperunt recent. Edit., *ab ære legaverat, filia ipsius Maria uxore*, etc. In Vatic. A legitur *ab hæreditate.*

(c) Ita in plerisque conciliis factitatum. Nostri iudices ecclesiastici alia utuntur formula, *Christi nomine invocato*, quam quidem nonnulli ita necessarie censuerunt usurpandam, ut absque ea, tota instrumenti concidat auctoritas. Addo de testibus quosdam dubitasse, an eorum juramentum manu ad pectus reducta, valeat intactis Evangeliiis. GUSSANV.

(d) Al., *nam sacrilegium*, ut in Norm. legitur.

Epist. VI [Al. 7]. — (a) Scilicet Ravennæ, de quo et de curatoris dignitate vide superiori libro, epist. 98, nota a.

scientes hæc eadem iterata charissimum filium non onerose suscipere, scribere nos quæ jamdudum scripsimus non piget. Quia ergo Joannes gloriosissimus filius noster, præfectus urbis ad deducendam huc conjugem suam latorem præsentium Joannem clarissimum virum illic noscitur transmississe, paterna dilectione salutantes, petimus ut quia memoratus gloriosissimus filius noster divisus hic consistere non potest, venienti conjugii ipsius gloriæ vestræ sinceritas patrocini; sui opem ferat. Et ut securius iter suum, Deo custodiente, peragere valeat ad Perusinam civitatem, militari eam solatio fulciri disponat, quatenus et antedictus gloriosus vir amplius patrociniis vestris sit deditus, et nos dulcissimæ gloriæ vestræ gratias referamus.

EPISTOLA VII.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Joannis præfecti uxorem commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Gloriosissimus filius noster Joannes, præfectus urbis, ad hoc illuc latorem præsentium 1046 Joannem virum (a) clarissimum destinavit, ut gloriosam conjugem ipsius Deo debeat protegente huc perducere. Quam et nos huc volumus per omnia advenire, ut prædictum gloriosissimum filium nostrum non divisum, sed totum habere possimus. Fraternitas itaque vestra sollicitudinem gerat ne quod impedimentum ad veniendum sustineat, atque ut hic citius adesse valeat, studiose concurret. Et ita se circa eam quocunque exegerit usus exhibeat, ut nec suam abesse conjugem sentiat, et nos in vobis modis omnibus præsentem esse cognoscat.

EPISTOLA VIII.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Se contristatum valde, quod monasterium e monasterio iterum abductam revocare neglexerit. Ut vel nunc id præstet impense hortatur.

Gregorius (a) Mariniano episcopo Ravennæ.

Si latoris præsentium Stephani viri clarissimi querela veritate subsistit, omnino nos fraternitas vestra contristatos intelligat, cur tam pigra vel deses exstiterit, ut ante ad nos facti pravitas quam correctio perveniret. Questus itaque est quod cognatam ejus, cui aliquando (b) Petrus quidam nequissimus diabolico instinctu de monasterio exire sua erat, atque a Gratoso notario nostro fuerat mutato habitu unde exierat revocata, nequissimus vir iniqua

Epist. VII. [Al. 8]. — (a) Hic titulus sæpe in Gregorianis epistolis occurrit. Nunc passim unicuique liberaliter offertur; at olim iis solis concedebatur quibus id honoris a principe collatum fuerat. Illius autem conferendi solemnibus formula legitur lib. vii Variar. c. 38.

Epist. VIII [Al. 9]. — (a) In Colbert. vet., necnon in Vaticanis D et E, inscribitur hæc epistola Stephano. In Regio, Januario episcopo Caralit. sed recent. manu.

(b) Vatio. F, Petrus quidam quem nescimus.

(c) Quinque Vatic. et Colbert., præceptione mollire.

(d) Gall., le sommer par acte public. Gussanv.

(e) Non statim censuris jubet innotari. Gussanv.

Epist. IX [Al. 10]. — (a) Distinguunt alii palatinos in largitionales et privatos; alii videntur confun-

suasione de monasterio rursus ejiciens, apud se nuncusque impudice retineat. Ex qua re valde nos sicut diximus, tua desidia contristavit, cur necdum in monasterium revocata sit ac retrusa. Vel nunc ergo propositi tui consideratio et zelus te castitatis accendat in summopere modis quibus potueris studere, ut asperitatem quam de tantæ iniquitatis perpetrations concepimus, ejus citius valeas (c) correctione mollire. Nam et Vitali defensori præcipimus ut vobis hac in causa solatiari non differat. Sed quia memoratus Petrus ab homine filii nostri magnifici Filoxeni dicitur defensori, apud eum vobis cum omni studio et charitate instanter agendum est, ut eam sine aliqua faciat dilatione restitui, quem credimus hoc, quia bonus omnino vir esse dicitur, sine mora facturum. Quod si forte, quod non credimus, aliqua hoc fuerit excusatione dilatum, tunc etiam (d) publice contestandus est. Atque fraternitas nobis vestra renuntiet, ut exinde (e) in urbem regiam 1047 scribamur, quatenus, quod fieri honeste negligitur, ea qua dignum est ultione plectatur.

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Basilio Capuano antistiti, pro Cethego et Flora, auri libras decem per Maximum solvat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Gloriosi filii nostri Cethegus atque Flora jugales, pro certis causis suis Maximum virum clarissimum (a) palatinum privatarum ad Siciliam transmittentes, decem libras auri reverendissimo (b) fratri nostro Basilio Capuanæ civitatis episcopo, qui illic jam esse dignoscitur, suis utilitatibus profuturas dari de pensionibus ecclesiastici patrimonii voluerunt. In quarum restitutione, ne qua mora fieret, aut difficultas forte contingeret, quantitatem ipsi dilectissimo filio nostro Bonifacio diacono tradiderunt. Et ideo quia nostros nos filios, et præsertim ubi damnum minime sentit Ecclesia, non convenit contristare, his fraternitati tuæ mandamus apicibus, ut superscripto fratri coepiscopoque nostro Basilio et Maximo viro clarissimo, secundum voluntatem prædictorum filiorum nostrorum Cethegi atque Floræ gloriosarum personarum, decem libras auri sine tarditate post subditam desuscepto paginam dare debeatis, quatenus dum nulla in accipiendis eis mora provenerit, et illi mandata sibi, ut noverint, utiliter exsequantur, et pars Ecclesiæ rationabiliter sit munita.

dere omnes sacrarum largitionum palatinos, qui quidem pertinebant ad comitem sacrarum largitionum. Eorum munus erat urgere, instare, etc. Vocantur etiam palatini munerationum sacrarum apud Symmachum, lib. i, c. 29, quo in loco dicuntur quæstus eruiere publicos. Gussanv. Palatinus privatarum idem nobis videtur ac comes privatarum, cujus dignitas et officia explicantur apud Cassiodorum, l. vi, form. 8.

(b) Sic restituendum censuimus ope duorum solummodo manuscriptorum Rhemensis, et Vossianæ, licet in aliis Mss. et in Editis omnibus antea legatur filio. Sed conjectura potior est. Quis enim nesciat Gregorium Magnum nunquam ita compellasse episcopos? Gussanv.

EPISTOLA X.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*n episcopum forenses causas actitantes ultra
quatuor dies in Sicilia morari non sinat.*

rius Romano defensori nostro Siciliæ.
tam ad nos est (*Grat. dist. 88, c. 4*) reve-
rimus fratrem nostrum Basilium episcopum
) unum 1048 de ultimis in causis occupari,
storiis inutiliter observare. Quæ res quoniam
a vilem reddit, et reverentiam sacerdotalem
it, statim ut experientia tua hoc præceptum
rit, eum ita ad revertendum districta exse-
compellat, quatenus ei illic te insistente
diebus sub qualibet excusatione immorari
at; ne si quolibet modo eum ibidem moram
vermiseris, cum ipso apud nos graviter in-
esse culpabilis. (c) Datum mense Decem-
br. 3. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 36. Vide*

EPISTOLA XI.

AD GODISCALCUM DUCEM.

*quod iratus monasterii januas frangi et bona
fecerit. Monachi ad hostes fugam non im-
lam abbati. Ut monasterio et abbati adver-
esinat, imo ut tuitionem impendat, horta-*

rius Godiscalco duci Campaniæ.

positorum sollicitudo utilis (*Grat. 11. q. 3,*
a est cautela laudabilis, in qua totum ratio
ror sibi nihil vindicat. Restrungenda ergo
ne potestas est, nec quidquam agendum
m concitata ad tranquillitatem mens redeat.

X [*Al. 11*]. — (a) Nescio quo consilio recen-
liti, repudiata hac lectione quæ est *Mss.*
uron., Norm., Corb., etc., ac vet. Excus.,
i proponant, *velut unum de laicis, in causis*
us occupari, et prætoris deserve. De verbo
, quod pro *deserve* habent Codices manu
am dictum ad epist. 6 lib. VIII, indict. 1.
que lib. IX epist. 92.

e *Espensæum*, lib. II Digress. in Timot. c. 8
l multa in hanc rem aut dicit. aut recitat.
ero ex Nicephori lib. X, c. 13, de impera-
tata, qui dolo malo clericos senatorum mu-
nisterio fungi jussit, ut vel sio religio veræ
boleretur, spreto sancti Pauli edicto: *Nemo*
Deo implicat se negotiis sæcularibus. Cæte-
monet sanctus Gregorius istiusmodi occu-
s vilem reddi clericum, reverentiamque
lem perire. Glossa in c. 4, dist. 88, ait Ba-
tum *deservisse prætoris coram iudicibus* D
i. Addit vir eruditus Basilium episcopum
isse in foro sæculari, de episcopo factum
m aut advocatum. Non impugno; miror
qua id historia sumpserit. Verba epistolæ
i, Basilius causis sæcularibus occupabatur,
at prætoris: id cadit in iudices, in advo-
causidicos, in notarios, in scribas, in via-
ores aliosque id genus fori iudiciales asse-
nistros. Quidni potius Basilium scholasti-
laris, iudicibus accensent? Scio apud ve-
toricos episcopum pavisse oves per campos-
rcuisse textrinam, alium de navibus fabri,
isse sollicitum. Glossatori forte occurrerat
i consilicus aut advocatus coram iudicibus
pro. Mihi nequidem videtur Basilium sedisse
d negotiorum sæcularium amans fuisse,
am sanctus Paulus docuerat, canones sanxe-

A Nam commotionis tempore justum putat ira quod
fecerit.

Pervenit itaque ad nos magnitudinem tuam usque
ad hoc esse impetu furoris impulsam, ut non solum
frangi januas monasterii sancti Archangeli, verum
etiam diripi exinde quod ibi inventum est, feceris.
Insuper autem sic contra abbatem ejusdem mona-
st.rii diceris exarsisse, ut, nisi occultans se iracun-
diæ tuæ tempore latuisset, non leve discrimen in-
currisset, denique ut metu tuo perterritus de domo
in qua se olim receperat exire nuncusque non au-
deat. Quod ne frustra fecisse forsitan videreris, fu-
gam monachi ipsius qui ad hostes abiit ad ejus,
quantum ad nos perlatum est, crimen impingis, as-
serens quod cum ipsius voluntate fugerit. Quod si
ita est, contristamur, et valde vestram sapientiam
miramur. Nam si licitum putatis ut aliorum culpa
aliis sit nociva, 1049 multi huic possunt crimini
subjacere. Diversorum enim nobilium servi, multa-
rum Ecclesiarum clerici, diversorum monasterio-
rum monachi, multorum iudicum homines, sæpe se
hostibus tradiderunt. Ergo si hoc creditur, servorum
utique domini, clericorum episcopi, monachorum
abbates, diversorum fugitivorum iudices, omnes sub
culpa sunt et crimine constituti.

Nunquid et diebus magnitudinis tuæ multi de ci-
vitate in qua consistis, ad Langobardos milites fuga
non lapsi sunt? Et quis tantæ indiscretionis, tantæ-
que possit stultitiæ reperiri, ut eorum iniquitatem
tibi æstimet applicandam? Hæc itaque sollicite pensa,
atque ex te aliorum causas æstima, ut (a) in quorum-

C rant. Indico distinctionem 88 et caus. 21, q. 3, in
multis canonibus. Nec terrere debent voces *causæ*
prætoris deserve. Earum si notiones diversas no-
verimus, censeant vel periti juris. Alciatus, ad le-
gem 198, *de verbor signif.:* *Prætorium*, inquit, *do-*
mus imperatoria est, quod quemcunque militum impe-
ratores antiqui prætorem dicebant. Sic et principia
pro pincipis tabernaculo accipiuntur Vegetio. *Cæpit*
aulem prætorii appellatio pro ornatore domo accipi,
in qua pater familias ruri habitat, etc. Hæc ille. Ea
certe prætorii notio in Digesto passim occurrit, nec-
non apud Suetonium, Tertullianum, aliosque veteres
scriptores. Itaque in Basilio aulici mores improban-
tur, et ad curas pastorales revocatur. Gussanv. Ba-
silium non iudicis sed potius procuratoris forensis
munus exercuisse inde potest intelligi, quod dicat
sanctus Gregorius eum ea de causa viluisse, et tan-
quam unum de ultimis reputatum; quod minime
dici potuisset si iudicis defunctus fuisset officio. Præ-
terea sensus hujus verbi *observare* potest erui ex
epist. 28 sequenti, ubi legimus: *ut et. . . causa*
finem accipiat, et partes apud te nulla fatiget in ob-
servazione dilatio. Hoc loco *observatio* significat actio-
nem forensem, Gallice *la procédure*.

(c) In *Mss.* nostris id minime legitur, nisi quod in
Regio observamus scriptum, *mense Decembris, in-*
dict. 3; mense Novembris, indict. 3; mense Januarii,
indict. 3; mense Februarii, indict. 3. Hoc in Codice
sæpius conveniunt multiplices illæ notæ chrono-
logicæ in eisdem epistolis; unde nullius habenda
videtur ratio.

Epist. XI [*Al. 12*]. — (a) Hoc est ad quibusdam ad-
versandum. Idem est sensus hujus vocis infra, *a me-*
morati monasterii abbatisque ipsius te adersitate con-
tineas. Sæpe occurrit hæc vox apud sanctum Gre-
gorium in hoc sensu, videlicet lib. II *Moral.* n. 51;

dam adversitates falsis suspicionibus non ducaris. Si vero est aliquis qui de prædicti monasterii abbate possit aliquid dicere, quod ad culpam reatumque ejus pertineat, nos hoc non negligi, sed magis una quidem cum eis quorum interest, causam omnino districte et sollicite volumus perscrutari, ut aut feriat vindicta culpabilem, aut absolvat veritas innocentem. Si autem nullus inveniri potuerit, qui contra eum hoc quod solus ipse perhibes asserat, hortamur, magnifice filii, ut a memorati monasterii abbatisque ipsius te adversitate contineas, et potius tuitionem illis et propter Deum charitatem impendas. Et si quid est unde animi vestri fortassis offensi sunt, pro nostra eis interventione remittite; et ita vos, sicut Christianos convenit et prudentes, in eorum magis juvamine commodate, quatenus et nos vobis gratias referamus, et ante omnipotentem Dominum mercedem pro impensis servis ejus beneficiis ac solatiis acquiratis (b).

EPISTOLA XII.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Fuscum abbatem, et monasterium ejus commendat.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Quamvis et ratio et loci sui qualitas fraternitatem vestram commoneat tuitionem monasteriis, et maxime sub se constitutis, impendere, verumtamen quia lator præsentium Fuscus abbas suum a nobis voluit ex abundanti monasterium commendari; his vos hortamur affatibus, ut quia frustra monasterium ipsum inquietudine (a) advenientium asserit laborare, sanctitatis vestræ illud defensio tueatur, et ab aliquo illud gravari contra rationis ordinem non permittat, quatenus dum nullum id injustæ rei pondus affligerit, et vos videamini quod sacerdotis est salubriter impendisse, et degens illic congregatio, quæ in Dei laudibus 1050 occupatur, nullis irrationabiliter molestiis valeat subjacere.

EPISTOLA XIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Fuscum abbatem juvet, ut absque mora quæ monasterii sui sunt recipiat.

Gregorius Romano defensori..

Fuscus, abbas monasterii sanctorum Erasmi, Maximi, atque Julianæ, (a) quod Neapoli ab Alexandra, clarissimæ memoriæ femina, sicut nosci, fundatum est, quæ etiam et hæredem instituit, massam Papyrianensem quæ illic in Sicilia sita est, cum xenodochio sancti Theodori, suprascriptum monasterium

lib. II, n. 52; lib. XI, n. 39; lib. XVI, n. 45; Reg. Pastor., part. III, adm. 16.

(b) In Vatic. B ac D, et in recentioribus Ed., additur; *Datum mense Februario, indict. 3.* In Colbert. veteri legitur *mense Martio.* In Vatic. A, *mense Decembri.* Unde constat incertum quo mense scripta sit hæc epist.

Epist. XII [Al. 13]. — (a) Deerat vox *advenientium* in Victor. et in Excusis, quam ex Mss. Anglie., Rhem., etc., revocavimus.

Epist. XIII [Al. 14]. — (a) In Vatic. A, qui fere so-

suum asserit habere communem. Sed ut ad dividendam eam, cum his quorum interest, dilationem non debeat sustinere, experientiæ tuæ sibi petit adesse solatium. Proinde hujus tibi serie præceptionis injungimus ut ei concurrere atque in omnibus solatiari festines, quatenus massa ipsa secundum portiones competentes sine mora aliqua dividatur. Sed ne forte dicatur quia a prædicto monasterio possessiones quæ hic communes sunt detinentur, esse ex hoc excusatio non debet, quia et ipsas paratus est sine difficultate dividere. Quia vero legatum quod prædictæ Alexandræ a Pompeio relictum dicitur, ab eodem quippe xenodochio, quod ei in octo unciiis jure perhibetur hæreditario successisse, (b) memoratus abbas suo inquit monasterio redhiberi, et hoc quoque experientia tua curet addiscere; et si ita est, agere studeat ut quod relictum est modis omnibus exsolvatur. Ita ergo sollicitudo tua in hac se re exhibeat, ut suffragante justitia, prædicti abbatis labor, quem ad nos veniendo assumpsit, vacuus esse non debeat.

EPISTOLA XIV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Fusco abbati, monasterii sui Codices et vela restitui faciat.

Gregorius Fantino defensori Neapolitano.

Fuscus, abbas (a) monasterii sancti Archangeli quod Macharis dicitur, atque sanctorum Maximi, Erasmi, et Julianæ, asseruit Constantium cellæ suæ presbyterum ob temporis qualitatem se in Siciliam transmigrasse, et Codices monasterii sui atque vela secum pariter deportasse. Quem quoniam defunctum perhibet, et ea quæ cellæ suæ esse commemorat sibi postulat debere restitui, experientia tua veritatem curet addiscere; et si ita est, 1051 omnia quæ monasterii ipsius sunt sine aliqua faciat dilatione restitui. Nam contra rationem est ut quod de monasterio pro temporis, sicut dictum est, qualitate sublatum est, ab ejus debeat jure separari. Ita ergo experientia tua agat, ut veritatem addiscens, prædictum illic abbatem, vel quem vice sua transmisserit, dilationem frustra sustinere minime patiatur.

EPISTOLA XV.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

Nullum sibi odii vel iracundiæ circa illam scrupulum, sed paternam omnino dilectionem inesse significat. Ut offensas nobiliter condonet hortatur.

Gregorius Clementinæ patriciæ.

Abbate quodam ad nos referente pervenit quod gloriæ vestræ a quibusdam sit malediciis nuntiatum

lus epistolam hæc et sequentem continet, legitur, *quod Neapoli situm est, et ab Alexandra. Favet nostræ lectioni San Vict.*

(b) In eodem Victor. et in Ed. recentioribus, *memoratus abbas suo faciat monasterio redhiberi, corrupte, et cum sensus jactura.* Ideoque jure Ed. emendavimus ex Vatic. A et antiq. Excusis.

Epist. XIV [Al. 15]. — (a) In San Victor. et in Vatic. A, *monasteriorum*, nimirum unius quod sancti Archangeli titulo gaudebat, et alterius quod sanctis Maximo, Erasmo, et Julianæ dictum erat.

quia aliquem, quod absit, contra vos (a) stimulum A
habeamus. Quod si ita est, quicumque hoc fallaciter
confinxerunt, sub puritatis vobis specie duplices ex-
stiterunt, ut se quasi fideles ostenderent, et vos de
nobis prave facerent dubitare. Ego autem, gloriosa
filia, bona tua olim cognoscens, et præcipue casti-
tatem quæ tibi ab adolescentia comes fuit, in magna
semper veneratione et dilectione te habui. Sed ne
vel nunc aliud cor meum esse gloria vestra suspice-
tur, nullum mihi odii vel iracundiæ circa vos scrupu-
lum inesse significo, sed paternam me vobis dilectio-
nem exhibere cognoscite. Unum tamen, quod ad me
perlatus est, reticere non debeo, ne minus esse
charitatis incipiat, (b) si silentio prematur quod ad
emendationem dicendum est.

Nuntiatum siquidem mihi est quod si quando vos B
quisquam offenderit, dolorem irremissibiliter retine-
tis. Quod si verum est, quia quantum vos diligo, tan-
tum contristor, peto ut hoc a vobis vitium nobiliter
excludatis, et secus boni operis segetem inimici se-
men crescere non sinatis. Dominicæ orationis verba
ad memoriam reducantur, et non apud vos plus va-
leat culpa quam venia. Excessus gloriæ vestræ boni-
tas superet, et magis salubriter ignoscendo devotum
faciat quem potest persistens facere asperitas inde-
votum. Relinquatur illi unde verecundiam habeat,
et non servetur quod doleat. Nam plerumque plus
virium habet disereta in correctione remissio, quam
in exsequenda ultione districtio; (c) adeo ut nonnun-
quam hæc fideliorum atque subjectum, illa vero ob-
stinatum faciat et æmulum. Et quidem hæc non ad
hoc dicimus, ut a zelo vos rectitudinis subtrahatis, C
sed ne tales sitis in minimis, quales esse debetis in
maximis. Nam si quando severitatem excessus qua-
litas exigit, agendum est ut et culpam ultio corrigat,
et correctis post gratia non negetur. Hæc igitur quia
paterna suadente dilectione pro vestra vos anima
commonemus, cum ea qua dicuntur charitate susci-
pite, atque ea ad gloriæ vestræ utilitatem assumite,
ut bona vestra et apud homines clariora, et apud
omnipotentem Dominum 1052 possint esse purla-
sima. De nobis autem sicut re vera, charissima filia,
fiducialiter in cunctis præsumite; et quia de vestra
cupimus prosperitate semper audire, discurrenti-
bus nos sæpius epistolis relevare.

Epist. XV [Al. 16]. — (a) Galli dicunt *une pique*, D
id est infensum et malevolum animum, ut postea
explicat. GUSSANV.

(b) Optime sanctus Augustinus epist. 236, ad Maxi-
mum Donatistam: *Scis quod mihi silentium perni-
ciosum sit; non enim cogito in ecclesiasticis honoribus
tempora ventosa transigere; sed cogito me principi pa-
storum omnium rationem de commissis ovibus reddi-
turum. Si forte nolles ut hæc tibi scriberem, oportet
te, frater, ignorare timori meo. Multum enim timeo
ne me iacente et dissimulante*, etc. GUSSANV.

(c) Sex Anglio. et alii plur., *ideo quia nonnunquam*.

Epist. XVI [Al. 17, indict. 6]. — (a) Hunc titulum
eruvimus ex duobus vet. Colb. et ex Vatic. A, B, E.
In uno ex Colbert., hoc titulo deleta, ejus loco legi-
tur *clero, ordini et plebi consist. Panormi.*

EPISTOLA XVI.

AD TURRITANOS ET TAURIANENSES.

*Venerio episcopo visitatori obediant, idoneumque sibi
eligant sacerdotem.*

Gregorius (a) clero, ordini et plebi consistenti
Taurianas, Turris et Consentias.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, etc. *ut lib.
XI, epist. 39, mutato nomine Joanni, in Venerii.*

EPISTOLA XVII.

AD VENERIUM ET STEPHANUM EPISCOPOS.

Sub consueta formula visitationis munus injungit.

Gregorius (a) Venerio et Stephano episcopis.

Obitum Paulini Taurianensis Ecclesiæ, sed et ill.
Turritanæ Ecclesiæ antistitem directa relatio pate-
fecit. Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ fra-
ternitati tuæ operam solemniter delegamus: quam
ita te convenit exhibere, ut nihil de provectionibus
clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quid-
quid illud est in patrimonio earundem Ecclesiarum,
a quoquam aliquo modo præsumatur. Et ideo dile-
ctio tua ad prædictas Ecclesias ire properet, et as-
siduis adhortationibus clerum plebemque earundem
Ecclesiarum admonere festinet, ut, remoto studio,
uno eodemque consensu tales sibi præficiendos ex-
petant sacerdotes qui et tanto ministerio digni va-
leant reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus
respuantur. Qui dum fuerint postulati, cum solemnitate
decorati omnium subscriptionibus roborati, et
dilectionis tuæ testimonio litterarum, ad nos sa-
crandi occurrant. Commonentes etiam fraternitatem
tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia,
nisi forte inter clericos ipsius civitatis in qua visita-
tionis impendis officium, nullus, ad episcopatum
dignus, quod evenire non credimus, potuerit inve-
niri. Provisurus ante omnia ne cujuslibet conversa-
tionis meritive laicæ personæ aspirare præsumant,
et ut periculum ordinis tui, quod absit, incurras (b).

EPISTOLA XVIII.

AD CLEMENTINAM PATRICIAM.

*Ne Amandum a Surrentinis ad episcopatum electum
detineat.*

Gregorius Clementinæ Patriciæ.

(a) Amandum presbyterum (b) a Surrentinis, ad
episcopatum, gloriosa filia, electum esse cognoscas.
Quem quia huc scripsimus debere 1052 transmitti,

Epist. XVII [Al. 18, indict. 6]. — (a) Prius inscri-
pta erat hæc epistola soli Venerio episcopo: huc
jungunt Stephanum duo Teller., quinque Vatic., etc.

(b) In fine Teller. legitur, *mense Februario, indict. 3.*

Epist. XVIII [Al. 17]. — (a) Hic Joanni successit,
ad quem sanctus Gregorius epist. 54, indict. 9, nec-
non indict. 11, ep. 25. Ordinatus est Amandus die 22
Martii an. 600, ut probat illius epitaphium quod Sur-
renti legitur in ecclesia sanctorum Felicis et Baculi.
*Hic requiescit sacerdos Dei Amandus episcopus sanctæ
Ecclesiæ Surrentinæ, qui sedit annos XVII, dies XXI,
depositus est die 13, mense Aprilis, indict. 5, imperante
D. N. Heraclio R. Aug., anno 7, orate pro me, sancte
Pater. Amandum ut sanctum venerantur Surrentini.*

(b) Vel *Sorrentinis*, ut in Regio et in plerisque Mss.
legitur, et infra, epist. 19, *Sorrentinæ*.

contristari de ejus absentia non debetis, quia nec abscedere creditur qui mente vobiscum est. Et quoniam pastorem querentibus is qui vobis olim placuit gratus est, omnipotentem Deum benedicentes, (c) Christiana magis in hac devotione gaudete; et ut ad nos celerius aliis profuturus venire debeat, hilariter studete, quia sinceræ charitatis est exsultare, quando is qui diligitur, ad hoc vocatur ut crescat (d).

EPISTOLA XIX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Inquirat de Amandi vita in episcopum electi, eumque Romam quamprimum mittat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Postquam is qui ad episcopatum Surrentinæ civitatis electus fuerat aptus nobis visus non est, Amandum presbyterum oratorii sancti Severini, quod in castro Luculano situm est, elegerunt. Eapropter experientia tuæ præcipimus ut eundem presbyterum, excusatione postposita, sub omni ad nos studeat festinatione transmittere, quatenus petentium desideria cum Christi auxilio, si nihil est quod eum impediatur, impleantur. (a) Cujus vita vel actus, quia melius possunt illic ubi diu est conversatus agnoscere, curæ tuæ sit cum fratre et coepiscopo nostro (b) Fortunato de eo diligenter inquirere. Et si nulla sunt quæ ad sacrum ordinem obsistere valeant, ad nos debet omni postposita tarditate transmitti. Ne autem gloriosa filia nostra Clementina hoc moleste suscipiat, ad eam experientia tua pergat, et cum ejus voluntate hoc faciat. Sin vero reniti fortasse voluerit, huc eum, sicut diximus, sine mora experientia tua transmittat, quia ita animi filiorum nostrorum a nobis pacandi sunt, ut tamen animarum utilitas non debeat præpediri.

EPISTOLA XX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Ne acceptam ad possessiones emendas pecuniam, in alios usus expendant Surrentini monachi.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Pervenit ad nos quod monachi, quos in Surrentina civitate pro complenda, sicut nosti, Antonini quondam defensoris voluntate transmisimus, pecuniam quam acceperant ad emendas possessiones expendant. Quæ res quoniam non levem eis necessitatem in brevi indicat imminere, 1054 ideo experientia tua, hac

(c) In recent., *Christi misericordia magis in hac devotione gaudete.*

(d) In duobus Colbert. et in 4 Vatic. annotatur mense Martio, indict. 3.

EPIST. XIX [Al. 18]. — (a) Verum id quidem; ideoque statuerunt canones negotia illic agi et dirimi, ubi nata sunt. Id sanctus Cyprianus inculcat epist. 55, Cornelio, ut supra observatum est. Gessanv.

(b) Scilicet Fortunato Neapol. episcopo, ad quem plurimæ exstant hoc in Registro epistolæ.

EPIST. XX. Al. 19.

EPIST. XXI [Al. 20]. — (a) In Corb., Colbert., Turon., Anglic., Norm., Joanni papæ. In Vatic. E, et F, et in Reg., Joanni PP., quod forte interpretati sunt amanuenses papæ. In Rhem. et in Vatic. D, legitur Joan. præposito. In Vatic. A, Joan. episcopo Neapol. In uno ex Colbert. Joan. papæ Italiæ. In vet. Colbert., priori manu, ad marginem annotatum est, scribit Joanni proconsuli. Forsan per PP. Pater patriæ signifi-

ficatur. Constat hic Gregorium alloqui aliquem ex reipublicæ administris, non vero episcopum, ut ex eminentiæ titulo quo illum ornat manifestum est. (b) Anglic., Norm., Corb., Rhem., Turon., Vatic. D, ne quid superbiæ typo seu typosi. In Vatic. A, ne quid super ecclesiastico auderet. In Vatic. B, ne quid super ditatim pensionem. Diatyposis vox est Græca ἀ διατυπῶ, constituo; significatque mandatum, constitutum. (c) De diaconis diximus ad epist. 28 lib. v. In nonnullis Mss. et Excusis legitur exhibentur. (d) Recent., *gravis actor... qualis sit sapientia.* (e) Irrepsit mendose, ut putamus, in quosdam mss. Codices et excusos *precatio*, ubi legitur in Mss. B, D, F, Vaticanis. (f) Non meliori sensu legitur in recent. Ed., *quod de subdecessoribus.* (g) Al., *sollicite*, ut habent duo Vatic. et nonnulli alii.

EPISTOLA XXI.

AD JOANNEM ITALIÆ PRÆPOSITUM.

Conqueritur de subtracta Neapolitanæ diaconiae annona.

B Gregorius (a) Joanni præposito Italiæ.

Quidquid tribuitur pauperi, si subtili consideratione pensetur, non est donum, sed mutuum, quia quod datur multiplicato sine dubio fructu recipitur. Scripsistis autem nobis ut Dulcitio agenti vices vestras dicere deberemus ne quid (b) super diatyposim auderet expendere. Et quanquam sit laudabile futura prospicere, quia tamen infirma omnino cautela est quæ pietatis adjutorio non munitur, in hac sollicitudine vestra est quod nos pro vobis contristare invenimus. Fertur itaque quod annonas atque consuetudines diaconæ, quæ Neapoli (c) exhibetur, eminentia vestra subtraxerit. Quod minus fortasse fuerat obstupendum, si Joannis decessoris vestri non fuissent tempore ministratæ. Si igitur hæc ille, cujus cunctis notum est quam fuerit (d) gravis actio, non negavit, quale sit sapientia vestra consideret, si vel in aliquo bono opere malus homo vos superet. Nulla enim occasione hoc subtrahere vos decuit. Quod etsi forte nullus vestris voluisset rationibus imputare, hoc de proprio vos impendere non debuit gravare (e) precario, ut hujusmodi pietas in vestro esset patrona juvamine, quæ ministra fuisset in opere. Hæc itaque debet eminentia vestra potentia qua pollet inspicere, atque hoc (f) quod a decessoribus ejus non est ademptum, (g) ut solite valeat ministrari, largitatem bonitatis suæ debeat magis ostendere; quatenus nec in his quæ secundum jussionem Domini agitis adversitatem aliquam incurratis; et hujus vobis officii ministratio, et coram

D reipublicæ administris, non vero episcopum, ut ex eminentiæ titulo quo illum ornat manifestum est.

(b) Anglic., Norm., Corb., Rhem., Turon., Vatic. D, ne quid superbiæ typo seu typosi. In Vatic. A, ne quid super ecclesiastico auderet. In Vatic. B, ne quid super ditatim pensionem. Diatyposis vox est Græca ἀ διατυπῶ, constituo; significatque mandatum, constitutum.

(c) De diaconis diximus ad epist. 28 lib. v. In nonnullis Mss. et Excusis legitur exhibentur.

(d) Recent., *gravis actor... qualis sit sapientia.*

(e) Irrepsit mendose, ut putamus, in quosdam mss. Codices et excusos *precatio*, ubi legitur in Mss. B, D, F, Vaticanis.

(f) Non meliori sensu legitur in recent. Ed., *quod de subdecessoribus.*

(g) Al., *sollicite*, ut habent duo Vatic. et nonnulli alii.

hominibus laudem parare, et coram omnipotenti Deo possit providere mercedem. (h) Data mense Aprilis, indict. 3.

1055 EPISTOLA XXII.

AD LEONEM CATANENSEM EPISCOPUM.

Sancti Viti monasterium tueatur a quorundam molestiis; junclos vero mulieribus monachos digna emendatione corrigat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Martianus, monachus monasterii sancti Viti, quod in (a) Ætna monte est positum, consensu, ut ait, congregationis ejusdem monasterii ad nos veniens, questus est multas monasterium ipsum a quibusdam molestias ac præjudicia sustinere. Inter quæ illud nos quoque vehementissima exarcerbatione commovit, quod in tantum monasterium ipsum innotuit calcari ac despici, ut etiam monachis ibidem degentibus mulieribus se jungere sine metu sit licitum. Quod si ita est, quam grave vestram fraternitatem, et apud Deum peccatum, et apud homines culpa respiciat, ipse poteris judicare, quippe quia nulla te prævalet excusatione defendere. Aut enim hæc fieri nescisti, et culpa neglectus vehementer argueris; aut certe factum recognovisti, et graviolem erga te videris indignationem exigere, cur tantum facinus ultione districtissima non punisti. Itaque scriptis fraternitatem vestram præsentibus commonemus, ut cum omni hoc vigilantia investigare festinet. Et si hujusmodi iniquitatem a quibusdam perpetratam invenerit, ita hujus perversitatis facinus digna studeat emendatione corrigere, quatenus et Deum placare, et aliis ne de cætero quid simile perpetretur custodiæ possit disciplinam ostendere. Molestias vero quæ prædictum monasterium pati, vel ea quæ ei perhibentur invasa, sanctitas vestra cognoscat, et ita se in quantum justum est, in protectione ejusdem exhibeat, ut in nullo contra æquitatis ordinem valeat aliquo modo prægravari. Præceptum vero beatæ recordationis nostri prædecessoris Pelagii datum ad (b) Elpidium prædecessorem vestrum, cujus subtilis exemplaria fecimus ascribi, sine aliqua volumus refectione servari (c).

EPISTOLA XXIII.

AD ADRIANUM NOTARIUM SICILIÆ.

Agat quoque, tum ut puniatur supradictorum monachorum scelus, tum ne quis illorum bona invadat.

Gregorius Adriano notario Siciliæ.

(h) Hæc in nullis Mss. legimus.

EPIST. XXII [Al. 21]. — (a) Ætna mons, vulgo *Montegibello*, Siciliæ maximus et notissimus ob ignes quos evomit, a Catana urbe 15 circiter millibus passuum distans. GUSSANV.

(b) In omnibus exemplaribus epistolarum sancti Gregorii legitur mendose *Lepidum*; in epistola vero Pelagii II, de qua hic sermo habetur, *Elpidium*. Sic apud Anselmum Lucensem, in Collect. can., lib. vi, cap. 49, et apud Gratianum, caus. 8, quest. 3. c. *Talia*. Sed et Rocchus Pirrus qui ex professo de omnibus Siciliæ episcopis tractavit, ubi de episcopis Catanensibus agit, ita de Leone loquitur: *Leo Catanensis successit Elpidio, de quo Gregorius epist. 21 lib. viii, nunc 22 lib. x.* GUSSANV. Regium Ms. non legit sane Gussanvillæus, favet enim nos-

Res ad nos omnino detestabilis et nefanda pervenit, et miramur eum, si veritate subsistit, 1056 eam minime cognovisti. Veniens autem ad nos Martianus, monachus monasterii sancti Viti, quod in monte Ætna est positum, oblata nobis petitione questus est inter alia, ita monachos ejusdem monasterii perverse ac nequiter vivere, ut mulieres sibi sociare, quod dici nefas est, audeant. De qua re quia fratri et coepiscopo nostro Leoni scripsimus, ut, requisita veritate, si ita repererit, districtissima (a) hoc studeat severitate corrigere, necesse quoque est ut in hac re tua se experientia ad investigandam veritatem, et puniendum tantum scelus omnimodo sollicitè debeat exhibere, ut neque remisse, neque negligenter agi aliquid videatur. In aliis vero utilitatibus memorati monasterii solatia tua in quantum ratio poposcerit æquitatis impende, quatenus et si quid ei, sicut dicitur, invasum est, secundum justitiam reformetur, et de cætero præjudicium illic aliquod contra Dei timorem et legum ordinem nullo modo generetur.

EPISTOLA XXIV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Ejus erga monasteria negligentiam arguit. Mauricii aliorumve monachorum fugam dolet. Vetat ne monachi deinceps, nisi per biennium probati, tonsurentur. Neve milites absque suo ipsius consensu in monasteriis suscipiantur.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Cum fraternitas vestra minus erga monasteria sibi subjecta studet esse sollicita, et ipsa culpam reprehensionis incurrit, et nos (a) de sua lenitate contristat. Pervenit autem ad nos Mauricius quemdam, qui nuper in monasterio Barbaciani conversus est, ablati secum aliis monachis, fuga de eodem monasterio discessisse. Qua in re prædictum nobis Barbacianum sua præcipitatio vehementer accusat, qui temere sæcularem hominem, et non ante probatum, tonsuravit. Nunquid non vobis scripsimus ut prius eum probaretis, et tunc, si aptus esset, (b) abbatem facere deberetis? Vel nunc ergo circa eum quem elegistis, estote solliciti. Nam vos illo delinquente delinquitis, si ita cæperit se exhibere, ut se ad fratrum ostendat regimen indignum.

Præterea (Grat. 19, q. 3, c. 6) monasteriis omnibus fraternitas vestra districtius interdicit ut eos quos

træ lectioni, habetque ad *Helpidium*.

(c) In uno Regio præmittitur huic epist. mense *Februario*, indict. 7, quod pro mendo est habendum. In paucis Mss. exstat hæc epist., ita ut in solo Vatic. A et in uno Regio illam repererimus.

EPIST. XXIII [Al. 22]. — (a) In Vatic. A hoc faciat. Præter hunc Codicem nullum alium invenimus in quo hæc epistola foret, uno Regio excepto.

EPIST. XXIV [Al. 23]. — (a) In recent., de sua *ignavia et levitate*. Quæ certe contra episcopum acerbius dicta videri possunt. At in Mss. melioris notæ minime leguntur, scilicet in Norm., Colbert., Reg., Corb., Rhem. Ex Vaticanis unus habet, de sua *ignavia contristat*.

(b) Argumentum est epistolæ 91 libri superioris ad eundem Fortunatum.

ad convertendum susceperint, (c) priusquam biennium in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsurare. Sed hoc spatio vita moresque eorum sollicitè comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus quod voluit, aut ratum non habeat 1057 quod elegit. Nam dum grave sit (d) inexpertos hominum obsequiis sociari, quis possit dicere quanto sit gravius ad Dei servitium improbatos applicari? (e) Miles vero si converti voluerit, prius quam nobis renuntietur, nullus eum sine nostro consensu qualibet præsumat ratione suscipere. Quod nisi diligenter fuerit custoditum, omnem subjectorum in te culpam inexcusabiliter noveris redundare, qui minus te erga eos rebus ipsis testaris esse sollicitum (f).

EPISTOLA XXV.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Theodoro portas, et Rustico aquæductum tandem restituat. Causam deinde adversus illos moveat, si voluerit.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Si scriptorum nostrorum (a) seriem voluisses diligenter advertere, aut sponte restituere quæ tulisti, aut certe personam (b) secundum admonitionem nostram in causa transmittere debuisti. Et dum temodo quodam excusare contendis, asserens in his quæ contra fraternitatem tuam a parte contraria gesta sunt, non voluntarie sed magis te constrictum conjurationibus miscuisse, ea quæ scripsimus quasi intelligere distulisti, et magnificos viros Faustum atque Dominicum non a te, sed a quibusdam (c) aliis tuis indicasti esse transmissos, ac per hoc ut, aliis litigantibus, ipse quæ tuleras retineres. Pars vero altera, epistolæ tuæ textum addiscens, crebra nobis allegatione cœpit insistere ut ea quæ abstuleras redderentur, paratam se inquiens si quid contra eam magnifici viri prædicti suo vel aliorum nomine movere voluerint respondere. Quod quia neo nobis a rationis visum est ordine dissentire, præsertim postquam admonitus instructam personam ad dicendam causam transmittere neglexisti, idcirco fraternitatem tuam hortamur, illico ut præsentia scripta susceperit, (d) Theodoro viro magnifico majori populi portas et Rustico viro clarissimo seniori aquæductum sine

(c) Ex hoc loco forsitan augurabitur aliquis monasterium cui Barbacianus præerat, sancti Benedicti regulæ non fuisse subditum, cum ex ipsius præscripto novitios post annuam probationem ad professionem admittere liceat. Verum etsi minime nunc contendamus in hoc cœnobio Benedictinam regulam fuisse observatam, contrariam tamen sententiam nullatenus probat prorogatum probationis tempus ad biennium. Vide quæ de hoc argumento diximus lib. 1. Vitæ sancti Gregorii, c. 3. in fine.

(d) In Norm., Corb., Rhem., Colbert. et Vatic. D, *inexperto*.

(e) Vide lib. viii, epist. 5, olim 11, libri viii, indict. 1.

(f) In Vatic. A, B, E, et in Colbert. vet., legitur *mensis Aprilis indict. 3*. In altero Colb. *mensis Maio, indict. 3*.

Epist. XXV [Al. 24]. — (a) Meminit epist. 104 libri superioris, olim 109.

(b) San Vict. et Vatic. A, qui fere soli epistolam hanc continent, *personam instructam*, ut etiam infra

aliqua contentione restituat, ne in hac re moram, vel aliquam excusationem interserat, ne culpam indiscretionis incurrat, si quod ultro facere debuerat, admonita, differendum qualibet sorte putaverit. Hæc itaque memoratis viris primitus reformata, liberum tibi sit, si quam contra eos postea apud nos hic causam movere volueris. Sin vero non ipse, sed filii tui, ut asseris, causam se habere querantur unde eos publico debeant pulsare iudicio, eis est liberum, in quolibet loco voluerint, causæ suæ negotium 1058 contra eos legaliter propositum terminare.

EPISTOLA XXVI.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Joannem palatinum hortetur ut neque saponarios affligat, neque ipsorum nonnullis faveat a pactione juramento firmata recedentibus. Hortantem si non audierit Joannes, accedat præfecti auctoritas.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Augustinus præsentium portitor, qui reliquorum saponariorum civitatis vestræ vice sese dixit esse transmissum, questus nobis est quod Joannes vir clarissimus palatinus multis eos frustra affligat incommodis, (a) atque nova plurima eorum corpori præjudicialiter nitatur imponere. Denique ut, sicut ait, eos promittere sibi compellat ut si quis arti eorum sociari voluerit, quidquid commodi de introitu ejus accesserit, ipsi proficiat. Adjiciens quoque pactum inter se de quibusdam rationabilibus artis suæ capitulis, juxta priscam consuetudinem omnium consensu, interposita esse pœna confectum, atque id sacramento interveniente firmatum, et ab eo nunc velle quosdam ex suis, ejus videlicet patrociniis fretos, abscedere, (b) atque ita contravenire cupientibus tuitionem impendere, ut, quod dici grave est, plus in defensione ejus præsumptionem habeant, quam de pœna penuriam, (c) vel de sacramento præstito possint habere formidinem. Quod si ita se res habet, quia etiam ipsi quod agit adversum est, quippe qui alieno se peccato sua defensione constituit esse participem, fraternitas vestra paterna eum adhortatione conveniat, ut ab hujusmodi se actu cohibeat, et præjudicialiter illis nihil imponat, nec eos dispendiis quibuslibet contra rationem affligat. Pariter etiam

legitur.

(c) Ibidem, *aliis tuis*.

(d) Excusi, *Theodorico*, sed mendose.

Epist. XXVI [Al. 27]. — (a) In Rhemensi, consentiente Vatic. D, *atque nova plurima eorum arti sociari voluerit, ut quidquid commodi de introitura ejus*. Nota hic jam tunc artifices in amplis civitatibus in collegia coaluisse. Collegiorum illorum institutionem refert Lampridius ad Alexandrum Severum: *Corpora*, inquit in ejus Vita, *omnium constituit vinariorum, lupinariorum, caligariarum, et omnino omnium artium; hisque ex sese defensores dedit, et jussit quid ad quos iudices pertineret*. Ex hac epistola conjici potest Joannem palatinum fuisse saponariorum defensorem.

(b) In Ms. San-Vict. et in Ed. recent., *atque ita contravenire tuitionem cupientibus impendere*, quæ sensu carent. Restituimus autem hunc locum ad Vatic. A et D, necnon ad vet. Excusos.

(c) Vatic. A, *vel de falso sacram.*

providendum est ut et pactum, ubi sacramenta sunt præstita, conservetur, et cum dispendio animæ suæ temporalia lucra contraveniendo (d) non appetat, ne et perjurii crimen incurrat, et commoda prave desiderata non capiat. Et si, quod non credimus, admonitionem vestram prædictum Joannem virum clarissimum videtis forte differre, cum eminentissimo filio nostro præfecto striete loquimini, ut ipse hoc, sicut in præsentī dici fecimus, quomodo præviderit, rationabiliter faciat emendari, quatenus et eos qui tuitionis nostræ suffragia quæsierunt quorundam voluntas injuste non opprimat, et ille ab opere se indecenti prohibitum, pro suæ magis animæ utilitate cognoscat. (c) Datum mense Maii, indict. 3.

1050 EPISTOLA XXVII.

AD ZITTANUM MAGISTRUM MILITUM.

Fatetur persolvenda etiam a religiosis tributa.

Gregorius (a) Zittano magistro militum.

Epistolas vestras Græco sermone dictatas me indico suscepisse, in quibus dicitis quod quædam religiosa loca (b) responsum juri publico de rebus ei competentibus reddere contemnant. Quæ res me omnino contristavit, quia nostri est habitus non solum præjudicia minime facere, sed etiam facta æquanimiter portare, nisi forte quod res pauperum defendere rationabiliter cogimur, ne apud omnipotentem Deum culpabiles inveniri valeamus, Proinde Fantino defensori quæ scripserim gloriæ vestræ transmissi, ut ipse religiosos quosque in Panormitanis partibus apud electos iudices venire compellat, et suorum actuum rationem reddant. Omnipotens Deus cœlestis vobis misericordiæ largitatem præbeat, ut per cuncta quæ agitis ejus gratiæ serviatis. (c) Mense Maio indict. 3.

EPISTOLA XXVIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Causas Sabinianum inter et Theodorum episcopum, tum de impensis in hospites, tum de aliis suo iudicio definiat.

Gregorius Fantino defensori.

Sabinianus vir clarissimus, præsentium lator, nobis indicavit hanc olim ibi consuetudinem convenisse, ut, diversis supervenientibus, cives ejusdem civitatis (a) de proprio expensas impenderent. De qua re dum se quererentur affligi, hoc illis cum Theo-

(d) Vatio. A, non appetant; et infra, incurrant; ac paulo post, non capiant.

(c) Ita legitur in Vatic., exceptis Codicibus A et D; omittitur in aliis Mss. et in vet. Ed.

EPIST. XXVII [Al. 28]. — (a) In vet. Excusis, Zizasimas militi. In Vatic. A, Zizasimas magistro militum. In recent. Ed., Zittano Zizasimæ magistro militum. In omnibus Mss. nostris, excepto Vatic. A, legitur Zittano, vel Zulani magistro militum. vel militiæ.

(b) Id est, solvere; respondet debitor cum solvit. Cicero, lib. xvi, ad Atticum epist. 2: *Fit sæpe ut ii qui debent non respondeant ad tempus.* Apud Tertullianum, de Corona militis: *in alium dominum respondere.* Sed magis ad rem Hieronymus in epistola 11: *Respondeant, tributa persolvant.* Et epistola præced.: *Quis respondebit pro agrorum tributis.* Gussanv.

(c) Hoc scriptæ epistolæ tempus assignant tres Vaticani, A, B, E, ac Colbertini.

A doro Lilybetano quondam episcopo convenisse, ut in Ecclesia ejus certæ portiones substantiæ suæ donatione conscriberentur, et hoc in se onus susciperet, atque, securis eis redditis, ipse de Ecclesia quidquid esset necessarium, erogaret. Se vero per tertiam decimam et primam indictiones, quibus prædictæ civitati defensoris officium tenuit, absente episcopo, de proprio expendisse quod de Ecclesia poterat erogari. Et quia sibi quod expendit postulat debere restitui, idcirco experientiæ tuæ præcipimus ut reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Decio studeat imminere, quatenus aut pacifica, si ita est, cum eo ordinatione decidat; aut certe si qua se ratione a restitutione expensarum credit defendere posse, (b) in iudicio tuo assistat. Et exquisita 1060 diligentius veritate, ita quidquid tibi æquitatis ordo suaserit, cetera postposita definito, ut et rationabiliter causa finem accipiat, et partes apud te nulla fatiget (c) in observatione dilatio. Si autem donationes, de quibus dictum est, Ecclesiæ suæ esse onerosas existimat, et reddere eas donatoribus fortasse voluerit, si qui ex eis qui eas recipiunt, clerici sunt, a te similiter moneantur ut aut secundum portiones suas quæ erant soliti dare persolvant, aut certe si causari voluerint, contentiones partium tua necesse est cognitione distinguere, ut nulla se pars inaudita queratur præjudicium sustinere. Alias vero causas quas cum memorato reverendissimo viro fratre nostro suprascriptus portitor habere præsentēs se asserit, tuo similiter volumus, mediis sacris Evangelis, iudicio definiri.

C

EPISTOLA XXIX.

AD CONSTANTIUM MEDIOLANENS. EPISCOPUM.

Dubiam adhuc Pompeii episcopi causam certa sententia finire nondum posse.

Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.

Relectis epistolis vestris, quas ad nos per (a) Marianum latorem præsentium transmisistis, gratam nobis sollicitudinem vestram fuisse rescripsimus, quod ea quæ ad vos de fratre et coepiscopo nostro Pompeio, qui adhuc ita a nobis nominandus est, pervenerunt dissimulare minime pertulistis. Sed si qualis fuit in requisitione cura, talis fuisset in discussione subtilitas, nihil ex hoc quod de eo dictum est, fuisset

D EPIST. XXVIII [Al. 29]. — (a) Hospitum curam fidelibus incumbere, sed maxime episcopis, evidentius est quam ut probatione indigeat. Cessavit tamen, pietate refrigescere, istud charitatis officium, quod variis conciliorum decretis suscitare voluit Ecclesia, nec obtinuit. Imo vero bona in hunc finem a fidelibus bona fide legata alio delorta sunt, justis (ut aiunt) de causis. Legatur Espensæus, lib. II Digressionum in Timoth., cap. 1, ubi multa de hospitalitate episcoporum et clericorum congerit. Gussanv.

(b) Victor., Remig. et Vatic. A, in quibus fere solis exstat hæc epist., in iudicio tuo partes assistant.

(c) Hic significatur actio forensis, Gallice *la procédure*, quæ cum litigantium aut etiam iudicium tricis et malis artibus protrahitur, fatigantur partes et ad inopiam rediguntur.

EPIST. XXIX [Al. 30]. — (a) Norm. et duo Vatic., *Marinianum*.

ambiguum. Sed utrum verum (b) an esset compositum patuisset, quia jam contra ipsum dudum in Sicilia apud reverendæ memoriæ fratrem nostrum Maximianum episcopum talis quæstio, ut cognovimus, mota est. Sed quia causa ipsius subtili omnino investigatione quæsitæ est, inventus est innocens, qui fuerat accusatus in crimine. Nunc igitur quoniam illa quæ contra eum dicta sunt non sub illa qua decuit districtione quæsitæ sunt, et gesta quæ exinde apud fraternitatem vestram confecta sunt, neque ad condemnationem, neque ad absolutionem ejus probantur posse sufficere, non levis res agitur, ut incaute vel in transcurso debeat definiri. Nam (*Grat. II, q. 3, c. 74*) grave est satis et indecens ut in re dubia certa dicatur sententia. Et hæc quidem gesta esse poterant ad definiendum idonea, si accusati ea confessio sequeretur; si tamen eandem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, et non afflictio vehemens extorqueret, quæ frequenter hoc agit ut noxios sese fateri **1062** etiam cogantur innoxii. Nam postquam præfatus episcopus, ut dicitur, cruciari custodia cremarique fame se asscrit, scire debetis, si ita est, utrum noceat si sic fuerit extorta confessio. Nunquid quando sententiam tales causæ suscipiunt, et ad sedem apostolicam appellatur, nonne et persona quæ judicatur præsens est, et districtissime atque ab omni latere veritas quæritur, ut tunc si debeat necne manere sententia decernatur? Necnon et si prædictus episcopus ad sedem apostolicam appellare voluerit, causa ipsius interius et cum omni est diligentia perscrutanda. Et ideo postquam et persona absens est, et gesta quæ ad nos transmisistis nobis, sicut præfati sumus, satisfecisse idonee non videntur, temere aliquid de episcopi persona decernere nec possumus, nec dehemus, ne, quod absit, reprehensibiles inveniamur in nostris, quibus aliorum jure competit retractare sententias.

(c) De Alamannis autem quod vobis indicatum est, nos et longius quam vos positi sumus. Et quod verum non sit minime dubitamus. Vestra tamen fraternitas bene fecit pro informatione nostra scribere quod audivit (d). (*Cf. Joan. Diac. l. IV, c. 28.*)

EPISTOLA XXX.

AD CASTORIUM NOTARIUM.

Iterum monet ut de possessione quæ monasterio concessa dicebatur quod justum est faciat.

Gregorius Castorio notario.

Experientiæ tuæ in præsentī nos recolīs præcepisse ut de possessione quæ monasterio sanctorum Marci, Marcellini et Felicii, quod Ravennæ situm est, largitatis titulo dicitur esse concessa, quia cau-

(b) Sic restituimus ope præsertim Norm. Codd et Vatic. In vet. Ed legitur, *an esse compositum potuisset, jam contra, etc.* In recent., *an esse compositum sciri potuisset; jam etc.*, in utraque lectione sensus frustra quæritur. Hoc loco idem est *compositum ac fictum*.

(d) De Alamannis frequens mentio apud cœvos scriptores, præsertim Gregorium Turon., qui lib. II Hist., c. 49, narrat eos Italiam partem pervasisse.

(d) In recent. sic clauditur epistola, *Datum mense*

am bene nosti, debuisses quod justum est facere. Pro qua re hæc te iterum nostra præceptione duximus commonendum, ut in re ipsa vigilans debeas esse atque sollicitus. Et si manifeste donatam esse cognoveris, et nihil est quod a partibus nostræ obijci possit Ecclesiæ, impedimentum aliquod monasterio ad tenendum ipsam possessionem non facias. Si vero quia, prout diximus, causa bene tibi est cognita, habes quod juste possit pro Ecclesiæ partibus allegari, electorum te cum parte altera necesse est subire iudicium, ut et veritas cognosci, et quod æquitatis ordo suaserit, valeat definiri.

EPISTOLA XXXI.

AD LIBERTINUM EXPRÆTOREM.

Horlatur ut adversa patienter sustineat, et vestes ad suorum usus suscipiat lubens.

Gregorius Libertino (a) exprætori.

Quanta vos sæculi hujus premat angustia, incognitum non habemus. Sed quia in summa tribulatione positus **1062** sola est consolatio misericordia Creatoris, in eum spem vestram ponite, ad ipsumque tota vos mente convertite, qui et juste quem vult permittit affligi, et confidentem in se misericorditer liberabit. Ipsi ergo gratias agite, et patienter quæque illata sunt sustinete. Nam recte mentis est Deum non solum in prosperis benedicere, sed etiam in adversitatibus collaudare. In his igitur quæ patimini nullum contra Deum murmur cordi vestro subrepat, quia ad quid hoc Creator noster operetur ignotum est. Forsitan enim, magnifice filii, aliquid illum in prosperis positus offendisti, unde te clementi amaritudine vult purgare. Et ideo, nec temporalis te frangat afflictio, nec rerum damna discrucient, quia si, in adversis gratias referens, Deum tibi patientia feceris esse placabilem, et quæ amissa sunt multiplicata redduntur, et super hæc gaudia æterna præstantur. Peto autem ne injuriosum ducatis (b) quod viginti a nobis vestitus ad pueros vestros per Romanum defensorem scripsimus præberi, quia de beati Petri apostoli rebus quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna semper benedictione suscipienda sunt, quoniam et hic vobis valebit majora impendere, et apud omnipotentem Deum beneficia æterna præstare. (c) Mense Junio, indict. 3. (*Vide inf. ep. 51. Cf. Joan. Diac. l. II, c. 55.*)

EPISTOLA XXXII.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM TAURUMINITANUM.

Benignius agendum erga Leonis uxorem, quæ, ob adulterii suspicionem a marito discedens, cum religiosam vestem induisset, ad ipsum, inconsulto Secundino, redierat.

Gregorius Secundino episcopo Tauruminitano.

Junii, indict. 3, quod in nullis Mss. nobis occurrit. Epist. XXX. Al. 9, ind. 5.

Epist. XXXI. — (a) Ita Norm., Anglic., Colbert., Rhem., Reg., Vatic. In Vatic. D tamen legitur *prætori*. Nullibi autem legimus *expræfecto*, ut habent Excusi.

(b) In Vulgatis, *viginti annuos vestitus*, in vitis Mss. Anglic., Norm., Vatic., etc.

(c) Ita legitur in duobus Colbert. et in Vatic. A, B, D, E.

Præsentium portitor, Leo Chartarius, ad nos veniens indicavit uxori suæ, quæ relicto eo pro fornicationis crimine, (a) quo vehementius stimulata moriebatur, atque ob hoc religiosam vestem induerat, se culpabilem nullatenus existisse; adeo ut, sicut ait, requirente fraternitate vestra, cui hujus rei cognitionem ante hoc fere triennium mandaveramus, in nullo claruerit eum post initum conjugium in fornicationis culpam collapsum; adjiciens quoque quod eidem uxori suæ districtissima sacramenta præbuerit insonem se ea de re unde etiam illam mordebat suspicio permansisse, et ideo propria eam sponte ad se reversam. Sed quia (b) communione illam cum familia sua pro hoc solummodo a fraternitate vestra privatam asserit, quod ad eum clam postpositis vobis redierit, volumus ut familia quidem ipsius sacrorum communionem recipiat, et dominæ ea culpa in hujus afflictionis pœna familiam diu non teneat. De ipsa vero, hoc est de uxore prædicti portitoris, hoc vos observare necesse est, ut si manifesta constiterit quia contra conjugem suum 1063 dicere nihil potuit, sed et insuper suspicio ipsius, præstito, ut edocti sumus, sacramento amputata est, et utique post hoc sua ad eum sponte reversa est, in ea quoque temperanda est censure judicii, ut longe jam tempore minime communione privetur. Si autem aliter se veritas quam nobis insinuatum est fortassis habuerit, fraternitatis vestræ subtiliter scripta nos instruant, ut quid fiendum sit nostris iterum discurrentibus epistolis agnoscatis.

EPISTOLA XXXIII.

AD SECUNDINUM EPISCOPUM.

Si revera Dulcinus episcopus substantiæ suæ sex uncias Ecclesiæ Locrensi et sex monasterio sancti Christophori reliquerit, nullam jam dicto monasterio molestiam irrogari patiat.

Gregorius Secundino episcopo Taurominitano.

Scripta fraternitatis vestræ suscepimus, in quibus indicastis reverendissimum fratrem nostrum Marcianum, Locrensis civitatis episcopum, aliter nobis de causa Ecclesiæ contra monasterium sancti Christophori, quod in vestra diocesi est constitutum, intimasse, non quidem fallendi voluntate, sed quia

EPIST. XXXII. — (a) Vatic. D. et Rhem., quo eum vehementius stimulatum, etc.

(b) De separatione causa fornicationis multa theologorum in veteri lege tum in nova disputant, in illud Matth. v. *Excepta fornicationis causa*, et Matth. xix, *Nisi ob fornicationem*. Fit autem propria auctoritate quoad fornicationem, non quoad cohabitationem. Lege caus. 23, quæst. 2, cap. 3 et 4, caus. 10, ex Toletano 1, et cap. 3, 4, 5, extra de divortis. Itaque ea de qua hic agitur male secesserat, male habitum religiosum induerat, male inconsulto episcopo, cui causæ cognitio fuerat demandata, ad maritum redierat. Nec tamen diffiteor episcopum pœnam tam gravem temere inflixisse. Gussanv.

EPIST. XXXIII. — (a) Vide supra, epist. 8 lib. iv.

(b) Ita San Viot. cum Ed. in Vatic. A, præter quem et mox citatum Victorinum pauci Codices hanc epistolam exhibent, habet *intrinsecus redderetur*.

EPIST. XXXIV. — (a) In Excusis, *Eulogio*, reluctantibus omnibus quos consulimus Mss. scilicet quatuorque Vatic., quatuor Colbert., septem Norm., Turon., Rhem., Reg.

a clericois suis non fuerat de veritatis natura diligenter instructus. Et quoniam scribitis Dulcinum decessorem ipsius nihil de rebus Ecclesiæ suæ fuisse testatum, sed de propriis ac magis quæ in prædicto monasterio fidelium oblatione collata sunt (a) elogium condidisse, atque sex uncias Ecclesiæ et sex eidem monasterio jure hæreditario reliquisse, necesse est ut si ita etiam non ex opinione, sed absolute in veritate esse recolitis, nullam prædicto monasterio sinatis molestiam irrogari, præcipue dum eandem causam jam temporibus reverendæ memoriæ Maximiani episcopi vos atque fratrem et coepiscopum nostrum Ruffinum ex ejus deputatione ac cessione audisse ac decidisse testemini, adeo ut inter partes eaque inveniri poterant partirentur, et quod Ecclesiæ fuit (b) intrinsecus redderetur. Volumus ergo ut pars utraque conticeat, et ea quæ a fraternitate tua una cum prædicto Ruffino quondam episcopo statuta sunt inconvulsa consistent, quatenus nec pars Ecclesiæ denuo injuste quæstionem inferre, nec monasterium irrationabiliter videatur post vestram maxime definitionem controversiam sustinere.

EPISTOLA XXXIV.

AD ECCLESIUM CLUSINUM EPISCOPUM.

De Joanne Diacono a Balneoregiensibus in episcopum electo sollicitè inquirat.

Gregorius (a) Ecclesio episcopo (b) Clusino.

Gloriosus filius noster Aufridus ad nos scripta transmisit, indicans quod in castro (c) Balneo-Regis, 1064 una cum habitatoribus loci ipsius sibi (d) Joannem Diaconum elegerit episcopum ordinandum, de cujus omnino vita bona testatus est. Sed quia quæ sint canonica nesciunt, et nos inexpertis vel incognitis manus temere non audemus imponere, fraternitas vestra cum omni sollicitudine ac vigilantia diversis quibus potuerit modis de vita actibusque ipsius requirere studeat. Et si nihil est quod ei canonice possit obsistere, requirendum quoque est si in opere Dei studium habuit, vel (e) psalmos novit. Et si talis fuerit, eum ad nos cum testificationis suæ epistola dirigat. Si vero aliter fuerit, vestris nobis similiter epistolis indicate, et habitatores loci

(b) Clusium, vulgo *Chiusi*, urbs Etruriæ in colle juxta Clanum fluvium, vulgo *Chiane*, adhuc sedes episcopalis sub archiepiscopo Senensi. Gussanv.

(c) Aliter Balneoregium, vulgo *Bagnarea*, civitas Etruriæ, et agri Urbevetani, vulgo *Orvietan*, in ditione pontificis, adhuc episcopalis, Romano pontifici immediate subdita. Gussanv.

(d) Diaconos non raro ad episcopatum promotos legimus. Vide sup., lib. iii, epist. 29, 30, 31, 40, 47. In Vita sancti Basilii a viro eruditiss. D. Hermant conscripta, lib. ii, c. 20, observatur ea ætate, nec ullo fuisse canone præceptum, nec moribus receptum, per singulos ordinum gradus ad episcopatum pervenire. In lectorum numero per aliquot annos militabant. Hinc ad diaconatus administrationem vel presbyterii dignitatem promovebantur, tum ex alterutro ordine creabantur summi sacerdotes. Consentit Morinus de sacris ordinat., part. iii, exercit. 3, c. 2. Dissentit Thomass., part. 1, lib. ii, c. 36, num. 11 et seqq.

(e) Jam de hac re supra, lib. v., epistola 48. Gussanv.

ipsius adhortamini ut si iste aptus non fuerit, sicut et suprascripto Aufrido filio nostro scripsimus, alium sibi eligant qui ad hoc officium cum gratia Dei aptus valeat inveniri (f).

EPISTOLA XXXV.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Quod citius non responderit biennii causatur podagram. Palæstinos monachos, qui de Agnoitarum errore interrogarent, non Romam, sed Constantinopolim adiisse. Se ad Anatolium in Agnoitas idipsum ex Latinis Patribus scripsisse, quod ex Græcis ad se Eulogius.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Transacto anno suavissima sanctitatis vestræ scripta suscepi, quibus pro ægritudinis meæ nimietate respondere nuncusque non valui. Ecce enim (a) jam biennium pene expletur, quod lectulo teneor, tantisque podagræ doloribus affligor, ut vix in diebus festis usque ad horarum trium spatium (b) surgere valeam missarum solemnia celebrare. Mox autem cum gravi pector dolore decumbere, ut cruciatum meum possim interrumpente gemitu tolerare. Qui dolor interdum mihi lentus est, interdum nimius. Sed neque ita lentus ut recedat, neque ita nimius ut interficiat. Unde sit ut qui quotidie in morte sum, quotidie repellar a morte. Nec mirum, quia peccator gravis talis corruptionis carcere diu teneor inclusus. Unde compellor exclamare: *Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo* (Psal. cxli, 8). Sed quia meis hoc precibus adhuc obtinere non mereor, rogo, vestræ sanctitatis oratio suæ mihi intercessionis adjutorium præbeat, meque a peccati et corruptionis pondere liberum reddat in illam quam bene nostis libertatem gloriæ filiorum Dei.

Scripsit autem mihi dulcissima et semper honoranda beatitudo vestra, quod ei communis filius Anatolius diaconus de Constantinopolitana urbe scripserat, ad me quosdam monachos de Jerosolymorum partibus venisse, qui a me aliquid (c) de Agnoitarum errore requirerent, et dicitis quia petiit ut vestra mihi sanctitas scriberet quid de eadem debuisset inquisitione sentire. Sed neque 1005 ad me de Jerosolymorum partibus requirentes aliquid monachi venerunt, neque eundem communem filium vobis potuisse aliud quam erat scribere, sed interpretem suspicor in ejus epistolis erravisse. Nam idem diaconus mihi jam ante biennium scripsit quia a prædictis partibus ad Constantinopolitanam urbem

taliam requirentes monachi venerunt, meque studuit requirere quid sentirem. Cui ego ante longum tempus quam vestra scripta susceperem, contra eandem hæresim ipsa respondi quæ postmodum in epistola vestræ sanctitatis inveni; atque omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Græcorum Patres, quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti. In multis enim eandem vestram epistolam ita reperi ac si contra prædictam hæresim scripta Latinorum Patrum legerem. Et quantum potui de sanctissime fratre meo amare et laudare bonum (d) perpendite, in cujus ore venerandos Patres, quos multum diligo, recognovi. Sit ergo illi laus, sit in excelsis gloria, cujus dono adhuc in sede Petri clamat vox Marci, de cujus effusione spiritus cum sacerdos ad perscrutanda mysteria scilicet ad sancta sanctorum intrat, in sancta Ecclesia velut in tabernaculo ex verbis prædicationis spiritalia tintinnabula resonant. Recta itaque et valde laudabilis est vestra prædicatio. Sed omnipotentem Dominum deprecamur ut diu vos etiam in hac vita custodiat, ut de Dei organo, quod estis, in hoc mundo latius vox veritatis sonet. Pro me autem, peto, intercedite, ut hujus peregrinationis via, quæ mihi asperior facta est, cum celeritate finiatur, quatenus qui ex meis non valeo, ex vestris meritis possim ad æternæ patriæ promissa pertingere, et cum cœli civibus gaudere. (Vide inf. ep. 39. Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 67.)

EPISTOLA XXXVI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Se de Sclavis irruptionem facientibus affligi. Adversus iniquos iudices defendat strenue, sed modeste, pauperes atque oppressos. Photinianistas ad Ecclesiæ sinum revocare pergat.

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Ad Romanam veniens urbem communis filius presbyter Veteranus ita me podagræ doloribus debilem reperit, ut fraternitatis tuæ epistolis per me respondere nullatenus valuissem. Et quidem de Sclavorum gente, quæ vobis valde imminet, 1006 et affligor vehementer et conturbor. Affligor in his quæ jam in vobis patior; conturbor, quia per Istriæ aditum jam ad Italiam intrare cœperunt. De Juliano autem Scribone quid dicam, quando ubique video quis nobis peccata nostra respondeant, ut et foris a gentibus, (a) et intus a iudicibus conturbemur? Sed nolite

(f) In recent. additur, *Datum mense Julii, indict. 3.* Hæc temporis nota pertinet ad epist. sequentem in Mss.

Epist. XXXV. — (a) Consule epist. 123 lib. ix, indict. 2. In Vatic. B, pro *pene*, legitur *plene*.

(b) Ita Mss. Reg., Norm., etc., quos sequendos putavimus, licet insolens nobis videatur hic loquendi modus, *surgere missas celebrare*, pro *surgere ad missas celebrandas*. Infra reposuimus *depellor pro compellor*, cogentibus iisdem Mss.

(c) Scilicet dicebant Christum ut hominem nonnulla ignorasse. Emergit iste error circa medium sæculi vi. De eo copiosius sanctus Gregorius epist. 42, nunc 39. Sanctus Joan. Damasc., lib. de Hæres., hæc habet: *Agnoitæ, qui iidem Themistiani vocantur, impte et improbe Christum diem iudicii ignorare palam*

docent, eumque ignavie et timiditatis arguunt. Hi suæ quædam secta Theodosianorum; Themistius enim, qui eorum sectæ et disciplinæ princeps fuit, unam in Christo naturam conjunctam fuisse tradidit. Gregorius Turonensis in prologo historiæ exponit aliter hæc Christi verba: *Neque filius, nisi solus pater*; contenditque per filium intelligi debere Christianum populum, quia nempe filio præposuit angelos. Refero, non censeo. GUSSANY.

(d) Recent. Edit. mutarunt *perpendite*, quod legitur in omnibus Norm., Vatic., Rhem., Corb., etc., in *perpendi*, quia planior videbatur sensus.

Epist. XXXVI. — (a) Recentiores, *et intus a perversis iudicibus*. Omnes Mss. nostri et vet. Ed. suaserant expungere *perversis*.

de talibus omnino contristari, quia qui post nos vixerint deteriora tempora videbunt; ita ut in comparatione sui temporis felices nos aestiment dies habuisse. In quantum vero praevalet fraternitas tua, opponere se pro pauperibus, pro oppressis debet. Quae etiam si prodesse minime valuerit, ipsa omnipotenti Deo mentis devotio sufficit quam dedit. Scriptum est enim: *Eripi eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses* (Prov. xxiv, 11). Quod si dixeris: Vires non suppetunt, qui inspector est cordis, ipse intelligit. In omne ergo quod agis inspectorem cordis appetere habere placatum. Quidquid vero est unde illi placeas, facere non omittas. Nam humani terrores et gratiae (b) fumo sunt similes, qui levi aura raptus evanescit. Hoc certissime scito, quia placere Deo et pravis hominibus nullus potest. In tanto ergo se aestimet fraternitas tua omnipotenti Deo placuisse, quanto se perversis hominibus displicuisse cognoverit. Ipsa tamen defensio pauperum moderata et gravis sit, ne si quid nimis rigide agitur, ex juventute vos arbitrentur homines superbire. Sed talis necesse est ut inveniantur pro oppressis (c) nostra defensio, quatenus et humiles protectionem sentiant, et oppressores non facile inveniant quod ex malivola mente reprehendant. Attende ergo quod ad Ezechielem dicitur: *Fili hominis, increduli et subversores sunt tecum et cum scorpionibus habitas* (Ezech. ii, 6). Et beatus Job ait: *Frater sui draconum, et socius struthionum* (Job. xxx, 29). Et Paulus discipulis dicit: *In medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Philip. ii, 15). Tanto ergo debemus cautius ambulare, quanto nos scimus inter Dei inimicos vivere. (d) De Photinianistis autem fraternitas tua sit omnino sollicita, et, sicut coepit, studeat quatenus ad sinum sanctæ Ecclesiæ revocentur. Si qui vero ad me venire voluerint, et rationem recipere, prius iurandum præbeant quia non permittunt suis quod in eorum errore, etiam ratione recepta, persistent. Et postmodum eis tuas sanctitatis promittat, quia a me nullam violentiam patientur, sed rationem reddo. Si veritatem cognoverint, (e) suscipiant; si non cognoverint, illesos dimitto. Si

(b) Hoc tamen fumo, hac aura, tanquam gravissimis momentis, heu! sæpiissime nostri librantur mores, et inclinantur.

(c) Vulgati, *vestra defensio*, reluctantibus quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb., Reg., etc.

(d) Corrupte in nonnullis Mss. et in Ed., *Frontinianistis*, quod emendavimus, maxime ex quinque Anglo., omnibus Norm. et Corb. *Photinianistæ* fidem ac Photiniani sic dicti a Photino, cujus implissima dogmata in Theodoro Mopsuesteno quodammodo revixerunt. Vide Pelagii II epistolam 7, quæ est tertia ad Heliam, quam a sancto Gregorio dictatam fuisse volunt: *Vere quidem a Paulo Samosateno descendens, licet Photino et cæteris hæresiarchis in libro de Incarnatione Domini nostri Jesu Christi in toto suo proposito ipsis verbis invenitur usus*. Qui contendunt legendum esse *Frontinianistis*, putant eos fuisse ex schismate Istricorum.

(e) Ita Mss. et vet. Edit., at recent. maluerunt *suscipiam*.

EPIST. XXXVII — (a) In Reg. et duobus Colbert. legitur *episcopo Africæ*. Ac in margine vetustioris

qui vero contra vos ex eis ad nos venire voluerint, **1097** minime eos fraternitas tua retineat, quia venientes aut rationem recipient, aut scito quia profecto terram illam ulterius non videbunt. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 55).

EPISTOLA XXXVII.

AD INNOCENTIIUM AFRICÆ PRÆFECTUM.

De Innocentii præfectura gaudet ex dilectione; dolet ex gravitate muneris, quam illi æternæ mercedis occasionem fieri peroptat. Factas indicat cum Langobardorum rege inducias. Suos in Job postulanti laudat Augustini libros. De protecto Romanæ Ecclesiæ patrimonio gratias agit.

Gregorius Innocentio (a) Africæ præfecto.

Luculenta eminentiæ vestræ, et condita cordis melle facundia ita sui nobis saporem medullitus infudit, et in suo amore nos rapuit, ut nobis et dulce sonet quod scribitis, et sapiat suave quod agitis; nec immerito, quia qui bonis studiis comptus est, iudicio magnus est, non favore. (b) Præfecturæ autem vos suscepisse cingula cognoscentes, lætitiæ se miscuit nostræ tristitia. Nam ex una parte lætati de provestu dulcissimi filii, contristati sumus ab altera, quia quam grave sit confusis temporibus locis majoribus esse præpositos, ex nostro prorsus dolore sentimus. Unde omnino studendum est ut res aspera fiat mercedis occasio. Nam, sicut nostis, de terra plena carduis frumentum egreditur, et de spinis rosa producit. Dum ergo seminandi vobis congruum tempus est, bonorum operum serere semina non cessetis, ut majores in die messis lætitiæ manipulos reportetis, atque ad æternam gloriam ex transitorii honoris merito veniatis.

Cognoscentes igitur quale studium in præparandis (c) dromonibus gesseritis, sollicitudinem vestram, desiderato nuntio, relevamus, indicantes cum Langobardorum rege usque ad mensem Martium futuræ quartæ indictionis, de pace, propitiante Domino, convenisse. Quæ si retineatur ignoramus, quia idem rex obliisse postea nuntiatus est, licet adhuc habeatur incertum.

De Anamundaro autem quæ scripsistis fecimus, sed voluntatem utinam sequatur effectus quia quan-

Codicis nota hæc eadem manuscripta est: *quia episcopus præfecturam suscepit contristatur*. Ad episcopum non esse scriptam hanc epistolam legenti patebit, modo in Gregorianis epistolis peregrinus non sit.

(b) Cingula sunt insignia armatæ et palatinæ militiæ, balteus nimirum et gladius. *Hinc honor cinguli, sacramenta cinguli*, in Digest. et Cod. Quando cessabat administratio vel dignitas, dicebatur cingulum deponi, privari cingulo, discingi. GUSMANV.

(c) Dromones sunt naves celerrimæ, sic dictæ a cursu, non a quercu, δρόμος. Sic apud Plinium, *pisces dromones reperimus*, lib. xxxii, c. 41. Hinc dromonarii exeritores istarum navium. Ea vox tam sæpe apud Cassiodorum aliosve auctores plurimos occurrit ea significatione, ut mirum sit quosdam adhuc hærare. Unam profero epistolam 2 Pauli Pape ad Pippinum regem: *constituit (imperator) ut dromonum Siciliæ stolis in Otrantina civitate dirigatur*, etc. Stolis, Gall., *une flotte navale* etc. GUSMANV.

tum ad nos pertinet, afflictis intercessionis nostræ solatium non negamus.

Quod vero in expositionem sancti Job transmitti vobis codicem voluistis, de vestro omnino studio gaudemus: quoniam illi rei eminentiam vestram studere conspiciamus, quæ nec lotos foras vos exire permittat, et ad eor iterum sæcularibus curis dispersos recolligat. Sed si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, et ad comparisonem (d) siliginis illius nostrum furfurem non quærat.

Quale præterea patrociniū, qualemque affectum in utilitatibus pauperum beati Petri apostolorum principis 1068 amatoris sui gloria vestra præbuerit, Hilario chartulario nostro testificante didicimus. Ex qua re uberes gratias exsolventes omnipotentis Dei misericordiam exoramus, ut gratiæ suæ protectione vos muniat, et nec malos contra vos homines exterius, nec malignos spiritus interius prævalere permittat; sed ita actiones vestras in suo propitius timore disponat, ut sicut fecit inter homines, ita quoque post longævæ ætatis discursus in sanctorum suorum vos esse faciat numero gloriosos. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 78.)

EPISTOLA XXXVIII.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Curet ut nec violentiam patiantur qui ad ecclesiam refugerint, nec ii qui hactenus sunt oppressi damna sustineant.

Gregorius (a) Januario episcopo Caralitano.

Qualiter in Sardinia minores vel pauperes, ab eis (b) qui illic majores sunt opprimantur, reverendissimi fratris nostri Dominici Carthaginensis episcopi atque eminentissimi filii nostri Innocentii præfecti epistolæ docuerunt; a quibus ut quæ nobis scripta sunt noveritis, ipsarum vobis epistolarum exemplaria prævidimus transmittenda. Et ideo quia ea quæ petenda sunt offeruntur, studiosè agendum est ut ea quæ promittuntur opere compleantur.

Si qui eorum de quibus est quæstio, in ecclesiam fortasse refugerint, ita debet causa (c) diligentia vestra disponi, ut nec ipsi violentiam patiantur, nec ii qui dicuntur oppressi damna sustineant. Curæ ergo vestræ sit ut eis sacramento ab iis quorum interest de servanda lege et justitia promittatur, et per omnia commoneantur exire, atque suorum actuum reddere rationem, quibus etiam Ecclesiæ vestræ defensorem deputare vos convenit. Cujus sollicitudine ea quæ

(d) In Norm., Corb. et Turon., *similaginis*; utrumque idem fere significat.

Epist. XXXVIII. — (a) In quatuor Vaticanis, Gemetic., Lyrano, Audoen., Pratell., duobus Teller., tribus Colbert. et Regio, pro Januario, legitur *Joanni episcopo Caral.* sed perperam, cum adhuc viveret Januarius, et Ecclesiam Caralitanam aliquot annis postea rexit, ut ex epistolis ad eum scriptis infra constat, maxime ex sexta libri xii, indict. 6.

(b) Excusi, qui illis, contradicentibus Mss., quinque Vatic., Norm., etc.

(c) In quatuor Vatic., Norm. et plerisque, omititur *diligentia vestra*.

(d) Norm., *noxa sit*.

illis fuerint promissa servantur, quatenus nec aliis (d) noxia sint, et ipsis ecclesiastica, salva ratione, possint prodesse refugia. Ita ergo fraternitas vestra faciat, ut hæc quæ ejus studio emendanda sunt moraper eam vel impedimentum aliquod non contingat.

EPISTOLA XXXIX.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

Quæ ex Scripturis Agnoitæ sumebant argumenta singula dissolvit, atque in ipsos disserit uberius. Deesse sibi peritos Græci sermonis interpretes queritur.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Sicut aqua frigida animæ sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua (Prov. xxv, 25). Quis vero mihi esse nuntius bonus quantum ad sanctæ Ecclesiæ adjutorium potest, 1069 nisi vita atque incolumitas suavissimæ mihi vestræ sanctitatis, quæ ex percepta luce veritatis, et eandem Ecclesiam prædicationis verbo illuminat, et ad meliorem viam morum suorum exemplis informat? Quoties autem in corde meo unanimitatem vestram relego, atque in corde vestro fixum me permanere cognosco, ago omnipotenti Deo gratias, quia dividi locis charitas non potest. Nam etsi corpore longe disjungi-mur, mente tamen indivisibiles sumus.

Communis autem filius Anatolius diaconus suis mihi scriptis innotuit, in urbe regia (a) nulla ecclesiastica quondam de causis terrenis mota. Sed credo quod prius hoc mihi nuntiaverat quam de causa Ecclesiæ beatitudo vestra loqueretur. Et gaudeo, quia ubi vos adesse contigit, me non arbitror defuisse. Nam veritatis minister, Petri sequax, et sanctæ Ecclesiæ prædicator, (b) scio quia illa loqui potuisti, quæ de sede Petri apostoli per os doctoris sonare debuerunt.

Ante hos autem dies, Abramio Alexandrino veniente, sanctitati vestræ rescripseram vel quid de scriptis vestris quæ contra hæreticos Agnoitæ edidistis senserim, vel cur tarde responderim. Sed idem Abramius, navigii necessitate compulsus, diu perhibetur in Neopolitana civitate demoratus, atque in eo sensu quod dudum scripseram ita rescribo, quia de doctrina vestra contra hæreticos qui dicuntur Agnoitæ fuit valde quod admiraremur; quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem sensu jamdudum communi filio nostro Anatolio diacono plurimum scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis Patribus concordavit, ut mirum mihi non esse quod in diversis linguis Spiritus non fuerit diversus —

Epist. XXXIX [Al. 42]. — (a) Ita Mss. Quam lectionem, etsi obscurum sensum habeat, amplecti cogit eorum consensus. In Excusis legitur, *nonnulla ecclesiastica quædam quondam tamen de terrenis*. Nostræ lectioni lux affulgeret mutando *quondam* in *quædam*, ut habet vet. Colbert. et sic legendo: *innotuit... nulla ecclesiastica* (supple mota esse) *sed quædam de terrenis causis mota*.

(b) Sic restituendum hunc locum docuerunt mss. Codices Colb., Norm., etc., cum prius legeretur *prædicator scit quia illa sic loqui potuisti*; parum ad sancti Gregorii mentem. Multa alia similia præsentibus Mss. emendavimus, sed leviora, de quibus monere operæ pretium non est visum.

100 quod de ficulnea dixistis, in eo sensu
 reatus Augustinus loquitur, quia cum evan-
 gelijunxit: *Nondum enim erat tempus ficorum*
 , 13), aperte cognoscitur quod per ficum
 in synagoga fructum quæsierat, quæ folia
 uit, sed fructum operis non habebat. Non
 erat Creator omnium nescire quia fructum
 habuit; quod dum tempus ficorum non es-
 set poterant scire. De eo vero quod scriptum
diem et horam neque Filius, neque angeli
irc. xiii, 32), omnino recte vestra sanctitas
 oniam non ad eundem filium, juxta hoc
 ut est, sed juxta corpus ejus quod sumus
 certissime referendum. Qua de re multis in
 beatus Augustinus eo sensu utitur (*Quæst.*
i, q. 60; lib. i de trinit., c. 12; in psalm. vi, init.;
xv serm. 2). Dicit quoque et aliud quod de
 io possit intelligi, quia Deus omnipotens
 more loquitur humano, sicut ad Abraham
ne cognovi quia times Deum (Genes. xii,
quia se Deus tunc timeri cognoverit, sed
10 tunc eundem Abraham fecit agnoscere
m timeret. Sicut enim nos diem lætum di-
um quod ipse dies lætus sit, sed quia nos
t, ita et omnipotens filius nescire se dicit
m nesciri facit, non quod ipse nesciat,
tunc sciri minime permittat. Unde et pa-
dicatur scire, quia consubstantialis ei fi-
jus natura qua est super angelos, habet
iat quod angeli ignorant. Unde et hoc in-
tilius potest, quia incarnatus unigenitus,
pro nobis homo perfectus, (c) in natura
umanitatis novit diem et horam judicii, sed
ne non ex natura humanitatis novit. Quod
sa novit, non ex ipsa novit, quia Deus
us diem et horam judicii per deitatis suæ
novit; sicut et in nuptiis, cum mater
ret vinum deesse, respondit: Quid mihi
mulier? Nondum venit hora mea (Joan. ii,
enim angelorum Dominus horæ subjectus
nter cuncta quæ creaverat horas et tem-
at; sed quia mater Virgo cum vinum defuit,
miraculum fieri volebat, statim ei respon-
Quid mihi et tibi est, mulier? Ac si aperte
nde facere miraculum possum, hoc mihi
non ex matre est. Ex matre enim mori
ii ex natura patris miracula faciebat. Unde
positus eandem matrem moriens recogno-
discipulo commendavit, dicens: Ecce ma-
tan. xix, 27). Ait ergo: Quid mihi et tibi
-? Nondum venit hora mea (Joan. ii, 4),

Anglic., Norm., Colbert., Corb. et tribus
natura quidem divinitatis. Legendum ta-
humanitatis series orationis probat.
 usi, *horam judicii scit, quia Deus est homo.*
 et in totius epistolæ serie omissa restitui-
 lss. Vatic., Anglic., Norm., Rhem., etc.
 ibus Vatic., Norm., Corb., Colbert., legitur
s Gabilli. In Vatic. B, Gabilli. Severianus
 m in Syria episcopus sancti Joannis Chry-
 miliaris, postea hostis infensissimus, multa
 PNTROL. LXXVII.

A Quod est: In miraculo quod ex tua natura non ha-
 beo, te minime recognosco. Cum hora mortis vene-
 rit, cognosco te matrem, quia unde mori possum
 hoc ex te habeo. Itaque scientiam quam ex humani-
 tatis natura non habuit, ex qua cum angelis, creatura
 fuit, hanc se cum angelis, qui creaturæ sunt, habere
 denegavit. Diem ergo et (d) horam judicii scit Deus et
 homo; sed ideo, quia Deus est homo. Res autem
 valde manifesta est, quia quisquis Nestorianus non
 est, Agnoita esse nullatenus potest. Nam qui ipsam
 Dei sapientiam fatetur incarnatam, qua mente valet
 dicere esse aliquid quod Dei sapientia ignoret? Scri-
 ptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat*
apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum
facta sunt (Joan. i, 1). Si omnia, procul dubio etiam
 dies judicii et hora. Quis ergo ita desipiat ut dicere
 præsumat, quia Verbum Patris fecit quod ignorat?
 Scriptum quoque est: *Sciens Jesus quia omnia dedit ei*
Pater in manus (Joan. xiii, 3). Si omnia, profecto
 et diem judicii et horam. Quis ergo ita stultus est ut
 dicat quia accepit filius in manibus quod nescit?

De eo vero loco in quo mulieribus de Lazaro dicit:
Ubi posuistis eum (Joan. xi, 34)? ipsa specialiter
 sensimus, quæ sensistis, quia si negant scisse Domi-
 num ubi 1071 fuerat Lazarus sepultus, atque ideo
 requisisse, procul dubio compellentur fateri quia
 nescivit Dominus in quibus locis se Adam et Eva post
 culpam absconderant, cum in paradiso dixit: *Adam,*
ubi es (Genes. iii, 9)? aut cum Cain corripit, dicens:
Ubi est Abel frater tuus (Genes. iv, 9)? Qui si nescie-
 bat, cur protinus adjunxit: *Sanguis fratris tui de*
terra clamat ad me? Quamvis hoc in loco (e) Severia-
 nus Gabalensis aliud loquitur, dicens quia hoc mu-
 lieribus Dominus quasi per increpationem dixerit,
 quod mortuum Lazarum ubi posuerint requisivit. Ac
 si aperte Evæ culpam memorans mulieribus diceret:
 Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis
 in sepulcro.

Ad hæc vero mihi idem communis filius Anatolius
 diaconus respondit aliam quæstionem, dicens: Quid
 si objiciatur mihi, quia sicut immortalis mori digna-
 tus est ut nos liberaret a morte, et æternus ante tem-
 pora fieri voluit temporalis, ita Dei sapientia igno-
 rantiam nostram suscipere dignata est, ut nos ab
 ignorantia liberaret? Sed ad hæc ei necdum respondi,
 quia gravi nuncusque infirmitate detentus sum. Jam
 nunc autem vestra cœpi oratione convalescere, et ei,
 si ita perfecte convaluero ut dictare valeam, adju-
 vante Domino, respondebo; de quibus vobis mihi
 nihil dicendum est, ne videar docere quæ nostis, quia

scripsit quæ aut inter sanctum Joannem Chrysosto-
 mum opera sunt vulgata, aut in catena Græcorum
 Patrum collecta. Plurimorum ejusdem scriptorum
 quæ non exstant, indicem texuit Guillelmus Cave in
 Historia litteraria scriptorum Ecclesiast. Unde me-
 morata a sancto Gregorio deprompta sint ignoramus.
 Cæterum ex hoc loco, et propter nonnullas alias ra-
 tiones, Gussanvillæus suspicatur spuriam esse hanc
 epistolam, certe minime probat. Contradicunt autem
 Mss. omnes in quibus reperitur.

et medicamina vires medendi perdunt, quæ membris sanis et fortibus apponuntur.

Indicamus præterea quia gravem hinc difficultatem interpretum patimur. Dum enim non sunt qui sensum de sensu exprimant, sed transferre semper verborum proprietatem volunt, omnem dictorum sensum confundunt. Unde agitur ut ea quæ translata fuerint, nisi cum gravi labore intelligere nullo modo valeamus.

Benedictionem vero sancti Marci evangelistæ et vestræ beatitudinis accepi. Ligna autem transmittere volui; sed quia navis parva fuit, quæ venit, ea portare non potuit. Quamvis (f) hæc ipsa quæ viderunt Alexandrini venientes, parva sunt. Nam alia omnino vobis majora paraveram, quæ necdum ad Romanam civitatem tracta sunt, quia expectavi ut veniente Alexandrina navi trahi debuissent, et in loco ubi incisa fuerunt remanserunt.

Omnipotens Deus vitam vestram ad ædificationem sanctæ Ecclesiæ per longa tempora custodiat, vobisque aspiret ut pro me enixius oretis; ut quem propria peccata, deprimunt, vestræ apud omnipotentem Deum preces levant (g). (Vide ep. 35.)

EPISTOLA XL.

AD FORTUNATUM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

A pueris Petrum de tentatione sceleris accusantibus veritatem accuratius exigat, Petro ipso id postulante.

Gregorius Fortunato episcopo Neapolitano.

Valde nos vestra mirari fecit fraternitas ut causam clerici sui aut noluisse, aut non assurgeret definire. Petrus itaque præsentium portitor ad nos veniens, questus est pueros a quibus de tentatione sceleris falso se asserit criminatum, 1072 non ut oportuit esse discussos, sed tantummodo verbo tenus inquisitos, (a) et sibi propter hoc solum, ne vobiscum procedere audeat, interdictum. Aut enim vera fuere quæ dicta sunt, et juxta causæ qualitatem canonicæ fuit coercionis subdendus; aut falsa, et diu non debuit in crimine remanere. Quia et ratio indicit, et hic pro sui purificatione (b) sollicitus quæ adversum se dicta sunt apostolicam sedem adiit, et juxta examinatione finire perquirat, necesse est ut una cum Anthemio subdiacono nostro subtili ac districta discussione a pueris illis veritatem exigere debeatis. Et si prædictus portitor attentati facinoris reus esse patuerit, canonica modis omnibus ultione plectatur. Si vero insons fuerit declaratus, celeri absolutione respiret, (c) et vobiscum habeat procedendi licentiam, quia sicut reis competens exercenda vindicta est, ita innocentibus non est absolutio differenda. Sic ergo huic causæ sollicite fraternitas vestra finem studeat

(f) Excusi; hæc ipsa quæ viderunt Alex. venientes dixerunt; quod parva sunt.

(g) In solis recent. Ed. sic epistola clauditur: *Mense Febr., indict. 3.* Adversantur alii Codices tum exarati tum excusi.

Epist. XL [Al. 25]. — (a) Omittitur propter in Norm. et Vatic. A.

(b) In Rhem. et Norm., sollicita quæ adversum se

imponere, quatenus nullam de neglectu valeat reprehensionem incurrere.

EPISTOLA XLI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Illati Petro criminis veritatem una cum Fortunato episcopo diligentissime inquiret.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Petrus clericus, lator præsentium, questus est nobis a quibusdam se pueris fallaciter criminatum, et causam suam non ut oportuit districta examinatione discussam, nec se ab aliquo condemnatum, sed solum ab episcopo suo, ne cum eo procedere auderet, inhibuit. Quod audientes omnino ægre tulimus, quia, veritate subtiliter perquisita, aut reum ut causæ exigebat qualitas condemnare, aut certe debuit innocentem absolvere. Quia igitur et causa exigit, et memoratus portitor magnopere postulat ut hac de re subtilis debeat haberi discussio, præsentī tibi auctoritate præcipimus ut una cum reverendissimo fratre nostro Fortunato coepiscopo, atque si visum tibi fuerit, glorioso filio nostro Maurentio, attentati criminis veritatem subtili nimis indagatione ac discussione studeatis addiscere; et ita aut culpam ulcisci, aut festinetis (a) innocentiam relevare, ut nec vos videamini negligentes in aliquo exstitisse nec hæc amplius sine definitione causa remaneat.

EPISTOLA XLII.

AD EUSEBIUM THESSALONICENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Commendato pacis studio hortatur ne a quibusdam Chalcedonensem synodum respicientibus orthodoxorum animos patiatur offendi.

Gregorius Eusebio archiepiscopo Thessalonicensi.

Si quam magna sit, frater charissime, pacis virtus attendimus, quo a nobis studio sit colenda 1073 agnoscimus. Hanc quippe Dominus et Redemptor noster in magno munere discipulis suis relinquere ac dare dignatus est, ut eos qui firmitate ei fidei cohærebant, per hanc sibi pia faceret participationis consortes. Scriptum namque est: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v, 9). Quisquis ergo patris hæres esse desiderat, filius existere hanc custodiendo non renuat. Nam qui locum præbet discordiæ, ipse profecto tanti se muneris exsortem esse constituit. Cum igitur fidei tuæ sinceritas catholica nobis, ut oportuit, Deo propitio sit rectitudine declarata, magna nimis admiratione suspendimur, ut eos quos bene credere, et recte sentire cognoscis, frustra quorundam scandalizari vitio patiaris, ut aliorum culpa fraternitatis tuæ fuscetur opinio. Nam quomodo sine erroris suspitione sit, qui patientiam præstat erranti? Aut quam de se æstimationem præbeat, si ea quæ fervor fidei postulat, aperta purgari satisfactione non prævidet?

dicta sunt, postulat examinatione perquiri; necesse est, etc.

(c) Eandem fere causam tractat sanctus Augustinus, epist. 136 et 137, nunc 77 et 78, quas lector consulat, ut qua sit via in casu simili procedendum agnoscat. GUSSANV.

Epist. XLI [Al. 26]. — (a) In recent. Edit., innocentiam revelare.

Fertur siquidem Lucam presbyterum tuum et Petrum Chalcedonensem synodum nolle suscipere, atque ex hoc filiorum tuorum orthodoxorum corda non levi scandalo perturbari. Quorum quia zelus non solum laudandus, verum etiam omnino fovendus est, hortamur ut cum omni vivacitate ac sollicitudine fraternitatis hoc vestrae rimari cura non desinat. (a) Et si ab hac eos insontes pravitate repererit, scandalum de filiorum suorum mentibus habita eorum satisfactione removeat, atque inter omnes hæreses specialiter Severum ac Nestorium anathematizet, ut quibus sinistra de eis (b) suspicio dissensionem amore fidei genuit, gignat purificationem charitatem. Et salubriter unus concordiae necesse affectus, quos catholicæ sincera et una tenet confessio veritatis. Nec satisfactio dubitantibus aestimetur indigna, quia dominica voce præcipitur: *Ne contemnatis unum ex his minimis* (Matth. xxviii, 18). Qui ergo non despici præcipientem desiderat, præceptoris verba non renuat, quia et is quem vas electionis Redemptor sibi noster testatus est esse, servare nos unitatem spiritus in vinculo pacis admonuit (Ephes. iv). Unde quisquis hoc se teneri salutis vinculo non recusat, quæ sunt pacis student, et locum hosti non præbeat, ut facta fortius valeat unitate calcari, qui in fratrum sæva poterat divisione grassari.

Si vero, quod non optamus, erroris hujus deprehendantur jaculo vulnerati, ecclesiasticæ adhortationis est eis adhibenda curatio, ut aut inter oves dominicas, si sanati fuerint, permaneant, aut ab unitate ecclesiastici corporis excidantur, quatenus et magnum ex damno modico lucrum fiat, et totum faciat liberum pars amissa. Nam et providi sollicitudo (c) pastoris est ut ovem languidam quæ curationem non recipit, ne alias languoris sui labe contamineat, a sanarum consortio non differat ejicere; sciens cæterarum se sanitatem non aliter nisi hujus posse ejectione servare. 1074 Proinde iterum fraterna charitate commoneo ut summa hoc vigilantia perscrutari, et summo quæ scripsimus servare studio debeatis, ne rectam fidem quam geritis dubiam aliorum consortio faciatis. Nam qui non corrigit resecanda, committit. Itaque magna vobis sollicitudine, magna omnino provisione pensandum est, ut nec aliis eorum persona scandalum, nec vobis opinio sit nociva, quatenus tanto fraternitati vestrae de commissis ovibus pastoris lucra proficiant, quanto vos ad eorum custodiam et sincera dilectio et credita fecerit cura sollicitos.

EPISTOLA XLIII.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Ad illius petitionem mittit ancillam Dei, quam monasterio præficiat, cui maximam ipse præstet curam.

Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Fraternitatis vestrae adeo nobis sollicitudinem pla-

cuissis scribimus, ut nostri studii esset ea quæ voluistis effectu complere. Quia ergo scripsistis ut personam transmittere deberemus, quæ in monasterio, quod in civitate vestra situm est, abbatissæ regere possit officium, quam, divina misericordia suffragante, in regimine ejusdem monasterii strenuam posse existere arbitramur, illuc prævidimus dirigendam, ut a vobis Deo protegente abbatissa debeat ordinari. Nam ad nos huc tantummodo causa orationis venit. Quia ergo memoratam ancillam Dei ad vestram voluntatem et scripta transmisimus, hortamur ut circa eam monasteriumque ipsius fraternitas vestra sollicitudinem gerat, atque degentem illic congregationem in Jesu Christi Dei et Redemptoris nostri servitio, adhortationis suæ voce, et bonorum operum exhibitione, corroret; et ita se erga exteriores utilitates ejus, ubicunque necesse fuerit, et causas exhibeat, ut conversantes ibidem magnum in vobis subsidium, sicut decet, inveniant, et nullius rei eas necessitas deprimat; quatenus dum vobis providentibus omnis eis fuerit amota necessitas, in oratione Dei et laudibus assidue secunda valeant mente persistere. Sic etenim agatur, ut et illis electa conversatio ad salutem, et vobis proficiat ad mercedem. Nam gratia prorsus major acquiritur, si de commissis ovibus lucrum offerat Domino sollicitudo Pastoris.

EPISTOLA XLIV.

AD VENANTIUM LUNENSEM EPISCOPUM.

Fesulanis solidos viginti, vel etiam plures, in Ecclesiarum reparationem tribuat.

C Gregorius Venantio episcopo Lunensi.

Quid petitio Agrippini presbyteri et Servandi diaconi contineat Ecclesiæ (a) Fesulanæ, 1075 subiecta vobis pagina patefacit. Et ideo si ea quæ illis continentur veritate subsistunt, atque tales personæ ad vos venerint quibus credi aliquid debeat, usque ad viginti solidos, aut si plus vobis visum fuerit, in reparationem Ecclesiarum quæ in ruinis esse perhibentur (b) sub testamenti pagina dare vos convenit, quatenus et illis remedium sit, et vestra debeat esse munus. De cæteris vero rebus quæ apud vos sunt, pro memoria futuri temporis ex eisdem desusceptum emittite, ut dum Deus pacem donaverit, res ipsæ juri Ecclesiæ cuius sunt sine aliqua valeant dilatione vel controversia reparari.

EPISTOLA XLV.

AD ECCLESIUM CLUSINUM EPISCOPUM.

De infirmitate condoleat. Gratulatur de prudenti episcopi electione. Equum mittit. Baptizatos consignaturus ad Ecclesias accedat.

Gregorius (a) Ecclesio episcopo Clusino.

Scripta fraternitatis vestrae suscipientes, contristati sumus quod vos per ea et graviter infirmos, et adhuc debiles esse cognovimus. Et licet sanitatem

Epist. XLII (Al. 6, ind. 2). — (a) Recent. Excusi, inconsultis Mss., et si in hac eos sontes.

(b) Ita restituimus ex Norm., Anglic., Vatie., etc. quibus consentiunt vet. Ed. In recent. legitur *suspicio genuit discessionem, amor fidei removeat, gignatque purificatio charitatem.*

(c) Excusi, *pastoris ovem languidam... non differt ejicere.*

Epist. XLIV. — (a) Fesulæ, vulgo *Fiesoli* rovinato, urbs olim Tusciæ clara. Nunc urbecula; adhuc tamen episcopalis sub archiepiscopo Florentino, a Florentia duobus mll. in boream distans. Gussanv.

vestram videndi desiderium haberemus, bene tamen fecistis isto vos illic tempore continere, ne venientes huc (b) de ægritudinis vestræ molestia recidivam nobis tristitiam faceretis.

De episcopatu autem laudavimus, quod personam non temere elegistis, sed cauti, sicut decuit, exstitistis. Venientibus enim vobis, si Deo placuerit, communi deliberatione tractabimus, et quod utile visum fuerit, Deo auxiliante, disponemus.

Unum autem caballum vobis qualem invenire potuimus, de benedictione sancti Petri transmisimus, ut habeatis cum quo post infirmitatem vectari possitis.

De causis vero pro quibus latores præsentium huc venerunt quid actum sit, ipsorum omnia renuntiatione cognoscetis. Præterea Ecclesiis ad quas sine labore potestis accedere fraternitas vestra officium visitationis impendat, ut ii qui illic Deo propitio baptizantur in consignati non debeant remanere.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM EPISCOPUM SYRACUSANUM.

Agat ne apud Leontium exconsulem injustum aliquid patiatur Crescentius vicarius.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Cum lator præsentium Crescentius (a) vicarius noster, quem ad se filius noster gloriosissimus 1076 domnus Leontius exconsul præcepit occurrere, exire de septis venerabilibus dubitaret, ne qua per eum excusatio aliis fortasse nasceretur, aut publica diceretur utilitas impediri, ei ut egredi debuisset, æquitate servata, permitti fecimus. Et ideo quia hæc illi res, sicut jussus fuerat, illic suasit occurrere, fraternitas vestra ei salva ratione concurrat, atque apud prædictum gloriosissimum Domnum vestrum agere cum ea qua consuevit charitate studeat, ut in nullo eum contra leges aut rationem patiatur aliquo modo prægravari; sed justitiam ei, sicut Christianitati ejus convenit, in omnibus faciat custodiri, quatenus et ipse ad mercedem suam, quod æquitatis ordo exigit, videatur salubriter servasse, et hic se contra ea quæ promitti fecimus, gravari non sentiat. (Vide ep. 50.)

EPISTOLA XLVII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Apollonium magistrum militum commendat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

(b) Scriptum indicat non causa mortis emissum, sed adhibitis testibus firmatum. Adrevaldus, de translato sancti Benedicti, lib. 1, cap. 2: *Quod testamentum mutuae vicissitudinis usque hodie in archivis publicis vestri reservatur monasterii.*

EPIST. XLV [Al. 6]. — (a) Ita Anglic., Norm., Turon., Rhem., quatuor Vatic., tres Colbert., Corb., etc. In Vatic. A legitur *Eudocio*. In uno ex Colbert. dicitur *episcopus Ecclesiæ Sion*. Vet. Editi retinuerunt *Ecclesiæ* nomen, at recentiores habent *Eulogio*.

(b) In Vatic. E et F, *de ægritudinis vestræ recidiva nobis tristitiam*, Vatic. D, *de ægritudine vestra recidiva*.

EPIST. XLVI [Al. 47]. — (a) Divisa a Constantino Mag. in dioceses suas Italia, assignatisque superioris Italiæ vicario provinciis septem, quæ Italiæ nomen exinde sibi vindicarunt, sub vicario urbis Romæ provinciæ decem erant, quæ urbi caræ et suburbica-

A Quamvis glorioso Apollonio, magistro militum, communi filio, paternam vos pietatem noverimus impendere, quia tamen eundem dilectionis modum, quem circa eum sacerdotaliter exhibetis, nostris credidit apicibus augmentandum, ideo eum fraternitati vestræ his epistolis commendamus, hortantes ut paternam in vobis, sicut decet, consolationem inveniat, et solatiis vestris, sicut usus exegerit, comitante justitia, potiatur, quatenus dum vestram erga se amplius fuerit dilectione, a expertus, et ipse quod de vobis confidit agnoscat, et nostram sentiat epistolam profuisse.

EPISTOLA XLVIII.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Apollonium commendat.

B Gregorius Leontio exconsuli.

Scientes gratia paterna vos scripta suscipere, al illud peragere studeamus, gloriam vestram ultro non est dubium operari, quia filiorum nostrorum desideria non patimur contristari. Et ideo quia gloriosus filius noster Apollonius, magister militum, lator præsentium, nostris se apud vos voluit apicibus commendari, salutantes gloriam vestram paternam dilectione, petimus ut salva ratione gratiam vestri favoris inveniat, et patrocinii opem in quocunque necesse fuerit consequatur, quatenus dum gloria vestra ea quæ sponte consuevit impendere nostræ quoque commendationi præstiterit, et ipse se optatum in vobis 1077 gaudeat invenire subsidium, et nos uberes sincerissimæ bonitati vestræ gratias referamus.

EPISTOLA XLIX.

AD ADEODATAM ILLUSTRÊM.

Illius animum ad temporalium contemptum, æternorum vero amorem confirmat. Joanni et Leontio commissam indicat Decii episcopi causam.

Gregorius Adeodatæ illustri.

Magnam nobis lætitiā gloriæ vestræ ingessit epistola, quæ æternæ vitæ desiderium vos habere signavit; sed quia hujusmodi studium fugitiva solet mundi gloria præpedire, hortamur ut mentis vestræ saluberrimam deliberationem res quælibet transitoria non revocet, nec ab incepto eam tramite deviet. Sed magis supernæ patriæ amor accendat, præmiis mensura sollicitent, et ad venturi judicii promissio-

D riæ vocatæ sunt, scilicet Campania, Tuscia et Umbria, Picenum, Sicilia, Apulia et Calabria, Bruti et Lucania, Samnium, Sardinia (hanc postmodum Africanæ diocesi attribuit Justinianus), Corsica, Valeria. Alius erat ab urbis vicario præfectus urbi: hic urbanus magistratus; illi vero *mandata provinciarum jura*, ut loquitur Symmachus, lib. ix, epist. 119. At vicarium de quo hic Gregorius non tantæ potestatis fuisse arbitramur. Lib. iv Dialog., c. 52, laudatur *Joannes vir magnificus in hac urbe locum præfectorum servans*. Forte Crescentius vicarius præfecti urbis vices gerebat. Censet Alteserra fuisse vicarium præfecti prætorio. Cassiodorus, Var. lib. vi, in formula vicarii urbis Romæ: *Habes, inquit, cum præfectis aliquam portionem... intra quadragessimam sanctissimæ urbis jura custodis... Senatores qui præcedunt ordine, aliqua videntur a te necessaria postulare. Habes quod præstes superioribus te.*

ta semper aspiret, atque ex temporalibus A
mercelur, ut ex hoc et in vera gloria esse,
matronas possitis cœlestes ascribi. Reducite
os prosperitates temporum, multitudinem
m, dignitatum pompas, matronarum glo-
ritiarum abundantiam. Attendite hæc omnia
quid facta sunt, et ex hoc pensate quam nulla
uia qui ista diligit, somnium vigilans videt.
que recordatio magna vobis debet esse in-
quoniam pro magno diligi non debet quid-
e concluditur. Illa ergo appetenda, illa sum-
diligenda sunt, quæ nec inventa transeunt,
pta deficiunt. Sed quia ad eorum desiderium
sine divinæ misericordiæ gratia nullus va-
nus omnipotentem Dominum ut hæc vobis
idi velle, et posse tribuat obtinendi, quatenus
as in suo vivere timore concedat, et postea B
arum (a) martyrum sorte recipiat. Paterna
haritate gloriam vestram salutantes, indica-
de causa fratris et coepiscopi nostri Decil-
is visum fuisse, ut eam audiendam fratri et
po nostro Joanni et Leontio glorioso, quia
justus vir dicitur, committere deberemus: se-
time quia ubi prædicti fratris et coepiscopi
n judicio charitas interest, nec eis subripia-
pars Ecclesiæ possit præjudicium sustinere.

EPISTOLA L.

AD DOMITIANUM METROPOLITANUM

Romam venisse Leontium. Se illi suffraga-
exsequendis imperatorum jussis. Commissam
ac Joanni episcopo Theodori episcopi causam.
rius Domitiano episcopo metropolitano.

magnæ charitatis sit in mente vestra sin-
etiam res ipsa testatur, quod dilectionis
1 1078 quem coram positus exhibetis ser-
sentibus non cessatis. Proinde multum nos
gendum gloriosum Leontium communem
pistolarum vestrarum testificatio provoca-
a dum illum sanctitati vestræ in amicitiiis
is esse conjunctum, qualis jam sit ostendi-
licet quia bono viro nisi bonus homo pla-
n potuit. Et ideo non immerito diligendus
i vobis invenitur familiariter conjunctus.
ntem gloriosus vir in Sicilia se retinuit, et
ianam urbem necdum venit. In his tamen
pro publica utilitate serenissimorum domi-
jussione mandata sunt, in quantum ratio
ninime suffragari distulimus. Gloriosum D

. XLIX [Al. 53, lib. ix]. — (a) Ita quatuor
omnes Norm., etc., quod cum minime place-
toribus, mutarunt *martyrum* in *matronarum*.
imirum cum Domitiano de Theodori sub-
ut ostendit sequens epistola.

. L. — (a) Scilicet ecclesiastica septa pro
rant.

more positum erat ut qui ad Ecclesiæ asylum
erant, non antegrederentur quam sponsione
ullam eos violentiam passuros. Unum e mul-
tero can. concil. Aurelian. 1 primum: *Id con-*
us observandum quod ecclesiastici canones de-
nt, et lex Romana constituit, ut ab Ecclesiæ
el domo episcopi reos abstrahi omnino non
ed nec aliter consignari, nisi ad Evangelia dictis
entis, de morte, de debilitate, et omni pœnarum

enim Gregorium expræfectum, vel alios (a) qui in
septis ecclesiasticis residebant, hortari studiose
curavimus, ut exire et rationes suas exponere de-
buisent. Qui egredientes cum Marco viro magni-
fico Scribone, qui ad exhibitionem eorum venerat,
(b) accepto verbo ad Siciliam ire parati sunt.

Præterea de substantia Theodori episcopi, quam
Ecclesiæ vestræ juri scripsistis fuisse suppositam,
plus amplius aliud quod fieri posset non fuit,
quam ut antefato gloriosissimo Leontio de quo
tanta testificamini, cui et causam ipsam asseritis
commendatam, atque Joanni fratri et coepiscopo
nostro, de cujus sanctitate et sollicitudine certi
sumus, hujus negotii audientiam mandarem;
hortantes ut et veritatem cum omni studeant sub-
tilitate perquirere, et ita contentionibus partium
secundum justitiam citius finem imponere, qua-
tenus nec homines sanctæ fraternitatis vestræ lon-
ga valeat illic dilatio retinere, nec pars altera
inaudita se pati præjudicium conqueratur. Quid-
quid enim alteri hac de re fuerit statutum, certi
estote quia sine mora complebitur. Nam sicut sine
judicio quemquam nolumus condemnari, ita quæ
definita fuerint, nulla patimur excusatione differri.
Omnipotens autem Deus sua vos protectione atque
propitiatione circumlegat, gressusque vestros in
timoris sui tramite conservet, vosque pro me ad
orandum excitet, ut et vestris intercessionibus mea
studia in viam vitæ dirigantur.

EPISTOLA LI.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

C Se nulli unquam protectionem, nisi favente justitia,
postulasse. Etsi in rebus publicis fraudem fecerit
Libertinus, substantiam ejus cædi debuisse, non
libertatem. Iram in vindictam malorum sequi de-
bere rationem animi, non præire.

Gregorius Leontio exconsuli.

(a) Cautionis et exemplar Libertini ad me studuit
gloria vestra transmittere, quatenus mihi ostenderet
cum qua obligatione vel mente 1 1079 (b) ad præfe-
cturæ dignitatem idem Libertinus accesserit. Quæ a
glorioso fratre meo Palatino Patricio, vel consiliario
meo viro magnifico Theodoro relecta, mihi subtiliter
insinuata est, atque execrabilis et mihi et cunctis
apparuit, qui cognoscere (c) valuerunt. Sed debet
gloria vestra meminisse quia nunquam epistolas
meas pro commendatione alicujus accepit, nisi ut
protectionem vestram, favente justitia, præstaretis.

9 *enere sint securi, ita ut ei cui reus fuerit criminosus*
de satisfactione conveniat. Quod si sacramenta quis
convictus fuerit violasse, reus perjurii non solum a
communione Ecclesiæ vel omnium clericorum, verum
etiam et a catholicorum convivio separetur. Nota ibi
agi de homicidiis, adulteris et furibus. GUSSANV.

EPIST. LI. — (a) In Excusis detracta est copula-
tiva et, quæ tamen in omnibus Mss. reperitur. In
plur. Mss. legitur *cautiones*. Retinuimus *cautionis*,
ut etiam habent Norm. et Colbert., propter ita
quæ sequuntur, in ista causa *cautionis*.

(b) In quatuor Vatic., ad præturæ. Sane in epist.
32 lib. v, Libertinus dicitur prætor; et in multis
epistolis ubi Excusi cum præfectum appellant, a non-
nullis Mss. prætor, ab aliis præfectus appellatur.

(c) Recent, voluerunt.

Et quia de eodem Libertino tota simul provincia A gratias referebat, indicavi. Nam vel quis esset, vel quales causas habuerit, neque unquam professus sum, nec hactenus subtiliter scio. Nam si in ista causa cautionis culpabilis invenitur, et de aliis causis quid pro se alleget nescio, unum hoc tamen bene atque constanter novi, quia et si quam in rebus publicis fraudem fecit, substantia ejus cædi debuit, non libertas. Nam in hoc quod liberi cæduntur, ut taceam quod omnipotens Deus offenditur, ut taceam quod vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperatoris nostri omnino tempora fuscantur. Hoc enim inter reges gentium et imperatores Romanorum distat, quia (d) reges gentium domini servorum sunt, imperator vero Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quidquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis. Scriptum est: *Quod tibi non vis fieri, vide ne ipse alteri feceris* (Tob. iv, 16). Et per semetipsam Veritas dicit: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (Matth. vii, 12). Libertatem ergo eorum qui vobis in discussionem commissi sunt ut vestram specialiter attendere debetis; et si ipsi a majoribus vestris injuriari libertatem vestram non vultis, subjectorum vestrorum honorando libertatem (e) custodite. Scimus enim qui dixit: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. xxiv, 35). Cujus quia verba non transeunt, sed per omnia implentur, metuamus quod iterum dicit: *In qua mensura mensi fueritis, (f) in ea metietur vobis* (Matth. vii, 2). Quid autem gloria C vestra existimat quia si superbe, si crudeliter agimus, despecto Deo nobis hominem placamus? Nullo modo. Nam ipse qui despicitur eum contra nos quem despecto Deo placare volumus irritat. Curemus ergo per omnia (g) placere Deo qui potens est etiam iratos homines ad mansuetudinem reducere. Nam, sicut dixi, etiam mansueti homines indignante Deo ad iracundiam provocantur.

Si autem dicitur quia sine verberibus atque terroribus fraudes publicæ inveniri non possunt, hoc admittere poteram, si in rationum causa dominus Leontius non venisset. Nam verum est quia illi solent manibus excedere, qui in sensu et lingua deficiunt; de qua re se mihi vestra gloria non valet excusare. Nam vel quæ auditis, vel quid dicitis, subtiliter exquirens, inveni quia 1080 homines sine causa cæditis, qui auxiliante Deo verbis agere omnia potestis.

De causis vero eorum quos discutitis, verum fateor quia multa audiens quæ nunquam ante cognovi, vehementer erubesco. Unde et vobis et piissimo

(d) Idem repetitur epist. 38 lib. xi, nunc. lib. xiii epist. 34. Themistius, oratione 11, idem affirmat: "Ἄλλο μὲν ἐλευθέρων ἀρχεῖν, ἄλλο δὲ οἰκετῶν, καὶ τὸ μὲν ἀρετῆς ὑπεροχὴ, τὸ δὲ τῆς πλεονεξίας. Vides, lector, sanctum Gregorium hic loqui de regibus barbaris, qui subditos quasi servos habent, patris appellatione sprete. Optime idem Themistius, oratione 5, ad finem: *Ἡμεῖς δὲ πατέρα μὲν δικαιοσύνη, θύμος δὲ δεσπότην, κάπηλον δὲ φιλοχρηματία, θεῖα δὲ μονὴ ἡ τοῦ πατρὸς*

Domno imperatori taceo. Nam si mihi constare potuisset quia justas causas de suis rationibus haberent, et prius per epistolas vos pulsare habui, et si auditus minime fuisset, serenissimo Domno imperatori suggerem. Sed quia mihi de eorum rationibus nihil constat, ideo, sicut dixi, et vobis et piissimo principi hactenus nihil dico. Turpe est enim me hoc defendere quod prius mihi non constiterit justum esse, quia ego homines propter justitiam diligo non autem justitiam propter homines postpono.

Ita ergo age, gloriose fili, ut in actione commissa prius illum habeas placatum qui continet omnia, ac deinde serenissimi principis utilitatem cum omni sollicitudine impleas. Nam et in ejus actione, a quo tibi commissa est, esse negligentem non sine peccato existimo. Sed quia, omnipotente Deo largiente, idonea est vestra sapientia, et rationes vigilanter ac subtiliter exquirere, et Creatoris vobis iudicium per mansuetudinem placare, quoties ira animum invadit, mentem edoma, vince te ipsum. Differ tempus furoris, et cum tranquilla mens fuerit, quod placet (h) iudica. Ira enim in vindictam malorum sequi debet rationem animi, non præire, ut quasi ancilla justitiæ post tergum veniat, et non lasciva ante faciem prorumpat. Aliquando vero ostendenda est, et non exhibenda; aliquando exhibenda est, sed nunquam sequenda. Quando enim in executione justitiæ placata mente irascimur, iracundiam et non sequimur, et exhibemus. Ira enim quæ animum perturbat, quanta consideratione cavenda est monstratur. De qua scriptum est: *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim iri justitiam Dei non operatur* (Jac. i, 19). Hinc rursum scriptum est: *Quis potest habitare cum homine, cujus spiritus facilis est ad irascendum* (Prov. xviii, 14)? Hinc iterum dicitur: *Noli esse cum homine iracundo, neque ambules cum viro furioso, ne forte discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ* (Prov. xxii, 24). Contra hanc in laude patientiæ scriptum est: *Melior est vir qui vincit iram, quam qui capit civitatem magnam. Hinc David personam in se infirmorum sumens, ait: Turbatus est præ ira oculus meus* (Prov. xvi, 32). Atque ex ipsa turbatione quid sequatur adjunxit: *Inveteravi inter omnes inimicos meos* (Psal. vi, 8). Ex ira quippe cum turbatus fuerit oculus cordis, inter inimicos nostros ad vetustatem deducimur, quia inter malignos spiritus ad vetusti hominis similitudinem revocamur. Cum igitur iram, quæ cor permovet, sacra eloquia tot testimoniis detestentur, perpendamus 1081 quā intentione debemus hoc vitium fugere, quod, Deo iudice, in testimonio illius toties reprobat.

^c πωνυμία. *Justitia facit esse patrem, ira dominum, iracundiam avaritia; sola vero patris appellatio divina est.* GUSSANV.

(e) Excusi, *custodire debetis*, reluctantibus Turon, 4, Vaticanis, Remig., Norm., Reg., etc.

(f) Al., *remetietur*, ut Vulgati habent.

(g) Ed., *placare Deum*.

(h) Vulgati, *vindica*. Sequimur Mas. Turon., Norm. Corb., etc.

quoque occurrit opinio, quia alii præ aliis A
itur; et quibusdam, quæ ex principali jussione
sa sunt, minime reputantur. Quod si verum
scio. Si tamen ita est, hoc omnino facere et
more æterni judicii, et pro ipsius humanæ
lerationis ratione minime debetis.

gloriose fili, amore Dei tuoque provocatus,
i quæ sensi, cuncta quæ audiui, breviter indi-
lapiensis autem viri est, et breviter audita la-
ensare, et quæque Deo displicent in celeritate
ere. Omnipotens Deus cœlesti vos gratiæ pro-
re circumdet, ut hic vos et a pravis actibus, et
ersis hominibus tueatur, et apud se postmo-
a æterna patria pia remuneratione lætificet.
van. Diac. l. III, c. 47).

EPISTOLA LII.

AD AMANDINUM DOMESTICUM.

*illius votum, et missa suscepisse, et pro Joanne
fecto scripsisse ad exarchum. Quæ vero ad
m de Libertino scripsit, non moleste debuisse
ipi, sed ut candide ab amico scripta.*

Gregorius Amandino (a) domestico.

quæ per Paulum, latorem præsentium, et Ti-
um excubito rem gloria vestra transmisit, eo
luistis modo suscepta sunt. Sed et excellentis-
illio nostro exarcho per suprascriptum excu-
n, qui ad eum profectus est, scripsimus ut cau-
agentium vices Joannis præfecti simul et Pa-
huc transmittere debeat: indicantes ei quia
is direxerit, usque ad adventus vestros ea quæ
a vestra transmissa sunt non tangantur, sed
remeantibus conserventur.

ersona autem gloriosi Libertini quædam ad C
re pervenerant; et necesse fuit ut ea vobis si-
era filiis quos diligimus minime taceremus. Et
m in gloriæ vestræ epistolis invenimus, mo-
a, quod non decuit, suscepistis, quando nihil
m scripsisse meminimus, sed hortati sumus ut
charitatem et gratiam haberetis. Sed quia,
æc aspera vobis rescribentibus, ne ipsam ad
stolam mitteretis per somnium vos scripsistis
ohibitos, omnipotenti Deo gratias agimus, qui
vigilantes custodit, ut etiam dormientes ad-
t. Sed quia in eodem somnio et a me vos de
causa reprehensos scribitis, qualis sim vel ex-
ligite. Et quando vos paterna adhortatione
moneo, moleste suscipere non debetis, quia
mientibus purus sum, vigilantibus duplex D
n patior.

LII. — (a) Multa fuere domesticorum genera
ensere longioris esset operæ. Aliquando enim
asi satellites assidui ad protegendum sacrum
iquando genus dignitatis ecclesiasticæ pariter
cæ. De ecclesiast. vide Balsamonem in quæ-
l Joannem episcopum Citri in responsion.,
m de Officiis, qui de utrisque disserit, etc.
v. Abest domestico a Norm., Rhem. et pleris-
s.

Norm., Remig. et Vatic. D, ad hæc vesperi.
orm., duo Vatic. et Rhem., convenio.

LIII. — (a) Hæc epistola cum quatuor se-
us omittitur in plerisque Mss.

1082 (a) EPISTOLA LIII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*Admoneat Leontium ne adversus Neapolitanorum ci-
vium jura malorum hominum verbis assensum præ-
beat.*

Gregorius Romano defensori.

Pervenit ad nos quod quidam pravæ voluntatis stu-
dio contra seniores et cives Neapolitanæ civitatis (b) de
insulis juris eorum Leontino glorioso filio nostro ni-
tantur subripere, ut eos injuste damnis possint affli-
cere atque affligere. Idcirco tibi hac præceptione in-
jungimus ut debeas esse sollicitus, quamvis apud eum
nullus locus subreptionis hac de causa inveniat, ubi
forte aliquid dictum fuerit, vel ipsum præjudicialiter
quid, quod non credimus, facere forte cognoveris,
ex nostro illi mandato dicere te volumus ut malorum
B hominum verbis assensum præbere et in hoc peccato
se immiscere non debeat; quia licet retro principum
jussionibus omnino de eisdem insulis sint muniti, no-
bis tamen dum in regia urbe fuimus, suffragantibus,
ita serenissimi domni Mauricii principis elicta jus-
sione eorum stricte jura munita sunt, ut non habeant
unde juste debeant formidare. Pro qua re ut et tu di-
ligentius informari, et antedicto glorioso filio nostro,
si causa se dederit, liquido satisfacere valeas, earum
tibi jussionum exemplaria prævidimus transmitten-
da. Sed si necessarium fuerit, ipsas facimus au-
thenticas destinari. Tantum est ut, sicut diximus,
studeas esse sollicitus, ut subripiendi cuiquam
illic locus non pateat.

EPISTOLA LIV.

AD DONUM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Licet gloriosus filius noster Gregorius expræfecto
magnam de fraternitate vestra certitudinem habeat,
ut sacerdotalem sibi a vobis impendi affectum non
dubitet, quia tamen charitatis vestræ modum nostra
rogante commendatione fudit augeri, his vos epistolis
prævidimus adhortandos, ut utilitati ipsius concur-
rere atque in ejus juvamine impendere vos quæcun-
que suaserit ratio debeatis. Et quia aliqua apud fra-
ternitatem vestram pro sua, ut ait, cautela agere de-
siderat, locum apud vos, sicut revera decet sacerdo-
tes, inveniat, et paterna sibi compati dilectione vos
cognoscat; quatenus dum sollicitudinis cura ipsius
vestræ charitatis studio fuerit relevata, et ipse confi-
dentiam quam de vobis gerit operibus valeat expe-

(b) Quas insulas memoret non mihi liquido constat.
Aliæ siquidem undis undique alluuntur, aliæ sunt in
urbibus, ut apud probatos auctores legere est, sic
dictæ quod non jungantur cum aliis domibus com-
munibus parietibus. Et earum quidem domorum sive
insularum major erat Romæ numerus, quam aliarum
ut docet Publius Victorinus. Forte hæc insulæ ad
seniores et cives Neapolitanæ civitatis pertinentes; et,
ut ait Gregorius, *juris eorum* erant *Icla* vel *Ischia*,
et quædam aliæ a regione Neapolis insulæ maritimæ,
quibus Neapolitani truebantur, superiorum impera-
torum jussionibus litterisque freti. Gussanv.

et fraternitas vestra postulantium desideriis se A fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut illic venienti tam apud Leontium gloriosum exconsulem in disponendis rationibus suis, quam apud alios, ubi causa poposcerit, opem ferre, et partes illius sublevare favente justitia festinetis, ut, vobis sacerdotaliter concurrentibus, nullam molestiam vel dispendium contra ordinem possit æquitatis incurrere. Quem si, quod non credimus, gravari frustra in aliquo senseritis, apud prædictum gloriosum virum agere vos, episcopali modestia servata, necesse est, ut verbum quod ei per Azimarchum virum magnificum scribonem præbuit, custodire debeat ac servare, atque illum irrationabiliter affligi vel sustinere dispendium minime patiatur. Ita ergo fraternitas vestra se erga eum sollicitam curet ostendere, et in ejus se causis secundum Deum studeat exhibere, ut et sacerdotale in vobis subsidium et paternam inveniat charitatem.

1083 EPISTOLA LV.

AD LEONTIUM EXCONSULEM.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Leontio exconsuli.

Cum justitiæ vigor in cognitione vestra, et veritas varesufficiat quos tuetur, cujusquam apud vos commendatione opus non fuerat, quippe qui ea quæ pro iustitate petenda sunt ex vobis impenditis. Sed ne postulantium desideria, qui bonorum filiorum studium paterna crescere adhortatione confidunt, postponere videamur; idcirco illa apud gloriam vestram agere quæ ultro exhibetis omnibus modis invitamur. Eapropter paterna dilectione vos salutes, petimus ut glorioso viro filio nostro Gregorio expræfecto charitatis gratiam, qua estis præditi, largius tribuatis; (a) quatenus ille et quidquid æquitatis in vestra benignitate confidit, veris possit effectibus experiri, et nos bona quæ de vobis multipliciter prædicantur addiscentes, assidue pro gloriæ vestræ incolumitate omnipotentem valeamus Dominum deprecari.

EPISTOLA LVI.

AD AMANDINUM DOMESTICUM.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Amandino domestico.

Confidentes quod gloria vestra se in amicorum suorum solatiis devotam semper exhibeat, eorum vobis causas commendare quos diligitis studemus. Atque ideo salutes petimus ut gloriosus filius noster Gregorius, (a) quales vos hic habuit, illicitales inveniat; et tam apud gloriosum filium nostrum Leontium, quam alibi quocunque necesse fuerit, gloriæ vestræ solatia consequatur, ac magnam in vobis consolationem inveniat; et quantum possibile est, ne cuiquam injustæ possit afflictioni vel gravamini subiacere, gloriæ vestræ sollicitudo studio vigilantis provideat ut tranquillo maturoque hoc studeat consilio declinare; quatenus dum vos, sicut decet, adjuutores habuerit, et ipse et nos amplius cognoscere valeamus, quia sicut de gloria vestra præsumimus, non ad faciem, sed, quod est valde laudabile, puras nostris amicitias exhibere.

(a) EPISTOLA LVII.

AD SECUNDINUM ET JOANNEM EPISCOPOS.

Gregorium expræfectum commendat.

Gregorius Secundino et Joanni episcopis Siciliæ.

Bonorum nos hortatur dilectio filiorum utilitatibus eorum studiose concurrere, et eos in quantum ratio suppetit adjuvare. Et ideo quia 1084 quantum se gloriosus filius noster Gregorius expræfecto benigne cunctis exhibuit, tanto omnium debet uti solatiis:

Epist. LV. — (a) Remig. et Victorinus, *tribuatis et servari illi in omnibus more vestro justitiam faciatis, quatenus.*

Epist. LVI. — (a) Vitiose in Vulgatis, *quales nos hic habuit.* Legendum vos, ut etiam legitur in jam dictis Remig., San Vict. et al. Mss.

Epist. LVIII — (a) Norm., Rhem. et Vati. D., *Greg.*

(a) EPISTOLA LVIII.

AD BONIFACIUM REGIENSEM EPISCOPUM.

Gregorii cum Ecclesia sua causam absque dilatione finiat ipsiusque homines habeat commendatos.

Gregorius Bonifacio episcopo Regiensi.

Sacerdotali procul dubio convenit gravitati ut si quas Ecclesiæ suæ causas habuerit, aut pacifica eas ordinatione, si fieri potest, aut certe iudicio interveniente sine mora definiat, ut, sublata e medio contentionis materia, sola illi cum filiis suis pacis possit concordia permanere. Indicavit itaque nobis gloriosus filius noster Gregorius (a) expræfecto, quod inter se et Ecclesiam vestram de locis quæ competunt aliquas ita contentio. Ob quam rem hortamur ut eam aut cessante jurgio finiat, aut certe dilatione submotam Ecclesiæ vestræ actores ad electorum ire iudicium faciatis; ut, eorum definitione præcedente, ne ille contra justitiam gravari, nec vestra præjudicia videatur Ecclesia sustinere. Quia vero homines suos et possessiones quas illic habet vobis voluit commendari, oportet ut vestra se charitas in ejus causis quodcunque ratio invitaverit, non omittat impendere. Atque ita eum in quibuscunque valuerit juvare festinet, ut, concurrentibus vobis, absentem se a suis utilitatibus esse non agnoscat.

(a) EPISTOLA LIX.

AD JOANNEM ET FORTUNATUM EPISCOPOS, ET ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Gregorii homines ac possessiones commendat.

Gregorius (b) Joanni et Fortunato episcopis, et Anthemio subdiacono.

Et quæ filiis nostris ultro nos decet impendere, negare eis petentibus non debemus. Et ideo 1085 quoniam filius noster gloriosus Gregorius expræfecto possessiones, quas illic habet, vel homines suos fr-

expræfectus.

Epist. LIX. — (a) Hæc epist. cum duabus sequentibus abest. a Mss. complur.

(b) Joannes ille episcopus erat forte Surrentinus ad quem epist. 25 lib. ix. Fortunatus vero Neapolitanus.

ternitati vestræ a nobis studuit commendandos, scriptis vos præsentibus adhortamur ut utilitatibus ejus salva ratione concurrere et possessiones ejus atque homines tueri, sicut desiderat, debeatis; nec eos contra justitiam a quibuslibet vexari aut patiamini prægravari. Sed id agite, ut tuitione vestra prædicti filii nostri supplere præsentiam valeatis, quia ita se, sicut nostis, bene exhibuit cunctis, ut omnia solatia habere mereatur.

EPISTOLA LX.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

Quod tardius ad Siciliam venerit Gregorius, non studio factum, sed corporis infirmitate.

Gregorius Azimarcho scriboni.

Quod presentium portitor gloriosus filius noster Gregorius tarde ad Siciliam venit, non voluntate distulit, sed ita infirmitate corporis debilis factus est, ut vix in multis diebus reparari potuerit. Cujus debilitatis indicia etiam ipsi adhuc in eo cognoscetis. Mox autem ut aliquantulum convaluit, venire illuc sicut magnitudini vestræ promiserat, non neglexit. Quod ideo his apicibus scribendum prævidimus, ne eum distulisse sponte credentes, hanc moram ejus forsitan studio factam putaretis.

EPISTOLA LXI.

AD ADEODATUM ABBATEM NEAPOLITANUM.

Illius monasterio Gazarense quousque Neapoli ordinatur antistes, Puteolanum vero in perpetuum unit.

Gregorius Adeodato abbati Neapolitano.

Quorundam monachorum ejusdem monasterii ad nos relatione pervenit monachos monasterii (a) Gratterensis, quod situm in Plaia est, monasterio sancti Sebastiani quod Neapoli in domo quondam Romani constructum est, ubi, Deo miserante, sicut dictum est, abbatis geris officium, (b) se monasteriumque suum uniri magnopere poposcisse, adeo ut chartas omnes ejusdem monasterii tuo monasterio, ut dicitur, tradidissent. Sed quia monasterium ipsum in Neapolitana est diocesi constitutum, ne quid constituere, quod absit, præjudicialiter videamur, volumus ut quousque Neapoli ordinetur antistes, tuo interim monasterio antefatum Gratterense monasterium cum omnibus ad se pertinentibus sit unitum. Cum vero propitiant Domino Neapoli fuerit episcopus ordinatus, utrum in perpetuum hæc unitio extendi an temporalis esse debeat maturius ac solidius cum Dei gratia pertractabimus. Quia vero monasterium (c) Puteolis constitutum, quod Falcidis 1086 dicitur, ita esse destitutum a monachis perhibetur, ut non solum

Dei illius opus minime celebretur, sed etiam per derelicto, quod dici grave est, habeatur: idcirco monasterio tuo præsentī auctoritate cum o ad se pertinentibus in perpetuum duximus dum: admonentes ut monachos in prædicta monasteria debeas deputare, qui et curam illi genter habeant, et opus Dei regulari studeant tione peragere, atque ita se in his, sicut conve bibere, ut nec illos de neglectu, nec te de min licitudine culpa confundat. Quidquid vero ad monasteria pertinere cognoscis, si ab aliquib tionabiliter detinentur, ex hac nostra auctori petendi, exigendique, atque tuo monasterio candi habebis per omnia. Deo juvante, lic quia dignum est ut quorum curam geris rebi modo defrauderis. Monachos autem quos in sterio Puteolis sito deputaveris, sub tua qui ciplina, sed tamen Puteolano episcopo, cujus sis est, non Neapolitano noveris subjacere.

EPISTOLA LXII.

AD NEAPOLITANOS.

Neque Joannem in episcopum eligendum fuisse non castus; neque Petrum, si incautus sit rator. Alium igitur ex Ecclesiæ suæ clero sibi provideant.

Gregorius clero et nobilibus civibus Neapoli. Nec novum (Grat. 8, q. 1, c. 17) nec reprabile est in eligendo episcopo (a) populi se vota partes dividere: sed grave est quando in hujus causis non ex judicio, sed ex solo favore votio. Prius enim quam scripta ad nos vestra rerent, Joannem diaconum, qui ab altera petus est, parvulam habere filiam ex quorum relatione cognovimus. Unde si rationem vol attendere, nec alii eum eligere, nec ipse d consentire. Nam qua præsumptione ad episcopum audet accedere, qui adhuc longam corporis continentiam, filiola teste, convincitur non habere. trus autem item Diaconus (Dist. 39, c. 1), vobis electum asseritis, omnino quantum dici plex est. Et nostis quia talis hoc tempore i minis debeat arce constitui, qui non solum d animarum, verum etiam de extrinseca subje utilitate et cautela sciat esse sollicitus. Nar 47, c. 4) de eo insuper ad nos pervenisse cog quod solidos dederit ad usuras, quod vos cum omni subtilitate requirere; et si ita con alium eligite, et ab hujusmodi vos persona sit suspendite. Nam nos amatoribus usurarum n

EPIST. LXI [Al. 39]. — (a) Edit. *Gazarense*. . . . in *Plaia* est, et monachos sancti Sebastiani monasterii quod. Adhæremus Mss. Anglic., Norm., Corb., Rhem., Vatic.

(b) De unione beneficiorum, lib. 1, epist. 8, lib. 11, indict. 10, epist. 50. GUSSANV. Hic exemplum habemus congregationum quæ ex pluribus monasteriis unitis coalescunt, et ab uno summo præfecto reguntur.

(c) Puteoli, vulgo *Pozzuolo*, urbs olim fuit probe culta Campaniæ, nunc adhuc episcopalis sub archiepiscopo Neapolit. GUSSANV.

EPIST. LXII [Al. 40]. — (a) Quod populi vota ad canonicam episcoporum electionem requirerentur

antiquitus, docet sanctus Gregorius passim in libris. Sed alio inducto more observo quod a paucis novitius auctor aliud agens observavit, episcopum primam Tarraconensium episcoporum ad Hildesheim papam, ubi de Silvano, qui, postponens Patrum regulas, et sedis apostolicæ instituta despiciens, petentibus populis episcopum ordinaverat, non exspectatis populis votis aut habitatorum libere sensu. Propterea concilii Romani Patres coram se acclamarunt, pro conservandis canonibus ecclesiasticis ab episcopo illo violatis: *Ut disciplina vetur rogamus, ut canones custodiantur* etc. GUSSANV.

tione manus imponimus. Si vero subtili habita inquisitione hoc falsum esse patuerit, quia persona ejus nobis ignota est, 1087 et utrum ita sit de simplicitate ejus quod ad nos perlatum est ignoramus, cum decreto a vobis facto ad nos eum venire necesse est, ut, de vita moribusque ipsius sollicitius inquirentes, sensum quoque pariter agnoscamus; ut si huic judicio aptus exstiterit, vestra in eo, adjuvante Domino, desideria compleamus. Studii præterea vestri sit etiam alium qui aptus sit providere (*Dist.* 61, c. 1), ut si forte huic ordini hic non videatur idoneus, sit in quem se vestra declinare possit electio. Nam grave (b) cleri illius erit opprobrium, ut si hic fortasse approbatus non fuerit, alium se dicant qui eligi debeat non habere (c).

EPISTOLA LXIII.

AD DOMINICUM CARTHAGINENSEM EPISCOPUM.

Docet quo animo suscipiendum sit pestilentiae flagellum; quis fructus ex eo colligendus; qua ratione qui percutiuntur consolandi.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginensi.

Quanta in Africanis partibus lues irruerit, jam dudum agnovimus; et quia nec Italia a tali percussione est libera, geminati in nobis dolorum sunt gemitus. Sed inter hæc mala et alias calamitates innumeras desperata cor nostrum, charissime frater, tribulatione deficeret, nisi fragilitatem nostram vox dominica (a) præmunisset. Olim enim fidelibus evangelicæ tuba lectionis insonuit, appropinquante fine mundi, pestilentiam, bella et alia multa quæ adhuc, sicut nostis, in metu sunt, eventura (*Matth.* xxiv; *Luc.* xxi). Quæ ergo præscientes patimur, affligi ex his nimium tanquam de incognitis non debemus. Nam plerumque et genus mortis in alterius mortis consideratione levamen est. Quantas ergo detruncationes, quantasque crudelitates vidimus, quibus mors sola remedium, et erat vita tormentum? Nonne cum David optio esset mortis oblata, recusatis fame vel gladio, populum suum elegit manui Dei succumbere [*II Reg.* xxiv, 14]? Ex qua re colligite, in his qui divina percussione intereunt, quanta sit gratia, quando ea vocatione obeunt quam prophetæ sancto pro munere constat oblatam. Itaque Creatori nostro in cunctis adversitatibus gratias referamus, atque de ejus misericordia confidentes, patienter omnia toleremus, quia satis minus patimur quam meremur. Quoniam tamen ita temporaliter flagellamur, ut sine æternæ vitæ consolatione minime relinquamur, necesse est ut quanto his signis nuntiantibus venturum judicem in proximo non nescimus, tanto rationes nostras quas in ejus sumus examine posaturi, bonæ actionis studio et fletu pœnitentiæ muniamus, ut tantæ nobis percussiones favente ejus gratia, non damnationis

(b) Grave cleri opprobrium, quando ex ejus Ecclesiæ gremio non assumitur. GUSSANV.

(c) Recent. addunt *mense Augusto, indict. 3*, quod nulli e nostris Mss. habent. In illis autem hæc temporis nota pertinet ad epistolam sequentem, ut mox ostendimus.

EPIST. LXIII [*Al.* 41]. — (a) Vatic. A et F, præmo-

initium, sed beneficium purgationis existant. Quia vero ea infirmitatis nostræ natura est, ut non possimus de obeuntibus non dolere, fraternitatis vestræ doctrina tribulatis sit solamen. Mansura illis bona quæ promittuntur insinuet, ut, spe certissima roborati, in comparatione futuri muneris discant 1088 de amissione temporalium non dolere. Vestra eos lingua, sicut et credimus, magis ac magis a pravi operis perpetratione coerceat, bonorum præmia, malorum pœnas edisserat, ut qui bona minus diligunt saltem mala pertimescant, et ab eis sese quæ sunt plectenda contineant. Nam inter flagella positos flagellis digna committere contra ferientem est specialiter superbire, et sævientis acrius iracundiam irritare. Atque est primum genus dementiæ nolle quempiam a malis suis juste quiescere, et Deum injuste a sua velle ultione cessare. Sed quoniam in his divino adjutorio opus est, junctis, dilecte frater, precibus, omnipotentis Dei clementiam exoremus ut et nos digne ista tribuat exhibere, et populorum ad hæc operanda misericorditer corda compungat, quatenus in timore ipsius actus nostros salubriter ordinantes, et ab ingruentibus malis erui, et ad superna venire gaudia, ejus duce gratia, sine qua nihil possumus, mereamur. (b) Mense Augusto, indict. 3.

EPISTOLA LXIV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Scriboni quamvis bono non locandam Ecclesiæ possessionem, sed annis singulis id offerendum Gentioni quod ex locatione fuisset lucratus.

Gregorius Romano defensori.

Quoniam filius noster Gentio vir magnificus scribo tantæ, Deo propitio, bonitatis est ut valde sit diligendus, si quid ei potuissemus conferre, debuimus. Voluerat enim possessionem juris ecclesiastici (a) sub specie libellorum tenere. Sed propter malos scribones judicavimus in hac nos causa nec bono committere. Proinde excepta de possessione quæ potuerunt in ejus utilitatem verti, eadem volumus ejus magnitudini singulis annis offerri, id est, porcos viginti, qualiter ipse prævideris, (b) vervices viginti, et gallinæ sexaginta. Quæ omnia volumus in exceptis reputari.

EPISTOLA LXV.

AD ADEODATAM.

Excusat moram in dandis reliquiis, quas tandem mittit.

Gregorius Adeodatæ illustri feminæ.

Ut moram in dandis reliquiis, quas gloria vestra petiit, faceremus, non voluntate distulimus, sed præcedentis rei nos casus fecit ambigere. Deus autem omnipotens cordis vestri devotionem intuens, miraculorum signis admonentibus, a vestra vos intentione fraudari non pertulit. Sed ideo desiderium

nuisset.

(b) Ita legitur in duobus Colbert. et in Vatic. A, B, D, it.

EPIST. LXIV [*Al.* 61]. (a) De hac, voce vide lib. 1, epist. 44, quæ diximus de voce *libellariæ*. GUSSANV.

(b) Remig. non habet, *vervices viginti*.

vestrum modica voluit dilatione differri, ut, docentibus miraculis, et amor vobis cresceret in veneratione sanctorum, et major fieret exsultatio gaudiorum. Quia ergo (a) in effectu postulatae rei gloriae vestrae vota completa sunt, hortamur ut cujus praedicatores colitis, ejus 1089 sollicita mandata servetis. Et sicut religiosa devotione terrena sanctorum honoribus loca construistis, sic quoque cum eis mansionem vobis procurare in coelestibus festinetis, quatenus et hic illos in omnibus adiutores et in futura mereamini habere vita consortes.

EPISTOLA LXVI.

AD DECIUM LILYBETANUM EPISCOPUM.

Solitis cautionibus adhibitis, constructum ab Adeodata monasterium consecret.

Gregorius Decio episcopo (a) Lylibetano.

Adeodata gloriosa femina petitoria nobis insinuatione suggestit quod habetur in subditis : in domo siquidem juris sui intra civitatem Lilybetanam monasterium ancillarum Dei a solo se pro sua devotione fundasse, quod in honorem beati Petri principis apostolorum, et sanctorum Christi martyrum Laurentii, Hermetis, Paucratii, Sebastiani et Agnotis desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, quia in tua civitate memorata constructio jure consistit, si nullum corpus ibidem constat humatum, percepta prius donatione legitima, id est, in reditu praestantes liberos a tributis fiscalibus solidos decem, pueros tres, boum paria tria, mancipia alia quae serviant in ipso monasterio numero quinque, equas numero decem, vaccas decem, bastulas vinearum numero quatuor, oves numero quadraginta, etc., secundum morem.

EPISTOLA LXVII.

AD HILARIUM NOTARIUM.

Missam pro sustentatione monasterii navem in cunctis tueri praecipit.

Gregorius Hilario notario.

Navem in qua Vitalis praesentium portitor navigat ad dilectissimam filiam nostram Adeodatom abbatissam

EPIST. LXV [Al. 62]. — (a) Excusi, contra Mes. fidem, in affectu.

EPIST. LXVI [Al. 63]. — (a) In Vatic. A, Lilavitano; et infra, Lilavitanam.

EPIST. LXVII. Al. 64.

EPIST. LXVIII [Al. 18, ind. 5]. — (a) In Vaticanis

A sam pro sustentatione monasterii sui emissam cognoscas. Qua illuc veniente, hac 1090 tibi auctoritate praecipimus ut ita eam in cunctis tuearis, atque ab omni angaria vel onere exuere excusareque festines, ac specialiter nostra sit. Nam nostri causa in eodem monasterio tanta congregatio, Deo propitio, degere comprobatur, ut plus illi solatiari atque concurrere quam nostrae in omnibus festinemus Ecclesiae. Et ideo postquam voluntatem nostram experientia tua circa praedictum monasterium talem esse cognoscit, ita se in tuitione praedictae, ut diximus, navis impendat, ut te illic posito, nullam moram vel impedimentum ab aliquo valeat sustinere. Nam si, quod non credimus, in aliquo negligens esse tentaveris, vehementer te nostram noveris offensam incurrere.

EPISTOLA LXVIII.

AD OPPORTUNUM.

Ob asperam correctionem contristatum lenit, atque ad perfectam conversionem hortatur.

Gregorius (a) Opportuno de Aprutio.

Pervenit ad me quia, ex eo tempore quo dilectionem tuam verbis asperis propter quaedam quae mihi jure displicuerant contristavi, magna tibi sit oborta tristitia atque continuus animi moeror. Unde te, dilectissime fili, volo cognoscere quia ego illa verba non asperitate cordis sed amore tuae animae sum locutus. Tu itaque ad omnipotentem Deum tota mente convertere; quam nihil sit fugitiva praesens vita considera; aeterna praemia lucrari festina; in quantum virtus sufficit, castiga carnem, quae, quandiu in voluptatibus vixit, animam castigavit. Benignitatem tuam proximis exhibe, psalmodiae et lacrymis horas vitae frequentius impende, illata mala a proximis aequanimiter tolera. Si contra veritatem injuriam pertuleris, lucrum puta, ut haec agens, per temporalia quae despiciendo pateris, ad coelestia regna pertingas. Omnipotens autem Deus cor et corpus tuum coelestis gratiae salute perfundat, ut de ejus Spiritu et recta interior sentire et recta exterior sufficiat agere.

A et E, Opportuno de Abrutio. In Vatic. B et uno e Colbert., Opportuno episcopo de Abrutio. In Vatic. D et duobus Teller., Opportuno abbati. Aprutium in Samnio dicitur Interamna, vulgo Teramo, quod inter amnes Turdinum et Viciolam positum sit.

LIBER UNDECIMUS.

Mense Septembri, indictione iv.

1091 EPISTOLA PRIMA.

AD JOANNEM ABBATEM.

Ejus se orationibus commendat, aeterna bona ipsi precatus. Mittit lectos et lectisternia in peregrinorum usum.

Gregorius (b) Joanni abbati montis Sina.

Sanctitatem vitae tuae humilitatis tuae testatur episcopus

LIBER XI. Al. LIBER IX.

EPIST. I [Al. 16 lib. xii, ind. 7]. — Vide-

D stola; unde omnipotenti Deo magnas gratias agimus, quia adhuc esse cognoscimus qui pro peccatis nostris valeant exorare. Nos enim sub colore ecclesiastici regiminis mundi hujus fluctibus volvitur, qui frequenter nos obruunt. Sed coelestis gratiae manu protegente, de profundo relevamur. Vos ergo qui in tanta quietis vestrae serenitate tranquillam vitam

tur esse Joannes abbas montis Sinai, cognomento Climachus, vir sanctitate et scriptis toto Oriente

ducitis, et securi quasi in litore statis, nobis navigantibus, aut potius naufragantibus orationis vestrae manum tendite, et conantes ad terram viventium pergere, quantis potestis precibus adjuvate; ut non solum de vestra vita, sed etiam de ereptione nostra mercedem habere in perpetuum valeatis. Sancta Trinitas dilectionem tuam sum protectionis dextera protegat, detque tibi commissum gregem orando, admonendo, (b) exempla boni operis ostendendo, in suo conspectu recte pascere, ut ad æternæ vitæ pascua 1092 valeas cum ipso quem pascis grege pervenire. Scriptum quippe est: *Oves meæ venient, et pascua invenient* (Joan. x, 27). Quæ videlicet pascua tunc invenimus, quando hujus vitæ hieme carentes, de æternæ vitæ quasi de novi veris viriditate satiamur.

Filio nostro Simplicio renuntiante cognovimus lectos vel (c) lectisternia in (d) Gerontocomio, quod a quodam illic Isauro constructum est, deesse. Propterea misimus (e) lænas xv, (f) rachanas xxx, lectos xv. Pretium quoque de emendis (g) culcitris vel naula dedimus, quæ dilectionem tuam petimus non indigne suscipere, sed in loco quo transmissa sunt præbere. (h) Data die Kalend. Septemb., indict. 4.

(a) EPISTOLA II.

AD PALLADIUM PRESBYTERUM.

Obloquentium verbis contristatum solatur. Docet quid erga detractantes agendum sit. Orationes petit, milit vestes.

Gregorius Palladio presbytero de monte (b) Sina. Epistolis dilectionis tuæ susceptis, filium meum

famosissimus. De ejus scala, unde ipsi nomen ἀπὸ τοῦ κλίμακος, nulla in hac epistola sit mentio, cum eam scripserit tantum post mortem sancti Gregorii qui obiit an. 604. Consulat lector Vitam ipsius gallice scriptam et operibus præfixam, in qua multa addiscet scitu diguissima. GUSSANV.

(b) Excusi, boni operis studium ostendendo, in conspectu sui Redemptoris recte pascere.

(c) Lectisternia idem hoc loco sunt ac lecti strati. Regulæ sancti Benedicti. c. 22: *Singuli per singula lecta dormiant. Lectisternia pro modo conversationis, secundum dispensationem abbatis suis singuli accipiant.* Itaque de lectisterniis in templis olim supplicationis gratia gentilium ritu celebratis, quid hic loqui cum Gussanvillæo juvat?

(d) Frequens fuit peregrinatio ad montem Sinai. Inde Rusticianæ patriciæ pontifex gratulatur de reditu a monte Sina, seque socium itineris, non reditus optat lib. iv, epist. 46. Inter loca quæ se adisse religionis causa refert Posthumianus apud Sulpicium Severum, dialog. de Virtutibus monachorum Orientalis, percenset montem Sina. Varias peregrinationes Patrum ad montem Sina refert Sophron. in Prat. spiritual., c. 100, 170, 180. Hac occasione constructum esse Gerontocomium ab Isauro in monte Sina credibile est, pro quo mittit Gregorius pecuniam et certas vestes, in usum peregrinorum eo confluentium. ALTESERRA. In Vatic. A et D, necnon in Lyrano, Audoen, et Gemet., legitur *Jericomio*. Gerontocomia sunt hospitia senum, et Jericomia dici possunt presbyterorum et clericorum hospitia. De Gerontocomiis, id est senum diversoriis agit Cangius in Constantinopoli Christiana. Cæterum Gerontocomia primum instituisse Hircanum Judæorum principem, refert Hegesippus. Quem imitatus inter Christianos imperator Mauricius, domum in qua senes morbos alerentur, nomine *virarii sumptuosi*, extruxisse

A Simplicium requirere curavi, et qua tentatione 1093 tua charitas urgeretur inveni; de qua tamen verbi mei consolatione non indiget, cum ipsa dicat: *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus* (Matth. x, 25)? Quæ iterum dicit: *Si de hoc mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret. Sed quia de hoc mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus* (Joan. xv, 19). Mundum videlicet corda carnalia designans, quæ diligunt mundum. Hæc igitur cum perfecte te scire audiam, miror dilectionem tuam verbis hominum contristatam. Inter verba enim laudantium sive vituperantium ad mentem semper recurrendum est (Grat. 11, q. 3, c. 55), et si in ea non invenitur bonum quod de nobis dicitur, magna tristitia generari debet. Et rursum si in ea non invenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiā prosilire. Quid enim si homines laudent, et conscientia accuset? Aut quæ debet esse tristitia, si omnes accusent et sola conscientia nos liberos demonstret? Habemus Paulum dicentem: *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. i, 12). Job quoque dicit: *Ecce in cælo testis meus* (Job. xvi, 20). Si ergo nobis est testis in cælo, testis in corde, dimitte stultos foris loqui quod volunt. Quid aliud detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant; ut unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant?

Vocandi tamen sunt etiam ipsi, tranquille admonendi, eisquesatisfieri modis omnibus debet, scientes quid de eis Veritas dicit: *Ne forte scandalizemus*

magnificis impensis legitur apud Cedrenum, etc.

(e) A Græco κλαῖνα vestis crassa, a κλαίειν caletacere, ex Hesychio et Suida. Reperitur et λαῖνα sagum villosum. Utitur etiam hac voce Ennodius, lib. ix, epist. 17. GUSSANV. Hic læna potius ad stramenta lectorum pertinet, quam ad rem vestiariam, ut vel ex his verbis constat cognovimus... lectisternia... deesse. Propterea misimus lænas xv. Consule doctissimum Hug. Menardum, in notis ad Concordiam regul., c. 62, pag. 893.

(f) Infra, epist. 75, eadem utitur voce sanctus Gregorius, de cujus significatione non consentiant eruditi. Sirmondo ad Ennodii epist. 17, lib. ix, genus est calceamenti; Hofmanno, *scripei fasciculi* qui monachis præsertim et ascetis cervicalium vicem præbebant. Filesacus, Comment. in Commionitor. Vincentis. Lirin. interpretatur *braccus*. Ex ῥάχη, læna, racanos confecere Latini Scriptores ævi interioris, inquit Cangius in notis ad Cinnamum, pag. 457. Ejusdem Glossarium consule, necnon le Moine, Varia sacra, pag. 287. Occurrit hæc vox apud Anastasium Bibliothec., in Vita sancti Joannis Eleemos, cap. 9, num. 52. *Rachina* dicuntur in regula magistri, cap. 81, et sancto Audoen, lib. ii Vitæ sancti Eligii, cap. 37. Consule doctissimum Hug. Menardum, in notis ad cap. 62 Concordiæ Regul., pag. 922.

(g) Alias, *culctis*, a calcando, Gall. *lit de plume, couche*. Græcis κοῦλα. Leo, in consil. 6, κοῦλα, et βίγλα. Idem hinc ἐξκούλασθαι, exculcare, excubare. GUSSANV.

(h) Sic legi in nonnullis Mss. docet Gussanvillæus. Certe habetur in Vatic. et in Colbert. veteri.

Epist. II [Al. 45, ind. 3]. — (a) In uno Cod. Colbert. hæc epistola prima est indictionis 4.

(b) Sina, mons Arabiæ Petrææ excelsus, de quo frequens mentio in sacris paginis. GUSSANV.

eos (*Matth.* xvii, 26). Si autem satisfieri sibi ex veritate noluerint, habes consolationem quia in sancto Evangelio conspicias, quam cum Domino dictum fuisset: *Scis quia Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt* (*Ibid.* xv, 12)? Respondit: *sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum* (*Ibid.*, 14)? Paulus quoque apostolus admonet, dicens: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (*Rom.* xii, 18). Dicturus quippe ut cum omnibus pacem habeamus quia prospexit hoc esse difficile, præmisit: *Si fieri potest*. Sed tamen adjunxit quod possit fieri, cum dixit: *Quod ex vobis est*. Quia si nos in mente charitatem erga odientes servare cupimus, etsi illi nobiscum pacem non habent, nos tamen cum illis sine dubio habemus. In omnibus ergo, filii dilectissime, cor custodi, sicut scriptum est: *Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit* (*Prov.* iv, 23).

Hæc breviter pro charitatis commemoratione rescripsi. Sed peto ut pro me orare debeas, quatenus omnipotens Deus et a malis me spiritibus, et a perversis hominibus custodire dignetur, quia in hac vite meae peregrinatione mala me simul multa circumdant, ita ut cum Psalmista jure dicam: *In me pertransierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumderunt me simul* (*Psal.* lxxxvii, 17, 18). Cœlestis gratia et nos in urbibus, et vos in eremo protegat, quia antiquus hostis terrarum locis a tentatione non exciuditur; quia si in paradiso hominem stravit, quis locus extra paradisum esse potest, in quo **1094** mentes hominum penetrare non valeat? In sola ergo Creatoris nostri protectione fidendum est, cui ex intimo corde clamemus: *Esto mihi in Deum prolectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias* (*Psal.* lxx, 3).

Transmisimus vobis de benedictione sancti Petri apostoli (c) cucullam et tunicam, quæ ea petimus charitate suscipi, quæ a nobis transmissa sunt (d).

EPISTOLA III.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Deusdedit diaconum in Mediolanensem episcopum faciat ordinari, atque illic Romanæ Ecclesiæ utilitates sollicite disponat.

Gregorius Pantaleoni notario.

Experientia tua, præsentis auctoritate suffulta, ad Genuensem urbem, auxiliante Domino, proficiscens, **D** *Deusdedit* diaconum Ecclesiæ Mediolanensis, si tamen a cunctis electus est, et nihil est quod ei ex anteacta vita per sacros possit canones obviare, episcopum solemniter faciat ordinari.

(c) Cuculla, vestis tum monachorum, tum aliorum, cujus pars caput et humeros operiens cucullus vocabatur. Gregorius Turon., lib. vi, c. 39: *Sagittarius episcopus dum oblecto capite fugere niteretur, extracto quidam gladio caput ejus cum cucullo decedit*. Idem in Vita Patrum, c. 8 et 17. Cassianus, de habitu monachi, c. 11, *Cuculli velamen*, etc.

(d) In uno Colbert. et in Vatic. E additur: *Mense Septembri, indict. 4*. In Collect. Pauli Diac.: *Data die Kalend. Septembr., indict. 4*.

EPIST. III. — Al. 24.

EPIST. IV [Al. 65, ind. 3]. (a) Vatic. D. et Rhem., *utinam minime repentina calamitate sentiant*. Vatic.

A Præterea, quia multæ illic Ecclesiæ nostræ utilitates sunt, quæ Deo propitio peragantur, sollicitum te esse necesse est, et ita omnia secundum capitularem subterannexum requirere, utiliterque disponere, ut in nullo te neglectus culpa respicere, sed magis vigilantia Deo et hominibus valeat commendare.

EPISTOLA IV.

AD MEDIOLANENSES.

Laudato post obitum Constantio, gratulatur quod Deusdedit in episcopum elegerint. Alium respuit a Langobardis electum.

Gregorius populo, presbyteris, diaconis et clero Mediolanensi.

Quantus nos de obitu fratris et coepiscopi nostri Constantii mœror afficiat, paginali explorare locutione non possumus. Sed quam multa bona partes illæ in uno homine perdiderunt, (a) utinam vicinæ repentina calamitate non sentiant. Nam quemadmodum sollicitus in ecclesiasticæ regula disciplinæ, vel quam fuerit vigilans in tuitione civitatis vestræ, non habemus incognitum.

Sed quoniam obeunte pastore sine proprio vos esse non decet antistite, omnino grate suscepimus quod Deusdedit diaconum vestrum ad episcopatus officium vos unanimes elegisse, Deo auctore, signastis. Unde, quia bonorum studiorum desideria nulla debet, tarditas impedire, vota in eo vestra complere cum Dei gratia festinamus. Et quia prædictus vir nobis non moribus, sed solum specie tenus notus est, oportet ut quanto in hac electione non solum vestram utilitatem, sed etiam **1095** causam Dei agi cognoscitis, tanto debeatis esse solliciti. Et si, subtiliter requirentes, nihil est quod ei ex anteacta vita criminis per sacros possit canones obviare, aut si ad tenendam disciplinam, vel exhibendum regimen idoneus reperitur, atque cunctorum in ejus, sicut scribitis, electione concordet assensus, divinitatis gratia suffragante, cum præsentium scriptorum auctoritate solemniter decernimus ordinari.

Illud autem quod vobis ab Agilulfo indicatis scriptum, dilectionem vestram non moveat. Nam (*Grat.* 9, q. 1. c. 6) nos in hominem qui non a catholicis et maxime a Langobardis eligitur nulla præbemus ratione consensum. Nec si alicujus præsumptionis usurpatione (b) factum fuerit, in locum vel ordinem illum sacerdotis suscipimus, quia (c) vicarius sancti Ambrosii indignè evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur. Nec enim est quod vos ex hac causa deterreat, vel aliquam vobis necessitatem incutiat, quia

E et **F**, *utinam vicinæ repentinam calamitatem non sentiant*. Norm., *perdiderunt, repentina calamitate sentirent*.

(b) Rhem., *factus fuerit*.

(c) Id est, successor. Infra, lib. olim x, epist. 31, nunc in promissione cujusdam episcopi ad epistolarum calcem: *Sancto Petro apostolorum principi atque ejus vicario beato Gregorio vel successoribus ipsius*. Anastasius in Adriano: *Præstiloque sacramento in fide et servitio beati Petri, atque ejus vicarii... Adriani papæ*. Idem in Leone III: *Et sicut vicarium beati... suscepit*. Idem in Vigilio: *Ad hæc rescripsit Vigilius: Etsi indignus vicarius beati Petri apostoli*.

unde possunt alimenta sancto Ambrosio servientibus clericis ministrari, nihil in hostium locis, sed in Sicilia et in aliis reipublicæ partibus, Deo protegente, consistit. Ut igitur in ordinando eo qui a vobis electus est nulla possit mora contingere, Pantaleonem notarium nostrum transmisimus, qui eum, ut moris est, (d) annitente consensus nostri auctoritate, faciat consecrari. Cui etiam, quia de possessiunculis quas quondam Magnus presbyter commissas habuerat, vel de aliis ecclesiæ nostræ utilitatibus, curam gerere, vel quid aliud agere debeat, in præsentī mandavimus, vestra se ei dilectio in omnibus devotam, ut decet, studeat exhibere. (Cf. *Joan. Diac.*, l. iv, c. 24.)

EPISTOLA V.

AD INNOCENTIUM AFRICÆ PRÆFECTUM.

Victoris Phausianensis episcopi querelas ad ipsum deferret, ut Africanorum iudicum vexationes cohibeat.

Gregorius Innocentio (a) Africæ præfecto.

Qui pravorum actuum eminentiam vestram vindicem esse desiderat, quid de æquitatis ejus bono sentiat æstimatis. Proinde reverendissimi fratris et coepiscopi nostri Victoris, (b) Fausianensis episcopi, plenam vobis doloribus querelam deferimus, ut et malos (c) ab actione per opera corrigatis, et ab injustitia quam sustinent, oppressos eruatis. Queritur siquidem supradictus frater noster (d) multas in locis suis violentias, multaque alia (e) contra edicti morem Africanos iudices exercere; denique ut duplicia illic tributa, quod auditu ipso intolerandum est, exigantur. Et quia hujus mali emendatio vestræ specialiter auctoritatem dignitatis expectat, petimus ut et subtili indagatione perquirere, et ita hoc Deo vobis imperante debeatis corrigere; quatenus afflictis et pro mercede animæ vestræ protectione justitiæ succurratis, 1096 et hujus emendationis exemplo alios de futuro a pravis actionibus arceatis. (f) Mense octobri, indict. 4.

EPISTOLA VI.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Florentium ejus diaconum Anatolio apud Constantinopolim diacono suo commendat. Propositæ ordinationi assentitur. Exprobrat in commissa quadam causa negligentiam.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

(a) Excusi, *annuente*, reluctantibus Mss. Vatic., Norm. etc.

Epist. V [Al. 17]. — (a) In Vatic. A et uno e Colbert., *episcopo Africæ*. In duobus aliis Colbert., *presbytero Africæ*. In Vatic. B., *prætori Africæ*.

(b) De Phausiana vide lib. iv, epist. 29.

(c) Excusi, *ab actione propera*. Sequimur Norm., Anglic., Vatic. quatuor, etc. In Vatic. B, legitur *ab actione prava*.

(d) Sic restituimus maxime ex Mss. Anglie., Vatic., Norm., Turon., Corb., quibus concinit Edit. Paris. 1571. In recent. habes *multas* seu *mulctas*... *violentas*. Pro *in locis suis* plurimi Mss. habent *in locis sacris* seu *sanctis*.

(e) Vulgati, *contra Dei timorem*. Reluctantur Mss. pene omnes, sc. Anglie., Norm., duo Vatic., etc.

(f) Hanc temporis notam eruimus ex duobus Colbert., totidem Teller., Vatic. B et E.

Epist. VI [Al. 2]. — (a) Id est, litteris, vel epistola. Pars pro toto. Ex apicibus enim, id est ex litteris vel

A Fraternitatis vestræ scripta suscepimus, in quibus indicastis Florentium diaconum vestrum pro utilitatibus Ecclesiæ vestræ ad urbem regiam vos velle transmittere. Et quia voluistis ut eum dilectissimo filio nostro Anatolio diacono superscriptis debuissimus (a) apicibus commendare, scribere ei curavimus ut illi in quibus necesse fuerit et valuerit adesse non differat, ipsaque scripta ad vos transmisimus, ut secum ea, quam direxeritis persona debeat deportare.

De persona vero quam in sacro vos dicitis velle ordine promovere, videtur nobis ut si nihil est quod vitæ ejus obeistat, et ei a nullo res quam indicastis, objicitur, quod visum vobis fuerit, faciatis. De aliis vero causis volumus vobis, ut sollicitudinem gereretis, scribere. Sed postquam unam vobis commisimus, quæ per neglectum vestrum deperit, de aliis tacere elegimus, ne et ipsas similiter perderemus.

EPISTOLA VII.

AD ANATOLIUM DIACONUM.

Mariniani episcopi diaconum commendat.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Frater et coepiscopus noster (a) Marinianus ad urbem regiam pro Ecclesiæ suæ utilitatibus diaconum suum scripsit se velle transmittere. Et quia eum dilectioni tuæ magnopere voluit commendari, scriptis præsentibus adhortamur ut ubicunque necesse fuerit, salva ei ratione concurras, et ita in cunctis illi opitulari festines, ut charitatem tuam de qua prædictus frater noster valde confidit, cognoscat in opere.

EPISTOLA VIII.

AD ALEXANDRUM SICILIÆ PRÆTOREM.

Joannem diaconum Ravennatis Ecclesiæ patrimonii in Sicilia Rectorem commendat.

Gregorius (a) Alexandro prætori Siciliæ.

Qui de filii charitate non dubitat, commendare ei quos diligit, non recusat. Et ideo quia 1097 patrimonium Ecclesiæ Ravennatis, quod in Sicilia constitutum est, ita dicitur diminutum ac si nullus esset qui utilitates ipsius illic agere potuisset, necesse fuit reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum de ordinando patrimonio ipso ne amplius (b) decresceret cogitare. (c) Ad cujus quia gubernationem Joannem diaconum suum transmisit, pa-

D characteribus constant epistolæ, eadem et litteræ dictæ. Hinc *sacri apices*, litteræ imperatorum. Alio modo usurpant Jurisperiti, *apices juris*, pro stricta juris ratione, cui non satis cum æquitate convenit. Erant et alii apices sacerdotales, de quibus Rubinius, Electorum lib. ii, c. 33. GUSSANV.

Epist. VII [Al. 3]. — (a) Epistola 2, male, *Marianus*. Frequens error apud Binium, qui modo hanc, modo illam vocem usurpat.

Epist. VIII [Al. 4]. — (a) In vet. Ed., *Alexandrino præfecto*. In recent., *Alexandrino presbytero Siciliæ*. Favent Vatic. A et Rhem. Veram inscriptionem exhibent quinque Anglie., Reg. et tres Colbert. In alio Colbert. legitur *præfecto Siciliæ*.

(b) Vatic. D et E, *decideret*. Consentit. Rhem.

(c) Ita Mss. Colb., Norm., etc., necnon vet. Excusi. Recent., *ad cujus gubernationem quia*. Id duntaxat annotamus ut ex impeditiori et perplexo verborum contextu Gregoriana phrasis agnoscat.

terno salutantes affectu, petimus ut ei, tanquam a nobis misso, sicut de vobis confidimus, charitatem in omnibus impendatis.

EPISTOLA IX.

AD LEONEM CATANENSEM EPISCOPUM.

Servum commendat.

Gregorius Leoni episcopo Catanensi.

Filius noster Severus, vir magnificus, presentium lator, ad Siciliam venire desiderans, nostris se apud fraternitatem vestram petiit epistolis commendari. Venientem ergo eum, sacerdotali, qua decet, charitate suscipite, eique in quo usus exegerit vestra solatia ministrare, quatenus vobis coram positus in nullo se contra justitiam sentiat laborare, sed magis auxilii vestri ope suffultus, quiete sua quam studiosè diligit (a) securus perfruatur, nosque de ejus tranquillitate quæ illic per vos fuerit procurata lætificari possimus.

EPISTOLA X.

AD TALITANUM.

Talitanum, publici patrimonii curatorem, hortatur ut a publicanorum molestiis Romanæ Ecclesiæ patrimonium defendat.

Gregorius Talitano.

Cum tanta nos de vobis oporteat charitate præsumere, ut si Ecclesiæ nostræ utilitates apud alios agerentur, vestram illic gloriam adhiberemus adjutricem, satis debemus quoniam in vobis est causa gaudere, quia vos non oportet negligere quod amore beati Petri, apostolorum principis, præstare ipsi apud alios poteratis. Quia igitur comperimus publici patrimonii curam vestræ ordinationi esse commissam, ideo paterna dulcedine salutantes, patrimonium vobis, quod est nostræ Ecclesiæ, secundum justitiam commendamus. In quo si forte, ut fieri assolet, occasione inventa (a) homines publici aliquam velint inferre molestiam, hoc magnitudinis vestræ bonitas fieri non permittat, (b) sed ab omni illud hominum inquietudine tueatur. Sicque salva ratione pauperum partes attendat, 1098 ut eleemosynæ vicem impleat servata justitia, et vobis ex hoc ant

Epist. IX [Al. 5]. — (a) Al., *securus* ut legitur in Vatic. A et Victor., qui fere soli hanc exhibent epistolam.

Epist. X [Al. 6]. — (a) Publicanos dicimus qui auctoritate principis tributa exigunt. Homines fisci, vectigaliarios, telonas. Sæpe in jure, *hominum* appellatione continentur actores, procuratores, clientes, conductores, etc. Adnotare libet obiter super ista voce rem plane singularem, nempe in Matiscon. conc. episcopum quemdam propugnasse mulieres nec esse, nec dici posse homines. Vide Gregorium Turon., Hist. lib. viii, c. 20. GUSSANV.

(b) Ita Victor. In Vatic. A, *sed ab omni illud hominesque illius inquietudine tueatur*. Pauci Mss. epistolam hanc continent.

Epist. XI [Al. 7]. — (a) Haud dubie is est, Alexander Siciliæ prætor, ad quem exstat epist. 8, supra.

Epist. XII [Al. 8]. — (a) Ita Mss. fere omnes atque Paris. Edit. 1675. In plerisque mss. Codd. legitur *abbas Syrinensis*. At Cononem abbatem fuisse Lirinensem, ut legitur maxime in Colbert. vet., ex eo patet quod illius solertiam ad vigilantiam, Menna

Dei oculos major merces accrescat. Hortamur ergo, dilectissime Fili, ut sic vos benignos exhibere tam circa Ecclesiæ nostræ quam diligitis utilitates, quam etiam in omnibus curis Ecclesiarum debeatis, quatenus et injuncta salubriter expleatis, et omnipotentem Deum vobis, quod summo opere studendum est, placabilem faciat.

EPISTOLA XI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Apud Alexandrum agat, ut causa illius cum Tecla abbatissa absque mora et contentione finiatur.

Gregorius Romano defensori.

Quia Tecla, abbatissa monasterii sanctæ Mariæ, quæ Neapoli in domo quondam Felicis scholastici constitutum est, contra (a) Alexandrum virum magnificum generum ipsius de quibusdam rebus causam habere dignoscitur, et ad hoc presentium portitorem transmisit, ut causa ipsa illic cum eo, si potest fieri, pacifice decidatur, hac experientiæ tuæ auctoritate præcipimus ut ei, quocunque usus exegerit, salva ratione solatiari ac concurrere non omittat. Sed et prædictum virum magnificum hortari studeat, ut omni contentione cessante, ad decisionem causæ ipsius, pacis et ipse intentione, perveniat, ne si negligendum putaverit, cum strepitu postea et dispendio cogatur efficere quod bona voluntate implere postponit; quia, sicut edocti sumus, frequenter jam prædictæ abbatissæ per epistolas suas promisit ipsam decidere, et facere hoc hactenus supersedit. Tua ergo experientia ita agat, ut aut ipsa causa, sicut diximus, decidatur; aut si certe differre voluerit, et videris quia facere quæ pacis sunt non volet, subtiliter nobis ea in se renuntia, ut quid pro utilitate monasterii memorati agi debeat sciamus.

EPISTOLA XII.

AD CONONEM LIRINENSEM ABBATEM.

Qua cura et solertia monasterium sibi commissum regere debeat. Commendat Columbum presbyterum.

Gregorius (a) Cononi abbati monasterii Lirinensis.

Præpositorum sollicitudo subjectorum est cautela, quia qui super rem creditam vigilat, hostis insidias

episcopo referente, cognoverit sanctus Gregorius, ut in hac ipsa epistola legitur. Etenim habemus ex epist. 52 lib. vi Telonensem episcopum fuisse Mennam, qui proximæ Lirin. insulæ abbatem facile noverat. Memoratur Cono abbas Lirin. in Martyrologiis monasticis Wionis, Dorgani, Menardi, Bucelini. Ex Chronolog. Lirin. part. prima. pag. 186, in perustato Codice membraneo præfati cœnobii, habetur catalogus sanctorum et procerum qui floruerunt in insula Lirin. inter quos et iste annumeratur sub iis verbis: *sanctus Chononus, sive Chononius, seu Chonon, 29 Maii*. Floruit anno 600. Porro non solum in Lirino insula, sed et in Lerone et in Stæchadibus monasteria veterrima exstitisse probat Ad. Valesius, in notitia Galliæ. In Vatic. D et E, et in Rhem., necnon in Collect. Pauli Diac., legitur, *abbati montis Lirinensis*. Porro Lerinus, vel Lerina post Lirinus dicta insula, Straboni *Planasia*, in ora Provinciæ vix duabus leucis ab Antipoli et 5 a Foro Julio distat. Monasterium Lirin. ante annum 410 construxit Honoratus, qui sub sancto Caprasio in Massil. insulis anachoreta monachus, et postea fuit episcopus Arelat. Vide lib. vi, epist. 56. Sanctorum alitrix olim Lirinus et

acturum existimes. Unum est ut ei charitatem, A quæ fidelibus debetur, impendas.

EPISTOLA XL.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Ob eruptionem sanguinis temperet a jejunio, atque ab omni exasperatione caveat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Multa nos, frater charissime, cogit infirmitas, ex quibus si sani essemus, jure reprehensibiles videremur. Sed quia aliter subsistere in hoc fragili corpore positi non valemus, nisi ejus languoribus serviamus, erubescere quod imponit necessitas non debemus. Et ideo quoniam (a) eruptionem sanguinis patientibus jejunia medici omnino dicunt esse contraria, his fraternitatem tuam (b) hortamur affatibus, ut, reducens ad animum ea quæ est solita de ægritudine sustinere, jejunandi sibi laborem minime imponat. Si autem Deo miserante adeo melioratam se esse, ac virtutem suam sufficere posse cognoscit, semel aut bis in hebdomada jejunare permittimus. Sed illud te præ omnibus studere convenit, ut exasperationem sentire nullo modo debeas, ne ægritudo, quæ modo levior est et quasi suspensa creditur, per exacerbationem postmodum gravius sentiat.

EPISTOLA XLI.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

De possessionum Fausti finibus injuste pervasis.

Gregorius Romano defensori.

Gloriosissimus filius noster Faustus epistola directa nos petit, asserens ab actionariis Syracusanæ Ecclesiæ 1122 fines possessionis suæ illio intra Siciliam positos nuper violenter ablatos. Unde quia a cognitione fratris et coepiscopi nostri Joannis hoc omnino credimus alienum, eum videre te volumus. Et si quidem res nuper, ut asseritur, a possidente sublata est, et hoc apud te manifesta satisfactione claruerit, ejus cui subtracta est dominio (a) reformetur. Et tunc si quid actores prædictæ Ecclesiæ rationabiliter sibi in finibus suis credunt posse competere, electorum subeant sine dilatione judicium, ut cujus sit proprietas judicantium sententia decernatur; quatenus per hoc episcopalis de illicita quæ prætenditur invasione auferatur invidia, et causa legali valeat ordine finire.

EPISTOLA XLII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

De possessionum Fausti finibus injuste pervasis.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

EPIST. XL. [Al. 34, ind. 6]. (a) Vatic. D et E, *corruptionem sanguinis*. Alii, *ruptionem*, vel *ruptiones sanguinis*. Vide, supra, epist. 33.

(b) Vatic. E, *oramus*.

EPIST. XLI [Al. 35]. — (a) Hoc est, *restituatur*. Eodem sensu apud Cassiodorum, lib. viii Var., epist. 23, *massas.... præcipimus reformari*. Bernardus quoque, serm. de sancto Martino: *reformata pace* (id est restituta), *in pace quievit*.

EPIST. XLII [Al. 36.] — (a) Nimirum spoliatus ante omnia restituendus est, juxta juris apices.

EPIST. XLIII [Al. 37]. — (a) Ita Vatic. A et Remig.

Gloriosissimus filius noster Faustus directa petitione nos adiit, asserens fines possessionis suæ illic intra Siciliam positos a vestris nuper hominibus occupatos, atque ob hoc rem violenter ablatam sibi per præceptionis nostræ seriem debere petiit reformari. Quod quia, si ita ut asserit factum est, a fraternitatis vestræ cognitione omnino credimus alienum, diligenter inquirete. Et si, ut asserit, contra juris ordinem fines ipsius a possidente sublatis sunt, (a) in possessoris redeat res pervasa dominium. Et tunc si quid est quod a vestra Ecclesia proprietatis jure utiliter opponatur, electorum debet judicium provenire, eorumque judicio terminari, dummodo indecenter possessoris jus minime perturbetur. Sed causa judiciali termino definita, sine sacerdotali invidia dominum atque justitiam res manifesta cognoscat.

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Dilatam diu Rusticianæ causam de invasis possessionis suæ finibus tandem finiat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Petrus, vir clarissimus, vicedominus gloriosæ filiæ nostræ Rusticianæ patriciæ, suis nobis epistolis questus est, asserens postquam fraternitas vestra de Romana civitate reversa est, fines cujusdam possessionis prædictæ patriciæ ab hominibus Ecclesiæ vestræ vi esse pervasos. De qua re sæpius se vobis querelam deposuisse significavit, et aliquando (a) ad dicendam vos causam (b) Martianum tabularium deputasse, quem asserit diversis dilationibus distulisse, ut nunc usque ad causæ dictionem partes accedere minime potuissent. Et quia quanto fraterna vos charitate diligimus, tanto audire aliquid quod ad vestram pertineat invidiam contristamur, idcirco scriptis vos præsentibus adhortamur, ut, omni mora vel excusatione cessante, de finibus qui dicuntur invasi, subire homines vestros judicium cum parte altera 1123 faciatis, quatenus et (c) pervasionis quæstio, et si qua est proprietatis contentio finiat. Hæc igitur fraternitas vestra fieri sine dilatione provideat, ut nec vos invidia tangere, nec nos denuo exinde valeat querela pulsare.

EPISTOLA XLIV.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Rogat ne deinceps in epistolis se illius ancillam vocet. Suspensa jam quæ beato Petro obtulit vela. De illius podagra, et tristatur, et gaudet. Monasterium sancti Andreæ, cui et ipsa elemosynam miserat, ab hoc apostolo diligentissime custodiri probat ex variis miraculis.

Gregorius Rusticianæ patriciæ.

Editi cum Victor., *ad dicendam vobis causam*.

(b) Variat tabulariorum fuisse genera tradit Cujacius. Alii præerant tabulario et chartis publicis; alii pro imperitis litterarum scribebant aut subscribebant; alii pro stipulari nequeuntibus stipulabantur, etc. Servi hoc olim munere functi sunt; sed tandem per Arcadii et Honorii constitutionem id fuit prohibitum. Ab iis omnibus diversi duo illi *tabularii* per singulas provincias constituti, quorum unus fiscalis arcæ rationcinia, alter largitionales titulos curaret, de quibus in Cod. Theod., lib. i, tit. 8. Partim ex Gussanv.

Excellentiæ vestræ scripta suscepi, quæ me in gravissima ægitudine positum de salute, de devotione ac de dulcedine sua omnino relevarent. Unum vero ægre suscepi, quia in eisdem epistolis ad me, quod semel esse poterat, sæpius dicebatur: Ancilla vestra, et ancilla vestra. Ego enim qui (a) per episcopatus onera servus sum omnium factus, qua ratione se illa mihi ancillam dicit, cujus ante susceptum episcopatum (b) proprius fui? Et ideo rogo per omnipotentem Deum ne hoc verbum aliquando ad me in scriptis vestris inveniam. Ea autem quæ ex purissimo sincerissimoque corde beato Petro apostolorum principi munera transmisistis, præsentem omni clero suscepta (c) atque illic suspensa sunt. Filius autem meus, vir magnificus domnus Symmachus, quia ægrotum me ex podagræ dolore et pene desperatum reperit, scripta vestra mihi dare distulit, et post multum temporis quam vela suscepta sunt dedit. Post modum vero in scriptis excellentiæ vestræ invenimus ut cum litania ad beati Petri ecclesiam portari debuissent. Quod ideo minime factum est, quia, sicut prædixi, ante vela quam scripta suscepimus. Tamen prædictus vir cum omni familia domus vestræ (d) hoc fecit, quod nos cum clero facere voluistis. Sed et si voces defuerunt hominum, habet ipsa vestra oblatio apud omnipotentem Deum vocem suam. In ejus enim pietate confido quia cujus corpus vos cooperuistis in terra, ejus vos intercessio ab omnibus peccatis proteget in cælo, omnemque domum vestram sua provisione **1124** reget, et sua vigilantia custodiet.

De podagræ autem molestia, quam vobis evenisse signastis, et contristatus vehementer sum et lætatus. Lætatus, quia humor noxius inferiora petens, superiora perfecte deseruit; contristatus vero, quia in tam tenuissimo corpore dolores vos nimios perpeti pertimesco. Ubi enim caro deest, quæ virtus esse poterit doloribus resistens? Me etenim quem qualis fuerim nostis, ita amaritudo animi et assidua exacerbatio, atque præter hoc podagræ molestia afficit, ut

(a) Ita Victor. In Vatic. A, præter quem, Victor. et Remig., nullus Mss. nostrorum hanc epist. continet, pervasionis quæstio, si qua est proprietatis contentione finiatur.

Epist. XLIV [Al. 38]. — (a) Origenes, homil. 6 in Isa.: Neque enim ad principatum Ecclesiæ venit qui salvari vult, etsi præest; sed ad servitutem Ecclesiæ. Et infra: Qui vocatur ad episcopatum, non ad principatum vocatur, sed ad servitutem totius Ecclesiæ, si vis credere de Scripturis, quia in Ecclesia servus sit omnium qui præest, etc. GUSSANV.

(b) Quasi fuerit ejus vassallus, et speciali titulo devotus seu cliens. Proprius dicitur susceptus vel cliens alterius, inquit Alteserra ad hunc locum, ut propria dicebatur uxor, cum qua nuptiæ contractæ erant per coemptionem vel conventionem in manum, quia in potestatem viri veniebat, ut illo loco Virgilii IV Æneidi.

Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Hic autem non una est Mss. lectio. In Vatic. A et E legitur, cujus subjectus ante susceptum, etc. In Colbert., cujus susceptus ante episcopatum.

(c) Hæc vela suspendebantur in ecclesiis. Gregorius Turon., in capite 29 l. II Hist., adornari ecclesiam

corpus meum tanquam in sepultura ita siccatum sit. Unde fit ut jam de lecto raro surgere valeam. Si ergo mei molem corporis in tantam podagræ dolor ariditatem redegit, quid de vestro corpore sentiam, quod nimis siccum ante dolores fuit?

De eleemosyna vero quam beati Andreæ apostoli monasterio fecistis, quid necesse est me aliquid dicere, cum scriptum sit: Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit (Eccli. xxix, 15). Si ergo apud secretas aures Dei habet ipsa bona operatio vocem suam, sive nos clamemus, sive taceamus, hoc ipsum quod bene egistis, clamat. Indico autem (e) quia tanta miracula, tanta cura, tanta custodia monachorum in eodem monasterio ejusdem apostoli est, ac si specialiter abbas monasterii ipse sit. Nam ut pauca de multis loquar quæ abbate ac præposito monasterii (f) narrantibus agnovi, quadam die (g) duo exinde fratres transmissi sunt, qui aliquid emere pro monasterii utilitate debuissent: unus junior, qui prudentior videbatur: alter senior, qui custos junioris esset. Perrexerunt utrique, et de pretio quod acceperunt, ipse qui custos junioris missus fuerat, nesciente altero, de eodem pretio furtum fecit. Qui mox ut ad monasterium sunt reversi, atque (h) ante oratorii limen venerunt, arreptus a dæmonio is qui furtum fecerat, cecidit, et vexari coepit. Dimissus autem a dæmonio, concurrentibus monachis requisitus est num forsitan de eo quod acceperat furtum fecisset; negavit, iterum vexatus est. Dimissus atque iterum requisitus negavit, atque iterum vexatus est. Octo itaque vicibus negavit, octo vicibus est vexatus. Post octavam vero negationem confessus est quantos nummos furto abstulerat. Et agens pœnitentiam, prostratus se peccasse testatus est, perceptaque pœnitentia, **1125** ulterius ad eum dæmonium non accessit.

Alio quoque tempore dum in die natalitio ejusdem apostoli jam (i) meridianis horis fratres quiescerent subito quidam frater apertis oculis cæcatus coepit

velis præcipit atque cortinis. Et in cap. 31: Vellis depictis adumbrantur plateæ ecclesiæ. Audoenus in vita Eligii, vela vocat ornamenta basilicæ sanctæ Columbæ virg. Anastasius in Gregorio III. Hic in Ecclesia apostolorum... pendentia vela inter columnas expalliis sericis fecit. Idem passim. Partim ex ALTESER. et GUSSANV.

(d) In Vatic. A, D, E, et in Rhem., hanc fecit (scilicet litaniam et processionem) quam nos, etc.

(e) In recent., quia ob tanta miracula, tanta custodia. Sequimur omnes Vatic., Norm., Corb., Rhemens., Reg., Colb. et vet. Ed.

(f) Excusi, narrantibus agnovi edicam. Omittunt edicam Mss.

(g) Monachi procedere solent bini, ut sint sibi invicem testes conversationis. Synod. Aquisgran., an. Christi 817, can. 15: Ut soli sine alio fratres in viam non dirigantur. ALTESERRA.

(h) Monachi foris revertente accedebant ad oratorium quod erat juxta fores monasterii orationis causa, ut commissas foris culpas prece expiarent, Regul. Bened., cap. 67. ALTESERRA.

(i) Somnus meridianus conceditur ex regula sancti Benedicti, c. 48. Vide lib. II Dialog., c. 3.

tremere, voces ingentes emittere, quibus vocibus testabatur ferre se non posse quod patiebatur. Concurrerunt fratres, viderunt cæcum apertis oculis trementem, et clamantem, et a præsentibus alienum, nihilque quod foris agi poterat sentientem. Eumque in manibus levaverunt, atque ante altare sancti Andreæ apostoli projecerunt, ipsique pro eo in orationem prostratisunt. Qui statim ad se reversus, quid passus fuerat confessus est, quia senex quidam ei apparuit, et canem nigrum ad eum dilaniandum dimisit, dicens: Quare fugere voluisti de monasterio isto? Cumque evadere de canis moribus nullo modo potuissem, venerunt quidam monachi, et eundem senem pro me rogaverunt. Qui statim jussit canem abscedere, et ipso ad me reversus sum. Qui etiam sæpe confessus est postea, dicens: Quia eo die quo ista pertuli, consilium habueram de eodem monasterio fugere.

Alius quoque monachus discedere ex eodem monasterio latenter voluit. Cumque hoc mente tractasset, voluit oratorium ingredi, sed statim dæmonio traditus vehementissime vexatus est. Relinquebatur vero a dæmonio, et si extra oratorium stetisset, nihil patiebatur adversi: si vero conatus fuisset ingredi, statim maligno spiritui traditus vexabatur. Cumque hoc sæpius fieret, culpam suam confessus est, quia de monasterio egredi cogitabat. Tunc collecti pro eo fratres, sese per triduum in precibus astrinxerunt, atque ita curatus est, ut ad eum postmodum nunquam spiritus malignus accederet. Dicebat autem se eundem beatum apostolum dum vexaretur vidisse, seque ab eo increpatum esse cur de monasterio voluisset abscedere.

Alii quoque duo fratres de eodem monasterio fugerunt, atque aliqua prius colloquendo fratribus signa dederunt quod per Appiam descendentes Jerosolymam tenderent, qui exeuntes diverterunt de itinere. Et ut a sequentibus inveniri minime potuissent, retrusas cryptas juxta (k) Flamineam portam inventientes, in eis sese occultaverunt. Cum vero vespertinis horis requisiti minime in congregatione inventi essent, ascensis caballis eos quidam fratres secuti sunt, per Metroni portam exeuntes, ut eos in Latinam vel Appiam viam sequerentur. Subito autem eis consilium ortum est ut eos in Salaria via requirerent. Extra civitatem igitur pergentes deflexerunt iter in Salariam. Eos vero minime inventientes per portam Flamineam decreverunt reverti. Cumque reverterentur, mox ut equi eorum ante cryptas illas venerunt in quibus se absconderant, fixerunt gradum, pulsati et compulsi passum (l) movere noluerunt. Consideraverunt monachum talem sine mysterio esse non posse. Attenderunt ad cryptas, viderunt earum aditus missa maceria damnatos, sed caballis suis nusquam euntibus descenderunt. Deposuerunt lapides qui in ore cryptarum 1126 positi fuerant, ingressi sunt, eosque in eis-

(k) Vatic. D et E, ac Colb., *Flammeam portam*. Legendum videtur *Flaminiam*, quæ porta veteris Romæ sat nota. Paulo post iidem Codices *per Metroni portam*, ubi Vatic. A habet *Metronii*, et Norm. omnes *Metrovi*.

(l) Editores, non potuerunt, scilicet incongruum pu-

dem tenebrosis latibulis terræ consternatos invenerunt. Qui ad monasterium reducti, ex eodem miraculo ita sunt meliorati, ut eis multum profuerit ad parum temporis de monasterio fugisse.

Hæc dixi, ut excellentiæ vestræ innotesceret cujus oratorio eleemosynam fecistis. Omnipotens autem Deus, et in anima, et in corpore, et in omni domo, cœlesti vos protectione custodiat, et ad consolationem nostram diu vos vivere concedat. Dilectissimum filium meum domnum Strategium, cum gloriosis parentibus suis filiis vestris mea peto vice saluari. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 58 et 67.)

EPISTOLA XLV.

AD THEOCTISTAM PATRICIAM.

Multis ostendit ejus animum detractionibus turbari non debere, sedandum tamen tranquilla et humili ratione obloquentium murmur. Ostendit etiam, primo religionis causa conjugia non debere dissolvi; secundo peccata omnia in baptismo funditus dimitti; tertio post pœnitentiam triennio factam licentiam non esse peccandi; quarto etiam illum anathematis vinculo teneri qui, necessitate compulsus, id de quo reprehenditur anathematizaverit. Plerosque falso in quatuor illis capitulis imperito zelo accusatos, placandos tamen accusatores illos ratione et mansuetudine, idque Theoctistæ ipsi erga suos agendum.

Gregorius (a) Theoctistæ patriciæ.

Magnas omnipotenti Deo gratias agere debemus, quod piissimi et benignissimi imperatores nostri tales de suo genere juxta se propinquos habent, de quorum conversatione nobis omnibus grande sit gaudium. Unde et pro eisdem dominis continue nobis orandum est, ut eorum vita cum suis omnibus, protegente cœlesti gratia, per longa tempora et tranquilla servetur.

Indico autem quod levitate populi tumultum contra vos detractionis exortum nuntiantibus quibusdam agnovi. Qua ex re excellentiam vestram audio fuisse tædio non modico contristatam. Quod si ita est, valde miror cur vos, qui cor fixistis in cœlo, verba hominum agitent in terra. Beatus enim Job, cum amici ejus qui ad consolandum venerant in increpationem prosiliissent, ait: *Ecce enim in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis* (Job. xvi, 20). Qui enim vitæ suæ in cœlo testem habet, judicia hominum in terra pertimescere non debet. Dux quoque bonorum Paulus dicit: *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ* (II Cor. i, 12). Qui iterum dicit: *Opus suum probet unusquisque, et sic in semetipso gloriam habebit, et non in altero* (Gal. vi, 4). Si enim laudibus lætamur, et detractionibus frangimur, gloriam nostram non in nobis, sed in aliorum ore posuimus. Et quidem fatuæ virgines in vasis suis oleum non sumpserunt, sapientes autem sumpserunt oleum in vasis suis cum lampadibus (Matth. xxv). Lampades quippe nostræ bona sunt opera. De quibus scriptum est: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant*

tarunt voluntatem equis tribuere; secus vero mss. Codices Reg., Rhemig., Vatic., etc.

EPIST. XLV [Al. 39]. — (a) Erat Mauricii imperat. soror; supra, lib. i, epist. 5. In Cod. ms. RR. PP. Capucinorum Rothomag. sic inscribitur hæc epist.: *De discordia sedanda, Gregorius Theoctistæ.*

sancto sanctorum, id est de Deo qui pro nobis homo factus est, loquamur, qui ante mortem in injuriam quia dæmonium haberet audivit; post mortem vero a suis persecutoribus seductor appellatus est, cum diceret: *Scimus quia seductor ille dixit: Post tres dies resurgam (Matth. xxvii, 63)*. Quanta ergo nos peccatores a lingua vel manibus iniquorum hominum portare necesse est, qui in adventu æterni judicis judicandi sumus, si et ipse tanta tam ante quam post mortem pertulit, qui et iudex venit?

Hæc, dulcissima et excellentissima filia, breviter dixi, ne quoties stultos homines tibi derogare cognoscis, qualibet vel parvula mentis tristitia tangaris. Sed quia sedari hoc ipsum stultorum hominum murmur tranquilla ratione potest, peccatum credo (g) si bonum quod valet fieri negligitur ut fiat. Nam cum placare insanas mentes atque **1129** ad salutem reducere possumus, scandalizare eos minime debemus. Sunt enim quædam scandala quæ omnino despicienda sunt; quædam vero, cum vitari sine culpa possunt, despicienda non sunt, ne cum culpa serventur. Quod sacro Evangelio prædicante cognovimus, quia cum Veritas diceret: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem (Matth. xv, 11)*, et discipuli responderent, dicentes: *Scis quia Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt (Ibid., 12)*? protinus respondit: *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum (Ibid., 13)*. Et tamen cum tributum peteretur, prius rationem reddidit perquam tributum solvere non deberet, atque illico subjunxit: *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem. Illum sumens, da eis pro me et te (Matth. xvii, 26)*. Quid est quod de scandalizatis aliis dicitur: *Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum*; et aliis ne scandalizentur a Domino tributum solvitur, quod etiam non debetur? Quid est autem quod aliud scandalum esse permisit, aliud vero aliis venire prohibuit? nisi ut nos doceret et illa scandala quæ nos ad peccata implicant contemnere, et ea quæ placare sine peccato possumus, modis omnibus mitigare?

Vestra itaque excellentia potest, protegente Domino, pravorum hominum scandala cum magna tranquillitate declinare. Priores enim eorum sponte vobis secreto vocandi sunt, atque ipsis ratio reddenda, et perversa quædam capitula, (h) quæ teneri existimant, coram ipsis anathematizanda. Quod si etiam, sicut dicitur, dari anathema fidei suspicantur, etiam

(g) Scilicet, ut statim addit, *sunt scandala quæ omnino despicienda sunt; quædam vero, cum vitari sine culpa possunt, despicienda non sunt, ne cum culpa serventur*. Sic sanctus Paulus vitandum scandalum docuit, ubi de carne manducanda, ne proximus infirmus offendatur; I Cor. vii; Rom. xiv. Quam doctrinam præformaverat Christus Dominus Matth. xvii, xviii. Vide sanctum Thomam, 2-2, quæst. 43, art. præsertim 7 et 8. Eandem fere sententiam

A jurejurando firmandum est vos nunquam eadem capitula tenere, nunquam tenuisse. Nec vobis indignum videatur tali eis modo satisfacere, nec de imperiali genere sit contra eos aliquod in vestra mente fastidium. Omnes etenim fratres sumus, unius imperatoris potestate conditi, et sanguine redempti. Et ideo fratres nostros, quantumlibet pauperes et abjectos, in nullo despiciere debemus.

Certe etenim (Grat. 2, q. 7, c. 11) Petrus potestatem regni cælestis acceperat, ut quæque in terra ligaret vel solveret, essent in cælo ligata vel soluta: super mare ambulavit, ægrotantes umbra curabat, peccantes verbo occidebat, mortuos oratione suscitabat. Et quia ex admonitione Spiritus ad Cornelium gentilem fuerat ingressus, contra eum quæstio a fidelibus facta est cur ad gentiles intrasset, et comedisset cum eis, cur eos in baptismo recepisset. Et tamen idem apostolorum primus, tanta donorum gratia repletus, tanta miraculorum potestate suffultus, querelæ fidelium non ex potestate, sed ex ratione respondit, causam per ordinem exposuit, quomodo vas quoddam, velut linteum, in quo quadrupedia terræ, et bestię, et reptilia atque volatilia inerant, de cælo submitti viderit (Act. xi, 5 seq.), vocemque audierit: *Surge, Petre, occide et manduca (Ibid., 7)*; qualiter tres viri venerint, eum ad Cornelium vocantes; qualiter Spiritus sanctus hunc cum eis ire præceperit; qualiter idem Spiritus **1130** sanctus qui venire in baptizatos in Judæa post baptismum consueverat, in gentilibus ante baptismum venit. Si enim cum a fidelibus culparetur, auctoritatem quam in sancta Ecclesia acceperat attendisset, respondere poterat ut pastorem suum oves quæ ei commissæ fuerant reprehendere non auderent. Sed si in querela fidelium aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione placavit, atque in causa reprehensionis suæ etiam testes exhibuit, dicens: *Venerunt autem mecum et sex fratres isti (Act. xi, 12)*. Si ergo pastor Ecclesiæ, apostolorum princeps, signa et miracula singulariter faciens, non dedignatus est in causa reprehensionis suæ rationem humiliter reddere; quanto magis nos peccatores, cum de re aliqua reprehendimur, reprehensores nostros ratione humiliter placare debemus?

D Ad me etenim, sicut nostis, cum apud vestigia dominorum in regia urbe demorarer, multi ex eis venire consueverant qui de prædictis capitulis accusabantur. Sed teste conscientia fateor, nunquam in eis aliquid erroris, aliquid pravitatis, aliquid de his quæ contra eos dicebantur inveni. Unde et eos opi-

usurpat sanctus Gregorius homil. 7 in Ezechielem: *In nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando vero pro nihilo contemnendum*. Et infra: *In quantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus*. Lege Innocentium III, de novi operis nuntiatione, c. 2, ubi tacito nomine hanc sancti Gregorii doctrinam refert, Extr. lib. v, tit. 32. Gussanv.

(h) Recent., quæ tenere vos existimant.

none contempta familiariter suscipere, et magis ab insequentibus defendere curabam. Dicebatur namque contra eos quia sub obtentu religionis conjugia solverent; et quia dicerent quod baptismata peccata penitus non auferret, et si de iniquitatibus suis quis in triennium poenitentiam ageret, postmodum ei perverse vivere liceret; et quia si compulsi aliquid de quibus reprehendebantur anathematizare se dicerent anathematis vinculo nullo modo teneri. Et si sunt qui certissime talia sentiunt vel tenent, quia Christiani non sunt, dubium non est. Eosque et ego, et omnes catholici episcopi, atque universa Ecclesia, anathematizamus, quia veritati contraria sentiunt, contraria loquuntur. Si enim dicunt (*Grat.* 27, q. 2, c. 19) religionis causa conjugia debere dissolvi, sciendum est (i) quia etsi hoc lex humana concessit, divina lex tamen prohibuit. Per se enim Veritas dicit: *Quæ Deus conjunxit, homo non separet* (*Matth.* XIX, 6). Quæ etiam ait: *Non licet dimittere uxorem, (k) excepta causa fornicationis* (*Ibid.*, 9). Quis ergo huic cœlesti legislatori contradicat? Scimus quia scriptum est: *Erunt duo in carne una* (*Luc.* XVI; *I Cor.* VI; *Genes.* II, 24). Si ergo vir et uxor una caro sunt, et religionis causa vir dimittit uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel etiam fortasse ad illicita migrantem, quæ est ista conversio, in qua una eademque caro et ex parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrisque conveuiat continentem vitam ducere, hos quis audeat accusare, quando certum est quod omnipotens Deus qui minora concessit, majora non prohibuit? Et quidem multos sanctorum novimus cum suis conjugibus et prius continentem vitam duxisse, et postmodum ad sanctæ Ecclesiæ regimina migrasse. Duobus enim modis sancti viri etiam a licitis abstinere solent. Aliquando ut merita sibi apud omnipotentem Deum augeant, aliquando vero ut anteactæ vitæ culpas detergant. Tres etenim pueri in regis Babylonici 1131 obsequium deducti, legumina ad vescendum petentes, cibis regiis uti noluerunt, non quia culpa esset si ea quæ Deus creaverat ederent. Noluerunt ergo ea sumere quæ licebant, ut per continentiam virtus excresceret. David vero qui alienam conjugem tulerat, et pro sua culpa valde fuerat flagellatus, aquam bibere longe post de Bethleemica cisterna voluit. Quam cum ei fortissimi milites detulissent, bibere recusavit, eamque fundendo, Domino libavit. Licebat enim ei bibere si voluisset: sed quia illicita se fecisse meminerat, laudabiliter et a licitis abstinere. Et qui

(i) Citatur novella Juliani, melius Justiniani, novell. 22, de nuptiis, ubi de causa repudiorum. Item lib. V Cod., tit. 17, et in Digestis, titulo de divortis. Addo novell. 123, de sanctiss. episcopis, etc., præsertim cap. 40. Solvatur matrimonium. Gussanv.

(k) An de dissolutione quoad vinculum, an quoad torum ac domicilium, is locus debeat intelligi, Patres aliqui dabitasse visi sunt. Usus tamen et sensus Ecclesiæ stat pro indissolubilitate vinculi. Gussanv. Vide not. in epist. 32 lib. VIII, nunc lib. X.

(l) Si sit consummatum, si conjuges fuerint una

A prius pro culpa sua morientium militum sanguinem fandi non timuit, postmodum, si aquam biberet, etiam viventium militum sanguinem se fudisse iudicavit, dicens: *Num sanguinem istorum hominum qui profecti sunt et animarum periculum bibam* (*I Paral.* XI, 19)? Proinde cum boni conjuges aut meritum augere desiderant, aut anteactæ vitæ culpas delere, ut se ad continentiam astringant, et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam quam vir appetit uxor non sequitur, aut quam uxor appetit vir recusat, (l) dividi conjugium non licet, quia scriptum est: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* (*I Cor.* VII, 4).

B Si qui vero sunt qui dicunt peccata (m) in baptismo superficietenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius, in qua ipsum fidei sacramentum festinantolvere? in quo principaliter ad cœlestis munditiæ mysterium anima ligatur, ut absoluta radicitus a peccatis omnibus soli illi inhæreat de quo Propheta ait: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (*Psal.* LXXII, 28). Certe enim maris Rubri transitus figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes a tergo sunt mortui, sed alii contra faciem in eremo sunt inventi. Sic quippe omnes qui in sancto baptismo tinguntur eorum peccata præterita omnia lavantur, quia eis veluti Ægyptii hostes a tergo moriuntur. Sed in eremo alios hostes invenimus, quia dum in hac vita vivimus, priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multæ nos tentationes fatigant, et ad terram viventium tendentibus iter intercludere festinant. Qui ergo dicit peccata in baptismo funditus non dimitti, dicat in mari Rubro Ægyptios non veraciter mortuos. Si autem fatetur Ægyptios veraciter mortuos, fateatur necesse est peccata in baptismo funditus mori, quia nimirum plus valet in absolutione nostra veritas, quam umbra veritatis. In Evangelio Dominus dicit: *Qui lotus est, non indiget (n) ut lavet, sed est mundus totus* (*Joan.* XIII, 10). Si igitur peccata in baptismo funditus minime dimittuntur, quomodo is qui lotus est mundus est totus? Totus enim mundus dici non potest, cui de peccato aliquid remansit. Sed nemo resistit voci Veritatis: *Qui lotus est, mundus est totus*. Nihil ergo ei de peccati sui contagio remanet, quem totum fatetur mundum ipse qui redemit.

D Si qui autem sunt qui dicunt quia de peccato quolibet triennio poenitentia agenda est, et post (o) triennium in voluptatibus vivendum, isti adhuc nec prædicamenta veræ fidei, nec sacræ 1132 Scripturæ

caro effecti, alioquin solvitur, ex more nostro per religionis ingressum. Gussanv.

(m) Vide Nicephorum, Hist. lib. XI, c. 14, de Adelphio; Theodoret; Hist. lib. IV, cap. 11. Aliter Clemens Alex., lib. I, Pædag., c. 6.

(n) Ita Mss. Norm., Vatic., Corb., etc., etsi Joannes aliter referat, scilicet, *nisi ut pedes lavet*, quod etiam habent Editi.

(o) Vide Epiphanium et Theodoret. de Messalianis et Euchitis, necnon Augustinum, hæres. 54, de Ætianis.

præcepta noverunt. Contra hos prædicator egregius Paulus dicit: *Qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem* (Gal. vi, 8). Contra hos iterum dicit: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt* (Rom. viii, 8). Ubi discipulis subjungit: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu*. Hi quippe in carne sunt, qui in carnalibus voluptatibus vivunt. Contra hos dicitur: *Neque corruptio incorruptionem possidebit* (I Cor. xv, 50). Si autem dicunt pauci temporis poenitentiam contra peccatum debere sufficere, ut iterum liceat ad peccatum redire, recte eos pastoris primi percutit sententia, qui ait: *Contigit illis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti* (II Petr. ii, 21). Magna est enim contra peccatum virtus poenitentiae, sed si quis in eadem poenitentia perseveret. Nam scriptum est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22; xxiv, 15). Hinc rursum scriptum est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit eum, quid proficit lavatio ejus* (Eccl. xxxiv, 30)? Mortuum quippe est omne opus perversum, quod pertrahit ad mortem, quod vita justitiae non vivit. Baptizatur ergo a mortuo, et iterum tangit eum, qui prava opera quae se meminit egisse deplorat, sed in eisdem se iterum post lacrymas implicat. Anima itaque quolibet ejusdem mortui lavatione non proficit, quae hoc iterum faciendo quod planxit, nec per lamenta poenitentiae ad rectitudinem justitiae exsurgit. Poenitentiam enim vere agere, est commissa plangere, sed iterum plangenda declinare.

Si qui vero sunt qui dicunt quia compulsus quiespiam necessitate, si anathematizaverit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt quia Christiani non sunt. Quia ligamenta sanctae Ecclesiae vanis se existimant conatibus solvere, ac per hoc nec absolutionem sanctae Ecclesiae, quam praestat fidelibus, veram putant, (p) si ligaturas ejus valere non existimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia despiciendi per omnia et anathematizandi sunt, ut unde veritatem fallere se credunt, inde in peccatis suis veraciter ligentur.

Si qui sunt igitur qui sub nomine Christiano hæc quae prædiximus errorum capitula aut prædicare audent, aut taciti apud semetipsos tenere, hos procul dubio et anathematizavimus et anathematizamus. Ex omnibus tamen capitulis in eis, sicut prædixi,

(p) Exousi, *Si ligaturas ejus veras esse atque valere non aestimant*. In Excusis, *si anathematizatus fuerit*, contra Mss. Reg., Remig., Norm., etc., fidem, et alio sensu a sancto Doctore minime intento. Hic, *anathematizare*, est jurare, ut Marci xiv, 71, non *anathemate ferire*.

Epist. XLVI [Al. 40]. — (a) Vulgata habet *lævigatis*; Hebræi גופר gopher. Quidam Rabbini vertunt de lignis cedri. Cedrus vero abundat in Syria, estque imputribilis. Sanctus Ambrosius de Noe et Arca, c. 6, *De lignis quadratis*, et capite 7 distinguit hanc arcam Noe ab arca Moysis, quod arca Moysis fuerit ex lignis imputribilibus. Itaque fallit hic aut fallitur Cornelius a Lapide in suo comment. in Genesim. Sanctus autem Augustinus tract. 6 in Joan., putat ligna fuisse imputribilia. Sanctus Hieronymus in Quæstio-

A qui ad me in urbem regiam venire consueverant, nullum omnino errorem cujuslibet prædicti capituli agnovi, sed neque fuisse existimo. Nam si fuisset, agnovissem. Quia vero sunt multi fidelium qui imperito zelo succenduntur, et sæpe, dum quosdam quasi hæreticos insequuntur, hæreses faciunt, eorum infirmitati consulendum est, et, sicut prædixi, ratione et mansuetudine sunt placandi. Illis quippe sunt similes de quibus scriptum est: *Testimonium illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam* (Rom. x, 2). Vestra itaque excellentia quæ in lectione, in lacrymis, atque in eleemosynis incessabiliter vivit, eorum, sicut petii, imperitiam placare mansuetis exhortationibus ac responsionibus debet, ut non solum de semetipsa, sed etiam de illis gloriam æternæ retributionis inveniat. Hæc me vobis dicere nimis amor suavit, quia et in vestra lætitia me crescere, et in vestra tristitia me existimo minorari. Omnipotens Deus gratia vos cœlesti custodiat, et salva domni nostri pietate et piissime domnæ tranquillitate, pro parvulorum dominorum nutrimento vitam vestram longius extendat.

EPISTOLA XLVI.

AD ISACIUM JEROSOLYMITANUM EPISCOPUM.

Synodice illius epistolæ respondens, Ecclesiam arcæ confert, extra quam salus nulla. Laudat Isacii fidem, quam profitetur suam. Gaudet compressa sub Christianissimo imperatore hæreticorum ora. Isacium hortatur ut in Ecclesiis suis compescat simoniam, ac quædam compescendo, quædam tolerando jurgia mitiget.

Gregorius Isacio episcopo Jerosolymitano.

C Servata veritate historię, quid aliud est quod diluvii tempore humanum genus extra arcam moritur, ad vitam vero in arca servatur, nisi hoc quod aperte nunc cernimus, quia infideles quosque extra Ecclesiam peccati sui unda perimit, et fideles suos in fide atque in charitate sanctae Ecclesiae unitas, quasi arcæ compago, custodit? Quæ arca videlicet (b) de imputribilibus lignis compingitur, (d) quia de animabus fortibus atque in bono suo perseverantibus ædificatur. Et cum a sæculari vita unusquisque convertitur, quasi adhuc ligna de montibus succiduntur. Cum vero ad sanctae Ecclesiae ordinem ad aliorum custodiam deducitur, quasi de excisis atque compositis lignis ad servandam vitam hominum arca ædificatur. Quæ profecto arca, cessante diluvio, in monte requievit, quia hujus vitæ corruptione cessante, cum malorum

D nibus Hebraicis in Genes., legit *quadratis*, quæ mystice exponit de doctoribus. Apud Theodoretum, dialogo 1 *immutabilis*, citat orthodoxus sanctum Hippolytum, qui ait arcam fuisse de lignis imputribilibus. Alcimus Avitus Viennensis, in earm. de initio mundi, silvas, quercus, robora convehit ad arcæ constructionem. Gussanv. Gopher est cedri species. Plinius, inquit Buxtorfius, meminit lib. xiii, cap. 5, cujusdam cedri, quæ cariem non sentit.

(b) Sunt tamen etiam Ecclesiae membra animæ infirmæ atque in bono suo non perseverantes, quod imple negant Calviniani. Solos itaque hic attendere videtur prælatos potentes opere et sermone, qui dum fideles pascunt, regunt, custodiunt, arcam mysticam scilicet Ecclesiam ædificant continendis servandisque populis præparatam.

operum fluctus transferint, in cœlesti patria sancta Ecclesia velut in monte requiescet excelso. In hujus itaque arcæ ædificationem vos currere, relecta fraternitatis vestræ epistola, rectæ fidei compage gaudemus; magnasque omnipotenti Deo gratias exsolvimus, qui, et immutatis gregis sui pastoribus, fidem quam semel sanctis Patribus tradidit etiam post eos immutabilem custodit. Prædicator autem egregius dicit: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. III, 11)*. Quisquis igitur cum dilectione Dei et proximi, fidei, quæ est in Christo, firmitatem tenet, eundem Jesum Christum Dei et hominis filium apud se a Patre posuit fundamentum. Sperandum ergo est quia ubi Christus fundamentum est, bonorum quoque operum sequatur ædificium. Ipsa quoque Veritas per se dicit: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium (Joan. x, 1)*. Et paulo post subjicit, dicens: *Ego sum ostium*. Ille ergo ad ovile ovium intrat per ostium, **1134** qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac Redemptore humani generis vera sentit et prædicat, prædicata custodit, culmen regiminis ad officium portandi oneris suscipit, non ad appetitum gloriæ transitorii honoris. Curæ quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilanient, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum persuadentes devastent. Sed in his omnibus ipse nos instruat, qui propter nos homo factus est. Qui dignatus est fieri quod fecit, ipse et infirmitati meæ, et tuæ charitati spiritum sui amoris infundat, atque in omni sollicitudine et custodia circumspectionis oculum nostri cordis aperiat.

Quod vero ad sacros ordines rectæ fidei viri perducuntur, eidem omnipotenti Deo sine cessatione gratias solvendæ sunt, et pro vita piissimi et Christianissimi domni imperatoris nostri, et tranquillissima ejus conjuge, et ejus mansuetissima sobole, semper orandum est, quorum temporibus hæreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, orthodoxi tamen imperatoris tempore prava quæ sentiunt eloqui non præsumunt; ita ut aperte videamus impleri quod scriptum est: *(c) Congregans sicut in utre aquas maris (Psal. xxxi, 7)*. **D** Aqua enim maris sicut in utre congregata est, quia amara hæreticorum scientia quidquid hodie pravam sentit, in pectore comprimit, et aperte dicere non præsumit. Tua vero fraternitas spiritaliter edocta rectam per omnia fidem protulit, et quæ querenda erant subtiliter enarravit. Fides itaque vestras fides est no-

(c) Hanc expositionem præformaverat Augustinus in psal. xxxi: *Modo intra mortalia pectora inclusum amarum est... Ipse congregavit velut in utrem aquas maris, ut mortalis pellis contegat amaram cogitationem.*

(d) Verba hæc benigne interpretanda. Non enim impedit simonia ne quis vere et re ipsa ordine sacro insigniatur. Exteriorem administrationem non impedit occultum crimen; qui tamen ita promotus est,

A stra. Ea tenemus quæ dicitis, ea dicimus quæ tenetis.

Quia vero pervenit ad nos in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem nisi ex præmiorum datione pervenire, si ita esse vestra fraternitas agnoscit, hanc primam oblationem omnipotenti Deo offerat, ut a subjectis sibi Ecclesiis errorem simoniacæ hæreseos compescat. Nam ut alia taceam, quales esse in sacris ordinibus poterunt, qui ad hos non merito, sed præmio provehantur? Scimus autem quanta animadversione hanc apostolorum princeps insecutus est, qui primam damnationis sententiam contra Simonem protulit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri (Act. VIII, 20)*. Ipse quoque Creator ac Redemptor humani generis Dominus Deus noster cum flagellum de resticulis fecisset, de templo cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi*). Quid est enim aliud in templo columbas vendere, nisi in sancta Ecclesia eam per quam Spiritus sanctus datur ad pretium manus impositionem dare? Sed cathedras vendentium columbas eversæ sunt, (d) quia talium sacerdotium in sacerdotio non deputatur.

Præterea pervenit ad me, quia in ea Ecclesia quæ Neas dicitur, sæpe in Jerosolymorum urbe vestræ Ecclesiæ **1135** jurgia nascuntur. Unde sanctitas vestra debet sollicitè cuncta pensare, et quædam mansuele corrigere, quædam vero quæ corrigi nequeunt æquanimiter tolerare. Aperte enim videmus quod per Psalmistæ vocem a sancta Ecclesia dicitur: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores (Psal. cxxviii, 1, 2)*. In dorso quippe onera portantur. **C** Supra dorsum ergo nostrum fabricant peccatores, quando eos quos corrigere non possumus patiando portamus. Navis etenim gubernator cum adversari sibi ventum considerat, quosdam fluctus directo clavo exsuperat, quosdam vero quos euparari non posse prævidet inflexo cursu prudenter declinat. Sic itaque sanctitas vestra quædam compescendo, quædam tolerando mitiget, ut in sancta Jerosolymorum Ecclesia pacem cohabitantium per omnia conservet. Scriptum quippe est: *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum (Hebr. xii, 14)*. In rixa etenim mentis ipsum lumen clauditur bonæ intentionis. Unde Psalmista dicit: *Turbatus est præ ira oculus meus (Psal. vi, 8)*. Et quid jam in nobis **D** boni operis remanet, si pacem ex corde perdimus, sine qua Dominum videre non valemus? Vos itaque ita agite, ut de his quoque qui per jurgium perire poterant mercedis vestræ lucra colligatis. Omnipotens Deus dilectionem tuam gratia cœlesti custodiat, et de his qui tibi commissi sunt (e) fructum multiplicem ac mensuram supereffluentem ad

possidendo non præscribit, etiam post triennium, quia non vere, id est non legitime promotus est; quod odio tanti criminis invaluisse credimus, quandoquidem in aliis illegitimis promotionibus indulgentior est Ecclesiæ censura. Vide not. in epist. 46 lib. II.

(e) Vulgati, *fructum multiplicet, ac mensuram.... concedat.*

æterna gaudia reportare concedat. (*Videl. vii, ep. 32.*)

EPISTOLA XLVII.

AD ANATOLIUM DIACONUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Neque Joannem, neque episcopum alium ob corporis infirmitatem deponendum.

Gregorius Anatolio diacono Constantinopolitano.

Scriptis mihi tua dilectio (*Grat. 7, q. 1, c. 1*), piissimum domnum nostrum reverendissimo fratri meo Joanni, primæ Justinianæ episcopo, pro ægritudine capitis quam patitur, præcipere succedi, ne forte dum episcopi jura eadem civitas non habet, quod absit, ab hostibus pereat. Et quidem nusquam canones præcipiunt ut pro ægritudine episcopo succedatur. Et omnino injustum est ut si molestia corporis irrui, honore suo privetur ægrotus. Atque ideo hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in mea anima ex ejus depositione veniat. Sed suggerendum est ut si is qui est in regimine, ægrotat, (a) dispensator illi requiratur talis qui possit ejus curam omnem agere, et locum illius in regimine Ecclesiæ, ipso non deposito, conservare, ac in custodia civitatis implere, **1136** ut nec omnipotens Deus offendatur, neque civitas inveniat esse neglecta. Si vero idem reverendissimus Joannes fortasse pro molestia sua petierit ut ab episcopatus honore debeat vacare, eo petitionem scripto dante concedendum est. Aliter autem nos id facere pro omnipotentis Dei timore omnimodo (b) non valemus. Quod si hoc ita petere ille noluerit, quod piissimo imperatori placet, quidquid jubet facere, in ejus potestate est. Sicut novit, ipse provideat. Nos tantummodo in depositione talis viri non faciat permisceri. Quod vero ipse fecerit, si canonicum est, sequimur. Si vero canonicum non est, in quantum sine peccato nostro valemus portamus. (*Cf. Joan. Diac. l, iv, c. 39.*)

EPISTOLA XLVIII.

AD URBICUM ABBATEM.

Inconstantiam ac temeritatem illius increpat. Quis in Lucusiano monasterio abbas, quis præpositus esse debeat, ipse præcipit.

Gregorius Urbico abbati.

Valde me contristatum dilectio tua cognoscat quod tantam in congregatione monasterii nostri confusione evenisse cognovi, quod dum de ordinando abbate aliquid in (a) Lucusiano monasterio disponeres, non unum, sed pene duos abbates fecisti: mane, sic-

Epist. XLVII [*Al. 41*]. — (a) Ægrotanti invito non succeditur; accedere potest alius, qui loco ejus regat. An presbyter de proprio clero? an episcopus adventitius sub titulo in partibus infidelium consecratus, quem coadjutorem vocant, cum futura successione? an sine futura successione suffraganeus et vacans? GUSSANV.

(b) Excusi, non aulemus. Sequimur Reg., Remig., Vat., etc., passim mss. Codices.

Epist. XLVIII [*Al. 42*]. — (a) Legitur *Lucusiano* in plerisque Mss. Urbicus prius præpositus, ex epist. 6 lib. v, postea abbas sancti Hermetis, alias sancti Joannis Baptistæ, nunc sancti Joannis de eremitis, apud Panormum, ex epist. 48 lib. vi, jubente sancto Gregorio, curam habuisse etiam aliorum monasteriorum Siciliæ videtur, in his Lucusiani, quod Gregorius suum appellat monasterium, quia scilicet ejus munificentia fuerat constructum ac fundatum

A ut audio, Domitium presbyterum, vespere vero latorem præsentium Bonum servum Dei. Ex qua re aspicio quam dissoluta sit regula monasterii, dum nec monachi ejusdem monasterii tibi ad obediendum parati exstiterint, nec tu constanter aliquid disponere potuisti. Unde vehementer ingemisco quia aliter esse monasterium nostrum quam putabam invenio. Quod ex nulla alia re evenire valuit, nisi quia tua dilectio in regimine suo inordinata est, nec cum gravitate aliquid valet disponere; sed modo studet peccantibus (b) enerviter blandiri, modo inordinate et extra modum nimie irasci. Nam si semetipsam in mentis sum ratione tenere potuisset, et ipsa ejus maturitas haberi in reverentia potuit, et disciplinæ in monasterio ordo servari. Hoc autem factum deterius puto, quod prædictum Bonum, monachum, de monasterio quod construxit, sine jussione mea tollere præsumpsisti, maxime quia neo ætati ejus expedire suspicor, ut possit in regimine præesse. Ideoque volumus ut Domitius presbyter abbas esse Lucusiani monasterii debeat, eique præpositus Lucifer monachus fiat, in cujus requiescere solatio valeat. Ex nostra itaque auctoritate hæc te disponere, Deo adjuvante, præcipimus. Cui dispositioni si quis præsumpserit ingratus existere, ad nos sine dubio transmittatur. Acceptis ergo scriptis nostris, fratrem et coepiscopum nostrum Victorem **1137** ad Lucusianum monasterium dilectio tua invitet, quatenus ipse illic missarum solemnias celebrare, et prædictum Domitium auctore Deo abbatem ordinare debeat; ne dum tuum consilium sequimur in errorem sicut cæci ducamur. Nam Catellum monachum in Lucusiano monasterio præpositum dilectio tua fieri voluerat. Quod postquam fieri mandavimus, quia monachus non sit agnovimus. Ex parva enim eulogia, quam Bonus monachus accepit, partem petendo contentionem facere in itinere minime timuit. Quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, tua poterit dilectio scire, si (c) regulam monachorum nosse voluisset. Ex discipulo autem tuo cognovimus quia tu qui abbas diceris, esse adhuc monachus nescis. Et credo quod non disparis mentis sit in hac divisione (d) cellerarius etiam Lucifer, quem præpositum fieri diximus. Sed tolerabilius est antiquiorem fratrem quam novum et puerum tolerare.

D cum quinque aliis in Sicilia, teste Joan. Diac., lib. 1, c. 5. Monasteriorum Benedictinorum seu Gregorianorum in Sicilia præpositum generalem fuisse Urbicum docet Rochus Pirrus, lib. iv, parte 2.

(b) Vulgati, *leniter blandiri*. Placet magis alia lectio, quæ persertim est Rhem., Norm. et Vatic. D.

(c) Scilicet a sancto Benedicto scriptam, ubi cap. 54, velat monachos eulogias sine jussu abbatis accipere. Sanctus Gregorius, lib. ii Dialog., cap. 36, de S. P. Benedicto scripsit, inquit, *monachorum regulam*.

(d) Excusi, *cellarius*. Melius, *cellerarius*, ex Mss. Angl., Vatic. D, Victor. et plur. Hanc lectionem confirmant epist. 24 lib. xii et Regula sancti Benedicti, ubi frequenter agitur de monasterii cellario, nusquam de cellario. In regulis tamen monasticis legitur etiam *cellerarius* et *cellarius*, ut videre est in Concordia Regul., pag. 581 et seq.

EPISTOLA XLIX.

AD URBICUM ABBATEM.

rusiam monasterii pecunia Petro Tricalitano episcopo det solidos XL.

gorius Urbico abbati.

otio tua præsentiali scripta suscipiens de solusiani monasterii, quos apud eum Salaris noster esse renuntiavit, sine mora vel exone aliqua XL solidos fratri nostro Petro Tricalitano episcopo dare studeat. Sed et monachis apud se pro eorum salute de eodem monasterio frater noster abstulit studii tui sit ante fati Lucusiani monasterii districtius curare, ut alimoniam (a) et vestimenta annis sex exinde præbere modis omnibus debeat.

EPISTOLA L.

AD ADRIANUM NOTARIUM.

se maritum suum, nolente ipsa tonsuratum et monachum, reddi jubet.

gorius Adriano notario Panormitano.

hosa (Grat. 27, q. 2, c. 21) latrrix præsentialium est maritum suum contra voluntatem suam monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quia ad ejusdem abbatis culpam et invidiam et dubium pertinere, experientia tua præcipient ut diligenti inquisitione discutiat, ne forte ipsius voluntate conversus sit, vel ipsa se mutumiserit. Et si hoc repererit, et illum in monasterio permanere provideat, et hanc, sicut dicit, 1138 mutare compellat. Si vero nihil est, (a) nec quoddam fornicationis crimen, propter quod viro licet relinquere uxorem, præmulierem commisisse cognoveris, ne illius sine uxori relictæ in sæculo fieri possit perdis occasio, volumus ut maritum suum illi, vel tonsuratus est, reddere omni debeas excusante. Quia etsi (c) mundana lex præversionis gratia, utrolibet invito, posse solugium, divina hoc tamen lex fieri non permittit. Nam, excepta fornicationis causa, vir uxoremmittere nulla ratione conceditur, quia postcopulatione conjugii viri atque mulieris corpus efficitur, non potest ex parte conversus parte in sæculo remanere. (Cf. Joan. Diac. l. 41.)

EPISTOLA LI.

AD UNIVERSOS SICILIÆ EPISCOPOS.

is imminentem hostium invasionem binas per octidam litanias indicant, et fideles a sæculari versitate dehortantur.

gorius universis episcopis Siciliæ.

r. XLIX [Al. 43]. — (a) In Vatic. A, qui per cum Remig. et Victor. epistolam hanc; et vestiarius.

r. L [Al. 44]. — (a) Apud Gratianum, loco, nec quondam.

a videtur fuisse Gregorii sententia, ut propiussum ab altero conjugum fornicationis crimini liceret monasterium ingredi, atque ibi licam vitam cum stabilitate profiteri.

e ea supra. Vide novell. Justiniani 123, c. 40, datur posse explicari de matrimonio rato, in non venit in mentem sancti Gregorii. Nunc matrimonium ratum solvitur religionis in-

A Super afflictiones et gemitus quos annosa hic continuatione de hostibus sustinemus major nos metus exoruat, quod inimicos nostros omni annisu ad Siciliæ invasionem cognoscimus festinare. Sed ne hæc illis molientibus prosperitatem multitudo nostrorum præbeat peccatorum, toto nos corde ad Redemptoris nostri remedia conferamus, et quibus resistere virtute non possumus, lacrymis obviamus. Nam quid vobis cavendum, quidve sit vehementius formidandum, ex istius provincie debetis desolatione colligere. Itaque hortor, fratres charissimi, ut omni hebdomada quarta et sexta feria (a) litaniam inexcusabiliter indicatis, et contra barbaricæ crudelitatis incursus supernæ protectionis auxilium imploretis. Sed ut ad aures Dei viam precibus faciatis, vigilantius studendum est ut voces actibus adjuventur; nam inanis sit oratio, ubi prava est actio. Quia igitur quanto immane cernitis imminere periculum, tanto simul omnes in fletu debetis et gemitu occupari, filios vestros a sæculari perversitate, sacerdotaliquamprimum adhortatione compescite. Discant iniusti contemnere, et quæ Deo placita sunt amare, ut illos possitis habere ad impetrandam divinæ misericordiæ gratiam adjuutores, ne si neglexeritis, actio eorum preces orationum superet, et sævientis inimici gladius, quod absit, resecet quos monentis verba non corrigunt. Deus autem noster justus et pius est, et sicut perseverantibus in pravitate districtus est, ita conversis misericors. Ad ipsum ergo 1139 tota mente contriti cordis ejulatione curramus, ab ipso ereptionis nostræ solatia postulemus. Qui quoniam benignus et mitis est, si nos a malis nostris emendatos sua viderit mandata diligere, et hic nos potens est ab hoste defendere, et in futuro æterna nobis gaudia præparare. (Cf. Joan. Diac. l. iv, c. 53.)

EPISTOLA LII.

AD DONUM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Id compleatur quod Placidum inter et Messanensis Ecclesiæ actores judicatum est.

Gregorius Dono episcopo Messanensi.

Nullus unquam contentioibus finis imponitur, si impleri ea quæ judicata fuerint differantur. Filius itaque noster Placidus, vir magnificus, questus est nobis ea quæ inter eum et actores Ecclesiæ vestræ Dei judicio definita sunt fraternitatem vestram nolle complere. Quod si ita est miramur, ut dum quieti vestræ vos deceat studere, contentiois vobis scrupulum reservetis. Proinde scriptis vos præsentialibus

gressu, modo non fuerit consummatum. Quid si copula præcesserit nuptias, poteritne vir uxore invitata religionem ingredi? Gussanv. Ista novella laudatur ad hunc canonem in novissima corporis juris can. Editione; verum pro c. 40 assignatur c. 58, ut est divisa novella apud Julianum.

Epist. LI [Al. 45]. — (a) Litania a verbo Græco λίσσομαι, supplico, significat hic supplicationem publicam. Nomen sumptum a verbis illis Kyrie eleison, quæ præmittuntur. Hinc sanctus Benedictus reg. c. 9, post hoc... supplicatio litanie id est Kyrie eleison. De his fuisse in notis ad lib. Sacram. et infra in appendice epistolarum.

adhortamur ut subtiliter requirere debeatis. Et si qui minus impletum est, si tamen nihil est quod juste possit obsistere, sine discordia compleatur; quatenus (a) nec supradictus magnificus vir se queratur irrationabiliter fatigari, nec vos contra ordinis vestri propositum videamini despexisse quod justum est. (b) Datum mense Junii, indict. 4.

EPISTOLA LIII.

AD ADRIANUM NOTARIUM.

Incantatores et sortilegos insequi pergat.

Gregorius Adriano notario.

Pervenit ad nos (*Grat.* 26, q. 5, c. 8) quod quosdam (a) incantatores atque sortilegos fueris insecutus. Et omnino nobis sollicitudinem zelumque tuum gratum fuisse cognoscas; sed moleste tulimus quod te dubitare ne ab eis nobis contra experientiam tuam subripi potuisset didicimus, cum certus esse ac scire debueris hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficere, non ad culpam ascribi. Et ideo studii tui sit sollicite querere, et quoscunque hujusmodi inimicos Christi inveneris, ita districta ultione corrigere, ut et nos de experientia tua melius debeamus habere iudicium, et Deo nostro te, quod maxime studendum est, valeas commendare (b).

EPISTOLA LIV.

AD DESIDERIUM GALLIÆ EPISCOPUM.

Quod episcopus grammaticam artem docere non debeat. Quos cum Laurentio et Mellito mittit in Britanniam monachos commendat.

Gregorius Desiderio (a) episcopo Galliæ.

Cum multa nobis bona de vestris fuissent studiis nuntiata (*Grat. dist.* 86, c. 5), ita cordi nostro nata est lætitia, 1140 ut negare ea quæ sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat minime pateremur. Sed post hoc pervenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea quæ prius dicta fuerant in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christilaudes non capiunt. Et quam gravenefandumque sit episcopis canere quod nec laico (b) religioso conveniat, ipse considera. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbyter postmodum veniens hac de re subtiliter requisitus negaverit, atque co-

natus vos fuerit excusare, de nostris tamen adhuc animis non recessit quia quanto exsecrabile est hoc de sacerdote enarrari, tanto utrum ita necne sit districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde si post hoc evidenter ea quæ ad nos perlata sunt falsa esse claruerint, nec vos nugis et sæcularibus litteris studere constiterit, Deo nostro gratias agimus, cui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis quæ poscitis securi jam et sine aliqua dubitatione tractabimus. Monachos vero quos una cum dilectissimo filio nostro Laurentio presbytero et Mellito abbate ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus vobis in omnibus commendamus, ut, fraternitate vestra solatiante, nulla illos ad proficiscendum mora valeat impedire. (*Cf. Joan. Diac. l. III, c. 53.*)

EPISTOLA LV.

AD VIRGILIUM ARELATENSEM EPISCOPUM.

Ut synodus ad eradendam simoniam cogatur insistat. Serenum episcopum a pravorum hominum societate cohibeat. Monachos ad Augustinum cunctas habeat commendatos.

Gregorius (a) Virgilio episcopo Arelatensi.

Cum divinæ lectionis testimonio idolorum servitus avaritia nuncupetur, quo studio de templo Dei sit pellenda cognoscitur, et a quibusdam sacerdotibus, quod gementes dicimus, non cavetur. Tenet enim captivum cor sæva cupiditas, et licitum suadet esse malum quod imperat, atque id agit, ut uno eodemque gladio et dantem et accipientem interimat. Quis igitur post hoc locus contra avaritiam tutus esse prævaleat, si Dei illi a pravis sacerdotibus aperiatur Ecclesia? Quando ovium septa inviolata custodiat, qui intrare lupum invitat? Proh nefas! manus illicito munere polluit, et alios se benedictione credit erigere, cum ipse jam sit propria iniquitate substratus, et sua nihilominus ambitione captivus. Hujus ergo mali rapacitas, quia arcem vestræ mentis nunquam intraverit, et innoxias habere vos manus de ordinationibus perhibetis, omnipotenti Deo gratias agite, et tanto ei vos debitores esse cognoscite, quanto illæsi ab hujus morbi contagio eo custodiens mansistis. Sed hæc vobis minus quam poterant bona proficiant, si hoc et in aliis sollicite 1141 (b) non velastis. Sicut autem in te istud tibi

Epist. LII [*Al.* 46]. — (a) Excusi, nec sint quibus supradictus. Infra habent ordinis nostri pro vestri, quod in omnibus Vatic., Norm., etc., legitur.

(b) Hæc desunt in plerisque Mss. Reperiuntur in Vatic. B. et E, nec non in Colbert., ubi tamen assignatur indictio 3.

Epist. LIII [*Al.* 47]. — (a) Circa illa tempora magnum fuisse numerum sortilegorum docent plerique conciliorum canones, ut Venetici, Agathensis, Aurelian., Antissiodorensis, Narbon., Liptinensis. GUSSANV.

(b) In duobus Colbert. præmittitur huic epist., mense Junii, indictione 4.

Epist. LIV [*Al.* 48]. — (a) Episcopo Viennensi, de quo epist. 54 lib. vi.

(b) Religiosum intellige pium virum, quem a do-

oenda in academiis grammatica prælegendisque in schola auctoribus ethnicis arcere videtur Gregorius. Id tamen fecerunt plerique tum in monasteriis, tum in episcopis et circumadjacentibus locis ecclesiasticis, tum in generalibus studiis; et quod sancto Gregorio Nyss. vitio datum est, aliis laudi ducitur. Imo Gregorius ipse libro v comment. in I Regum c. III, num. 30, grammaticæ studium, aliarumve artium, ut vocant, liberalium peritiam impense landat, quod illis in sacræ Scripturæ intelligentia multum juvatur. Itaque non rem ipsam culpam arbitratur, sed rei modum.

Epist. LV [*Al.* 49]. — (a) In Vatic. A, D, E, Virgilio.

(b) Vatic. A, B, D, E, non vitastis. Consentiant Norm. et plerique.

malum displicuit, ita hoc et (c) in fratre zelari debueras. Nam dum divina præcepta nos moneant proximos sicut nos ipsos debere diligere, non parvæ culpæ est despicere, et quod sibi quisque metuit, aliis non timere. Vel nunc ergo, dilectissime frater, da operam ut quod a correptione quiescendo in aliis perdidisti resarcias, et ab hac quos potueris pravitate compescas, atque ut synodus ad eradendam ipsam hæresim congregari possit insistat, quatenus cum dilectionis vestræ mercede melius ab omnibus caveatur quod, auctore Deo, omnium fuerit constitutione damnatum.

Pervenit præterea ad nos (*Grat. 2, q. 7, c. 59*) fratrem et coepiscopum nostrum Serenum Massiliensem pravos homines omnino in societatem suam recipere, ita denique ut presbyterum quemdam, qui post lapsum in suis adhuc dicitur iniquitatibus volutari, familiarem habeat. Quod a vobis subtiliter requirendum est. Et si ita constiterit, curæ vobis sit nostra hoc sic vice corrigere, ut et qui talem recipit, non familiaritate fovere, sed doceat potius ultione comprimere; et qui receptus est, idem discat cum lacrymis peccata diluere, non iniquitatem in immunditiis cumulare.

Monachos vero quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus fraternitas vestra habeat in omnibus commendatos; et ita eis ad proficiendum solatiari studeat, atque concurrere, ut vobis sibi opitulanti celeriter, Deo protegente, quo directi sunt (d) valeant perexire.

EPISTOLA LVI.

AD ÆTHERIUM EPISCOPUM LUIGDUNENSEM.

Ut insistat ad synodum cogendam. De privilegiis Ecclesiæ suæ mittat exemplaria. Irenæi scripta non inveniri. Commendat monachos ad Augustinum in Angliam missos.

Gregorius Ætherio episcopo Galliæ.

Epistolarumstrarum plena venerabili gravitate locutio ita sibi cordis nostri (a) fixit affectum, ut mutuum semper libeat miscere sermonem, quatenus et si (b) corporali vestra præsentia frui non valemus, nil sibi contra nos absentia hoc intercurrente valeat commercio vindicare. Quantus namque in vobis ecclesiastici ordinis amor eniteat, quanta sit dilectio disciplinæ, quantum observantiæ studium salubrium decretorum, ex illo quod nostram submisit et omnino

(c) Excusi, in fratre cum dolore zelare debueras.

(d) Vulgati, valeant pervenire. In duobus Teller. valeant exire Subditur: *Data die Kalendas Januarii, indict. 4.* Idem legitur in Remig., sed omittitur Januarii.

Epist. LVI [*Al. 50*]. — (a) Vatio. A et B, *vinxit*, Vatic. F, *junxit affectum*.

(b) Norm., Corb. et duo Vatic., *corporali vobis frui præsentia non valemus*.

(c) In recent. omittitur *sæva*. Qua ratione, nescimus; legitur enim in omnibus fere Mss. et in vet. Edit., convenitque maxime auri fami et insanis hoc epithetum.

(d) Locus hic ope Mss. sanandus fuit; sic enim antea legebatur: *honoris præmium vitæ sit provectus, sapientiæ incrementum, modestiæ morum*. Nostram lectionem hausimus in Norm., tribus Vatic., Corb., San Viet., Reg. In Rhem. et Vatic. D, post *provectus* additur *sapientia*.

A libenter adhortationem accipitis, et servandam inviolabiliter 1142 prædicatis, ostenditis. Quia igitur ad aliorum emendationem promptum cor geritis, et vetustatis malum libera, sicut decet, voce damnatis, postquam et aliis fratribus coepiscopisque nostris ipsa voluntas est, oportet ut unanimes contra dominicos hostes insurgere, et avaritiam de domo Dei synodali debeat definitione projicere. Nihil in dandis ecclesiasticis ordinibus (c) auri sæva fames inveniat, nil blandimenta subripiant, nil gratia conferat: (d) honoris præmium vita sit, provectus incrementum modestia, ut obtinente hujusmodi observantia, et indignus qui præmiis quærit ascendere judicetur, et digne cui bonum testimonium actio perhibet honoretur. Hæc vobis, dilectissime frater, cura sit, hæc animis vestris sollicitudo semper invigilet, ut et zelum quem litteris ostenditis cordis vestri testem esse opere demonstratis. Itaque assidue instanterque ad congregandam synodum imminete; et ita vos enixius exhibete, ut nominis dignitatem officii administratione compleatis.

De eo vero quod Ecclesiæ vestræ concedendum ex antiqua consuetudine deposcitis, requiri in scrinio fecimus, et nihil inventum est. Unde nobis epistolas quas vos dicitis habere transmittite, ut ex eis quid concedendum est colligamus.

Gesta vero vel (e) scripta beati Irenæi jam diu est quod sollicite quæсивimus, sed hactenus ex eis inveniri aliquid non valuit.

C Præterea fraternitas vestra monachos quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum direximus habere studeat in omnibus commendatos, suamque illis charitatem propter Deum exhibeat; atque illis ita studio sacerdotali obnixè concurret, et suo eos solatio ad agendum iter adjuvare festinet, ut dum nulla eis illic res morandi causas intulerit, et hi celerius pergere, et vos mercedem de præstitis invenire possitis. (f) Datum die 10 Julii, indict. 4. (*Vid. sup. epist. 49.*)

EPISTOLA LVII.

AD ARIGIUM EPISCOPUM VAPINCENSEM.

Damnandæ in concilio simonæ operam impendat. Faveat monachis ad Augustinum euntibus.

Gregorius Arigio episcopo (a) Galliarum.

D (e) Conqueritur sanctus Gregorius scripta simul et gesta sancti Irenæi a se non potuisse reperiri. Scripta pleraque habemus, vel potius scriptorum versionem Latinam, sed gesta authentica nemo hactenus protulit. Irenæo martyris titulum tribuit sanctus Hieronymus semel tantum, scilicet comment. in Isaiam, c. 64, cum sæpe scriptorum illius honorificam faciat mentionem. Et quidem de ejus martyrio nonnulli dubitant. Hinc fortasse a martyris titulo sanctus Gregorius de ipso loquens abstinuit. Si legeris Guillelmum Cave, de Scriptoribus Eccl., Irenæi martyrium impugnantem, consule postea Tillemontium, tomo III hist. Eccles., in Irenæo.

(f) In duobus Teller.: *data die decimo Kalendas Julii, indict. 4.* In tribus Vatic.: *mense Julio, indict. 4.* In Remig.: *Data mense Septembri, indict. 4.*

Epist. LVII [*Al. 51*]. — (a) De Arigio episcopo Vapincensi, vide epist. 107, indict. 2.

Cum in fraterna dilectione unum cor, unus sit animus, sicut in alterius prosperis mens lætatur, ita in adversis affligitur quia in utroque (b) participes esse lege charitatis astringitur. 1143 Atque ideo major nos de tristitia vestra mœror invaserat, ne fortasse prolixus luctus afflictio assiduo cor vestrum dolore pulsaret, et vitam gemitibus oneraret. Sed, susceptis charitatis vestræ epistolis, optato sumus gaudio consolati, atque omnipotenti Deo gratias egimus, (c) quia et unanimitem vestram incolumem, et animum ad consolationem rediisse cognovimus. Nec enim aliter de vobis fuerat æstimandum, nisi quia quidquid adversitatis esset sacerdotali sine dubio patientia vinceretis.

Qualiter præterea in abscondenda simoniaca hæresi fraternitatis vestræ zelus olim exarsit, bene recolimus. Unde hortamur ut, operam studiosius impendentes, districta inter alia quæ scripsimus, concilii definitione damnetur; quatenus dum voluntatis nostræ intentio sollicitudinis vestræ fuerit ope completa et omnipotenti Deo oblationem gratissimam de vitiorum correptionibus offeratis, (d) et alio-

(b) Vulgati, *participes esse lege charitatis astringimur.*

(c) Ita Mss., cum in Editis legatur, *qui et humanitatem, vel quia unanimitem.*

(d) Al., *et ad aliorum ædificationem*, ut habent Editi, at pauci Mss.

(e) In excusis, *fervorem vestrum*, reluctantibus Mss. pene omnibus.

Epist. LVIII [Al. 52]. — (a) Ita passim Mss. antiquiores et emendatiores. In tertio Colbert., pro *Telonæ*, legitur *Tolosano* (quod etiam habent Excusi plurimi) et *Leontio* pro *Licinio*. In veteri Colb., pro *Cabillon*, occurrit *Cavalon*. In duobus veteribus Colb., *Rotomo*, vel *Rotumo*. In cæteris, *Rotomagensi*. Alias varias lectiones Mss. afferemus, singula tituli nomina sive episcoporum vel civitatum expendendo. Cæterum depravatam fuisse hanc epigraphen, aliorumve, præter Mennam, episcoporum nomina incaute addita scribit Cointius Annal. Eccles. Franc. an. 598, num. 5, et an. 601, num. 1. Duobus nititur argumentis. Argumentum prius ex eo sumit, quod in perantiquo regesto Gregorii ita concepta sit illa epigraphe: *Mennæ Tolozano et pluribus aliis episcopis Galliæ*. Quam, inquit, fere secutæ sunt Editiones Erasmi, tum Paris. an. 1548 et 1523, tum Nivell. an. 1591. At integram epigraphen exhibent omnes fere Codices Mss. in quibus Mennæ Telonæ vel Telonnæ legitur, deinde alii nominantur episcopi. Præterea non in antiquis membranæ, sed in uno duntaxat aut in altero Codice ms. ex recentioribus legitur *Tolosano*. Posterius argumentum ex eo petit, quod tum Aigulfus Mettensis, tum Melantius Rothom., an. 598 diem obiissent extremum, nec Lupus Cabillon sederet cum illius decessor Gratus, Clodoveo secundo regnante, synodo Cabillon. subscripserit. De Lupo dicendum potius cum Sammarthanis in Gallia Christiana, et Bollandianis, ad 27 Januarii, falli Claudium Robertum et Joannem Chenu, atque in vulgatis catalogis Lupo præpostere Gratum præmitti. Quod Aigulfum spectat, Mabillonius, observatione in vitam sancti Arnulfi Mettensis episcopi, Act. SS. tom. II, illum ostendit non ante an. 614 sedem Mettensem iniisse. Et quidem ab Arnulfi ordinationis epocha pendet chronologia quoad pontifices Mettenses, inquit Cointius ipse ad annum 611, num. 1; atqui ex ipsomet ad annum 610, num. 14, *Pappolus Arnulfi decessor obiit... cum sedisset annos tres, dies 30. Ad annum vero 607, num. 19, Pappoli decessor*

rum ædificationem qualiter in vobis pastoralis officii cura fulgeat ostendatis. Experientia autem vitæ vestræ nos provocat, quam valde multis præminere cognovimus, ut de vobis hac in re grande solatium præsumamus. Et ideo (e) favorem vestrum sicut Deo auctore cœpistis explete, ut bona quæ in vobis recta intentione cœpta sunt, juvante Deo Creatore omnium rectius impleantur.

1144 Præterea monachis quos ad reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum transmisimus, charitatem suam fraternitas vestra, ut consuevit, impendat; et ita eis tam per se quam per alios quos potuerit ad proficiendum solatiari studeat, ut dum vobis providentibus nullas illis difficultates vel moras habuerint, et nos quod de vobis confidimus sentiamus, et Deus vobis omnipotens pro conversione animarum, pro quibus transmissi sunt, suam gratiam recompenset.

EPISTOLA LVIII.

AD DIVEROS EPISCOPOS GALLIÆ.

Commendat monachos in Angliam ad Augustinum euntes.

Gregorius, (a) Mennæ (b) Telonæ, Sereno Massilia,

Arnoaldus obiit cum sedisset annos 8, mensem unum. Igitur et Arnoaldi decessorem Aigulfum, ante annum 603 obiisse nihil probat, cum Mettensem sedem non ante annum 614 inierit Arnulfus. In Melantio Rothom. major difficultas, si tertius Clodovei annus quo sanctum Audoenum constat ordinatum illigetur, non anno Christi 646, sed 640, ut post Adrianum Valesium Cointius, Mabillonius, ac tandem Henschenius sentiunt. Etenim Romanus Audoeni decessor annis xii sedisse fertur, Hidulfus ante Romanum xxviii; ergo ante annum 600 obiit Melantius. Verum in Melantii et Hidulfi annis forte deceptus est aut corruptus Ordéricus Vitalis, ut in Petro, Victicio, Silvestro, Gildardo, Flavio, Kvodio, ipsum aut errasse, aut vitiatum fuisse ostendit D. Franciscus de la Pommeraiie in Rothomagensium archiepiscoporum historia. Deinde chronologia illa quæ Dagoberti sexdecim annos ab Austrasiani ejus regni initio, non vero a Clotarii illius patris morte computat, etsi Fredegarium habeat auctorem (quod adeo perpicuum est ut id, ante Adr. Valesium, nemo perspexerit) indubia non videtur, quandiu insoluta tot in contrarium stant argumenta apud Chiffletium, dissert. de annis Dagoberti. Certe argumenti illius vim, quod ex sanctorum Audoeni et Eligii ordinatione sumitur, frustra infringere conati sunt Valesius, Cointius, et Henschenius, fatente Mabillonio in præfat. ad quartum sæcul. Benedict., num. 201; frustra Mabillonius ipse, qui Cointii responsionem cum approbasset in præfat. ad secundum sæcul. Benedict., eandemque in præfat. ad quartum sæcul. reprobasset, tandem cum non occurreret melior, ad ipsam recurrit in dissertatione singulari de anno mortis Dagoberti primi, et Clodovei junioris, Analect. tom. tertio. Sed illam Cointii responsionem invictè confutat Henschenius in exegeai præliminari ad tom. tertium Aprilis, c. 1, num. 3. Et apertissimum illud sancti Audoeni testimonium, lib. II de Vita sancti Eligii, c. 2: *Convenientes igitur simul in civitatem Rothom. quarto decimo die mensis tertii* (qui Maius erat, ut consentiunt eruditi) *tertio anno Clodovei juvenculi adhuc regis, die Dominica ante Litanias, inter catervas populi, inter choros psallentium, consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi, ego Rothomagi, ille vero Noviomi.* Ex quo invictum istud instituitur argumentum: Eligii et Audoeni ordinationis contigit anno Clodovei juvenculi regis ter-

Lupo (c) Cabilloni, (d) Aigulfo (e) Mettis, Simplicio Parisiis, (f) Melantio Rotomo, et (g) Licinio, episcopis Francorum a paribus.

Licet fraternitatem vestram suscepti officii cura commoneat, ut religiosi viris, et præcipue in causa animarum laborantibus, omni debeat adnisi concurrere, non tamen ab re est, si sollicitudinem vestram epistolarum nostrarum sermo pulsaverit, **1145** (h) quia sicut ignis aura flante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt. Quia igitur,

tio, quo littera Dominicalis erat A, Pascha die 9 Aprilis, Ascensio 18 Maii, Dominica ante Litanias seu Rogationes die 14. Atqui hæc omnia simul convenire non possunt nisi anno Christi 646. Ergo is annus Clodovei tertius erat. Et quidem ille ordinationis dies notatur 14 Maii in utrisque sancti Audoeni actis, in quibus etiam utrisque legitur: *Rexit autem beatus pontifex Audoenus Rothom. Ecclesiam an. XLIII, menses III, et dies decem; nonagenarius migravit ad Christum sub die nono Kalend. Septemb.* Is est dies 24 Augusti, qui a 14 Maii distat III mensibus et diebus x. Atque hac ratione certissimum est Audoenum et Eligium die 14 Maii fuisse ordinatos, neque hanc diem expungi posse aut separari a die consecrationis, quod tentavit Carolus le Cointe, asserens illos die 21 Maii consecratos. Quidni et sanctum Audoenum mortuum esse 31 Augusti, contra fidem etiam Actorum et Martyrologiorum omnium? Aliud argumentum, cujus solutionem hactenus tentavit nemo, suppeditat cometa nominatissimus. Illius meminere comævus auctor in Vita sancti Leodegarii; Beda, lib. iv Hist., c. 12; Paulus Diaconus, de Gestis Langobard., lib. v, c. 35; Anastasius, lib. de Romanis Pontif., in Dono. Posterioris ævi scriptores taceo, Atqui cometa ille qui tunc apparuit *Cum Hilderici mors nuntiata fuisset*, inquit comævus auctor, ex Beda et Anastasio, primum visus est mense Augusto anni Christi 678. Igitur non ante hunc annum defunctus est Childericus. At Childericus annis tribus monarchiam occupavit. Ante ipsum Clotarius III annis xiv, Clotarii decessor Clodoveus II annis xvii. Ergo non ante annum 644 incæpit Clodovei II principatus, cujus anno 3, Christi 646, ordinati sunt Audoenus et Eligius. Audoenus uno vel altero post Romani obitum anno consecratus est. Romanus annis xiii, Hildulfus Romani decessor annis xxviii sedem Rothom. tenuit, quam post Melantium anno 602 inierat. Valesianam de anno mortis Dagoberti primi et Clodovei junioris sententiam ut firmaret Mabillonius novum addidit argumentum in laudata superius dissertatione; at, tanti viri pace dixerim, levioris momenti videtur argumentum illud quod ineluctabile ac finienda celebri controversiæ aptissimum censet. Quippe inscriptionem quam in vetusto Fossatensis monasterii Codice reperit, non genuinam illam esse quæ lib. primo de Vita beati Joannis abbatis Reomensis a Jona abbate præfixa est liquido demonstrant, hinc styli nitor in Vita ipsa beati Joannis a Jona conscripta, inde in Fossatensi inscriptione summa barbaries. Igitur Vitæ beati Joannis inscriptionem a quodam certe grammatices ac forte calculatoriæ artis imperitissimo interpolatam ac vitiatam exhibet Codex Fossatensis.

(b) Telo urbs est celebris et antiqua Provinciæ Gallicæ episcopalis sub arch. Arelat. Mennam inter episcopos Tolosates auctor Galliæ Christianæ recensuit primus. Certe apparet ex catalogo Tolosanorum episcoporum a Bernardo Guidonis conscripto, qui asservatur Ms. Tolosæ in Bibliotheca Patrum Dominicanorum, nullum tunc temporis fuisse Tolosanum episcopum nomine Mennam. Præterea nulla erat causa Gregorio scribendi ad episcopum Tolosatem, sique commendandi suos monachos, cum illac non

A Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad Christianæ fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverendissimus communis frater et coepiscopus noster Augustinus eos qui secum sunt ad hoc opus exsequendum per diversa loca asserat non posse sufficere, aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis et communibus filiis Laurentio presbytero, et Mellito abbate prævidimus transmittendos. Et ideo fraternitas vestra eis charitatem quam decet exhibeat, atque ita illis ubicunque necesse fuerit auxi-

B essent transituri. Dedit sanctus pontifex epistolas ad episcopos Telonensem et Massiliensem, quod ad illas urbes essent appulsuri, aut per eas transituri; ad episcopos Cabilonensem, Mettensem, et Parisiensem, quod illæ civitates sedes essent regum Burgundiæ, Austrasiæ, et Neustriæ, quorum ope indigebant maxime monachi ad Anglorum conversionem profecti. Hinc ad singulos commendatitias litteras acceperant infra edendas. Verum cum in ipsorum aula gratia et auctoritate plurimum valerent laudati episcopi, non abs re videbatur eorum auxilium flagitare. Ad Rothomagensis episcopum ut scriberet Gregorius in causa fuit quod hac in urbe fortasse navem conscensuri essent ejus monachi, ut in Angliam transmitterent. Litteris compellendi Licinium Andegavensem episcopum ratio fuit quod hic episcopus apud Franciæ reges, quibus cognatione conjunctus erat, maxime ob singularem sanctitatem acceptissimus esset. Præterea, per Andegavos iter erat ad mare et in Angliam, quo etiam Augustinus cum sociis Britanniam petens perrexerat. De Menna episcopo lege libri xiii epistolam 6.

(c) Legendum Cabillonem probat Valesius in notitia Galliæ. Est autem Cabillonum vulgo *Châlons-sur-Saône*, urbs nota ducatus Burgundiæ, ad Ararim fluvium, episcopalis sub archiep. Lugdunensi.

(d) Aigulfus, aliis Agilfus aut Agilius, ut legitur in duobus Vatic., episc. Mettensis. Illum ex filia Clodovei Francorum regis ortum scribit Paulus Diaconus, de episc. Mett., quem confutat Carolus le Cointe. Vide et Chronicon episc. Mettensium, tom. VI Spicilegii Acheriani.

(e) Legendum Mettis, ut probat Valesius in notitia Galliæ. Est autem Mettis, vulgo *Metz*, urbs intra fines Lotharingiæ, episcopalis, omnibus satis nota, sub archiepiscopo Trevirensi, provinciæ Belgicæ primæ metropolitana. *Partim ex Gussanv.*

(f) Melantius xviii episcopus Rothomagensis Prætextato in exilium truso, a Fredegunde regina est substitutus, ut docet Gregorius Turonensis, in lib. viii Histor. Franc., c. 31 et 41. Sed post mortem Chilperici regis cum Prætextatus, favente Guntchramno rege, dignitati ac sedi suæ restitutus fuisset, Melantius Rothomago pulsus atque submotus est, sicuti Gregorius, lib. vii, c. 19, memoriæ tradidit. Demum Prætextato interfecto (cujus cadis et a percussore et a regis Guntchramni legatis aperte insimulatus est) iterum favente Fredegunde Rothomagensis Ecclesiam rexit, et ab ea est de integro antistes constitutus. Vide Gregorium. lib. viii, c. 31 et 41. Gussanv.

(g) Erat Licinius nobili prosapia oriundus, qui ex comite Andegavensi factus est xv episcopus Andegavensis, circa an. 600. Cujus vita virtutibus illustris scripta est a Marbodo Rhedonensium episcopo. Ejus mentio habetur in Martyrologio Adonis, ad diem 6 Idus Junii. Porro Andegavum, Ptolomæo Juliomagus, Gall. *Angers*, urbs episcopalis Galliæ Celticæ ad Meduanam sita inter Turones et Nannetes, academia celebris, sub archiepiscopo Turonensi. Gussanv. In uno ex Colbert. Mss. legitur *Leontio* pro *Licinio*.

(h) Hæc usque ad proficiunt, in Rhem. desiderantur.

liari festinet, quatenus dum vobis opitulantibus nullas illic remorandi causas habuerint, et ipsi vestra se relevatos consolatione congaudeant, et vos solatiorum exhibitione in causa pro qua directi sunt possitis participes inveniri.

EPISTOLA LIX.

AD THEODERICUM FRANCORUM REGEM.

Hortatur ad synodum convocandam, et monachos eosdem commendat.

Gregorius (a) Theoderico regi Francorum.

Excellentiæ vestræ index cordis epistola, quanta in vobis fulgeat cum regia potestate prudentia, ita luculenti copia sermonis edocuit, ut dubium esse non valeat quidquid laudabile de vobis fama narraverit. Et quoniam adhortationem nostram adeo regiis animis per laudis prædicamenta placuisse signastis, ut quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad Ecclesiarum reverentiam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui, et velitis in omnibus custodiri, iterata vos pro vestra magis mercede adhortatione pulsamus, ut congregari synodum jubeatis, et, sicut (b) dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vitia et simoniacæ hereseos pravitatem omnium episcoporum definitione damnari, atque de regni vestri amputari finibus faciatis, 1146 nec plus illo pecuniam obtinere quam præcepta dominica permittatis. Nam (Grat. 1, q. 1, c. 20) cum omnis avaritia idolorum sit servitus, quisquis hanc et maxime in dandis ecclesiasticis honoribus vigilanter non præcavet, infidelitatis perditioni subijcitur, etiamsi tenere fidem quam negligit videatur. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatis, et hic feliciter ipsius protectione regnetis, et ad æterna postmodum gaudia ejus duce gratia veniatis.

Quanta præterea bona reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino ad Anglorum gentem proficiscenti excellentia vestra præbuerit, revertentes ab eo quidam monachi retulerunt. Unde, uberes gratias referentes, petimus ut his quoque monachis qui ad eum directi sunt suffragia vestra copiosius præbere atque eos ad proficiscendum juvare dignemini, ut quanto beneficia vestra eis amplius exhibe-

tis, tanto majorem vicissitudinem ab omnipotente Deo, cui serviunt, exspectetis (c).

EPISTOLA LX.

AD THEODEBERTUM FRANCORUM REGEM.

Hortatur ad synodum congregandam et eosdem commendat monachos.

Gregorius (a) Theodeberto regi Francorum.

Qui paternæ adhortationis verba libenti animo suscipit, et sinu cordis amplectitur, emendatorem se vitiorum fore procul dubio profitetur. Ex qua re satis nos excellentiæ vestræ certos reddit absoluta promissio. Nam ejus quem idoneum ad solvendum esse cognoscimus verba pro pignore retinemus. Itaque excellentia vestra, Dei nostri mandatis inherens, studium ad congregandam synodum pro sua mercede adhibere dignetur, ut omne a sacerdotibus corporale vitium, et simoniaca hæresis, quæ prima in Ecclesiis iniqua ambitione surrexit, potestatis vestræ 1147 imminente censura, concilii definitione tollatur, et abscissa radicitus amputetur, ne si plus illic aurum quam Deus diligitur, qui modo tranquillus in suis præceptis despicitur iratus in vindicta postmodum sentiat. Et hæc quidem quia pro vobis loquimur, idcirco imminere sæpius non cessamus, ut prodesse excellentissimis ac dulcissimis filiis nostris vel importunitate possimus. Nam regno vestro per omnia proficit, si quod contra Deum in illis partibus geritur emendatione vestræ excellentiæ corrigatur.

Quanta præterea bona proficiscenti ad Anglorum gentem reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Augustino excellentia vestra impenderit, referentibus quibusdam monachis qui ab eo reversi sunt cognovimus. De qua re maximas gratias exsolventes, petimus ut et monachis præsentium portitoribus, quos ad eundem fratrem nostrum direximus, vestra uberius beneficia ministretis, quatenus dum vobis patrocinantibus nullas illic difficultates invenerint, sed cœptum iter facile, Christo adjuvante, peregerint, uberiores mercedis vestræ fructum ante Dei nostri oculos faciatis.

EPISTOLA LXI.

AD CLOTARIUM FRANCORUM REGEM.

Monachos ad Augustinum euntes commendat. Hortatur ad cogendam synodum adversus simoniacos.

Gregorius (a) Clotario regi Francorum.

Clotarii majoris nepos, Clodovei pronepos, et post quartum ætatis mensem, patre interfecto, rex appellatus est. Patrum habuit Guntchramnum. Nam Charibertus et Sigibertus, patrum ejus, multo ante quam nasceretur perierant. Fratrem patrualem habuit Childebertum, Sigiberti filium et successorem, a quo et ab ejus filiis Theodeberto ac Theoderico oppugnatus, victus, et magna regni parte spoliatus est; ita ut aliquandiu in extrema tantum Neustria ad Sequanam, Isaram, et Suminam fluvios, et prope Oceanum regnaret. Sed post Theodeberti et Theoderici mortem, fasis, fugatis, sublatisque Theoderici filiis, ac ipsa eorum proavia Brunichilde regina interempta totam monarchiam solus obtinuit, et tria regna Francorum, nimirum Austriam, Neustriam atque Burgundiam, occupavit. GUSMANV.

Epist. LIX [Al. 53]. — (a) De eo vide quæ diximus epist. 58, indict. 14.

(b) Vide epist. 110 libri ix. indict. 2.

(c) In Collectione Pauli Diac. subditur: *Data die decima Kalendas Julii, indict. 4.* Eodem fere tempore scriptæ sunt omnes illæ epistolæ ad reges et episcopos Franciæ, necnon ad Augustinum et ad regem Cantii Edilberthum, quæ a Mellito ejusque sociis delatæ sunt. Porro epistolis 64 et 66, infra, apud Bedam, lib. i Historiæ, cap. 29 et 32, in calce subijcitur etiam, *Data die decima Kalendas Julii, indict. 4, quod Pauli testimonium confirmat.*

Epist. LX [Al. 54]. — (a) De illo item epist. 58, indict. 14.

Epist. LXI [Al. 55]. — (a) Clotarius hic, quem quidam minorem cognominant, filius erat Chilperici,

Inter tot curas et sollicitudines, quas pro subje-
ctarum vobis gentium regimine sustinetis, existere
vos in causa Dei laborantibus adjuutores, eximie
laudis et magnæ mercedis est. Et quia tales vos
bonis præcedentibus ostendistis, ut præsumere de
vobis meliora possimus, petere quæ pro mercede
vestra sunt libentissime provocamur. Quidam igitur
qui cum reverendissimo fratre et coepiscopo
nostro Augustino ad Anglorum gentem perrexerant,
revertentes, quanta eundem fratrem nostrum
excellencia vestra in præsentia positum charitate
refecerit, quantisque suffragiis proficiscentem ad-
juverit, narraverunt. (b) Sed quia illorum Deo no-
stro opera grata sunt semper qui a bonis quæ cœ-
perint non recedunt paterno affectu salutes,
petimus ut monachos præsentium portitores, quos
ad prædictum fratrem nostrum una cum dilectis-
simis filiis nostris Laurentio presbytero et Mellito
abbate transmisimus, habeatis peculiariter com-
mendatos. Et quidquid illi ante exhibueritis, his
quoque ad laudis vestræ cumulum uberius impen-
datis, quatenus dum vobis providentibus cœptum
sine mora iter expleverint, bonorum vestrorum
omnipotens Deus recompensator existat, atque
vobis et in prosperis custos, et in adversitatibus sit
adjutor.

Præterea pervenit ad nos quod sacri illic ordines
cum datione pecuniæ conferantur. Et vehementer
affligimur, si ad Dei dona non meritis acceditur,
1148 sed præmiis prosilitur. Et quia hæc simo-
niaca hæresis, prima in Ecclesia surgens, apostolo-
rum est auctoritate damnata, petimus ut pro
mercede vestra congregari synodum faciatis; qua-
tenus omnium sacerdotum definitione compressa
et radicitus amputata, nullas illic vires de cætero
in periculum animarum inveniat, nec ulterius sub
qualibet excusatione permittatur exsurgere, ut
tanto vos omnipotens Deus noster contra adversa-
rios vestros exaltet, quanto vos in suis mandatis
zelum habere, et pro animarum salute quæ hujus
fuerant sceleris gladio peritura viderit cogitare.

EPISTOLA LXII.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

Monachos in Britanniam euntes commendat.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Gratias omnipotenti Deo referimus qui, inter cæ-
tera pietatis suæ dona quæ excellentiæ vestræ lar-
gitus est, ita vos amore Christianæ religionis imple-
vit, ut quidquid ad animarum lucrum, quidquid ad
propagationem fidei pertinere cognoscitis, devota
mente et pio operari studio non cessetis. Quanto
autem favore quantaque opitulatione excellentia
vestra reverendissimum fratrem et coepiscopum
nostrum Augustinum proficiscentem ad Anglorum
gentem adjuverit, nec ante silentio fama conticuit,
et postea quidam ab eo ad nos monachi redeuntes

(b) Exensi, sed quia illa Deo nostro opera grata
sunt semper, quæ a bonis cœptis non recedunt.

Epist. LXII [Al. 56]. — (a) Recent., præsentium
episcopum.

A subtiliter retulerunt. Et quidem hæc de Christiani-
tate vestra mirentur alii, quibus adhuc beneficia
vestra minus sunt cognita; nam nobis, quibus ex-
perimentis jam nota sunt, non mirandum est, sed
gaudendum, quia per hoc quod aliis impenditis, vos
juvatis. Qualia igitur, quantaque in conversione
suprascriptæ gentis Redemptor noster fuerit mira-
cula operatus, excellentiæ vestræ jam notum est.
Ex qua re magnam vos oportet habere lætitiā,
quia majorem sibi partem hac in re præstitorum
vestrorum solatia vindicant, cujus post Deum auxi-
liis verbum illic prædicationis innotuit. Nam qui
alterius bonum adjuvat, suum facit. Sed ut mer-
cedis vestræ magis magisque sit fructus uberior,
petimus ut monachis (a) præsentium portitoribus,
quos cum dilectissimis filiis nostris Laurentio
presbytero, et Mellito abbate ad prædictum reve-
rendissimum fratrem et coepiscopum nostrum, pro
eo quod illos qui secum sunt sufficere sibi dicit
non posse, transmisimus, patrocinii vestri suffra-
gia benignius ministretis, atque ita eis in omnibus
adesse dignemini, quatenus dum bonis excellentiæ
vestræ initiis meliora successerint, et nullas illic
moras vel difficultates invenerint, tanto erga vos
ac dulcissimos nobis nepotes vestros Dei nostri
misericordiam provocetis, quanto pro ejus vos amo-
re in hujusmodi causis misericorditer exhibetis (b).

1149 EPISTOLA LXIII.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

*Ut ad evellendam simoniam synodum congregari
præcipiat.*

C Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

Quanta in vobis bona divino munere sint collata,
quantaque vos supernæ gratiæ pietas impleverit,
inter cætera vestrorum testimonia meritorum,
illud etiam cunctis patenter insinuat, quia et ef-
fera corda gentilium providi gubernatis arte consi-
lii, et regiam, quod majoris adhuc laudis est, or-
natis sapientia potestatem. Et quoniam sicut mul-
tis in utroque gentibus eminetis, ita quoque eas
fidei sinceritate præcellitis, magnam de vobis in
emendandis illicitis fiduciam capimus. Nam qua-
liter adhortationem nostram excellentia vestra am-
plexa sit, quantaque eandem devotione gestiat
adimplere, scriptorum vestrorum emissa dudum
pagina testis est. Sed quia ipse bonarum mentium
esse consuevit adjutor, qui etiam earum largitor
est, confidimus quod tanto propitius causas ves-
tras sua pietate disponat, quanto ipse de sua vos
videt esse causa sollicitas. Facite quod Dei est,
et Deus faciet quod vestrum est. Itaque synodum
congregari præcipite, et peccatum simoniacæ hæ-
resis de regno vestro inter alia, sicut antea scrip-
simus, (b) definitione concilii studiosius prohi-
bete. Sacrificium Deo, devicto interiori hoste, of-
ferte, ut exteriores adversarios, ipso adjuvante,

(b) In Collect. Pauli Diac. : *Data die decima Ka-
lend. Juliarum, ind. 4.*

Epist. LXIII [Al. 57]. — (a) Vide epistolam 11
libri IX.

vincatis; et quale vos contra inimicos ipsius studium gesseritis, talem illum in vestro juvamine sentialis. Mihi autem credite, quia, sicut jam experimento multorum didicimus, in damno expenditur quidquid cum peccato congregatur. Si vultis igitur nihil injuste perdere, **1150** summopere studete de injustitia nihil habere. In terrenis etenim rebus semper causa damni est origo peccati. Vos itaque si eminere adversantibus gentibus vultis, si eis, auctore Deo, victrices existere festinatis, ejusdem omnipotentis Dei cum tremore præcepta suscipite, ut ipse pro vobis contra adversarios vestros pugnare dignetur, qui per sacrum eloquium pollicitus est, dicens: *Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis* (Exod. xiv, 14) (b).

(a) EPISTOLA LXIV.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

Ad varia dubia, de quibus ab Augustino consultus fuerat, respondet. — 1. De quadripartita bonorum ecclesiasticorum divisione. — 2. De clericis post clericatum uxorem ducentibus. — 3. De diversis consuetudinibus diversarum Ecclesiarum non improbandis. — 4. De penitentia furum et restitutione ecclesiasticarum rerum. — 5. Duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus. — 6. Qui sunt in contrahendo prohibiti gradus consanguinitatis et affinitatis. — 7. Neophyti in gradu prohibito juncti, nec separandi sunt, nec sacra communione privandi, sed admonendi ut abstineant. — 8. Quot sunt necessarii episcopi in episcopi consecratione. — 9. Qualiter metropolitanus in aliena provincia se habere debeat. — 10. Quod mulier prægnans et puer natus possit baptizari. Quæ menstrua patitur ab ecclesiæ ingressu non prohibetur, sed post concubitum conjuges ab ecclesiæ ingressu se abstinere debent. — 11. Quando nocturna pollutio celebrationem et communionem impediat.

(b) Incipit epistola de expositione diversarum rerum

(b) In Collect. Pauli Diacon.: *Data die decima Kalend., indict. 4.* In Remigiano: *Data die x Kalendas Julii, indict. 4.*

EPIST. LXIV [Al. 31, ind. 7]. — (a) Hæc epistola non reperitur in multis Mss. Codd. Registri sancti Gregorii: imo clarum est eam primitus non existisse in Mss. Vaticanis, ut constat ex epist. 15 Bonifacii Moguntini episcopi ad Nothelmum Cantuariensem episcopum, an. 745, his verbis: *Obsecro ut illius epistolæ, qua continentur, ut dicunt, interrogationes Augustini pontificis ac prædicatoris primi Anglorum, et responsiones sancti Gregorii papæ, exemplar mihi dirigere curetis, quod in tertia generatione propinquitatis fidelibus licet matrimonia copulare; et ut scrupulosa diligentia investigare studeatis, si illa conscriptio supradicta Patris nostri Gregorii esse comprobetur, an non, quia in scrinio Romanæ Ecclesiæ, ut affirmant scrinarii, cum cæteris exemplaribus supradicti pontificis quæsitæ non inveniebatur* Utrum autem epistolam illam Bonifacio miserit Nothelmus, non apparet; certum tamen est eam existisse in Anglia, utpote quam scriptis suis inseruit Beda, qui eodem tempore florebat, idque lib. i Hist. Angl., c. 27, ut legitur in omnibus ejusdem Historiæ mss. et editis Codicibus, imo et in versione Saxonica jussu Alfredi regis Anglorum, circa an. 890 edita. Zacharias etiam papa in conc. Romano i, an. 743, c. 15, testimonium ex interrog. 6 producit. Sic et in exceptionibus Ecberti Eboracensis episcopi, qui vivebat an. 747, c. 130. Halidgarus episcopus Cameracensis, qui floruit an. 826, lib. v, c. 17, unam profert ex interrogationibus quæ hac epistola continentur. Joannes Diacon., lib. ii, c. 33, meminit respons. Gregorii ad Interrog. Augustini. Prætermitto Isidorum, Reginionem, Anselmum,

beati Gregorii papæ urbis Romæ, quam transmissit (c) in Saxoniam transmarinam ad Augustinum, quem ipse pro se ad prædicandum misit.

Prima interrogatio Augustini.

(d) Quæro, pater beatissime, de episcopis qualiter cum suis clericis conversentur. Vel de his quæ fidelium oblationibus accedunt ad altaria, et quantæ debeant fieri portiones, et qualiter episcopus agere in Ecclesia debeat (e).

Responsio sancti Gregorii papæ urbis Romæ.

(f) Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse non dubium est, et specialiter beati Pauli ad Timotheum epistolæ, in quibus eum erudire studuit qualiter in domo Dei conversari debuisset. Mos autem apostolicæ sedis est (Grat. 12, q. 2, c. 30) ordinatis episcopis præceptum tradere, ut de omni stipendio quod accedit (g) quatuor fieri debeant portiones. **1151** Una videlicet episcopo et familiæ ejus propter (h) hospitalitatem et susceptionem, alia clero, tertia vero pauperibus, quarta ecclesiis reparandis. Sed quia tua fraternitas (Grat. 12, q. 8, c. 8), monasterii regulis erudita, (i) seorsum vivere non debet a clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta est, hanc debet instituere (k) conversationem quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit Patribus nostris in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant aliquid suum esset dicebat, sed erant illis omnia communia (Act. iv).

Secunda interrogatio Augustini.

(a) Opto enim doceri an clerici continere non valentes, possint contrahere; et si contraxerint, an debeant ad sæculum redire.

Ivonem, Gratianum, et cæteros canonum collectores, qui eam scriptis suis inseruerunt. Verum et habetur in pluribus mss. Codd., ut in duobus Tell., Carnot., Vatican. D, Bigot, Anglic., sancti Remigii Rhemensis, in altero etiam Cod. sancti Remigii, in quo sunt plures epistolæ pontificum. (Intelligit forte Gussanvillæus vetustissimum exemplar cujus meminit Jamezius, quodque dicit falso inscribi *Pœnitentiale beati Gregorii*; hoc enim in Codice epistola de qua disceptatur integra exstat.) Sic in Collectione antiquissima auctoris anonymi, quæ habetur manuscripta in collegio Corporis Christi Oxoniæ. Adde his Codicem Gemet., num. 44, in quo exstat Responsio sancti Gregorii ad interrogationem undecimam, et Turonensem majoris monasterii ubi ex integro habetur. Quamvis autem epistolam hanc Gregorio non abjudicet Gussanvillæus, plurimas tamen ejus responsiones dubias putat aut etiam supposititias; sed tam levibus infirmisque conjecturis id probare conatur, ut in illis diluendis frustra tempus tereremus. Quo vero tempore missa sit hæc epistola indicat Beda loco cit.: *Interea vir Dei Augustinus venit Arelas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Etherio (legendum Virgilio), juxta quod jussa sancti Patris Gregorii acceperant, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est, reversusque in Britanniam misit continuo Romam Laurentium presbyterum et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi accepisse ac se episcopum factum esse referrent; simul et de eis quæ necessariæ videbantur quæstionibus responsa recepit, quæ etiam huic historiæ nostræ commodum duximus indere: Interrogatio Augustini episcopi Cantuariorum Ecclesiæ: De episcopis qualiter cum suis clericis, etc. Respondit Gregorius papa urbis Romæ:*

suetudines tam diversæ; et altera (b) consuetudo missarum est in Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum Ecclesiis tenetur?

Responsio beati Gregorii papæ.

Novit fraternitas tua (*Grat. dist. 12, c. 10*) Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit enutritam. Sed mihi placet ut sive in Romana, sive in Galliarum, sive in qualibet Ecclesia aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit place-re, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc (c) in fide nova est institutione præcipua quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca nobis amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Eccle-siis quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, et hæc quasi in fasciculum collecta apud Anglo-rum mentes (d) in consuetudinem deponere.

Quarta interrogatio Augustini.

Obsecro, edisseras mihi quid pati debeat, si quis aliquid de ecclesia furto abstulerit.

Responsio beati Gregorii Papæ.

Hoc tua fraternitas (*Grat. 12, q. 2, c. 11*) ex per-sona furis pensare potest qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant et sunt alii 1153 qui hac in re ex ino-pia delinquant. Unde necesse est ut quidam damnis,

lib. III de Sanctis, c. 1. *In omnibus cupio sequi Ec-clesiam Romanam: sed tamen et nos homines sen-sum habemus; ideo quod alibi rectius servatur et nos recte custodimus.* Varios ritus fidei unitatem non lædere probat emin. card. Bona, Rerum Liturgic. lib. 1, c. 6, num. 2 et 3. Quem locum utinam le-gant rubricarii. GUSSANV.

(b) De vetere missa Gallica seu de ritu celebra-ndæ missæ in Galliis olim usitato, moneo lectorem aliam a Matthia Illyrico an. 1557, aliam ab Hugo-ne Menardo 1642, publicatam; utramque refert et comparat antiquitatis ecclesiasticæ peritissimus Corolus le Coite, tom. II Annal. Eccl. Franc., ad an. 601, num. 19 et 20. Ex publicata ab Illyrico contra recentes hæreticos multa colligunt obser-vantque in ejus symbolo legi a Patre Filioque Spi-ritum sanctum procedere, tum Carolus le Coite, ibid., a num. 21 ad 30, tum Guillelmus Peyratius, in opere Gallico, *les antiquités de la Chapelle du Roi*, lib. II, cap. 18, 19, 20, 21, 22, 23. Relatam ab Illyrico esse veterem missam Gallicam idem Pey-ratius affirmat, nonnullas ejusdem rubricas expo-nendo, c. 10 et seqq. Negat emin. card. Bona, Re-rum Liturgic. I. 1, cap. 12. GUSSANV. Vide Mabillo-nii præfat. a 1 lib. de Liturgia Gallicana, et eam quam Menardus præfixit libro Sacram. Porro cum toties missa his in epistolis occurrerit, fortasse abs-re non erit observare eam a dimissione sic dictam. Apud Alcimum Avitum, epist. 4: *A cujus proprie-tate sermonis in ecclesiis palatiisque sive prætoriiis, missa fieri pronuntiatur, cum populus ab obser-vatione dimittitur.* Vide notas Sirmondi ad hunc locum.

(c) Turon., ad fidem nova.

(d) Idem Codex, in consuetudine dispone.

Interrog. IV. — (a) Vulgati, servanda est. Et ipse modus correctionis dicat. Sequimur laudatos Mss. et Bedam.

(b) Apud Gratianum, loco assignato, legitur, quo augmento, quam lectionem confirmare videtur san-cti Gregorii responsio, absit quod Ecclesia cum aug-mento.

(c) Alius nodus difficilior, quem recens auctor in

A quidam vero verberibus, et quidam districtius, qui-dam vero levius corrigantur. Et cum paulo distri-ctius agitur, ex obaritate agendum est, et non ex furore, quia ipsi hoc præstatur qui corrigitur, ne ge-hennæ ignibustradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt, et tamen ipsos quos doloribus affligunt habere hæ-redes quærent, et quæ possident ipsis servant quos irati insequi videntur. Hæc ergo charitas in mente (a) tenenda est; et ipsa modum correctionis dicat, ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat.

Addis etiam (b) quomodo ea quæ furto de eccle-siis abstulerunt reddere debeant. Sed (c) absit quod Ecclesia cum augmento recipiat: quod de rebus ter-renis videtur amittere, (d) et lucra de damnis quærat.

B

Quinta interrogatio Augustini.

Peto an debent duo germani fratres singulas sorores accipere, quæ sunt ab illis longa progenie generatæ.

Responsio beati Gregorii papæ.

Hoc fieri modis omnibus licet. Nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur, quod huic capitulo contradicere videatur.

1154 *Sexta interrogatio Augustini.*

(a) Usque ad quotam generationem fideles debeant

C libro de usura satis commode scripto Gallice pag. 259 proposuit: an pecuniam in pœnam dilate so-lutionis debitori imperatam possit creditor sine usuræ labe recipere. Videntur, inquit, sancti Pa-tres et summi pontifices id improbare. Ego quidem de jure non disputo, aliquot tantum momenta pro-fero ad rem istam quæ faciunt. Initio vi sæculi, si penes Gratianum fides, Joannes papa I: *In anti-quis*, inquit, *Ecclesiæ statutis decretum est ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multi-plicatione omnia restituat.* Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquem defraudavi, reddo qua-druplum.* Et in legibus sæculi: *Qui rem subripit alienam, etc.* Innuit c. 10, ibidem, ex Eusebio. Re-feritur hic textus caus. 12, q. 2, c. 7. Sanctus Gre-gorius, ibid., c. 8 et 9, falso citatus ex epist. 33 lib. IV, affert legem sæculi vulgarem: *Qui prior est componat solidos nongentos, sequaces, unusquisque solidos octoginta; si vero incendium fecerint, novies tantum componant; si vero prædam fecerint, in qua-druplum restituant.* Miror correctores Romanos hanc citationem reliquisse. Aliam legem indico de sa-crilegis a Joanne PP. VIII, Gothicis legibus addi-tam in concil. Tricassino an. 878, ex Sirmondo, ubi de Justiniano et Carolo, refertur caus. 17, q. 4, c. 21, cum aliquot aliis ejusdem argumenti. In Tros-leiano an. 969, c. 4, de sacrilegorum pœna: *Omnes res eorum tam mobiles quam immobiles fisco regis so-cientur, vel Ecclesiæ, cujus res, etc.* Glossa, can. 10, caus. 12, q. 2, ait pœnam decupli statutam adversus fures in lege Lombarda, Gothica, et Salica, non au-tem in Romana. II Reg. XII, vers. 6: *Ovem reddet in quadruplum*, juxta Exod. XXII, vers. 1. In quem locum vide Theodoretum ac sanctum Thomam, 1-2, q. 105, art. 2, art. 2, ad 9, et 2-2, q. 62, art. 3 et 4. Zachæus, Luc. XIX, de quadrupli restitutio-ne spondet. Accipientibus non video religionem injectam de usura, nec reprehensos judices quasi usurarum patronos, si quando culpam, indicta pe-cunia, puniunt. GUSSANV.

(d) Turon et Vatic. D, et lucra, vel et lucrum de vanis.

Interrog. VI. — (a) Non una fuit omnium sæculorum

cum propinquis sibi conjugio copulari, et novercis A et cognatis si liceat conjugio copulari.

Responsio beati Gregorii papæ.

(b) Quædam terrena lex (*Grat. 35, q. 2, c. 20.*) in Romana republica permittit(c) ut sive fratris sive sororis, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse sucrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est (d) ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter ei bi jungi debeat. Nam (e) secunda quam diximus a se omnimodo debet abstinere. Cum noverca autem misceri grave est facinus, quia et in lege scriptum est: *Turpitudinem patris tui non revelabis (Lev. xviii, 7)*. Neque enim turpitudinem patris filius revelare potest; sed quia in lege scriptum est: *Erunt duo in carne una (Genes. ii, 24)*, qui turpitudinem novercæ, quæ una caro cum patre fuit, revelare præsumpserit, profecto patris turpitudinem revelavit. (f) Cum cognata quoque misceri prohibitum est, quæ per conjunctionem priorem

praxis in prohibendo consanguineorum conjugio, ut apparet caus. 35, q. 2 et 3. Olim prohibitio septimo gradu fuerat circumscripta, sed in Lateran. concil., sub Innocentio III, ad quartum redacta est. Indulget tamen hic sanctus Gregorius Anglis recens ad fidem conversis, ut in tertia generatione copulentur. Multi Codices habent, in quarta vel quinta, quod notarunt Gratiani correctores caus. 35, q. 3, c. 20, quem locum lector consulat. Videat etiam Gregorium II, epist. 9 ad Bonifacium. In omnibus tamen exemplaribus Bedæ legitur, in tertia vel quarta generatione GUSSANV.

(b) Hic textus passim ab auctoribus quibuscunque citatur ex sancto Gregorio. Innuitur autem ex Cod. lib. v, tit. 4, de Nuptiis, lex 19, quæ sic habet: *Celebrandis inter consobrinos matrimoniis licentia, legis hujus salubritate indulta est, ut, revocata prisci juris auctoritate, restinctisque calumniarum fomentis, matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum, sive ex duobus fratribus, sive ex duabus sororibus, sive ex fratre et sorore nati sunt. Et ex eo matrimonio editi, legitimi, et suis patribus successores habeantur. Datum, etc.* Ad finem iv sæculi regnare cœperunt Aroadius et Honorius hujus legis auctores. Theodosius eorum parens contrarium sciverat, ut notant periti juris, testaturque sanctus Ambrosius epist. 48. At jus priscum istiusmodi conjunctionibus favebat. In Institutis Justiniani, lib. 1, tit. 10, de Nuptiis § 5, sic legit Cujacius: *Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis, jungi possunt.* Vivebat autem Justinianus circa medium sexti sæculi. An idem fuerit Ecclesiæ qui fuit D imperatorum sensus, quæritur. Apud sanctum Ambrosium, epist. citata, lege divina prohibitum est patruales fratres convenire in conjugalem copulam, qui sibi quarto sociantur gradu. Hic nodus quem non est hujus loci solvere. Sanctus Augustinus, lib. xv de Civit. Dei c. 16: *Viri, inquit, sorores suas conjuges acceperunt antiquitus compellente necessitate, quod factum est damnabilius religione prohibente. Tum de consobrinorum conjugio propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum quam raro per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, et nondum prohibuerat lex humana.* Hic nodus alius quem Ludovicus Vives in hujus loci commentario stringit, quemadmodum Petrus Nannius locum Ambrosii exponit in notationibus ad tomum V. At certe hi duo Patres sanctissimi non exponunt legem ullam canonicam eaderelatum. Hinc concludunt nonnulli prioribus sæculis regum

caro fratris facta est. Pro qua re etiam Joannes Baptista capite truncatus est, et sancto martyrio coronatus. Cui non est dictum ut Christum negaret, (g) et tamen pro Christi confessione 1155 occisus est; sed quia idem Dominus noster Jesus Christus dixerat: *Ego sum veritas (Joan. xiv, 6)*, quia pro veritate occisus est Joannes, pro Christo sanguinem fudit.

Septima interrogatio Augustini.

Declarari posco an sic turpiter conjunctis sit indicenda separatio, et sacræ communionis deneganda oblatio.

Responsio beati Gregorii papæ.

(a) Quia vero multi sunt in Anglorum gente qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admisti, ad fidem venientes admonendi sunt ut se abstineant, et grave hoc peccatum esse cognoscant. Tremendum Dei judicium pertimescant, ne pro carnali delectione tormenta æterni cruciatus incurrant. Non tamen pro hac re corporis ac sanguinis Domini communionem privandi sunt, ne in eis illa ulcisci videamur, in quibus se per ignorantiam ante

fuisse non pontificum, de matrimonii impedimentis statuere. Addit sanctus Augustinus, loco cit., *morum limite prohibita fuisse quædam conjugia.* GUSSANV.

(c) Vatic. C, ut sive frater et soror, seu. Consentit Beda.

(d) Canonistas appello, qui nos doceant historiam impedimentorum matrimonii sive impedientium, ut vocant, sive dirimentium, quo pontifice excogitata, adultera, arctata, laxata, per totum orbem sparsa. Equidem usum hodiernum agnosco, admitto, de jure non disputo; in factum inquirō, et per singulas ætates discuro, canones scrutaturus. Aliquos mihi videre videor caus. 30, multo plures caus. 35, alios extr. *de cognatione spirituali, de consang. et affinit.*, etc. Eos tantum seligo ad rem de qua hic agitur qui faciant. Primum natura duce aliquot impedimenta injecta sunt; tum quæ decerent attendentes homines, ratione magistra, nova quædam induxerunt, aut suis spontaneis moribus, aut lege lata quæ morem corrigeret, aut firmaret. Non ubique terrarum mos idem invaluit: quæ in Gallia irrita erant, alibi vigeant conjugia. Diu itaque postquam fluctuatum est, tandem ad septimum usque gradum pervenerunt; imo et varia affinitatum genera, primum, secundum, tertium adinvenierunt, quæ postmodum comprimere opus fuit. Id efficit Innocentius III, in celebri cap. *Non debet*, extr. *de consang et affinit.*, fugientemque longius propinquitatem ad quartum gradum revocavit. GUSSANV. Sancti Gregorii ætate quis fuerit usus declarat ipse ad Felicem Messanensem episcopum scribens, lib. xiv, epist. 12, his verbis, quæ apud Joan. Diaconum, lib. ii, c. 38, leguntur: *Nec ea intentione hæc illis (Anglis) mandavi, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati... infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem conjungantur.*

(e) Secundum quasdam Editiones de prima et secunda dubitabatur, vel, ut vulgo loquimur, de primo ac secundo gradu. GUSSANV.

(f) Cognatam explicat de fratris uxore, Gall., *belle-sœur*, non ita vulgo. Vide caus. 35, quæstionem 5, aut, si vacat, consule jurisconsultos et grammaticos, Græci per cognatos intelligunt συγγενεῖς consanguineos. GUSSANV.

(g) In Turon., *nec pro Christi confessione occisus est.*

Interrog. VII. — (a) In Mss. octava est hæc responsio; at in Mss. quibusdam, et apud Bedam, lib. i Hist. Angliæ, hæc junguntur alteri responsioni, omissa interrogatione.

lavacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc enim tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam (b) per considerationem dissimulat atque portat, ut sæpe malum quod adversatur portando et dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt admonendi sunt ne aliquid tale audiant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis et sanguinis Domini communione privandi sunt, quia sicut in his qui per ignorantiam fecerunt culpa aliquatenus toleranda est, ita est in his fortiter insequenda, qui non metuant sciendo peccare.

Octava interrogatio Augustini.

Peto si longinquitas itineris magna interjacet, ut episcopi facile non possint convenire, an debet sine aliorum episcoporum præsentia episcopus ordinari. B

Responsio beati Gregorii papæ.

Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inveniris, ordinare episcopum (a) non aliter (b) nisi sine episcopis potes. Nam quando de Galliis episcopi venient, illi in ordinationem episcopi testes tibi assistant. Sed (*Grat. dist. 80, c. 6*) fraternitatem tuam ita volumus in Anglia episcopos ordinare, ut ipsi sibi episcopi longo intervallo minime disjungantur, quatenus nulla sit necessitas (c) ut in ordinatione alicujus episcopi convenire non possint. 1156 Pastorum quoque aliquorum præsentia valde est utilis, ut facillime debeant convenire. Cum igitur, Deo auctore, ita fuerint episcopi etiam in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatione sine aggregatis C tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quique convocantur, ut qui in via jam conjugii præcesserunt (d) in subsequenti quoque gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione qua per sacrum mysterium homo Deo conjungitur tales convenient qui vel in profectu

(b) Vatic. D et Rhem., *quædam per dissimulationem considerat, atque ita portat et dissimulat, ut sæpe. Beda, per considerat, dissimulat atque ita portat et dissimulat.* Editi, *quæ per ignorantiam.* Secus Beda et Mss. nostri.

Interrog. VIII. — (a) Sic antiquæ Editiones Registri, Veneta 1504, Paris. 1508 et 1518, ut et recentiores. Consentiant melioris notæ Mss. Codd., Carnot., Bigot., S. Remigii, Rhem. Item alter Codex Ms. ejusdem S. Remig. in quo sunt epistolæ pontificum a Gelasio ad Joannem VIII; Codex Vatic., num. 619; Isidori Collectio canonum ms., apud S. Vict. Paris. Item altera Collectio canonum auctoris anonymi antiquissima Oxoniæ in collegio Corporis Christi. Sed et ita legitur apud Bedam, a quo primum hanc epistolam accepimus, ut jam supra notatum est. Adde et Amalarium Fortunatum, lib. II de div. Offic., c. 1. Postremo id exigit propositio sancti Gregorii: *In quo tu solus*, etc. cum adjungit quod si ex Galliis episcopi advenerint, ipsi auxiliari possint; non autem quod absolute necessarium sit, nisi cum episcopi in propinquis locis fuerint ordinati. Unde apparet vitiosam esse quorundam exemplarium lectionem: *Ordinare episcopum non aliter nisi cum episcopis po-*

ordinati episcopi gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Domino preces pariter fundant?

Nona interrogatio beati Augustini.

Postulo etiam qualiter debeamus cum Galliarum atque Britannorum episcopis agere.

Responsio beati Gregorii papæ.

In Galliarum episcopos (*Grat. 25, q. 2, c. 3*) nullam tibi auctoritatem tribuimus, quia ab antiquis prædecessorum meorum temporibus pallium (a) Arelatensis episcopus accepit, quem nos privare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat ut fraternitas tua ad Galliarum provincias transeat, cum eodem Arelatensi episcopo debet agere, qualiter si qua sunt in episcopis vitia corrigantur. Qui si forte in disciplinæ vigore tepidus existat, tuæ fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus (*indict. 4, epist. 68*), ut cum tuæ sanctitatis præsentia in Galliis fuerit, ei ipse tota mente subveniat, ut quæ sunt Creatoris nostri jussioni contraria ab episcoporum moribus compescatis. Ipse autem auctoritate propria episcopos Galliarum judicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque tua opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reformando, quia (*Grat. 6, q. 3, c. 1*) scriptum est in lege: (b) *Per alienam messem transiens falcem mittere non debet; sed manu spicas conttere, et manducare* (*Deut. xxiii, 25*). Falcem ergo judicii mittere non potes in eam segetem, quæ alteri videtur esse commissa; sed per affectum boni operis frumenta dominica vitiorum suorum paleis exspolia, et in Ecclesiæ corpus monendo, et persuadendo, (c) quasi mandando converte. Quidquid vero ex auctoritate agendum est, cum prædicto Arelatensi episcopo agatur, ne prætermitti possit 1157 hoc quod antiqua Patrum institutio invenit. (d) Britannorum vero omnium episcoporum tuæ curam fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasionem roborentur, (e) perversi auctoritate corrigantur.

tes. Idem notat Beveregius ad can. primum apostol. Partim ex Gussanv.

(b) In Turon., *ntsi aliqui de Galliis episcopi veniant, qui in ordine*, etc. Apud Bedam, *nam quando de Galliis episcopi venient qui... testes assistant?* Pavet Vatic. D.

(c) Apud Bedam, *ut in ordinatione episcopi pastores quoque alii quorum præsentia valde est utilis, facile debeant convenire.* Consentit Codex Turon.

(d) In eodem Codice et in Turon., consentiente Beda, *in subsequentis quoque copulæ gaudio.*

Interrog. IX. — (a) De Arelatensi primatu supra, lib. I, epist. 47. Vide etiam lib. V, epist. 53, et consule de Vita sancti Gregorii commentarios.

(b) Hæc laudantur ab Hinomaro Rhemensi, in opusculo 33, contra Hinom. Laudun., c. 4: *Falcem*, inquit beatus Gregorius *judicii mittere non potes in ea segete, quæ alteri videtur esse commissa.* Eadem interrogatio nona citatur adhuc ejusdem opusc. c. 17.

(c) Vitiose in Vulgatis, *quasi mundando.*

(d) Turon., *Britannorum vero omnes episcopos.*

(e) Idem Codex, *persuasi auctoritate.* Vatic. D, *reborati auctoritate.*

Obsecratio Augustini.

(a) Obsecro ut reliquiae sancti Sixti martyris nobis transmittantur.

Concessio Gregorii.

Fecimus quod petisti, quatenus populus qui in loco quondam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari, quod tuae fraternitati nec verum nec veraciter sanctum videtur, certa sanctissimi et probatissimi martyris beneficia suscipiens, colere incerta non debeat. Mihi tamen videtur quia si corpus quod a populo cujusdam martyris esse creditur nullis illic miraculis coruscat, et neque aliqui de antiquioribus existunt qui se a parentibus passionis ejus ordinem audisse fateantur, ita reliquiae quas petisti seorsum condendae sunt, ut locus in quo praefatum corpus jacet modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserre, et incertum venerari.

Decima interrogatio Augustini.

Si praegrans mulier debeat baptizari, aut postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare. Aut etiam ne morte praecupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta percipere. Aut post quantum temporis huic vir suus possit in carnis copulatione conjungi. Aut si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam introire ei liceat, aut sacrae communionis sacramentum percipere. Aut vir suae conjugii permistus antequam lavetur aqua, si ecclesiam intrare possit, vel etiam ad ministerium sacrae communionis accedere. Quae omnia rudi Anglorum genti oportet habere comperta.

Responsio beati Gregorii papae.

Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam cui etiam et responsum addidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere et sentire potuisti credo quod mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etenim praegrans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent immortalitatem quam acceperant recto Dei iudicio perdidit. Quia itaque omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit, et tamen pro benignitate suae pietatis fecunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergo naturae humanae ex omnipotentis Dei dono servatum est qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohiberi? Illi quippe mysterio in quo omnis culpa funditus exstinguitur valde stultum est si idem quod gratiae contradicere posse videatur.

Cum vero enixa fuerit mulier, post quot dies de-

Obsecratio. — (a) Haec obsecratio et responsio non leguntur in Mss. Tell., Carn. et Capuc. Rothomag., nec in Edit. 1504, 1508 et 1518, neque etiam reperiuntur in exemplaribus omnibus Bedae, unde istam epistolam habemus. Partim ex Gossanv. Haec tamen habentur in Vatic. D et in aliis Mss.

Interrog. X. — (a) Apud Bedam, Testamenti veteris praeepto manifestum est, quod ita habet: mulier si suscepto semine, etc., usque ad sin autem feminam pepererit, sexaginta sex diebus manebit in sang. purifi-

PATROL. LXXVII.

A beat ecclesiam intrare, (a) Testamenti Veteris praeeptione didicisti (*Grat. dist. 3, c. 1*) ut pro masculo xxxiii diebus, pro femina vero lxvi debeat abstinere (*Levit. xii*). Quod tamen sciendum est quia in mysterio accipitur. Nam si eadem hora qua genuerit actura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commistione voluptas est, nam (b) in prolis partu dolor et gemitus. Unde et ipsi primae matri omnium dicitur: *In doloribus paries* (*Genes. iii, 6*). Si itaque enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei poenam suam (c) in culpam deputamus. Baptizari autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit sine mora, si mortis periculo urgetur, vel ipsa hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur eadem qua natum est, nullo modo prohibetur, quia sicut sancti mysterii gratia viventibus atque discernentibus cum magna discretione providenda est, ita his quibus mors imminet sine ulla dilatione offerenda est, ne dum adhuc tempus ad praebendum redemptionis mysterium quaeritur, interveniente (d) paululum morte, inveniri non valeat qui redimatur.

Ad ejus vero concubitum vir ejus accedere non debet quousque qui gignitur ablactetur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant. Quod videlicet ex sola causa incontinentiae videtur inventum, quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Haec itaque quae filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri, quippe quia et sine partus causa, (e) cum consuetis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibeantur, ita ut morte lex sacra feriat si quis vir ad menstruatam mulierem accedat (*Levit. x*). Quae tamen mulier (f) dum ex consuetudine menstrua patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei naturae superfluitas in culpam non valet imputari, et per hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu ecclesiae privetur. Novimus namque quod mulier quae sanguinis fluxum patiebatur, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti ejus simbriam tetigit, atque statim ab ea sua infirmitas recessit (*Luc. viii*). Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quae menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare?

Sed dices: illam infirmitas compulit, has vero de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende

cat. suae.

(b) Turon., consentiente Beda, nam in prolis prolatione gemitus.

(c) Rhem. et Vatic. D, in culpam duplicamus.

(d) Turon., cum Beda, paululum mora.

(e) Beda et Rhem., cum in consuetis menstruis detinentur.

(f) Vatic. D, Beda et Turon., dum consuetudinem menstrua patitur.

autem, frater charissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ est digno Dei iudicio post culpam ordinatum. Esurire namque et sitire, æstare, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud **1159** contra famem alimenta, contra sitim potum, contra æstum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quærere, nisi medicamenta quædam (g) contra ægritudines explorare? Feminis namque et menstruus sui sanguinis fluxus ægritudo est. Si igitur bene præsumpsit quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus quæ naturæ suæ vitio infirmantur?

Sanctæ autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præsumit, laudanda est; sed si perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est etiam ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est, quia sæpe sine culpa agitur quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est ut esuriremus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quia naturaliter accidit; sed tamen quod natura ipsa ita vitiata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, (h) ex culpa venit vitium, in quo seipsam qualis per iudicium facta sit humana natura cognoscat, ut homo qui sponte culpam perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque ideo (i) feminæ cum semetipsas considerant in menstrua consuetudine, si ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudandæ sunt. Dum vero percipiendi ex religiosæ vitæ consuetudine ejusdem mysterii amore rapiuntur, reprimendæ, sicut diximus, non sunt. Sicut enim in veteri Testamento exteriora opera servabantur, ita in Testamento novo non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur sollicita intentione attenditur, ut subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut immunda mandu-

(g) Turon., contra ægritudines exponere; fortasse pro opponere.

(h) Ita Beda, Vatic. D ac Rhem. At in Excusis ex culpæ venit vitio.

(i) In Vulgatis feminæ quæ cum. Expunximus quæ, non solum quod superfluum sit, sed etiam quod contra Mss. fidem et in sensus detrimentum additum sit.

(k) Id apud Judæos præceptum, Levit. xvi, vers. 15. Apud gentiles idem factitatum; pluresque vivo perfundebantur flumine, alii in solis, alii in labris, alii ministris aquam infundentibus lavabant. Meminit Judæorum sanctus Augustinus, libro de Bono conjugali, c. 20. Aliorum Clemens Alexand., initio Protreptici adjuncti Herveti commentario. Idem, lib. iii Pædagogici, c. 9, Stromatum vii. Tertullianus innuit lib. de Bapt., c. 5 et 9. Sanctus Justinus, ad finem Apolog. 2 pro Christ., ad Anton., docet dæmones persuasisse paganis lavari antequam ad sacrificia accederent; idque eos a propheta didicisse. Hodierni Judæi non lavant, eo quod non amplius sanctuarium habeant, quasi istam lotionem solius sacrificii causa Dominus præscripserit. Id, lector, tuæ inquisitioni permitto. Gussanv.

A cari præcipiat, in Evangelio tamen Dominus ait: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quæ exeunt de corde, illa sunt quæ coinquinant hominem* (Matth. xv, 11). Atque paulo post subiecit, exponens: *Ex corde exeunt cogitationes malæ* (Ibid., 19). Unde ubertim indicatum est quia illud ab omnipotenti Deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutæ cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoque apostolus dicit: *Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum* (Tit. i, 15). Atque mox ejusdem coinquinationis causam annuntians, subjungit: *Coinquinatæ sunt enim eorum et mens et conscientia*. Si ergo ei cibus immundus non est, cujus mens immunda non fuerit, **1160** cur quod munda mente mulier ex natura patitur, ei in immunditiam reputetur?

B Vir (k) autem (Grat. de pœnit., dist. 7, q. 4, c. 7) cum propria conjuge dormiens, nisi lotus aqua intrare ecclesiam non debet, sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo præcepit, ut mistus vir mulieri, et lavari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare. Quod intelligi spiritaliter potest quia mulieri vir miscetur quando illicitæ concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem conjungitur. Qui nisi prius ignis concupiscentiæ a mente deferbeat, dignum se congregatione fratrum existimare non debet, qui se gravari per nequitiam prave voluntatis videt. Quamvis enim de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atque alii alia custodire videantur, (l) Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admissionem propriæ conjugis, et lavacri purificationem quærere, et ab ingressu ecclesiæ paululum reverenter abstinere.

Nec hæc dicentes deputamus culpam esse conjugium. Sed quia ipsa licita commistio conjugum sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio vel fornicatione, sed de legitimo conjugio natus fuerat qui dicebat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in*

(l) Istum usum certioribus indiciis probari vellem, ne hæc propositio male ab alio videatur fuisse inserta. Sanctus Paulinus, epist. ad Aleth., meminit canthari Romæ in basilica sancti Petri; idem aliis in locis innuit fontes in templorum ingressu fuisse positos. Eusebius, lib. x, c. 4, Histor., consentit quodammodo. Tertullianus in Africa lavandi consuetudinem agnoscit et improbat lib. de Oratione. c. 11, nec allud sensit in Apolog., c. 39, ut aliquis opinatus est. Sanctus Joan. Chrys., in Oriente refert lavandi morem in nonnullis Ecclesiis, homil. 52 in Matth., nec admodum probat. De re eadem loquitur homil. 74 in Matth., hom. 72 in Joan. 6 in c. ii II ad Tim. Vide quid de Hemerobaptistis senserint auctores, ad c. vii Marci. Sanctum Justinum nota præcedente indicavi. Canones investigavi, nec occurrerunt ulli pro his lavationibus decretorii. Itaque confugio ad regulam sancti Augustini, epist. 119, ad Januarium, c. 19. Exsurget forte nostra temporibus historiographus aliquis, qui usum Romanorum, de quo agitur, ab apostolis ad usque sancti Gregorii statem haud interrupta serie perducet. Gussanv.

qui implere (e) mysterium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet; si tamen dormientis mentem turpis imaginatio (f) non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non foedetur. Qua in re unum ibi (g) ostenditur, ipsa mens rea, non tunc vel suo iudicio libera, cum se et dormienti corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem incidisse. Si vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet animo suus reatus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, qui quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestionem, an delectationem, vel quod maius est, peccati consensu acciderit. (h) Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestionem, delectationem, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia primam culpam serpens suggessit, Eva velut caro delectata est, Adam vero velut spiritus consensit. Et necessaria est magna discretio, ut inter suggestionem et delectationem, inter delectationem et consensum iudex sui animus praesideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est. Cum vero caro delectari coeperit, tunc peccatum incipit nasci. (i) Si autem etiam ad consensionem ex deliberatione descendit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestionem igitur (k) peccati semen est, in delectationem fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et **1163** saepe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem tra-

(e) Turon., ministerium, legiturque hoc loco apud Bedam.

(f) Vatic. D, rejecta negatione, imaginatio concusserit; quam lectionem etsi sancti Gregorii scopo convenire videatur, amplecti non audemus, quod nec apud Bedam, nec in aliis Mss. habeatur. Ceteroquin lectionis receptae optimus est sensus. Indulget sanctus Doctor pollutionem ex nimio cibo passis ut ad sacram Eucharistiam sumendam accedant, si tamen dormientium mentem nulla turpis cogitatio concusserit. Si enim turpibus imaginibus mens foedata fuerit, tam a sumendo quam a celebrando sacro mysterio censet abstinendum.

(g) Sic restituiamus ex Mss. et Beda, etsi sensus paulo sit obscurior. In vulgatis lego: ostenditur quod ipsa mens rea non sit tunc, sed suo iudicio penitus libera, cum se etsi dormienti nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem incidisse.

(h) Haec fusius prosequitur sanctus Doctor. lib. vi Moral., num. 49 et seq., necnon hom. 16 in Evang.

(i) Vatic. D, si autem ad consensionem et deliberationem consentit. Turon., si autem jam ex deliberatione consentit.

(k) Beda et Vatic. D, peccati initium est.

(l) Locus hic varie legitur tum in Editis tum in Mss. Apud Bedam, Edit. Colon. 1612, minime pugnabat. Sed et si pugnabat, quare captivus erat? In Edit. Chifflet., minime pugnabat, sed et pugnabat; quapropter et captivus erat, et pugnabat. In Vulgatis epistolarum ncti Gregorii, minime pugnabat. Quapropter et cap-

bat, nec tamen animus eidem delectationi consentiat. Et cum caro sine anima delectari nequeat, ipse tamen animus, carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, nec consentiat, et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde et ille coelestis exercitus praecipuus miles gemebat, dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis* (Rom. vii, 23). Si autem captivus erat, (l) minime pugnabat. Sed et pugnabat, quapropter captivus non erat. Et pugnabat igitur lege mentis, cui lex quae in membris est repugnabat. Si hoc pugnabat, captivus non erat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, et captivus et liber: liber ex iustitia quam diligit, captivus ex delectatione quam portat invitus.

EPISTOLA LXV.

AD AUGUSTINUM ANGLORUM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit. Idem spondet Londinensi, quem a synodo propria statuit ordinandum. Friburgensem integro metropolitani honore vult perfrui. Augustinum Britanniae totius primatem instituit.

(a) Gregorius Augustino episcopo Anglorum.

Cum certum sit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia aeterni regni praemia reservari, nobis tamen eis necesse est (b) honorum beneficia tribuere, ut in episcopalis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam eodem Domino largiente et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum solemnia agenda concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuae ditioni subjaceant; quatenus (c) Londoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pal-

tivus erat, et captivus non erat. Sed pugnabat. Igitur legi mentis lex quae in membris est repugnabat; pugnabat autem, quapropter captivus non erat. Nostram lectionem concinnavimus ex Mss. Vatic. D, Gemet., Turon. et Capuc., qui consentiunt, nisi quod in Turon. legitur, si hoc pugnabat captivus erat, ubi omittitur negatio mendosissime.

Epist. LXV [Al. 15, ind. 7]. — (a) Apud Bedam, lib. i Hist. ecol. c. 29, sic legitur: *Reverendissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servus servorum Dei*. GUSSANV. Aliae epistolae ad episcopos a sancto Gregorio scriptae apud Bedam similem praefereunt inscriptionem, nec dubium quin in epistolis, saltem plerisque, servum servorum Dei se profiteretur vir sanctissimus; at brevitate causa tituli longiores omissi sunt, tum in Mss., tum in Exensis.

(b) In Vatic. A et D, bonorum beneficia.

(c) In Vatic. D, Londonensis. Londonium vel Londinium seu Londinium, vulgo London, Gal. Londres, urbs Angliae primaria et celeberrima ad Tamesim fluvium, comitalus Middelsexiae caput. Partim ex GUSSANV. Anglis recens conversis ad fidem praedicante Augustino et sociis, Gregorius duas metropolitanas sedes constituit in Britannia, unam Londini, alteram Eboraci, ita ut per singulas metropoles ordinarentur duodecim episcopi, de quo Beda, lib. i, cap. 29. Certa est provincia quae habet duodecim episcopos, ex constitutione Gregorii, vel saltem decem aut undecim, et unum metropolitanum, tantum ex instituto Pelagii II, can. Scitote 6, quest. 3. Sed postquam

b hac sancta et apostolica, cui auctore Deo io, 1164 sede percipiat. (d) Ad Eboracam civitatem te volumus episcopum mittere quem idcirco ordinandum; ita ut si eadem civitatem finitimis locis verbum Dei receperit, ipse e (d) duodecim episcopos ordinet, ut metropolitani honore perfruatur, quia ei quoque, si vita fuerit, pallium tribuere Domino favente dignus, quem tamen tuæ fraternitatis volumus itioni subjacere. Post obitum vero tuum ita pis quos ordinaverit præsit, ut Londoniensis pi nullo modo ditioni subiaceat. Sit vero in andoniæ et Eboracæ civitatis episcopos in potestatis honoris ista distinctio, ut ipse prior habeat si prius fuerit ordinatus. Communi autem o, et concordie actione quæcunque erunt pro zelo agenda disponant, unanimiter recta it, et ea quæ senserint non sibi met discreti perficiant.

vero fraternitas non solum eos episcopos ordinaverit, neque eos tantummodo qui perensem episcopum fuerint ordinati, sed etiam

Britanniæ sacerdotes habeat, Domino Deo auctore, subjectos, quatenus ex lingua et e sanctitatis et recte credendi et bene viformam percipiant, atque officium suum moribus exsequentes, ad cœlestia, cum Deo voluerit, regna, pertingant. (f) Deus te in custodiat, reverendissime frater. (g) Data idem Kalendarum Juliarum, imperante nostro Mauricio Tiberio, piissimo Augusto, ante consulatum ejusdem domini an. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXVI.

AD EDILBERTUM ANGLORUM REGEM.

ut in subjectis sibi populis Christianam fidem dat. Augustinum libenter audiat et adjuvet. De or imminenti mundi hujus termino signa præstet Deus. Mittit xenia, fundit ad Deum preces.

orius (a) Edilbertho regi Anglorum.

ter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad

ria, quæ erat caput regni Cantii et sedes re- Ethelberto rege concessa est Augustino, qui sibi et successoribus suis hic locavit, ibique biit et sepultus est... metropolitana dignitas, Gregorio statuta fuerat Londini, Cantuariam ta est, ut patet ex epist. Kenulfi regis Mer- ad Leon. III pontificem, quæ est apud Wil- i Malmesbur., de regum Anglie. Gestis, lib. i... De primatu Britanniæ diu certatum inter riensem et Eboracensem episcopos; sed riensis judicio Rom. pontificum pronuntia- us Britanniæ primas, et velut alterius orbis anselmum Cantuar... in concil. Barensi se- sedit Urbanus II juxta Rom. archidiaconum, e pontificem sedere moris erat. *Includamus, tunc in orbe nostro quasi alterius orbis papam.* Willelmus Malmesb., de Gestis pontif. An- b. i; Eadmerus, lib. ii, pag. 52. ALTESERRA. i Collectione Pauli legitur *Eburacham*, et in- *rachæ*.

i provinciam constituendam Pelagius II requi- m vel undecim civitates et unum regem, epist. m episcopum metropolitanum habere decem ecim episcopos suffraganeos docet; provinciæ semper aliæ majores, aliæ minores fuere pro

A populorum regimina perducit, ut per eos 1165 omnibus, quibus prælati fuerint, dona suæ (b) pie- tatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovimus, cui vestra gloria idcirco præposita est, ut per bona quæ vobis concessa sunt, etiam subjectæ vobis genti superna beneficia præstaren- tur. Et ideo, gloriose filii, eam quam accepisti di- vinitus gratiam sollicita mente custodi. Christia- nam fidem in populis tibi subditis extendere festi- na, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, (c) fanorum ædificia evertite, subditorum mores in magna vi- tæ munditia exhortando, terrendo, (d) blandiendo, corrigendo et boni operis exempla monstrando ædi- fica, ut illum retributorem invenias in cœlo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem quæritis et servatis in gentibus. Sic enim Constantinus, quon- dam piissimus imperator, Romanam rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipoten- ti Domino Deo nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est ut antiquorum nomen principum suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione prædecessores suos quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cogni- tionem unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti regibus ac populis sibi met subjectis festinet infun- dere, ut et antiquos gentis suæ reges laudibus ac me- ritis transeat; et quanto in subjectis suis aliena pec- cata deteraserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat.

Reverendissimus autem frater noster Augustinus, episcopus, in monasterii regula doctus, sacræ Scrip- turæ scientia repletus, bonis auctore Deo (e) operibus præditus, quæque vos admonet libenter audite, de- vote peragite, studiose in memoria reservate, quia si vos eum in eo quod pro omnipotente Deo loqui- tur auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis

arbitrio: v. g., provincia Lugdunensis semper, ut et hodie, quinque fuit civitatum; provincia Belgica prima, quatuor; provincia Germania prima seu Mo- guntiensis, totidem; provincia Alpium Graiarum et Penninarum, trium tantum. *Partim ex Gussanv.*

(f) Hanc conclusionem, quæ deest in mss. et edi- tis Registri exemplaribus, supplevimus ex Beda lo- co supra citato. Gussanv.

(g) Ita apud Bedam et in Collect. Pauli. In Vatic. D. legitur: *Data de Kalend. Juliarum indict. 4.*

EPIST. LXVI [Al. 60]. — (a) Varie legitur hujus re- gis nomen tam in Mss. quam in excusis. In Vatic. D. scribitur *Adalbertho*, consentientibus duobus Teller.. Norm. et plur. Anglie. In Colbertinis, *Adelberto* vel *Adilberto*, ut etiam in Vatic. F. In Vatic. A., *Ildeberto*. In Vatic. B., *Alliberto*. In Victor., *Adilpercto*. In nonnullis Anglie., *Ethelberto*. Sequimur præcipue Bedam, quem latere non potuit hujus regis nomen. Præterea legendo *Edilberthum* etymologiam nominis hujus habemus; nam *Edit* lingua Sæxonica significat honoratum, illustrem. Apud Bedam hic titulus legi- tur, lib. i, c. 32: *Domino gloriosissimo atque præcellen- tissimo filio Edilbertho regi Anglorum Gregorius servus servorum Dei*. In omnibus sancti Gregorii epistolis a Venerab. Beda relatis servum servorum Dei se præ-

exorantem celerius exaudit. Si enim, quod absit, verba ejus postponitis, quando eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque annisum illius virtute quam vobis divinitus tribuit adjuvate, ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro (f) recipi et facitis custodiri.

Præterea scire vestram gloriam volumus quia, sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis **1166** agnoscimus, præsentis mundi jam terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo usquam poterit sine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminet quæ ante non fuerunt, videlicet immutationes aeris, terroresque de cælo, et contra ordinem temporum tempestates, bella, famæ, pestilentie, terræmotus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequantur. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, et venturo judici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Hæc nunc, gloriose fili, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excrecat; et

fatur, quod confirmat nostram sententiam de titulo servi servorum Dei in præfat. ad Registrum epistolarum, § 11 pag. 481, propositam.

(b) In Vatio. D, suæ potestatis; et additur vel pietatis.

(c) Alia sancto Gregorio non multo post sedit sententia, scilicet infra, epist. 76 : *Dicte ei... quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant*, etc. In quem locum videat lector quæ dicturi sumus ex Augustino. In Cod. Theodosiano, titulo de paganis, sacrificiis et templis, lege 25 : *Cuncta eorum fana, templa, delubra, si qua etiam nunc restant integra, præcepto magistratuum destrui, collocationeque venerandæ Christianæ religionis signi expiari præcipimus*. GUSSANV.

(d) Absit blandiendo a Norm.

(e) Vatic. F, operibus deditus.

(f) Apud Bedam, *recipi faciat et custodiri*. In Excusis, *recipitis et facitis custodiri*.

(g) Vulgati, *in mente vestra*, quam lectionem præter Mss. testimonium series orationis amplectendam non esse probat.

(h) Hæc conclusio desumpta est ex loco citato Bedæ, qui totam epistolam refert prout habetur in nostris exemplaribus, excepto titulo et conclusione, ut dixi. GUSSANV.

(i) In uno e Colbert. legitur : *Data die Kalend. Januar., indict. 4*. Idem legitur in Victorino et in 2 Rhemeni seu Remig.

Epist. LXVII [Al. 61]. (a) Sic restitimus ex judicio illustrissimi et eruditissimi Petri de Marca archiepiscopi Parisiens., qui in appendice ad concilium Claromontanum, sub Urbano II, de hoc titulo ita loquitur : *Gregorii epistolæ inscriptionem ad Hiberniæ episcopos emendandam duxi, Iberiam substituendo, tum quod inquisitio de Nestorianis facta satis docet de Orientis partibus agi, in quibus solis hæresis illa vigebat; tum quod initio epistolæ annotat Gregorius, legatum episcoporum Romam se conferentem in Jerosolymorum urbe epistolas cum aliis rebus perdidisse, quod*

tanto amplius loqui libeat, quanto se (g) in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversione multiplicant.

Parva autem xenia transmisi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam quam cœpit custodiat atque perficiat, atque et hic vitam vestram per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in cœlestis vos patriæ congregatione suscipiat. (h) Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine fili. (i) Data die x Kalend. Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto an. 19, post consulatum ejusdem domini nostri an. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXVII.

AD QUIRICUM EPISCOPUM, ETC.

Eos qui in hæresi cum Trinitatis invocatione baptizati sunt, si ad Ecclesiam revertantur, non baptizandos; sed aut impositione manuum, aut chrismatis unctione, aut professione fidei reconciliandos. Redeuntes Nestorianos veram de incarnato Verbo fidem docendos, quam hic ipse firmat ex Scripturis; atque si Nestorium anathematizent, si quas recipit Ecclesia synodos venerentur, suscipiendos in propriis ordinibus.

Gregorius (a) Quirico episcopo, et cæteris episcopis in (b) Hiberia catholicis.

Quia charitati nihil est longe, quos dividunt loca jungat epistola. Lator itaque præsentium **1167** ad

de Hibernis in ultimo Occidente positis non nisi absurdissime dici potest, quemadmodum Iberis in finibus Ponti sitis et fidem Christianam ab ipsa Constantini ætate amplexis apprimè congruit. Nestorianos ergo per solam fidei professionem recipiendos consultationi respondens dicit Gregorius, neque baptismo iterato, neque manu imposita, vel chrismate collato. Et ille quidem traditionem Patrum laudat, quæ ritum alium erga Nestorianos non adhibendum docebat. Non desunt tamen manuscripti Cod. qui lectionem hanc confirmant. Cluniac., Thuan., qui in indice epistolarum legit *Iberia*, licet in ipsa epistola habeatur *Hibernia*. Codex etiam Vaticanus, numero 622, ex recensione eminentiss. card. Bona, prout significavit mihi in litteris die 9 Septemb. 1670. Sic et Anselmus Lucensis, in Collect. can., l. viii, c. 24 : *Quirico episcopo, et cæteris Iberiæ episcopis*. Nec prætereundus est Christianus Lupus, qui, tomo I Synodorum, etc., in notis ad quintum concilium, pag. 738, legit *Iberiæ*, et pag. 749, *Hibrie*, GUSSANV. Eruditorum virorum conjecturæ non inviti consensum præbent. Eam confirmant Cod. Reg. et Pauli Diaconi Collectio, in cujus indice legitur *in Iberia*. Contemnenda non est hæc Romanorum correctorum observatio ad can. 44, dist. 4, de Consecr., ex epistola ad Quiricum. Sic, inquit, *emendatum est (Iberia) ex originali manuscripto Valicano. Antea erat Hibernia*. Quod spectat ad hujus episcopi nomen in veteribus Codd. modo legitur *Quirino*, modo *Quirico*.

(b) Aliis *Iberia*, regio Asiæ quæ nunc incolis dicitur *Gurgistan*, Gallis autem *la Géorgie*, inter Colchidem ad occasum, et Albaniam ad ortum, Armeniæ majori contermina. Nunc subest dominio proprii principis, sub clientela tamen regis Persarum. GUSSANV. Quid vetat per Iberiam intelligere Hispaniam, si olim dictam? Vide l. iv Dialog., c. 36, in notis. Iberi apud sanctum Irenæum, lib. 1, c. 3, sunt Hispani: *Neque*, inquit, *hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt... neque hæ quæ in Iberis, neque hæ quæ in Celtis*. Nomen Iberiæ retinuit Hispania

dem Hilarum prius subdiaconatus quo indignus fungitur privet officio, atque (c) verberibus publice castigatum (d) faciat in exilium deportari ut unius pœna multorum possit esse correctio. Cujus (e) si forte lenitatem diaconi sui adhuc opinio lacerata non commovet, et in hoc, quod non credimus, torpens exstiterit, experientia tua hæc quæ diximus faciat, et de illius nobis neglectu renuntiet. Hortandus præterea idem frater ex nostro mandato est, ut se in omnibus vigilantem, causamque ecclesiæ suæ amplius exhibere disciplinam non negligat, ne et peccatum de his qui ei commissi sunt sustineat, et nos contra se vehementer stimulet, si in officii sui cura, quod non optamus, incautus vel lentus exstiterit. Volumus autem (Grat. dist. 89, c. 2) ut memoratus frater noster Paschasius et (f) vicedominum sibi ordinet, et majorem domus, quatenus possit vel hospitibus supervenientibus, vel causis quæ eveniunt, idoneus et paratus existere. Si vero et negligentem eum prospicis, et ea quæ diximus implere differentem, omnis clerus adhiberi debet, ut communi consilio ipsi eligant quorum personæ ad ea quæ prædiximus valeant ordinari (g). (Cf. Joan. Diac., l. vi, c. 31; l. ii, c. 54.)

EPISTOLA LXXII.

AD AGAPITUM ABBATEM.

Illius monasterio altud unit a monachis ob hostilitates prorsus desertum.

Gregorius Agapito abbati.

(a) Ne locis venerabilibus vel quanto licet culturæ desit obsequium nostra debet sollicite cura prospicere. Quia igitur monasterium quod in fundo (b) Maroiano provinciae Campaniæ situm est, ita hostilitate faciente, a congregatione funditus dicitur desolatum, ut ne unus exinde monachus, qui aliquam illius sollicitudinem vel curam debeat adhibere, remanserit, tuo illud monasterio cum omnibus rebus suis, vel quæ ei competunt actiones, utile prospeximus (c) uniendum, 1173 ut res ejus tenendi, vel a detinentibus

(c) Etiam Augustini ævo virgarum verberasæpe in judiciis solebant ab episcopis adhiberi. Vide epist. 433. Jam vero publica flagellatio a foro ecclesiastico recassit. Arresto Parlamenti Paris. an. 1562 dictum fuit male et abusive ab officiali judicatum, qui ad publicam fustigationem clericum damnaverat, ecclesiasticisque judicibus facta inhibitiō ne hujusmodi pœnam imponent.

(d) Refertur cap. Cum fortius, extr. de calumniator. Vide infra, lib. xiii, epist. 45; eademque statuitur pœna can. 9, caus. 3, q. 4, c. 9; item cap. 3, causa 3, q. 5, et can. 23, dist. 63. Ivo Carnot., epist. 186, ad Aurelian, episcopum: *Oportet ut.... depositum perpetuo carcere damnetis, aut in æternum exilium detrudatis*. Jam vero clericos in exilium mittere ecclesiastico judici non licet, sed ad regiam potestatem id spectat, atque non semel judicatum testatur Choppin. de sacra Politia, lib. ii, tit. 3, num. 12. Id ipsum pluribus arrestis confirmatum dicit Fervetius, de Abusu, lib. viii, cap. 4, num. 44.

(e) In Vatic. A, *cujus.... levitatem*.

(f) De vicedominis et hospitalitate vide lib. i epist. 11.

(g) In vet. Colb.: *Data die x Kalend. Jul., indict. 4*. In Collect. Parli et in altero Rhem.: *Data die vi Id. Jul. indict. 4*.

A vindicandi libera tibi sit et sine aliqua dubietate licentia. In quo etiam studii tui sit monachos deputare, qui illic tempore quo intervallum de hoste fuerit, et opus Dei celebrare, et decenter debeant deservire. Nec aliqua illud præsumas excusatione negligere, quod ideo curæ tuæ ut sollicitudinem illic debeas adhibere committitur. Ipsum autem monasterium sic tuæ nos ordinationi commisisse cognoscas, ut tamen jurisdictionem illic non episcopus Surrentinus, in cujus civitate monasterium tuum est, sed Nucerinus, cujus est diocesis, habeat. Nam sic hujus loci ordinationem disponimus, ut tamen jura sua singulis episcopis inviolata servemus.

EPISTOLA LXXIII.

AD MARINIANUM ABBATEM.

B *Ecclesia sancti Georgii curam Mariniano ejusque successoribus committit.*

Gregorius Mariniano abbati.

Quia ecclesiam sancti Georgii positam in loco qui (a) *Ad sedem* dicitur minorem quam oportet diligentiam habere cognovimus, utile esse prospeximus, quoniam monasterium tuum eidem ecclesiæ noscitur esse conjunctum, ejus tibi curam committere, hortantes ut et sollicitudinem illic congruam studeas adhibere, et psalmodiæ officium solemniter exhibere facias. Et quia ecclesiam ipsam reparatione certum est indigere, volumus ut quidquid illuc accedere potuerit, ipse accipere atque in ejus reparationem, ut prævideris, debeas erogare. Hanc vero sollicitudinis curam, quam tibi hujus pagina præcepti mandavimus, tam te quam etiam successores tuos, qui monasterii regimen, Deo auctore, susceperint, exhibere, et quæ constituimus per omnia volumus observare.

EPISTOLA LXXIV.

AN EUSEBIUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Falsatam ab Andrea monacho nequissimo illius epistolam. Nonnullos Gregorio ipsi ab eodem suppositos Sermones. Exigendam a Luca presbytero suspecto fidei confessionem.

Gregorius (a) Eusebio episcopo Thessalonicensi.

Epist. LXXII [Al. 67]. — (a) Ita Mas. Anglic., Norm., Reg., Remig., et plerique. In vet. Ed.: *De rebus venerabilibus vel quando licet*, etc. Ita etiam legimus in Rhem. Recent. editoribus placuit ita mutare hujus epist. initium: *ne rebus venerabilibus vel cuilibet cultui desit*, etc. In Vatic. F, pro *quando licet*, legitur *quando libet*.

(b) In altero Rhem., *Martiniano*.

(c) De hujusmodi unionibus, supra, lib. i, epist. 8. Epist. LXXIII [Al. 68]. — (a) Hunc alibi, sc. lib. iii, indict. 2, epist. 27, dici abbatem de Panormo, observat Finicchiarius, apud Bolland., ad diem 23 April. Et sicuti nullus, inquit, unquam fuit locus Romanæ qui sciatur dictus fuisse *Ad sedem*, ita videtur quod de ecclesia Romæ posita abbati similiter Romæ degenti non fuisset sanctus papa per epistolam mandaturus. Quandoquidem tamen ecclesia illa, jam tum, id est anno 601, reparatione egēbat tanta, ut ejus curam sibi non negligendam ipse pontifex Romanus censeret, vel hinc cognosci datur, quod ea, ubicunque sita, fuerit perquam antiqua, ac verosimiliter ipso quo sanctus Georgius passus est sæculo ædificata, scilicet quarto ineunte. Exstat festum sancti Georgii in libro Sacram. cum præfatione propria. De hoc sancto martyre agit Tillemontius tom. V Ecclesiast. Hist., pag. 185. Vide Bolland.

Lator præsentium Theodorus, Ecclesiæ vestræ lector, ad sanctorum apostolorum limina veniens, dum omnes, homo quippe novus, haberet **1174** incognitos, Andreæ monacho, qui ad sanctum Paulum inclusus fuerat, res et chartas quas detulit, ut re vera olim noto, innocenter deposuit credens quidem quod mens ipsius, sicut et nos ante habueramus, cum habitu concordaret. Sed tantæ ille pravitatis inventus est, ut, si ejus stultitiæ sub inclusionis specie paulo adhuc amplius licuisset, multorum animas malitiæ suæ falsitate deciperet, et quocunque potuisset non levia scandala generaret. Nam inter alia quæ idem Andreas pessime cogitavit et fecit, eam quoque quam ad nos misistis, dum apud ipsum a præfato latore esset deposita, ita falsavit epistolam, ut quicumque eam legeret, vos nec catholice, nec recte sapere evidenter argueret. Ex qua re contigit ut dum veritatem studiose quærimus, ejus quæ latebat iniquitas vulgaretur, et tanta in eo reperia sunt quanta nec de scelerato quocunque laico crederentur. Et quia inter diversa mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit, et suspecti sumus ne eos alicubi transmissit, fraternitas vestra sollicitudinem gerat; et si quid tale repererit, eos et rescindi et omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum et Scripturæ divinæ nescius, nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorundam animos non possit inficere. Nam nos nec Græce novimus, nec aliquod opus aliquando Græce conscripsimus. Alia vero mala ipsius, vel quid de eo a nobis in concilio statutum sit, antedicti portitoris, quem fraternitati vestræ in omnibus commendamus, quia præsens inventus est, relatione cognoscetis.

(b) Hortamur præterea atque admonemus ut communem filium Lucam presbyterum, de quo populus, quantum dicitur, non modica suspitione mordetur, publice de se satisfacere, et fidem suam moneas confiteri, atque sanctas synodos, quas apostolica veneratur Ecclesia, se suscipere et sequi, modis omnibus fateatur, atque inter alia Nestorium, et Severum, ac sequaces eorum, specialiter anathematizando contemnet, ut hac satisfactione in filiorum vestrorum cordibus nullum per illius occasionem contra vos possit scandalum remanere. Qui si forte, quod non credimus, facere hoc aliqua excusatione distulerit, nihil vobis cum illo commune sit, sed a familiaritate atque communione vestra per

A omnia segregandus est. Nam, sicut ante jam scripsimus, melius est de ovili dominico morbosam ovem ejicere quam unius vitio sanas amittere.

Hæc igitur, frater charissime, diligenter attende; et ita stude, ut et filios vestros unitos ac devotos, **1175** sicut decet, habere possitis, et hac de causa donuo ad nos querela non redeat. Latorem vero præsentium, ut præfati sumus, in omnibus commendamus, qui, quoniam prius a malo monacho innocenter deceptus est, et postmodum (c) in convictione ejus fortiter perstitit, laboris sui retributionem hic apud vestram fraternitatem inveniat, quam visquia in æternæ ei patria compensetur certus existo. (d) si autem rursus ad orationem huc ad sanctos apostolos venire voluerit, eum fraternitas vestra sine aliqua mora transmittat, (Cf. Joan. Diac., l. iv, c. 81.)

EPISTOLA LXXV.

AD AURELIUM.

Consolatur eum de morte fratris et tribulationibus quas patiebatur.

Gregorius (a) Aurelio ex Francis.

Audito dulcissimi filii mei (b) fratris vestri transitu, quo sim mœrore perculsus epistolaris non valet explere locutio. Sed omnipotentem Deum rogo ut suæ vos gratiæ aspiratione consoletur, vosque et a malignis spiritibus et a perversis hominibus cœlesti protectione custodiat. Nam si quos post illius obitum tumultus quorundam adversantium sustinetis, nolite mirari. Si vos frui bonis in terra vestra, id est (c) in terra viventium quæritis, mala hominum in terra aliena portare debetis. Peregrinatio quippe est vita præsens; et qui suspirat ad patriam, ei tormentum est peregrinationis locus, etiamsi blandus esse videatur. Vobis autem qui patriam quæritis, inter suspiria quæ habetis, etiam gemitus audio humanæ oppressionis exurgere. Quod mira omnipotentis Dei dispensatione agitur, ut dum veritas per amorem vocat, mundus præsens a seipso animum vestrum per tribulationes quas ingerit repellat; tantoque facilius ab amore hujus sæculi mens exeat, quanto et impellitur dum vocatur. Itaque, **1176** quod cœpletis hospitalitatis curam impendite, in oratione et lacrymis instantissime laborate. Eleemosynas, quas semper amastis, jam nunc largius atque uberius operam date, ut tanto post in retributione crescat vobis (d) fructus operis, quanto hic excreverit studium laboris.

EPIST. LXXIV (Al. 69). — (a) De Eusebio et Andrea legendus Photius, Cod. 162 Bibliothecæ.

(b) Relege epist. 42 lib. x, indict. 3, alias epist. 6 libri vii, indict. 2.

(c) Alter Rhem., in conventionibus ejus.

(d) Corbiens., si autem reversus.

EPIST. LXXV [Al. 70]. — (a) Fortasse legendum Aureliæ, ut in titulo epist. 36 libri vii, indict. 15. Verum nomen statuere difficile est propter mss. Codicum penuriam. In paucis enim hæc epistola continetur. Ex Vaticanis solus cod. A eam exhibet. Eandem quoque reperimus in altero Rhem. et in Victor.

(b) Intelligit fortasse Dynamium patricium, quem sancti Gregorii amicum fuisse constat ex epist. 33 lib. iii, indict. 2, et ex epist. 36 libri vii, indict. 15.

(c) Augustinus, in pea. ciii, concion. 4, num. 4: *In terra morientium spes mea, in terra viventium portio mea*; lib. iii de Doct. Christ., c. 34, Ecclesia dicitur *terra beatorum, terra viventium, quia in æternum regnatura cum Christo*. Terræ vitæ a terra viventium frustra discrimen quærit Guesanvillæus, neque liber vitæ a libro viventium distinguitur. Vide sanctum Thom., 1 p., q. 24, a. 1.

(d) In laudato Rhem. et in San Victor., *fructus muneris*.

EPISTOLA LXXVI.

AD MELLITUM ABBATEM

Dat mandata Augustino, quem adibat, exhibenda, ad faciliorem Anglorum conversionem.

(a) Gregorius Mellito abbati in Francia.

Post discessum congregationis nostræ, quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum vero vos Deus omnipotens ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quia (b) fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant, sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur. Aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ ponantur, quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem deponat, et, Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit familiariter concurrat. Et quia boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet his etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum mar-

Epist. LXXVI [Al. 71] — (a) Titulus hic apud Bedam, lib. 1 Eccles. Histor., cap. 30, ita legitur: *Dilectissimo filio Mellito abbati Gregorius servus servorum Dei.* GUSSANV.

(b) Eadem fuit sancti Augustini mens, epist. 47, ad Publicolam: *Cum templa, idola, luci. . . . in honorem veri Dei convertuntur, hoc de illis fit quod de hominibus, cum ex sacrilegis et impiis in veram religionem mutantur.* Theodoretus, de curandis Græcorum Affectibus, serm. 8, de Martyribus, destructa quidem esse deorum templa et aras pronuntiat, eorum vero materiam omnem martyrum fanis dedicatam esse. Paulo aliter conc. Epaonense anno 517, can. 33: *Basilicas hæreticorum, quas tanta exsecratione habemus exosas, ut pollutionem earum purgabiles non putemus, sanctis usibus applicare despiciamus.* Anglis ad fidem conversis, censuerat Gregorius fana idolorum destruenda, qua de re Edilbertho regi scripserat hac ipsa indictione epist. 66; sed mutata sententia convenientius iudicavit ut expiarentur, et a cultu dæmonum in obsequium veri Dei commutarentur.

(c) Ab ipsis religionis Christianæ primordiis celebrata fuisse religiosa convivia nullus ignorat. Hinc post Cœnam dominicam convivia illa ἀγάπαι dicta, quod Christianæ charitatis essent symbola. Frequentata fuerunt postea ejusmodi convivia in festo Dedicationis ecclesiæ. Sidonius Appollinaris, epistola 15 lib. IV: *Epulum multiplex et capacissima lectisternia para, plurimis viis, pluribus turbis. Illa bonorum contubernio sedit. Ad te venit quippe, postquam omnibus tempus futuræ dedicationis inclaruit.* Sed et in natalitiis martyrum, et festis aliis idem factitatum, testes sunt plurimi scriptores sacri: Gregorius Nazianzenus, carmine 2 de Vita sua; Nyssenus, in Vita Gregorii Thaumaturgi; Hieronymus, epist. 19, ad Eustochium; Theodoretus, Histor. Eccles. lib. II, cap. 12, et lib. III, cap. 27; Gregorius Turonensis, lib. I de Vita sancti Martini, cap. 6, et lib. II de Miraculis, cap. 16; Frodoardus, lib. I Historiæ Rhemensis hæc verba ex testamento sancti Remigii laudat: *Vineam tibi (Agricola nepos) eatenus derelinquo, ut diebus festis et omnibus Dominicis, sacris altaribus mea inde offeratur oblatio, atque annua convivia Rhemensibus presbyteris et diaconibus præbeantur.*

A tyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quæ ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, et (c) religiosi convivii solemnitate celebrent. Nec diabolo jam animalia immolent, sed laudem Dei in esum suum 1177 animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant, ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam (d) duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est, quia is qui locum summum ascendere nititur necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus eleve-
B tur. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus se quidem innotuit; sed tamen eis (e) sacrificiorum usus, quos diabolo solebant exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in sacrificio suo animalia immolare præciperet: quatenus, cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut etsi ipsa essent animalia quæ offerre consueverant, verumtamen Deo hæc et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse, in præsentem illic positus, perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili.

Et infra: *Agathemero nepoti meo vineam dono, quam posui Vindonissæ, et meo labore constitui; sub ea conditione ut a partibus suis omnibus diebus festis et Dominicis pro commemoratione mea sacris altaribus offeratur oblatio, et Laudunensibus presbyteris atque diaconibus annua convivia concedente Deo præbeantur.* Notandum et illud Theodoreti, de curandis Græcorum Affectibus, serm. 8, in fine, ubi de illustrioribus paganis verba faciens, ait eos neque insignibus monumentis condiri, aut epulis solemnibus honorari solitos, prout martyres nostri: *Οὔτε γὰρ τάφους ἔχουσιν ἐπισήμους, οὔτε δημοθροῦντας ἐτερίοις γεραίρονται.* Postea tamen cum licentius epularentur, improbata sunt ejusmodi convivia a sanctis Patribus, Ambrosio, homil. de Elia et jejuniis, cap. 17; Augustino, epist. 64, ad Aurelium episcopum, Sed et illæ computationes et epulæ publicis legibus coercitæ fuerunt Capitular. lib. IV, cap. 46; concil. Nannet. can. 10; Antissiodor. can. 2. GUSSANV.

(d) Istius consilii prudentem moderationem non patitur zelus quorundam immodicus, quos delectat clamare: Exinanite usque ad fundamentum; fibras etiam minimas extirpate, etc. Tam præpostera agendi ratione plurimi fuerunt in schisma aut hæreses compulsi, quos moderatio retinisset intra matris Ecclesiæ sinum. Alii forte redirent in unitatis gremium, si morosi quidam objectis spinis viam non sepi-
D rent, aut propugnatione quarundam corruptelarum, aut ritus exigendo, laudabiles quidem, at minus forte necessarios, aut alios minus laudabiles importune exagitando, quos Patres sanctissimi unitatis studio tolerassent. Scilicet *piscatorie nobis est agendum, non Aristotelice*, ut habet epistola episcoporum Ponti ad Leonem imperatorem post Chalcedonense concilium. GUSSANV.

(e) Id probatur ex Levit. XVII: *Et nequaquam ultra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt.* GUSSANV.

(f) In duobus Teller., quibus consentit Edit. Vatic., legitur: *Data XII Kalend. Julii*, sed mendose. Neque melius apud Bedam, ex quo sumpta est hæc epistolæ clausula, scriptum est, *xv Kalend. Juliarum*. Nam eodem Bedæ teste, lib. I, c. 30, initio, scripta non fuit hæc epistola nisi post Melliti discessum. At ex eodem Bedæ, c. 29, Mellito Roma proficiscenti Gre-

(f) Data xv Kalend. Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio, piissimo, Augusto, ann. 19, post consulatum ejusdem domini nostri ann. 18, indict. 4.

EPISTOLA LXXVII.

AD BONIFACIUM IN CORSICA DEFENSOREM.

Aleriae et Adjacii episcopos quantocius eligi curet. Neque opprimi pauperes, neque clericos a laicis iudicibus teneri patiat.

Gregorius Bonifacio defensori Corsicae.

Experientia tua non sine culpa est, quod Aleriam atque (a) Adjacium civitates Corsicae diu sine episcopis esse cognoscens, clerum et populum earum ad eligendum sibi sacerdotem distulerit commonere. Quae quoniam sine proprio amplius non debent esse rectore, praesenti auctoritate suscepta, B clerum et populum singularum civitatum hortari festina ut inter se dissentire non debeant, sed (b) uno sibi consensu unaquaeque civitas consecrandum eligat sacerdotem. Et, facto decreto, ad nos is qui fuerit electus adveniat. Si autem in uno consentire noluerint, sed in duorum se electione dividerint, similiter, decretis ex more factis, ad nos adveniant, ut requirentes de vita, actu et moribus eorum, is (c) qui visus fuerit **1178** ordinetur. Quia vero multi illic pauperes opprimi ac pati praedictum perhibentur, experientia tua sollicitudinem gerat, et gravari eos contra justitiam non permittat; sed ita studeat, ut nec agentes contra rationem impediri, nec hi contra quos agitur injuste valeant dispendium sustinere.

Præterea pervenit ad nos quod (d) quidam clericorum, te illic posito, a laicis teneantur. Quod si ita est, tuæ hoc culpæ noveris reputari, quia hoc fieri si homo esses, (e) non habuit. Et ideo de cætero sollicitudinem te habere necesse est, ut hoc fieri non permittas; sed si quis contra clericum causam habuerit, episcopum ipsius adeat. Qui si forte suspectus fuerit, exsecutor vel ab ipso, aut si et hoc actor refugerit, a tua est experientia deputandus, qui partes sibi mutuo consensu iudices compellat eligere. A quibus quidquid fuerit definitum, ita vel tua, vel episcopi

gorius litteras ad Augustinum dedit x Kalend. Julii, seu die 22 Julii. Ipsi enim tunc datæ sunt novem illæ ad Galliarum prælatos et principes epistolæ, sup., a 54 ad 62, quarum nonnullis apponitur x Kalend. Julii, etiam in Collectione Pauli Diaconi. Igitur non xv, sed post x Kalend. Julii scripta est hæc ad Mellitum.

Epist. LXXVII [Al. 74]. (a) Vulgo *Adjazzo*, urbs adhuc episcopalis, insulae Corsicae in ora occidua, sub ditione Genuensium. In rebus tamen ecclesiasticis Pisano subest archiepiscopo; olim Ursinium dicebatur. Gussanv. in Turon. et Norm. legitur *Ajacium*.

(b) De electione per clerum et populum, supra, epist. 6, lib. II, indict. 10.

(c) Excusi, qui utilior visus fuerit.

(d) Clericos olim a laicis iudicari nefas; Cod. Theodos., leg. ultim., de episcopis: *Clericos etiam quos indiscretim ad sæculares iudices deduci debere infestus praeceptor edixerat, episcopali audientiae reservamus. Fas enim non est ut divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio*. Idem videre est apud Avitum Viennensem episcopum, epist. 61. Alii sunt temporum nostrorum mores. Gussanv.

(e) Ita vet. Editi cum Mss. Norm., plerisque Vatic.,

sollicitudine, servata lege, modis omnibus compleatur, ut non sit unde se possint litigiis fatigare (f).

EPISTOLA LXXVIII.

AD BARBARAM ET ANTONINAM.

Divinam protectionem eis adprecatur. Quod Romam venire cupiant gaudet. Commendatas Joanni episcopo ac Romano defensori illarum causas. Accepta libenter xenia.

Gregorius (a) Barbaræ et Antoninae.

Susceptis epistolis vestris, omnimodo cognita vestra sospitate lætatus sum, atque omnipotentem Deum deprecor, qui vos et a malignis spiritibus in cogitatione, et a perversis hominibus atque ab omni contrarietate, sua protectione custodiat: sicque vos cum timoris sui gratia dignis conjunctionibus ordinet, ut omnes nos in vestra ordinatione lætificet. Vos autem, dulcissimæ filiae, in ejus adiutorio spem vestram ponite, et sub umbra defensionis illius semper, et orando et bene agendo, malorum hominum insidias declinate. Quaecunque enim humana solatia vel adversitates fuerint, nulla sunt, nisi aut ejus gratia protegat, aut ejus offensa perturbet. In nullo igitur hominum spem ponatis, sed totam mentem in fiducia Dei omnipotentis astringite. Nobis ergo dormientibus, ille vos proteget, de quo **1179** scriptum est: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel* (Psal. cxx, 4).

Quod autem ad beati Petri apostolorum principis limina festinare vos dicitis, opto nimis, et æstuantis desiderio exspecto, ut dignis meritis junctas vos in ejus Ecclesia videam, quatenus et vos de me solamen aliquantulum, et ego de vestri praesentia non parvam lætitiā acquiram. Viro autem reverendissimo fratri meo Joanni episcopo et Romano defensori causas vestras studui commendare, ut quæ cœperunt, Deo auctore, debeant perficere.

1180 Xenium autem vestrum duas (b) racanas, quas de labore vestro esse mandastis, libenter accepi. Sed tamen cognoscite quia non mihi mandatum credidi. Nam vos de labore alieno laudem quæritis, qui fortasse adhuc ad fuscum manum nunquam misistis. Nec

utroque Rhemensi. Recentiores habent non debuit.

(f) Unus e Colbert. et Vatic. B docent hanc epistolam scriptam fuisse mense Aug., indict. 4. In Vatic. D, pro mense Augusto legitur, mense Martio. Epist. LXXVIII [Al. 75]. — (a) Vide supra epist. 35 et epist. 30.

(b) *Ῥάχη βράχη, ῥάχος, ῥάχιον* genus vestimenti ex pilis; pallium tam monachorum quam monastiarum; unde *ῥάχοιδοί*, et *ῥάχιδόται*, dicti monachi, palliati apud Nicephorum Xanthopulum, Nicetam Choniatem, et Balsamonem. Reperimus etiam *ῥάχα* et *ῥάχοφορῶν*. A quibusdam dicuntur *rachinae*. Sunt et qui putent racanas et rachinas significare stragula seu operimenta lectorum. Vide Joannem Fiesacum, comment. in Commonit. Vincentii Lirinensis, num. 9, Rachanem Germani Parisiensis episcopi memorat Fortunatus in ejus Vita, cap. 45, ubi febricitantem virum, *Dei servi rachana undique obvolutum diligenter* componit in ejus lectulo diaconus. Gussanv. Alias hujus vocis notiones require in notis ad epist. I hujus libri. Consule quoque Onomasticon Rosweydi, ad Vitas Patrum, et Glossarium Græcum Cangii, ad vocem *Ῥάχος*.

tamen me res ista contristat, quia opto ut sanctam A Deum viris conjunxerit, scialis qualiter vivere et Scripturam legere ametis, ut quandiu vos omnipotens domum vestram quomodo disponere debeat.

LIBER DUODECIMUS.

Indictione 5, anno ordinationis ejus duodecimo.

1181 EPISTOLA PRIMA.

AD DOMINICUM CARTHAGINENS. EPISCOPUM.

Quod ex gravi morbo convaluerit gratulatur. Monet, saepe nobis vitæ inducias concedi, ut paratiores ad judicium veniamus.

Gregorius Dominico episcopo Carthaginiensi.

Quam copiosa cordis vestri sit charitas, lingua interprete demonstratis, dum sic ejus suavitate epistolarum vestrarum verba conditis, ut dulce et jucundum sit omne quod scribitis. Unde fit ut fraternitatem vestram, quam corpore non possumus, dilectionis brachiis amplectamur. Nam quod animis concordibus longitudo negat itineris, præstat officium charitatis. Et quoniam sicut amantissimorum fratrum sanitate relictus, ita ægritudine contristamur, omnipotenti Deo gratias agimus, qui mœstitiam nostram nuntio solatus est prosperorum. Qui audientes vos infirmitatem gravissimam incurrisse, priusquam scripta vestra suscepissemus, majori tristitia tenebamur. Sed quia quando de periculo mortis eripimur, ad quid, frater charissime, reservemur incertum est: (a) induciarum tempus ad utilitatem animæ converteriamus, et, posaturi venturo judicii rationes, causam nostram apud eum lacrymis et bonis operibus muniamus, ut securitatem de his quæ gessimus accipere mereamur. Nam et in causis sæcularibus ad hoc frequenter benignus concedit iudex inducias, ut qui ante paratus non fuerat, postmodum paratus ad judicium veniat. Et quale est si quod in (b) terrenis negotiis custodimus pro salute animæ negligamus? Et ideo quia, juxta Joannis apostoli vocem, nullus sine peccato est (I Joan. 1), cogitationum illecebras; linguae incontinentiam, delictorum opera ad memoriam revocemus; et dum licet, (c) magno pulsati, iniquitatumstrarum maculas deleamus, ut justus et pius Redemptor noster, non juxta merita nostra vindictam exercent, sed secundum misericordiam suam flectatur ad veniam. Et quia officium nostrum sua solum flere non sufficit, nisi et de alienis sollicitudinem gesserit, curam in commissi gregis custodia 1182 studiosius impendamus, et suadendo,

LIBER XII. Al. LIBER X.

Epist. I. — (a) Restituimus hic sensum qui in recent. corruptus est vitiosa interpunctione, et adjectione adverbii ergo post inductarum.

(b) Excusi, terrenis judiciis.

(c) Et pulsanti aperietur, Matth. vii, Luc. xi. Quid intersit inter petitionem, questionem, pulsatum, vide sanctum Augustinum, lib. 1 Retractat., cap. 19, ad finem, ubi emendat quod lib. ii de Sermonibus Domini in monte exposuerat operose quidem, sed minus recte. Gussanv. In Norm. legitur magno planctu.

(d) Sen Agilegi, ut in omnibus fere Mss. nostris legitur. De hoc martyre Carthagine passo consule mar-

hortando, terrendo, prædicando, in quantum superna clementia vires donat, officium opere implere festinemus, ut desideratum, Creatore nostro largiente, præmium expectemus. Sed quia boni aliquid operari sine divino auxilio non valemus, junctis omnipotentem Deum, dilectissime frater, precibus exoremus, ut in mandatorum suorum viam cum commisso grege gratia sua duce nos dirigat, atque ipse nobis et intelligere et agere quæ sibi placita sunt concedat, qui misericordiæ suæ dono nomen nos voluit habere pastorum. Præterea ex transmissione vestræ sanctitatis (d) beati Agilei martyris benedictionem ea charitate qua nobis est a vobis transmissa percepimus. (e) Mense Septembri, indictione 5.

EPISTOLA II.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

De Matthæo viro clarissimo in sustentationem solidos duodecim.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Quoties digna consideratione, sustentationis causa, aliqua mœrentibus conceduntur, et Deum lætificant, et ipsum ditant sine dubio largientem. Ideo experientiæ tuæ hac auctoritate præcipimus quatenus Matthæo viro clarissimo scholastico duodecim solidos dare non differas, quos tuis scito rationibus procul dubio imputandos. Ita ergo cum gratiarum actione jussionem nostram festina implere, ut nulla accipientem possit fatigare dilatio.

EPISTOLA III.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

De puero quodam e Sicilia Misenum ducto, ubi monachi habitum suscepit.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Lator præsentium Gallus, nauclerus, oblata nobis petitione, noscitur intimasse, asserens puerum se quemdam de Sicilia partibus venientem 1183 orationis gratia ad Campaniæ partes perduxisse, (a) qui in Misenati portu conjungens, illic in monasterio conversionis causa sese retinuit. Quem cum hic de conditione sua pro sui periculo diligenter inquireret, quantum astruit, jurisjurandi interveniente vin-

tyrolog. Rom., ad diem 15 Octobris.

(e) Hæc nullis in mss. invenimus, nisi quod initio libri duodecimi, ut moris est, præmittitur mense Septembri (hoc enim mense incipiebat indictio), deinde subditur Gregorius Dominico, etc.

Epist. III. — (a) In Prætel. et nonnullis Mss., Messinati. Editi, Messenati. At legendum Misenati ex eo constat, tum quod ad Campaniæ partes perductus puer, illic in monasterio, etc., tum quod ab Anthemio Campaniæ rectore puerum in monasterio degentem nauclero tradi jubeat in Panormitanas partes reducendum.

culo, liberum se, nullique conditioni obnoxium publice voce professus est. Pro quo ab actionariis publicis se remeantem queritur esse constrictum impetentibus curservum juris publici furtim de illis partibus auferre præsumpserit. Qui, post illata sibi damna, cautione se quoque ostendit obstrictum eundem puerum ad partes illas quibus valeret viribus revocare. Unde, pietatis causa permoti, hoc experientia tua nos decrevisse cognoscat, ut ad Panormitanas partes, ubi res agitur, ipsum mancipium, licet jam monachi habitum sumpserit, debeat revocare, eumque Fantino defensori nostro contradere, ut ipse quid de eo fieri debeat, secundum præceptionis nostræ seriem, cujus et te quoque textus poterit informare, salubriter exsequatur. A latore ergo præsentium experientiam tuam volumus (b) fidejussionem accipere, qui mancipium ipsum in sua a te manu suscipiens, illic tibi in Neapolitana civitate pro eo scriptis evidenter spondeat quod illum Fantino defensori nostro sine aliqua excusatione contradat, ut hac præveniente cautela, et precator liber a cautionis suæ reddatur vinculo, et causa mancipii, sicut constituimus, auxiliante Domino, disponatur.

EPISTOLA IV.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

De finienda Maurentii contra Panormitanam Ecclesiam causa moneat Victorem episcopum.

Gregorius Fantino defensori.

Gloriosissimus filius noster Maurentius, magister militum, causam de massa Gentina contra Panormitanam Ecclesiam habere se queritur, et ad hoc latorem præsentium, facto mandato, transmisit, quod debeat sine excusatione aliqua terminari. Ideoque experientia tua reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Victorem, servato honore, commoneat ut aut pacifice causam ipsam sine dilatione studeat terminare, aut certe si utilius sibi esse crediderit eam iudicio definiri, omni mora cessante, vice sua personam legaliter instituat quæ de eadem massa apud gloriosissimum filium nostrum domnum (a) Venantium patricium et experientiam tuam debeat subire iudicium, 1184 ut causa ipsa possit cognita veritate distingui, aut certe alios sibi, si partes voluerint, te imminente, eligant cognitores. Et quidquid mediis sacrosanctis Evangeliiis ab eis fuerit statutum ita lege servata tua volumus ad

(b) In utroque Rhemensi et in Vatic. D, *fidejussorem*.

Epist. IV. — (a) Transpositam esse hanc epistolam censet Gussanvillæus, quod jam indict. præcedenti e vivis sublatum esse Venantium constet. At Venantium hunc ab alio ex monacho, cujus filia Barbara et Antonina, discernendum putamus. Uterque sane patricius fuit, sed hic Panormitanus, alter Syracusanus. De Panormitano intelligenda est epist. 55 libri ix, indict. 2. Ad eundem exstant. epist. 40 hujus libri. et 15 libri xiii.

(b) In recent. Ed., *recidivo*. Veteribus Excusis favent Vatic. A et Victorinus. In paucissimis Mss. hæc epistola continetur.

Epist. V. — (a) Eam in Remigiano tantum, in Victo-

effectum executione perducere, ut nihil inter partes remaneat, unde post hæc (b) red vivo possint litigio fatigari.

(a) EPISTOLA V.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

Maurentii homines commendat.

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Postquam gloriosissimo filio nostro Maurentio hoc apud vos solum potest sufficere, quod eum nostrum esse proprium non nescitis, qualiter ei a vobis sit concurrendum scribere non debemus. Sed ne, data occasione, fraternitatem vestram in causa ipsius prætermittere videamur, latores præsentium commendantes, hortamur ut quia eos pro percipiendo precario suo illuc noscitur transmisisse, vestra ope in omnibus (b) fulciantur. Cui, ut melius præstare possitis, quia vos in multis esse non est dubium occupatos, Mennam notarium, quia bene novit esse sollicitus, deputate, ut ipse eos vestro nomine, in cunctis ubi necesse fuerit, studeat adjuvare, quia quid agere debeant, dato sibi capitulari, ut perhibent, sunt instructi. Cumque ego sanctitatem vestram sua in præsentī relatione informaverim, ita vos in ejus causis impendite, ut sicut et nos de fraternitate vestra certi sumus, et ille omnino confidit, vobis suffragantibus, utilitas ipsius, Deo adiutore, salubriter peragatur.

EPISTOLA VI.

AD THEODORUM CURATOREM.

Commendat Maurentii homines.

Gregorius Theodoro curatori.

Quia sic de gloria vestra sicut de charissimo revera filio omnino præsumimus, certi de vobis, eos qui nostri sunt commendamus. Ob quam rem, paterno salutantes affectu, quæsumus ut præsentium portitoribus, quos gloriosissimus Maurentius magister militum ad (a) precarium suum accipiendum transmisit, vestram tuitionem impertire dignemini; quatenus, vobis patrocinantibus, nec moram illis contra rationem nec laborem debeant sustinere, sed quidquid prædicto 1185 gloriosissimo viro competit, gloriæ vestræ opitulatione sine difficultate percipiat, ut et ipse nostris amplius sit devotus obsequiis, et nos pro eo referre gratias, sicut dignum est, valeamus.

rino, et in Vatic. A, reperimus.

(b) Dioti Codices, *fulciatur*.

Epist. VI. — (a) De precario lege notam f ad epist. 46 lib. i. Hic et in superiori epist. *precarium* videtur esse stipendium militare, quod Maurentius magister militum pro se suisque ab ærarii præfectis seu quæstoribus Ravennæ degentibus exposcebat. Dicuntur a Gregorio saccellarii, lib. v, epist. 21, ad Constantinam Aug. *Sicut, inquit, in Ravennæ partibus dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ saccellarium habet*, etc. Ut, ad obtinendum quantocius hoc stipendium, Marinianus et Theodorus, hic hujus urbis curator, ex epist. 98 lib. ix, ille episcopus, Maurentio faveant, eos rogat sanctus Gregorius.

EPISTOLA VII.

AD SAVINELLAM, COLUMBAM ET AGNELLAM.

Idem ad singulas scribens, hortatur ut largioribus eleemosynis cælestes comparent thesauros.

Gregorius (a) Savinellæ, Columbæ et Agnellæ a paribus.

Satis me, gloriosa filia, operationis tuæ audita bona lætificant, quod illa agere perhiberis per quæ, dum egentibus misericorditer subvenis, ipsa misericordiam consequaris, et alios, temporaliter nutriendo, bonis in æternum cælestibus satieris. Et ideo quia fidelis est cui credis, (b) secunda commenda ea quæ tribuis, ut in die tribulationis recipias quod impendis. Ait namque egregius prædicator: *Scio cui credidi, et certus sum quia potens est servare depositum meum in illum diem* (II Tim. 1, 12). Ecce, gloriosa filia, quanta sit bonorum operum certitudo considera, et larga sit semper manus in opere, ut fiat vobis quod scriptum est: *Absconde eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit* (Eccli. xxix, 15). Quisquis igitur copiosum in cælis fructum habere desiderat, seminare, dum tempus est, non omittat, ut manipulos in die messis cum lætitia colligat. Nam *quis seminat in lacrymis, in gaudio metent* (Psalm. cxxv, 5). Sed qualis messis ex huiusmodi semente futura sit, dicat Apostolus: *Qui seminat in carne sua, de carne metet et corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu et metet vitam æternam* (Gal. vi, 8). Ne vero inopia nos egestatis inveniat, hanc nobis messem satione multiplici præparemus; et quanto uberius satiari cupimus, tanto ei a quo totum accepimus largius conferamus. Nam ipse de se Dominus ait: *Esuriivi enim, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; hospes fui, et collegistis me; nudus fui, et operuistis me* (Matth. xxv, 35), etc., atque in conclusione subiungitur: *Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*. Hoc igitur studiosius agite, et hæc agentes in terra vobis retribui nil quærat, quia superna desiderantibus temporalia nulla sunt. Sed ibi desideria vestra figite, ubi quidquid retribuitur finem non suscipit. Bonum ergo facientes non deficiatis, ut illic vobis thesauros thesaurizare possitis, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur (Matth. vi).

Præterea, gloriam vestram paterno salutantes affectu, indicamus per latorem præsentium Hilarum, chartularium nostrum, clavim nos a sacratissimo corpore beati Petri apostolorum principis transmisisse, in qua decatenis quoque ipsius benedictio continetur. Quæ collo vestro suspensa, hoc vobis, eo intercedente, gratia absolutionis fiat, 1186 quod illi fuit causa martyrii. Omnipotens Deus in suo vos timore

Epist. VII. — (a) In Colbertinis Mss. varie legitur huius epist. inscriptio. In uno eadem est ac aliorum passim Codicum vet. quos secuti sumus. In altero tantum habes, *Savinellæ de eleemosyna*. In aliis *Savinellæ, Columbæ et Gallæ*. In Turon., pro *et Gallæ a paribus*, lego *et Gallæ parenti*, quasi Savinella et Columba natæ essent, et Galla mater.

A custodiat, atque sic cor vestrum ad bonam semper operationem accendat, ut et hic vobis suam gratiam tribuat, et ad gaudia vos postmodum æterna perducatur.

EPISTOLA VIII.

AD COLUMBUM NUMIDIÆ EPISCOPUM.

De gravi Donadei adversus Victorem episcopum suum querela inquirat sollicitè, ut congruam dei pœnam reus.

Gregorius Columbo episcopo Numidiæ.

Quam gravis et auditu ipso intolerabilis Donadei latoris præsentium, qui se assertit fuisse diaconum, sit querela, ab eo data petitio quæ tenetur in subditis fraternitati vestræ faciet manifestum. Sed quia pervenit ad nos quod pro corporali peccato fuisset depositus, dilectio vestra subtili hac inquisitione perquirat, etsi ita est, in pœnitentia retrudatur, ut commissi flagitii vinculum lacrymis possit absolvere. Si vero insons ab huiusmodi perpetrato clauerit, una cum primate concilii, vel aliis fratribus coepiscopisque nostris, omnia quæ petitio ejus continet diligenti a vobis examinatione quærenda sunt. Et si querela ejus veritate fulcitur, et in episcopo ejus Victore, qui contra Deum et sacerdotale propositum tantum committere nefas non metuit, canonici vigoris ista districtio teneatur, ut ex definitione vestra quam sit iniquum quod fecit intelligat, et hic suo ordini reformetur, quia satis perversum et (a) contra ecclesiasticam probatur esse censuram, ut frustra pro quorundam voluntatibus quis privetur, quem sua culpa vel facinus ab officii pro fungitur gradu, non dejicit (b) (Grat. dist. 55, c. 7).

EPISTOLA IX.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Adeodato seni, si revera pauper sit, relaxet ex annuis solidis duobus unum.

Gregorius Anthemio subdiacono.

Indicavit nobis Adeodatus, præsentium lator, ante multos annos in solo se juris Ecclesiæ nostræ hac conditione ædificium posuisse, ut duos solidos annis singulis ecclesiasticæ rationi persolveret; et post ejus obitum solum ipsum cum imposito ædificio ad jus Ecclesiæ sine dubitatione aliqua remaneret. Sed quia assertit se in tantam pauperiem pervenisse, ut eodem duos solidos, sicut promiserat, singulis non possit annis impendere, et ob hoc unum sibi petiit relaxari, experientia tua curet addiscere. Et si pauper ita ut assertit manifeste est, (a) nostra præstatione partem mediam relaxatam volumus, ut annis singulis non amplius quam unum solidum exsolvat, quia et ætatis senium et pauperies ejus indicat ut onus quod petit ei debeat relaxari. Ita ergo hoc servari 1187 studii tui sit, ut tamen proprietatem soli atque impositi

(b) Excusi recentiores, *seculo commoda*, et paulo post *retributionis*, pro *tribulationis*.

Epist. VIII. — (a) Corrupte in recentioribus, *contra Ecclesiam probatur esse censuram*.

(b) In iisdem recent. additur: *Datum mense Octobri, indict. 5*. De hac aut alia nota chronologica omnes Mss. nostri prorsus silent.

post obitum ipsius (b) Ecclesie sollicitudini-
 gillanti cura conserves.

EPISTOLA X.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

hæredibus instet ut xenodochium construant,
 aut jam constructo tribuant legatum.

porius Fantino defensori.

us fienda mandat piæ voluntatis intentio,
 effectum valeant pervenire, curæ debet sa-
 alis existere. Proinde experientia tuæ præ-
 s ut hæredibus laidori, illustris memoriæ
 idue et fortius debeat imminere, ut xeno-
 m quod (a) auctor eorum per ultimæ volun-
 tatem in Panormitana fieri civitate con-
 sine aliqua difficultate, secundum ea quæ
 leposita implere festinent, ne si amplius hoc
 negligendum putaverint, tam nostram quam
 m de legibus venientem, quam hujusmodi
 tionem implere differentes merentur, incur-
 i vero deputata in eorum xenodochio, quod
 n est, quantitas videtur forte non posse
 e, locus in quo xenodochium ipsum fuerat
 uendum, vel quidquid ibi relictum est, xeno-
 dochi sancti Theodori, quod in prædicta civi-
 Petro quondam constitutum est, applicetur,
 us et hæredes a sollicitudine vel labore
 uendi xenodochii valeant exui, et voluntas
 ti salubriter sumat effectum, dum etsi in
 io, ipsi tamen rei quidquid a testatore depu-
 est erogetur. Ita ergo experientia tua solli-
 citem gerat, ut unum e duobus sine aliqua de-
 ri tarditate.

EPISTOLA XI.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

oratorium consecrare, percepta prius donatione
 a, atque illic presbyterum cardinalem constituere.

porius (a) Passivo episcopo Firmano.

comes castri Aprutiensis, Firmensis territorii,

τ. IX [Al. 10]. — (a) Remig., nostræ præsta-
 parte media relaxata. Victor., nostræ præ-
 onis partem mediam relaxare vol.

n Vatic. A, Ecclesie sollicitudine vigilantibus
 servantur. In Victor., Eccl. sollicitudines om-
 niantia cunctis conservent. In his tribus solis
 pistolam hanc reperimus. Nec in pluribus
 t duæ quæ sequuntur.

τ. X [Al. 11]. — (a) A quo jus in eos tran-
 ius re vel hereditate aucti sunt. Gussanv.

τ. XI [Al. 12]. — (a) Passivus erat episcopus
 alis Firmans Ecclesie, et visitator Aprutien-
 n a longo tempore orbatæ pastore, ut signi-
 pist. sequens. Ad hunc itaque episcopum
 ebat diocesis Aprutiensis, non quidem ut ad
 um sacerdotem, sed tanquam ad subsidia-
 cui hujus Ecclesie cura et sollicitudo erat de-
 ita. De commendata Passivo hac Ecclesia du-
 non sinunt hæc et sequens epistola; proinde
 io superabundat, ut subolet Gussanvillæus.
 suadebat Gussanvillæo contextus epistolæ hæc
 delere, quod pugnare viderentur cum iis, in
 ceseos. At auditum existimo, in qua visita-
 etc., ut explicetur quo sensu Aprutium erat
 sis Passivi. Nimirum ad eum pertinebat, non
 sset ejus episcopus cardinalis, sed quia ipsius
 sitator et episcopus veluti commendatarius.
 Mibi, fundicampos. De conduma supra, epist.
 xi. Gussanv.

PATROL. LXXVII.

A petitoria nobis insinuatione suggessit, quæ habetur
 in subditis, in suprascripto castro oratorium se
 sumptu proprio pro sua devotione fundasse, quod
 in honorem beati Petri apostolorum principis desi-
 derat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in
 tum diocesanos, (b) in qua visitationis impendis of-
 ficiū, memorata constructio jure consistit, et
 nullum corpus ibidem 1188 constat humatum,
 percepta primitus donatione legitima, id est (c) fun-
 dos campulos cum conduma una, boves domitos
 parium unum, vaccas duas, argenti libras quatuor,
 lectum stratum unum, (d) in peculio capita quin-
 decim, (e) æramenti capita duo, ferramenta nume-
 ro quinque, præsentis liberos a tributis fiscalibus
 solidos sex, (f) gestisque municipalibus alligata,
 prædictum oratorium solemniter consecrabis. Pre-
 sbyterum quoque te illic constituere volumus car-
 dinalem, ut quoties præfatus conditor fieri (g) sibi
 missas fortasse voluerit, vel fidelium concursus
 exegerit, nihil sit quod ad missarum sacra exhibenda
 solemnia valeat impedire; sanctuaria vero
 suscepta sui cum reverentia collocabis.

EPISTOLA XII.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Opportunum hortetur ut in bonis studiis crescat; tum mo-
 nachus fiat aut subdiaconus, ac tandem Aprutii pastor.

Gregorius Passivo episcopo (a) Firmano.

Bene novit fraternitas vestra (Grat. dist. 61, c. 18)
 quam longo sit tempore (b) Aprutium pastoralis solli-
 citudine destitutum. Ubi diu quærivimus qui ordinari
 debuisset, et nequaquam potuimus invenire. Sed quia

C Opportunus mihi in moribus suis, (c) in psalmodiæ
 studio, in amore orationis valde laudatus, religiosam
 vitam omnimodo agere dicitur, hunc volumus ut fra-
 ternitas vestra ad se faciat venire, et de anima sua
 admoneat, quatenus in bonis studiis crescat. Et si
 nulla ei crimina quæ per legis sacræ regulam morte
 (d) mulctanda sunt, obviant, tunc hortandus est ut vel

(d) Gall., quinze têtes de bétail blanc. Gussanv.

(e) Sic legimus in Mss., nisi quod in Vatic. A,
 pro æramenti, legitur æramenta. Post æramenta
 commemorantur ferramenta, ordine congruo.

(f) Supra, lib. II, indict. 10, epist. 12. Gussanv.

(g) Ex nomine presbyteri cardinalis subodoratur
 Gussanvillæus hic agi de paracho seu curione. At
 observat Mabillonius, comment. in Ord. Rom.,
 pag. 19, quædam oratoria fuisse, in quibus licebat
 presbyterum habere cardinalem, non qui parochus
 esset, sed veluti capellanus.

EPIST. XII [Al. 13]. — (a) Abest Firmano a tribus
 Colbert., quatuor Vatic., omnibus Norm. et Corb.,
 ubi etiam legitur Passivo, pro Passivo.

(b) Vel Abrutium, ut est in Turon. et Vatic. A.
 Quid sit Aprutium discite ex epist. 68 libri x, indict.
 3, et ex nota d ad l. III Vitæ sancti Gregorii, c. 11
 (Patrol. tom. LXXV, col. 137, not. a).

(c) In multis Mss. legitur Importunus. Eundem
 esse putamus ad quem sanctus Gregorius scripsit
 epist. 68 libri x. Quod hic dicitur de psalmodiæ
 studio, etiam episcopis necessario, illustratur ex
 Tolet. synodo VIII, c. 2: Nullius cujuscunque digni-
 tatis ecclesiasticæ deinceps percipiant gradum, qui
 non totum Psalterium vel canticorum usualium, et
 hymnorum perfecte noverint supplementum.

(d) Notat Gussanvillæus nec omnia, nec sola quæ in
 veteri lege puniebantur morte repellere a promotione;

(e) monachus, vel a vobis subdiaconus fiat. Et post aliquantulum temporis, si Deo placuerit, ipse ad pastorem curam debeat promoveri. Si quæ vero gravia obviant, multo magis admonendus est, ut sæculum relinquat, et hæc perfectius defleat. Peto autem ut pro me orare debeas, quia cum tribulationibus cordis fatigor nimis doloribus corporis (f).

EPISTOLA XIII.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Defuncti Primogeniti notarii res absque mora in tuto collocet, ne Romanæ Ecclesiæ aliisve hæredibus pereant.

Gregorius Fantino defensori.

Cognoscat experientia tua (a) Primogenitum notarium nostrum de hac pro peccatis luce transisse. Et quoniam sanctam Romanam, cui, auctore Deo, **1189** deservimus, Ecclesiam, et conjugem suam, quæ se tuitioni ecclesiasticæ postea commendavit, hæredes, necnon et filium fratris sui, (b) in unam unciam hæredem idem noscitur reliquisse; ea propter statim ut hoc præceptum susceperis, antequam eum quisquam obiisse cognoscat, et in substantia illius aliquid fraudis committat, ad locum in quo res ejus sunt reconditæ sine mora curabis accedere, et cum omni sollicitudine ac diligentia studii tui sit, præsentem Consentio puero, qui rerum ipsarum esse custos asseritur, adhibitis testibus, solemniter ac subtiliter facere, easque res in loco tutissimo, ut utile prævideris, collocare, quatenus apto tempore huc cum eodem puero, Deo auxiliante, valeant transmitti. Sed et cætera, in quibuslibet rebus (c) sive corporibus quæ de substantia ipsius esse didiceris, cum omni strenuitate in unum congregare et constituere festina, ut nihil de ejus possit qualibet occasione deperire substantia. Hæc igitur omnia ita sollicita et subtili stude cura peragere, ut te illic posito ne dispendium in rebus ipsis eveniat, et cujuslibet fraudis sub qualibet occasione (d) sive exquisitione locus aliquis patere non valeat. Summa vero reddituum ejus quæ sit nobis pariter tuis scriptis indicare festina.

EPISTOLA XIV.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

E maris periculo ereptum hortatur ut divinæ misericordiæ nunquam non meminerit.

Gregorius Azimarcho Scriboni.

Quanto nos cognitus casus vestri naufragii contristavit, tanto subsequens epistola relevavit, quod

verbi gratia, furtum et fornicatio non multabantur morte, repellebant tamen ab ordinatione.

(e) Vide notas in epist. 1 libri v, indict. 13.

(f) In duobus Colbert. et in totidem Vatic. huic epistolæ præmittitur: *Mense Octobri, indict. 5.*

EPIST. XIII [AL. 15]. — (a) In Vatic. A. *Primogenitum*.

(b) Hæredem unciarum instituerat filium fratris sui, undecim aliis uncis relictis tum Ecclesiæ Romanæ, tum conjugi suæ. De unciarum hærede vide in Dig., lib. xxx, tit. 1, leg. 34, § *Inde dicitur*, et in Instit., lib. ii, tit. 14, § 6. Gussanv.

(c) Prius legebatur *sive corporalibus*; quæ lectio jure displicuit Gussanvillæo. Nostram suppeditaverunt Victor. et Remig., seu alter Rhem., in quibus solis, si Vaticanum A. demas, legitur hæc epistola. Per

A magnitudinem vestram incolumem ad Siciliam pervenisse cognovimus. Et Creatori nostro gratias agimus, qui solita vos pietate protegit, et de maris periculo liberavit. Unde necesse est ut Dei misericordiam, quam in vobis sæpe collatam inspicitis, ita semper in omni actu præ oculis habeatis, ut ejus in vobis gratia cumuletur; et sicut ab exterioribus periculis, ita quoque ab interioribus eripiat. Paterna igitur dulcedine salutes, petimus ut de vestra nos incolumitate, quoties se occasio dederit, relevetis.

EPISTOLA XV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Laurentium juvet in finiendis Bonifacii numerarii rationibus.

Gregorius Romano defensori

B Experientiam tuam non latet in rationibus Bonifacii (a) numerarii nostrum secundum aliquid **1190** interesse, propter quod partem aliquam substantiæ suæ xenodochio quod ab beato Petro apostolorum principem constitutum est dereliquit, et suam nobis conjugem commendavit. Et ideo quia Laurentius, vir clarissimus, præsentium portitor, pro rationibus ipsis, id est nonæ ac decimæ indictionis faciendis transmissus est, hujus tibi præceptionis serie injungimus ut ei hac in causa, quocumque necesse fuerit præbere solatia, atque eum æquitate servata juvare festines, quatenus dum te sollicito rationes ipsæ salubriter fuerint terminatæ, et pauperum fiat utilitas, et mulieris quæ commendata est quies procuretur atque securitas. Quia vero nosti quemadmodum causæ et maxime tales agantur, si forsitan videris quia rationes ipsæ finire sine dispendio non possunt, ad gloriosissimum Leontium una cum reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Joanne te ire necesse est, et communi cum eo consilio agere, et, ad quantum potueris eloqui, ei promittere quidquid vel ipse, vel diversis dandum suffragatoribus fuerit, dummodo per partes non eat, sed celerius finem accipiat. Illud autem præ omnibus tractare vos convenit, utrum cum prædicto gloriosissimo viro antequam rationes inciplantur, aut certe loqui propterea debeatis, ne forte causa in examinatione missa, nobis postea ad decidendum difficultatem adducat. Sed quia melius in præsentem quid oporteat poteritis advertere, quod utilius visum fuerit agite. In hac tamen promissione sollicitos vos esse necesse est ut omnia inibi comprehensa pro totius causæ decisione plura

corpora autem intelliguntur non solum armenta et pecora, sed etiam mancipia.

(d) Excusi, vitiose, *sine exquisitione*.

EPIST. XIV AL. 17.

EPIST. XV [AL. 16]. — (a) Numerarius sive tabularius qui rationes supputat, librosque servat dati et accepti. De his multa apud jurisperitos. Meminit et Sidonius Apoll., l. i, epist. 11, et lib. ii, epist. 1 Gussanv. Hanc lectionem in Vulgatis prius corruptissimam restitimus ope Vat. A, qui solus cum Remig. et Victor. epistolam hanc continet. In Ms. Victor. et in recent. Excusi legitur, *non latet quod in rationibus Bonifacii numerarii nostri suorum aliquid apud te interesse audivimus*. Lectio vet. Editum adhuc mendosior est.

solida nullo modo promittantur, indicantes ei, si causa exegerit, quia pauper omnino defunctus est. Quod ut ita esse cognoscat, exemplar rerum inventarum de substantia ipsius tibi prævidimus dirigendum. Quod si forte apud prædictam solidorum quantitatem consentire noluerit, eligimus potius hoc quod pervenit ad xenodochium reddere, quam inanem invidiam sustinere. Si vero consenserit, studiose agendum est ut exinde securitas remittatur, quatenus post datam securitatem et decisionem causa recidiva exinde alterius nullo modo valeat quæstionis suscitari. Quod autem dederis (b) in tuis rationibus noveris imputandum.

EPISTOLA XVI.

AD AZIMARCHUM SCRIBONEM.

Laurentio Bonifacii quondam numerarii rationes apud Leontium exponenti faveat.

Gregorius Azimarcho Scriboni.

Magnitudinem vestram, quo tempore hic in Romana urbe fuit, cognovisse recoimus Bonifacium quondam numerarium, condito testamento, 1191 partem aliquam hæreditatis suæ xenodochio quod ad sanctum Petrum apostolorum principem situm est reliquisse. Et quoniam gerere nos sollicitudinem diximus ut ad gloriosum filium nostrum Leontium persona pro exponendis ratiociniis ipsius mitteretur, curam ut compleri debuisset habuimus. Idcirco quia Laurentius vir clarissimus præsentium portitor ad hoc illud noscitur esse transmissus, magnitudinem vestram paterna dilectione salutantes, petimus ut ei hac in causa concurrere, atque vestra, sicut de vobis confidimus, salva justitia impendere patrocinia debeatis, quatenus dum sincerissimæ bonitatis vestræ fuerit ope suffultus, et de viduitate mulieris quondam Bonifacii, et de pauperibus quibus, sicut dicimus, idem Bonifacius hæreditatis suæ partem aliquam dereliquit, mercedem apud omnipotentem Deum acquiratis.

EPISTOLA XVII.

AD MAURILIONEM EXPRÆFECTUM

Amice hortatur ut ad se scribat sæpius.

Gregorius Maurilioni expræfecto.

Valdemiramur quod nos, diversis de Sicilia venientibus, gloria vestra incolumitatis suæ nuntio relevare postponit. Et utrum oblivioni charitatis, an occupationi debeat reputari, nescimus. Et ideo salutantes paternæ charitatis affectu, petimus ut, quoties scribendi se occasio dederit, de vestra nos salute, et qualiter circa vos agatur, refovet, quatenus dum

(b) Ita Mss. Remig., Victor. et Vatio. A, ubi in Vulgatis legitur, *tuis rationibus imputamus*.

EPIST. XVII. Al. 49.

EPIST. XVIII [Al. 21]. — (a) Lib. ix, indict. 2, epist. 6, loquitur sanctus Gregorius de Eupaterio magistro militum in Sardinia. Idem videtur esse ac Eupator ejusdem insulæ dux.

(b) In Remig., *Waldrichilla*. In Vatic. A, *Baldarich*. In San-Vict. *Wandarcilla*. Præter hos Codices nullus hanc epist. exhibet.

EPIST. XIX [Al. 23]. — (a) Remig. et Victor., *scripsisse nos*. Præter hos Cod. et Vatic. A, nullus ex

secundum desiderium nostrum de prosperitate vestra læti fuerimus effecti, Redemptori nostro pro vobis agere gratias valeamus. Omnipotens Deus misericordiæ suæ vos gratia tueatur, et ab omni adversitate servet illæsos atque custodiat.

EPISTOLA XVIII.

AD EUPATOREM DUCEM SARDINIÆ.

Valdarichum commendat.

Gregorius (a) Eupatori duci Sardinie.

Cum lator præsentium (b) Valdarichus illa nos pro sua commendatione scribere postulet quæ magnitudinem vestram æquitatis intuitu sine cujusquam etiam intercessionem non dubitamus afficere, petitionem ipsius minime despiciendam prospeximus. Quia ergo ut cum uxore sua, quam hic de Romana civitate esse perbibet, reverti, sicut desiderat, valeat vestris se poscit patrocinis 1192 adjuvandum, paternæ dilectionis salutantes affectu, petimus ut hac in re magnitudinis vestræ tuitionem habeat, et a nullo eos illic contra rationis ordinem impediri permittatis, sed desideriis eorum pro vestra mercede adesse et concurrere debeatis, quatenus et illi se adjutos vestra ope congaudeant, et magnitudo vestra poscentibus impendisse quod justum piumque est videatur.

EPISTOLA XIX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Plectiles sellas viginti quatuor petit.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Cognoscat gloria vestra (a) mandasse nos Anthemi, subdiacono ut aliquantas sellas plectiles nobis dirigere studeat. Aut si factas non invenerit, ipsum apud se artificem tollat, ut in domo ipsius debeat laborare, et vel viginti quatuor sellas omnino bonas faciat. Et ideo quia omnino nobis sunt necessariae, gloria vestra ut hoc fieri possit provideat. Et si forte vos jam aliquas acquisistis, nobis eas transmittite. Sed et Juliano viro clarissimo (b) majori excellentiæ vestræ, aut si quis alter habuerit, eas nobis mittere procuret. Ita ergo gloria vestra faciat, ut hæc quæ scripsimus sollicitudinis vestræ debeant modis omnibus instantia procurari.

EPISTOLA XX.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM.

Ad Arogem mittat epistolam suam de juvando in vehendis ad mare trabibus Savino subdiacono.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Propterea quod in Ecclesiis beatorum Petri et Pauli trabes sunt necessariae, omnino Sabino subdiacono injunximus ut aliquantas (a) de partibus

nostris Mss. epistolam hanc complectitur.

(b) Hoc est, ejus domus majori.

EPIST. XX [Al. 24]. — (a) Baronius, tom. VIII Anal., ad an. 602, contendit legi debere *Brutorum*, licet reclament omnia fere tam mss. quam edita exemplaria, nisi forte duo Mss. Voss. et Rhem., quæ legunt *Britiorum*. Sanior tamen videtur lectio Baronii, et favet conjectura. Quid enim Sabino subdiacono regionario, Maurentio magistro militum Italiæ, et Arogæ duci Braven-tano, de quo epistola sequenti, commune cum Britannis? etc. Cæterum Brutii luere olim Italiæ populi contra Siciliam inter Lucaniam et

Brutiorum incidere et ad locum unde huc per mare duci possint trahere debeat. Sed quoniam solus hoc facere non assurgit, Aroxi scripsimus ut homines qui sub eo sunt, cum bobus suis, in ejus deputet ire solatiis, promittentes quia dum res perfecta fuerit, dignum ei xenium transmittemus. Gloria ergo vestra epistolam nostram ad eum sub urbana persona studeat sub celeritate transmittere, quæ ei hoc quod scripsimus deferat, ut antedictus subdiaconus voluntatem ipsius possit agnoscere. Si vero navigii prosperitate inventa discesserit, cuncta ei gloria vestra **1193** per suas epistolas innotescat, ut sciat quid agere debeat, sed et nobis similiter quæ acta fuerint indicate.

EPISTOLA XXI.

AD AROGEM DUCEM.

Ut Savinum incisas pro ecclesiis sanctorum Petri et Pauli trabes ad mare trahentem juvari præcipiat, xenium spondet.

Gregorius (a) Arogi duci.

Quia sic de gloria vestra sicut revera de filio nostro confidimus, petere aliqua a vobis fiducialiter provocamur, arbitantes quod minime nos patiamini contristari, maxime in tali re unde anima vestra multum poterit adjuvari. Indicamus autem propter ecclesias beatorum Petri et Pauli aliquantas nobis trabes necessarias esse; et ideo Savino subdiacono nostro injunximus de partibus Brutiorum aliquantas incidere, et usque ad mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re solatiis indiget, salutantes gloriam vestram paterna charitate, petimus ut actionariis vestris, qui in illo loco sunt deputati, ut homines qui sub eis sunt cum bobus suis in ejus transmittere debeant solatium, quatenus, vobis concurrentibus, melius quod ei injunximus possit perficere. Nos enim promittimus quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis xenium, quod non sit injuriosum, transmittemus. Nam scimus nos considerare, et filiis nostris qui bonam voluntatem exhibent respondere. Unde iterum petimus, gloriosissime filii, ut ita facere debeatis, ut et nos vobis possimus esse præstito beneficio debitores, et vos mercedem pro sanctorum ecclesiis habeatis.

EPISTOLA XXII.

AD GREGORIUM EXPRAEFECTUM.

Ad vectandas trabes viginti homines suos ac boves commodet Savino.

Gregorius Gregorio exprefecto.

Sciutes (a) quanta erga beatorum Petri et Pauli **D** ecclesias in gloriæ vestræ mente maneat dilectio,

fretum Siculum; nunc dicitur Calabria inferior, et est in regno Neapolitano. Gussanv. Restitutam a Baronio lectionem prætulimus, quam perperam Gussanvillæus ait ab exemplaribus Mss. impugnari. Præmonere debuiisset epistolam hanc in paucissimis reperiri Mss. Sane in nullo tot Codicum a nobis excusorum occurrit nobis præterquam in San-Victorino, qui habet *Britannorum*; in Vatic. A et in Remigiano, in quo legitur *Britiorum*, hoc est, Brutiorum. Anastasius Bibliothecarius, in Gregorio II, scribit pontificem hanc basilicam beati Pauli (alii legunt Petri) apostoli, *allatis de Calabria trabibus*, restaurasse; probat in Calabria, hoc est in Brutiis, magnam esse materiæ ad ædificandum copiam. Sabinus subdiaconus cujus hic meminit sanctus Gregorius, is esse

vestrum nobis post Deum adiutorium scriptis decurrentibus adhibere necessario (b) procuramus, confidentes vos facile et devote quidquid pro earum utilitate cognoscitis impertiri, quibus gloriam vestram etiam sponte non dubitamus velle præstare. Et ideo quia in prædictis ecclesiis trabes omnino sunt necessariæ, atque Savino subdiacono ut interim usque ad viginti incidere festinet et ad mare trahere debeat injunximus, paterno salutantes affectu, petimus ut gloria vestra de possessionibus quas illic in emphytheosim habet hac in re homines cum bobus suis faciat præbere solatia, quatenus et ipse vestra opitulatione suffultus ad ea explenda quæ sibi injuncta sunt possit esse idoneus, et vos mercedem **1194** valeatis acquirere. Ita ergo, sicut diximus, et ut de vobis confidimus, agite, gloriose filii, ut et nos vobis gratias referamus, et beatos apostolorum principes pro amore et devotione vestra, quam eorum ecclesiis exhibetis, habeatis in omnibus adjuutores.

EPISTOLA XXIII.

AD STEPHANUM EPISCOPUM.

Homines cum bobus ad Savinum juvandum mittat.

Gregorius Stephano episcopo.

Quamvis fraternitatem vestram officii sui qualitas pro ecclesiarum utilitatibus ultro solatari commoneat, non tamen ab re est si illud ex abundantia nostra hortemur epistola quod facere vos convenit prona voluntate. Proinde in ecclesiis beatorum Petri et Pauli trabes valde necessarias fraternitati vestræ duximus indicandum. Et quoniam Savino subdiacono ut aliquantas incidere et usque ad mare trahere debeat, unde huc adduci valeant, injunximus, atque in ea re manifestum est eum opus habere solatiis, sanctitas vestra, ut oportuerit, ei toto studio totaque intentione opem ferre studeat, ac in ejus solatio boves hominesque transmittat, ut nullam excusationem inveniat, sed quæ ei præcipimus, vobis opitulantibus, implere sufficiat. Ita ergo fraternitas vestra faciat, ut ei se quantum valet impendat. Nam quantum prædicti subdiaconi culpa est, si vobis concurrentibus piger exstiterit, tanto culpabilior erit et gravior, si qua se occasione fraternitas vestra aut excusare, aut indevolam, quod non credimus, monstrare voluerit. Debes autem scire hanc fraternitati tuæ curam vehementer incumbere, cujus Ecclesiæ trabes olim cultu proprio consueveras procurare.

videtur cui sanctissimus pontifex, epist. 4 libri 2, delegata jurisdictione jubet inquirere de nonnullis facinoribus quorum reus agebatur Sisinnius Regitanæ civitatis presbyter. In Brutiis autem erat Regium, ex Cassiodoro, lib. xii Var., epist. 44.

Epist. XXI [Al. 25]. — (a) Duci Beneventano de quo lege notam m in epist. 46 libri 21, indict. 10. Observa hoc loco gravissimum Gussanvillæi errorem. Nam in notis ad laudatam epist. duos simul constituit Beneventi duces, Ariulfum scilicet, ut patet ex nota i, et Arogem ex nota s; sed Ariulfus erat dux Spoleti, ex Paulo Diac., lib. iv Hist. Langob., c. 17.

Epist. XXII [Al. 26]. — (a) In Vatic. A, *quantis gratia ad beatorum.*

(b) Remig. et Victor., *provocamur.* His tribus exem-

EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM SUBDIACONUM RAVENNÆ.

reprobato Constantio, Maurum, si dignus inveniri, abbatem ordinari; a peculiaritatis peste ari monasterium; Claudii abbatis scripta ex eo excepta, sed a suo sensu in multis aliena, mitti. Non probat sua in Jobum commentaria esse ad vigilias legi. Magis expedire ut legantur eorum commenta. Nolle se, dum in hoc conversaretur, opera sua in publicum facile pro Albinum et Augustum commendat.

Præterea Joanni subdiacono Ravennæ.

Carissimi monachi monasterii quondam abbatis, petiverunt sibi Constantium monachum non debere constitui. Quos valde ego in sua re detestatus sum, quia mihi terrenæ mentis modo apparuerunt, qui terrenum nimis in abbatem quæsierunt habere. Cognovi etiam idem Constantius (a) peculiaritati studium res maxime testatur eum cor monachi gerere. Ac deinde cognovi quia ad monasterium in (b) Piceni provincia **1195** situm est pervenire sine aliquo fratrum suorum præstito. Ex qua ejus actione cognovimus quia qui ita ambulat recte non vivat, aut quomodo regulam teneat quam sibi melipsi nescit tenere. Sic igitur recedentes, cellerarium quemdam Maurum petiverunt, cujus vitæ atque in multa testificantur, quia et quondam abbas eum quibusdam laudabat. Tua itaque ex a sollicitate requirat; et si ejus vita ad locum istum digna est, a reverendissimo fratre et opo nostro Mariniano hunc abbatem ordinet. Si vero est quod ei omnino obviet, et congregatione invenire aptum minime possit sibi aliunde eligant, et is quem elegerint. Hoc autem prædicto fratri et coepiscopo omnino dicere stude, ut peculiaritatem a se aut a quinque monasterii monachis, in corrigi hactenus minime potuit, studio compescat, et hoc ipsum monasterium a se mundare festinet, quia si illic (c) peccata a monachis habetur, neque concordia obaritas in congregatione eadem poterit gerere. Quid est autem habitus monachi, nisi

se sui sumus tantum, quod in aliis desit. Idem dictum velim de epist. 21 præcedente, et de epist. 23 sequenti.

XXIV [Al. 22]. — (a) Quantum peculiaritatem monachis detestetur, sæpe indicat Gregorius. v. Quousque in monachum hoc nequissimo morantem ipse vir sanctissimus, cum abbas lesævierit, docet Joan. Diaconus, lib. 1, c. 15. centum, vulgo *la Marca d'Ancona*, provincia ditionis pontificiæ.

Jeronymus, epist. 22, ad Eustochium, de curvinitate, ubi de monacho, qui, parcius quam avarior, centum solidos quos lima tenuisquisierat moriens dereliquit: Initum est, inter monachos consilium quid facto opus: peribis distribuendos esse dicebant: alii dantes; nonnulli parentibus remittendos. Macrobius, et Pambo, et Isidorus, et ceteri quos Patant, sancto in eis loquente Spiritu, decreverunt solos esse cum eodem dicentes: Pecunia tua sit in perditionem. Nec hoc crudeliter quis ullet factum. Tantus cunctos per Ægyptum ter-

despectus mundi? Quomodo igitur mundum despicunt qui in monasterio positi aurum quærunt? Ita igitur tua experientia faciat, ut neque loci ordinatio differatur, neque ad nos ulterius hac de re querela perveniat.

(d) Præterea, quia idem charissimus quondam filius meus Claudius, aliqua me loquente de Proverbiis, de Canticis canticorum de Prophetis, de libris quoque Regum, et (e) de Heptateco audierat, quæ ego scripto tradere præ infirmitate non potui, (f) ipse ea suo sensu dictavit, ne oblivione deperirent, ut apto tempore hæc eadem mihi inferret, et emendatius dictarentur. (Quæ cum mihi legisset, inveni dictorum meorum sensum valde inutilius fuisse permutatum.) Unde necesse est ut tua experientia, omni excusatione atque mora cessante, ad ejus monasterium accedat, convenire fratres faciat, et sub omni veritate quantascunque de diversis Scripturis chartulas detulit, ad medium deducant, quas tu suscipe, et mihi celerrime trans mitte.

De tuo autem reditu, quia molestiam te validam incurrisse cognovimus, Deo propitio, in subsequenti cogitamus.

Illud autem quod ad me quorundam relatione perlalum est, quia reverendissimus frater et coepiscopus meus Marinianus legi (g) commenta beati Job publice ad vigilias faciat, non grate suscepi, **1196** quia non est illud opus popolare, et rudibus auditoribus impedimentum magis quam proventum generat. Sed dic ei ut (h) commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipue informant. Neque enim volo dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus innotesci. Nam quia dilectissimæ memoriæ Anatolius diaconus quærenti ac jubenti domino imperatori librum Regulæ pastoralis dedit, ægre suscepi, quem sanctissimus frater et coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transtulit. Et, sicut mihi scriptum est, ei valde placuit, sed mihi valde displicuit ut qui meliora habent in minimis occupentur.

In parte autem tertia beati Job in eo versu in quo scriptum est: *Scio quod Redemptor meus vivit*, suspi-

ror invasit, ut unum solidum dimisisse sit criminis. Idem a Gregorio factum, non dissimili eventu, narrat Joan. Diaconus, lib. 1, c. 15 et seq.

(d) Hunc locum ex quo constat sanctum Gregorium in homiliis libros illos sacros interpretatum esse, illustravimus in præfationibus seu admonitionibus præviis ad commentarios in lib. Regum, in Cantica canticorum, etc.

(e) Norm., Turon., Reg. et alii, *Heptateco*, legiturque in vet. Excusis.

(f) Recent., ipse ea suo sensu et stylo. Sequimur Reg., Colb., Norm., utrumque Rheim., Vatio., Corb., Colb., etc.

(g) Seu libros Moral. in Job tomo I Gregorian. operum contentos.

(h) De commentariis in psalmos pœnit. a Gregorio elucubratis, ut vulgo creditur, hæc minime debent accipi, cum postea innuat se molestie ferre quod scripta sua, dum ipse viveret, hominibus essent nota. Indicat itaque commentarios aut ab Augustino, aut ab Ambrosio, etc., evulgatos.

cor quia praedictus frater et coepiscopus meus Mar-
 tinianus mendosum codicem habeat. Nam in seri-
 nio nostro idem locus aliter habetur quam hunc in
 aliorum Codicibus esse cognovi, atque ideo eum-
 dem locum relevare feci, ut sicut in scrinio nostro
 est, ita quoque hunc et saepofatus frater meus ha-
 beat. Quatuor enim verba sunt, quae si eidem loco
 defuerint, non modicum possunt lectori scrupulum
 generare. Haec omnia subtiliter et celeriter exse-
 quere. Et si apud excellentissimum exarchum nihil
 potes, vel haec non videaris neglexisse quae potes.

De loco autem Albini quid dicam, de quo nobis
 aperte contra justitiam respondetur? De quo ta-
 men debes districtius cogitare.

Præterea ante aliquantum temporis experientiae
 tuae præceperamus ut apud eminentissimum filium
 nostrum praefectum ageret, quatenus cura forma-
 rum committi (i) Augusto vicecomiti debuisset,
 pro eo quod omnino sollicitus atque strenuus vir
 est. Et ita hactenus distulisti, ut nobis nec quid
 egeris indicares. Et ideo apud eundem eminentissi-
 mum filium nostrum vel modo omni agere inten-
 tione festina, (k) ut formae praedicto clarissimo viro
 per omnia committantur, quatenus sollicitudine
 sua aliquatenus eas valeat reformare. Nam sic de-
 spiciuntur atque negliguntur formae ipsae, ut nisi
 major sollicitudo fuerit, intra paucum tempus om-
 nino depereant. Sicut ergo nosti quam necessaria
 causa sit et generalitati utilis, sic studendum tibi
 est, ut praedicto, sicut diximus, viro (l) pro sua sol-
 licitudine modis omnibus committatur. (m) Datum
 mense Januario, indictione 5.

1197 EPISTOLA XXV.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

*Non jungendos matrimonio extra massam in qua nati
 sunt Petri defensoris filios.*

Gregorius Romano defensori.

Petrus, quem defensorem fecimus, quia de massa
 juris Ecclesiae nostrae quae Vitelas dicitur oriundus
 sit, experientiae tuae bene est cognitum. Et ideo quia

(i) In Turon., *Augusto vicario*. In Rhem., *Augu-
 sto huic*. In Vatic. D et E, *Augusto viro clarissimo*.
 In Vatic. B, *Augusto victori*. Seculi sumus Corb., om-
 nes Norm. et Anglie.

(k) Conceptacula quibus distinguitur aquædu-
 ctus; Gall., *les bassins, les réservoirs d'eau, les re-
 gards*. Canales structiles et arcuati, apud Vitru-
 vium, lib. viii, c. 7, Græcis δοχμα. Sidonius Apoll.,
 Heroïno suo, epist. 5 lib. i: *Inter hæc et patuit Roma
 conspectui, cuius mihi non solum formas, verum
 etiam naumachias videbar epotaturus*. Erat autem
 magistratus qui curam formarum gerebat, dictus
comes formarum, ut legere est in notitia imperii, et
 apud Cassiodorum, lib. vii Variar., § 6. GUSSANV.

(l) Excusi, reluctantibus Mass., *per sollicitudinem
 tuam... committantur*.

(m) Hæc habent duo Colbertini, et unus e Vatic.,
 sed initio epistolæ. In Vulgatis legitur *Datum mense
 Febr.*

EPIST. XXV [Al. 28]. — (a) Non eos de quibus agi-
 tur vere servos fuisse crediderim, sed aut adopti-
 tios, aut glebæ addictos, quæ species erat honestio-
 ris servitutis. Jampridem alunt in Galliis nullos
 fuisse servos proprie dictos; memini tamen me legere
 in consuetudine sive jure municipali Meldensi, pro-

ita circa eum benigni debemus existere, ut tamen
 Ecclesiae utilitas non lædatur, hac tibi præceptio-
 ne mandamus, ut eum districte debeas commone-
 re, ne (a) filios suos quolibet ingenio vel excusa-
 tione foris alicubi in conjugio sociare præsumat,
 (b) sed in ea massa, cui lege et conditione ligati
 sunt socientur. In qua re etiam et tuam omnino
 necesse est experientiam esse sollicitam, atque eos
 terrere, ut qualibet occasione de possessione cui
 oriundo subjecti sunt exire non debeant. Nam si quis
 eorum exinde, quod non credimus, exire præsump-
 serit, certum illi sit quia noster consensus nun-
 quam illi aderit, ut foris de massa in qua nati
 sunt aut habitare aut debeant sociari, sed et (c)
 superscribi terram eorum. Atque tunc sociatis vos
 non leve periculum sustinere, si vobis negligentibus
 quisquam ipsorum quidquam de iis quæ pro-
 hibemus facere qualibet sorte tentaverit.

EPISTOLA XXVI.

AD MAURENTIUM MAGISTRUM MILITUM,

Ne dimisits aliis, Domitii filium retineat.

Gregorius Maurentio magistro militum.

Petit Domitius vir magnificus, ut vestrae glo-
 riæ scribere deberemus, quatenus, navigantibus
 aliis, et filio suo similiter esset licentia navigandi.
 Et quamvis de gloria vestra certi sumus quia nihil
 quod indiscretum est faciat, sed omnia sapienter
 intendat; hortamur tamen ut si alii relaxantur, ille
 non debeat retineri, ne forsitan non ex ratione,
 (e) sed sola fratrum inimicitia retineri videatur.
 Vos tamen qui praesentes estis, æquitatis con-
 sideratione generalem etiam utilitatem atten-
 dentes, melius quid expediat potestis adver-
 tere.

EPISTOLA XXVII.

AD QUERTINUM EXPRÆFECTUM.

*Cur pro Bonito præfecturae administrationem expe-
 tante agere nolit.*

Gregorius Quertino expræfecto.

(a) Epistolam gloriæ vestrae suscepimus, in qua

bato et edito an. 1509, art. 78, legem sequentem:
*Homines conditionis servæ nec possunt nec debent
 absque venia et indulgentia seniorum suorum uxores
 ducere liberas, aut alterius quam sint et in qua sint
 conditionis. Si quid autem in contrarium attentave-
 rint, damnabuntur nullæ quam vulgo dicunt de forde
 mariage, quæ cedit in rem seniorum quorum suæ
 servit. Exemplum tam simile quam lac lacti est, nisi
 quod hic multa irrogatur, illic terrore agitur.* GUSSANV.

(b) De originariis lege et conditione alicui massæ
 ligatis, supra, epist. 21 lib. iv. GUSSANV.

(c) Interpretor, volo illis imperari augmentum pec-
 cationis annuæ. Eodem tere sensu legistæ dicunt
superindictum. Dictat creditor, scribit debitor, terra
 scribitur, quando tanta mercede conducitur, super
 scribitur aucto pretio. GUSSANV. In Remig. et Victor.
 qui soli nobis exhibent hanc epist. cum Vatic. A, le-
 gitur *et superscriptam terram eorum*. Hic superscribi
 terram idem esse videtur, ac appositis titulis Eccle-
 siæ Romanæ possessioni vindicari, quod vulgo di-
 citur *être réunie*. Lege notam b ad epist. 65 lib. i.

EPIST. XXVI [Al. 29]. — (a) Vatic. A, *sed sola fa-
 ctum inimicitia*.

EPIST. XXVII [Al. 30]. — (a) Prius legebatur *Gratis
 vestrae*, quod mutavimus viso Ms. Remigiano, in quo

scripsistis ut pro glorioso Benito filio nostro **1198** agere debeamus, quatenus præfecturæ illi administratio committatur. Equidem nos eundem filium nostrum non modo, sed multi sunt anni quod novimus, et ideo concurrere illi per omnia festinamus, sed non in illa re de qua amaritudines posset tribulationes *(b)* assumere. Nam administratio ipsa uni priori ipsius et alteri minori ipsius oblata est, et miscere se nullo modo voluerunt, scientes omnino grave esse et præsertim hoc tempore, administrationem suscipere. Si ergo illis grave fuerit, quanto magis isti debet esse difficile, qui nobis in actione est? *(c)* Additur quia et inutile (*Grat. dist. 88, c. 8*) et valde laboriosum est hominem litteratum rationiorum causas assumere, et in eis se, quod non expedit, obligare. Super hæc autem res illa nos revocat, quia nullum de hac actione bene exisse recolimus, nisi gloriam vestram, de qua omnipotentem Dominum petimus ut eam usque ad finem continua protectione custodiat. Et ideo hoc considerantes, in ejus læsione miscere nos nolumus. Nam quod modo patatur utile, certum est quia postmodum plenum laboris erit atque dispendii. Si autem sic utilitatibus suis æstimat oportere, et vult agere ut hæc administratio sibi committatur, non contrarii non sumus, sed etiam modo futuris tribulationibus ipsius condolemus, quia quid passurus sit, exemplo præcedentium non nescimus.

EPISTOLA XXVIII.

AD COLUMBUM EPISCOPUM NUMIDIÆ

Coercendum Paulinum antistitem, qui in clerum suum sæviat, et sacrilega nundinatione sacros ordines vendebat.

Gregorius columbo episcopo Numidiæ.

Quia bene olim nobis est cognitum fraternitatem tuam sacerdotali gravitate et zelo esse ecclesiastico decoratam, satis oportere prospeximus ut interesse ad cognoscenda ea quæ correctionis indigent debeat, ne, si fuerint dissimulatione posposita, licitum esse sibi credat quisque quod potest. Qualiter autem fratrem nostrum Paulinum, *(a)* Tegessis civitatis episcopum, clerus suus, vel hi qui in sacro sunt ordine constituti, in se perhibeant *(b)* corporaliter excessisse, audire non indiges, quippe quia priusquam hæc ad

A nos querela pertingeret, tibi jam factum est, sicut eis asserentibus didicimus, manifestum. Et quoniam præpositis in subjectorum pœnam fas esse non debet sæviendi, Victori fratri et coepiscopo nostro, *(c)* qui primatus inter vos locum tenet, curavimus scribendum, ut una cum tua fraternitate vel cum aliis fratribus et cœpiscopis nostris, quos adhibere prospexeritis inter memoratum fratrem consacerdotem nostrum et clerum *(d)* ipsius causam subtili debeat investigatione cognoscere. Et ideo dilectio tua immineat atque sollicitudinem gerat, ut ea quæ ad nos perlata sunt inaudita non transeant, **1199** ne discordia in Ecclesia, unde magnopere pellenda est, nutriatur. Et si quidem contra eum clericorum suorum vera querela est, culpam suam quam sponte **B** *(e)* emendare despexit, ita Ecclesiastici vigoris definitione cognoscat, ut et de præsentis sentiat quam sit grave quod fecit, et discat de futuro nil se plus agere posse quam licet. Præ omnibus igitur hortamur ut zelum quem propter Deum habere te novimus ardentius studeas exercere.

Et quia memoratus frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines per simoniacam dare hæresim, quod audire nefas est, dicitur; una cum antedicto primatu vel aliis subtilius hoc et cum omni tibi diligentia sit curæ perquirere. Et si ita, quod absit, inventum fuerit, studendum atque agendum est ut et eum qui præmium accipere, et eum qui dare non metuit, canonicæ ultionis sententia feriat, quatenus horum emendatio multorum possit esse correptio, Et priusquam hæc radix mortifera *(f)* coalescat, et plures interimat, totius concilii definitione damnetur, ut nullus unquam pro quovis ordine accipere, nullus dare aliquid audeat, nec quisquam ex gratia, sed promoveatur ex merito, ne et ordo ecclesiasticus confundatur, *(g)* et sit probitas vitæ despectui, si præmium meriti indignus acceperit.

Hilaro autem chartulario nostro injunximus ut si causa poposcerit, cognitioni vestræ interesse non renuat. Si ergo necessarium fuerit, vestris illum apicibus et illuc venire debeat facite certiore, quatenus simul cum ipso tractantes melius decernere quæ statuenda sunt debeatis *(h)*.

solo ex Mss. Gallie. à nobis examinatis exstat hæc epist. Præterea hoc titulo, *gratia vestra*, nunquam compellat sanctus Gregorius eos ad quos scribit. Infra occurrit gloriam vestram.

(a) Remig. et San Vict., *incurrere*.

(b) Hic locus à Gratiano relatus probat ipsius ævo epistolam hanc inter Gregorianas fuisse receptam, licet in paucissimis exstet Mss., adeo ut in solis Remig., Victor. et Vatic. A, nobis occurrerit.

Epist. XXVIII [Al. 32]. — *(a)* Ita plerique Mss. Codd. quidam tamen habent *Tagesis*, ut et antiquiores Editi. In notitia Africæ, tum apud Sirmondum, tomo I, col. 435, tum apud Ruinartum, Hist. persecut. Vandal., pag. 128, legitur Domnicolus Tigititanus. Holstenius, annot. in Geogr. Sacram., pag. 69, vult legi *Tuggensis* vel *Tuccensis*, à Tucca urbe Africæ mediterranea, olim episcopali, sub archiepiscopo Carthaginensi. In Edit. Vatic. legitur *Regensis*. Et quidem in Notitia Africæ Ruinartii, inter

D episcopos Mauritanie recensetur Victor Regiensis, p. 135, et inter episcopos Numidiæ Fortunius Regianensis, pag. 128. At cum nullis in Mss. habeatur *Regensis*, sed constanter *Tegessis*, aut *Tegesis*, quid ultra juvat ariolari de hujus episcopi sede? Veteres Editi manuscriptis consentiunt.

(b) Id est, sævire in subjectos. Dictum supra epist. 67 lib. III, indict. 11. GUSEANV.

(c) Hic in primatu Numidiæ successit Adeodato, quem lib. III, indict. 2, epist. 49, legimus hujus provincie primatem.

(d) Recent., *ipsius causa subtili debeat investigatione cognosci*.

(e) Omnes Norm., *cognoscere despexit*. Vatic. B, *exsecrari despexit*. Vatic. F. *considerare despexit*.

(f) Excusi, *convalescat*. Remig. *concalescat*. Sequimur Turon., Norm., etc.

(g) Norm., *et sit probata vita despectui*.

(h) In duobus Colbert. vet., et in totidem Vaticana-

EPISTOLA XXIX.

AD VICTOREM EPISCOPUM.

Ut Paulini sævilia in clerum et simonia puniatur ac reprimatur, concilium cogat, ad id vocato, si opus sit, Hilario.

Gregorius Victori (a) episcopo.

Quanto lætitiæ nobis est fratres nostros cognoscere erga filios suos paterna charitate decenter esse sollicitos, tanto tristitiæ deputamus quando eos ab illicitis nec aliorum fratrum reverentia, nec sacerdotii prævalet consideratio **1200** temperare. Quam gitor gravis et aspera adversus fratrem nostrum Paulinum, Tegessis civitatis episcopum clericorum ejus vel eorum qui in sacro sunt ordine positi sit querela, fraternitati tuæ liquere non dubium est, **B** quia latere te in vicino non potuit quod ad nos in longinquo pervenit. Et quoniam valde cavendum est ne hoc quod eum frustra in se corporali injuria queruntur excedere, aut licite præsumatur, aut fiat dissimulatione deterius, sic manifesti excessus canonica semper moderatione premendi sunt, ut una res et præteritorum correptio, et esse possit regula futurorum. Proinde simul cum dilectissimo communi fratre Columbo episcopo, vel aliis sacerdotibus quos prævideritis, inter suprascriptum fratrem nostrum et clericos ipsius causam subtili investigatione rimari te convenit. Et si supplicantium querela veritate subsistit, ita hoc regulari emendatione corrigite, ut et quam sit malum quod fecit agnoscat, et officii sui terminos discat de cætero non exire. Nec **C** loci tui, sicut dicitur, ab eo postponi ordinem patiaris, ne illi despectus suus ad periculum, et tibi fiat ad culpam (b) Nam ad personam in priori loco positam respicit quidquid a minori committitur, nisi sollicite corrigatur.

Illud autem quod idem frater noster Paulinus ecclesiasticos ordines dare sub præmio perhibetur, subtilius a vobis et omnino districte quærendum est. Et si ita, quod non optamus, esse claruerit, sic ad ulciscendum hoc vester se propter Deum zelus accendat, ut et ordinanti avaritia sua convertatur ad pœnam, et illicita ordinatio effectum carens, ambitionis suæ desiderio non fruatur. In qua re hortamur vos atque præ omnibus admonemus, ut ita fraternitas vestra studeat esse sollicita, quatenus priusquam unius vitiosimoniacæ illic hæreseos nequitia **D** convalescat, sententiæ vestræ falce facto ex opere

A concilio radicitus amputetur. Nam quisquis ad hoc facinus emendandum officii sui consideratione vehementer (c) non arserit, cum ipso se non dubitet habere portionem, a quo prius (d) hoc peculiare flagitium sumpsit exordium. Et ideo, sicut diximus, hinc vigilantius atque studiose agendum est ut concilium vestrum, quod nunc usque sine hujusmodi prava opinione, Deo custodiente, servatum est, **1202** hujus sceleris venena nec polluere possint nec perdere.

Præterea Hilario chartulario nostro præcepimus ut, si res exegerit, interesse vobiscum non differat. Unde, si necesse fuerit, vestris illi ut ad vos venire debeat epistolis indicato, quatenus hæc omnia una cum eo salubriter Deo possitis adjuvante dirimere.

EPISTOLA XXX.

AD CONSTANTINUM SCODRITANUM EPISCOPUM.

Quod in sequenti ad Joannem epistola adversus Pauli flagitium statuitur exsequatur ipse, si potest; sin vero, Joanni ut id exsequatur instet.

Gregorius (a) Constantino episcopo Scodritano.

Quæ dilectissimus nobis lator præsentium Nemesion (*Grat. 2, q. 7, c. 44*), qui se dicit Docleatinæ civitatis esse antistitem, de facinore Pauli Docleatini ut ipse asserit, quondam episcopi questus sit, fraternitati tuæ fuerant subtilius indicanda, nisi scire te omnia testaretur, quippe quem et compassum sibi et voluisse subvenire, sed perhibet minime potuisse. Et quia tanti causa flagitii negligi vel transiri non debet impunita, ne ejus imitatione scelesti ab aliis, quod absit, sumatur audacia, fraternitas tua exemplaria scriptorum his subdita, quæ ad reverendissimum fratrem nostrum Joannem primæ Justinianæ civitatis episcopum servantem vices nostras direximus, diligentius relegat. Et si secundum eorum seriem explere secuncta posse cognoscit, ea quæ illi mandavimus, ipsa omnia ex nostra auctoritate exsequatur et faciat. Si vero hoc tibi quibusdam forte adversantibus obstaculis vides esse difficile, studendum est ut eadem scripta nostra ad antedictum fratrem nostrum sine excusatione perveniant. Cui etiam et te convenit imminere, ut ea quæ ei a nobis mandata sunt districtius exequi, et nulla debeant occasione lentari; sed ita quæ nequiter acta sunt, emendatione congrua corrigantur, quatenus una res et ultio competens delinquentis, et formido sit aliis in eodem ordine constitutis.

nis, scilicet in Codd. B et E, legitur in epistolæ limine scriptam eam esse mense Martio, indict. 5.

EPIST. XXIX [Al. 33]. — (a) In recent. temere additum est *Panormitano*, quod à Mss. et a vet. Ed. abest. Errori crasso præbuit occasionem, tum quod plurimæ sancti Gregorii epistolæ exstant ad Victorem Panormitanum, tum quod autumarent Editores legendum esse hac in epistola et in superiori *Regensis*, non *Tegessis civitatis*. Hinc opinati sunt sanctum Gregorium potuisse accersere e vicina insula episcopum ad correctionem Regiensis antistitis.

(b) Hanc sententiam ex regula sancti Benedicti ex-

cerptam nemo dubitaverit qui legerit, cap. 36, *quia ad ipsum (abbatem) respicit quidquid a discipulis delinquitur*.

(c) In Vatic. D et Rhem., *non assurrexerit*.

(d) Recent. Ed., *hoc piaculare*. Peculiare crimen appellat sanctus Gregorius a pecunia simoniace data et accepta.

EPIST. XXX [Al. 35]. — (a) In Excusis et nonnullis Mss., *Constantio*. Deest episcopo in plerisque Cod. Legitur in Vatic. A et uno ex Colbert., *episcopo Scodritano*.

EPISTOLA XXXI.

AD JOANNEM PRIMÆ JUSTINIANÆ EPISCOPUM.

Expositis Pauli Docteatini episcopi flagitiis, præscribit remedia.

Gregorius Joanni episcopo primæ Justinianæ.

Quando mala quæ pœnitentiæ fletu purganda sunt augentur excessibus, ita major delinquentibus est adhibenda correptio, ut et ipsi facinus suum saltem pœna vindicante cognoscant, et alios ab illicitis (a) ecclesiasticæ ultionis timor inhibeat. Dilectissimus itaque lator præsens Nemesion ad nos veniens indicavit (*Grat. 2, q. 7, c. 44*), sicut et georum exemplaria quæ huc detulit continebant, Paulum (b) Docteatinæ civitatis episcopum, inter alia mala in corporale crimen lapsum, a suis fuisse clericis accusatum, atque, habita cognitione, 1202 ita, quod sine dolore dicere non possumus, clariuisse, atque insuper, postquam convictus est, etiam eum libellum in quo ea de quibus accusatus fuerat vera esse confessus est obtulisse; qua de re sententia, illo episcopali deposito, ejus loco se cum fraternitatis vestræ consensu esse episcopum ordinatum; sed nunc eundem Paulum cum auxilio sæcularium judicum venientem episcopum more prædonis ingressum, ablastique violenter rebus ecclesiæ, ab eo se projectum (c) et ad summam injuriam ac necem pene perductum. Et quoniam tantæ nequitie pravitas, nec dissimulanda, nec leviter attendenda est, fraternitas vestra hæc omnia diligenter curel addiscere, et si ita se ut edocti sumus veritas habet, prædictum Paulum districta faciat executione compelli, ut quæcunque abstulit omni mora vel excusatione cessante restituat. Si vero nihil Ecclesiæ, sed proprium se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuerit ut non a vobis vel a metropolitano ejus hoc peteret, sed temerario ausu manu præsumeret agere, verumtamen si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestræ debet examinatione constare si verum est. Sed et aliud diligenter querendum est, si quid male de rebus dilapidavit ecclesiæ, ut ex eo quod nunc abstulit, hoc reformare ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differe tentaverit, quousque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit, ecclesiæ restituat, in monasterium mitten-

Adus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit. Qui si forte, quod non credimus, post depositionem suam inverecunde ac mente perversa aliquid de episcopatu loqui atque rursus ad hoc qualibet aspirare præsumptione tentaverit, fraternitatis vestræ se contra improbitatem ipsius omnino vigor accendat, atque dominici corporis ac sanguinis communionem privatum in monasterium eum usque ad diem obitus sui ad agendam curet pœnitentiam retrudendum, quatenus perpetrati sceleris maculas dignis discat fletibus emundare, quas magis in interitu animæ suæ nequiter augere desiderat. Suprascriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in loco suo et episcopatus officio procul dubio reformetur, et ne denuo hæc de reinquietudinem ac molestiam patiat, sollicitos vos esse necesse est, quia hoc non solum (d) ad hujus munitionem, verum etiam ad aliorum constat emendationem proficere, ut pravorum hominum præsumptio nihil de cætero contra sacrorum canonum statuta, vel ecclesiasticam disciplinam ullo modo audeat attentare.

EPISTOLA XXXII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS CONCILII BIZACII.

De Clementio ipsorum primatè graviter accusato strenue ac diligenter inquirent.

Gregorius universis episcopis concilii (a) Bizacii.

Sicut laudabile discretumque est reverentiam et honorem debitum exhibere prioribus (*Grat. 2, q. 7, c. 46*), ita rectitudinis et Dei timoris est, si qua in eis correctione indigent, 1203 nulla dissimulatione postponere, ne totum, quod absit, corpus incipiat morbus invadere, si languor non fuerit curatus in capite. Ante multum siquidem temporis quædam ad nos de fratre nostro (b) Clementio primatè vestro perlata sunt, quæ cor nostrum non modico mœrore transfigerent. Sed prementibus diversis tribulationibus, et maxime circumstævientibus hostibus, ea nobis non fuit spatium requirendi. Et quoniam ita sunt gravia, ut transiri indiscussa nullo modo debeant, fraternitatem vestram his hortamur affatibus, ut cum omni sollicitudine ac vivacitate veritatis indagare substantiam multis modis debeatis, ut aut si ita (c) sunt (d) ultione canonica resecentur; aut si falsa, fra-

EPIST. LXXXI [*Al. 34*]. (a) In Norm. et tribus Vatio., ecclesiasticæ ultionis.

(b) Doctea, quibusdam vulgo *Antivari*, Samsoni autem *Catazo*, urbs episcopalis Illyrici ad Scodritanum lacum, vulgo *Lago di Scutari*. Suberat Scodritano episcopo, donec Justinianus patriam suam *Acrida*, quam Justinianam nominavit, metropolim fecit. Vide quæ de Justiniana prima diximus ad epist. 6 lib. III.

(c) In recent. Ed., a summa injuria ad necem pene perductum, invitis Mss. Anglic., Norm., etc.

(d) Ita optime Mss. et vet. Ed. In aliis legitur *ad hujus monitionem*. Munitione hic significat defensionem, securitatem, scilicet legitimi episcopi Docteatini.

EPIST. XXXII [*Al. 36*]. — (a) In omnibus Norm., duobus Vatio., totidem Colbert. et Corb., *Visachi*. In aliis Colbert. legitur *Vitachi*, et in emendatione *Bisaceni*. Byzacena provincia una ex septem quibus diocesis Africana constabat. Vide epist. 59 lib. IX. De ea sæpe in Historia Vandalicæ persecutionis auctore Victore Vitensi a nostro Theod. Ruinartio edita et

notis illustrata.

(b) In Vulgatis et nonnullis Mss., *Clementio vel Clementino*. Revolve epistolas 58 et 59 libri IX, ubi de eodem primatè agitur. Legimus *Clementio* in Turon., omnibus Norm. et Colbert., tribus Vatio., Colb., etc.

(c) In recentioribus additur *ut audita sunt*, supervacue invitisque Mss. Corb., Norm., Turon., Vatio., etc.

(d) Hic quatuor annotabo: 1º canonicam dici ultionem, non arbitrariam; statas enim certasque leges adversus crimina figere oportuit, non cuivis judici permittendus fuit censure modus. Nam, auctore Lactantio, minister legis est, non animi, non potestatis suæ; atque adeo non sua, sed legum sententia uti debet, lib. de Ira Dei, c. 17 et 18. Notandum, 2º, ex eod. Lact., c. 17, non exiguo falli errore qui censuram sive divinam sive humanam acerbitatis nomine infamant..... Bonorum salutem custodire qui malos puniunt..... Insuper esse nocentem qui aut innocenti nocet, aut nocenti parcat..... Irusci rationis esse; auferuntur enim delicta et refrenatur licentia, quod utique iuste

tris nostri innocentia diu sub nefandæ opinionis dilaceratione non jaceat. Unde ut non quis desidiæ torpor in requisitione sit, admonemus ut non cujusquam personæ gratia, non favor, non blandimenta, vel quodlibet aliud quemquam vestrum vel ad discutendum quæ nobis nuntiata sunt molliat, vel a tramite veritatis excutiat; sed sacerdotaliter ad investigandam vos propter Deum veritatem accingite. Nam si quis in hoc (e) aut pigeresse, aut negligentem se præsumpserit exhibere, dictis criminibus apud omnipotentem Dominum se noverit esse participem, cujus zelo ad perscrutandas subtiliter nefandi causas facinoris non movetur. (*Vide epp. 58 et 59, ind. 2.*)

EPISTOLA XXXIII.

AD FIRMINUM EPISCOPUM ISTRIE.

Gratulatur de illius ad Ecclesiæ unitatem reditu. Ut Satanæ jaculis constantiæ scutum opponat, aliosque secum revocet, hortatur. Spondet subsidia. Paraturam militi.

Gregorius Firmino episcopo Istriæ.

Quem Redemptor noster de servorum suorum numero perire non patitur, ita misericordiæ suæ inspiratione cor ejus illustrat, ut, deserto erroris obscuro, ad cognitionem lucis et viam redeat veritatis. Unde, suscepta charissimæ fraternitatis tuæ epistola, magna in Domino exultatione gaudemus (a) quod divina te gratia ad unitatem Ecclesiæ a qua pertinacium et imperitorum hominum instinctione disjunctus fueras revocavit. 1204 (b) Sed quia quanto antiquus hostis superatum se conspicit, tanto insidiari acrius non quiescit, omnino sollicitum vigilantemque te esse convenit, atque scutum constantiæ contra jacula ipsius præparare, ut illisa frangantur, et vim interius penetrandi non habeant. Nulla ergo te, charissime frater, rerum desideria, nulli terrores, nulla blandimenta, nullæ seductiones, quæ venenatis verborum sagittis animas (c) feriunt, a reversionis tuæ fervore demolliant, aut retro redire compellant, ne qui fortem superaveras, (d) graviter supereris, et captivus, quod absit, post victoriam tenearis. Sed magis ut mater Ecclesia per totum, Deo propitio, orbem diffusa, ad suum te rediisse gremium non inertem

sapienterque sit..... Necesse esse justo displicere quæ prava sunt..... Ergo surgendum ad vindictam, non quia læsi sumus, sed ut disciplina servetur, mores corrigantur, licentia comprimatur. Hæc est ira justa. Pluribus idem prosequitur c. 18, profuerit legisse. Notandum 3° non episcopos modo, sed et primates censuræ canonicæ subjici. Id non obscure innuit papa Adrianus in capitulis ad Pipinum. Indico 5, 6, 14, 20, 27, etc. Notandum 4° prælatos peccantes ab inferioribus juste judicari atque damnari in synodo. Vide epist. 8 hujus libri de Victore primate. GUSSANV.

(e) Recent., aut pigrum se aut negligentem præsumpserit.

EPIST. XXXIII [Al. 37]. — (a) Ita Mss., et quidem melius quam Excusi, ubi legimus quod divinitatis gratia ad unitatem Eccl..... revocavit, omisso te. Vide ad calcem, in appendice, promissionem cujusd. episc. quem putamus fuisse Firminum.

(b) Prædicat divino Spiritu afflatus quæ paulo post Firmini constantiam exercuerunt. Vide infra, lib. XIII, epist. 33. Ad calcem epistolarum reperies formulam hujus schismatis ejurandi, quæ prius erat epistola 51 hujus libri.

(c) Ita Turon., Remig., Norm., etc., ubi Editi ha-

agnoscat, studiosissime tibi vigilandum ac laborandum est ut tecum possis et alios revocare, quatenus damna quæ tuæ aversionis exemplo commiseras non solum reversionis bono resarcias, sed etiam lucrum exhibeas, ut et ad promerendam præteritorum veniam, et futurorum præmia capessenda plus Domino tuo videaris revocasse quam tuleras.

Nobis ergo omnino curæ erit de fraternitatis tuæ quiete, ut dignum est, cogitare, quia postquam nobiscum jam Deo protegente unus es, non aliter utilitates tuas quam nostras attendimus. Aliqua vero nobis de necessitatibus vestris Joannes subdiaconus scripsit; sed credimus de Dei nostri potentia quia sanctus Petrus ad quem reversi estis vos deserere (e) non habet. Modo autem de benedictione ejusdem sancti Petri transmisimus fraternitati vestræ (f) paraturam unam, quam vos necesse est cum ea charitate qua a nobis est transmissa suscipere. (g) Mense Maio, indict. 5.

EPISTOLA XXXIV.

AD CIRIDANUM.

Cum pro Sitonico id præstitum sit quod ipse jusserat, non perferendum jam ab Ecclesia illius detrimentum.

Gregorius Ciridano.

Gloriæ vestræ dudum scripta suscepimus, in quibus indicastis sollicitudini vestræ serenissimorum principum jussione (a) curam sitonici fuisse mandata, atque præceptum esse ut omnis tritici quantitas, 1205 quæ in horreis nostræ Ecclesiæ suscepta fuerat, vobis tradi per omnia debuisset, et scripseistis ut hoc ipsum (b) parari in specie faceremus. Quod quidem quia vestrum, cujus ad nos quidem bona tanta perlata sunt, non fuerit novimus; et scitis quam durum quamque omnino difficile sit ut res quæ nec servari, nec eo tempore ad emendum poterat inveniri, in specie restitui peteretur. Verumtamen, ut exui ab hujus rei sollicitudine valeremus, studii nostri fuit ut etsi cum majori dispendio omnino frumenta ipsa, sicut voluistis, in specie faceremus præparari. Post vero perlatores præsentium Eutychium virum magnificum, qui se illustrem præfectum esse

bent animas inficiunt.

(d) Excusi, gravius a forti supereris; optime quidem, nisi Mss. contradicerent.

(e) Norman., Corb., Vatio. A et nonnulli, non debet.

(f) Est vestimentum, ornatus. Tertullianus de Pallio, c. 3, tantam igitur paraturam materiarum; et lib. de velandis Virginibus, c. 12, manifeste paraturam totam circumferunt mulicritatem. Arnobius, in Psal. LVI, si ergo contra paraturam dæmonum paratum cor habeas, etc. Apud Hesychium παπατώριον. Warnefridus in Vita Caroli Magni: Ornatus vel paratura. GUSSANV. Paratura est limbus textilis, vel ἐπίολημα, quod apponitur vesti, ornatus causa. Math. Paris. in Vita Richardi quindecimi abbatis sancti Albani, abbas, duas cum paraturis brudatis. Papias, paramentum paratum. ALTES.

(g) In Vet. Colb. legitur mense Maio, in alio mense Aug.

EPIST. XXXIV [Al. 38]. — (a) De sitonico dictum lib. I, epist. 2.

(b) Ita Victor., A et Remig., in quibus solis epistolam hanc reperimus. In Excusis, parare in species, Gallice en espèces.

commemorat, aliam nobis epistolam transmisistis, ut quæ summa ejusdem sitonici ab (c) horreariis Ecclesiæ sit suscepta prodi inter acta publica debuisset. Et ideo ne per occasionem Ecclesiæ quædam cuiquam nasci videatur occasio, seu excusatio, et quantitatem, sicut scripsistis, defensores Ecclesiæ prodiderunt et, quæ putaverunt utilia petiverunt. Quod gloria vestra diligenter sollicitèque pertractet, et verba eorum non negligat. Nam quidquid post hæc in prædicti sitonici specie damni contigerit, amplius jam ad Ecclesiæ dispendium sciatis nullo modo pertinere, quia nec habitatores civitatis istius, afflicti revera homines, prædictum sitonicum in suo se asserunt detrimento posse suscipere. Hæc igitur omnia gloria vestra cognoscens, ita de his quæ sibi sunt commissa, studeat cogitare, ut et utilitatem publicam faciat, et hujus operis pondus Ecclesiæ nostræ denuo ad gravamen pauperum non incumbat.

EPISTOLA XXXV.

AD DESIDERIUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Ne Pancratium diaconum suum a monastica vita revocet.

Gregorius Desiderio episcopo in Gallia.

Pancratius lator præsentium, ut asserit, diaconus, (a) apostolorum se liminibus repræsentans, a nobis (b) noscitur petiisse ut eum fraternitati vestræ deberemus specialiter commendare. Intimavit etiam nobis quod in clericatus officio (c) vestræ sit Ecclesiæ mancipatus. Unde, divina inspiratione compunctus, gratiam monasticæ conversationis appetiit, illicque in eodem quem sumpsit habitu desiderans permanere, etiam diaconum se ejusdem monasterii factum esse commemorat. De cujus loci servitio avelli nulla potest ratio. Nunc vero, quantum asserit, fraternitas vestra non quidem impediens intentu, sed affectu benevolentiae, in officio eum suæ vult Ecclesiæ revocare. Hortamur igitur ut tam promptæ devotioni ejus, quam in sancto studet habere proposito, minime vestra sit impedimento fraternitas; magis autem quibus valetis adhortationibus pastoralis admonitione succendite, ut fervor hujus desiderii in eo non tepescat; ut qui, a turbulento curarum sæcularium tumultu se segregans, quietis desiderio portum monasterii appetiit, rursum in eccle-

(c) Qui horreorum curam gerunt: vox usitata apud jurisconsultos. Porro horreum est repositorium frumenti, vini, frugum, etc. Varro derivat ab hordeo, Galenus ab ὀρεῖα. Gussanv.

EPIST. XXXV [Al. 39]. — (a) Prudentius, in hymno sancti Laurentii: *Apostolorum et martyrum exosculantur limina*. Sanctus Paulinus, in natal. 3 sancti Felicis, *pectora liminibus sterni*. Fortunatus, lib. iv de Vita sancti Martini: *Apollinaris pretiosi limina lambe*. Concil. Cabillon. ii, c. 45, *apostolorum limina vel quorumlibet sanctorum invisere*. Sanctorum basilicæ dicebantur eorum limina, quod eas uti et limina apostolorum Romæ existentia peregrini invisere solerent.

(b) Remig., noscitur sperasse.

(c) Vatio. D, *vestræ militaverit Ecclesiæ*. Consentit Rhem., Vatio. A et Remig., *vestræ sit Ecclesiæ militatus*.

siasticarum curarum non debeat perturbationibus implicari, sed in Dei laudibus permittatur sucero ab his omnibus, ut postulat, remanere.

EPISTOLA XXXVI.

AD BONITUM DEFENSOREM.

Monachis fugitiva mancipia sua colligentibus opem ferat.

Gregorius (a) Bonito defensori.

Filius noster Fortunatus, abbas monasterii sancti (b) Severini, quod in hac urbe Romana situm est, latores præsentium monachos suos illic pro recolligendis mancipiis juris sui monasterii, quæ illic latitare dicuntur, dirigens, petiit ut experientiae tuæ ei debeant adesse solatia. Eapropter præsentis tibi auctoritate præcipimus, ut eis in omnibus salva ratione concurrere ac opitulari festines, quatenus, te illic coram posito, atque in hac causa ferente solatia, salubriter hæc citius valeant quæ sibi juncta sunt ad effectum, (c) Deo auctore, perducere.

EPISTOLA XXXVII.

AD ROMANUM DEFENSOREM, ANTHEMIUM, ET SAVINUM SUBDIACONOS.

Romani ex prætoris homines ac possessiones commendat.

Gregorius Romano defensori, Anthemio subdiacono, (a) et Savino subdiacono.

Ea quæ sponte præbere nos convenit petiti negare non possumus. Et ideo quia gloriosus filius noster Romanus ex prætore possessiones suas et homines qui in illis sunt partibus vestræ voluit experientiae commendari, hac vobis præceptione mandamus ut possessiones hominesque ipsius servata æquitate tueri non desinatis, atque ita in omnibus causis utilitatibusque ipsius concurrere ac solatiari studeatis, quatenus et ille se hac adjutum commendatione cognoscat, et vos salubriter (b) injecta exhibuisse comprobemini.

EPISTOLA XXXVIII.

AD DEUSEDIT MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

De bonis ante episcopatum acquisitis testari posse episcopum; proinde ob legatum ex decessoris illius testamento Luminosam ancillam Dei non molestandam.

Gregorius (a) Deusdedit episcopo Mediolanensi.

Nulli dubium est (Grat. 12, q. 5, c. 1 et. 12) quia sicut sacerdotibus res in episcopatu acquisitas nulla

EPIST. XXXVI [Al. 40]. — (a) Is esse videtur quem Joan. Diac., lib. ii, cap. 54, vocat Benedictum defensorem Carseolani (in Latio) patrimonii. Quippe nulla alibi Benedicti defensoris mentio.

(b) In Vatic. A, Remig. et Victor., qui tres Codices ex omnibus quos consulimus soli habent hanc epist., legitur *sancti Semetrii*.

(c) Remig. et San-Victor. *Deo adjutore*.

EPIST. XXXVII [Al. 41]. — (a) In Ms. Vatio. A omittitur *et Savino*. Solus hic Codex cum Victor. et Remig. ex omnibus quos recensuimus epistolam hanc continet.

(b) Remig. et Victor., *injectis exhibuisse per omnia comprobemini*.

EPIST. XXXVIII [Al. 42]. — (a) Prius legebatur *Deodato*. Sequimur omnes Vatio., Norm., Colbert., etc.

est alienandi licentia, 1207 ita de eis quas ante habuerint, quidquid judicare voluerint non vetantur. Itaque fraternitatem tuam tempore quo ad nos fuit questam esse recolimus quod quædam immobilia quæ Constantius, decessor vester, Luminosæ ancillæ Dei (b) filiæ fratris sui testamenti serie legati titulo dereliquit, jam episcopus acquisisset, decrevisseque nos ut si hoc constaret, nulum ex his Ecclesia vestra præjudicium pateretur. Quod et vos oportet recolere, et molestiam aliquam prædictæ ancillæ Dei non facere, nec ei sine cognitione de his quæ possidet quidquam auferre. Sed si hoc Ecclesiæ vestræ actores probari posse confidunt, vestris nobis epistolis indicate, ut qualiter hoc ipsum constare debeat disponamus; dummodo, cognita veritate, nec Ecclesia vestra pati præjudicium, nec illa injuste videatur affligi, quia, quantum aliqui perhibent, hoc suprascriptus decessor vester non in episcopatu, (c) sed dum adhuc esset diaconus, acquisivit. Unde necesse est ut, sicut diximus, facta probatione debeat constare quod verum est. Eamdem vero ancillam Dei fraternitati vestræ commendamus, ut a nullo eam patiatur gravari vel opprimi, ne si inquietata fuerit, ex hujus causæ occasione hoc pati, quod non decet existimetur. Et ideo si quid forte fuerit quod debeat emendari, aut (d) a plano adhortationis vestræ moderamine corrigatur, aut certe nobis subtiliter nuntiatur, quatenus et vos ab invidia sitis extranei, et nos quod convenit facere nullatenus omittamus. (e) Mense Maio, indictione 5.

EPISTOLA XXXIX.

AD FANTINUM DEFENSOREM.

Ex Servidei diaconi hæreditate, xenodochio tradat equas decem Luminosæ ancillæ Dei quatuor.

Gregorius Fantino defensori.

Experientiam tuam jam credimus cognovisse, dilectissimum filium nostrum (a) Servum dei diaconum, hæredem sanctam Romanam Ecclesiam, cui, Deo auctore, deservimus, reliquisse. Et quia legati titulo quatuor equarum capita Luminosæ ancillæ Dei proximæ suæ dari constituit, atque nos, potente dilectissimo filio nostro Florentino diacono, xenodochio Anichiorum, cui præesse dignoscitur, decem equarum capita (b) cum emissario suo prævidimus largienda, hæc tibi idcirco præceptione mandamus ut latiori præsentium, qui ad hoc illic ex opere missus est,

(b) In Rhemensi et in Vatio. D et E, filiæ suæ fratribusque suis.

(c) Hinc patet diaconos res in diaconatu acquisitas alienare potuisse. Idem de presbyteris crediderim. Non ita de episcopis, ut dictum supra. GUSSANV.

(d) Dicimus de plano. Unde cognitio planaria in jure, etc., id est, sine strepitu judicii. GUESANV. In Norm. autem, consentientibus vet. Excusis, legitur, aut plano adhortationis vestræ moderamine, omisso a.

(e) Ita in tribus Vatic. et in vet. Colbert. In alio Colbert., mense Aug., quod etiam lego in Excusis.

Epist. XXXIX [Al. 43.] — (a) Idem esse videtur de quo libro i epist. 44, col. 536.

(b) Ita legitur sæpe in sacra Scrip., pro emissario, ut Eccli. xxiii, 6; Jerem. v, 8.

Epist. XL [Al. 45]. — (a) Venantium hunc alium

tamquatuor quæ legata sunt, quam decem equarum capita quas xenodochio concessimus, de equabus 1208 præfati quidem diaconi simul et emissarium sine aliqua debeas excusatione vel mora contradere.

EPISTOLA XL.

AD VENANTIUM PATRICIUM.

Spondet se, ubi convaluerit, facta quædam Samsonis allegorice expositurum.

Gregorius (a) Venantio patricio Panormitano.

Desideratissimæ excellentiæ vestræ scripta suscepimus, in quibus tantum de absentis colloctione gavisus sum, quantum ipsum qui locutus est semper mihi cupio esse præsentem. Vultis ergo ut quædam de Samsonis factis allegorice disserantur, sed tanta mihi debilitas corporis accidit, ut si qua subire (b) valuerim, exercere animus non assurgat. Bono autem desiderio vestro congaudeo, quia dum expositionem sacrorum verborum cupitis, quam stricte ipsum auctorem eorumdem verborum queritis demonstratis. Si igitur vires salutis recepero, auctore omnipotente Domino vestris desideriis parebo. Oro autem ut in cunctis actibus vestris gratia vos superna custodiat, quatenus in bono opere et aspirando vos repleat; et adjuvando confortet.

EPISTOLA XLI.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

De Ecclesiarum quarundam superstitionibus tum pecuniis, tum clericis, tum rebus aliis.

Gregorius Pantaleoni notari.

Expectabamus ut nos experientia tua de argento Ecclesiarum, vel aliis quas invenit rebus, omnino subtiliter redderet certiores, ut ex ejus renuntiatione quod fieri debuisset deliberare minutius potuissemus. Sed non nos ita renuntiatio tua ut oportebat instruxit. Curæ ergo tuæ sit ut argentum Ecclesiarum, quod clerus et populus habet, apud quos prævideris, in (a) cimiliarchio ecclesiæ sub omni sollicitudine atque cautela deponas, atque de eodem deposito inde susceptum accipias. Argentum vero Ecclesiarum, quod pro peccatis a clero et populo destitutum est, tecum huc defer. Si forte tres aut quatuor clericos de ipsis Ecclesiis cognoveris remansisse, facia notitia, quis quomodo est, vel ubi habitat, nobis defer, ut eis, si necessarium viderimus, quid singulis annis accipe debeant, statuere valeamus. Res vero quæ vetustate perire possunt, tecum similiter defer, ut ex eis quod utile visum fuerit 1209 disponatur.

esse ab illo patricio qui, cum esset monachus, uxorem duxerat, supra ostendimus in notis ad epist. 4 hujus libri. Confer notas Gussanvillæi in has epistolas, et miraberis viri docti incogitantiam. Quippe in nota ad epist. 4 contendit epistolam hanc loco esse motam, quia Venantius ad quem scriptam eam putat jam anno præterito a vivis sublatu fuerat. In nota autem ad hanc epist. 40, quæ Gussanvillæo est 45, hæc observat: *Convaluerat præter spem Venantius, ut supra monuimus.* Ecce convaluit et vivit indict. 5 qui indict. 4 obierat.

(b) Remig., valuerint.

Epist. XLI [Al. 46.] — (a) Antea, male, *cimiliarchio*. Quid sit autem cimiliarchium, dixit ad epist. 10, nunc 20, lib. 1.

Tu autem protegente Domino inventa navigii prosperitate revertere.

EPISTOLA XLII.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Salustium admoneat ne posthac Luminoso Ecclesiae servo sit molestus.

Gregorius Romano defensori.

Luminosus praesentium lator violentiam se uxoremque suam a Salustio viro clarissimo asserens sustinere, huc necessitate eadem faciente venire compulsus est. Unde quia servum sanctae Mariae, quod est (a) parochiae Grumentinae, se esse asserit, necesse est ut ecclesiastica tuitione valletur. Experientia itaque tua praefato supplici ecclesiastica non desistat impertiri solatia, eumque de quo queritur admonere, quatenus se ab eorum inquietudine compescat. Si vero est quod sibi in eis rationabiliter dicat posse competere electorum iudicio terminetur, tuaque quidquid definitum fuerit executione modis omnibus impleatur.

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Sic exigendos ait redditus, ut neque constrirentur debitores, neque Romana Ecclesia damnum sustineat.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Filii nostri (a) Paschasius vir magnificus et Plancho vir clarissimus conquesti sunt nobis sanctitatem vestram redditus qui sanctae Romanae Ecclesiae debentur non alibi nisi aut in suburbano civitatis, aut in massa quae dicitur Gelas, velle percipere. Quod ego non ita actum intelligo sicut hi qui murmurant putant. Scio enim sapientiam fraternitatis vestrae, et ideo vos arbitror sic talia proposuisse, ut per eandem propositionem quocunque in loco redditus utiles potuissetis accipere. Laudo, frater charissime, intentionem charitatis tantae, et vehementer amplector, quia sic curam Ecclesiae nostrae agitis, quae profecto vestra est, sicut et vestrae quae nostra est; tamen nec in suburbano, nec de massa Gelas, filii mei excellentissimi Italici et domus Venantii redditus quos promiserunt sunt petendi. Sed sive (b) in Syracusana, sine in Panormitana parte dare voluerint, ad hoc solum vestra sanctitas sit intenta, ut utiles per omnia redditus accipiat, secundum promissionem pa-

EPIST. XLII [Al. 48.] — (a) Grumentum, urbs Lucaniae mediterranea, vulgo nunc *Agrimente*, inquit Gussanvilleus, ex Holstenio, pag. 22. Holstenius, annot. in Ortelium, pag. 89: *Re*, inquit, *melius expensa*, putat fuisse *Agromento* ad dextram Aciris fluvii. Sed quid Romano Syracusanarum partium in Sicilia defensori, et Agromento in Lucania? ubi Savinus defensor, indict. 3, epist. 5 et 6; hac indict. 5, epist. 21, 22, 23, 24; indict. 6, epist. 24. Sed aliquid causae esse potuit ut, praetermisso Savino, negotium hoc Romano in vicina provincia defensori committeretur. Forte aberat Savinus aut aegrotabat. Ceterum epistola haec in tribus tantum Codicibus nobis occurrit, scilicet in Vatic. A, Victor. et Remig., in quo nonnullas varias lectiones observavimus, sed non magni momenti; sic hoc loco pro *parochiae Grumentinae*, legitur *parochiae Ecclesiae Gru-*

cti vel cautionis quam misimus. Ita ergo sanctitas vestra provideat, ut neque dilecti filii mei praedicti de relictis suburbanis sibi necessariis contristentur, nec nostra Romana Ecclesia damnum aliquod vel minorem utilitatem in eorum reddituum perceptione sustineat.

1210 EPISTOLA XLIV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Accello, qui ab hostibus captivum Stephanum solidis octo redemerat, restituat pretium.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniae.

Stephanus, praesentium portitor, qui uxorem se Ecclesiae nostrae ancillam habere perhibet, octo se solidis ab Accello seniore de hostibus comparatum innotuit. Et quia ad eorum restitutionem se inopem esse commemorat, experientia tua diligenter inquirat; et si ita esse cognoverit, nec habere unde suum possit pretium reddere, cum praedicto seniore ad quantum potueris ordina, et (a) pretium ei quod tibi statuerit restitue securus, quia tempore quo rationes tuas positurus adveneris, de captivorum redemptione quod dederis tibi restitui faciemus.

EPISTOLA XLV.

AD EUGENIUM DIACONUM.

Servis Dei egentibus duas terras portiones ad annos triginta sex concedit.

Gregorius Eugenio diacono.

Servi Dei monasterii quod in (a) Blerana civitate est constitutum, de terris suggererunt necessitatem se gravissimam sustinere. Et quia talibus nos personis oportet ferre consultum, experientiae tuae hac auctoritate praecipimus, quatenus appendicem quae Agellus dicitur, ex corpore massae Gratilanae, cum suis finibus eis debeas contradere, quod eis salvo jure Ecclesiae nostrae in xxxvi annorum spatium concessimus habere. Sed et terrulam modiorum xxx (b) ex praedicta massa, quam pridem a nobis sibi datam possidere noscuntur, pariter in praedicto annorum spatio eos habere concedimus, quatenus tali provisione congregatio illius consistens, huius rei valeat habere solatium. Experientia itaque tua, huius praeccepti auctoritate suffulta, praedictas terras eis tradere non moretur, ut liberiori animo in Dei laudibus valeant permanere.

EPIST. XLII [Al. 48.] — (a) Grumentum, urbs Lucaniae mediterranea, vulgo nunc *Agrimente*, inquit Gussanvilleus, ex Holstenio, pag. 22. Holstenius, annot. in Ortelium, pag. 89: *Re*, inquit, *melius expensa*, putat fuisse *Agromento* ad dextram Aciris fluvii. Sed quid Romano Syracusanarum partium in Sicilia defensori, et Agromento in Lucania? ubi Savinus defensor, indict. 3, epist. 5 et 6; hac indict. 5, epist. 21, 22, 23, 24; indict. 6, epist. 24. Sed aliquid causae esse potuit ut, praetermisso Savino, negotium hoc Romano in vicina provincia defensori committeretur. Forte aberat Savinus aut aegrotabat. Ceterum epistola haec in tribus tantum Codicibus nobis occurrit, scilicet in Vatic. A, Victor. et Remig., in quo nonnullas varias lectiones observavimus, sed non magni momenti; sic hoc loco pro *parochiae Grumentinae*, legitur *parochiae Ecclesiae Gru-*

mentinae. Tres sequentes epistolae desiderantur quoque in omnibus Mss. nostris, si tres laudatos. Codices excipias.

EPIST. XLIII [Al. 49]. — (a) Remig., *Paschasius... et Blanca*. Vatic. A et Vict., *et Blanco*.

(b) Jam supra observavimus duas fuisse in Sicilia patrimonii Eccl. Romanae stationes in quibus census pensionesque solvebantur, sc. Syracusis et Panormi.

EPIST. XLIV [Al. 50]. — (a) Vatic., Remig. et Victor., *pretium ejus*. Remig. cum Vict. habet *steterit*, pro *statuerit*.

EPIST. XLV [Al. 51]. — (a) Blera, vulgo *Bieda*, urbs olim Tusciae, episcopalis, nunc oppidum patrimonii sancti Petri, Sutrio et Viterbio urbibus finitimum, ad x circiter millia passuum distans. Gussanv.

(b) Vatic. A, et praedictam massam quam.

EPISTOLA XLVI.

AD FELICEM PORTUENSEM EPISCOPUM.

Joannem famulum donat.

Gregorius Felici episcopo Portuensi.

Charitatis vestræ gratia provocati, ne infructuosi vobis videamur existere, præcipue cum et minus vos habere servitia noverimus, ideo Joannem juris ecclesiastici famulum, natione Sabinum, ex massa Flaviana, annorum plus minus 1211 decem et octo, quem nostra voluntate diu jam possidetis, fraternitati vestræ (a) jure directo donamus atque concedimus; ita ut eum habeatis, possideatis, atque juri proprietatis vestræ vindicetis atque defendatis, et quidquid de eo facere volueritis, quippe (b) ut dominus, ex hujus donationis jure libero potiamini arbitrio. Contra quam munificentiam nostræ chartulam nunquam nos successoresque nostros noveris esse venturos. Hanc autem donationem a notario nostro perscriptam legimus, atque subscripsimus, tribuentes etiam, non exspectata professione vestra, quo volueritis tempore, alligandi licentiam, legitima (c) stipulatione et sponsione interposita. Actum Romæ.

EPISTOLA XLVII.

AD VENANTIUM PERUSINUM EPISCOPUM.

Ecclesio episcopo frigore laboranti hiemales vestes absque mora mittat.

Gregorius Venantio episcopo Perusino.

Fratrem et coepiscopum nostrum Ecclesium frigore omnino laborare cognovimus, pro eo quod hiemalem vestem non habeat. Et quia aliquid sibi a nobis petiit debere transmitti, fraternitati tuæ ad hoc per latorem præsentium transmisimus (a) amphimalum, tunicam, vel (b) pectoralem, ut a te ei debeat sine mora transmitti. Et ideo ad prædictum fratrem nostrum sub omni illud celeritate stude transmittere, atque nobis hoc ipsum quia transmissis tuis renunciare epistolis non omittas, sed ita fac ut ad transmittendum, quia vehemens frigus est, moram aliquam minime facias.

Epist. XLVI [Al. 52]. — (a) Donatio directa est quæ fit inter vivos, quia directo, id est recta et statim, transfert dominium in donatorium. Papias: *Directum, eo quod in rectum vadat.* ALTESERRA.

(b) Vatic. A et D, Pratellensis, et uterque Rhem., ut Dominus ex hac donatione jure perfectus, libero potiaris arbitrio.

(c) Stipulatio unde dicta sit, a stipe, an a stipite, quod ut stipes, firma sit, disceptant Grammatici et Jurisconsulti.

Epist. XLVII [Al. 53]. — (a) Græcis legitur, ἀμφιμαλλον. Erat vestis utrinque villosa, quæ tunicæ superponebatur; hinc sanctus Martinus, referente Sulpicio Sev., dialogo 2, c. 1, intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit. Idem enim est amphimalum, ac amphibalum, quod a Latinis frequentius usurpatur. Vide Paulinum, lib. iv de Vita sancti Martini; Gregorium Turonensem, de Gloria Confessorum, c. 59; Fortunatum, lib. iii, vers. 19. Utitur et hac voce sanctus Remigius in testamento apud Flodoardum, lib. i, c. 18: *Futuro episcopo successori meo amphibalum album paschalem relinquo.* Caputium ha-

A

EPISTOLA XLVIII.

AD LUCIDUM LEONTINUM EPISCOPUM.

Quem e congregatione sua Joannes abbas delegerit, ordinet pro monasterio presbyterum.

Gregorius (a) Lucido episcopo Leontino.

Filius noster Joannes, abbas, presbyterum sibi in monasterio suo ex congregatione eadem petit ordinandum. Ideoque fraternitatem vestram præsentī auctoritate duximus adhortandam, quatenus virum quem vobis de congregatione sua (b) ad ordinationem presbyterii obtulerit consecrandum, de eo, sicut est consuetudinis, quæque sunt discutienda subtiliter perquiratis; et si nihil in eo repertum fuerit quod ei possit obviare, canonice, sicut moris est, consecratis. Nihil ei aliud privilegii concedentes, nisi ut in congregatione sua 1212 quoties opportunum fuerit, sacra missarum debeat tantummodo celebrare mysteria. (c) Mense Augusto, indictione 5.

EPISTOLA XLIX.

AD ROMANUM DEFENSOREM.

Palatii urbis Romæ ministris annonam ab imperatore concessam postulantibus apud Leontium faveat.

Gregorius Romano defensori.

Qualem necessitatem diversa officia palatii urbis Romæ (a) de annonis suis sustineant, experientiam tuam credimus non latere. Et ideo quia latores præsentium vice sua illuc omnes elegerunt transmittere, ut apud filium nostrum gloriosum Leontium agere debeant, qualiter ipsæ eis annonæ, sicut a serenissimis principibus largitæ sunt, deputentur impendi, et in hac re etiam sibi petiverunt experientiam tuam debere concurrere, ea propter, quia hoc et etiam illis non potentibus eorum exigui paupertas ac necessitas impertiri, dum aptum opportunumque esse conspexeris, eis de quibus valueris, studii tui sit ita præbere solatia, quatenus hoc quod illis clementissimi principes pietate sibi ingenta concesserunt, et illi consequi valeant, et tu indisertus non videaris existere.

EPISTOLA L.

AD EULOGIUM ALEXANDRINUM PATRIARCHAM.

A Monophysitarum errore conversos commendat.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Latores præsentium Siciliam venientes (a) a Mono-

buisse annexum probat Cangius, quem consule.

(b) Vatic. A, vel pectorale ut ante ei.

Epist. XLVIII [Al. 54]. — (a) Ita Turon., Norm., Anglic. et unus ex Colbert. In Vatic. A, Lucillo. In Tellerianis et nonnullis, Leontinis.

(b) Ita habent Mss. Norman., Turon., Vatic., non presbyteri, ut prius legebatur in Edit. Gussanv. et aliis.

(c) In duobus Teller., mense Maio, indict. v. Consentiant quidam Vaticani Codices. Melius legitur in Vatic. B, mense Aug. Nam in omnibus pene Codicibus hæc epistola est in fine libri duodecimi. Sic in Norm. penultima exstat. Quid efficacius ad probandum scriptam fuisse desinente indict. 5, quæ scilicet absolvi debuit mense Septemb. ineunte.

Epist. XLIX [Al. 22, ind. 7]. — (a) Vatic. A, de Antoninis filiis. Pessimam hanc lectionem esse convincit epistolæ series. Per officia de annonis suis sollicita intelligendi sunt qui officia gerebant.

Epist. L [Al. 55]. — (a) De Monophysitis supra, epist. 61 lib. ix, nunc 67 lib. xi. Erant propago Nestorianorum et Severianorum. GUSSANV.

physitarum errore conversi sunt, atque sanctæ universali Ecclesiæ semetipsos adunaverunt. Qui ad beati Petri apostolorum principis ecclesiam pertendentes, poposcerunt a me ut eos meis epistolis vestræ beatitudini commendare debuisssem, quatenus ab hæreticis qui juxta ipsos sunt nullam jam violentiam perpeti permittantur. Et quia unus eorum dicit monasterium in quo fuit a parentibus suis fuisse constructum, auctoritatem desiderat

a sanctitate vestra percipere ut hi qui in eo sunt hæretici, aut ad sinum sanctæ Ecclesiæ redeant, aut de eodem monasterio repellantur. Hæc a nobis indicata vobis esse sufficiant; nam de vestra beatitudine novimus quia quidquid ad zelum Dei omnipotentis pertinet, cum omni facere fervore festinet. Pro me vero ut oretis peto, quia inter gladios Langobardorum quos sustineo podagræ doloribus vehementer affligor.

LIBER DECIMUS TERTIUS.

Indictione VI, anno ab ejus ordinatione XIII.

1213 EPISTOLA PRIMA.

AD ROMANOS CIVES.

Non custodiendum juxta litteram Sabbati diem. Corpus Dominico die necessitatis causa lavari posse.

Gregorius (a) servus servorum Dei dilectissimis filiis suis Romanis civibus.

Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines, prava inter vos aliqua et sanctæ fidei adversa seminasse, ita ut in die Sabbati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi prædicatores dixerim? Qui veniens, diem Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri. Quia enim mori se et resurgere simulat, haberi in veneratione vult diem Dominicum; et quia judaizare populum compellit ut exteriorem ritum legis revocet, et sibi Judæorum perfidiam subdat, colit vult Sabbatum.

Hoc enim quod per prophetam dicitur: *Ne inferatis onera per portas vestras die Sabbati* (Jerem. xvii, 24), tandiu teneri potuit, quamdiu legem licuit juxta litteram custodiri. At postquam gratia omnipotentis Dei Domini nostri Jesu Christi apparuit, præcepta legis quæ per figuram dicta sunt juxta litteram servari non possunt. Nam si quis dicit hoc de Sabbato esse servandum, dicat necesse est etiam carnalia sacrificia persolvenda, dicat præceptum quoque de circumcisione corporis adhuc usque retinendum. Sed contra se Paulum apostolum audiat dicentem: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest* (Galat. v, 2).

Nos itaque hoc quod de Sabbato scriptum est, 1214 spiritaliter accipimus, spiritaliter tenemus. Sabbatum enim requies dicitur. Verum autem Sab-

Batum ipsum redemptorem nostrum Jesum Christum Dominum habemus. Et qui lucem fidei ejus agnoscit, si peccata concupiscentiæ ad mentem per oculos trahit, in die Sabbati onera per portas introducit. Non ergo in die Sabbati per portas introducimus onera, si, in Redemptoris nostri gratia constituti, pondera peccati ad animam per sensus corporeos non trahamus. Nam idem Dominus ac redemptor noster multa in die Sabbati legitur operatus, ita ut Judæos reprehenderet, dicens: *Quis vestrum bovem aut asinum suum non solvit in die Sabbati, et ducit ad aquam* (Luc. xiv, 5)? Si ergo ipsa per se Veritas non custodiri juxta litteram Sabbatum præcepit, quisquis otium Sabbati secundum legis litteram custodit, cui alteri nisi ipsi Veritati contradicit?

C Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse prædicatum, (b) ut Dominicorum die nullus debeat lavari. Et quidem si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominicorum die prohibemus. Scriptum quippe est: *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam* (Ephes. v, 29). Et rursum scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentiis* (Rom. xiii, 14). Qui igitur carnis curam in concupiscentiis fieri prohibet, profecto in necessitatibus concedit. Nam si Dominicorum die corpus lavare peccatum est, lavari ergo die eodem nec facies debet. Si autem hoc in corporis parte conceditur, cur hoc exigente necessitate toti corpori negatur? Dominicorum vero die (c) a labore terreno 1215 cessandum est, atque omni modo orationibus insisten-

non fuisse tunc morem apud Romanos lavari Die Dominico. Addit inde scrupulum quibusdam injectum de responsione sancti Gregorii ad interrogat. deo. mam Augustini olim, lib. xii, epist. 31, nunc 64, libri xi. Vanus profecto scrupulus, et a viri prudentis mente procul abigendus. Sane potius constat ex hac epistola tunc moris fuisse apud Romanos lavari etiam die Dominico. Adversus consuetudinem hanc a perversis hominibus esse prædicatum, docet nos Gregorius. Ateorum inscitiam et errorem statim redarguit.

(c) Ut Christiani vacent orationi, lectioni, conventumque celebrent in ecclesia publicum, ubi divina sacraque sunt. Id quidem naturali juri congruum, Mosaicæ legis jure, pro sabbatis expressum. In lege nova non statim, ut quidam existimant, præceptum

LIBER XIII. AL. LIBER XI.

EPIST. I [Al. 3]. — (a) In recent. legitur, *Gregorius gratia Dei episcopus, dilectissimis, etc.* Unde occasionem capiat Gussanvillæus epistolam hanc pene rejiciendi tanquam adulterinam. *Tota epistola, inquit, alterius omnino videtur esse quam Gregorii.* At cur ita videatur, nullam rationem profert. Certe aliter de illa sentimus; redolet enim stylum Gregorianum, et in omnibus pene Mss. habetur. Quod spectat ad inscriptionem hanc, *Gregorius, gratia Dei episcopus*, abest ab omnibus Norm., Colbertinis ac plerisque Mss., necnon a vet. Ed. Sane insolens est hic titulus in Gregorii epistolis, unde in ipso abjiciendo non hæsitavimus.

(b) Si Gussanvillæo credimus, constat ex hac epistola

dum, ut si quid negligentiae per sex dies agitur, per A diem resurrectionis Dominicae precibus expiatur.

Hæc, filii charissimi, certa constantia et recta præditi fide custodite, stultorum hominum verba despici- te, et omnia quæ ab eis dici cognoscitis nolite facile credere; sed in rationis trutina pensate, ut dum erroris vento forti stabilitate resistitis, ad solida cælestis regni gaudia pervenire valeatis (d). (Joan. Diac. lib. iv, c. 52).

EPISTOLA II.

AD ADEODATUM ABBATEM.

Illius monasterio Craterense unit.

Gregorius Adeodato abbati Neapolitano.

Quantum bene dispositæ fratrum congregationi animus noster ex interni desiderii intentione con- gaudet, (a) tantum ex destitutis et pene in deso- latione positis fratribus monasterii sancti Marcel- lini, ut pastoralis sollicitudinis eis citius cura sub- veniat, vehementi mœrore concutitur.

Monachi siquidem monasterii, quod Crateras di- citur, Neapolitanæ urbi e vicino fundati, porre- cta nos petitione informasse noscuntur locum ip- sum ita pene funditus servorum Dei obsequiis destitutum, ut vix illic remanserint qui ipsius so- lummodo valeant esse custodes. Ob quam rem la- crymabiliter supplicantes a nobis poposcisse nos- cuntur ut monasterio vestro ipsum unire mona- sterium deberemus, quatenus per sollicitudinem tuam, et deinceps succedentibus aliis, locus ipse auctore Deo regulari valeat ordinatione disponi. Sed dum huic rei frater et coepiscopus noster Ba- silius Capuanæ Ecclesiæ præsens fuisset inventus, C exstitit valde contrarius, asserens locum ipsum olim (b) monasterio alii diocesis suæ fuisse con- junctum, et idcirco minime in alterius Ecclesiæ jus debere contradi. Contra quam objectionem Neapo- litanæ rursus clerus Ecclesiæ multo esse aliter quam dicebatur oppositis allegationibus replicabat, quibus diversa sentientibus ne constituere quidquam dubie videremur, deputatis cognitoribus institimus inter eos esse iudicium. Quibus renuntiantibus, ma- nifesta ratione comperimus fratrem et coepiscopum nostrum Basilium nullum in prædicto Craterensi

canone Ecclesiæ, non imperatorum voluntate san- citum. Ex Justino, Tertulliano, Athanasio, liquet Christianis solitum convenire, sive synaxes agere D die solis, quam Dominicam dicimus, extra quam diem vix sacra fuisse facta innuit idem Athanasius, Apolog. 2, ubi de poculo tracto. De feriatiōe ab operibus ea die primus edixit Constantinus circa medium quarti sæculi. En legem relata in Cod., tit. de feriis: *Omnes iudices urbanæque plebes, et cunctarum artium officia, venerabili die solis quies- cant. Ruri tamen positi agrorum culturæ libere li- centerque inserviant, quoniam frequenter evenit ut non aptius alio die frumenta sulcis, aut vineæ scro- bibus mandentur, ne occasione momenti pereat com- moditas cæli provisione concessa.* Alii imperatores non tam de opere quam de judiciis statuerunt; sic Theodosius, ut in die Dominico emancipare ac ma- numittere liceat, reliquæ causæ vel lites quiescant. Prohibent tamen spectacula et voluptates obscæ- nas. In Galliis sexto sæculo plures canones ea de re promulgati sunt, et a nostris regibus in rem judi-

monasterio jus habere. Quo cognito, monachis pia poscentibus necessario duximus præbere consen- sum. Præsentis itaque præcepti nostri auctoritate idem Craterense monasterium cellæ vestræ consti- tuimus uniendum. Hoc præcipue commonentes, ut locus ipse ita cum divino solatio per vos deinceps debeat ordinari, quatenus, dum ab hoste licuerit, deputati a vobis illic monachi debeant jugiter in Dei laudibus permanere, perturbationis vero tempore in- tra urbem in cellam quippe propriam revocari. Res vero omnes eidem monasterio 1216 competentes, diligenti volumus cura perquiri atque recolligi, easque, ut tibi visum fuerit, apte disponi. Nihilque quod eidem monasterio competit a quoquam detineri permittas, sed omnia in jus cellæ, quippe jam tuæ, reformare non negligas, ut, cunctis salubri ordina- tione dispositis, quæ Deo placita nostra sunt auctori- tate suffulta perpetuis manean inconvulsa temporibus

EPISTOLA III.

AD ADEODATUM MONACHUM.

Permittit donationem ante susceptum monachatum verbo factam scriptis consignari et firmam haberi.

Gregorius Adeodato servo Dei.

Effectum justa postulantibus indulgere, et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quan- do petentium voluntatem et pietas adjuvat, et veritas non relinquit. Quia igitur priusquam in (a) monasterio sancti Adriani ubi es conversus, in- trares, rerumque tuarum illic donationem emit- teres, et domos et hortos intra civitatem, seu ter- ras rationales, vel vineas in fundo, sicut nos do- cuisti, Carsiniano, pariter et portiones tuas in fundo Fulloniaco, vel ex aliquibus mancipiis tuis quibus a te concessa libertas est, verbo largitus es; ipsaque donatio licet possit jure subsistere, præci- pue in hoc quod ab illis tribuitur qui, cum pom- pis suis sæculum relinquentes, ad Dei se eligunt conferre servitium, quoniam tamen, ne quid fu- turum tempus oblivionis nubilo huic derogare quidquam valeat largitati, scripturæ hoc desideras tradere monumentis, quod ut queat robustum existere a nobis tibi poscis dari licentiam; idcirco hujus præcepti nostri pagina, liberam tibi hoc fa-

catam missi. Indico Aurelian, iii, c. 28, an. 538; refertur in Vernensi, c. 14, an. 755; Antissiod., c. 16, an. 578; Matiscon. ii, c. 1, an. 585; Narbon., c. 4, an. 589; in septimo sæculo, Cabill., c. 18, an. 650; in capitul. Aquigran., c. 81, an. 789; in Arelat. vi, c. 16, an. 813; Rhemensi, c. 35, an. 813; Paris. vi, c. 1, fuse, an. 829. GUSSANV.

(d) Ex Colbertinis unus et Vatic. F. habent. *men- se Septembri, indict. 6.* In Vatic. A. vero legitur *men- se Februario.*

Epist. II [Al. 4]. — (a) Norman., *tantum,...* in desolatione positis vehementi mœrore concutitur, cæ- teris omissis. Lectionem hanc præstulerunt vel. Edit. Alia lectio est Vaticanorum saltem quatuor.

(b) Recent., *monasterio alio*, quæ lectio tum Mss. consensu, tum grammaticæ legibus reprobat.

Epist. III [Al. 5]. — (a) Unum fuit ex sex mona- steriis quæ Gregorius adhuc prætor urbanus in Si- cilia edificaverat, de quibus consule Annales Be- ned. Mabillonii. lib. vi, p. 164. Fundi Fulloniaci fit mentio lib. i, epist. 9.

ciendi concedimus facultatem, quatenus dum omnia a te fuerint diligenter expressa, et designatione tua noverint esse quod suum est, quod cunctis modo commune est, et ipsi sine contentione donata possideant, et voluntas tua quid ad quem pertinere voluerit esse non possit ambigua. Quidquid enim hujusmodi scriptura interveniente feceris firmum stabileque et ex rei ipsius veritate et hac nostra auctoritate non dubites, quippe qui non novum aliquid facere (b) quod lege est vetitum, sed dudum factum videris exprimere, et salubriter amputandi causa litigii litterarum memoriae servanda deponere.

EPISTOLA IV.

AD JANUARIUM CARALITANUM EPISCOPUM.

Desideriae abbatissae et Joannis abbatis contentione, adhibitis episcopis duobus, finiat.

Gregorius Januario episcopo Caralis.

Quando inter religiosas personas de terrenis rebus controversia nascitur, ita sacerdotali est sollicitudine finienda, ut crescere non possit **1257** ex mora contentio. Desideria siquidem abbatissa, latrrix praesentium, huc veniens quæstæ est (a) substantiam parentum suorum, pariter et germani sui sibi rationabiliter competentem, a Joanne abbate indebite detineri. Et quia eandem causam interveniente petit judicio terminari, fraternitas vestra, adhibitis sibi Innocentio atque Libertino fratribus et coepiscopis nostris, cum eis negotii hujus qualitatem diligenter examinet, et pari consilio communique tractatu ita se in definiendo ex omni latere festinet exhibere sollicitam, quatenus et ipsa omni invidia favoris ac negligentiae careat, et inter illos post definitionem vestram aliquod non possit litigium remanere. (b) Si vero aliqua ex lege vobis ad proferendam sententiam fuerit nata dubitas, sapientem virum, et quem notis Dei timorem habere præ oculis, requirite, ut, ab

(b) Indicat, ni fallor, novellam Justiniani 5, cujus breve insertum est Cod. lib. 1, tit. 2, post legem 13. Porro in ista lege 13 sit mentio delegati *sine scripta voluntate derelicti*; vique istius legis, si Alciato credimus, quælibet persona, etiam Deo dedicata, habebat liberam testamenti factionem, poteratque bona sua relinquere cui libebat. Id autem correxit novella sequens. Ergo, inquam ego, in eunte sexto sæculo, liberum erat monachis testari, et bona sua cuicumque vellent legare. Vide authenticam *Si qua mulier*, caus. 19, q. 3, relatam. GUSSANV.

EPIST. IV [Al. 6]. — (a) Videtur abbatissa adire hereditatem parentum suorum, latræque germani. Ita multis in locis. Jure Romano nihil interest sintne sæculares, an regulares, Cod. *de episcopis et clericis*, lege 56, *Deo nobis*, § 1. Monasterium autem adit hereditatem loco filii. Jure pontificio excipiuntur qui professi sunt regulam sancti Francisci, ut videre est in Clement. *Exivi*, § *Cum enim*, tit. *de verb. signif.* Jure Gallico nec monachi, nec monachæ succedunt, hancque consuetudinem sex rationibus stabiliunt jurisconsulti, quas enumerare longum foret. GUSSANV. Hæc pugnant contra regulam sancti Benedicti, c. 59, et passim, cujus consule interpretes et commentatores. Vide Concord. Regul. pag. 993.

(b) In judiciis ecclesiasticis legum civilium usus est. GUSSANV.

(c) Nullæ in Mss. id nobis occurrit.

EPIST. V [Al. 7]. — (a) *Rejent., fraterna nos compassio flere.*

PATROL. LXXVII.

A eo quid sit legitimum informati, nullam reprehensionem vestræ definitionis valeat calculus sustinere. (c) Mense Novembri, Indict. 6.

EPISTOLA V.

AD ETHERIUM EPISCOPUM LUODUNENSEM.

Qua ratione providendum sit cum episcopus in infirmitatem incidit et officio suo fungi non potest.

Gregorius Etherio episcopo.

Quamvis triste sit nobis valde quod loquimur, atque (a) fraterna nos compassione flere potius urgeat quam aliquid de auditis definire permittat, suscepti tamen sollicitudo regiminis cor nostrum instanti pulsat aculeo magna nos Ecclesiæ cura prospicere, (b) et antequam earum possit utilitas deperire quod fieri debeat, Deo auctore, disponere. Pervenit igitur ad nos, quibusdam referentibus, quemdam episcopum ita passionem capitis incurrisse, ut quid mente alienata agere soleat, gemitus et fletus audire sit. Ne ergo languente pastore grex, quod absit, insidiatoris laniandus dentibus exponatur, vel Ecclesiæ ipsius utilitates depereant, cauti nos necesse est provisione tractare. Et ideo quia vivente episcopo quem ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen abducit, (c) alium loco ejus, nisi recusante eo, (d) nulla sinit ratio ordinari, si intervalla ægritudinis **1258** habere est solitus, ipse data petitione (e) non se ulterius ad hoc ministerium, intellectualia nempe officia subvertente infirmitate, posse fateatur assurgere, et alium loco suo expelat ordinandum. Quo facto, omnium solemniter electione alter qui dignus fuerit episcopus consecratur; sic tamen ut quousque eundem episcopum in hoc sæculo vita tenuerit, (f) sumptus ei debiti de eadem Ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæ redit mentis officium, persona fidelis ac vitæ probabilis est eligenda, quæ ad regimen Ecclesiæ idonea possit existere, atque

(b) In liisem, et ne qua eorum possit utilitas.

(c) Ita quinq. Vatio. Norm. omnes Rhem., etc., et vet. Excusi, optimo quidem sensu, nam *nisi recusante eo* idem est ac *nisi eo episcopale munus abdicante*. Recentiores Editores sic locum hunc mutaverunt *alium loco ejus, recusante eo*, omnino in contrariam significationem.

(d) Ob crimen episcopus deponitur invitatus; ob infirmitatem non deponitur, nisi ipse velit; lib. xi, epist. 47.

(e) Vulgati, *non se ulterius ad hoc ministerium intellectum habere, nec ad alia officia subvertente*.

(f) De pensionibus, vide Thomassinum, part. iii, l. ii, c. 29, 30, 31. Istæ pensiones bis in conc. Chalced. probatæ fuisse scimus in gratiam Domni, Bassini, Stephani; ut tamen tuta conscientia exigantur, multa cautione opus est, nec consuetudo excusat. De earum usu legitimo plura dicerem, nisi præoccupasset auctor dissertationis Gallicæ de pensionibus, quam an. 1671 edidit approbatione privilegioque munitam. Videtur certe pag. 158 paulo austerior adversus veteranes, qui emeritis xxx, xl, l. annorum stipendiis missionem obtinent, retenta pensione in subsidium præsidiumque senectutis; cum tamen pag. 197 non obscure probet in comitiis cleri Gallicani decerni gratiose pensiones in usum nonnullorum; an justitiæ, an eleemosynæ titulo? nam de bonis pauperum largitas ista est. At at, quod dictum est dictum nolo. Nam, ut refert non semel sanctus Augustinus, *plerisque quod volunt sanctum est*. Partim ex GUSSANV.

de animarum utilitate cogitare, inquietos (g) sub disciplinæ vinculo restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque effloacem se in omnibus exhibere. Qui etiamsi episcopo, qui nunc ægrotat, superates exstiterit, loco ejus debeat consecrari.

Ordinationes vero presbyterorum vel diaconorum, seu alterius ordinis, si fieri in eadem Ecclesia causa poposcerit, fraternitati tuæ (h) noveris reservandum (i) quatenus, si tuæ est dioceseos, de ejus qui ad hoc eligitur vita, moribus actuque perquiras. Et si placuerit, nec est quod in eo canonicæ districtiōis judicium reprehendat, ad destinatum ordinem non aliter nisi te ordinante perveniat. Ita ergo fraternitas tua faciat, atque hæc vigilantī providentiā disponat, ut nec Dei Ecclesia neglectum ulterius habeat, et consacerdotes suos non solum verbo, sed etiam exemplo locorum venerabilium curam laudabiliter habere commoneat.

EPISTOLA VI.

AD BRUNICHILDEM FRANCORUM REGINAM.

De privilegiis monasterio et xenodochio concessis, legatis ejus auditis, Menna episcopo absoluto. De episcopo qui capitis infirmitate laborabat. De digamo non ordinando. Missurum se in Gallias qui synodo interfuit. Privilegia quæ mittit actis publicis inserenda.

Gregorius Brunichildæ reginæ Francorum.

(a) Inter alia bona hoc apud vos præ cæteris tenet principatum, quod in mediis hujus mundi fluctibus, qui regentis animos turbulenta solent vexatione confundere, ita cor ad divini cultus amorem et venerabilium locorum disponendam (b) quietem reducit, ac si nulla vos alia cura sollicitet. Unde quia hujusmodi præpositorum actio subjectorum magna solet esse munus, præ aliis gentibus gentem Francorum asserimus felicem, quæ sic bonis omnibus præditam meruit habere reginam.

Epistolis autem vestris indicantibus agnoscentes (c) ecclesiam vos sancti Martini in suburbano Augustodunensi, atque (d) monasterium ancillarum Dei, necnon et (e) xenodochium in urbe eadem construxisse, valde lætati sumus, et gratias omnipotenti Deo retulimus, qui cordis vestri sinceritatem ad hæc operanda compungit. Qua de re et nos bonis ves-

tris in aliquo participes haberemur, privilegia locis ipsis pro quiete et munitione illic degentium, sicut voluistis, indulsumus, nec excellentiæ vestræ amplectenda nobis desideria vel ad modicum differre pertulimus.

Paterna præterea charitate salutationis præmittentes alloquium, indicamus illustribus filiis nostris, vestræ vero excellentiæ famulis ac legatis Burgoalde et (f) Varmaricario, nostrum nos secundum vestra scripta præbuisse secretum. Qui omnia quæ sibi injecta (g) dixerunt, subtili nobis insinuatione reserasse noscuntur. De quibus curæ nobis erit sequenti tempore excellentiæ vestræ quid actum fuerit indicare. Nam nos quidquid possibile, quidquid est utile, et ad ordinandam pacem inter vos et rempublicam pertinet, summa, Deo auctore, cupimus devotione compleri.

(h) Mennam vero (Grat., 2, q. 5, c. 7), reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum, postquam, ea quæ de eo dicta fuerant requirentes, in nullo invenimus esse culpabilem, qui, insuper, ad sacratissimum corpus beati Petri apostoli sub jurejurando satisfaciens, ab his quæ objecta ejus opinioni fuerant se demonstravit alienum, reverti illuc purgatum absolutumque permisimus, quia sicut dignum erat ut, si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonicè puniremus, ita dignum non fuit ut eum adjuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus.

De quodam autem episcopo, quem capitis infirmitas, sicut nobis prædicti magnifici viri dixerunt, administrare suum non sinit officium, fratri coepiscopoque nostro Etherio scripsimus, ut si intervalla ejusdem infirmitatis habuerit, data petitione ad implendum se locum suum profiteatur non posse sufficere, sed alium Ecclesiæ suæ postulet ordinandum, quia vivente episcopo, quem ab administratione officii sui non culpa, sed ægrotudo subducit, alium loco ipsius sacri nullo modo permittunt canones ordinari. Si vero nullo tempore ad mentis sanæ redit officium, quæri persona debet vita et moribus decorata, quæ et animarum curam gerere, et ejusdem Ecclesiæ causas utilitatesque salubri valeat ordinatione disponere, (i) talisque sit ut si superates exstiterit, ejus

(g) Vatio. A, sub disciplinæ vindicta.

(h) Tres Vatic., noverit reservandum.

(i) Optime in Vatio. F, quatenus sicut tuæ est dioceseos.

Epist. VI [Al. 8]. — (a) Hic non conveniunt Mss. In Vatic. A legitur, inter varia quæ de vobis nuntiantur bona, hoc. Brevius in Vatic. B, inter omnia hoc. In Vatic. D et Rom., inter cætera hoc. In Vatic. E et F, ac Remig., inter quæ hoc apud vos. In Norm., inter reliqua hoc.

(b) Vatic. B, quietem radicatus adhibetis.

(c) Monasterium erat quod hactenus perseverat sub regula sancti Benedicti ac sancti Mauri congregatione. De hoc monasterio consule Mabill. Annal. Benedict., lib. vii, pag. 495, et sæpius alibi, ut docebunt indices.

(d) Cœnobium est sanctæ Mariæ nunc vulgo dictum sancti Joannis majoris, cujus Parthenonis abbatissa

fuit Thalassia. Vide infra, epist. 9, et Annales Benedict., lib. vii, pag. 204.

(e) Cujus curam habebant monachi sub abbate Senatore. Nunc monasterium est Virginum ab octingentis annis sub sancti Andochii patrocinio.

(f) Turon., Corb. et Norm., Varmario.

(g) Editi, dixeratis.

(h) Ille ipse est Mennas Telesinus in Campania episcopus, qui, apud Gregorium accusatus, eoque jerbente, epist. 113 lib. ix. Romam reverens, examinata diligentius causa, tandem purgatus in Galliam remittitur. Neque enim Mennas Telon. in Gallia episcopus apud Romanum pontif., sed apud Virgilium Arelat. metropolitanum suum, imo apostolicæ sedis vicarium, accusatus fuisset. Lib. v, epist. 54. De purgationis modo supra, lib. ii, epist. 33; lib. vii, epist. 18, et alibi.

(i) Excusi, talisque, si superates exstiterit.

possit loco succedere. Sed et si qui sunt in sacrum ordinem, 1220 vel ad clericatus ministerium promovendi, antefato reverendissimo fratri nostro Etherio, si tamen ipsius est dioceseos, reservandum nuntiandumque decrevimus, ut inde habita inquisitione, si nulli culpæ quam sacri canones insequuntur subjecti sunt, ipse eos debeat ordinare. Excellentie ergo vestræ cura nostræ se dispositioni conjungat, quatenus nec Ecclesiæ utilitates, (k) quarum vobis maximus amor est, pereant, et bonis excellentiæ vestræ mercedis augmenta succrescant.

Similiter vero de quodam bigamo requisiti, an ad sacrum ordinem potuisset accedere, juxta canonicam regulam omnino vetuimus. Absit enim ne vestris temporibus, in quibus tam multa pia ac religiosa agitis, aliquid contra ecclesiasticum institutum fieri permittatis.

Præfati autem viri magnifici filii nostri, dato capitulari, inter cætera petierunt, quod sibi ex vestra perhibere jussione mandatum, ut talis debeat a nobis in Gallias persona transmitti, quæ facta synodo, cuncta quæ contra sacratissimos canones perpetrantur omnipotente Deo possit auctore corrigere. In qua re gloriæ vestræ curam cognovimus, quam de vita animæ, et de regni vestri soliditate cogitatis, quia Redemptorem nostrum formidantes, ejusque in omnibus præcepta servantes, et hic agitis ut diu regni vestri gubernacula subsistant, et post longa annorum curricula vos quoque de terreno regno ad regnum cœleste transeat. Apto autem tempore, si Deo dictum placuerit, (l) veneranda excellentiæ vestræ desideria implere curabimus.

Nos itaque pro munitione locorum de quibus excellentia vestra scripsit, omnia, sicut voluit, sancire studuimus. Sed ne fortasse ab eorum locorum præpositis eadem decreta nostra quocunque tempore supprimantur, pro eo quod eis quædam interdicta esse noscuntur, hæc eadem constitutio gestis est publicis inserenda, quatenus sicut in nostris, ita quoque in regalibus scriniis teneatur.

Omnipotens Deus excellentiam vestram in suo semper timore custodiat, (m) atque ita vestra vota et filiorum excellentissimorum regum nepotum vestrorum, intercedente beato Petro apostolorum principe, cui eos commendatis, adimpleat, ut stabile vobis gaudium de eorum semper incolumitate, sicut cupitis, habere concedat. (n) Datum mense Novembris, indict. 6.

(k) Excusi, quarum nobis.

(l) Oborta tunc in regno civilia bella obstiterunt ne Gregorii legatus adveniret, nec nisi post xxx circiter annos celebrata fuit illa synodus quam in Galliis adversus simoniacos, neophytorum ordinationes, aliasve corruptelas cogi ardentibus votis peroptabat sanctissimus pontifex, ut ostendunt tot ab illo in hanc rem scriptæ ad principes et prælatos auctoritate præcipuos epistolæ, lib. ix, 106, et seqq. ad 110; lib. xi, epist. 55, 57, 59, 60, 61, 68, 69.

(m) Excusi, ita vestra vota, in filiorum... cui eos commendatis, sospitate adimpleat.

(n) In solis Colbertinis hanc temporis notam observavimus.

EPISTOLA VII.

AD THEODERICUM FRANCORUM REGEM.

Pietatem regis ac prudentiam laudat. Agit de privilegiis iisdem, de illius legatis, de pace cum imperatore stabilienda.

Gregorius Theoderico regi Francorum.

Scriptorum vestrorum eloquia incolumitatem vestram signantia læti suscepimus, ex quibus ita transcendere vos prudentia ætatem agnovimus, 1221 ut evidenter appareat pro gentis Francorum felicitate excellentiæ vestræ potestatis regiæ gubernacula supernæ gratiæ favore fuisse commissa. Inter quæ hoc quoque in vobis satis laudabile mirandumque est, quod in his quæ filiam nostram præcellentissimam aviam vestram pro omnipotentis Dei amore desiderare cognoscitis juvare sic studioissime festinatis, ut per hoc (a) et hic feliciter, et in futura vita regnum cum angelis teneatis. Quia ergo hoc Deo donante ex magna venit discretionem judicii, ita omnia quæ excellentia vestra voluit citius ac libenter implevimus, ut quantum nobis bona vestra placuerint effectus nostri celeritate monstraremus.

Salutantes præterea vos paterna dulcedine, indicamus, omnia quæ viris illustribus famuliis vestris Burgoaldo et Varmaricario filiis nostris apud nos agenda mandatis facta nobis fuisse habito secreto colloquio manifesta. Et valde laudavimus, quia et præsentia sapienter, sicut decet, attenditis, et sic munire futura sempiternæ pacis interventu inter vos et rempublicam festinatis, (b) ut, unum facti, regni, vestri firmitatem in perpetuum salubriter extendatis. De quibus succedenti vobis tempore quæ Deo fuerint placita nuntiamus. Nam nos quidquid utile, quidquid probatur esse pacificum, desideramus, et ut fieri valeat studemus. Tantum est ut sicut nostra, ita quoque Dei, quo sine nihil possumus, in eis quæ expediunt, sit voluntas. Sancta Trinitas in suo semper faciat vos timore proficere, et ita cor vestrum placita sibi moderatione disponat, ut et nunc subjectis vestris de vobis, et postmodum vobis de se gaudium sine fine concedat.

EPISTOLA VIII.

AD SENATOREM ABBATEM.

Privilegium Xenodochii.

Gregorius Senatori (a) presbytero et abbati xenodochii.

(b) Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda 1222 ita

Epist. VII [Al. 9]. — (a) Recentiores, et hic feliciter vivatis, et in futura.

(b) Id est, pace adunati.

Epist. VIII [Al. 10]. — (a) Quatuor Vaticani, duo Teller, et Rhem., abbati xenodochio vel xenodochii Francorum, Corb., episcopo vel abb. xenodochii.

(b) Privilegium hoc et alia duo quæ seqq. epistolis duabus continentur, aut spuria aut interpolata suspicantur nonnulli. Quorum conjecturis oppositur primo Codicum mss. omnium etiam Romanorum consensus; etenim, teste eminentiss. card. Bonn., in litteris ad Guss. datis die Octobris 14, anno 1670, exstant in Bibliothecæ Vaticanæ Mss., ind. 6, tria privilegia pro xenodochio et monasterio sanctæ Ma-

movendum, vel pro aliqua quacunq̃ue causa, sine A consensu abbatis atq̃ue presbyteri, habere licentiam prohibemus, ne hujus rei usque ad hoc usurpatio perducatur, ut loca quæ acquisitione hominum construenda sunt, ablatione destruantur.

Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri pagina continet, tam tibi quam cunctis qui in eo quo es ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse potuerit, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum, judicum, personarumque sæcularium, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat. Et nisi vel ea quæ ab illo male ablata sunt restituerit, vel digna pœnitentia illicite acta deflexerit, a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini nostri Redemptoris Jesu Christi alienus fiat, atque in æterno examine districtæ ultionis subiaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis recipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant.

EPISTOLA IX.

AD THALASSIAM ABBATISSAM.

Privilegium monasterii sanctæ Mariæ in urbe Augustodunensi.

Gregorius (a) Thalassiæ abbatissæ.

Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda 1224 ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succeduntur, ut ab eis ultro poscantur, tanto sunt alacri et læto animo concedenda quanto et ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta filiorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis ipsius Theoderici, monasterio sanctæ Mariæ, ubi ancillarum Dei congregatio est constituta, in urbe Augustodunensi, (b) a reverendæ memoriæ Siagrii episcopo condito, cui præesse dignosceris, hujusmodi privilegia præsentis auctoritatis nostræ decreto indulgemus, concedimus atque firmamus, statuantes nullum regum, nullum antistitem, nullum quæcunque præditum dignitate, vel quemcunque alium, de iis quæ eidem monasterio a superscriptis filiis nostris regibus jam donata sunt, vel in futuro a quibuslibet aliis de proprio fuerint D jure collata, sub cujuslibet causæ occasioneve specie minuire vel auferre, sive suis usibus applicare, vel aliis quasi piis causis pro sua avaritiæ excusatione possit concedere. Sed cuncta quæ ibi oblata sunt, vel offerri contigerit, tam a te quam ab eis quæ in tuo officio locoque successerint, a præsentis tempore illibata et sine inquietudine ali-

EPIST. IX [Al. 11]. — (a) Ita legitur nomen hujus abbatissæ in Colbert., Vatic., Norman., Anglic. et aliis melioris notæ. In quibusdam Excusis habes *Thessaliæ*.

(b) Aliis Editoribus satis visum est initium hujus epistolæ dare, usque ad hæc verba, *Urbe Augustodunensi*, quibus addiderunt, etc., ut supra. Multa tamen in serie hujus epistolæ discrepant ab his quæ in su-

qua volumus possideri, earum tamen usibus pro quarum sustentatione gubernationeque concessa sunt modis omnibus profutura.

Item constituimus ut obeunte abbatissa prædicti monasterii, non alia ibi quacunq̃ue obreptionis astutia ordinetur, nisi quam rex ejusdem provincie, cum consensu monacharum, secundum Dei timorem elegerit, ac præviderit ordinandam.

Hoc quoque capitulo præsentis subjungimus, ut locum avaritiæ secludamus, nullum de regibus, nullum de sacerdotibus, vel quemcunque alium per se suppositamve personam, de ordinatione ejus abbatissæ, vel de quibuscunque causis ad monasterium ipsum pertinentibus, audere in auro, vel alia qualibet specie commodi quidquam accipere, neque eandem abbatissam ordinationis suæ causa dare præsumere, ne hac occasione quæ a fidelibus piis locis (c) offeruntur, aut jam oblata sunt, consumantur.

Et quoniam multæ occasiones, in deceptionem (d) religiosarum personarum, a pravis illic, ut dicitur, hominibus exquiruntur, abbatissam ejusdem monasterii nullo modo privandam deponendamque censemus, nisi causa specialiter criminis exigente. Unde necesse est ut si qua contra eam hujusmodi querela surrexerit, (e) non solum episcopus civitatis Augustodunensis causam examinet, sed, adhibitis sibi sex aliis coepiscopis suis, subtili hoc investigatione perquirat, quatenus, cunctis concorditer judicantibus, canonicæ districtiōis censura, aut ream ferire, aut innocentem possit absolvere.

Hæc igitur omnia quæ hujus præcepti decretique nostri 1225 pagina continet, tam tibi quam cunctis quæ in eo quo es ordine locoque successerint, vel eis quorum interesse potuerit, in perpetuum servanda decernimus. Si quis vero regum, sacerdotum, judicum, atque sæcularium personarum, hanc constitutionis nostræ paginam agnoscens, contra eam venire tentaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se judicio divino existere perpetrata iniquitate cognoscat, etc. ut in superiori.

EPISTOLA X.

AD LUPOVEM ABBATEM.

Privilegium ecclesiæ sancti Martini in suburbano Augustodunensi.

Gregorius (a) Luponi presbytero et abbati.

Quando ad ea ad quæ catholicorum regum corda pontificalibus sunt monitis provocanda ita ardenti desiderio divina præveniente gratia succeduntur ut ab eis ultro poscantur, tanto sunt alacri et læto animo concedenda quanto ea ipsa quæ cupiunt, si nollent facere, peti debuerant. Proinde, juxta scripta filiorum nostrorum præcellentissimorum regum Brunichildis ac nepotis Theoderici, Ecclesiæ sancti periori leguntur. Hinc eam ex integro excudendam judicavimus, prius collatam ad Mss. tres Vatic., Colbert., Anglic., Norm.

(c) In tribus Vatic., aut sacro oblata sunt.

(d) Vaticani, religiosarum seminarum.

(e) Idem Codices, non solus.

EPIST. X [Al. 12]. — (a) In Colbert. ac duobus Vatic., *Lupo*.

(b) Martini, quæ in suburbano civitatis Augustodunensis, etc., (c) ut supra. epist. 8.

EPISTOLA XI.

AD MAXIMUM SALONITANUM EPISCOPUM.

Illius hominibus non crediturum se deinceps, nisi mandatum legaliter subscriptum habeant.

Gregorius Maximo episcopo Salonitano.

Alia quidem scripta ad fraternitatem tuam antea feceramus; (a) sed tempore quo homines tuos quos ad nos misisti relaxare volumus scripsisse te quibusdam nostris comperimus quod (b) Veteranum presbyterum atque Optatum defensorem tunc minime in causa transmisseris, et ideo ea quæ cum eis acta sunt non debere subsistere. Sed et Thomas, Ecclesiæ tuæ defensor, sibi verbo a te dictum perhibuit. Ex qua re jam nec presentium portitoribus judicavimus esse credendum, ne de ipsis quoque post hæc similiter diceretur. Quia ergo hæc res nos valde fecit ambigere, et caute esse debere præmonuit, si causam vultis dicere, instructam de cætero personam (c) cum mandato legaliter facto, tuis ac presbyterorum seu diaconorum (d) in testimonium subscriptionibus roborato, gestisque ex more indito, transmittite, ut quidquid cum ea actum fuerit possit jure subsistere. Nam nos non solum tibi, sed etiam omnibus quod justum legitimumque fuerit parati sumus, Deo juvante, per omnia custodire; tantum est ut tu quod lege præcipitur facere non omitas.

EPISTOLA XII.

AD PASCHASIVM NEAPOLITANUM EPISCOPUM.

Non arcendos Judæos a sollemnitatibus suis, sed monitis ac blandimentis ad conversionem accendendos.

Gregorius Paschasio episcopo Neapolitano.

Qui sincera intentione (a) extraneos a Christiana religione ad fidem cupiunt rectam adducere (Grat.,

(b) In Laudatis Vatic., sancti Platini.

(c) Hæc epistola pene eadem est cum octava indicata, mutatis tantum quibusdam vocibus. Nam ubi in altera nominantur abbas et monachi, leguntur hic presbyter et clerici. Præterea hic omittitur quidquid inter ista verba possit absolvere, et ultimam clausulam, hæc igitur omnia, etc., intercipitur. In paucis Mss. occurrit hoc privilegium, fortasse propter similitudinem cum priori. Exstat integrum in Vatic. E et F, ac in Colb. et dimidiatum in Vatic. A.

Epist. XI [Al. 13]. — (a) Rhem. et Vatic. D, sed tempore quo homines tuos ad nos misisti, rixari nolimus ea mittere scripsisse te, quibusdam nostris narrantibus.

(b) Vide supra, libro x, indict. 3, epist. 36.

(c) Ejus formam reperies in Dig., lib. iii, tit. 3, leg. 65: *Litteras suas dirigere debet, quibus significet quem adversus eum procuratorem, et in qua causa fecerit, ratumque se habiturum quod cum eo actum sit*, etc. Illic quandoquidem de ecclesiasticis rebus agitur, mandatum oportuit presbyterorum et diaconorum subscriptionibus roborari; quæ tamen praxis, clericorum compage soluta, postmodum obsolevit. AUGER.

(d) In quatuor Vatic., et testium subscriptionibus.

Epist. XII [Al. 15]. — (a) Excusi recent., neglectis Mss., extraneos ad Christianam religionem.

(b) Quod blande cum Judæis et infidelibus agendum sit, supra, epist. 34, nunc 35, lib. i, et pluribus

dist. 45, c. 3), (b) blandimentis, non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita (c) ad planum ratio poterat provocare, pellat procul adversitas. Nam quicunque aliter agunt, et eos sub hoc velamine a consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis quam Dei causas probantur attendere. (d) Judæi siquidem Neapolim habitantes questi nobis sunt, asserentes quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum sollemnibus irrationabiliter nitantur arceere, ne illis sit licitum festivitatum suarum sollemnia colere, sicut eis nunc usque et parentibus eorum longis retro temporibus licuit observare vel colere. Quod si ita se veritas habet, supervacue rei videntur operam adhibere. Nam quid utilitatis est quando, et si contra longum usum fuerint vetiti, ad fidem illius et conversionem nihil proficit? Aut cur Judæis qualiter cærimonias suas colere debeant, regulas ponimus, si per hoc eos lucrari non possumus? Agendum ergo est ut, ratione potius et mansuetudine provocati, sequi nos velint, non fugere, ut eis ex eorum Codicibus ostendentes quæ dicimus, ad sinum matris Ecclesiæ Deo possimus adjuvante convertere. Itaque fraternitas tua eos monitis quidem, prout potuerit, Deo adjuvante, ad convertendum accendat, et de suis illos sollemnitatibus inquietari denuo non permittat; sed omnes festivitates feriasque suas, sicut hactenus, tam ipsi quam parentes eorum, per longa colentes retro tempora tenuerunt, liberam habeant observandi celebrandique licentiam.

1227 EPISTOLA XIII.

AD BARBARUM BENEVENTANUM EPISCOPUM.

Ipsam Panormitanæ Ecclesiæ visitatorem sub consueta formula instituit.

Gregorius Barbaro (a) episcopo Beneventano.

Obitum Victoris, Panormitanæ civitatis antistitis,

aliis; aliquid tamen amplius decernit pro paganis, ut profani eorum ritus non ferantur. GUSSANV.

(c) Vel plena ratio, ut legitur in Norm. et duobus Vatic.

(d) Jam supra, lib. iii, nunc lib. iv, epist. 21, sanctus Gregorius præscripserat de Judæis multa; qui textus refertur extr. lib. v, tit. 6, c. 2, cum pluribus aliis, quorum argumenta subjicere notæ brevitas non patitur. Quæ sint autem piissimæ leges quarum sanctus Gregorius dicta epistola meminit, scire si aves, lector, consule Cod., lib. i, tit. 9, de Judæis ac cælicolis. Tam piæ autem visæ sunt, ut pontifices Alexander III et Clemens III aliquot post sæculis secundum ipsas pronuntiaverint. Uno verbo, in regionibus quæ Judæos fovent sinuntur sollemnitates suas agere, cœmeteria synagogasque habere, minantes ruinam instaurare, Christianis quasi ascriptitiis uti, velitumque illos ad fidem cogere. Cum paganis ac hæreticis aliter actum legibus cum imperatoriis, tum pontificiis, dissimilitudinis fundamenta tu studiosus erue. Ut adjuvem, indico distinct. 45, c. 5, de Judæis, ex Tolet. iv, et caus. 23, q. 5, c. 33, 43, 44. Item extr. lib. v, tit. 6 et 7. Paganis cum Judæis vix unquam bene convenisse docent historici. Judæos autem Christianorum hostes infensissimos, acerrimos, impiacabiles, a Christianis suis in urbibus admitti, retineri, id profecto mirabile. Diu est quod eos excludit Gallia. GUSSANV.

directa relatio patefecit (*Grat. dist. 61, c. 16*). Quapropter visitationis destitutæ Ecclesiæ fraternitati tuæ operam solemniter delegamus, quam ita te convenit exhibere, ut nihil de profectionibus clericorum, redditu, ornatu, ministeriisque, vel quidquid illud est in patrimonio ejusdem, a quoquam præsumatur Ecclesiæ. Et ideo dilectio tua ad prædictam Ecclesiam ire properabit, et assiduis adhortationibus clerum plebemque ejusdem Ecclesiæ admonere festinet, ut, remoto studio, uno eodemque consensu talem sibi præficiendum expectant sacerdotem, qui et tanto ministerio dignus valeat reperiri, et a venerandis canonibus nullatenus respiciatur. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati et dilectionis tuæ testimonio litterarum ad nos sacrandus occurrat. Commonentes etiam fraternitatem tuam ut nullum de altera eligi permittas Ecclesia, nisi forte inter clericos ipsius civitatis, in qua visitationis impendia officium, nullus ad episcopatum dignus, quod evenire non credimus, potuerit inveniri; provisurus ante omnia ne ad hoc ejuslibet conversationis vel meriti laicam personam aspirare permittas, ne et conatus eorum habeatur inefficax, et in periculum ordinis tui, quod absit, incurras. (b) Monasteria autem, si qua sunt in ipsius constituta parochia, sub tua cura dispositioneque, quousque illis proprius fuerit ordinatus episcopus, esse concedimus.

(a) EPISTOLA XIV.

AD PANORMITANOS.

Barbaro episcopo visitatori obediant.

Gregorius clero, ordini et plebi consistenti Panormi.

Vestri antistitis obitum cognoscentes, curæ nobis fuit destitutæ Ecclesiæ visitationem fratri et coepiscopo nostro Barbaro solemniter delegare. **1228** Cui dedimus in mandatis ut nihil de profectionibus clericorum, redditu, ornatu ministeriisque, a quoquam usurpari patiatur. Cujus vos assiduis adhortationibus convenit obedire, et, remoto strepitu, uno

EPIST. XIII [Al. 16]. — (a) In recentioribus Ed. legitur *episcopo Beneventano*. Præstulimus lectionem vet. *Kxonsorum*, quod firmetur auctoritate *Rhemensis*, quatuor *Vatic.*, duorumque *Colbert.* et al. In uno ex *Colbert.*, dissimulato episcopi titulo, exstat solum *Barbaro Carinis*. Carinensis urbs fuit olim episcopalis apud Brutios, non longe a Regio. Existimat autem *Roebus Pirrus*, tome II, pag. 461, intelligendum esse de alia hujus nominis urbe in Sicilia haud procul Panormo, ex ruinis Hyccaris oppidi constructa, quam tamen an ullum olim habuerit antistitem, incertum sibi esse ait. Cur autem sanctus Gregorius præter morem aut Beneventano aut Carinensi episcopo tam longe dissito Ecclesiam Panormitanam visitandam commiserit, non video, nisi forte quia iis in locis jam aliis negotiis gerendis detinebatur; vel etiam quia illum virum industrium noverat, et qui alias in eo munere præclare se gesserat, ut cum ei Ecclesiam Hortonensem visitandam commisit, *epist. 39 lib. III, nunc 41 lib. IV, etc. Partim ex Guesanv.*

(b) Quæ sequuntur usque ad finem epistolæ desunt in quinque *Vatic.*, *Turon.*, *Rhem.*, *Colbert.* et pene

A eodemque consensu talem vobis præficiendum expectare sacerdotem, qui et a venerandis canonibus nulla discrepet ratione, et tanto ministerio dignus valeat reperiri. Qui dum fuerit postulatus, cum solemnitate decreti omnium subscriptionibus roborati, et visitatoris pagina prosequente, ad nos veniat ordinandus: provisuri ante omnia ne ejuslibet vitæ vel meriti laicam personam præsumatis eligere, et non solum ille ad episcopatus apicem nulla ratione promoveatur, verum etiam vos nullis intercessionibus veniam promereri posse cognoscite, sed et omnes quos ex vobis de laica persona aspirasse constiterit, ab officio et a communione alienos faciendos procul dubio noveritis.

EPISTOLA XV.

AD VENANTIUM PATRICIUM PANORMIT.

B *Urbicum abbatem electum merito in episcopum, sed reluctantem non cogendum. Crescentis diaconi scrutandos mores. Si neque in hoc, neque in alio consentiant, mittendos Romam legatos.*

Gregorius Venantio patricio (a) Panormitano.

Excellentiæ vestræ electio in persona Urbici abbatis, quia valde nobis placuit, indicamus: quoniam, sicut iudicii vestri discretionem oportuit, ad Ecclesiæ gubernationem virum quæsisitis vigilantem atque sollicitum, et (b) divinæ Scripturæ scientia, quod maxime in sacerdotibus eligendum est, institutum. Sed quia cæteris sic est aliquis præponendus, ut dum ipse exterius proficit, interius non decrescat, quietem ipsius turbare non possumus, ne cum eum ad altiora producimus, minorem illum seipso fieri missum in fluctibus compellamus. Persona vero Crescentis diaconi, propter quod omnino nobis ignota est, prima nobis cura fuit requirere quemadmodum xenodochium cui præfuerat gubernasset, ut ex minimis qualis esse possit in maximis nosceremus. Sed quid nobis portitores scriptorum vestrorum responderint, ab ipsis addiscetis. (c) Hinc autem presbyterum dare omnino nobis excellentia vestra sciat esse difficile, quia (d) personarum nos necessitas ad ordinanda alia loca pastoribus destituta non levis

omnibus. Exstant tamen in aliis epistolis omnino similibus.

EPIST. XIV [Al. 19]. — (a) Desideratur hæc epistola in *Anglic.* et *Norm. Codd.* At in *Colbert.*, utroque *Rhemensi*, *Turon.*, et quinque *Vatic.* legitur.

EPIST. XV [Al. 14]. — (a) In *Vatic.*, D, *clero et plebi Panormitanæ*. In *Norm.*, *Patricio Panormi*. In tribus *Vatic.*, *Patricio Panormo*.

(b) Maxime requiritur in episcopis evangelica scientia. Hinc forte præscribitur in episcoporum consecratione, ut duo episcopi ponant et teneant *Evangeliorum Codicem super caput et cervicem ejus* qui ordinatur.

(c) Mendose in Editis, hunc autem.... vobis. Ex *Mss. Norm.* maxime errorem hunc emendavimus.

(d) Sat multi, ut sit, honores ecclesiasticos ambiabant, nec prece modo, sed et ad eos pretio grassabantur, ut docent complures sancti Gregorii epistolæ. Pauci tamen inveniebantur digni qui in gurgite tam vasto natarent. Hinc sanctissimo viro anxietas. Nec enim hominibus beneficia conferre, sed Ecclesiæ per homines volebat providere. Lege epistolam 148, nunc 21, sancti Augustini, ubi apparet quantus

angustat. Et ideo quia Deum timere, **1220** et animæ vestræ novimus vos habere respectum, paterna charitate salutationis alloquium præmittentes, hortamur ut, sicut decet, cauta diligentique investigatione scrutari interius de vita, moribus actuque præfati diaconi debeatis. Et si eum ad Ecclesiæ assurgere regimen agnoscatis, vestra adhortatione omnes in eo se uniant. Si autem aliter vestri sentit sollicitudo iudicii, et eum pastorem curam efficaciter administrare non posse considerat, agendum est cum omnibus concorditer, ut alterum qui aptus visus fuerit de Ecclesia ipsa possint eligere, ut venientes ad nos tam diaconus qui jam electus est quam etiam qui adhuc eligendus est, is qui Deo placuerit ordinetur. Enimvero si in Ecclesia illa neque de presbyteris vel diaconis, sive reliquo clero huiusmodi inveniri potuerit, de alia sibi Ecclesia talem ordinandum eligere festinent antistitem, qui vigilantibus sollicitudine exterioribus eorum utilitatibus et sacerdotali adhortatione animabus valeat, Deo miserante, utilis reperiri. Præterea ne qua hac in causa possit esse dilatio, (e) et peccata sic faciant ut nullus de electis aptus existat, hortandus est clerus et populus, ut eis qui ad nos venerint sua debeant vice mandare, quatenus hic habeant eligendi licentiam, nobisque hoc ipsum apicibus suis roboratis propriis subscriptionibus innotescant, ut si vel hic inveniri potuerit, sine difficultate aliqua Christi cooperante gratia consecratur. Quod tamen nos non voluntate impulsus loquimur, sed necessitate compulsi, quia quantum est ad nostræ auctoritatis iudicium, de suis volumus ut debeant habere pastorem.

(a) EPISTOLA XVI.

AD PASSIVUM FIRMANUM EPISCOPUM.

Passivo ut monasterium in honorem sancti Savini consecret mandat sub consueta formula.

Gregorius Passivo episcopo Firmano.

Proculus, diaconus Ecclesiæ (b) Asculanæ, petitoria nobis insinuatione suggessit in fundo Gressiano juris sui monasterium se pro sua devotione fundasse, quod in honorem sancti Savini martyris desiderat consecrari. Et ideo, frater charissime, si in tuæ parochiæ memorata constructio iure consistit, et nullum corpus ibidem constat humatum, percepta primitus donatione legitima, id est (c) conduma una,

fuerit pontificum zelus in conquirendis bonis operariis, quæ bonorum cura in fugiendis hisce dignitatibus, quis denique mundanorum sensus circa istas promotiones. GUSMANV.

(e) Ita Mss. Vatic., Norm., Remig., etc., cum in Editis legatur, *et peccatis facientibus, nullus*.

EPIST. XVI [Al. 20]. — (a) Abest quoque epist. hæc a Norm. et Anglic., etsi reperiatur in quatuor Colbert., in quinque Vatic., utroque Rhem et Turon.

(b) Asculum, vulgo *Ascoli*. Picenum olim dictum, ad differentiam A-culi, quod Apulum seu Satrianum, vulgo *Ascoli di Satriano*, dicebatur. Primum enim provinciæ Piceni erat; secundum vero Apuliæ Dauniae. Urbs est hodieque episcopalis Marchiæ Anconitanæ, Romano pontifici subdita. GUSMANV. In Turon.

bovm par unum. (d) armenta capita quinque, oves et capras promiscuas capita viginti, in fundo Gressiano (e) ubi ipsum monasterium fundatur, uncias octo, in fundo Staciani uncias octo, fundum Paterni in integro, porcos decem, lectisternia, gestisque municipalibus alligata, etc., *secundum morem*. (f) Data mense Decembri, indict. 6.

1220 (a) EPISTOLA XVII.

AD JOANNEM SUBDIACONUM RAVENNÆ.

Marinianum episcopum hortetur, ut causam cum Joanne episcopo abque lite jubeat finire. Alioquin iudicium ipse urgeat, et sententiam exsequatur. Oratorii constructionem ac dedicationem ab Exuperantio episcopo in Joannis diocesi factam improbat.

Gregorius Joanni subdiacono Ravennæ.

Lator præsentium Joannes frater et coepiscopus noster aliqua nobis de causis Ecclesiæ suæ dato capitulari nescitur intulisse: quibus cognitæ, culpanda a nobis experientia tua fuerat, si ad te perlata hactenus indefinita remanserint. Sed inquirentes agnovimus quod ad notitiam tuam minime sunt perducta. Ipsum ergo quod nobis capitulare porrectum est, his fecimus subter annecti. Agnitis itaque omnibus ac discussis, si ita apud te esse, ut suggestum est, manifesta veritate patuerint, fratrem et coepiscopum nostrum Marinianum adire te volumus, eumque modis omnibus adhortari, ut his quorum in peragendis negotiis Ecclesiæ ipsius interesse dignoscitur, debeat deputare, quatenus, perpensis omnibus cum prædicto viro de his quæ mota fuerint, ecclesiastica inter se debeant tranquillitate decidere. Sin vero elegerint renitendum, experientia tua immineat esse iudicium: et quidquid cognitorum inter eos fuerit sententia definitum, te debeat exsequente compleri; ne diutinis protractionibus dilata paupertas Ecclesiæ ipsius, diversis, sicut jam factum asserit, dispendiis ingravetur.

Indicavit etiam nobis (Grat. 16, q. 5, c. 3), quod quidam Exuperantius episcopus ausu temerario in diocesi ipsius oratorium construxerit, idque sine præcepti auctoritate contra morem præsumperit dedicare, missasque illic publicas celebrare non metuit. Quam rem cum summa te celeritate ac distinctione convenit emendare, ne ulterius tale aliquid attentare permittas. Oratorium vero quod ab incompetenti persona repereris esse constructum, huic cum proprio te volumus episcopo, si res, ut dictum

et Colbert. legitur *Ecclesiæ Asculariæ pro Asculanæ*.

(c) Quid sit conduma repete ex nota b, in epist. 20 lib. xi, indict. 4.

(d) In quatuor Vatic. et in Colbert., *armenta capita quinque*.

(e) In Vatic. et Rhem. ubi *presbyter monasterii fundatur*.

(f) In Colbert., *mense Januarii*.

EPIST. XVII [Al. 21]. — (a) Hinc epistolæ præmittitur, tum in duobus Colbert., tum in plerisque Vatic., *mense Decembri, indict. 6*; et postea *mense Januarii, indict. 6*. Cumque duæ illæ temporis notæ unius ejusdemque epistolæ esse non possint, forte prior ad superiorem epistolam pertinet, et posterior ad hanc decimam septimam.

est, ita se habere constiterit, sine mora aliqua reformare.

EPISTOLA XVIII.

AD QUOSDAM SICILIÆ EPISCOPOS

Adrianum patrimonii rectorem commendat. Episcopos admonet ne, cum ad infantes consignandos egrediuntur, subjectos suos ultra modum gravent.

Gregorius Leoni, Secundino, Joanni, Dono, Lucido, Trajano, episcopis Siciliæ.

Sicut nos nobis invicem (a) spiritalia per apostolorum orationem admonemur impertiri suffragia, **1231** ita in his quæ necessitate injuncti regimini pro dispensatione rerum pauperum Deo per nos fuerint auctore disposita sacerdotalia dignum est solatia non deesse. Latorem siquidem præsentium Adrianum, chartularium nostrum, ad regendum Ecclesiæ nostræ patrimonium, Syracusanarum videlicet partium, dirigentes, fraternitati vestræ necessario duximus commendandum, ut, in quo usus exegerit, (b) vestra ei solatia conferatis, quatenus dum et ad agendum per vos corporalibus, et ad facilitatem explendi quæ cœperit spiritalibus orationum fuerit fultus auxiliis, prospere ea quæ a nobis ei injuncta sunt Deo quoque valeat cooperante perficere. Vosmetipsos autem ita ante conspectum omnipotentis Dei in bonis operibus debetis exhibere, ut inveniri in vestra actione nequeat quod vel Deo iudice percuti, vel quolibet homine insidiante valeat accusari. Nam eidem præfato chartulario nostro injunximus ut si qua de reverendissimis fratribus nostris episcopis inordinate acta cognoverit, prius quidem secreta ac modesta adhortatione ipse corripiat: quæ si ita emendata non fuerint, nobis celeriter innotescat.

Præterea relatum est nobis (*Grat. caus. 10, q. 3, c. 9*), sanctæ memoriæ decessoris mei temporibus per Servum dei diaconum, qui jam tunc ecclesiastici patrimonii curam gessit, fuisse dispositum (c) ut sacerdotes per diversas vestras dioceses constituti, quoties ad consignandos infantes egredimini, ultra modum gravari minime debuissent. Summa enim præfixa fuerat, vobis, ut audio, consentientibus, quæ ab eisdem sacerdotibus pro labore clericorum dari debuisset. Atque hoc quod tunc placuit, nunc, sicut dicitur, minime custoditur. Unde fraternitatem vestram admoneo ut subjectis vestris graves non studeatis existere, sed si quas sunt gravamina temperetis, **D**

EPIST. XVIII [*Al. 22*]. (a) Excusi, reluctantibus *Mss. Anglic., Norm., Vatio., specialia*.

(b) Mendose in recent., *vestra eis solatia*. Nimirum Adriani solius hic fit mentio.

(c) Vulgati, *per universas*. Cæterum nomine sacerdotum hoc loco presbyteros intelligit sive parochos per dioceses constitutos. Non enim vox illa tam fuit episcoporum propria, ut presbyteris non fuerit aliquando tributa, quod criticis nonnullis placuit. Innoc. I, epist. ad Victricium, c. 6 et 9, sacerdotis nomine comprehendit presbyteros. Idem videre est in ejusdem epist. ad Exuperium, cap. 1. Sic in epist. ad Decentium Eugub. dixerat: *Nam presbyteri licet sint sacerdotes*, etc. Sic ad Himerium Siricius. Vide in epist. 13 lib. III.

EPIST. XIX [*Al. 23*]. — (a) Ita omnes *Norm., Vatio., Colbert., Reg.* et plerique *Mss.* ac potiores. In

quia nec ab eo quod semel definitum est deflectere debuistis. Etenim in futura et in præsentī vobis vita prospicitis, si eos qui vobis commissi sunt sine gravamine conservatis.

EPISTOLA XIX.

AD JULIANUM.

Dissimulatam ab illo ex verecundia inopiam queritur. Constructo Catanæ monasterio dat solidos annuos decem.

Gregorius Juliano.

Gloriæ vestræ scripta suscipiens, legenda lætus aperui, sed tristis perlecta replicavi. In eis quippe dicebatur quod pudoris causa fuerit mihi vos ea quæ dicenda erant tempore longo tacuisse. Et certum est quia minus amatur qui adhuc erubescitur. Atque omnimodo contristatus sum, **1232** quia mea vobis comperi minus quam aestimaverim amari. In hoc autem valde (a) me continetis, si mercedis causas mihi assidue providendas studiose requiritis. Nec vobis debet esse verecundiæ ei aliquid de eleemosynis importune dicere, quem constat non res suas, sed ad dispensandum res pauperum habere. De causis itaque (b) mercedis apud episcopum libere agere debuistis, etiamsi meum animum qualis in amore vestro existeret nesciretis. Postquam enim et nos omnino gloriam vestram diligimus, et dispensatoris locum in rebus, sicut acitis, pauperum tenemus, vestra, fateor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam ideo tot verbis increpando insequor, ut hanc a corde vestro funditus repellam, et in mercedis causis magnum solatium vestræ provisionis habeam. **C** Monasterio itaque vestro, quod a vobis in Catanensi urbe constructum est, per Adrianum notarium et rectorem patrimonii, emissa præcepti pagina, decem annuos solidos dari deputavimus, quos petimus sine injuria suscipi, quia non hæc vobis nostra oblatio, sed sancti Petri apostolorum principis benedictio offertur (c).

EPISTOLA XX.

AD HONORIUM TARENTINUM EPISCOPUM.

Constructo baptisterio uti permittit.

Gregorius (a) Honorio episcopo Tarentino.

Fraternitate tua indicante didicimus in civitate Tarentina, in qua præesse dignosceris, in ecclesia sanctæ Mariæ baptisterium te noviter construxisse. Et ideo, frater charissime, præsentī auctoritate su-

Rhem. legitur *me colitis*; continere autem hic significat *fovere, adjuvare*. Vide supra, lib. V, epist. 30, nota b. Eadem ratione continentia apud sanctum Gregorium est stipendium, ut ex epist. 52 libri V liquet, in nota e.

(b) Illius vocis non ubique sensus idem est apud Gregorium; aliquando enim sumitur pro misericordia, gallice *merci*, ut lib. III, epist. 16; hoc loco vero videtur sumenda pro stipendio et præmio, quod recta honorum Eccles. distributione et erogatione acquiritur.

(c) In Editis additur *mense Februario, indict. 6*, quod abest ab omnibus *Mss.* nostris.

EPIST. XX [*Al. 24*]. — (a) In uno e Colbertina inscribitur epistula hæc bono Episcopo Tarentino.

scepta, tui desiderii complebis effectum, quatenus per sacrum lavacrum peccatorum illius maculae deleantur. (b) Mense Februario, indictione 6.

EPISTOLA XXI.

AD PASCHALEM ET CONSOLANTIAM.

Datas restituendae pecuniae inducias prorogat. In adversis positos consolatur.

Gregorius (a) Paschali et Consolantiae.

Epistolam magnitudinis vestrae latore praesentium deferente suscepimus. Et licet tempora restituendae pecuniae in induciis data defluerint, petitionem tamen vestram nullo modo duximus contristandam. Adriano itaque chartulario nostro, quem illuc ad regendum Ecclesiae nostrae patrimonium direximus, de praesenti injunximus quae vobiscum exinde loqui debeat, ut nec ecclesiastica in aliquo negligatur utilitas, et postulatio vestra **1233** sortiatur effectum. Quia ergo plus de animae vestrae salute quam de terrenarum rerum utilitate debetis esse solliciti, salutantes paterno affectu hortamur ut mens onere tribulationis oppressa contra Deum non murmuret, ne post amissionem rerum etiam animae sequantur dispendia. Nihil de pravis actibus, nil cum peccato, necessitate quasi faciente, festinetis acquirere; sed spem in Redemptoris nostri misericordia habentes, qui confidentes in se non deserit, tolerabiliter quae pertulistis incommoda sustinete. Erigite animos. Tribulatio vires non opprimat. Adversa saeculi patientia superet. Pompam mundi mens secunda despiciat. Actio vestra se ad ea quae Dei sunt occupet. Considerantes quam nullum sit quidquid casibus subiacet, quidquid fine concluditur. Et cor se vestrum ultra quam convenit non affligat, sed studeat quatenus in omnipotentis Dei protectione jure confidat, qui et non habita donat, amissa reparat, et reparata custodit. Potens est enim si vos in mandatorum suorum via ambulare cognoverit, et sic illata damna multiplici compensatione sarcire, et vitam vobis quae toto magis adnisi petenda est, aeternam concedere.

EPISTOLA XXII.

AD RUSTICIANAM PATRICIAM.

Infirmam illius vultudinem se dolere significat. Suorum dolorum pertusum, exoptat mori. Agit ipsa apud imp. ut Beatores perversa molientem coerceant.

Gregorius (a) Rusticianae patriciae.

Quoties de urbe regia ad nos aliquis venit, curae

(b) In Vatic. A, B, E, huius epistolae praemittitur mense Feb., indict. 6. Consentiant duo alii Mss.

Epist. XXI [Al. 25]. — (a) Sic legitur in Turon. Colbert., Norm., aliisque Mss. pene omnibus, et in vet. Edit. Veneta 1504, Paris., Lugd. In Vaticana autem Ed., *Paschali consuli Siciliae*. Et quidem in plur. Mss. post *Consolantiae* additur *Siciliae*. Imo in uno ex Colbert. integer titulus habetur ut in Ed. Vatic.

Epist. XXII [Al. 26]. — (a) Ita restituimus ex quinque Vatic., omnibus Norm., Colbert., Reg., etc., et ex antiquioribus editionibus, ut et ex Joanno Diacono. Male autem in plerisque editis, *Rusticae*. Est autem illa Rusticiana patricia ad quam Gregorius plures dedit epistolas; de ea vide quae diximus epist. 24 lib. II, indict. 10, nunc epist. 27. Guesanv.

(b) Norm., qui omnia... dirigat *Flagella tempo-*

A nobis est de corporis vestri ospitate requirere, sed peccatis meis facientibus, ea semper audio quae me poenitet audire, quia in tanta tenuitate atque debilitate adhuc in vobis referunt podagra dolores excrescere. Sed oro omnipotentem Dominum (b) ut omnia quae in vestro corpore aguntur ad salutem animae dirigantur, ut flagella temporalia aeternam quietem vobis praeparant, et per eos dolores qui cum fine sunt, gaudia vobis sine fine concedat. Ego autem in tanto gemitu et occupationibus vivo, ut ad dies quos ago me pervenisse poeniteat, solaque mihi consolatio sit mortis expectatio. Unde peto ut pro me debeatis orare, quatenus de hoc carnis carcere citius educar, ne tantis doloribus diutius torquear.

B Praeterea indico quemdam hic nomine Beatores, qui quasi (c) comes privatarum dici vult, venisse, et multa contra omnes agere, maxime autem contra excellentiae vestrae homines, vel nobilissimarum neptium vestrarum, quasi res publicas quaerens. Et nos quidem perverse eum agere non permitimus, sed neque utilitatibus publicis possumus obviare. Vos ergo apud piissimos principes, sicut potestis, agite, ut ei agere prava contradicant. **1234** Nam cum omni strepitu neque utilitas publica agitur, neque aliquid magni est compendii quod repetere videtur. Dulcissimum filium meum domnum Strategium mea peto vice saluari, quem omnipotens Deus sibi vobisque nutriet, vosque semper de sua gratia et de vita illius consoletur. De reversione autem vestra quid scribere debeo, qui quantum eam desiderem scitis. Sed dum causarum obligationes aspicio, mihi in desperatione eet, atque ideo Creatorem omnium exoro, ut ubicunque estis, ubicunque fueritis, suae vos dexterae extensione protegat, atque a malis omnibus conservet.

EPISTOLA XXIII.

AD BONIFACIUM NOTARIUM CORSICAE.

Joannem clericum hortetur ut Romam cognoscendus veniat.

Gregorius (a) Bonifacio notario Corsicae.

Ea quae nobis experientia tua de Joanne, Ravennate clerico, indicavit facere, idcirco distulimus, (b) quia de qualitate personae absentis judicare non possumus. Sed hortare eum ut ad nos venire festinet, quatenus in praesenti mores et personae ipsius

ralia aeternam quietem vobis praeparant. Consentiant quatuor ex Vatic. et Rhemensis uterque, quoad haec ultima, dirigat. Flagella, etc.

(c) Prius mendose legebatur *comes privatarum*. De hac dignitate lege Cassiodorum lib. VI Var., c. 8, ubi dicitur hic comes privatarum a privata principum substantia quam gubernabat.

Epist. XXIII [Al. 27]. — (a) Infra, epist. 38 et 40. Bonifacius Constantinopolim mittitur; et prius ordinatur diaconus. Proinde hic legendum non putamus *Constantinopolitano*, etsi in Editis omnibus ac plerisque Mss. habeatur. Non legitur in Pratelensi aliisque Norm.

(b) In iisdem Codicibus et in tribus Vatic., *quis in absentia vel in absente de qualitate personae jud...* sed hortare ut ad nos.

qualitatem subtiliter addiscentes, quid de his quæ petit fieri debeat sine dubietate aliqua disponamus.

EPISTOLA XXIV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Proculo episcopo ea quæ par absentiam suam fuerant neglecta reparanti opem ferat.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Quare venerabilis frater noster (a) Proculus episcopus ab Ecclesia sua diu abfuerit experientia tua non ignorat. Ad quam quoniam Deo propitio habita nunc, ut oportuit, satisfactionis purgatione reversus est, ne fortasse ejus absentiam in aliquo Ecclesiæ ipsius sit neglecta utilitas, aut aliqua sint de ejus jure subtracta, reparare ea vel corrigere cupienti illi in omnibus æquitate servata solatiari te volumus atque concurrere, ut, tua opitulatione suffultus, in his quæ ab eo agenda sunt, nec difficultatem aliquam quorundam impedimento sustineat, nec diutius debeat laborare.

EPISTOLA XXV.

AD SAVINUM SUBDIACONUM.

Moneat Palumbum episcopum ut res Ecclesiarum tueatur diligentius, sin minus partes illius ipse expleat.

Gregorius Savino subdiacono regionario.

Pervenit ad nos reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum (a) Palumbum, quod dici grave est, Ecclesiæ suæ vel parochiarum causas 1235 et utilitates negligere, ut non solum res aliquas vel mancipia earum, sed etiam et ministeria apud diversos esse incaute patiatur. Quod ita esse hoc etiam nobis ex parte aliqua innuit ac confirmat, quod Gregorius lator præsentium, qui juris se Emolitane Ecclesiæ, quæ in ejus diocesi constituta est, esse perhibet, ab alio se indebite, eo præsentem, queritur servitio subjugari. Ideoque experientia tua prædictum fratrem nostrum studeat commonere, ut res Ecclesiarum vel parochiarum suarum sive ministeria, rationabiliter vindicet atque defendat, et ab aliis detineri nullo modo patiatur. In qua re ne quam forte excusationem valeat invenire, tua ei volumus salvæ æquitate adesse solatia. Quem si forte, ut hactenus existit, videris esse negligentem, ea quæ eum facere oportuerat te agere volumus et implere in omnibus, quatenus Ecclesiarum utilitas nulla occasione de-

Epist. XXIV (Al. 29). — (a) Is erat episcopus Nicoteræ, ex epist. 48. lib. ix, indict. 2.

Epist. XXV [Al. 30]. — (a) Antea *Proculum*, sed mss. sex Codices optimæ notæ, quos consulimus quibus similes sunt Edit. 1504, 1508, 1539, et aliæ antiquæ legunt *Palumbum*. Videtur autem Palumbus esse episcopus Consentianus, de quo fit mentio in epist. 4 l. vii, indict. 1, nunc epist. 3 lib. viii. Gussanv. Ad eundem quoque scribit sanctus Gregorius, epist. 47 lib. ix, indict. 2. Laudatur hæc epist. ab Hincmaro, opusculo 33, c. 43. Ab eodem multæ citantur epistolæ sancti Gregorii, ut tertia libri ix, in capitularibus Caroli Calvi, tit. 7 cap. ultimo. Octava ejusdem libri, in opusculo 33, c. 17; ibid., epist. 108 laudati libri noni. Ejusdem opusculi cap. 20 citatur epist. 107 prædicti libri. Cap. 22, refertur epist. 45 libri xi, ad Theodotiam de hæresi infamatam; cap.

A pereat; sed et nobis quæque acta fuerint renuntiare festina, ut a nobis quid post hoc facere debeas instruaris. (b) Data mense Martii, indict. 6.

EPISTOLA XXVI.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Paschasii episcopi negligentiam coram selectis testibus reprehendat.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ.

Pervenit ad nos fratrem et coepiscopum nostrum Paschasium ita desidem negligentemque in cunctis existere (Grat., dist. 84, c. 1), ut in nullo quia est episcopus agnoscatur; adeo ut neque Ecclesia ipsius, neque monasteria, (a) sive filii, vel oppressi pauperes, ejus erga se dilectionis studium sentiant, nec aliquam supplicantibus sibi in quibus justum est opem defensionis accomodet, et, quod adhuc dici est gravius, consilia sapientum et recta suadentium nulla patiatur ratione suscipere, ut quod per se nequit attendere, ab alio saltem possit addiscere; sed, rebus quæ ad pastoris curam pertinent prætermisissis, ad fabricandum naves toto se studio inutiliter occupare. Unde, sicut fertur, contigit quadringentos illum aut amplius jam solidos perdidisse. Hoc quoque ejus culpis adjungitur, quod ita quotidie despectus cum uno aut duobus clericis dicitur ad mare descendere, ut et apud suos in fabula sit, et extraneis sic villis ac despicabilis videatur, ut nihil habere in se episcopalis vel genii vel reverentiæ judicetur. Quod si ita est, non sine culpa tua esse cognoscas, (b) qui eum objurgare atque coercere, 1236 ut dignum est, distulisti. Quia ergo hoc totum non solum ipsum reprobatur, sed etiam ad sacerdotalis officii pertinere probatur opprobrium, volumus ut eum coram aliis sacerdotibus vel quibusdam de filiis suis nobilibus contestari pro hac re debeas, et adhortari ut, vitio torporis excusso, deses esse non debeat, sed in Ecclesiæ suæ ac monasteriorum cura sit vigilans, paternam filiis suis charitatem exhibeat, in defensionem pauperum cum discretione, in quibus justitia suaserit, sit erectus, consilia sapientum libenter suscipiat, quatenus et civitas illa ejus queat sollicitudine consolari, et ipse desidæ suæ culpas valeat operire. Si vero, quod non credimus, post hanc adhortationem nostram solito adhuc more negligens esse tentaverit, ad nos est modis omnibus

D 36, epist. 13 ejusdem libri xi; cap. 43, epistola 47 libri ix. In opusculo denique 42, seu in epistola Caroli Calvi notrine scripta ad Adrianum papam, adducitur ex epist. 116 libri ix insigne testimonium.

(b) Hæc nullis in Mss. reperimus.

Epist. XXVI [Al. 31]. — (a) In Excusis, *filiis Ecclesiæ*. Ultimam vocem nec in Vaticanis, nec in Norm., Colbert., aut aliis Mss. reperimus; unde illam respuendam duximus; si qui tamen ipsam retinere voluerint, per nos licet. Qui vero sint *filiis Ecclesiæ* docemus in notis ad epist. 56 lib. iii.

(b) Dura verba episcopo a subdiacono intimanda. Nec leviora sunt quæ sequuntur coram aliis exprobranda. Scribant sancto Gregorio, dicam; hanc qui correptionem improbant, episcopalisque dignitatis læsæ, acerrimum ejusdem dignitatis vindicem, reum, si possint, peragant. AUGER.

transmittendus, ut hic positus discere possit quid vel qualiter secundum timorem Dei agere conveniat sacerdotem. (c) Data mense Martio, indictione 6.

EPISTOLA XXVII.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Campaniæ episcopos officii sui immemores convocet, atque ut vigilantius agant moneat. Si quem postea noverit desidem, mittat illum Romam.

Gregorius Anthemio subdiacono Campaniæ,

Quoties illa de fratribus coepiscopisque nostris audimus quæ et illos reprehensibiles ostendere, et nobis tristitiam valeant generare, de eorum nos emendatione non mediocriter cogit necessitas cogitare. Quia ergo nuntiatum nobis est Campaniæ episcopos ita negligentes existere (*Grat., dist. 84, c. 2*), ut, immemores honoris (a) sui genitque, neque erga Ecclesias, neque erga filios suos paternæ vigilantie curam exhibeant, vel monasteriorum sollicitudinem gerant, seu in oppressorum se et pauperum tuitionem impendant, ideo hæc tibi auctoritate præcipimus ut eis a te convocatis, ex nostro illos mandato districtè commoneas, quatenus desides ulterius esse non debeant, sed sacerdotalem se habere zelum et sollicitudinem opere doceant, atque ita in his quæ eos justè secundum Deum agere convenit, vigilantes existant, ut nullum nos de eis denuo murmure exasperet. Si quem vero eorum post hæc negligentem esse cognoveris, ad nos eum sine aliqua excusatione trans mitte, (b) ut quam sit gravenolle ab his quæ reprehensibilia et valde vituperanda sunt corrigi regulari in se valeant districtione sentire.

1287 EPISTOLA XXVIII.

AD JOANNEM SYRACUSANUM EPISCOPUM.

Cosmam, presbyterum ex qualitate loci ad quem assumptus fuerat afflictum, restituat priori loco.

Gregorius Joanni episcopo Syracusano.

Quorundam ad nos relatione pervenit (*Grat., dist., 74, c. 6*) Cosmam, qui ex monacho monasterii sanctæ Lucie a decessore vestro venerandæ memoriæ Maximiano in Ecclesia Syracusana factus subdiaconus atque a vobis postea in possessione quæ Juliana vocatur presbyter dicitur ordinatus, ita nimia tristitia et loci qualitate vehementer afflictum, ut vitam sibi pœnam existimet, (a) et contritionis suæ fuga

(c) Hoc præmittitur in tribus Vatic. et duobus Colbert.

EPIST. XXVII [Al. 35]. — (a) Quid boni geniiusque episcoporum postulet, non semel exprimit vir sanctissimus. Quatuor hic commemorat: studium erga Ecclesias, paternæ vigilantie curam erga filios, monasteriorum sollicitudinem, oppressorum et pauperum tuitionem. In epist. 26, Anthemio, easdem fere dotes episcopo attribuit, in utraque torporem deridiamque exagitat. AUGER. Vide similem loquendi modum, supra, epist. 25.

(b) *Leges sancti Petri Lamian. lib. I, epist. 12, Alexandro II. Sanctus Chrysostomus, hom. 24, in cap. XI Act.: Exposularunt cum illo... singulari dispositione accidit illum (Petrum) reprehendi, ut hi discant... Vide autem quam alienus sit a fastu et vana gloria. Incivilius enim Petrus exposuit illis per ordinem, etc. Idem, in hom. II. de ferendis reprehensionibus, exemplum affert Moysis a socio homine barbaro reprehensi. Non inflabatur, inquit, vel principatus ma-*

quærat auxilium. Et ideo quia tales erga subjectos nostros debemus existere quales nobis, si subjecti fuisset, nostros volueramus esse præpositos, magnæ benignitatis est, si eum in Ecclesia ubi subdiaconi est functus officio sanctitas vestra reducere atque illic presbyterum voluerit constituere cardinalem. Quod et facere quantum arbitramur debetis, si tamen nihil est quod juste contra ipsam animos vestros exasperet. Si vero aliqua culpa est, suis nobis hoc epistolis fraternitas vestra ut scire possimus insinuet. (b) Datum mense Aprilis, indict. 6.

EPISTOLA XXIX.

AD PHILIPPUM PRESBYTERUM.

Gavisum se de Andrea obitu, quod ad æterna gaudia pervenerit. Philippum rogat ut idem sibi a Deo impetret. Ipsi mittit solidos quinquaginta.

Gregorius (a) Philippo presbytero.

Suscepi epistolas dilectionis tuæ, in quibus mihi innotescere curasti quod vir venerabilis Andreas, presbyter, de hac luce migraverit. De cuius ereptione gavisus sum, quia ad ea quæ semper expetiit gaudia æterna pervenit. De solidis vero qui pro faciendo xenodochio (b) a filio nostro Probo abbate Jerosolymis relictis sunt, hoc quod deliberatum fuerat, ut fieri debuisset, immutari 1238 non potuit. Sed benedictionem parvulam quinquaginta solidos sanctitati vestræ transmisi. Vos igitur pro me, sicut credo quia facitis, enixius orate, ut de præsentis vitæ pelago me omnipotens Deus sua manu eripiat, atque me quiescere in æternæ vitæ littore concedat. Graves enim hic gladiatorum oppressiones et causarum tumultus patior. Sed si me diligitis, orando monstrato, quatenus orationis vestræ intercessionem sentiam, et amplius in tot malis atque perturbationibus non affligar. Omnipotens Deus sua vos manu protegat, et pervenire cum vestris ad cœlestia bona concedat. Mense Maii, indictione 6.

(a) EPISTOLA XXX.

AD DEUSDEDIT MEDIOLANENSEM EPISCOPUM.

Theodorum cum Defensore ad Venantium mittat, de Theodori expostulationibus inquisiturum.

Gregorius Deusdedit episcopo Mediolanensi.

Frater et coepiscopus noster Theodorus multa queritur se contra justitiam atque promissionem

gnitudine, vel miraculis quæ operatus erat, neque rubore suffundebatur quod tot præsentibus iisque subditis corriperetur; sed considerabat quod licet magna a se signa fierent, humanæ tamen esset participans naturæ, quam non raro multa latent, atque ideo cum mansuetudine consilium suscepit. Est nunc videre aliquos, etc. AUGER.

EPIST. XXVIII [Al. 36]. — (a) Gratianus, contritionis suæ fugam quærat auxilium. Favent huic lect. Colbert. et Reg.

(b) In eodem Cod. Colbert., mense Maio, indict. 6. At paulo antea, ibid., et in alio Colbert., sicut et in mox laud. Reg., legitur mense Aprilis, indict. 6.

EPIST. XXIX [Al. 28]. — (a) Sic antiquæ Editiones et Mss. Codd. Male in aliis: Philippo episcopo. GUSMANV.

(b) In Vatic. D et F, qui... Alio nostro Probo abbati... relictis sunt; quæ lectio alium inducit sensum.

EPIST. XXX [Al. 37]. — (a) In tribus Vatic. huic epist. præfigitur mense Aprilis, indict. 6.

tus sanctitatis perpeti, quæ nos facile non duximus credenda. Sed quia hæc relinquere sine inquisitione non possumus, fratri et coepiscopo nostro Venantio ejus causam deputavimus ventilandam, ut subtiliter ipse cognoscat, nobisque renuntiet. Tua itaque fraternitas eundem episcopum cum defensore Ecclesiæ suæ sub festinatione ad prædictum fratrem dirigat, ut nos, ejusdem negotii cognita veritate, suis ipse epistolis certiores reddat.

EPISTOLA XXXI.

AD PHOCAM IMPERATOREM.

Pessimos reges ad populi peccata puniendi, optimos ad subditorum consolationem constitui. Hortatur ut afflictæ reipublicæ subveniat.

Gregorius Phocæ Augusto.

(a) Gloria in excelsis Deo, qui, juxta quod scriptum est, immutat tempora, et transfert regna; et quia hoc cunctis innotuit quod per prophetam suum 1239 loqui dignatus est, dicens: *Quia dominatur excelsus in regno hominum, et cui voluerit ipse dat illud* (Dan. iv, 14). In omnipotentis quippe Dei incomprehensibili dispensatione alterna sunt vitæ mortalis moderamina, et aliquando cum multorum peccata ferienda sunt, unus erigitur per cuius duritiam tribulationis jugo subjectorum colla deprimantur, quod in nostra diutius afflictione probavimus. Aliquando vero cum misericors Deus (b) mœrentia multorum corda sua decrevit consolatione refovere, unum ad regiminis culmen provehit, et per ejus misericordiæ viscera in cunctorum mentibus exultationis suæ gratiam infundit. De qua exultationis abundantia roborari nos citius credimus, qui benignitatem vestræ pietatis ad imperiale fastigium pervenisse gaudemus. *Latent-*

Epist. XXXI [Al. 38]. — (a) Olim in rebus lætis et gratiarum actionibus usurpari solitum hymnum *Gloria in excelsis Deo*, jam observavimus lib. v, epist. 39, nota d. Antiquum morem suum testificandi lætitiæ hujus hymni decantatione, perseverasse neque ad Caroli Mag. tempora, patet ex Anastasio in Leone III. *Pariter*, inquit, *se amplectentes cum lacrymis se osculati sunt* (Leo et Carolus) *et prædicto pontifice Gloria in excelsis Deo inchoante*, etc. Verum paulo post hujus hymni loco decantari coepit *Te Deum laudamus*. Si quidem Stephanus papa exceptus est Rhemis a Ludovico Pio, præcipientibus pro tanta exultatione variis Ecclesiæ ordinibus *Te Deum laudamus*, etc., ut in ejusdem Ludovici Pii Vita legitur. In more etiam positum erat apud Græcos, his verbis, *Gloria in excelsis Deo*, etc., uti ad gratias agendas, ut expresse docet Chrysostomus homil., 3 in cap. i epist. ad Coloss. Perro qua occasione epistola hæc scripta fuerit, omnes norunt. In superioribus Editionibus, initio libri xi, nunc xiii, legitur sub titulo epist. 1: *De Phoca coronato*, etc. Verum hoc ad calcem amandandum censuimus. Gregorium arguunt nonnulli, quasi de Mauricio iniquius, de Phoca adulatorie scripserit. Verum, ut taceamus adversum in multis Gregorio fuisse Mauricium, nempe in controversia cum Joanne Constantinopolitano œcumenici titulum usurpante, in Maximi Salonitani ordinatione, in pace cum Langobardis ineunda, indict. 43, epist. 40; ut etiam taceamus immanitate insigni scilicet avaritiæ labe præclaras Mauricii dotes tunc saltem fuisse deformatas, cum ingentem captivorum numerum jugulari maluit, quam perexigua pecunia in singulorum pretium a Chagano taxata illos redimere; certum est exarchos in Italiam, ut reliquias

A tur cæli, et exsulet terra (Psal. xcv, 11), et de vestris benignis actibus universus reipublicæ populus nuncusque vehementer afflictus hilarescat. Comprimentur jugo dominationis vestræ superbæ mentes hostium. Relevantur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum. Virtus cœlestis gratiæ inimicis terribiles vos faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa respublica, prolata sub causarum imagine præda pacis. Cessent testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ. Redeat cunctis in rebus propriis secunda possessio, ut sine timore habere se gaudeant quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo imperii pii libertas sua. (c) Hoc namque inter reges gentium et reipublicæ imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sunt, imperatores vero reipublicæ domini liberorum. Sed melius hæc orando quam suggerendo dicimus. Omnipotens Deus in cuncta cogitatione et opere cor vestræ pietatis suæ gratiæ maneat, et quæque justæ, quæque elementer agenda sunt, inhabitator vestri pectoris Spiritus sanctus benigne disponat, (d) ut et temporali regno vestra clementia sublimetur, et post multorum annorum curricula ad cœlestia regna pertingat. (e) Dat. mense Junii, indictione 6.

EPISTOLA XXXII.

AD EUSEBIAM PATRICIAM.

Hortatur ut plus ea quæ animæ quam quæ sunt corporis cogitet.

Gregorius (a) Eusebiæ patriciæ.

Et si occupata mens vestra (b) divitiis, aut fortasse

illio imperii adversus Langobardos tulerantur, missos per impotentiam et avaritiam majora quam hostes ipsi damna Italiam attulisse. Adjacentes quoque Italiæ insulas exactionibus nimis oppressas queritur Gregorius lib. v, epist. 41. Igitur magis æqua sperans tempora, hic ad Phocam scribit: *Relevantur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum*. Epist. vero 38: *Domino laudes debemus, quod, remoto jugo tristitiæ, ad libertatis tempora sub imperiali benignitatis vestræ pietate pervenimus*. Denique, epist. 39: *Deo gratias debemus quod tam dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt, et imperialis culminis lene rediit jugum*. Quippe in ipsis imperii primordiis clementiam in subditos ac liberalitatem summam ostendebat Phocas; sic quidem, nimirum ut exacerbatos ex decessoris sui tum avaritia tum immanitate sibi conciliaret animos. At non divinabat sanctus Gregorius mores ejus brevi mutatos iri in pejus, et Phocam postmodum obscenis libidinibus mancipaturum ac optimorum virorum cruore satiaturum. Imo etiamsi futurum id prævideret, de præsentis rerum statu, non de futuro, suis in epistolis loqui debuit.

(b) Vulgati, invitis Mss., *mœrentium corda, sua decrevit collatione refovere*. Multa alia, prælucentibus Mss., hac in epistola mutavimus; et cum leviora sint, de his monere operæ pretium non duximus.

(c) Idipsum supra notavimus, lib. viii, epist. 51, nunc lib. x, Gussanv.

(d) Ita Norm., præsertim et Turon. In Vulgatis legitur, *ut de temporali regno vestra clementia post multorum annorum curricula*, etc.

(e) Nullibi id legimus præterquam in duobus Colbert., ubi tamen pertinere videtur ad epist. sequentem.

regiæ civitatis tumultuosis implicationibus 1240 nos per epistolas suas visitare postponit, nostrum est tamen etiam aversa filiorum corda dulci charitate prosequi, eaque ad benignum animum et admonendo et orando revocare. Unde nunc debitum salutationis alloquium solvens, hortor ut excellentia vestra a civitatis illius superfluis tumultibus animum avertat, plusque ea quæ animæ quam quæ sunt corporis cogitet. Transitoria esse omnia perpendat. Venturi judicis examen tremendum cum metu et lacrymis quotidie sine cessatione consideret, illumque diem, in quo perturbanda sunt omnia, cum timore ad animum reducat, ut iram judicis in ipso jam die non timeat. Omnipotens autem Deus hæc vestris cogitationibus aspiratione sui spiritus infundat, vosque et hic cum nobilissimo conjugio et tranquille vivere, et de domni (c) Strategii salute gaudere faciat, atque post longa tempora ad æterna præmia pervenire concedat (d).

EPISTOLA XXXIII.

AD SMARAGDUM EXARCHUM.

Ut Firminum episcopum ad Ecclesiæ unitatem reversum, a Severi molestiis defendat hortatur. Servaturum triginta dierum inducias Cillanem, at Pisanos pacisci noluisse.

Gregorius Smaragdo patricio et exarcho.

Olim novimus, excellentissime fili, quo desiderio, quave conversione animi, pro (a) adunanda Dei Ecclesia in Istriæ videlicet partibus, zelo Redemptoris nostri, amore æternæ mercedis, studi vestri fervor exaliterit. Quod cum ita sit, ea quæ nobis de illis nuper sunt partibus nuntiata, ad vestram non destitimus perferre notitiam. Firminus siquidem frater et coepiscopus noster, (b) Tregestina antistes Ecclesiæ, ante adventum vestræ excellentiæ salubri consilio ab schismate, quo inhæserat, resipiscens, atque ad unitatem matris Ecclesiæ rediens, nostris est epistolis confirmatus, quatenus in vero quem cognoverat sinu matris Ecclesiæ, fortitudine animi fixus ac stabilis permaneret. Quo audito Severus, (g) Gradensis episcopus, ejusdem caput schismatis, (d) eum diversis

EPIST. XXXII [Al. 39]. — (a) Videtur fuisse filia Rusticianæ patriciæ, ex epist. 21, nunc 27, lib. II, indict. 10; epist. 44 lib. III, nunc 46 lib. IV. GUSSANV.

(b) Rhemensis et Vatic. D, *divinis actionibus*, aut fortasse, quod etiam legimus in vet. Ed.

(c) Puto filium fuisse supradictæ Eusebiæ, sicque nepotem Rusticianæ; quod colligo ex epist. 23 lib. VII, nunc 22 lib. VIII, indict. 1; epist. 38 lib. IX, nunc 44 lib. XI; epist. 26 lib. XI, nunc 22 lib. XIII. GUSSANV.

(d) Posset addi mense Junio, indict. 6, siquidem ita legitur initio epistolæ hujus in tribus Mss. Vatic.

EPIST. XXXIII [Al. 40]. — (a) Ita melius Vatic., Norm., Colbert., Rhem., etc., quam Excusi, ubi legitur *pro adjuvanda*.

(b) Tergesium, vulgo Trieste, urbs Istriæ in Carnorum confinio sita; in intimo recessu sinus Tergestini, Golfo di Trieste ab ea dicti. Portum habet capacem, eoque episcopalis sub patriarcha Aquileiensi, sive Utinensi archiepiscopo, GUSSANV. Legimus Tregestum in quinque Vatic., et in omnibus Norm., imo et in vet. Ed., quos sequi cogimur.

A primum cœpit, si posset, suasionibus a bono revocare proposito. Quod dum perficere Deo auctore minime valuisset, seditionem illi suorum civium excitare non timuit. Quanta vero prædictus frater et coepiscopus noster Firminus ex eadem immisione pertulerit, plenius illic ac veracius e vicino poteritis agnoscere. Directis itaque excellentiæ vestræ jussionibus his qui in Istriæ partibus 1241 locum vestrum agere, Deo auctore, noscuntur, districtius jubetote, quatenus et sæpeditum fratrem nostrum ab illatis debeant defensare molestiis, et quietem illius multis ad imitandum profuturam modis omnibus procurare; ut hæc vestra provisio et conversorum sit optata securitas, et occasio apta sequentium. Excellentiam quapropter vestram paterno salutantes affectu, petimus ut zeli vestri in hac causa olim exhibiti nunc vehementius fervor incandeat; tantoque vos contra hostes Dei vindices defensoresque reperiant, quanto apud Deum pretiosior est animæ quam defensio corporis. Armet vos contra devios ipsa quæ in vobis fidei viget rectitudo, redintegretur vestris temporibus quod in illis est partibus scissum corpus Ecclesiæ. Habetis in hac causa retributorem vestri operis, rectitudinis ac integritatis auctorem. De divina namque miseratione confidimus quod tanto exteriores nostri valentiores vos contra se reperient, quante vos inimici rectæ fidei divino in se senserint amore terribiles.

Præterea duas (e) ad Cillanem epistolas misimus, si pacem quæ ab excellentia vestra in triginta diebus facta est custodiret; et rescripsit eam se servaturum, si tamen ipsi a reipublicæ partibus fuerit custodita. Homines autem illos quos tenuerat omnes cum rebus suis relaxavit. Sed de occisis hominibus suis valde dolet, atque de vobis vehementer suspectus est, quia si, quod Deus avertat, locum invenerit, etiam in pace eum non est dubium excessurum. (f) Ad Pisanos autem hominem nostrum dudum qualem debuimus, et quomodo debuimus, transmisimus; sed obtinere nil potuit. Unde et (a) dromones eorum jam parati ad egrediendum nuntiat sunt.

(c) Patriarcha Aquileiensi post Heilam, ad quem Pelagius II scripsit. Incensa autem a Langobardis Aquileia, sedem transtulit ad Gradensem Ecclesiam, schismaticorum in illis partibus princeps. Vide quæ diximus ad epist. 16 lib. I. GUSSANV.

(d) In Excusiis, cum diversis prætorum, etc., certe dissentientibus saltem plerisque Mss.

(e) Ita in omnibus Norm., Turon., Colbert. et in duobus Vatic. In aliis legitur *Varacinallem* vel *Vasaccillonem*; nullis autem in Mss. reperimus *Tilquinum*, ut est in Excusiis.

(f) Pisæ, vulgo Pisa, urbs celebris Etruriæ, nunc archiepiscopalis.

(g) De hac voce supra, epist. 37 lib. olim VIII, nunc lib. X. *Liburnæ* quoque aut *Liburnicæ* dictæ sunt hæc naves a Liburnis Illyrici populis. Horatius, epod. 1 :

Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula :

Dromonariorum remigum meminit Cassiodorus, Variar. lib. IV, epist. 15.

EPISTOLA XXXIV.

AD PANTALEONEM NOTARIUM.

Quod ad justam mensuram modium quo Ecclesiae coloni frumenta dabant redegerit laudat. Jabet perceptam ex injusto modio pecuniam colonis pauperioribus secreto distribuit.

Gregorius Pantaleoni notario.

Experientia tua quod vel quale apud sacratissimum corpus beati Petri apostoli iuramentum præbuerit memor est. Unde nos quoque securi discussionis tibi causam in patrimonio partis Syracusanæ commisimus. Oportet ergo te fidem tuam, et ejusdem beati Petri apostoli timorem semper ante oculos habere, atque ita agere, ut neque ab hominibus in præsentī vita, neque ab omnipotente Deo in extremo iudicio valeas reprehendi. **1242** (a) Salerio siquidem chartulario nostro narrante, cognovimus quia modium quo coloni Ecclesie frumenta dare compellebantur viginti quinque sextariorum inveneris. Quod omnino execrati sumus, atque eandem discussionis causam te tarde fecisse doluimus. Quia ergo eundem modium te fregisse et justum fecisse commemoras, gavisi sumus. Sed quia prædictus chartularius summam nobis quoque indicare studuit, quæ de fraudibus conductorum apud experientiam tuam jam de duobus territoriis est collecta, sicut te studiosè fecisse fracto injusto modio gaudemus, quia in futuro nobis prospicimus, ita etiam de peccatis præteritis cogitamus, ne si ea quæ fraudulentè conductores a rusticis abstulerunt ad nos perveniunt, peccata quæ ab ipsis perpetrata sunt ad nos trahantur. Et ideo volumus cum omni fide, omni puritate, considerato timore omnipotentis Dei, reducta ad memoriam districtiōne beati Petri apostoli, per unamquamque massam colonos pauperes et indigentes experientiam tuam describere, atque ex eis pecuniis quæ in fraudibus sunt inventæ, vaccos, oves porcosque comparare, et singulis colonis pauperibus ea distribuere. Quod facere te cum consilio viri reverendissimi domni Joannis episcopi, atque Adriani chartularii nostri et rectoris volumus. Si autem necesse propter consilium fuerit, etiam filius noster domnus Julianus debet adhiberi, ita ut nullus alius agnoscat, sed omnino secretam sit. Vos ergo inter vos pertractate utrum in auro aut certe (b) in pecuniis eisdem colonis pauperibus dari eadem continentia debeat. Quidquid vero communiter steterit, prius descriptionem, sicut dixi, facito, et postmodum singulis juxta qualitatem suæ paupertatis distribuere stude. Ego enim, sicut Magister

A gentium testatur, habeo omnia, et abundo; nec pecunias, sed mercedem quæro (*Philip. iv*). Ita ergo age, ut in die iudicii de causa (c) mercedis quæ experientie tuæ commissæ est mihi fructum quem feceris ostendas. Quod si pure, fideliter et strenue egeris, et hic illud in filiis tuis recipies, et postmodum retributionem plenariam in æterni iudicii examine habebis.

EPISTOLA XXXV.

AD CATULUM ET ROMANUM.

Optatum defensorem in amovendis a sacerdotum contubernio extraneis mulieribus adjuvet.

Gregorius (a) Catulo, Romano, et Vintarith.

Pervenit ad nos quod qui sunt in sacro ordine constituti in territorio (b) Nursino cum mulieribus extraneis habitent. Quod quia (c) grave et **1243** valde indecens est, Optato defensori præcepimus ut eos debeat adhortari, quatenus, si ita est, nullus eorum cum extraneis mulieribus de cætero audeat habitare. Quod si forte adhortationem ejus neglexerint, hoc quoque ei injunximus, ut ad notitiam fratris et coepiscopi nostri Chrysanthi illud perducere debeat, dummodo per illum corrigat, aut cum ejus auctoritate prædictus defensor studeat emendare. Et ideo magnitudo vestra in hoc capitulo, sicut eam concedet, concurrat, atque eundem desuper fratrem habeat in omnibus commendatum, ut vobis solatiantibus et quæ ei injuncta sunt salubriter expleat, et in aliis contra rationem laborare non valeat.

EPISTOLA XXXVI.

AD CHRYSANTUM SPOLETANUM EPISCOPUM.

C *Habitanes cum extraneis mulieribus Nursinos sacerdotes coerceat.*

Gregorius Chrysantho episcopo Spoletano.

Ex quorundam relatione cognovimus sacerdotes territorii Nursini cum mulieribus extraneis commanere. Pro qua re valde nos fraternitas tua contristatos agnoscat, quæ dudum talia, si tamen cognovit, minime passa est coercere. Sed quoniam Optato præcepimus defensori ut hæc debeat modis omnibus emendare, et si quisquam ex eis in tali capitulo contumax voluerit apparere, ad fraternitatis tuæ eum debeat evocare iudicium, ideo sanctitati tuæ necessario duximus scribendum ut si quos de sacerdotibus ad tuam diocesium pertinentibus cum extraneis cognoverit habitare, vel certe de quibus antedictus Optatus tuæ renuntiaverit sanctitati (a) procaces invenerit, admonitione sacerdotali præmissa, et, si res ita exegerit, etiam canonicam adhibens disciplinam, de

Epist. XXXIV [*Al. 41*]. — (a) Prius legebatur *Valerio*, quod mutare coegerunt *Mss. Norm., Anglie., Vatic., Colbert., etc.* Modius de quo hic sexdecim sextariorum tantum esse debuit. Vide notas ad *epist. 44 lib. i*. Hinc patet quanta fraus ab Ecclesie actoribus facta, quam jure execratur sanctus pontifex.

(b) Tres *Vatic. A. B. F.* in *pecuniis*. Pecunia autem dicitur *quidquid habent homines in terra; omnium quorum domini sunt pecunia vocatur; servus, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est pecunia dicitur*, inquit Augustinus, *lib. de Discipl. Christ., c. 1*, quod refertur causa 1, q. 3, c. 6.

(c) Hic merces accipienda videtur pro beneficio.

Vide *lib. iii, epist. 3*, notam d.

Epist. XXXV [*Al. 42*]. — (a) In *Anglie. et Norm.* tantum legitur *Catulo et Romano*. Additur *Wintharith* in quinque *Vatic., Rhem. et Colbert. vet.* In secundo e *Colbert., Cartulario Romano*. In tertio, *Cartulario, Romano, et Winthareth*. In quarto, *Catulo, Romano et Vintarith*. In quinto *Catulo et Romano*. Editi recent., pro *Wintharith*, habent *Victori*.

(b) De *Nursia* vide notam *h* ad cap. 1 libri xi *Dialog.*

(c) In *Norm.* *ignavum et valde indecens*.

Epist. XXXVI [*Al. 43*]. — (a) In *Norm., Reg., Colb. et plur. aliis Mss.* omittitur *procaces invenerit*.

cætero emendare festinet, quia nos audire talia nulla patimur ratione. Sed et presbyterum quem dicunt sine Dei respectu plurimis violentias irrogare, admonere eum vel increpare pro talibus fraternitas tua studeat. Qui si te audire noluerit, a communione eum suspende, ut vel sic incipiat a pravis se actibus remove. (b) Mense Julii, indictione 6.

EPISTOLA XXXVII.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Pallii usum concedit.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Apostolicæ sedis benevolentia provocati, fraternitati tuæ, quam Panormitanæ Ecclesiæ (a) speculatoris constat suscepisse officium, pallii usum prævidimus concedendum, illis videlicet 1244 temporibus, atque eo ordine, ut alios quoque insulæ Siciliæ sacerdotes vel decessores tuos usos esse non ambigis. Illud autem admonemus, ut apostolicæ sedis reverentia nullius præsumptione turbetur. Tunc enim status membrorum integer manet, (b) si caput fidei nulla pulset injuria, et (c) canonum maneat incolumis atque intemerata semper auctoritas, ut sicut a nobis hujuscemodi decoris usum ad sacerdotalis officii honorem accepisse te gaudes, ita etiam morum atque actuum probitate susceptum adornare contendas officium. Sic etenim alterno eris invicem decore conspicuus, si ad hujuscemodi corporis habitum mentis quoque tuæ bona concordent.

EPISTOLA XXXVIII.

AD PHOCAM IMPERATOREM.

Diaconi sui absentiam ingeniose excusat. Mittit Bonifacium. Adversus Langobardos auxilium implorat.

(a) Gregorius Phocæ Augusto.

Considerare cum gaudiis et magnis actionibus gratiarum libet quantas omnipotenti Domino laudes debemus, quod, remoto iugo tristitiæ ad libertatis tempora, sub imperiali benignitatis vestræ pietate pervenimus. Nam quod permanere in palatio, juxta antiquam consuetudinem, apostolicæ sedis diaconum vestra serenitas non invenit, non hoc meæ negligentiae, sed gravissimæ necessitatis fuit, quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ tam contrita aspera que tempora cum formidine declinarent atque refugerent, nulli eorum poterat imponi ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram clementiam, omnipotentis Dei gratia

(b) In omnibus Mss. hæc desiderantur, præterquam in Colbert., ubi ad epistolam seq. videntur pertinere. Utrum tamen habeantur in Vaticanis, necne, non satis intelligitur ex variarum lectionum collectione quæ ad nos pervenit.

Epist. XXXVII [Al. 44]. — (a) Alludit ad episcopi nomen, quod Græce *inspectorem* significat.

(b) Intelligit sedem apostolicam, cui præsidet Romanus pontifex sancti Petri successor. Vide Matth. xvi. GUSSANV.

(c) Leo I, epist. 92, ad Maximum Antioch., c. 4; *Universæ pacis tranquillitas non aliter custodiri poterit, nisi sua canonibus reverentia intemerata servetur.* GUSSANV.

Epist. XXXVIII [Al. 45]. — (a) Epistolam hanc refert Amalarius, lib. iv de Eccles. Off., c. 25.

A disponente, ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente lætitia (b) ad vestra vestigia venire festinant, qui prius illic accedere valde timuerant. Sed quia eorum quidam ita senectutesunt debiles, ut laborem ferre vix possint, quidam vero ecclesiasticis curis vehementer implicantur, et (c) lator præsentium, qui primus omnium defensorum fuit, bene mihi ex longa assiduitate compertus est, vita, fide, ac moribus approbatus, hunc aptum pietatis vestræ vestigiis esse judicavi. Unde eum, auctore Deo, diaconum feci, et sub celeritate transmittere studui, qui cuncta quæ in his partibus aguntur, invento opportuno tempore, valeat clementiæ vestræ suggerere. (d) Cui rogo ut serenitas vestra pias aures inclinare dignetur, ut tanto nobis valeat celerius misereri quanto afflictionem nostram verius ex ejus relatione cognoverit. Qualiter enim quotidianis gladiis et quantis Langobardorum incursionibus ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, nullis explorare 1245 suggestionis vocibus valemus. Sed in omnipotente Domino confidimus quia ea quæ cœpit consolationis suæ nobis bona perficiet; et qui suscitavit in republica pios dominos, etiam exstinguet crudeles inimicos. Sancta itaque Trinitas vitam vestram per tempora longa custodiat, ut de bono vestræ pietatis, quod tarde suscepimus, diutius gaudeamus. (Joan. Diac., lib. iv, c. 21.)

EPISTOLA XXXIX.

AD LEONTIAM IMPERATRICEM.

Gratulatur de adepto imperio. Divinam illi precatur gratiam. Romanam Ecclesiam commendat.

C Gregorius Leontiam Augustæ.

Quæ lingua loqui, quis animus cogitare sufficiat quantas de serenitate vestri imperii omnipotenti Deo gratias debemus, quod tam dura longi temporis pondera cervicibus nostris amota sunt, et imperialis culminis (a) lene jugum rediit quod libeat portare subjectis? Reddatur ergo Creatori omnium ab hymnidicis angelorum choris gloria in cœlo, persolvatur ab hominibus gratiarum actio in terra, quia universa respublica, quæ multa mœroris pertulit vulnera, jam nunc consolationis vestræ invenit fomenta. Unde nobis necesse est omnipotentis Dei misericordiam enixius exorare, ut oar vestræ pietatis sua semper dextera teneat, ejusque cogitationes cœlestis gratiæ ope dispenset, quatenus tranquillitas vestra tanto

D

(b) Modus loquendi magnam tum animi demissionem tum venerationem significans. Sanctus Paulinus, epist. 23, ad Severum, pag. 147: *Dum pedes lambo divinos, piarem castis labia immunda vestigiis.* Isaiæ lx, 14: *Adorabunt vestigia pedum.*

(c) Bonifacius, de quo fit mentio epist. 49, nunc 42, ad quem etiam scripsit epist. 3, lib. xii, nunc 4, lib. xiv. Is fuit postea summus pontifex, dictus Bonifacius. GUSSANV.

(d) Prius legebatur *propter quod rogo*. In multis aliis hanc epistolam ad Mss. sinceritatem revocavimus, a qua in Excusis recesserat.

Epist. XXXIX [Al. 46]. — (a) Ita Turon., Rhem., Colbert., Norm., Anglic., Vatic., quod multum discrepat a vulgata lect. *leve jugum subiit.*

valeat sibi servientes regere, quanto domini-
mum noverit verius deservire. In amore
fidei faciat defensores suos, quos fecit
pro opere imperatores nostros. Infundat in
mentibus zelum simul et mansuetudinem,
per pio fervore valeatis et quidquid in Deo
non inultum relinquere, et (b) si quid
delinquitur parcendo tolerare. (c) Det nobis
a pietate Pulcheriæ Augustæ clementiam,
a zelo catholicæ fidei in sancta synodo He-
ra vocata est (*Act. 1 synodi Chalcedonensis*).
tens Dei misericordia largiora vobis cum
domino spatia vivendi concedat, ut quo
longius vita extenditur, subjectorum om-
nino solatio validius confirmetur.

re forsitan debui ut Ecclesiam beati Petri
, quæ nunc usque gravibus insidiis labora-
veret vestra tranquillitas specialiter com-
m. Sed qui scio quia omnipotentem Deum
, non debeo petere quod sponte ex benigni-
estræ pietatis exhibetis. Quanto enim plus
Conditor omnium, tanto amplius ejus
Ecclesiam amare, cui dictum est : *Tu es
et super hanc petram ædificabo Ecclesiam
et portæ inferi non prævalebunt adversus
cui dicitur : Tibi dabo claves regni cælo-
quodcunque ligaveris super terram, erit li-
d in cælo ; et quæcunque solveris super ter-
luta erunt et in cælo* (*Matth. xvi, 18*). Unde
1246 dubium non est quam forti amore ad
e stringitis, per quem solvi (d) ab omnibus
enixius desideratis. Ipse ergo sit vestri cu-
perii, sit vobis protector in terra, sit pro vo-
cessor in cælo, ut per hoc quod, relevatis
nderibus, in vestro imperio subjectos gau-
itis, post multa annorum tempora in cæ-
gno gaudeatis (*Joan. Diac. lib. iv, c. 22*).

EPISTOLA XL.

ACUM PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANUM.
r ut pacis studio a superbo Universalis titulo
ineat. Commendat Bonifacium diaconum.

rius Cyriaco patriarchæ Constantinopolitano.
a sit pacis virtus, charissime frater, ex voce
adiligentius intuentes, quæ ait : *Pacem meam*
(*Joan. xiv, 27*), ita in ejus nos decet dilec-
rsistere, ut locum præbere discordiæ nullo
ebeamus. Sed quia in radice ipsius vivere
on valemus, nisi mente et actu humilitatem,
pse auctor pacis docuit, teneamus, cum ea
equa dignum est suademus ut profanam elu-

acusi, si quid in vobis delinquitur. Hic vobis
at contra vos. Ita psal. l, tibi soli peccavi
tra te solum.

o Mss. dissident. In Vatic. D et Rhem. :
in vestra pietate Pulcheriæ Augustæ clementia.
F : Sedeat vobis in vestra pi-tate Pulcheriæ
clementia Colb. et Turon., sed dat nobis, for-
ose dat nobis... clementia, ut legitur in Au-
Lyran. et Gemet. In Beccensi, reddat nobis.
c sequimur Turon., Norm., Colb., duos Va-
Excusis et in nonnullis Mss., ab omnibus
um nexibus desideratis.

XL (*Al. 47*). — (a) Jam sex anni erant a qui-
PATROL. LXXVII.

tionem quæ animabus semper adversa est, cordis
pede calcantes, perversi (a) superbi que vocabuli (b)
scandalum Ecclesiæ auferre de medio festinetis,
ne a pacis nostræ societate divisi inveniri possitis.
Sed unus in nobis spiritus, una mens, una chari-
tas, una in Christo, qui sua membra esse nos vo-
luit, sit compago concordiæ. Nam quam durum,
quam indecens, quam crudele, quamque a propo-
sito sit sacerdotis extraneum illum pacem quam
aliis prædicat non habere, sanctitas vestra consi-
deret, et suos de superbia fratres scandalizare ab-
stineat. Sed hæc magis studeat, ut vanæ ac super-
flue elationis auctorem humilitatis queat ense pro-
sternere, quatenus in ejusmodi victoria suum vos
habitaculum sancti Spiritus gratia sibi vindicet, et
aperte impleatur in vobis quod scriptum est : *Tem-
plum Dei sanctum est, quod estis vos* (*II Cor. vi, 17*).

Præsentium vero portitorem dilectissimum com-
munem filium Bonifacium diaconum vobis in om-
nibus commendamus, ut quocunque necesse fue-
rit, solatia vestræ, sicut decet, inveniat sanctitatis.

EPISTOLA XLI.

AD EULOGIUM ALEXANDRINUM PATRIARCHAM.

Eulogium ad simoniam evellendam hortatur.

Gregorius Eulogio episcopo Alexandrino.

Quadam die dum inter me et familiares meos de
consuetudinibus Ecclesiarum sermo fuisset exor-
tus, quidam, qui in magna civitate Alexandrina
(a) medicinalis arte erat imbutus, (b) collectorem
1247 se apud sophistam suum habuisse perhi-
buit, summæ pravitatis puerum, quem repente
dixit esse diaconum ordinatum. Atque addidit
quod per præmia et dationes ordinatus fuisset,
quia eandem consuetudinem in sancta Alexandri-
na Ecclesia convaluisse fatebatur. Quod ego au-
diens obstupui, et valde miratus sum, quia san-
ctissimi ac beatissimi viri domni Eulogii lingua,
quæ tam multos hæreticos ad fidem catholicam re-
vocat, simoniacam hæresim de sancta Alexandrina
Ecclesia non erasit. Et quis erit cujus exhortatio
vel correctio hoc poterit emendare, si magna et
admirabilis doctrina ejus hoc sine emendatione
reliquerit? Unde pro absolutione animæ vestræ,
pro augmento mercedis vestræ, ut ante tremendi
oculos Judicis vestra in omnibus perfecta sint ope-
ra, festinare debetis simoniacam hæresim, quæ
prima in Ecclesia exorta est, a sanctissima sede
vestra, (c) quæ nostra est, funditus evellere atque era-
dicare. Propter hoc etenim contigit ut ecclesiasti-
corum ordinum a plurimis sanctitas caderet, quia
bus Cyriacus Constantinopolitanam regebat Eccle-
siam, universalisque episcopi vocabulum, invito
sancto Gregorio, usurpabat, communione tamen
servata.

(b) In Colb. et Norm., scandalum auferre de medio
Ecclesiæ.

EPI-T. XLI [*Al. 48*]. — (a) Norm., medicinam le-
gerat. Rhem., medicinalis erat.

(b) Vatic. B, conjectorem.

(c) De trium sancti Petri sedium, scilicet Roma-
næ, Alexandrinæ et Antiochenæ unitate vide su-
pra, lib. vii, epist. 40. Lege Lincomarum, opusc.
55, c. 16.

personæ non pro vite et actibus, sed pro præmiis ad eos ordines adducuntur. Si autem morum merita, et non præmia quærentur, ad ordinationem personæ indignæ non venient. Et tanto plus incipiet vobis merces accrescere, quanto boni quique, qui adducti ad sacros ordines fuerint, de animarum lucris studuerint cogitare.

EPISTOLA XLII.

AD EULOGIUM PATRIARCHAM ALEXANDRINUM.

De non amisso oculorum visu, ac de aucto dominico grege gratulatur. Monet susceptas illius eulogias, necnon parata esse grandiora ligna, quibus si eget, scribat Bonifacio.

Gregorius Eulogio patriarchæ Alexandrino.

Magnæ omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis sit sapor charitatis, cum impletur quod scriptum est: *Sicut aqua frigida sitienti, sic nuntius bonus de terra longinqua* (Prov. xxv, 25). Ante hoc enim temporis Bonifacii chartularii, responsalis mei, qui in urbe regia demoratur, vehementer me scripta turbaverant, quæ dicebant dulcissimam mihi atque suavissimam sanctitatem vestram defectum corporei luminis pertulisse. Ex quibus scriptis gravi mœrore percussus sum. Sed subito, Creatoris ac Redemptoris nostri gratia prosperante, beatitudinis vestræ suscepisti epistolam, (a) et, sanam de ea quam audivi corporis molestia agnoscens, exultavi vehementer, quia tanta lætitia cordis secuta est, quanta prius tristitiæ amaritudo præcesserat. Scimus enim quia in omnipotentis Dei adiutorio multorum salus est vita vestra. Nam tunc inter fluctus nautæ securi navigant, quando gubernator doctus atque artifex ad clavi regimen sedet.

In salutis autem vestræ gaudio (b) hæc quoque mihi est exultatio addita, quia et imminutos ore vestro Ecclesiæ hostes, et multiplicatos dominicos greges 1248 agnovi. Crescunt enim quotidie per linguam vestram vomerem grana cœlestia, atque in supernis horreis multiplicantur; ita ut in vobis impletum esse gaudeamus quod scriptum est: *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum* (Prov. xiv, 4). Unde aperte colligimus, quia quanto plus ad servitium Dei omnipotentis fugitivos ejus reducit, tanto apud eum majus meritum habetis. Et quanto meritum majus accipitis, tanto potestis amplius impetrare quæ petitis. Rogo ergo ut pro me peccatore enixius oretis, quia et dolor corporis, et amaritudo cordis, et im-

Epist. XLII [Al. 49]. — (a) In Turon., Rhem., Norman. et Vatic. D, et sanatos de ea corporis molestia qua vel quam audieram.

(b) Normam., hoc quoque mihi est exultationis additum.

(c) In plerisque Norm. legitur *gloriæ vestræ*, quo sane titulo episcopos a Gregorio compellatos non legimus.

(d) Prius legebatur *supponatur*, quod emendavimus ad Codices Vaticanos, Anglic., Norm.

(e) *Eulogium* idem hic significat ac *benedictio*, qua voce toties utitur sanctus Gregorius ad significanda munera ex charitate data. Eodem sensu usurpantur eulogiæ, regulæ sancti Benedicti c. 54. Vide

temporalem, sed æternam consolationem requiro, quam per me impetrare non valeo, sed intercessionem vestræ beatitudinis hanc me obtinere confido.

Secundo vero anno nulla sanctitatis vestræ scripta suscepisti, atque omnino contristatus sum. Et quidem vestra benedictio, quam sine epistola transmisistis, data atque suscepta est. Sed quia plus me lingua vestra quam data lætificat, minoris gratiæ esse credidi quæ dabantur. Communem autem filium Epiphanium diaconum, Alexandro atque Isidoro sanctissimæ (c) Ecclesiæ vestræ diaconis feci scribere, ut constaret quia ea quæ transmissa sunt suscepissem.

Scripsi vero quia grandia ad arbores ac temones faciendos ligna paraveram, sed navis parva quæ venerat, hæc portare non potuit, et nihil mihi exinde rescripsistis. Unde si sunt necessaria, communi filio Bonifacio diacono nostro, quem nunc ad urbem regiam pro faciendis responsis transmittimus, scribite, ut mihi ipse rescribat quatenus præparentur, ut cum beatitudo vestra transmissa erit, parata valeant inveniri.

Præterea transmisimus crucem parvulam, in qua de catenis amatorum vestrorum sauciorum Petri et Pauli apostolorum inserta est benedictio, quæ oculis vestris assidue (d) superponatur, quia multa per eandem benedictionem miracula fieri consueverunt.

Omnipotens Deus cordi beatitudinis vestræ aspi-ret, ut pro me orare assidue curetis, et vos vestrosque omnes sua dextera protegat, atque post longa annorum curricula ad cœlestia regna perducatur.

(e) Eulogias vero sancti Marci a beatissima fraternitate vestra transmissas cum ea charitate qua sunt directæ secundum notitiam earum suscepimus, et gratias affectui vestro referimus, quia ex his exterioribus quales erga nos interioris sitis agnoscimus, (Joan. Diac., lib. iv, c. 52).

EPISTOLA XLIII.

AD JOANNEM PANORMITANUM.

Quem videre peroptabat, manere in Sicilia concedit, ob navigii periculum.

Gregorius Joanni Panormitano.

Amorem circa nos vestrum, quem corporali nobis visione (a) volumus exhibere, scriptis et 1249 operibus assidue demonstratis. Sed quid aliud hæc exhibendo agitis, nisi ut plus quæramus videre, quem docemur amplius amare? Et paulo minus jam etiam murmur accepimus, quia non possumus videre quem amamus. Sed adfuit qui mihi impossibilitatem navigii (b) de vestra gloria narraret, atque ideo quod amavi quæ diximus ad epist. 29 lib. viii, et consule observationes nostri Hug. Menardi ad Concord. Regul. c. 61, pag. 875.

Epist. XLIII [Al. 50]. — (a) Excusi, *voluistis exhiberi*. Nostram lectionem hausimus ex Vatic. A et Remig., in quibus solis Codicibus epistolam hanc invenimus.

(b) Indicant hæc verba falsum esse titulum Excusorum, *Joanni Panorm. episcopo*; neque enim ita scribit ad episcopos sanctus Gregorius, neque in epistolis aliis ad Joannem Panormitanum episcopum datis istud ipsius videndi desiderium ostendit.

retinui, et quod iratus fueram peperci. Omnipotens Deus sua vos protectione custodiat; et a malis omnibus (c) gratia continua defendat.

EPISTOLA XLIV.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Quæ clericis suis justa petentibus promisit exhibeat.

Gregorius (a) Joanni episcopo Panormitano.

Implenda sunt semper postulantium desideria, quoties illa poscuntur quæ a ratione non deviant. Et ideo quia quædam capitula, quæ servaturum te clericis tuis petentibus promisisisti, nostra ab eis (b) postulamus auctoritate firmare, fraternitatem tuam his hortamur assatibus, ut ea quæ præsentia scripta continent sine aliqua debeat refragatione servare. Primum, ut de redditibus Ecclesiæ tuæ clericis secundum meritum, vel officium, sive laborem suum, ut ipse unicuique dare prospexeris, sine aliqua præbere debeas tarditate. De hoc vero quod ex fidelium oblatione accesserit, quartam partem in solidis, vel cellario, eis juxta pristinam consuetudinem dare non differas. Reliqua autem omnia mobilia in tua retineas potestate. Immobilia enim ecclesiasticis redditibus aggregentur, ut multiplicata quantitate (c) clericorum tuorum quarta, Deo largiente, proficiant.

(d) Tabularium autem una cum consensu seniorum et cleri memineris ordinandum, qui annis singulis ad amputandam fraudis suspicionem solemniter suas debeat rationes exponere. Vindemiarum autem tempore idem clerus emendi vinum de possessionibus Ecclesiæ tuæ ad justa pretia, in quantum vendendum est, remedium consequatur. Nam satis contra rationem est ut quod potest extraneis venundari, clericis dato pretio denegetur. Possessiones igitur, vel si quæ sunt alia ecclesiastico juri competentia, et ab extraneis indebite delinuntur, cum omni studio servata civilitate, in jus Ecclesiæ tuæ (e) reparare festina, ut negligens in aliquo videri non valeas. Si quid igitur de quocunque clerico ad aures tuas pervenerit quod te juste possit offendere (*Grat. dist. 86, c. 25, caus. 15, q. 7, c. 2*), facile non credas, nec ad vindictam te res accendat incognita; sed præsentibus senioribus Ecclesiæ tuæ diligenter est 1250 veritas perscrutanda, et tunc si qualitas rei poposcerit, canonica districtio culpam feriat delinquentis. Hæc itaque omnia sic sollicite ac mansuete studii tui sit custodire, quatenus nec tu promissionis tuæ videaris immemor exstitisse, nec illi contra te justam occasionem invenire valeant murmurandi.

(c) In Vulgatis, *gratia assidua*.

Epist. XLIV [Al. 51]. — (a) In uno ex Colbert., *Mariniano Ravennæ episcopo*.

(b) Vulgati, *postulatur... firmari*.

(c) Ita restituimus ex Mss. Vatic., Reg., Colb. In Corb. tamen legitur, *quartæ... proficiant*. In ed., *clericorum tuorum usibus Deo largiente... proficiant*.

(d) Id est, dispensatorem quartæ partis reddituum Ecclesiæ atque oblationum. Hic clericis portiones distribuebat juxta ipsorum matriculam quæ tabula dicebatur. Augustinus, *serm. 356*: *Quisquis in-*

(f) Datum mense Aug., indict. 6. (*Joan. Diac. lib. x, c. 34*).

(a) EPISTOLA XLV.

seu

CAPITULARE PRIMUM.

AD JOANNEM DEFENSOREM.

Quid in Januarii, Malacitani episcopi, cujusdam illius presbyteri, necnon Stephani episcopi causis inquirendum ac statuendum sit.

Gregorius Joanni defensori in nomine Domini eunti in Hispaniam.

In primis requirendum est de persona presbyteri dilectissimi fratris et coepiscopi nostri Januarii (*Grat., 2, q. 1, c. 7*); et si ita se veritas habet, sicut ejusdem episcopi petitio continet, in Ecclesiam atque in locum suum modis omnibus idem presbyter revocetur. Si autem dictum fuerit quia contra ipsum causa aliqua mota sive probata est, subtiliter, ipso præsentem et pro se rationem reddente, querendum est et genus causæ, et modus probationis, ut ex hoc recte colligere valeas utrum adhuc in exilio demorari, an certe in Ecclesiam suam et officium suum debeat revocari.

De suprascripti vero episcopi persona hoc statuendum est, ut si nulla contra eum criminalis causa, quæ exilio vel depositione digna est, mota sive probata est, is qui eo superstite episcopus perverse ac contra canones in Ecclesia ejus ordinari præsumpsit, sacerdotio privatus, ab omni ecclesiastico ministerio repellatur. Qui etiam eidem dilectissimo Januario fratri et coepiscopo nostro tradendus est, ut aut ab ipso in custodia habeatur, aut certe ab eo ad nos per omnia transmittatur. Episcopi vero qui eum ordinaverunt, vel ordinationi ejus consentientes interfuerunt, in sex mensibus dominici corporis et sanguinis communionem privati, agere pœnitentiam decernantur in monasterio, et suprascriptus Januarius loco et ordini suo modis omnibus reformetur. Si vero communionem privatis mortis contigerit imminere periculum, benedictio eis viatici non negetur. Si autem episcopi in præjudicium condemnationis vel depositionis memorati episcopi se metu judicis consensisse ac talia fecisse non sua sponte fassi fuerint, et tempus eis abbreviandum est, et modus pœnitentiæ temperandus. Si vero ille qui locum ejus invasit de hac fortasse luce migraverit 1251 et alter est ordinatus, quia levior culpa videtur, cum non quasi isti superstiti, sed successisse defuncto videatur, episcopatus illi officium ab illa Ecclesia tantummodo interdicatur ut in alia Ec-

ventus fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed debeo eum de tabula clericorum.

(e) Mendose vulgati, *præparare*.

(f) Hæc nullis in Codicibus legimus, præterquam in duobus Colbert., ubi obscurum est utrum ad præsentem epistolam, an ad sequentem pertineant.

Epist. XLV [Al. 52]. — (a) Hæc epistola invenitur in omnibus Vatic., Norm., Anglic., Colbert., Teller., Turon., Rhemens., Corb. In quinque Vatic. legitur: *capitulare quid observandum est a Joanne defensore eunte in Hispaniam*.

clesia quæ sacerdote vacaverit, si electus fuerit, possit esse episcopus, (b) ad Malacitanam tamen Ecclesiam nunquam aliquo modo reversurus. Gloriosus autem Comitius quidquid prædictus episcopus per violentiam atque insecutionem ipsius expendisse vel damnum pertulisse dato sacramento firmaverit, eidem episcopo restituere condemnetur. Si autem aliter quam antefati episcopi petitio continet actum esse forsitan perhibetur, subtiliter querendum est, et veritate cognita, cum Dei timore quod iustitiæ ordo suaserit judicandum.

Quia ergo Stephanus episcopus in odio suo quædam ficta, et de falsis se capitulis accusatum, neque aliquid ordinabiliter factum, sed injuste se asserit condemnatum, diligenter querendum est primo si iudicium ordinabiliter est habitum, aut si alii accusatores, alii testes fuerunt. Deinde causarum qualitas est examinanda, si digna exilio vel depositione fuit. Aut si eo præsentem (c) sub iuramento contra eum testimonium dictum est, seu scriptis actum est, vel ipse licentiam respondendi et defendendi se habuit. Sed et de personis accusantium ac testificantium subtiliter querendum est, cujus conditionis, cujusque opinionis, aut ne inopes sint, aut ne forte aliquas contra prædictum episcopum inimicitias habuissent, et utrum testimonium ex auditu dixerunt aut certe se scire specialiter testati sunt, vel si scriptis iudicatum est, et partibus præsentibus sententia recitata est. Quod si forte hæc solemniter acta non sunt, nec causa probata est quæ exilio vel depositione digna sit, in Ecclesiam suam modis omnibus revocetur. Hi vero qui eum contra Dei timorem et canonum statuta condemnauerunt, excommunicati in monasterium ad agendam pœnitentiam in sex mensibus sunt mittendi, ita sane ut si cuiquam eorum mortis contigerit imminere discrimen, viatici ei benedictio non negetur. Ipse autem qui eo vivente locum ejus temerarie ambavit privatus sacerdotio ab omni ministerio ecclesiastico repellatur, atque eidem dilectissimo fratri et coepiscopo nostro tradatur, ut eum aut ipse ad nos transmittat, aut apud se in custodia habent. Episcopi vero qui eum ordinare præsumpserunt, vel perversæ ipsius ordinationi præbuere consensum, iidem, communione privati, sex mensibus ad agendam pœnitentiam in monasterio deputentur. Si autem episcopi in præjudicium condemnationis vel depositionis memorati Stephani se metu iudicis consensisse, ac talia se fecisse non sua sponte

(b) Malaca, incolis *Malaga*, Gallis autem *Malque*, urbs olim Hispaniæ Bœticæ maritima, nunc regni Granatensis ad ostia fluvii Bætis, vulgo *Quadalquivirejo*. Emporium celebre, sedem habens episcopalem sub archiepiscopo olim Hispalensi, nunc vero sub Granatensi, ut habet Provinciale Romanum. GUSSANV.

(c) Recent., eo præsentem qui accusatus est, et infra, *cujus vilæ, cujus conditionis*.

(d) Norm., *firmare debeas*.

(e) Colbert. ac Vatic. A et B, *injuste tulta sunt*.

CAPITULARE II [Al. 56]. — (a) Desideratur in Norm., Angli., Corb. Exstat in quinque Vatic. in tribus Colbert., in Turon., in utroque Rhem., et in

A professi fuerint, tempus eis abbreviandum est, et modus pœnitentiæ temperandus. Si igitur is qui prædicti Stephani 1252 locum invasit fortasse defunctus est, atque alius in Ecclesia ejus episcopus ordinatus est, illud de eo statuendum est quod superius de causa fratris et coepiscopi nostri Januarii diximus. Quod si forte aliqua de objectis contra memoratum Stephanum episcopum probata sunt, aliqua vero doceri minime potuerunt, cauta omnino consideratione pensandum est utrum leviora capitula, an certe graviora probata sint, ut ex eis qualiter definitionem tuam (d) formare debeas possis scire. Gloriosus vero Comitius, si suprascriptus episcopus innocens esse claruerit, quidquid de rebus ejus, vel Ecclesiæ ipsius tulit, ei sine aliqua restituat dilatione. Sed et quæque se in persecutionem ac violentiam ejus expendisse vel damnum idem episcopus pertulisse juraverit, idem memoratus gloriosus Comitius reddat ac satisfaciatur. Si autem talem culpam antedictum episcopum commisisse constiterit (Grat., 16, q. 6, c. 3), quod absit, ut constet eum non irrationabiliter fuisse depositum, eadem ejus depositio confirmetur, et Ecclesiæ res suæ omnes restituantur, quæ ablata claruerint, quia delictum personæ in damnum Ecclesiæ non est convertendum. Si enim, ut dicunt, Comitius defunctus est, ab hærede ejus quæ ab illo (e) injuste ablata sunt sine excusatione redantur. (Joan. Diac. lib. iv, c. 28).

(a) CAPITULARE II LEGUM IMPERIALIUM.

C PRO IMMUNITATE CLERICORUM, JOANNI DEFENSORI EUNTI HISPANIAM.

Quid in supradictorum causis sit agendum uberius præscribit, collectis imperatorum legibus.

De persona presbyteri hoc attendendum est (Grat., 11, q. 1, c. 38), quia si quam causam habuit, non ab alio teneri, sed episcopus ipsius adiri debuit, (b) sicut hæc Novellarum constitutio manifestat, quæ loquitur de sanctissimis et Deo amabilibus ac reverendissimis episcopis, clericis et monachis.

(c) Petro gloriosissimo præfecto prætorio : (d) Si quis contra aliquem clericum, aut monachum, aut diaconissam, aut monastriam, aut ascetiam habet aliquam actionem, adeat prius sanctissimum episcopum, cui horum unusquisque subiaceat. Ille vero causam inter eos dijudicet. Et si quidem utraque pars his quæ iudicata sunt (e) acquieverit, jubemus per loci iudicem hæc executioni perfecte mandari, etc. Ne vero obijciatur quia de clerico hoc loquitur, non de presbytero,

duobus Teller., ubi sic incipit : *Joanni defensori eunti in Spaniam exemplum legis*. In Vatic. A præfigitur titulus : *Capitulare legum*, etc., ut in Excusis. In quinque Vatic. Rhem. et Colb., tantum præmittitur *Exemplum legis. De persona*.

(b) Ita omnes Mss. In Excusis, *sicut novella constitutio*.

(c) Excusi, contradicentibus omnibus pene Mss., *Imperator Justinianus Augustus, Petro*.

(d) In Turon., *Petro gloriosissimo præposito*. Additur in duobus Vatic., Rhem. et Colb., *pridie Kalend. Aprilis*.

(e) Vitiose irrepsit particula *non* in recent. Absit ab omnibus Mss., nec legi potest citra sensus jacturam.

lum est quia in eadem constitutione, (f) L. 1. A vocati, singulis causis atque personis præsentanea constituta præstamus, nullos penitus cujuscunque conditionis de sacrosantis Ecclesiis orthodoxæ fidei expelli, aut trahi, vel protrahi confugas. Et post pauca: Qui hoc moliri, aut facere, aut nuda cogitatione saltem atque tractatu ausi fuerint tentare, capitali et ultima supplicii animadversione plectendi sunt. Ex his ergo locis, eorumque finibus, quos anteriorum legum præscripta sanxerunt, nullos ejici aut expelli aliquando patimur, nec in ipsis Ecclesiis reverendis ita quemquam detineri atque constringi, ut ei aliquid aut victualium rerum, aut vestis negetur, aut requies, etc. Data pridie Kalend. Martii Constantinopoli, Leone Augusto tertium consule. (De his qui ad Ecclesiam confug. C. lib. 1, ll. Fidei et Præsentii.)

(g) Imperatores Arcadius et Honorius Augusti, ro præfecto prætor. Si quis in hoc genus sacrilegum perit, ut, in Ecclesias catholicas irruens, tibus et ministris, vel ipsi cultui locoque aliportet injuriæ, quod geritur a provinciæ rectorum animadvertatur, atque ita provinciæ moderator, tum et clericorum et catholicæ. Ecclesiæ ministris, loci quoque ipsius et divini cultus injuriam in convictos seu confessos reos sententia novellandum. Et post pauca: Sitque cunctis laudatæ atroces sacerdotibus aut ministris injurias publicum crimen insequi, atque de talibus reism mereri, etc. Datum VII Kalendas Maii, MeHonorio Augusto quater et Eutychiano consu2. de Episc. et Cler., l. Si quis., et c. Cod. Theod., tit. 2, cap. 31.)

suprascripti (i) tit. 15, const. 2: Imperator C is et Theodosius Augusti, Jonio præfecto prædeli ac devota præceptione sancimus nemini d sacrosantas Ecclesias confugientes (k) abducehac videlicet definitione, ut si quisquam contra rem venire tentaverit, sciat se Majestatis crimiretinendum. Data Kalendis Aprilis, Honorio et Theodosio tertio consulibus. Item l. ejusdem constit. 5. Imperator (m) Leo Augustus, Eutypæfecto prætor. Præsentii lege decernimus per oca valitura, excepta hac urbe regia, in qua nos te propitia degentes, quoties usus exegerit in-

1 ipso fonte habes quæ judicata sunt acquie-

quinque Vatic., in eadem constitutione quinqmo primo capitulo legitur. Sic explicari potest D abent plerique Mss., L. 1. c. no Rhemens. et quinque Vatic., titulo tertio tione undecima.

Albert. ac Rhem., Imperatoribus Arcadio et Aug. Theodoro presbytero.

Aug. et tres Vatic., tit. 12; Colb., tit. 11.

Andose in Ed., adducere.

Aug. cum quatuor Vatic., constit. 6.

quatuor Vatic., Imperante Leone August. Eri-

posito, 1 Turon., Colbert. et tribus Vatic., omissis imperare, post singuli privationem et verber-

lendum. Eadem prætermittuntur in Vatic. D. ex quorundam animis scrupulum evellam,

1 leges principum adducuntur in subsidium m, hoc probationis genus habent fastidio,

B De persona Stephani episcopi hoc attendendum est, quia nec invitatus ad iudicium trahi, nec ab episcopis alieni concilii debuit judicari, sicut prædicta Novellarum constitutio continet, quæ de episcopis loquitur. Ait enim: Sed neque pro qualicunque pecuniaria vel criminali causa ad iudicem civilem sive militem invitum episcopum producere vel exhibere citra imperialem jussionem permittimus; 1254 sed iudicem qui tale aliquid sive ex scripto, sive ex non scripto, præsumpserit (n) imperare, post cinguli privationem, xx librarum auri pœnam exsolvere jubemus Ecclesiæ cujus episcopus produci aut exhiberi jussus est; executorem similiter post cinguli privationem et verberibus subdendum, et in exilium deportandum. Item post multa: Si autem et a clerico aut laico quocunque aditio contra episcopum fiat, propter quamlibet causam, apud sanctissimum ejus metropolitam, secundum sanctas regulas et nostras leges causa judicetur. Et si quis iudicatis contradixerit, ad beatissimum archiepiscopum et patriarcham diocesanos illius referatur causa. (o) et ille secundum canones et leges huic præbeat finem.

Contra hæc si dictum fuerit, quia nec metropolitam habuit nec patriarcham, dicendum est quia a sede apostolica, quæ omnium Ecclesiarum caput est, causa hæc audienda ac dirimenda fuerat, sicut et prædictus episcopus petisse dignoscitur, qui episcopos alieni concilii habuit omnino suspectos. Quia

utiliter admonebo id fieri ratione volente, auctoritate duce. Ratio ex jure principum datur, atque ex legum civilium æquitate. Illas appello quæ jus naturale erunt, illustrant, muniunt, quod jurisconsultis usu venit. Canonistæ plerique aliam ineunt viam, et dum nimis scrupulose, ut omnia concedant auctoritati, verborum vel minutissimos sectantur apices, jus ipsum naturæ aut enervant aut obscurant nimis serviliter. Porro leges principum ipse canonum auctoritate commendari, vel cæcis notum est. Lucius III, Extr. lib. v, tit. 32, c. 1: Statuta canonum, ait, principum constitutionibus adjuvantur. Innocentius III, inib., c. 2, memorat traditionem civilem. Nicolaus I, dist. 10, c. 1, legibus imperatorum in controversiis ecclesiasticis utendum, modo non obviant canonicæ sanctioni. Citatur ibidem, c. 7, ex sancto Augustino, sed alieno sensu. Gelasius, dist. 54, c. 9, 10, 11, 12, vult custodiri legum tramitem. Mitto cætera multo illustriora, quæ in conciliis etiam primariis prostant, GUSSANV.

ergo sententia non a suo iudice dicta nihil firmitatis obtineat, lectionis hujus tenor ostendit, lib. C. vii, tit. 48, constit. 4. Imperatores Gratianus, Valentinianus et Theodosius Augusti, ad Potitum vicarium: *Et in privatorum causis hujusmodi forma servetur, ne quemquam litigatorum sententia, non a suo iudice dicta, constringat. Data xii Kalend. Octobris, Romæ, Ausonio et Olibrio consulibus. (Si a non compet. jud. C. l. vii, l. Et in privatorum.)*

Illud autem quod dicitur a servis suis accusatus, quia audiri minime debuerunt, hæc constitutio patefacit sic dicens, C. lib. ix, tit. 1, constit. 20. Imperatores Arcadius et Honorius Augusti, Eutychiano præfecto prætor. Si quis ex familiaribus vel ex servis cujuslibet domus cujuscunque criminis delator atque accusator exstiterit, ejus æstimationem, caput atque fortunas petiturus cujus familiaritati vel dominio inhæserit, ante exhibitionem testium, ante examinationem judicii, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio, ultore gladio feriat. Vocem enim funestam intercedi oportet potius quam audiri. Majestatis autem crimen tantum excipimus. Data v, Idus Novembris, Cæsario Atticoque consulibus. (De his qui accusare non poss. C. l. ix. l. Si quis.)

Si vero dictum fuerit quia hoc accusatus est, quod ad majestatis crimen attendit, nec ipsum de eo credendum fuit, si vita vel opinio ejus talis ante non exstitit, sicut lib. Pandectarum xlviii, ad legem Juliam (p) majestatis, scribit Modestinus, lege Famosi, paulo post principium: *Hoc tamen crimen a iudicibus non in occasione ob principalis majestatis venerationem habendum est, sed in veritate rei judicatur. Nam et persona spectanda est, an poterit facere, et ante quid fecerit, et an cogitaverit.*

Quod autem dicit idem episcopus, quia se absente aliqui vilissimi sint testes exhibiti, hoc si verum est, nullius esse momenti lege noscendum est, Constitutione novella quæ de testibus loquitur, c. 16: *Hoc quoque sæpius agnovimus, quoniam quidam aut apud locorum defensores, aut apud clarissimos provinciarum iudices, aut etiam, ut assolent, hic apud virum clarissimum magistrum census ingrediuntur, et queruntur tanquam ab alio passi aliquid contra leges, aut aliter læsi aut damnificati, testes volentes*

producere. At ne postea objiciatur eis quia per unam partem gesta confecta sunt, oportet et illum qui impetitur, in ipsa civitate constitutum ubi testimonia dantur, admonitum a iudice sive a defensore advenire, et audire attestationes. Si vero noluerit advenire, sed contempserit, ut ex hoc ab una parte testimonia adversus eum inutilia sint, sancimus hujusmodi testimonia ita valere, ac si non ex una parte consisterent, sed etiam ipso præsentem fuissent facta. Si enim recusaverit, et venire noluerit, et audire quæ deponuntur, cum utique in publico sit, et non ex inevitabili quadam necessitate venire non possit, similis advenienti erit, et nulla utilitas ex contemptu suo ei adhibebitur, sed videbuntur quidem in utriusque præsentia probationes factæ (q). Ecce admonendus est semper adversarius, ut ad audiendos testes adveniat. Quod quia hic omisum est, necesse est ut quod contra leges actum est firmitatem non habeat. (Authen. de test., § Et hic vero.)

Quales autem (r) testes, vel cujus opinionis ad testimonium admittendi sunt, plurimæ leges ostendunt, quæ pene nulli habentur incognitæ; quæ etiam et illud sanciant, ut vilissimis testibus sine corporali discussione credi non debeat. Quod autem dicitur, quia nihil scriptis judicatum est, (s) legendus est tit. 44 lib. vii Codicis, quia scriptis debuit judicari. Nam ibi inter alia præcipitur ut sententia quæ sine scripto dicta fuerit nec nomen sententiæ habere mereatur. (Ubi supra, § Testes.)

(a) SENTENTIA JOANNIS DEFENSORIS.

Exemplum sententiæ pro Januario Malacitano episcopo.

In nomine Domini, imperatore illo, illa die, illa indictione.

Ille cui officium cognitoris injungitur ita se pure ac intemerata conscientia debet in omnibus exhibere, ut ex his (b) quæ in aliis iudicat ipse ultionem æterni examinis non incurrat. Dum igitur ex deputatione beatissimi atque (c) apostolici domini mei papæ Gregorii ego Joannes defensor inter Januarium episcopum Malacitanæ civitatis atque inter illos et illos episcopos (d) cognitores sedissem, necesse habui causam prædicti Januarii interna inquisitione discutere, et a partibus subtiliter querere veritatem, si, ut petitio ejus continet, transmissis clericis a memoratis episcopis

(p) In Vatic. A, B, F, Remig. et Colbert: *majestatis digest. septimo, Modestinus, lib. xii Pand. et. post pauca.*

(q) Hic paulo discrepant Vatic. B et D, ac Rhem., sed hoc loco videntur corrupti.

(r) De testibus duo sunt tituli Extr. l. b. ii, quos subsequitur aller, de fide instrumentorum. In cujus c. 2 hæc lego: *Scripta authentica, si testes in scriptis decesserint, non videntur nobis alicujus firmitatis robur habere, nisi per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publicata, aut authenticum sigillum habuerint per quod possint probari.* Reges nostri quo falsitatis occurrerent, multa sanxerunt, quorum aliqua reperiet lector in magna collatione Ordinationum regiarum, lib. iv, tit. 5. Hanc Ludovici XII legem exscribo: *Notarii nullum pactum exscribent, nisi personas contrahentes probe noverint, aut certe fidei testibus assertoribus ipsis liqueat easdem ipsas esse per-*

sonas quæ contrahunt, alioquin e notariorum numero expungantur. Franciscus I, an. 1535, addidit: *Notarii nullum perscribent contractum sine testibus, qui et notariis et personis contrahentibus noti sint.* Contrario usu invalescente instrumentis adulterinis abundamus. GUBSANV.

(s) Vatic. A et E, *legendus est titulus 19 lib. vi Constitut. quia.* Consentit Turon. mutato 19 in 18. In Rhem., *legendum est ff. 44 libri vi Constit.*

SENTENT. JOAN. DEF. [Al. 55]. — (a) Exstat in quibusque Vatic., quatuor Colbert., duobus Teller, utroque Rhem. et Turon. Abest a Norm.

(b) In Rhem., Colbert. et Vatic. A et D, *quæ alius indicat.*

(c) Addunt Excusi, faventibus paucis admodum Mss., *et jussione.*

(d) Colbert. et Vatic., *cognitores resedissem.*

una cum hominibus gloriosi Comitoli, de
sia fuerit violenter abstractus. Qui dum mul-
tra se invicem, sicut gesta testantur, obji-
t, ad conclusionis hunc utraque partes ali-
lo terminum pervenerunt, petentes me de
s debere judicare. Unde sollicite relegens
cta sunt, et veritatem diligenti investigatione
rens, nullam in antedicto Januario culpam
xillio vel depositione digna esset puniri, sed
illum ejectum de Ecclesia violenter inveni.
anquam hujusmodi temeritatem legum cen-
strictissime feriat, ego tamen legum vigo-
cerdotali moderatione temperans, (e) mediis
anotis Evangelis, quibus presentibus ab
in hoc cognitor resedi iudicio, ea quæ contra
tatuta sunt, licet jure non teneant, nec ali-
sint momenti, injusta tamen et infirma esse
ntio, atque illos et illos memoratos episco-
ui, postposita consideratione sacerdotali, in
sui præjudicium atque condemnationem in-
it contra Dei timorem versati sunt, condem-
in monasterio recipiendos ad agendam in
s pœnitentiam statuo atque decerno. Illum
ui locum antedicti sanctissimi Januarii con-
rorum canonum statuta nequiter præsump-
adere, condemnans, privari sacerdotio et ab
ecclesiastico ordine removeri statuo, ut et
od male est adeptus amittat, nec ad officium
nte indigne gesserat revertatur. Sæpedictum
sanctissimum Janarium episcopum abso-
loco suo in episcopatus gradu Deo auctore
ac modis omnibus reformari constituo.

EPISTOLA XLVI.

AD JOANNEM DEFENSOREM.

*tos ac depravatos Capricanæ insulæ monachos
in viam reducat.*

Gregorius Joanni defensori.

canonicam distictionem culparum contra se
as excitat, postponere quæ corrigenda sunt non

la de re jam diximus ad epist. 15 lib. viii.
m formam a laicis iudiciis observatam
testis est Cassiodorus, lib. iv Variar., epist.
diis sacrosanctis Evangel. cum tribus honora-
s partium consensus elegerit, etc.

T. XLVI [Al. 54]. — (a) Melius Capraria, vul-
rera, insula maris Iberici seu Balearici, Ma-
adjacens in Austrum, vixque duabus leucis
icis ab ea distans versus promontorium Sa-
m. Gussanv. In omnibus Norm., Corb., Col-
et tribus Vatic., quod in Capria insula juxta
cam est positum.

n Rhem., Colbert. ac Corb., considerat. Ca-
is ordo leges canonum significat. Eodem
canonicus ordo sumitur lib. xiv, epist. 6,
a can. 15 synodi Augustodun. an. 674: de

A debemus, ne dissimulatione vires dare pravis acti-
bus, quos falsa disciplinæ resecare nos convenit,
videamur. Quia ergo pervenit ad nos monachos
monasterii (a) in Capricana insula, quæ juxta Ma-
joricam insulam est posita, ita perverse agere, ac
vitam suam diversis facinoribus submisisse, ut
non omnipotenti Deo, sed antiquo se hosti, quod
cum gemitu dicimus, ostendant potius militare,
experientia tua, præsentis auctoritate commonita,
ad prædictum monasterium accedere, et vitam
moresque illic conversantium subtili studeat inve-
stigatione perquirere, et ita quæque resecatione di-
gna repererit, sicut 1257 canonicus ordo (b) de-
siderat, congrua ultione corrigere, atque eos quæ
observare debeant (c) informare, quatenus emen-
dationis tuæ modus, et istos ad viam rectæ conver-
sationis reducere, et te apud nos nullo modo va-
leat accusare culpabilem.

EPISTOLA LXVII.

AD THEODORUM CURATOREM.

Petrum ejusque matrem amanter commendat.

Gregorius Theodoro (a) curator.

Postquam sic de gloriæ vestræ sinceritate præ-
sumimus, ut vestros vos credamus reputare qui
nostri sunt, latori præsentium Petro, viro magnifi-
co 1258 ad promerendum bonitatis vestræ gra-
tiam hoc solum sufficere poterat, indicare quia
noster est. Sed quoniam paterna commendatio bo-
ni filii mentem solet semper accendere, paterna
dulcedine salutantes, petimus ut memorato filio
nostro, atque memoratæ filiæ nostræ gloriosæ ma-
tri ipsius, patrocinii vestri gratiam ostendatis,
eosque et illic positos tuitionis vestræ remedio fo-
veatis, et venientes ad nos vestris subsidiis adjuve-
tis, quatenus dum ea quæ gloria vestra ex se solet
impendere, nostra benignius epistola interveniente,
præstiterit, et ipsam rem consuetam videatur lau-
dabiliter exhibere, et non sibi pro sua bonitate
gratiarum esse per omnia faciat debitores (b).

*abbatibus vero vel monachis ita observare convenit,
ut quidquid canonicus ordo vel regula sancti Be-
nediti edocet, et implere, et custodire in omni-
bus debeant.* Nemo igitur hic somniet per canoni-
cum ordinem intelligendum canonicorum sta-
tum, cum de monachis insulæ Caprariæ agatur.

(c) In solo Vatic. B. reformare.

D EPIST. XLVII [Al. 57]. — (a) Ita in Victor. In Va-
tic. A, legitur *procuratori*. In his duobus tantum
Codicibus reperitur hæc epistola.

(b) In laudato Codice Vatic. subditur *mense
Septembri, indict. septima*. At libro dno decimo hæc
epistola continetur, qui pertinet ad indict. quin-
tam. Unde patet parum habendam esse rationem
notæ hujus chronologicæ.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

Indictione septima.

1259 EPISTOLA PRIMA.

AD PAULUM SCHOLASTICUM.

Gratulatur tum de illius cum Leone episcopo reconciliatione, tum de zelo in maleficos.

Gregorius Paulo scholastico (a) Siciliæ.

Quanto nos gloria vestra tristes dudum effecerat, propter quod se adversus reverendissimum fratrem et coepiscopum nostrum Leonem querelas habere aliquas perhibebat, tanto eodem fratre nostro ad nos modo veniente cor nostrum gavisum est, quia in pristinam vos concordiam, Deo propitio, ad invicem rediisse testatus est. Qui etiam inter alia bona quæ in vestris laudibus referebat adjecit omnino vos in ultione maleficorum sollicitos ac districtos, sicut revera nobiles et Christianos oportuit, exstitisse. Unde valde in nobis lætitia quam de vobis sumpseramus excrevit, quia illum vobis per hoc placabilem redditis contra cujus inimicos zeli vestri rectitudinem exerceatis. (b) Præterea gloriam vestram paterna dulcedine salutantes, hortamur ut quia satis est moribus vestris accommodum pacem diligere, reparatam inter vos gratiam nullius lingua perturbet, sed sic in vobis erga paternum amorem charitas ardeat, ut eam adversi flatus more flammæ non extinguant, sed augeant. Nam et eundem antedictum fratrem nostrum hortati sumus ut ita paternam vobis dilectionem impendat, quatenus reciprocum gloriæ vestræ affectum (c) non otiose, sed velut mutuum tanquam fenerator semper possit exigere.

EPISTOLA II.

AD VITALEM DEFENSOREM SARDINIÆ.

De neglectis xenodochiis. De protegendis apud imperatorem Sardis. De quibusdam post lapsum ordinatis in abbates. De constructo in domo Pomponianæ monasterio. De requirendis Ecclesiarum et monasteriorum rebus. De Januarii episcopi infirmitate, tempore sacrificii.

Gregorius Vitali defensori Sardinie.

Experientia tua indicante, comperimus xenodochia in Sardinia constituta gravem habere neglectum. 1260 Unde reverendissimus frater et coepiscopus noster Januarius vehementissime fuerat objurgandus, nisi nos ejus senectus ac simplicitas, et superveniens ægrotudo, quam ipse retulisti, suspenderet. Quia ergo ita est positus, ut ad aliquam ordinationem esse non possit idoneus, œconomum ejus Ecclesiæ, atque

Epist. I [Al. 58, ind. 6]. (a) Abest Siciliæ ab Excusi, licet in omnibus Norm., Vatic., Corb., etc., legatur.

(b) Editi, propterea.

(c) Idem, non odiose.

Epist. II [Al. 59, ind. 6]. — (a) Raro occurrit in his epist. archipresbyteri mentio. Sæpius apud Gregorium Turon., ut lib. 1 de Gloria mart., capp. 78 et 90, maxime vero lib. v Hist., c. 5, ubi de Munderico in locum Tetrici Lingonensis episcopi adhuc superstitis ordinato, ea tamen lege ut dum

A Epiphanium (a) archipresbyterum ex nostra districta auctoritate commune, (b) ut eadem xenodochia ipsi in periculum suum sollicitè ac utiliter studeant ordinare. Nam si quis illic post hoc neglectus exstiterit, nulla se noverint posse hoc apud nos ratione aliquatenus excusare.

Quoniam vero possessores nos Sardinie petiverunt ut, quia diversis oneribus affliguntur, Constantinopolim pro eorum debeas remedio proficisci, licentiam tibi eundi concedimus. Sed et dilectissimo filio nostro Bonifacio scripsimus, ut sum tibi pro remedio illius provincie studeat adhibere solatium.

De Ecclesiis autem quas vacare sacerdotibus indicasti, prædicto reverendissimo fratri et coepiscopo nostro Januario scripsimus, ut eas debeat ordinare; sic tamen, ut non omnes ad episcopatum de Ecclesia ipsius eligantur. Nam sic eum convenit alias ordinare, ut Ecclesiæ suæ de personis quæ in ea (c) possint proficere necessitatem non faciat.

Illud igitur quod ad gubernationem quorundam monasteriorum personas esse præpositas quæ ante, dum adhuc in monachico et minori essent ordine, lapsæ sunt, indicasti, officium quidem abbatis suscipere nisi omnino correcta vita, et digna præcedente pœnitentia, minime debuerunt. Sed quoniam jam abbatum, sicut dicis, officium susceperunt, de vita, moribus ac sollicitudine eorum cura gerenda est. Et si actus eorum inventi contra officium non fuerint, in eo quo sunt ordine perseverent; alioquin, remotis eis, alii qui commissis sibi animabus prodesse valeant ordinentur.

C Causa præterea de monasterio sancti Hermæ, quod in domo Pomponianæ religiosæ femine (d) a fratre nostro constructum est, quia plus blandimentis quam districtione agenda est, experientia tua apud eandem mulierem cum dulcedine agere studeat, quatenus nec illa in peccatum proprium 1261 auctoris sui debeat postponere voluntatem, et tu utilitates monasterii valeas salubriter procurare. Puellas autem suas quas antedicta Pomponiana in monasterio mutata olim religiosa veste convertit, abstrahi ab ea vel inquietari nullo modo patiaris, sed in ea qua sunt conversatione, Deo protegente, permaneant.

Pro requirendis vero rebus Ecclesiarum, vel monasteriorum, sive piarum causarum, quod scripsisti,

D beatus Tetricus viveret, hic (Mundericus) Tornodense castrum ut archipresbyter reget.

(b) Excusi, invitis Mss. Corb., Rhem., Norm., Vatic., etc., xenodochia sine periculo suo.

(c) Hoc est, ad altiorum gradum promoveri. Idem significat verbum crescere. Vide lib. 1, epist. 19; lib. vii, epist. 32; et notam c ad epist. 18 libri xi, indictionis 10, ubi augeri idem significat.

(d) Omittitur a fratre nostro in quatuor Vatic., omnibus Norm., Corb. et plerisque.

prius quidam hi quorum interest admonendi sunt, ut ab eis, te insistente atque solatiante, modis modis omnibus requirantur. Quod si forte vel ipsi negligentes exstiterint, vel certe qui eas requirere debeant inventi non fuerint, tunc omnia ipse perquire, atque ita reperta recollige, ut manu aliquod iudicium inferre cuiquam minime videaris.

De xenodochiis itaque Hortulani atque Thomæ nil hactenus horum quæ indicasti cognovimus. Ea propter experientia tua jussionem principis ex hoc datam diligenter inspiciat, et omnia secundum ejus tenorem disponat, et nobis quidquid egerit innotescat.

De hoc igitur quod scripsisti, fratrem et coepiscopum nostrum Januarium tempore quo sacrificium celebrat tantam pati frequenter angustiam, ut vix post longa intervalla ad locum (e) canonis redire valeat quem reliquit, atque ex hoc multos dubitare si communionem debeant de ejus consecratione percipere, admonendi sunt ut nullatenus pertimescant, sed cum omni fide et securitate communicent, quia ægritudo personæ sacri mysterii benedictionem nec mutat nec polluit. Secretius tamen omnino idem frater noster hortandus est, ut quoties aliquam molestiam senserit, non (f) procedat, ne ex hoc et se despiciendum præbeat, et infirmorum animis scandalum faciat.

Præterea Pomponiana, religiosa femina, quæ nobis est hæreditatem quondam generi sui Epiphani, in qua Epiphanius idem Matronam conjugem suam filiam antefatæ Pomponianæ usufructuariam constituerat, monasterio quod in domo sua fundari statuerat, et postea extincto usufructu modis omnibus profuturam, atque alia quæ eidem Matronæ proprietatis jure probantur competere, ab experientia tua et a reverendissimo fratre et coepiscopo nostro Januario injuste sublata, et exinde nihil hactenus, vel filiæ suæ redditum, vel profecisse monasterio. Quod si ita veritas se habet, et aliquid te indecenter fecisse cognoscis, absque ulla mora ablata restitue; aut certe si aliter esse putas, ne gravari pars adversa præjudicialiter videatur, electorum cum ea iudicium hac de causa nullo modo subire postonas, ut utrum vera justaque ejus sit querimonia, definitione iudicii declaretur.

EPISTOLA III.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Positam Romæ domum cum Epiphanio Romanæ Ecclesiæ diacono permutare concedit.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Sicut rationi contraria procul est abjicienda petitio; ita in his quæ bened desiderantur effectum negare non convenit. Quia igitur, ut fraternitatis tuæ petitio, quæ tenetur in subditis, continet, in qua tecum una

(e) Observat Mabillonius, comment. in Ord. Rom., pag. 48, preces illas quas absoluto trisagio sacerdos submissa voce recitat, *canonicam precem* appellasse veteres, in primis Vigilium papam in epistola ad Profuturum episcopum Bracarensem. Precem illam canonem primum aut inter primos absolute vocat Gregorius, lib. ix, indict. 2, epist. 12.

A presbyteri et diaconi, cæteraque ecclesiastica officia subscribentes præbuere consensum, domum cum horto et balneo suo, atque omnibus ad eam pertinentibus, in hac urbe Roma positam, quæ ad jus Panormitanæ Ecclesiæ ex hæreditate quondam Flori viri magnifici pervenisse dignoscitur, cum dilectissimo filio nostro Epiphanio diacono permutare desideras; propter hoc quod domus ipsa, ita parte detecta, parte diruta, parte igne probatur esse consumpta, ut nihil exinde commodi, sicut testaris, ante multos jam annos tunc usque ecclesiasticis utilitatibus potuisset accedere, atque hac in re nostra tibi dari postulas auctoritate licentiam; provisionis tuæ intensionem diligentius intuentes, postquam et nobis cognitum est domum ipsam in eo esse statu quo asseris, atque ita minante ruina quotidie deteriorem fieri, ut non solum Ecclesiæ tuæ non utilis, sed potius subinde damnosa posse videatur existere; ideo pro permutandi tibi eam cum balneo et horto suo, omnibusque generaliter ad eam pertinentibus, juxta petitionem tuam, quam veritatis et rationis apud nos ordo suffulcit, hujus auctoritatis nostræ serie liberam per omnia concedimus facultatem, quatenus hujusmodi accepta licentia, nec te culpa de temeritate vel incautela respiciat, nec ille aliquid dubietatis incurrat. Nam providum salubreque est aliquid compendii procurare, unde nulla spes est lucri, sed magis damni formido.

EPISTOLA IV.

AD FANTINUM DEFENSOREM PANORMITANUM.

C *Exhilarati episcopi actibus invigilet, tum ut ille clero suo charitatem, tum ut obedientiam illi clerus exhibeat.*

Gregorius Fantino defensori Panormitano.

Talia ad nos de fratre et coepiscopo nostro Exhilarato, sicut et ipse nosti, pervenerunt quæ districta omnino essent ultione plectenda; sed quoniam his eam reverendissimus frater et coepiscopus noster Leo, qui etiam in causa ejus iudicem se fuisse testatus est, levigavit, ad Ecclesiam suam illum retransmittendum esse prævidimus, judicantes sufficere illi hoc quod eum hic 1263 diutius retinentes affliximus. Itaque experientiæ tuæ præcipimus ut erga mores actusque illius curam habeat, atque eum frequenter admoneat, quatenus se ad impendendum clericis suis charitatem benignum, et si res exegerit, ad corrigendas culpas debeat se exhibere sollicitum. Sed et clerum ejus admonere te volumus, ut humilitatem illi, ac obedientiam quam Dominus mandat, exhibeat, nec in aliquo illi superbus præsumat existere. Quod si quis eorum, (a) id est sive episcopus, sive clericus, admonitionem tuam neglexerit, ex hac nostra auctoritate canonica coercionem inobedientiæ cul-

Vide not. 24, ad Lib. Sacram.

(f) Quid sit *procedere* jam alibi docuimus, et fuse exponit nota 471 in Lib. Sacram.

EPIST. III. Al. 60, ind. 6.

EPIST. IV [Al. 61, ind. 6]. (a) Ita quinque Vatio., omnes Norm., Corb., etc., cum in Excusis legitur *id est, laicus sive clericus, aut vel clerus*.

pam aut tu, sicut prævideris, corrige, aut nobis A
renuntiare festina, ut disponere valeamus qualiter
disciplinæ frenum extra iter suum eos pergere non
permittat quos ad excessum aculeus pravæ mentis
irritat.

EPISTOLA V.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

*Causam Petri cum Fantino defensore perquirat dili-
genter faciatque iudicium.*

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Quia sunt culpæ in quibus culpa est relaxare
vindictam (*Grat., dist. 28, c. 10*), quærendasemper
est veritas, ut inquiri debeat utrum accusatum no-
xa condemnet a pœna innocentia patefacta subdu-
cat. Itaque pervenit ad nos Fantinum defensorem
ultionem exercere in Petrum latorem præsentium
voluisse, pro eo quod, quantum dicitur, (a) reli-
ctam cujusdam diaconi, tempore quo conductor
fuerat, marito tradiderit. Sed quoniam iste conju-
gem diaconi asserit non fuisse, dicens nec virgi-
nem illam ad eum venisse, (b) denique ut nec re-
ligiosam mutare vestem præsumeret postquam ille
in ordine sacro promotus est, adjiciens etiam prius-
quam (c) ad diaconem perveniret et postea prava
illam opinione vixisse, ideo fraternitatem tuam his
hortamur assatibus, ut cum Dei, sicut decet, timo-
re, causam hanc subtili omnino investigatione per-
quirat; et si ita in conjugio diaconi (d) mulier
fuisse constiterit, et suprascriptus lator memorato
defensori et rectori patrimonii ad vindictam modis
omnibus tradatur, et cum competenti emendatione
ii qui male sociati sunt disjungantur. Si vero in C
ejus conjugio non fuit, memoratum Fantinum ex
nostro mandato commonere te volumus, ut eis fa-
cere nil præsumat, (e) nec falsa illum accusatio apud
eum in aliquo prægravet. (f) Quia vero res suas ante-
dictus Petrus apud Ecclesiæ colonos perhibet retine-
ri, volumus ut sine cujusquam impedimento eas ha-
beat, 1264 si tamen ita est exigendi licentia. Nam
et si inventus fuerit esse culpabilis, non res suas
amittere, sed in se debet dignam ultionem suscipere.

Epist. V [*Al. 62, ind. 6*]. — (a) De relicta diaconi
supra, epist. 36 lib. iv.

(b) Ita legitur in Vatic., Norm., Colbert., Rhem.,
Corb., et in vet. Edit., quem locum sane obscurum
hic mutatum legimus in Edit. Vatic. denique nec
religiosam mutasse vestem, postquam.

(c) In Recent., priusquam ad diaconatum perveni-
ret, invitis Mss.

(d) Vulgati, mulierem de qua igitur junctam fuisse.

(e) In Excusis, nec illum accusatio. Corb. et Norm.,
pro falsa, habent fallax.

(f) Hic dissentiunt Mss. In Vatic B, E, F, Corb.,
Colbert., Aud., Lyr., quia vero reliquam... per-
hibet reducere... cum habeat. Rhemensis consentit,
nisi quod pro reliquam habet relictam. Becc. et
Sag. rem aliquam. Vulgatam lectionem retinuimus,
rejecta tamen voce solum ante res suas, quæ sen-
sum evertibat, aliundeque a Mss abest.

Epist. VI [*Al. 1*]. — (a) Cæsena, vulgo etiam Ce-
sena, urbs Italiæ ad Sapim fluvium, Sarsinam in-
ter et Ravennam, episcopalis sub archiepiscopo
Ravennate, sita in Senonibus et in Flaminia, quæ
nunc provincia Romandiola dicitur, vulgo la Ro-
magna, status ecclesiastici. GUSSANV.

(b) Excusi, nulla existente causa vel culpa; et
paulo post, coram testibus quibusdam diaconis.

EPISTOLA VI.

AD MARINIANUM RAVENNATEM EPISCOPUM.

*Fortunatum abbatem injuste depositum restituat, et
episcopum reprehendat quod a prædecessore ordi-
nata absque causa mutaverit.*

Gregorius Mariniano episcopo Ravennæ.

Quia incongruum valde est a suscepto officio
sola quemquam voluntate suspendi, quem culpa
non removet, sollicitè disponendum est ut nec
prior ordinatio irrationabiliter destruat, nec sine
emendatione quæ male secuta fuerint relinquantur.
Fortunatus itaque, lator præsentium, in monaste-
rio sanctorum Laurentii et Zenonis, quod (a) in
Cæsinati castro est constitutum, a Natali quondam
episcopo officium sibi abbatis asserens esse com-
missum, nunc se a successore ejus Concordio (b)
nulla existente culpa exinde remotum, atque alium
in loco suo queritur ordinatum. Quod etiam coram
quibusdam diaconis nostris, præsentè diacono
prædicti Concordii episcopi sui causas allegante,
ex parte ita esse perclaruit. Sed quoniam (c) cer-
tior in partibus illis ubi res acta est potest esse
probatio, fraternitas tua diligenter atque sollicitè
hoc studeat perscrutari. Et si nulla manifesta cau-
sa depositionis existit, quæ prædictum Fortuna-
tum abbatis officio removeret, eum in suum locum
reformare festinet, atque ejus episcopum digna re-
prehensione increpare non desinat, cur decessoris
sui, nullis provocatus excessibus, destruere ordi-
nationem molitus sit. Si vero aliter quam edocti
sumus causam esse pars altera dixerit, subtili ve-
ritas investigatione quærenda est; et ita quidquid
canonicus ordo poposcerit terminandum, ut nulla
a de re denuo querela remaneat. (d) Data mense
Octobri, indictione 7.

EPISTOLA VII.

AD ALCYSONEM CORCYRÆUM EPISCOPUM.

*Cassiopi castrum sub Corcyræi episcopi jurisdictione
permaneant; ex illo tamen non ejiciantur Euræ
sacerdotes.*

Gregorius Alcysoni episcopo (a) Corcyræ.

(c) Hæc verba videtur sanctus Gregorius ex epi-
stola Patrum Africanorum ad Cælestinum data
hausisse. Sic enim habet: *Nulla Patrum definitione
hoc Ecclesiæ derogatum est Africanæ, et decreta Ni-
cæna sive inferioris gradus clericos, sive ipsos epis-
copos suis metropolitanis apertissime commiserunt,
Prudentissime enim justissimeque providerunt quæ-
cunque negotia in suis locis ubi orta sunt finienda;
nec cuique provinciæ gratiam sancti Spiritus defu-
turam... aut quomodo ipsum transmarinum (Id est
Romanum) iudicium rectum erit, ad quod testium
necessariæ personæ vel propter sexus, vel propter se-
nectutis infirmitatem, multis etiam aliis intercur-
rentibus impedimentis adduci non poterunt? Nam ut
aliqui tanquam a lux sanctitatis latere mittantur,
nulla invenimus Patrum synodo constitutum, etc.*
Certe si unquam jus est revocandi domum, ut lo-
quantur jurisconsulti Dig. lib. v, de iudiciis, maxi-
me in causis in quibus testium usus est. GUSSANV.

(d) In uno e Colbert. hæc nota chronologica præ-
figitur epistolæ, silentibus aliis Mss. In Remigiano
post hanc epist. legitur mense Novembri, indictio-
ne 7. Verum hæc ad epist. sequentem pertinere
credimus.

Epist. VII [*Al. 2*]. — (a) Vulgo Corfou, insula pro-
vinciæ Nicopolitane, Epiro adiacens. In multis Norm.

Non immerito elati cordis retundi postulatur ambitio quando, (b) sacrorum canorum vigore postposito temerariæ præsumptionis excessus aliena illicitè concupiscendo, non solum ad generanda dispendia 1265 noxius, verum etiam paci ecclesiasticæ probatur esse contrarius. Relectis igitur fraternitatis tuæ epistolis, quæ (c) de Cassiopi castro, quod in tua situm est diocesi, ab episcopo Eurie (d) civitatis prius vel modo sint acta cognovimus, et contristati sumus quod hi qui Ecclesiæ tuæ pro impensa sibi charitate debitores esse debuerant, ei inimici magis fieri nullo sunt pudore prohibiti; denique ut contra ecclesiasticam ordinationem, contra sacerdotalem modestiam, contra sacrorum canonum statuta, prædictum castrum de jurisdictione tua abducere, ac suæ molirentur potestati subicere, ut fierent quodammodo domini, ubi prius suscepti fuerant peregrini. Qua de quoniam Andreas, venerabilis memoriæ frater noster, Nicopolitanus metropolita, adnitente sibi quoque (e) principali jussione, in qua ei causæ hujus fuerat injuncta cognitio, prolata, sicut nobis patuit, noscitur statuisset sententia antefatum Cassiopi castrum sub jurisdictione Ecclesiæ tuæ, quemadmodum semper fuit, debere persistere, formam ejusdem sententiæ comprobantes, apostolicæ sedis auctoritate eam favente justitia confirmamus, atque per omnia robustam manere decernimus. Nam nulla æquitatis ratio, nullus canonum ordo consentit ut parochiam alterius alter aliquo modo debeat occupare. Unde licet distractionem contra se non modicam hujus litigii culpa videatur exigere, propter quod ab eis mala pro bonis sint redita, studendum tamen est ut excessu (f) benignitas non vincatur, nec illud quod extraneis debetur fratribus etiam necessitatem patientibus denegetur, ne nihil charitas agere in episcoporum mentibus judicetur, si sine consolationis remedio hi quibus magna est habenda compassio relinquantur. Oportet ergo ut sacerdotes vel clerus Eurie civitatis ab antefati Cassiopi castri habitatione nullatenus repellantur, sed et beati Donati sanctum ac venerabile corpus, quod secum detulerunt, in una ecclesiarum

legitur *Corsicæ*, pro *Corcyræ*, sed mendose; qui error in consequentibus emendatur. Omnes cum Colbertinis, Rhem. et tribus Vatic. habent *Alcysonis*. In Vatic. B, *Muriano episcopo Ravennæ*.

(b) Ecclesia regitur canone. Canones autem crebris, ut fit, dispensationibus sauciantur, vilescunt, contemnuntur. Id vero mirum, si forte cuidam minus favemus, opponimus canones; favere si lubet, negligimus. Protero exempli causa concil. Trid., cujus disciplinam nunc vindicamus acriter, nunc violamus impune pro libito. GUSMANV.

(c) Nunc pagus Epiro adjacens in ora boreali Corcyræ insulæ ad mare Ionium sub dominio Venetorum. GUSMANV.

(d) In Excusis, mendose, *Isauriæ*. In omnibus Mss. Angli., Norm., et in Vatic. F, legitur *Eurie*. In Colbert., Regio et Rhem. necnon in tribus Vatic., *Eurissæ civitatis*, quod idem est. Eadem lectio perseverat in sequentibus epistolis. Ita legendum esse annotavit eruditus Holstenius in Georg. Sacre pag. 117. Eurie autem, Italia *San Donato*, urbs Epiri, olim episcopalis, cujus episcopus Marcus Eurias subscripsit concilio Chalcedon., act. 1, et Theodo-

Antedioti loci quam elegerint, sive intus, sive foris habeant recondendi debita cum veneratione licentiam. Sic tamen ut dilectioni tuæ, in cujus parochia castrum ipsum est positum, emissa procuretur cautione munitio, per quam promittat episcopus Eurie nullam sibi in eo potestatem, nullum privilegium fore, nullam jurisdictionem, nullam tanquam (g) cardinalis episcopus ulterius auctoritatem defendere; sed pace Deo propitio reddita, ablato venerabili sancti Donati, si maluerint, corpore, ad propria se modis omnibus reversuros. Ut hujus promissionis persistente memoria, nec illi 1266 de cætero quidquam sibi illic principaliter quacunque occasione audeant vindicare, sed omni se tempore esse ibidem hospites recognoscant, et fraternitatis tuæ Ecclesia juris vel privilegii sui in qualibet parte præjudicium non incurrat. (h) *Vide inf. epp. 8 et 13.*

EPISTOLA VIII.

AD BONIFACIUM DIACONUM.

Apud imperatorem agat ut, subreptam de Cassiopi castro jussionem rescindens, sententiam suam servari præcipiat.

Gregorius (a) Bonifacio diacono Constantinopoli.

Quoties nos eorum discordia tristes facit qui pacis prædicatores esse debuerant, magna sollicitudine studendum est ut, litigii (b) ablata materia, ad concordiam redeant qui diversa ab invicem voluntate discordant. Quæ igitur de Cassiopi castro, quod in insula Coreyra est positum, acta sint, qualiterve id de jurisdictione Corcyritani episcopi episcopus Eurie molitur subtrahere, et suæ nequiter jurisdictioni subicere, valde prolixum est dicere. Sed dilectioni tuæ ut cuncta subtiliter comprehendat, fratris nostri Alcysonis episcopi Coroyræ scripta transmisimus, atque ejus illic venire hominem fecimus, qui etiam verbo minutius te ad singula possit instruere. Hoc tamen breviter indicamus, (c) quia dum Mauricio quondam imperatori esset in præjudicium Ecclesiæ Corcyritanæ subreptum, nec jussio ejus, quippe quæ contra leges et sacros canones data fuerat, habuisset effectum, et indecisa inter partes contentio reman-

rus concil. Constant. sub Menna. Ejusdem episcopus fuit sanctus Donatus tempore Honorii papæ, unde et ei hodie nomen.

(e) Principalis jussio est jussio principis, seu imperatoris.

(f) Vatic. A et F ut excessum benignitas non vindicat. Vatic. D, ut excessum non videatur perpetrare.

(g) Id est, titularis, sive principalis, ut in epist. seq., sive proprius, ut epist. 8, nuno. 13. GUSMANV.

(h) In Colbert. vet. et in Vatic. A et F, legitur, initio epist., mense Novembri, indict. 7. In alio Vatic., mense Octobri, etc.

Epist. VIII [Al. 3]. (a) De eo supra, lib. XIII, epist. 38. Prius non legebatur Constantinopoli, sed ut adderetur persuaserunt Mss. Norm., Vatic., Reg., Colbert., etc.

(b) Recent., ablata memoria. Secus in Mss. Norm., utroque Rhemensi, Colbert., etc., ubi legitur materia vel materiæ.

(c) Recentiores, quia dum Mauricio imper. esse quodam in præjudicio; spreto immerito Mss. et Vet. Editis.

sisset (d) aliam illum ad Andream quondam fratrem nostrum tunc Nicopolitanum metropolitam jussionem dedisse, ut quoniam utraque pars ejus erat jurisdictioni subjecta, ipse hanc causam cognoscere et finire canonice debuisset. Qui metropolita, cognita causa prolataque sententia, cujus tibi exemplaria misimus, prædictum Cassiopi castrum sub potestate ac jurisdictione Corcyritani episcopi, cujus et semper fuit diocesis, esse distinxit. Quam nos sententiam comprobantes, apostolicæ sedis auctoritate prævidimus confirmandam. Et ne ea quæ decrevimus, ita potuissent esse districta, ut nihil benignitatis habere videretur admistum, curæ nobis fuit ita causam pro tempore disponere, sicut sententiæ nostræ, quam ad te misimus, textus ostendit, ut neque episcopus, vel clerus Euriæ civitatis necessitatem habitationis incurrerent, nec Corcyritanæ Ecclesiæ privilegia in aliquo turbarentur. Sed quia (e) inter ipsa primordia serenissimo 1267 domno imperatori subreptum est, atque contra judicatum Nicopolitani metropolitæ quo ecclesiastica rectitudine et canonica ratione suffultum est, episcopo Euriæ, quod nec sine dolore audire vel loqui sine gemitu possumus, cum majori injuria episcopi Corcyritani atque clericorum ejus, antefatum Cassiopi castrum traditum memoratur; ut amota, quod grave est dici, jurisdictione Corcyritanæ Ecclesiæ, ipse illic omnem tanquam principalem habeat potestatem, sententiam nostram nulli dare prævidimus, ne contra jussionem clementissimi domni imperatoris, vel, quod absit, in despectum ipsius aliquid facere videremur. Itaque dilectio tua pietati ejus cuncta diligenter insinuet, atque constanter astruat hoc omnino illicitum, omnino pravum, omnino injustum, et sacris esse valde canonibus inimicum. Et ideo hujusmodi peccatum temporibus suis introduci in Ecclesiæ præjudicium non permittat. Sed quid de hoc negotio judicatum antefati quondam metropolitæ contineat, vel qualiter a nobis ea quæ ab illo decreta sunt confirmata fuerint suggerat, atque id agere student, ut cum ejus jussione nostra illic sententia transmittatur, quatenus ei serenitati ipsius, sicut dignum est, reservasse, et rationabiliter correxisse quæ male præsumpta sunt videamur. Qua in re omnino danda opera est ut, si fieri potest, etiam jussionem suam ipse tribuat, in qua ea quæ a nobis definita sunt servari præcipiat. Nam hoc facto omnis de cætero subreptionis locus obstruitur. Ita ergo ad compescenda hæc præjudicia vigilantiam tuam cum omnipotentis Dei adjutorio exercere festina,

(d) Idem recentiores eadem licentia, *talem illum ad Andream*. Qua mutatione, invitis Mss. Vatic., Norm., Colb., facta, turbatur sensus.

(e) Supra loquitur de subreptione facta Mauricio imp. Hic de alia quam passus erat Phocas initio imperii, agit sanctus Gregorius.

(f) In recentioribus clauditur hæc epist. his verbis: *Data mense Decembrii, indict. 7*, quæ sane absunt a Mss. nostris, et ab antiquis Editis. Pertinent in Mss. ad epist. sequentem, ut mox dicturi sumus.

Epist. IX [Al. 4]. — (a) Ita non legimus, nisi in Vaticanis A, B, E.

ut nec modo voluntas eorum qui perversa moluntur, aliquid contra antiquum ecclesiasticæ consuetudinis statum obtineat, nec post ad exemplum res nefanda proficiat.

Quanta præterea mala, quantasque oppressiones suprascriptus Alcyon, frater et coepiscopus noster, ab actionariis Ecclesiæ Thessalonicensis asserat sustinere, ut possis cognoscere, ipsam quam ad nos misit epistolam dilectioni tuæ transmisi-mus. Ideoque prædictæ Ecclesiæ responsalem venire ad te facito, atque causam ipso præsentem cognosce, et de capitulis quibus te ratio moverit fratri et coepiscopo nostro Eusebio scribe, ut homines suos agere injusta prohibeat, et minores non premere, sed magis in quibus justum fuerit moneat adjuvare. Hoc quoque volumus, ut ei qui in civitate Nicopolitana metropolita fuerit ordinatus, dilectio tua scribere debeat, quatenus causam de damnis quæ Ecclesiæ suæ illata prædictus frater noster Alcyon queritur cognoscere, et quod justum est debeat definire, quia a decessore ipsius negotium ipsum non decissum, sed legitur reservatum (f).

1268 EPISTOLA IX.

AD JOANNEM PANORMITANUM EPISCOPUM.

Basilicæ consecrandæ dat facultatem.

Gregorius Joanni episcopo Panormitano.

Basilicam quam a dilectione tua in honorem beatæ semperque virginis Mariæ, per Savinum subdiaconum nostrum et rectorem patrimonii, suggeris esse perfectam consecrandi tibi præceptionis nostræ serie noveris facultatem attributam, quatenus, frater charissime, devotionis tuæ desiderium complens, celebritatis perfectione gratuleris. (a) Data mense Decembri, indictione 7.

EPISTOLA X.

AD GUDUINUM DUCEM.

Ancillæ Dei stupratorem militem puniat.

Gregorius (a) Guduino duci Neapolis.

Cum inter multa bona quæ nobis de magnitudine vestra sæpius nuntiantur illud in vobis plus laudabile dicatur existere, quod castitatem diligitis, et disciplinam, sicut dignum est, custoditis, satis mirati sumus quod in milite illo qui ancillam Dei diabolica instigatione perdiderit, districtissima vindicta hactenus facta non fuerit. Nam et moribus et bonitati vestræ valde conveniens fuit ut ante ad nos ultio quam perpetratæ culpæ iniquitas perveniret. Sed quia vindictam hujus sceleris non voluntate vestra, sed aliorum credimus subreptionibus esse suspensam, ne hoc peccatum (b) vel numerum indisciplinati militis, vel

Epist. X. [Al. 5]. — (a) Appellatur *Guduin*, a scriptoribus Græcis Γουδωνς. Dux exercitus Mauricii sub Prisco, ex Cedreno, an. 17 Mauricii. Ejus egregia belli facinora narrat Simocatta, lib. vii, c. 11 et 12, quem ταξίαρχον appellat. A Petro fratre Mauricii et duce supremo exercitus efficitur *οκροπατηνός*, multaue præclare gerit. Idem, lib. viii, c. 5, 6, 7. Gussanv. In Colb. quidem, in Regio, et in Norman., legitur *Guduin*, at in Vatic. D, E, F, et in Rhem., *Guduino*. In Corb., *Gunduin*. In Vatic. A, *Gundino*. In Vatic. B, *Guidoni*. In vet. Edit., corrupte, *Desiderio episcopo Galliarum*.

(b) Recent., vel *humerum indisciplinati mil.*, forte

loca illa in quibus commissum est, valeat premere, hortamur ut sine excusatione aliqua vel modo, qualis vobis fervor sit (c) erga castitatis custodiam demonstrantes, ita pro exemplo aliorum districte emendare tantum facinus festinetis, ut et Deum vobis, in cuius hoc ille injuriam perpetravit, et timorem ejus despexit, placabilem faciatis, et nos vobis de zeli vestri rectitudine gratias referamus. Nam tantam iniquitatem inultam remanere nullo modo patimur.

EPISTOLA XI.

AD JOANNEM EPISCOPUM.

De trium in episcopos electorum personis, moribus, ac scientia requirat.

Gregorius Joanni episcopo.

(a) Ne incauta eorum ordinatio qui ad episcopatum eliguntur valeat provenire, vigilantibus de eorum personis sollicitudine est requirendum. Indicatum si quidem nobis est Florentinum, archidiaconum Ecclesiae Anconitanæ, qui ad episcopatum fuerat electus, Scripturæ quidem sacræ scientiam habere; sed ita ætatis esse senio jam confractum, ut ad regiminis officium non possit assurgere. Addentes etiam ita illum tenacem existere, (b) ut domum ejus amicus ad charitatem nunquam introeat. Rusticus autem, diaconus ejusdem Ecclesiae, qui similiter electus fuerat, vigilans quidem homo dicitur, sed quantum asseritur, Psalmos ignorat. Florentinum vero, diaconum Ecclesiae Ravennatis, qui electus ab omnibus memoratur, sollicitum esse novimus, sed qualis sit interius, omnino nescimus. Ideoque fraternitas tua una cum fratre et coepiscopo nostro Armenio, suprascriptæ Anconitanæ Ecclesiae visitatore, illuc festinet accedere, et diligenter de vita ac moribus singulorum requirere, vel si nullo sibi sunt crimine conscii quod eos ad hoc officium vetet accedere. Pariter etiam requirendum est si hoc quod de præfato archidiacono

quod ignorarunt quid eo loci significaret militaris numerus. Id fuse docetur in notis ad lib. iv Dialog., c. 35. Vide quoque supra, lib. viii, epist. 5. Certe ubique legitur in Mss. *vel numerum*.

(c) In Vatio. B. E. F. Colbert. vet., et in Remig., *erga charitatis*. Remigianus, initio epistolæ, habet *quod charitatem diligitis*, ubi alii, *quod castitatem diligitis*.

EPIST. XI [Al. 6]. — (a) Ita paesim in Mss. et vet. Excusis. Recentiores, pro arbitrio, sic mutarunt: *ne de incauta eorum ordinatione.....valeat provenire confusio*.

(b) Quod episcopi domus omnibus patere debeat, luculentis testimoniis probat Alteserra in hunc locum, quem lector consulat. Plura de hospitalitate episcopi diximus alias. GUSSANV.

(c) An virtus aut vitium in aliquo defixa sint, hæreant, cum omni studio ac sollicitudine requirendum, subtiliter indicandum declarat sanctus Gregorius, sollicitus et de defectu hospitii et de causa defectus. Scilicet ubique alterutrum discernere non semper obvium. Facile enim est simulare virtutem, difficile habere virtutem, teste sancto Augustino, lib. i de Moribus Ecclesiae, c. 1. Fili, diligenter adverte motus naturæ et gratiæ, quia valde contrarie et subtiliter moventur; et vix nisi a spirituali et intimo illuminato homine discernuntur, docet auctor de Imitatione Christi, lib. iii, c. 54. Quod si penitus multi revolverent, cautius et ambulare in viis Domini. Vide emin. card. Bona, de discretionis spirituum, c.

dictum est, quia nunquam amicus domum ejus ingressus est, si ita se veritas habet, et (c) ntrum ex necessitate, an ex tenacia talis sit, aut si ita senex est, ut ad regendum non possit assurgere, vel si, tactis sacrosanctis Evangeliiis, sicut nobis nuntiatum est, jusjurandum præbuerit nunquam se ad episcopatum accedere. Sed etiam de Rustico diacono, (d) quantos Psalmos minus teneat, perscrutandum est. Florentino autem diacono Ravennati, si nullum, sicut diximus, crimen est quod obsistat, apud episcopum ejus agi necesse est, ut ei debeat (e) cessionem concedere; non tamen ex nostro mandato (f) vel dicto, ne contra suam voluntatem eum cedere videatur. Sed hoc ut norunt ii qui eum eligunt, ex se agant; tu vero de singulis cum omni studio ac sollicitudine omnia quæ scripsimus requirere atque nobis stude subtiliter indicare ut, renuntiatione tua redditi certiores, quid post hæc, Deo auctore fieri debeat disponamus. (Cf. Joan. Diac. l. iii, c. 12.)

EPISTOLA XII.

AD THEODELINDAM LANGOBARDORUM REGINAM

Gratulatur de sociato catholice fidei filio. Quod Secundo non responderit, causatur podagram. Habitam sub Justiniano synodum mittit. Romanæ Ecclesie orthodoxiam tuetur. Regi de facta pace gratias refert.

Gregorius (a) Theodelindæ reginæ.

Scripta quæ ad nos dudum a Genuensibus partibus transmisistis gaudii vestri nos fecere participes, 1270 propterea quod omnipotentis Dei gratia, et filium vobis donatum, et, quod valde excellentiæ vestræ est laudabile, catholicæ eum fidei novimus sociatum. Nec enim de christianitate vestra aliud credendum fuerat, nisi id studere vos, ut quem divino munere suscepistis catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut et Redemptor noster familiarem te

1 et 4. Legere est apud sanctum Augustinum, ibidem, c. 15: *Quod si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei..... utinam ita sit in mentibus vis, ut nomina sunt in ore omnium!* GUSSANV.

(d) *Quantus pro quo non raro usurpatur. Luc. xv. 17: Quanti mercenarii in domo patris mei. L. ii Cod., de præfecto prætorio Africæ. § Si vero: Et quanti limitanei, etc. Item: Milites pro custodia locorum quantos ibi magnitudo tua providerit. Vide Anton. August., lib. ii Observationum, cap. 5. Cæterum Psalmorum ignorantia et tenacitas arcent ab episcopatu. Oportet enim episcopum esse hospitem et doctorem. Quod de jurejurando subdit sanctus Gregorius, id quidem notabile. Videat lector Glossam, dist. 83, ubi multi canones in utramque partem citantur. De Psalmis et scientia episcopi videat dist. 38 totam, et præsertim c. Omnes psallentes, et dist. 23, c. Qui episcopus, ex Carthag. concil. Imo dicta dist. 38, c. Quæ ipsis, inter ea quæ sunt sacerdotibus necessaria ad discendum, reperio non modo canones penitentiales, sed etiam Psalterium. De Psalmorum scientia plura vide ad epist. 45 lib. iv, nunc 48 lib. v. Partim ex GUSSANV.*

(e) Dictum supra, epist. 19 lib. iv, nunc 17 lib. v.

(f) Recentiores, in vitis Mss. Vatio., Norm. et aliis, vel edicto.

EPIST. XII [Al. 7]. — (a) De ea vide ad epist. 2 lib. iv.

suam famulam cognosceret, et Langobardorum genti-
novum regem in timore suo feliciter enutriet. Unde
oramus omnipotentem Deum ut et vos in mandato-
rum suorum via custodiat, et eundem excellentissi-
mum filium nostrum (b) Adulouvaldum in suo faciat
amore proficere, quatenus sicut hic inter homines
jam magnus est, sic quoque et bonis actibus ante
Dei nostri oculos sit gloriosus.

Illud autem quod excellentia vestra scripsit, ut di-
lectissimo filio nostro (c) Secundo abbati ad ea quæ
scripsit subtilius respondere deberemus, quis petiti-
onem illius vel vestra desideria quæ multis esse pro-
futura cognoscit, si ægritudo non obsisteret, duceret
postponenda? Sed tanta nos podagræ infirmitas te-
nuit, ut non solum non dictare, sed etiam ad loquen-
dum vix possemus assurgere, sicut et præsentium
portitores legati vestri cognoverunt, qui nos et ve-
nientes infirmos invenerunt, et discedentes in sum-
mo vitæ periculo atque discrimine reliquerunt. Sed
si omnipotente Deo disponente convaluerō, ad cun-
cta quæ mihi scripsit subtiliter respondebo. Eam ta-

(b) Fredegarius Adaloaldum vocat, alii Adoaldum.
Hic pene puer successit Agilulfo patri, Langobardo-
rum regi, regnavitque decemannis sub tutela matris
sapientissimæ Theodelindæ; verum quoramdum fa-
ctione una cum matre a suis regno pellitur, et paulo
post veneno interiit: in cuius locum electus est Ario-
aldus dux Taurinatum, cui uxor erat Gundeburga
Adulouvaldi soror, circa an. 624. Plura de eo vide
apud Paulum Diaconum, in Hist. Langob. GUSSANV.

(c) Omnes fere Mss. legunt *Secundo*, Editi vero *Se-
cundino*. Hæc scripta Secundini fortasse occasionem
dederunt scribendi epistolam 54 lib. vii, indict. 2,
nunc 52 lib. ix. Num ille est Secundinus, vel Secun-
dus, qui aliquando dicitur abbas apud Ravennam, et
de quo crebra sit mentio apud Paulum Diaconum, in
Hist. Langob., et maxime lib. iv, c. 42? Mense
Martio defunctus est apud Tridentum Secundus ser-
vus Christi, de quo jam sæpe diximus, qui usque ad
sua tempora succinctam de Langobardorum gestis
scripsit Historiam. GUSSANV.

(d) De eo supra, epist. 2 lib. vi.

(e) Variæ sunt hujus vocis significationes, quas
vide apud Menardum in Concordia Regularum, cap.
3, pag. 124 et 125. Apud Christianos sumuntur pro
sacris reliquiis in auro, vel argento, vel crystallo,
aut alia quavis materia cælatis. Vocantur et a Græ-
cis ἑγκόλπια, unde apud Annam Comnenam in Ale-
xiade σταυρὸς ἑγκόλπιος appellatur orux sanctorum
reliquias aut sanctæ crucis particulas continens,
quam catenulis de collo ad pectus pendentem gesta-
bant. Prohibentur phylacteria in concil. Laod., can.
38, et apud Chrysost., hom. 43, in Matth. c. xxiii. D
Scilicet intelligunt chartas in quibus continentur in-
cantationes. Loquitur autem sanctus Gregorius de
phylacteriis vim quamdam divinam habentibus ad-
versus nociva quæque. Sic Chrysostomus in lib. de
precatione, προσευχὴ δὲ ἄμαχον ὄπλον καὶ ἀσφαλὲς
φυλακτήριον. Vide annotationes in Matth. xxiii, 5, et
religiosam observationem a superstitione distingue.
Plura de phylacteriis scitu dignissima vir cl. Alte-
serra, quæ legisset studiosum non pœnitebit. Recens
est memoria decreti inquisitionis Romanæ, quo ἑθε-
λοθρησκεία, vel potius ἑθελοδουλία damnatur, per
quam nonnulli regulares et sæculares gestatione
catenularum in quibusdam corporis membris, se
beatæ Virginis dabant mancipio. GUSSANV.

(f) Quam lectionem, cujus Evangelii, obscurum
est. Forte quatuor Evangelia, aut unius evangelistæ
opus, aut sancti Joannis caput primum. Apud Ju-

men synodum quæ piæ memoriæ Justiniani tempore
facta est per latores præsentium transmissi, ut præ-
dictus filius meus dilectissimus ipsam legens agno-
scat quia falsa sunt omnia quæ contra sedem apo-
stolicam vel catholicam Ecclesiam audierat. Abest
enim nos cujuslibet sensum hæretici recipere, vel
(d) a tomo sanctæ memoriæ Leonis prædecessoris no-
stri, in aliquo deviare; sed quæcunque a sanctis qua-
tuor synodis sunt definita recipimus, et quæcunque
reprobata sunt condemnamus.

Excellentissimo autem filio nostro Adulouvaldo
regi transmittere (e) phylacteria curavimus, id est
crucem cum ligno sanctæ crucis Domini, et (f) lec-
tionem sancti Evangelii (g) theca Persica inclusam. Fi-
liæ quoque meæ sorori ejus tres annulos transmissi,
duos cum hyacinthis, (h) et unum cum albula, quæ
eis per vos peto dari, ut apud eos nostra charitas
ex vestra excellentia condiiatur.

Paterna præterea charitate persolventes salutatio-
nis officium, petimus ut excellentissimo filio nostro
regi conjugii vestro pronobis (i) de facta pace 1271

dæos notum est sacram Scripturam fuisse in varias
sectiones distributam, quas singulas singulis Sabba-
tis in synagogis legerent. Apud Christianos utrum-
que Testamentum in conventu publico olim legi so-
litum, non concise et per particulas, ut fit, de quo
novo more multi sunt conquesti. Magis ad hunc lo-
cum sancti Gregorii facit quod ex Isidoro Pelusiota,
lib. ii, epist. 150, referunt de parvis Evangeliiis quæ
religionis causa gestabant mulieres: δελτία μικρὰ...
... ὡς περ νῦν αἱ γυναῖκες τὰ εὐαγγέλια μικρὰ.. Clemens
Alexandrinus simile quid videtur innuisse in Pro-
treptico, ante finem, de amuletis loquens: Ὑμεῖς δὲ
οὐ βούλεσθε τὸν οὐράνιον αὐτὸν περιάψασθαι τὸν σωτήρα
λόγον, καὶ τῇ ἐπωδῇ τοῦ θεοῦ πιστεύσαντες. etc. Id est:
Vos aulem ne ipsum quidem verbum cælestis, qui est
Servator, alligare vobis vultis, et Dei credentes in-
cantationi, etc. Sic ista Evangelii lectio fuisset phy-
lacterium non quidem Judaicum, de quo Epipha-
nius hæresi 15, nec quale prohibent concilia, Aga-
thense c. 68, Liptinense, c. 5. GUSSANV. Sanctus
Gregorius inter cætera phylacteria mittit lectionem
sancti Evangelii quod appendi collo solitum docet
Joan. Chrysost., hom. 19, ad pop. Antioch. Non
cernis, inquit, ut mulieres et parvi pueri, pro magna
custodia, Evangelia collo suspendunt? Vide quoque
hom. 75, in Matth. Evangelium apponi capiti soli-
tum procuratore, discimus ex Augustino, in Joan.
cap. vii.

(g) Horatius, Ode 38:

Persicos odi, puer, apparatus.

D Id est, sumptuosos, exquisitos. Hæc vox apud La-
tinos obvia pro repositoriis, ut theca nummaria,
theca calamorum, etc. Græcis sæpe θήκη, idem ac
μνῆμα, sepulchrum. Apud sanctum Augustinum et alios le-
gitur *entechas*, qua voce Græci non videntur uti.
Vide caus. 12, q. 1, c. 40, ex sermone de vita com-
muni clericorum. Refertur in Aquisgran., an. 836,
c. 112. GUSSANV.

(h) Hic albula inter lapides pretiosos annumeratur.
Forte ipse est de quo Epiphanius. De duodecim gem-
mis, numero duodecimo, agit, scilicet *onyx*, quem ait
nomen sortitum esse propter puritatem albedinis, διὰ
τὸ καθαρόν τῆς λευκότητος, ubi notat Patavus alaba-
stritem lapidem a Dioscoride vocari onycem. Apoll.
Sidonius, in epithalamio Ricicii et Iberiæ, enume-
rando gemmas, meminit lapilli albi.

(i) Eo ipso anno factam pacem hanc innuit Paulus
Diac., lib. iv, c. 29, quo baptizatum ait, c. 28 Adaloal-

gratias referatis atque ejus animum, sicut consuevistis, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalo perire poterat, ante conspectum Dei, inter multa bona quæ agitis, invenire possitis (k).

EPISTOLA XIII.

AD ALCYSONEM CORCYRÆUM EPISCOPUM.

Beati Donati corpus in Cassiopi castro recondi sinat, salva Ecclesiæ suæ jurisdictione.

Gregorius Alcysoni episcopo Corcyræ.

Resipiscentibus fratribus et ad salubre se consilium convertentibus non est neganda benignitas, ne plus episcoporum mentibus culpa videatur posse quam charitas. Venientem igitur ad nos Petrum, Ecclesiæ Euriæ lectorem, cum scriptis fratris et coepiscopi nostri Joannis, coram responsalibus dilectionis tuæ suscepimus, atque eum post relecta scripta, quæ detulerat, curæ nobis fuit requirere si quid contra allegationem eorundem responsalium tuorum haberet quod diceret. Qui dum nihil sibi aliud injunctum vel responsurum se penitus perhiberet, extra hoc quod episcopi ipsius epistola continebat, ea quæ canonibus congruebant, Deo auctore, sine tarditate decrevimus. Post longum vero tempus suprascriptus Petrus capitulare protulit, quod sibi datum a suo asserebat episcopo, et idcirco moras causa sustinuit. Sed quia in eodem capitulari memoratus (a) sperasse legebatur antistes ut in Ecclesia beati Joannis, (b) quæ intra castrum quod Cassiopi vocatur est posita, sanctum ac venerabile corpus beati Donati **1272** habeat recondendi licentiam, paratum se esse in-
quiens dilectioni tuæ, propterea quod tua probatur esse diocesis, munitionem emittere nullum tibi ex hoc præjudicium generari, petitionem ejus sine effectum non prævidimus relinquendam, postquam ita sibi necessitatis tempore desiderat (c) fieri consultum, ut Ecclesiæ tuæ jurisdictionem servare se in omnibus fateatur. Hac itaque ratione permoti, fraternitatem tuam scriptis præsentibus adhortamur, ut sine aliqua mora, vel excusatione, in prænominata beati Joannis Ecclesia recondendi suprascripti sancti venerabile corpus præbeat facul-

dum filium Agilulfi regis, sc. anno 603, quo *festi Paschalis dies fuit septimo Idus Aprilis*; quo etiam mense Septembr. cæpit indictio septima: *factaque est pax*, inquit, *mense nono usque ad Kalend. Aprilis, indictione octava*. Hinc ad annum 605, quo mensis Aprilis cum octava indictione currebat, productam pacem colligeremus, nisi octavam eandem indictionem seq. capite 30 assignaret Paulus, tum secundo Phocæ imperantis anno, tum Gregorio ad Christum migranti, cum tamen nemini dubium sit septima indictione obiisse Gregorium; sexta vero, sub finem anni 602, Phocam imperare cœpisse.

(k) In recent. subditur: *Dat. mense Januarii, indict. 7*, quod nulli exhibent e nostris mss. Codicibus. Verum, quod pertinebat ad epistolam sequentem pro hac epistola assignarunt. Corrupte in Collectione Pauli *Data die secunda mensis Martii*, indict. 2.

EPIST. XIII [Al. 8]. — (a) In Vatic. D et Rhem., *petisse legebatur*. Apud Guesanv. et in nonnullis Mss., *superasse legebatur*.

(b) *Excusi, quæ in Cassiopi castro est posita.*

(c) Tres Vaticani, Beccensis, et alii ex Norm. cum

A tatem, ita sane ut prius scriptura interveniente temuniat nunquam sibi in antefata Ecclesia vel castro, sub quolibet argumento, aliquam jurisdictionem vel privilegium tanquam proprius episcopus vindicare, sed omne illic jus ac potestatem Ecclesiæ tuæ, quippe cujus est parochia, inviolabiliter custodire. Pariter quoque te, sicut idem frater noster petiit, convenit respondere, ut tempore quo miserante Deo pace reddita illi ad propria fuerit revertendi licentia, antedictum venerabile corpus auferendi secum sine aliqua objectione fas habeat. Qua de re (d) ne personale esse videatur quod geritur, et inveniri possit unde recidiva rursus excitetur contentio, etiam successores vestri in hac promissione pro conservandis omnibus sunt per omnia complectendi, quatenus hujusmodi præveniente cautela, nec ille ibidem de cætero sibi quidquam in diocesi tua contra æquitatem et sacrorum canonum decreta præsumat defendere, et jus Ecclesiæ tuæ ex hujusmodi concessione præjudicium aliquod nulla unquam ratione sustineat (e). (Vide sup. epp. 7 et 8).

1273 (a) EPISTOLA XIV.

AD FELICEM SUBDIACONUM.

Ecclesiæ sancti Pauli ad fovenda lumina amplius concedit redditus.

Gregorius Felici subdiacono et rectori patrimonii Appiæ.

Licet omnia quæ hic apostolica habet ecclesia beatorum Petri et Pauli, quorum honore et beneficiis acquisita sunt, Deo sint auctore communia, esse debet in administratione actionum diversitas personarum, ut in assignatis cuique rebus cura adhiberi possit impensior. Cum ergo pro ecclesia beati Pauli apostoli, sollicitudo debita nos commoneret neminus illic habere luminaria idem præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumine suæ prædicationis implevit, (b) et valde incongruum esse ac durissimum videretur ut illa ei specialiter possessio non serviret, in qua palmam sumens martyrii capite est truncatus ut viveret, utile judicamus eandem massam quæ Aquas Salvias nuncupatur, cum omnibus fundis suis, id est cella vinaria, Antoniano, (c) villa Pertusa in foro Pri-
Regio, ferri consultum.

(d) Vatic. B, ut *synodale esse videatur... et inveniri non possit*.

(e) Addi posset *mense Januario, indict. 7*. Legitur enim in tribus Vatic. et in Colb. vet., quos Codices præferendos putamus duobus Tellerianis, ubi habes *mense August., indict. 6*.

EPIST. XIV [Al. 9]. — Hæc epistola in tabula marmorea ad basilicæ sancti Petri parietem affixa legitur. Affixæ hujus tabulæ meminit Joan. Diac., lib. II, c. 20. Ex hac epistola liquet quæ tunc et quanta essent in ecclesiis luminaria. Apud Cassiodorum, lib. III Variar., epist. 7, scribit Theodoricus rex episcopo Salonitano ut persolvat pretium LX orcarum olei ad implenda ejus ecclesiæ luminaria comparatarum. De ecclesiæ luminariis sæpe dictum a nobis in notis ad Dialogos.

(b) Vatic. B, et F, *valde incongruum accessisse et durissimum*.

(c) In tabula marmorea: *Villa pertusa. Bifurco. Priminiano. Consentit Reg.*

miano, Cassiano Silonis, (d) Cornelii, Thesselata, atque Corneliano, (e) cum omni jure, instructo, instrumentoque suo et omnibus generaliter ad eam pertinentibus, cum Christi gratia luminaribus deputare, adjicientes etiam eidem cessionem hortos duos inter Tiberim et porticum ipsius ecclesie, euntibus a porta civitatis parte dextera, quos dividit fluvius (f) Almon, (g) inter affines horti monasterii sancti Stephani, quod est ancillarum Dei, positum ad sanctum Paulum, et ad fines possessionis Pissiniani, simul et terrulas quæ vocantur Fossa latronis, positas (h) ibidem juxta eandem porticum euntibus; similiter parte sinistra ad portam ubi nunc vineæ factæ sunt, quæ terrulæ coherent ab uno latere possessioni Eugenitis quondam scholastici, et ab alia parte possessionibus monasterii (i) sancti Edistii, quæ omnia Deo adjuvante per antedictæ ecclesie præpositos qui per tempora fuerint et a præsentis septima indictione volumus ordinari. Et quidquid exinde accesserit, luminaribus ejus impendi, atque ipsos exinde ponere rationes. Idcirco experientie tuæ præcipimus ut superscriptam massam Aquas Salvias cum prænominatis omnibus fundis suis, necnon hortos, atque terrulas quæ superius continentur, de brevibus suis delere debeat ac auferre, et cuncta (k) ad nomen prædictæ ecclesie beati Pauli apostoli tradere; quatenus servientes ibi præpositi, omni posthac carentes excusatione, 1274 de luminaribus ejus ita sine nostra studeant sollicitudine cogitare, ut nullus unquam illic neglectus possit existere. Facta vero superscriptarum omnium rerum traditione, volumus ut hoc præceptum in scrinio ecclesie nostræ experientia tua restituat (l).

EPISTOLA XV.

AD ANTHEMIUM SUBDIACONUM.

Exarchum temere loquentem moneat, et ipse per epistolam Romanorum malis speratum procuret levamen.

Gregorius (a) Anthemio subdiacono.

Quia gloriam vestram fixam valde atque stabilem in suis esse moribus audio, multum lætificor, et sic vobis quæ mihi displicent sicut speciali filio fiducialiter loquor. Excellentissimus enim exarchus aliqua loquitur quæ omnes qui illum amant ad inimicitias illius valeant provocare. De qua re ei per latorem præsentium in excepto quæ mihi visa sunt relegenda dictavi; quæ, si placet, et vobis relegantur, ut sciatis quid ei de re eadem scribere debeatis. Hic

(d) Ibid., *Corneli tesselata, atque Corneliano.*

(e) Nihil hic necesse est notam adjungere, quæ vocabulorum istorum significatus aperiantur. Sufficit indicare lib. III, Dig. tit. 7, qui inscribitur *de instructo vel instrumento legato*, ubi omnia recensentur quibus fundus vel domus possunt instrui, discrimenque statuitur inter ea quæ sunt instructi, quæ sunt instrumentum, quæ sunt instrumenti. Sanctus Gregorius, in hac donatione nihil non comprehendit, res, jumenta, homines. GUSSANV.

(f) Vatic. A, *Armon.*

(g) Vatic. B, *inter fines.*

(h) Excusi, *positas, id est juxta eandem.* Legendum sane *ibidem* aut *itidem*, ut in Reg. et in Vaticanis. In tabula marmorea legitur *idem*, forte compendiose,

autem quanta necessitas, et quæ nos mala constringant, et præsentis responsalis nostri relatione, et ex epistolis fratris et coepiscopi mei Mariani potestis agnoscere. Unde gloriam vestram decet studiose cogitare, quia nos de sapientia vestra magnam in omnipotente Domino fiduciam habemus, et ubi vos estis, illic causam negligi nullo modo credimus. Ita ergo facite, ut confidentia nostra a sua certitudine non inveniatur aliena. Gratia vos superna custodiat, et prospere agere omnia concedat.

EPISTOLA XVI.

FELICIS MESSANENSIS EPISCOPI AD S. GREGORIUM.

Quærit de consanguinitatis gradibus in quibus nubere licet; de episcoporum vexatione a subdilis, ac de ecclesiis quarum dedicationes sunt dubiæ.

Domino beatissimo et honorabili, sancto Patri Gregorio papæ, Felix vestræ salutis ac sanctitatis amator.

Beatissimæ vestræ salutis ac sanctitatis jura penes Deum sunt manifesta. Dum prædicationibus scilicet apostolicis et doctrinis veræ fidei cultura universa repleta sit terra, per divinorum tamen eruditionem eloquiorum, vestra instruenta admonitione exhortatoria, superædificatur orthodoxa Christi Ecclesia apostolica institutione fundata, et a fidelibus patribus firmissime roborata. Ad quam beatissimi omnes apostoli pari honoris et potestatis consortio præditi, 1275 populorum agmina convertentes, pie sancteque de tenebris ad lumen, de lapsu ad veram fidem, de morte ad vitam, homines divinæ prædestinationis gratia præscitos, salutaribus præceptis ac monitis perduxerunt. Quorum sanctorum apostolorum vestra paternitas honoranda sequens merita, et perfectius implens exempla, Ecclesiam Dei morum probitate et actuum sanctitate condecorat, et fide sacra Christianisque moribus vicens, quæ fieri Deo placita præcipit studiis pontificalibus indesinenter operatur et perficit, servans divinæ legis præcepta, quia *non auditores legis justi sunt apud Deum*, sicut narrat Apostolus, *sed factores legis justificabuntur* (Rom. II, 13).

Hæc quidem meditantes, ad nos perlatum est a quibusdam Roma venientibus vos Augustino consodali nostro, per venerabilem sanctitatem vestram postmodum episcopo Anglorum genti ordinato et illuc directo, atque Anglis scripsisse, quos olim ad fidem conversos per vos cognovimus, ut quarta progenie

pro *ibidem*.

(i) In tabula marm., *sancti Aristi*. In Vatic. A et B, *sancti Hedesti*. In Vatic. P, *sancti Edisti*.

(k) Reg. et Vatic. F, *ad monasterium prædictæ*.

(l) In tabula marmorea post *restituatur* subditur: *Bene vale. Dat. VIII Kalend. Februariarum, imp. dn. n. Phoca PP. anno secundo, et consulatus ejus anno primo, indict. 7.*

Epist. XV [Al. 27]. — (a) Falsum esse hunc titulum liquet ex his verbis, *gloriam vestram*. Et alia quæ non adaptantur ad clericos. GUSSANV.

Epist. XVI. — (u) Epistolam hanc hactenus non excusam reperimus in Corbeiensis, Prælat., Gemet. ac Sagiensi, qui Codices vix una in voce discrepant.

conjuncti non separentur. Quæ consuetudo dudum in illis aut in istis partibus, quando una vobiscum ab infantia nutritus atque edoctus fui, non erat, nec in ullis prædecessorum vestrorum decretis vel reliquorum generaliter vel specialiter Patrum institutis legi, aut hactenus ab ullis sapientibus esse concessum didici. Sed semper usque ad septimum originis suæ gradum hæc a sanctis antecessoribus vestris et cæteris sanctis Patribus, tam in Nicæna synodo, quam et in aliis sanctis conciliis congregatis, servari debere reperi, et a recte viventibus ac Dominum timentibus hominibus studiose prævideri cognovi. Dum hæc nobiscum versabantur, supervenere et alia de quibus necessarium nobis videtur vestram consulere auctoritatem. Venerunt quippe ad nos tam (b) Benedictus, Syracusanæ Ecclesiæ episcopus, quam et alii fratres nostri equidem episcopi lacrymantes, ac dicentes per sæculares et laicos nimis se esse turbatos atque animo afflictos super immoderatis actibus eorum, pro quibus et aliqua injusta eis impingebantur.

Sunt etiam quædam ecclesiæ in nostra provincia super quarum consecrationibus dubitatur, et tam propter antiquitatem, quam et propter earum custodum incuriam, nescitur utrum dedicatæ ab episcopis fuerint, necne. Super quibus omnibus nos a vestra sanctitate ac vestræ sanctæ sedis auctoritate instrui precamur; et utrum ea quæ, sicut prædiximus, vos præfato consodali nostro Augustino episcopo et Anglorum genti scripsisse audivimus, specialiter eis aut generaliter omnibus scripta sint scriptis vestris imbui quærimus, et de hac sive de aliis præscriptis rebus pleniter informari cupimus. Nos enim ea quæ legimus, et observari a fidelibus cognovimus, non increpando, **1276** quod absit, vobis significamus, sed quid rationabiliter et fideliter super his observare debeamus requirimus. Et quoniam non modicum murmur super hac re nobiscum versatur, quid respondere fratribus et coepiscopis nostris debeamus a vobis quasi a capite responsum quærimus, ne super his anticipites remaneamus, aut murmur illud tam vestris temporibus quam posteris inter nos aut alios rema-

(b) In nomine hujus episcopi Syracusani videtur error irrepsisse, nam Joannes hanc adhuc regebat Ecclesiam.

EPIST. XVII [Al. 32]. — (a) In Corb. Valio. D, Rhem. et Gemet., legitur pro titulo, *Rescriptum sancti Gregorii ad eundem Felicem episc.*, quod supponit aliam epistolam Felicis. Nonnulli dubitarunt hanc epistolam esse sancti Gregorii; verum ab eo scriptam evincit testimonium Joannis Diaconi, qui ejus partem retulit lib. II, c. 37. Sed et Hincmarus sæpe de ea mentionem facit, ejusque tertiam fere partem excribit, tum epist. 37 et 59, tum in tract. de divortio Lotarii et Thetbergæ, interrogat. 5, et quæst. 7, sed fusius interrogat. 12, versus finem. Regino etiam, abbas Prumiensis, qui florebat an. 900, in prima appendice ad librum de Ecclesiasticis disciplinis, c. 30, et alii qui subsequuti sunt canonistæ, plura ex ea retulerunt. Reperitur etiam hæc epistola in multis Codd. mss., Tell., Carn., Bigot., Germ., Vall., Anglic. Verum quam sit corrupta et deformata, clarum est ex multis interpolationibus et repeti-

PATROL. LXXVII.

A neal, rumorque vester, qui semper bonus et optimus fuit, detractionibus laceretur, vel subrogetur, aut nomen vestrum, quod absit, supervenientibus temporibus blasphemetur. Nos enim quæ recta sunt auctore Deo humili corde servantes, uno vinculo charitatis vobis constricti, vestram religionem in omnibus, ut fideles alumni defendentes, a vobis quæ recta sunt quærimus; scimus enim ut semper sanctæ sedis præsules primo apostoli, deinde successores eorum fecerunt, vos universalis Ecclesiæ, et maxime episcoporum, qui oculi propter contemplationem et speculationem vocantur Domini, curam gerere, ac de religione et lege nostra assidue cogitare, sicut scriptum est: *Beatus qui meditabitur in lege Domini die ac nocte* (Psal. 1, 2). Quæ meditatio non lectione per figuram litterarum tantum conspecta, sed exuberante in vobis Christi gratia, in vestra cognoscitur conscientia immobiliter insita. Nullatenus de vestro corde recedente lege Christi Domini sacrosancta, sicut in Psalmis dicit Propheta: *Os justii meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium: lex Dei ejus in corde ipsius* (Psal. xxxvi, 30), non atramento sed Spiritu Dei vivi vestris in arcanis conscripta; non igitur in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis. Exstinguatur, oramus, vestris sapientissimis responsis et auxiliis omnis tenebrarum caligo, ut lucifer nobis resplendeat per vos, sanctissime Pater, et dogmatica definitio omnes ubique lætificans, quia gloriosi sanctæ Ecclesiæ Patres propria et piissima dogmata in æternæ vitæ firmam hæreditatem prædicasse noscuntur. *Et subscriptio*: Incolumem vos et Deo placitum, sancte Pater patrum, orantem pro nobis Dominus custodiat in ævum. Amen.

(a) EPISTOLA XVII.

AD FELICEM MESSANENSEM EPISCOPUM.

Interrogatus respondet de consanguineorum conjunctione, de vexatione episcoporum a subdilis, ac de dubia ecclesiarum consecratione. Segregari incorrigibiles, et synodum quotannis congregari præcipit.

Reverendissimo fratri Felici episcopo, Gregorius servus servorum Dei.

Caput nostrum, quod est Christus, ad hoc sua membra nos esse voluit, ut per ejus largam **1277**

tionibus inutilibus, quas lector studiosus et prudens inter legendum observabit. Ideo a quibusdam reprobata est, tanquam Gregorio Magno indigna. Partim ex Gussanv. Huic docti viri censuræ non audemus subscribere; quin potius hanc epistolam Gregorio dignam judicamus. In ea quædam repetuntur aut ex epistolis, aut ex libro Reg. Pastoral. At hujusmodi repetitiones sancto Gregorio sunt familiares. Illam epist. saltem transpositam putat Gussanvillæus atque ante epist. octavam libri V, nunc 9 lib. VI, reponendam censet, quod Felix cui de privilegiis Anglorum genti concessis respondet Gregorius ille ipse fuerit ad quem scripsit lib. I, indict. 9. Verum ab illo hunc fuisse diversum sic demonstramus: Epistola hæc ad Felicem supponit Augustinum jam in Britanniam missum, imo jam ejus quæstionibus ad novæ Ecclesiæ Anglicanæ optimam gubernationem spectantibus respondisse sanctum Gregorium. Ergo ad alium Felicem scripta est quam ad illum Messanæ episcopum cui inscribitur epist. 40 libri I. Huic enim demortuo successerat Donus, saltem initio indict. 14,

charitatem et fidem unum nos in se corpus efficeret, cui ita nos adherere convenit, ut quia sine ipso nihil esse possumus, per ipsum possimus esse quod dicimur. Ab arce capitis res nulla nos dividat, ne ab eo, si membrum ejus esse refugimus, relinquamur, et velut dejecti de vite palmites areamus. Ut ergo Redemptoris nostri habitaculum esse mereamur, in dilectione ipsius toto mentis studio maneamus. Ipse namque ait: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et apud eum mansionem faciemus* (Joan. xvi, 23). Exegit ergo dilectio tua, frater charissime, ut ex auctoritate sedis apostolicæ tuis deberemus consulis respondere. Quod licet non prolixè sed succinctè agere festinarem, propter quasdam importunitates, quæ nostris præpedientibus peccatis in nos supervenere, tuis tamen hæc, per reliqua sanctorum Patrum instituta, studiis perquirere latius et investigare committimus. Non enim potest mens attrita et oneribus atque importunitatibus prægravata tantum boni peragere, et libere de his loqui, quantum delectata et oppressionibus soluta. Non ergo ista ob id prætulimus, ut hæc et alia quæ necessaria fore cognoverimus tuæ sanctitati velimus denegare, sed ut quod hic minus invenitur latius perquiratur.

De tribus enim apostolicam sedem, in qua alius es et edoctus, capitulis consulendam, prædecessorum tuorum sequens exempla, credidisti, id est de consanguinitatis conjunctione, et de vexatione episcoporum a subditis, et de ecclesiarum dubitatione consecrationum. Quod autem scripsi Augustino, Anglorum gentis episcopo, alumno videlicet, ut recordaris, tuo, de consanguinitatis conjunctione, ipsi et Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat, ne a bono quod cœperat, metuendo austeriora recederet, specialiter et non generaliter cæteris me scripsisse cognoscas. Unde et mihi omnis Romana civitas existit testis, nec ea intentione hæc illis scriptis mandavi, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam fuerint consanguinitatem inventi, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem, jungantur; sed adhuc illos neophytos existentes sæpissime eos prius illicita docere (b) vitare, et verbis ac exemplis instruere, et quæ post de talibus egerint, rationabiliter et fideliter excludere oportet. Nam juxta Apostolum, qui ait: *Lac vobis potum dedi, non escam* (I Cor. iii, 2), ista illis modo, non posteris, ut supradictum est, tempo-

ut patet ex epist. 9 libri vi. Si dicas loco motam fuisse hanc epistolam, eamque ad aliam indictionem pertinere, quod omnibus Mss. contrarium est, nec ulla vel levissima conjectura nititur, quid respondebis de tot aliis ad Donum scriptis epistolis? Itaque Eucarpo successerat Felix Doni decessor. Eucarpum jam anno 580 grandævum agnoscit Pelagius II, ad ipsum scribens. Aliquot ergo ante Gregorii pontificatum annis Measanensem Ecclesiam regebat Felix I. In ejus locum ordinatus est a Gregorio Donus; cui, non multis ante Gregorii obitum annis, successit Felix II. Non, inquam, multis; nam ineunte anno 603. Adrianus, ad Sy-

acris tenenda indulgimus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat erueretur, sed cœptum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiretur. Sane si in his secus quam debuimus aliquid egimus, (c) non proterviæ, sed commiserando actum esse cognoscas. Unde et testem invoco Deum, qui 1278 cogitationes omnium hominum novit, cujus etiam oculis omnia nuda sunt et aperta. Nam si ea destruerem quæ antecessores nostri statuerunt, non constructor, sed eversor esse juste comprobaber, testante Veritatis voce, quæ ait: *Omne regnum in seipsum divisum non stabit* (Luc. xi, 17), et omnis scientia et lex adversus se divisa destruetur. Ideoque necesse est ut omnes concorditer statuta sanctorum Patrum nostrorum teneamus, nihil videlicet per contentionem agentes, sed, ad omne studium bonæ devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus auxiliante Domino pareamus (d). (Vide l. xi, ep. 64.)

O quam bona est charitas, quæ absentia per imaginem præsentia sibi metipsis exhibet per amorem, divisa unit, confusa ordinat, inæqualia sociat, imperfecta consummat! quam recte prædicator egregius vinculum perfectionis vocat (Coloss. iii), quia virtutes quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen eas ita charitas ligat, ut ab amanti mente dissolvi jam nequeant. His rite perpensis, (e) charitative jam dictis indulgi, nec præceptum dedi, sed consilium; nec regulam in his posteris ullis tenendam tradidi, sed de duobus periculis quod facilius sit vitandum ostendi. Si igitur in rebus sæcularibus suum cuique jus et proprius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis dispositionibus nulla debet induci confusio, (f) ne ibi discordia locum inveniat, unde pacis debent bona procedere? Quod hac ratione servabitur, si nihil potestati, sed totum æquitati tribuitur. Quapropter multum cor nostrum magnitudini vestræ congaudet, quod sic vos in vestris actibus studiosos invenimus, ut vos et nostri curam habeatis et talia sciscitando inquirere studeatis, quatenus talia vobis non solum apud homines gloriam, sed et apud omnipotentem Dominum præmia mercedis acquirant.

Cæterum super vexatione episcoporum, de qua nos consulere voluistis, scimus quia a nullis vita præsulum pertubari debet excessibus, quia valde indignum est ut hi qui troni Dei vocantur aliqua motione (g) a regibus vel subditis turbentur. Quoniam si David regum justissimus in Saul, quem constabat jam

racusanum patrimonium regendum missus, Leoni, Secundino, Joanni, Dono, etc., episcopis Siciliæ, non vero Felici commendatur, lib. xiii, epist. 18.

(b) Abest vitare a Gemet, Corb, ac Vatic. D.

(c) In Corb. et Gemet., non propter ipsa. Excusi, non propter ipsam, ubi nullus est sensus.

(d) Iisdem verbis incipit epist. 35 lib. v. Simile etiam charitatis elogium legitur epist. 33. lib. viii, et epist. 108, ix.

(e) Vitiose in Excusis, charitati tue.

(f) Gemet., confusio, ubi discordia.

(g) In Vatic. D et Gemet., a reliquis vel subditis. In Corb., a clericis, vel.

a Domino reprobatum esse manum mittere non præsumpsit, quanto magis cavendum est ne manum detractiois aut vituperationis, sive indiscretionis aut dehonorationis, quidam mittant in unctum Domini, vel in prædicatores sanctæ Ecclesiæ, quia eorum vexatio sive detractio ad Christum pertinet, cuius vice in Ecclesia legatione funguntur? Unde summopere cavendum est omnibus fidelibus ne clanculo aut publice episcopum suum, id est unctum Domini, detractioibus aut vituperationibus dilanient, perpendentes illud exemplum Mariæ, quia pro eo quod Moysi famulo Dei propter Æthiopissam detraxit, immunditia lepræ multata sit (Num. xii). Et illud Psalmistæ: *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis 1279 nolite malignari* (Psal. civ, 15). Et in lege divina legitur: *Diis non detrahes, et populi tui principi non maledices* (Exod. xxii, 28). Unde valde prævidendum est subditis tam clericis quam laicis, ne episcoporum aut præpositorum suorum vitam temere reprehendere audeant, si quid eos fortasse agere reprehensibiliter vident, ne unde mala redarguant, inde per elationis impulsu in profundiora mergantur. Admonendi sunt etiam ne cum culpas præpositorum suorum considerant, contra eos audaciores fiant. Sed sic eorum prava apud semetipsos (h) considerent, ut, divino timore constricti, ferre sub eis jugum reverentiæ non recusent, quoniam facta episcoporum vel præpositorum oris gladio non sunt ferienda, etiam cum recte reprehendenda videantur; quoniam a prædecessoribus nostris et a reliquis multis sanctis episcopis statutum fore cognovimus, ut oves pastores suos non facile reprehendant, nec eos criminari vel accusare præsument, quia cum in præpositos delinquimus, ejus ordinationi qui nobis eos præbuit obviamus. Unde Moyses dum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum* (Exod. xvi, 8). Quapropter admonendi sunt subditi utriusque ordinis viri ut cum magistrorum facta conspiciunt ad suum cor redeant, et de eorum increpationibus non præsument, quia *non est discipulus super magistrum, nec servus super Dominum suum* (Matth. x, 24).

De dedicationum vero ecclesiarum dubitatione, super qua inter cætera nos consulere voluistis, hoc vos rite tenere debetis quod ab antecessoribus nostris traditum accepimus, id est, ut quoties tam de baptismo aliquorum, vel confirmatione, (i) quam de ecclesiarum consecratione dubitatio habetur, et nec scriptis nec testibus ratio certa habetur utrum baptizati vel confirmati, sive ecclesiæ consecratæ sint, ut baptizentur tales ac confirmentur, atque ecclesiæ canonicè dedicentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat,

(h) Ibidem Codices, *dijudicent*.

(i) Ibid.: *De Ecclesiarum consecratione dedicatio- num in dubium habetur*.

(k) Excusi hæc vos, invitis Mss. Vatican., Corb., Turon., Gemet.

(l) Hæc, usque ad *progeniem vero suam*, omissa sunt in Corb., Gemet. et Vatic. D, vel potius sunt

quoniam non monstratur iteratum quod non certis indiciis ostenditur rite peractum. (k) Hæc nos adminiculante divina gratia ita tenere cupimus, vobisque, ut postulastis, tenere et docere mandamus, et ea quæ a sanctis Patribus ante nos sunt statuta non proterve irrumpere, sed fideliter servare optamus. Unde Redemptoris nostri misericordiam exoramus, ut sua vobis in omnibus gratia suffragetur, et effectu implere vos tribuat quod velle concessit, (l) quia in hac re tanto commoda retributionis accrescunt, quanto et studium laboris augetur. Progeniem vero suam unumquemque de his qui fideliter edocti sunt, et jam firma radice plantati stant inconvulsi, usque ad septimam observare decernimus generationem. Et quandiu se affinitate agnoscunt propinquos, ad hujus copulæ non accedere societatem præsument, nec eam (Grat., c. 35, q. 2, et 3. c. 10) quam aliquis ex propria consanguinitate conjugem habuit, vel aliqua illicita pollutione maculavit, in conjugium ducere ulli profecto licet Christianorum vel licebit, quia incestuosus est talis coitus et abominabilis Deo, et cunctis bonis hominibus. Incestuosos vero nullo conjugii nomine deputandos a sanctis Patribus 1280 dudum statutum esse legimus. Ideo nolumus nos in hac re a vobis sive a cæteris fidelibus reprehendi, quia quod in his Anglorum genti indulimus, (m) non formam dando, sed considerando ne Christianitatis bonum quod cæperant imperfectum dimitterent egimus.

Paterna ergo vos dilectione salutantes, hortamur ut propositas opportunitate occasiones in vestra efficacia enixius elaborare debeatis, atque id modis quibus possibile fuerit omni studio agere contendatis, quatenus prædicabile desiderium vestrum in auxilium omnium, adjuvante Domino, compleatis. Nec hoc quoque in hac sollicitudinis parte relinquimus, quod omnes incestuosi a liminibus sanctæ Ecclesiæ sint separandi, quousque per satisfactionem precibus sacerdotum canonice eidem sanctæ Ecclesiæ catholicæ reconcilientur. Sunt enim mali segregandi a bonis, et iniqui a justis, ut saltem rubore suo conscientias suas recognoscant, et convertantur a pravitatibus suis (Hincmar., de divortio Lotar. et Thetbergæ, interrog. 5). At si incorrigibiles apparuerint, segregentur a fidelibus usque ad satisfactionem, juxta Salvatoris Domini sententiam, qua inter cætera de peccante in se fratre præcipiendo, ait: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem non audierit te, adhibe tecum unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si eos non audierit, dic Ecclesiæ. Si autem et Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (Luc. xvii, 3;

transposita; nam leguntur inter hæc verba *egimus*, et *paterna ergo vos*, etc., hoc modo: *Egimus. Quia ergo in hac re tanto... quanto... augetur, paterna dulcedine salut.*

(m) Turon., *non formam dando, sed considerationem*. Corb., *sed consideratione*.

Matth. xviii, 15, *seq.*) His ergo et aliis multis sanctorum Patrum auctoritatibus segregandi sunt mali a bonis, ne pereant iusti pro iniustis, sicut scriptum est : *Perit iustus pro impio* (*Isa.* lvii, 1, *sec. LXX*). Debet enim discretio semper fieri inter bonos et malos, sicut est inter hædos et oves. Manifesta quoque peccata non sunt occulta correctione purganda; sed palam sunt arguendi qui palam nocent, ut dum aperta objurgatione sanantur, ii qui eos imitando deliquerant corrigantur. Dum enim unus corripitur, plurimi emendantur. Et melius est ut pro multorum salute unus condemnetur quam per unius licentiam multi periclitentur. Nec mirum si inter homines hæc ratio custoditur, cum et inter jumenta hoc fieri persæpe cognovimus, ut ea quæ scabiem aut impetiginem habere videntur separentur a sanis, ne illorum morbo cætera sanadamentur vel pereant. Satiùs est ergo ut mali aperte corrigantur, quam pro illis boni pereant. Unde volumus vos omnes in unum convenire episcopos, ut de incidentibus causis fiat disceptatio, et salubris de ecclesiastica observatione collatio, quatenus dum per hoc et præterita corriguntur, et regulam futura suscipiunt, omnipotens ubique Dominus fratrum concordia collaudetur. Cujus vobis adesse præsentiam, si hæc observaveritis, scitote, quia scriptum est : *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum* (*Matth.* xviii, 20). Si ergo dignatur adesse duobus vel tribus congregatis quanto magis non deerit ubi plures conveniunt sacerdotes? Et quidem quia adhibendum bis in anno concilium Patrum sit regulis institutum, non latet. Sed ne forte aliqua excusatio sit, semel decrevimus congregari, **1281** ut ex expectatione concilii nihil prævum, nihil præsumatur illicitum. Nam plerumque etsi non amore justitiæ, metu tamen examinationis abstinetur ab hoc quod omnium notum est posse displicere iudicio. Hanc, frater charissime, observantiam

(n) Corb., Vatic. D et Gemet. ac Pratell.. *ut omnes te qui nobiscum alitus es, atque didicisti sanctæ.*

(o) Turon., *et nos fideliter obedisse qui.*

(p) Idem Codex cum Norm., *perceptum moribus*

A nostris relinquendam posteris teneamus, et omnia quæ ad eruditionem nostram sacris apicibus scripta sunt custodiamus, atque ad ea quoscunque possumus excitemus. Certum quippe est quia si toto corde præceptis salutaribus nos occupamus, omnem vitiorum labem effugimus, quia dum his quibus ædificamur innitimur locum sine dubio deceptionis excludimus. Quapropter oportet ut enixius in cunctis studiosos vos circa fratres atque subiectos ostendatis, (n) ut omnes cum quibus aliti estis, atque didicistis sanctæ Romanæ Ecclesiæ præceptionibus parere, apostolicæ sedis præcepta multiplicare apertissimeque nota facere agnoscant; quia quod specialiter tibi tuisque et fratrum tuorum charitati, ut tuæ litteræ innoluerunt, consultis scribimus, generaliter omnibus tenere mandamus. Circa subjectorum autem **1282** actus fraternitas tua sit vigilans, ut vestrum illis exemplum instructio et vita magistra sit; linguæ vestre exhortatione discant quod metuant, et doceantur quod diligant; ut dum talenta credita cum lucro multiplicantur, in diem retributionis annuente divina gratia audire mereamini : *Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui* (*Matth.* xxv, 21, 25.) Curam præterea de omnibus quæ vobis aliisque fratribus nostris, et generaliter cunctis, pro illicitarum rerum prohibitione scripsimus, habere vos per omnia cognoscamus, quia omni studio omnique adnitu necesse est ut fraternitatis vestre vigilantia compleantur, atque illic omnia quæ pro animarum scripsimus salute fideliter recenseantur; quatenus et vos per hoc vestrum zelum qualiter vobis illicita displiceant ostendatis, (o) et nos utiliter providisse, qui vos ac vestram ad hoc præ cæteris personam elegimus, videamur. Omnipotens autem Deus sua vos protectione custodiat, honoremque (p) perceptum vobis omnibus servare concedat. Amen (q).

servare.

(q) In fine Cod. Corb. et Gemet. legitur *data Kalendis Novembris, indictione 12, mendosissime.*

APPENDIX

AD SANCTI GREGORII EPISTOLAS.

1283 I. (a) *Symbolum fidei dictatum a beato Gregorio papa.*

Credo in unum Deum omnipotentem. Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tres personas, unam substantiam. Patrem ingenitum, Filium genitum; Spiritum vero sanctum nec genitum nec ingenitum, sed coæternum, de Patre et Filio procedentem. Confiteor unigenitum Filium consubstantialem et sine

FRAGM. I. — (a) Reperitur initio Registri Gregoriani ante omnes epistolas, in omnibus fere Codicibus manu exaratis; referturque a Joan. Diacono, lib. II Vitæ, c. 2, ubi aliquas diversas lectiones a

D tempore natum de Patre. Omnium visibilium et invisibilium conditorem. Lumen ex lumine. Deum verum de Deo vero. Splendorem gloriæ. Figuram substantiæ. Qui manens Verbum ante sæcula, perfectus homo creatus est, juxta finem sæculorum; conceptus et natus ex Spiritu sancto, et Maria virgine. Qui naturam nostram suscepit absque peccato. Et sub Pontio Pilato crucifixus est, et sepultus; tertia die resurrexit et

nobis annotatas reperies. Hoc confessionis fidei symbolum a sancto Gregorio pronuntiatum credimus in ipso suæ ordinationis et inaugurationis solemnibus ritu.